عەلی کەریمی

سنووره ژێر پێ خراوەکان

غەزەلنووس

سنووره ژێرپێ خراوەکان

لە زنجیرە بڵاوکراوەکانی
ناوەندی **غەزەلنووس** – بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە
زنجیرەی کتێب (٣٦٣)

سنوورە ژێرپێ خراوەکان

عەلی کەریمی

دیزاینی بەرگ: باسم رەسام
دیزاینی ناوەڕۆک: پەیام ئەحمەد
چاپ: یەکەم – ٢٠٢٢
چاپخانە: سلێمانی
تیراژ: (١٠٠٠) دانە
نرخ: (١٢٠٠٠) دینار
لە بەڕێوبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ژمارەی سپاردنی (٤٠٠) ساڵی ٢٠٢٢ پێ دراوە
بڵاوکار: ناوەندی **غەزەلنووس** – بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

سلێمانی، پشتەسەرا، گەراجی پاسەکانی تووی مەلیک، باڵەخانەی هۆشیار قەفتان، بازاڕی کتێب
٠٧٧٠٣٥٧٣٧٥٧ xazalnus@gmail.com
/nawandixazalnus

سنووره ژێرپێ خراوەکان

عەلی کەریمی

سلێمانی
٢٠٢٢

وته و پێزانینێک

ئەم وشــە و دێڕانەی لە دووتوێی ئەم کتێبەدا، دەکەونە بەر دیدەی بەڕێزتــان، بەشــێک لە سەرگورشــتەی مرۆڤێکن، کە هــەر لە هەڕەتی مێرمنداڵییــەوە عەوداڵی ئازادی و ســەربەخۆیی بووە. لــە ڕۆژگارانی تاریک و ئەنگوســتەچاوی حوکمی ڕەشی بنەماڵەی پەهلەوی لە ئێران، مەلاشــووی کەوت و فرچکی گرت و دارەدارەی کرد و هەســتایە سەر پێ.

لــە هەڕەتی لاوێتیدا بە هەوای «خوایــە وەتەن ئاوا کەی» و «ئەی ڕەقیب هەر ماوە قەومی کوردزمان» گۆش کرا.

ئەوجار دیســان دەسەڵاتی پیس و بۆگەنی ئاخوندی شیعە بەرۆکی گــرت و مەغۆلئاســا پەلاماری وڵاتەکەیان دا. ئیتر لــە خۆی ڕاپەرموو، دەســتی دایە تفەنگ و لێیان وەشاخان کەوت و هەرگیز قبووڵی نەکرد، کە لەژێر فەرمانڕەوایی ئەواندا بژی و مل بۆ زۆرداری و دیکتاتۆرییان دابدات.

چارەنووســی وا هەڵدرایەوە کە هەر لە هەڕەتی لاوێتییەوە، لە شار و گــەڕەک و کەســوکار، لــە خوێندن و ژیانی ئاســایی، لــە دڵداری و خۆشەویستی، تەرە بێت.

ئــەوەی دەیبینــی و هــەر ئێســتا لــە بەردەســتتدایە و خــۆت بــە خوێندنەوەیــەوە مــژوول کــردووە، گێڕانــەوەی حەکایەتــی ژیــان و بەســەرهاتی تاکێکــی هاووڵاتیــی خۆتــە. لاوێکی دەیەکانی شەســت و

حەفتا و هەشتای سەدەی ڕابردوو، لە جیهانێکدا پڕ لە شەڕ و ئاڵۆزی، ئاژاوە و بەربەرەکانێ، کێبەرکێی وڵاتان و زلهێزەکان. لەناو ئەم جیهانە پانوبەرینەدا شـوێنێک هەیە، هەر هێندەی سـەری پەنجەتووتەی خۆت، کە لەسەر نەخشەی جوگرافیای سەر زەوی بوونی نییە و هەرچی لێی بگەڕێیـت بۆت نادۆزرێتەوە، چونکە جیهان ئیعتراف بە بوونی ناکات و چاپکەرانی نەخشەی زەوییش، هەر نازانن وڵاتێک هەرچەندیش بچووک بێت، هەیە و ناوی کوردستانە!

ئەم تۆزە خاکە، بووەتە ناسـۆر و سـندانی سـەر دڵی چوار وڵاتی بەهێـز و داگیرکەرانـی کوردسـتان. زیاتـر لە پێنجسـەت سـاڵە لەناو بەرداشـی ڕۆم و عەجەمـدا دەتلێتـەوە و دەفلیقێتـەوە، تەنانـەت مافی هەناسەکێشانیشی پێ ڕەوا نابینن.

کە منداڵ بووم و لە قوتابخانە دەمخوێند، وەک بیرم بێت، لە وانەی جوگرافیادا دەیانگوت: سەتوسـی وڵاتی سەربەخۆ لە بینای کۆمەڵەی نەتـەوە یەکگرتـووەکان نـاو و ئاڵایـان هەیـە. ئێسـتا کە ئـەم دێڕانە دەنووسـم، دەڵێن نزیک بە دووسەت وڵات لە هەمان بینا، ناو و ئاڵایان دەشـەکێتەوە، مخابـن ئـاڵای کوردانی هەر لێ نییە! لـە ماوەی پەنجا شێست ساڵدا، حەفتا وڵات و نەتەوە بە سەربەخۆیی خۆیان گەیشتوون، ئەگەرچی نەتەوەکەی من، بە درێژایی سـەت ساڵی ڕابردوو کاسەسەر و چاوی لاوانی چاندووە و بارانی خوێنی بەسەریاندا باراندووە، کەچی وەرزی دروێنەکەی هەر دیار نییە[1] و دیل و بندەستی داگیرکەرانە!

ئەگەرچـی سـەدەی ڕابـردوو بوو بـە ڕزگاری لـە کۆلۆنیالیزم و گەیشتن بە ئازادی و سەربەخۆیی زۆرێک لە وڵاتان، بەڵام ئەوە بیست ساڵیش بەسەر سەدەیەکی تردا تێپەڕ بوو، کورد بە هەر چوار پارچەوە تروسـکاییەک بەدی نـاکات، هیچ نەبێ موژدەبەخشـی نەوەی داهاتوو بێت.

لە مەیدانی شـەڕانخێوی خەباتی سـەدەی بیسـتەمدا، ئیتر بۆ منی

١- ئاماژەیە بە شیعرە بەرزەکەی «دوانزە وانە»ی عەبدوڵڵا پەشێو.

پتر له چل ساڵ بەشدار لەم خەباتە، بە کۆڵەپشتێکی ئاخێنراو له ئەزموون و دەرد و ژان، لە ئەمڕۆدا، لەگەڵ هەموو تەنگوچەڵەمەی نێونەتەوەیی و پیلان و کۆمەڵکوژیی داگیرکەراندا لەسەر ڕێگەی ئازادیی کوردستان، دیسانیش دەبێ بە تێرادیوی بڵێم؛ «خەتای سواران نەبوو، پێشسوارەکانمان قورس و ناوەستا بوون».[1]

ئەم دێڕانەی بە زوویی تێیان دەپەڕێنیت و دەیانخوێنیتەوە، سریوەیەکن له هیوا و بێهیوایی، هەوراز و نشێو، ترس و ئازایەتی، مان و نەمان، مەردی و نامەردی، وەفا و سپڵەیی، سەرکەوتن و ژێرکەوتن، یاخیبوون و گوێلەمستی، فرەزانی و گێلی، ئازاد و کۆیلە، پاک و ناپاک، زانا و نەزان، بەڕەحم و بێڕەحم، بوون و نەبوون، ئاشتی و شەڕ و ولاتداری و بێولاتی.

وەک ڕۆڵەیەکی دایکی ئەم نیشتمانە، خۆم بە قەرزداری بینیوە و بە ئەرکی خۆمم زانیوە له بەرپێیدا بنوشتێمەوە و هەتا هەم خزمەتی بکەم، بە گژ دوژمنانیدا بێمەوە و سەر نەوی بکەم بۆ دۆست و فیداکارانی.

زیاتر له چلوپێنج ساڵە لەبەر کەوشکەنی کەپرە شکاو و وێرانەکەی ئەم نیشتمانەدا، بەبێ هیچ چاوەڕوانی و قازانج و بەرژەوەندیی تایبەت بە خۆم، دەستەونەزەر و گوێ بە فەرمانی خزمەتم بەو دایکەم. ئەمڕۆ کە دەبینم ئیتر وردەوردە هێز و گوڕی لاوێتی ڕووی له کزبوونە و هەربینا باروبنەم تێوەپێچا، تۆ ئەی دایکی نیشتمان، دەزانم له بەردەم بارەگای بەرزی نەتەوەکەمدا شایەدیم بۆ دەدەیت، هەرگیز خیانەتم لێ نەکردیت، بە پاداشت خزمەتم نەکردیت، درۆم لەگەڵدا نەکردیت، خاکی و بچووک بووم بەرامبەر بە هەموو ڕۆڵە خزمەتکار و بەوەفاکانت، سوور بووم له لەقاودانی ڕۆڵە بێئەمەک و دز و گەندەڵەکانت، دوژمنانی ناوخۆتم هەر هێندەی داگیرکەران و ناحەزانی بێگانەت پێ پیس و چەپەڵ و خوێڕی و خائین بووە، هەرگیز دەستم بۆ دەسەلاتی ناوخۆ و بێگانە پان نەکردەوە و بێمنەتم لێیان گەر بە دینارێک له هیچ کامیان

١- ئاماژەیە بە شیعری «بەهار هەر دێ»ی مامۆستا هێمن.

بەهرەمەند و سـوودمەند بووبووم. خزمەت بە وڵات و پێشمەرگایەتیم بـە ئەرکـی خۆم زانیـوە، دەبێ گەواهـی بدەیت هەرگیز نـە بۆ پارە و نـە بـۆ جنس، کە ئەم دوانە ماکەی هەرچی خیانەت و خراپەن، سـەرم شـۆڕ نەکرد و توخوونیان نەکەوتـم. بۆ گوزەرانی ژیان ئەوەندە قاچم درێـژ کرد لە بەڕەم دەرنەچێ. دەزانی زۆر جاران بە زللە ڕووی خۆم سوور دەکردەوە، تا ناحەزانم پێم نەزانن، ئێستاش تۆ بۆ ئەم ڕۆڵەیەت ئالنگاری بکە لە دۆسـت و دوژمن، لە زەمین و ئاسمان، ئەگەر تەنانەت بۆ تاقەجارێکش بێت پەنام بۆ دوژمنانت بردبێت، یان لێیان سـوودمەند بووبم، ئەگەر لەوانەی خۆیان بە دەسەڵات و حاکمی کەلاوەکەی بەشی باشـووری نیشتمانەکەت دەزانن، ملم لار کردبێت و تەنانەت بە فلسێک لێیان سوودمەند بووبم. بۆیە ئەو چەند وشەیەم وەبیر هێنایەوە، خۆت دەزانی لە چەند سـاڵی ڕابردوودا بە هۆی بەگژداچوونەوەم بە حوکمی بنەماڵـە و گەندەڵـی و ئەو ناسـۆرەی بە ناوی کوردایەتییەوە لەسـەر دڵـت هاتـووە؛ ڕۆڵە بێئەمەک و تالانچییەکانت لـە بەرامبەر لەقاودان و ڕیسواکردنیان، ترسنۆکانە و خوێڕییانە هاتن، بە درۆ و بوختان لە پێش چاوانت سـووکم بکەن، بۆیان نەکـرا لەناوم بەرن، هەوڵیان دا تیرۆری کەسـێتیم بکەن و دەمێک بە پیاوی ئاخوندەکانی ئێران و سـەردەمێک بـە دۆسـت و یـاری سـەدامی خوێنڕێـژ و ئەنفالچیـی وڵاتەکەتیـان شـوبهاندم. تووخوا دایکی نیشـتمان لە دار و بەرد و گشـت کەسەکان بێمنـەت بە، ئەگەر لە خیانەت، پارەپەرسـتی و هەرچی پێی دەگوترێت سوودمەندبوون، زەڕەیەکت شک برد، ڕیسوای خۆت و زەمانەم بکە و ڕووڕەشی دنیا و قیامەت.

جریـوەی ئـەم چەنـد وشـانەی کۆتایـی، گەلێـک لـۆم زەحمەت، شـەرمهێنەر و بەعەیبە دەزانی لە ئاسـت گەورەییتان، بەس لەمێژ بوو گلەیـی، ڕق و بێزاریـم لە دوژمنانی ناوخۆی گـەل و وڵاتەکەت پۆنگی خواردبـووەوە و ئێـرەم بە چاک زانی بەم چەنـد دەردی دڵ و زوخاو هەڵڕشـتنە، ئەسـتۆپاکی و خزمەتکاریم وەبیر خـۆت و هەموو تاکێکی

ئەم کوردســـتانە بهێنمەوە و گەر سەریشـــم نایـــەوە، دڵنیا بم میللەت و هاوزمانەکانم ڕاستییەکانیان پێ گوتراوە.

تۆش ئەی خوێنەری بەوەفا و وردبین، لێم ببوورە لە خراپنووســـین و نەپەرژانە ســـەر باری ئەدەبی و پڕ لە حورمەتم بۆ وشـــە و زاراوەی زمانە پڕ لە شانازی و خۆشەکەم، کوردی.

داوای لێبـــووردن لە هەموو ئەو هاوقەتار و هاوڕێیانم دەکەم کە بە جۆرێک لە جـــۆرەکان ناویان هاتووە و حیکایەتەکـــەم بەدڵیان نەبووە، دڵنیـــا بن مەبەســـتم ناوزڕاندن و توانـــج و ئیهانەکردن نەبـــووە، بەڵکو تەنیا گێڕانەوەی ئەو مێژووە بووە کە خۆم ئاوام دیوە، کە نووســـیومە و شـــەرت نییە ئەوەی من گوتم وا بووبێت، ئەوە تەنیا گۆشـــەنیگایەکی مـــن بـــووە و گێڕانەوەیەکە بـــۆ ئاهێکی دەروون. بە هـــۆی بوونم وەک مرۆڤێکی بێدەسەڵات و پێشمەرگەیەکی سادە لە مێژووی پێشمەرگایەتی و کاری سیاســـیم، هەرگیز بۆم نەلوا، یان باشتر بڵێم عەقڵم پێی نەشکا یاداشتی ڕۆژانە بنووسمەوە و ڕووداوەکان بە ڕۆژژمێر و کات و سات بنووســـمەوە، تەنیا بیر و هزری خۆم بەکار هاتووە لە گێڕانەوەی ژیان و ڕووداوەکانی ئەم چەند ســـاڵەی تەمەنم، بۆیە ئەگەر ڕێکەوتێک، یان گێڕانەوەیـــەک وەک خۆی نەبێ و پاشـــوپێش کرابێت، تکایە بیخەنە بەر لێبووردەیی و بە حسێبی فەرامۆشکاریی منی دابنێن.

درێـــژدادڕی و زۆرگوتنـــم، لاپەڕەکانـــی زۆر لـــەوە زیاتـــر کرد، کە خـــۆم بۆ دانابـــوو، بۆیە ناچار بەشـــی دووهـــەم و ڕۆژگاری ئاوارەیی و دوورەوڵاتی و دیســـان چالاکبوونم لە خەباتی شـــاری و دەســـەڵاتی کوردی لە بەشێکی نیشـــتمانم، باشوور و هەرێمی کوردستان، دادەنێم بۆ عومر باقی و دەرفەتێکی دی، هیوادارم بتوانم بە زوویی پێشکەشی خوێنەرانی بەڕێزمی بکەم.

لەو ماوەیەدا کە بیری نووســـینی ئەم ســـریوانە هاتە ناو مێشـــک و خەیاڵم، زۆر بوون ئەوانەی هانیان دام و پاڵپشت و هاوکار و مامۆستام بوون، چاکە و لوتفیان ناکرێ فەرامۆش بکرێت:

بەڕێــزان؛ دوکتــۆر تریفە عومەر، مامۆســتا حەســەن قــازی، ڕەزا مەنوچێهری، مامۆستا کامیل عومەر، مامۆستا عەزیز ڕەئووف، شەفیق حاجــی خدر، جــەواد حەیدەری، محەمــەد عەبدوڵلا، هەژار عوســمان، عەباس کەریمی و هاوســەری بەتاقەت و پشوودرێژم پرشنگ بللوری، ناکــرێ نەڵێــم سوپاســی بێپایانــم بــۆ یارمەتیتــان و ئێوە نەبــان ئەم پەڕتووکەم بۆ تەواو نەدەکرا!

تۆش ئەی خوێنەری بەڕێز و خۆشەویستم، بە میهرەبانی و لوتفەوە لەگەڵمــدا بــدوێ و دڵنیا بــە، هەموو ڕەخنــە و تێبینییەکانــت بە دڵێکی گەورەوە لە سەر دیدەم دادەنێم و داواکارم لێت ئەم پرێسکە ئاڵەکۆکەی شوانەکەی خۆتان، لە بەردەرگای کەوشکەنی ماڵە گەورەکەی کتێبخانەی کوردیدا جێیەکی لەبۆ بکەیتەوە.

عەلی کەریمی

١

ژیانی منداڵیم

دوابــەدوای سەرماوســۆڵ و ڕێبەندانــی زســتان، لەگــەڵ یەکــەم هەڵکردنی شــنەی شــەماڵی بەهاری و توانەوەی ســەهۆڵ و چلوورەی گوێســەبانەکان و شــاخە بەفرینەکانی گەڕەکی ڕزگەیــان، لە خانووی جاران و قەدیمی حوســێن زێڕینگەران[1]، بە قســەی دایکم پێنج ڕۆژی بەهــار چووبــوو، لە شــارەکەی پەت و ســێدارە، ســابڵاغی ئەوســا و مەهابــادی ئێســتا، وەک دەڵێــن کۆرپەیەکی کاڵ و زیــت، بە پێکەنین و کاکۆڵبەســەر، لە داوێنی دایکێکی یادگاری ژێــکاف و کۆمار، دەکەوێتە خوار و بە هەڵمژینی هەوای پیس و ئالوودەکراوی ســەر گۆی زەوی، ســییە ناســک و بچکۆلانەکەی دێتە ژان و پێکەنینی یەکەم چرکەســاتی ژیانــی لــێ دەبێتە ژان و گریان، ژانێکی خۆش، مژدەبەخشــی بوونێکی نوێ بۆ دایک و باب و خوشک و برا.

یەکێکی دی زیاد بوو، برای گەورەمان هەشــت ســاڵ تەمەنی بوو، خوشکی دواتر سێ ساڵ و براکەی پێش خۆیشم هەر هەڤدە مانگ دەبوو، تازە لە شــیری دایک دەبووەوە. دایک و بابێکی لاو و تازەپێگەیشــتوو بــە چــوار منداڵــی وردەوە، ماڵێکــی پڕ لە میــوان و حەشــیمەت. بابم کوڕەگــەورەی باپیــرم بوو. کە بابــم ژنی هێناوە، باپیریشــم تازە ژنی دووهەمی گواســتبووەوە، دایکی بابم تەلاقــی وەرگرتووە، ئیتر هەموو منداڵەکانــی باپیــرم لەگــەڵ منداڵەکانی بابم لە تەمەنــدا زۆر لێک دوور نەبووین. بابم لە دایکی خۆی تەنیا برا و خوشــکێکی هەبوو، خوشــک مێــردی کردبوو، براکەشــی زۆرتــر لای ئێمە بوو، هەر بە ئەویشــمان دەگــوت مامــە. منداڵەکانــی دیکەی باپیــرم بە هۆی ئــەوەی بە تەمەن

١- مەبەست (حوسێن فروهەر) ئەندامی ژمارە یەکی کۆمەڵەی ژێکافە.

زۆرمـــان لێ نزیک بوون، پێمان نەدەگوتن مـــام و پوور، بەڵکو گازمان دەکردن بە: «ڕەحمەت»ی باپیرم، «مەحبووب»ی باپیرم و... تا دوایی!

دوای کۆماری کوردســـتان و لەســـێدارەدانی پێشـــەوا و زیندانی و ئاوارەبوونی ســـەرانی کۆمـــار، دایکم بە ڕۆیشـــتن و دوورکەوتنەوەی کاکـــی، زۆر بـــە زوویی بە مێردی دەدەن و لە تەمەنی ســـێزدە ســـاڵیدا هاوسەرگیری لەگەڵ بابمدا دەکات، هەڵبەت ئەویش تەمەنی هەر هەژدە ســـاڵ دەبێت. دایکم خوشـــکێکی بچووکتر و منداڵـــی دەبێت، کە دەچێتە قوتابخانـــە، بۆ سەرپەرشـــتیکردن خوشـــکی دێنێتە لای خـــۆی، واتا لە لایەک مام و لە لایەکی تریش پوورم، زۆرتر لەگەڵ ئێمەدا بوون.

پـــوورم دەبێتـــە مامۆســـتا، مامیشـــم لە قەیســـەریی شـــار دوکانی جلوبەرگ دەکاتەوە و بەیەکیشـــەوە هاوسەرگیری دەکەن. دایکی دایکم کـــە بێوەژنێکی پیر و تاک و تەنیـــا و زۆر بەڕەحم بوو، ئەویش زۆرتر لەگەڵ ئێمەدا دەژیا و پێمان دەگوت «دایە».

باپیـــرم و بابم یـــەک بەدوای یەکـــدا و ماوەی نێوانـــی منداڵەکانیان کەمتر لە ساڵ و نیو، منداڵیان دەبوو، هەردوو لا چوار منداڵیان هەبوو، دوو مانگ دوای لەدایکبوونم، مام و پووریشم یەکەم منداڵیان بووە.

خزمانی لادێی باوکم، شەو و ڕۆژ بۆ دەواودەرمان و سەردانکردنی شـــار، لای ئێمە بوون، یەک دەهات و یەک دەچوو. دایکم ئەوکات تەنیا بیســـتوچوار- بیســـتوپێنج ســـاڵی تەمەن بووە، وێڕای کۆشـــێک منداڵ، دەبوایە ســـەرقاڵی ماڵی باپیرم، مام و پوور، چێشـــتلێنان و شوشـــتن و خاوێنکردنەوەش بوایە. کە میوانی لادێمان دەبوو، ئیتر کێچ و ئەسپێش لەگەڵیاندا وەلای ســـەرەوە دەکەوتـــن و چەند ڕۆژ دواتریش، ئەو دایکە دەبوو جلان بکوڵێنێ و ئاساریان لەناوبەرێت.

بابـــم تـــازە وردەوردە خەریـــک بـــوو لە هـــەژاری و دەســـتکورتیی سەردەمی کۆمار ڕزگاری دەبوو، ماڵی پێکەوە نابوو، ئاگای لە هەموان بوو؛ باب، برا، منداڵان و خزمانی ئەمبەر و ئەوبەر، بۆ ساتێک ئاسوودە نەبوو، لە دائیرە کاری دەکرد، دوکانی هەبوو، کەســـابەتی دەغڵودان و

مەڕومالاتی دەکرد، ئاخر دەبوو بە هەموو لایەک ڕابگات.

دوای ماڵکردنی مام و پوور، وردەوردە بووژانەوە دەستی پێ کرد، برا و خوشـــکێکی دیشمان هاتنە دنیاوە، بووینە شەش منداڵ و دایک و باب، واتا خێزانێکی هەشـــت کەســـی و خانوویەکی گەورە و فراوان، بە حەوشـــە و حەوز و باخچەوە. ئەو بەشە لە خانووەکە، کە ماڵی مامی تێدا بوو، دوای ڕۆیشـــتنیان بە تیغەیەک[1] لە ماڵی خۆمان جیا کرایەوە و کرا بە دوو دەست خانووبەرە، بە کرێ درا و بوو بە یارمەتیدەرێکی باشی بژێویمان.

هەر شـــەش خوشـــک و برا، لـــە زمانی مام و پـــوورەوە بە دایکمان دەگوت باجی و بە بابمان کاکە. بیرمە کە گەورە بووم لە پۆلی شـــەش و حـــەوت بووم، مام و پوور ماڵـــی خۆیان کردبوو، ڕۆژێک کاکم کۆی کردینەوە و گوتی ئیتر جوان نییە، با بە دایک و بابمان نەڵێین «باجی» و «کاکە»، دەبێت لەمەودا هەموو بڵێین ‹دایە» و «بابە»، هەر واشمان کرد و ئیتر باجی بوو بە دایە و کاکە بە بابە!

ساوای سەلاری ناو بێشکە

دەڵێن: منداڵێکی ژیر و بێدەنگ و زۆر پاکوخاوێن بووم. دایکم دەڵێ: لە کاتی لانک و پێهەڵگرتن و دارەدارەدا لە هەموویان بێئەرکتر بوویت. زۆربەی ڕۆژەکان لەناو لانکدا بەســـتراومەتەوە و دایکم خەریکی کاری ناوماڵ و منداڵانی دی بووە، من دەنگم لێوە نەهاتووە و تەنانەت خۆشم پیـــس نەکردووە، نەگریاوم و کەمتر ڕایانژانـــدووم، بۆ نانی نیوەڕۆ کە باوکم هاتووەتەوە، پێش هەموو شـــت هاتووە و ســـەری لانکی لاداوە، دەســـرازەی لانکەکەمی شـــل کردووەتەوە و دەســـت و قاچەکانی ئازاد کردووم و خۆم بۆ باوکم هاویشـــتووە، بانگی دایکمی کردووە: «وەرە ڕەعنـــا چاو لـــە کوڕی خۆم کـــە، تەنانەت خۆشـــی پیس نەکـــردووە و ویشـــکوبرینگە»! بۆیە لە بیرمە تا حەوت هەشـــت ساڵییش هەر گیرۆدە

١- تیغە، دیواری تەنکی نێوانکەر.

و هەڵـوەدای باوەش و پشـتقونی باوکم بـووم و هەموو گەورەکان بە گاڵتە دەیانگوت؛ عەلی بۆنی قونی باوکی لە هەموو بۆنێک پێ خۆشترە و زۆر جاریش هەر لەوێ خەوم لێ کەوتووە!

باوکـم نازی تەواوی پێ دابووم، دایکم پەروەردەیەکی سـەختی بە لێدانەوە دەکردم، هەمیشـە مەراقی ئەوە بووە بۆچی نەیانهێشت بچێت بۆ خوێندن؟! بۆچی ناتوانێت بخوێنێت و بنووسێت؟! پوورم کە خوشکی بچووکی بوو، خوێندبووی و مامۆستا بوو، ئەو شەو و ڕۆژ لە خوێندن و دەرس و مەشق، یارمەتیی عەتای پوورزا و ئامۆزامی دەدا و تەنانەت پێـش تەمەنـی خوێندن، لەگـەڵ خۆیدا دەیبردە مەدرەسـەی کچان، کە خـۆی لەوێ مامۆسـتا بـوو. دایکم بـە هاتنی یەکەم کوڕی خوشـکی، کـە دوو مانگێـک لە من بچووکتر بـوو، بەیەکـەوە کەوتینە گڕوگاڵ و گاگۆڵکێ و غارەغار و سەرنجی گەوران ڕاکێشان و چوونی خوێندنگە، زۆرتر کەڵکەڵەی نەخوێندەواری و نوقسانی لە ئاست خوشکی بچووکی هەڵیگرت. هاوتەمەنیم لەگەڵ منداڵی یەکەمیان، بوو بە هۆکاری سەرەکیی کێبەرکـێ و هەموو ناکۆکی و کەموکووڕی و گرێوگۆڵەکان، چ ئەوکات و چ لە داهاتوودا. چەند ساڵ دواتر سەرەنجام دایکم بە سەری پیری و خاوەنی شەش منداڵ، لە ماڵەوە خوێندنی شەشی سەرەتایی تەواو کرد و خۆی فێری خوێندنەوە و نووسین کرد. وردەوردە لە کاتی دەسپێکی چوونم بۆ مەدرەسـە، لە زۆر نەهامەتی و نەبوونی ڕزگارمان بووبوو، تەنیا خوشک و برایەکم بچووک بوون و تەڕ و پۆشتەکردنیان گەرەک بوو. پوور و مامم تەنیا کوڕ و کچێکیان بوو لەگەڵ ژیانێکی فەرهەنگی و بەحیسێبی ئەوکات مۆدێرن.

لەگـەڵ ئەوەشـدا، کە بابم زۆر دەوڵەمەندتر بـوو لە مامم و ئەوان، تا ئەوکاتیش لە خانووی کرێدا بوون، بەڵام ڕوخسـار و شـێوە ژیانی ماڵی ئێمە زۆر سـادە و خاکی بوو، خۆڵاوی و پینەی شـەلواریش لای ئێمـە فـراوان بـوو، کەچی لای مـام و پوور زۆر هایلایـف و مۆدێرن بـوو، هاتوچۆکەرانی ئـەوان خەڵکی فەرهەنگی و ڕەئیس و گوریسـی

دەوائیـر و خەڵکـی تاران بـوون، هیی ئێمەش خەڵکـی لادێ و فەقیر و هەژار و سـادەکەی شـار و گەڕەک بوون. ئێمەی خوشـک و برا زۆر جار جلەکۆنەی یەکترمان دەدرایە و لەسـەر سـفرەش ڕفان ڕفان بوو، کەچی هیی ماڵی مامم ئاخیر مۆدەی تاران بوو، بە قوربان و سـەدەقە ڕانەمریشک دەرخواردی منداڵان دەدرا.

قوتابخانە، ماڵێکی دیکە

چوونەخوێندنگەی من و عەتای کوڕەمامم، ڕقەبەری و تەنانەت جار هەبوو شـەڕ و نێوان ناخۆشـیی برایان و خوشکانیشی لێ دەکەوتەوە. ئەگەرچی پێشتر مام و پوور لە سایەی دایک و بابمدا دەژیان و تەنانەت بۆ یەکیش بوون و هەر لەژێر سـەقفی وانیش ژیانی هاوبەشـیان پێک هێنابـوو، بابم، کاکە گیان و دایکم، باجی گیان و چوار منداڵەکانیشـیان ڕۆح و گیانـی مـام و پـوور بـوون. ژیانێکی پڕ لە سـادەیی و سـۆز و خۆشەویسـتی لە شـارە خنجیلانەکەی سـابڵاغ، کە زۆربەی خزم و دۆسـت و ئاشنا بوون، دەگوزەرا و ڕۆژبەڕۆژ بەرەو ژیانی خۆشتر و دەوڵەمەندبوون دەچوون.

بـە هاتنەدنیـای یەکەم منداڵیان؛ عەتـا و دواتر چوونی ناو کۆڵان و یاریکردن و سەرشکاندن، شـەڕی منداڵانیش هەرچەند ئاشتبوونەوەی یەکجار خێراشـی لەگەڵدا دەهات، جاروبار دەبوو. من و حوسێنی برام لـە تەمەنـدا زۆر نزیـک بوویـن و شـەو و ڕۆژ لە یـاری و کۆڵان و مەدرەسـە بەیەکەوە بووین، عەتاش هەر هاوتەمەنی ئێمە بوو، ئەویان بردە ئەو مەدرەسەیەی پوورم لێی مامۆستا بوو، هەرچەند مەدرەسەی کچان بوو. عەتا نازدار و پاکوخاوێن و وەک کوڕە دەوڵەمەندان وێنای دەکـرد، زۆر جاران دەکەوتە بەر هێرشـی کوڕانی گـەڕەک و فڕاندنی پایسـکیل و گیرفانەکانـی، دەبـوو من و حوسـێن ئاگامـان لێی بێت و تەنانەت شـەڕی لەسـەر بکەین. عەتـا لە لای باب و بـە تایبەت دایکی هەرگیـز خۆی خەتابار نەدەکرد، کە دەکەوتە بـەر لێکۆڵینەوەی؛ بۆ وا

پیس بووی و کوا پارەکانت و چی و چی، یەکسەر هەمووی بەسەر من و هەندێک جاریش حوسێندا دەهێنا. مامم بە هۆی ئەوەی دوکاندار بوو و پوورم مامۆستا، وەک دەڵێن زۆر زەلیل و گوێلەمستی پوورم بوو.

زەبیحی و ژن و یەکسانی

لێرەدا گەرەکمە لە باسەکەم لا بدەم و ئاوڕێک بدەمەوە سەر یەک لە گرنگ و مرۆڤایەتیترین دیاردەکانی ناو کۆمەڵ، ئەویش یەکسانی، یان عەدالەتی نێوان ژن و پیاوە لەناو کۆمەڵگەدا. هەموو دەزانین یەک لەو دیاردانەی لە سەدەی ڕابردوو، لە زۆربەی وڵاتانی ڕۆژئاوادا مشتومڕ و باسی گەورە و تەنانەت شۆڕشی لێ کەوتووەتەوە، پرسی ژنان و بەرابەری و مافەکانیان بووە، تەنانەت لە کۆمەڵگە پێشکەوتووەکانی جیهانیشدا.

دایک و پوورم هەر زۆر زوو بە منداڵی، بابیان کۆچی دوایی دەکات، لەگەڵ دایکیان دەکەونە ژێر سەرپەرشتی و لوتفی برای گەورەیان، کە یەکێک لە دامەزرێنەر و سەرکردەکانی کۆمەڵەی ژێکاف و کۆماری کوردستان دەبێت، واتا عەبدولڕەحمانی زەبیحی و ئەویش بە حەق جێی باوکیان دەگرێتەوە. پێش ئەوەی کۆمار جوانەمەرگ بێت و پەڕیوەی باشوور بێت، خوشکی بچووکی (هاجەر)، دەنێرێتە مەدرەسەی کچان لە کۆماری کوردستان، کە تازە دامەزرابوو، بەڵام بە هۆی ئەوەی گوایە دایکم لە تەمەنی منداڵی لایداوە، مامۆستاکەی پێی دەڵێت: «تۆ بۆ هاتوویە ئێرە، بۆ ناچیە ماڵی مێرد؟!» دایکم ئەوکات دە دوازدە ساڵی دەبێ، زۆر بە خۆیدا دەشکێتەوە و دەچێتەوە ماڵ. لەگەڵ دایکیدا دەست دەکات بە کڵاوچنین و دروومانکردن و بوخچە دروستکردن. بوخچە پارچەیەکی جوانی چوارگۆشەی یەک مەتری بوو، دەهاتن ئەو پارچەیەیان بە کۆمەڵە بەنێکی ڕەنگاوڕەنگ، کە پێیان دەگوت مارگا، گوڵدووزی دەکرد و بە دەرزی و دەزوو و ئەم مارگایانە، زۆر جوان دەیاننەخشاند و وێنەی سروشت و گوڵیان لێ دەچنی، بە تاقەت و

سەبرێکی بێوێنە و هەزاران تەقەڵ بە چەند ڕۆژان بوخچەیەکیان ئامادە دەکرد. هەر ئەو کارەشیان بۆ مەلافە و جلوبەرگی دۆشەک و لێفەی خەوتن دەکرد. بۆ تێوەپێچانی جلوبەرگ، لە کاتی چوونی حەمام، لەجیاتی ساک و جانتا، بوخچە بەکار دەهات.

گریانی بووک

دایکم ئەو زوڵمەی نەچوونی مەدرەسەی، هەرگیز پێ فەرامۆش نەدەکرا و مەراقێکی گەورە بوو لەسەر دڵی. پوورم هەر بە پارەی فرۆشتنی بوخچە و سەرکلاوەچنینی دایکی و خوشکی خوێندی و بوو بە مامۆستا. دوای کۆمار و بەتەنیامانەوەی لەگەڵ دایکی پیر و خوشکە بچکۆلانەکەی، بەبێ ئەوەی بزانێت و هەست بە هیچ بکات، دەینێرنە ماڵی مێرد و خۆی دەیگێڕاوە ئەو ڕۆژەی ژنان بە بووک بردوویانە بۆ ماڵی باوکم، ئەوەندە منداڵ و کرچوکاڵ بووە، کاتی ئێوارێ ئەو ژنانەی لەگەڵیدا هاتبوون، هەڵدەستن بڕۆن، ئەویش چارشێو بە سەردا دەدات تا لەگەڵیاندا بڕوات، کەچی دەنگی دەدەن و دەڵێن، لەمەودوا ئێرە ماڵی تۆیە. ئیدی زۆر دەگری و بەجێی دێڵن.

زمانی سابڵاغی

مامم بۆ شتکڕینی دوکان، هاتوچۆی تارانی دەکرد و لەم ڕێگەیەدا زۆر دۆستی دەوڵەمەند و ڕەئیس و گوریسی پەیدا کردبوون. پوورم لەناو ئیدارەی فەرهەنگدا، واتا پەروەردە، زۆر ناسراو و خاوەن کەسایەتی بوو، لەگەڵ کاربەدەست و خاوەن پۆست و مەقامی شاردا تێکەڵاوییان پەیدا کردبوو، ئەمانە بووبوونە هۆکار، تەنانەت لە ماڵی دوو خوشک و دوو برادا جیاوازیی چینایەتی و فەرهەنگییەکی زۆر زەق خۆی نیشان بدات. بە کورتی ماڵی ئێمە لادێیی و شەعبی، ئەوانیش تاراندیدە و شارستانی و بەپۆز وێنا دەکران، تەنانەت ئەمە وای کردبوو، زمانی ئاخاوتن و دواندنمان جیاواز بێت، ئەوان زۆرتر و بە زۆری

وشـــەگەلی فارســـی و بەئەداوئەتوار لەناو زمانـــە کوردییەکە بهاوێن و ئێمەش زۆر سابڵاغییانە لەگەڵ یەک بدوێین.

دایکـم وەک کچەهەژارێک دێتە ماڵی مێرد، تەنانەت بۆ یارمەتییەکی بچووکی دایک و خوشـکی، چاولەدەستی مێردەکەی دەبێت، لە تەمەنی بیســتوچوار ساڵیدا خاوەنی چوار منداڵە، لە ماف و شارستانییەت هیچ نازانێـت و تەنانــەت خوێندن و نووســین فێر نەبووە، لە لای ئاســاییە پیـاوی مـاڵ بەکەیفـی خۆی بـکات و هیچ نرخـی بۆ دانەنێـت و بگرە جـار هەبوو بە شـەق و زللەش تێی بکـەون و جێوبانی لێ فڕێ بدەنە نــاو کـۆڵان و بە گریـان و پاڕانەوە ڕێی ژوورێـی بدرێتەوە. بە چلەی زستان بە ئاوی ترومپا جل و کۆنەی منداڵان بشوات و زۆر لە ڕۆژان چەنددەســت میوان بە خواردن و نوســتن و هەڵگـرە لە بەریان، بەڕێ بکات. لە کۆمەڵگەی شێســت حەفتا ساڵ پێش ئێستای سابڵاغ، زۆربەی ژنان کۆیلەیەک بوون بە دەست مێرد و کۆمەڵگەوە و دەبوو بۆ کڕینی دوو شــایی[1] بنێشــت چاولەدەســتی مێرد بان و هیچ ســەرچاوەیەکی سەربەخۆی ماڵیی خۆیان نەبوو.

دەسەڵاتی پارە

پوورم کارمەند و کاربەدەستی میری بوو، حقوق و مووچەی گەلێک لە مامم زیاتر بوو، یەکڕاست دەدرا بە خۆی، سەوادی بوو و ئاگای لە پێشکەوتنی کۆمەڵگە و جیهان بوو، فێری مافەکانی خۆی و پاراستنیان بووبوو. ئابووریی سەربەخۆ و ڕۆشنبیری وای کردبوو، پوورم بەسەر ماممدا زاڵ بێت و بە پێچەوانەوە دایکم کۆیلە و بندەستی بابم بێت.

دەگەمـــە ئـــەو ئەنجامە لە کۆمەڵگـــەدا هەتا ژن خاوەنـــی ئابووریی ســـەربەخۆ نەبێت، ناتوانێت ڕزگاری ببێ لە چەوساندنەوەی پیاوەکان، ئەمـــە خـــۆم لە ژیانـــی بنەماڵەییـــدا پێی گەیشـــتم و بـــڕوام پێیەتی. خۆ ئەگەر ســـەیرێکی مێژوویـــی و ڕەوتی بەرەوپێشـــچوونی کۆمەڵگەکانی

١- یەکەی پارەی ئێران لە سەردەمی قاجاردا.

مرۆڤایەتییش بکەین، زۆر بە زەقی دەردەکەوێت لەناو ئەو کۆمەڵگە، یان وڵاتانەی ژن، ماف و ئازادییەکانی خۆی دەستەبەر کردبێت و پێی گەیشتبێت، ئەوە ئەو کۆمەڵگەیە لە هەموو بوارەکانی ژیان و بە تایبەت پێشکەوتوویی ئابووری و پەروەردە لە سەرووی وڵاتانی تری جیهان وەستاون و لە زۆر کێشە و ئاڵۆزیی کۆمەڵایەتی و تەنانەت کۆیلایەتی و کۆلۆنیالییش ڕزگاریان بووە. ژن بە سەربەخۆیی ئابووری دەتوانێت شانبەشانی پیاو ئەو کۆمەڵگەیەی تێیدا دەژی بیگەیەنێتە ترۆپکی ئاسوودەیی و سەربەخۆیی. چاوخشاندنێکی خێرا بە وڵاتانی سکاندیناوی و ئەورووپای ناوەند، کە تێیاندا ژن بە مافەکانی یەکسانی و بەرابەری لەگەڵ پیاو تا ڕادەیەکی زۆر گەیشتووە، ئەم ڕاستییە دەردەخەن هەموو کۆمەڵگەیەک بەبێ یەکسانیی مافی ژن و پیاو، سەقەت و دواکەوتووە!

دایکم هەرچەند پوورمی وەک گەورەکردن گەورە کردبوو، لە ماڵی خۆی زەماوەندی بۆ گێڕابوو، بەڵام لەبەر ئەو هۆکارانەی سەرەوە، خۆی لەو پێ کەمتر بوو، دەتوانم بڵێم لێیشی دەترسا و بە بیانووی «هاجەر شێتە» ترس و شەرمی خۆی دەشاردەوە. جلوبەرگ، هاتوچۆ، چۆنایەتی و شێوەی خواردن، میوانەکان و هەستان و دانیشتن و ئەتەکێت و جۆری قسەکردن و بەکارهێنانی وشەگەلی فارسی، دابونەریت و فەرهەنگی، ئێمەی لێک جیا دەکردەوە. بە کورتی پوورم ئەو سەردەم، ئەمڕۆیی بوو و دایکیشم دوێنێیی بوو.

خەتاکانی عەتا و خۆپیسکردن و لێدان و کوتان و پارەونکردن و هەموو کەتنەکانی، بەزۆری بەسەر من و حوسێندا دەهاتن. بەڵام ڕەقیب و بەرامبەری عەتا زۆرتر من بووم تا حوسێن، هۆکاریش ئەوە بوو حوسێن هەر خۆی منداڵێکی ئارام و لەسەرخۆ و لە شەڕ و هەڵاتهەڵاتندا، دوورەپەرێز بوو. هەر ئەوەندە پوورم بە شاتەشات و گریان و لەخۆدان پیلی عەتای دەگرت و دەهات بۆ لای باجی و بە دایکمی دەگوت: ها باجی بزانە عەلی چیی کردووە و چیی بەسەر عەتا

هێناوە؟! باجییش سـوور دەیزانی عەلی نەبێ، لە کۆڵان کوڕانی برسـی و جلشـڕ عەتـای هەر دەخۆن و کوڕە نازدارەکـەی بەرگەی دوو ڕۆژ ناگرێت، عەتاش یەکسەر بۆ ئەوەی خۆی دوور بخاتەوە لە شەڕی دایکی دەیگـوت؛ مەمـان! عەلی وام پێ دەکات. ئێمە بە دایکمان دەگوت باجی و دواتریش دایە، بەڵام منداڵانی مام و پوورم بە لاسـایی فەرەنگسـتان دەیانگوت «ماما». ئیتر عەلی لێدان و داغ و سـیاچاڵ، چاوەڕێی دەکرد و عەتاش بەناو بازاڕدا کەباب و ئایسکریمی بۆ دەکڕدرا و سەدان جار بە قوربان و سەدەقەی دەبوون و بەگوێیدا دەگوترا ئیتر مەچۆ بۆ لای ئەم لادێیی و وەحشی و بێفەرهەنگ و بێ«کلاسە»!

ژێرزەمینێک پڕ لە ترس و نامۆیی

من لەدایک نەبووبووم، دەڵێن ئەو خانووەی ئێمە زۆر قووڵ بووە و هەژدە پلیکان دەبوو لە کۆڵانەکەمانەوە بچیتە خوار و بگەیت بە حەوشە. دواتر بابم پڕی دەکاتەوە و دێتە تەڕازی کۆڵان، بەڵام بنی هەموو ژوور و هـۆدەکان ژێرخانێکی حوجرە بە حوجرەی زۆر تاریک و نمدار بوو. بیرمە لە یەکێک لە حوجرە و تاقەکان ئاو هەڵدەقوڵی. پڕ بوو لە شـتی زۆر کۆن و داروپەردوو، کوپەی گەورە و زۆر شـتی سەیروسەمەرە، ئەوەندە تاریک بوو، بە ڕۆژی ڕووناکی هاوین دەبوو چرا لەگەڵ خۆتدا بـەری. من نا، بەس گەورەکان دەبوو سـەریان دانەوێنن بۆ ئەوەی وە میچەکە نەکەوێت. ژنان و خەڵکی گەڕەک دەیانگوت ژێرخانی ماڵی ئێمە بـە تایبەت لە یەکێـک لە حوجرە و تاقەکان جندۆکـەی تێدایە و کەمتر دەیانوێرا ئەندامانی ماڵەوەشمان بە تەنیا و بەبێ چرا بچن بۆ ژێرخان. لە حەوشەڕا، بە پانەوە دەرگایەکی گەورەی ئاسنی زۆر قورس لەسەر پشت، ڕێی چوونی ژێرخان بوو، بە دوو کەس هەڵدەدرایەوە و هەشت نۆ پلیکان بە کۆمەکۆم دەچوویە خوار. پێشخانی یەکەم و ڕووبەڕوو پڕ بوو لە کوپە ترشـیات و مرەبا و خواردەمەنیی زستان و بەرمیلەنەوت و شـتی وەهـا. بە دەسـتی ڕاسـتی پێشـخاندا دەچوویت بـۆ ژوور و

حوجرەیەکی سێ بە چوار و کۆمەڵێک کەرەسە و شتەشکاوی لێ بوو، تاقێکی بچووک لەوێرا ڕێی دەکردەوە بۆ حوجرەیەکی گەورەی دی، کە تا ڕادەیەک پاکوخاوێـن بوو، پەنجەرەیەکی زۆر بچووکی لە بنمیچەکە ڕوو بە حەوشــە تێـدا بوو، کزەڕووناکییەک دەهاتــە ناو حوجرەکە، بە دەســتی چەپی پێشــخانەکەدا چوار حوجرەی بەسەر یەکەوە هەبوون، کــە پــڕ بوو لە دار و ســووتەمەنی و گوێنی[1] و کشــپەڵ[2] و ســەدان شــتی بەکەڵــک و بێکەڵک. ســێهەم حوجرە و ژێرخان بــوو، دەیانگوت جندۆکەیان لێ دیوە!

ئیتر هەر کە پوورم بە شاتەشات و عەتا بە گریانی درۆینە بەربینگی دایکمیــان دەگرت، یەکســەر دەرگای ژێرخــان هەڵدەدرایەوە، بە نقورچ و شــەپەلاغە و دارکارییەکی تێروتەســەل، فڕێ دەدرامــە ناو ژێرخان و دەرگای ئاســن، بــە نەعرەتــە و شریقەوشــیخ دادەخــراوە و دوو بەردی گەورەی دەســتاڕی لە ســەر دادەندرا. جارجــار بەبێ گوناحی حوسێنیشــیان لەگەڵم دەخســت. لە دەســپێکدا هێند لە ئازار و ترســان دەگریام، فرمێسکە وشــکهەڵگەڕاوەکانم لەسەر کوڵمەی سپی و ناسکم قەتماغەی دەکرد و بە مشــتەکۆڵە بچووکەکانم ئەوەندە چاوەکانم ڕێک دەگووشــی، دەبرژانەوە و فرمێسک وشــکایی دەهات، چڵم و فرمێسک تێکــەلاو دەبوون و شــۆڕاوکەیان بۆ نــاو زار و دەمم دەچووەوە. جار هەبوو ئەوەندە دەگریام، لەسەر عەرزە تەڕ و شێدارەکە خەو دەیبردمەوە و بێدەنــگ دەبــووم، گەورەکانیش بیریان دەچووەوە منداڵێکی شــەش حەوت ساڵان لەم ژێرخانە تەڕ و تاریک و پڕ لە دووپشک و جاڵجاڵۆکە و مێروو، بە تەنیایە و ئەوەندەی هەنسک داوە جەرگ و دڵ و ڕیخۆڵەی خەریکە دێنە دەر.

ئــەم بێزارکردنە تەنیا جارێک و دوان نەبوو، هێند دووپات کرایەوە

١- گوێنــی، گیایەکی دڕکاویی خۆڕســکە، کەتیرەی لــێ پەیدا دەبێت و بۆ سووتان و تەندووریش بەکاری دێنن.
٢- کشــپەڵ، پشــقەڵ، ڕیخی مەڕ و بزن، وەک نۆک خڕە و بۆ ســووتان و تەندوور بەکاری دێنن.

بیرم لە جێخۆشـکردن کردەوە. وردەوردە ورەم دایە خۆ و دەجووڵام و زۆر بە ترسەوە سەرم لە حوجرەکانی دی دەدا و بە تاریکی ڕاهاتم، بەڵام هەر نەمدەوێرا بە لای حوجرە و هۆدەکەی جندۆکاندا بچم.

ئـەوەش یـەک لـە داب و پـەروەردە هـەرە سـەقەتەکانی وڵاتانی ئیسـلامی و ڕۆژهەڵاتـی بوو، کە منداڵیان بە شـتی درۆ و ترسـهێنەر بـار دێنا. بۆ ئـەوەی منداڵ بـەدوور بگرن لە کارێـک، پەنایان دەبردە بەر تۆڵە، جەهەننەم، ڕۆژی قیامەت، سـووتانی ناو ئاگر، گۆڕەوشار و دەیان حیکایەتی دوور لە ڕاسـتی، وای لە سایکۆلۆژیی منداڵ و گەورە دەکرد بڕوای بە خۆی نەبێت و هەمیشە ترسی لە دڵدا بێت و لە مردنی خۆی بە هۆی ئەم حیکایەت و درۆیانە، زیادە لە حەد بترسێت و مردن وەک ڕووداوێکی سروشـتی سەیر نەکات. ئێمە بە گشتی لە مردوو، لە گۆڕسـتان و تاریکی دەترسـێین، بەزۆری ئەوەندە ترسـمان لە مردنی خۆمان نییە، بەڵکو بیر لەوە دەکەینەوە دوای مردن و لەناو گۆڕدا چیمان بەسەر دێنن. زۆربەی مەزهەبەکان و بە تایبەت ئیسلام بۆ کەلەپچەکردن و خۆفەرزکردن بەسـەر مرۆڤەکاندا، پەنایان بردووەتە بەر ترساندن و تۆقاندن و تا ڕادەیەکی باشـیش هەتاکو ئێسـتاش سـەرکەوتوو بوون، تەنانـەت بە هۆی ئەو هەموو درۆیەی لەسـەر لەشـی بێگیانی مردوو بۆیان کردووین، زۆربەمان بە تاریکی لە گۆڕسـتان دەترسێین، کەچی لە زۆر وڵاتاندا گۆڕستان بە چەشنی پارکێکی جوان و دڵگیر بۆ پیاسە و کاتبەسـەربردنە. ئەوەنـدەی پـەروەردەی دینی بیریان لە ترسـاندن و تۆڵەلێکردنـەوە کردووەتەوە، هەوڵیان نەداوە بە ڕێگەیەکی زانسـتی منـداڵ پـەروەردە بکرێـت و لەجیاتـی بەکارهێنانی عەقـڵ و لۆجیک و زانست، ڕێگەی ئاسان و کاریگەر واتا ترس و تۆقاندنیان بەکار هێناوە بـۆ بەکۆیلەکردن و هەڕەشـە لە مرۆڤـەکان. ئـەم کۆمەڵگەیانە بوونە کارگەیەکی گەورەی بەرهەمهێنانی مرۆڤی بێباوەڕبەخۆ، ترسنۆک، گێل و دوور لە عەقڵ و زانسـت و لۆجیک! ڕەنگە گەورەکان بۆ پاراسـتنی شـتە خۆشـەکانی وەک، ترشـیات و هەنگوین و مرەبا و گوێز و بادام

و... گوتوویانــە ژێرزەمیــن جندۆکەی لێیە و منــداڵ نەیوێراوە بچێت و دەستیان بۆ بەرێت!

ژێرخانەکەی عەلی

بــۆ خۆدزینــەوە و خۆخافڵاندنــم، نازانــم چۆن دوو ســێ وشــەی ئایەتەلکورســی فێــر بووبــووم، بەبێ ئــەوەی هیچ لە ماناشــی بزانم، یەک پشــوو زۆر بە هەڵە دەمگوتنــەوە و دەجووڵام. هێدی هێدی ترس دەرەوییەوە و نەدەما، کەوتمە بەر پشکنین و ئەملاوئەولاکردنی شتومەک و ئەشــیا کۆنەکانی ناو ژێرخان. هۆدە و حوجرەیەکم دەستنیشان کرد و هەمــوو جــار دەچوومە ئەوێ و ماڵە بچکۆلانەیەکم لە شــتی بێکەڵک و کۆنەشــکاو بۆ خۆ دروســت کــرد، ئیتر بەبێ ئەوەی لێــم بدەن، یان دە ژێرخانێــم باوێن، یان شــکایەتم لێ بکەن، خۆم دەچووم و زۆربەی کاتەکانــم تا گــەورەش بووم و چوومە ناو تەمەنــی مێرمنداڵییش، هەر لەوێ بەسەر دەبرد. ئەو شوێنە بە کردەوە بەڕەسمی کرا و ناو نرا ماڵ و ژێرخانەکــەی عەلی، تەنانەت زۆر لە گەورەکانیــش نەیاندەوێرا بێنە ئەوێ. ئەوجار لەناو ماڵەوە و ڕێک لە بان ئەو ژێرخانەی خۆم، وایەری کارەبــام بــەرداوە خوارێ و بەرقم بــۆ ماڵە بچکۆلانــە و عەجایبەکەم ڕاکێشا. یەک دوو جار بە شەو و لە کاتی کارکردنم بۆ ڕاکێشانی کارەبا و ناشارەزاییم، وا هات شۆرتی گەورە دروست ببێ و فیوزی ڕەئیسیی ماڵ، کە لەوســەری حەوشــە و نزیک لە کۆڵان بوو، بە دەنگی بەرز و ئاگرلێکەوتنەوە دەرپەڕێت و خامۆشی بەسەر هەموو ماڵەوەماندا بێت. ئیتر کە بابم لە ماڵ دەبوو، نەعرەتە و سەگبابگوتنی لە هەموو گەڕەکدا دەنگی دەداوە و عەلی کونەمشــکی لێ دەبووە قەیســەری. بە یارمەتیی مامۆســتا و یــەک دوو خــزم، ئاخریەکەی خۆم فێری ســەرەتاییەکانی کارەبایی کرد و ژێرخانم وەک ڕۆژی ڕووناک لێ کرد. بە دڵ حەزم لە ماڵەکــەم بوو، زۆربەی کات لەوێ بووم و لەناو ژێرخانی جندۆکەکاندا ڕۆژبەڕۆژ پەرەم بە دەسەڵاتداریی خۆم دەدا.

لــە پۆلی حەوت بــووم، هاوڕێیەکم ناوی حەســەن بوو، کوڕەفەقیر و بابێکی زۆر بەدفەڕ و چەقۆوەشــێن و عەرەقخۆری هەبوو، خۆیشی دواتر هەر ئەم ڕێگەیەی گرتە بەر و وازی لە خوێندن هێنا. حەسەن منی وەک برا خۆش دەویســـت و منیش بۆ ئەو وەک برا بووم و هاتوچۆی ماڵی یەکمان دەکرد. ئێمە زۆر پێکەوە بووین و بەیانیان بەدوامدا دەهات و لە قەراغی شار بەیەکەوە دەچووینەوە قوڵکەی کەران.

کەرگاین

قوڵکەی کەران، چاڵێکی گەورە بوو لە تەنیشـــت پردی تازەی شـــار، لە سەردەمی ژێکافدا لەوێ مرۆڤێکی بەئەمەکی ئەندامی ژێکاف، بێستان و ســـەوزەی بۆ فرۆشـــتن لێ کردبوو. بیرمە مەدرەسـەی ئێمەیان لەم قوڵکەیـــە دروســـت کرد، شــەش پۆلێک بــوو، لە بێســـتان و باخەکەیان دابــڕی، بەشـــەکەی تری هەر بێســـتان و سەوزەفرۆشـــی بــوو. من و حەســـەن، بەناو دێراوی ســـەوزە و خەیار و تەماتەدا دەچووینەوە ناو حەوشـــەی مەدرەسەکەمان. خەڵکی لادێی دەوروبەری شار بەیانیان بە کەر و ئێستر دەهاتن بۆ شار، ماست و ڕۆن و دۆیان دێنا بۆ فرۆشتن. دواتــر، پاش وردکردنەوەی ڕســـق و ماڵیان، کەرەکانیـــان لەم قوڵکەیە دەبەســـتەوە و خۆیان دەچوون بۆ ناوشار و حەمام و کەبابخواردن و قەنادی[1]چوون. ئیتر بە هۆی ئەوەی ئەم بەشەی شار و مەدرەسەکەی ئێمـــە بـــە هاوین و زســـتان دەیـــان و بگـــرە زیاتر گوێدرێـــژی لێ بوو، (قوڵکەی کەران)یان بەسەردا بڕی. یەکەم جار بە چاوی خۆم بەیانییەکی زوو لەگەڵ حەســـەندا، بەرەو هاوین بوو، دەچووینەوە مەدرەسە، دیتم پیاوێک لەســـەر بەردێک وەســـتاوە و خەریکی گاینی گوێدرێژێک بوو، هەر قوشـــقی بووم و نەمدەزانی شتی وا دەبێت، حەسەن غاری دایە و ڕەپێی نا و کابرا هەڵات، خۆشـــیی ئەو ڕۆژە و زاوابوونمان لێ تێک دا و بە هەناسەساردی لێیدا ڕۆیشت!

١- قەنادی، دوکانی شیرینی و ئایسکریم و ساردەمەنی.

سەربان بۆ سەربان بەفر

بیرمە زستانی ئەوکات لە ماڵی خۆمانەوە بە سەربانەکاندا دەچووینەوە مەدرەسە، بەفر ئەوەندە زۆر بوو، ئەوەندەش لە سەربانەکان، کە دەیانماڵی و لە کۆڵانەکانیان دەکرد، کۆڵان و بانەکان دەکەوتنە تەرازی یەک و ئیتر هەر بە خلیسکێنە و بان بە بان دەچووینەوە بۆ خوێندنگە. لە کۆڵانەکانی شاردا تەنیا تولەڕێیەک دەکراوە و دیواری ئەم تولەڕێیانە لە بەفر بە بەرزی دەگەیشتنەوە سەربانی ماڵەکان، زستانی ئەوکات ڕۆژ هەبوو دوو سێ جار بانەکانیان دەماڵی و بانماڵ بە وەروەرەی[1] سەر شانیان بە کۆڵاناندا دەگەڕان و هاواریان دەکرد؛ بانماڵ بانماڵ... ئیتر ئەوەی کوڕ یان پیاوی نەبا بانگیان دەکردن و بە یەک دوو تمەن بانەکانیان دەماڵین، سەقفی ئەوکات هەمووی دارەڕا بوون، بۆیە بەرگە و تاقەتی بەفری قورسیان نەدەگرت و زۆر جار بانەکان تێکدەقرمان و زەرەر و زیانی زۆری جێ دەهێشت.

لەجیاتی ئەسپ

ماڵی بابی دایکم، کە ئەوکات تەنیا خاڵە محەمەد و خاڵۆژنم و کچەکەیان و جارجاریش نەنکم لێی دەژیان، ڕێک لەسەر هەورازی کۆڵانی دەرمانخانەی ئەیووبیان و ساڵەزادەی بوو. دواتر یەک لە یەکەم دوکتۆرەکانی سابڵاغ، کە ئەرمەنی بوو، دوکتور بنیامین هاتە خانوویەک بەرامبەر ماڵی خاڵم، ڕێک لە ناوقەدی هەورازەکە. ماڵی ئێمە و خاڵم هەر هەشت بۆ نۆ ماڵی نێوان بوو، مەیدانچەی حەسەنزادە دەکەوتە ناوەڕاستی ماڵی ئێمە و خاڵم. لە گۆشەی خوارەوەی مەیدانچەکە، ماڵی مامەی نەفتی بوو. مامەی نەفتی مرۆڤێکی ناسراو و باش بوو، کۆشێکی منداڵ و خوێندکار هەبوو. مامەی نەفتی زۆر کەس دەیناسی و خۆشیاندەویست، عارەبانەیەکی پێ بوو، خۆی لەجیاتی ئەسپ یان

١- بێڵێکی پانە بۆ بەفرماڵین.

گوێدرێژ دەچووە نێوان دوو قۆڵەکەی و بە سـینگ و دەسـتەکانی لێی دەخوڕی، پشـتی داشـقەکەی دە دوانزە چەلەنگ نـەوت بوو، هاواری دەکـرد نەفـت، نەفـت! جلوبەرگـی مامـەی نەفتـی گەلێـک عەنتیکە و سەیروسەمەرە بوو، یەک دوو پانتۆڵ و کەوا نەبوو، بەڵکو چەندانەیەک بوو بەسـەر یەکـەوە لە بەری دەکردن، هەمـووی نەوتاوی و ڕەش و پیـس بوو، لـە دوورەوە بۆنی نەوتی لێ دەهـات، پێڵاوەکانی جووتێک پۆسـتاڵی فشوفۆڵ بوو، زۆر جاران لە هەورازی ماڵی خاڵم داشقەکەی بۆ سەر نەدەخرا و گەر تووشی باین لەگەڵ حەسەن بە گاڵتە و پێکەنین لـە پشـتەوەڕا پ[illegible]ـان بۆ پێوە دەنا و سەرماندەخسـت. زسـتانان ئەم هەورازە لەبەر سەهۆڵ و [illegible]لیسکێنەی کوڕانی گەڕەک، وەک شووشەی لێ دەهات، پاتەی لاسـتیکمان لە پێ [illegible]ەکـرد، ئاورمان دەکردەوە و بنی پاتەکانمان لەسەر ئاگرەکە ڕادەگرت تا دەهات [illegible]سنووری تواندنەوە، بەم شـێوەیە پێڵاوەکانم لووس و ئامادەی خلیسـکانێ دەدر [illegible]ستانانە بە هۆی لووسـیی هەورازەکە بۆ مامەی نەفتی گەلێک زەحمەت و عاس[illegible]ەم بوو لە سـەرکەوتن و دابەزینی ئەم هەورازە و ماڵەکەشـیان هەر وەک گوتم لە سـەرووی هەورازەکە بوو، ڕۆژانە دوو سـێ جار دەبوو لێی بچێتە خوار و لێی بێتەوە سەر. مامەی نەفتی زستانان پۆستاڵەکانی کە تا نزیک ئەژنۆی دەبوون، بە پێچەوانەوە چەپ و ڕاست لە پێی دەکرد، دەیگـوت ئـەوە وەک سـتۆپ و تورموز وایە و خۆمی پـێ دەگرمەوە! مامەی نەفتی یەک لە ڕوخسـارەکانی لەبیرنەچووی گەڕەکی ئێمە بوو. سـیما و چرچولۆچی نێوچاوان، لەشی شەکەت و ماندووی، جلوبەرگی ژاکاو و ئەو بارە قورسـەی سەر عارەبانەکەی، هەموو کەسێکی بیری ئەم گوتەیەی مامۆسـتا هەژار دەخسـتەوە: «ئای مردن لە کوێی ژیان کوشـتمی». مامەی نەفتی کۆشـێک منداڵی بەم تەرزە پێگەیاند و دواتر من لە شاخ بووم، بیستم کوڕە گەورەکەی بووەتە دوکتۆر و مەتەبی[1] خۆی هەیە.

١- مەتەب، شوێنی پێشوازیی دکتۆر لە نەخۆشەکانی، عەیادە.

منداڵانی لاسار

بەشـێک لە گـەڕان و خۆخەریککردن و یاریی منداڵانی شـارەکەی من؛ کەلاوەگەڕان، قەرێقەرێن، داروهەلووک، نانانێن، خوزێن، مێشـێن، تۆپێن، شـەڕەگەڕەک، میرمیرێن و... بوو. سـەردەمی منداڵیی ئێمە هیچ یاریگە و شـوێنی وەرزشـی، تایبەت یان جێیەک بۆ بەسەربردنی کاتی بەتـاڵ نەبوو. هەبوو نەبوو کۆڵان و سـەرجادەکان و کەلاوە کۆنەکان هەبوون. تۆپێن و داروهەلووک و هەموو یارییەکانی دی هەر لە کۆڵان و شـوێنی هاتوچـۆی خەڵک دەکران. کۆڵانەکان خـۆڵ و بەردڕێژ، یان قوڕوچلپـاو و بەفـر بوون، زیاتر لە پانزە بۆ بیسـت منـداڵ بەیەکەوە شـەقمان لـە تـۆپ هەڵدەدا، یـان هەمـوو بەیەکـەوە لـە غارغاردێندا بوویـن، هاتوهـاوار و تەپوتۆزێکمان دەکرد لە مەیدانی شـەڕ، خراپتر و گەورەکانیـش هیـچ چارەیان نەبـوو جیا لە قبووڵکـردن و خۆلادان. جارجاریش جنێو و نێوی بابیان دێنایین. شووشـەی ماڵان شـکاندن و دیواری سواخ ڕوخاندن، پیشەی ڕۆژانەمان بوو، شکایەت و هاتنی لای دایک و بابەکانیش شەڕی گەورەی لێ دەکەوتەوە و دەبوو خۆمانی بۆ ئامادە بکەین، شادی و یاری دەبوو نرخەکەی شەقی گەورەکان بێت.

چیرۆکەکانی باوکم

لەگـەڵ ئـەوەی باوکم پیاوێکـی زۆر ماندوو و نەوەسـتاو بوو، بە ڕۆژ زۆر هیلاکـی کار و پارەپەیداکـردن دەبـوو، زۆر شـەوان کـۆی دەکردینـەوە و حیکایەتـی بـۆ دەگوتیـن. حیکایەتی باوکم لە ڕاسـتیدا زۆرتر بیانوو بوو بۆ پێداهەڵگوتن و نیشاندانی عیشق و خۆشەویستیی خـۆی بۆ من. حیکایەتـەکان هەرگیز تەواو نەدەبوون و هەر شـەوەی سەرگوزشتەیەکی نوێ بوو لە «عەلی شێرکوژ و براکان و دێوەکان». دڵنیام حیکایەتەکانی بابم لە تەمەنی پێنج شەشساڵیمدا شوێنی زۆریان لەسـەر ئایندە و ژیان و کەسایەتی و تەنانەت هزر و چارەنووسیشمدا

دانــا. حیکایەتەکانی بابم هەر ئەو کات دایدەڕشــتن، کــە هەمووومان لە دەوری کۆ دەبووینەوە، زۆرتر سەرچاوەی لەو ئەفسانە و داستانانەی لە قاوەخانەکان لە زمانی نەقاڵەکان یان شانامەی فردۆسی بیستبوونی، دەگرت. لە زۆربەی حیکایەتەکانی بابمدا کوڕێکی ئازا و پاڵەوان هەبوو، ناوی عەلی شێرکوژ بوو، کاتی خۆی لە جەنگەڵی گوندەکەیان شێرێکی کوشــتبوو، ئیتر عەلی شــێرکوژ بووبوو بە نازناوی. عەلی چەند برای دەبــێ و لە دەوروبەریان چەند دێوێک بوون، کە ئازاری خەڵکیان دەدا و مەترســی بوون لەســەر وڵات و... هەر جارە عەلی دەچووە شــەڕی دێوێک، براکانی یان خۆیان دەدزییەوە، یان لە شەڕەکەدا عەلی شێرکوژ برایەکــی لە دەســتی دێوەکــە ڕزگار دەکرد و دێوەکــەی بۆ جەهەننەم دەنارد، یان براکان خەریکی کەیف و خۆشی بوون و عەلی لە دارستان و شــاخان خەریکــی ڕاوی دێــو و ناحەزان بوو، یــان عەلی بۆ ئەوەی خەوی لێ نەکەوێت و کێشــکی برایانی بکێشێت، پەنجەی خۆی دەبڕی و خوێی تێ دەکرد و...

زللەیەک لە مامۆستا

مــن ئەوکات پێم وا بوو بابم لە خۆشەویســتیی من، ناوی پاڵەوانی حیکایەتەکانــی کردووەتــە عەلــی و بەڕاســتییش لــە هەموو خوشــک و بــراکان زیاتــر تامــەزرۆی حیکایەتەکانــی بابم بــووم و زۆر جاران بەڕاستی هەستم بە پاڵەوانیی خۆم دەکرد، ئەم هەستە وای لێ دەکردم مەغــروور بــم و ناحەقی لە کەس قبووڵ نەکەم، کــە ناحەقیم بەرامبەر دەکــرا و هیچم بۆ نەدەکرا، لە قین و حەســرەتا تێرتێر دەگریام. بیرمە لــە پۆلــی حەوت بــووم، مامۆســتاکەم زۆر بە ناحەق ویســتی لێم بدا، گوتــم من نەبــووم و تێکەڵاوی شــەڕی هاوپۆلەکان نەبــووم. هەر من گوتم و ســوێندم خوارد، ئەو نەیســەلماند و شــولکی بەرز کردەوە و لێــی دام، منیــش یەک زللەم لــێ دا و هەڵاتم! ئەوکات ئــەم کارەی من لــە جوملەی بەرد بــە کەعبەداندا بوو، چەند ڕۆژ خۆم شــاردەوە و لە

ئاخردا بە هەزار تکاوڕجا ڕایانگرتمەوە و مامۆســتاکەم زۆری قین لێ هەڵگرتم. لەناو منداڵانی گەڕەکیشدا بەڕاستی بزوێنەری هەموو چالاکی و تیمدروستکردن و بزێوی و سەرشێتیی منداڵان بووم، دەستەیەکمان هەبــوو بــۆ تۆپێن و شــەڕەگەڕەک و یــاری، پێمان دەگوت دەســتەی «عەلی جاوید»، ئێســتاش نازانم ئەم «جاوید»ە لە چییەوە هاتبوو، لە کتێبی مێژووییدا وا بزانم سوپایەک لە شەڕە کۆنەکاندا هەبوو بە ناوی جاویــد! ئیتــر عەلی پێش دەکەوت بە دار و قوماشــێک بە ســەریەوە و دە بــۆ پانزە منداڵ بەدوایــدا. توورەکە لە خۆڵە پۆتینە[1] و لم پڕ دەکرا، لەسەر سەرمان زۆر بە توندی هەڵماندەسووڕاند و لەپڕ قۆچەقانیئاسا دوورمان هەڵدەدا و تەواوی گەڕەک لەبەر تەپوتۆز چاوی هەڵنەدەهات. بــە کورتی گەڕەکمان وەک مەیدانی شــەڕی پاڵەوانــەکان لێ دەکرد و زۆر جارانیش بە توورەکەی پڕ لە خۆڵەوە دەچووین بۆ شەڕەگەڕەک.

یەک لەو بەدفەرییانەی دەمانکرد، خۆهەڵاوەسین بە داشقەی ئەسپ بــوو. ئەوکات ترۆمبێل زۆر کەم بــوو، زۆربەی خەڵک بۆ هاتوچۆ، یان شتومەکگواستنەوە لە داشقە یان عارەبانەی ئەسپ کەڵکیان وەردەگرت، ئێمەش لە پشتەوەڕا سێ چوار منداڵ خۆمان پێدا هەڵداوەسی و داشقە بە غاری ئەســپ وەک بای شــەماڵ بــە جادە و کۆڵانەکانــدا دەفڕی و جاروباریــش دەکەوتینــە بــەر قامچیی تیــژ و درێژی داشــقەچی، خۆ ئەگــەر هاتباو وەشــوێنێکمان کەوتبا زۆر بەئازار بــوو. یەکەم هاوڕێی جوانەمەرگــم وا بزانم پۆلی ســێ و چــواری ســەرەتایی بووین، کاوە ئیمامــی کوڕی میــرزا ڕەحمانی ئیمامــی، لە دامەزرێنەرانــی کۆمەڵەی ژێکاف بوو، لە یەک پۆل و ســەر مێز و کورســی دادەنیشــتین، هەموو کاتەکانی مەدرەســە بەیەکەوە بووین و بەیەکــەوە هاتوچۆمان دەکرد. کاوە هەتــا حەز بکەیت منداڵێکی جوان و پاکوخاوێن و لەبەردڵان بوو، ســپی و ناســک وەک منداڵە ئەورووپی بوو، لەناکاو گوتیان کاوە مرد! گۆیا خۆی بە داشــقەوە هەڵواســیوە، جا یان کەوتووە یان بەر قامچیی

١- خۆڵی زۆر نەرم.

داشـقەچی کەوتـووە، ئەوە یەکەم لەدەسـتدانی هاوڕێیەکی نزیکم بوو. بەداخەوە دواتر لە ژیانی پێشمەرگایەتیمدا دەیان هاوڕێم تێدا چوون و شەهید بوون.

هاوڕێی گیانیبەگیانی

مەدرەسەی من و حوسێن ڕێک لەوسەری شار بوو، لە بناری کێوی داشـامەجید[1] و تەنیشت چرابەرق[2]. لە ڕۆژدا دوو جار دەچووینەوە بۆ مەدرەسـە، بەیانیان دەچووین و نیوەڕۆیان دەهاتینەوە بۆ نانخواردن و پشوویەک، سەعات دوو دیسان دەستی پێ دەکردەوە تا چوار و نیو. بە زسـتان و بەهار و پاییز ئەمە ڕێگەی هەموو ڕۆژێکمان بوو. پۆلی یەک، حوسـێن بە تەنیا لە مەدرەسەیەکی ناوشار بوو، ساڵی دواتر لەگەڵ مندا ئەویشیان گواستەوە بۆ مەدرەسەی سەعدی، کە بەڕێوەبەرێکی زۆر باش و دڵسـۆزی سـابڵاغیی هەبوو. ڕۆژانە جانتایەک بە کۆڵەوە، دووبەدوو لەگەڵ حوسێندا ڕێی مەدرەسەمان دەگرت، بە پێی دوو منداڵی وەک ئێمە تەواو دوور بوو، زسـتانان سەرما و کڕێوەی موکریان ناوبانگی هەبوو، بەفر زیاد لە مەتر دەکەوتەوە، مەدرەسەی ئێمەش قەراغ شار و لە بناری کێوە بەناوبانگەکەی شـار، داشـامەجیدا بوو، زۆر جار سەرماوسڕ بە تایبەت دەسـت و پەنجەتەزێن، بڕسـتی لێ دەبڕیم، دەگریام و حوسـێن لەسەر حاڵی خۆیەوەڕا دەستەکانی دەگوشیم و لە گیرفانی خۆی دەنان. پاییز و بەهاران جەوێکی دیکە بوو، هەموو ئەو ڕێیەمان بە شەڕەشـەق و غارغارێن و فشـقیات دەبڕی. ئێمە لە برا دەرچووبووین، دوو هاوڕێی گیانیبەگیانی بووین. نهێنیی یەکترمان دەپاراسـت و لای گەورەکان وەک عەتـا فزوولـی و دووزمانیمان لەیەک نەدەکرد و تەنانەت لەسـەر یەکتر لێشمان دەدرا و ئیعترافمان لەسەر یەک نەدەکرد.

١- داشامەجید، کێوێکی بەناوبانگە لە مەهاباد.

٢- چرابەرق، کارەبای سـابڵاغ پێشتر مولیدە بوو، لەوێوە دابین دەکرا و ئێواران کاتی تاریکی هەڵیان دەکرد.

لە چرابەرقەوە، پەنا مەدرەسەکەمان جۆگەی ئاو هەبوو، لەمبەر و ئەوبەری گەورەترین جادەی شار کە ڕێک شاری دوو بەش دەکرد. کاریزێکی زۆر خوڕێن و پڕئاو لەناو حەوشەی چرابەرق هەبوو، ئەم ئاوە بەم جۆگەیانەدا بە خوڕ دەهاتە خوار و دەچووەوە چوارڕێی بێهداری[1]، دواتر بوو بە چوارڕێی ئازادی، ئەوجار لەوێرا بۆ چوارچرا و بە تەنیشت قوڵکەی کەراندا دەچووەوە چەمی گەورەی سابڵاغ، کە دواتر بەنداوی لەسەر دروست کرا.

کەشتیی سفرەکان

ماوەیەک بوو لە دەرس و مەشق کەمتەرخەم بووم، بە گشتی تەلەبەی چاک بووم، نازانم پۆلی یەک یان دوو بوو، چەند جارێک سفرم وەرگرت، گوتم حوسێن نابێت بە کەس بڵێی، ئەویش گفتی دەدا. وەرەقەی سفرەکانم دەکردە کەشتی، زۆری لێ شارەزا بووم، کەشتیی وام بە کاغەزی دروست دەکرد، هەڵنەدەوەشا. کەشتیی سفرەکانم لە جۆگەی داویشتن، لەگەڵ کەشتیی منداڵانی دیدا کێبەرکێمان دەکرد، سفرەکانی من تیژ دەڕۆیشتن و خۆیان لە چۆمی داویشت، ئەو ڕێگە دووردرێژە، قەراغە و قەراغ جۆگە، لەگەڵیاندا هەڵدەهاتین و چاودێریمان دەکرد ئاخۆ ئی کاممان دەیباتەوە.

ساڵی خوێندن سێ بەش بوو، پێیان دەگوت سولس، پاییز تەواو دەبوو ئیمتحاناتی سولسی یەک دەهات، ئەوجار زستان و پێش پشووی نەورۆز ئیمتحانی سولسی دوو، ئینجا بەهار تەواو دەبوو؛ ئاخری مانگی جۆزەردان ئیمتحانی گەورە و سولسی ئاخر دەدرا. ئەو ساڵە گوتم، لە یەک یان لە دوو بووم لە سولسی یەک زۆر خراپ کەوتبووم، لەگەڵ حوسێندا تەکبیرمان کرد باسی نەکەین، مودیر کە دۆستی بابم بوو، نامەیەکی دا بە حوسێن تا بیداتە بابم، زانیمان سەبارەت بە خراپیی ئیمتحاناتی منە، نامەکەشم کردە کەشتی و خۆی گەیاندە دەریا. پاش

1- بێهداری، دایرەی تەندروستی مەهاباد.

ماوەیـەک مودیـر، کە زۆر جار پیاوانی شـار لەبـەر دوکانی بابم، یان مامـم کۆوەدەبوون و دوکانەکانیان لە ناوەڕاسـتی شـار بوو، بە بابم دەڵێ: نامەکەت سـەبارەت بە خراپیی ئیمتیحاناتی عەلی پێ گەیشـت؟! بە حوسـێندا بۆم ناردی! (بابیشم، کە ئاگای لە هیچ نییە) دەڵێ: نەوەڵڵا شتی وام نەدیوە! جا چۆن عەلی تەمبەڵە؟!

ئیتـر بە پەلـە لێکۆڵینـەوەی توندوتیژ دەسـتی پێ کرد و ئاشـکرا بـوو عەلی هەموو سـفرەکانی کردووە بە کەشـتی و لە ئاوی جۆگەی هاویشـتووە. لە سەردەمی ئێمەدا لە مەدرەسە بەیانیان پێش چوونمان بـۆ پۆلەکان، هەموو خوێندکاران لە حەوشـە ڕیز دەکران و پێشـەکی سرووودی ئێران و شەهنشا، دواتر وەرزش، چەند حەرەکەیەکی دەست و قـاچ و مـل، ئەوجـار نایبـی مودیر پێمـان دەگوت نـازم، کۆنترۆڵی پاکوخاوێنیی دەکرد، دەسـتەکانمان شـەق لە تەنیشت یەک ڕادەگرت و ئەویش پێدادەهات بە وردی سـەیری قژ، پانتۆڵ، چاکەت و بنی نینۆک و دەسـتەکانی دەکردین، هەر شـوێنێکی بەدڵ نەبا ئەوە بە ڕاستەکەی دەسـتی یان شـولکی تەڕ یەکڕاسـت لەو شـوێنەی دەدا. لە هەمووی ناخۆشـتر، سەرمای زسـتانان و ئەو هەمووە بەپێوەوەستان، ئەو کاتە بوو کە بە ڕاسـتەکە لە پشتی دەسـتی ڕەقوتەقی دەدایین. هەبوو منداڵ خـۆی بـۆ ڕانەدەگیرا و شـۆراوکەی میز لەنـاکاو دەهاتە خـوار، ئیتر کارەسات بوو کارەسات بۆ ئەم منداڵە!

ئـەوکات مەدرەسـەکان بـۆ خـواردن بودجەیـان هەبوو، شـیر و نانـی گـەرم و هێلکـە و ڕۆنیکەرەیان دەداینێ، هەڵبەت کە من دەسـتم بـە خوێندن کرد، هەر ئەو سـاڵە بـوو، دواتر ئـەم ناندانەیان هەڵگرت، پاشـان لە ئاخروئۆخری زەمانی شادا بۆ منداڵانی سەرەتایی، خواردن لە مەدرەسـە سـەرەتاییەکان تا پۆلی پێنج داندرایـەوە و پێیان دەگوت «تەغزییە»، کە زۆری گەندەڵی تێدا دەکرا.

دوو سـێ ڕۆژ دوای ئاشـکرابوونی کارنامـەی سـفرەکانم، بەیانی دوای خوێندنـەوەی سـرووود، لەنـاکاو مودیـر هاتـە بەرامبـەر ڕیزی

خوێندکارەکان، چوو بۆ سەر کورسییەک و دەستی بە قسە کرد، زانیم چ باسە، مەرگم بە ئاوات دەخواست بە کونی لووتمدا بێتە دەر و گیانم دەرچێت! دەی دەی پێدا هاتەخوار و هەموو حیکایەتەکە و سفرەکانم و شاردنەوەیانی باس کرد، کێشەکە ئەوجار بۆ ئاغای مودیر من نەبووم، بەڵکو حوسێن بوو، کە بۆچی نامەی مودیری نەگەیاندووە؟! بێدەنگییەکی بەسام ئەو حەوشەیەی داگرتبوو، گوێم لە لێدانی دڵی خۆم و حوسێن دەبوو، زۆری قسە کردن و هۆشم نەمابوو، بانگی حوسێنی کرد چوو بۆ پێشەوە، شوڵکی تازە و تایبەت هێنرا بۆ ئاغای مودیر، بگرە بەریدەست، دەیان شوڵکی لە بەری دەستی جوان و بچووکی حوسێن دا، نازانم بۆ لە تاوان و لە شەرمان نەمردم. سولسی سێ و لە تاقیکردنەوەی ئاخری ساڵدا لە هەموو مەدرەسە نمرەی سێهەمم بەدەست هێنابوو، وێنەیان لە ڕۆژنامەی گەورەی ئێران، ئیتلاعات چاپ کردم. دەبێ ئێستاش لە ئەرشیڤیدا مابێت!

گریانی دایکی نیشتمان

بیرمە پۆلی سێ بووم، شارەکەمان سەرتاپا ڕەشپۆش بوو، سیمایەکی گەشت نەدەدیت، خەفەت و بێزاری، ڕقوکینە لە ڕوخساری گەورەپیاوان و لاوان و ژنان بە ئاشکرا بەدی دەکرا، شار بۆنی خوێن و کەلاکی کۆنی لێوە دەهات، ئاسمان جاربەجار ڕەش دادەگەڕا و جادەکان تاریک دەبوون، سەرباز و تفەنگ و سەرنێزە لە گەڕان و هاتوچۆدا بوون، ئای کە چ ژانێکە دایکی نیشتمان دەیگرێت، کاتێک پیرەپیاو و گەورەیەکی شار و سەردەمی کۆمار پێشی بە فرمێسکەکانی ناگیرێت و لەناو کۆڵان و جادەی شار دەستبەئەژنۆ دێتە خوار و لەبەرخۆیەوە بە سرتە و چپە، پڕ بە دەروونی هاوار دەکات ئەیەڕۆ پشتم شکا، پەکوو لەم کارەسات و خوێنخۆرییە، ئای کە ئاستەمە کوڕت شۆڕەسواری مەیدان بێت و بە دەستی پیاوی خوێڕی و ژاندەرمی شا بێتە کوشتن. دەبێ دار و بەرد، ئاسمان و زەوی بێنە گریان و دایکی

نیشـــتمان بکەویتە قژڕنین لەتاوی لاواندنەوەی بەســۆی خوشکی کاک لەدەستچوو، ئاهـ و ناڵەی خوشکانی شۆڕەسواران و دایکانی سەرسپی، ئاگری لە عالەم بەردەدا و بەردی دەتواندەوە. ڕێبوارەکان بە ئەســپایی و بە بێدەنگی بە چاوی زەق و فرمێسکتێڕژاو دەیانڕوانییە یەکتر و بەم نیگایە هەزاران وشــە و پرســیار و تۆڵە و حەماســە دەهاتە وێناکردن. ئای بۆ وێنەکێشــێک و چیرۆکداڕێژێک ئەم ڕۆژانەی شارەکەمانی وەک تابلۆ و ڕۆمانێکی تراژیدی نەخشاندبا. ئەم شارە لەوەتی هەیە شینگێڕە، ڕێک بیست ساڵ پێش بوو کۆمارە ساواکەی کوردستان، سەری بڕدرا و ســەرۆکەکەی بــە دارەوە کــرا. دەڵێن ئەوکاتیش دایکی نیشــتمان بۆ کۆمار و شەهیدەکانی سەری خۆی دەقوڕ نابوو، بسکی سپی و ئاڵۆزی هەڵدەسووڕاند و توکی لە ئاسمان دەکرد، ئەمڕۆش دوای بیست ساڵ لە هەمان چوارچرا، جەستەی بە گولله بێژینگکراوی منداڵە چاوگەشەکانی کۆمــار لە پەیژە بەســتراون و بە عەموودەکانــی چوارچرایانەوە ناون و ســەربازی عەجــەم هەر بۆ ئیهانە، ســوتووی جگەرەکەی لە کەللەی سەریان دەکات، ئەوەم بە چاوی خۆم بینی.

مەیتی جوامێران

شۆڕشــی لاوەکانی دوای کۆمار، ســاڵانی ٦٧–١٩٦٨ی ڕۆژهەڵاتی کوردســـتان بە دەستی پیسی شای ئێران و هاوپەیمان و بەکرێگیراویی شــای گۆڕبەگۆڕ، هەندێک لە ســەرکردەکانی کوردی باشــوور و مەلا مســتەفای بارزانــی، تێکوپێــک شــکابوو. دەردی ســەرباری دەردان شۆڕەسوارانی ڕۆژهەڵات بە دەستی کورد و سەرۆکی بەناو باشووری کوردستان بۆ خۆشخزمەتی شای دژەکورد، هاتنە شەهیدکردن و ئاگری شۆڕشــێکی کوردیان خامۆش و بێدەنگ کرد. نۆ دە ساڵان بووم، بەبێ ئەوەی دەستی چەپ و ڕاستی خۆم ناسیبێت و عەقڵم بە دنیا شکابێت، لەناکاو مەیتی ئەو جوامێرانەم بینی، بە پشــت جێبەوە ڕایاندەکێشن، بە

نەردیوانەوە[1] شریتپێچکراون و شوێنی دەیان فیشەک بە جەستەیانەوە بوو. یەک لەمسەری کۆڵان و ئەوی تر لەوسەری چوارچرا و یەک لەمسەری شار و ئەوی دی لەوسەری بازاڕ، هەموویان بە دارتێل و پایەدیوارانەوە نابوون و سەربازێک بە تفەنگ و سەرنێزە لە تەنیشتیان وەستاوە و گاڵتە بە ڕێبواران دەکات و بەوپەڕی بێشەرمی دەڵێن، وەرن چاولێبکەن، ئەوەیە عاقیبەتی خیانەت بە شاهنشامان!

سەرکردەکانی شۆڕشی ڕۆژهەڵات، کاک سولەیمان موعینی و کاک عەبدوڵڵای برای، کاک سمایل شەریفزادە، سەدیق ئەنجیری، مینە شەم، ساڵە لاجانی، مەلا ئاوارە، قادر شەریف، خەلیل شەوباش و... بە دەستی شای ئێران و مەلا مستەفای سەرکردەی شۆڕشی باشوور کوژران و بە زیندوویی، یان بە مردوویی تەسلیم بە ساواکی ئێران کرانەوە و شۆڕش لە ڕۆژهەڵات بۆ ماوەیەک بێدەنگ و خامۆش کرا.

چ دەبوو وا نەبوایە؟!

لەناوچوونی ئەم شۆڕشە زەرەر و زیانێکی یەکجار قورس و قەرەبوونەکراوی لە هەموو بزاڤ و جووڵانەوەکانی چوار پارچەی کورد دا، بە تایبەت ڕۆژهەڵات و باشوور. ڕێک بیست ساڵ پێشتر بوو یەکەمین کۆماری کوردستان هەر لەم شارەدا سەریان بڕی و جوانەمەرگ بوو. شۆڕش، مێژوو یان ڕەوتی ڕووداوەکان بە ئەگەر وا با و ئەگەر وا نەبا نایەتە چوارچێوەی لێکدانەوەیەکی زانستی و ناشکرێت بکرێتە ڕاستبینی، بەڵام دەبێ هەڵسەنگاندن و خەسارناسی بۆ بکرێت و بۆ دواڕۆژ و نەوەکانمان، ببێتە وانە و ئەزموون.

ساڵی ١٩٤٦ کۆمار لە سێدارە درا و دەسپێکی شەستەکان شۆڕش بە بەشدارییەکی باش و پڕ لە نوخبە و ڕۆشنبیری هەڵکەوتوو، لە شاخەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان چەخماخەی لێ درا. ئەم شۆڕشە بە پێشەوایی سیکۆلار و چەپەکان و نوخبەی عەدالەتخواز و بڕوابوون

١- نەردیوان، پەیژە.

بــە خەباتــی چینایەتی، ڕابەری دەکرا و بەراورد بە تویژ و دروشــم و بەشــداریی پان و بەرینی عەشــایر و دەرەبەگەکانی سەردەمی کۆمار، هەنگاوێکی گەلێک پێشــکەوتووخوازانە بوو. ڕێک دە ســاڵ دواتر تاج و تەختی شــای ئێران ســەروژێر و لە ژێر پێی کۆمەڵانــی خەڵکی ئێراندا پلیشــایەوە. فەرزەکانم ڕوون و ئاشکرایە و مەبەستمە بڵێم گەر کۆمار وا زوو چۆکــی دانەدابــا و عەشــایر و دەرەبەگەکان و بارزانی پشــتی کۆماریــان بــەر نەدابــا و قازی محەمەدیــان بە تەنیا جێ نەهێشــتبا و شۆڕشێکی نەتەوەییان لە شاخە سەختەکانی هەردوو دیوی کوردستان هەڵگیرساندبا، هەر دە دوازدە ساڵ دواتر بە سەدان خوێندکار و چالاکی نەتەوەیــی و پێشــمەرگەی ئــازا و گیانلەسەردەســتی وەک: موعینــی، شــەریفزادە، مەلا ئاوارە، ســاڵە لاجان و قادر شەریف و مەلا محەمەد زەنگەنــەکان، لە دیوی گەرمێنیش ئەوە پــڕ دەبوو لە مام جەلال، عەلی عەســکەری، عومەر دەبابە، ئارام، نەوشــیروان، مولازم ئەنوەر مەجید ســوڵتان، بابە شــێخ و مامەڕیشــەکان و هەر وا یارمەتییش دەدران بە دەیانــی وەک نەجمەدیــن بیوک کایا لە دیاربەکــرەوە و زۆری دیکەش لە کوردســتان پشتی ئەم شۆڕشــەیان زیاتر قایم دەکرد. ئەم خەیاڵ و ئارەزووە بە ئاشــبەتاڵی مەلا مســتەفا لە ١٩٧٥دا بە مــاوەی کەمتر لە بیستوچوار سەعات، بوو بە بلقی سەر ئاو.

گوتم؛ لە ئاخروئۆخری ساڵانی پەنجاکاندا تەنیا دە ساڵ دوای کۆمار، بە دەیانی وەک دوکتۆر قاســملوو، ئەحمەد تۆفیق، کەریم حیســامی و سیراجییەکان یاخی بوون لە شای ئێران و ڕوویان لە شاخ و شۆڕشی باشــوور کرد. لە ساڵەکانی نیوەی دوایەی شەستەکاندا، شاخ و دۆڵ و نــاو شۆڕشــی ئەیلوول پڕ بوو لە خوێنــدکاری زانکۆ و لاوانی لادێ و شارەکانی ڕۆژهەلات، بەتەمای ڕاپەڕین و شۆڕشێکی نەتەوەیی دەستیان دابووە چەک و شەڕی پارتیزانی، کە ئەوکات لە زۆربەی جیهاندا باوی بوو و زۆربەشیان سەرکەوتن. ئەمانە هەمووی بۆ بەرژەوەندیی شای ئێران بە دەســتی ســەرکردەکانی شۆڕشــی ئەیلوول و شەخسی مەلا

مســـتەفا، یـــان کـــوژران، یانیش بە مردوویـــی و زیندوویی تەســـلیم بە ســـاواک و حکومەتی پەهلەوی کران و جووڵانەوە و شۆڕشـــی لاوانی ڕۆژهەڵات دیسان هەر وەک کۆمارەکەیان جوانەمەرگ بوو. لە خەیاڵی خۆمدا دەڵێم ئەگەر جووڵانەوەی ٦٧-٦٨ لە ڕۆژهەڵاتدا لە شاخەکان و بە پارتیزانی بەردەوام با و دە ســـاڵ دواییش حکومەتی ئێران لە ســـاڵی ١٩٧٩دا ئـــەم بەڵایەی بەســـەر هاتبا و ئێمەی کورد بـــە ئامادەیی تەواو و شۆڕشـــێکی چەکداری لە پشتمان، بەرەوپیری ئاڵوگۆڕییەکانی ئێران چووباین، تۆ بڵێی تووشـــی ئەو هەموو بێئەزموونی و کارەســـاتە باین، کە لە ســـەرەتاوە کۆماری ئیســـلامی بەســـەری هێناین؟! یانیش دیسان دەڵێم تۆ بڵێی لە ســـاڵانی پێش شۆڕشـــی ئێراندا بـــە دەیانی وەک کاک فوئاد و سەعید موعینی و حەمەحوسێن کەریمی و خوێندکارانی دیکەی ڕۆژهەڵات لە زیندانەکانی شـــادا بەند کرابان، یان ئەوەتا کە خەتەریان هەست پێ دەکرد ڕوویان لە شاخەکان و شۆڕشەکە دەکرد.

بەجێهێشتنی سەرانی کۆمار، ئاشبەتاڵ و تێکوپێکدانی جووڵانەوەی شەســـتەکانی موعینی و شەریفزادە لە ڕۆژهەڵات، بە هیچ خەسارەیەک بەراورد ناکرێت و میزانی زەرەر و کارەساتەکانی، کە بەداخەوە دەستی کوردیشی تێدا بووە، تەسەور ناکرێت و ڕەنگە گەر ئەم دوو سێ شتە وا نەبوونایـــە، زۆر کارەســـاتمان لـــە مێژووی کورددا، وەک: شکســـتی کۆمـــار و ئیعدامی ســـەرکردەکانی، لە بەندکردنی ســـەدان شۆڕشـــگێر و خوێنـــدکار لە زیندانەکانی شـــای ئێراندا، ئەنفـــال، کیمیایی، هەڵەبجە، کۆڕەو، قەلاچۆکردنی گوندەکان و کوشتاری بە کۆ و ئیعدامی لاوەکانی ڕۆژهەڵات و شکستی جووڵانەوەکەمان نەدیبا!

ئەمە سیامەندی موعینییە

نیوەی ســـاڵ بوو، لە ناوەڕاســـتی وانەگوتنـــەوەدا، مودیرەکەمان لە دەرگای دا و هاتە ژوور.

مامۆستا یەکسەر گوتی: هەستنە پێ.

هەموو هەستاین.

فەرموون دانیشن.

منداڵێکی مووقرژیی چنگ تێوەناچێی زەرد و سووری ناسک و ڕوخسار لادێیی و سووتاو، بە کەوا و پانتۆڵ و پشتێنی تا سەر سینگ، منداڵێک بە جلوبەرگی پیرەپیاوان، دەستی ئاغای مودیری گرتبوو. مودیر گوتی، ئەمە سیامەندی موعینییە. خۆشەویستی منە و لە ئەمڕۆوە دێتە پۆل و هەموو یارمەتیی بدەن، لە وانەکان دوانەکەوێت. هۆدەکە پڕ بوو، هەمووی نیمکەتی سێ نەفەری بووین، من لە پێشی پێشەوە بووم، خۆم بچووک کردەوە و جێگەم بۆ کردەوە، گوتم: با بێت لە لای من دانیشێت. ئەوە پەنجا ساڵ پێش بوو، هات و دانیشت، ئیتر بووینە هاوڕێ. زۆر نەبوو کە مەیتی باوکیان هێنابووەوە شار و خۆیشی لە گوندی سونێی قەڵادزێوە لەگەڵ دایک و خوشکی ساوای هاتبوونەوە ماڵی باپیری.

دیسان هەر ئەم ساڵە کارەساتێکی گەورە و دڵهەژێن شارەکەی گرتەوە، ئەمجار لافاو و ئاوی بێڕەحم. سابلاغ ئاوەڕۆی نەبوو، بۆیە زۆربەی بەهاران لافاو دەیگرتەوە و بە سەدان کەس ماڵوێران و شتومەکیان وەسەر ئاو دەکەوت. لافاو زۆرتر گەڕەکی خڕێ، کە دەهاتەوە سەر چوارڕێی ئازادی و گەڕەکی یەرغووی دەگرتەوە، کە دەچووەوە بۆ لای پردی یەرغوو و چۆمی شاری. ماڵە پوورێکم لە گەڕەکی خڕێ بوو، پوورێکیشم لە یەرغوو بوون. هەردوو فەقیر و ماڵەکانیان خشتی گڵ و سواغ بوو، هەر زۆر زوو دەتلیسایەوە، پڕ بە جادەی سەرەکیی شار، شاپووریان پێ دەگوت، وەک چەمێکی قوڕاوی و بە گرفە و لوورە ئاو دەهاتە خوار، مرۆڤەکان خۆیان لەبەر نەدەگرت و ئاو تا سینگی گەوران دەهات، مەنجەڵ، نوێن و بان، سەماوەر و قاپوقاچاخ و کورسی و تەنانەت هەندێک جار سەیارە و هەموو شت بە گوڕی لافاو بەرەو خوار دەبوونەوە، ماڵوێرانی و ماڵبەقوڕگرتن ئەوە بوو کە دەماندیت. خەڵکی لەگەڵ یەک زۆر یەکدڵ و یەکگیان بوون و کەس لە یارمەتیدان درێغیی نەدەکرد، ئێمە بەشێکمان بەرەو ئەو ماڵی

پـوور و ئـەوی دی بۆ ماڵـی پوورەکەی گەڕەکی یەرغـوو دەچووین. شـین و گریان و ڕۆڕۆ هەموو شـاری گرتبووەوە. گەڕەکی ئێمە باش بـوو، بـە هۆی ئەوەی بەرز بوو لافاو نەیدەگرتـەوە، هەموو دەچووین بـۆ یارمەتیی گەڕەکەکانی دیکە و ماڵمان پڕ دەبوو لە خزم و دۆسـتی ماڵوێران و لافاوبردوو!

ئاخروئۆخـری سـاڵانی ٦٠ و سـەرەتاکانی ٧٠ی زایینیی سـەدەی ڕابـردوو، بە هـۆی بەرزبوونەوەی نرخی نەوت و گەشـەی ئابووریی ئێران، خەڵک تا ڕادەیەکی زۆر لە خۆشـگوزەرانیدا دەژیان، وردەوردە لـە کۆمەڵگـەی ئێـران چینـی وردەبـۆرژوا سـەری هەڵـدەدا، ڕادەی خوێنـدەوار هـەر دەهـات و زیـادی دەکـرد، تەنانەت دایـک و باب و پیرەکانیـش دەچوونــە خوێندنـی شـەوانە، ئەکابیریان[1] پـێ دەگوت. کردنەوەی دانشسەرا، هەمان پەیمانگەی مامۆستایان ڕوو لە زیادبوون بوو، تەنانەت لە مەهاباد دانشسـەرای کچان کراوە بۆ پەروەردەکردنی مامۆسـتایانی کچ. کوڕان دوای نۆ سـاڵ خوێندن، زۆربەیان دەچوونە ڕەزائییـە (ورمێ)، یان شـاری خۆیە کە دانشسـەرای کوڕانی لێ بوو، دوای دوو سـاڵ دەهاتنـەوە یەکسـەر دەبوونـە مامۆسـتا و لەجیاتی سـەربازییش هەر ڕەوانەی دێهات دەکران بـۆ وانەگوتنەوەی منداڵانی لادێ. بۆ لاوێکی حەڤدە هەژدە سـاڵان پیشەی مامۆستایی و مووچەی نزیـک بە هـەزار تمەن، ئیتر پاشـایەتی بـوو. وردەوردە وای لێ هات جادەکانـی مەهاباد پـڕ بوون لە ترۆمبێلی ئەم لاوانـە و ئیتر دەبوو لە چوارڕێیانـەکان پۆلیـس و مـرور دابندرێن، ئەوەش کۆمەڵێکی باشـی لاوانی برد بۆ لای خۆی و هەرکەس تەنیا شـەش پۆل خوێندنی هەبایە بۆ مەدرەسەی پۆلیس قبووڵ دەکرا. زۆربەی هاوڕێیانی مەدرەسەم لە پۆلی نۆ بەرەو دانشسەرا بوونەوە لە خۆیە و ڕەزائییە، کۆمەڵێکیشمان

1- ئەکابیر، مەدرەسـەی شەوانە بوو بۆ گەورەساڵان، دوای ڕیفورمی شا «شۆڕشـی سپی» لە ساڵانی ١٩٦٢دا بوو کە دەگوترا هەموو کەس دەبێ خوێندن و نووسین فێر بن.

بەتەمای زانکۆ، دەبوو خوێندنی دواناوەندی و دەبیرستان تەواو بکەین و دیپلـۆم وەرگرین بۆ ڕێگەپێدان لە زانکۆکانی ئێران، کە ئەوکات تەنیا زانکۆی دەوڵەتی هەبوو، کە زۆریش نەبوون، تەنیا لە شارە گەورەکانی وەک تاران و تەورێز و شیراز و... هەبوون.

شـا بە لێشـاو دەستی کرد بە قەرزدان بە مامۆستا و کارمەندان بۆ کڕینـی خانوو و سـەیارە و شـتی تر، تا ڕادەیەکی بـاش لە خافڵاندنی لاوان و دوورکەوتنەوەیان لە حەز بە کاری سیاسـی و شۆڕشـگێڕی، سـەرکەوتوو بوو. لە سابڵاغ، کە مەکۆی خەڵکانی سیاسی و نەوەکانی کۆمار بوو، چەند بنەماڵەیەک نەبێت کە لاوەکانیان سەریان لە سیاسەت و بیروڕای مارکسی و کوردایەتی دەخورا، ئەوەی تر مەست و خولیای خۆشییەکانی ڕابواردن و مەدح و ستایشی شا بوون. لەم ساڵانەدا حەز و ئـارەزوو بـۆ دامەزراندن لە ئەرتەش و پۆلیس بە ڕێژەیەکی بەرچاو ڕووی لـە زیادبـوون بـوو. جاران زۆر بـە هەڵکـەوت و دەگمەن بوو لاوێکی سابڵاغی بچێت بۆ ئەم دەزگایانە کار بکات، تەنانەت بە عەیبەش دادەندرا. ئەم خەڵکانە کە لەم دەزگایانە کاریان دەکرد، زۆر جێی متمانە و خۆشەویستی خەڵک نەبوون.

هەنگاوەکانی شا

شـا کـە گەشـەی ئابووریی وڵاتـی دی و لە سیاسـەتەکانی خۆی ڕازی بوو، دەسـتی برد بۆ لەناوبردنی هەموو ئەحزاب و گوتی: ئێران تەنیا یەک حیزبی پێویسـتە. حیزبی «ڕەسـتاخیز»ی[1] دروست کرد و دەبـوو هەمـوو تاکێکی ئێران ئەندامی بێت. سـاواک کە چەند سـاڵێک

١- حیزبی ڕسـتاخیز، حیزبەکەی شا بوو، کە ساڵی ١٩٧٤ بە فەرمانی شا دروسـت بوو، زۆربەی حیزبەکانی دیکەی ئێرانی لەناو خۆیدا تواندەوە و دروشـمی تەنیا یەک حیزب بەرز بووەوە و زۆربەی کارمەند و سەرووی ١٨ ساڵ بە زۆر دەکرانە ئەندامی حیزب و بەو هەنگاوە شا ویستی نیزامی تاکحیزبی بێنێتە ئاراوە و هەموو نیزامی سیاسیی ئێران بێنێتە ژێر ڕکێفی خۆی، هەرچەند زۆریش سەرکەوتوو نەبوو.

بــوو دامەزرابوو، بوو بە دێوەزمەیەکی تۆقێنەر و خەڵکی دەیانگوت لە هەموو شــوێن و ماڵێک بوونی هەیە. شا دوای کودەتاکەی موسەدیق[1] توانیبووی خۆی کۆ بکاتەوە و دوای شۆڕشی چەکداری لە ڕۆژهەڵات و تەفروتوناکردن و لەناوبردنی ســەرکردەکانی ئەم شۆڕشــە، خیانەت و بێدەنگیــی حیزبــی تــودە[2] وەک چالاکتریــن و گەورەتریــن حیزبی سیاســی و چەپی مێژووی ئەوکاتی ئێران، ڕێگەی بۆ شا خۆش کرد لە ڕێگەی ســاواک و ئەشــکەنجەی لاوان و خۆشــگوزەرانی و ئیمتیازدان و دەوڵەمەندکردنیــان، تــا ڕادەیەکــی زۆر باش، دووریــان بخاتەوە لە سیاسەت و فکری شۆڕشگێڕی، نە تەنیا خەڵکی ئێران لەدوای موسەدق دەســتیان هەڵگرت لە دژایەتیی شا، بەڵکو شاپەرستی فەخر و شانازی بوو. تەنیا لە موکریان نووزەیەک هەبوو و بە سرتە و لە بنەوە و زۆر بە نهێنی چەند کەسێک هەبوون بە پەیکەرەکەی شایان دەگوت گازەرد!

سیمای شار گۆڕا

ســیمای شاری سابڵاغ، دوای شکانی شۆڕشــی ساڵانی ٦٧ و٦٨ی زایینی و کوشــتن و لەسێدارەدانی ســەرکردەکانی، وەک موعینییەکان و شــەریفزادە و ئەنجیری و مەلا ئاوارەکان و... بە دەســتی شا و مەلا مستەفا، زۆر زوو بە تەواوی گۆڕا و سیمای سیاسیبوون و شۆڕشگێڕیی ئەم شــارە بوو بە ڕاگواســتنی مامۆستا دڵســۆز و کوردپەروەرەکانی شــار بۆ شــارەکانی دووری ئێران و ڕووکردنی لاوان بەرەو خوێندن و دوورکەوتنــەوە لــە سیاســەت. تێکەڵاویــی خەڵــک و چوونیــان بۆ

١- موســەدیق، محەمەدی موســەدیق ســێهەمین ســەرۆکوەزیرانی ئێران بوو لە ســاڵی ١٩٥٢دا، پیاوێکی نیشــتمانی بوو، ویســتی نەوت لە دەستی ئینگلیــزەکان دەربێنێــت و بــە نیشــتمانی کرد، خەڵک ڕژانە ســەر جادە و پاڵپشــتی بوون، شــا هەڵات و ئێرانی بۆ چەند ڕۆژێک بەجێ هێشــت، بە کودەتایەکی ئەمریکا و ئینگلیز هێنایانەوە و موسەدیق گیرا و سوڵتەی شا ئەوەندەی دیکە قایمتر کرا.

٢- حیزبی تودە، یەکەم حیزبی کۆمۆنیستی سەر بە سۆڤییەت ساڵی ١٩٤١، لە ئێران دامەزرا و پەیڕەوی لە سیاسەتەکانی سۆڤییەت دەکرد.

دەرودەشــت، پیاســەی ئێوارانی قــەراخ باخی مکائیل و بلــواری تازە، گۆڕدرا بۆ دانیشتنی بەرامبەر تەلەفزیۆن و زۆرتر بەیەکەوەبوونی ناو ماڵ و خێزان بۆ خۆیان و حەزەرکردنیان لە نامۆیی و بێگانە.

٢

منداڵانی سابڵاخ

من و حەسەن تەنیا شەوەکان دەچووینەوە ماڵ و لێک جیادەبووینەوە، دەنا لە تولحی بەیانییەوە هەتا ئێوارانی درەنگ بەیەکەوە بووین. بوونی حەسەن لە تەمەنی منداڵیدا بۆ من وەک قەڵایەک بوو. لە سەردەمی منداڵیی ئێمەدا، لە شارەکەم زۆربەی هەرە زۆری منداڵان نەدار و کورەهەژار و کرێکار و لادێیی بوون. شەڕەجنێو و لێدان و ڕفاندن و جلدڕاندن لەناو ئەو توێژەدا پیشەی ڕۆژانەیان بوو، هەر ئەوەندە لە مەدرەسە و کۆڵان کورە نازدار و پاکوخاوێنێکیان دەستکەوتبا، ئیتر سابڵاغی گوتەنی «تەرکی دۆڵەیان» پێ دەکرد، لە هیچ و خۆڕایی بەربینگیان[1] پێ دەگرت و گەڕیان تێ دەهاڵاند، هەتیوباز و سەرسەرییەکان هەراسانیان دەکرد، بە تایبەت گەر فارس و عەجەم بایە.

گەڕەکی پیاوانی میری، «کوی فەرەح»

شا لە دەرەوەی شار نزیک پادگانی سەربازی، گەڕەکێکی فاخر و مۆدێرنی دروست کردبوو، هەمووی خانووی جوان و ئەورووپایی بوون، وەک ئەو گوندانەی ئەمڕۆ لە شارەکانی باشوور، حکومەت و سەرمایەدارەکان دروستی دەکەن. ئەم گەڕەکە تەنیا و تەنیا بۆ پیاوانی میری بوو، کە زۆربەیان لە ئەرتەشدا بوون و خەڵکی غەیرەکورد بوون، بە کرێیەکی زۆر هەرزان دەیاندرایە، هاتوچۆ تەنیا بۆ خۆیان و ماڵ و منداڵیان ڕێگەپێدراو بوو. شوێنێکی زۆر خۆشی شاری گرتبوو، بەرز بوو، دەستی ڕاستی شیو و دۆڵ و بەنداوی شار بوو، شانی

---

[1] بەربینگپێگرتن، گەڕپێگرتن، پێشپێگرتن، شەڕپێفرۆشتن.

چەپی دەشـــتی پان و بەرینی پادگان و دواتر بەشـــێکی ئەم دەشتە کرا بە «خانەی جەوانان»، واتە ماڵی لاوان، لە پشتەوەڕا دەیڕوانییە شاخ و کێوی مەنگوڕایەتی و جادەی سەردەشـــت، ڕووەکەشی بەرامبەر شارە جوانەکەی ســابڵاغ بوو، پێیان دەگــوت «کوی فەرەح» و بە ناوی ژنی شــاوە کرابوو، بیرمە کە تەواو بوو خەڵک دەستەدەســتە دووراودوور دەچوونە تەماشای و بە تەنیشتیدا پیاسەیان دەکرد، خانووەکان عەرزەکی و ڤیلایی و یەکقات دروست کرابوون، دەروازەی چوونەژووری هەبوو، یەکەم جار بوو کۆڵانی پان و ڕێکوپێکی ئاسفاڵت و قیرکراومان دەدیت، تا ئەوکات تەنیا یەک دوو جادەی سەرەکیی شار قیر کرابوون و هەموو کۆڵانەکان خۆڵ و گاشەبەرد بوون. منداڵی «کوی فەرەح» لە دوورەوە دیار بوون، پاکوخاوێن، جلی جوان، ڕوومەتی سپیوسۆڵ، بە ئیحترام و ئەدەب، جانتای چاک، سەعات لە دەست، کاکۆڵ شانەکراو، بۆنی خۆش و پارە لە گیرفاندا.

منداڵــە ســابڵاغی دەچوونــە دەوروبــەری کوی فەرەح بۆ شـــەڕ و گەڕفرۆشـــتن، هەر ئەوەندە منداڵێک بە تەنیا دەبوو و دوور دەکەوتەوە لە ماڵ و حەرەســـەکانیان، ئیتر منداڵە ڕەشـــوڕووتەکانی شـــار سواری ســـەری دەبـــوون و جلکیان لە بەردا تیتۆڵ تیتـــۆڵ دەکرد و چیی پێ با بەتاڵان دەچوو. بابی زۆربەی ئەم منداڵانە بەرپرســـی باڵای حکومی و ئەرتەش بوون، بۆیە ســـەربازەکان دەبوونە حیمایە و تەنانەت نۆکەر و کارداری ماڵەکانیان، منداڵیان دێناودەبرد، لەناو بازاڕ لە کڕینی شتومەک وەک حەمـــاڵ بەکار دەهێنـــران و لە هاتوچۆکردنـــی خانمی ڕەئیس، لە دواوەی دەڕۆیشـــتن و جانتایان هەڵدەگرت. قسەوباس لە کەشوهەوا و ژینگەی ســـوننەتیی ئەوکاتی شار لەسەر ژن و منداڵی ئەو کاربەدەستە غەیرەکوردانــە یەکجــار زۆر بوو، خانمێکی جوان بە ســـەری ڕووت و سینگی کراوە، تەنوورەی کورت یان شەلواری تەنگ، سەربازێکی لاوی جــوان بە دوایــدا، دیار بوو خەڵک چیی دەگوت، بە گشـــتی خەڵک زۆر بە ســـووکی و بە بێئەخلاق ســـەیری ژن و منداڵی ئەوانی دەکرد، وایان

دەزانی هەرچی ژنی گروهبان، ئوستوار، ئەفسەر و سەرهەنگ و... بایە ئــەوە حەتمەن بێئەخلاق و حیــزە، هەڵبەت ژینگەی ئەو ژنانەش ئەوەی دەخواســت کە وا بن، بە هــۆی کراوەیی و سووراوســپیاوی[1] زۆر و ئازادییان لەچاو ژنی شار، زۆر سێکسی و حەشەری دەهاتنە بەرچاوی پیاوی ئەوکاتی هیچ نەدیو و تینووی کورد. ئەوە بوو، هەر پێشەکی ئەم ژنە عەجەمانە مەحکوم بوون بە سوک و حیز. بە عام ژنی غەیرە کورد زۆر ئازادتر و کراوەتر لە ژنان و کچانی شار دەژیان و پەیوەندییان بە پیاوان و کوڕان سروشتی و ئاسانتر دەچووە پێش. لە بیرمە ژنی یەک دوو گروهبان و ئەفســەر ئەوەندە بە زەقی لەگەڵ چەند لاوچاکی شــار دەستیان تێکەڵ کرد، ئیتر لەبەر قسەوباسی خەڵک مەجبوور کران شار بەجێ بهێڵن و ئیشەکەیان بگوازنەوە. بنەماڵە کۆن و سوننەتییەکان زۆر بە کەمی دەیانهێشــت ژن و منداڵیان هاتوچۆی ئەم خێزانە ئەرتەشییانە بکــەن. ئێمەی منــداڵ و مێرمنداڵیش هەر بەم دید و بۆچوونە ســەیری کوڕە جوان و لووســکەکانی ئەوانمان دەکــرد، کەم نەبوون کوڕی ئەم دەرجەدار و کاربەدەســتانەی ئەرتەشی شا، کە لە سابڵاغ بە زۆر حیز کران و منداڵە سابڵاغی بە زۆر سواریان دەبوون.

شەڕی کورد و عەجەم

ســەردەمێک هەر ئەم ساڵانە کە پۆلی حەوت و هەشت بووم، بیرمە لەناکاو شــەڕی گەورەی کورد و عەجەم هەر لەســەر ئەم کارانە ساز دەبــوو، لە باخی مکائیل، لە میانــدواو چواررێی کەریم جووجوو دەیان شەڕی قورس لەنێوان پیاوان و گەنجانی شاردا لە لایەک و گروهبان و پیاوانی میری لە لایەکی دیکە کرا و بریندار و سەقەتبوونی لێ کەوتەوە. خەڵکانــی وەک محەمەد کانەبی و عەلی دەروێشــی بووبوونە پاڵەوانی لاوانی سابڵاغ لە شــەڕی دژی عەجەمان. هەڵبەت چەند خانەوادەیەکی ئــازەری، بەهایــی و جوولەکە و مەســیحی لە دێرزەمانــەوە هەبوون،

[1]- سووراوسپیاو، ئارایش و مێکاپی ژنان.

لەگـەڵ خەڵکی سـابڵاغ وەک خوشـک و برایان لێ هاتبوو و بەشـێک بوون لە سیما و کولتووری شارەکە، هەرچەند بە هۆی سیاسەتی هەڵە و دەمارگرژیی چەند کەسێک، زۆربەی ئەوانە لە ترسان دوای شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٩٧٩دا سابڵاغیان جێ هێشت.

لەپەنا کوی فەرەح، ڕێک لە جەمسـەری جادەی سەردەشت لەسەر تەپۆڵکـەی قەراخجادە، دارێکی کۆن هەبوو بە تاقی تەنیا، پێیان دەگوت «تاقـەدار»، نازانـم مابێت یان نەمابێت، بەڵام دیارە پێش سـەردەمانی ئێمـەش ئـەم دارە بووەتە جێـی گفتوگۆ و باسـی تەنانەت شـاعیر و سیاسـی و شۆڕشـگێڕانی شـارەکە، چەند قەبری لێ بوون، دەیانگوت ئەسحابە، یان عەجەمی لێ کوژراوە.

تاقەدار جاران دەیڕوانییە سـەر پردی سوور و ئێستاش دەڕوانێتە سـەر بەنداوی شـار. بەرسـێبەرەکەی جێی ڕاز و نیاز و دەردی دڵی لاوان و خەڵکی تریش بوو، هەبوون بە دزییەوە دوو پیاڵە عەرەقیشیان لـە بن سـێبەری هەڵدەدا و بـەدەم گۆرانیگوتن و قەتـارەی ماملێیەوە بەرەو شار خلۆر دەبوونەوە.

گۆڕی جوولەکەکان

لەگەڵ حەسـەندا زۆر جار بەرەو مەڵبەنـدی کوی فەرەح و تاقەدار هەڵدەکشـاین، ماڵی حەسـەنی هاوڕێم لە تەنیشت کەلاوەیەک بوو زۆر دوور نەبـوو لـەوێ، چاکـە چکۆلـە مەرقەدێک بوو، بە ئـاڵا و پەڕۆی شـڕ و کەسک و سـپی و دەرزیلەوە، گەڕەکەکەش هەر ناوی گەڕەکی چاکەچکۆلە بوو. ماڵی حەسـەن بە تەنیشـت چاکەکەوە بوو. حەسـەن کورتەباڵا بوو، پتەو و ماسـوولکەکانی بەهێز بوون، مسـت و پەنجەی دەسـتی وەک کوتـک وا بـوو، هەتـا بڵێی نەتـرس و ئازا بـوو، منداڵ دەرەوەستی نەدەهاتن، جارجار بە دزییەوە جگەرەی دەکێشا.

لـە پۆلـی حـەوت و هەشـت بووین، ڕۆژێک لـە وانەی علـوم واتا زانسـت مامۆستا باسی فوسیل و پاشماوەی زیندەوەرانی کۆن و بەرد

و شـتی وای بـۆ دەکردیـن، گوتـی هەرکەس بگەڕێت و شـتێکی کۆن و پاشـماوەیەکی مێژوویـی بدۆزێتـەوە و بیهێنێت بۆ مەدرەسـە نمرە وەردەگرێـت. گوتم حەسـەن بچین بۆ کوێ؟! با شـتێک بکەین لە هیی هەموان باشـتر بێت. لە وانەکاندا حەسـەن زۆر تەمەڵ بوو و گوێی پێ نـەدەدا، بـەڵام بۆ گەڕان و چوونی شـاخ و قەراغ چەم و ئاو سـەری پێـوە نەبـوو. دوانیـوەڕۆی پێنجشـەممان زوو بەڕەڵایـان دەکردیـن، حەسـەن گوتی، لە داوێنی شـاخی خەزایی لە باکووری شـار، قەبری زۆر کۆنی لێیە و دەڵێن هیی جوولەکەکانە و هیچ گوناحیشمان ناگا، با بچین بە دڵنیاییەوە شـتی زۆری لێیە. تەدبیری نەدەویسـت و بە پاچ و پێمـەڕەوە وەڕێکەوتین. چووینە ناو قەبرە کۆنەکان و گەڕاین، گۆڕێکی زۆر کۆن و سـافەوەبوومان دیتەوە، کۆڵیمان و دامانەوە تا گەیشـتینە کۆمەڵێک ئێسـقان، ڕێک وەک ئەوەی پێمان دەگوت ئیسکلێت، هەمانبوو لـە تاقیگەی مەدرەسـە لە پلاسـتیک. شاگەشـگە بووم لە خۆشـیان و ترسـێکیش سـەراپای داگرتبووم، بەڵام بوونی حەسـەن و گوێنەدانی بە ترس و ڕۆح و ئەم شـتانە، غیرەتی وەبەر دەنام. تەلیسـمان هێنا و زۆر بە وردی و سەرەخۆیی هەموو ئێسکەکانمان هەڵگرتن، چووینەوە شـار و لە ماڵی حەسەن شـاردمانەوە، ڕۆژی خۆی بردمان بۆ وانەی علوم، لەسـەر مێزی تاقیگە ئێسـقانەکانمان ڕێـک وەک خۆی چنێوە و ڕیزمان کرد، مەدرەسـە و مودیر و مامۆستاکان هەمووی هاتبوون بۆ تەماشا، ئیسکلێتەکەی حەسەن و عەلی شوێنی تایبەتی گرت لە تاقیگەی مەدرەسە و بە هەر کاممان نمرەی بیستیان پێ داین، کە یەکەم ڕوتبەی مومتاز بوو. حەسـەن بە ژیانی بیسـتی وەرنەگرتبوو، گوتی لە ماڵەوە خۆ کەس باوەڕم پێ ناکات!

تاقیگە بچووکەکەی ژێرخانەکە

ژووری ژێرخانەکـەم لـە ماڵـەوە هەر دەهات و ئاوەدانتر و شـتی سەیروسـەمەرەی لێ دەردەکەوت، لە کەسـوکار کەمتر دەیانوێرا بێنە

ئەوێ، حەسەنم دەبرد و زۆری یارمەتی دەکردم لە کۆکردنەوەی شتە عەنتیکـەکان، مجرێکم[1] بوو سـەری دادەخـرا و قفڵم لێ دابوو. مجری عەلی، سەری مارومێرووی تێدا بوو، بۆ کەس زاتی وەی دەکرد بە لایدا بچێت؟! لاشـەی مار و دووپشک و جرِوجانەوەری دی، لەناو شووشە ئەلکهوولانـدا بـوون. منداڵێکـی لەبارچـووی پێنجشـەش مانگانـەم لە کەلاوەی پشت شێرە خورشید، تاقە خەستەخانەی شار، دۆزیبووەوە و لە بانکەی[2] شووشەیی پڕ لە ئەلکهوولم نابوو، پێیان دەگوت منداڵەکەی عەلی. کارەبام بۆ ناو ژێرخانەکە ڕاکێشابوو، لە سەرێ هەڵدەبوو، دەکرا لـە خوارێـڕا بیکوژێنیەوە، یان بـە پێچەوانەوە. دەیـان تابلۆی کارەبام هەبـوو، هەریەکـە خەریتەیەکـی تایبەت و جیاوازی هەبـوو، لە وانەی فیزیادا تێلگرافی مۆرسـم بە وایەر و بزمار دروسـت کردبوو، ئەلفوبێ واتا خەت و نوقتەی تێلگراف فێر بووبووم، بە کاغەز و تۆپی گەورە و بچووک و گلۆپی کارەبایی مانگگیران و خۆرگیران، کسـوف و خسوفم بـۆ ئەندامانی، ماڵ بە تایبەت بابم نمایش دەکرد، لە سـەردەمی وانەی جەدوەلی مەندەلیوف و هەژماری کانزا ناسراوەکانی سروشت وا بزانم ١٠٤ دانە، یان زۆرتر بوون، زۆربەی ئەوانەی سـەرنجیان ڕاکێشابووم پەیدام کردبوون، بۆ نموونە سۆدیۆم (Na) وەک نەرمترین کانزا ئەگەر لەگەڵ ئاودا تێکەڵ بێت، هیدرۆژێنەکانی ناو ئاوەکە ئازاد دەکات و ئاگر و تەقینـەوە ڕوو دەدات، وەک پەنیرە و بـە ڕەنگی کرێمییە و بە چەقۆ لەت دەبێت، لەناو نەوتدا ڕایدەگرن و لە هەوای ئازاد ڕەش دادەگەڕێت، یان مس (Cu) کە توانای تواندنەوەی ئاسانە، قاڵبی وێنەم دێنا و مسم دەتوانـدەوە و تێم دەکرد و شـتی جوانی مسـیم لێ دروسـت دەکرد، جیـوە (Hg) تاقـە کانزا بوو کە حاڵەتی ئاوەکی هەبـوو، لە لوولەیەکی بچووکی کاغەزم دەکرد و لەسـەر لەپی دەسـتم دەمجووڵاند و خەڵکی

١- مجری، سندووقی بچووک لە تەختە دروست دەکرا.
٢- بانکە، شووشـەوات بۆ ڕاگرتنی ویشکە و شـلەمەنی، وەک بەرمیلێکی بچووکە.

پێ قوشـقی دەبوو، ئەگەر بە دەوری قەڵەمێکدا بە کاغەزی ناو پاکەتی جگـەرە، یـان ئەلەمینیـۆم لوولەیەکی بچووک دروسـت بکەیت و یەک دڵـۆپ جیـوەی تێ بکەیت و سـەری بگـری، لوولەکە هـەر بە کەمێک جووڵـە هەڵبەزودابـەز دەکات وەک سـەماکردن، گۆگـرد (S)، بۆنێکی ناخـۆش و توانـای تەقینـەوە و ئاگرکردنەوەی هەبـوو. مجری عەلی، ئەنواعی تێزاب (ئەسـید) و شـلەمەنیی تێدا بوو، بەیەکەوە تێکەڵوپێکەڵم دەکردن، هەڵمی سەوز و ڕەنگاوڕەنگم لێ دروست دەکردن، وردەئاسن و شـتم تێ دەکردن، دەتوانەوە. دوای گەڕان و حەولێکی زۆر ڕۆژێک هێندەی کلۆشەکرێک سۆدیۆمم لە دەرمانخانەیەکی کۆنی شار بە هەزار تەمەننا و پاڕانەوە کڕی، لە شووشەیەکی پڕ لە نەوتدا لە مجریّ بۆرەدا هەڵمگرت، ئێوارەیەک بابم ماندوو هاتبووەوە نان و ماسـتی شـەوانەی خواردبوو، خەریکی ڕادیۆ و گوڵەبەڕۆژەخواردن و چاخواردنەوە بوو، مەلافەیەکیـان[1] ڕادەخسـت و لە دەوریـدا گوڵەبەڕۆژەیان دەترووکاند و توێکڵەکەیـان فڕێدەدایە ناو مەلافە، یان سـفرەکە، چووم سـۆدیۆمم هێنـا و گوتم بابە ئێسـتا جـادووت بۆ دەکەم، گوتـی دادەی بزانم چی دەکەیـت؟ لێوانێکـم ئاو هێنا و گوتم ئەوە ئاوە، سۆدیۆمەکەشـم لە ناو شووشـە پـڕ لە نەوتەکە هێنا دەر و بە چەقـۆ هێندەی لەتکەنۆکێکم لێ بڕی و گوتم پەنیرە، دەسـتم کرد بە دەسـتجوولاندن و «حەجی مەجی لاتەرەجی»[2] و سۆدیۆمم لە قاپە ئاو هاویشت و گڕی گرت و دەستی بـە هەڵبەزدابـەز و هەڵم کـرد، بابم هەزار جاری گوت یـا ئەڵا یا ئەڵا، ڕووی بابت ڕەش بێت عەلی، ئاخری تووشـی فەتەڕاتێکمان دەکەیت و هەڵاتم بۆ ژێرزەمینەکە.

١- مەلافە، چەرچەف و بەرگەدۆشەک و لێفە.
٢- حەجی مەجی لاتەرەجی، چەند وشەیەکی لەم چەشنە بوون لە حکایەت و داستانە کۆنەکان، جادووگەرەکان دەیانگوتنەوە.

ڕۆحکێشانی باوکم

زۆرم حـەز لـە ڕادیۆشـکاو و میکرۆفـۆن و بڵندگۆ و ئەم شـتانە بوو، ڕادیۆیەکم لەسـەر پارچەتەختەیەک دروسـت کردبوو، ڕادیۆکەی ناوشـاری دەگرت، بابم پیاوێکـی زۆر خوداناس و پاک و بێگەرد بوو، سـەری چووبـا نوێـژ و ڕۆژوو، یـان تەراویحـی مزگـەوت و نوێژی جومعەی مزگەوتی سووری شاری نەدەچوو. هەرگیز جگەرەی نەکێشا و عەرەقـی نەخـواردەوە، قوماری نەدەکرد و پێی حـەرام بوو، کەچی زۆر زووش لـە تەمەنـی ٥٩ سـاڵیدا کۆچـی دوایـی کـرد. ئێوارەیەک ویسـتم تـوورەی بکەم و بیترسـێنم، هەر بـۆ گاڵتـە و پێکەنین، چەند ڕۆژ بـوو خەریـک بووم سـیمی زۆر تەنک و باریکم لـە کۆنە دینام و ترانسـی ڕادیۆ و شـتی کارەبایی پەیا کردبوو، ڕامکێشابوو بۆ ژووری نوسـتنی باوکم، کە لەوسـەری ژوورەکانی دی بوو، وایـەرم هێنابوو بەناو کەلێنە دیوار و ژێر فەرش بۆ ژووری میوانان لەوسەری ماڵ، کە زۆربـەی کات داخرابوو، تەنیا لە ڕۆژانی جێژن و هاتنی میوانی موهیم و گەورەدا دەکراوە، پڕ بوو لە شتی جوان و شیرنی و ئاجیل[1] و گەز و خواردنی خۆش. سـەری وایەرەکە لە ژوورەکەی باوکم بڵندگۆیەکی بچووکی ڕادیۆی دەسـتیم لێ بەسـتبوو، سـەرەکەی دیکەم لە ژووری میوانـان بە سیسـتمێکی دەنگـی و مایکێک ئامادە کردبوو، شـەو هات و نـان خـورا و مەجلیس و قسـە و فشـقیاتی ماڵبات دەسـتی پێ کرد و منیـش وەک لەسـەر ئاور بـم، حەجمینم[2] نەبوو، پەلـەم بوو باوکم بچێتە ژووری خۆی بۆ نوستن. بابم زوو دەنوست و جەماعەتی بەدیار تەلەفزیـۆن و قسـەکردن جێ دەهێشـت، هەر ئەوەندە باوکم ڕۆیشـت و دەرگای ژووری خـۆی داخسـت، منیش خۆم دزییـەوە و چووم بۆ ژووری میوانان، کەرەسـەی موئامـرە و تۆقاندن هەمووی ئامادە بوو، وردەوردە زانیـم باوکم خەریکـە خەوی لێ دەکەوێـت، مایکم هەڵکرد

١- ئاجیل، چەرەزات، تێکەڵەی پستە و بادام و تۆکولەکە و ویشکەی تر.
٢- حەجمین، ئۆقرە و قەرار، ئارام بوون.

و بــە دەنگێکــی زۆر بــۆڕ گوتم: «های! هــای! برایم! برایــم! ئامادە بە هاتووووووم بۆ ڕۆۆۆۆۆحکێشــانت». هەر ئەوەندەم زانی هەرا ساز بوو، باوکم بە دەرپێی کورتەوە خۆی لە ژووری دانیشــتن هاویشتبوو، هــاواری کردبوو یەکێک لــە ژوورەکەیدایە و هاتووە بۆ ڕۆحکێشــانم. زۆر ترســا بــوو، دایکم و کاکم و جەماعــەت گوتبوویان هیچ نییە، کار کاری عەلییە و چووبوون بڵندگۆکەیان دیبووەوە و بە بابمیان نیشــان دابوو. ئیتر پڕ بەو ماڵە بابم دەیگوڕاند؛ ســەگباب عەلی، ڕووی باوکت ڕەش بــێ عەلی! زۆر زوو لەگەڵمدا ئاشــت دەبووەوە و دواتر دەیگوت ئەوە چۆنت دروست کردووە؟!

ژیانی دێ

کاکم و من ئەوکات وەک برا گەورە و برا بچووک بووین، عەتفێکی تایبەتی بۆم هەبوو، خۆشــی دەویستم و هەمیشە هانی دەدام بۆ کاری عیلمی و خوێندن و کەم وا بوو لێم بدا و شەڕم لەگەڵدا بکات، دواتر کە گەورە بووم و چووم بۆ تەورێز و خوێندن و دواتریش سیاســیبوونم و چوونی شــاخ و هەندەران، زۆرتــر وەک دوو هاوڕێ بووین تاوەکو کاک و برای بچووک.

ئــەوکات باوکم دوو دێــی لە ئاغاکان بە ئیجارە وەرگرتبوو، زۆر لە شــار دوور نەبوون، یەک دوو ســەعاتەڕێ بوو بە ســەیارە و سواری وڵاغ. گەنم، جۆ، چەوەندەر و گوڵەبەڕۆژە حاســڵی عەرزەکانمان بوون، ڕانەمەڕ و گاڕان، تراکتۆر و شــۆفێرمان هەبــوو. هاوین و پاییز کاری ئــەم دێیانــە یەکجار زۆر بــوو، کاکم زۆری حەز بــە خوێندن نەدەکرد و هــەر نەچــوو بۆ زانکــۆ، زۆری حەز لــە دێ و کاری جوتیاری بوو. هاوینــان زۆربــەی کات لەگەڵ بابم و کاکم، پێم خۆش بوو بچم بۆ دێ و لەگەڵ سروشــتدا ئاوێتە بم. مەڕداری و ئەسپســواری هەرگیز لێیان ماندوو نەدەبووم، بە سەعات و دوان بە تراکتۆرەکە و جەنجەڕی تازە و ئاســن، گێرەی گەنمم دەکرد و لەمســەری مەزرا بۆ ئەوســەر گاسن

بە دوامدا، عەرزم دەکێلا، سـەید حوسـێنی شۆفێرمان کە من دەچووم دەحەسـاوە، لەبن شـۆڕەبییەکان بەدەم جگەرەکێشـان و چای کتریی ڕەشە بۆخۆی خەو دەیبردەوە و زوو زوو دەیگوت: «بەخوا ئەم میرزا عەلییە نیعمەتە بۆ ئێمە»!

حەز و خولیای من بۆ سروشـت و کار لەگەڵ جوتیار و مەڕداری، تەمەنـی مێرمنداڵیـی منیان گەلێک دەوڵەمەند کـرد و هاوینەکانی پۆلی حـەوت و هەشـت و نۆ، زۆربەی هـەرە زۆری لە دێ و لەناو خەرمان دەنوسـتم و تا بەری بەیانیان لەگەڵ کوڕەجحێڵان و کیژۆڵانی لادێ لە گەڕەلاوژە و قسەی خۆش و پێکەنین و یاریکردن ماندوو نەدەبووم.

خۆشـترین کاتـم ئەو کاتانە بـوون بەرەو پاییز، کـە خەرمان بە با دەکرا و سوور دەبوو، یان بەران تێ بەردەدرا.

ئەوکات کۆمباین یان دەڕاسـە بۆ گەنـم و جۆ درووونەوە زۆر کەم بـوو، مەڵەغان و داس هەبوو، ئیش بە هەرەوەرزی[1] دەکرا، هەر ڕۆژە هەمـوو پیاوانـی دێ یارمەتییماڵێکیان دەکـرد و دروێنە یان خەرمان و شـەنکردنەکەیان بـۆ تـەواو دەکرد. کاتـی دروێنەکردن، بـە دەیان پیـاو بـە مەڵەغـان و داس دەهاتـن و بـە گۆرانی و لاواندنـەوە، گەنم و جۆکەیـان دەدروو و باقەباقـە جێیـان دەهێشـت. کابـان و ژنان بە ئاگر و دار چێشـتیان لێ دەنا، مەسـرەفی ئەم بەشـە هەمووی لەسەر شـانی سـاحێب دەغڵ بوو، دواتر هەموو ئەم باقانە بە عارەبانەی کەڵ و گامێـش دەهاتـەوە نزیـک دێ و مەیدانچەیەک هەبوو لـە قەراغ دێ پێیان دەگوت جێخەرمان، لەوێش جۆخین[2] دەکرا، ئەم کڵۆشە هەمووی لـەم جێخەرمانە وەک شـاخێک کۆ دەکراوە، ئـەوەی هەیبا بە تراکتۆر و ئـەوەی نەشـیبا بـە وڵاغ و گوێدرێژ و جەنجەڕ گێـرە دەکرا، دەبوو بـە کا، دەنکـی گەنم و جۆکەش لە کڵۆشـەکە جیا دەبـووەوە. ئەوجار چاوەڕێی بای شەماڵ بوون و شەنەکان ئامادە بوون بۆ بەباکردن. ئیتر

١- هەرەوەز، کارکردنی بەکۆمەڵ و بەیەکەوە.
٢- جۆخین، کڵۆشی گێرەکراو، خەرمان.

وردەوردە کایەکە بە زەبری با دوور دەکەوتەوە و گەنمێکی ســوور لە ئاست خۆی دەردەکەوت و دەیانگوت خەرمان سوور بووە. دڕوویەکی پیــس هەبوو ناوی نووســەنەکە بــوو، جیاکردنەوەی لــە گەنمەکە زۆر زەحمەت بوو، ساڵ هەبوو زۆر بوو، دەبوو بە کەو یان داژگیر[1] جا بە قوونەکەو[2] با یان باڵەکەو[3]، هەموو دەغڵەکە پاک بکەنەوە. بۆ پێوان و زانینی کێشــی حاســڵەکە جەعبەیەک هەبوو پێیان دەگوت کیلە، پوتێکی دەگرت، نزیک بە شانزە کیلۆ.

ئــەوکات پــارە لە دێهــات زۆر نەبوو، بەڕاســت خەڵــک فەقیر بوو، پاییزان چەرچی و دەســتگێڕ بەناو دێهاتاندا بە گوێدرێژ دەسووڕانەوە و شــتومەکی وەک پارچە، نوقڵ، پێداویســتیی ژنان، گوێزان، زەنگیانە، قاپوقاچاغی شووشــە و ســووراحی و شــتی ناوماڵیان پێ بوو. ئەمانە بە پارە نەبوون، هەر لەســەر خەرمان لەگەڵی دەســازایت و لەقەرا ئەو شتانەی دەتویست کیلەیەک یان دوو یان چەند کیلەت گەنم پێدەدا، واتا کاڵا بە کاڵا ئیشی خۆت ڕایی دەکرد.

بەرانتێبەردان

شتێکی تر کە زۆرم حەز لێ بوو، بەڕاستی کەیفم پێ دەکرد هەر لە سەرە پاییز، بەرانتێبەردان بوو.

قەدیــم دوای مەڕزانــێ لە نەورۆز بەران لــە ڕان دوور دەخرایەوە، هەتا پاییز، لە پاییز ئیتر مەڕ بەرانی دەگرت و ئاوس دەبوو.

ئەوکات لە سابڵاغ هەم دەباغخانە هەبوو لە گەڕەکی باخی سیسە و هەمیش دوکانی خمگەری، هیی دوو برای زۆر بەڕێزی کۆنی شارەکە، لەناو بازاڕ بوو. ئەوانە لە ناو مەنجەڵی زۆر گەورەدا، خمیان دەگرتەوە و خوری یان بەنەکانیان کە تەشی کرابوون تێ داویشت و دەکوڵاند بە

١- کەو، داژگیر یان داشــگیر، جۆرێک لە بێژنگ و ســەرەند، یان هێڵەگن، گەنم و جۆی پێ خاوێن دەکەنەوە.
٢- قوونەکەو، کەوکردن بە دانیشتنەوە.
٣- باڵەکەو، کەوکردن یان داژگیردانی دەغڵ بە پێوە.

ئەنواعی ڕەنگ. دەچووم بۆ لایان و یەک دوو پیاڵە خمی شین و سوور و کەسکم لێ وەردەگرتن.

دەهاتمەوە دێ و چەند بەرانێکمان بوو زیاتر لە پێنج بۆ شەش مانگ بوو، لە ڕانەمەڕەکە دوورخرابوونەوە، مەڕ زۆرتر لەگەڵ شوان لە کوێستان و دەرەوەی دێ بوون، ئێواران دەهاتنەوە نزیک دێ و بێری دەیاندۆشین، نان و پێخۆری شوان و سەوڵەی[1] سەیەکانیان لە خورجێنی شوان دەنا و بەڕێیان دەکردنەوە بۆ شاخ. بەرانەکان هەر لەناو دێ بوون و منداڵێک بۆ ئاودان و گەڕان هەر لە دەوری دێ دەیجووڵاندن و دابەستەیان دەکردن بۆ بەهێزبوون، جا بەڕاستی بەهێز بوون و زۆر کەڕەت بە شاخ و کەللەی سەریان لە خەڵکیان دەدا.

بەرانەکانمان بە خوم[2] دەڕەنگاند و جوانمان دەکردن، بە کوردی ئامادەی زاوابوونمان دەکردن. شوان لەناکاو لە ڕۆژێکی خۆشی مانگی ڕەزبەر، لە دوورەوە بە ڕانەمەڕەوە لە مەزرا پەیدا دەبوو، بەرانەکان هەر کە مەڕەکانیان دەدی سمکۆڵیان دەکرد و حەجمینیان لێ دەبڕا، دەبوو لە ناو چیغدا ڕایانگرین، بۆ ئەوەی بەرەو ڕانەکە هێرش نەبەن. شوانیش بە خۆی و بە سەیان، پێشی مەڕەکانیان دەگرت تێکەڵی بەرانەکان نەبن، تاکو ساحێب ڕان خەڵاتێکی باشی بۆ نەنێرێت، سەرەنجام دەبوو دەستێک کەواوپانتۆڵ، یان پێڵاو و دیارییەکت بۆ ناردبا و ئەویش پێشی مەڕەکانی بەردەدا. دیمەنی هاتنەخواری بە غاری مەڕەکان لەمسەرەوە و بەربوونی بەرانەکانم، بە هەڵتۆز[3] و ڕاکردن و بەریەککەوتنیان هەرگیز بیر ناچێتەوە. لە ماوەی کەمتر لە چەند خولەکێک هەر بەرانەی بە دەیان مەڕی بەردەکەوت و لەگەڵیاندا جووت دەبوو. مەڕی کوردی دوگێکی قورسی لە جێی کلکی هەیە و

١- سەوڵە، لە ورکەنان و ئاردی پیس و دانەبێژراو، کولێرەی ئەستووریان بە تەندوور بۆ سەگان دروست دەکرد.

٢- خوم، یان خم، هەش، گیایەکە بەنی پێ شین دەکەن.

٣- هەڵتوز، هەڵبەزدابەز و تەپوتۆزکردن، «هەتا بەرغەل بەهاران بچنە ناو کۆز هەتاکو کارژیلە بکەن هەڵتۆز هەڵتۆز» دیوانی سەیفولقوزات.

ئەندامـی زاوزێـی پێ دەشـارێتەوە، کەچی ئەم بەرانە دوو دەسـتی لە پشـتی مەڕەکە قایم دەکرد بە حەرەکەتێکی زۆر وەسـتایانە بە کەللە و سـینگی خۆی دوگەکەی بۆ لای سـەروو دەبرد و یەکەندەردوو کاری خـۆی لەگەڵ مـەڕی تازەبووک بە ئەنجام دەگەیانـد. ئیتر ئەم مەیدانی عیشق و عاشقی و جووتبوونە، سێ چوار سەعاتی دەخایاند. ژن و پیاو و کـوڕ و کچانـی لادێ لە دەوریان بە حیلکـە و پێکەنین و چاوداگرتن زیاتر لە بەران و مەڕەکان کەیفیان دەکرد، ڕەشـبەڵەک سـاز دەبوو و دەستگوشـین و خۆ لە قۆل و ڕانخشـاندنی کیژۆڵان، هەر بۆ ئێوارە و یـەک دوو ڕۆژ دواتـر چەنـد خوازبێنی و مارەکردنی لـێ دەکەوتەوە. پاییزانە و کاتی بەران تێبەردان جەنگەی ترێ بوو، دەبوو سـاحێو مەڕ یان ئاغا بە سەوەتان ترێ بکڕێ، یان بێنێت و خەڵک بیخۆن.

دوای ئـەم ئێوارەیە و ماندوو و شـەکەتی کاکی بـەران، ئاخر هەر کامەیـان دە بۆ پانزە مەڕی بەردەکەوت، ئیتر لێک جیا نەدەکرانەوە، لە بەفرانبار و لە بیدایەتی چلەی بچووک خاوەن مەڕ دەیزانی چەند مەڕی بەرانـی گرتووە. لە ئاخروئۆخری ڕەشـەمە، سـەرەتای نـەورۆز مەڕ دەسـتی بەزان دەکرد و دە دوانزە ڕۆژ دواتـر بەرخۆڵەکانیان دەبردە دەشت و ئیتر ڕێک سێزدەبەدەر و کاتی سەیران و بەهار بوو.

یەک لەو شتانەی دوای زیاتر لە پەنجا ساڵ بیرم ناچێتەوە، شەوانی سـەرخەرمان و قیراندنی بۆق و جریوەی سیسـرک و مانگەشەو بوو. لەناو کادا نوسـتن و بانگی بەیانـی خەوەربوونەوە بە دووکەڵی تەپاڵە، بۆڕاندنی مانـگا و گاران، خوێندنی کەڵەباب، زەڕینی گوێدرێژ، وەڕینی سەگەل، ئەم ژیانە سادە و بێڕیایەی لادێی کوردستانم زۆر لە لا خۆش بوو. جارجار لەگەڵ کوڕان و پیاوەکاندا، کە هەموویان تووتن و پەڕیان پێ بوو و سـیغاریان دەکێشـا، منیش دەستم بۆ دەبرد و دەمپێچاوە و دەمکێشـا، کەسیش لای بابم یان کاکم باسی نەدەکرد، ئەوە دەستپێکی سیغارکێشـانم بوو، بۆ ماوەی ٤٠ سـاڵ یەک پشـوو کێشـام و بە دڵ لەزەتم لێ دەبرد، تاکو لە ئایاری ساڵی ٢٠١٦دا و ڕێک دوای چل ساڵ،

بە هۆی ئەوەی لە هەموو شــوێن دەنگیان دەدایت و ئیتر حورمەت بۆ جگەرەخۆر لە کوردستانیش نەدەما، لەناکاو دامنا و هەرگیز دەستم بۆ نەبردەوە.

٣

سیستمی خوێندن

لە پۆلی هەشت بۆ نۆ شا سیستمی خوێندنی گۆڕی و گوتیان، دەیکەنە نیزامی فەرەنسی. لە پۆلی هەشت تاقیکردنەوەکان کرانە سەرانسەری و زۆر توندیان گرت. جاران کە دەچوویت بۆ دەبیرستان سێ هەڵبژاردەت هەبوو: ڕیازی یان ماتماتیک، تەبیعی یان زانست، ئەدەبی. زۆر بە هەڵە سیستمی پەروەردە خۆی وای لێ هاتبوو، خوێندکاری زرنگ بۆ ڕیازی و کەمێک خوارتر بۆ تەبیعی و ئەوانی تریش لە ئەدەبی خۆیان دەگرتەوە! بۆ هەر کام لەوانەش تەنیا یەک دەبیرستان هەبوو، ڕیازی لە خوار گەڕەکی ئێمە بوو، دەبیرستانی محەمەدڕەزا شا، تەبیعی لە جادەی وەفایی، دەبیرستانی پەهلەوی و ئەدەبی لە داوێنی داشامەجید، دەبیرستانی ئیبنی سینا بوون. دانشسرا هەبوو بۆ بوون بە مامۆستا، دەبوو کوڕان بچنە ڕەزائییە، یان خۆیە.

ئەو ساڵە کە من دەبوو داهاتووی خۆم بۆ خوێندن دیاری بکەم، نیزام گۆڕا و چەند لقوپۆپی دی لێ بووەوە، لە ڕاستیدا هەڵبژاردە بۆ خوێندکار زیاد کرا. خوێندنی عەمەلی وەک دارتاشی و لوولەکێشی، کارەبایی و ئەم پیشانەی ناوبازاڕ هاتنە ناو بواری خوێندن لە هونەرستانی سەنعەتی و دوای دوو ساڵ خوێندکار دەکەوتنە ناوبازاڕ و کارکردن.

لە پۆلی هەشت سەرکەوتوو بووم و بۆم هەبوو هەرچی پێم خۆش بێت بیخوێنم و بۆ هیچ کام لەم هەڵبژاردنانە بەربەستم نەبوو. کاکم هاوڕێیەکی بوو، ماڵیان لە تاران بوو، لە کۆنکوور، تاقیکردنەوەی سەرتاسەری لە خوێندنی پزشکی وەرگیرابوو. هاتبوو بۆ سەردانی کاکم و باس هات گوتی حەیفە عەلی لەم گێژاوەی خوێندنی نیزامی نوێ سەری لێ بشێوێت، با بێ دەبیرستانێکی زۆر بەناوبانگ هەیە

نــاوی ئەلبــوورزە[1] و بە دڵنیاییەوە ئەم نمرانــەی عەلی قبووڵ دەکەن و داهاتــووی زۆر باش و ســەرکەوتوو دەبێت. ئەمە چووە ناو مێشــکی کاکم و دواتر بە پەلە تا هاوین مابوو بەڕێیان کردم بۆ تاران.

تاران لە یەکەم بینیندا

عەلی تەمەن پانزە ساڵ وەک گوندییەک بۆ یەکەم جار خۆی لە تاران دیتەوە. بە یارمەتیی دۆســتەکەی کاکم و براکانی چووم بۆ دەبیرســتانی ئەلبــورز و ناونووســینم کرد، هاویــن بوو چەند حەوتوویــەک مابوو بۆ دەســتپێکی خوێندن. لەگەڵ برایەکی ئەو دۆســتەی کاکــم کە هاوتەمەنی خۆم بوو، بە ناو شــاری تاراندا دەگەڕاین. هەموو شــت بۆ من تازە بوو، هــەر ملم دەســووڕاند و ســەرم ســووڕ مابــوو لەم هەمــوو ترۆمبێل و چێشــتخانە و شــەربەتی میوەی خۆش، یەکەم جارم بوو شیرمۆز بخۆم، زۆرم پێ خۆش بوو، بینای بەرز و چەندقاتم نەبینیبوو، پلیکانی کارەبایی و ساختومانی پلاسکۆ وڕ و گێژیان دەکردم، کچە ڕووت و مینیژووپلەبەر و زۆڵەکانــی تارانــی جــەرگ و هەناویــان دێنایە دەر. ئەوەی لە هۆشــم نەمابوو خوێندن و حەز بە خوێندن بوو. لە یەکەم تاقیکردنەوە کەوتم و لە مێرمنداڵێکی بەدفەڕی زیت و وریاوە بوومە منداڵێکی شەرمنی فەقیرۆکەی گاڵتەپێکراو. کە دەســتم کرد بە چوونی ئەلبورز، دیتم هەموویان بە جلی جــوان و ترۆمبێلی گران، شــۆفێر دەیانهێنێت و دەیانباتەوە، لە پشــووی وانەکان لە حەوشــە، کەس نامدوێنێت و لەگەڵمدا ناوەســتێت، عەلی وەک مۆمێک دەتوایەوە، وەک گوڵێک سیس و کز دەبوو، ڕۆژگارێکی ناخۆش و پڕعەزاب و خۆبەکەمزانینم هەبوو، منداڵە دەوڵەمەند و وەزیر و مودیری تاران هەمووی لەم دەبیرســتانە بوون، منیش گوندی و لادێیی. زۆر زوو زانیم هەڵناکەم، بەس چۆن بێژم دەگەڕێمەوە، دوای ئەو هەموو مەسرەف و پۆز و خۆڕانانی دایک و باب و خوشک و برا، عەلی لە تاران و ئەلبورز دەخوێنێت، چۆن دەرباز دەبم لەم کارەسات و گێژاوە؟!

---

[1]- ئەلبورز، بەناوبانگترین خوێندنگەی ئامادەیی ئێران بوو لە تاران.

دەستپێکردنەوەی خوێندن لە سابلاغ

هەرچۆنێـک بوو، هاتمەوە سـابلاغ و لە بەشـی ڕیـازی- فیزیک لە دەبیرسـتانی محەمەدڕەزا شـا وەرگیرام، ئەو سـاڵە بۆ من هەر چاک نەهات. ئیتر گەورە بووبووین و لە قۆناغی دواناوەندی بووین، هەموومان سەرمان لە زۆر شت دەخورا، هاوپۆلەکان زۆربەی یەکترمان دەناسی و پێشـتر هاودەورە بووین، هیی تازەشمان بوو. چەند کەسێکمان زۆر حەزمان لە چوونی شاخ و کێو و ناو ئەشکەوت و دەر و سەحرا بوو. کۆڵەپشـتیمان شـەوانە سـاز دەکرد، لە کترییەڕەشـە و نان و پێخۆر، شـەوەکی پێش مەلابانگدان لە دەرەوەی شـار یەکمان دەگرتەوە و بە شـاخدا هەڵدەگەڕاین، یەک دوو سـەعات بە پێ و هەورازاندا، ئەوجار لەسـەر کانـی و پشـوودان و گۆرانـی و شـیعرخوێندنەوەی کوردی. تاهیـر تۆفیـق گوێلێگرتن و گوتنـەوەی ئاواز و مەقامەکانی نیشـانەی سیاسـیبوون بـوو. حاجی قـادر و هێمن، وێردی سـەرزمانمان بوون، هەمـوو کوردایەتیکردنمـان ئەم مەقـام و گۆرانییانە بوو، گاشـەبەردە تەختەکان ڕەنگە ئێستاش شوێن نووسین و یادگارییەکانی ئێمەیان پێوە مابێت. فەقرەقا و سـەری مەیدان و لەندی شـێخان و لاچین و شـاخی زاوابووک و دریاز و بایندەرێ، کەوپەڕ و عەولاکوردە، کێتکە و دێبوکر و مەنگوڕان، ئەم سـەیرانگە و شـوێنە ئاسـتەمانە بوون زۆر کەڕەتان بۆی دەچووین. زۆر جار لەم ڕێگەوبانانە تووشـی لە خۆمان گەورەتر دەبووین، کە دەمانزانی سیاسـەتکردن و دژایەتیی شـا و ساواک لێکی نزیـک کردبوونـەوە. زۆر بە گەرمـی لەگەڵ ئێمەدا دەدوان و قسـەی سیاسـی و کوردایەتییان بۆ دەکردین، هەڵبەت زۆر بە وریایی، چونکێ کەڵ بە موو بەند بوو[1]، سـاواک هەموو گەنجانی بە تایبەت سـابلاغی چاودێری دەکرد و دەبوو هەر شـتێک بۆنێکی کەمی سیاسی لێ هاتبا،

١- کـەڵ بە موو بەند بوون، بە واتـای ڕۆژگاری تاریک و لەژێر فەرمانی حاکمی زاڵم و دیکتاتۆربووندا و کەس نەوێرێ هیچ بڵێت.

زۆر بــە نهێنــی و شــاراوەیی بکــرێ، تەنانەت گوێگرتن لە ســروود و مەقامی کوردی. نووسین و بوونی کتێبی کوردی ئەوپەڕی سیاسیبوون بوو.

بارزانی و خەڵکی سابڵاغ

ئــەو ســاڵە ۱۹۷٥، بە هۆی شۆڕشــی باشــووری کوردســتانەوە، کۆنترۆڵــی ســاواک بەســەر خەڵکدا لەدەســت دەرچووبــوو، خەڵک بە کەیفی خۆی باســی مەلا مستەفا و شۆڕش و شەڕی کورد و عیراقیان دەکرد. ســابڵاغ پڕ بووبوو لە بارزانی و کوردی باشــوور، دەهاتن بۆ ئیســتراحەت و «بــای باڵی خــۆدان»[١] و شــتکڕین و دەواودەرمان و تیماری برینداران.

خەڵک و لاوانی وریا و ئاگای شار، زۆریان حەز لە سەرکردایەتیی شــۆڕش و خــودی مەلا مســتەفا نەبــوو، رەخنەیان بوو لــەوەی کاتی ڕووخانی کۆمار، (قازی)ی بە تەنیا هێشــتەوە و خۆی ڕۆیشــت. دواتر ئــەم بەلایــەی ســالانی ٦٧-١٩٦٨، کــە بەســەر ســەرکردەکانی لاوی ســابڵاغی هێنا بە کوشــتن و تەحویلدانەوەیان بە شــا، ئەمە بۆ خەڵکی ئاشــنا بەم مێژووە زۆر قورس و گران بوو، هەرچەند زۆربەی خەڵکی شــار عەتفی بوو لەگەڵ پێشــمەرگە و خەڵکی باشــوور و تەنانەت زۆر کەســیان لەناو ژن و منداڵی خۆیان جێ کردبووەوە و پەنایان دابوون، بەلام بارزانییەکان لەناو شار خۆشەویست نەبوون، هەر بۆیەش زۆرتر ئــەوان لــە نەغەدە دەبوون. پێشــمەرگە و خەڵکی ســادەی شــارەکانی باشــوور لە ســابڵاغ زۆر خۆشەویســت بوون و زۆر دۆستایەتی هەر ئەوکات لەنێوان خەڵکی باشــوور و سابڵاغدا بناغەی داندرا و ئێستاش بەردەوامە.

١- بای باڵی خۆدان، مەبەست لە پشوودان و چوون بۆ کەیف و ئیستراحەت و گەڕان.

هونەر لە سابلاغ

ئەوکات لە سابلاغ هەرچەندە حیزبی سیاسی و دەسەڵاتی کوردی بوونی نەبوو و دەسەڵاتی ساواکی شا هەموو کەلێن و قوژبنێکی تەنیبوو، دیسانیش مەکۆی کوردایەتی و جووڵەی سیاسی بوو. هەموو ئەدیب و هونەرمەند و سیاسی و پیاوخاسێکی باشوور خولیای بینین و زیارەتی سابلاغ بوون، ئەوان زۆرتر ناوی «مەهاباد»یان بەکار دێنا. زۆربەی خەڵکی ئەودیو کە دەهاتن خوازیاری دیتنی گۆرانیبێژی بەناو و دەنگ، کاک محەمەدی ماملێ بوون، شەووڕۆژ ماڵەکەیان لەبەر میوانی باشوور بەرنەدەکەوت، کاک محەمەدیش لەگەڵ خێزانی، باجە ئامین بە گەورە و بچووکەوە ڕێزی هەموویانیان دەگرت و پێشوازییان لێ دەکردن. تیپی مۆسیقای سلێمانی بەڕاستی شۆڕشێکی بەرپا کرد و گۆرانییەکانی کەریم کابان، برایم خەیات، عوسمان عەلی، قادر کابان، حەسەن گەرمیانی و ئەوانی دی جۆشوخرۆشی خستە ناو دڵی لاو و پیری شار. پێشتریش قژکاڵی لیۆئاڵ و باخچەی پاشا و بریندارم بریندارمی هۆمەر دزەیی و قادر دیلان دڵی عاشقانیان ئاوپڕژێن دەکرد و هەموو ناو تاکسی و تۆمارگەکان هەر ئەو کاسێتانە بوون، کە بە هۆی شۆڕشی باشوورەوە هاتبوونە ڕۆژهەڵات.

گۆرانییە بەناوبانگەکەی کەریم کابان، شیعری شاعیری مەزن بێسارانی، وەهای شوێن لەسەر ڕۆح و هەستم دانابوو، هەر ئەوکات هەمیشە دەمگوت، هەرکات ژیانی هاوسەری پێک بێنم و کچم ببێت، ناوی دەنێم «برژانگ».

گیانە لە پرخەی خەوی خەوما
پێ بنێ وە بان هەردوو چاوما
نەڵێی برژانگت تیژە وەك چقڵ
ئەچەقێتە پێی ناسکتر لە گوڵ
من بەو برژانگە بۆیە خۆشحاڵم
خاکی بەرپێکەی تۆی پێ ئەماڵم

هەرچەندە تیــژ بێ ، بۆ پێــی تۆ نەرمە
بۆ تێهەڵســوونی ژێرپێت ، دڵ گــــەرمە
ســـــا تووخوا پێیەك بنێ سەر دیدەم
ئــەو دیــدەی بێ تۆ هیچ کەس نەدیدەم
ئەگەر نەخشــێکی غەیری تۆی تیا بێ
تووخـــوا کوێری کە، بـــــا نابینــا بێ
کە پێت هەڵبڕی، ســـەیرکە چەن جوانە
بـە خـــــوێنــــی دیــــدەم خەنەبـــەندانە

کردەوەی بارزانییەکان لە سابڵاغ

بێزارکەر و قێزەون ئەم بارزانییە بەرپرسانە بوون، بە بەستە هەزار تمەنیی پارەی ئێرانیان لەناو بازاڕ دەردێنا و فشــەیان پێوە دەکرد، بێ گوێدانە خەڵکی هەژار و برســی، تەخشــان و پەخشــانیان دەکرد، ئەم کردەوەیە بۆ پیاوە بەساڵداچووەکانی شار و هاوڕێکانی قازی محەمەد و خەڵکی بەئاگای شــار نەک تەنیا خۆش نەبوو، بەڵکو دەبووە بێزاری و نائومێدی و زۆر لە پیاوە کۆنەکانی شــار دەیانگوت ئەمە شکســتە و شا هەڵیاندەسووڕێنێت و هەربینا بینیمان فرۆشتنی!

سابڵاغ قەحبەخانەی ڕەسمیی لێ نەبوو، ڕەزائییە و تەورێز لێی بوو، بــەڵام لە کۆنــەوە یەک دوو ماڵ لە خــوارەوەی پردی یەرغــو لە قەراغ چۆمەکە هەبوون، ماڵی عەبوو نێرەیان پێ دەگوت، دوو ســێ ژن بوون لەژێر سەرپەرشــتیی ئەو پیاوە کاسبییان پێوە دەکرا. پێش هاتنی خەڵکی باشــوور هەڵبەت سابڵاغییەکان بە هەڵە و قســەی باوی ناو خەڵک هەر دەیانگــوت «بارزانییەکان»، ئەم ماڵانە زۆر چۆڵ و خامۆش بوون و بۆ خەڵکی شار زۆر عەیبە بوو بچن بۆ ئەم شوێنانە، زۆرتر خەڵکی بێگانە و ســەربازی پادگان ڕۆژانی هەینی دەچوون دەنا چۆڵ بوون. دوای هاتنی کوردانی باشوور و بارزانییەکان ئەم دوو ماڵە بەرنەدەکەوتن و ژنی وای تێدا بووە دەڵێن ڕۆژی وا بووە یەک ژن ٢٠ بۆ ٣٠ پیاوی بەڕێ کردووە.

ئـەم دیاردەیە لەناو شـاردا زەق بـووەوە، گەورە و پیاوماقوڵانی شـار ئەوەیان پێ قبووڵ نەکرا و بە ئەمری فەرماندارماڵەکانیان ڕووخاندن و چۆڵکران و هەرگیز ئەم دیاردەیە نەهاتەوە بۆ شار.

پێشوازی لە بریندار

هەواڵ هات کۆمەڵێک بریندار بە هۆی بۆمبارانی تەیارەوە، هێندراون بۆ سابڵاغ و لە خەستەخانەی شار جێ نەبووە و هەمووی لە «خانەی جەوانان» جێیان بۆ کراوەتەوە. لە ئەنجوومەنی دەبیرستان پێشنیاز کرا وەک نوێنـەر وەفدێک بچێت بۆ بەخێرهاتن و گوڵبردن. بە خۆشـییەوە من و چەند کەسـی دیکـە هەڵبژێردراین و بە گوڵ و شـیرینی چووین بـۆ لای بریندار و نەخۆشـەکان لە خانەی جەوانـان، بۆ یەکەم جار لە تەلەفزیۆنی مەهاباد نیشـان دراین و قسـەکانی منیان بڵاو کردەوە، کە بەخێرهاتنـی کوردانی باشـوور دەکەم، بە دڵنیاییـەوە دەبێت ئەم گرتە فیلمە لە ئەرشیڤی تەلەفزیۆنی مەهاباد هەبێت.

دوو ماڵە بارزانییەکە لە ماڵمان

ڕۆژێک ئێمە لە دەبیرسـتان بووین، باوکم لەپڕ لە کاتی کارکردندا، لەگـەڵ یـەک دوو بارزانیـدا دێتەوە مـاڵ و بە دایکم دەڵێـت، ئەم دوو ژوورەی ئەوبەری حەوشە چۆڵ بکات و خاوێنیان بکاتەوە. دایکم دەڵێ:

- ئەیرۆ بۆ میرزا برایم؟!
- بۆی ناوێ و دەڵێم چۆڵی بکە.
- بۆ ناکا بە کرێت دابێت؟!
- کرێی چی، ناوەڵا ئەم دوو ماڵە بارزانییە لێیان قەوماوە و لە بازاڕ تووشیان بووم، با ماوەیەک تا بە لایەکدا دەکەون لێرە بن!
- قـەت شـتی وا نابێـت، جا ئێمە چـۆن بێگانە و غەریبـە بێنین بۆ ناوماڵی خۆمان، کچی جحێڵم هەیە، کەی ئەوەمان کردووە؟!
- کچێ ڕەعنا هەموو ماڵی سابڵاغ یەک دوو ماڵی عێراقی و بارزانیی

تێدایە، هەر ئێمە نیین، گوناحن دەبێت یارمەتی بدرێن!

ڕەعنا بە گریانەوە دوو ژوورەکە خاوێن دەکاتەوە و ئەو ماڵانە دێن و دەبنە هاومەنزلی ئێمە تا دوا ڕۆژەکانی چوونەوەیان بۆ باشوور.

شەڕی خۆمان هەر دەکەین

لــەم ڕۆژانەدا ڕادیۆی دوو مەوج واتا شــەپۆلی کورت برەوی زۆر بوو، هەموو پیاوانی بازاڕ و کاسبکار ئێواران، دەنگی شۆڕش، ئیسرائیل و بی بی ســی فارســییان دەگــرت. بەیانیان گێڕانــەوەی دەنگوباس و خەبەری شــەڕی پێشــمەرگەی بارزانــی و جەبهەکان لەنــاو دەوایر و ناوبازاڕ بە تایبەت هەواڵی تازە و نەبیســتراو، خۆڕانان و فشەشــی لێ دەکەوتەوە و زۆر عەیبە بوو ئاگات لە دەنگوباسی شەڕ نەبێت!

مــام تەهــای دوکانــدار شــەوی پێش نە ئــاگای لە هیچ بــووە و نە ڕادیۆی کردووەتەوە.

جیرانەدوکان بە دەنگی بەرز:

– ئەرێ خەبەر چییە؟!

هەر کەسە شتێک دەڵێ: ئیسرائیل وای گوت، بی بی سی وای گوت و دەنگی شۆڕش...

– ئەدی مام تەها تۆ چت بیستووە؟!

– بەخوا من درەنگ گەیشــتمەوە ماڵ و فریای فارسییەکە نەکەوتم، بەڵام عەرەبییەکم گرت، ئەویش زۆری لێ تێنەگەیشــتم، ئەوەندە حاڵی بووم گوتی... گوتی...

– ئاخر عەرەبییەکە چیی گوت؟!

– مەلا مستەفا گوتی، ئێمە شەڕی خۆمان هەر دەکەین!

ئەم «شــەڕی خۆمان هەر دەکەین»ە بوو بە قسەی خۆشی خەڵکی ســابڵاغ و ئێســتاش بۆ زۆر شــتی نەســتەق و مانادار خەڵکی بەکاری دێنن. وەک نەقڵی دوو پێنج تمەنی، دەگێڕنەوە حەمەدی وسوو کوتکەی و کەریم ســێ بســت کە دوو ڕوخســاری جوان و بەناوبانگی پیاوانی

سابلاغ بوون، ئێوارە بە پیاسە و بەکاوەخۆ قۆڵ لە قۆڵی یەک بەرەو ماڵ دەبنەوە، لەناکاو حەمەد لە دوورەوە چاوی بە دە تمەنییەک دەکەوێت لەسەر جادەکە کەوتووە، بە خۆگێلکردن زۆر بە ئەسپایی پێی لەسەر دادەنێت و کەریم بە قسان دەخافڵێنێت و لە ئاستی خۆی دەچەقێ بە بیانووی قسەگێڕانەوە بۆ کەریم، هەر دێهێنێ و دەیبا، بەڵکو کەریم ئاوڕێک بداتەوە و ئەویش بە خێرایی دە تمەنە بخاتە گیرفان. نەخێر فایدەی نابێت و کەریم زەق وەستاوە و چاو ناتروکێنێ. کاک حەمەد هەر چەقیوە و قسە درێژ دەکاتەوە و ناجووڵێت، سەرەنجام کەریم دوای پێنج شەش خولەک ماندوو دەبێ و دەڵێ: گەواد لاقت هەڵگرە و بیکە دوو پێنج تمەنی درەنگە با بڕۆین، تومەز ئەویش لە ئەوەڵەوە ئاگای لێ بووە و دە تمەنەی دیوە. دەڵێ بیکە دوو پێنج تمەنی واتا با بەشی بکەین و بیبڕینەوە و بڕۆینەوە! ئیتر ئەوە ئێستاش لە هەموو دەڤەری موکریان باوە کەسێک زۆری لەسەر بڕوا، پێی دەڵێن بیکە دوو پێنج تمەنی، واتا خولاسەیکەوە و کورتی ببڕەوە!

ئاشبەتاڵی باشوور

زۆری نەبرد دەنگۆی خیانەتی شا بە هاوکاریی «هەواری بومێدین»، سەرۆککۆماری ئەلجەزایر و پێکگەیشتنیان لەگەڵ سەدام، هەموو کوردێکی دڵسۆز و نیشتمانپەروەری گریاند. لە ماوەیەکی کورتی یەک دوو ڕۆژیدا بە دەیان هەزار پێشمەرگە چەکی دانا و جاڕی ئاشبەتاڵ درا، سەرکردە و نزیکەکانی بنەماڵەی بارزانی لە کەرەج و تەنیشت شای ئێران لە ڤیلا و خانووی چاک و مۆدێرن جێیان بۆ کرایەوە و نەسرییەی ملیۆنی بەستەی هەزار تمەنی شەق و تازەیان وەردەگرت. خەڵک بە قوڕپێوان و لەخۆدان و تەنانەت خۆکوشتن پۆل پۆل گەڕانەوە و تەسلیمی سەدام و بەعس بوونەوە. دەماندیت خەڵکی بێدەرەتان و لێقەوماو و فەقیر بە چلەی زستان و بە نەداری و کولەمەرگی ئاوارەی شارەکانی ئێران بوون و بە غەریبی و نانی سوال، مانەوە

و نەگەڕانەوە ماڵوحاڵی خۆیان لە باشــوور. ئێســتاش پاشــماوەی ئەم شکست و خیانەتی شای ئێران و مەلا مستەفا دەیان و سەدان قوربانی و تراژیدیای بەجێ هێشــتووە و چارەنووســی زۆر کەس و ماڵباتی بە تەواوی گۆڕی و هەرگیز وەک خۆیان لێ نەهاتەوە. لە مێژووی خەباتی شۆڕشــگێڕانەی میللەتانی جیهاندا پێم شک نایەت، سەرکردەیەک وەک مەلا مســتەفا ئاوا بە بێڕەحمی و بۆ خۆشی و ئاسوودەیی ژیانی خۆی و بنەماڵەکــەی، میللەتێکــی بــێ پشــتوپەنای جێ هێشــتبێت و ڕوحمی نەجوولابێــت بۆ ئەو هەموو ماڵوێران و برســی و پێخواســی ئاوارەی شــارەکانی ئێران، ولاتێک کە هەر لە دێرزەمانەوە زۆربەیان بە چاوی گوندی ســەیری کــورد دەکەن و نەیاری ئەو میللەتــە بوون! بە چاوی خۆم لە سەرمای ژێر بیست پلەی تەورێز، دوای ئاشبەتاڵ خەڵکم بینی؛ لەو هەشت هەزار بارزانییەی سەدام لە ساڵی ١٩٨٣دا قەتڵوعامی کردن و ئەمــڕۆش ســەرانی بنەماڵــەی مەلا مســتەفا خۆیانی پــێ بادەدەن و موزایدەیان پێوە دەکەن. لە ئاخری خیابانی شــا لەژێر خێمە، شــۆفێری تاکســییەکی بێناموس خەریکی معامەلە و ڕازییکردنی کچەکەیان بوو بە تای ماکســییەکی تەنکەوە، هەڵیگرێت! لەگەڵ حوســێنی برامدا لێیان نزیــک بووینەوە و هەتیوی شــۆفێری تاکســیمان ڕاو نــا. دواتر بۆمان ڕوون بووەوە هەر خۆی بۆ تێرکردنی ماڵ و ژیان دەستی داوەتە ئەم کارە و یەکەم جاری نەبوو!

دەگمەنە لە مێژووی خەباتی میللەتاندا، شــۆڕش شکستی خواردبێ و میللەت قوڕی وەســەر کرابێ و لە ئاوارەیی و ئەشــکەنجە و زینداندا بەسەری بردبێ، ڕابەری شۆڕش و بنەماڵەکەی لە ناز و نیعمەتدا لەژێر سایەی دوژمنی گەلەکەی، ژیانیان بەسەر بردبێت!

خنکانی برایم

لە ئاخروئۆخری ســاڵی خوێنــدن نزیک دەبووینــەوە و ئیمتحاناتی ئاخری ســاڵ دەســتی پێ دەکرد. بۆ دوورکەوتنەوە لە گەرما و کەشی

سـازگار باو بوو خوێنـدکار پەنایان بۆ باغ و دەرودەشـتی دەرەوەی شار دەبرد بۆ خوێندن و سەعیکردن. چەند هاوپۆلێک بووین ئەو ڕۆژە گوتمان، دەچین بۆ قەراغ سـەددی شـار و مەلەیەکیش دەکەین، مادام هەوا گەرمە. خەریکی چا و کتریی ڕەشـە بووین، برایم قادری و یەک دوو هاوپۆلـی دیکەمـان لە خـوارەوەی ئێمە بـوون، ئەوەندەمان زانی هاوار بڵند بوو، برایم چووپێکی سـەیارەی لە ئاو هاویشـتبوو و پێش خـۆی دابـوو، بـا چووپەکەی بۆ پێشـەوە بردبوو و برایـم هەر دوای کەوتبـوو، ئیتر کـە چووین هاوڕێکانـی گوتیان لەنـاکاو نوقم بوو. نۆ شـەو و ڕۆژان لەگـەڵ ئەوەی هەمـوو ڕۆژ ئیمتیحانمان بوو، لە قەراغ ئـەم ئـاوە هەر چاومـان گێڕا، برایم دیـار نەبوو، مەلـەوان و غەواس لـە ڕەزاییەوە هاتـن هەر فایدەی نەبوو، برایم ون بووبوو، سـەری نۆ ڕۆژە بـە نائومێـدی بار و بنەی قەراغ ئاومـان کۆ کردەوە و هاتینەوە، دیاربوو لە هەموو ئیمتیحانات دەکەوم. ڕۆژی ئاخر، لای ئاوەکە کەسی لـێ نەمابـوو، شـۆفێرێک لە لای سەردەشـتەوە خۆ بە شـاردا دەکات و هـاوار دەکات مەیتێکـم دیوە لـە قەراغ ئاو. ئیتر خەبەر دەسـتبەجێ گەیشـتە دەبیرسـتان و هەموو بەرەو بەنداوەکە ڕامان کرد، شـەپۆلی ئاوەکـە برایمێکی ئەسـتوور و باتێکراوی بە ئارامـی دەجووڵاند، برایم خۆی وەسـەر ئاو کەوتبوو، تەنیا ئەسـتوور بووبوو و سـەری لووت و نەرمایـی گوێیەکانـی ماسـی خواردبووی. برایم بە شـین و گریانی کەسوکار و ئێمەی هاوپۆلی لە گۆڕستانی بوداق سوڵتان نێژرا و ئەوە دووهـەم هاوڕێـی ژیانم بوو، کە بە کارەسـاتی دڵتەزێـن و بە ناکامی ماڵئاوایی لێ بکەم.

ئەو ساڵە بۆ یەکەم جار لە ژیانم لە خوێندن کەوتم و ئیتر سابڵاغم بۆ پاییز و سـاڵی خوێندنی نوێ جێ هێشـت و تا دەسـتپێکی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ١٩٧٨دا شـاری تەورێـزی ئازەربایجان بوو بە ماڵ و مەسکەنم.

٤

پێش من، کاکم و پەروینی خوشکم و حوسێن، ساڵێکی خوێندن بوو لە تەورێز بوون و دەیانخوێند. ئەو ســاڵەی من چووم، کاکم خوێندنی تــەواو کردبــوو، ناردبوویان بۆ کرمان و بەلوچســتان بۆ ســەربازی. پەروین خەریک بوو خوێندنی زانکۆی تەواو دەکرد، شووی کردبوو بە کوڕی پوورمان و نەگوازرابووەوە و چاوەڕێی تەواوکردنی خوێندنیان لێ دەکرد، دوای ماوەیەکی کورت ئەویش گەڕاوە و چوو بۆ ماڵی مێرد لە ڕەزاییە. حوسێن لە دەبیرستانێکی کۆنی تەورێز دەیخوێند.

هاوسێکەی بەر پەنجەرە

دوای گەیشتنم بۆ تەورێز دەبیرستانی مەشهور و دووهەم لە هەموو ئێران، دەبیرســتانی فێردۆســی وەریگرتم. خوشک و براکانم لە ماڵێکی زۆر ســوونەتی لە گەڕەکێکی کۆنی تەورێز، دوو هۆدە و پێشــخانێکیان لە نهۆمی سەرووی ماڵەکە بە کرێ گرتبوو. ساحێب ماڵ زۆر ئیسلامی و کۆنەپارێز بوو، دوو کچی جەوانی هەبوو، پەنجەرەی هۆدەکانی ئێمە لە قاتی ســەرەوە، ڕێک دەیڕوانییە حەوشــەی ئــەوان. کە من چووم و کاکم ڕۆیشت و پەروین ڕۆیشت، ماینەوە من و حوسێن. دیار بوو ئاغا ڕەزای ساحێب ماڵ هیچ کەیفی بەوەی نەدەهات دوو زگورتی لە ماڵیدا بــن، وردەوردە ئاهەنگــی پرتەوبۆڵە و من ژوورم بە زگورتی نەداوە و خوشکتان لێرە نەماوە و دەروجیران قسەی باش ناکەن و... دەستی پێ کرد و نیازی بوو من و حوسێن دەربکات، هەر واشی کرد.

پیرێژنێکی بەدفەڕ

هەرچــی دەگەڕاین کــەس ژوور و خانووی نــەدەدا بە دوو کوڕی جەوان و ســەڵت، بە ناعیلاجی ژوورێکی زۆر دوور و ناخۆشــمان لە ئاخری خیابانی شــا دەســتکەوت، زۆر بە گرانتر و دوورتر، کۆمەڵێک کوردی باشــوور و بارزانی دوای شکســتی شۆڕش لەم گەڕەکە لەناو خێمە و جەمەلۆن گیرسابوونەوە. هەتا بڵێی ژیان و هاتوچۆمان لەگەڵ پیرێژنێکــی نالەبــار و بەدفەڕی ســاحێب مــاڵ فەلاکەت بوو. ســمایلی هاوڕێمان هەتا دەهات بۆ سەردانمان دەبوو بە شەڕی کورد و عەجەم. پیرێژن شــەووڕۆژ هیچ کاری نەبوو، کێشــکی ئێمەی دەکێشــا و هەر ئەوەنــدە بۆنــی کردبا میوانێکمان هاتووە، بە شاتەشــات پانزە بیســت پلیکان دەهاتە سەر و هاواری دەکرد:

- ئــەوە میوانتــان هەیە؟! نەمگوت منماڵم بــە دوو کەس بە کرێ داوە؟

- بــڕۆ دایکەکــەم بڕۆ دەســتمان لە یەخە بکەوە، ئێســتا دەڕوات و ناچێتە ئاودەست!

- چووزانــم، بۆخۆتان دەزانن مــن هەموو ڕۆژێک چاڵی توالێتم پێ بەتاڵ ناکرێ!

جــار نەبــوو میوانمــان هاتبــا و تووشــی کێشــە لەگــەڵ پیرێژندا نەبووبایەنەوە!

ئیســماعیل مســتەفازادە خەڵکــی ســابڵاغ و خوشــکەزای یوســف فەرەهمەند بوو. یوســف کوڕی کەریم جووجووی قاوەچی مەشهوری ســابڵاغ بوو. لەمێژ بوو لە تەورێز کاری دەکرد و دەیخوێند، ئەو ساڵە ســمایلی بــۆ خوێندن هێنابوو بــۆ لای خۆی، زۆر لە ئێمــە نزیک بوو. دوای شۆڕشــی گەلانی ئێران، ســمایل بوو بە پێشــمەرگەی کۆمەڵە و لە شــانزەی ئابی ســاڵی ١٩٨٨دا، لە بۆمبارانی کیمیایی بەعس بۆ سەر بارەگاکانی کۆمەڵە لە بۆتێ، لە باشووری کوردستان شەهید بوو.

ماڵی تازە

بابــم لــە حــاڵ و وەزعی مــزڵ[1] و مەســکەنمان ئــاگادار کرایەوە، گوتــی ڕۆڵــە ئەمە وا نابێت، دیارە منداڵەکانی من یەک بەدوای یەکدا بۆ خوێنــدن و ڕەنگە دواڕۆژ بــۆ کاریش ڕێیان هــەر بکەوێتەوە تەورێز، باشــتر وایە بگەڕێــی خانوویەکی گەورەی تەواو ڕەهن بکەی، با ســێ بــۆ چــوار هــۆدە بێــت، دووی بۆ خۆتــان و دووش بە کــرێ بدەن بە هــاوڕێ و هاوشــاری خۆتان، بە پارەی کرێکــە خۆتان بەڕێوە بەرن و ئیتــر هەموو ڕۆژ دەســەر من مەکەن بۆ پــوڵ و خەرجیتان. بە کورتی تێیگەیاندین ڕەهن چییە و ئێمەش لەگەڵ حوســێندا لە خۆشــیان هەموو ڕۆژ دوای دەبیرستان دەگەڕاین بەناو نووسینگە و دەڵاڵی خانووبەرەدا. خانوویەکــی عەرزەکیمان دیتەوە بە حەوشــە و دوو ژوور و ژێرخان و دوو هۆدەی گەورەش لە ســەرەوە. شــوێنێکی زۆر باش و ناسراوی خیابانی شەهناز جنووبی، بۆ ماوەی دوو ساڵ بە ڕەهنی شێست هەزار تمــەن. ئەوکات بەڕاســتی ئەم پارەیە زۆر بــوو، ترۆمبێلێکی پەیکان بە نــۆزدە بیســت هەزار تمەن بوو. بابم خۆی هــات بۆ تەورێز و چووین ساحێب ماڵی دیت و بە تورکی کەوتە قسەکردن و داشکاندنی چاکی پێ کرد و گوتی دوای دوو ساڵ لێشت دەکرم. ئیتر بوونە دۆست و ئێمەش کلیلــی خانوویەکی گەورەمان وەرگرت. یەکســەر ماڵمان گواســتەوە و هەر دەســتبەجێ دوو لــە هاوشــارییەکانی خۆمان، کە تــازە لە زانکۆ وەرگیرابوون، دوو هۆدەکەی سەرەوەمان پێ دان.

ڕۆژە خۆشەکانی تەورێز

خۆشــترین ســاتەکانی ژیانــی تەلەبەییم و زگورتیبوونم ئەم ســێ چوار ســاڵەی تەورێز بوو. چەند ڕۆژێک بوو لە دەبیرستانی فێردۆسی خەریکی خوێندن بووم، بە پێچەوانەی چوونم بۆ ئەلبورزی تاران، هیچ

١- مزڵ، مەنزڵ، شــوێنی نیشتەجێ و حەوانەوە، ماڵ و خانوو، هۆدەی بە کرێ دان.

شەرم و هەستی غەریبایەتیم نەدەکرد، تەنیا ئەوە بوو لە تاران هەموو بە فارسی قسەیان دەکرد و بۆ من هیچ موشکیل نەبوو، بەس لە تەوریز وەک لای خۆمان لە سابڵاغ، زۆربەی کات تەنانەت مامۆستاکانیش هەر بــە زمانی دایک، واتا تورکیی ئازەری قســەیان دەکــرد، خوێندن تەواو فارسی بوو، بەڵام لە دەرەوەی پۆل و حەوشە هەموو بە تورکی قسەیان دەکــرد. کاتی پشــوو دوو کــوڕم دەدەیتن لە قوژبنێکی حەوشــە، یەک باڵابەرز و ئەوی دی کورتتر، هەمیشە بە یەکەوەن و تێکەڵی کەس نابن. ئاخری ڕۆژێکیان لێیان نزیک بوومەوە بە فارســی دواندمن، زۆر زوو لێک ئاشــکرا بووین، کە هەرســێکمان کوردین، گوتیان خەڵکی بۆکانین و کاکمــان لــە زانکۆ دەخوێنێت و ئێمەش هاتوویــن و مزڵمان گرتووە. بەهمــەن و کەمالی عەلیار، دواتر زانیم کاکیان کاک تاهیر عەلیاریش لە زانکــۆی تەوریز قبووڵ بووە و هاتوون بۆ خوێندن. ئەوان لە پۆلی من نەبوون، بەڵام هەر کە زەنگی لێ دەدا، لە حەوشــە و دوکانەکە یەکمان دەگرتەوە، زۆر سەنگین و لەسەرخۆ و بێوەی بوون. هەردووکیان زۆر زرنگ و خوێندکاری باش بوون. دوای ڕۆیشتنم لە تەوریز و دەسپێکی شۆڕش، ئاگام لێیان نەما.

ســێ چوار ســاڵ دواتــر، ڕۆژێک لە گەشــتێکی پێشــمەرگایەتی لە جاندارانــی مەنگوڕان، کە زۆربەی ناوچــە ئازادکراوەکانی دەوروبەری سابڵاغ، پاسدار گرتبوونیەوە، لەگەڵ پۆلێک پێشمەرگەی کۆمەڵە کەمالم بینی! ئەوەی تەســەورم نەدەکرد دیتم، قوشــقی بووم و یەکترمان ماچ کــرد، پێــم وا نەبوو ئەم برایانە هەر لە کوردســتانیش بــن، تا چ بگات بــە پێشــمەرگەبوونیان. زۆرمان قســە کردن و زانیــم هەردووکیان لە ڕێکخراوێکی چەپی کۆمۆنیســتیی سەرانسەری ئێراندا ئیشیان کردووە و تــازە هاتوونەتــە ناو کۆمەڵە و بەهمەنیش هەر پێشــمەرگەیە و کاک تاهیری کاکیشــیان پێشــمەرگەی دیموکرات و ئەندامی سەرکردایەتییە. بەداخەوە دوای ئەم دیدارە زۆری نەبرد من لە باشووری کوردستان لە یەکێتی نیشتمانی، پێشمەرگە بووم، بیستم کەمال لە شەڕێکی نابەرامبەر

و قارەمانانە لەگەڵ پاسداری کۆماری ئیسلامی لە ناوچەی سەقز، ٢٨-٥-١٩٨٤ شەهید بووە.

کوردانــی تەورێــز، یــان خانەوادە بــوون و کارمەنــدی میری، یان زۆربـــەی وەک من زگورتی و خوێندکار بــوون. زۆربەی هەرە زۆری خوێندکارەکان کوڕ بوون و هێشــتا دوورکەوتنەوەی کچان بە تەنیا لە کۆمەڵگەی کوردی ســابڵاغ زۆر باو نەبوو. زۆربەیان یان ئەوەتا دوای دیپلــۆم شــوویان دەکرد، یان دانشســـەرایان تەواو دەکــرد و دەبوونە مامۆستا.

مرازی گەورەبوون

کۆمەڵە خوێندکارێکی کورد هەمووی ســەڵت یەکترمان گرتبووەوە و هاتوچــۆی گەرموگوڕمان هەبوو. ژینگــەی کوردانی تەورێز وای لە من کرد زۆر زوو پێبگەم و لە ئاســت تەمەنی بچووکی خۆم زیاتر پێ ڕاکێشــم و وەک ســەرەپیاو وێنا بکــەم. زۆرم حەز لێ بــوو گەورەتر بنوێنم و ئەدای گەورانم دەردێنا. بۆ خۆبەگەورەنیشاندان، سیغارکێشان و مەشــرووبخواردنەوە، ئەوجــار دەم لــە سیاســەتدان شــەرت بوو، منیــش هەرســێ کەتنەکەم دەکردن. بە کــردەوەش، بە هۆی دیوەخانی گــەورە و وەزعــی باشــتری ماڵیم لەوانی تــر، بۆم لوا بــوو کە وا بم. ئێوارەی پێنجشــەمان و هەینی، کە پشــوودان بوو، کــۆ دەبووینەوە و گۆرانیگوتن و شــیعرخوێندنەوە و عەرەقخواردنەوە و سیغارکێشان و ســروودی کوردی کەرەسەی سیاســیبوون و کوردایەتیکردنمان بوو. سیمای هۆدەکەی من زۆر کوردەواری بوو. بە دەیان تەسبیح، جەواڵ، جاجــم، ســەماوەر، کــەلاش، خورجێــن و...، بە شــتومەکی کولتووری ڕازاندبوومەوە. بە خەتی خۆش نووسیبووم و لە دیوارم دابوو:

«بە هەڵۆیی کە لە ژین بێبەش بم – نەک هەزار ساڵ قەلی ڕووڕەش بم»

کۆمەڵێک وێنەی ســەرکردە و شــەهیدانی شۆڕشی ٦٧ و ٦٨ پانایی

دیوارەکانی هۆدەکەمیان داپۆشیبوو.

ئـەم ژیانـە زۆر زوو منی هێنا بۆ ناو کۆمەڵی گەورەکان و ژینگەی سیاسـیی خوێندکارانی کـورد. لەناو پۆلی خوێنـدن، کوڕێکی ئازەریی هاوڕێـم هەبـوو. فیروز کـوڕی بنەماڵەیەکی ناسـراوی ئـازەری بوو، باوکی مامۆستایەکی بەناوبانگی ئەدەبیات بوو، تەنیا ئازەری و هاوپۆلم بـوو هاتوچـۆی ماڵمی دەکرد، زۆر ئیسـلامی و خوداناس بوو. زۆری باسـی دوکتۆر عەلی شـەریعەتی و خومەینی بۆ دەکردم، کە لە عیراقە و موجتەهیـدی ئەوانـە. عەلی شـەریعەتی بـە قاچاغ چەنـد نامیلکەی دەرچووبوو و دەستاودەسـت لەناو خەڵکی سیاسـی دەگەڕان. ڕۆژێک فیـروز زۆر بە نهێنی و سـوێندان چەنـد نامیلکەیەکی پێ دام و گوتی بیخوێنەوە. زۆر دادەنیشتین و باسی بیروڕاکانی شەریعەتی بۆ دەکردم. فیـروز یەکەمی هەموو دەبیرسـتانەکەمان بـوو، دەرجەکانی هەمووی یەکەم و باڵا بوو، زۆر دژی شـا بوو، ئاگای لە هەموو جموجووڵەکانی ناو بازاڕ و لایەنگرانی خەباتی دژی شا بوو.

بە شیعری گۆران دەستمان پێ کرد

چەند هاوڕێیەکم لە سابڵاغ بوون و جاروبار پارەی کەمی ڕۆژانەی گیرفانیان کۆ دەکردەوە و دەهاتن بۆ سەردانم، بە هاتنی ئەم هاوڕێیانم یەک دوو ڕۆژی خۆشمان ڕادەبوارد، بۆ شوێنە خۆشەکانی ئەم شارەم دەبردن. کتێبکڕین و دیارییدان بە یەکترمان کردە باو، نامەنووسـین بە کوردی بە خەت و ئیملای فارسـی، لەگەڵ هاوڕێیان ڕێگەی فێربوونی کـوردی نووسـین بوو. یەکـەم کتێبی کـوردی، هاوڕێیەکـم بە دیاری بۆی ناردم «بەهەشـت و یادگار و سروشـت و دەروون»ی مامۆستا گۆران بوو، شـیعرەکانی مامۆسـتا هێمن و «خەیام» بە کوردییەکەی مامۆسـتا هـەژار دەبـوو لەبەر بکەیـن. ڕۆمانەکانی ماکسـیم گۆرکی، تۆڵسـتۆی، ئەلکسـاندەر پوشـکین، نیکۆلای ئەسترۆفسـکی، مێژووی شۆڕشـی ڕووسیا لە نووسـینی لئۆن ترۆتسـکی و نووسەرانی وەک

مەنســوور یاقوتی، عەلی ئەشــرەف دەرویشیان، ســەمەد بێهرەنگی و سەرەتاییەکانی فەلســەفەی ژۆرژ پۆلیت سێر و چەند کتێبی بەرگسپی قاچاغــی وەرگێڕدراوی کتێبــە مارکســییەکان، کتێبخانەیەکی بچووکی تاقەی ناو دیوارە ئەستوورەکەی هۆدەکەمی پێک دەهێنا و بە دایم قفڵ کرابوو، نەدەبوو میوان و غەریبە پێبزانن چی دەخوێنینەوە.

تەلەفۆنێک لە دایکمەوە

پەیوەندیگرتن لە تەورێز لەگەڵ ماڵەوەمان لە ســابڵاغ ئاسان نەبوو، تازە تەلەفۆن داهاتبوو، زۆربەی ماڵان لە سابڵاغ و تەورێزیش تەلەفۆنیان نەبوو، هەموو شارێک تەلەفۆنخانە و تێلگرافی لێ بوو. لە سابڵاغ ماڵی ئێمــە تەلەفۆنیان بوو، دەبوو بە مەرکەز واتا تەلەفۆنخانە بڵێن و بۆیان وەســڵ بکات. لەگەڵ حوســێندا دەبوو زۆربەی ڕۆژە هەینییەکان بچین بــۆ «موخابرات»، واتــا تەلەفۆنخانەی تەورێز و لەگەڵ دایکمان قســە بکەیــن. ڕێڕێــداری نەبوو، چەند کابینەی بچووک بــە دەوری هۆڵەکەدا بوو، دیسکێکی گەورە و چەند کارمەندێک بلیتیان دەبڕی و ژمارەکەیان دەنووسی، ئیتر دەبوو بچی دانیشی، یان بە پێوە لەناو شلۆقیی خەڵکدا بوەســتی و چاوەڕێــی بانگکــردن بیت. زۆر جاران یەک دوو ســەعات چــاوەڕوان دەبوویــن و لەنــاکاو دەیانگــوت بەداخەوە خــەت خراپە و ناگیرێت، ئەو حەفتەیە بەبێ قسەکردن لەگەڵ دایکماندا دەهاتینەوە و تا هەینی داهاتوو دایکمان لە نیگەرانیدا دەبوو، دەنا بە دەنگی بەرز هاواری دەکــرد ئاغای فلان بۆ ژووری ژمارە فلان، ڕامان دەکرد و گوشــیمان هەڵدەگرت و جاریش هەبوو کارمەندەکەی تەلەفۆنخانەی مەهاباد پێش ئــەوەی ماڵە خۆمــان بگرێت، تێر چاکوچوونی لەگەڵماندا دەکرد و باس و خەبەری تەورێز و دۆست و ئاشنای لێ دەپرسیین، ئەوجار لەو لای ســیمەکانەوە دایکم، یان باوکم دەنگیان بەرز دەبووەوە. دەبوو زۆر بە پەلە هەردوو لا پەیام و قســەکانمان کردبا، تەلەفۆن ئەوکات زۆر گران بوو. بەشــی زۆری موشــتەریی تەلەفۆنخانەکان ســەرباز و خوێندکار

بــوون، بۆ هەموو شــارەکانی ئێران. لە بیرمــە جارێکی دوو هەفتە بوو قسەمان نەکردبوو، دایکم گوتی:

- شــتێک هەیە پێتان دەڵێم نابێت ناڕەحەت بن و نابێت بەم زستانە سەختەش بێنەوە، هەرچی بوو تەواو و سەرەخۆشییش نەماوە!

- چی بووە دایە گیان کێ مردووە؟!

- وەڵا ئەوە حەفتە زیاترە باپیرتان مردووە!

- ئەدی بۆ نەتانگوت بێینەوە؟

لەنــاکاو کارمەنــدی تەلەفۆنخانەی ســابڵاغ ناســیاو بــوو هەڵیدایە: «ئاغــای کەریمی تەســلییە[1]تان عەرز دەکەم». دیــار بوو گوێگرتن لە قسەی خەڵک بۆیان، زۆر عادی و ڕەوا بوو!

- ڕۆڵە باوکت گوتی، لێیانگەڕێ بەو زســتانە ئوتوبووس بە حەوت هەشت سەعات ناگات و زۆریش خەتەرە، بێنەوە چیتان پێ دەکرێت؟!

زۆرمان پێ ناخۆشــبوو، سەرەخۆشــیمان لە باوکمــان کرد و تاقە باپیریش ڕۆیشت. ئیتر شتێکمان نەما بە ناوی نەنک و باپیر!

ئەوکات ئوتوبووس هەبوو لەنێوان سابڵاغ و تەورێز، تازە ترمیناڵی شــار دروســت کرابوو لە لای مەیدانی مەلا جامی ســەرزارکی کۆڵانی ســێ ئاشــان. ترمیناڵی تەورێز زۆر گەورە و پڕ لــە خەڵک بوو. دایکم هەموو هەفتەیەک ســاکێک خواردنی بۆ دەناردین، بیری لە هەموو شت دەکردەوە، لە گۆشت، کفتە، شامی کەباب (شفتە)، سەوزە، تەنانەت برنج و خۆرەشــت. بیدایەت لە مەهاباد یەکێک دەیبــرد بۆ ترمیناڵ و دەیاندا بە شــۆفێرەکە، ئەغڵەب دۆســت و ناســیاو بوون، ئەویش لە لای خۆی دایدەنا نەڕژێن و تێکەڵ نەبن، من یان حوسێن ئێوارەی هەینی دەچووین بۆ ترمیناڵی تەورێز و چاوەڕێ دەبووین بۆ پاســی ســابڵاغ، زســتانان زۆربــەی جار وەدرەنگ دەکــەوت و لەبەر بەفر و ڕێگیران زۆریان پێ دەچوو، ئیتر دەبوو لە حەوشــەی ترمیناڵ بە سەرمای زستانی تەورێز

١- تەسلییەتێگوتن، سەرەخۆشیلێکردن، داوای سەرساخیکردن بۆ خاوەن مردوو.

چاوەڕێ بین تا پاسـی سابڵاغ بگات و ساکە سپی وەربگرین و بە پەلە بگەڕێینەوە ماڵەوە. وردەوردە وای لێ هات زۆربەی شۆفێرەکان ساکە سـپیی ئێمەیان دەناسی و بۆیان دەهێناین، دەنا بەبێ ئاگاداریی شۆفێر ساکیان لە سابڵاغ دەخستە ناو سندووقی پاسەکە و ئێمەش هەر وا لە تەوریز هەڵماندەگرتەوە، بەبێ ئەوەی کەس ئاگای لێ بێت!

تەوریز وەک کۆمارەکەی خۆمان

ڕۆژ نەبوو لە سابڵاغەوە خەڵک نەیەت بۆ تەوریز، خوێندکار، نەخۆش و بـازرگان لـەم توێژانە بوون زۆر دەهاتن، بـە حوکمی کوردبوون و هاوشـارییبوونەوە ئێمەیـان دەدۆزییـەوە و ئێمەش چیمان لەدەسـت هاتبا لە دیتنەوەی دوکتۆر و چوونی دانیشـگا و شـتکڕین یارمەتیمان دەکـردن. بـە هۆی چاککردنی ڕێگەکە و نزیکی چ لەمەودا و چ لە باری مێژوویی، تەوریز بووبوو بە مەکۆیەکی سـەرەکی بۆ خەڵکی سـابڵاغ. دانیشگەی تەوریز یەک لە ئاستبەرزەکانی هەموو ئێران بوو، کۆمەڵێکی بـاش خوێندکاری کوردی لەخـۆ گرتبوو، تەنانـەت ژن و ژنخوازییش لەنێوان ئەم دوو شـارەدا لە کۆنەوە ڕووی داوە، کێشـەی سـەرەکی، مەزهەب و جیاوازیی شـیعە و سـوننی بوو. کەشـوهەوای سیاسی و سـەربەخۆخوازی لە تەوریزیش وەک کوردستان و سابڵاغ زۆر بەتین و لە ڕۆژەڤدا بوو، ئاخر زۆر لەمێژ نەبوو حکومەتەکەی ئەوانیش وەک کۆمارەکەی ئێمە جوانەمەرگ کرابوو. وەک چۆن سابڵاغ لە کوردستان بووبوو بـە هێمای ناسـیۆنالیزم و مەرکەزی کوردایەتـی، تەوریزیش ناوەندی ئازەرییەکانی هەموو ناوچەکە بوو بۆ بیری سەربەخۆخوازی.

یـەک لە شـوێنە هەرە قەرەباڵـغ و پڕ لە حەشـیمەتەکانی ئێران بە گشـتی، بازاڕی گەورەی تەوریز بوو، چەندین بازاڕ یەک لەدوای یەک سـەریان گیراوە بە گومبەز و میعماریی کۆنی سـەردەمی سەفەوی و قاجـار، بینـای کۆن و مێژوویـی وەک ئەرکی عەلی شـا، ئەلگولی یان شـاگولی، ئارامگەی شاعیران و زۆر شوێنی دیکە هەبوون بۆ گەڕان و

دیتنیان. ئەوەی لە هەموان گرنگتر و خۆشـتر بوو، بازاڕە یەک لەدوای یەکـەکان بوو، بـازاڕی تەوریز بە گەورەترین بازاڕی سەرداپۆشـراو دادەندرا لە جیهاندا. بازاڕەکانی فەرش، شووشە، ئاڵتوون، چەرم، کەوش، ڕاستەبازاڕ و بازاڕی ئەمیر، ئەو شوێنانە بوون هەر کە دەچوویە ژوور و یەکـەم بـازاڕ ئیتر هاتنەوەت نەبوو. سـەعات دوای سـەعات مرۆڤ نەیدەزانی چۆن تێدەپەڕێت! لەبەر جوانیی فەرش و شووشە و بللوور و کەوش، بۆنی گیاوگوڵ و زەعفەران و بەهارات، شیرینی و چەرەزات و ئاجیلی زۆر نایاب، سەرمەست و وڕ دەبوویت. لەخۆڕا نەبوو دەیانگوت بازاڕی تەوریز شادەماری ئابووریی هەموو ئێرانە.

جەوێکی ڕۆمانسی

ئێمەی خوێندکار نە ئیشمان بوو نە پارە، بەس بە چەند ڕۆژ جارێک دەبوو سـەری ئـەم بازاڕە بەجۆش و سەرسـامهێنەر و پڕ لە سـڕ و جوانییە هەر بدەین، ئێوارەی پێنجشەممان هەر کە دەچوویە ژوور، ئیتر پێهەڵگرتن نەبوو، بە پاڵ و لەسـەرخۆ بەبێ ئەوەی هەسـت بکەیت بە جووڵەی زۆر ئارام و مێرووئاسـا بە سەعاتێک چەند مەترێکت دەبڕی. لە ویشکەسـاڵیی ژینگەی پەیوەندیی کوڕان و کچان، ئەمە ئەو شـوێنە بـوو گەنجان بەبـێ شـتکڕین و پارەخەرجکردن بە چەندین سـەعات کاتیان تێدا بەسەردەبرد و نە تەنیا دڵداری و سرتە و چپە هەبوو، بگرە دەسـتبۆبردن و ڕۆمانسـییەتی پیاوانی ڕۆژهەڵاتی، کە زۆربەی جاران لەم شـوێنگەلە لە شـکڵی خۆپێوەنان بەبێ ئاگاداری و ڕەزامەندیی کچ، یان کوڕە جوانکیلەکان خۆی دەدیتەوە، ئاگریان دەکردەوە.

قاوەخانـەی عاشـقانی ئەم شـارە نەدەبوو لە کیـس خۆتی بدەیت، عاشـقلەر ئـەو تارلێدەرانـە بـوون، سـازی ئازەرییـان بە سـینگەوە دەنووسـاند و بـە حەرەکاتـی توند و سـەمای قاچەکانیـان و ئاوازی ئازەری و شـیعری حەماسی و دڵداری و تەنانەت سیاسی و مێژوویی تابلۆی هونەری بەنرخ و دانسقەیان دەخوڵقاند. ئاوازی عاشقان لە زمان

و بەیانی عاشـــقلەرەکان بەشـــێک بوو لە مێژوو و فەرهەنگی تەوریز و ئازەرییـــەکان. بە خواردنەوەی چایەک بە تاکـــە قرانێک[1] دەکرا بۆ ئەم قاوەخانانـــە بچیـــت و بە کەیفی خـــۆت گوێ لە نەوای دڵفڕێنی ســـازی ئازەری بگریت.

ژنانی ژێر چارشێو

گەڕەکە کۆنەکان و مەرکەزی شار زۆربەیان لە بنبەستی دووردرێژ و دەروازە پێک هاتبوون، یەکەم ماڵمان لە گەڕەکی کۆنی ماڵی ســـەمەد بێهرەنگـــی بوو لە بنبەســـتی مەهپەیکەر، ئەم بنبەســـتە لە کۆڵانێکی پان جیادەبووەوە و زارکی چوونەژووری بنبەستەکە دەروازە بوو، جووت دەرگایەکی ئەســـتووری داری نەخشێندراو، تەقولبابێکی ئاسنی گەورە، دەیانگوت پێشتر شـــەوانە دایانخستووە و شوێنی دەرگەوان لە سەری دەروازەکە هەر مابوو، گۆیا زەمانی زوو شەوانە بە تفەنگەوە کێشکیان کێشـــاوە. ڕاڕەوی باریکی ئەم بنبەســـتە ڕێک بۆ ســـوارێک کرابوو. لە زارکـــی دەرگاوە تـــا بنەوانی بنبەســـت هەمووی پێچاوپێـــچ و زیاتر لە چوارسەت بۆ پێنجسەت مەتر و سەت بۆ سەت و پەنجا ماڵێک دەبوو، تەنیا مەجالی پیادە و پاسکیل هەبوو، ئەگەر شتومەک و باری قورست پێ با، دەبوو حەماڵ و عارەبانەی بچووک بە کرێ بگریت، بۆ بەدبەختیی ئەم ماڵەی ئێمە کە ساڵی ئەوەڵ تێیدا بووین، لە بنی بنەوە بوو. زۆربەی ماڵباتی ئەم گەڕەکانە خەڵکی ســـوننەتی و دیندار و شـــیعەی زۆر تۆخ بوون. شـــیعە بەزمێکی ژنانیان هەیـــە ڕۆزەخوانی پێ دەڵێن، ئاخوندێک بانگ دەکەن بۆ ماڵ، دەروجیران کۆ دەبنەوە و گوێ لە ئاخوند دەگرن. هەموو ژنەکان تەواو خۆیان لە ژێر چارشـــێودا دەشـــارنەوە، بە کۆ لە دەوری یەک دادەنیشـــن و ئاخوند لەســـەر کورسییەک وەلای سەرەوە دەخـــەن، هاتنی پیاوان ڕێپێـــدراو نییە. ئاخوند دەســـت دەکات بە چەند ئایـــەت و گێڕانەوەی کوشـــتنی عەلی و حوســـێن و ئیمـــام ڕەزا و ئیتر

١- قران، ڕیاڵ- یەکەی پوڵی ئێران.

ئیمامی عەباس و بە کەیفی خۆی چەشــنی نەقالان بە ئاهەنگ دێتە گۆ، ژنــان لــە پرمەی گریــان دەدەن، دادوبێداد دەکەن و هــەزاران جنێو و لەعنــەت ڕەوانــەی ئیمامــی عومەر و بە تایبەت عایشــە و یەزید و ئەم تایفەیە دەکەن. زۆر جار گوێمان لێ دەبوو لە هاتوچۆی دەر و کۆڵاندا بە ئێمەیان دەگوت عومەری!

سیفەی یەک دوو سەعاتی

لــە گەڕەکــی ئێمە ڕۆزەخوانــی زۆر بــوو، وا هەبوو لــە گەڕانەوە بــۆ ماڵ دەبــوو خۆ لادەین و لەگــەڵ ژناندا، لەم کۆڵانــە تەنگەبەرانەدا بــەر یەک نەکەویــن. بە خوتبــەی ئاخوند ئەوەندە گریابــوون، چاویان ســوور دەچووەوە. ئاخوندی شــیعە دەرامەدی چاکــی هەبوو لە ڕۆزە خوێندنــەوەدا، هــەر کەس دەبــوو پێنج قران و تمــەن و دوو تمەنی بۆ دانابــا، هەموویــان ورگیان لە پێش و ملیان ئەســتوور و پاکوخاوێن و سپیوســۆڵ بوون، دین و مەزهەبی شــیعە بۆ ئەوان، نان و ئاو، جنس، خۆشــی و ئاســوودەیی بوو. ئــەوان، ئاخوندەکان کــە گازیان دەکردن ئاغا، مەرجەع بوون بۆ پرســیارگەلی خەڵک و گیروگرفتەکانیان. ژنانی کــۆن و ســوننەتی بڕوای زۆریان بە ئاغا هەبــوو، زۆر جاریش هەبوو ئاغــا تەماحی تێ دەکــردن و هەر لە جێوە بە خوێندنی ئایەتێکی کورت بــۆ یــەک دوو ســەعات لە خۆی ســیفە دەکردن، کاری خــۆی لەگەڵدا دەکردن و ئیتر هەموو شت ئاسایی دەبووەوە، تەنانەت هەر بۆ ئێوارە، ژن دەگەڕاوە ســەر ماڵ و مێردی خۆی، ئاخوند دینی بە کەیفی خۆی دادەڕشــتەوە و قانوون و شەرعی بۆ چێ دەکرد. ئەمڕۆ شتێکی بە دڵ نەبوو حەرامی دەکرد و بەیانی کە دەیزانی زەرەری لێ دەکات، یەکسەر حەڵاڵــی دەکــردەوە، هەڵبەت ئێســتاش هــەر وایە، بۆیە لە شــیعەی بە تایبەت دوازدە ئیمامیدا تەقیە هەیە، کە بە کورتی جگە لە شەرعییەتدان بە درۆکردن، هیچی تر نییە.

خوا، قەند و چای حەرام کردووە

لێـرەدا گێڕانەوەی یـەک دوو حیکایەت زیاتر دەوری ئاخوندمان بۆ باس دەکەن لە مەزهەبی شیعەدا:

دەڵێن لە سـەردەمی قاجاردا، ئەفسـەرێکی بەریتانی لە هیندەوە چا دێنێتـە ڕۆژهەڵاتی ئێران، لە کرمان و خوراسـان و ئـەم ناوە چایەکی زۆر بەرهـەم دێنێـت، خەڵک چا و قەنـدی ئەوەندە دەخۆنـەوە، تەواو ئەفسەر دەوڵەمەند دەبێت، ئاخوندێکی کرمان دەچێتە لای و دەڵێ:

- ئەدی کوا بەشی من؟!

- بەشی چی تۆ چ کارەی؟!

- من مەلا و ئاخوندی ئەم شارەم، خەڵک بە قسەی من دەکات!

- بڕۆ هەرچی پێت خۆشە بیکە من تۆ ناناسم!

- نامناسی؟! خۆت دەبینییەوە!

مەلا لە خوتبەی نوێژی هەینیدا:

- میللەت دەزانن ئێوە بە زوویی خوا غەزەبتان لێ دەگرێت؟!

- میللەت: بۆ چمان کردووە ئاغا؟!

- خوا قەند و چای حەرام کردووە و ئێوەش دەیخۆنەوە!

- میللەت: شین و گریان و لەخۆدان.

سـاڵ تێپەڕی و ئەفسـەری بەریتانی ئیفلاسی کرد و لە بازاڕ کەس چا و قەندی نەدەکڕی، بە پەلە گەڕاوە بۆ لای ئاخوند:

- بۆ وات کرد، بۆ حەرامت کرد؟!

- ئەی، پێم گوتی بەشی من، تۆ هەر حیسێبت بۆ نەکردم.

- بمبوورە بەڕاستی نەمدەزانی، تازە چوو!

- نا دەکرێ ئەگەر بەشی من جیا بکەیتەوە، چاکی بکەینەوە!

- چۆن؟ تازە حەرامە لای خەڵک!

- هیچ نییە تۆ بەشـی من سـەدا چل بنووسـە و ئیمزای بکە، کارت پێی نەبێت!

هەینیـی داهاتـوو ئاخوند وەسـەر میمبەر کەوت و گوتـی، دەزانم

زۆرتان حەز لە چا و قەندە، پرسم کردووە گەر بێتو پێش خواردنەوەی چایەکە غوسلێک بە قەندەکە بکەن، ئەوە ئیتر حەلاڵ دەبێتەوە!

میللەت دەستیان بە چاخواردنەوە کرد و زۆر مەمنوونی ئاخوند بوون. جیاوازییەکە هەر ئەوە بوو لەپێشدا قەندەکەیان لەناو چایەکە هەڵدەکێشا! ئێستاش لە هەموو ناوچەکە بە ئێمەی کوردی ڕۆژهەلاتییشەوە چای بە قەندی دەخۆنەوە و زۆر کەسیش قەندەکەی بە چایەکە تەڕ دەکا و ئەوجار دەیخواتەوە!

شەهیدی گواوی

لە تەورێز کە زێراب و سیستمی ئاوەڕۆی نەبوو، پێشتر باسم کرد، هەموو ماڵەکان چاڵیان هەبوو، بۆیە جاروبار کە چاڵ پڕ دەبوو، کەنکەنەچی کە ئیشی بەتاڵکردنی ئەم چاڵاوانە بوو، دەهات و بەتاڵی دەکردن. دەڵێن ژنێک براکەی کەنکەنەچی دەبێت و لە کاتی کارکردندا تێی دەکەوێت و دەخنکێت! شەهیدبوون لە لای شیعە زۆر گرنگ و سەروەرییە و ڕێگەی چوون بۆ بەهەشتە، وەک چۆن ئیمام حوسێن شەهیدە، زۆر حەز بە شەهیدبوون دەکەن. ژنە دەچێتە لای ئاخوند و بە گریانەوە دەڵێ براکەم لەناو چاڵی ئاودەست، کاتی خاوێنکردنەوە خنکا و مرد، هاتووم بزانم شەهیدە یان نا؟!

ئاخوند دەڵێ: «بەلی، بەلی، شەهید دی ئەمما پۆخلی شەهید دی»! واتا شەهیدە، بەڵام شەهیدێکی گواوی!

خۆ خۆشمان بە چاوی خۆمان دیمان پاسداریان دەنارد بۆ شەڕ لەگەڵ پێشمەرگەدا، کلیلیان پێ دەدان بۆ بەهەشت و شەهیدبوون. تەنانەت ئاخوند سادق خلخاڵی کە لە دەستپێکی شۆڕشی ڕۆژهەلاتدا ناردیان بۆ حاکمی شەرعیی کوردستان، ماوەی مەحکەمەکانی یەک بۆ دوو چرکەیان دەخایاند، لێیان پرسی کوا وا دەبێ؟ گوتبووی بۆ نابێ؟! ئەگەر گوناحبار بێ ئەوە بە حەقی خۆی گەیشتووە و ئەگەریش بە بێگوناحی ئیعدامی بکەم ئەوە شەهیدە و دەچێتە بەهەشت!

ساڵانی تەورێز بۆ من ئەو سەردەمانە بوون، یارمەتیی گەورەیان دام بۆ خۆناسین و چاوکراوەیی ژیانم لە هەموو بوارەکان، لە تەورێز فێری ڕاوەستان لەسەر پێ، سەربەخۆبوون، ڕوانینی چاوکراوانە بۆ دۆست و دەوروبەر، کۆمەڵایەتیبوون، خۆدیتنەوە لە بەرەی پێشکەوتوویی و عەدالەتی کۆمەڵایەتی و دوورکەوتنەوە لە خورافات بووم. بە گشتی بۆ لە بەرەی چەپدابوونم، قەرزداری ژینی ئەم چەند ساڵەم، دوور لە ماڵ و نازی دایک و باب، لە تەمەنی مێرمنداڵییەوە، کە لە تەورێز بەسەرم برد.

ساڵ لەدوای ساڵ و ڕۆژبەڕۆژ هاتنی لاوان و هاوتەمەنەکانی خۆم لە کوردستانەوە بۆ تەورێز و شارە گەورەکانی تری ئێران ڕووی لە زیادبوون بوو، خوێندکارێکی زۆر ڕوویان لە خوێندنی باڵا کردبوو، بە هەزار کوێرەوەری و نەبوونی دەیانخوێند و بە ئومێدی وەرگرتنی شەهادەی بەرز و گەڕانەوە بۆ وڵات و خزمەت بە خەڵک بوون.

گوتم، بە هیمەتی بابم نە تەنیا ڕزگارم بووبوو لە کرێنشینی، بگرە بووبووم بە ساحێب ماڵ و دوو هۆدەشم هەبوو بۆ بەکرێدان. بە هۆی شالاوی هاتنی خوێندکارە لاوەکان لە شارە کوردییەکانەوە و نەبوون و قەیرانی خانووبەرە، ئەم دوو ژوورەی من هەرگیز وەعەرز نەدەکەوتن، هەڵبەت جیا لە قەیران یەک دوو هۆکار هەبوون بۆ خواستیان، شوێنێکی باش و نزیکی ناوشار بوو، کرێی زۆر نەبوو، هەموو بیستبوویان کەش و فەزای دۆستانە و سیاسیی ماڵی ئێمە غوربەت و تەنیایی بە چۆکدا هێناوە.

کوڕێک هات هاوشاریی خۆمان بوو، باوکی ناسراوی باوکم بوو، چووبوو بۆ لای باوکم و ئەویش گوتی، ڕۆڵە ماڵێکی باشن و زۆر فەقیرن، ئەگەر دەزانی هۆدەیەکیان چۆڵ دەبێ بیدەیە. کوڕێکی سەردەشتیی لێ بوو، خەریک بوو دەڕۆیشت، هاوشاریی گەیشت، لە تەکنیسیێنی بینا و ڕێوبان وەرگیرابوو، دەورەکەی دوو ساڵ بوو. باقی، هەتا بڵێی کوڕێکی ڕووخۆش و بەجۆش و کۆمەڵایەتی بوو، هەر زوو کردمانە هاومزڵی خۆمان، سەری زۆر لە سیاسەت دەخورا.

لەبەر دڵی فیروز

ڕۆژێکی ساردی پاییزی ساڵی ١٩٧٧، فیروزی هاوڕێم لە دەبیرستان گوتی، دێی ئەمشـــەو زۆر بە نهێنی بچین بـــۆ تەعزیەی کوڕی ئیمام لە حوســـێنییەی ناو بازاڕ؟ گوتم، کێ مردووە؟ گوتی، کوڕەگەورەی ئیمام خومەینی، حاج مستەفا ئاغا لە نەجەف مردووە، لێرە شا ئیجازەی نەدا بە ڕەسمی تەعزییەی بۆ دانێن، بازاڕ بە شەو و دوور لە چاوی ساواک بۆی دادەنێت. من هیچ بڕوام بە شیعە و مەزهەب نەبوو، بەس فیروزم زۆر خۆش دەویســـت و زۆر هاوکاری یـــەک بووین، گوتم فیروز تەنیا لەبەر دڵی تۆ دێم.

ئێوارەی درەنگ یەکمان گرتەوە و چووم بەدوایدا، بازاڕ ئارام بوو، ئەم کۆڵان بەم کۆڵان و ئەو بازاڕ بەم بازاڕ، گەیشتینە مزگەوتێکی لەبەر دەرگاوە خەڵـــک بـــوو تا حەوشـــە و ناو هۆڵە گەورەکە، پڕ لە فەرشـــی جـــوان و ڕازاوە، تێگەیشـــتم هەر خۆیان، بازاڕییـــەکان پێی ڕادەگەن و ئیدارەکەی بەدەســـت خۆیانە. فیروز هەر قســـەی بۆ دەکردم، ئەمە حاج فڵانـــە، ئەمە یەکەم تاجری شـــارە، ئەم کوڕی فـــڵان موجتەهیدە و ئەمە فڵان ئایەتوڵڵا و ئەوی تر دوکتۆر و سەرمایەدار و ئیتر بەدوایدا...

هەرگیز نەمدەتوانی تەســـەوری ئەوە بکـــەم خومەینی تا ئەم ڕادەیە لای شـــیعە گەورەیە. لەوێ باس کرا کە حاج مستەفا بە مەرگی تەبیعی نەمردووە و باسی موئامەرە و کوشتنیان بەسەر شا و سەدامدا دەهێنا. باســـیان کرد ئیمام زۆر پەرۆش و تازییەبارە بۆ کوڕی گەورەی و دە فکـــری تۆڵەدایە. گوێم لە قســـەی زۆر خەتەر بوو بە دژی شـــا، یەکەم جـــارم بـــوو لـــە کۆبوونەوەیەکی وادا بە ئاشـــکرا گوێم لـــە جنێودان و دروشـــمی دژ بە شا و ڕێژیم دەبوو. بۆم دەرکەوت فیروز زۆر چالاکە و وەک بەرپرس قسە و ڕاوێژیان لەگەڵدا دەکرد. ئەویش زۆر بەئەدەب و لەسەرەخۆ، بە ڕوخسارێکی تەواو ماتەمەوە دەیدواندن و ڕێوشوێنی بـــۆ دیاری دەکردن، تێگەیشـــتم بازاڕ خەریکی کوڵینـــە و هەر بەم یەک

شـــەوە لە مزگەوت ئەمـــە کۆتایی نایەت، هەمـــوو ئەوانەی لەوێ بوون باســـی کوشتنی حاج مســـتەفایان دەکرد، نەک بە مردنی ئاسایی خۆی. هەر ئەمشـــەوە پارەیەکی زۆر کۆکرایەوە و هەرچی حاجیی بازاڕ بوو بەشـــدارییان کرد و گوتیان پارە بـــۆ بزووتنەوەی ئیمام کۆ دەکەینەوە. هـــەزاران ســـەڵوات و شـــیعاری بەرزم بـــۆ پشـــتیوانیی خومەینی گوێ لـــێ بـــوو. ئەمە یەکەم بەشـــداریم بوو لەناو کۆبوونەوەیەکی دژی شـــا و حکومەتـــی ئێـــران، هەرچەند بەدڵ پێم ناخۆش بـــوو کە بینیم بەرەی ئیسلامی وا بەهێزن. فیروز دیسان داوای لێ کردم ئەمە زۆر خەتەرە و نابێت کەس پێی بزانێت. هاتمەوە ماڵ و بۆ کەســـم باس نەکرد لە کوێ بووم. چەند ڕۆژی نەبرد بیســـتمان لـــە قومیش حەرەکاتێک هەبووە بۆ لایەنگری لە خومەینی و تەعزیە بۆ کوڕەکەی، چەند کەسێک بە تەقەی پیاوانی شا کوژراون و بڵاوەیان پێ کراوە.

شت دەقەومێ

مانگی دووی ساڵی ١٩٧٨ بوو، سەرمای ڕێبەندانی ١٣٥٦ی هەتاوی، هەم دیســـان فیروز هات و گوتی شەممە مەیەوە دەبیرستان، یان وەرە بـــۆ بـــازاڕ، یان بچۆ بۆ دانیشـــگە، بەیانی زوو دەســـت پـــێ دەکەین، بۆ چلەی شـــەهیدانی قوم تەزاهورات دەکەین. هەینی هەموو لە ماڵ بووین و باســـم کـــرد، ڕۆژی شـــەممە حوســـێن و باقی و هەمـــوو چووین بۆ بـــەر زانکـــۆی تەورێز، دیار بوو شـــت دەقەومێت، پۆل پـــۆل خوێندکار لـــە دەرگا گەورەکەی زانکـــۆ دەهاتنە دەر و لێک نزیک دەبوونەوە، ئیتر هەر ئەوەندەمان زانی دروشـــم بەرز بووەوە و زۆر بە ئارامی دەســـت کـــرا بـــە ڕێپێوان بەرەو شـــار. مەســـافەی نێوان زانکۆ و ناوشـــار زۆر بوو، هەر دەهات و بەشـــداری زیادی دەکرد، دروشمی سەرەکیی ئێمە لـــە زانکۆوە کە ڕێکەوتین «اتحاد- مبـــارزە- پیروزی» واتا: «یەکێتی- تێکۆشـــان- سەرکەوتن» و کۆمەڵێک شیعاری چریکی فیدائییانی خەڵق بوو، هەموو بەیەکەوە دەمانگوتنەوە. نزیک مەیدانی ســـەعات و جادەی

تەربیـەت بووینەوە، خەڵکێکی زۆر بە دروشـم و ئەی ئیمام ئەی ئیمام پەیـدا بـوون و تێکەڵ بوویـن، گوتیان بازاڕ تێکەڵی خۆپێشـاندان بوو. هەر دەسـتبەجێ حەولیان دا شـیعاراتی ئێمە، کە لە زانکۆوە هاتبووین بگۆڕن و بە دەنگی زۆر بەرز هاواریان کرد ئەم شـیعارە کۆمونیستییە و «رهبر ما خمینی – نهضت ما حسینی»، واتا «ڕابەرمان خومەینی و بزووتنەوەکەمان حوسەینی» وەسەر دەنگ و دروشمەکانی ئێمە کەوت و ئیتر بازاڕ و مەلا و مەزهەبی شیعە، تا ڕووخانی شا دەستیان بەسەر هەموو جووڵەکانی داهاتوودا گرت.

مەرگ بۆ شا

لـە بـازاڕی شیشـەگەرخانە، ئیسـلامی و چەپ و کۆمۆنیسـتەکان ئاوێتـەی یەک بوون و شـیعاری مەرگ بۆ شـا بەرز بـووەوە، هەموو بـازاڕ داخرا و تەقە لە خۆپێشـاندەران کـرا. هەموو کەس هەڵدەهات و بڵاوەی دەکرد و دیسـان کۆ دەبوونەوە و یەکیان دەگرتەوە، بە دەیان کـوژراو و بریندار لە مەیدانی سـەعات، جـادەی تەربییەت و بەردەمی بـازاڕی شیشـەگەرخانە و خیابانی کوروش کەوتبـوون و لە گیانەڵادا بـوون، کەس فریای کەس نەدەکەوت و تەقە لە هەموو لاوە بوو، ڕۆژە کورتەکانـی ڕێبەندان فریای خەڵـک کەوتن و وردەوردە بەرەو کۆتایی ڕۆژ دەبووینەوە، لەگەڵ حوسێن و باقی بەرەو ماڵ هەڵدەهاتین، لەناکاو باقـی کـەوت و هاواری لێ بڵنـد بوو، گەڕاینەوە و بە جووت شـانمان خستە بنباڵی باقی، هەمو گیانی خوێن بوو، فریانەکەوتین بزانین وەکوێی کەوتـووە. بە هیلاکی و کوێرەوەرییەکی زۆر و خۆپاراسـتن لە پۆلیس و سـەربازان، بە جادە و کۆڵاناندا خۆمان گەیاندەوە ماڵ و باقیمان بە بێهۆشـی لەسـەر فەرشـەکە درێژ کرد، لە پشـتملی خوێن هەڵدەقوڵی، لەگەڵ حوسـێندا زۆر ترسـابووین. ئەوە یەکەم جارمان بوو تووشـی لێـدان و کوتـان و تەقـە ببین و هاوڕێمان دە شـەڵاڵی خوێنـدا ببینین. خوار ماڵی خۆمان هەموو ڕۆژ تابلۆی دوکتۆرێکی سـابلاغیم دەدیت و

دەمزانــی ئەو دوکتۆرە لەوێیە، گوتم حوســێن ئــاگات لێی بێت دەچم و دەیهێنم. هەموو دەســت و جلەکانــم خوێن بوون، هەرچی هاوارم کرد، لەسەر پەنجەرەی سەرووی مەتەبەکەی[1] خۆی نیشان دام و بۆم باس کرد چمان لێ قەوماوە، گوێی نەگرت و دوو جنێوی دا و دەریکردم. لە گەڕانەوە بۆ ماڵ بیستم بریندار یەکجار زۆرن و خەستەخانەی شاپوور کە زۆر دوور نەبوو لە ماڵمانەوە، بریندار ڕادەگرن. هاتمەوە حوســێنی بــرام تەواو شــپرزە و شــێواو و خوێنــاوی بوو، فەرشــێکی گەورەی تەورێزمــان بوو، هەر هەمووی خوێن بوو، باقی لە ناوەڕاســتیدا تخێڵ بوو[2]، کە زانیمان پشــتملی گرتووە، ترســاین بمرێت. گوتم دەچم بزانم تاکســی پەیدا دەبێــت. هەرچەند بردنی بۆ خەســتەخانە، گەر تیماریش کرابایە بە واتای گرتن و زیندان بوو. هاتمە ســەری جادەکە و دەســتم بــۆ دەیان ســەیارە بەرز کــردەوە، کــەس ڕاینەدەگرت، ســەیارەیەکی بچــووک هــات گوتم، ئاغا دە تمەن و بمبە بۆ خەســتەخانەی شــاپوور نەخۆشــم هەیــە خێــرت دەگا، پارەکە زۆر بوو، لە کاتی ئاســاییدا هەر تمەنێک یان دوو تمەن بوو. گوتی، باشــە بڕۆ نەخۆشەکەت بێنە. لەگەڵ حوســێندا کە باقیمــان هێنا، زانیــی بریندارە نرخی زیاد کــرد، گوتمان چیت دەوێت هەر بمانگەیەنە. گوتی بیســت تمەن. جادەکان پڕ بوون لە ســەرباز و ئامبولانس، حەوشەی خەستەخانە جمەی دەهات لە خەڵک، بــە هاتوهاوار و دەمرێ و دەمرێ باقیمــان گەیاندە هۆڵی لای ژووری عەمەلیــات، بە دەیان کەســی بریندار و مردوو لــە ڕاڕەو و بەر پلیکان و تەنانەت حەوشــە کەوتبوون. باقی ســمێڵێکی ڕەشی جوانی ستالینیی هەبــوو، هەمــوو پێیان وا بوو لە ســەرکردەکانی چریک و شــتی وایە، دوکتۆرێکی زۆر میهرەبانی جەوانی فارسمان لێ پەیدا بوو، لەگەڵ دوو پەرســتاری زۆر جوان و تەڕ و ناسک. دوکتۆر بە پەرستارەکانی گوت بیبەن بۆ ئەشیعە و زوو بیبەن بۆ ژووری عەمەل. زانیی من و حوسێن

١- مەتەب، عەیادەی دوکتۆر.

٢- تخێڵ، بەسەر زەویدا پانەوەبوو.

کوردیــن و زۆر حورمەتی گرتین. زۆری نەبرد ئێمە لە پشــت دەرگای عەمەل وەک شــێتان نیگەران و لە هاتوچۆدا بووین، چەند ئاشــنایەکی خۆم بە برینداری دیتن، دوکتۆر بە بزەی لێو هاتە دەر و گوللەیەکی لە دەســت ناین، کە لە پشــتملی باقی هێنابوویە دەر. لە ڕووی ئەشیعەکە، بۆی باس کردین؛ بە هۆی مەســافەی زۆرەوە گوللەکە سارد بووەتەوە و ڕێک لە ســەری شــادەماری بڕبڕەی وەستاوە، هیچ خەتەری لەسەر نییــە و تەنیــا خوێنی زۆر لێ ڕۆیشــتووە و دەبێت ئیســتراحەت بکات. کچــەکان ئێمەیان بردە لای باقی، وەهۆش نەهاتبووەوە، گوتیان دەبێت لێرە بێت، لەگەڵ حوسێن لێیان پاڕاینەوە گەر بێتو لێرە بێت، دەیگرن و لــە زیندانی دەکەن. وەعدیان دا بەیانــی زوو بچین بۆمان دەرباز بکەن و لــە ماڵــەوە تیمــاری بکەین. هاتینــەوە بە ماندوویی و هیلاک، شــەو درەنگ بوو، چەند هاوشاریمان لێ پەیدا بوون و ماڵمان پاک کردەوە و ڕێوشوێنمان لە ئەگەری هاتنی ساواک دانا و زۆر شتمان کۆ کردنەوە، فەرشمان خاوێن کردەوە و ئاساری خوێن و برینداریمان نەهێشت.

هاوڕێی ناو ڕۆژنامەکە

بەیانــی لەگەڵ حوســێندا چووین بۆ لای خەســتەخانەی شــاپوور، ڕۆژنامــەی ئیتلاعــات گەورەتریــن ڕۆژنامــەی ئێــران دەرچووبــوو، لاپــەڕەی ئــەوەڵ و نیوەی تــەواوی، وێنەیەکی گــەورەی باقی بوو بە سمێڵێکی گەورەی چریکی. ئیتر هەرچی کردمان هەر نەیانهێشت نزیکی حەوشەکەش بینەوە، قەرار لەگەڵ پەرستارەکان ئەوە بوو، ئەوان باقی بێنــن بۆ دەرەوەی خەســتەخانە و ئێمەش بە تاکســی بیبەینەوە ماڵ و دواتر بۆ ســابلاغ و ماڵی باوکی. دار و بەرد سەرباز و پیاوانی ساواک بوون، هەرچۆنێک بێت یەک لە کچەکان خۆی گەیاندە من و حوسێن و گوتی، شەو ڕۆژنامەنووس هاتوون و باقی لە سەر تەخت کە وەهۆش هاتبووەوە یەکســەر چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا کردووە، ئێستاش پاسەوان لەســەری وەســتاوە و هیچمان بۆ ناکرێت و دەیگوازنــەوە بۆ زیندان.

چەندێک وەستاین و حەولمان دا شتێک بکەین و بیفڕێنین و پەنجەرە و ڕێگەی دیکەمان تاقی کردەوە، هیچی سەری نەگرت. هاتینەوە ماڵ و لە دوورەوە هەستمان پێ کرد ماڵەکەمان لەژێر چاودێریدایە و کێشکچی لەسەر کۆڵانەکەیە. پاشەوپاش کشاینەوە و بە کۆڵانی پشتەوەدا وەسەر دیوار کەوتین، هەرچی کتێب و شتی وا هەبوو لە جانتایەک لە حەوشەدا چاڵمان کرد و هەر بەسەر دیواردا هاتینەوە سەر جادە، بە تاکسی خۆمان گەیاندە ئیستگەی «راه آهن» واتا ڕێی ئاسن، شوێنێک بوو لە دەرەوەی شار، شەمەندەفەر لەوێڕا دەڕۆیشت بۆ شارەکان. شار بە شار بە سەیارە و لۆری و دەستبەرزکردنەوە خۆمان گەیاندەوە سابلاغ، هەموو نیگەران بوون، خەبەری باقی لە ڕۆژنامە هەموو کەس بیستبووی، باقی بووبوو بە پاڵەوانی ناو خەڵک.

٥

چلەی کوشتاری تەوریز

ماڵ و کاشـــانەم شـێواو و نەمانوێرا بچینەوە تەوریز، خەبەر هات هەموو ئەوانەی ڕۆژی مێژوویی شـەممە ٢٩ی ڕێبەندانی سـاڵی ١٣٥٦ واتـا ١٨ی مانگـی دووی سـاڵی ١٩٧٨، ڕۆژی کوشـتاری خوێناویـی تەوریز، نەچوونەوە بۆ سەر کار و زانکۆ و مەدرەسە هەمووی دەگیرێن و لێپرسینەوەیان لەگەڵدا دەکرێت. باقی و سەدان کەسی دیکە گیران و لە زیندانەکانی شادا بەند کران.

چلەی کوشـتاری تەوریز لە زۆربەی شـارە شیعەکانی ئێران گیرا، چلە کە تایبەت بە مەزهەبی شیعەیە و لە «اربعین» واتا ٤٠ ڕۆژ دوای مەرگـی ئیمامـی حوسـێنەوە هاتووە، بـوو بە باو و تەنانـەت چەپ و کۆمۆنیسـتەکانیش چلەیان بەکار دێنا بۆ دژایەتی و خۆپیشـاندان دژی شا.

بە کەمتر لە سـاڵێک چلـە بەدوای چلەدا، شـا بارگەوبنەی تێوەپێچاو و ڕژیمی پەهلەویی باوک و کوڕ دوای پەنجاوچوار سـاڵ وایان لێ هات شـوێنگۆڕێکیان دەسـت نەکەوێـت. خومەینی بە سـووربوونی خۆی لە نەجەف و پاریســەوە شای ڕووخاند و واشی کرد هەموو هێزەکانی تری دژی شـا، جگـە لە کوردسـتان بکەونە ژێـر ڕکێفـی هەژموونی خۆی و کۆماری ئیسلامی. مێژوو وا دەڵێت، بەڵام ئایا بەڕاستی خومەینیی ئاخوند شای ڕووخاند یان شا چیتر خوازراو و جێی متمانەی ڕۆژئاوا نەبوو؟!

یـان کۆبوونەوەکانـی گوادەلـۆپ لـە سـەرەتای سـاڵی ١٩٧٩دا لەنێوان سـەرۆکەکانی ئەمریکا و بەریتانیا و ئەڵمان و فەرانسـە، وتارە حەماسـییەکانی ڕۆژانەی ڕادیۆ بی بی سی و فەرانسە دژی شا، تاج و تەختیان تێکەوە پێچا؟!

یەکەم ڕاپەڕین و خۆپێشاندانی شارەکانی کوردستان

چـوار مانـگ بوو هەموو شـارەکانی ئێـران چلە بە چلـە دژایەتیی خۆیان لەگەڵ شـادا ڕاگەیاندبوو، ڕۆژانە شـەهید و بریندارییان هەبوو. لە کوردسـتان و شـارەکەی منیش هیچ خەبەر نەبوو. لە پێنجی مانگی شەشی ١٩٧٨دا کاک عەزیز یوسفی کەسایەتیی بەناوبانگی کوردستان، دوای بیستوپێنج ساڵ زیندانی ئازاد کرا و دواتر لە تاران کۆچی دوایی کـرد. دوو ڕۆژ دواتر بە بەشـداریی هەزاران کەس بەرەو گۆڕسـتانی بوداق سـوڵتان بەڕێمان کرد، مامۆسـتا شـێخ عێزەدین حوسـێنی بە کوردی تەڵقینی دا و حەماسی بەشداربوان بەرز بووەوە. خەڵک بە کۆ بەرەو گۆڕی شـەهیدی سـەرکردە سولەیمان موعینی چوون و دەست کرا بە سروودی کوردی و دروشمی مەرگ بۆ شا گوتنەوە. ئەوجار بە ڕێپێوان بەرەو شار بووینەوە، ئەو ڕۆژە وەک بیرم مابێت لاوێکی شار بە تیری سـەربازی شا پێکرا و شەهید بوو. ئەوە وەک یەکەم ڕاپەڕین و خۆپێشاندانی شارەکانی کوردستان تۆمار کرا.

کتێبە بێناونیشانەکان

کتێبی بەرگسـپی، کتێبگەلێک بوون بۆ شوێنەونکێ و شاردنەوەیان هیچ لە بەرگەکەیان نەدەنووسـرا. هەموویان مارکسی و سەر بە چەپ بـوون، کـەس نەیدەزانی لە کـوێ چاپ دەکرێن و کـێ چاپیان دەکات، بـەس دیار بوو زۆربەیان سـەر بـە حیزبی تودەی ئێـران بوون و لە لای ئەوانـەوە بڵاو دەکرانەوە. تەورێز کانگای ئەم کتێبانە بوو، زۆر بە قاچاخـی دەچووم و دەمهێنان، لـە چوارڕێی ئازادی بە یارمەتیی چەند هاوڕێ پانمان دەکردنەوە، یەک و دوو دەمانفرۆشتن، پاسەوان و پۆلیس هێرشـیان دەکرد، دەمانپێچـاوە و هەڵدەهاتین. لە تەزاهوراتی ڕۆژانەی شـار هەسـتم کرد خەڵک خوازیاری سـروودی کوردین، نامیلکەیەکی کۆنـم هەبوو لـە باشـوورەوە هاتبـوو، هەمووی سـروودی کوردیی

سـەردەمی شـۆڕش بوو، بە یارمەتیی کچێکی خزممـان، لە ئیدارەیەک تایپیست بوو، زۆر بە ترس و پاڕانەوە ڕازی بوو ئێواران دوای دەوام بـێ و بۆم تایپ بکات. تایپێکم لە کـوڕی پوورم، کە کۆمپانیای هەبوو، وەرگرت، هەرچەند زۆر بە ترسـەوە دای، هەمـوو لاپەڕەکانی نامیلکە و سـروودەکانم لەسـەر ئیستنسـڵ تایپ کرد، ئەوجار دەبوو ڕۆنیو، واتا دەزگای چاپی پۆلیکۆپی پەیدا بکەم. گوتیان لە خەستەخانەی سیل یەکدانەی لێیە، نیوەشەو لەگەڵ چەند هاوڕێ چووین و هێنامان، باشترە بڵێم بە زۆر داگیرمان کرد.

کتێبی سروود

لـەو ماوەیـەی هاتبوومەوە سـابلاغ، پەیوەندیـی توندوتۆڵم لەگەڵ پێشـمەرگەی یەکێتیی نیشـتمانیی کوردسـتان لە قەندیل و هاوڕێیانی کۆمەڵـەی مارکسـی- لینینی گرتبـوو، هەروەتر لەم ڕێیـەدا کۆمەڵێک هاوڕێی تازەم پەیدا کردبوون، کاک سـولەیمان بللوری، جەمال موفتی، کەریـم بللـوری، مەمەد سـەبزەچی، مینە قەڵـەو و زۆری دیکە، کە بە خۆشییەوە لە ژیاندا ماون و ناویان نابەم.

بە یارمەتیی ئەم هاوڕێیانە شەوانە تا بەیانی لاپەڕەکانی «سروودی کـوردی بـۆ لاوان»مان چـاپ دەکـرد و بەیەکەوەمان دەنووسـاندن. کتێبمان تەواو کرد، بە ناوی خوازراوی «هێرش چالاک» ئامادە کرا.

ڕۆژی دواتـر زیاتـر لە ٥٠٠ کتێبمان لەنـاو کارتۆن و گوێنیدا بردە چوارڕێی ئازادی و لە ماوەی کەمتر لە یەک سـەعاتدا، دوای یەک دوو جار هێرشی پۆلیس، هەموویمان فرۆشت و بڵاو کردەوە. ڕۆژی دواتر هـەر وەک هەموو ڕۆژانی تر ڕێپێوان دەسـتی پێ کرد، کە بینم خەڵک کتێبی سروودی کوردییان بە دەستەوەیە و شیعر و سروودەکان بەبێ هەڵـە دەڵێنـەوە، لە خۆشـیان پێم وا بـوو بە عاسـماندا دەڕۆم. خەڵک نەیدەزانی «هێرش چالاک» کێیە.

کارەساتی هەکاری

دوای بریندار‌بوونی باقیی هاوەنزڵم لە تەوریز، زۆربەی کات لە سابڵاغ بووم، لەو ماوەیەدا بیستمان کارەساتێکی گەورە بەسەر پێشمەرگەکانی یەکێتیدا هاتووە و زیاتر لە ۷۰۰ کەس تێداچوون، بە کوشتن و بریندار‌بوون و تەسلیمبوونەوە و وازهێنان. کارەساتی هەکاری لەنێوان مانگەکانی پێنج و شەشی ساڵی ۱۹۷۸دا ڕووداوێکی دڵتەزێن و ناخۆش بوو، بە تایبەت ماوەیەک بوو دوای ئاشبەتاڵ شۆڕشی نوێ هەستابووەوە سەرپێ و کۆمەڵێک هاوڕێ بووین زۆر دڵمان پێی خۆش بوو، خەبەر بە باشی نەدەگەیشت، لە لایەک نەبوونی ئامرازی پەیوەندی و لە لایەکی تریشەوە توندوتیژیی پیاوانی ساواک، بە تایبەت لە سابڵاغ و سەردەشت و خانێ. خەبەر وا هاتبوو کەس نەماوە و سەرانی قیادە موەقەت هەر هەموویان کوشتوون و بە زیندوویی لە شاخ هەڵیانداشتوون و بە ئاڕ پی جی لەناویان بردوون.

یارمەتی بۆ پێشمەرگەی باشوور

ئێمە بە تایبەت لە سابڵاغ دوای ناشتنی کاک عەزیز، ترسمان لە دەزگا و پیاوانی ساواک ڕەوییبووەوە و ئێواران بە بیانووی یارمەتی بۆ لێقەوماو یان هەژاران، گۆیا ماڵەهەژارێک سووتاوە و شتی وا، بەناو جادەکانی شاردا دەهاتینە خوار و کڵاوەکانمان ڕادەگرت و پارەمان کۆ دەکردەوە، خەڵک کە دەیدیت خەڵکی ناسراوی وەک ئێمە سواڵ دەکەین، زۆر بە حورمەتەوە یارمەتیی باشیان دەکردین و زۆربەشیان دەیانزانی هەژار و ماڵسووتان بیانووە و پارەکە بۆ پێشمەرگەی باشوور و یەکێتیی نیشتمانییە. زۆربەی جاران من و سولەیمان بللوری کۆمان دەکردەوە و دەماندا بە دەرمان، خواردەمەنی، پەتوو، کاپشێن و جلوبەرگ.

بێتەڕەف بێشەرەفە

لە ماوەی بەهار و هاوینی حەفتاوهەشتدا، وەک چالاکێکی ڕێپوانەکان و کۆبوونــەوەی مزگەوتــەکان دەرکەوتــم، بــە هۆی فرۆشــتنی کتێبە (بەرگســپییەکان) و بڵاوکردنەوەی سروودی کوردی، خەڵک دەیناسیم و بەرچاو بووم. خەڵکی شار ڕۆژانە دەیان جار بە بەر دوکانی باوکمدا دەڕۆیشــتن، دوکانەکەی ڕێک لەناو دڵی شــاردا بــوو، هەموو ڕێڕەوی خۆپێشــاندانەکان هــەر دەبــوو بەوێدا گــوزەر بکات. باوکیشــم لەبەر دوکانەکەی ڕادەوەســتا و ســەیری دەکرد و زۆر جــار خۆم لە چاوی نەدیو دەکرد، بەڵام هەر دەشــیدیتم. کاتی یەکتربینین و شــەوان گەر لە ماڵ بام، هەر شەڕمان بوو، دەیگوت هەموو ئاژاوە و فیتنەی ئەم شارە لە بن سەری تۆ دایە! ئێوارەیەک چوومەوە، باوکم غەزەبی لێ دەباری و لەگەڵ دایکم و کاکم بە دەنگی بەرز لە گفتوگۆی شــەڕانیدا بوو، هەر منی بینی گوتی: بێشــەرەف بۆخۆتی، ئیتر هەرچی جنێو و ســەگباب و چی و چی! گوتم:

- دایە، کاکە، چ بووە؟ چم کردووە؟!

- بۆ بە باوکت دەڵێی بێشەرف؟!

- هەرگیز شتی وام نەگوتووە!

- بابم: ئەی بێشەرەف! درۆ دەکەیت خۆم بە چاوی خۆم و بە گوێی خۆم ئەم ئێوارەیە لێم بیستی!

- وەڵڵا شتی وا نییە!

گوتــی: ئاغــا! ئــەم ئێوارەیە جەنابت بــە بەر دوکانی منــدا نەهاتن؟ هەزاران کەست وەدوای خۆت نەدابوو؟! مستت ڕانەدەوەشاند؟! پێت بە عەرددا نەدەدا؟! یەک بۆ خۆت هاوارتان نەدەکرد «بێتەرەف بێشەرەفە»!

- ئەوجار زانیم! بەخوا بابە گیان لەگەڵ تۆمان نەبوو.

جیرانەدوکانی باوکم، دوو ســێ دوکان خوارتر پیاوێکی ســابڵاغی بوو، شووشــەواتی دەفرۆشــت، خۆی و کوڕەکەی بە ســاواکی ناویان دەرکردبوو. باوکم ڕاستی دەکرد، هەر کە ڕیزەکەمان گەیشتە بەرامبەری

دوکانەکەی، هەموو یەکدەنگ دروشمی «بێتەرەف بێشەرەفە»مان زۆر بە حەماسەوە دەگوتەوە.

- بابە هەموو دەزانن مەبەستمان حاجی... بوو!

- ئاخر بۆیە تۆ بێشـەرەفی! ڕۆژی دوای ناشـتنی عەزیز یوسـفی هـەر ئەم حاجییە، کە لای تۆ بێشـەرەفە، بەیانـی زوو جەنابت لە خەو هەڵنەستابوویت، هات و لە دەرگای دا، گوتی میرزا برایم با عەلی چەند ڕۆژ بچێتە دەر و دیار نەبێت. نەهاتم گوتم عەلی برۆ لە دەرەوەی شار بـە و دەتگـرن؟! ئەوە پیاوەتیی حاجی... بوو، کە نەگیرایت و داریان تێ نەبڕییت هەی بێشەرەفی سەگباب!

ئەوجـار، مـن بێتەرەفـم، نـە لای ئێوەم و نە لای شـا، بـۆ دەبێت بێشەرەف بم؟!

ئیتـر دیار بـوو فایدەی نییە و زۆر خەڵکی بازاڕ بەم دروشـمەمان تووڕە بووبوون! زۆرم حەول دا ئاشـتی کەمەوە، دیار بوو حاجی... لە دوکان گلەیـی لە باوکم کردبوو و گوتبووی خۆ من چاکەم لەگەڵ ئێوە و عەلی کردووە!

مامۆستا شێخ عێزەدین

یـەک دوو ڕۆژ دواتر هەر بە هەمان جادە و بە بەردوکانی باوکمدا هاتینە خوار و مامۆستا شێخ عێزەدین لە پێشی پێشمانەوە بوو، «مەرگ و نەمـان بۆ شـا» و «بڕوخێ بڕوخێ» و سـروودی ئـەی ڕەقیبمان دەگوتـەوە. باوکـم و زۆربـەی دوکانـدارەکان هاتـن و چوونە ڕیزی مامۆستا و دەستیان لە ئێمە بەرز کردەوە بە نیشانەی ڕازیبوون. ئێوارە هاتـەوە و بە شـادی و پێکەنین گوتی: ئەدی کـوڕی خۆم، ئەگەر دوو پیاوی پیاوانەی وەک مامۆستاتان لەگەڵدا بێت، ئێمەش پشتیوانتانین!

لەو ڕۆژەوە بۆ پاراسـتن و پاسەوانیی مامۆستا بە تایبەت، شەوانە کۆمەڵێک لاوی سابڵاغ لە ماڵی مامۆستا کێشکمان دەکێشا و یەک دوو لەمانە دواتر بە سـمێڵی گەورە و کڵاشـینکۆفەوە لە هەموو ئێران وەک

پاسەوانی مامۆستا ناویان دەرکرد؛ وەک مستەفا سوور و خالید سمێڵ.

هاتنی مامۆستا بۆ نێو خەڵک و ڕێپێوانەکان، گیانێکی تازەی وەبەر خەڵک نا، دیسان بۆ جارێکی تر سابڵاغ بووەوە مەکۆی شۆڕشگێڕی و خەبات و کوردایەتی. دیسان دوای کۆماری کوردستان، ئەم شارە بوو بە ناوەندی سیاسی، نە تەنیا لە ڕۆژهەڵات، بگرە لە هەموو کوردستان.

ڕۆڵ و کەسایەتیی مامۆستا وەک ئیمامی جومعەی شار؛ لەو کاتەدا کە لە هەموو شارە گەورەکانی ئێران مزگەوت و ئاخوند دەوری سەرەکییان دەگێڕا، پێویستییەکی گەورە بوو. مامۆستا نە تەنیا لە باری مەزهەبی کێشەکەی ڕاست دەکردەوە، بەڵکو بەو ئەندازەیە بگرە زیاتریش دۆست و هاوپەیمانی هێز و خەڵکانی چەپ و سێکۆلار بوو، ئەو بە ئاشکرا قسەی خەڵکی پێشکەوتووی دەکرد و خوازیاری جیایی دین و سیاسەت و دەسەڵات بوو.

ماڵی ئێمە و مامۆستا هەر لە یەک گەڕەک بووین و زۆر دوور نەبووین، زۆربەی کات دەرگای ماڵیان ئاوەڵا بوو، پڕ بوو بە تایبەت لە گەنجان و مامۆستایانی شار. مامۆستا زۆری حورمەتی مرۆڤی شۆڕشگێڕ دەگرت، خەڵکی زۆر باش و خۆشەویست لە ماوەیەکی زۆر کەمدا دەوریان گرت و تا درەنگانی شەو لای دەمانەوە. هەرچەندە ماڵەکەی مامۆستا خانوویەکی زۆر سادە و بچووک بوو، لەگەڵ ئەوەشدا خێزانێکی گەورە و زیاتر لە نۆ کەس بوون، هەرگیز ماندوو نەدەبوون لەو هەموو میوان و چادانان و نانخواردن و دانان و هەڵگرتنە. مامۆستا بۆ ڕاکێشانی خەڵک و یەکڕیزی، بە تایبەت پێش سەرکەوتنی شۆڕشی ئێران، دەوری گەورە و مێژوویی گێڕا. ئەو بە کردەوە لە ناو ماڵی خۆی کە شەش کچی هەبوو، سەلماندبووی بڕوای بە یەکسانی و مافی ژن هەیە، بڕوای بە حکومەتێکی دوور لە ئایین و مەزهەب، سێکۆلار و عەدالەتخواز هەبوو. قسە و وتەکانی مزگەوتی پڕ بوون لە ئامۆژگاری بۆ گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی مۆدێرن و دوور لە توندوتیژی. مامۆستا ئیمامی جومعەی شار بوو لە مزگەوتی کۆن و مێژوویی شار،

مزگەوتی سـوور. لەنـاو بازاڕیش مزگەوتێکی خـۆی هەبوو و زۆرتر بـە ڕۆژ لـەوێ دادەنیشـت. بەیانیان بە دەیـان لاو و خەڵکی چالاک بۆ ڕووخانی شـا، دەچووین و لە دەوری دادەنیشـتین، وردەوردە وای لێ هات مزگەوتەکان بوونە ناوەندی قسـە و گفتوگۆ و شـوێنی بڕیاردان. خەڵکـی توندڕەوی ئیسـلامی زۆر کەم بوون و زۆربـەی چالاکەکانی شـار لاوانی چـەپ و دوور لە ئینتیمـای مەزهەبی بوون. مامۆسـتای زۆر خۆشەویسـتی مەدرەسەکانی سـابڵاغ، کاک کەریم دانشیار، یەک لە هەرە دەموچاوە شـیرین و خۆشەویستەکانی لاوانی شار بەکردەوە بووبوو بە ڕاوێژکارێکی دانا و بە مشـووری مامۆسـتا شێخ عێزەدین. زۆربـەی کات دەیـان لاو بە گۆپـاڵ و جاروبار بە دەمانچـەوە، لەبەر دەرگاکەی ئامادە بوون. بە هەزاران کەس بەشداریی نوێژی جومعەیان دەکرد، تەنانەت ئەوانەی کە نوێژیشـیان نەدەکرد هەر دەهاتن. قسـە و باسکردن لەسەر کەسایەتیی مامۆستا و ڕووداوەکانی تەمەنی ئەم پیاوە نوورانییە، سەدان لاپەڕە هەڵدەگرێت و حەقە کارێک و لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانی، ئاکادیمی، سیاسـی و کۆمەڵایەتیی فرەڕەنگی لەسەر بکرێت و باشـتر بە نەوەی داهاتوو بناسێندرێت. لێرەدا من ئەوەم بۆ دەکرێت لە گۆشـەنیگای پێشمەرگە و کەسێک کە لە نزیکەوە شانازیی ناسینیم پێ بڕاوە، لەم کورتە بیرەوەرییانەمدا باسی بکەم.

٦

شەهیدبوونی خانەی موعینی

هەر لەو سەروبەندە و هاوینی ١٩٧٨ بە هۆی کادر و پێشمەرگەکانی یەکێتی، کە تێکەڵاویمان ئیتر زۆر بووبوو، بیستم کاک خانەی موعینی، کە تازە لە زیندان وەک قارەمانێکی ئەشکەنجە ئازاد بووبوو، زۆر جار لەناو شار دەماندیت و وەک مرۆڤێکی سەنگین و ئارام و بێدەنگ و گۆشەگیر دەمانناسی، چووەتە باشوور بۆ لای پێشمەرگە و سەرکردایەتیی یەکێتی، تووشـــی شـــەڕ هاتوون و شـــەهید بووە. هەواڵێکی جەرگبڕ و ناخۆش، ئەوە بوون بە ســێ برای شـــەهیدی بنەماڵە. کاک خانــە برای بچووکی کاک ســـولەیمان و عەبدوڵڵای موعینی بوو. یەک دوو جار سیامەندم لە ســـەرجادە و خۆپیشاندان بینی و هەستم کرد هیچی نەزانیوە، بۆیە هیچ باســـم نەکرد، هەتا چەند ڕۆژ، وردەوردە خەڵک هەستیان بە خەبەرەکە کردبوو. برادەرانی یەکێتی و کۆمەڵەی ڕەنجدەران ئەوجار بە ڕەســـمی بنەماڵە و خەڵکیان لێ ئاگادار کردەوە و چۆنێتیی ڕووداوەکەمان بیست. لە دێی دڕی لە ناحیەی ماوەت کاک خانە تووشی پێشمەرگەکانی یەکێتی هاتووە و داوای کردووە بیگەیەنن بە سەرکردایەتی، ئەوانیش شەو لەم دێیە ماونەوە و نەیانزانیوە ئیخباری کراون، بەیانی زوو جاش و جەیش دەوریان داون، کاک خانە و بەرپرسی مەفرەزەکە کاک ئەحمەد فەتحوڵڵا و چوار پێشمەرگە شەهید بوون.

کادیرانی یەکێتی لە سابڵاغ

لە هاوینی ئەو ساڵەدا زۆر بە خێرایی، شار و گوندەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردســـتان بەر شەپۆلی بەرینی ڕاپەڕینی خەڵک دەکەوتن و ڕۆژانە لە هەموو شارەکان خۆپیشاندان و شەهید و بریندار و گرتن هەبوو. ئەوە

وای کردبوو پێشمەرگەکانی باشوور دوای کارەساتی هەکاری بە هۆی هاتوچـۆی خەڵکـی ڕۆژهەڵات بۆ لایان و جووڵـەی خۆیان و بێورەیی ژاندەرمی شا، تا ڕادەیەکی باش ببوژێنەوە و گیانێکی تازە بگرن.

یەک دوو کادری باڵای یەکێتی و کۆمەڵەی مارکسی هاتن بۆ سابڵاغ و زۆر زوو لەگەڵ شـەهید سـولەیمانی بللـوری بەرەوپیریان چووین، وەک شۆڕشگێڕ و خەڵکانی بەرز، بە حورمەتەوە چاومان لێ دەکردن، ئەو قەدر و ڕێزەی ئێمە و بنەماڵەکانمان لێمان دەگرتن، بەو قورسـاییە بـوو کە هەمـوو خەڵکانی جیهان لـە قارەمان و سـەرکردەی خۆیانی دەگرن، ئەوان بەڕاستی لامان گەورە بوون و ئازیز. هەرچی ویستبایان، هەبا و نەبا دەسـتبەجێ ئامادە کرابوو. خەڵکی سـابڵاغ دەیانزانی ماڵی ئێمـە و شـەهید سـولەیمان بـە زۆری کادر و پێشـمەرگەی لێیە، هەر بۆیـە زۆر بە حورمەتەوە دەیانڕوانییە ئێمە و زۆر جار بە تەعلیق و لە بنـەوە پێیـان دەگوتین، ئێمەش حەز دەکەین لـە خزمەتیاندا بین و هەر بۆخۆتانیان دامەنێن، ئێمەش خۆمان لێ گێل دەکردن و دەمانگوت هەر کات هاتن بە چاوان؟!

هاوینی ٧٨ ئەو هاوینە بوو بەڕاسـتی ئێمە وەک کوردی ڕۆژهەڵات نەمانهێشـت کارەساتی هەکاری زۆر بە پێشـمەرگە و شۆڕشی نوێوە دیار بێت و برینەکان زۆر بە توندی سـاڕێژ دەبوونەوە و جارێکی دی کوردی باشـوور بەرەو بەهار و بووژانەوە هەنگاوی دەناوە. بە دەیان پێشـمەرگەی کۆمەڵەی مارکسـی لای ئێمە و بە قاچاغ مداوا دەکران و بۆ شـارە گەورەکانی ئێران بەڕێ دەکران. مام ڕۆستەمی پێشمەرگەی ناسـراوی شۆڕش بە برینداری گەیشتە سابڵاغ، کاک کەریم دانشیار و کەریـم قادری دوای خزمەتێکی زۆر ڕەوانەی ناو شۆڕشـیان کردەوە. نامیلکەی کۆمەڵەی مارکسـی-لینینی کوردستان[1]، پەیڕەو و بەرنامەی کۆمەڵەیـان پـێ دام و بـە قاچاغ لەگەڵ چەند پۆسـتەری شـەهیدان و

[1]- کۆمەڵەی مارکسی- لینینی کوردستان- ئەندێشەی مائۆتسە تۆنگ، دواتر لە سەرەتای ١٩٧٩دا ناویان گۆڕی و بوو بە کۆمەڵەی ڕەنجدەران.

نامیلکەی دیکە لە تەوریز بۆم چاپ کردن و هێنامنەوە.

کاک دلێر سەید مەجید کادری بالای کۆمەڵە و سەرکردایەتی بەزۆری لای ئێمە بوو، خەریکی دابینکردنی شتومەک و پەیوەندی بوو، زۆر چالاک و لێزان بوو، لە هەر قوژبنێک بایە، پێشمەرگە، بریندار و تۆراو دەیاندیتەوە و داواکارییان لێی هەبوو، دیار بوو لە شنۆ، خانێ، سەردەشت و سەقز، خەڵکی دیکەشی دەناسین و یارمەتییان دەدا.

کاک سولەیمان بللوری تیمێکی باشی لە کوڕە خاس و بەحەماسەکانی شار وەک شەهید جەمال موفتی و شەهید کەریم بللوری، عەبووی برای و چەندی دیکە ئامادە هەبوو بۆ یارمەتیکردن و خزمەت بە هاوڕێیانی یەکێتیی نیشتمانی. کاک دلێر ئەو کوڕانەی دەناسی و زۆر جار بۆ هاتوچۆ و گواستنەوەی شتومەک و تەنانەت چەک، هاوکارییان دەکرد.

شەڕی ڕووخانی شا

لە مانگی دووی ساڵی ٧٨ەوە شەڕی ڕووخانی شا دەستی پێ کردبوو، ڕەوتی ڕووداوەکان زۆر خێرا و هیچ بە قازانجی شا نەبوو، هەر دەهات و خومەینی، کە بە کردەوە بووبوو بە سەرکردەی شۆڕش، زۆرتر پێی دادەگرت لەسەر ڕووخان، جگە لە ڕۆیشتنی شا هیچی دیکەی قبووڵ نەبوو، لەگەڵ بەرهەڵستکارانی چەپ و لیبراڵی ئۆپۆزسیۆنی شا، زۆر باش مودارای دەکرد و وەعد و وەعیدی زۆری دەدا بە قسە و لێدوانەکانی، کە ئێرانی دوای شا، دیموکراتیک و بە دڵی چینی زەحمەتکێش و ئازادی بیروڕا دەبێت.

لە دوای هاتنەوەم لە تەوریز و جێهێشتنی خوێندن و ماڵ و هێلانەکەم، سیاسەت و شۆڕشگێڕی بوو بە پیشە و ئامانجی تا بە ئەمڕۆم. ئێستا کە ئەم دێڕانە دەنووسم ڕێک چل ساڵ زیاتری لاداوە، هیچ پەشیمان نیم لەم چل ساڵەی تەمەنی خۆم و بگرە تەنیا سەروەریی ژیان کە هەمبێت، بیرەوەریی پڕ لە خۆشی و بڕک و ژان، دەربەدەری، دووریی نیشتمان و ئەلبوومێکی پڕ لە فەخر و شانازیی هاوڕێیانی شەهید و

زیندووه. بۆچی دەبێت پەشـیمان بم لە چل سـاڵ تەمەنی پڕ لە هەوراز و نشـێو، پڕ لە ئومێد و نائومێدی، پڕ لە حەماسـە و داسـتان، ناسینی سـەدان مرۆڤی پاک و شۆڕشـگێڕ لە هەر چوار پارچەی کوردسـتان؟ لە کورە سپیوسـۆڵێکی خاوێن و دەسـتوپێ بەخەنەی نازداری شاری، بوومە پیاوێکی سەروڕیش سپیی کوردەواری، بە ناسینی دەیان جوتێر و ئاغا و پیاوماقوڵ، سەرکردە و ئەدیب و نووسەر، دیتنی دەیان شاری گـەورەی جیهـان، تێکەڵاویی هونەرمەندان و چالاکی سیاسـیی نەوەی نوێ، هەگبەیەکم پێیە مەگەر خوا هەر بۆخۆی بزانێت چیی تێدایە؟!

سولەیمان بللوری

هاتنەوەم بۆ سابڵاغ و مانەوەی ئەم چەند مانگە لە ساڵی ٧٨ و چەند مانگێـک لـە ٧٩ یادگاریی پڕ بەها و زێڕینی منە، دەسـکەوتی گەورەی ژیانمـی تێدایە. یـەک لەو گەوهەرە نایابانە، ناسـینی شۆڕەسـوارێکی مەیدانی کوردایەتی، وەفا، خوشەویسـتی، پاک و بێگەرد و شۆڕشگێڕ، شەهید سولەیمان بللوری بوو.

هاتنەوەم بۆ سابڵاغ و ئامادەبوونم لە کۆڕ و چوارڕێ و قاوەخانەکان، بە دیکۆر و قەدوکیپاڵ و جلوبەرگی سیاسییانە و لە تەمەندا هەر بیست سـاڵێک، سەرنجی زۆر کەسی ڕادەکێشا. کە دەڵێم دیکۆر و جلوبەرگی سیاسـییانە، وەک خۆی لێم وەرگرن، ئەوکات بۆ ئەوەی سیاسـی وێنا بکەیت، کراسـێکی فشـی جووت گیرفانی چینی، سیغارکێشـان بە مژی خەسـت و قووڵ، شـەڵواری کـوردی و زسـتانان پاڵتۆیەکـی درێژی ڕووسی، کەرەستەی لازم بوون. منیش ڕێک وا بووم.

دوو سـێ مێرخاسـی جوان هەبوون زۆرم دەدیتن، لە من گەورەتر بوون، زۆر چاونەترسانە وەک تابلۆی نەقاشی بە جلوبەرگ و شەدەی کـوردی زۆر جوان دەردەکەوتن. ئەوان چاویان لە من دەکرد و منیش ئارەزووم بوو لێیان نزیک ببمەوە. یەک لەوان سـولەیمان بللوری بوو، تـازە لە سـەربازی هاتبووەوە. ئێوارەیەک سـولەیمان لای سـەرووی

چوارڕێــی ئازادی لێم هاتە پێش و ســڵاو و چاکوچۆنیی لەگەڵدا کردم. لە ماوەی چەند چرکەدا وەک دوو ناسراو و هاوڕێی چەند ساڵەمان لێ هات. ئەو کاکمی دەناسی و گوتی، جارێک هاوپۆل بووین.

لەشــولار و سمێڵ، جلوبەرگ، مشکی و پێچ و فەقیانەی، ڕێک وەک سوار و میرزادەکانی جزیر و بۆتان دەچوو، لە بازاڕ و جادە و کۆڵان، گەنجــان پێشــیان پــێ دەگــرت، داوای فێرکردنی جامانەبەســتنیان لێ دەکرد، ئەویش هەر لە جێوە بۆی دەبەستن، ئەو زۆربەی لاوانی شاری بەرەو پۆشینی جلوبەرگی کوردی هان دا، لە شایی و زەماوەندان خۆی گاوانیی بەر نەدەدا و عەبووی برای لە سەرچۆپی بوو، لە بوژاندنەوەی فەرهەنگ و کولتوری کوردی ســولەیمان و ئەم چەند کەســە، دەوری بالآیان لەناو خەڵک و لاوانی تازەپێگەیشتوودا بینی.

تێکەڵاوی لەگەڵ ســولەیماندا زۆر زوو هەمــوو ئەندامانی ماڵەوەی گرتەوە و بە کردەوەش بوو بە کوڕی ماڵمان. پیاســەی ئێوارانی شــار لەگــەڵ ســولەیمان و هاوڕێکانی، لەزەت و خۆشــیی ژیانمــان بوو، لە بەشــداریی ڕێپێــوان و چالاکیی سیاســیدا، ئــەو وەک قەلایەک بوو، بە ســەدان وێنەی سەرکردەکانی شۆڕشەکانی کورد، قازی، موعینییەکان، مام جەلال، ئەختەر، مارگرێت و...ی بردە ناو خەڵک و گەنجانی سابڵاغی فێری خوێندنەوەی ڕابردوو و مێژوو دەکرد. گۆرانیی ڕەسەن، بەیت و مەقام، سروود و کاسێتی هەموو هونەرمەندانی باشوور لای سولەیمان دەســت دەکەوتن. ئەرشیفی گۆرانی و سروودی کوردییەکەی، تەنانەت تۆمارگەکانــی شــار داوایان لێ دەکــرد، بۆ یەکەم جار ئــەو بوو کاک محەمــەد ماملــێ، عەزیــز شــاهروخ، عەزیــز ماملێ و ناســر ڕەزازیی بەرامبــەر یــەک لــە ماڵی خۆیــان دانا. لەم ســەفەرەدا بــۆ یەکەم جار ناسری بە گەنجانی سابڵاغ ناساند و بەهرە و دەنگە جادووییەکەی ئەم هونەرمەندە تازەیەی بە حەق بەرز نرخاند.

ســولەیمان و بنەماڵەکەیان بە دڵ و گیان لە خزمەت پێشــمەرگە و کادر و بریندارەکانی یەکێتیی نیشتمانیدا بوون، هەر کەس بۆ یەک ڕۆژ

لەو ماڵە نزیک دەبووەوە ئیتر پێی دوور کەوتنەوە و وازهێنانی نەدەما، ئەوان بە تایبەت سـولەیمان، کە دۆسـتایەتییان دەکرد، بەدڵ و گیان و یەکڕەنگی دەیانکرد. بە سـەدان کادر و پێشمەرگەی یەکێتی، کەسایەتی و شۆڕشـگێڕی باشوور و هەموو کوردسـتان، ڕێیان کەوتە ئەو ماڵە، پەنا دران، عیلاج و مداوا و بەڕێ کران بۆ هەندەران.

دەسپێکردنەوەی چالاکییەکانی دیموکرات

ئـەوکات تەنیا حیزبی سیاسـی کورد کە ناوی هەبـوو، حزووری سیاسـی زۆر کەم بوو، هەشـبا زۆر بە نهێنی بوو، حیزبی دیموکراتی کورسـتانی ئێـران بـوو، زۆربەی کادر و سـەرکردەکانی لـە بەغدا و وڵاتانی ئەورووپای ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات بوون.

دەگوتـرا چەنـد کادری وەک سـەید ڕەسـووڵی بابـی گـەورە و مامۆسـتا عەبدوڵڵا حەسەنزادە و... بە نهێنی لە گوندەکانی دەوروبەری سەردەشت و سـابڵاغ دیتراون. چەند کەسی دیاری شار وەک سیمای دیموکـرات دەناسـران، نموونەی جەلیل گادانی، عومـەر قازی و چەند کوڕە ئاغایەک.

عەزیز یوسفی

کاک عەزیـز یوسـفی خۆشەویسـت و جێـی ڕێز بوو بـۆ خەڵکی سـابڵاغ و بە تایبەت لاوان. ئەو نەیدەشـاردەوە و فڕی بەسەر حیزبی دیموکراتـەوە نەبـوو، تەنانەت لـە ڕوانگەی حیزبی تـودەوە لە کۆڕی لاوان و لایەنگرانـی خۆی، دژایەتیی ڕابەریی حیزبی دیموکراتی دەکرد، کاک عەزیـز ئەندامێکـی بەوەفا و لەمێژینەی حیزبی تودە بوو، بەڵام بە حوکمی زیندان و خۆڕاگریی زیاتر لە بیستوپێنج ساڵانی، کۆمەڵێک لاو و بنەماڵـەی کۆنی تودەیی بۆ لای خۆی ڕاکێشـابوو، دواتریش بناغەی تودەییەکانی سـابڵاغ هەر ئەوانە بوون، کە لەو سەردەمەدا کاک عەزیز بەرەو حیزبی تودەی بردبوون.

جەلیل گادانی

گادانـی کـە چەنـد سـاڵێک زیندانیـی شـا بووبوو، قسـەی زۆری هاوڕێیانی خۆی لەسـەر بوو، کە لە زینداندا ئیعترافاتی زۆری کردووە و کەسـی نەهێشـتووە، تەنانەت دوای ئەوەی بە لیسـت ناوی ئەندام و چالاکەکانی حیزبی خۆیانی داوە و دواتر لێپرسـینەوە لێی تەواو بووە، بانگی بازجۆکەی کردووە و گوتوویەتی بنووسە! فلان کەس و فیسارم لە بیر چووە! بۆ بەڵگە، بەر لە کۆنگرەی دوو لە ڕۆژنامەی کوردسـتان ئۆرگانی حیزبی دێموکرات دەوری سـێهەم، یەکـی گەلاوێژی ١٣٣٩ی هەتاوی، بیستوسـێی ژووئیەی ١٩٦٠، هاتووە: «جەلیل گادانی (کەریم) بـە تاوانـی ئیعتراف و زەعفی گـەورە لە ڕێبەری حیـزب دەرکرا». بە فەرمانی سـکرتێری حیزب ئەحمەد تۆفیـق لە حیزب دەرکراوە و وەک خائین و ترسنۆک ناسێندراوە.

بە زۆر هۆکاری وەک ئەوانە و ڕابردوویان وەک لقی حیزبی تودە، ئەو دموچاوانە نەیاندەتوانی میراتگرێکی ڕەسـەن و بەجێی حیزبەکەی پێشەوا بن و لاوانی تازەپێگەیشتووی شار بەرەوە خۆیان ڕاکێشن.

وێڵ و سەرگەردان بەداوی حیزبێکی کوردیدا

لـە سـەردەمی پێش سـەرکەوتنی شۆڕشـی ئێران، گەنـج و لاوی کوردسـتان هیچ پێشـەنگ و ڕێبەرێکی عاقڵ و زانا، دڵسـۆز و ساغ لە ستراتیژی کوردبوون و خەباتی کوردستانی نەبوو، تاقە حیزبی کوردی ئەوانـە بـوون، سـەرتاپای ژیانی سیاسـییان دوای نەمانـی ژێکاف و لەسێدارەدانی قازی، پاشقولگرتن لە یەک، سەر بە تاران و تودەیی، پشت لە سـەرکردەکانی شۆڕشی ٦٨-١٣٦٧ی کۆمیتەی ئینقلابی، ڕێزنەگرتن لە شـەهیدانی وەک کاک سـولەیمان و مـەلا ئـاوارە و... نەیاندەتوانی لـە فەزایەکـی زۆر ئامادەی مانگەکانی پێش شۆڕشـی ئێـران، خەڵکی کـورد لـە ڕۆژهەلات ڕێک بخـەن و ئامادەی بەرنامەیەکی سـتراتیژی

و نەتەوەییــان بکەن. نــەک تەنیا نەتەوەیی، بەڵکــو زۆربەی چالاکوانی سیاسی و لاوان، بەرەو ئێرانچێتیی زۆر چەواشە و دواتر تێداچوون و ســاردبوونەوە چوون. زۆربەی هەرە زۆری خەڵکانی بە وەجهـ و جێی بــاوەڕ و خۆشەویســت لەنــاو خوێندکار و لاوانی ئامــادەی خەبات بۆ کوردستان؛ خەڵکی وەک مامۆستا شێخ عێزەدین، کاک کەریم دانشیار، شــەهید خەلیل بللوری، ســەلاح شەمســی بورهان، حوسێن سوهێلی و دەیانــی تریــان، نە تەنیــا نەیانتوانی بۆ لای خۆیانیان ڕابکێشــن، بەڵکو کەوتنە بەرەی دژە حیزبی دێموکراتیشەوە.

لەگەڵ ســولەیمان و زۆربەی کوڕەکانی شــاردا بــەدڵ حەزمان لە حیزبایەتــی و کاری ڕێکخراوەیی بوو، حیزبە سەرتاســەرییەکان وەک تــودە و چریکــی فیدایــی، وەلامــدەرەوەی پاکی و بێرپایــی داخوازییە کوردییەکانــی ئێمــە نەبــوون، دەمانزانــی درۆمــان لەگەڵــدا دەکەن و تەنیــا بەکارمان دێنن، ئێمە زۆربەمان ســاغ بووین بەرەو ئەم حیزبانە نەچیــن. حیزبــی دێموکرات نوزەیەکــی دەهات و دەمانبیســت زۆر بە نهێنــی پەیوەندی دەگرن بە خەڵکەوە، یەک دوو جار لەگەڵ ســولەیمان و حوســێنی بــرام و چەنــد هاوڕێیەکدا لە چەند دانیشــتنی شــەوانە و ســرتوخورتیان بەشــداریمان کرد. کۆڕی هاوڕێیانی ئێمە زۆر جار لە جادە و ماڵی مامۆســتا شێخ عێزەدین، کاک کەریم دانشیارمان دەدەیت و وەک مامۆســتای خۆمان پرسمان پێ دەکرد، زانیمان سەرانی حیزب پەیوەندییــان بــە کاک کەریمەوە گرتووە و ئەویــش هیچ مەیلی نەبووە بۆ لایان، ئیتر زۆرتر ســاغ بووینەوە بــەرەوە دێموکرات نەچین. کوڕە چەپەکانی دوور لە تودە و چریکی فیدایی، بەڕاســتی ســەرمان بێکڵاو بوو، ماوەیەک شــتێک پەیدا بوو بەناوی شــەفەقی ســوور، ڕێکخراوی جیهانــی ســێیان پــێ دەگوتن. هیچــی مەعلــووم نەبوو، چەنــد کوڕی خۆشەویستی شار بانگەشەیان بۆ دەکرد، نووسراوەکانیان لە کاغەزی زۆر تەنک و بە نووســینی زۆر ورد بــڵاو دەکردەوە، هەر زوو نەما و قسەوباســی زۆری بەدوادا هات. ئەمڕۆ دوای چل ساڵ لەو مێژووەوە

بە دڵنیاییەوە دەڵێم؛ گەر حیزبی دێموکرات بە بەرنامە و شـیعارگەلێکی تـازە و مۆدێرن، بە وەپێشخسـتنی سـیمای چەند خەڵکی خۆشـنێوی وەک کاک کەریـم و خەلیل بللوریان و... هاتباوە بۆ ناومان، زۆربەمان تووشـی سەرلێشـێواوی نەدەبووین و حیزبی سیاسـی بە ستراتیژی خەباتـی نەتەوەیـی خۆمـان دەدۆزییەوە، یان هاتبـا و کۆمەڵەی ئێران ئـەوکات لـە کاری ژێرزەمینی دوور کەوتبـان و هیچ نەبا وەک کوڕ و کچەکانی سەرجادە ئازا و چالاک بان و ڕووی هاوکارییان لەم گەنجانە کردبـا و پۆپۆلیزمی جوتیاری و فلاحیان وەلا نابا، بەرنامەی خەباتێکی نەتەوەیی ڕوون و سادەیان پێشکەش کردبا، بە هۆی چەپبوون و بڕوا بـە خەباتی چەکداری زۆربەی هـەرە زۆری کچان و کوڕانی کوردیان لەم سەرلێشـێواوییە ڕزگار دەکرد و سـاڵێک دوای ڕووخانی شا، ئاوا بە شـپرزەیی، بەرەوپیری شۆڕشـی بەرگریی خەڵکی کورد و هێرشی پاسداری خومەینی بۆ سەر کوردستان نەدەچووین!

٧

شـــا، چەنــد ئاخوندێکی شــیعەی بۆ شــارەکانی کوردســتان نەفی کردبوو، شــاری ســـابڵاغ وا بزانم مکارم شــیرازیی بەرکەوتبوو، مەلا کەریــم شــاریکەندی شــەوان لــە مزگەوتــی مەولەوی کــۆڕی باس و گفتوگــۆی لەگەڵدا دەکردنـــەوە و کۆمەڵێک لە کوڕانی شــار دەچووین و بەشــداریمان دەکرد، باســەکانی مەلا کەریم زۆرتر لەســـەر شیعە و ســوننی و کوردبــوون بوون. شــیرازییش پێی وا بوو ئیســلام نەتەوە ناناسێ و هەموومان ئۆمەتی ئیسلامین بەبێ جیاوازی. کۆڕی مزگەوتی شـــەوانی مەلا کەریم و ڕۆژانی مزگەوتی مامۆســـتا شێخ عیزەدین، ئەو شــوێنانە بوون بەبــێ حیزبیبوون و خاوەنداریتیــی هیچ لایەنێک، بەبێ بەرنامـــە و ســـتراتیژ، ئێمەی لاوانـــی بە جۆشــوخرۆش و پڕ لە وزەی ســـەرقاڵ و دواتر ماندوو دەکرد، بە کورتی ئێمە لە ڕووی سیاســـی و حیزبی، زۆر بێکەس و بێخاوەن بووین.

هەمــوو هێز و وزەی کڵپەســـتاندووی دەروونی ئێمـــە، دەبوو پێش تەقینەوە بســـووتێ و ســـەرف ببێت. یەکێتی و خزمەت بە پێشمەرگەی یەکێتــی بــۆ ئێمــە باشــترین هەڵبژاردەی ئــەوکات بوو، بــە تایبەت بۆ ئەوانەی بڕوایان بە سنوورە دەستکردەکان نەبوو.

لە هاوین و پاییزی ٧٨دا شارەکانی کوردستان لە خەبات و چالاکی دژی شـــا، تۆڵەی بێدەنگی مانگەکانی پێشــوویان کــردەوە، ڕۆژ نەبوو ئێمەش وەک شــارە شــیعەکان، چلەی شــەهیدێکی یەک لە شـــارەکانی ڕۆژهــەڵات نەگریــن و ڕێپێــوان، بەردهاویشـــتن، تایەســـووتان، گازی فرمێسکڕێژ بووبوو بە کاری ڕۆژانەمان بەبێ حیزب و سەرکردە.

بەس برووخێ

زۆربەی هەرەزۆری ڕۆشنبیر و خوێندەواری شار لە کچان و کوڕانی بــەوزە و چالاک، نەیاندەزانی شــا بۆ برووخێ، دوای شــا چی دەبێت، خومەینی و ئیســلامییەکان چییان پێیە بــۆ ئێرانی داهاتوو، دواڕۆژمان ئاسوودە و خۆشتر دەبێت یان خراپتر و دەیان پرسیاری دیکە. ئەوانەی لە ئێمە بە تەمەن و ئەزموون و سیاسیتر بوون، یان هەڵاتووی دەرەوە بــوون، یــان لە ترس و ژیانــی نهێنیی حیزبی، تۆســقاڵێکیش خۆیان لە ژێرزەمینە قووڵ و تاریکەکانی شوێنی خۆحەشاردانیان دەرنەدەخست، هەموویان لە خەیاڵدانی خۆیاندا لینین بوون لە حەشارگە و تاراوگەدا!

بۆ ئێمەی کورد، زۆر ســادە بوو تێبگەین چیمان دەوێت و بۆ دژی شــاین و دوای شــا چ دەکەین؛ کۆمارکەمان جوانەمەرگ کرابوو، شــا ســەرکردەکانمانی بە ناحەق لە ســێدارە دابوو، مافــە نەتەوەییەکانمان زەوت[1] کرابــوون، زمانەکەمــان ڕێنــەدراو و مەنع[2] بــوو، خوێندن و نووسینمان بە زمانی بێگانە بوو، زۆر هۆکاری دیکەش هەبوو تێبگەین، بــەس ڕۆشــنبیر و نوخبەی سیاســیی کورد بە هــۆی حیزبگەلی وەک تودە و چریک، ئیتر فێری خەباتی سەرتاســەری و چینایەتی بووبوون و تەنانەت باسی خەباتی کوردایەتی بڤە و دواکەوتوویی و «ئیرتجاع» بوو. سەرانی حیزبەکەی پێشەوای کورد، زۆربەیان تودەیی و لە ئێرانی ئێرانیتر خۆیان دەناساند و تەنانەت پۆزی ڕۆشنبیرییان پێوە لێ دەدا!

شا دەبێت بڕوات

ڕووداوەکانــی ئێــران و شــەپۆلی خرۆشــانی خەڵک بــە یارمەتیی وڵاتانی بەریتانیا، فەرانسە و ئەمریکا لە مانگەکانی زستان و ئاخری ٧٨ ئەوەندە خێرا بوون، وەک خەون دەهاتنە پێش چاو. زیاتر لە سی ملیۆن خەڵکی ئێــران وەها گەوجێندرابــوون، ئەوەی بیریان لــێ نەدەکردەوە

١- زەوت، داگیرکردن.

٢- مەنع، قەدەغە، مەنعکراو.

داهاتــووی خۆیــان بوو، هەمــوو هەر قســەی ئاخوندێکــی کەللەڕەقی جاهیلــی بەکرێگیــراوی ڕۆژئاوایان دووپات دەکــردەوە و بەبێ فکر و مێشک هەر دەیانگوت، «باید برە» واتا شا دەبێت بڕوات!

بــە ڕادەیەکی[1] زۆر بەرز و مۆدێرن، چاکســازی، ڕیفۆرم و کرانەوەی ئازادییەکان دەســتیان پێ کرد، ســەرۆکوەزیرانێکی سۆســیال دیموکراتی وەک شــاپوور بەختیار دانــدرا، دەرگای زیندانەکان بەبێ مــەرج کرانەوە، حیزبگــەل ئــازاد کران، ســاواک ئــەو دەزگا تۆقێنەرە هەڵوەشــایەوە و لە هەمووی گرنگتر و بۆ نەهێشــتنی بیانوو، شاشــیان وەدەر نا و ڕۆیشــت. ئاخــر ئەگەر ئەو میللەتە دڵســۆز و گــەورە و عاقڵی هەبایە، ســاڵی ١٩٧٩ وڵاتێکــی وەک ئێــران لــە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاســت کە هەمــوو دەوڵەتەکان دیکتاتــۆری و دواکەوتوو بوون، دەبوو لەوە زیاتر کە دەســتیان کەوتبوو، چیی تریان ویســتبایە؟! نەخێر، ڕۆژئاوا و ئەمریکا بڕیاریان دابوو بە هۆی جاهیــل و ئاخوندێکی وەک خومەینی، نیزامی ئیســتبدادیی ئیســلامی پیادە بکــەن و لەو ئــاوە قوڕاوییەی مەلاکان بۆیان دروســت دەکــەن، ئەوانیش ماسیی خۆیان ڕاو بکەن! خۆ ئەگەر هاتبا و میللەتی ئێران بە ڕیفۆرمەکانی بەختیــار ڕازی بــان و بە وریایی و ژیری، پێشــی پلان و داپڵۆســینیان لە ئەمریــکا و ڕۆژئاوا گرتبایە، بە دڵنیاییەوە ئەمڕۆکە ئاســوودەترین میللەت دەبوون و نە ئیســلامی سیاســییش لە ناوچە و جیهاندا ئەو هەموو تاوانە دژەمرۆڤایەتی و قێزەونەی پێ دەکرا! ئەوان دڵنیا بوون ئاخوند و ئیسلامی سیاسی دەتوانن پێش بە شەپۆلی کومۆنیزم و سۆڤییەت بگرن، یان ئەوەی کە هەر ئیســلامی سیاســییە دەتوانێت کۆمەڵگە لە جەهالەتدا بیلێتەوە، ئەو شــتەی ڕۆژئاوا بۆ گەلانی ناوچەکەی دەویســت. بە زمانێکی ســادە ئەوان دەیانزانی تا ئێمە گەمژە و نەزان و جاهیل بین، ئەوان دەوڵەمەندتر دەبن.

لە شــانزەی ژانویەی ٧٩دا ڕۆژنامە گەورەکانی ئیتلاعات و کەیهان پڕ بە لاپەڕەی یەکەم نووسییان «شاە رفت»، واتا شا ڕۆیشت و ئێرانی جێهێشت.

١- ڕادە، ئەندازە، چلۆنەتی، حەجم.

لە فیشەکەکەی هەباسەوە

ئێوارەیەکی درەنگ لە چوارڕێی ئازادی و بەردەرگای ماڵی مامۆستا شـێخ عێزەدین بە سـەدان و هەزاران خەڵک کۆوە بوون و شـادی و هەڵپەڕکێیان دەکرد، بۆ یەکەم جار چەند کەسێک دەمانچەیان دەرخست و تەقەی خۆشـی بەرز بووەوە، هەباسـی برام کە مێرمنداڵێکی ١٦-١٧ ساڵان بوو، زۆر چالاک و نوێنەری قوتابیانی شار بوو، چاوی بڕیبووە کاک کەریم و دەمانچەکەی دەسـتی، کاک کەریم زۆر میهرەبان گوتی: هەبـاس گیان پێت خۆشـە تەقـەی بکەی؟! هەباس لە خۆشـیان گوتی، ئەرێوەڵا کاک کەریم گیان زۆرم پێ خۆشـە. کاک کەریم دەمانچەکەی بۆ ئامادە کرد و دای بە هەباس و ئەویش فیشـەکێکی بە ئاسمانەوە نا. ئیتر لێرەوە خەباتی چەکداری بە دەستی برای هەرە بچووکمان لە ماڵی ئێمە دەستی پێ کرد! ئەوە زیاتر لە چل ساڵە ئاوارە و دوور لە نیشتمان و خاک و شـاری خۆمانین و گوللەکەی کاک کەریم و هەباسـیش وێڵی ئاسمانە و بەدوای حەقدا دەگەڕێت و نایدۆزێتەوە!

ئەو شـەوە تا بەری بەیان شـایی و لۆغان لە سەرتاسـەری ئێران بەردەوام بوو، زۆربەی پیاوانی میری و داورودەسـتەی شا و حکومەت بە شـوێن سـەرپەنایەکدا دەگەڕان، وا بزانم لە ئاخریدا کوردستان بوو بە سەرپەنا و ڕێڕەوی دەربازبوونی زۆربەیان.

پیکابێکی شین

هاتوچـۆی پێشـمەرگەی یەکێتـی ئیتر بە ئاشـکرا و بـە بەرچاوی خەڵکـەوە بـوو، خەڵکی وەک من و سـولەیمان بـە ڕۆژی ڕووناک لە ناو بازاڕدا لەگەڵیان لە هاتوچۆدا بووین، چەند لە دیلەکانی کارەسـاتی هـەکاری لە لای قیـادە موەقەت ئـازاد کران، یان هەڵاتن. شـێخ عەلی یان خولە کەشـکۆڵ، حامید حاجی غالی، ئازاد هەورامی، عەلی شـیعە و چەنـدی دی هاتـن بۆ لای ئێمە لە سـابڵاغ. وەک برا و هاوڕێی زۆر

ئازیز پێشـــوازیمان لێ کردن. لە تیمارکردن و پۆشـــتەکردن و گەڕان و حەوانەوەیان لە ناو ماڵی خۆمان درێخیمان لێ نەکردن، کاک دلێر سەید مەجیـد وەک بەرپرس و پێڕاگەیشـــتن بە هەمـــوو کاروباری یەکێتی لە هاتوچۆی ناوزەنگ و مەهابادا بوو. بە پارەی یەکێتی پیکابێکی شینمان کڕیبوو، پێشتر لە لای دۆستێکی یەکێتی لە شنۆیە بوو، هێنایانە سابڵاغ و درا بـــە من. کاکم پیکابێکـــی تۆیۆتای دوو تەنیی هەبوو بۆ کاروباری باخ و فەلاحی، زۆربەی کات بەدەســـت منەوە لە خزمەت گواســـتنەوەی ئەرزاق و چەک و چۆلی یەکێتیدا بوو.

عومەر شێخمووس

حوســـێنی بـــرام لـــە ناوزەنـــگ کاک عومـــەر شـــێخمووس دەبینێت و بەیەکـــەوە تەعـــاروف دەکـــەن. کاک عومـــەر کـــە دەزانێت حوســـێن خوشـــکەزای زەبیحییە زۆری پێ خۆش دەبێت و باســـی بۆ دەکات کە کاتـــی خـــۆی لـــە ١٩٥٦دا زەبیحـــی لە ســـوریا بووە و زۆر بـــە گەرمی لەگـــەڵ حوســـێندا دەدوێت. قـــەرار دادەنێن بێت بۆ ســـابڵاغ و بێتە لای ئێمە. کاک عومەر وەک سەرکردایەتی و دەستەی دامەزرێنەری یەکێتی تازە هاتبووەوە لە ســـوید و ئاگنێتای هاوسەریشـــی لەگەڵدا بوو. دواتر کاک عومـــەر چەنـــد جار هـــات و لەگەڵ ئێمە و ماڵی ســـولەیماندا وەک کەســـێکی خۆمان دەجووڵایەوە، ئەو خەڵکی کوردســـتانی ســـوریا بوو، بەڵام کوردســـتانییەکی زۆر بە بیروباوەڕ بوو. کاک عومەر لە ســـابڵاغ داوای کرد بۆ هاتنی پۆستەکانی لە سویدەوە بچین و سندووقی پۆستی بۆ بکەینەوە، هەموو جار لە ســـویدەوە پۆســـت و نامـــەی کاک عومەر دەهات بۆ ئەم ســـندووقە و ئێمەش بۆمان دەنارد بۆ ناوزەنگ. ئێســـتا ئەوە چل ســـاڵە پەیوەندیی کاک عومەر لەگەڵ خێزانی ئێمە و شـــەهید سولەیمان لەوپەڕی گەرموگوڕیدایە و هەموو بە چاوێکی ڕێز و گەورە ســـەیری دەکەین، هەردەم لە شـــین و شـــادی ئەم دوو بنەماڵەیە وەک کەسێکی دیار بەوپەڕی دڵسۆزییەوە لەگەڵماندا بووە.

شەهید نەجمەدین بیوک کایا و دیارییەکەی مام جەلال

مێرخاسێک خەڵکی باکووری کوردستان هەتا بڵێی جوان و باڵابەرز، ڕۆژێک لە ناوزەنگ پێیان ناساندم، میوانی مام جەلال و کاک نەوشیروان بوو، زۆریان تاریفی ئازایەتی و دڵسۆزیی کرد. لەگەڵ خۆماندا هێنامان بۆ ســابڵاغ و چەنـد ڕۆژێک لە ماڵــی ئێمە مایەوە. شــەهید نەجمەدین بیوک کایا، پێمان دەگوت کاک سەلاح. لە ماوەیەکی کورتی چەند ڕۆژە بووین بە برای گیانیبەگیانی، ئەو زۆر لە من گەورەتر بوو، دواتر زانیم یەک لە شۆڕشگێڕ و سیاسییە بەناوبانگەکانی باکوور و هەموو کوردە، بە کاک نەجۆ ناســراو بــوو. پیاوی مەیدان و خۆلێـدان لە قوڕوچڵپاو، کەمیــن و دەربازبــوون و هێنــان و بردنــی چەک بوو بــۆ یەکێتی، بۆ خۆی سنوورەکانی عێراق و تورکیا و سوریا و ئێرانی ئەوەندە لە ژێر پێی قۆندەرەکانی شــێلابوو، تەواو بێحورمەتی کردبوون، شەهید نەجۆ لەو کەم کەســانە بوو بە مانای تەواوی وشــە کوردستانی و جیاوازیی پارچەکانــی نەدەکرد، ئەو لە کوێ پێویســتییان پێــی بایە لەوێ بوو. لە ســەفەرێکدا بۆ لای ســنووری تورکیا لەگەڵ کاک دلێر و عەبوی برای شەهید سولەیمان حەفتا کلاشینکۆف و مەخزەنی زۆر جوانی هێنابوو، بــە پیکابەکــەی کاکم بارمــان کرد و بەنــاو جاش و قیــادە موەقەت و ئاغاواتی ســۆما و تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕ و سنووری سەنار مامەدیدا ڕێــک بە ناوەڕاســتی ڕەزاییــەدا بــەرەو مەهابادمان هێنا، لە پۆلیســی ڕێی دەرەوەی شــار فەرمانی ڕاوەســتانیان پێ داین، کاک نەجۆ گوتی، وەنێویــان کــەون و ڕایمەگرن، هەر وامان کرد و گەیشــتینە عاســتیان پێمــان بــە بەنزینەوە نــا و وەک با بــە تەنیشــتیاندا دەرچووین، چەند تەقەیان کرد فریامان نەکەوتن، هاتینەوە مەهاباد و چەک و فیشــەکمان بردە باغەکەی خۆمان لە تەنیشت شار و شاردمانەوە. ئەو ڕۆژە بۆ من وەک یاریکردن لە فیلمی ئاکشن و شەڕ دەچوو، زۆر سەربەرز و شاد بووم. بەیانی لەگەڵ کاک دلێردا بردمان بۆ نێشکۆلانی لای سەردەشت

و لەوێـڕا باریـان کرد و بردیان بۆ ناوزەنگ، دوای دوو ڕۆژ کاک دلێر گەڕایەوە و کلاشینکۆفێکی سیخۆی تازە سەربەنێزە و شەش مەخزنی دامێ و گوتـی ئـەوە دیاریی مـام جەلالە بۆ تـۆ، پێم وا بـوو هەموو جیهانیان پێشکەش کردووم.

نەوشیروان و سروودی شۆڕشگێڕانە

کاک نەوشـیروان دەبوو بچێتەوە بۆ سوریا و ڕێگەی ئەمین نەبوو، ئێوارەیـەک بـە پەلـە کاک دلێر هـات و گوتی دەتوانین بـۆ چەند ڕۆژ کاک نەوشـیروان بشـارینەوە و کەس پێی نەزانێت؟ گوتم زۆر ئاسانە، لـە ماڵـەوە ژووری میوانان کە زۆرتر داخـراوە، چۆڵی دەکەم و دەڵێم بـە دایکم کەس نەزانێت. ئیتر ئێوارە کاک نەوشـیروان و کاک نەجۆ و کاک دلێـر پەیدا بوون. دایکم چی لە دەسـەڵاتیدا بـوو ئەم چەند ڕۆژە بـۆ پەزیرایـی و خزمەت، کردی. کاک دلێر و نەجـۆ دەچوونە ناوبازاڕ و دەفکری وردەکاری سـەفەرەکەدا بوون، کاک نەوشـیروانیان بەجێ دەهێشـت. زوو زوو چام بۆ دێنا، تەسـجیلێکی بچووکمان هەبوو یەک بەدوای یەکدا شـریتی[1] شۆڕشگێڕانە و سـروودی کوردیم بۆ دادەنا. جارێکی لەگەڵ ئەوەی خۆی بە گشـتی زۆر شـەرمێون بوو، دیار بوو دوای سـەبرێکی زۆر ئاخـری وەدەنـگ هـات و گوتی، ئـەرێ ئێوە لە ئێران ئەو هەموو گۆرانیبێژ و مۆسیقا دەوڵەمەندەتان هەیە، ئەوە چییە مێشـکی سـەری منت پێ بردووە؟! تۆ نازانی من خۆم سروودەکەم و خۆم شۆڕشم؟! ئیتر بەس نییە، لە شارین و دوو گۆرانیی خۆشی هایدە و گوگوش و ئەوانە دابنێ! ئەوندە تەریق بوومەوە هەر زوو تەسـجیلم کوژانـدەوە و گوتـم کاکە گیان من پێم وا بـوو ئێوە هەر ئەمانەتان پێ خۆشـە و دەبێت هەر ئەم کاسـێتانەتان بۆ دانێم. گوتی، نەخێر نەوەڵڵا هیچ وا نییە و بڕۆ گۆرانیی خۆش دانێ، دەنا هەر بێدەنگی کە. بۆ پێتان وایە دەبێت هەموو شـت هەر «ئینقلابی» بێت؟! بە پەلە چووم بۆ لای

١- شریت، نەواری کاسێت.

شــریتەکان و ئیتر وازم لە دانانی گۆرانی و ســروودی نەتەوەیی هێنا و کاک نەوشــیروانیش مێشکی حەسایەوە. یەک بەدوای یەکدا کاسێتی گۆرانیبێژە ناسراوەکانی ئێرانم بۆ دادەنا! دواتر بە پێکەنین و تەشەر و تانــەوە بــە کاک دلێری گوت؛ تۆ دەزانیت ئەم ئاغا عەلییە پێی وایە ئێمە نابێت گوێمان لە مەهەســتی و گوگوش و ئەوانە بێت، دەنا «ئینقلابی» نابیــن؟! کاک دلێریــش بــە زمانە پســکەکەی خۆی گوتــی «ئاخر ئەمە عەقڵیانە»!!

نەوشیروان تووڕە بوو

دۆستێکی دەوڵەمەندی سنەییمان هەبوو، لەگەڵ مێردی خوشکم لە ڕەزاییە شەریک بوون لە کۆمپانیای ڕێگەوبان و بینا دروستکردن. خۆی زیندانیی سیاسیی لەگەل کاک فوئاد و هاوڕێیانی کۆمەڵە بووبوو، تازە ئازاد کرابوو، زۆر کوڕێکی باش و حەزی لە خزمەت و کاری سیاســی بــوو، تەدبیــر کرا بانگــی بکەم و بێت. ئەو لە گەیشــتنمان بــۆ ڕەزاییە بەرەوپیرمان بێت و لەناو شاردا بە ئاسانی دەربازمان بکات. قەرار بوو بچیــن بۆ ڕەزاییە و لەوێڕا بۆ شــاپوور و ئەوجار بۆ کوێســتانەکان و گوندەکەی ســەنار مامەدی. کارەکان زۆر بە باشی دەرباز بوون، ئەوە نەبێــت لە نزیک ڕەزاییە کە دەبوو دوو ســێ کیلۆمەتر دواتر تووشــی ئەم هاوڕێ ســنەییە بین، بەنزینی سەیارەکەی من تەواو بوو، لە چەقی جادەی پڕ لە هاتوچۆی مەهاباد-ڕەزاییەماینەوە، نەمدەزانی لە شــەرم و خەجاڵەتی چ بکەم، دیار بوو کاک نەوشیروان زۆر تووڕە بوو، بەڵام هیچــی بە من نەدەگوت و هەر شــەڕەدندووکەی لەگەڵ کاک دلێر بوو. چەند خولەکی نەبرد سەیارەکەی هاوڕێی سنەیی پەیدا بوو، گەشامەوە و زوو بەنزینمان بەتاڵ کرد و گەیشتین بۆ ناو شار و بەڕێ کراین بۆ لای ســنوور و گوندەکەی سەنار. ئێوارەی درەنگ بە کوێستاناندا گەیشتین، بنی ترۆمبێلەکەمان یەکپارچە تەختە بەفر و سەهۆڵ گرتبووی، شەو لە ماڵی ســەنار ماینەوە، پەزیرایی گەرمیان کرد و کاک نەوشــیروان هاتە

مچلکه[1] و باسی دیموکرات و دەڤەری شکاکان. بۆ ڕۆژی دواتر لەگەڵ چەند شـارەزا و کاک نەجۆ و کاک دلێر چووین تا ئەودیوی سـنوور، گوتیـان ئیتر زۆری نەماوە بۆ شـاری وان. کاک نەوشـیروان و نەجۆ ڕۆیشتن، لەگەڵ کاک دلێر گەڕاینەوە بۆ سابلاغ، بەداخەوە ناوی دێهات و مێژووی ڕۆژەکانم بیر نەماوە.

لەگەڵ کاک نەوشیروان و قاچاخی حەشیشەدا

کاک نەوشـیروان لە کتێبـی «پەنجەکان یەکتری ئەشـکێنن»دا، کە سـاڵی ١٩٩٧ چاپی کرد، داسـتانێکی لە لاپەڕەی ١٢٠دا هێناوەتەوە، کە باسی ئەم سەفەرە دەکات و بەبێ ئەوەی ناوی من و کاک دلێر بێنێت، هەڵبەت لە زۆر دانیشـتن و مەجلیسـان ئەم داسـتانەی گێڕاوەتەوە و هەموو جارێک باسی ئێمەشی کردووە:

«ئـەو ماوەیـە نەجـۆ (نەجمەدین بیـوک قەیا) گەیشـتە ناوزەنگ. وەجبەیەک چەکی بە ناو تورکیادا هێنابوو بۆ گوندێکی سەر سنوور لە ورمێ. لەوێشەوە گەیاندیانە کوردستانی عیراق.

نەجـۆ نەگەڕایـەوە تورکیـا، پێکەوە بەڕێ کەوتین بـەرەو ورمێ و لەوێوە بۆ شـاپوور و چووینە ناوچەی شکاک. نەجۆ لەگەڵ هەندێکیان ناسـیاویی پەیدا کردبوو. سەری گوندەکەی سەنار مامەدیمان دا، خۆی لـە ماڵ نەبوو، کوڕەکەی لەوێ بوو، گوندەکە قەرەباڵغییەکی زۆری لێ بوو، بە ڕێکەوت تووشی «بیجان جندی» بووم. ویستم خۆمی لێ هەڵە بکەم، بەڵام بیجان منی ناسییەوە، بە گەرمی چاک و چۆنیمان کرد. پێم وت؛ «لێرە کەس من ناناسـێ، ناشـمەوێ کەس بمناسـێ، تۆش باسی مەکە!». وتی: «باشـە». تا ناوچەکەمان بەجێهێشـت کەس نەیزانی. لێم پرسـی «چی ئەکەیت لێرە؟». وتی: «من خەڵکـی ئێرەم، وەختی خۆی بـۆ کوردایەتی شـوێن بارزانی کەوتـم بۆ سـۆڤیەت و لەگەڵ ئەویش گەڕامەوە بۆ عێراق، ئێستا هاتومەتەوە ناو کەسوکاری خۆم».

١- مچلکە، گفتوگۆ، دەمەتەقە، وتووێژ.

چووینە گوندێکی نزیک سـنووری تورکیا، لە ماڵی کابرایەک بووین بە میوان ناوی حاجی زنار بوو. دەوڵەمەند و دەسەڵاتدار بوو. وێنەیەکی مەلا مستەفاشی هەڵواسیبوو. ئەوان نەجۆیان بە سیاسی نەئەناسی، بە قاچاخچیی چەکیان ئەزانی. نەجۆ پێشـتر جارێکی تریش میوانی حاجی زنـار بووبوو. حاجـی کابرایەکی چاو و دڵ فـراوان بوو. بەرخێکی بۆ سـەربڕین. تا ڕێگەکەیان تاقی کردەوە سـێ ڕۆژی پێ چوو. هەر سێ ڕۆژ میوانی ئەو بووین و خزمەتی زۆریان کردین.

حاجی زنار ئێمەی بە باندێکی گرنگی قاچاخچێتی، تێکەڵاو لە عێراقی و تورکی و ئێرانی، ئەزانی. زۆرمان هەوڵ دا قانیعی بکەین هاوکاریمان بـکات بۆ گوێزانەوەی چەک لە دیوی تورکیـاوە بۆ گوندەکەی خۆیان. شـوێنەکەیان زۆر لەبار بوو، حاجی زنار ملی نەدا، بە پێچەوانەوە ئەو ئەیویست ئێمە قانیع بکات بازرگانیی حەشیشەی لەگەڵ بکەین. زۆرمان لەگـەڵ وت و تەماعـی زۆرمان خسـتە بەردەمی، کەڵکـی نەبوو، وتی: «ئێـوە ئەچـن لە لوبنانـەوە بە قاچـاخ تفەنگ ئەهێنن بۆ سـوریا و بە قاچـاخ بۆ ئێـرە و لێرەوەش بۆ عێراق، چەندی لـێ قازانج ئەکەن؟ ئەو پارەیە ئەم هەموو زەحمەت و ترسە ئەهێنێ؟ ئێوە ١٠٠ تفەنگ ئەهێنن، ئەبـێ بۆ هـەر ١٠ تفەنگ وڵاخێک تەرخان بکەن. کاروانەکەتان ئەبێ بە ١٠ وڵاخ و ئەبـێ ١٠ کەسـیش بیپارێزێ. ئەگەر کارەکە بە سـەلامەتی بـڕوات، لە کۆتاییـدا لە هەر تفەنگێ چەند سـەد تمەنێک قازانج ئەکەن، ئەگەر بشـگیرێن، ئەڵێن چەکیان بۆ شـۆڕش ئەوێ و ئیعدامتان ئەکەن! لەباتی ئەوە بۆ نایەن لەگەڵ من هاوکاری بکەن هەموو جار باری یەک وڵاخ دەربـاز ئەکەین و هەریەکەی چەنـد ملیۆنێکتان پێ ئەبڕێ، ئەگەر بشگیرێین، چەند ساڵێکمان حوکم ئەدەن!»

ئـەو ناوچەیە یەکێ لە شـاڕێگەکانی تێپەڕاندنی حەشیشـە بوو بۆ ئەورووپـا. لە ئەفغانسـتان و پاکسـتان و ئێرانەوە، حەشیشـەیان لەم ناوچەیـەوە ئەگوێزایـەوە بـۆ تورکیـا و لەوێشـەوە بـۆ ئەورووپا و سەرانسـەری دنیا. لـەم ناوچەیە حەشیشەشـیان ئەڕوانـد، ڕۆژێکیان

بردینـــی بــۆ ســـەیری یەکێک لە کێڵگــە گەورەکانی خۆیــان، تازە گوڵی کردبوو، دیمەنێکی یەکجار جوانی هەبوو».

کاک نەوشــیروان هەروەتر لەم دواییانەدا کە دادەنیشــتین و باسی ڕووداوەکانی ڕابردوومان دەکرد، دەیگێڕایەوە و بیری دەخستمەوە، کە زنــار چەنــد کچی هەبووە و هەوڵی دەدا هیچ نەبێت کچێکی بخوازین و بە خزمایەتی کەسابەت و بەردەوامی کار و قاچاخمان پتەوتر بکەین و متمانــەی زۆرتر بەیەک پەیدا بکەین. بۆ ڕابواردن هەموو جارێک منیان پێش خســتووە و لەگەڵ نەجۆ خۆیان لێ دەراویشــتووە و بە کابرایان گوتووە عەلی باشە و ئێرانییشە و لە ئێمەش گەنجتر و ئامادەترە!

لــە مــاوەی کورتی، دوو مانگی بەفرانبــار و ڕێبەندانی ١٣٥٧دا واتا مانگی ژانویە و فێوریەی ساڵی ١٩٧٩؛ حکومەتی شاپوور بەختیار هاتە ســەر کار، شــا ڕۆیشــت، خومەینی هاتەوە، بەختیار ڕووخا و هەڵات، شۆڕشــی گەلانی ئێران بە ڕێبەریی خومەینی و لە ژێر ناوی شۆڕشــی ئیسلامیی ئێراندا تەپڵی سەرکەوتنی لێ دا!

٨

تفەنگەکەی شارەبانی

شــەوێک پێـش بیستوســێی ڕێبەندانــی ٥٧ (٧٩/٢/١٢)، لــە ماڵــی هاوڕێیەک و بەشــداریی چەند چالاکێکی خۆپێشاندانەکانی شار ئاگادار بووینەوە، بەیانی ڕێپێوانی گەورە دەکرێت و لەوانەیە شــارەبانیی شار بگرین، پلان داندرا نەچین بۆ ناو جەماوەر و لە دەوروبەری شارەبانی لەســـەر هەست بین، دەوری سەعات یانزە، یەک دوو کەس بە چەکەوە وەســـەربانی شارەبانی کەوتن و چەند کەســێک لەگەڵ خەڵکدا چووینە نــاو شــارەبانی. من و یەک دوو هاوڕێم یەکســـەر خۆمــان بە ئەنباری چەکدا کرد و قفڵمان شـکاند، چەکێکم هەڵگرت و هاتمە دەر. ســەرجادە و دەوری شــارەبانی پــڕی خەڵــک بــوو، چەنــد کەس لە کەســایەتییە ناســراوەکانی شــار وەک؛ مامە غەنی بللوریان و کاک ســەید حەسەن هاشــمی و... لــە ناو ژووری ئەفســەری شــارەبانی بــوون و بەتەمای دەوروتەسلیم بوون کە بۆیان نەکرا و هەموو چەکەکان کەوتنە دەستی خەڵک. من کە هاتمە دەر و تفەنگێکی کارابین بە دەســتمەوە بوو، هەر ئەوەندەم زانی بە دەیان کەس وەســـەرم گــەڕان و بە هەموویان لێیان دەدام و خەریــک بوون تفەنگەکە لە دەســتم بفڕێنن، من وەک چەقە بە تفەنگەکەوە نووســابووم، دەیان شەپ و مســتم لێ درا و خەریک بوو لــە هۆشــی خۆم دەچووم، لە عــەرز درابووم و تفەنگم لە باوەشــدا لە بنخۆگرتبــوو، لەنــاکاو وەک پاڵەوان ناســیاوێکی دوورم پەیدا بوو، پڕ بــە جادەکە گوڕاندی و جنێوی ســووکی بە هەمــوان دا، جەعفەر زۆر بەخۆوە بوو، هەر شەق و مست بوو دەیهاویشتن، یەکودوو هەموویانی لە من دوور کردەوە و دوو کەســی تریــش هاتن بۆ یارمەتی، لە زمان کەوتبــووم و زۆری گوت، تفەنگەکە بدە بە من بۆت هەڵدەگرم، باوەڕم

پـێ نەکـرد و تفەنگم نەدا. گوتی، متمانەم پێ بکـە، هەڵی گرتمەوە و لە سـەر شـانی خۆی دانام و تا بەر دەرگای ماڵـی خۆمانی بردمەوە، لە بـەردەرگا کاکم لە دڵەڕاوکێی ڕووداوەکان دەهات و دەچوو، منی دیت لـە ژێر باڵـی ئەم جوامێـرە، گرتمی و زۆر سوپاسـی جەعفەری کرد، بەسـەرهاتی گێڕاوە و گوتی بەخوا کاک حەسـەن نەگەیشتبام عەلییان کوشتبوو، بەڕاستییش وا بوو!

هـەر دەسـتبەجێ بردیانمـە ژوور، ئـاو و شـەربەتیان پـێ دام و دەموچاوی خۆم شوشـت. تفەنگم لە شان کرد و یەکسەر بۆ چوارڕێی ئازادی. کاڕابین تفەنگێکی زۆر سووک و بچووک بوو، تایبەتی شارەبانی بوو، فیشـەکم نەبوو، دەگەڕام بە ناو خەڵکدا، هەرکەسـە نەوعێکی پێ بوو، هەر دوای شـارەبانی، ژاندەرمەریش گیرابوو، پڕ لە تفەنگی م١ و ژ٣ و بڕنەو و دەمانچە. یەک بڕنەوی پێ بوو، فیشەکی کارابین و یەک ژ٣ی پێ بوو، فیشـەکی م١ و ئیتر کەس بە کەس نەبوو. دەستمان کرد بە گۆڕینەوە، لە هەموو لایەکەوە تەقەی خۆشـی و تفەنگ تاقیکردنەوە بوو، ئیتر هێندەی نەبرد بازاڕی ئەسلەحەفرۆشان لە مەهاباد دامەزرا!

دامەزراندنی چاپەمەنیی کۆمەڵە

کاک دلێـر دوو کادری باڵای کۆمەڵەی هێنابوو، لە ماڵی ئێمە بوون، کاک حەمەسـەعید قەڵەویـان پـێ دەگـوت و هاوڕێ جەبـار، هەردوو کادرانـی ئیعـلام و چاپەمەنی بوون. قـەرار بـوو دەزگای چاپییان بۆ بێنـن، زیراکسـی ناو بوو، لە لای ئێمە فێریان بکـەن و هەر لە مەهاباد دەسـت بکەن بـە چاپەمەنی بۆ کۆمەڵە و یەکێتی. دوای هەڵسـەنگاندن و قسـەلێکردن هەمـوو هاتینە سـەر ئەو باوەڕە کە ئـەو کارە لە ماڵی ئێمە ناکرێت و ناگونجێت، بۆیە بڕیارمان دا بە بیانووی ماڵجیاکردنەوە خانوویـەک پەیدا بکەین. هاوڕێی سـنەییمان ئامادە بـوو بە ناوی ئەو خانـوو بگریـن و هەر خۆشـی وەک یارمەتی گوتی، کرێکـە دەدەم. لە کۆڵانی هەشـت مەتری خانوویەکم گرت، بە حەوشـە و ژێرزەمینەوە.

کاک دلێر و حەمەسەعید و هاوڕێ جەبار نیشتەجێ بوون لەم ماڵە و نەدەبوو کەس پێی بزانێت. ژێرزەمین ئامادە کرا بۆ دەزگای چاپ. چەند ڕۆژ دواتر کاک دلێر گوتی، بە پیکابی کاکت بچۆ لای قاوەخانەی کەریم جووجوو ڕاوەستە و عەلاقەی هیچت نەبێت. چووم و وەستام، لەپڕ کوڕێکی جوان بە کەوا و پانتۆڵێکی ئەفسەرییەوە، زۆر لەناکاو دەرگای پیکابەکەی کردەوە و سوار بوو، گوتی، لێخوڕە و بڕۆ، بەقسەم کرد و هەر دوو هەنگاو دواتر گوتی، بچۆ بۆ ئەم کۆڵانە، شارەزا بووم کۆلانی سابوونی بوو، لەبەر دەرگای ماڵێک ڕامانگرت و بە پیکابەوە چووینە ژوور، یەک دوو کەسی لێ بوو نەمدەناسین، پشتی سەیارە بار کرا بە مەکینەی گەورە و دەبەی جەوهەر و کاغەز و شتومەکی چاپ. گوتی، بڕۆ هەرچی بینیوتە باسی مەکە، تۆ جێی متمانەی ئێمەیت و کاک دلێر باسی تۆی بۆ کردووین، پیاوێکی لەگەڵدا ناردم گوتی یارمەتیتان دەدات چۆن دایمەزرێنن.

گەڕامەوە ماڵەکە و هەر بە پەلە و کەس نەمانبینێت بارەکەمان گواستەوە ژێرزەمین. دواتر زانیم ئەم کوڕە کە سواری پیکابەکە بوو لەبەر قاوەخانە، کاک عەبدوڵلای موهتەدی بوو، ئەوەی لەگەڵی ناردم کاک عەبدوڵلای بابان بوو.

تا ئەوکات و تەنانەت دوای ڕووخانی ڕژیمی پەهلەوی کەسمان ناوی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕمان نەبیستبوو، هەر نەماندەزانی شتی وا هەیە. ئەوان زۆر بە نهێنی و ژێرزەمینی کاریان دەکرد، تەنانەت دوای نەمانی شا و ساواکیش. ماوەیەکی کەم دوای ئەم دیدارە زانیم ئەوانە ئەندامانی کۆمەڵەن و زۆر لە یەکێتی و مام جەلال نزیکن، یارمەتیی ماڵی و ناردنی کەلوپەلیان دەکەن و تەنانەت ئەندامیان ناردووە بۆ سەرکردایەتیی یەکێتی و کاک خانەی موعینییش هەر ئەندامی سەرکردایەتیی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ بووە.

دەزگای چاپی زیراکس لە ژێرزەمین دامەزرا و کاک حەمەسەعید و هاوڕێ جەبار لەوێ دەمانەوە. یەک دوو ڕۆژ دواتر هەر کاک دلێر

کوڕێکــی ڕەشەســمەری بەخۆوەی لەگەڵ هــات، زۆری تاریف کرد لە ناساندنی و وەک سەرکردەی عەسکەری هێنایە ناساندن، کاک ئەنوەری مەجیـد سـوڵتان. زۆرمان ڕێز لێ گـرت، کوڕێکی مەتیـن و بەحەیا و شــەرمێون بوو، زۆر زوو عەلاقاتی هاوڕێیەتی و برایەتی لە نێوانماندا دروست بوو.

پادگانی گەورەی شار

هەشــت ڕۆژ دوای گرتنی شــارەبانی، لە یەکی ڕەشەمەی ١٣٥٧دا، واتا بیســتی فێوریەی ٧٩، خەڵک هێرشــی کردە سەر پادگانی گەورەی شار. حیزبی دێموکرات ماوەی چەند ڕۆژێک بوو بە ئاشکرا بانگەشەی بوونــی خۆی و هاتنەوەی لە عێـراق و هەندەران کردبوو، کۆمەڵێک لە خەڵکی شــار و لاوانی چــالاک لەگەڵیاندا کەوتبوون. لــە گرتنی پادگان بــە چالاکی بەشــدارییان کرد و بەشــێکی باشــی چــەک و تەقەمەنی و موڵک و ماڵی پادگانیان گواســتەوە بۆ خۆیان. هەرچەند شووڕای شار دامەزرابوو و قەرار بوو ئەوان کۆنترۆڵی شار و هەموو شتیان بەدەست بێــت، بــەڵام بە کردەوە بێدەســەڵات کرابــوون. ئێمە وەک ســەربەخۆ ڕوومان کردە پادگان و بەشداریمان کرد. بە درێژایی ڕۆژ کاک ئەنوەر مەجید ســوڵتان لەگەڵ من و ســولەیمان بللوری بوو، ئێمە ناشارەزا و چەک و تەقەمەنیمان نەدەناســی، بەڵام کاک ئەنوەر بە باشــی دەیزانی چی بە چییە و چ شــتێک بێنین. دوو دۆســتی زۆر باش لە بەردەرگای پادگان وەک ئەندامانی شــوورا کۆنترۆڵی خەڵکیان دەکرد، دوو تفەنگم پێ بوو، یەکیان گوتی، چەکێکیان بشــارەوە دەنا تووشی کێشە دەبیت. ڕوانیمــە دەوروبەر هاوڕێیەکی گیانیبەگیانیی کاکم لە بنەماڵەیەکی زۆر بەناوبانگ و ناســراوی شــار لەوێ بوو، تێکەڵاویی زۆرمان بوو، وەک کــوڕی ماڵ هاتوچــۆی ماڵمانی دەکرد، گوتم دەتوانیــت تا دێینەوە ئەم تفەنگەت لا بێ؟ یەکســەر بەدڵ و گیان لێی وەرگرتم، هاتمەوە دەر ئەو نەمابوو. شــەو لەگەڵ کاکمدا چووین بۆ ماڵیان، ســوێندی خوارد لێیان

ستاندووه و لەوانەش بوو بیکوژن، هیچ! عیلاج نەما و تفەنگ تێدا چوو. چەند ڕۆژ دواتر بیستم هەر خۆی لە مەیدانی ئەسلەحە فرۆشتبووی!

تفەنگی ١٠٦

کاک ئەنوەر زانیی چەکی سـووک هەمووی بردراوە و مەنگوڕێکی زۆر هاتبوونە ناو حەوشـەی پادگان و تەنیا بەدوای تفەنگی بڕنەوەوە بـوون. چووینە سـەر عەمبارەکان (زاخەیان پێ دەگوتن) و دەسـتمان کرد بە ڕاگواسـتنی مین، بازوکا، فیشـەکی دۆشکە و ئەم جۆرە شتانە، کە خەڵک نەیاندەزانی چین و موشـتەری نەبوو. هەموویانمان بە چەند کەڕەتی پیکاب بردەوە ماڵی خۆمان. لە یەک لە کەڕەتەکاندا، لە دوورەوە قەرەباڵغیـی زۆر وەک خۆپیشـاندان، لە بەردەرکـی ماڵی خۆمان دیت، چەنـد جیرانێـک و خەڵک دەرگایان بەر شـەق دابـوو، داوای چەکیان دەکـرد. نزیک بووینـەوە و گوتمان بڕۆن و ئێرە بێخاوەن نییە، فایدەی نەبوو، یەک غاری دا بۆ ماڵی مامۆسـتا شـێخ عیزەدین و مامۆسـتای تێگەیاندبوو، فریا نەکەوێت دەرگای ماڵمان لە ڕێسمە دەردێنن، مامۆستا دەسـبەجێ مەلا سـەعیدی نارد و گوتی بڕۆن ئێرە ماڵی مامۆستایە و هەرچی هێناویانە جەنابیان ئاگای لێیە و دەگەیەندرێتە شوێنی مەبەست و بۆ پێشـمەرگەیە. هەر خەڵک ئەوەی بیسـت یەکسـەر بڵاوەی کرد و دەستیان کرد بە باوەش و ماچکردنمان. هەر بۆ ئێوارە لەگەڵ سولەیمان و کاک ئەنوەر بە پیاسە بە چوارڕێی ئازادیدا دەهاتینە خوار، دوو سێ مەنگـوڕ لوولەیەکی قورس و گەورەیان ڕادەکێشـا، کاک ئەنوەر گوتی ئـەوە (تفەنگی ١٠٦)ە، زۆر شـتی چاکە، بزانە لێیان ناسـتێنن. چووینە پێش و چاک و چۆنی؛

– خاڵە گیان ئەوە چییە؟!

–هەی لە دایەو بەم سـابلاغی هیچیان نەهێشـت و هەموویان تالان کرد، هەر ئەو لوولە کوورەیەمان بەرکەوت!

– دەی بۆ نایدەی بە ئێمە؟

- با بێنە وێتدەم!
- بە چی و بە چەندی؟!
- بە بڕنەوێکی.
- جا کاکە کێ ئەوەندە کەرە بڕنەوی بدا بەم لوولە کوورەیە؟!
- دە باشە شتێکم وێدە و بیبەن!
- چاومـــان لـــە کاک ئەنوەر کرد، ٥٠٠ تمەنـــی لە گیرفانی دەرهێنا و گوتی بیدەنێ!
- کاک ئەنوەر زۆرە، کوا ئەوەندە دێنێ؟!
- قەی چی دەکا بیدەنێ؟!

تفەنگـــی ١٠٦مـــان بـــە ٥٠٠ تمەن کـــڕی و ســـواری پیکابمان کرد و مەنگوڕەکانیش بە پەلە چوون بۆ بڕنەوکڕین!

بەداخـــەوە، کاک ئەنـــوەر ئەو پێشـــمەرگە ئازا و نیشـــتمانپەروەرە، دوای ماوەیەک لە ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵات و دەســـپێکی شـــەڕ لە ڕێی بانـــە، لە چواری ئەیلوولی ١٩٧٩دا، چەند ڕۆژ دوای فەرمانی شـــوومی جیهـــادی خومەینـــی بۆ ســـەر کوردســـتان، شـــەهید بوو. هاوســـەنگەر لەگەڵ پێشـــمەرگەکانی ڕۆژهەڵاتدا وەک دەیان پێشمەرگەی تێکۆشەری باشـــوور بە خوێنی خۆی نیشانی دا کوردستان یەک وڵاتە و سنووری دەستکرد بۆ ئەوان هیچ مانایەکی نییە.

ئەبوو شەهاب

کاک ئەبـــوو شـــەهاب (ئیحســـان نەجـــم محێدین) ماوەیـــەک بوو لە قەندیلـــەوە بـــە هـــۆی نەخۆشـــییەوە هاتبوو بـــۆ لامان و لـــە لای من و ســـولەیمان دەمایەوە، کاک دلێر یەکەم جار ئەبوو شەهابی هێنا و زۆر بە حورمەتەوە باســـی بۆ کردین، وەک ئەندامی سەرکردایەتیی کۆمەڵە و لە دەســـتەی دامەزرێنەر و هاوڕێی شـــەهید شـــەهابی شـــێخ نووری هێنایە ناســـاندن. ئەبوو شـــەهاب یەکەندەردوو لەگەڵمانـــدا کەوتە گاڵتە و جەفەنگلێـــدان و گفتوگـــۆی برایانـــە و نامۆیی لە نێوانماندا نەهێشـــت.

لــه ماوەیەکی کورتدا لە ماڵی ئێمە و ســولەیمان بــوو بە کوڕی ماڵ و هەســتی بە میوان بــوون و بێگانەیی نــە تەنیا نەدەکــرد، بەڵکو کەوتە فشقیات و قسەی خۆش لەگەڵ هەموو ئەندامانی ماڵەوەمان. سولەیمان تازە لە ئیدارەی «بێهداشــت» دامەزرابوو، نیوەڕۆیان کە دەگەڕاوە بۆ نانخواردن، ئەبوو شــەهاب کە لە ژوورەکەی ســولەیمان دەنووســت، هێشــتا هەڵنەســتابوو. قاچە درێژەکانی ڕادەکێشــا بۆ ناو حەوشە، ئەو هەر خەبەری نەدەبووەوە، ئەوجار ئاوی پێدا دەکرد و ئەبوو شــەهاب دەکەوتە پاڕانەوە: قوربانت بم ســولەیمان گیان، تەنیا دوو دەقەی ترم لێگەڕێ، ئێســتا هەڵدەســتم، ئیتر دەبــوو بە شــەڕەجنێو و قدیلکەدانی ئەبوو شــەهاب. کەماڵ بــرای هەرە بچووکی ســولەیمان، تەمەنی هەر حەوتهەشــت ســاڵ دەبوو، هەتا خوا حــەز بکا شــلۆق و بە حەرەکە و بزۆز بوو، لەگەڵ ســولەیماندا دەکەوتە ســەروگیانی ئەبوو شەهاب، کەماڵ هەتا لێیان دابا هەڵدەســتاوە و زۆرتر ئامبازیان[1] دەبوو، ئەبوو شــەهاب پێی دەگوت قیــادە، ئەویش هەرچیی پێتگوتبا بــەس نەتگوتبا قیادە، زۆری پێ تووڕە و ئیهانە بوو. جارێک ئەوەندەی ئەبوو شەهاب تووڕە کرد و نەیهێشــت بنوێت، ئەبوو شــەهاب هەڵیهێنا و لەسەر سەر بــە عەرزی دادا، کەچی وەک تۆپ هەڵبەزیوە و هەڵات. ئەبوو شــەهاب لــە هەردوو ماڵ بە کــردەوە بووبوو بە کوڕی مــاڵ. تێکەڵاوی هەموو کوڕەکانی شــار بووبوو، بۆ زۆر چالاکی و کردەوەی نیزامی یارمەتیی دەداین و ڕێنیشــاندەرمان بوو. لەناو بازاڕ کوڕێکی برادەرمان جگەری دەفرۆشــت، بەیانیان یەک دوو جگەری دێنا و لەسەر مقەڵێکی بچووک تا لای سەعات دە و یانزە تەواو دەبوو، ڕۆژێک ئەبوو شەهابمان برد، دیتــی ســیخەکان زۆر بچووکن، گوتی کاکە دایخــە و کەس ڕێ مەدە، هەمووی بۆ من دانێ! دەســتی کرد بە جگەرکێشــان، حەفتا بۆ هەشــتا ســیخی بۆ لێ دا، برادەرەکەمان گوتی ماشــاڵڵا، ڕۆژانە موشتەرییەکی وەک تۆم هەبێت، هیچم ناوێت. کاکە تووخوا هەموو ڕۆژێک بیهێنن!

[1]- ئامباز، تێکهاڵان و تێکگیرانی دوو کەس، بۆ یەکتر چوون.

خانەی جەوانان

دوای هاتنەوەم لە تەوریز و قەربالْغیی زۆری مالْەوەمان، هاتوچۆی زۆر و هاوڕێکانمان و میوانی پێشــمەرگە، چوار برا و هەمووشــمان بە دۆســت و برادەرەوە، خانووەکەی تەنیشــت خۆمان کە بە کرێ دەدرا، باوکم بە کرێی نەدا. کاکم چوو شــتومەک و ســەماوەر و ســەلاجە و نوێنوبانی مالْەکەی تەوریزی هێناوە و لەم خانووە دامانا. زیاتر لە سێ چوار هۆدە و دوو نهۆم بوو، ناومان نا «خانەی جەوانان». مەقەڕێکی تەواو و پڕ لە میوان و پێشــمەرگە بوو. خالْە شــێخ ســەدیقی چۆخماغ هــات بۆ عیــلاج، دوای ناردنی بۆ تەوریز و حەکیــم و دەرمان، دەبوو ماوەیــەک بمێنێتــەوە و هەمــوو ڕۆژێک دەرزی هەبــوو، فێرم کردبوو خــۆی بچــێ ئێواران لە دوکانی باوکم دەرزی لــە خۆی بدا، ڕۆژێک بە بابــم دەلْێ بەیانی ناتوانم بێم، هەر لە مالْەوە دەرزییەکم لێ بدە، باوکم دەلْێ، کاکە هەموو خەلْک دەزانێت من ناچمە مالان، خەلْک دێ بۆ ئێرە! خالْە شــێخ دەلْــێ، مالانی چی، مالْــی خۆتان دەلْێم؟ باوکــم دەلْێ کاکە نەخــۆش نایەتــە مالْی مــن و چوزانی مالْم لە کوێیــە؟! دەلْێ، کوڕە من ئەوە مانگێکە لە مالْی ئێوەم، لە لای عەلی و کوڕەکان لە قاتی سەرەوەم!

پێشمەرگەی گیرفانبەتالْ و مەسئوولی خوشگوزەران

ڕۆژێــک کاک دلێــر و کاک مــولازم عومــەر و حیمایەیەکی هاتن و قــەرار بــوو ماوەیەک لــە مەهاباد بمێننــەوە، ژوورێکمان لــە «خانەی جەوانــان» بــۆ ئامادە کــردن، بۆ نیــوەڕۆ چووین بــۆ چلۆکەبابییەکی ناســراو و بــاش لە مەیدانی مەلا جامی، لەپێشــدا ســوپ هــات و ئێمە ســوپی خۆمان خوارد، بەس ئەم کوڕە زۆر گەنج و جوانەی حیمایەی کاک عومەر ســوپەکەی ڕاگــرت، وام زانی حەزی لێی نییە، دواتر برنج و کەباب هات، یەکســەر ســوپەکەی بە سەر برنجەکەدا کرد و لێکی دا، کاک عومەر زۆر بە توندی بەسەریدا هات و گوتی حەیوان بۆ حەیامان

دەبەیــت، بــۆ نازانــی لە مەتعەم نــان بخۆیت؟ زۆر تەریقــی کردەوە و قسەی ناشیرینی پێ گوت؛ گوتم کاک عومەر هیچ نەبووە هەرکەس بۆی هەیــە چــۆن دەخوازێت نان بخوات، ئەم کوڕە فەقیرەش وای حەز لێیە، ئێمــە نابێــت تەداخول بکەین و دیاریی بکەیــن خەڵک چۆن نان بخوات، ئیتــر نانخواردنەکــە بوو بە ژەهــری مار، بە تایبەت لــەم کوڕە گەنجە فەقیرە، دڵنیا بووم کەســێکی باڵاتر و هاوشــانی خۆی هەر ئەو کارەی کردبا، دەیانگوت وەڵا کاکە ڕەنگە شــێوە خوارنەکەی ئێوە خۆشــتر و بەتامتر بێت! چەند کردەوەی وامان دەدیت وەک تازەمارکســی و دیفاع لە مافی زەحمەتکێشــان لە ســەرکردەکانی کۆمەڵەی مارکســی- لینینی بەڕاستی تووشی حەپەسان دەبووین و نەشدەکرا وەک خانەخوێ ئیراد و ڕەخنەیان لێ بگرین. جیاوازیی چینایەتی و خوشگوزەرانیی بەرپرس و پێشــمەرگەکان یەکجــار زۆر بــوو. پێشــمەرگە کە دەهــات گیرفانی تــەواو بەتاڵ بوو، بەڵام مەسئوولەکان نە تەنیا بێپــارە نەبوون، بەڵکو ئەو تەخشانوپەخشــانەی ئەوان دەیانکرد بە ئێمەی خەڵکی شــارەکەش نەدەکــرا، لە شــتکڕین و بۆنــی خۆش و گرانبەها، لە قات و شــاڵکڕین، بەرپرسەکان وەک شازادە و بەبێ ئەژمار پارەیان سەرف دەکرد. هەر ئەو ســەردەم مەلا بەختیار وەک تازەزاوا بە بووکەوە هات بۆ «شــهر العســل- مانگــی هەنگوینی»، ئەوەی ئەوان کردیان لە گەشــتوگوزار و ســەردانی شیراز و ئیســفەهان و مانەوەیان بۆ زیاتر لە مانگ، تەنیا لە لای خۆمان خەڵکی زۆر دەوڵەمەند دەیانکرد، نەک پێشەنگی پێشمەرگە و ڕابەری کۆمەڵەی مارکسی- لینینی!

محێدین ئاغای فریادڕەس

ئێوارەیــەک لەگــەڵ ســولەیماندا گوتمــان دەبێــت مــەلا بەختیار لە شوێنێکی زۆر باش دەعوەت بکەین، ڕستورانتێک هەبوو شا لە زۆربەی شــارەکان دایابوو، مهمانســەرایان پێ دەگوت، لە خزمەت و خواردن هاوتــای نەبوو، زۆر بورژوازی و مســتەوای لەبان بوو، بەڵام گرانیش

بــوو. ئێواره چوویــن و کاک دلێریش بوو، شــەوێکی خۆش، ئەوه چل ساڵە لە یادم ناچێت، کاتێک شەو درەنگ بوو، سولەیمان بۆ لای دەرەوە چوو بۆ پارەدان، بەدوایدا ڕۆیشتم و زۆر بە هێواشی خەریکی بژاردنی گیرفانمان بووین، بۆمان دەرکەوت بیست تمەنمان کەمە، ئەی چ بکەین چ نەکەین و زۆر عەیبە، لەناکاو محێدین ئاغای بابانزادە لە لای پێشخان قوت بووەوە و گوتی مێزی ئێوە دراوە و داینێ بە حیسێبی کاکە برایم، خــۆم لەگــەڵ بابتدا پێک دێم. محێدین ئاغا، پیاوێکی خاوەن موڵکی زۆر دەوڵەمەندی ســابلاغ بوو، زۆر جلی جوان و ســەیارەی جوان و گرانی بەکاردێنا، لە کۆنەوە دۆســت و جیرانی باوکم بوو، زۆر ســەخی بوو، تا ئەو ئاخرییانەش هەر لە ناوشــار و لەماڵی خۆیان مانگا و کاڕانیان بوو، زۆر جار ماســت و دۆیان بۆ دەروجیرانان دەنارد. ئێتر نازانی لە خۆشیان چمان کرد، هەرچەند نابێت و قبووڵی ناکەین و فشەمان کرد، بەس گوتی، لەســەری مــەڕۆن و میوانی مامی خۆتانن. فریشــتەیەکی نەجات بوو پەیدا بوو.

جیاوازیی مەسئوول و پێشمەرگە

کوڕێکــی هاوڕێمــان بــوو، ئەویش ناوی ســولەیمان بــوو، باوکی ترۆمبێلێکــی جــوان و گرانــی بــوو، لێی وەرگــرت و مــەلا بەختیار و هاوســەرەکەی پــێ برد بۆ سەرتاســەری ئێــران و گــەڕان. لە خودی مەقەڕەکانــی ناوزەنــگ و قەندیل و توژەڵەش زۆر زوو هەســتمان بەم جیاوازیی «چینایەتی» نا! بەڵکو مەسئوول و پێشمەرگەی سادە دەکرد. ئەو کاتانەی مەســئوولێک دەســتی لــە پێشــمەرگەیەک هەڵدێناوە و بە قســەی خۆیان دارکارییان دەکرد، بۆ ئێمەی شۆڕشــگێڕی ڕۆژهەڵاتی کارەسات بوو، بەس زۆر کەم قسەمان دەکرد!

میوانی عەلی و مولازم عومەر!

باوکــم نیوەڕۆیان بۆ نانخواردن و پشــوودان دەهاتەوە ماڵ، نێوان دوکان و ماڵەوەمان تەنیا کۆڵانێکی دووســەت بۆ سێسەت مەتری بوو، هەر وەک باســم کرد دەرگای ماڵی خۆمان و ماڵەکەی ترمان لە کۆڵان بــەدوای یەکدا بوون، باوکم بە بــەردەرگای یەکەمدا تێدەپەڕیت و کلیل لــە گیرفان دەردێنێت بێتەوە ژوور، یەکی تریش کلیل لە دەرگای یەکەم دەنێت، باوکم دەوەستێت و بە سەرسوورمانەوە سەیری دەکات و لێی نزیک دەبێتەوە، دەڵێ:

ئەوە خەریکی چیی کاکە؟!

دەچمەوە ماڵ!

بۆ تۆ کێی کاکە؟! ئێرە ماڵی منە، ئەی بۆ ناتناسم؟!

من میوانی عەلیم و مولازم عومەرم!

بابــم لەبەر خۆیەوە هەتــا حەز دەکات جنێــوی ڕەوانە کردبووم و دواتر شــەڕێکی باشــی لەگەڵدا کردم. مانەوەی کاک مولازم عومەر و هاتوچــۆی زۆری، دەبوو کلیلێکی خانووەکەی پــێ بدەم بۆ حورپییەتی خۆی، بەس بابم ئەوەی نەزانیبوو، نەشیدەزانی کێ دێ و کێ دەڕوا و میوانمان کێیە؟!

نارنجۆکئەندازەکەی پۆلا

یەکێتــی کاک عەلیــی ئامەخانــی ناردبــوو بۆ پەیداکردنــی چەک و تەقەمەنــی، پۆلای نانەوا کە چریکی فیدایی بوو، زۆرمان لێ نزیک بوو، لەبەر مەدرەسەی گەلاوێژی کچان بە کەواوپانتۆڵێکی جوان و شەدە و پشتێند، نارنجۆکئەندازێکی بە چەند گوللەی زەرد و سوورەوە لە خۆی بەســتبوو، تفەنگێکی قوڵەیە و زۆر ســووکە، لە ئەشیای یاریی منداڵان دەچوو، دواتر زانیمان بۆ پارتیزان زۆر چەکێکی بەکەڵکە. کاک عەلی کە زانیی دۆست و ناسیاوی ئێمەیە لێی چووە پێش و گوتی:

- ئەمە چییە؟!

- ئەمە نارنجۆکی فڕێ دەدا، ئەوەتا ئەم زەردانە هەون!

کاک عەلی گوتی: بە چەندی؟

- نایفرۆشم، بەڵام دەیگۆڕمەوە!

- بە دەمانچەی دەدەی؟

-ئا! بە چواردەخۆرەکەی خۆت!

- نا! ئەوەی من باش نییە کۆنە!

- یەکی تازە تازەت بۆ دێنم!

- باشە، با بڕۆین ئەوەتان بۆ تاقی کەمەوە.

هەموو پێکەوە چووینە قەراخ شـــار و پـــۆلا یەک دوو نارنجۆکی بە بەردان دادا!

دوو ڕۆژ دواتر کاک عەلی دەمانچەی دا بە پۆلا و نارنجۆکئەندازی لێ وەرگرت، ماوەیەک دواتر کاک عەلی ڕۆیشتبووەوە، پۆلا هات گوتی کاکە ئەوە دوو فیشەکم پێ هاویشت، دەرزییەکەی شکا!

دواتر زانیی، ئەوە چواردەخۆری تورکییە و زۆر مەرغوب نین. ئیتر درەنگ بوو چی نەدەکرا!

زۆر بەداخـــەوە چەنـــد ڕۆژ دواتـــر کاک عەلـــی لـــە سەردەشـــت لە ڕووداوێکـــی زۆر ناخۆشـــی کۆمەڵایەتـــی و تێکهەڵچوونـــی لەگـــەڵ بنەماڵەیەکی ناسراوی شارەکە کوژرا، بە حیکمەت و عەقڵی کاک دلێر و تەداخولی مام جەلال، زۆر زوو ڕووداوەکە سەرپۆش کرا و نەیانهێشت تەشەنە بکات و خەڵکی سەردەشت و پێشمەرگەی یەکێتی لەگەڵ یەکدا، تووشی هەڵپڕژان بن!

٩

کۆمەڵە و ترس لە خوێندەوار

ئێستاش تێنەگەیشتم هۆکار چ بوو دوای سەرکەوتنی شۆڕش و نەمانی حکومەتی پەهلەوی، کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ بۆ خۆی ئاشکرا نەدەکرد؟ هەموو شارەکانی کوردستان پڕ بوون لە مەکتەب و بنکەی حیزب و ڕێکخراوی سیاسی. چریکە فیداییەکان شوێنێکی زۆر مەرکەز و باشی ناوشاریان گرتبوو، جاران ستادی ئەرتەش بوو، حیزبی دیموکرات لە چەند شوێن مەقەڕی هەبوو، حیزبی تودە بە ناوی لاوانی حیزبی دیموکرات دەفتەری بوو و لە چالاکیدا بوون، ئیتر ڕێکخراوگەلی تریش فرە بوون، سابلاغ پڕ بووبوو لە خەڵکی شارەکانی تری ئێران. خۆشاردنەوەی بێمانای هاوڕێیانی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ هۆکارێک بوو بۆ ئەوەی زۆر لە لاوانی کچ و کوڕ ئەم بۆشاییە بە چوونیان بۆ ناو حیزب و ڕێکخراوی سەرانسەری و ئێرانی پڕ بکەنەوە، کۆمەڵێک لە کچان و کوڕانی زۆر باشی کوردستان کەوتنە داوی چریک و حیزبی تودە و تووشی هەڵدێر و خیانەت بوون لە نەتەوەی خۆیان.

سەرانی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ لەجیاتی ئەوەی فرسەت بقۆزنەوە و بێنە ناو خەڵک، ڕێبازی سیاسی و ستراتیژی خەڵکی کوردستان بە بەرنامەوە بەرنە ناو باس و ڕاڤەی خەڵکی ڕۆشنبیر و خوێندەوار و ڕاکێشی ڕێبازێکی نەتەوەیی پێشکەوتوانەیان بکەن، کەچی لە خوێندەوار و ڕۆشنبیر دەترسان و ڕقیان لێیان دەبووەوە. سەرکردەکانیان کە هەموویان دوکتۆر و موهەندیس و سیاسی و زیندانیی شا بوون، تەنانەت دوای ڕووخانی ڕژێمیش بە هەزاران خوێندکار و ڕۆشنبیری شاریان پێ هیچ نەبوو، دەچوونە گوندێکی بچووک و لەگەڵ ماڵە فەلاحێک خەریکی دەسکەنە و کاری جوتیاری دەبوون، زۆر چووبانە

پێش، دەبوونە کرێکاری ســاختوومانی و کورەخانــەکان. دەیانی وەک من و سولەیمان بەدڵ حەزمان لە ڕێکخراوەیەکی وەک کۆمەڵە بوو بۆ کارکــردن، حیزبی دیموکرات نەیتوانیبوو زۆربەی ئێمەی خوێندەوار بۆ لای خۆی ڕاکێش بکات، کەچی بە پێچەوانەوە ئێمە وێڵ و سەرگەردان بە شــوێن کۆمەڵەوە بووین و نەماندەدیتنەوە، خۆیان پێشــان نەدەداین و بــە دەیــان خوێندەواری زانکۆچــووی وەک، خەلیل و ســولەیمان و حوســێن و کەمال و...ی کوڕە شاریان بە وڵاغدار و جوتیارێکی میراوا و سیسێر و دەرمان دەگۆڕییەوە!

مام جەلال هانی دان

بــەڵام هاتبوون و لە هەر شــارە شــتێکیان دامەزراندبوو، بە ناوی جەمعییەتــی... یــان کۆمەڵــەی... و چەند هاوڕێیەکــی نزیکی خۆیان تێ خزاندبوو، زۆربەی ئەوانەی ڕاکێشــی جەمعییەتەکان بووبوون، لاوانی چەپی سەر بە ئەندێشەی مائۆ و دژی خەتی سۆڤییەت بوون. کۆمەڵەی شۆڕشــگێڕ لەو سەردەمەدا، ئەوەندە شــەرمێون و غللوور و ترسنۆک بــوون، نە ئەوە بوو بڵێــن جەمعییەتەکان هەمان کۆمەڵەیە و وەرن ببن بە ئەندامی کۆمەڵەی شۆڕشــگێڕ، ئەوە ڕابردووی ئێمە، ئەوە خەبات و بەرنامەی ئێمە و ئەوەش ڕوانین و ستراتیژی ئێمەیە بۆ کوردستان، نە ئەوە بوو خۆیان بێبەری بکەن لەو هەموو لاو و خوێندەوارە خوێنگەرم و چالاکە لە ناو ئەو جەمعییەتانەدا وەک ســەروەتێکی گەورەی مرۆیی و ڕۆشــنبیری. بە کــورت و کرمانجی خراپ تــووش بووبوون، عەقڵی جوتیــاری ئیجــازەی فراوانبیــری و ئازایەتیــی نــەدەدان و لــە لایەکی دیکەیشــەوە قســە و لێکدانەوەکانی مام جەلال بۆ هاندانیان بۆ خەباتی چەکداری و بوونیان بە بەدیلی حیزبی دیموکرات و کەڵکوەرگرتنیان لە هەژموونی خەباتی نەتەوەیی، لە ئەنجامدا بوون بەم کۆمەڵەیە و توانییان وەک یەک لە هێزە چەکدارە ســەرەکییەکانی کوردســتان بێنە ناســین. لــەم دواییانەدا بــە هیمەتی ئەندامی دامەزرێنەری کۆمەڵە، کاک ســاعد

وەتەندوست، یادداشتەکانی یەکەم کۆنگرەیان لە شارەکانی نەغەدە و سنە بڵاوکرایەوە. ئەم کتێبە[1] زۆرێک لەم گومان و پشتپەردەی، ڕووی ڕاستەقینەی پێکهاتەی کۆمەڵەمان بۆ شەنوکەو و ڕوون دەکاتەوە. لە کاتێکدا هەموو خەڵکی کوردستان خرۆشاوە و بە دەیان سازمان و ڕێکخراوی ئێرانی هاتوون بۆ ڕاوی لاوەکانی کوردستان، ئەوان لە ناو کولەکەدا بانگ دەدەن. بە دە کەسەوە، هەمووی ژێر تەمەنی سی ساڵ، لەماڵی مامۆستا مەلا ساڵح لە نەغەدە بە سەدان سەعات و دەیان ڕۆژ خەریکی ڕەخنە لەخۆگرتنن، دانیشتوون و ڕەوشت و ڕەفتاری وردەبۆرژوای و ئاغاوەتی یەکتر لەقاو دەدەن. دە کەس بۆ ماوەی سیوحەوت ڕۆژ تەنیا قسە و ڕەخنەگرتن لە یەکتر، لە دەرەوی ئەم کۆڕە بچووکەش کۆمەڵانی خەڵک خەریکی دەرکردنی شا و سەرکەوتنی شۆڕشن! لە دواڕۆژێکی کورتدا ئەو دیمەنە دەبێتە هەژموونێکی گەورە و بە ناوی «کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران»، مل دەبەر ملی پاسدار و بەسیج و ئەرتەشی وڵاتێکی وەک ئێران دەنێت، تەنانەت شەڕی ناوخۆی چەند ساڵە و زۆرانبازیی لەگەڵ حیزبەکەی قازی و قاسملوو لە ئەرشیفی کارنامەکەیدا تۆمار دەکات! لە چوون و شەهیدبوونی هەزاران لاوی خوێندەوار و بەحەماسی ئەم کوردستانە، بۆ ڕیزی ڕێکخراوێکی ئاوا، عەقڵ و مەنتق دەستەوەستان دەبن لە بەرامبەری، بۆ ڕانان و شیکردنەوەیەکی ڕامیاری و کۆمەڵناسانە، لەمەڕ وڵاتەکەی ئێمە!

پانزەی فێوریەی ١٩٧٩ و لە بیستوشەشی ڕێبەندانی ١٣٥٧ هەتاویدا و دوای تەنیا چوار ڕۆژ بەسەر سەرکەوتنی شۆڕشی ئێران و هاتنە سەرکاری حکومەتی ئیسلامی، لە تێکهەڵچوونێکی خەڵکی سەقز و

١- ئەم کتێبە، «مباحث کنگره اول کومەله» پاییز ١٣٥٧ویراستاران: ملكه مصطفی سلطانی و ساعد وطن دوست- ساڵی ٢٠١٦ بڵاو کرایەوە، زۆر نهێنی و پشتپەردەی چۆنیەتی و ڕووی ڕاستەقینە و هاتنەمەیدانی کۆمەڵە بۆ ناو خەبات لە ئێران و ڕۆژهەلاتی کوردستانمان لە سەردەمی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ١٩٧٩دا بۆ ڕوون دەکاتەوە.

شارەبانیدا، ئەندامی سەرکردایەتیی کۆمەڵە کاک حەمەحوسێن کەریمی بە نەناسـراوی و ڕێکەوت شەهید دەبێت، ئەوجار کۆمەڵە، بەبێ ئەوەی هیچ کەسـانێک لە خۆی بێنێتە ناسـین و ئاشـکراکردن، بوونی خۆی و کاک حەمەحوسـێن وەک دامەزرێنەر، تەنیا بە چەند دێڕێک لە بەیانێکدا ڕادەگەیەنێت!

ڕوخساری خومەینی دەرکەوت

بەداخـەوە هەر لـەدوای هاتنـەوەی خومەینی و هاتنە سـەرکاری حکومەتـی بـازرگان، زۆر زوو دەرکـەوت خومەینـی و حکومەتەکەی بڕوایـان بـە مافی گـەلان نییە، بە تایبـەت قبووڵیان نەبـوو کە خەڵکی سـابڵاغ و شـارەکانی دی، دەستیان بەسـەر پادگان و ژاندەرمەری و چەکوچۆڵی حکومەتدا گرتووە. بۆیە لە هەر شوێنێک بۆیان کرا هەر لە دەسـپێکەوە بەرەنگاری کوردەکان دەبوونەوە. لە سـنە وەک زۆربەی شارەکان شورای شار و خەڵک ویستیان دەست بەسەر پادگاندا بگرن، سـەرباز و بەرپرسـانی پادگان بەرگرییان کرد و شـەڕێکی خوێناوی و ماڵوێرانکـەر لـە یەکـەم نـەورۆز و تەنیا دوای سیوهەشـت ڕۆژ لە سـەرکەوتنی شـۆڕش، بەرۆکی کـوردی گرت. لە هەموو کوردسـتان لاوان بـە چـەک و یارمەتیـی خـواردن و جلوبـەرگ و پەتـوو، ڕێـی سـنەیان گرتەبـەر. هەبوون شۆڕشـگێڕی چەپی ئێرانی لە شـارەکانی ئێران بەرەو سـنە دەهاتن و لە گەڕەک و جادەکان بۆ بەرگری لە شار دەچوونە سـەنگەر. دوای سـەرکەوتنی شـۆڕش، ئاخوندێکی شیعە بە ناوی سـەفدەری کە شـا تەبعیدی کردبوو بۆ سنە و خەڵکی ئەم شارە زۆریان حورمەت گرتبوو، بووبوو بە نۆێنەری ئیمام. ئاخوند سەفدەری دژایەتیـی لەگـەڵ کورد و چالاکانی سیاسـی و خۆشـنێوی وەک کاک سـەدیق کەمانگەر، سـەید ئەیووب، شـوعێب زەکریایی و کاک یوسف ئەردەلان کە تازە لە زیندانی شا ڕزگاریان بووبوو دەست پێ کردبوو، ئەوان بە مانای تەواو نوێنەرایەتیی خەڵکیان دەکرد و زۆر مایەی ڕێز و

حورمەت بوون. لە لایەکی ترەوە ئەحمەد موفتیزادە بە ناوی ئیسلامەوە قوت بووبووەوە و حەولی دەسەلات و چەکدارکردنی لایەنگرانی خۆی دەدا. ناکۆکی و ئاژاوەی سـەفدەری و موفتیزادە سـەرەنجام شـەڕی بەرپا کرد و لە ماوەی کەمتر لە حەفتەیەکدا زیاتر لە دووسەت شەهید و چوارسـەت بریـنداری لێ کەوتـەوە. هەوڵ بۆ گرتنی پادگانی سـنە هەبوو، ئەوانیش لەناو پادگانەوە بە تۆپ و هاوەن و دۆشکە و قەناسە، زۆربەی شاریان وێران کرد و خەڵک زەرەر و زیانی زۆری بەرکەوت. زۆر زوو هەیئەتـی دەوڵەت لە تارانەوە بـە ڕێبەریی ئایەتوڵڵا تاڵەقانی و لە کوردسـتانەوە هەیئەتی کورد بە ڕێبەریی مامۆستا شێخ عیزەدین لە شاری سنە بەیەک گەیشتن. بڕیاریان دا کاروباری شار و پادگان و بەڕێوەبەری دامودەزگاکان بدرێت بە شورایەکی هەڵبژێردراوی خەڵک.

تفەنگەکەم فرۆشرا

خەڵکی سـابڵاغ بە تایبەت لاو و خوێندکار بە خۆبەخشی شتومەکی وەک خـواردن و دەرمـان و پەتوویـان کـۆ دەکـردەوە و بـە کاروان بەرەو سـنە وەڕێ دەکەوتن. چەند دەستەیەکیش بە چەکەوە چوون بۆ یارمەتیی براکانیان، هەرچەندە شەڕ زۆری نەخایاند و تەواو بوو. ئێوارە سـولەیمان هات، گوتی ئەوە یوسـف و براکەی ئامـادەن بە خۆبەخش بچن بۆ سنە، تفەنگیان نییە، بزانە تفەنگێکیان بۆ پەیدا ناکەیت؟! ژ٣ یەکی بێقۆنداغـی تـازەم هەبوو، دامـێ گوتم هاتییەوە بۆم بێنـەوە، قەولی دا لەسەر دەستی سولەیمان. شەڕ تەواو بوو ئەوان هەر نەگەیشتبوون و زانیم هەر نەچوون، گوتم سولەیمان، پێیان بڵێ با تفەنگەکە بێنەوە، هەر ئەمڕۆ بە سبەینێیان کرد و دیار بوو فرۆشتبوویان. لە چوارڕێی ئازادی پێشـمان پێ گرتن و سوێند و پاڕانەوە دەیهێنینەوە، لەو دەمەدا شەهید تەها کەرباسـی هات و گوتی، یوسـف تۆ قەولت بە سولەیمان و عەلی داوە و ئەوانیش متمانەیان پێ کردوویت. ئیتر یوسف تەحەموولی نەما و بە گریانەوە گوتی، بێشـەرەفی برام هەر ئەو شـەوە کە وەرمانگرت

بــردی فرۆشــتی! تەها لێکــی کردینەوە و ســولەیمان کــە زۆر تووڕە بووبوو، ئارامی کردەوە و گوتی، چەکم زۆرە و ڕەشاشێکم هەیە بۆتان دێنم. ڕازی بووین لەســەر قسەی تەها و ڕۆیشتین. هێندەی پێ نەچوو تەها لە شەڕی نەغەدە شەهید بوو. ئیتر منیش تفەنگم هەر نەدیتەوە و فرۆشــرا و خورا بە دەستی دۆست، ئەوەش دووەم تفەنگ بوو دۆست لێی دەفرۆشتم و دەیخوارد!

ئەشرەفی دێهقان

لــە ســەرەتای بەهــاری ۷۹دا دوای ڕووخانــی ڕژیمــی پەهلــەوی، بەهارێکی خۆشــی ئازادی و شــادی باڵی بەســەر هەمــوو کۆمەڵگەی ئێران و بە تایبەت کوردســتاندا کێشــابوو، ئازادییەکی بێسنوور هەبوو بۆ خەڵک، لە هەر کەلێن و قوژبنێک کتێب و ڕۆژنامەفرۆشــی، مەقەڕی حیزب و ســازمانێکت دەهاتە ســەر ڕێ. ڕۆژێک ســولەیمان تەلەفۆنی کــرد گوتــی ترومبێلێک بێنە و وەرە بۆ ماڵ، کە چووم یەک دوو فارس دیار بوو بە دەمانچەوە لە حەوشــە بوون و خانمێک لە ژوورەوە بوو. ناســاندی، ئەشــرەفی دێهقان بەرپرســی شــاخەیەکی چریکەکان بوو. ئەشرەف لە سەرتاسەری ئێران زۆر ناسراو و مەشهوور و مەحبووب بــوو. ئەو، لە زەمانی شــادا وەک یەک لە کچە هــەرە گەنج و ئازاکانی ســازمانی چریکــەکان لــە ڕووبەڕووبوونــەوەی دەســتەویەخە لەگەڵ پۆلیســی شــادا گیرابوو، خوشــکی بەهروزی دێهقان لە سەرکردەکانی ڕێکخراوی چریکەکان و دۆســتی نزیکی ســەمەد بەهرەنگی بوو، دواتر شــا ئیعدامی کرد. ئەشــرەف بە دە ساڵ زیندان مەحکوم کرابوو، دوای دوو ســاڵ توانیی هەڵبێت و تا ســەرکەوتنی شۆڕشی ئێران بەشداریی شەڕی چریکی دەکرد و لە حەشارگەدا بوو.

ســولەیمان گوتی، ئەشــرەف زۆر بە نهێنی هاتووە و میوانی ئێمەیە و قــەرارە لە مێتینگێکی ســابلاغ قســە بکات. ڕۆژانــە دەبێت دەرزی لە خــۆی بدات. قەرارمان دانا هەموو ڕۆژ بچم لەگەڵ ســولەیماندا بیبەین

بـۆ لای بابم و دەرزییەکەی لێ بدا. بابم لەگەڵ ســولەیماندا زۆر گاڵتە و جەفەنگیــان هەبوو، ســولەیمان بــە بابمی گوت، ئەو خانمە ئاشــنایە و دەرزیــی لێ بدە. بابیشــم بردیە پشــت پــەردە ســپییەکە، لەناکاو بە دەنگی بەرز گوتی، کوڕە ســولەیمان ئەوە دەمانچەی لە پشــت قونێتی! ســولەیمان گوتی، کاک برایم ئەوە خەتەرە، باسی مەکە، لەو ژنانە نییە کە جەنابتان بینیوتانە، بە تەنیا سەد پیاو دەرەقەتی نایەن!

ئیتر چەند ڕۆژان هەموو ئێواران بە ســەیارە دەمانبرد بۆ لای بابم و هەر لە ناو سەیارە گەڕانی شارمان پێ دەکرد، زۆر ئاسوودە بوو لە ماڵی سولەیمان و لەگەڵ دایک و خوشکەکانیدا زۆریان خزمەت کرد.

چەنــد ڕۆژ دواتــر لە مێتینگێکی گــەورە لە مەیدانی مــەلا جامی لە باڵکۆنــی بینایەکــەوە، ئەشــرەف نوتقێکــی گەرموگوڕی کرد و باســی خەباتی خۆیانی کرد لە ســەردەمی شــادا. یەک دوویەک لە کوڕەکانی هاوڕێ بە بەر دوکانی بابمدا پیاسە دەکەن و دەڵێن، میرزا برایم نازانی ئەشرەف چیی کرد، حەیف لەوێ نەبوویت! بابم دەڵێ بڕۆن ڕۆڵە، ئێوە لە دوورەوە دیوتانە، من قونیشیم دیوە! ئیتر سینگ لێیان دێنێتە پێش و بۆیــان باس دەکات، ئەوە هەفتەیەکە هەموو ڕۆژێک هاتووە و دەرزیی لــێ داوە. کوڕەکان لەســەر جادە بە گاڵتەوە هاواریــان دەکرد: هەتێ[1] عەلی، بابت ڕەفیقی ئەشرەف بووە و نەمانزانیبوو!

یەکەم شەهیدی یەکێتی لە ڕۆژهەڵات

لە بەهاری ٧٩دا ڕۆژانە دەستەدەستە پێشمەرگەی ماندوو، نەخۆش و تامەزرۆکانــی یەکێتی بۆ دیتنی شــارەکانی ڕۆژهــەڵات و بە تایبەت ســابڵاغ زۆر بە ئازادی پەیدا دەبــوون. تێیاندا بوو وەک ئێمە لە گرتنی پیاوخراپ و ساواکی و کێشکگرتنی شار و چالاکی و تەنانەت بەشداریی شەڕی سنە و کەرەفتووی سەقز و هاتوچۆی ئەولا و ئەملاشیان دەکرد.

١- هەتــێ، کورتکــراوەی هەتیوەیــە، مناڵەســابڵاغی بــۆ بانگکردنی یەکتر بەکاریان دینا.

شەهید حەمە نەگرەیی خەڵکی گەرمیان، یەکەم شەهیدی یەکێتی بوو لە شەڕی ئاغاکانی کەرەفتوو گیانی خۆی فیدای شۆڕشی ڕۆژهەڵات کرد.

سیروان تاڵەبانی

مانگـی گوڵانـی ۷۹، کاک دلێر چەند کەسـی لەگەڵدا بـوو، هاتن بۆ ماڵـی ئێمـە، گوتی، ئەوە فەرماندەی عەسـکەری و زۆر بە حورمەت و گەورەیی باسی سیروان تاڵەبانیی بۆ کردین. وەک برا لە لای خۆمان بۆ چەند ڕۆژێک مایەوە، پێشمەرگەی ئازا و قارەمان کاک حەسەن خاوێی یەک لە هاوڕێکانی بوو لەم سەفەرەدا. گوتیان، هاتووین بۆ تفاقی شەڕ و چەککڕین و هەرێمەکەمان پێدوایستییەکی زۆری سەربازیی گەرەکە. بەیەکەوە کەوتینە بازاڕ و کۆکردنەوە و کڕینی شتومەکی جەنگی.

کاک سیروان، جوامێر، پیاوێکی بە زیپکوزاکوون[1]، لەسەرخۆ، مەند[2] و جێی ڕێز بوو. هەر کە بۆ یەکەم جار دەتدیت هەستت بە کەسایەتیی بـەرزی دەکرد. ڕۆژی پێش ڕۆیشـتنەوەیان بـۆ هەرێمەکەی خۆیان و ماڵئاوایی، ئێوارەیەکی خۆشـمان بۆ ڕێکخسـت، ئەبوو شـەهاب، عەلی ئامەخان، سولەیمان و چەند برادەری دی بۆ بەڕێکردنیان لەوێ بوون. زۆر بەداخەوە چەند ڕۆژی نەبرد خەبەر هات لە ڕێی چوونەوەیان، لە شارەزوور سیی مانگی نیسانی ۷۹ بەسەر کەمینی جاشدا کەوتوون و کاک سـیروان و کاک حەسـەن و چەند پێشمەرگە شەهید بوون. داخ و حەسرەتێکی زۆری بۆ جێ هێشتین.

شەڕی کورد و ئازەری

حیزبی دێموکرات دوای سەرکەوتنی شۆڕش لە ئێران، ڕۆژانە کادر و ئەندامەکانی لە هەندەران و عێراقەوە دەهاتنەوە، لە سـەر قەڵاندۆش و بـە باوەشـی گەرمی خەڵـک، بەخێرهاتـن دەکران. هـەر ڕۆژە و لە

١- زیپکوزاکوون، تێگەیشتوو، ژیر و عاقڵ.
٢- مەند، سەنگین و لەسەرخۆ.

شــار و شــارۆچکەیەک بە ڕێپێوان و کۆبوونەوەی جەماوەری، خۆیان دەناســاندەوە و خەڵکێکــی زۆر بــە تایبەت لە ناوچەکانــی موکریان و شکاک و شنۆ، لایەنگریان بوون.

ڕۆژی بیســتویەکی نیسانی ١٩٧٩ سەرەی شــارۆچکەی تێکەڵاوی کــورد و عەجــەم لە نەغــەدە بــوو. دوکتۆر قاســملوو نیــازی بوو لە کۆبوونەوەیەکــی گــەورە لــە مەیدانــی وەرزشــی ئەم شــارە حیزبی دێموکرات بە کۆمەڵانی خەڵک بناســێنێتەوە. پاســدار و بەکرێگیراوانی ئاخوند حەســەنی بە هانــدان و دنەدانی ئازەرییەکانــی نەغەدە، هەلیان قۆســتنەوە و شــەڕێکی بێبزەیانــە و ماڵوێرانکەریان بەســەر ئەم دوو نەتەوەیە، کە ســاڵیانی ســاڵ بوو بە ئاشــتی و برایەتی پێکەوە دەژیان، ســەپاند و نیوەی شــارەکە وێران و سەدان کەس کوژران و بریندار و ئاوارە کران. لێکدانەوەی هەڵەی کادرانی حیزب و ڕاوێژکارانی ناشارەزا و دوور لــە فەرهەنگــی پێکەوەژیانــی کورد و ئــازەری و دیاریکردنی کاتــی هەڵە لە لایــەک و دوژمنایەتی و دەمارگرژیی ئاخوندێکی جاهیلی وەک حەســەنی وای کرد کارەســاتێک لەم شــارۆچکەیە ڕوو بدات کە پاشــماوەی برینەکانی بە دەیان ســاڵیش ســاڕێژ نەبنــەوە. ژن، منداڵ، پیرەپیاو، وردودرشــت، دار و بەرد، لە بەرامبەر تووڕەیی و غەزەب و قینلەدڵی خەڵکی بێویژدان و بێڕەحم و ئاژاوەچیدا، نەکرا لە ئەماندا بن.

خەڵک لە شارەکان و بە تایبەت لە سابڵاغەوە پۆل پۆل بە کەرەسەی شەڕەوە وەڕێ کەوتن بەرەو نەغەدە، عەقڵ و مەنتق نەمابوون و جێی خۆیــان دابوو بــە ڕق و کینە و دەمارگرژی کورد و عەجەم، شــیعە و ســوننی، ئیتر دڵســۆز و بەمشوور قســەی نەدەڕۆیشت و کەس گوێی بــۆ نەدەگرتــن، ڕۆژ ڕۆژی جاهیــل و نەفامەکان بــوو، ئەنجام بوو بە کەوتنی ســەدان جەنازە و بریندار و تالان و ڕووخانی ماڵ و کاشــانە، گۆڕســتانی بوداق ســوڵتان لە سابڵاغ لە ڕۆژی حەشر دەچوو، سیمای شاری نەغەدە وەک پاشماوەی لەشکری مەغۆل بوو.

تەها کەرباســی بە ترۆمبێل لەگەڵ هاوڕێیەکی وەڕێ دەکەون بچن

بۆ سێ ڕای نەغەدە لە جادەی ڕەزائییە، زۆر بێڕەحمانە بەر دەستڕێژی گوللەی بەسیجییەکانی حەسەنی دەکەون و هەر لەوێ شەهید دەبن. تەها کوڕێکی خۆشەویست و ئازا و مێرخاسی سابڵاغ بوو، لەم دواییانەدا بە هۆی ئەوەی ئەویش هاتوچۆی پێشمەرگەکانی لە قەندیل دەکرد، زۆر لێک نزیک بووبووینەوە، تەها لە حەولی کۆکردنەوەی چەکوچۆڵدا بوو و دەیزانی زوو یان درەنگ شەڕ بەربینگمان پێ دەگرێت، نەیدەزانی خۆی بە یەکەم فیشەکی شەڕی ئاخوندەکان لەگەڵ کورد دەبێتە قوربانی.

کاک ئەحمەد خاتەمی پیاوێکی سەرسپی و ناسراو و کارمەندی کۆنی ئیدارەی سجیلی سابڵاغ، بە پەلە بە خەبەری شەڕ لە نەغەدە، وەڕێ دەکەوێت بچێت کچەکەی بێنێتەوە، هەر لە سێ ڕای نەغەدە ئەویش بەسەر چەکدارەکانی ئاخوند حەسەنیدا دەکەوێت، بێگوناح و بێچەک، پیاوێکی بەم سەر و سیمایە، بەوپەڕی بێڕەحمی شەهید دەکەن و بە ئاوێیدا دەدەن. بە دەیان نموونە ئەم یەک دوو ڕۆژە دیتران و قرچەی لە هەموو دڵێکی پاکی مرۆڤە بە وێژدانەکان هێنا. کوردە قینلەدڵ و شەڕخواز و بێکەرامەتەکانی بەرامبەر بێدەسەڵات شێر و بەرامبەر زۆردار خوێڕی و ڕێوی سفەت، لە بەکرێگیراوەکانی حەسەنی نەمانەوە و لە کوشتنی خەڵکی بێدیفاع و دەستڕێژی بە کچانی ئازەری و دزی و تاڵان و شەڕەخۆری کۆتاییان نەکرد. ئێوارەی ڕۆژی دوایی لەگەڵ دوو هاوڕێدا بە سەیارە بە جادەی پەسوێدا ویستمان بچین بۆ دەوروبەری نەغەدە و یارمەتیی خەڵک و بریندار بدەین بۆ هێنانەوەیان، لە جادە خۆڵ و تێکەڵەکە سەردەکەوتین، لەناکاو لە قەراغ جادە جەنازەمان دیت، دابەزین و دیتمان دوو چێوداری مەزلوومی ئازەری ڕووت کراون و هەر لەوێ کوژرابوون، دواتر لە خەڵکمان بیست کێ ئەو تاوانە نامرۆڤانەیەی کردووە؟! زۆر بێسووچ و گوناح، تەنیا لەبەر ئەو برە پارەیەی گیرفانیان، ئەو کردەوە قێزەونەیان ئەنجام دابوو.

١٠

نامەیەک بۆ زەبیحی

کاک زێـڕۆی بەرپرســی هەرێمــی قەڵادزێی یەکێتــی چەند جارێک هاتبــوو بــۆ لامان و زۆر هەســتی بــە نزیکی دەکــرد. ئێوارەیەک هاتە ناوماڵ و لەگەڵ دایکمدا قســەیان دەکرد، دایکم باســی کاکی بۆ دەکرد، دیــار بوو لــە زووەوە و ســەردەمی جەلالــی، کاک زێڕۆ لــە نزیکەوە زەبیحیی دەناسی. دایکم گلەیی بەختی خۆی لا دەکرد و دەیگوت، ئەوە هەمــوو هاتنەوە، مامۆســتا هێمن، کاک حەمەدەمین ســیراجی، دوکتۆر قاســملوو و هەر هەموویان؛ کاکم لەگەڵ مامۆســتا هەژاردا ڕۆیشــت، ئەوە هەژار چوار پێنج ســاڵە لەگەڵ مەلا مســتەفادا هاتووەتەوە، ئەدی بۆ کاکم ئێستا کە شاش نەماوە ناگەڕێتەوە؟! تووخوا ماوە؟! کاک زێڕۆ سوێندی بۆ خوارد و گوتی دایە گیان مامۆستا زەبیحی زۆر لەم قسانە گەورەتــرە و دڵنیــا بە ماوە و ئێمە خەبەرمان لێی هەیە، هەر ئێســتا با عەلــی نامەیەکی بۆ بنووســێت، شــەرت بێ من بە دەســتی بگەیەنم و وڵامیشتان بۆ بێنمەوە. دەستم کرد بە نووسینی نامە بۆ یەکەم جار بۆ زەبیحی و خۆم ناســاند و گوتم ئەوە ئەم نامەیە لە زمان دایکم و هەر هەموومان دەنووســم، تکایە گەر پێتگەیشــت وەڵامان بدەوە، تەلەفۆنی ماڵی خۆمانم بۆ نووسی و نامەم دا بە دەست کاک زێڕۆ.

زەماوەندی کاکم

لــە پانــزەی پوشــپەڕی ١٣٥٨ (شەشــی جــولای ١٩٧٩)دا، کاکــم زەماوەنــدی کــرد. بە هۆی شــەهیدی زۆر و شــەڕ لە ســنە و نەغەدە و هەمــوو ڕووداوەکان، قەناعەت کــرا زەماوەندی زۆر گەورە نەکرێت و بە یەک دوو ڕۆژ شــادی و ناندان و دواتر گواســتنەوەیەکی ســادە

تێیپەڕێنن. سولەیمان و دەستەی هاوڕێیانمان گەرموگوڕیی زۆریان دابوو بەم ئێوارەیەی کاکم دەچووە ناو ژیانی نوێوە. سولەیمان دەوری زۆر چالاک و برازاوایانەی گێڕا بۆ گەرموگوڕیی داوەتەکەمان[1]. سیمایەکی شۆڕشگێڕانە درا بە زەماوەند و جۆری میوانەکان. زۆربەی ئەو کوڕە خۆشنێوانەی شارەکەمان بە جلی جوانی کوردانە، ڕیزی چۆپیکێشانیان بە زرمەی قاچ و دروشمی کوردانە، زەماوەندی کاکمیان لە زەماوەندەکانی سەردەمی شا جیا دەکردەوە. جەمال موفتی، قادر سەیاحی، کەریم بللوری، مینە قەڵەو، مەحموود کەرکوژ، مەمەد سەبزەچی، عەبوو و فاروق و خوشکەکانی سولەیمان هەر هەموو بەشێک بوون لە ماڵ و کەسوکاری زاوا. ئوستادی فلوت کاک عەزیز عابد کوڕی پوورم، دوای چەند ساڵ دیسان دەستی بۆ فلوتەکەی برد و بە تێچریکانی مەقامەکانی جەمال موفتی و کیژەکەی کافرۆش، بەخوا خۆشم دەوێی و دەنگی بە سیحری قەرەنییەکەی قادر سەیاحی و سەمای جوان و نەرمی مینە قەڵەوی خۆشەویستی هەموان، شیعر خوێندنەوەی کاک محەمەد کەریمیی بێژەر، هەر هەمووی پڕ بوون لە بۆنی خۆشەویستی و یەکڕەنگی. لە زەماوەندی کاکم بە بۆنەی فەزای سیاسیی سابلاغ و ڕۆحی شۆڕشگێڕیی خەڵک، فەقیری و دەوڵەمەندی، یان شاباشی زۆری دەوڵەمەندەکان هیچ نرخ و شوێنێکی بۆ نەکرابووەوە، بە پێچەوانەوە، ئەوەی زۆرتر جێی ڕێز و چای دووڕەنگ و کورسی و شوێنی تایبەتی بوون، دەوڵەمەندەکانی شار و بنەماڵە بەفیز و دەعیەکانی شار نەبوون، بەڵکو هەموو میوانەکان و لاوەکان وەک یەک بوون و هەر هەموو بەدڵ و گیان وەک هاوڕێ و دۆستی خوشک و براکانی حەسەن خۆیان بە بەشێک لە ماڵی زاوا دەزانی. ئەوە دایک و باب و پوور و خاڵ و مام بوون، شوێنکەوتووی ئێمەی لاوان بوون، نەک بە پێچەوانەوە، ئەوە ئەوان بوون گوێیان بۆ دەگرتین و ئەوە ئێمە و بە تایبەت سولەیمان و دەستەی هاوڕێیانی

١- داوەت بە مانای شایی و زەماوەندە.

بوون بڕیاریان دەدا چۆن و چ بکرێت و کێ بانگهێشت بێ و کێ نەبێ؟!

ســولەیمان سەرتۆپ و گوڵی مەجلیس بوو، ئەو بە خۆی و هاوڕێ و خوشــک و بــرا و خزمەکانی شــادی و خۆشەویســتیی بــۆ هەموان هێنابــوو، لــە چرکەیەکدا لــە دە لاوە گوێت لە ناوی ســولەیمان دەبوو، هەموو بانگیان دەکرد، دەمێک لە سەرچۆپی بوو، چاوترووکانێک دواتر لە گاوانی، ســەرچۆپیی کز و داماو کردبوو، تێهڵدەچوویەوە و لەپڕ لە بەژنی هەڵپەڕکێ هەر هەموویانی وەجووڵە و سەما دەخست. ئەو چاوی لــە هەموان بوو، خزمەتــی هونەرمەندەکان، پەزیرایی لە پێشــمەرگەی یەکێتــی، بردنــی کچان و شــەرمێونەکان بۆ ڕیــزی هەڵپەڕکێ، گاڵتە و جەفەنــگ لەگــەڵ دایکی زاوادا، نــە وەعەرد دەکەوت و نــە لە حەرەکە دەوەســتا، ســمێڵی زەرد و سووری، شەدە و مشــکیی سپی و ڕەشی، فەقیانەی دەســتی، پشــتێندی پەشــمینەی گرێگرێی، جامانەی سەوز و شین و قاوەیی، هەمووی هەر هەمووی بەیەکەوە، هەر لە خۆی دەهات و هەر لە خۆی جوان بوون. هەر بۆیەش کە شــەهید کرا تەنیا دایک و بــاب، خوشــک و برا، خزم و کەس و هاوڕێکانــی نەبوون کە دەگریان، هەموو شــارەکە بەیەکەوە گریان و ئاســمانیش بە هــەورە چڵکنەکانی ڕێبەندان، سەری بۆ دەقوڕ نا!

چیرۆکی یەکەم دڵداری

لــە زەماوەنــدی کاکم و لە هەڕەتــی شۆڕشــگێڕی و لاوێتیم وەک لاوێکی ٢٠ ساڵان بۆ یەکەم جار بە تێکگیرانی دووچاوی ڕەش و قژکاڵ، خورپــە کەوتــە دڵم، دەیان جارم دیبوو، هەرگیــز وا بە زەقی چاوم لێ نەکردبوو، ئێستاش پێم بە گوناحێکی گەورە بوو، بۆ وا چاوم لێ کرد؟! بۆ پێشی ئەو دڵەکوتەیەم پێ ناگیرێت؟! هەزار جنێوم بە خۆم دا؛ بەسە عەلی وەرەوە سەرخۆ، تۆ هەرگیز وا نەبوویت، تۆ بۆ دڵداری نابێت، تۆ چۆن بەم چاوە سەیری ئەم کچە دەکەیت؟! ئیتر ئەم نیگایە بوو بە سڕ و ڕازێک بۆ چەند ساڵ تەنیا خۆمم پێ دەخواردەوە! لە نێو ئەو حەوشە

و حەشـــیمەتە بەبــێ ئەوەی هیچ چەشــنە ئیجازەیەکم لــێ وەرگرێت و بە دەســـت خـــۆم بێــت، بیلبیلەکانی چـــاوم زۆر بە کزی و شـــەرمی و نهێنی گرگر دەچوونەوە سەر هەمان نیگا، ئای کە بێزار بووم لە خۆم، دەمگوت باشە خۆ تۆ دەیان جار قسەت لەگەڵ کردووە و زۆر هێمن و بە ســـادەیی تێپەڕیوە و هیچ هەســـتێکی وا وروووژێنەرت نەبووە، ئەدی بۆ ئەمڕۆ وا دەکەی و خەریکی ڕۆژەکە لە خۆت تێک دەیت؟! خۆ ئەوە لەگەڵ نەرمینی خوشکم لەو قوژبنە دانیشتووە، بۆ نەرمین دەیناسێت؟! هەرچـــی دەمکرد و دەهاتم و دەچووم نیگایەک هەر دەچووەوە بۆ لای ئـــەو، هیچ پێم خـــۆش نەبوو، لە خۆم بێزار دەبـــووم. بەڵام دیار بوو و نەدەشـــاردرایەوە ئەم نیگای چاوانە، بێخەبەرانە نقورچێکی وای لە دڵم گرتبوو هەڵیقرچاندبوو.

بە درێژایی ئەم ســـێ چوار ســـاڵە لە تەوریز و هاوینەکانی ســـابلاغ و کـــۆلان بە کۆلانی حەزلێکردوویی حوســـێن و برایـــم لەگەڵیاندا بووم و دەیـــان چاوڕەشـــی جوانم دیبـــوون، ئەوان بە تاریکیی شـــەوان و لە پشـــت دەرگاوە دەچـــوون بـــۆ ژوان، نامەیان بۆ کچان فـــڕێ دەدا و لە ڕێـــی هاتوچۆی مەدرەســـەیان لەدوای ســـێبەریان دەڕۆیشـــتن لە ماڵ بـــۆ مەدرەســـە و لە مەدرەســـەوە بۆ ماڵ دوایان دەکەوتـــن بە ئومێدی زەردەخەنەیەک. ئەوان وا بوون و کۆڵیان نەدەدا، شـــەوانی هاوین هەر کۆلانە جێژوانی ســـێ چوارێکان بوو، حوسێن لەم سەر کۆلان و برایم لەوی تر، کێشکم بۆ دەکێشان و هەرگیز بیرم لە دڵداری و خۆشەویستی نەدەکردەوە، پێم دەگوتن چۆن لە ڕووتان دێ وا خۆتان زەلیل بکەن و بپاڕێنـــەوە لەبەریان؟! بـــە گاڵتەوە دەیانگوت عەلی جارێ لێی نازانێت و عەقڵی بە شتی وا ناشکێت! غروور و لەخۆڕازی بوون بوو، یان شەرم و پێعەیبە بوون و بێغیرەتی و ترس بوو؟! بۆم نەکرا هەرگیز دڵداری و جێژوان بکەم، هەر کە هەســـتم جووڵا و کەوتمە ڕۆژانی لاوێتی، حەزم لـــێ بوو گەورەتر بم لـــەوەی کە هەم، عاقڵتر، سیاســـیتر، دەوڵەمەندتر، کوێخاتـــر، هەر هەمووی زیاتـــر لەوەی کە بووم، زۆریم لە خۆم دەکرد

زیاتــر بم. بە کورتی هەرگیز ئیجــازەم بە عەلی نەدا وەک خۆی بێت و وەک ئەوەی کە هەیە بڕوانێتە خۆی و چاوەڕوانی لە خۆی هەبێ!

وردەوردە هــاوڕێ و هاوتەمەنەکانــی خــۆم و کــردەوە و عاداتی سروشتی تەمەنی خۆمم بیر دەچووەوە و جێ دەهێشت. هیچ پێویست نەبوو من ژوانکردن و دوای کچان کەوتنم پێ عەیب بێ و بە شایستەی خۆمی نەزانم، هەر لێم حاڵی نەبوو ترســنۆکی و شــەرم بوو یان لەخۆ ڕازی بــوون، ئیجازەی نەدەدا بە پاڕانــەوە و لاواندنەوە بە کیژۆڵەیەک بڵێم خۆشم دەوێیت، خاکی بەر پێتم، شێت و شەیداتم، بۆ ماچێکت سوێم دەبێتــەوە و ئامــادە بم تا بەری بەیانی لەبەر شــۆقی کزی دارتێلەکەی بەرماڵیان بێم و بچم و پاکەتە جگەرە بەتاڵ کەم و بە دەیان لاپەڕە ڕەش کەمەوە بە شیعر و پەخشانی درۆی عاشقانە، بوێرم بە سەربانەکەیاندا سەرکەوم و بۆی دە ژوورەکەی باوێم!

بۆ یەکەم جار گوێم لە دەنگی زەبیحی بوو

گــەڕی هەڵپەڕکــێ گــەرم بوو، لەنــاکاو بە دەنگی بــەرز نەرمین لە ژوورەوەڕا هــاواری کرد عەلی، عەلــی دەوێ، تەلەفۆن لە ڕێی دوورە، نازانــم چیی گــوت، بە زمانی عێراقی قســە دەکات! بە پەلــە ڕامکرد و گوشــیم لە نەرمین وەرگرت، ئەلۆ کێی؟! خاڵە گیان تۆی؟ قوربانت بم، نامەکە گەیشــت؟ هەر ئەوەم گوت و پەلاماری گوشییان دا لە دەستمی بفڕێنــن، ئــەو دەیگوت بیدە مــن و ئەوی دی گوشــیی دەفڕاند، پڕ بوو لــە خزم و تایفە، لەم فــڕان فڕانەدا وایەری تەلەفۆنیــان پچڕاند، ئەلۆ، ئەلــۆ، دەنگ نەمــا، زۆر تووڕە بووم و هەموویانــم دەرکرد و دەرگای ژوورەکەم داخســت، بە ددان وایرم ڕووت کرد و لێکم بەستنەوە، قرتە قرتێک هات، ئەلۆ؟ ئەوە چی بوو عەلی؟! خاڵم هەر لە پشــت گوشــێکە بوو، وەڵا خاڵە گیان قەومگەل لە خۆشی تۆ گوشییان فڕاند و پساندیان. قســەمان کرد و تێگەیشــتم نامەکەی بە کاک زێڕۆدا ناردم کاری خۆی کــردووە و ئەویــش تەلەفۆنــی کردووە. گوتی دێمــەوە و فلان ڕۆژ بە

خانێدا دەگەمەوە، گوتی ئەوە بۆ وا قەرەباڵغە؟! گوتم، زەماوەندی برای گەورەمانە، زۆری پیرۆزبایی کرد. شـادی لە دایکم بوو بە دوو، دوای سیوسـێ سـاڵ لە دووری، برای گـەورەی خەبەری هـات و مزگێنیی هاتنەوەی بۆ نیشـتمان و باوەشـی خوشـک و برا پەیدا بوو، ڕێک لە ڕۆژی زەماوەندی کوڕی گەورەی.

گەڕانەوەی زەبیحی

لە مانگی گەلاوێژ و سـەرەتای ئابـی ۱۹۷۹دا چەند ترۆمبێل لەگەڵ خـزم و دۆسـتاندا وەڕێکەوتیـن بۆ لای خانێ، لە سـەر سـنوور زۆر وەسـتاین و چاومان گێڕا هیچ خەبەر نەبوو، وردەوردە درەنگ دەبوو، گەڕاینەوە بۆ سابلاغ. لە کۆلانی ماڵی باپیرم سەرکەوتین، دیتمان خەڵک و قەرەباڵغـی هەیە، نزیک بووینەوە دایکم و پوور و کەسـوکار هەموو لە حەوشـەکە و لە بەردەرگا ڕاوەستابوون، گوتیان وەڵا خاڵە ڕەحمان خۆی هاتووەتەوە بەردەرگای ماڵی خۆیان، بە پیکابێک و پڕ لە کتێب.

بـۆ یەکەم جـار ئەو خاڵەی هەرگیـز نەمبینیبوو، بەڵام شـەووڕۆژ لـە زمـان دایکـم دەمبیسـت و گوێم لە لاواندنـەوەی دەبـوو بۆ برای دوورەوڵاتـی، لە نزیکەوە بینیم و باوەشـم پێدا کـرد. خەڵکێکی زۆر لە هاتوچـۆدا بـوو، گوتی کاکـە عەلی، خۆم بە ئانقەسـت ڕێگەم گۆڕی و بەم شوێنەدا نەهاتم، کە بە تەلەفۆن پێم گوتی. دوای تەلەفۆنەکە بۆیان باس کـردم خەڵکی کە دەچن بەرەوپیری خەڵکی وەک ئێمە، قەرەباڵغی دروسـت دەکەن و لەسـەر قەلاندۆشـان بە شایی و خۆپێشـاندان، بە چەندیـن سـەعات دەیانبەنەوە ماڵەوە، من ئەو شـتانەم پێ خۆش نییە و زۆر بێـزارم لـە خۆدەرخسـتن، بە باشـم زانی خۆم بە ئەسـپایی و ئارامـی بێمـەوە، پیکابێکم بـە کرێ گرت و هاتین بۆ مەهاباد، ماشـاڵڵا زۆر گـەورە بووەتەوە، بە سـایەقەکەم گوت، دەرمانخانـەی تەهازادە شـارەزای؟ گوتی دەیدۆزمەوە، هاتە بـەر دەرگای دەرمانخانە و ماڵی خۆمانم ناسـییەوە، دایکت و پوورت لە بەردەرگا بوون و ئەوە لێرە لە

خزمەتوودا دانیشـتووم. زۆر زوو دەنگی دایەوە زەبیحی دوای سـی و چەند سـاڵ بۆ خۆی هاتەوە بەردەرگای ماڵی باوکی، ئیتر تا درەنگانی شـەو دەستەدەسـتە پیرەپیاوەکانی ناسـراوی زەمانـی زووی دەهاتن و یەکتریـان لە بـاوەش دەگرت، لاوان و خەڵکی تریـش دەهاتن پێمان دەناسـاند. چوارمشقی لەسەر فەرشەکە دادەنیشـت و دوو سەرینیش پاڵی وێ دەدا، تەپڵەکی جگەرەکەی لە تەنیشـت خۆی دادەنا و بۆ یەک چرکەش جگەرەکەی نەدەکوژاندەوە.

پیاوێکی زۆر ئارام و لەسەرخۆ بوو، زۆر کەمی قسە دەکرد، هەستت دەکرد دائیم لە بیرکردنەوەیەکی قووڵ دایە. بەو هەموو گەنج و چالاک و هاتوچـۆی ئەحـزاب و ئیعلامییە و بەیان و کتێب لە سـەر جادەکان وڕوکاس بووبوو. سولەیمان زۆری خۆش دەویست و ڕۆژانە سەردانی دەکرد، ئەویش بە هاتنی سـولەیمان دڵخۆش دەبوو، پرسیاری ناوبازاڕ و سیاسـەتی ڕۆژی لێ دەپرسـی، مامۆسـتا هێمن و کاک حەمەدەمین سیراجی و ئەدیب و شاعیرانی سابڵاغ بە بەردەوامی سەردانیان دەکرد. خۆی لە سیاسەتی ڕۆژانەی حیزبگەلی حازر لە ناو شار نەدەدا و هەر پێی سـەیر بـوو ئەو هەموو خەڵکـە بۆ هەر هەمووی سیاسـەت دەکا و هەمووشـی وا دەمارگـرژ و بە ئیحسـاس و گەرموگـوڕن. دەیگوت باوکەکـەم؛ خۆ ئێوە موناقەشـە و بەحس ناکەن، ئێوە شـەڕ دەکەن و مسـت ڕادەوەشـێنن! بۆ بە هاتوهاوار و قسەی ناشـیرین لەگەڵ یەکدا دەدوێـن. بەو مـاوە کەمەی کە هاتبـووەوە زۆر باش تێگەیشـتبوو و نیگەران بوو بە هۆی سیاسەت و حیزبایەتی خەریکە قەڵشتێکی گەورە دەکەوێتـە ناو خەڵک و باب و کوڕ، تەنانەت لە یەک ڕاسـت دەبنەوە و برایەک ئەو حیزب و ئەوەی دی حیزبێکی ترە.

لەگەڵ زەبیحی-دا بەرەو بۆکان و مام جەلال

هاورێیانی یەکێتی دەهاتن و سەردانی زەبیحییان دەکرد، کاک دلێر زوو زوو هەواڵ و نامەی بۆ دێنا. وەکی تر ڕۆژانە یەک چەمەدانی گەورە فیشی قامووسەکەی لە تەنیشت خۆی دادەنا و پێیاندا دەچووەوە. کە هاتەوە دوو بەرگی ئەلفوبێی قامووسی پێ بوو، بە یادگار بەشی زۆربەمانی دا، گوتی بە زوویی دەچمەوە و بەرگی سێهەم ئامادەیە بۆ چاپ.

ماڵی خەزووری کاکم دەعوەتیان دابوو، زەبیحی و هەموانیان بانگ کردبوو بۆ نانی ئێوارە. من لە ماڵەکەی چاپخانە بووم، کاک دلێر بە پەلە هات و گوتی، مامۆستا زەبیحی لە کوێیە؟ گوتم هەموو لە ماڵی خەزووری کاکمن و دەعوەتن. گوتی، دەبێت بچی پێی بڵێی زوو هەستێت و بێ لەگەڵماندا، دەیبەین بۆ بۆکان و مام جەلال هاتووە. گوتم جا بەم شەوە چۆن دەبێت، بچم هەڵیستێنم، زۆریان پێ ناخۆش دەبێ؟! گوتی عیلاج نییە و داوای کردووە، هەر ئەمشەو و بەیانی لەوێ دەبێت. چووم بۆ لای لەو ماڵە و هەموو بە دەور لە حەوشە دانیشتبوون و نانیان دەخوارد. فەرموو، فەرموو، ئەوە بۆ زووتر نەهاتی؟! گوتم، ناوەڵا ئێوە فەرموون من کارم بە خاڵمە. چوومە بن گوێی و گوتم دەبێت بڕۆین، مام جەلال هاتووە. ڕاچڵەکی و گوتی کەی؟! لە کوێیە؟! گوتم نابێ کەس بزانێت و بەبێ ئاگاداری هاتووە. گوێی هەموویان لە لای دەمی من بوو لە سەر گوێی خاڵم، ئەرێ کاکە ئەوە چ باسە؟! هیچ نییە ئێستا دێمەوە و دەبێ خاڵم تا شوێنێک بەرم. ئەرێ بابم بۆ دەست هەڵناگری و لێمان گەڕێ با ئەمشەو لەگەڵ خاڵە بە ئارامی دانیشین. هەموو دەستیان کرد بە بۆڵەبۆڵ. گوتم خاڵە دەچم سەیارەکە دەگۆڕم و دێمەوە و تۆش چا و میوە بخۆ و ڕێ دەکەوین. کاکم بانگ کرد و بۆم باس کرد، پیکابەکەی خۆمان بۆ ئەوە نەدەبوو زەبیحیی پێ بەرم بۆ بۆکان. کاکم گوتی وەرە. چووین بۆ لای برادەرێکی خۆی و پیکابەکەی خۆمانی پێ دا، پێژۆیەکی جوانی تازەی هەبوو لێی وەرگرت و دایە دەستم.

هەتیوە کۆمۆنیستە بۆ لێمان ناگەڕێی ئاسوودە بین

خاڵــم دەبــوو بچێتەوە ماڵ و خــۆی بگۆڕێت، لە بــەردەرگای ماڵی باپیــرم ڕامگرت و خاڵم چووە ســەر و مــن و کاک دلێر لە بەردەرگاکە چاوەڕێمان کرد، من چواردەخۆرێکم پێ بوو، خاڵە محەمەدم کە پیاوێکی ســۆفی و زۆر بێدەنگ بوو، لەناکاو لە تاریکیی پاشــخانەکە دەرکەوت، گوتی ئەوە چ باســە عەلی؟ بەو نیوەشەوە بۆ لێرەی؟! گوتم خاڵە گیان، خاڵە ڕەحمان ســەفەرێکی بچووکی هەیــە دەیگەیەنم. هەر ئەوەم گوت و پەلاماری دەمانچەکەی دام لە بن پشــتێندەکەم، دەنگی بەرز کردەوە و دەمانچەی بەرامبەرم ڕاگرت و گوتی: «هەتیوە کۆمۆنیستە بۆ لێمان ناگەڕێی ئاســوودە بین. دوو ڕۆژە کاکم دەســت کەوتووەتەوە، بۆ لێی ناگەڕێی»؟! گوتم خاڵە گیان بۆ وا دەڵێی من هیچکارە نیم و لە خزمەت ئەودا دەڕۆم. بوو بە دەنگبەرزکردنەوە و دەستلەرزینی خاڵە محەمەدم بە دەمانچەوە. گوتم خاڵە تکایە لەسەر پێیە، وریا بە دەردەچێت، بیدەوە بە من. کاک دلێر ویســتی تەداخول بکات، خاڵــە ڕەحمان لە پلیکانەکان هاتە خوار و زۆر بە گرژی گوتی، محەمەد ئەوە چییە؟! ئەو دەمانچەیە دانــێ، بــە تۆ چی؟ خۆ من منداڵ نیم و تا ئێســتا کەس کوێخام نەبووە. خاڵە محەمەد دەســتی کرد بە قسان؛ کاکە گیان وەدوای منداڵەورتکە و کۆمۆنیســتان مەکەوە، ئەوانە ســەرت بە فەتەڕات دەدەن و ئەم قسانە. ئیتر خاڵە ڕەحمان بە توندی بە سەریدا گوڕاند و دەمانچەی لە دەستی ستاند و دایەوە بە من و گوتی با بڕۆین.

خاڵــم زۆر تێکچووبــوو، هەر لە بن خۆیەوە قســەی دەکرد و وەک شتێک بێزار بوو لەم تەداخولەی برای بچووکی، کە زیاتر لە سی ساڵ بوو هیچ لێی نەپرسیبوو. یەک دوو جار منی دواند و دڵخۆشیی دامەوە. بەڕاستی من زۆر پەشۆکاو بووم و ماشێنەکەشم لێدەخوڕی و زۆریش جــادە تاریــک بوو. هەر قســەی لەگەڵــدا دەکردم و دەیویســت خەیاڵم نەڕوات و ئاگام لە جادە بێت. لەگەڵ کاک دلێردا دەستیان بە قسە کرد

و باسوخواستی مام جەلالی لێ پرسی، ویستی مەوزووعەکەمان لە بیر بچێتەوە، ئیتر بە قسە و بیرەوەریگێڕانەوە ئارامی کردینەوە.

لەگەڵ خاڵم و کاک دلێردا سێقوڵی بە جادەی میاندواودا چووین بۆ بۆکان و شەو درەنگ بووبوو. گەیشتینە ماڵی کاک سەلاح موهتەدی، چەند پێشمەرگە لە بەردەرگا بوون، وەژوور کەوتین، هەموو بەرەوپیری زەبیحی هاتن و لەگەڵ مام جەلالدا یەکتریان لە باوەش گرت، کاک سەلاح و کاک سەعد و کۆمەڵێک خەڵکی دی لەوێ بوون، پەزیرایی چا و میوە کراین و خاڵم و مام جەلال چوون بۆ ژوورێکی تر و ئێمەش لە دیوەخانی ماڵی کاک سەلاح تا بەری بەیان بە دیشلەمە و جگەرەکێشان و قسەوباسی ئەو ماڵە پڕ لە سیاسەت و ناوەندە، شەومان لێ ڕۆژ بووەوە.

بۆ بەیانی، هەموو لە ماڵی کاک سەعد میوانی کرابوون و سفرەی شاهانە لە بەردەمیان داندرابوو، مام زوو زوو بە زەبیحیی دەگوت، مامۆستا ئەوە بخۆ، ئەوە زۆر خۆشە، ئەوە بۆ ناخۆیت؟! زەبیحی گوتی، مام جەلال کایەکە ئی خۆم نییە، بەس کادێن ئی خۆمە. من ئاگام لە سیحەتی خۆمە، کارت پێم نەبێ و بۆ خۆت بخۆ! زەبیحی لە خواردن و خواردنەوە زۆر لەسەرخۆ بوو. زۆر کەمی دەخوارد، لەسەر نانخواردن جگەرەکەی نەدەکوژاندەوە و زوو دەکشاوە، ڕۆژانە دەبوو هەمیشە دیشلەمەی لە پێش بێ، زۆر گوێی نەدەدا بەوەی خواردنی شاز و نایاب بخوات.

دوانیوەڕۆ هاتینەوە بۆ مەهاباد و لە ڕێگە پێی گوتم؛ گەیشتینەوە بچۆ بۆ لای مامۆستا شێخ عیزەدین، سەلامی منی لێ بکە و عەرزی بکە خاڵم دێت بۆ لات. کەی باشە؟! یەکەم جار بوو بڵێ دەچم بۆ دیداری مامۆستا. پێشتر نە مامۆستا هاتبوو و نە خاڵم چووبوو بۆ لای!

١١

وڵات زۆر شـڵەژا بوو، لەملاوئەولا دەنگی هەڵایسانی شەڕ دەهات، چەند جارێک هەوڵ درا کورد و تاران ڕێک بکەون، سـەری نەدەگرت، تەنانەت مامۆسـتا شـێخ عێزەدین لەگەڵ کۆمەڵێک مەلا و کەسـایەتی چوون بۆ تاران و خومەینییان دیت. ئەوان، مەلاکانی تاران لە بنەڕەتەوە بڕوایـان بـە کێشـەی نەتەوەیی نەبـوو، دەیانگوت ئەوەی بـۆ چییە و هەمووومان وەک یەک ئۆمەتی ئیسـلامین، دیاریش بوو درۆیان دەکرد، ئەگینـا گـەر جیاوازیمان نییە بۆ دوو سـونی، یان کورد لە دەسـەڵاتی تـاران جـێ ناکەنـەوە و بەروبووم و دەسـەڵاتەکان وەک یەک دابەش ناکرێن؟! هەڵبەت ئەمە ئێستاش وایە کێشەکە عەزەمەتخوازی فارسەکانە و هەر هەموویان کە دێتە سـەر مافی نەتەوەکان و بە تایبەت کێشـەی کـورد، بڕوبیانوویەکـی هیچوپووچی لەم چەشـنە دێننەوە، کوردی پێ سـەرکوت بکـەن و ئیجازە نـەدەن کـورد و نەتەوەکانـی دی بە مافە سیاسـی و کولتوورییەکانی خۆیان بگەن لە ترسی ئەوەی ئێرانەکەیان لـێ دابـەش دەکرێت. مێژووی ئەم سـەد سـاڵە نیشـانی دا بە چەپ و ڕاست، بە ئیسلام و کۆمۆنیست و لیبراڵی ئێرانی، ناسیۆنالیزمێکی زۆر بە هێزی شۆڤێنییانە بەرۆکی گرتوون و پێی گرفتارن. تەنانەت ئەوەندە دەمارگـرژن، هەرگیز ئیجازەیان نەدا تاقـە مزگەوتێکی کوردەکان یان سـوننی لە تاران بێتە چێکردن، کەچی باسـی هەمەلایەنەبوونی ئیسلام و یـەک ئۆمەتـی دەکەن، بەڵام ئەگەر بڕۆن و سـەیر بکەن لە زۆربەی پایتەختەکانی جیهانی مەسـیحی بە دەیان مزگەوتی شـیعە و سـوننی هەیـە، هەرچەندە ئـەوەش دەگەڕێتەوە سـەر بنەماکانی دیموکراسـی و مافەکانـی مرۆڤ لـە وڵاتانی پێشـکەوتوو، نەک تەنیـا هێمنایەتی و کراوەیی دنیای مەسیحییەت!

تاران و حکومەتی تازە بە ڕێبەریی خومەینی، ساغ بوون و بڕیاریان دابوو هیچ بۆ کورد نەکەن و وڵات تووشی شەڕێکی ماڵوێرانکەر بکەن. لە سـایەی ئەم شـەڕە، دەمی خەڵکـی ئێرانی پێ داخـەن و ئیجازە بە میللەتی ئێرانیش نەدەن بە بیانووی تەجزیە و کوفار و ئەم بڕوبیانوانە، ئـەو داواکارییانـەی پێـش شـۆڕش لە شـایان هەبـوو، وەک ئازادی، خۆشـگوزەرانی، عەدالـەت، یەکسـانی و هەمـوو مافەکانـی تریان، لە مەلایانیشـی بکەن. شـەڕ باشـترین هۆکار و بیانوو بوو بۆ دەمکوت و سەرکوتی کۆمەڵانی خەڵک، هەر واشیان کرد.

ئیتر جەللاد هات

کابرایەکی جەللادی وەک مستەفا چەمڕان، خەبیر و پسپۆڕی شەڕی چریکـی و خاوەنـی ئەزموونێکـی زۆر لە ڕێکخـراوی ئەمەلی لوبنانی، کرا بە وەزیری بەرگری و بەرپرسـی ڕاسـتەوخۆی شەڕەکانی ورمێ و پـاوە. چەمڕان لە لایەن شەخسـی خومەینییەوە ڕاسـپێردرابوو هەر چۆنێکی بۆی دەکرێت کێشـەی کورد سەرکوت بکات و ڕەحم بە کەس نەکات. ئەو توانیی سـوپای پاسـداری تازەدروسـتکراو ڕێک بخات و دەورەی سـەربازییان بدات، ئەرتەش و پاسـداری بەیەکەوە بەکارهێنا. ئەو بوو فانتۆم و شـکانی دیواری سـەوتی[1] بەکارهێنا و هێلیکۆپتەری بۆ دابەزینی هێز لە ناوجەرگەی ناوچەکانی ژێر دەسـەڵاتی پێشـمەرگە بەکارهێنا، وەک لە شەهید بوونی کاک فوئاد مستەفا سوڵتانی کردی و کەس چاوەڕوانی ئەوەی نەدەکرد لە سەر ڕێی کاک فوئاد لە گەڕانەوەی لە مەریوانەوە بۆ بانە ئەو هێزەی پاسدار لەم شوێنە بن، یان لە ئەربابای بانـە لەناکاو ئەم هێزە دابەزێت. چەمڕان لە سـەرکوتی خەڵکی پاوە لە

١ – دیواری سەوتی، کاتێک خێرایی جووڵێنەرێک لە سەر عەرز یان هـەوا لە خێرایی دەنگ (صوت) تێپەڕێـت، دەنگێکی گوێکەڕکەری لێ بەرز دەبێتەوە و دەبێتە هۆکاری ترس و تۆقان. فانتۆم و تەیارە شـەڕکەرەکان بۆ تۆقانی خەڵک ئەم کارەیان دەکرد.

هاوینی ساڵی ١٩٧٩ و بەدوای ئەوەدا، فەرمانی مێژوویی خومەینی لە بیستوهەشتی گەلاوێژی هەمان ساڵ، واتا فەتوای «جیهاد» و بە «کوفار» ناوبردنی خەڵکی کورد دەوری سەرەکی و شەیتانی گێڕا.

بەهاری کورتی شۆڕش

بە دەسپێکی شەڕی پاوە و مەریوان و فەتوای ئیمام خومەینی بۆ جیهاد دژی «کوردی کافر» بە فەرماندەیی ڕاستەوخۆ و بەشداریی خودی چەمڕان لە شەڕەکان، میللەتی ئێران و بە تایبەت کورد، ئەنگوستی پەشیمانیی خۆیان گەست بۆ هاتنەسەرکاری مەلای «شۆڕشگێڕ» و گرتنەدەستی حوکم لە ئێران.

بەدوای شادا بەهاری کورد و هەموو ئێرانیش زۆر کورت و تەنیا شەش مانگی خایاند. کورد جارێکی دی لە ڕۆژهەڵات لە لایان کاربەدەستانی تاران حاشا لە بوونی کرا و دیسان پەنای بردەوە بەر شاخەکان.

لە ماوەیەکی کورتدا زۆربەی شارە کوردییەکان کەوتنە بەر پەلاماری مەغۆلئاسای لاتولووت و سەرسەری و خەڵکی بێکار و «موستەزعەف» لەژێر ناوی ڕێکخراوی تازەپێکهاتووی میلیشیای تایبەت بە مەلای شیعە، «سوپای پاسدارانی جمهووریی ئیسلامی ئێران».

دروستکردنی سوپای پاسداران

سوپای پاسداران هێزێکی چەکداریی جەنگی بوو، هەر دوابەدوای هاتنەسەرکاری خومەینی، ئاخوندەکان دروستیان کرد و لە ترسی ئەرتەش، پشتیوانیی گەورەیان لێ کرد. ئاخوندەکان متمانەیان بە ئەرتەشی شا نەبوو، کە وەک خۆی مابوو، تەنیا لە سەرەتای شۆڕشدا چەند فەرماندەیەکیان لێ ئێعدام کردبوون و بەشێکیشیان هەڵاتبوون بۆ دەرەوەی وڵات. خومەینی سوپای پاسدارانی لەژێر ناوی پاراستنی

دەستکەوتەکانی شـۆڕش دروست کرد، ئەو دەزگایەکی سەرکوتکەری دەویسـت کـە متمانەی پێ بـکات و هەمـوو فەرمـان و کردەوەیەکی نامرۆڤانـەی پـێ بـکات، بۆیە هەموو ئـەو خەڵکانەی لـەم دەزگایە کۆ کـردەوە، کـە هیچ پرنسـیپێکی ئەخلاقی، ئینسـانی و شارسـتانییان لە بـاردا نەبـوو، چونکە لـە لایـەن ئاخوندەکانەوە گرنگییان پـێ درابوو، بـۆ یەکـەم جار دەسـەڵاتێک پەیدا بـووە دەیانخوێنێتـەوە و بە زمانی ئەوانیش دەدوێت، ئەوان ئامادە بوون کۆیلە و گوێلەمستیان بن و وەک دەزگایەکی بێموراڵ و ویژدان، لەژێر ناوی ئیسـلامدا، دەسـت بکەن بە جێبەجێکردنی ئەوەی پێی دەڵێن، کردەوەی وەحشی و قێزەون.

سـابلاغ و ماڵی ئێمە پڕ بوو لە سـەرانی یەکێتی، هێزی ئاسـمانیی ئەرتەش دوای ڕووداوەکانی پاوە و مەریوان تەواو چالاک بووبووەوە، هەر تاوناتاوێک دەهاتنە سـەر ئاسمانی شارەکە و لە دوورەوە لە ڕێی ڕەزاییـە و میانـدواو دەنگی کۆپتەر دەهات، خەڵک تـەواو ورووژابوو، زۆر بـوون ئەوانـەی شـاریان چۆڵ دەکـرد و دەچوون بـۆ لادێکان، هەبوون دەچوون بۆ شـارەکانی ئێران، بە پێچەوانەوە هەبوون خەڵکی چەپ و سەر بە ڕێکخراوە مارکسییەکان لە شارەکانی ئێرانەوە دەهاتن بۆ مەهاباد. ماڵی ئێمە چەند کچ و کوڕی مەشـهەد و تاران و تەورێزی سەر بەم ڕێکخراوانەی لێ بوو. کەس ئەجێندایەکی ڕوونی نەبوو، بەس دەیانزانی بکەونە دەست پاسدار و حاکمی شەرعیی خومەینی، ڕەحم بە کەس ناکەن و لە کەمتر لە چەند خولەکێک حوکمی ئیعدامیان بۆ دێتەوە و دەستبەجێ دەیانکوژن.

چمان بەسەر دێ؟

ئیسـتا کە دانیشـتووم و ئـەم دێڕانە دەنووسـم و ناو حەوشـە و ژوور و ناوماڵـی خۆمـان و هەڵسـوڕانی دایکـم و نەرمینی خوشـکم دەێتەوە پێشـچاو، دەڵێم و لە خۆم دەپرسـم تۆ بڵێی دایکی نیشـتمان لێمـان ڕازی بووبێـت؟! بەیانییەکم لە بیرە لەناکاو ماڵ پڕ بوو، ژووری

گەورەی میوانان ڕیزاوڕیز دانیشــتبوون، یەک چای دێنا و یەک پیاڵەی بەتاڵی دەبرد و پڕی دەکردەوە، ســەرم بە مەتبەخدا گرت، دایکم لەبەر تەباخەکە زیاتر لە نەوەد هێلکەی شکاندبوو، تاوە بە تاوە بەتاڵی دەکرد و یەکی بۆ ژوورە بچووکەکە و یەکی بۆ حەوشــە دەنارد. یەک قایشی پســابوو، یەک دەرزی و دەزووی دەویست و یەک کۆڵەپشتی تێداخنی و یەک پڕ بە ژوورەکە فیشەکی ڕۆ کردبوو و مەخزەنی پڕ دەکرد. سێ ســەیارە لەناو حەوشــە بوو، چەند دانە لە کۆڵان بــوون، یەک بەدوای یەکدا جیرانەکان دەهاتن و دەیانپرسی چی دەبێ و چمان بەسەر دێ؟! پێیان وا بوو ئەوە هەموو ســەرکردە و مامۆســتا زەبیحی لە ژوورەوە دانیشــتوون، ئاگاداری هەموو شــتێکن و ئەوە ئەوانن دیاریی دەکەن چ بکرێت! ماڵی مامۆســتا شــێخ عێزەدین زۆر لێمــان نزیک بوو، هەردەم یــەک بەڕێوە بوو لەناو ئەو دوو ماڵە، بەردەرکی ماڵی وانیش بە دەیان چەکدار و خەڵکی لێ ڕاوەســتابوون، یەک لە یەکی دەپرســی مامۆستا شــار چۆڵ دەکات؟ پێشــمەرگە و دێموکرات دەڕۆن؟ بزانن جەمعییەت چ دەکەن و دەیان پرســیار. دەســتەیەک پێشــمەرگە و چەند بەرپرسی باڵای یەکێتی لە ماڵی ئێمە بوون و بەتەما بوون زەبیحی بەرن و بڕۆن؛ مامۆســتا شــێخ عێزەدین چەند جاری نارد بۆ لای خاڵم تاوەکو بزانێت چی بکەن و قەراری چی بدەن؟!

لــەم جەنجاڵییــەدا کاک دلێر، کــە زەبیحی جێ نەدەهێشــت و هەر لــەوێ بوو لەگەڵ کاک عومەر شــێخمووس و دوکتــۆر کەمال فوئاد و ئازاد هەورامی و چەندی دیکە بۆ ئەوەی بزانن چی دەکەن، هات گوتی، دەبێ چاپخانەکەش بەرین! پێم ســەیر بوو قەرار بوو هەر بە نهێنی لە شــار جێی هێڵین و کاک حەمەســەعید خۆی بە دیاریەوە کاری لەسەر بــکات. گوتی، ناکرێت و کۆمەڵەی ڕەنجدەران پێی باشــە بینێرینەوە بۆ ناوزەنگ. ئیشوکار کەم بوو ئەوەشی هاتە سەر.

چاپخانە بار کرا و لەگەڵ کاک حەمەسەعید و یەک دوو کەسی دیکە، بردیان بۆ نێشکۆلان و لەوێشەوە بە باری ئێستران بردبوویانە ناوزەنگ.

دوو هاوڕێکـەی ئەشـرەف دێهقـان هاتبوونـەوە و دوای هاتنـی یەکەمجاریان لەگەڵ ئەشـرەفدا، زۆر تێکەڵاوی ماڵی ئێمە و سـولەیمان بووبـوون، حەمیـد و سـیروس دوو کـوڕی زۆر ئـازا و خوێنگەرم و بەوەفا بوون. لـە تارانەوە لەندرۆڤێرێکی جوانیان هێنابوو بۆمان. ئەمە باو بوو لە شارەکان دەچووین سەیارەی دەوڵەتیمان دێنا، پێمان دەگوت «مصادره»مان کردووە بۆ شۆڕش!

هاتنی کاک فوئاد

بە ئاگادارکردنەوەیان لە شـەڕی جادەی میاندواو و شـکانی دەنگی فانتۆمەکان، بڕیاریان دا مامۆسـتا شـێخ عێزەدین لە شار بچێتە دەر و بۆ لای سەردەشت و مەقەڕەکانی یەکێتی بڕۆن. برادەرانی یەکێتی هەر هەمـووی زەبیحییان برد و ڕۆیشـتن. لەناکاو ماڵەکە چۆڵ بوو و تەنیا چەند فارسـێک مابوون، چاوەڕێـی هەڤاڵانیان بوون بزانن بەرەو کوێ بـڕۆن و لە کوردسـتاندا لەگـەڵ کام هێزی کوردی بکـەون، دیار بوو هەموویـان چەپ بوون و تەبیعی دەبـوو ڕوو لە جەمعییەت و کۆمەڵە بکـەن. خەبەرمـان بوو ئەوێش بە سـەدان کەسـی تێدایە لـە ئەنواعی گرووپی مارکسیسـتی و کۆمۆنیسـتی دژەسـۆڤییەت. هێزی سەرەکی و دیـار زۆرتـر هاوڕێیانـی کۆمەڵەی شۆڕشـگێڕی زەحمەتکێشـانی کوردسـتانی ئێران بوون، کە تا ئەو کاتیش هێشـتا بە تەواوی خۆیان نەدەناسـاند و خەڵک تەنیا دوو سێ لاپەڕەی بەیاننامەکانی لێ دیبوون. هەڵبەت چەند ڕۆژ پێشـتر بۆ یەکەم جار کاک فوئاد مسـتەفا سوڵتانی وەک ڕێبەری ناسراوی کۆمەڵە هات بۆ جەمعییەتی مەهاباد و بۆ چەند سـەعات قسەی بۆ کردین، وەلام و پرسـیاری زۆر کرا، ڕووداوەکانی مەریوان و یەکێتیی جوتیاران و خواسـتی کۆنترۆڵی مەریوان لە لایەن سـوپای پاسـداران کە مەقەڕیان کردبووەوە لە مەریوان، بە یارمەتیی قیـادە موەقـەت و مەکتەبی قورئانـی ئەحمەد موفتیزادە و جاشـەکان، باسـی گەرموگـوڕ بوون. کاک فوئاد بە ئاشـکرا دەیگـوت، دەبێت خۆ

ئامادە بکەین بۆ بەرگری. ئەم هاتنە و قسەکانی ئەو ڕۆژی کاک فوئاد لە جەمعییەتی مەهاباد زۆریک لەم خەڵکانەی ناو جەمعییەتی ساغ کردەوە لەگەڵ کۆمەڵەی شۆڕشــگێڕ بکەون. شــەو کاک فوئاد لەگەڵ هەباســی بــرام هاتەوە بــۆ ماڵ، پیاوێکــی خۆمانی و دڵســۆز و زۆر متەوازع و لەخۆبــردوو، ســەرکردەیەکی مەیدانی و ئــازا، زۆر زوو لەگەڵ هەموو ئەندامانی ماڵەوە بە تایبەت دایکم کەوتە قســە و بەو ماوە کورتە زۆر لەبەر دڵانمان دیت، وەک ئەوە وا بوو چەندین ســاڵە یەک دەناســین و ئێستاش دایکم ئەم دیدارە کورتەی لە بیر ناچێت.

پیکابەکەی یەکێتی

پەیکار، ڕەزمەندەگان، ئەشرەف، ئیتحادییەی کۆمۆنیستی، وەحدەتی کۆمۆنیستی، و... سازمان گەلێک بوون هەمووی لە دەوری جەمعییەت لە جادەی پشتقەڵا لە ناو جەنگەڵی مەسنووعی لە هاتوچۆ و خۆتەیارکردندا بوون. شــار چوڵکردن و نەکردن، شەڕکردن و شەڕنەکردن و کام هێز لەگــەڵ کام هێــزدا بڕوات و نــەڕوات، باس و گفتوگۆیــان بە گەرمی و بــەرزی و تینی فانتۆمەکانی ئاســمان بوون. کێشــەکە ئەوە بوو کەس گەورەیــان نەبــوو، هەر هەموو خۆی گەورە بــوو! چریکە فیدائییەکانی خەڵق خۆیان مەقەڕیان بوو و جیاواز بوون لە قەرار و نەزم و دسپلیندا و دەیانزانی چ دەکەن و لە تارانەوە هەموو فەرمان و ڕێوشــوێنیان بۆ دەهات.

کاک دلێر گوتی:

ئەم پیکابەی یەکێتی چی لێ بکەین؟

گوتم: کوڕەکانی ئەشــرەف لەندرۆڤێرکــی تازەیان بۆ هێناوین، گەر پێــت بــاش بێ پیکابەکە دایک و بابی هەیە و قانوونییە و ســەنەوەی و هەموو شتی لای منە، دەڵێی چی بچم هەوڵ بدەم بیفرۆشم؟!

– دەکرێ لەم ڕۆژەدا؟

– دەچــم هەوڵێک دەدەم. چووم بۆ ســەرجادە و ڕووم لە مەیدانی

ئاسنگەران کرد و گوێم قولاغ کردبوو لە خەڵک، کابرایەکی نەجار هاتە پێش و گوتی:

- ئەم پیکابە ئی خۆتە؟

- بەڵێ ئی خۆمە.

- دەیفرۆشی؟!

- گـەر پارەی چاک بدەی و هـەوڵ نەدەی بەم ڕۆژە بە هەرزان لە دەستمی دەرهێنی، پێک دێین!

- بەخـوا تەماحـم نییـە و تـۆش دەناسـم کاکە عەلی گیـان، ئێوە بـۆ فێڵلێکردن نابن، ئێمـە دەبێ خزمەتی ئێوە بکەیـن، وەک چۆن ئێوە خزمەتی میللەت دەکەن.

تـەواو عەتفی جوولاندم و گوتم پێک دێین، کەسـێک یان شـوێنێک بدۆزەوە بۆت ئیمزا کەم، دەبێ بڕۆم و شـار چۆڵ دەکەین، پێشـمەرگە چاوەڕێمە. چوو برادەری نووسـینگەیەکی هێنا و بە بیسـتویەک هەزار تمەن پیکابم دایە دەست و سەنەویەکەم بۆ ئیمزا کرد. کاک دلێر باوەڕی نەدەکرد لەم ڕۆژەدا بەم سـیعرە پیکابەکە کرابێتەوە پارە. ئێستا دوای ئـەو هەموو سـاڵە دەزانم ئەمە زیرەکی و شانسـی مـن نەبوو، بەڵکو نێوچـاوان و ئیقبالـی کاک دلێـر بوو، ئەوە نییە سـەروەت و سـامانی یەکێتی لە هیچەوە گەیاندە ئاستی دەوڵەمەندیی وڵاتان!

مەلا بەختیار و فێربوونی شۆفێری

یـەک دوو ڕۆژ لە فەرمانی جیهـادی خومەینی گوزەرابوو، مەهاباد هێشـتا نەگیرابـوو، لەگەڵ کاک دلێردا بـە لەندرۆڤێرکە وەڕێکەوتین بۆ بانـە، گەیشـتین و گوتیـان هەموو لە ماڵی شـێخ جەلالـن. مام جەلال، مامۆستا شێخ عێزەدین، زەبیحی، کاک فوئاد و هەموو سەرانی کۆمەڵە و پێشمەرگەیەکی زۆری یەکێتی. مەلا بەختیار لە مەریوانەوە بە هێزێکەوە هاتبـوو بۆ بانـە. لەگەڵ کاک دلێردا لە بۆیەنی دەرەوەی بانە تووشـی مەلا بەختیار بووین، هاتە ناو سـەیارەکە و گوتی با من لێیخوڕم. هاتە

پشـت سـوکانەکە و لە جادەی بەرەو بانە چەند کیلۆمەتریک ڕۆیشتین. لەگەڵ کاک دلێردا ڕۆحمان هاتە سەر کونی لووتمان، کەچی ئەو زۆری پـێ خوش بوو، سـوکانی بۆ ڕاسـت نەدەگیرا و چەندجـار کوژایەوە، چەند خولەکێکی لێخوڕی، نزیک شار بووینەوە و قەرەباڵغیی سەرجادە زۆر بـوو، ئیتر سـەیارەکەی دامـەوە و چووینەوە ماڵی شـێخ جەلال. خەبەر هاتبوو لە مەریوان خەڵخاڵی کۆمەڵێک ڕۆشـنبیر و خەڵکی زۆر خۆشەویسـتی شـاری ئیعدام کردوون، دوو برای کاک فوئاد مسـتەفا سـوڵتانی کـە خۆی لەو کاتەدا لە بانە بوو، لە نـاو ئیعدامەکاندان. کاک حوسێن و ئەمین مستەفا سوڵتانی لە مەریوان، لەگەڵ ٩ کەسدا یەکجێ بە ئەمری خەڵخاڵی ئیعدام کرابوون. کاک فوئادیان لەگەڵ مامۆستا برایم جەلال، کە پێشـتر هەر لە ناوزەنگ و مەهابادەوە دەمناسـی و خاوەنی دوو برای شـەهید بوو لە ناو یەکێتی، لەگەڵ سـێ چوار پێشـمەرگەی دەستەکەی ناردەوە بۆ مەریوان بۆ خەبەری براکانی.

خاڵـم هاتـە دەرەوە، مـن و کاک دلێـری لە حەوشـە دیـت زۆری پـێ خۆش بوو، گوتی سـەیارەت پێیـە؟ گوتم بەڵێ. گوتـی دەچین بۆ سەردەشـت. لەگەڵ مام جەلالدا هاتنە ناو سـەیارەکە و چەند سـەیارە و پێشـمەرگەیەکی زۆر بەدوامانـدا، ڕێمان گرت بەرەو سەردەشـت و لەوێشڕا بۆ بەردەپان. پاسگایەکی کۆنی زەمانی شای لێ بوو.

لـە بەردەپـان مام جەلال و خاڵم لە پشـت قەڵاکـە نانیان دەخوارد، چەنـد سـەیارەی حیزبـی دێموکـرات گەیشـتن، دوکتـۆر قاسـملوو، مامەغەنی بلووریان، حەمەدەمین سـیراجی و چەند کەسـی دیکە بوون. ئیتر زانیمان سابڵاغ بە تەواوی چۆڵ کراوە و گیراوەتەوە و بەرگریی لە شار نەکراوە. تەنیا لە ڕێی میاندواو و ڕەزائییە چەند پێکدادانێک لەگەڵ پێشـمەرگەی تازە و خۆبەخش و ناتەکووزیی[1] مەشـق پێ نەکراو، کە زۆربەیان لاو و گەنجی بەئیحساسی چەکبەدەستی شاری بوون ڕووی داوە. خەڵکێکـی زۆری مەهابـاد ڕووی لە سەردەشـت کردبوو. خەڵک

١- تەکووز، ڕێکوپێک، لەبار و بێ کەمایەسی، بەنەزم و تەرتیب، دیسپلین.

زۆر لە دەنگی فانتۆم و شـکانی شووشـــە پەنجەرە و فرەفڕی کۆپتەر ترسابوون.

هەر لە بەردەپان، زەبیحی کە خۆی بە جەماعەتی دیموکرات نیشان نـەدا، بەڕێیـان کردە سەرسـنوور و بۆ سـەفەرێکی کـورت بۆ بەغدا گەڕایەوە، کاک زێڕۆ تا قەڵادزێی برد.

١٢

کەمپی گۆڕەمەڕ

بە تەنیا بەرەوە سەردەشت چوومەوە، ئێوارە بوو، یەک دوو ڕۆژێک لەو ناوە بووم، چوومەوە گۆڕەمەڕ و میراوا و تەنگەی گرژاڵی. زووتر لە مانگەکانی هەوەڵی هاوین بە هۆی هاوڕێیانی سەرکردایەتیی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ بۆ سەردان چووبووم بۆ کەمپی مەشق و ڕاهێنانی کادری نیزامی لە گۆڕەمەڕ.

لە جادەی سەردەشت-خانێ لە پشت میراوا، شوێنێکی چڕی پڕ لە دار و جەنگەڵی لێ بوو، گۆڕەمەڕیان پێ دەگوت، کۆمەڵە کەمپێکی کردبووەوە بۆ ئەندامانی خۆی و دەورەی نیزامی. من پەیوەندیی حیزبیم نەبوو لەگەڵ کۆمەڵەدا، بەڵام بە هۆی یەکێتییەوە چەند کەسێکم لێیان دەناسی. یەکەم کەس کە بۆ یەکەم جار بەیەکەوە هاوسەفەر بووین لە ناوزەنگەوە دوکتۆر عەزیز یان جەعفەر شەفیعی بوو. من جارێکیان دەهاتمەوە لە ناوزەنگ، گوتیان دوکتۆریش هاوڕێیەتیی بکە و تا بۆکانی لەگەڵدا بچووەوە. هەر وامان کرد و هەرگیز هاوڕێیەتی ئەم پیاوە خوێنگەرم و متەوازعەم بیر ناچێتەوە. زانیم لە سەرکردەکانی کۆمەڵەیە و ماوەیەک بۆ یارمەتیی پزیشکیی دوای کارەساتی هەکاری چووەتە قەندیل و لەناو پێشمەرگەی یەکێتیدا بووە، لەگەڵ کاک ساعد وەتەندوستدا کە لە شاخ پێیان دەگوت، مامۆستا برایم. قەرار بوو کاک خانەی موعینییش هەر بچێتە لای وان، کەچی لە ڕێ شەهید بوو. پێشتریش باسم کرد کاک عەبدوڵڵای موهتەدی و بابانم ناسی، لە وەرگرتنی دەزگای چاپ بۆ کۆمەڵەی ڕەنجدەران. نازانم بۆ چی بوو چەند ڕۆژێک لە هاوین ڕێم لەم کەمپەی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ لە گۆڕەمەڕ کەوت و چاوم بە کۆمەڵێک دۆست و هاوشاری خۆم کەوت

و زانیم ئەوانە پەیوەندیی حیزبیان هەیە لەگەڵ کۆمەڵەی شۆڕشـگێڕدا، کـە ئەوکات ناوی خۆیان ئاشـکرا نەکردبوو. سـمایل پایەندە دواتر لە نـاو کۆمەڵەدا بوو بـە کاک ڕزگار و فەرماندەی نیزامی، داود خورەمی کە دواتر لە زیندانی مەهاباد خۆی سـووتاند، سـەید ڕەحمان، مامۆستا حوسێن، سولەیمان ڕەحیمی کە وەک فەرماندەیەکی زۆر ئازای کۆمەڵە لە شەڕی دێموکرات و کۆمەڵەدا شەهید بوو، خدرە سوور کە فەرماندەی کۆمەڵە بوو لە ناوچەی ڕەبەت و دواتر چوو بۆ ناو حیزبی دێموکرات و وەک فەرماندەیەکی ئازا لە هێزی پێشەوا شەهید بوو، جەمال خۆمپارە لە کوڕەکانی سنە بوو و چەند کەسی دی، بەم چەند ڕۆژە لە گۆڕەمەڕ ناسـیمن، دوو جوامێری خوزسـتانی کە لە فەلەستینەوە هاتبوونەوە و ئەندامی ڕێکخراوی «گرووپی وەحدەتی کۆمۆنیسـتی» بوون، چەندین ساڵ لە زەمانی شا لە فەرماندەکانی فەلەستین بوون، ئێستا هاتبوون و یارمەتیی پەروەردەی نیزامیی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕیان دەکرد، فەریدون و ئەبـوو شـاهین. زووتـر لـە کاتی هاوینـدا یەک دوو جـار ئەم دوو فەرماندەیەم هێنابوو بۆ مەهاباد و لەگەڵ ماڵەوەماندا لە نزیکەوە ئاشنا بووبوون. سولەیمان زۆر لەگەڵیاندا نزیک بووبووەوە و هاتوچۆی ماڵی سولەیمانیشیان دەکرد.

فەرماندە فەلەستینییەکە

لـە هاوینـی ١٩٧٩دا، ئەبوو شـاهین یەکەم فەرمانـدە و ڕاهێنەری یەکەم دەسـتە پێشـمەرگەی کۆمەڵە بـوو لە گۆڕەمەڕ، چەند سـاڵ لە فەلەستین و لوبنان فەرماندەی شەڕەکانی ناوشار بوو، زۆر ناسراو و خۆشەویست بوو لای فەلەستینییەکان، هاتبوو بۆ کوردستان بۆ کار و ڕێبازی شۆڕشگێڕی و زۆر لە کۆمەڵەوە نزیک بوو.

لەگەڵ ئەبوو شـاهین دۆسـتایەتیمان لە برایەتـی نزیک دەبووەوە، کوڕێکی خۆشقسـەی لەهجەشیرین بوو، لە چەند شوێن لەشی بریندار بووبوو، شـوێنبرینەکان یادگاری بەنرخیان بۆ جێ هێشـتبوو، نە تەنیا

پەشیمان نەبوو لەو عومرەی لە فەلەستین گوزەراندبووی، بەڵکو هەمیشە بۆی وەک شانازی بوو. ئەبوو شاهین پسپۆڕ و شارەزایەکی گەورە بوو لە بواری چەکی قورسدا، بە تایبەت تەقینەوە، واتا ئینفیجارات. بە ماوەیەکی کورت لە هاوینی ٧٩دا، فەریدوون و ئەبوو شاهین بوونە دوو دۆست و هاوڕێی زۆر نزیکمان. ئەبوو شاهین زۆر حەزی لە یاریی تاوڵە بوو، هەموو جار بەیەکەوە یاریمان دەکرد، زۆر حەزی لە کوردی بوو، فێرم دەکرد چۆن بنووسێت و قسە بکات.

شەهید بوونی کاک فوئاد

سێ چوار ڕۆژ لەو ناوە مامەوە و چوومەوە سەردەشت، لە جەمعییەتی سەردەشت خەبەر بڵاو بووەوە کاک فوئاد لە ڕێی هاتنەوەی لە مەریوانەوە بۆ بانە تووشی کەمینی هێزەکانی چەمران بووە و لەگەڵ برایم جەلالدا شەهید بووە. چووم بۆ توژەڵە، شەو لای مام جەلال بووم و خەبەرەکەم پێ گوت، زۆری پێ تێکچوو، زۆری لێ پرسیم، گوتم هەر ئەوەندە خەبەر هات کە کۆپتەریان بۆ دابەزیوە و هەردوو شەهید بوون. بۆ ڕۆژی دوایی هاتمەوە بنوخەڵەف، لەندرۆڤێرم لەوێ جێ هێشتبوو، ڕێی سەیارە هەر تا ئەوێ هەبوو، دەبوو لەوێرا بە پێ بچیت بۆ توژەڵە یان ناوزەنگ.

هاتمە ناو شاری سەردەشت، یەکەم کەس برایم جەلالم دیت! خۆم پێدا دا و ئۆخەی خەبەرەکە درۆیە!

- فرمێسکی هاتە خوار و گوتی، خۆزگە درۆ بایە!
- ئەوە نییە زیندوویت!
- نا، بریا مردبام! بۆ کاک برایم؟!
- کاک فوئاد شەهید بوو، بەس من زیندووم!

دانیشت و هەموو بەسەرهاتی وەڕێکەوتنیان لە مەریوان و ئاڵمانەوە (دێی ماڵی کاک فوئاد) تا شەهیدبوونی گێڕاوە. گوتی، بەداخەوە من بەرنەکەوتم و دەرچووم. پارچە شیعرێکی پێ دام و گوتی، دوێشەو تا

بەیانی شـــینم بۆ گێڕا و ئەم شیعرانەشـــم بۆ نووسی با بە تۆ بێت! کاک فوئاد لە نۆی خەرمانانی ١٣٥٨ (١٩٧٩/٨/٣١)دا لە نێوان بانە و مەریوان و سەقزدا، بە دەستی جاش و پاسداری حکومەتی ئێران شەهید دەبێت.

گوتم ئێســـتا من بە مـــام جەلال و برادەرانم گوتووە تۆش شـــەهید بوویت، دەبێ زوو بچی و هەواڵەکە ڕاست بکەیتەوە.

ئەگەر چەند ساڵ شۆڕش هەبێت، دەبێ چی بکەن؟

خەبەری شـــەڕ لە هەمـــوو لایەکەوە دەهات، ســـەقز، بانـــە، جادەی دارســـاوێن، فانتۆم دەهاتوچۆ و شکانی دیواری ســـەوتیدا بوو، دیعایە بـــە تونـدی هەبـوو سەردەشـــت دەگیرێتەوە، پـڕ بوو لە ســـابلاغی و پێشمەرگەی یەکێتی.

لەناکاو لە ناو بازاڕ ئەوجار تووشـــی سولەیمان بللوری و حوسێنی برام بووم، لە خۆشیان باوەشمان بەیەکدا کرد، چووین بۆ تەلەفۆنخانە واتـــا موخابرات، ڕێڕێداری نەبوو، ســـەدان کەس لە نـــۆرەی تەلەفۆندا بـــوون، گوێمـــان لێ بوو ئیـــی وا بوو دەگریـــا و هەبـــوو دەیگوت تازە ناتانبینمەوە، یا دەینالاند لە غەریبی، هەشـــبوو گلەیی دەکرد سێ ڕۆژە حەمامـــی نەکردووە و ڕۆژ ڕۆژی حەشـــر بوو. گوتمـــان بابە با بڕۆین بەرمان ناکەوێت، ئەوە دوو ڕۆژە دوور کەوتوونەوە وا دەکەن، ئەگەر چەند ساڵ شۆڕش هەبێت و بەردەوام بێت دەبێ چی بکەن.

جەعفەری کوڕەپوور

بیر کەوە، بیر کەوە، بۆ شـــەو چ بکەین و بچین بۆ کوێ؟ حوســـێن گوتـــی، خۆ جەعفەری کوڕی پوورمان تازە دامەزراوە و ماڵیان لێرەیە، دەچین بۆ لایان، تازەی ژن هێنابوو. باشـــە ماڵیان لە کوێیە، پرســـیمان خانووی ســـازمانی بۆ کارمەنـــدان هەبوو، گوتیـــان هەرچی کارمەندی غەیرە سەردەشـــتییە لەوێ ماڵیان پێ داون. سەردەشـــت زۆر بچووک بـــوو، خانووەکانـــی دەوڵەتیمان دیتەوە، یەک قات و لە شـــوێنێکی بەرز

دروســت کرابوون، بە پرســیار شــەو درەنگ چووینە ماڵــی جەعفەر. هەموو شــت زۆر باش بــوو، بەخێرهاتن و پەزیرایــی، لەندرۆڤێرەکەم لــە بەردەرگاکەیان ڕاگرتبوو، تفەنگ و تاقمەکانمان هەر پێوە بوو، لەپڕ شریخەی دەنگی فانتۆم لە ئاسمان بەرز بووەوە، دار و دیوار و پەنجەرە لــەرزی. گوتمان هیچ نییە دوورە بۆ خەڵکترســاندن وا دەکات. چوومە بەر پەنجەرەکە چاو لە دەرەوە بکەم بزانم هیچی خراپی جێهێشــتووە؟! جەعفــەر گوڕاندی و هــاواری کرد: ئەرێ بابە بۆ ماڵــم خراپ دەکەن، ئــەو قایــش و تفەنگەت دەبینێ و بڕۆ ئەو ماشــێنە لابە، ئەی هاوار من تــازەم ژن هێنــاوە بۆ هاتوون ماڵــم خراپ دەکــەن؟! جەعفەری فەقیر بــەم نیوەشــەوە زراوی چووبوو و وای دەزانــی فانتۆم ئێمەی دیوە و هەر ئێســتا ماڵەکەی بــەر بۆمبا دەدرێت، هەرچی ســولەیمان بە گاڵتە و فشــقیاتی تایبەت بە خۆی ویســتی ئارامی بکاتەوە، حوســێن زۆری دڵخۆشــی داوە، ئێســتا ماشــێنەکە دەبەینە پشــتەوە و چی و چی، هیچ فایدەی نەبوو. جەعفەر نە لێوی خۆی دەگرت و نە شەقشــەقەی ددانی بۆ ساتێک بێدەنگ دەبوو. سولەیمان بە سرتە گوتی؛ کاکە دڵی دەتۆقێ و بەســەرمان دادێ با بڕۆین. گوتم، سەعات دووی نیوەشەوە بۆ کوێ بچین؟! گوتی، کاکە با لێرە بچینە دەر بیرێکی لێ دەکەینەوە.

هەرســێک هاتینە دەر، جەعفەر لە ترســان هیچ هۆشی نەبوو، هەر خودا خودای بوو بڕۆین و ون بین.

دواتــر لە ڕەشــبگیری و زیندانیکردنی خەڵکی شــارەکان لە هاوینی ١٣٦٢ واتا هاوینی ١٩٨٣دا زۆر بێگوناح ئەم کاک جەعفەرە بە دەســتی ســوپای پاسداران لە مەهاباد گیرا، دایکم چووبوو بۆ دیتنی لە زیندانی ورمــێ، دەیگــوت وەک منداڵێــک دەپاڕاوە و دەگریا و هــاواری دەکرد: پــوورە گیان بەقوربانت بم ڕزگارم کە. دایکم دەڵێ جەعفەر گیان بۆ وا بێتاقەتی، خۆ تۆ هیچت نەکردووە و ئازادت دەکەن؟ دەڵێ پووری گیان بە زۆر ئیعترافیان پێ کردووم و گوتوومە نۆ پاسدارم بە دەستی خۆم کوشتووە! لە شاخ بووم دایکم هات و بۆی گێڕامەوە کە چۆن جەعفەری

بەستەزمانیان ئیعدام کردووە و پێیان گوتووە گەر بێتو ئیعتراف بکەیت، ئیسلام زۆر گەورەیە و دەتبەخشێ. ئەویش بە گریانەوە گوتوویەتی هەرچی بڵێن ئیمزای دەکەم. کاغەزی پێ پڕ دەکەنەوە لە شەڕدا بووە و نۆ نەفەری بە دەستی خۆی کوشتووە. بەبێ گوناح جەعفەرێک کە نەیدەتوانی تەنانەت مێروویەک بکوژێت، ژنێکی جوان و دوو منداڵی ساوای لە دوای خۆی بەجێهێشت!

دێی پاراستان

لەگەڵ سولەیمان و حوسێندا بە تاریکی و چراکوژاوەیی لەماڵی جەعفەرەوە ڕوومان لە جادەی سابڵاغ و پردی بریسوێی سەردەشت کرد و بەرەو زمزیران ڕێمان گرتەبەر. تاریک و هەر تاوناتاوێک[1]، شەوقێک لە ئاسمانەوە وڵاتی ڕووناک دەکرد و دەنگی فانتۆمێک تاریکیی شەویان دەدڕاند. نەماندەوێرا گڵۆپەکان هەڵکەین و زۆر بە هێواشی و زەحتێکی زۆر لە ماشێنەکە بەرەو سەر دەڕۆیشتین، ڕەبەتمان جێهێشت. سەیارە کەوتە پرتەوبۆڵە و دووکەڵی ڕەشی لێ دەهات و بۆنی ڕۆن. گوتم، پێم وا نییە سەیارەکە زۆر دەوام بێنێت. سولەیمان گوتی، کاکە دەچین بۆ پاراستان، دۆستی خۆمی لێیە و ئاغای ئەوێن، ڕێم لار کردەوە و لە جادە لامان دا و ڕوومان لە دێ کرد، لە ترسی فانتۆم هیچ چرایەک دانەگیرسابوو، ترە ترە تڕ، دووکەڵێکی زۆر لە قونێ لەندرۆڤێرە نازدارەکەم هات و ڕێک لە بن ماڵان کوژایەوە و مانی گرت لە ڕۆیشتن و ورکەئاسنی ماتۆڕەکەی لە ناو هەناوی هاتە خوار و مەکینەی تەقی.

سولەیمان شارەزا بوو، چوو بۆ ماڵی دۆستەکانی و خەبەری کردنەوە، یەک و دوو چەند مێرخاسێک پەیدا بوون و زۆر بە گەرمی بەخێرهاتنیان کردین، زۆریان پێ سەیر بوو بەم شەوە تاریک و فانتۆم بەسەرمانەوە گەیشتووینە ئەوێ. گوتیان، ئێوە زۆر شەکەت

١- تاوناتاو، تاو.تاو، جاروبار، بەین-بەین.

وماندوون، با ئێمە ماشـێنەکە بە پاڵ بەرین بیشارینەوە، لەبەر ئەوەی بەیانی، کە ڕۆژ دەبێتەوە دیار نەبێت. بە هەموان پاڵیان نا و ماشـێنمان لە بن کلۆش و پەنایەک شاردەوە و ڕێنمایان کردین بۆ دیوەخانێکی پڕ لە فەرشی زۆر گەورە و خۆش، دەستبەجێ چا و نان و مرەبا و پەنیر و ماستی زۆر خۆش هات. جێوبانیان بۆ پان کردینەوە و تاکو خۆر لە تۆقی سەرمان و تەغەرەی پشتی نەدابن خەبەرمان نەبووەوە.

دموچاو شۆرا و دیسان نانی بەیانی هات، چوومە دەر، زۆر دەفکری سـەیارەکەمدا بووم، لێی نزیک بوومەوە و سـەری مەکینەم هەڵدایەوە، یەک دوو سایەق تراکتۆر و میکانیک پەیدا بوون و سەیریان کرد، دیار بـوو ماتۆڕەکەی بە تەواوی لەناو چووبـوو، دەبوو ماتۆڕی تازەی بۆ پەیـدا بکەیـن، ئەوەش دەو ڕۆژەدا هەر نەدەکـرا، ناعیلاج گوتمان جێی دێڵین و دواتر بزانین چیی لێ دەکەین. ئەو ڕۆژەش ماینەوە و خزمەت و پەزیرایـی ماڵی کاک بایزی دۆسـتی سـولەیمان و گەرموگوڕیان و باوەشـیان لەم ڕۆژە سـەختەدا کە خەڵک پێی وا بوو فانتۆم مێرووش لە سـەر عەرز دەبینێ، چ بگات بە پێشـمەرگە و تاقم و تفەنگ و جێبی پێشـمەرگان، جێی ڕێز و پێزانین بوو، ئەوەتا دوای چڵ سـاڵ ناکرێت بیر چێتەوە.

کوڕی شاخ کەم و کوڕی تاران و ئەورووپا زۆر

حوسـێنی بـرام قەرار بـوو لەگـەڵ کاک عومەر شێخمووسـدا بۆ خوێندن بچێت بۆ سـوید و دەبوو خۆی بگەیەنێتە تاران، پاسـپۆرت و شـتی سـەفەری پێشتر لە هاوین دروست کردبوو. خاڵم و کاک عومەر ئەو ڕۆژەی ڕۆیشتن و سابلاغیان چۆڵ کرد زۆریان گوت و حەول دا بمێنمەوە و بڕۆم بۆ تاران و دواتر بە هۆی کاک عومەرەوە لە سـوید دانیشم و بخوێنم. دایکم دەگریا و یەخەی خاڵم و کاک عومەری گرتبوو ڕازیـم بکەن و نەڕۆم، لە بیرم ناچی خاڵم گوتی، عەلی ئەم پۆسـتاڵ و قایشوقرۆشە دانێ و واز لە شاخ بێنە، بڕۆ بۆ دەرەوە و بخوێنە، خەڵک

بۆ شــاخ زۆره بۆ خوێندن کەمە، گوتم خاڵە گیان ســەرێکە و هێناومە و ناگەڕێمــەوە، بــە پێچەوانــەوە کوڕی شــاخ کەمە و کــوڕی تاران و ئەورووپا شــوکر زۆرن، بە دایکمی گــوت؛ ڕەعنا فایدەی نییە، عەلیمان تازە بۆ ناگەڕێتەوە و دەڕواتە شاخ.

لەگەڵ ســولەیماندا، حوســێنمان تا نزیک شــار هێنا و لەوێڕا لەگەڵ چەند ئاشنای سابڵاغی چوونەوە ناوشار و یەکسەر بۆ تاران چووبوو، ئیتــر من حوســێنم نەدیتــەوە و لە خەزەڵــوەری پاییزی هەمان ســاڵ گەیشتبووە سوید و لە شاری ئۆپسالا دامەزرابوو.

١٣

کوڕانی سلێمانی

لەگەڵ سولەیماندا ڕوومان کردەوە خوار و بە پێ گەیشتینەوە توژەڵە. لە مەسیری ڕێماندا هەر لە ئاغەڵانەوە کە پێیدا ڕۆیشتین بەرەو بەردەسوور، هەر خێمە و پۆلی کوڕانی هەڵاتووی شار بوو لە بن دارەگوێزاندا، باریان لێ خستبوو. دەماندیت یەک دەستەنوێنی بە پشتەوە بوو، کتری و چادان و ئاغڵەوییەکی[1] بە خۆیەوە هەڵاوەسیوە، تفەنگێک بە شانەوە، هەرچی حیزب و سازمان بوو لەم دۆڵە، یان بۆ خۆیان، یان مام جەلال خێمەی بۆ لێدابوون، یەک ئاردی هەبوو خوێی نەبوو، ئەوی تر هێلکەی هەبوو ڕۆنی نەبوو، یەک تفەنگی هەبوو، قایشی نەبوو، ئەوی دی یەک دوو قەتارە فیشەکی بەستبوو بە سینگەوە تفەنگی نەبوو، دە دوازدەیەک لە بن دارگوێزەکانی سەر ڕێی بەردەسوور باسیان گەرم بوو لەسەر هەلومەرجەکانی خەباتی چەکداری، لینین دەڵێ ئامادەیە و ترۆتسکی پێی زوویە، مائۆ دەڵێ لە دێهاتەوە بۆ شارەکان و چێ گیڤارا دەڵێ پارتیزان دەبێ بۆگەنی تا دوور بڕوات و با حەمام نەکەین، یەک دەڵێ، سێ ڕۆژە هاتووینە دەر و دەبێ ئاو گەرم کەین، ئەوی دیکە دەڵێ، لە چیدا؟! ڕۆژ ڕۆژی قۆشمە و کوڕانی سلێمانی و ناو یەکێتی بوو، کە دەگەڕان و لە خودایان دەویست بماندوێنن و پێمان ڕابوێرن و قاقا پێبکەنن، زۆر کوڕە شاریی ڕۆژهەڵاتی بێئەزموون و نازداری لێ بوو، هەلیان بۆ دەرەخساندن بۆ بەزمی ڕابواردن و گاڵتەپێکردن. دوکتۆر کەمال خۆشناو لە توژەڵە هەر کە ڕۆژهەڵاتیێکی دەدەیت، ناوێکی بۆ دەدۆزییەوە؛ کاک جوتیار،

١- ئاغڵەوی، تاوە بۆ شت تێدا سوورکردنەوە، تاوەیەکی بچووکی سەربازیی بوو.

کرێــکار، ســـەپان، فەلاح، پرۆلیتـــەر و ئەم جەفەنــگ و گاڵتانەی لەگەڵدا دەکردیــن، پێیوابوو هەرچــی کوڕانی ڕۆژهەڵاتییە، مارکســـی و ماویی و کۆمۆنیســـتن! هەموو جارێ دەیگــوت، تۆ وەرە هەرچی کوڕە ئاغا و دەرەبەگ و دەوڵەمەندە مارکسی و شۆڕشگێڕ و کۆمۆنیستە!

مولازم عومەر و دۆڵی ئەحزاب

لەگــەڵ ســـولەیماندا بە هۆی ناســـیاوی و نزیکیمـــان لەگەڵ مولازم عومەردا مەقەڕی هەر لە ســـەر ڕێیەکە بوو، لە لای خۆی گلیداینەوە و نەیهێشـــت بۆ مەقەڕەکانی سەرتر بڕۆین و گوتی، هەر لێرە باروبنەتان بخەن و هەر ئێرە بکەن بە منزڵی خۆتان. چەند پێشمەرگەی خوێنشیرین و قسەخۆشـــی لا بـــوون، زۆرمـــان پێ خوش بـــوو، لە لایـــان ماینەوە. جۆگە ئاوەکە ڕێک بە بەردەمی خێمەکەی مولازم عومەردا دەڕۆیشت و سۆندەی ئاوی خواردنەوە لە بەردەستمان بوو، لەم ڕۆژەدا و لەم هەوا و جەنجاڵ و پڕ لە حەشامات و نەبوونییەدا، ئێمە وەک سوڵتان بووین لە خواردن و شوێنی خەودا. کاک عومەر ئێمەی بە میوانی خۆی دەزانی و ئیجازەی نەدا بۆ هیچ لایەک بچین و لە هەرچی خزمەت بوو کۆتایی نەدەکرد. شوێن خێمەکەمان لە بەرزایی بوو، خوار دۆڵەکە و توولەڕێ بـــۆ نـــاو مەقەڕەکانی تری توژەڵە لە بەردەممـــان بوو، هەموو خەڵکمان دەدیت چ سەروخوار و چ سەروژوور دەبوونەوە. بەیانییەکی سولەیمان لـــە قەراغ جۆگەکە قاچەکانـــی لەناو ئاو نابوو، لە دوورەوە یەکێکی دی، گوتـــی، خودام نەبێ هۆو باربەکۆڵەوە کاک فەتاحە، ســـولەیمان و کاک فەتـــاح کاویـــان لە دایکـــەوە خزمایەتییان هەبوو و تێکـــەڵ بوون. نزیک بووەوە، ئەو بوو. کۆڵەپشـــتێکی گەورەی، ئەوانەی بۆ شاخەوانی بەکار دێـــن و پەیژەیەکیـــان بۆ ڕاگری پێوەیە، زیاتر لە چـــل بۆ پەنجا کیلۆ لە بالینج و پەتوو و قاپوقاچاغی لە پشتی خۆی قایم کردبوو، بەم گەرمایە سەرکڵاوەیەکی گوڵینگەدار و پووزەوانەی مەرەزی تا ئەژنۆ هەڵکشاو، لە دوورەوە هانکەی دەهات، سولەیمان هاواری کرد:

- هۆ کاک فەتاح هۆ!
- ئەوە کێیە؟
- سولەیمانم، ئەوە چ دەکەی؟
- هەتی سولەیمان ئەوە تۆش لێرەی؟!
- بە زوویی دەچمەوە دەوری سابلاغ کارت نییە؟!
- ئەگەر چوویەوە بە ئامینێ بڵێ فەتاحم دیت، تەرسی بەڕێوە دەکرد! باری ئێستریکی لە خۆی نابوو! (ئامینە خانم خێزانی بوو، کاک فەتاح بە قسەخۆشی بەناوبانگ بوو).

مامۆستا شێخ عێزەدین مەقەڕی لە خوار خێمەی مام جەلال بوو، کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ، چریکی فیدایی و دێموکرات لەولاتر هەر هەموو خێمەیان هەبوو. تۆژەڵە خاکی ئێرانە ڕێک لەسەر سنووری ئێران و عێراق، هاوینەهەواری سەرکردایەتیی یەکێتیی نیشتمانی بوو، زستانان دەگەڕانەوە ناوزەنگ. ئەم هاوینە هەرچی ڕێکخراو و حیزبی کوردی و ئێرانی هەبوو بە هۆی هێرشی دەوڵەتی ئێران بۆ سەر کوردستان هەموو هاتبوونە ئەم دۆڵە و پێیان دەگوت، «دۆڵی ئەحزاب».

مام جەلال گوتی، ئێوە چ دەکەن؟

لەگەڵ سولەیماندا دەگەڕاین بەسەریاندا و قسەوباسی سیاسی زۆر گەرم بوو، جەماعەتێکی لاوانی دێموکرات و سەر بە حیزبی تودە چووبوون بۆ لای قەڵادزێ و لە سەربازگەیەکی دەوڵەتی بەعس، گوتیان دەورە دەبینن. سەرلێشێواوی و کەسبەکەسی بە زۆربەی ئەو خەڵکەوە دیار بوو، وردەوردە زۆریان کە نەیاندەزانی بۆ هاتوونە دەر، یەکیەک و دوودوو دەگەڕانەوە شارەکان. خالید سمێڵ و مستەفا سوور پاسەوانەکانی مامۆستا، گەرمیی بازاڕی قسەی شەوانمان بوون، زوو زوو دەماندیتن. ئێوارەیەک مام جەلال بانگی کردین و گوتی، ئێوە چ دەکەن؟ لەگەڵ سولەیماندا گوتمان، وەڵا پێمان خۆشە بچین بۆ قووڵایی کوردستانی باشوور و بۆ لای ئەبوو شەهاب کە بەرپرسی لق

بـوو لە شـاربازێڕ و زۆر نزیکی هەردووکمـان بوو. مام جەلال گوتی، بـۆ کـوێ دەچـن و ئێوەش وەک ئێمـە کۆمەڵەی خۆتـان هەیە و بچن ببنە پێشـمەرگەی کۆمەڵەی شۆڕشـگێڕ و دەبێ بچنـەوە دەوروبەری شـارەکان و پێشـمەرگایەتی دابمەزرێنن، من بەرپرسـی عەسکەریتان لەگەڵـدا دەنێـرم و دەڵێـم فێری پێشـمەرگایەتیتان بـکات و وەک ئێمە خۆتـان مەفرەزە و کەرت دروسـت بکەن و دەسـت بکەن بە شـەڕی پارتیزانـی، زۆری بـۆ باس کردین ئەوان چۆنیان دەسـت پێ کردووە، زۆر بە فەقیری و نەبوونی و تەنیا بە چەند پێشمەرگە. گوتی، ئێوە زۆر لە ئێمە باشتر و زۆرترن، بۆ دێن بۆ عێراق و بڕۆن ناوچەکانی خۆتان ڕزگار بکەنەوە. کاک عەبدوڵلای موهتەدی و کاک شـوعێب زەکەریایی هاتن و دوکتۆر کەمال خۆشـناو و مولازم عومەریش لەوێ بوون. مام جـەلال ڕووی لە کاک عەبدوڵلا کرد و گوتی ئەم دوو کوڕە ئازا و چی و چـی لەمێـژە لەگەڵ ئێمەدا کار دەکەن و زۆریـان یارمەتی داوین، لە ئێستاوە بە ئێوەیان دەسپێرم و بۆ ئێوە!

هەر لەوێ بووین بە پێشـمەرگەی کۆمەڵە و مام جەلال، کاک شـێخ عەلی (خولە کەشکۆڵ)ی بانگ کرد و گوتی، تۆ ئیتر لە خزمەت کۆمەڵەی ئێراندا دەبیت و لەگەڵ عەلی و سولەیماندا بڕۆ.

ئازاد هەورامی خۆی فێری فارسی دەکرد

کە حوسێنمان بەڕێ کرد و لەگەڵ سولەیماندا گەڕاینەوە بۆ توژەڵە، لە کێتکە شـارەدێی سـەر ڕێی سەردەشـت چەند کوڕی شـار پێشیان پـێ گرتیـن و گوتیان ئەم پاسـدارەمان گرتووە، ئێمـە نازانین چیی لێ بکەین، ئێوە دەچن بۆ لای سـەرەوە لەگەڵ خۆتاندا ببیەن. ئێمەش هیچ عیلاجمان نەبوو هێنامان و ئەو ماوەیەی لای مولازم عومەر بووین لە سجنەکەی مەکتەبی عەسکەریی یەکێتی بوو. کاک ئازاد هەورامی خۆی فێری فارسی دەکرد، ڕۆژانە دەچوو دەیدواند. کامێرایەکی کانونی زۆر باشی پێ بوو، دەیگوت من ڕۆژنامەنووسم و پاسدار نیم.

ئـەو ئێوارەیەی کە مام جەلال ئێمەی تەسـلیمی هاوڕێیانی کۆمەڵە کـرد، لەگەڵ کاک عەبدوڵلا و جەماعـەت کۆبووینەوە و کۆمەڵێک نامە و ڕاسـپاردەمان وەرگرت و قەرار درا ئەگەر بکرێت و بتوانێت، جارێ سـولەیمان بچێتەوە بـۆ ناوشـار و تەنزیماتی ناوشـار ڕێکخەنەوە و منیش شـێخ عەلی بەرم بۆ لای ئەو هاوڕێیانەی کۆمەڵە، کە لە دەوری مەهاباد لە قزڵجە و دەرمان خۆیان حەشـار دابوو. شـوێن و نهێنییان پێ دام و گوتیان لەگەڵ ئەو کوڕانەی لەوێن و کادرەکانی کۆمەڵە ببمە پێشـمەرگەی ناوچەی سـابڵاغ لە هەرێمی موکریان لەژێر فەرماندەیی شـێخ عەلـی و بـە زوویی دوکتـۆر جەعفەر شـەفیعی دێـت و دەبێتە مەسـئوولی هەرێمەکەتـان. وا دیاربوو داڕشـتنی زۆربـەی تەنزیماتی نیزامیمـان وەک مەفـرەزە، کەرت، تیپ، هەرێم و...، بـە چاولێکەری لە ڕێکخستنەکانی یەکێتی دەبوو.

ئیعدام بە سوعبەت

گوتیان ئەم کوڕە پاسـدارەش با کاک سـەلاح موهتەدی، کە ئەویش هەر لەوێ بوو، دادگایی بکات. لەگەڵ سولەیماندا کابرامان بردە خێمەی کاک سـەلاح، وەک قازی دانیشت و مەحکەمەی کرد و زۆری هەڕەشە و مەحکـوم بـە ئیعدامی کرد، کە ئیعتراف بکات و بڵێ بۆچی هاتووە بۆ کوردستان، هیچ فایدەی نەبوو. کاک سەلاح حوکمی ئیعدامی بۆ بڕیەوە و گوتـی، بیبـەن لەگەڵ خۆتان لە ڕێ ئیعدامی بکـەن. هەڵبەت بۆ ئەوە وای گوت بەڵکو شتێک بڵێت.

دوانیوەڕۆی ڕۆژی دواتر شێخ عەلی لەگەڵ خوشکەزایەکیدا، حەمە عەلی، پێشمەرگەیەکی خۆی دلێر، هەروەتر سولەیمان و خۆم و کابرای پاسـدار بە پێیـان ڕێمان بڕی بەرەو سۆسـنایەتی و لەوێشـڕا بەرەو گەورک و مەنگوڕان و محاڵی دەوروبەری مەهاباد.

لە ناوەڕاسـتی مانگی خەرمانانـی ١٣٥٨ هەتاوی و هەوەڵی پاییزی ١٩٧٩دا بە ڕەسـمی و لەسـەر دەسـتی مـام جـەلال و کاک عەبدوڵلا

موهتــەدی و کاک شــوعێب، بە چەکی خۆم و ویســتی خــۆم، بووم بە پێشمەرگەی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران.

پێخەفمان ناوێ

ڕۆژی پاییز کورتە، لای ئێوارە لە ڕەشــماڵێکی سۆســنایەتی و پاڵ چیا، فەرماندەمان گوتی، دەمێنینەوە و شــەومان بەســەردا دێ. شەش کەس بەســـەر ئــەم ڕەشــماڵەماندا دا، ژن و مێردێکی جــەوان بوون و حەیوانەکانیان لە دەرەوە بوو. فەرموو فەرموو، نان و چامان خوارد و پێیان وا بوو هەر ئێستا ملمان دەشکێنین و دەڕۆین، کەچی فەرماندەمان بــە زمانێکــی زبــڕ و تــووڕە ڕووی لە من کــرد و فەرمانــی دەرکرد، حەرەســیات دەربکەن ئەمشــەو لێــرە دەمێنینەوە. تۆزێــک وڕ بوون و پرتەوبۆڵەیەکیان لێ هات. خۆ پێخەفمان هەر بەشــی خۆن هەیە و چی و چی و... فەرماندە دیســان بە دەنگی بەرز و ئامرانە گوتی، پێخەفمان نــاوێ و تاقــم و تفەنگەکانمان ســەرینمانن و پشــتێند و جامانەکانمان لێفەمانن. ئیتر پیاوی ماڵەکەش بێدەنگ بوو. تاریکی تەواو باڵی بەســەر کەژوکێودا کێشــا و دار و بەردی ئەم ناوە، چارشێوی ڕەشی پۆشی و ئەستێرەکان بە ئاسمانەوە کەوتنە چاوشارکێ و خۆنواندن.

شــێخ عەلــی ئەمری کــرد، ئاخــر حــەرەس بانگی کەیــن و لە لای ســەرووی خێمەکــە جێیەکی بۆ خۆی خۆش کرد و لبادێکی ڕاخســت، تاقم و تفەنگی لە بن سەری نا، لەسەر پشت لێی درێژ بوو، جامانەکەی بە دەموچاوی خۆیدا دا. کابرای دیلیش ئەوەندە ماندوو بوو لە پەنایەک خەوی لێ کەوت، لەگەڵ سولەیمان و حەمەعەلی و دلێردا دەستمان بە قســە کرد، لەولاتر ژن و مێرد لە تەنیشــت یەک جێیان ڕاخست و بۆی نوستن. گوتمان با چاو لە دیلەکە هەڵنەگرین، من حەرەسی یەکەم دەبم و دوای خۆم سولەیمان خەبەر دەکەمەوە و حەمەعەلییش دواتر و...

سێکسی ژێر ڕەشماڵ

وردەوردە هەمــوو نوســتن و منیــش لەبەر زارکی ڕەشــماڵەکە بە حەرەس وەســتام. کزە سەرمایەک هەبوو، مشــکییەکی پان و گەورەم بە ســەرەوە بوو، لــە ملم هاڵاند و جگەرە بەدوای جگەرەدا دەمکێشــا. وڵات کشــومات و شــەو خەریکــی زرینگانــەوە بوو، جارجــار پرمەی گوێدرێژەکەیــان و جارجاریــش مرخــەی چوارپێــی ڕایدەچڵەکاندم و سەرم دەژوورەوە دەنا و سەیری دیلەکەم دەکرد.

لەناکاو گوێم لێ بوو دەنگێک گوتی:

- دادەی ماڵەکەم دایکەنە با سوار بم.

- کوڕە پیاوی چاک بە، ئەم کوڕە جحێڵانە وەخەبەر دێن!

- هەی لە دایە کوڕانت نێم!

- کوڕە گوێیان لێ دەبێ بەخودا حەیبە!

- کچێ دایکەنە دەتگێم حەیبی چی؟! بۆ ئەوان حەیبەی دەزانن هەر لەخۆوە و وەخت و بێوەخت وەژوور دەکەون؟!

- دە تووخوا پیاوەکە دەڵێم توندی دامەگرە، با دەنگم دەرنەیەت!

- کچێ گاندەری خۆم کەی هێشتوومە بێشێت؟!

- دە باشە دەی تێینێ ڕۆحم دەرهات!

- دەک دەبەر قوزێت مرم، بەخودا تا گونانمی دەبەم، گەر بە تفەنگان بێنە سەرم!

- کوڕە زوو کە دەبەر کیرێت مرم!

هەموو گیانم وەسەر ئاو کەوت، ئەی! خۆ ئەوە خەریکن، هانکەهانک و هێنانوبــردن، هــەر هەمووشــیم گوێ لێیە و لە یــەک مەتری من ئەم عەملیــات و چالاکییــە ڕوو دەدات! ئــەوەی شــەرمە نایکــەن و هەر بە پیاویشم نازانن!

ئەوەنــدەم زانــی ســولەیمان بە فرقــە و پێکەنین خۆی لــە دەرەوە هاویشــت و هاتە لام، لەبەر پێکەنین و هەی بە قوربانتان بم، حەجمینی نەبوو. گوتم ســولی یەکەم شەوی پێشمەرگایەتی عەجەب عەمەلیاتێکە،

خوا بکا تا ئاخری هەر ئەم جۆرە چالاکییانە ببینین!

هەمـوو ئـەم حـەرەکات و گرتن و چوونە ناو پاسـگا، سـێ چوار خولەکی برد و کابرا ماندوو و هەناسەبڕکێ بۆی پاڵ کەوت و یەکسەر قونی دە ژنێ کرد و لە پڕخەی خەوی دا و حیسێبی توورێکی قوڕاویی بۆ من و بۆ سولەیمان نەکرد، کە وا بە فرقە و پێکەنین، هاتە دەر و بە دڵنیاییەوە گوێیان لێ بوو من و سولەیمان پێدەکەنین!

من ئەو حیکایەتەم چل ساڵە لە لایە و کاتی خۆی بۆ ناسر ڕەزازیم گێڕایـەوە، گوتی دەینووسـم و بڵاوی دەکەمـەوە. نازانم کردی یان نا. هەموو ئەو کەسـانەی لە سۆسـنایەتی و مەنگوڕان و ناوچەی شێنێ و بەردەسـوور و ئەو دەڤەرە پێشـمەرگە بوون، دەزانـن و دیویانە، ئەم کولتـوور و عاداتـی نێـوان ژن و پیـاو و ئازادیی بێوێنـەی ژنان لەم ناوچانە وای کردووە بە دەگمەن کێشەی ژن و پیاو بە شەڕ تەواو بێ و ژنکوشـتن باو نییە. من بە گوێی خۆم لێم بیسـتوون و گوتوویانە جا تووخـوا کونێ میـزی ئەوەی دێنێ پیاو یان ژنی لەسـەر بکوژرێت! لە کاگـەش بـووم، گوێم لێ بوو دوو ژن لە کانیی ژنان بە شـەڕ دەهاتن، یەکیان بە وی دیی گوت، «دە برۆ قاعبە، ئەگەر ژن بای تا ئێسـتا دوو جـاران هەڵگیرابـووی»! من زۆر کەڕەت دیومە و هەسـتم پێ کردووە ژنان و پیاوانی پیری ئەم دەڤەرانەی کوردستان هەر وەک چۆن سەیری سێکسـی گوێدرێژ و ئەسـپ و ماین یان سـەگ دەکەن، هەر واش بە لایانەوە سێکسی ژن و پیاویان پێ ئاساییە و بە کردەوەیەکی سروشتی سـەیری دەکەن. لـە لای زۆربەیان خوازبێنی لە پیـاو نە عەیبەیە و نە ئیراد. بە پێشمەرگەیان دەگوت، بۆ ئەم کچەمان ناخوازی؟ ئەگەر شێنێ لە ناوچەیەکی دیکە بوایە و سـەرکردایەتی و ئەو هەموو پێشـمەرگەیە هاتوچۆی کردبا، بەبێ شک دەیان پیاو و ژن کوژرابوون، بە چەند ساڵ پێشمەرگە لەم دێیە بوو کەچی نە کچێک کوژرا و نە پێشمەرگەیەک لێی لە قاو درا! ناوچەی میراودەلی لە هەناوی ئەم ناوچانەدایە، کەچی ساڵ نییە چەند ژن نەکوژن. لە لەندەنی پایتەختی شارستانی، جیرانە ئاغاوەتە

میراودەلێکانمــان بە باب و دوو مام و ســێ ئامۆزا کچە بەســتەزمانی خۆیان، «بەناز»یان[1] لەتوپەت کرد، لەســەر ســۆزی خۆشەویستی بە کوڕێک، ئەویش کوردا!

کەس نە بای دیبوو نە باران

لەگەڵ ســولەیماندا یەکەم شەوی پێشــمەرگایەتیمان بە حەرەسیات و گوێگرتــن لــە نــەوای عاشــقانە و هەســت و دەروونبزوێنــی ژن و پیاوەکەی سۆســنایەتی، لە داوێنی چیا و ناوجەرگەی دارســتانی چڕ و مەندی کوێســتانی کوردەواری، ڕۆمانسییانە تێپەڕ کرد. بوومەلێڵ بوو فەرماندەمان شــێخ عەلی بە خۆکێشــانەوە هاتە دەر و گوتی: ئەوە بۆ نەنوستن و کەستان خەبەر نەکردەوە؟! گوتمان حەرەسیاتی ئەمشەومان بــۆ ئــەوە نەدەبوو کەس بەشــدار بێت! ژن و پیاوەکــەش هاتنە دەر و کــەس نــە بای دیبوو نە بــاران، زۆر بە گەرمــی دواندمانن و ئەوانیش گوتیان: هەر ئێســتا نانی بەیانی حازر دەکەین. شێخ عەلی گوتی: دەڵێم تا زووە بڕۆین و لەو گوندانەی خوارەوە نان بخۆین، گوتمان، هەر زۆر باشــە و دواتر کە بە ڕێدا ڕۆیشتین و ماندوو بووین نان و چاخواردن خۆشتریش دەبێت. جەماعەتمان دەنگ دا و لەگەڵ دیلەکە بەرەو خوارتر و ڕوو لە جادەی سەردەشت-خانێ شۆڕ بووینەوە.

لە ئاغەلان مەقەڕێکی کۆمەڵەی لێ بوو، تەنیا چەند کەســێک بوون، سولەیمان گوتی، ئەم دیلە لێرە بەرەڵا دەکەین و پێم وا نییە شتێکی وا بێت. گوتمان بە مەقەڕی ئاغەلان، کاکە ئەم پیاوە تەســلیمی بەرپرسانی ناوچەی سەردەشت بکەن.

١- بەناز مەحموود، کچە کوردێکی بیســت ساڵانەی میراودەلی بوو، ساڵی ٢٠٠٦ لە لەندەن بە دەستی باب و مام و دوو ئامۆزا لەسەر خۆشەویستی کوژرا و مەیتی لەتوکوتکراوی لە شارێکی تر، لە باخچەی ماڵەدۆستێکیان شــاردرایەوە. ئەم کارەســاتە دوای چەند مانگ، پۆلیسی لەندەن لەقاوی دا و هــەر هەموو گیران. کاردانەوەی زۆر خراپی لەســەر ڕەوەندی کوردی هەبوو، دەنگدانەوەی گەورەی لێ ساز بوو.

هەر ئاغام

هاتینە نەلاس و لە چەم پەڕیینەوە، بە وەڵگێڵ و وەڵیودا بۆ نیوەڕۆ خۆمان گەیاندەوە پاراســتان. لەندرۆڤێرەکە بە داپۆشــراوی هەر لەوێ بوو. گوتم بە ســاحێب ماڵ چیتــان لێ کرد بۆ خۆتان، گەردنتان خۆش و ئــازا بێــت، ئێمە تازە بۆمــان تەعمیر ناکرێــت و دەڕۆین بۆ ناوچەی مەهاباد.

بــە مێونــە و هەمراندا چووین بــۆ هەمزاوا، ماڵــی کاکەلاغا و بابی حەســەن، دۆســتمان بوون، بەخێرهاتنێکی گەرموگــوڕ، کاکەلاغا زۆر فەقیر و نەدار بوو، بەڵام خۆی هەر بە ئاغا دەزانی، دادەنیشــت و لاقی لەسەر لاقی دادەنا و دەیجوولاند و تەسبێحی هەڵدەسووڕاند و دەیگوت سێ بە سێم تەلاقی دایکی عەسەنی کەوتبێ هەتا چڵەگیایەکم مابێ هەر ئاغــام. لەگەڵ ســولەیماندا نێوانی زۆر خۆش بوو، ســوێندی خوارد و گوتی: دەبێ بمێنەوە. نان و چێشــتێکی بەلەزەتمان بە قسە خۆشەکانی کاکەلاغا خوارد و بەڕێیان کردین.

بەرەو زمزیران، کانی ڕەش، سوێناس، گڵێنان، شارەزوور، خەلیفان، دێ بە دێ و بە پرسیاران ئەوجار بۆ بەیرەم و قزڵجە و دەرمان.

مەشقی پارتیزانی

بــە درێژایــی ئــەم ڕێگەیــە بە پێیــان، شــێخ عەلــی وەک پارتیزان هەڵســوکەوتی لەگەڵدا کردین، هەرچەند تەنیا من و ســولەیمان بووین وەک پێشمەرگەی تازە و حەمەعەلیی خوشکەزای و دلێری پێشمەرگەی خۆی ماوەیەک بوو لە دەرەوە بوون و پێویستیان بەو هەموو تەکووزی و ڕێوشــوێنگرتنی پێشــمەرگایەتییە نەبوو، کەچــی ئەوانیش بە ئێمەوە ســووتابوون. لە توژەڵەوە تا بن دێهاتی مەهاباد، ئێمە بە پێ ڕۆیشتین،

نــە پاســدارێک و نــە کۆپتەرێک و نە ســتوونێکمان[1] دیــت، کەچی بۆ فێربوونمان مەســافەی پێ ڕادەگرتین و تفەنگ لە شــانی ڕوو بە خۆر نەبــێ و ناوی شــەو هەبێ و هەر هەموو ئەلفوبێیەکانــی پارتیزانیی بە کــردەوە پــێ دەکردین. چوونی نــاو دێهات و ماڵان و دابەشــبوونمان و حەرەســیاتدەرکردن و هەموو ئەو شــتانە. جــار هەبوو هەم خۆمان شــەرممان دەکرد و هــەم خەڵکی دێهاتەکان پێیان ســەیر بوو، نێوەڕۆ دەچوویــن بــۆ دێیەک، یەکمانی دەنارد بڕۆن نان بێنن، ئەوانی تر لە بن تەپۆڵکەیەک و لە دەرەوەی دێ دەمانەوە، کۆمەڵێک شــتی لێ فێر بووین لەم چەند ڕۆژەدا تا گەیشتینە ناوچەی مەهاباد هەمووی بەسوود بوون بۆ داهاتووی پێشمەرگایەتیمان.

بۆ دەچنە مزگەوت؟

دەبــوو بــەم ناو و نیشــانانەی پێیان دابووین، لــە قزڵجە و دەرمان هاوڕێیانــی کۆمەڵەی مەهاباد بدۆزینەوە. دوو ســێ جار نێوان دەرمان و قزڵجەی خوار و ســەرێمان کرد، کەس دیار نەبوو لە فەلاح و شــوان زیاتر، زۆرم حەول دا کەس هیچی نەدەزانی و پێیان نەدەگوتین. شــێخ عەلــی دەیگوت، کەس نەهاتووە و هەموو تەســلیم بوونەوە. دەمانگوت نابێت شــتی وا و برادەرانی ســەرکردایەتی لە توژەڵە لەخۆڕا قســەیان نەکــردووە. بە ڕۆژ جەولەی پــێ دەکردین و بەرپێمان وەک ئاگری تێ بەربووبێ وا بوو. شەوانە لەم دێهاتە جێوبانی خۆشیان بۆ ڕادەخستین، کەچــی دەیگــوت، ســەرو بەتانــی وەرگــرن و دەچین بــۆ مزگەوت و حەرەسیات دەردەکەین. خەڵک دەیانگوت باوکم بەخوا هیچ باس نییە و پاسدارمان هەر نەدیوە، بۆ دەچنە مزگەوت؟!

هەســتان و دانیشــتن و دواندنی شــێخ عەلی لەگەڵ خەڵکی فەقیر و فــەلاح بــە لامانەوە زۆر خــۆش نەبوو، منیش و ســولەیمانیش زۆر بە

١- ســتوون، لەگەڵ ئەوەی بە مانای کۆڵەکەی ناو بینا دێت، لە حەرەکاتی ئەرتەش و جەیش بە مانای قافڵە و کاروانی کەرەسەی ئەرتەش دێت.

حورمەت و شـــەرمەوە دەمانڕوانییە خەڵک، بەڵام سـێیەکەی دیکە زۆر لە سـەرەوەڕا تێیان دەخوڕی و زۆر جار قسـەی ناخۆشیان بە خەڵک دەگوت. لەگەڵ شـێخ عەلیدا شـەڕەدەنووکەمان دەکـرد، بە پێکەنینەوە گاڵتـەی پێ دەکردیـن و دەیگوت ئێوە جاری فێر نەبـوون ئەم میللەتە دەبێت بە شەق بیدوێنی، دەنا سواری سەرتان دەبن!

دوای دوو ڕۆژ گـەڕان لـە نێوان سـێ گونـدی زۆر نزیک لە یەک، سەرەنجام کوڕەجوتیارێک هاتە بن گوێم و گوتی ماوەیەکە جەماعەتێک لە کوڕی شـار لە ئەشکەوتی چەکوچدان. ئەشـکەوتی چەکوچ لە سەر شاخی پشت قزڵجەی خواروو بوو.

لێی سـەرکەوتین و نزیک ئەشـکەوت بووینەوە، یەک دوو دەنگ و خشـپە و جووڵەمان بەدی کرد، هاوارمان کرد خۆمانین، چەند کەسێک لە زارکی ئەشکەوتەکە هاتنە دەر، لە مەدرەسە خوێندبووم «ئەسحابی کەهـف» خودا بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ دەخـەوی کردبوون و دواتر وەخەبەری هێنانەوە، گوتم سولەیمان ئەوە ئەوان نین؟!

بە بیسـتنی دەنگمان هەموو لە ئەشـکەوت هاتنـە دەر، ماچوموچ و بـاوەش، هەمـووی هاوڕێ و دۆسـت و خزم بـوون، خەبەر و باس و گێڕانەوە، سـەید ئەندامی کۆمەڵە و بەرپرسـی یەکەم بوو، عەبوو و فاروق و سـولەیمان مودەڕەسـی برا بوون، حوسێن سوهەیلی، ڕەحیم قادری، سـولەیمان خورەمی، محەمەد میسـری، جەعفەر حەسەنپوور، عەلی موتەهەری، سـەعید گەوهەری، قادر قـادری، قادر غازی، کەمال وەلیانی، یونس پاڵەوانی، جەعفەر پیرەهەڵۆ، ڕزگار، سەید ڕەحمانەدرێژ، سـەید ڕەحمانە چکۆل، مینەی دەرمان، مەلا مسـتەفا، فاررووق بللوری برای سولەیمان و چەندی تر لەوانەیە بیرم نەمابێ، یان پێویست نەکات ناویان بێنم و لە شار بن.

یەکەندەردوو جاڕی کۆبوونەوە لێ درا و بە حەڵقە لە دەوری یەک لە بن زارکی ئەشـکەوت لێی دانیشتین. نامەی کاک عەبدوڵڵا موهتەدیم دایە دەسـت سـەید و ئەویش بـۆ هەموانی خوێندەوە. شـێخ عەلی بە

هەموان ناسـێندرا و ئیعلان کرا لەمەودا بەرپرسـی نیزامیمان دەبێت و ڕزگار هاوکاریی دەکات.

ئیدی بۆڵەبۆڵ

ڕەخنە دەستی پێ کرد، بۆڵەوپرتە و دەردی دڵ لە یەک، بە پای فیلان بوو. هەر هەموو ڕەخنەکان لەسـەر خوو و ڕەوشـتی وردەبۆرژوازی بـوو، جەماعەت نەیانتوانیـوە ئەم ڕەفتارانە لە خۆیـان دوورکەنەوە و فێری دیسپلینی پرۆلیتاری بن، نموونە، قادر دەیگوت، حوسێن سوهەیلی وردەبـۆرژوازی بەری نادا و لە نێو ئەشـکەوتەکەدا جـێ نەرمەکە بۆ خۆی دادەنێ و لەسەر کەمرەکان[1] دەنوێت، کە نەرم و خۆشە. فاروق مودەڕەسی لەبەر ئەوەی سەربازیی کردووە بووەتە مەسئوولی دانانی نگەهبان و هەموو سەعاتە خۆشەکان بۆ خۆی دادەنێت. سەید وەستای دیـوار بـوو، ماوەیـەک پێش ڕووخانـی شـا، وەک زەحمەتکێش، کاک حەمەحوسـێن کەریمیی ناسـیبووی و کردبووی بە کۆمەڵە، بەرپرسی هەر هەموومان بوو، بە دوکتور و موهەندیس و دانشـجووی زانکۆکان و هەر هەموو کوڕانی شـارەوە، بە باشـی نە نامەی پێ دەنووسـرا و نـە بۆی دەخوێندراوە، ڕزگار شـاگرد میکانیک بوو تاقە «پرۆلیتەری» ناومـان بوو، کرابوو بە مەسـئوولی نیزامی، لەبەر ئەوەی سـەربازیی کردبـوو. هەمـوو ئەوانـی دی، کە بە ویسـتی خۆیـان و ڕەخنەیان لە حیزبـی دێموکـرات و نامۆیـی ڕێکخراوەکانـی ئێرانـی، هاتبوونە ناو کۆمەڵـە، دەبـوو لەژێر فەرمانی ئەم دوو کەسـەدا بن، کە پێشـتر کاک سـەید برایم عەلیزادە پەیوەندیی لەگەڵ ڕزگاردا هەبووە، حەمەحوسێن کەریمییش لەگەڵ سەیدا.

١- کەمرە، ڕیخی بەرپێدراوی ڕەقهەڵاتوو.

شێخ عەلی ناسازێ

هەر لە سەعاتی یەکەمەوە دیار بوو شێخ عەلی لەگەڵ ئەم کولتوورە ناسازێ و هەموو شتێکی زۆر پێ منداڵانە بوو، لە لای ئەو تەبیعی بوو مەسئوول لە جێی خۆش بێ و حەرەسیات نەگرێ و دوو کەس لە پشتەوەی بڕۆن و بچێتە ماڵە خۆشەکان لە کاتی دابەشبوون لە گوندەکان. ئەو دەیزانی ئێمە هەمووممان نە ئەزموونمان هەیە و نە لە شۆڕشدا قاڵ بووین، تازەین و زۆرتر کتێبی بیردەکەینەوە تاکو مەیدانی و عەمەلی، ئیتر دەستی کرد بە ئەمر و نەهیکردن بەسەرماندا و تەنانەت تووڕەش دەبوو لێمان.

سولەیمان بڕیاری دا هەمان ڕۆژ بچێتەوە شار و لە دائیرەکەی خۆی بێهداشت دەوام بکات و کاری ڕێکخستنی ناوشار و یارمەتیی پێشمەرگە بکات. شێخ عەلی هەر وەک تەنزیماتی یەکێتی هەموومانی لە دوو دەستە پێشمەرگەدا جیا کردەوە، وەک بزانم مەفرەزەی شەهید خانە و مەفرەزەی شەهید حەمەحوسێن، هەر ئەم دوو شەهیدەمان ئەو کاتی لە ناوچەی موکریان لە کۆمەڵەدا هەبوو. دەستی بە قسە کرد و ژیانی پێشمەرگەیی بۆ باس دەکردین و شێوەی خۆپاراستن و کەمین و نەمانەوە بە ڕۆژ لەناو دێیەکاندا و چۆنیەتیی ڕێگەڕۆیشتن بە مەسافە و لەسەر هەست و هەر هەموو ئەم شتانەی خۆیان لە پێشمەرگایەتیدا فێری بووبوون، وەک محازرە پێشکەشی ئێمەی دەکرد.

قەرار داندرا هەر مەفەرەزەیەک ڕوو لە ناوچەیەک بکات و دەست بکەن بە جەولە و شەوانە لە مزگەوتەکان بەرپرسی سیاسیی مەفرەزە قسە بۆ خەڵک بکات و چالاکیی عەسکەرییش دەبێت دەست پێ بکەن و لەسەر جادە گەورەکان کەمین داندرێت. هەفتەی جارێک لە شوێنێکی دیاریکراو هەر دوو مەفرەزە کۆبنەوە و ڕاپۆرتی چالاکیی خۆیان بدەن و ڕەخنە لەخۆگرتن بکەن.

حەمەعەلی خوشکەزای شێخ عەلی، کوڕێکی ئازا و قسەخۆش بوو، ئەو تەنیا کاری پاراستنی خاڵی بوو، وەکو سەربازێکی چاک هەمیشە

لــە خزمەتیدا بوو، لە هەســتان و دانیشــتنی ئێمــە و حەرەکاتمان هەر تەقەی سەری دەهات و گاڵتەی پێ دەکردین، دەتوانم بڵێم لە ئیشوکاری ڕۆژانەدا بەردەســتیی شێخ عەلی دەکرد، تەنانەت ئاوی بۆ دێنا و چای بــۆ تــێ دەکــرد و پێخەفی لە ماڵان بۆ دێنا، کە ئــەو کارانە لە لای ئێمە نەبوو بۆ مەسئوول، دلێرەکەش بە هەمان شێوە لە خزمەتی حەمەعەلیدا بوو، بە حوکمی ئەوەی تازە هاتبوو بۆ پێشمەرگایەتی. حەمەعەلی دواتر یەک لە پێشــمەرگە ئازاکانــی یەکێتیی لێ دەرچوو، لــە دووی ژوئیەی ساڵی ١٩٨٠ بە ماوەیەک دوای چوونەوەیان لە موکریان و لای ئێمە، لە چیای کۆسرەت لە شەڕ لەگەڵ جاش و سەربازی بەعسدا شەهید بوو.

١٤

دیسان کەرگاین

ڕۆژێکیــان لە دێیەکەوە دەچووین بــۆ دێیەکی تر، هەموو بە ڕیز و مەســافە بەدوای یەکدا دەڕۆیشــتین، حەمەعەلی لە پێشــەوە بوو، شێخ فێری کردبووین هەرچی نەفەری یەکەم گوتی، دووهەم و ســێهەم و تا ئاخر بە نەفەری دوای خۆیانی بڵێنەوە و پەیامەکە بگەیەنن. بستوویەک لە پێشـمان بوو ئەودیوی دۆڵ و مەزرایەک بوو، حەمەعەلی گەیشــتە ســەری بســتووکە، بە دەنگی بەرز و زاراوەی هەڵەبجەیی گوتی: «خوا قووەتت بدا برا»، نەفەری دوای ئەو، فاروق بللوری بە هەمان لەحن و بەرزی دووپاتی کردەوە و ئیتر هەر هەموو دوابەدوای یەکدا گوتمانەوە، هاتینە ســەر بستووکە و ڕوانیمان؛ کوڕێکی شوان، شەرواڵ لە دەلینگ، لــەم چۆڵاییــە خەریــک بــوو کارە ناشــەرعی و سێکســییەکەی لەگەڵ گوێدرێژەکەیدا تەواو بکات، ئیتر ئەم دە دوازدە پێشــمەرگەیە وامان لێ کرد لە شــەرمان بۆی جێبەجێ نەدەبوو شەرواڵەکەشــی هەڵکێشێتەوە و هەر هەموو بە تەنیشــتیدا گوزەرمــان کرد و دوعامان بۆ کرد «خوا قووەتت بدا برا»!

من لەو مەفرەزەیە بووم شــێخ بەرپرســی بــوو، بە حوکمی ئەوەی پێشــتر دەیناســـم و لەگەڵ ئێمەدا هاتووە بۆ ناوچەی مەهاباد، شــەرتی میوانداریــش وای دەخواســت من لە مەفرەزەی ئــەو بم بۆ زیاتر لێک تێگەیشــتن لەگەڵ ئەوانی دیدا، پەیوەندیی نێوانیشیان بم. مەفرەزەکەی دی ڕزگار و سەید بوون، وەک بەرپرسی نیزامی و سیاسی، سولەیمان مودەڕەســی داندرا بە مەسئوولی سیاسی لەگەڵ ئێمەدا، هەرچەند شێخ حیسێبی هیچی بۆ مەسئوولی سیاسی نەدەکرد و کولفیکول هەر خۆی بوو.

جگە لە سەید و ڕزگار و عەبوو مودەڕەسی، کەسی تر ئەندامی کۆمەڵە نەبوو، یەک دوو بەرئەندامیش بوو، وەک برای سەید و سەید ڕەحمان، ئەوی تر هەر هەموو تەنیا پێشمەرگەی سادە بووین و هەموو بڕیار و ڕاز و خەبەری حیزبی لێمان دەشاردرایەوە و بۆمان نەبوو تەداخولی کاری سازمانی بکەین.

یەکەم چالاکیی پێشمەرگە

یەکەم چالاکیی کۆمەڵە لەم هەرێمەدا، مەفرەزەکەی ئێمە بە فەرماندەیی شێخ کردی. چەند ڕۆژێک گوزەرابوو لە جەولەکردنمان بە ناو دێهات و هەموو وەڕەز و ماندوو بووبووین و دەمانپرسی ئەرێ پێشمەرگایەتی هەر ئەوەیە؟ ئەدی شەڕ ناکەین؟! شێخ دوای پرس و ڕا و هەڵسەنگاندنی ڕێگەکان، گوتی: باشە با بچین بۆ نێوان ڕێگەی سابلاغ و میاندواو، سەیارەکان ڕادەگرین و قسەیان بۆ بکەن و با بزانن پێشمەرگە هەیە و دڵی خەڵک خۆش بکەن و لەم قسانە. بەڕاستی فیکرەکەی زۆر باش بوو، ماوەیەک بوو لەم دێهاتە بووین، کەم کەس پێمانی دەزانی و هیچ پەیوەندیمان بە خەڵکی شارەوە نەمابوو، یەک دوو سەعاتی ڕۆژ مابوو نزیک جادە بووینەوە، خۆی دووربینێکی پێ بوو لەسەر تەپۆڵکەیەکی تۆزێک دوورتر لە جادە، گوتی: من لێرە دەبم، فەرماندە دەبێت لە دوورەوە ئاگای لێتان بێت، دوو پێشمەرگەی ناردە لای ڕاست ڕوو لە میاندواو و دووشی ناردە لای چەپ ڕوو لە مەهاباد. بە من و یەک دوو پێشمەرگەی دیکەی گوت، لە ناوەڕاست بن و سەیارەکان ڕاگرن، قسەیان بۆ بکەن و تەبلیغ بکەن بۆ کۆمەڵە. گوتی: هیچ سەیارەیەک بۆی نییە بگەڕێتەوە، یان دەرچێت بەرەو شار، دەبێت ڕاوەستن تا کەمین کۆ دەکەینەوە، ئەوجار با بڕۆن، دەنا پیاوخراپیان تێدا بێت، ئیخباریمان دەکەن و هێز دێتە سەرمان. بەڕاستی ئەم شتە وردانە هیچمان نەماندەزانی و زۆریش گرنگ بوون. هەر ئەوەندە هاتینە خوار و جادەمان گرت و یەکودوو، هەرکەس شوێنی خۆی گرت،

دەیان سەیارە لە چەند خولەکێکدا وەستێندران، خەڵکەکە دادەبەزی و زۆربەیان خەڵکی شار بوون، یەکسەر خۆیان پێدا دەداین و ماچیان دەکردین و خۆیان بە قوربان دەکردین، لەناکاو پیکابێکی درێژی سوپای پاسداران، سیمورغیان پێ دەگوت، هاتە ناوجەرگەی کەمینەکەمان، تەقە بەرز بووەوە، خۆیان خزاندە بن پیکابەکە و سەنگەریان گرت و ئەوانیش تەقەیان کرد، دەستیان بە قومبەلەهاویشتن کرد، لە کەمتر لە خولەکێکدا هەرچیی تێیدا بوو کوژران. بۆ یەکەم جار وەک یەکەم مەفرەزە دەسکەوتی چەند تفەنگ و پیکابێکی تازەمان بوو. خەڵکمان بەجێهێشتوو و خۆم هاویشتە پشت سوکان، سیمورغم هەڵکردەوە و ڕوو بە شاخەکان هەموو سواربووین و تفەنگ و دەسکەوتمان بار کرد، بەداخەوە دواتر زانیمان کوڕێکی باشی سابڵاغی بە ناوی خالید نەبەوی، کە پێشتر ڕامانگرت و هاتە خوارێ و ماچی کردم و یەکترمان دەناسی، بە تەقەی وێڵ لە دوورەوە لە ناو سەیارەکەی خۆی پێکراوە و شەهید بووە. ئەمە یەکەم شەڕی دەستەویەخە و لە نزیکەوە ئەم مەفرەزەیە بە سەلامەتی کردمان و تا چەند ڕۆژ لە دێهاتی دەوروبەرمان شادی و پێشوازیکردن بوو لە پێشمەرگە. بۆ هەر دێیەک دەچووین خەڵک لێمان دەهاڵان و سەیری پیکابەکەیان دەکرد. ئەم چالاکییە زۆر دەنگیدایەوە و پێشمەرگەکانی تری کۆمەڵە و دێموکراتیشی وا لێ کرد یەکبەدوای یەکدا چالاکی بکەن لەسەر جادەکان و ورەی خەڵک بەرز بووەوە و ئیی پاسدار زۆر دابەزی.

مەفرەزەی ئێمە لە بە پێ ڕۆیشتن ڕزگاری بوو، وەک کوڕێکی نازداری خۆم سیمورغم دەپاراست و پێی ڕادەگەیشتم، بەنزینم بۆ پەیدا دەکرد، ڕۆنم دەگۆڕی، لە چەم دەمشۆری، هەموو ڕۆژێک سەیری مەکینەم دەکرد، سیمورغیش هەر ئەوە بوو باڵی نەبوو، دەنا بەڕاستی لە ڕێوبانان سیمورغ بوو، بەبێ باڵ دەفڕی!

دوو ڕەش

چەند ڕۆژ پێشتر، بۆ جەولە چووبووین بۆ کۆنەدێ، لە کاتی ڕۆیشتنمان دوو لاوی خوێنگەرمی بەحەماس دوامانکەوتن، نەدەگەڕانەوە و داوای چەکیان دەکرد ببن بە پێشمەرگە. چەند ڕۆژ بەبێ چەک بە دوامانەوە بوون، سەرەنجام یەک دوو چەکمان بۆ پەیدا کردن و عەلی ڕەش و عومەرە ڕەش بوون بە پێشمەرگەی کۆمەڵە. عەلی مایەوە و بەردەوام بوو، دوای ماوەیەک عومەر ژنی هێنا و چووەوە ماڵ. دوای ئەم شەڕە حەوتهەشت تفەنگی زیادەمان هەبوو و خەڵکی دەهاتن بۆ پێشمەرگایەتی و ئێمەش دوای لێکۆڵینەوە چەکمان پێ دەدان، وردەوردە دوو مەفرەزەکەی سابڵاغ نزیک سی پێشمەرگەی هەبوو.

خەبەر هات دوکتۆر جەعفەر شەفیعی بووەتە بەرپرسی بۆکان و سەقز و مەهاباد بە ناوی ئامر هەرێمی موکریان. دەبوو هەموو بچین بۆ کۆبوونەوە لەگەڵ بەرپرسی هەرێم لە قەرەگوێزی بۆکان.

حەوت دەروێشەکەی سەقز

کوڕانی بۆکان وەک کاک مینەی حیسامی، هاشم ڕەزایی، ڕەحمان یەکشەوە (حوسێنزادە)، ڕەحیمە ڕەش، حەسەن ئارپیچی، فاروق بابامیری و چەندی دی هاتبوون، ئێمە وەک مەفرەزەکانی سابڵاغ زۆربەمان چووین. سەقز حەوت کەس بوون هەمیشە بەیەکەوە بوون، لە مزگەوت، لە ماڵان، پێم دەگوتن دەروێشەکانی سەقز و لێک جیا نەدەبوونەوە، زۆر ئارام و سەنگین و ڕۆشنبیر بوون. دوکتۆر جەعفەر، کە زووتر ئاشنایەتیمان هەبوو، زۆری حەز لە گاڵتە و قسەی خۆش بوو، ئەویش هەر وای بانگ دەکردن، کاک موعتەسەم تاتایی، عەتا قورئانی، شاباز شەهلایی، سیروان کاوسی، ڕەحمان ئەرغەوانی، تاهیر ئادەمی و مەحمود کەیوان، لە سەرەتای شۆڕشی بەرگریی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، حەوت دەروێشەکەی سەقز بوون. بەداخەوە عەتا قورئانی

دوای دوو جار بریندار‌بوون، لە کاتی دروستکردنی بۆمبێکی دەستی لە ئاوایی قڕووچە، لە یەکی سەرماوەزی ساڵی ١٣٦١ هەتاوی (١٩٨٢-١١-٢٢)دا شەهید بوو.

لە کۆبوونەوەکەدا کۆمەڵێک بڕیار و ڕەخنە و ڕاسپاردەکانی سەرکردایەتی، کە ئەوکات مەقەڕیان چووبوو بۆ بێژوێ لە ئالانی سەردەشت، خوێندرایەوە. دوکتۆر جەعفەر مرۆڤێکی خاکی و متەوازع و میهرەبان بوو. هەموو بە دڵ خۆشمان دەویست و مایەی قبووڵ بوو بۆ بەرپرسی ئەم هەرێمە. من پێشتر لە ناوزەنگەوە دەمناسی.

ئێلین باکسی و مێشوولەکانی لای مام جەلال

هەر لە هاوینی پێشتردا، بەر لە هێرشی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کوردستان، هەر وەک باس کرا کوردستان و بە تایبەت مەهاباد، کە بووبوو بە سەرچاوەی ڕووداو و هاتوچۆی هەموو لایەک، سێ کەسی ئاڵای ئازادی هاتبوون لە سویدەوە وەک ڕۆژنامەنووس بۆ ڕاپۆرت و هەواڵ و دیتنی کوردستان و چوونیان بۆ یەکێتیی نیشتمانی. بە هۆی کاک عومەر شێخموسەوە، کاک مەحموود باکسی و ئێلینی هاوسەری و مەمەد ئوزوون، پێیان دەگوت فەرزەند، هاتن بۆ مەهاباد و ماڵی ئێمە. پێشوازیمان لێ کردن و بۆ زۆر شوێنمان بردن. ئێلین ژنێکی سوور و باڵابەرزی گۆشتنی جوانی سویدی بوو، کە چووین بۆ ناوزەنگ مێشوولە زۆر بوو، زۆریان پێوە دابوو. گەڕاینەوە ماڵی خۆمان حەجمینی نەبوو، سینگ و باسکی هەموو سوور هەڵگەڕابوون. دایکم لێی چووە پێش و هەر بە کوردی دەیلاواندەوە دەیگوت ئەم فەقیرەتان بۆ وا لێ کردووە؟ ئێلینیش بە ئیشارە بۆ دایکم، پەنجەی لە سەر شوێن مێشوولەکان دادەنا و دەیگوت: جەلال تاڵەبانی! جەلال تاڵەبانی! واتا لە لای مام جەلال وام لێ هات! دایکم بردی بۆ حەمام و هەموو گیانی بە عەتر و ئودکولون بۆ شۆری و دەستێک جلی جوانی ژنانی موکریانی لە بەر کرد، زۆری پێوە جوان بوو. لە هاتنەوەمان مام

جەلال گوتی بیانبە بۆ بۆکان و لای دوکتۆر جەعفەر با وەک نوێنەری کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ وتوویژیان لەگەڵدا بکات. ئەوکات هێشتا کۆمەڵە خۆی ئاشکرا نەکردبوو، بەس مام جەلال بە لایەوە گرنگ بوو کە ئەمانە دەچنەوە بۆ سوید قسە و ڕاپۆرت لەسەر کۆمەڵەش بکەن، نەک تەنیا حیزبی دیموکرات وەک حیزبی کوردی! لەگەڵیاندا چوومە بۆکان و ماڵی دوکتۆر. نانی نیوەڕۆمان لە ماڵی دوکتۆر خوارد، وتوویژێکی تەواویان لەسەر چۆنێتیی دروستبوونی کۆمەڵە و بەرنامە و ستراتیژییان لەگەڵدا کرد. دوای چوونەوەیان ژمارەی ڕۆژنامەکەیان، کە لاپەڕەی یەکەمی وێنەی دوکتۆر بوو بە سندووقی پۆستی کاک عومەر شێخموسدا بۆ ناردین. دەتوانم بڵێم یەکەم کەس بە ناوی کۆمەڵە و بە ئاشکرا قسەی بۆ ڕۆژنامەنووسان کردبێت، دوکتۆر بوو لەگەڵ مەحموود باکسیدا کردی، لە نێوان بەهار و هاوینی ١٩٧٩دا.

حەمامی ناو ئەشکەوت

دوای کۆبوونەوە لەگەڵ دوکتۆر جەعفەر، لە ڕێگەی گەڕانەوەدا گوتیان، با بچین بۆ ئەشکەوتی سەهۆڵان، کونەکوتریشیان پێ دەگوت، بۆ خۆشۆرین. ئەشکەوتی سەهۆڵان گۆمێکی گەورەی لەناو بوو، بە هەزاران کۆتر و شەمشەمەکوێرە لەمبەر و ئەوبەری ئاوەکە لە فڕین و گەمەکردندا بوون، ئاوێکی زۆری بێبن هەموو ئەشکەوتەکەی داگرتبوو، زۆر پیس و پڕ لە پاشماوەی حەیوان و کۆتر بوو. (دەڵێن ئێستا بووەتە شوێنێکی خۆشی گەشتیاری، بەداخەوە من هەر بە پیسی و وێرانی دیومە) من ناوبانگم بوو بەوەی کە خۆم ناشۆم و دەڵێم، پارتیزان دەبێت لە حەوت کیلۆمەتری بۆگەنی بێت و گیڤارا وا دەڵێت! هەڵبەت دوکتۆر جەعفەر ئەو قسانەی بۆ ساز دەکردم و لە کۆڕ و کۆبوونەواندا مەجلیسی پێ خۆش دەکرد و دەیگوت پێشمەرگەی وامان هەیە وەک عەلی دەڵێ گیڤارا وای گوتووە. یان «عەلی کوێر» دوکتۆر بەسەریدا بڕیم و حەقیقەت شتێکی دی بوو؛ ئێوارەیەکی درەنگی

تاریـک هــەر من و پێشــمەرگەیەک و دوکتۆر لە گونــدی ئاجیکەندەوە دەچووین بۆ شــەرەفکەند، کێلەکانی گۆڕســتانی پێش شــەرەفکەند بۆ بــەرزی زۆر بەناوبانگن، چراکانی ســیمورغەکەم بۆ بــاری ئەمنییەتی کوژاندبــووەوە و بــە تاریکی دەمئاژواند، لەپڕ دوکتۆر هــاواری کرد ئەوانە کێن؟ بەڕاستی وەک زەلام دەچوون. دابەزیم و هاتمەوە سەر و گوتم: دوکتۆر گیان کێلن، ئەوە بۆ کێلت لێ بووەتە پاسـدار؟! ئیتر زۆر پێکەنین. دەچووینە هەر شــوێنێک دەیگوت، عەلی لە کێلەکان هاتووەتە خوار و هەر هاواری کردووە: «زەلام کێی؟!» کەس جوابی نەداوەتەوە و تــووڕە بووە چووەتە پێش و دەســتی لــێ داوە «ئەرێ کاکە کێی بۆ جواب نادەیتەوە»! دوکتۆر بەڕاســتی چــاوی زۆر زەعیف بوو، کەیفی دەکــرد و دەیگوت چاکم پــێ کردی عەلی، کوێرایەتیی خۆم کردە عەلی کوێر؟! بەڵام بەڕاســتی لە خۆشــۆریندا زۆر تەمەڵ بووم و ئێســتاش هەر وام. چووینە ناو ئەشــکەوتەکە بە هەڵتروشــکاوی و قونەخلیســکە لە زارکی ئەشــکەوتەکە چووینــە ژوورەوە. لە پەنایەک دانیشــتم و بە تەمای خۆشــۆرین نەبووم، جەماعەت خۆیان تێ هاویشــت و دەستیان بە جلشــۆرین کرد. لەناکاو دوو سێ لە هاوڕێیانم لە پشتەوەڕا گرتیانم و تێیان هاویشــتم، بە زۆرەملی و ئینکارێکی زۆر ئاخری جلەکانیان پێ شۆریم و خۆشم شوشت.

ناڵەی مەکینە دەگەیشتە ئاسمان

دیســان چالاکێکمان لە سەر ڕێی بۆکان و مياندواو لە نزیک گوندی مەلالــەڕ هــەر وەک جاری پێشــوو ئەنجام دا، خەڵکــی زۆرمان لێ کۆ بوونــەوە و زیلێکــی گــەورەی تایبــەت بە مووشــەکی تــاو کەوتە ناو کەمینەکەمان و چەند ســەرباز و بەرپرســی گەورەی ئەرتەشی بە دیل گیــران. ئەوانەی ئەمجارە کەوتنە ناو کەمینەکەمان ئەرتەشــی بوون و پاسداریان دەناودا نەبوو. زیلەکە زۆر گەورە بوو، گوتیان بیسووتێنن و بۆمان دەرناچێت، گوتم چۆن بیسووتێنین ناوەڵا حەول دەدەم لێیخوڕم

و کەسـێک با سـیمورغەکە ببات من ئەوە دێنم. هاواریان کرد گوتیان، فریا نەکەوی دێنە سـەرمان. نیگەران نەبـووم، چونکە زەردە پەڕیبوو، تاریکی خەریک بوو باڵ بکێشـێ بەسـەر وڵاتدا، چووم و خەریکی گێڕ و هەڵکردنـەوەی بـووم، هەڵکرا بەس لە گێڕەکانی نەدەگەیشـتم، دوای دەسـتتێوردان چـوو بۆ نـاو گێڕ و جـووڵا، مەفەرەزەکەمـان لە چۆم پەڕیبوونـەوە و ڕوویان لە وەتەمیش کردبوو، پێشـمەرگەیەکم لەگەڵدا بـوو، بریا ناوەکەیـم بیر کەوتبایـەوە، بەرەو چەمەکە چـووم زۆر بە هێواشـی دەڕۆیشت و ناڵەناڵی مەکینە دەگیشتە ئاسمان، هەر بە شوێن تایەی سـیمورغەکە لە چەمەکەم دا و بە ئارامی پەڕیمەوە، ئیتر خەتەر نەمـا و بە ئاسـوودەیی دەمتوانـی بیئاژۆم. هەموو گەیشـتینە ناو دێی وەتەمیش و بوو بە شـایی و شـادی و پێشـوازیی گەرمی خەڵکی ئەم گوندانـە، بە تایبەت کە گوتمان ئەمە سـەیارەی مووشـەکی تاوە، هەر یەکجار زۆری پێ شاد بوون.

دوای گەشـتی درەنگـی ئێـوارە و ئـەم شـەوە بـە گوندەکانـدا و بەرزکردنـەوەی ورەی خەڵـک، گوتیـان دەبێ هەر ئەمشـەو ئەم زیلە گەورەیـە بشـاردرێتەوە، بەیانـی کۆپتـەر و فڕۆکە بۆی هەڵدەسـتن. باشـترین شـوێن گوتیان شـاخی چەکووچە لە پشـتی قزڵجە. بە پێی ڕۆیشـتنی زیلەکە زۆر دوور بوو، سیمورغ و پێشمەرگەکان پێشکەوتن تـا نزیـک ئاوایی دەرمان بووینەوە، لەوێـڕا بەبێ لایت و بە نهێنی و بە چەند سەعات گەیشتینە شاخی چەکووچ. سەرکەوتنی لەم شاخ و کێوە زۆر زەحمـەت و گـران بوو. لە شـوێنێکی باش و لـە بن بەرد و گیا و خێمە دامانپۆشی و وەک دەڵێن بە دار و چرپی ئیستتارمان کرد.

ڕۆژ بووبـووەوە گەڕاینـەوە، زۆرمان سـەر دەرنەکرد لەو هەموو جیهاز و گڵۆپ و پێچ و برغووەی ناو زیلەکە. گوتیان نامە دەنووسـین و سـەرکردایەتی ئـاگادار دەکەینـەوە چیـی لێ بکەین. هـەر دەهات و داواکاریـی پێشـمەرگایەتی زیـادی دەکرد و چەکمان نەبـوو، مەیدانی جەولەکردنمان بە تایبەت دوای گرتنی سیمورغەکە زۆر فراوان بووبوو،

دەچووینــە زۆربەی ناوچەکانی دەوری مەهاباد، لە مەنگوڕان، گەورک، مەحال، ســندووس، شــاروێران، چۆمی مەجیدخان و شــاماتەوە بگرە تا دەگەیشــتە دەوروبەری ڕەبەت و سەردەشــت. ئەوەنــدە بە خێرایی هاتوچۆمان دەکرد، خەڵک سەری سووڕ مابوو و پێیان وا بوو هەموو دار و بەرد و وڵات پێشمەرگەی کۆمەڵەیە و هەر لەناکاو زاهیر دەبن!

١٥

بێژوێ له ئالانی سەردەشت

ڕۆژێکـی خۆشـی پاییزی بـوو، دوکتـۆر جەعفەر گوتی، سـاز بە دەچینە شوێنێکی خۆش و کەسێک دەبینی زۆرت پێ خۆش دەبێت، پێی نەگوتـم بۆ کـوێ دەچین و کێ دەبینین. لە ناوچـەی بۆکانەوە بەرەوە بانـە و لەوێشـەوە تەوای ئەم گوندانـەی نێوان بۆکان و سەردەشـت و بانـە، بـە ڕێی ئارمـردە تا گەیشـتینە نیهایەتی ئەم ڕێگـە نیزامییەی زەمانی شـا لە سەر سـنووری ئێران - عێراق لێیان دابوو بەرەو ئالان و لە سـەر چەمی دووئـاوان، بە هۆی ڕووخانی ڕژیمـی پەهلەوی، بە ناتەواوی جێیان هێشـتبوو. جادە نەما و سەیارەمان جێهێشت و بە پێ سـەرەوژووربیەکمان بڕی و گەیشـتینە بێژوێ لە ئالانی سەردەشـت، یەکەم جار بوو بێژوێ ببینم، ماڵەکان هەموو لەسـەر یەک و لە داوێنی شاخێک، هەر خانوویەک سواری خانووەکەی پێش خۆی بووە، تا بڵێی دێیەکـی جـوان و قەرەباڵغ بوو، حەوشـەی هەر ماڵێـک بانی ماڵەکەی پێش خۆیەتی، هەموو بانێک باگردێنی لێیە بۆ سـەربان شێلان و پێشی دڵۆپەگرتن، بەر هەر ماڵێک ئێسترێک بەستراوەتەوە، بەسەدان گوێدرێژ و ئەسپ و ئێستر لە هاتوچۆدان، زۆربەیان خەریکی کاسبیی وڵاغداری و هێنانوبردنی بار بوون، قەیاسـەکێ، لغاوەکێ، کورتانەکێ وشەگەلێک بـوون بە زاراوەی خۆیـان زۆرترین جارت گوێ لـێ دەبوو. زۆربەی ماڵـەکان هـۆدەی نهۆمی خوارەوە، ناوماڵ و مدبەق و تەویلە و ئاغەڵی لەخۆدەگرت و هۆدەی سەرەوە دیوەخان بوو.

لەگەڵ دوکتۆردا بە کۆڵانی سەرەوژوور و تەنگەبەردا سەرکەوتین، ماڵێکـی دووقات و لە دوورەوە کاک عەبدوڵڵا و مامۆسـتا برایم هاتنە سـەر پلیکانـەکان و بەخێرهاتنیان کردین، کاک شـوعێب زەکەریایی و

یــەک دوو هاوڕێــی دی لەم ماڵە بوون. کاک خەلیل بللوریان، دۆســتی بنەماڵە و هاوڕێی نزیکی کاکم بوو، ئەویش لەوێ بوو.

نان و چامان خوارد، دوکتۆر گوتی، ئێســتا تۆ بڕۆ و ئەو کەســەی گوتم ببینە، خاڵت لەگەڵ مامۆستا شێخ عیزەدین لێرەیە. زۆر خۆشحاڵ بــووم و نەمزانیبوو دوای ئــەوەی لەگەڵ کاک زێڕۆدا بەڕێمان کردەوە بۆ عێراق گەڕابێتەوە. گوتی، ئێمە سەرکردایەتیی کۆمەڵە یەک دوو ڕۆژ کۆبوونەوەمــان دەبێت و تــۆ بچۆرە لای خاڵت، کە تەواو بووین بانگت دەکەم و دەگەڕێینەوە بۆ موکریان. پێشمەرگەیەکی بانگ کرد بمبات بۆ خوارەوەی بێژوێ «پاوێ»یان پێ دەگوت، دیار بوو مەقەڕی مامۆستا لەناو ڕەزەکاندا بوو.

چارەنووسی شێخ عیزەدین

مامۆستا زەبیحی و مامۆستا شێخ عیزەدین، کاک سەعد و سەلاح و محەمەد موهتەدی برای بچووکی کاک سەلاح لە ئەورووپاوە هاتبووەوە، کاک ئەحمــەد ئەســکەندەری، کاک فاتیــح شێخولئیســلامی و کۆمەڵێک مەلای دەفتەری مامۆســتا وەک مەلا عومەری عەسری و مەلا محەمەد و ڕەحمان شکاک و... لێ بوون. خاڵم و کاک سەعد خێمەیەکیان هەبوو، منــی دیت زۆری پێ خۆش بوو، پرســیار و وەڵامی زۆری لێ کردم و باسی ئەو ماوەیەم بۆ کرد و گوتم، ئێستا پێشمەرگەی کۆمەڵەم.

گوتــی، باشــە خراپ نییە، بــەس پێم وا بــوو هەر لەگــەڵ یەکێتیدا ماویتــەوە، بۆم باس کرد مام جەلال پێی باش بوو بچینە ناو کۆمەڵە و ئێمەش قسەمان لەگەڵدا کردن و بووین بە پێشمەرگە.

شــەو لە نــاو خێمەکەی خاڵم مامــەوە، تەنیا لایتی دەســتی و لامپا هەبــوو، هــەر دە هاتوچــۆدا بــوون و یــەک دەهات و یــەک دەچوو و قسەوباســی خێمەی مامۆســتایان بۆ دێنا، لە قسان حاڵی بووم زۆرتر لە شــێخ جەلال نزیک بووەتەوە و زۆرتر باســی ئەوە، هەرچەند شــێخ جەلالیــش بە ناو هــەر ئەندامی دەفتەری مامۆســتا بــوو و تا ئەوکات

حیزبـی خۆی دروسـت نەکردبوو، بەس یەک دوو جارم بیسـت خالّم زۆرتری باس دەکرد و گوتی ئازایە! تێگەیشتم لە قسەکانی کاک سەعد و خالّم، لێناگەڕێن مامۆسـتا شـێخ عیزەدین حیزبێکی بۆ خۆی هەبێت، بـە بیانـووی ئەوەی ئـەو ڕابەرە و حیزبـی ناوێ، هەرچـی خالّم بوو دەیگـوت، بەیانـی دوو بەیانی سـەری بێکڵاو دەمێنێتـەوە، هەر حیزبە بۆخۆی نوێنەرایەتیی خەڵکی خۆی دەکات و ئەمڕۆ کاریان بە مامۆستا و جەماعەتەکەیەتـی، بەیانـی فڕێی دەدەن. کۆمەڵە ناخوازێ مامۆسـتا ئیی کەسـی دیکە بێت و تەنیا بۆ خۆیانیان دەوێت. زەبیحی پێی وا بوو لەسـەر ڕێنوێنیی مام جەلالیش، مامۆسـتا حیزبێک بۆ خۆی دروسـت بـکات و هێـزی خـۆی هەبێت، کـە ئەویش ڕەقـەم بێ و حیسـێبی بۆ بکرێـت و بەیانی هەر وا بە ئاسـانی کە کاریان پێـی نەما فت نەکرێت. دیـارە زەبیحی ئەزموون و ژیانێکـی دوورودرێژی لە ململانێی حیزبی و ئەستۆشـکاندنی یەکتـر دیبـوو، دەیزانی ئەم شۆڕشـە بـەردەوام و درێژخایـەن دەبێـت و دواڕۆژ گەر مامۆسـتا هەر خـۆی و چەند مەلا و فەقێیـەک بمێننەوە، لە لای کەس، نە دۆسـت و نە دوژمن سـەنگ و قورسایی نامێنێت. دیار بوو ئەم بەرنامەیە هەر لە هاوین و دوای دیتنی زەبیحی و مام جەلال لەگەڵ مامۆستادا لە ئارادا بووە و گفتوگۆ و ڕا و تەدبیری لێ کراوە. تێگەیشتم کاک سەعد و خالّم لە پەشیمانکردنەوەی مامۆسـتا زۆر نیگـەران بوون، چەنـد جارم لێ بیسـتن دەیانگوت لێی ناگەڕێـن و خۆشـی ناوێرێت، ئـەم خەڵکەی دەوروبـەری تەنیا بیر لە خۆیان دەکەنەوە و سـەری بە قوڕدا دەکەن، کاری خۆیانی پێ ڕاسـت دەکەن و دواتر بەجێی دێڵن، بەڵام شـێخ جەلال ئازا و بوێرە. ئەوە ئەم قسـانە بوون؛ ئەم شـەوە لەبەر شـەوقی لامپایەک و لە ناو خێمەیەکی چوار پێنج کەسـیدا کە زیاتر لە دە کەس لە سـەر چۆک دانیشـتبوون، پـڕ لە دووکەڵـی جگەرە، بە خێرایی بەرگوێـم دەکەوتن. بە کورتی لێم حاڵـی بوو زەبیحی، مامۆسـتا بـە پیاوی ئەم بـوارە نازانێت وەک مام جەلال ببێتە چەترێک و هەموو حیزبەکان لە سـایەیدا، ڕابەری بکات و

بیانجوولێنێت. خۆی ئەوەی پێ ناکرێت و ناشهێڵن و ئیجازەی پێ نادەن کەسێکی وەک زەبیحی بە ئەزموون، ئەم کارەی بۆ بکات. دیار بوو هەموو ڕۆژەکان کۆبوونەوەیان کردووە و مامۆستایان ڕازی کردووە و دواتر ئیدیکە چوون و پەشیمانیان کردووەتەوە. باسی پرۆگرام و مەرامنامەی حیزبەکە دەکرا کە زەبیحی ئامادەی کردووە و مامۆستا لەسەری دوودڵ و لە دڵەڕاوکێ دایە و ساغ نابێتەوە. لە لایەکی ترەوە شێخ جەلال زۆری حەز لە حیزبێکی سێهەم بوو، نە دێموکرات بێ و نە کۆمەڵە، خەتی گشتی بێ وەک ئەوەی مام جەلال و زۆربەی خەڵک و چالاکی سیاسی بگرێتەوە، هەر ئەوەی زەبیحی دایڕشتبوو، تەنیا هەنگاو و بوێری و ڕەزامەندیی مامۆستا شێخ عێزەدینی دەویست، بەڵام شێخ جەلال هەم برای بچووکی مامۆستا بوو و هەم ئەو هەژموونی و کاریزمایەی مامۆستای نەبوو بۆ ڕابەریی حیزبێکی خەتی گشتیی لەم چەشنە، دەکرا مامۆستا شێخ عێزەدین ڕابەر با و شێخ جەلال باسکی بەهێزی با، گرفت لە خودی شێخ عێزەدین و کەسایەتیی ئەودا بوو کە خۆی بۆ شتێکی وا هەرگیز ئامادە نەکردبوو، نەک هەر ئەو، بە ڕای من زۆربەی ئەو خەڵکەی دوای فەرمانی جیهادی خومەینی لە مانگی گەلاوێژ هاتنە دەر و ڕوویان لە شاخ و پێشمەرگایەتی کرد، هەرگیز بە بیریشیاندا نەدەهات کۆماری ئیسلامی زیاتر لە ٤٠ ساڵ عومر بکات. ئەوان پێیان وا بوو چەند ڕۆژێک لە شاخ دەمێننەوە و سەروەری بۆ خۆیان تۆمار دەکەن و دەچنەوە بەروبوومی ئەم چەند ڕۆژەی پێشمەرگەبوونیان دەدروونەوە.

شەڕی شڕەخۆری و خۆخۆری

شێخ عێزەدینی حوسێنی مرۆڤێکی ڕۆحانی، ئارام و سادە، ئاشتیخواز، بێتەماح و پێشکەوتووخواز بوو. ڕوحیات و خدە و ڕەوشتی کەسایەتیی ئەو هەر لە بنەڕەتەوە ئیجازەی نەدەدا ببێتە سەرکردەیەکی مەیدانیی شۆڕشێک بە دەیان هەزار چەکدار و ڕۆشنبیر، دۆست و

دوژمن و پڕ لە ڕووداو و ملشکاندن و سیاسەتبازی و فێڵ و یاریکردن بــە هەســـت و ئازارەکانی کۆمەڵانــی خەڵکی تێدا بێــت. زۆر دواتر لەم مێژووە لە وتووێژێکی خۆمدا، بە ڕوونی و بەبێ شــاردنەوە و زۆر بە سادەیی دەیگوت:

«ئەمن قەد نەمدەزانی ئەســڵەن جەماعەتێک کە هاوڕامن، دەشتوانن نســبەت بە یەکتر ئەوەندە خراپە بکەن!... خۆ من ئەو شتانەم نەدەزانی، من تەنیا کوردایەتیم کردووە... ئەسڵەن زۆر سادە و سەتحی بووین،... ئەمن پێم وا نەبوو سیاســەت ئاوایە و...»[1]. شەو درەنگ بووبوو، لامپا کــز کــرا و بەتانی دابەش کران، تاقم و تفەنگەکەم لە بن ســەرم نا و و لەبەر زارکی خێمەکە درێژ بووم، هێشــتا چاوەکان گەرم دانەهاتبوون، تەقوتوقێکــی زۆر و زرموکوت پەیدا بوو، بە پەلە خۆم بەســت و هاتم ڕاکەمــە دەر و بــەرەو تەقەکان بچم، خاڵم تونــد گرتمی و بە تووڕەیی گوتی:

- دانیشە بۆ کوێ؟!
- ئەی ئەوە نییە تەقەیە، شەڕە، دەچم بزانم چییە!
- ناچی، ئەمە شەڕ نییە، نە دوژمنی لێیە و نە هیچ!
- چۆن دەبێ خاڵە لێرە دانیشین؟ دەبێ بچم بزانم چ بووە!
- لێرە نابزووی، ئێستا خەبەر دێ!

هاتینە دەر لە خێمەکە، هەر فیشــک بوو بە ئاســمانەوە، دیار بوو لە ســەرووی ئێمە و بەرەو دێ بوو، ڕووی تەقــەکان لە ئێمە دوور بوون، لە خێمەکەی مامۆســتاوە بە دەنگی بەرز داوای خەبەر و ســەلامەتییان دەکرد، گوتمان هیچ نازانین و هەموو ســەلامەتن. یەک دوو خولەکی پێ چــوو تەقە کز بــوو، هاواریان کرد لە مەقەڕی کاک ســمکۆی عەلیاریان داوە و دەیانەوێت چەکی بکەن، نەمانزانی کێ هێرشی کردووەتە سەریان.

1- بڕوانە، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی (مامۆستا عولەما)- لە وتووێژی شــێخ عێزەدینی حوسێنی، لاپەرە ٣٤٣ لە ڕۆژی ١٩٩٥/٨/٤دا، زۆر زیاتر لەوە باسی تێگەیشتنی خۆی لە سیاسەت دەکات.

خاڵم گوتی، پێت دەڵێم ئەمە شـــەڕی دوژمن نییە، شـــەڕی شڕەخۆری و خۆخۆرییە، ئەوە من دەزانم؛ سمکۆ چەکی لە عێراق وەرگرتووە و حیزبی دیموکـــرات بۆ شـــڕەخۆریی خۆی هاتووەتە ســـەری بۆ ئەوەی شـــتێکی دەســـت بکەوێت. بەیانی ڕۆژ بووەوە، خەبەر هات، ڕووداوەکە هەر ئەوە بـــوو خاڵم گوتـــی، جەماعەتی دیموکرات چووبوونە ســـەر مەقەڕی کاک ســـمکۆ زۆریـــان تەقە لـــێ کردبـــوو، کاک ســـمکۆ و جەماعەتەکەی لێیان هاتبوونە دەســـت و بەرگرییان کردبـــوو، هەموویان ڕاو نابوون، هیچیان پێ نەچووبوو، وا بزانم یەک کوژراو، یان بریندار هەبوو.

سنووری باشوور

بەیانی هاتمە دەر و بۆ سەردانی ماشێنەکە ڕووم کردە سەر ئاوەکە و ئەم شوێنەی زێی بچووک بە دوو فەرعەوە تێکەڵی زێی گەورە دەبێتەوە و بـــە گرڤەگـــرڤ ڕوو لە باشـــوور دەکات و دوو پارچە لە جەســـتەی کوردستان لێک جیا دەکاتەوە، ڕووبارێکی جوان و بەجووڵە، پڕ لە وزە و ســـەدا، ناویان لێ ناوە ســـنوور. ئەوێ، ئەم ســـنوورە دەستکردە بوو ئالانی ئەمدیوی لە ئالانی ئەودیو جیا کردبووەوە، بە جوانی ناو مووچە و مەزرا و هەموو گوندە سووتاوەکانی ئەوبەرم دەدیت، سەدام هەموو ئەم سەر سنوورانەی لە خەڵک چۆڵ کردبوو، هەموو کانیاوەکانی کوێر کردبـــووەوە و بە کۆنکرێت داپۆشـــیبوون، دارهەنارەکان هەناری دوو ســـێ ساڵیان هەر پێوە بوو، زۆربەی داربەڕووەکان گەڵی[1] کۆنیان هەر لەنـــاودا مابوو، گەڵاکان لە ناو لق و پەلکـــی دارەکان مابوونەوە و هیچ خاوەن بزن و حەیوانێک نەیبردبوونەوە ماڵ لە زســـتاندا. مزگەوتەکان ڕووخابـــوون و دیـــوارە ڕووخـــاوەکان بە حاڵ بە پێوە بوون. ســـەدام هەمـــوو ئـــەم وێرانییـــەی بۆیە کردبـــوو پێشـــمەرگە شـــوێنی نەبێ بۆ حەسانەوە و نانخواردن.

١- گـــەڵ، گـــەڵا و پەلکی دار، کە بۆ خواردنـــی حەیوانات هەر لەناو خودی دارەکەدا هەڵدەگیرێت.

سابلاغ پڕە لە پێشمەرگە

جێبێک پەیدا بوو، چەند مامۆستای سابلاغی تێدا بوو، دەمناسین، یەک لەوان کاک سەدیق شێخانی بوو، دابەزین و پرسیاری مەقەڕی مامۆستایان دەکرد، چاکوچۆنی و هەواڵپرسین، زۆر تووڕە بوون و گوتیان ئەوە لێرە چ دەکەن، سابلاغ پڕە لە پێشمەرگە، پاسدار زاتی نییە سەر بێنێتە دەر و ئێوەش لەم سنوورە خۆتان شاردووەتەوە. زۆر بە خەبەری چالاکیی پێشمەرگە لەناو سابلاغ شاد بووم و حەجمینم نەما، بەدەست خۆم بایە بۆ چرکەیەک نەدەوەستام و دەگەڕامەوە. ڕوویان کردە لای خێمەکانی مامۆستا و باس و خەبەری شاریان بۆ گێڕاوە، داوای ئەوەیان دەکرد لە زمانی خەڵکی شار و بە نوێنەرایەتیی خەڵک ڕاسپێردراون مامۆستا لەگەڵ خۆیاندا بەرنەوە و هەموو بێنەوە ناوشار، ڕۆژی هەینی کە پێم وا بێت ڕۆژی دواتر بوو، دەبێت مامۆستا لە مزگەوتی سوور پێشنوێژیی خەڵک بکات، گوتیان چەند کەسی وەک فروهەر و ئەوانە هاتوون لەگەڵ خەڵکی شاردا قسەیان کردووە. هەڵبەت پێش ئەوەی ئێمە بێین بۆ ئالان گوتیان وەفدی حکومەت چووبوو بۆ بنوخەڵەف و بێوران و قسەیان لەگەڵ مامۆستا و دیموکرات و کۆمەڵەدا بە بەشداریی مام جەلال و کاک نەوشیروان کردبوو.

بەم هاتنەی مامۆستاکان و گێڕانەوەی خۆشیی کەشوهەوای سیاسیی ناوشار، مامۆستا شێخ عێزەدین زۆر خۆشحاڵ بوو، ئەویش لە من بەپەلەتر بوو بۆ چوونەوە، یەک دوو لە مامۆستاکان گوتیان، بێ مامۆستا شێخ عێزەدین ناچینەوە، دەبێت لەگەڵماندا بگەڕێتەوە. بوو بە کۆبوونەوە و سرتوخورت و ڕاوێژ و چ بکەین و چ نەکەین، زۆربەیان لەگەڵ ئەوەدا بوون مامۆستا ساز بێ و بچێتەوە و لە مزگەوتی سوور خەڵکێکی زۆر کۆکەنەوە و ببێتە پەیامێک بۆ تاران و بۆ خومەینی، کە کورد وا یەکدەنگ داوای مافە ڕەواکانی خۆی دەکات و مامۆستا ڕابەری دینی و سیاسیی گەلی کوردە.

دیموکرات ویستبووی هەر خۆی بێت

هەر لــە کۆبوونەوەکانی بنوخەڵف لەگەڵ وەفدی دەوڵەتدا، گەلاڵەی دروســتکردنی دەســتەی نوێنەرایەتیــی خەڵکی کورد شــرۆڤە کرابوو، گیروگرفتەکە ئەوە بوو کێ بەشدار بێ و کێ نەبێ. لە دەستپێکدا حیزبی دیموکرات ویســتبووی هەر خۆی بێت و تەنانەت گفتوگۆشــی کردبوو، دواتر مامۆســتا گوتبووی دەبێت هەموو بین لە دەســتەی نوێنەرایەتی، دوکتۆر قاسملوو ڕازی بووبوو کۆمەڵەی تێدا بێت بەس چریک پێویست نییە، ئیتر هەرچۆنێک بێت بە پێداگریی مامۆستا و تەداخولی مام جەلال هەیئەتــی نوێنەرایەتیی کورد بە بەشــداریی مامۆســتا وەک ســەرۆک، دوکتۆر قاســملوو وەک سوخەنگوو (قســەکەر)، کۆمەڵە و چریک وەک ئەندام، دروست کرابوو.

ئێمە عەلاقەی نوێژی جومعەمان چییە؟

مامۆســتا خۆی کۆدەکردەوە وەڕێ کەوێت بەرەو مەهاباد، زەبیحی زۆر دژی وەســتایەوە و گوتــی، نابێ ڕێبەرەکان بچنەوە شــار و نابێ ئاگربەس قبووڵ بکرێت، با وتوویژ هەبێ و پێشمەرگە درێژە بە شەڕ و چالاکیی خۆی بدات، تاکو پێشمەرگە زیاتر سەرکەوتن بەدەست بێنێت، ئێمە لە ســەر مێزی دانوســتان بەهێزتر دەبیــن و دەتوانین داواکاریی زیاترمــان لێیــان هەبێــت، ئێمــە عەلاقەی نوێــژی جومعەمــان چییە؟! هاتووین سیاســەت دەکەین و مافەکانی خەڵکی کورد دەستەبەر بکەین، یــان هاتووین بۆ نوێژکــردن؟! زۆر تووڕە بوو، بەس زۆر تەنیا بوو لە بۆچوونەکانــی و هەمــوو جەماعەتی دەفتەری مامۆســتا لەگەڵ ئەوەدا بوون مامۆســتا بچێتەوە، ئیتر زەبیحی زانیی قســەی ناڕوات، بێدەنگیی لێ کرد و گوتی، کەیفی خۆتانە.

دوکتــۆر جەعفەر گوتی دەبێــت ئێمەش زوو بڕۆینەوە و دەنگوباس زۆرە، بچینــەوە لای کــوڕەکان باشــترە. بەرەو بــۆکان هاتینەوە، دیار

بوو پێشـــمەرگە لە ناو بۆکان بوون، چووینە ناو شـــار، پێشمەرگەکانی کۆمەڵــە لــە پێشـــەوە بەرەو جـادەی میـراوا مەقەڕێکیان لــە بینایەکی دووقات کردبووەوە. دوکتۆر گوتی زۆر بێ وەسـیلەین و سـەیارەمان لازمــە، گوتم دەچـم بۆ میاندواو، یان سـەقز ماشـێنێک دێنم، دوو دڵ بـوو لە ناردنم، گوتی دە باشـــە ئەم کوڕە هاتووە بۆ پێشـــمەرگایەتیی خەڵکی ســـەقزە ببە و بچن. ڕەحمان غولامی کوڕێکی جەوانی بەزەوق و بەهێز، خۆم گۆڕی و جلی پێشـــمەرگانەم دانا و بە کراس و شەرواڵ و دەمانچەیەک ڕۆیشـــتین بۆ ناوشـــار، لە جادەی ســـایلۆ جیبێکی زۆر تازەی ئیدارەی کەشـــاوەرزی بە بەردەماندا ڕۆیشـــت، لـــە گەڕانەوەیدا ڕامانگرت و بەزۆر شـــۆفێرمان هێنایە خـــوار، بە خێرایی جادە و جادە بـــەرەو بۆکان لێمخوڕی و کەس پێی نەزانـــی. هاتینەوە بۆکان و جیبی تازەی شابازمان تەسلیمی دوکتۆر جەعفەر کرد.

١٦

مەقەڕ لە سەقز

بــۆ ڕۆژی دوایــی ئەبوو شــاهین هاتــەوە بــۆکان، کۆبوونەوە کرا «حــەوت دەروێشــەکەی ســەقز» جیا لە موعتەســەم تاتایــی هەموو چووبوونە تورجان بۆ مەقەڕدانان، بۆیە بڕیار درا هەموو مەفرەزەکەی ئێمە و موعتەســەمیش، بە فەرماندەیی ئەبوو شــاهین بچینە سەقز و لە ناوشار چالاکی بکەین. ئێوارە درەنگ بە تاریکی لە ساڵحئاواوە، دێیەکی نزیک شارە بە پێیان چووینەوە ناوشار، موعتەسەم شارەزایی تەواوی هەبــوو لــە مەقەڕی پاســداران و گوتی لە شــوێنە کۆنەکەی ســاواکە، جێی چاکە و مەجالی زۆرە بۆ لێدانی. لەگەڵ ئەبوو شــاهیندا لێی نزیک بووینەوە بۆ هەڵسەنگاندنی بارودۆخەکە. شەو درەنگ دوو مووشەکی بازوکامان پێوە نان، ئاگر لە بینا و ناوەوە هەســتا و دەســتمان کرد بە تەقە و هەموو خەڵکی شــار لێمان کۆبوونەوە. دوای پێشوازیی گەرمی خەڵکی ســەقز لە ناو کۆڵان و شــەقامەکان گوتمان بــا نەچینە دەر. وا دیارە پاســدار ورەی نەماوە. چووینە ماڵی موعتەسەم، ماڵێکی خانەدان و بەحورمەت و دڵســۆز و میهرەبان، زۆریــان خزمەت کردین، بەیانی هەوادارانی شــار هاتن و گوتیان شــار زۆر ئارام و خۆشــە و پاسدار هیچــی دیار نییە، لەگەڵ کوڕەکانی ســەقز و مەفرەزەکــەی مەهاباددا؛ حوســین سوهەیلی، سەعید گەوهەری، ســولەیمان مودەڕەسی، ڕەحیم قــادری، عەلی ڕەش و... چەند هــەواداری کۆمەڵە هاتینە مەیدانی هەڵۆ، وەک ڕۆژی شــادی و جێژنــی لێ هــات، بینایەک لە ســووچی مەیدان بەتــاڵ بــوو، ئیــی ئیدارەیەک بوو، گوتیــان زۆر جێی باشــە با بیکەین بە مەقەڕ. دەســبەجێ هەر خەڵک و هــەوادارەکان خاوێنیان کردەوە و شــتومەکیان بۆ هێنا و بۆ یەکەم جار مەقەڕی کۆمەڵەی شۆڕشــگێڕ لە

سەقز کرایەوە. یەک دوو ڕۆژ لە سەقز لەگەڵ ئەبوو شاهیندا بەیەکەوە شەو لە ماڵی موعتەسەم بووین.

شـێخ عەلـی و حەمەعەلی و دلێـر و فاروق بللـوری چەند ڕۆژێک بـوو لە بۆکان بوون و مەفرەزەکەی ئێمەیان جێ هێشـتبوو. کوڕگەلی سەقزی ئیدارەی مەقەڕیان گرتە ئەستۆ و ژمارەیان هەر لە زیادبووندا بوو. خۆمان بەرەو مەهاباد کەوتینە ڕێ.

ئێـوارە درەنـگ بە لای کۆنـەدێ و لاچین و سـەیداوادا خۆمان بە مەجبوورئـاوادا کـرد، مەجبوورئـاوا گەڕەکێکی دەرەوەی شـار بوو، لەو ئاخریانەی سـەردەمی شـادا، خەڵکی هەژار زەوییان لێ دەکڕی و خانووی فەقیرانەیان لێ دروسـت دەکرد، واتا ئەوانەی مەجبوور بوون دەچوونە ئەو گەڕەکە، بووبوو بە گەڕەکی ئاخری شـار و ئێی فەقیر و هەژاران. کەوتووەتە ڕۆژهەلاتی شار و پاڵی وەگوندی سەیداواوە داوە و ئێستا یەک لە گەڕەکەکانی شارە.

سـیمورغمان لە ماڵی دۆستێکمان لە سـەیداوا جێهێشت و بە پێیان و بـە حـەزەر و کەمیندەرکـردن کەوتینـە نـاو گەڕەکەکانی شـار؛ بە مەجبوورئاوادا بۆ سێئاشـان، بۆ مەلا جامی و سەربەرداشان و لەوێڕا بۆ لای کورتانفرۆشـەکان، ئەوجار بـۆ لای مزگەوتی حاجی ئەحمەد و مزگەوتی عەجەمان و مەیدانی ئاسنگەران. لە ڕۆژهەلاتی سابلاغەوە تا ناوەڕاسـتی هەر هەمووی هاتین و هیچمان نەدی. لە زارکی ناوبازاڕی مەنگـوڕان شـوێنی کۆنی کەبابی حەمەشـەل یەک یـەک پەڕینەوە بۆ کۆلانی دەرمانخانەی ئەیووبیان بۆ لای ماڵی خۆمان.

ڕەحمان لەناو قوڕەکەدا

پاییزان خەڵک قوڕی سواغیان دەگرتەوە بۆ سواغی بان و دیواران، چەند ڕۆژ کایان تێ دەکرد و لە ناو کۆلان جێیان دەهێشـت بۆ ئەوەی بترشـێت، پێش هەورازی ماڵی دوکتۆر داود و باپیرم کۆلانی سـینەما ئومێد هەبوو، لە سـەرووی کۆلانەوە شـۆقی لایتی سەیارە پەیدا بوو،

هەمـــوو بڵاوەمـــان پـــێ کـــرد و هەریەکەمان لـــە بندیـــوار و دەرگایەک سەنگەرمان گـــرت و دەســـت بە تفەنگ خۆمـــان ئامادە کـــرد، پیکابێک بە تەنیشـــتماندا تێپەڕی و ڕۆیشـــت، هاتینە دەر و خۆمان کۆ کردەوە، ڕەحمان تەڕەغە دیار نەبوو، بە تاریکی گەڕاین بەدوایدا، کۆڵانی سینەما ئومێد پڕیان کردبوو لە قوڕی سواغ، ڕەحمان نەیدیبوو بە دەمەوە خۆی فڕێ دابووە ناو قوڕەکە و دەرنەدەهاتەوە، هەرچۆنێک بێ هێنامانە دەر بەس تەواوی گیان و جل و تفەنگی قوڕێکی خەســتی وەســەر کرابوو. گوتم، ئێســتا دەگەینەوە ماڵی خۆمان و لەوێ دەیگۆڕین و دەیشۆرین، تا کاتی گەڕانەوەمان بۆ دەرەوە ویشک دەبێتەوە.

نازانی کێ لێرەیە؟!

لـــە دەرگای خۆمانم دا و کوڕەکان هەریەک لە پەنایەک خۆیان مات کرد، شـــەهید نەرمینی خوشـــکم دەرگای کردەوە و لە خۆشـــیی ئەوەی منی دیت باوەشی پێدا گرتم و لە پڕمەی گریانی دا، بە بێدەنگی هەموو چووینـــە ژوور، دایکـــم و بابم هاتنە دەر و زۆر شـــاد بوون، ڕەحمانی سواغکراومان ناردە حەمام و جلەکانی داندرا بۆ شۆرین، خەریک بوون نـــان و چامان بـــۆ ئامادە بکەن کاکم هاتەوە و ســـەیارەکەی هێنایە ناو حەوشـــەکە، ئەویش لەخۆشـــیی ئەوەی من و پێشـــمەرگەکانی بینییەوە زۆر خۆشـــحاڵ بوو، بۆم گێڕاوە لە کۆڵانی خۆمان چمان بەســـەرهات و ڕەحمـــان چیـــی لێ هات، گوتی ئەم پیکابەی لێی ترســـاون، من بووم، ســـولەیمان لێرە بوو گەیاندمـــەوە ماڵی خۆیان، هەر ئەوەمان پێ مابوو هەمـــوو لـــە قاقای پێکەنیـــن بدەین، دەســـتی بۆ تەلەفۆن بـــرد و گوتی، سولەیمان حەیف چووەوە، نازانی کێ لێرەیە؟!

هەر پێشمەرگە بوو لە باوەش دەگیرا

بە بیســـتنی فـــەزای ناوشـــار و هاتوچۆی پێشـــمەرگە، قەرارمان دا نەچینەوە دەر و ئەو شەوە لە ماڵی خۆمان بین، بەیانی زوو سولەیمان

هات و بە وردی خەبەری ناوشاری بۆ گێڕاینەوە، وەک شەڕی حیزبی دێموکرات لە لای حەمامی مەولەوی، ڕۆژی پێشـــووش لە دەبابەیەکیان دابوو و هەتا ئێستا بە سووتاوی لە سەر جادەیە. گوتمان با ئێمەش لە ناوشـــار چالاکییەک بکەین، ســـولەیمان ڕۆیشت و لەگەڵ ئەبوو شاهین گەڕایـــەوە، لێـــدان لە ژاندەرمەری مەهاباد بۆ شـــەو بە مووشـــەک بوو بـــە بەرنامەمان. بۆ ئێوارە هەموو ســـاز بووین و بە فەرماندەیی ئەبوو شاهین بە کۆڵانەکاندا چووین بۆ دەوری ژاندەرمەری لە جادەی خانەی جەوانـــان، دوور و نزیـــک ســـەرمان بە چەنـــد ماڵ و ســـەربانەکاندا کرد، ئەبوو شـــاهین لە شوێنێکی باش دەگەڕا بۆ دامەزراندنی مووشەکەکان، سەربانێکی دیتەوە و چووین دوو مووشەکەمان دامەزراند و وایرەکانی هێنا خوار بۆ ئەوەی بە باتری وەســـڵ بکەین، هەموو شـــت ئامادە بوو، وەســـتاین کەمێکـــی دی شـــەو درەنـــگ بێـــت. ئەبوو شـــاهین هەر دوو مووشـــەکی یـــەک بەدوای یەکدا تەقاند و هـــەر دوو وەناو ژاندەرمەری کەوتـــن، دەنگی مووشـــەکەکان تەواوی شـــاری هێنایە لـــەرزە، ئاگر لە ژاندەرمـــەری بـــەرز بـــووەوە و تەقوتۆق و دۆشـــکە دەســـتی پێ کرد، ئێمـــەش دەســـتمان کرد بە تەقەکـــردن لە دار و دیـــواری ژاندەرمەری. خەڵکی هەمووی هاتبوونە دەر و هەر پێشمەرگە بوو لە باوەش دەگیرا، نان و شـــەربەت و شـــیرینی و میوە دەهات بۆ پێشـــمەرگەکان، خەڵک ترســـی ڕەویبـــووەوە و زۆر ئـــازا بووبوونەوە و دروشـــمی مەرگ بۆ خومەینی هەموو شاری گرتەوە.

گەڕاینـــەوە مـــاڵ و ئیتر قەراری مانەوەمان لە شـــار درابوو. بەیانی ســـولەیمان هاتـــەوە و گوتی چەند لـــە کوڕەکانی ســـەرەوەش هاتوون و لـــە ماڵی عەبووی برامن. باســـی ناوشـــاری بۆ کردیـــن، وا دیار بوو پێشـــمەرگەی دییش لەناو شـــاردان و دێن و دەچن. گوتـــم، مادام وایە من دەچمە سەیداوا و سیمورغەکە دێنمەوە. سولەیمان زۆری پێ باش بـــوو و گوتـــی دێم لەگەڵتدا و بێتوو بەم ســـیمورغە کە ئیی پاســـداران بووە جەولەیەکی ناو شـــار بکەن بە پێشـــمەرگەکانەوە زۆر بانگەشەی

باش دەبێت بۆ کۆمەڵە. لەگەڵ سولەیمان و یەک لە پێشمەرگەکاندا کاکم ئێمەی گەیاندە سەیداوا، کاک حوسێن سوهەیلی و پێشمەرگەکانی دیکەمان جێهێشت بۆ خۆئامادەکردن بۆ جەولەی ناوشار.

دوانزە یان سێزدەی مانگی خەزەڵوەری پاییزی ١٩٧٩ بوو، خۆرێکی گەرم و خۆش، ئاسمانێکی شین و ساف سابڵاغی داگرتبوو، سیمورغمان هێنایە ناو حەوشەی خۆمان، هەموو سوار بووین و بۆ ناو شار. پێشمەرگەکان لە پشت سەیارەکە و بە چەک و ڕەختی پێشمەرگانەوە هەر هەموو شانازیمان بە خۆمانەوە دەکرد و خۆشی و شادی هەمووومانی داگرتبوو. هەر ئەوەندە هاتینە سەر خیابان و چوارڕێی ئازادی، ئیتر بوو بە شایی و لۆغان، سەدان کەسمان لێ هالان و بە باوەش و ماچکردن کۆنترۆڵمان بەسەر وەزعەکەدا نەما، سولەیمان زۆر بە پەلە چەند لە کوڕەکانی ڕێکخستنی ناوشاری ڕاسپارد لە دەورمان بن و ئاگاداری بارودۆخەکە بن. خەڵکم دیت لە خۆشیان سیمورغەکەی ماچ دەکرد، پرسیار بەدوای پرسیاری لاوان؛ چەند کەسی تێدا بوو؟ هەموو کوژران؟ چەند تفەنگ و...؟!

دوای وەستانمان لە شوێنە شلۆقەکانی ناوشار، ڕێمان گرتە بەر بەرەو ماڵی کاک حوسێن سوهەیلی لە لای فەلەکەی تەلەفزیۆن، دایکێکی میهرەبان و خۆشەویست، نانی بۆ هەموان ئامادە کردبوو. قەرارمان دا ببینە دوو دەستە و نەچینە دەر و پەیوەندی بە پێشمەرگەکانی دیی ناوچەی سابڵاغەوە بگرین و بەشێک لە ماڵی ئێمە و بەشێکیش لە ماڵی حوسێن سوهەیلی بمێننەوە.

سولەیمان ئاگادار بوو سەرکردایەتیی کۆمەڵە وەک کاک عەبدوڵڵا موهتەدی، سەید برایم عەلیزادە، دوکتۆر جەعفەر، کاک سەدیق کەمانگەر و یوسف ئەردەڵان لەگەڵ سەید و ڕزگار و پێشمەرگەکان هاتوون و لە ماڵی عەبووی برای نیشتەجێی کردوون. لەگەڵ سولەیماندا چووین و لە ماڵی عەبوو لە گەڕەکی «بێگی» لە یەرغوو هاوڕێیانمان دی و زۆریان گەڕانەوەی ناو شار و چالاکیی لێدانی ژاندەرمەریان پێ باش بوو.

گوتیان جەماعەتی مامۆستا و دەفتەرەکەی هاتوون و لە ئاجیکەندن، بەیانی چواردەی خەزەڵوەری ١٣٥٨ (پێنجی نۆڤەمبەری ١٩٧٩) دێن بۆ شـار و مامۆستا دەچێتە مزگەوتی سوور، دەبێت هەموو خەڵک ئامادە بن و بچن.

مەقەڕی ڕەسمی

دیـار بوو وەفدی حکومەت دێن و لەگەڵ دەسـتەی نوێنەرایەتی لە سـابڵاغ کۆ دەبنەوە، هەر بۆیـە هاوڕێیانی سـەرکردایەتیی کۆمەڵەش هاتبـوون. گوتیـان، دەبێت دەفکـری مەقەڕدا بین و لەومـاڵ و ئەوماڵ ناکرێـت. هەمـوو وەدوای شـوێنێک کەوتین گونجاو بێـت بۆ مەقەڕی کۆمەڵـە. پاش پـرس و ڕا و وەدواکەوتن، ماڵـی کابرایەکی عەجەم کە هەڵاتبـوو، کازم ئاغایـان پێ دەگوت، چۆڵ و کەمێکیـش وێرانکرا بوو. پێشتر لە شەڕی ناوشار فیشەک و ئار پی جی و هاوەنی بەرکەوتبوو، لە پشـت ئیدارەی تەربیـت بەدەنی بوو. هەرەوەزمان دەسـت پێ کرد و مەقەڕمـان، کـە بینایەکی دوونهۆمـی بوو، ئامادە کـرد. ئەوە یەکەم مەقەڕی ڕەسمیی کۆمەڵەی شۆڕشـگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران بوو لە مەهاباد.

ئیشوکاری ئەم دوو دەستە پێشمەرگەیەی مەهاباد ئیتر زیادی کرد و دەبوو شەو و ڕۆژ مەقەڕ ئاوەدان و حەراسەت بکرێت.

دیسان مەهاباد بوو بە مەرکەزی ڕووداوەکان و بڕیارە سیاسییەکان. پڕ بووەوە لە بنکەی حیزب و ڕێکخراو و سازمانەکان.

خومەینی نەیهێشت بانک ببڕین

دوکتـۆر جەعفەر گوتـی؛ لەگەڵ ئەبوو شـاهیندا خۆمان بگۆڕین و بچین بۆ سنە و بانکی میللیی سنە تاڵان بکەین. قەرار لەگەڵ ڕێکخراوی ناوشاری سنەدا داندرابوو، دەبوو من و ئەبوو شاهین بچین و جێبەجێی بکەین. بە جلگۆڕاوی و بە نهێنی چووینە ناوشار و بۆ سەر قەرار، شار

لەژێر کۆنترۆڵی حکومەت و پاســداردا بوو. نازانم بیرم نەماوە ســەی عەلــی بوو یان عەلا بەرپرســێکی باڵای ناوشــار و نهێنیی کۆمەڵە بوو لــە ســنە، هات و ئێمەی زۆر بە گەرمــی بەخێرهاتن کرد و بردمانی بۆ ماڵێکی کۆن بە حەوز و حەوشــەیەکی گــەورە و کۆڵەکە و پەنجەرە و دیواری خشتی قەدیمی. چەند کەسی دیکەش هاتن و باسی پلانەکەیان کــرد، ئێمەیان برد بۆ ناو بانک و ئەبوو شــاهین بە چاوی موشــتەری و زۆر پســپۆڕانە تێــی ڕوانــی و بــە زمانە فارســییەکەی خۆی گوتی، «ئاسونە»، واتە ئاسانە و بەیانی زوو ئەنجامی دەدەین. شەو لەو ماڵە چەنــد ئەنــدام و هاوڕێی کۆمەڵە هەموو لێمان کــۆ بووبوونەوە، ئەگەر هەڵەم نەکردبێت یەکیان دواتر زانیم ئیرەج فەرزاد بوو. قسەمان دەکرد لەناکاو لــە تەلەفزیۆن و ڕادیۆ قســەکانی خومەینیی بۆ مەزڵوومییەتی خەڵکی کورد بڵاو کرایەوە، باســی ئاشــتی و دانی مافەکان بە میللەتی کوردی کرد، ڕێک پێچەوانەی فەرمانی جیهادی بیستوهەشتی گەلاوێژی سێ مانگ پێش. لە ڕۆژی حەڤدەی مانگی نۆڤەمبەری ٧٩ (بیستوشەشی خەزەڵــوەری ٥٨) بــەم وتــارەی خومەینی شــەڕ وەســتا و کۆتایی بە شــەڕی ســێ مانگە هات. کۆمەڵەش بڕیاری دا لێدانــی بانک ڕاگرین و لەگەڵ ئەبوو شاهیندا بگەڕێینەوە مەهاباد.

لە سنە و هەموو شارەکانی دیکەی کوردستان بنکە و مەقەڕاتی هێزە سیاســییەکان و پێشــمەرگە بە ئازادی کرانەوە و دەستەی نوێنەرایەتی گەلی کورد و حکومەت لە مەهاباد کەوتنە دانوستان.

١٧

گەڕانەوەی شێخ عیزەدین

هاتنەوەی مامۆستا شێخ عیزەدین و دەفتەرەکەی، سەرکردایەتیی حیزبی دیموکرات، کۆمەڵە و چریکی فیدایی، دیسان سیمای شاری مەهابادی تەواو گۆڕی. کۆبوونەوەی جەماوەری و کۆنگرە و خۆپیشاندان دەتوانم بڵێم ڕۆژانە هەبوو. ڕۆژی چواردەی مانگ، کە مامۆستا هاتەوە، زەبیحیی لەگەڵدا بوو، ئەو نەچووبوو بۆ مزگەوت و ناو کۆبوونەوە فراوانەکەی خەڵک، یەکسەر هاتبووەوە و لای دایکم بوو. گۆیا زۆر بەم هاتنەوە و ئاگربەستە ڕازی و شاد نەبووە. ئەمە دابڕانی پەیوەندیی نێوان مامۆستا و زەبیحی بوو، کە زۆریشی نەخایاندبوو، تەنیا دوو سێ مانگ بوو، لە ماوەی چەند مانگی پێشوودا پەیوەندیی نێوان مامۆستا شێخ عیزەدین و دەوڵەتی عێراق هەر وەک لەگەڵ حیزبی دیموکراتیشدا هەبوو، دروست بووبوو. زەبیحی بۆ عیلاقات و کاری سیاسی لەم ماوە کورتەدا کە لەسەر ڕاوێژی مام جەلال کردی، دەفتەری مامۆستای زۆر بەدڵ نەبوو، زۆرتر شێخ جەلالی برای بە لاوە بۆ سیاسەت لا پەسەند بوو. هەر بۆیەش بەیەکەوە دواتر بە بێ دەفتەری مامۆستا چەند جار هاتوچۆی بەغدایان کرد و یارمەتیی ماڵی و چەکوچۆڵیان وەرگرت. زۆربەی ئەم یارمەتییانەی وەریان دەگرت بەشێکی باشی بۆ یەکێتیی نیشتمانی و مام جەلال دەچوو.

بەدوای گەڕانەوەیان بۆ شار، زەبیحی زۆرتر لە ماڵەوە دادەنیشت و خۆی بە فیشی وشەکانی قامووسەوە مژوول دەکرد. خەڵک و کەسایەتییەکانی ناوەوە و دەرەوە سەردانیان دەکرد، دوو بەرگی «ء» و «ب» بڵاو کرابوونەوە، بەرنامەی بوو بچێتەوە بەغدا و بەرگی «پ» و سێهەم بە چاپ بگەیەنێت. هەوڵی دا لە ڕێگەی دووبارە تازەکردنەوەی

شوناسنامه کۆنەکەی لە ئیدارەی سجیل، پاساپۆرتی ئێرانی وەرگرێت و بەم ڕێگەیە بچێتە ئەورووپا و دەرەوە. لەگەڵ کاکم چوون بۆ ڕەزاییە و داوای پاسپۆرتیان کرد، وا بزانم پێیان نەدا، یان دەبوو چاوەڕێ بکات. یەک دوو جار هەر بە لای شـێخ جەلال و قەڵادزێدا هاتوچۆی بەغدای کـرد. جارێکیـان خەبەر هات بۆ مەهاباد و دەفتەری مامۆسـتا؛ شـێخ جـەلال و زەبیحی لـە مەریوان حیزبی دێموکرات گرتوونی و دەسـتی بەسـەر ئەو چەکانەدا گرتووە کە پێیان بووە. ئێمە کەوتینە جموجووڵ و مەعلـوم بوو زەبیحی خۆی بەدەسـتەوە نـەداوە و بۆیان نەگیراوە، بەڵام شێخ جەلالیان گرتبوو بە هەموو بارە چەکەکەوە. دواتر مامۆستا شـێخ عیزەدین تەداخولی کرد و گەڕانەوە بۆ مەهاباد، گوتیان بەشـێک لـە چەکەکانیـان تاڵان کردبـوو، ئەم ڕووداوە هێندەی تر نێوانی شـێخ عیزەدین و زەبیحی و حیزبی دێموکراتی شلوێتر کرد.

حیزبـی دێموکـرات وەک حیزبێکی کۆن خۆی بـە تەنیا بەرحەق و درێژەپێـدەری ڕێگەی کۆماری کوردسـتان و قـازی محەمەد دەزانی، پێـی وا بـوو خەباتی گەلـی کورد لە ڕۆژهـەڵات تەنیا بۆ ئـەوان تاپۆ کـراوە و هیـچ کەس و لایـەن و حیزبێک بۆی نییە بەسـەر ئەواندا باز بـدات و ئیدعای نوێنەرایەتیـی خەڵکی کورد بکات. ئـەم بەرچاوتەنگی و بڕوانەبـوون بـە فـرە حیزبی و مافـی ئەوانی دی وای کـرد ڕۆژانە بەریەککەوتن لە نێوان حیزبی دیموکرات و هەر هەموو لایەنەکانی دیکە ڕوو بدات. تەنانەت پەیوەندیگرتن بە دەوڵەتێکی جیرانی وەک عێراق لە ڕوانگـەی ئەوانـەوە تەنیا بۆ خویان ڕەوا بوو، زۆریان پێ ناخۆش بوو خەڵک و گرووپی وەک سـمکۆ عەلیار، دەفتەری مامۆستا، شێخ جەلال، یـان کۆمەڵە و چریک فێری ئەوە بن، پەیوەندی بگرن و بچن بۆ عێراق بۆ وەرگرتنی یارمەتی و چەک و پارە.

ئـەم بیروبۆچوونەی حیزبی دێموکرات لەسـەر سـنووردار کردنی ئـەم هێـز و لایەنانە دواتر چەندیـن ڕووداوی دڵتەزێنـی لێ کەوتەوە، وەکهێرشـی سـەر سـمکۆ و کـوڕی ڕەش (عەلـی قـازی محەمەد)،

هێرشــی سەر مەقەڕی ســازمانی پەیکار لە بۆکان و کوشتنی ئەندامان و ئاگرتێبەردانــی مەقەڕەکەیــان و دواتریــش شــەڕی ماڵوێرانکــەر و چەندساڵە لەگەڵ کۆمەڵەدا.

حامد بەگی جوانڕۆ

کەســایەتییەکی کۆنــی یــادگاری کۆمەڵەی ژێکاف، بــە ئەزموون و ئاشــنا بە هەموو وردەکاریی پەیوەندیی ســەرانی حیزبی دیموکرات و دەوڵەتــی عێراق، دیپلۆماتکار، لێزان لــە وەرگرتنی یارمەتی و عیلاقات وەک ئۆپۆزیســۆن، تــەواو حیزبی دیموکراتی نیگــەران کردبوو. ئەوان پێیان خۆش نەبوو جیا لە خۆیان کەس فێری عیلاقات لەگەڵ دەوڵەتێکی وەک عێراقــدا ببێــت بە بیانــووی «دوژمنی دوژمنم دۆســتمە» و بچن چــەک و پارە وەرگرن، کە ئەم دوو شــتە دوو هۆکاری باش بوون بۆ بەهێــز بوون. ئەوان دەیانزانی خەبیرێکــی دیپلۆماتکاری وەک زەبیحی بۆ ئەم کارە زۆر زیاتر لەوان شارەزا و لێزانترە، هەر بۆیە هەرگیز بە بوونی لە مەهاباد و لە تەنیشــت مامۆســتا شێخ عیزەدین و مام جەلال و هەروەتر کۆمەڵە، نە تەنیا شــاد و ڕازی نەبوون بگرە زۆری تووڕە دەکــردن. کاتێک چریکی فیدایــی وەک ڕێکخراوەیەکــی غەیرە کورد و تەنانــەت میــوان، زۆر لەناکاو بەخــۆی ڕادەپەڕموێ بچێــت لە هۆتێلی ناوشــاری مەهابــاد، حامد بەگی جوانــڕۆ، میوانی تایبەتــی زەبیحی و دۆســتی کۆنی مــام جەلال لــە ژووری هۆتێل بێنێتــە دەر و دواتریش بــە نێوی پیــاوی بەعس بیگرێ و ئیعدامی بــکات، حیزبی دیموکرات نە تەنیا هیچی نەگوت، بەڵکو هەر ئەوکات پەیمانی ســتراتیژی و هاوکاری لەگــەڵ چریکەکان ئیمزا دەکرد! چریکی فیدایی پشتئەســتووریی حیزبی دیموکراتــی نەبایە، ئەوە نەبوو لەو کاتەدا لــە ناوجەرگەی مەهاباد، کە مەکۆی ســەرەکیی دیموکرات بوو، دەســت بۆ کاری وا بەرێت و پێ لە بەڕەی خۆی درێژتر بکات!

چریکەکان بەیاننامەیەکیان بڵاو کردەوە و تێیدا هاتبوو:

(حامـد بەگ پیاوی «دوکتـۆر عەبدولڕەحمانی زەبیحی» سـەر بە بەعسی عێراق بە فەرمانی چریکە فیدائییەکان گیرا).

دوای نزیک بە چل ساڵ ڕەنگە حەق بێت بپرسین؛ تۆی چریک تەنیا چەند مانگێکە هاتووی بۆ کوردسـتان، خەریک بوو تەسلیم دەبوویەوە بە خومەینی، جگە لە چەند لاوێکی کوردی بە لای خۆتانەوە «ناخودی»، دەنـا هەر هەمووتان غەیرە کوردن، ئەوە بۆ نەتانزانی زەبیحی دوکتۆر نییـە و حامـد بەگ بۆ پیاوی ئەوە و بۆ دەبێـت ئیعدام بکرێت؟! چریک بەبێ ئەوەی بزانێت ئەم مرۆڤە کێیە و پەیوەندیی بە زەبیحییەوە چییە، زۆر بێتاوان و بەبێ بەڵگە و دادگا، لەوپەڕی ناجوامێریدا کوشتیان.

تـرس و بێئەزموونیـی شـێخ عێزەدیـن و کۆمەڵـە، لـە دەنگـۆی بانگەشـەی بەعسـیبوونیان، لە لایـان دەوڵەت و تـودە و چریک، وای کرد ئەوان بێدەنگ بن. دێموکرات بە ئاشـکرا لە بەغداوە هاتبووەوە، لە سەردەمی شەڕی سێ مانگە و دواتریش پەیوەندی و هاتوچۆی بریندار و کادرەکانـی لەگـەڵ دەوڵەتی عێراقدا نەدەشـاردەوە، کەچی زۆربەی وتار و هێرشـی ئیعلامیی کۆمەڵە بۆ سـەر حیزبی دێموکرات، وابەستە بـوون و پەیوەنـدی لەگەڵ بەعسـدا بوو. هەرچەنـد زۆری نەبرد هەر هەموو ئەوانی تریش بە کۆمەڵە و تەنانەت کەسایەتییەکانیشەوە، بەرەو بەغـدا چوون و تیـۆری پەیوەندی بە «دوژمنـی دوژمنمەوە» زۆر بە گەرمی وەرگیرا!

بێهیوابوونی زەبیحی

لـە ئاخروئۆخـری پاییـزی ١٩٧٩دا و دوای شـەڕی سـێ مانگە و وەستانی تەقە لە نێوان کورد و تاراندا، کردنەوەی مەقەڕەکانی پێشمەرگە و هاتنەوەی سـەرکردایەتیی حیزبەکان بۆ شارەکانی کوردستان، دیار بوو لە کەس شاراوە نەبوو، تاران درۆی دەکرد و دیسان خۆی ئامادە دەکردەوە بۆ هێرشی سەر کوردستان.

بەدوای ئەم ڕووداوانە و کەس بە کەسـی سیاسـەت و سـتراتیژ و

بەرنامــەی کورد لــە بەرامبەر دوژمنێکی وەک تاران و هێزی شــیعەی دەمارگرژ، ڕوخســاری بێئەمەل بوون و نائومێدی بە زەبیحییەوە دیار بوو، لە مەیدانی شەڕ و سیاسەت و هەڵەشەبوونی نەوەی تازە و دنیای موزایدە و درۆ و فشــەکردن بۆ کوردایەتی کەس حیســێبی بۆ پیاوێکی وەک ئــەو، کــە قاڵبووی ژیانی حیزبی و سیاســی و دیپلۆماســی بوو، نەدەکــرد. لاوانی حیزبــی تودە و دێموکرات زۆریــان دیعایە و تۆمەت و ناتۆرە بڵاو دەکردەوە لەمەڕ بەعســی و ســەر بە مام جەلال بوونی. زەبیحی زۆر زوو بە ماوەیەکی کورت، کە دوای ۳۳ ساڵ لە پاش ژێکاف و کۆمار گەڕابووەوە مەهاباد، تێگەیشــت ئیتر ئەو فەرامۆشکراوە و لە دنیای سیاسەتی منداڵەورتکە و هاتوهاواری حیزب حیزبێنەی سەردەم جێی نابێتەوە، هەر بۆیە بە هاتنەوەی لە ئالان و وەســتانی تەقە، خۆی دوور کردەوە و وازی لە دەفتەری مامۆســتا شێخ عێزەدین هێنا، خۆی لە نیشــتمان و شــاری خۆی غەریب دەدیت، ئیتــر دەیزانی ڕۆژهەڵاتی نیشــتمانەکەی، ئەو بە بێگانە و نامۆ دەزانێت و شــوێنێ بۆ ئەو نییە و دڵیشــی زۆرتر لای کۆنە هەوار و دۆستانی گەرمیانی بوو. گەڕایەوە و هەرگیز نەگەڕاوە بۆ کەونە نیشتمانی خۆی سابلاغ.

فێــڵ و تەڵەکــەی سیاســەتباز و ترســەنۆکی و نەزانــی دۆســتانی ڕۆژهــەڵات، تەمــاح و بەکارهێنانی خراپی کۆنەهاوڕێ و ســەرکردەی باشووری، هەر هەموو بەیەکەوە زەبیحییان ناردە باوەشی ئەهەریمەن و جەللادی زەمانە ســەدام حوســێن. زەبیحییەک کە بە درێژایی ســی چــل ســاڵ بە تاقی تەنیا لــە دەیان بواری دابوو، لە ســەدان ژێرزەمین و حەشــارگە، لــە نــاو قــوڕ و چڵپــاوی کوردایەتیدا ڕۆحــی دانابوو و بــە ســەلامەت دەرچووبــوو، ئەمجارە تەیــرە ژیر و وریاکــەی ژێکاف بــە دەندووک پێوە بوو و سەریشــی لەســەر دانا! دەبــوو گومانی نەبا و زۆرتــری زانیبــا، هەن کــوردی ئێران لەگــەڵ عەجەمدا هەســتان و دانیشتنیان کردووە و فێر بوون لەوان فێڵاویتر و موئامەرەچیتر بن.

بــە درێژایــی زیاتر لــە ۷۰ ســاڵ دوای جوانەمەرگبوونی کۆماری

کوردســـتان، ژیانـــی کوردانی ڕۆژهەڵات، دەتوانم بڵێـــم تەنیا دە دوانزە مانگێک، بەهار و ئازادیی تێدا بەدی دەکرێت. لە ١٩٤٦ەوە بۆ ١٩٧٩ ئەوە یەک پشـــوو زیندان و تاریکســـتانی ساواکی شـــا بوو بەسەر کوردەوە، لە ڕێبەندانی ٧٩وە شۆڕشـــی گەلانی ئێران شـــای دەربەدەر کرد و بۆ کورد بەهاری ئازادییەکەی تەنیا دوو سێ مانگ تا بەهاری هەمان ساڵی خایاند. ئەوجار شەڕی سێ مانگە و لە پاییزی ٧٩وە دیسان ئازادییەکی کورت بە بۆنەی دانوستانەوە، هەتا هاوینی ١٩٨٠.

١٨

پێشمەرگەبوون

بە هەڵگرتنی چەک و چوونی شـاخ، بووم بە شۆڕشـگێڕێکی تەواو و بیسـتوچوار عەیاری حیرفەیی، پێـش ئەوەی عەلی بم، کوڕی داک و بابم بم، برای خوشـک و برایان بم، هاوڕێ و هاوشـاری شارەکەم بم، پێشـمەرگەی خۆبەخش و بیستوچوار سـەعاتەی حەوت ڕۆژی حەفتە و ساڵ دوانزە مانگەی گیانلەسەردەستی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ بووم.

«پێشـمەرگایەتی و کۆمەڵەبوون» لای من؛ سیاسەت، مارکسییەت، دیـن و مەبدئـ نیشـتمان، کوردبوون، هاوڕێیەتی و هەر هەموو شـت تەنانـەت دڵداری و خۆشەویسـتییش بوو. هەر هەمـووی ئەوانە دوای ژیانی پێشمەرگایەتی و کۆمەڵەبوونم دەهاتن. گیانلەبەرێکی ڕۆبۆتئاسا بووم، هەردەم و لە هەر شوێن ئامادەی فەرمان و ئەرکی حیزبی بووم. نەمدەزانی بۆ، زۆر قووڵ نەدەمخوێندەوە لەبۆ بەرنامە و سیاسـەت و دواڕۆژی نە تەنیا کورد و کۆمەڵە، بەڵکو بۆ ژیان و چارەنووسی خۆشم. نەشـە و سەرخۆشی تفەنگەکەم، جلی پێشـمەرگایەتی و سیمورغەکەم بـووم. فەرمـان و بڕیارەکانـی کۆمەڵە لە هەموو ئایـەت و دەقێک لام پیرۆزتر بوو، وا تێگەیشتبووم حیزبایەتی و کۆمەڵەبوون پێش نیشتمان و خاک و کوردبوون دێت!

یادێک لە دڵدارەکەم

لـە قوژبنێکی هێلانەی دڵمدا جاربەجـار کێژۆڵەی قژکاڵی چاوڕەش دووراودوور و بـێ ئیـزن و ئاگاداریـی خـۆی، چاوشـارکێی دەکرد. سـەرهەڵبڕین و چاولەچاوکردن، هەڵڕشتنی دەردی دڵ، گەیاندنی سۆز و عیشـق، تەنانەت بە تاکە وشـەیەکیش، ناردنی نامەیەک، ڕاوەستان و

نیگایـەک و چرپەیەک، هەمـوو ئەوانە لە مەحاڵ مەحاڵتر بوون، هەموو چرکە و سـاتێک دڵەخورپەی ئەوەم بوو داواکاریی زۆرە، بە زۆر یان بە مەیلی خۆی بە شـووی بدەن و هەرگیـز بە ئاگری دەروونی من لە عیشقی خۆی پێ نەزانێ و وەک ڕووداوێکی نەخوازراو، کۆرپەی ئەڤینم لەناکاو و بەبێ ئیشـارە و هیچ مەبەستێک لەبەر ترسنۆکی و شەرم لە دار و بەردی شـارەکەم و سـەرنەویکردن بۆ کولتـوور و دابونەریتی مەردی و پیاوسالاری، مندار بێتەوە و لە کەلاوەکانی ناو شارەدێیەکانی ئەڤینـداری لەمـەڕ مەملەکەتی خۆم بە ئاهـ و ناڵەی بێفریادڕەس لە ژێر خـەرواری زوڵـم و بێدادیدا لە گـۆڕ بندرێت، تەنانـەت وەک چیرۆکی مەم و زین و ئەوانی تریش، دوو دێڕە شـیعر، یان بەیتێشـی پێ ڕەوا نەبینن. موستەحەق بووم گەر ئەوەم بەسەر هاتبا، ڕاستە شەرم و حەیا و مەردانەگـی لـە ئارادا بـوو، بەڵام خۆ ئازایەتـی و بوێرییش هەردەم هەبووە! بیر دەکەمەوە لە لایەک ترس و لە لایەکی دیکەوە لووتبەرزی و قسـەی پیاو لە عەرزکەوتن، هەرگیز بواری نەدەدا تاقە هەنگاو بچمە پێش و هیچ نەبێت مافی ئەوەی پێ بدەم ئاگادار بێت، کەسێک هەیە شەو و ڕۆژ دەسـووتێ و دەتوێتەوە لەپێناو تەنیا نیگاهـ و زەردەخەنەیەکی ئەودا.

پێشمەرگەیەکی گەڕۆک

لە کەشوهەوای ئازادیی سیاسی، پێشمەرگە لەناو شار، بە کێشێکی پەنجا بۆ پەنجاوپێنج کیلۆیی بە دەموچاوێکی ناسک و جوان و منداڵانە، نێوبانگی ئازایەتی، بە سـیمورغ و جلی خاکی بە شـەدە و مشـکییەوە، جووتێک عەینەک، جوانترین کلاشـینکۆفی باجەڕی مزەلی و دەمانچەی نێرگانـی قووڵەوە، لە زۆربەی هەرە زۆری شـار و گوند و ناوچەکانی کوردسـتان بـە «عەلی کەریمی، عەلی کوێر و عەلی ژاپۆنی» ناسـراو بووم.

لـە پاییـزی ٧٩وە تا هاوینـی ١٩٨٠، لە ماوەی ئەو حەوت هەشـت

مانگــەی شەڕوەســتان و دانوســتان و بوونی مەقەڕاتی پێشــمەرگە و حیزبــەکان لەنــاو شــارەکاندا، بــە چەنــد هــۆکاری وەک توندوتۆڵــی، شــۆفێری شارەزا، متمانەی سەرکردایەتی، سەڵتبوون و چەند هۆکاری دیکە، بە کردەوە بووم بە پێشــمەرگەیەکی گەڕۆک و جۆکەر، بەدەست سەرکردایەتیی کۆمەڵەوە.

لــە مانــەوە لە مەقەڕی ئاغــەلان، دروســتکردنی زیندانی مەرکەزی کۆمەڵە لە بەردەســووری لای سەردەشــت، چوون بۆ تاران بە نهێنی، ئامادەییم بۆ لێدانی بانک لە تاران. هەروەتر لە سنە و دزڵی و مەریوان، توریوەر و حەســەنئاوا و کێلانە و مەلکشــان و کانیمشکان، گەردەنەی گاڕان، چوارڕێیانی چاپان، ســەقز و فەیزوڵلابەگی و تورجان، تیکانتەپە و ســاینقەڵا و تیکاب، دیواندەرە و سەرا و کەلیخان، بانە و سەردەشت و ڕەبەت، دارســاوێن و شــندرە، سیســێر و نەســتان، تەنگەی گرژاڵ و خانــێ و چیانە، کێلەشــین و دەشــتی قوڕێ، ترکــەش و جانداران و مەنگوڕان، لە ئالان و بێتوش و بێژوێ و دەرماناوێ، لە شنۆ و سۆما و برادۆست، لە ڕەزاییە و شیرینبلاغ و حەیدەرئاباد، نەغەدە و سندووس و محەمەدیار، چۆمی مەجیدخان و شــامات و شارویران و زۆر شوێن و مەڵبەنــدی ڕۆژهەلاتی کوردســتان، گەڕام بە ئاژۆتــن و بە پێیان، بە شــەڕ و کەمین، بــە بریندار و مەیتی هاوڕێ بە کوڵــەوە، دەیان چەکی گیراو بە شــانەوە، بە ڕیزێک دیلەوە، بە شــاخ و دۆڵانەوە، بە نانەڕەقە و زگی برســی، بە چاوانی خەوتێزراوەوە، بە شــان و پیلی شــەکەت و قاچ و ڕانی گیراوەوە، بە خورپەی دڵ و نێوکی کەوتووەوە، بە ئەژنۆی شــکاو و کۆچی یارانەوە، بە ســرورود و گۆرانی، بە هەناسەی سارد و گەرمــەوە، گــەڕام و قاڵ بــووم لە کوورەی خەبات و گــەورە بووم لە ئامێزی خۆشەویستی و فەرهەنگی کوردەواری و «هەواری باسەفام».

کەشی مەهاباد

کەشـــوهەوای سیاســـیی شـــارەکان و بـــە تایبەت مەهابـــاد بە هۆی دانوســـتان و هاتوچـــۆی زۆری خەڵـــک و وەفد و ڕۆژنامەنووســـان و حیزبگەلـــی سیاســـی، زۆر دەگمـــەن و نـــاوازە بوو. زیاتر لـــە دە پانزە حیـــزب و ڕێکخراوی سیاســـی و مەدەنـــی مەقەڕیان هەبـــوو، لە کورد و غەیـــرە کورد. حیزبـــی دێموکرات، کۆمەڵە، چریکـــی فیدایی، ئیتحادی کۆمۆنیســـتەکان، پەیکار، یەکێتیی لاوان، پیشـــگام، ...و دەیان بۆتکەی[1] ڕۆژنامەفرۆشـــان دیمەنی ناوشـــارەکانیان بە چەشـــنێک بارگاوی و بە سیاسی کردبوو، ئەستەم بوو تەنانەت بێگانە و غەیرە کوردێکیش ڕێی کەوتبایـــە چوارڕێی ئـــازادی، تەداخول و دەمەتەقەیەکـــی حیزبایەتی و سیاسیی نەکردبایە!

دێموکـــرات و تودە بە هاتوهاوار و نووســـینی گەورەکراو، لەســـەر دیـــوار و جـــادەکان، کۆمەڵەیان بە ئەمریکایـــی، ئاژاوەچی و چەپڕەو و توندڕۆ ناوزڕاو دەکرد، کۆمەڵەش حیزبی تودەی بە خائین و دێموکراتی بە سازشـــکار و بەعســـیبوون تاوانبار دەکرد. چریکی فیدایی، ئاهەنگی چوونە ناو حکومەت و ناســـینی خومەینیی بە دژەئیمپریالیستی دەژەنی و ڕێگەی خۆش دەکرد، تەسلیمی کۆماری ئیسلامی ببنەوە.

ململانێی کۆمەڵە و دێموکرات

لە دانوستانەکاندا حیزبی دێموکرات لایەنگری سازان و شەڕنەکردن لەگـــەڵ تـــاران بوو، کۆمەڵە دژی ســـازش و لێقبووڵکردن بوو، دەیگوت ماهییەتـــی کۆماری ئیســـلامی ئەوە نییە هیچ مافێـــک بۆ ئازادی و مافی گەلان دەســـتەبەر بکات و دێموکرات گومانی هەیە و کۆماری ئیسلامی نەناســـیوە. دێموکـــرات خۆی بـــە حیزبی یەکەم و پاشـــماوەی کۆمار و قازی محەمەد دەزانی و بە لایەوە ئاســـایی و ڕەوا بوو حاکمی یەکەمی

١- بۆتکە، خانووی بچووک لە دار و تەنەکە لەبۆ ڕۆژنامە و ئایســـکریم و وردەواڵە. فرۆشی، سەرپەنای پاسەوان، کیوسک.

کوردستان بن. کۆمەڵەش خۆی بە نوێنەری چینی زەحمەتکێش و هەژار دەزانــی و دەیگــوت هەموو خوێنــدەوار و کرێکار و جوتیــارم لەگەڵە، هەردوو لا ئەم ئیدعایانەیان بەبێ پشتبەســتن بە هەڵبژاردن و ڕاپرسی دەکرد. کۆمەڵە تەنیا بە شــەڕی ســێ مانگە و زەقکردنەوە و هەڵگرتنی دروشــمی خەباتی چەکداری لە ماوەیەکی کەمدا توانیبووی بە هەزاران ڕۆشــنبیر و خوێنــدکاری زانکــۆکان و خەڵــک لە خۆی کــۆ بکاتەوە و هێزی پێشــمەرگە بۆخۆی چێ بــکات و قەرە لە قەرەی حیزبێکی کۆنی وەک دیموکرات بدات. لە لایەکی تریشەوە مامۆستا شێخ عێزەدین وەک ڕابــەری دینیــی خەڵکی کورد، بە ئاشــکرا و بە کردەوە پشــتیوانیی لە کۆمەڵە دەکرد، ئەوە وای کردبوو کۆمەڵە ببێتە سەرئێشــەیەکی گەورە و ڕەقیبێکــی تەواو بۆ حیزبی دیموکــرات. بۆیە ڕۆژانە بەریەککەوتن و شــەڕەجنێو و بەیاننامە لە هەردوو لاوە لە ئارادا بوو. ســەرانی حیزبی دیموکرات بە هیچ کلۆجێک بۆیان هەزم نەدەبوو، کۆمەڵەیەک بە قەولی خۆیــان هەر هەموویان بە مەنجەڵێــک دۆڵمە تێر دەخۆن، چۆن لەناکاو بووەتە ئەم مڵۆزمەی خەوی لە چاوان زڕاندوون و بەربەرەکانی لەگەڵ حیزبــدا دەکەن. هەر بۆیە بــە تایبەتی لە مەهاباد کە بە لانکە و مەکۆی حیزب دادەندرا بۆیان زۆر قورس بوو بوونی کۆمەڵە بێتە قبووڵکردن، حیســێبیان بۆ بکرێ و لە ســەر مێزی دانوستان گوێیان لێ بگیرێ، یان لە حاکمیەتی شاردا بەشدار و خاوەن ڕا بن.

١٩

شوورای نیزامی مەهاباد

هەرچەند بە هۆی چەمکگەلی وەک ئازادی و دیموکراسی و کراوەیی فەزای سیاسـی و میدیای ئێرانی و جیهانی لە کوردستاندا، بەرپرسانی حیزب دەسـت و پێیان بەسـترابوو، هەموو شـتیان بۆ نەدەچوو سەر، بە دەیان و سـەدان ڕۆشـنبیر و خوێندکار ڕۆژانە هێرشـیان دەکردە سـەر و بەر ڕەخنەیان دەدان و تێگەیشـتبوون سـەردەمی تێخوڕین و خەڵک بـە هێندوەرنەگرتن دوایی هاتووە، بەڵام دیسـان لە بەکارهێنان و ڕووبەڕووکردنەوەی خەڵکانی شـەلاتی و سەرسـەری و چەقۆکێش و بـێ ئاوەز[1] و دوور لـە نەزاکەت و ئەدەبی نـاو کۆمەڵگە؛ بەرامبەر بـە لاوانـی خوێنـدەوار و خەڵکانی خـاوەن فەرهەنگی شارسـتانی و حەیابەخۆ، دەسـتیان نەدەپاراست. شوورای نیزامی شاری مەهابادیان دامەزراندبـوو، پـڕ بـوو لـەم بابەتـە خەڵکـە، کۆمەڵێک شـارلاتان و هەتیووبـاز و چەقۆکێشـی بەردەرگای سـینماکانی زەمانی شـا، کۆنە گروهبان و ڕوکنی دووی ئەرتەش، بەناوی پیرۆزی پێشـمەرگەوە، کە باوی تازە بوو بۆیان، لەژێر ناوی شوورای نیزامی شار، لە مەهاباد و دەوروبەری دامەزراندبوو، تەنیا بۆ چاوترساندنی هەوادار و لایەنگرانی کۆمەڵە و پەیکار و ڕەزمەندەگان و ئەم خەڵکانەی دەسـتیان لە ڕەخنە لە حیزب هەڵنەدەگرت. کۆمەڵێک خەڵکی گومانلێکراوی سـەر بە حیزبی تودەیـان لە یەکێتی لاوانی حیزبـی دیموکرات کۆ کردبووەوە، خەریکی نووسـین و کاری نەزەری بوون لەسـەر کۆمەڵە، کـە گۆیا ئەمریکا و سـی ئای ئەی دروسـتیان کردووە، کەچی هەمـوو ئەوانە دواتر لەژێر نـاوی کۆنگـرەی چوار و تودەیی، بوونە پیـاوی خومەینی و لە بەرەی

١- ئاوەز، بەئەدەببوون و تێگەیشتوویی.

دەوڵەت بە بیانووی دژەئیمپریالیســـت، هەرچی خراپ بوو کردیان دژی جووڵانەوەی بەرگریی گەلی کورد و پێشمەرگە لە ڕۆژهەڵات.

مامە غەنی هاتەوە

لــە نۆزدەی مانگی دووی ١٩٨٠دا حیزبی دێموکرات لە ناوەڕاســتی شــاری مەهاباددا کۆنگرەی چواری خــۆی بە فراوانی و خەڵکی تازەی بەحیزبیکراو گرت.

غەنــی بلووریـــان، کە زیندانیی ســـەردەمی شـــا بوو، لە ســـەردەمی شۆڕشی گەلانی ئێراندا، ساڵێک پێشتر، دوای زیاتر لە بیستویەک ساڵ ئازاد کرابوو، زۆر خۆشەویســـت و خاوەنی هەژموونی و کەســـایەتیی کاریزمایی بوو. کاتی ئازادبوونی هەموو خەڵکی سابڵاغ هاواری دەکرد «مامە غەنی هاتەوە، یاخوا بەخێر بێتەوە». ئەو زۆر زوو کەوتە بەر ڕق و تووڕەیی خەڵک، بە هۆی هەڵوێست و لایەنگریکردنی لە حیزبی تودە. تەنانەت وای لە خۆی کرد خەڵک و منداڵ لە ســـەر جادەکان هاواریان دەکــرد «مامە غەنی هاتـــەوە، یاخوا بگیرێتەوە». لــە کۆنگرەی چواردا دوکتــۆر قاســـملوو بە ڕەقیبی خــۆی دەزانی و گەر مامـــە غەنی خۆی ویســـتبای و چاوی لــە ئەندام پەرلەمانی ئێــران نەبوایە، بێگومان پێش قاســـملوو دەکەوت و زۆربەی دەنگی کۆنگرەی دێنا. قاسملوو دەیزانی مامە غەنی هیچی لە باراندا نییە و ئەم بیست و چەند ساڵەی زیندان، نە تەنیا لە بواری خوێندنەوە و تیۆری و ڕۆشنبیری هیچ فێر نەبووە، بەڵکو دێموکراتبوونەکەشی دوای تودەییبوونی دێت. بە وەبەرخستنی تەماحی چوونی پەرلەمان، مامە غەنی شـــەڕی ســـکرتێربوونی لە کۆنگرە لەگەڵ قاســـملوودا نەکرد و ســـازی ســـازش و چوونە ژێر ڕکێفی خومەینیی لــێ دەدا و لەژێــر چاودێــری و تەکلیفی ســـۆڤییەت و کرەملین، بوونە لایەنگــری تـــاران و کۆماری ئیســـلامی و دژی خەباتی پێشـــمەرگە لە ڕۆژهەڵات وەســـتانەوە. ئەوە بۆ قاسملوو گەورەترین دەستکەوت بوو، کە نەیارێکی بەهێزی وەک غەنی بلووریان ئاوا بە ئاســـانی و لە ڕووی

نەزانیـن و گەمژەییـەوە خۆی بخاتە دەرەوەی بازنەی دەسـەڵاتداریی حیـزب. بە کۆنگرەی چـوار و ڕێبـازی تودەییبوونی غەنـی بللوریان، هەرچـی توودەیی ناو حیزب بوو هەر لـە کۆنەوە تا ڕۆژی کۆنگرە بە کۆن و تازەوە لە حیزبی دێموکرات هاتنە دەر، یان وەدەرنران، تەنانەت بە مامۆستا هێمنیشەوە، هەرچەند مامۆستا هێمن دواتر خۆی لە تاقمی حەوت کەسـی «پەیڕەوانی کۆنگرەی چـوار» کە دواتر بوونە تودەیی، جیـا کـردەوە و چوو لـە ڕەزاییە دانیشـت و سەرپەرشـتیی گۆڤاری سروەی دەکرد.

قاسملوو بە یەک شەو

لـە کۆنگـرەی چـواردا قاسـملوو زۆر زیرەکانە، لە کەشـوهەوای ئازادی سەردەم کەڵکی وەرگرت و بە شەو و ڕۆژێک بە دەیان خەڵکی بەبـێ ڕابردوو و بناوانی، کردە ئەندامی حیزب و بەتەماحی پۆسـت و گەیاندنیان بە سەرکردایەتی و دواتریش گەیشتن بە دەسەڵات، خۆی لە کۆڵ زۆربەی ئەو کۆنە دێموکراتانە کردەوە کە هەردەم بۆی سەرئێشە و موشـکیلە بـوون. قاسـملوو توانیی بە چەکی دێموکراسـی کە خۆی بە یەک شـەو دروسـتی کرد، هەرچی نەیار و دەسـتەمۆنەکراوەکانی خۆیەتـی بێدەنگ بکات، یـان دەریانپەڕێنێت و جێگەیان بە جەماعەتێکی گوێلەمسـت، بێڕابردووی حیزبی و سیاسـی، ئەرتەشی و پاشەڵپیس، چـاو لە پۆسـت و پایـە بڕیو، بە وەعد و وەعیدان پـڕ بکاتەوە، ئیتر بە ئامراز و کەرەسـتەی دێموکراسـی و دەنگـدان، دیکتاتۆریی حیزبی و سکرتێر دابین کرا.

ماوەی هەشـت مانگەی تەقەوەستان (لە پاییزی ١٩٧٩وە بۆ هاوینی ١٩٨٠)، فـەزای سیاسـی و کۆمەڵایەتیی کوردسـتان، ڕۆژانە بارگاوی بـوو بە هەواڵی لەناکاو، وردەشـەڕ و جووڵـەی هێزەکانی حکومەت لە پایەگا و ناوەندە سەربازی و پادگانی ناو شارەکان، کێشە و کێبەرکێی هـەواداران و حیزبەکان، جیاوازیی تێڕوانین لە دەسـتەی نوێنەرایەتیی

خەڵکی کورد، کێشــەی دەســەڵاتداری لە شــار و لادێــکان، هاتوچۆی پێشــمەرگەی باشوور و پێشگرتن بە پێشــمەرگەکانی یەکێتی لە لایەن حیزبــی دیموکــرات و داوای ئیجازەوەرگرتــن و بەرگریلێکردنیــان لە لایــەن کۆمەڵــەوە، هاتوهــاواری هەڵبژاردنەکانــی پەرلەمانــی ئێران لە دەســتپێکی بەهــاری ١٩٨٠ و کاندیدێکی زۆری کــورد لە لایەن حیزبە سیاســییەکانەوە، بانگەشــەی گرژاوی و کێبەرکێی ناسالم، هەر هەموو ئەوانــە و دەیان دیــاردەی نوێی سیاســی و کۆمەڵایەتی دوای گۆڕانی ڕژێمی پاشــایەتی و هاتنەکایەی ژینگەی شۆڕشگێڕی، دنیا و فەزایەکی پڕ لە سەیروسەمەرەی خوڵقاندبوو.

ڕێککەوتنی سەرزارەکی

دەســتەی نوێنەرایەتیــی خەڵکــی کــورد، لەگەڵ حکومەتــی ئێراندا ڕێککەوتنێکی سەرزارەکییان کردبوو، کە جموجووڵی سەربازی نەکرێت و پادگانــەکان و بنکەکانــی ســەربازیی حکومەت بەهێــز نەکرێن، تەنیا بۆ ڕاگواســتنی خۆراک و نەخۆش و ئیجازەی پشــوو بۆ سەربازەکان نەبێت. حکومەت هەر لە دەســپێکی دانوســتان دیار بــوو خەریکی فێڵ و کاتکوشــتنە بۆ بەهێزکردنی خۆی، بۆیە زۆری هەوڵ دەدا پادگان و بنکەکان بەهێز بکات و بۆ شەڕ ئامادەیان بکات، ئەم کارەی بە یارمەتیی ئەو باڵەی حیزبی دیموکرات دەکرد، کە لێیان نزیک بوون. تاقمی حەوت نەفــەری پەیڕەوانی کۆنگرەی چوار، کە تودەیــی بوون و لەناو حیزبدا هــەردەم بەتەمــای ســازش و خۆتەســلیمکردن بە کۆماری ئیســلامی بــوون، ئــەم کارەیان بۆ حکومەتی تاران دەکــرد. تەنانەت دەیانگوت با خودموختاری واز لێ بێنین و مامە غەنی شتێکی تری هێنابوو بە ناوی «خودگەردانــی» لــە جێی خودموختاری، کە تاران پێی حەســاس بوو. باڵی تودەیی حیزب کە ئەوکات بە ڕابەریی مامە غەنی بە ئاشــکرا جیا نەبووبوونەوە، بە کردەوە و نووســین، سازی ناسازی تەسلیمبوون و چوونەبنباڵی خومەینییان دەژەنی و دووبەرەکییەکی تەواو و ئاشکرایان

بــە تایبەت لە نێــوان ڕیزەکانی حیزبــی دێموکرات بە گشــتی لە نێوان هەموو خەڵکی کورددا ساز کردبوو.

مینەی کاکە سواریان سواری کەر کرد

لــە ئەنجامــی ئــەم ناپاکــی و سازشــی توودەییەکانی نــاو حیزبی دێموکرات، لە سیناریۆیەکی زۆر قێزەون و دوور لە حورمەت بۆ عێل و عەشیرەیەکی گەورەی وەک مەنگوڕ، بەبێ ئاگاداری و سەربەخۆ مامە غەنی و تاقمەکەی بە فێڵ و تەڵەکە لە ڕووی ســادەیی و بێسیاســەتی، مینەی کاکە ســواری ڕابەر و خۆشەویســتی عێلی مەنگوڕیان فریو دا و بــە تەماحــی چەند بڕنەو و تفەنگەشــکاو بردیان بۆ ڕەزاییە و لەگەڵ ئاخونــد حەســـەنی نوێنەری خومەینــی و ئیمامی جومعــەی ڕەزاییەدا، دایاننا و هەر لەوێ کردنی بە جاش و لاپەڕەیەکی پڕ لە شەرمەزارییان لــە ماوەی چل ســاڵی ڕابردوودا بــۆ خۆیان و عێلی مەنگــوڕان تۆمار کــرد. ئەوە بوو بــە هۆی ئەوەی بەشــێکی هەرە زۆری عەشــیرەت و تایفەکانیــان بە خڕی پاڵ بدەنە دەوڵەت و جاشــایەتیی بۆ بکەن. دوای ئــەوەی بە فێڵ و فریودان تفەنگیان پــێ وەرگرتن، دواتر باڵەکەی تری حیزب و خەڵک هێرشــیان کردە ســەر مەنگوڕان و مینەی کاکە ســوار و چەنــد کەســیان گرت و ســواری کەریان کــردن و تەماتە و هێلکە و دار و بەردیــان پێدا دەدان و دەیانگێڕان، بــە کوردی ئابڕوویان بردن، لە ئەشــکەوتێک حەمەدەمینیان قانگ دا، ئیتر ئەوە بە یەکجاری وای لێ کردن بە پانەوە ببنە جاش و هاوکاریی حکومەت بکەن. جارێکیان دوای دەســپێکردنەوەی شەڕ و چوونەوەمان بۆ شــاخ، بۆ جاری دووهەم و ئاخر، مەقەڕمان لە حاجیاڵیکەند بوو، ســیامەند کوڕی کاک ســولەیمان موعینــی، کە پێشــمەرگەی کۆمەڵە بوو، لە دایکــەوە خزمایەتیی لەگەڵ مەنگــوڕدا هەبــوو و زۆر لایــان خۆشەویســت بــوو، گوتــی مەنگوڕە جاشــەکان و حەمەدەمینی کاکە ســوار ڕایانســپاردووە بچــم بیانبینم، فکــری لــێ کراوە و ڕێوشــوێن داندرا، ســیامەند گوتی ئەوانە لەســەر

قسەی خۆیان زۆر پیاون و خیانەتمان لەسەر میزی گفتوگۆ لێ ناکەن. من و کەریم ئەفسەر دلێر کە خۆی مەنگوڕ بوو و پێشمەرگەی کۆمەڵە بوو، لەگەڵیدا چووین. بە نیوەشەو لە گەڕەکی مەجبوورئاوای سابڵاغ لە ماڵێک دانیشتین، لەگەڵ سیامەند ڕێککەوتن بەشێکیان بچن بۆ ناو حیزب و مینە و جەماعەتێکی تر بێنە ناو کۆمەڵە، دوای ماوەیەکی کورت مینە لە خانێ لە شەڕی پێشمەرگەی دێموکرات کوژراو و پلانەکەی سیامەند ئیتر سەری نەگرت.

قافڵەی ئەرتەش بەرەو مەهاباد

لــە کردەوەیەکــی تــری ئــەم تاقمــی حــەوت کەســییەدا، پیاوێــک هەبــوو بەکاریان دێنا بۆ هەرچی ئیشــی قێــزەون و دووبەرەکی لەناو کوردەکاندا. خەڵکی ســابڵاغ بوو زەمانی شا گروهبانێکی زۆر بێزراو و لە ناو ئەرتەشدا ڕوکنی دوو بوو، ئەم بەشەرە لە ناو ئەرتەشدا زۆرتر کاری ســاواکی دەکرد، دوای شــۆڕش و هاتنــەوەی حیزبی دێموکرات بە یەک شــەو ســەت و هەشــتا دەرەجە گۆڕا و بوو بە حیزبی و خۆی بە خەبیری نیزامی لەناو حیزب ناســاند. کەم کەســم پێ شــک دەهات تەنانــەت لەنــاو حیزبیشــدا خۆشــیان ویســتبێت، بۆ ئەو، هیــچ موهیم نەبوو، شــا ڕۆیشــتبوو، حیــزب هاتبوو. ڕۆژێک لە ســەردەمی ماوەی دانوســتان لــە مەقەڕی کۆمەڵەدا کێشــک بووم، ڕەحیــم بابەتاهیری لە ئەمریــکاوە هاتبووەوە ببێتە پێشــمەرگە، دانیشــتبووین، یەکێک هات و بــە هاوار گوتی، ئەوە بۆ دانیشــتوون، خۆ ئەرتەش گەیشــتە ســێڕای نەغــەدە! بــە تەنیــا لەگــەڵ ڕەحیم ســوار بوویــن و لێمخــوڕی بەرەو جــادەی ڕەزاییە، نزیک ســێڕای نەغــەدە بینیمان ســتوونێکی گەورە و دوورودرێژ دێت و ئەم پیاوە لە پێشــی پێشــەوە لە زیلێکدا دانیشتووە و ســتوون بــەرەو مەهاباد دەبات. نیوەڕۆ بوو لە بەرپرســان کەس لە مەقەڕ نەبوو، سەربەخۆ بڕیارمان دا بچین بۆ مەدرەسەکان و ناوبازاڕ خەڵک ئاگادار بکەین، کە بە چاوساغیی حیزبی دێموکرات ئەوە ستوون

بەرەو مەهاباد دێت. لە هونەرســتانی ســەنعەتی کوڕان دەســتمان پێ کــرد، من هیچ هۆشــم نەبوو جلی پێشــمەرگانەم دەبەردایــە و تفەنگم بە شــانەوەیە، یەکســەر چوومە دانە بە دانەی پۆلــەکان و گوتم، ئەوە حیزب ســتوونی هێنا، ئیتر دواتر مەدرەســەی کچان و کوڕان و ســێ چــوار دەبیرســتانی گەورەی ســابڵاغمان، لــە ماوەیەکــی زۆر کورتدا ورووژاند و خۆمان یەکسەر گەڕاینەوە بەرەو جادەی مەهاباد–ڕەزاییە. لەو مــاوە کورتەدا کۆمەڵە مەفرەزەیەکی ناردبــوو بەرەو مەحمودکان لە دەروازەی شــار و چاوەڕوان بوون ســتوون بگات، شــەهید ڕەحیم قــادری، ســیامەند موعینی، ســولەیمان مودەڕەســی و... دە بۆ دوازدە پێشــمەرگەی دیکەی کۆمەڵە لــەوێ چاوەڕوان بــوون، گوتم خەڵکمان ئاگادار کردووە و مەدرەســەکان وەڕێ کەوتوون بۆ ئێرە. زۆریان پێ باش بوو کە خەڵکمان بەشداری پێ کردووە. ستوون بە چاوساغیی ئەم پیاوە لە مەحمووڕکان و دەروازەی شــار نزیک بووەوە، چووینە پێش و وەک کۆمەڵە گوتمان بۆتان نییە بڕۆن، ڕێککەوتن کراوە جموجووڵی ئەرتەش نەکرێت، ئەم چاوســاغەی دێموکرات لە فەرماندەی ستوونەکە پێداگرتر بوو کە دەبێت ئەم ســتوونە ببات بۆ پادگان، ڕێک لەم کاتەدا کە شەڕەقســە بوو لەگەڵ ئەم بەناو بەرپرسەی دێموکرات، بە هەزاران کەس بە دروشــم و هۆتافکێشــان وەدەرکەوتن. کاک ســەدیق جیهانی، کــە لــە خۆپیشــاندانەکاندا دەنگێکی بەرزی هەبــوو و زۆر چالاک بوو، کارمەندی هونەرســتانی ســەنعەتی بوو، هەموو تەلەبەکانی پێش خۆی دابوو و دەیگوڕاند و هاواری دەکرد؛ «سازشکار، سازشکار، دێموکرات سازشکار و...» ئیتر لە ماوەیەکی کورتدا هەموو ئەوانی تریش گەیشتن و ســینگیان هێنایە بەرامبەر ســتوونەکە. ســەدیق هاواری کرد هەموو لەســەر جادەکە ڕابکشــێن لە پێش ستوونەکە، با بەســەر جەستەماندا بڕۆن! هەرچی ســووکایەتی و جنێو بوو بەم بە ناو بەرپرســەی حیزب درا، گوتیــان لە پشــتەوەڕا خەڵکی وســوکەند و ئیندرقــاش هاتوون و خەریکن ســتوونەکە لەگەڵ چەند پێشمەرگەی دێموکراتدا تالان دەکەن،

زۆربـــەی پێشـــمەرگەکانی حیزب لەگەڵ هاتنی ســـتوون و بەهێزکردنی مۆڵگەکانی ئەرتەش نەبوون و زۆریشـــیان ڕق لەم گروهبانەی زەمانی شـــا و تـــازە بە حیزبییـــە دەبووەوە. لـــە ماوەیەکی کورتدا ســـتوون بە دەســـتی خەڵک تالان و تەفروتونا کرا. لە ئاخردا، ئێمە پێشـــمەرگەکانی کۆمەڵـــە تەنیـــا یەک تفەنگی «یوزی»مان دەســـتکەوت. چاوســـاغەکەی حیزب کە بە قەڵافەت ســـێ هێندەی من دەبوو، لەحەیبەتان و لەداخان، پەلامـــاری دام و دەســـتی لە ملم قایم کرد و هەڕەشـــەی کوشـــتنی لێ کردم، سیامەند و سولەیمان مودەڕەسی هاتن گوتیان، خوێڕی بکشێوە، بە خاتری براکەت، کە پێشمەرگەی کۆمەڵەیە، نەبێت هەر لێرە بەدەستی ئەم خەڵکە تووڕەیە لەناودەچیت، لە شەرمەزاری و ترسی لێدانی خەڵک ون بوو نەمانزانی چیی بەسەرهات، بالای سولەیمان مودەڕەسی لەوی کورتی نەدێنا، بەســـەریدا نەڕاند و گوتی، ئای فلان کەس هەموو کەس ڕابردوو و فایلی خوێڕێتی و ترســـەنۆکی و شاپەرســـتیی تۆ دەزانێت، لە پێش چاوم گوم نەبیت ئیتر خاتری براکەشـــت ناگرم. باوک برایەکی هەبوو، ســـەعید گەوهـــەری هاوڕێی هەمووومان بـــوو، بەداخەوە دواتر وەک پێشـــمەرگەی کۆمەڵـــە زۆر قارەمانانە شـــەهید بـــوو، هەموو جار شـــەرمی دەکـــرد و زۆری پێ عەیب بوو، کـــە دەیانگوت فلانی برایەتی، هەرگیز نەیدەدواند و زۆر جار باســـی سەرســـەرێتی و زوڵم و لێدانی لـــە خوشـــک و براکانـــی بـــۆ دەکردین، کە بـــرا گەورە بـــووە و بووەتە مایەی نەنگی بۆ هەموو ئەندامانی ماڵەوە لە ســـەردەمی گروهبانبوونی لە حکومەتی شادا.

پاراستنی پارتی بۆی چاپ کردووە

ئـــەو ئێوارەیە بـــە یارمەتیی خەڵک، پێشـــمان بە ســـتوونی ئەرتەش گرت، کە بۆ بەهێزکردنی پادگانی مەهاباد دەچوو. ئەم چاوساغە، سەر بـــە باڵی غەنی بلووریان لە ناو حیزب لە ســـەردەمی شـــەڕی کۆمەڵە و دێموکراتدا، بوو بە فالانژ و موریدی قاســـملوو، دواتر چوو بۆ ســـوید

و نزیـک بــووەوە لــە بارزانی و پارتی، لەم ســاڵانەی دواییــدا گوتیان کتێبی نووســیوە و پاراستنی پارتی بۆی چاپ کردووە، ئەم ڕووداوەی بــاس کردووە تەواو بە پێچەوانــەوە و تێکەڵوپێکەڵ لەگەڵ ڕووداوێکی ڕۆژی پێشــتر لە بەردەم شــیرکەتی نەوتی سابڵاغ، من نەمدیوە و گۆیا هەڕەشەی لە من کردووە و یەکسەر هەڵاتووم! ڕەنگە خوێنەر بپرسێت ئەی کە وا بوو بۆچی ستوون تێکوپێک شکا و تەنانەت بەتانییەکیشیان بۆ دەرنەچوو؟! ئەدی هەر بۆ ســبەی ڕۆژی دوایی، ئەوە حیزبی تودە و کۆنگــرە چواری نەبوون بەیانیان لەســەر کۆمەڵە و عەلی دەرکرد و بــە هۆکاری چەککردن و تالانی ســتوونیان ناســاند، ئەوەندەیان لەناو شــار و بــە گەورە نووســی هاتوهاوار کرد کۆمەڵەیــان مەجبوور کرد بۆ ڕازیکردنی مەدرەســەکان و خوێندکاران لە خۆی، کاک ســولەیمان خورەمــی یــەک لــە بەرپرســانی کۆمەڵە لە مەهابــاد لەگەڵمــدا بێت و بچین بەرامبــەر خوێندکاران لە هەموو مەدرەســەکان، داوای لێبوردن بکــەم، لەبەر ئــەوەی بە چەکەوە چوومــە ناو مەدرەســەکان. ئەوە بۆ مــن زۆر ناخۆش بــوو، بەڵام بۆ ناوبانگ و خۆشەویســتیی کۆمەڵە لە ناو خوێندکاراندا کردم، هەرچەندە کۆمەڵە دەبوو ئەم فشــارەی حیزبی دێموکرات و تودەییەکان قبووڵ نەکات! چوونم بۆ مەدرەسەکان و داوای لێبوردن لە خوێندکاران، ئەوەندەش خراپ نەبوو، لێیان تێگەیشــتین، کە زۆربەیان هاتن و بەشــدارییان بۆ ســەرجادە و ڕاوەستانیان بەرامبەر ستوونی ئەرتەش بە سەرکەوتن دەزانی. ئەوان کردەوە و ڕای ئێمەیان زۆر پــێ باش بــوو، بۆیە هەر هەموویان یەکســەر بەقســەیان کردین و هاتــن و بەڕاســتی ئەوان نەبان شــەڕێکی ناخۆش و دەســتەویەخە لەگەڵ ئەرتەش و ئەم کابرایەی چاوساغ، دەخوڵقا. هەموو جارێک و لە هەموو ڕووداوێکدا کە خەڵک بە پانەوە موداخلە و بەشداری دەکات، لە بەرژەوەندیی میللەت تەواو دەبێت. دوای ئەم ڕووداوە و ســەرکەوتنی خەڵک لە تێکشــکان و نەهاتنی ســتوون بۆ پادگان، خەڵک زۆر چالاکتر بوون و بە لایانەوە زۆر گرنگ بوو ئەرتەش لە پادگانەکان و مەکۆکانیان

بەهێز نەکرێن و ئەو چاوساغەش ئەوەندەی دیکە بێزراو و بێحورمەتتر کرا. ئێستاش بەداخەوە وەک زۆری تر، پیسایی ڕابردووی خۆی بە خۆقایمکردن لە پشت بارزانی و پارتی بە خەیاڵی خۆی دەشواتەوە و وا خۆی لە هەولێر و سوید وێنا دەکات لە هەر بارزانییەک بارزانیترە و خەڵاتی بارزانی لە سینگی خۆی هەڵواسیوە و ڕۆژ تا ئێوارە فشەی پێوە دەکات!

دەرسمان لە مێژوو وەرنەگرتووە

بەداخەوە یەک لە تایبەتمەندییەکانی شۆڕش و ڕاپەڕینی بەکۆمەڵ ئەوەیە خەڵکی نەشیاو و هەلپەرست دێنە ڕیزی شۆڕش و وەدوای نیازە گڵاوەکانی خۆیان لەژێر ناوی شۆڕشگێڕی دەکەون، بەبێ ئەوەی هیچیان لە باراندا بێ و خاوەنی هیچ مەبدەئ و بیروباوەڕێک بن. بە کورتی زۆربەی ئەم کەسانە شۆڕش و شۆڕشگێڕی تەنیا بۆ تاکی خۆیان بەکار دێنن، هەرگیز خۆ لە هیچ ئاوێکی خوڕێن نادەن، کە بوار نەدا، خۆ لە هیچ ئاورێک نزیک ناکەنەوە کە بسووتێنێت و فرسەت بە هیچ گوللەیەک نادەن گەر بزانن دەیانبڕێت و دەیانکوژێت. بە جێی ئەمانە وەستای ماستاو و پێهەڵگوتن و خۆنزیککەرەوە و خۆتێخزاندن لە بەرپرس و بارەگا و دیوەخانی کاربەدەست و سەرۆکەکانن. لە زۆربەی جاران و ئەزموونەکانی جیهان بەداخەوە ئەوانە بەروبووم و دەسکەوتەکانی سەرکەوتن دەخۆن و ملی لێ ئەستوور دەکەن و ئەوانەی بە حەق خەباتیان کردووە و بە ماڵ و کەسوکارەوە لە خزمەت شۆڕشدا بوون، یان شەهید بوون و بریندار و کەمئەندام، یان ئەوەتا لە سبەی دواڕۆژی سەرکەوتن ئەوان بە تەوازوع و هەژاری ژیانی کولەمەرگیی خۆیان دەبەنە پێش و تەنانەت باسی قارەمانیەتی و فیداکاریی خۆشیان لە ڕۆژە سەختەکانی سەردەمی شۆڕش ناگێڕنەوە و ئەوەشیان بۆ ئەم نەشیاو و فشەکەرانە جێهێشتووە، کە بە هەزاران لاپەڕە بە پارەی ئەم خەڵکە هەژارە، بە فشە و درۆهۆنینەوەی داستان،

بۆخۆیـــان تۆمار بکەن و بە چەواشـــەکاری دەرخـــواردی نەوەی نوێی بـــدەن. ئەمە تەنیا تایبەت بە کوردســـتان و شۆڕشـــەکانی ئێمە نەبووە و نییـــە، ئەگـــەر ســـەیرێکی مێـــژووی وڵاتێکـــی وەک فەرانســـا بکەین، دوای ڕووخانی پاشـــایەتی و حوکمی شۆڕشـــگێڕی بە سەدان داستان و ڕووداوی وەک ئـــەم کاکـــی گروهبانەمان بۆ وێنـــا دەکات، بەداخەوە ئێمـــە زۆر کەم دەرســـمان لە مێژووی ئەم وڵاتانـــە وەرگرتووە و هەر ئێســـتا خەڵکی باشـــووری کوردستان، دوای ســـاڵانی ساڵ لە شۆڕش، کەوتوونەتە دەســـەڵاتداری و حوکمی خۆماڵی، ئەوەتا لە هەموو کەلێن و قوژبنەکانـــی ئیـــدارەی دەســـەڵات بە ســـەدان و هەزاران نەشـــیاو و شارلاتانی وەک ئەم کابرایە دەبینین، ڕۆژانە خەریکی ملئەستوورکردن و خوێنمژینی خەڵکی فەقیر و هەژار و ســـتەمدیدەی ئەنفال و هەڵەبجە و پێشمەرگەی فیداکارن.

٢٠

مەرجی بوون بە کۆمەڵە

بۆ ئەوەی ببیتە ئەندامی کۆمەڵە دەبوو لە دەیان بوارت دابا و دەیان جار هەڵیاندەسەنگاندیت، دەبوو پێشتر دوو ئەندام داوای پێش عوزوی یـان بەرئەندامیـت بۆ بکـەن، بەڕاسـتی زۆربەمان بیرمان لەم شـتانە نەدەکردەوە، بە تایبەت جیلی خۆم و هاوڕێ و هاوتەمەنەکانم ئەوەندە سـەرخۆش و شەیدای خەباتی پێشمەرگایەتی بووین، بەبێ هیچ تەماح و خۆپێگەیاندن وەک سـەربازێک تەنیا چاومان لە دەمی بەرپرسەکانی کۆمەڵە بوو، کە ئەمر بکەن و ئێمەش جێبەجێی بکەین. سەرانی کۆمەڵە هەر وەک سـاڵانی زەمانی شا لە کەشوهەوای نهێنی و پۆلیسیدا بوون و متمانەیـان زۆر کەم بەم خەڵکە فیداکارەی خۆیان دەکرد. بازنەیەکی داخراوی خۆیان وەک بنەماڵەیەک هەبوو زۆر زەحمەت بوو خەڵکی تر لێی وەژوور بکەوێت. هاوڕێمان هەبوو ئامادە بوو بچێتە زاری شێرەوە، خەڵکیان بۆ بکوژێت و شـەڕی دنیایان بۆ بکات، بەڵام لە لای سـەرانی بنەماڵەی کۆمەڵە بۆی نەبوو ببێتە ئەندام و لە باری ڕوتبەی تەشکیلاتی، هەر پێیان دەگوت هەوادار، کەس گوێی پێ نەدەدا، ئاخر کاکە ئەم کەسە هەمـوو کارێک بۆ کۆمەڵـە دەکات و هەموو ژیانی خۆی و بنەماڵەکەی لە خزمەت کۆمەڵە ناوە، بۆچی نابێت وەک ئەندامی کۆمەڵە حیسێبی بۆ بکرێت؟! نموونە شەهید سولەیمانی بللوری کوڕێکی چالاک و دڵسۆز و وەفادار، هەموو ئەندامانی ماڵەوەیان تەنانەت بە دایک و باب و هەموو خوشـک و براکان، پێشمەرگە و چالاکی کۆمەڵە بوون، هەتا بڵێی لەناو خەڵک و لاوان و بگرە ژن و پیاوانی بەساڵداچووشـدا خۆشەویسـت و جێی ڕێز و حورمەت بوو، ئەگەر بڵێم خەڵکێکی زۆری شـار بە بۆنەی سـولەیمانەوە بووبوونە کۆمەڵە، لە ڕاسـتی لام نـەداوە، خەڵکی پێیان

وا بـوو سـولەیمان لە هەرە گەورەکان و بەرپرسـی بـاڵای کۆمەڵەیە، شـەو و ڕۆژ خـۆی و ماڵەوەیـان لـە خزمەتی میوان و پێشـمەرگە و بەرپرسـانی کۆمەڵەدا بـوون، لەوپەڕی قارەمانیەتی و شـەڕی قورس وەک یەکەم شـەهیدی سەنگەر لە ناوچەی مەهاباد شەهید بوو، کەچی ڕۆژنامـە و خەبەرنامـەی کۆمەڵە نووسـیبووی «سـولەیمان بللوری هەواداری کۆمەڵە شـەهید بوو»! بەڵام خەڵکی شـار بە سەرکردایەتیی کۆمەڵەیان دەزانی، یان تێکۆشەرێکی گەورەی وەک حوسێن سوهەیلی، موهەندیسی کانزایی لە زەمانی شادا، لە بنەماڵەیەکی ناسراو، بە هەموو تواناوە و بەوپەڕی تەوازوعەوە پێشمەرگەیەکی سادە بوو، پێیان ڕەوا نەدەدیـت گۆڤارێکی ناوخۆ هەبوو «مەشـعەل» چەنـد لاپەڕە بوو، ئی ناوخـۆی ئەندامـان بوو، پێی بدەن بیخوێنێتـەوە، چونکە نە ئەندام بوو و نە بەرئەندام! یان کاک خەلیل بللوریان، نابغەیەکی سـەردەمی خۆی بوو، لە زانکۆی عیلم و سەنعەتی تاران، یەکەم و باڵاترین زانکۆی ئێران بە نمرەی باڵا لە زەمانی شـادا دەرچووبوو، چەند ساڵ لە زیندانەکانی شـادا بوو، بـە جلوبەرگی خۆی هاتبـوو، بووبوو بە پێشـمەرگەیەکی سادەی کۆمەڵە، بە هەموو بەرپرسانەوە دژایەتییان دەکرد و دەیانگوت «مەحفلگەرایـی» (تەکەتـول) دەکات، هەموو «مەحفلگەرای»یەکەشـی ئەوە بـوو، ئێمەمانـان و پێشـمەرگە نەخوێندەوارەکانی نـاو مەقەڕی شـاری لە شەوانی درێژی پاییز و زسـتاندا کۆ دەکردەوە و کتێبی پێ دەخوێندینەوە و فێری شیکردنەوە و دەقە مارکسییەکان دەکرد. ڕۆژێک بـە منیـان گوت تـۆ ئـەوە داوای بەرئەندامیمان بـۆ کردوویت، کەچی شەوانە لە مقەر گوێ لە خەلیل دەگریت. هەرچی گوتم و کراندم نەچوو بە مێشکی دێهقانی کاکی بەرپرسی کۆمەڵەدا لە مەهاباد، وەڵا بیلا تەنیا کتێبمـان بۆ دەخوێنێتەوە و شـیی دەکاتەوە، لـە هەمووومان کۆمەڵەترە و ئەو شـایانی ئەندامبوونە نەک من و تۆ، نەچوو دەمێشـکییەوە و ئیلا و بیلا سـوور بوو لەسـەر قسـەی خۆی، خەلیل کار بۆ خۆی دەکات، نـەک بـۆ کۆمەڵە! گوتیان بۆ ئـەوەی تـۆ داوای بەرئەندامیت بۆ کراوە

و دەبێ ڕەفتار و ئەداوئەتواری بورژوازی لە خۆت دوور بکەیتەوە، یاڵا بڕۆ بۆ بەردەسوور لە سنووری عێراق و دروستکردنی زیندانی مەرکەزیی کۆمەڵە. بۆ مراندن و لەناوبردنی خوڕەوشتی بورژوازیی، هەرچی هاوارم کرد قەرارە حوسێنی برام لە سویدەوە بگەڕێتەوە و لەمێژە نەمدیوە، با چەند ڕۆژ لەگەڵیدا بم و ئەو دەبێت زوو بگەڕێتەوە، فایدەی نەبوو، کە زانییان چاوەڕێی حوسێنم، ئەوەندەی تر داواکەمیان پێ بە ڕەوشتی بورژوازی بوو، گوتیان مادام وایە هەر دەبێت بچیت و ئەم شتانە لە خۆتدا بکوژی!

ڕۆڵە بۆ وات لێ هاتووە؟

گەیشتمە بەردەسوور، دارودەوەن و دارستانی چڕ و بەردی زۆری سەرچەم و پڕ لە دارەگوێز، ئاسمان بەدیارەوە نەبوو، بە دەیان پێشمەرگە و دیلی سەرباز و پاسدار خەریکی دیوار و دارەڕاکردن[1] بوون. زیاتر لە ٢٠٠٠ مەتر دەچووین بۆ سەر چەمەکە و بەردی گەورە و قورسمان بۆ دانانی دیوارەکان دێنا. هەموومان کورتانی حەمباڵیمان بە کۆنەبەتانی و پووش و کا دروست کردبوو، بەردی سیچل کیلۆییمان بە هەوراز ییەکی ئەژنۆشکێن لە دەم چەمەکەوە دێنا بۆ سەرەوە، نازانم چەند مامەوە، بە سێ یان چوار هەفتە زیندان دروست کرا و گوتیان وەرە بڕۆ، ئێستا دەزانی دەردی زەحمەتکێش چۆنە! بەداخەوە، کە گەیشتمەوە سابڵاغ حوسێن هاتبووەوە و گەڕابووشەوە بۆ سوید. کە دایکم دەرگای لێ کردمەوە بەبێ ئەوەی لە باوەشم گرێ لە پڕمەی گریانی دا و هاواری کرد ڕۆڵە بۆ وات لێ هاتووە؟ بە خۆم نەزانی بوو نیوە بووبووم ئەوەندە کێشم دابەزیبوو، تەنیا پێست و ئێسقانم پێوە مابوو، کەچی نیو سەعات بەدیار ئەم دایکە دڵسۆز و شەمئاسایەوە دانەنیشتم و یەکسەر چوومەوە مەقەڕ بۆ ڕاپەڕاندنی کار و ئەرکی کۆمەڵە. تازە ئەو سەردەم ناگەڕێتەوە، بەڵام ئێستا بە پیری و دوای

١- دارەڕا، داپۆشینی میچی خانوو بە کاریتە و چرپی و دەستەک.

دەیان ســاڵ هەموو کاتوســاتێک فرمێسکەکانی چل ســاڵ پێشی دایکم ئازارم دەدەن.

بەهمەنی مەلازادەی هاورێم پێشــتر باوکی لە ترســی ئەوەی دەبێتە پێشمەرگە، بەزۆری بۆ هیندوستانی بەڕێ کردبوو بۆ خوێندن، لەناکاو گەڕابووەوە و چەکی لە شــان کردبوو، لە بەردەرگای مەقەڕی کۆمەڵە چاوم پێی کەوت. باوەشــێکی پڕ لە سۆز و خۆشەویستی و برایانەمان بە یەکدا کرد.

- بۆ هاتییەوە و ئەوە چییە بە شانتەوە؟!

- «لــەو ڕۆژەوە ڕۆیشــتووم هیــچ ســاتوکاتێک نییــە بیرتــان لێ نەکەمەوە و خۆم ســەرکۆنە نەکەم بۆچی ئێوەم بەجێ هێشــت، شــەو و ڕۆژم لــە خــۆم حەرام کردبــوو، ئاخری تاقەتم نەهێنــا و گوتم چی دەبێ با ببێ، چیتر بە قسەی بابم لێرە بە حەسرەتی کوردستان و ئێوە چاوەڕێی مەرگی خۆم نابم، ئێســتاش ئەوە چەنــد ڕۆژە هاتوومەوە و وا دەزانــم تازە لەدایک دەبم»، ئیتر بە هاتنەوەی بەهمەن ئەوەندەی تر کۆڕی هاورێیانم خۆشتر بوو.

کوا ئەم قوزەڵقوڕتە؟

ئێوارەیــەک لە بەردەرکی مەقەڕ، لە کۆلانی پشــت تەربێت بەدەنیی ســابلاغ، پڕ لە لایەنگر و دۆســت و هەوادار لەناکاو لە بن ســەنگەری بەردەرگا کەمال خۆی بە کارتۆنێکدا دا، فراندی و فڕێی دایە ناوەڕاستی کۆلانەکە، دیار بوو لەوێ داندرابوو و جێیان هێشــتبوو، کەمال هەست دەکات بۆمبــە و هەر لە ڕێوە تەقی و هەموو کۆلان و گەڕەکی لەرزاند و شووشــە پەنجــەرە هاتنــە خــوار، خوێــن و دووکەڵ تێکــەڵ بوون، سەرشێواوی و هاتوهاوار، چەند بریندار لە بەردەرگای مەقەڕ کەوتبوون، ئێمــە لەگــەڵ چەند هاورێیەکــدا چەند هەنگاو دوورتر بەدەم پیاســەوە قســەمان دەکرد، حوسێن ســوهەیلی، کەمال وەلیانی و یونس پاڵەوانی کەوتبوون و بریندار بوون. بە خۆشییەوە دواتر لە خەستەخانە زانیمان

برینی هەموویان سووکە و تەنیا پەردەی گوێی حوسێن و کەمال دڕاوە و چاویـــان بریندارە. ســـولەیمان بللوری هەموویانـــی بردە ماڵی مینەی خەیـــات (قەلـــەو) و لەوێ کێشـــک و خزمەتگوزاریمان بـــۆ دابین کردن. مـــاوەی چەند ڕۆژ ئەمانە لە ماڵی مینە لەوپەڕی خزمەت و میهرەبانیی ژن و منداڵـــی مینـــەدا بوون، ئێـــواران لەگەڵ ســـولەیماندا دەچووین بۆ سەردانیان، کاک حوسێنم تووڕە دەکرد، بە هۆکاری ئەوەی بە دەنگەکە چاوی خوێنڕێژی کردبوو، دوکتۆر بەستبووی و هیچی نەدەدیت، منیش گاڵتەم لەگەڵدا دەکرد و لە پەنای دادەنیشـــتم و شـــۆرباو و نان و شـــتم بە زارییەوە دەکرد، زاری دادەپچکڕی و منیش کەوچکەکەم وردەوردە دوور دەکـــردەوە، ئەویـــش بە زارداپچکڕاوی ملی دێنـــا پێش و لەناکاو تـــووڕە دەبـــوو دەیگوت کوا ئەم قوزەڵقوڕتە؟! یان زۆر جار شـــیرنی و قەنـــدم دەزاری دەنـــا لەناکاو قونچکەســـیغارێکم لەجیاتی قەند بۆ زاری دەبـــرد، ئیتر دیـــن و ئیمانی نەدەما و دەیگوت کوێرەی ســـەگ ڕۆژێکم مابێـــت بۆ تۆم ماوە، خۆ چاوم هەر دەکەنەوە تۆ ڕۆحی خۆت بۆ کوێ دەبـــەی؟ یان لەگەڵ ســـولەیمان، مینەمان عەزیـــەت دەکرد و قدیلکەمان دەدا و گازمان لە ڕان و باســـکە نەرمەکەی دەگرت، مینە تووڕە دەبوو و پەلامـــاری دەدایـــن و هەڵدەهاتین. جارێکی ســـولەیمان ئەوەندەی بە زللان لە تەختایی باسکی دا، سوور سووری کردەوە، مینە هەر قسەی نەکرد و سولەیمان هەر دەیگوت «دە وەرە گیانە» «دە وەرە با کەبابت لەم باســـکە نەرم و لووســـانەت بۆ ســـاز کەم» هەر لێی دا و پێکەنی، بریندارەکانیـــش لەوێ کەوتبوون و ســـولەیمان هـــەر وای دەکرد دڵیان خـــۆش بێ و ئـــازار فەرامۆش بکەن، لەناکاو مینـــە دەرهەڵبوو، پڕی بە ســـولەیماندا کرد و هەڵی هێنا و لەســـەر تەپڵی ســـەرێڕا بە عەرزیدا دا. خێزانی مینە ســـولەیمانی زۆر خۆش دەویســـت، مینەی شـــڕی جنێوان کـــرد و مینە لە ماڵ چووە دەرەوە، کەچی ســـولەیمان هەر پێدەکەنی و دەیگـــوت «دە وەرە گیانە». ئەم چەند ڕۆژە پەرســـتاری و تیماری ئەم عەزیزانەم هەرگیز لە بیر ناچێتەوە.

لەجیاتی سەری، کلکیم بڕیبوو

بە تاوانی بۆمبەکەی بەردەرکی مەقەڕ، کۆمەڵە چەند کەسێکی گرت و گوتـی، دادگایـی خەڵکیان دەکەین. ڕۆژێکیـان ئیعلان کرد لە تەربێت بەدەنـی هەموو خەڵک ئامادە بن بۆ بەشـداری لـە دادگا. ڕۆژی پێش، کۆمەڵە نامەیەکی دامێ و گوتی بچۆ بۆ بەردەسوور و ئەم نامەیە بەدە دەست مامۆستا ساڵە و زوو بگەڕێوە. لێی سواری لەندرۆڤێر بووم و بە تەنیا بەرەو سەردەشت و ئاغەڵان چووم، هاوڕێیانی کۆمەڵە لە مەقەڕی ئاغـەڵان گوتیـان تۆ ماندوویـت، بگەڕێوە ئێمە نامەکـەی پێدەگەیەنین. مامۆسـتا سـاڵە (کاک یەدەی بیگلەری) لە زیندانی بەردەسـوور قازی کۆمەڵـە بوو، منیان ناردبوو بـۆ ڕۆژی دادگای خەڵکی ئەو تاوانبارانە، بیهێنـم بـۆ مەهاباد. من خـراپ حاڵی بووم و پێم وا بـوو تەنیا دەبێت نامەکە بگەیەنم و ئەو خۆی دێت. لە ئاغەڵانەوە بۆ بەردەسوور زیاتر لە دوو سەعات ڕێ بوو بە پێیان و ماشێن نەدەچوو. کە هاوڕێیانی مقەر گوتیـان، ئێمە نامەکە دەگەیەنین، لە خۆشـیی بە هەورازدا هەڵنەگەڕان، یەکسەر گەڕامەوە. چوومە مەقەڕ لە شار و گوتیان ئەدی کوا مامۆستا ساڵە؟! گوتم نازانم من نامەکەم گەیاند، ئیتر شێت بوون و گوتیان سبەی دەبێت لێرە بێت، تۆ چۆن نەوەسـتاویت تا لە بەردەسـوور دێتە خوار و لەگەڵ خۆتدا بیهێنیت؟! زۆریان سـەرکۆنە کردم و شکاندمیان، زیاتر لە حەوت بۆ هەشـت سەعات بە تاقی تەنیا ماشێنم ئاژۆتبوو، هەمووی جـادەی خـوڵ و پڕ لە گەردەنـە و زینوو. من دەمزانی ئەو بەرپرسـە منی خراپ حاڵی کرد و تەنیا گوتی، ئەم نامەیە بەرە بۆ بەردە سـوور، بەڵام ئیتر هەر وایە مەسئوول غەڵەت ناکات و دەبێت خەتاکانی بەسەر خوارەوەی خۆیدا بێنێت. لەداخان بوغز گرتمی، ئێوارە بوو خەڵکی زۆر لە مەقەڕی سـابڵاغ بوون، گوتم ئەوەی ناوێ و دەگەڕێمەوە و بەیانی مامۆستا ساڵە لێرە دەبێت! کاک حامیدی مایلی دۆست و نزیکی کۆمەڵە بـوو لەوێ بوو، گوتـی من لەگەڵیدا دەچم، عەلـی زۆر ماندووە. زۆرم

پــێ خۆش بوو، ســولەیمان بللوریش لــەوێ بوو گوتی دیم، ســیقولی ســواری لەندرۆڤێر بوویــن و بەرەو جادەی سەردەشــت، کاک حامید دیتی چاوەکانم هەڵنایەن، گوتی، عەلی من لێدەخورم، تۆ زۆر ماندووی. لەگەڵ ســولەیماندا لە پێشــەوە کردیان بە قســەی خۆش و فشــقیات و منیش لە دواوە لەســەر چوار کورســی بۆی پاڵکەوتم و لەگەڵ هەموو هەڵبــەز و دابــەزی جــادە و خۆڵ و ســووڕان بــە دەوری گەردەنەدا، زڕەخــەو دەیبردمەوە و وەنــەوزم دەدا. لە زمزیــران هاتبووینە خوار لــە تەختایی بەرەو ڕەبەت بووین، لەناکاو ســتۆپێکی زۆر قایمی گرت، ڕاچڵەکیم و بە پێشدا کەوتم، کاک حامید گوتی، عەلی غاردە خەنجەرت پێیــە، کەروێشــک بوو با مردار نەبێتەوە ســەری ببــڕە، بە خەواڵوویی دەرگام کردەوە و هاتمە پێشــی ســەیارەکە، هەمــوو وڵات تاریک بوو، بە شــۆقی کزی سەیارەکە کەروێشــکم بینی لەسەر جادەکە بەس زۆر ڕوون نەبــوو، هەرچۆنێک بێ ســەرنێزەی کلاشــینکۆفەکەم دەرهێنا و لــە کەروێشــکم قایم کــرد و بڕیم، هاتمەوە ســەر و کەروێشــکم هێنا، ســولەیمان گوتی ئێســتا دەگەینە مەقەڕی ڕەبەت دەیدەم بە کوڕەکانی مەقەڕ و ژەمەگۆشــتێکی باشــە بۆیــان. لە بــەردەگای مەقەڕی ڕەبەت ڕامانگرت و ســولەیمان بە زبانەکەی خۆی «چۆنن گیانە وەرن گۆشتم بۆتان هێناوە و لێیدەن لەم گۆشتە ناسکە» کەروێشکی لە بن قاچەکانی من هێنادەر و لەبەر شۆقی گڵۆپەکانی مەقەڕ هەڵیهێنا، هاواری لێ بڵیند بوو: هەتیوە کوێرە ئەوە چت کردووە؟! دیم لەجیاتی سەری کەروێشک، ڕێــک کلکیــم بڕیبــوو! ئێتر بوو بە بــەزم و فشــەی ماوەیەکی درێژ بۆ هەموو کوڕەکان و ئەوەندەی تر «عەلی کوێر»م بەسەردا سەپا.

گەیشــتینە ئاغەڵان، شــەو درەنگی کردبوو، یەک لە پێشمەرگەکانی مەقەڕ پێشــمان کەوت، بــە تاریکی و هەورازدا زیاتر لە دوو ســەعات ڕۆیشــتین و چووینــە مەقــەڕی زیندان لــە بەردەســوور. کاک یەدەی بێگەریمان ساز کرد و بەم نیوەشەوە لەگەڵ خۆمان هێنا. بەری بەیانی هەر چوار گەیشتینەوە مەقەڕی سابڵاغ. دەبوو سەعات سێ و چوار لە

هەوای ئازاد و لە حەوشەی تەربێت بەدەنی دادگای خەڵک بۆ تاوانباران بەڕێوە بچێت.

ڕجای دایکی کاک سولەیمان و خانەی موعینی

هەمـوو جـادەی مەقـەڕ و شـوێنی دادگامـان (جادەی پشـقڵا) تا دەگەیشتەوە مەیدانی مەلا جامی گرتبوو و پێشمەرگەی لێ دامەزرابوو، بە سـەدان خەڵک لەم حەوشـەیە کۆ بووبوونەوە، لە باڵکۆنی سەرەوە کاک یـەدە وەک حاکـم و چەنـد پێشـمەرگە و تاوانبار و بەرپرسـانی کۆمەڵـە وەسـتابوون. هاتـن گوتیان چەنـد پێشـمەرگەی حیزب چەند جارمـان پـێ گوتوون ئـەم جادەیە جارێ بەسـتراوە بیـرەدا هاتوچۆ مەکەن جواب نادەنەوە و گاڵتە بە پێشـمەرگەکان دەکەن و جڕتیان بۆ لێ دەدەن، لەگەڵ ڕەحیم قادریدا چووینە سـەر جادەکە و وەستاین، بە سـواری جیبێکی سەرئاوەڵە محەمەد زەنگەنە، زینەبە ڕەش و عەبووی عیمادی بە خێرایی ویستیان تێپەڕن، بە میل هێنانەوە بۆیان دامەزراین و بـەرەو مەیدانی مـەلا جامی لە جیبەکە هاتنە خوار و دەسـتیان کرد بە میلهێنانەوە و جنێو و هەڕەشـە، گوتیان ئێوە هیچ کارە نین لە شـار و بۆتان نییە جادە بگرن. لێرە ئێمە دەسـەڵاتین و لەم قسـانە، دیار بوو هەر لە پێشـەوە هاتبوون دادگاکە تێک بدەن و بۆ شـەڕ هاتبوون. من و چەنـد پێشـمەرگە چووینە ناو جۆگـەی قەراغ جادە و سـەنگەرمان لـێ گرتن، ڕەحیم سـینگی هێنا پێش و چوو بۆ لایـان، هەرچی هاوارم کـرد ڕەحیم نەکەی ئەوانە بۆ ئەوەی نابن بە قسـە حاڵی نابن، فایدەی نەبوو، ڕەحیم کەوتە ناویان و دەیویست لەم ساتوکاتەدا بە میهرەبانیی خۆی، تێیان بگەیەنێت و بڵێ شەڕ خراپە و لەم قسانە، ڕۆڵە گیان ڕۆڵە گیانـی ڕەحیم هیچ گوێی نەبزواندن و یەکسـەر گرتیان و بە مسـت و شـەق تفەنگیان لێ کردەوە. ویستمان پەلاماریان بدەین و بە تەقەکردن ڕەحیم و تفەنگەکەی وەرگرینەوە، کەچی بەبێ تفەنگ ڕەحیمیان لە سەر جادەکـەی مەیدانی مەلا جامی بەجێ هێشـت و بـۆی دەرچوون. دادگا

به سـەرکەوتوویی، بە ڕجای دایکی کاک سـولەیمان و خانەی موعینی حوکمی ئیعدامی نەدا و تاوانباریان ڕەوانەی زیندان کرد. دوای دادگاکە کاتی شـەو، سـیامەند کە زۆربەی پێشـمەرگەکانی دێموکرات زۆریان حورمەت دەگرت، بە تایبەت کوڕەکەی شەهید مەلا محموودی زەنگەنە کـە هاوخەبات و پێشـمەرگەی کاک سـولەیمانی موعینیی باوکی بوو، چـوو بۆ لایان و تفەنگی ڕەحیمی هێناوە. ئەمە یەکەم جار و ئاخر جار نەبوو ورکەشـەڕ و پێکهەڵپڕژان لە نێوان کۆمەڵە و دێموکراتدا ڕووی دەدا لەسەر حاکمییەت.

٢١

تاران و ئەركی نهێنی

چەنـد مانگێک بـوو مەقەڕی کۆمەڵەمـان لە مەهابـاد کردبووەوە، ڕۆژێـک دوکتـۆر جەعفـەر گوتی، عەلی دەڵێی چی خـۆت بگۆڕی و تا تـاران بچیـت بۆ کارێکـی زۆر پێویسـت؟ گوتم تاران چـووم زووتر، بەڵام زۆر شـارەزا نیم. گوتی دێن بەدواتدا هەر کە گەیشتی هاوڕێیانی کۆمەڵـە لە تاران دێن و وردەکاریی ئیشـەکەت پـێ دەڵێن. من کۆمەڵە بـووم و بۆ هەر کار و ناردنی شـوێنێک، ناگوتنم نەبوو. بەڵێ، ئامادەم و چـۆن و کـەی بڕۆم؟ گوتی، سـازمانێک وەک کۆمەڵەی خۆمان و بە هەمان بیروباوەڕ هەیە لە ئەفغانسـتان، ناویان «ئەخگەر»ە، تۆ دەبێت لە ڕێی هاوڕێیانی تارانەوە بچی و پەیوەندی دروست بکەیت و یەکیان بێنە بۆ کوردستان با لێیان نزیک بینەوە. عەقڵم نەیدەبڕی بچم بۆ تاران و لەوێشـڕا بۆ ئەفغانسـتان و ئەم سازمانە بێنم بۆ لای خۆمان، بەڵام گوتم بە چاوان و سـاز بووم بڕۆم. خۆم گۆڕی و وەک لاوێکی پۆشتە و جوان سـواری پاسـی تـاران بـووم، نەدەبوو کەس پێـم بزانێت. وا داندرابوو لە تاران لە مەیدانی ئازادی (شـەهیادی جاران) چاوەڕێ بم، کاک ئێقبالێک دێ بە ماتۆڕسیکلێت، دوای ئەدای وشەی نهێنی نێوانمان، لەگەڵیدا بـڕۆم. گەیشـتم و خـۆم گەیانـدە مەیدانی شـەهیاد و زۆرم چاوەچاو کرد و کەس نەهات، وردەوردە ترس و وەڕەزی بەسـەرمدا زاڵ دەبـوو، لەناکاو ماتۆڕێک بە سـەریعی هات و لـە بن پێم ڕایگرت، ناوە نهێنییەکەی درکاند و لە پشـت خۆی سـواری کردم، وەک فیشەک لە نێوان ئەو هەموو ماشێن و ماتۆڕانە دەڕۆیشت و ڕۆحم سپاردبوو. دوای ماوەیـەک لە بـەردەرگای نەخۆشـخانەیەکی گـەورە ڕایگرت و دەسـتی بە قسـە کرد، تێگەیشتم ئەمە ئێقبال نییە و کاتی هاتنی بۆ لای

مــن، ئێقبال لە ماتۆڕ کەوتووە و قاچی شــکاوە. دواتــر بە پەلە ئەویان ناردووە، ئەم درەنگهاتنەش هۆکاری شکانی قاچی کاک ئێقبال بووە.

چووینە ناو نەخۆشخانە و لە ژوورێک دیم ئەوە کەسێک کە هەرگیز نەمبینیبوو بە قاچێکی هەتا ڕان لە گەچگیراو لەســەر تەختێک ڕاکشاوە و بە دیتنی من ویســتی خۆی تەکاندا، چوومە پێش و ماچم کرد، گوتی هاوڕێ عەلی زۆر ببوورە، چاوەڕێی ئەم ڕووداوەم نەدەکرد. ئەم کارەی بــۆی هاتوویــت بە هۆی ئەم حاڵەتەوە مومکیــن نییە ئەنجامی بدەین و دەبــوو خۆم هاتبام لەگەڵتدا و تا ســنوور بەڕێــم کردبایت. ئیتر لەگەڵ ئەمــە هیــچ نەدەکرا و منیــش وەک کەڕ و لاڵ دەبوو گــوێ بە فەرمان بــم، هەرچەند بەدڵ پێم خۆش بوو ئــەم خەیاڵ پلاوەی لەمەڕ گرووپی ئەخگەر ســەری نەگرت و بە خۆشییەوە دەگەڕێمەوە ولات. هاوڕێیانی کۆمەڵــە لــە ســەرەوە ئەوەندە خۆیان لــە باری نــەزەری و تیۆری بە ماڵوێران و نەزان دەزانی دەســتیان بۆ هەر پووشــێک دەبرد. ســەیری ئەم گێژاوی فکرییە بکەن؛ لە مەهابادەوە جلی پێشمەرگایەتی بە لاوێکی بێئەزمــوون و ناکامڵــی وەک من دابنێی و ڕەوانەی تاران و ســنوور و ئەفغانســتانی بکەیت تەنیا گۆیا کۆمەڵێک هەیە وەک ئێمە بیر دەکەنەوە و دژی سۆڤییەت و لایەنگری مائۆ و خەباتی چەکدارین لە ئەفغانستان، تەواوی مەعلومات و زانیاریی کۆمەڵە لە ســەریان تەنیا بلاوکراوەیەک بــوو بە ناوی ئەخگەر. ئاخریەکەشــی هەر بە هــۆی ئاتاجی[1] تیۆری و خۆبەکەمزانین لە ئاســت ڕۆشنبیرانی نەتەوەی فارس، خۆیان تەسلیمی تەڵەی مەرگی مەنســوور حیکمەت کــرد، کۆمەڵەیەک کە خۆی یەک لە دەسەلات و حیزبە گەورەکانی کوردستان بوو، هات و لە هیچوخۆڕایی پەتای پۆپۆلیزم و لاوازی تیۆری گرتی و هەرچی بەروبوومی پێشمەرگە فیداکارەکانی بوو، دوو دەستی هەر زۆر بە بەلاش و حەلاش تەسلیمی مەنســووری حیکمەت و جەماعەتێکی ســێ چوار کەســی، کە ئەوانیش هاوســەر و بــرای بــوون، کــرد و لە ماوەیەکــی چەند ســاڵێدا کۆمەڵە

١- ئاتاج، ئاتاجی، هەژاری و نەداری.

وردوخاش کرا و هەر کوتەی بە دەست کەسێکەوە، ئێستاش سەودا و مامەڵەی پێوە دەکرێت.

پلانی تالآنکردنی بانک

دوای ئەم سەفەرە کورت و بێئەنجامە گەڕامەوە و گوتیان دەبێت بە زوویی بچیتەوە بۆ تاران، ئەو جارە لەگەڵ کۆمەڵێک هاوڕێی زۆر خۆشەویستی خۆمدا، وەک شەهیدان کەمال وەلیانی، یونس پاڵەوانی، ئەحمەد خاکی (ئەلفیدە) و هەمزەی چابووک، ئەوەیان بە خۆشییەوە ماوە، قەرار بوو زۆر بە نهێنی هاوڕێیانی تاران چەک و کەرەسەمان بۆ دابین بکەن و ئێمەش ئەو شەش کەسە بانکێک کە هاوڕێیانی تاران دەستنیشانیان کردبوو، تالآن بکەین و بیگرین. کۆمەڵە زۆر بە خێرایی گەورە بووبوو، هەر دەهات و پێشمەرگەی زیاد دەبوو، لە باری ماڵی و چەک و تفاقەوە زۆر لە قەیراندا بووین و بە قەوارە و گەورەیی، خۆمان لە قەرەی حیزبی دێموکرات دەدا، بەڵام زۆر بێپارە و ئیمکانات بووین، لە لایەکی دییەوە دەمانزانی بە زوویی سەردەمی دانوستان تەواو دەبێت و تاران دەست بە شەڕ دەکاتەوە و بەم حاڵەش کە لە هیچ کوێ و وڵاتییەکەوە پشتیوانی و یارمەتی ناکرێین، بۆمان تا سەر ناڕوات. حیزبی دێموکرات ئەم موشکیلانەی نەبوو، بە ئازادی و بە کەیفی خۆی یارمەتیی لە عێراق وەردەگرت و تفەنگ و فیشەک و ئەرزاقیان بە پایفیلان هەبوو، تەنانەت ئەوان مووچەی پێشمەرگەیان دەدا، بەڵام ئێمە نە تەنیا هیچیان پێ نەدەداین، بەڵکو ئەوەی دایک و بابەکانیش بۆیان دەناردین، لەگەڵ کۆمەڵەدا بەشمان دەکرد. ئەو جارە چوونی تاران و لەگەڵ ئەو هاوڕێ خۆشەویستانەم زۆر پێ خۆش بوو، پەلەم بوو کەی دەڕۆین و دڵنیا بووم بە دەیان ملیۆن تمەن دەگەڕێینەوە.

ئێمە هەموو لە خۆئامادەکردندا بووین و چاوەڕێی هاوڕێیانی تاران بووین وەڕێکەوین، ڕووداوی ستوونەکە لە دەروازەی سابلاغ قەوما. هەر وەک پێشتر گوتم، حیزبی توودە و کۆنگرە چوارییەکانی حیزبی

دیموکــرات زۆریان لەســەر من بــە قەولی خۆیان ئیفشــاگەری کرد و ڕۆژنامــەی «مردم» ئۆرگانی حیزبی تودە بە پێشــمەرگەی ئاژاوەچیی کۆمەڵــە، بە ناوی خۆمەوە ناوی بردم و نووســیبووی بە زۆری چەک خوێندکاری بردووەتە ســەر جادە. لاوان و لایەنگرانی ســەر بە حیزبی تودە لە ســابڵاغ بە بەربڵاوی گەورەنووســینیان بــۆ کردبوو، لە دار و دیواریان دابوو.

دوو ســێ ڕۆژ دوای ئــەم ڕووداوە کۆیان کردینەوە و گوتیان ئیتر عەلی نابێت بچێت و ناســراوە. لە حەســرەت و دڵپڕبوونم وەک ئەوەی بە دوو کەس دەســت بخەنە ملم و گەرووم ڕێک گوشــن، هەر ئەوەندە بوو لەبەر عەیبە و گاڵتەی هاوڕێیان نەدەگریام، وام دەزانی گەورەترین زوڵمــم لێ دەکەن، زۆرم هــاوار کرد خۆ ئێمە بە نهێنی دەچین و کەس نازانێت و نامانناسن، فایدەی نەبوو. بڕیار درابوو لە ترسی تودەییەکانی سابڵاغ، کە زۆر هاتوچۆی تارانیان دەکرد، من نەچم و نەبمە مەترسی بۆ سەر ئەم چالاکییە و هاوڕێیان.

پاش چەند ڕۆژ خەبەر هات هەموو هاوڕێیان لە ماڵێکی تەشــکیلات لــە تــاران گیــراون و لە زیندانن. هەمــوو زۆر نیگــەران بووین و دڵنیا بووین بە زوویی ئیعدام دەکرێن و هەر هەموو بە چەکەوە لەناو تاران گیرابوون.

ئەو کارەســاتە بەوە تەواو بوو دوای گیرانەوەی شارەکان و دوایی هاتن بە فەترەی دانوستان، شەڕی قورس و گران لە جادەی سەردەشت-بانە و بەدیلگیرانی چەندین پلەباڵای ئەرتەش لە ئاخری هاوینی ١٩٨٠دا، دواتــر لە بەهــاری ١٩٨١دا حکومەت ڕازی بوو گۆڕینەوەی دیلەکانمان لەگەڵــدا بکات، بە سەرپەرشــتیی دوکتۆر جەعفــەر چووین و لە نێوان بۆکان و ســەقزدا، لەمبەر و ئەوبەری چەمێــک دانە بە دانە دیلەکانمان گۆڕییــەوە و بــە بینینــی ئــەم عەزیزانە بوو بە شــادی و خۆشــی، کە بەڕاست لە مەرگ و ئیعدام ڕزگاریان بووبوو.

خەسڵەتەکانی شۆڕشگێڕ

دڵڕەقــی و ئاوڕنەدانــەوەم لە دایک و باب و خوشــک و برایان لەو مــاوە هەشــت نۆ مانگەی ناو شــارمان، جیا لە ســووکی و هەرزەگیی فیکری چیی تر نەبوو. دایکم بە حەسرەت بوو بچمەوە ماڵ و جەمێکی نــان لــە لا بخۆم، لە باوەشــم بگرێت و تێرتێر بۆنم پێــوە بکات. باوکم مرازی شەڕەقســە و فشــقیات و پڕبەگیرفانیداکردنی لێم هەبوو، کاکم بــە ئاوات بــوو وەک جاری جاران دیســان ئێوارەیەک لە قەراغ شــار پیاڵەیەکی لەگەڵدا فڕ بکەم و بەزمی گۆرانی و مەجلیســی خواردنەوەم بــۆ دانێت، ئەدی نەرمینی جوانەمــەرگ چەندی مەراقی بوو، وەک کچە شۆڕشــگێڕێکی پێگەیشــتووی تازە و جوان حیسێبێکی بۆ بکەم و هیچ نەبێ جاربەجار دەســتی بە ســەردا بێنم و باسی ئەو هەموو سەفەر و هاتوچۆی پیشــمەرگانەی خۆمی بۆ بکەم و بۆ جارێکیش بێت لە خەڵک نەیبســتێت و خۆم بۆی باس بکەم. نیشانی بدەم، ئەوەتا منیش دەیبینم و هەســت بە هەموو هەســتەکانی کۆمەڵایەتی و دەروونیی ئەو دەکەم. نەرمیــن لە نێوان چوار بۆ پێنج ســاڵ لە من منداڵتــر بوو، تەبیعی بوو ســەرنجی بۆ لای کوڕگەلی هاوتەمەنی من ڕاکێشــرێت، ئەو بە عادەتی کۆمەڵگەی ئەوکات دەبوو وەک بنەماڵە و براکانی سیاسی و شۆڕشگێڕ بێت و حەتمەنیش کۆمەڵە، ڕێک هەر واش بوو. بێچارە نەیدیت جارێک دەســتی بگــرم و ببیــەم بۆ گەڕانی ناوشــار و لەگەڵ خۆمــدا ببیەم بۆ مەقەڕ. بە گشتی ئەو شتانە هەر باو نەبوون و بە تایبەتتر لە لای منیش نــە عەقڵم پێی دەشــکا و نە چاوەکانم ئەوانــەی دەدیت. هەر نەیدیت بە دڵی خۆی و بە گەرمی باوەشم پێدا بگرێت و منیش بە سۆزەوە دەست بە پرچ و قژیدا بێنم و لە ســەر ســینگم هەناسە ساردەکانی بلاوێنمەوە و فرمێســکی خوشــکانەی بە کراســە ئارەقاوی و بۆگەنەکەی خۆم، بۆ وشــک بکەمەوە. من دەبوو وا بم، دایک، باب، خوشک، برا، کەسوکار و خزم، ئیهمال بکەم و ئاوڕیان وێ نەدەم. ئاخر من شۆڕشــگێڕ بووم و ئەم شــتانە هەموو عادات و فەرهەنگی بۆرژوازی بوون و دەبوو ئێمە،

«خەسـڵەتە پیسـەکانی بۆرژوازی» لە خۆمان دوور بکەینەوە! دەبوو ئەو شۆڕشـگێڕە بم کە لینین لە کتێبە بەناوبانگەکەیدا «شۆڕشـگێڕانی حیرفەیـی» باسـیان دەکات. پێوانەکـە ئەوە بوو؛ هەرچەند بێهەسـتتر، بێوەفاتـر، ڕەقتـر، بێعاتفەتر، پیسـتر، تـووڕە و مۆنتر، قیرسـیچمەتر، نەترسـتر و دوورکەوتنەوە لە بنەماڵە و گوێپێنەدانیان بای، ئەوەندەش شۆڕشگێڕتر دەبوویت.

بوون بە بەرئەندام

پێش ڕۆیشـتنیان بۆ تاران، من و کەمال وەلیانی و یونس پاڵەوانی و یـەک دوویەکی تریان لە ماڵێک لە مەهاباد کۆ کردینەوە و شـەرەفی گەورە و چاوەڕواننەکراوی بەرئەندامی (واتا جاریێ ماومانە بۆ بوون بە ئەندام) یان، پێبەخشین. لە هەموو ناوچەی سابڵاغ تەنیا یەک دوو ئەندام و چەنـد بەرئەندامێـک هەبوون، کە بە پەنجەی دەسـتێک دەژمێردران. مەجلیسێکی خۆفهێنەر و دڵەکوتە بە هەموومانەوە دیار بوو، بەرپرسی ناوچەی سـابڵاغ سەید دەستی پێ کرد، خۆی فەلاح و گۆیا بووبوو بۆ کۆلکەوەستای دیوار لە زەمانی شا و لە ژێردەستی کاک حەمەحوسێن کەریمیدا کاری کردووە و هەر ئەویش لە سـەروبەندی ڕووخانی شـا یان کەمێـک دواتر، کردوویەتی بە کۆمەڵە. تـازە فێری نامەخوێندنەوە و نووسـین دەبوو. گوتی، دەبێت پێش بوون بە بەرئەندامی هەمووتان بە سـەرە دەسـت بکەن بە «ئینقلابی دەروونی»! ئەمە چەمکێک بوو لە ئەدەبیاتی لینین و سـتالینەوە کۆمۆنیسـتەکان هێنابوویـان، بەو واتایە دەبێت لەناو دەروونی خۆتەوە دەسـت پێ بکەیت و بە بێڕەحمانەترین شـێوە خۆت سـەرکۆنە بکەیت و ڕەخنە لە ڕابردووی خۆت و کردەوە قێزەونەکانت بگریت و بە تەواوەتی خۆت لە هەموو کردەوە و ڕەوشتی بـۆرژوازی پاک بکەیتـەوە. ئەوەش وای لێ هاتبـوو هەرچەند دڵڕەقتر بیت، بەرامبەر خۆت و زۆرتر لە ڕابردووی خۆت ڕەخنە بگریت، زۆرتر جێـی متمانە و شۆڕشـگێڕتریت. ئەم بەرئەنـدام بوونە و کۆبوونەوەی

«ئینقلابـی دەروونی» ئێمەی ئەم ســێ چوار کەســە، دەیان ســەعاتی خایاند. بۆ ئەو بەرپرســەی ئێمەی هەڵدەســەنگاند، کە هەرگیز بیریشی لــەوە نەدەکردەوە کوڕە جوان و دەوڵەمەنــد و خوێندەوار و بنەماڵەی ناسراوی شــار، لەسەر ئەژنۆ بەرامبەری دانیشــین وەک مەسیحییەک بەرامبەر قەشــە دەست بکەین بە ئیعترافات، زۆرتر لەزەت و ڕابواردن بــوو بــۆی تاکــو ئەرکــی حیزبــی و شۆڕشــگێڕانە. حــەزی دەکرد بە ســەعات هەر کام لە ئێمە باســی تایبەتیترین و نهێنیترین شتی خۆمان و بنەماڵەمان بکەین و لەناو ئەم کۆڕەدا و لای ئەو، خۆمان وردوخاش بکەیــن. هەر واشــمان کــرد. ئــەو پرســیارگەلی زۆر ورد و تایبەت بە ژیانی تاکی ئێمەی دەورووژاند و کەیفی پێ دەکرد، سەیر بوو زۆربەی پرســیار و ســەرنجەکانی لە دەوری ســێکس و پەیوەندیی کچ و کوڕ دەخولانەوە، کەی یەکەم جار هەستت بە ناوگەڵی خۆتان کرد؟ هەرگیز بینیت باوکتان لە کاتی جووتبوون لەگەڵ دایکتاندا؟ خۆت بە کەســەوە ناوە؟ دایک و خوشــکتان بە ڕووتی دیوە؟ کەی فێری دەســتپەڕ بوون و ئایــا ئێســتا دەیکەن؟ لەگەڵ ژن و کچدا سێکســتان کــردووە و گەر کردووتانە بە وردی بیگێڕنەوە. چوون بۆ قەحبەخانە؟ حەزلێکردوویی، نامەنووســین، عەرەقخواردنــەوە، تــەوەری بەخالــەت و درۆکــردن، ترســەنۆکی، خیانــەت بە هــاوڕێ و دزی و دەیان شــتی وردی دی بە ســەعات دەبوو باس بکرێن و هەر هەموو ئارەقەی شەرممان دەڕشت و کاکــی بەرپــرس فیکەی ســمێڵانی دەهــات. ئەوەی زۆرتــر و تۆختر باســی خۆی کردبا، ئەوە زۆرتر شۆڕشــگێڕ بوو. لە بیرمە کەماڵ وا بە خەســتی باســی خۆی دەکرد، دڵنیا بووم ئەو وا نەبووە و درۆ دەکات. لــە نێوان کۆبوونەوەکاندا جارێک پێم گــوت کەماڵ بۆ وا دەکەیت، ئەم شــتانە بــۆ باس دەکەیت، خــۆ تۆ وا نەبوویت و تەمــاح لە کچە جیران و خۆگرتــن لە چوونی ئاودەســت و ئەم شــتە قۆڕانــە. پیاوی چاک بە باســی مەکە. کەچــی کەماڵ دەیگــوت، دەبێ بە بێڕەحمانەترین شــێوە ڕەخنــە لــە خۆمان بگریــن و غروور و کەســایەتیی خۆمــان بەرامبەر

حیزب و ئایدیۆلۆژیای حیزبی تێکوپێک بشـکێنین. کەمال لە هەموومان شۆڕشـگێڕتر وەدەرکەوت. ئێستا بیری لێ دەکەمەوە، بە دەیان کەسی وەک شـەهیدان خەلیـل بللوریان، حوسـێن سـوهەیلی، ڕەحیم قادری، سولەیمان ڕەحیمی، ڕەحمان زاهیدی، سولەیمان بللوری، کەمال وەلیانی، یونس پاڵەوانی، جەمال موفتی، عەلی موهاجیری، بەهمەن مەلازادەگان، قاسـم مام ڕەحیمی، سـەعید گەوهەری، محەمەد سـەبزەچی، ئەحمەد خاکـی، جەعفەر پیرەهەڵۆ، ئەحمە شـەعبانی و زۆری دیکە و بە دەیان زیندوو، هەر هەموو کوڕی شـار و بنەماڵە و خوێندەوار و زانکۆچوو، دوکتۆر و موهەندیس و کارمەند، بۆچی پیاوێکی نەخۆشـی ئۆقدەیی و ئۆمی[1] ئاوامان بە نێوی پرۆلیتار و ئینقلابی کردبووە بەرپرسی خۆمان و بـە فەرمانی ئەو بەرەوپیری مەرگ دەچووین؟ تۆ بڵێی ئەو هۆکاری ئەم کارەسـاتە بوو، یان خودی خۆمان ڕێک کارەساتەکە بووین و ئەم داماوەشمان پەلکێش کردبوو؟!

ئاساییبوونی سێکس بۆ بەرپرسان

چەنـد مانگ دواتـر زانرا ئـەم عەقڵگوندییە زۆر لـەوە خراپتری لە کۆبوونـەوەی کچانی ناوشـار کـردووە، مەسـئوولبوونی خۆی بەکار هێناوە بۆ لەڕێبەدەرکردنی چەند لە کچانی ڕێکخسـتنەکانی ناوشـاری کۆمەڵە و بەکاری هێناون بۆ دامرکاندنی حەزە گڵاو و بێشەرمانەکانی خۆی، بە ناوی ڕەخنەلەخۆ و «ئینقلابی دەروونی»، هەموویانی بە ڕیز داناوە و خۆی لە لای سـەرەوە وەک سـەرۆک و بەرپرس بە سەعات قسـەی پێ کردوون، بە نێوی «خۆئامادەکردن بۆ کادری پێشـکەوتوو و حیرفەیـی» و دابڕان لە هەمـوو گیرۆدەیی و بەندوباو، قەناعەتی پێ کردوون بە ئاسـاییبوونی سێکس و جووتبوون. دەبێت بڵێم ئەم کچانە زۆربەی هەرە زۆریان زۆر جەوان و تازەپێگەیشتوو بوون و هەموویان لە پۆلی ئامادەیی و دەبیرستاندا بوون، ئەوان بەرپرسی کۆمەڵەیان وەک

١- ئۆمی، نەخوێندەوار و بێسەواد.

پێغەمبەر و قســەکانیان وەک ئایەت و فەرمایشــاتی ئاســمان دەدەیت، چووبــووە مێشــکیانەوە ئەم کردەوانــەی بەرپــرس و ئەندامی کۆمەڵە جێی مشــتومڕ نین و وەک فیداییەکانی حەســەن ســەباح دەبێت قبووڵ و جێبەجێ بکرێن. دانیشــتبوون لەژێر ناوی کۆبوونەوە و ڕەخنەلەخۆ، وردورد هەرچی کەلێن و قوژبنی زۆر تایبەتی ژیانی کچێنی و جەوانیی خۆیان لە نیگاهـ و نامەگۆڕینەوە هەتا ماچ و سێکسیان بۆ باس کردبوو، کاکی مەســئوول دەســت لە ناو گەڵ، پەتی داوی بۆ شــل کردبوون و هەر وەدوای دابوون و دەی دەی دواتر... چ بوو... باســی بکە و شەرم مەکــە...، دانــە بە دانە هەڵیســەنگاندبوون و دواتر پــاش کۆبوونەوە بە یەکیانی گوتووە تۆ جارێ بمێنەوە کارێکی تەشکیلاتی هەیە دەبێت باسی بکەین، کە دیوێتی شــەرم دەکات و بەرەنــگاری ناکات، پێی داکەندووە و ئامــادەی کردووە بۆ بەئەندامبوون! چەنــد جار براژنی خودی کاکی بەرپرس لە ژوورەکەی دیکەوە ئەم شــتانەی دیوە و نەیوێراوە باســی بکات، چونکێ یەکســەر کۆمەڵە دەیگوت شــتی وا مەحاڵە و بۆی ســاز دەکەن. ئەندامی ســەرکردایەتیی کۆمەڵە شــتی وا ناکات! کارەسات ئەو کاتە بوو کۆمەڵێک لەم دایک و بابانە بە پیری دەگیرێن و بۆ سنووری ئەفغانســتان، یان دامغان دوور دەخرێنەوە، یەک لە دایکەکان بە نهێنی دەگەڕێتــەوە بۆ ناوچەی مەهاباد بۆ ســەردانی کوڕەکانــی، لەناکاو لە مەقەڕەکانی کۆمەڵە ئەم داستانە دەبیستێ و دەچێتەوە بۆ هەموو دایک و بــاب و زیندانییەکانــی دامغانی بــاس دەکات! بزانە کەســێک بابێکی کوردەواریــی ئەوســا بێت، کچی لــە زیندانی ئاخونــدان بێت و ئەمەش ببیستێت، دەبێ حەتمەن سەکتەی کردبێت!

به خۆشــییەوە دوای یەک دوو مانگ لە دەســپێکی دووبارەی شەڕ و هاتنە دەری بەشــێک لەم کچانە بۆ شــاخ، بوێری و ئازایەتیی یەک لە کچەکان، ئەم گەندەڵەیان لە قاو دا و ڕەوانەی زیندانی کۆمەڵە کرا، بەڵام برینێکی لە جەســتەی چەند لەم کچانە جێ هێشتووە، ئێستاشی لەگەڵدا بێــت تیمار نابێتەوە و زۆربەی کچەکانی فیداکار و ســالم و دڵســۆزی

ئەوکاتی کۆمەڵە تووشی مایەپووچی و خەمۆکی هاتن. هەر ئەوکات لە زیندانــی ڕەزاییــە کە چەند لە کچەکانی کۆمەڵە بەند بوون، بە بیســتنی ئەم کارەســات و گیرانی کاک ســەید و قەومانی ڕووداوی وا، ئەویش لەناو کۆمەڵەدا، تووشــی نەخۆشــی و نائومێدی بووبوون لە خەبات و تێکۆشان و تەنانەت خۆڕاگری بەرامبەر جەللادەکانی زیندان و کۆماری ئیسلامی.

٢٢

ئامادەکاری بۆ دەستپێکردنەوەی شەڕ

ئیتر لە بەهار و هاوینی ١٩٨٠دا، پەلپگرتن و شـەڕ، شـار بە شار و یەک بەدوای یەکدا دەسـتی پێ کرد، «فەرمایشـاتی» خومەینی لەمەڕ مەزلوومییەت و بە ئاشـتی چارەسـەرکردنی کێشەی کوردستان، هەر ئـەم چەند مانگـەی خایاند، تاکو سـەرانی کۆماری ئیسـلامی ناومالّی خۆیان هەلّوەژارد و پاکوپیسی ناوخۆیان کرد. ئەوجار ئامادە بوون بۆ بەرەنـگاری و لەناوبردنی «کوفار» و «زیـددی ئینقلاب» کە نازناوی ئێمەی کورد بوو.

لە یەکەم مانگی بەهارەوە لە سـەقز و سـنە و مەریوان و بانە یەک بـەدوای یەکدا شـارەکان کەوتنە بـەر تۆپباران و خۆمپـارەی پادگان و مۆلّگەکانـی ئەرتەش و پاسـدار. ئـەوان بەوپـەڕی بێبەزەیی تۆپ و هاوەنیان دەگرتە ناو گەڕەکەکانی شار، بەبێ ئەوەی منداڵ و ژن و پیر بپارێزن، ڕۆژانە سەدان بریندار و شەهید لە خەلّکی بێتاوانی شارەکان دەکەوتنـەوە. زۆربـەی شـارەکان سـیمای کۆنەکـەلاوە و ڕووخاو و وێرانەیـان گرتبـوو. نەبوونی ئـاو، کارەبا، خـواردن و دەرمان چۆکی بە شـارەکان دادابوو. باقیی شـار و ناوچەکانی کوردستان بە هەزاران ئـاوارەی تێدابوو، بـە دەیان ژێرزەمین لەم شـارە وێرانانەدا کرابوونە نەخۆشـخانە و بە سـەدان کـوڕ و کچی خۆبەخش شـەووڕۆژ کاری پەرسـتاری و تیمـاری بریندارانیـان دەکرد. بە دەیان هـەزار تەلیس[1] لە چەو و لم پڕ کرابوون، سـەنگەریان پـێ لێ درابوو، تاقە پارچەیەک شووشەت بە ساغی بە دەرک و پەنجەرانەوە نەدەدیت. خەلّک بە گشتی و بـە پانەوە لەگەلّ پێشـمەرگە بەرگریی دەکرد و بەتەمای پاراسـتنی

١- تەلیس، گوونی، گۆنی، گوێنی.

شــارەكانیان بــوون. زۆر بوون پیــاوە ماقووڵ و ئاییـنــی و فەرهەنگی شــارەكان چوون و حەولی زۆریان دا لەگەڵ تاراندا، بەڵكو دەســت لە كاولكاریی شــارەكان هەڵبگرن و خەڵكی بێتاوان و مەدەنی بپارێزرێن، تەنانــەت لــە لایــان حیزبــی دیموكــرات پەیامی سازشــیان بــە گوێی كاربەدەســتانی تــاران و خومەینیدا كــرد، گوتیان باشــە چ قەیدییە، با خودگەردانی بێت، با بیستوشــەش ماددە نەبێ و شــەش ماددە بێ، با خودموختاریی ئیسلامی بێ و هەموو دەرگایەكی پێشگرتن لە شەڕیان كــردەوە، كەچــی خومەینی و كاربەدەســتانی تــاران بڕیاریــان دابوو كوردســتان لە خوێندا بگەوزێنن و كاولــی بكەن. دەركەوت ئەوان هەر لــە ڕۆژی هەوەڵەوە بــە هیچ ئیمتیاز و مافێكی كــورد قائیل نەبوون و نین. لە هەر كام لەم شارانە، سێ بۆ پێنچ حەفتە لە ناو جادە و كۆڵانان شــەڕ كــرا و ژیانی هاوبــەش و بەیەكەوەیی لە خــواردن، تیماركردن، حەشارگە، نوستن و تەنانەت گۆرانیگوتن و شادییش، لەناو دانیشتوانی گەڕەكەكان كەشــوهەوایەكی شۆڕشگێڕانە و پڕ لە عەتف و لێبوردەیی و یەكدڵــی خولْقاندبــوو. غروور و خۆبەزلزانیی شــوێنی خۆیان دابوو بــە تەوازوع و خاكیبوون، پیاوە دەوڵەمەند و ماقووڵی شــارت دەدیت، وركەنــان كــۆ دەكاتەوە، یان گۆنــی پڕ دەكات لە لــم، خانمە بە پۆز و لووتبەرزەكانت دەدیت بەرەڵبێنەیان بەســتووە و لە ناو كۆڵانان بابۆڵە و چا دابەش دەكەن بۆ پێشــمەرگە، یان بە خڕ دانیشــتوون و لە ســەر ســاج نان دەكەن. ڕۆحی پێكەوەبوون و پێكەوەژیان، ئەو دەسكەوت و دیارییە بەنرخە بوو لە بەرگریی ئەم چەند حەفتەی شــارەكان، خەڵكی كوردستان فێری بوون و وانەیان لێ وەرگرت، كە دەبێت دەست لەناو دەست، پشتوپەنای یەک بن و نابێت متمانە بە دوژمن بكرێت.

بــە درێژایــی مانگەكانی بانەمــەڕ و جۆزەردانی بەهــار، بە خۆم و ســیمورغەوە بە شــەووڕۆژ بەڕێــوە بــووم، دەمێک ئاژۆتــن، دەمێک ســەنگەر، دەمێک هەڵاتن و هەناســەبڕكێ و دەمێكیش بە ســەر مەیتی هاوڕێیان، چاو بە فرمێسک و هەناسەی سارد.

ئێستا کە بیر لەم پێنج حەفتەیەی ئەو بەهارە لە تەمەنی ٢٢ساڵی خۆم دەکەمەوە، شریتی سەرگورشتە و ڕووداوەکانم بە چەند ساڵی دوورودرێژ دێتە پێش چاو و هەرچی دەکەم بۆم ناچێتە عەقڵی تەنانەت خۆشمەوە کە چۆن بەم فەترە کورتە ئەو هەموو ڕووداوەم دیوە و ئەو گشتە شار و دێ و ڕووبار، دۆڵ، شیو، دەشت و هەڵدێرم چۆن تێپەڕاند و ئەرێ بەڕاست ئێستاش، بۆ هەر زیندووم؟!

شەڕ لە سەقز

لە ڕۆژەکانی سەرەتای مانگی دووی بەهاری ١٩٨٠دا شەڕ لە سنە و سەقز گەیشتە ئاستێکی زۆر خوێناوی و وێرانی، بە سەدان ئاوارەی ئەم شارانە هاتبوونە سابلاغ و مەقەڕی کۆمەڵە ڕێڕێداری نەبوو. مەفەرەزەی ئێمەیان ناردە سەقز بۆ یارمەتیی نیزامیی پێشمەرگەکانی کۆمەڵە. سیمورغ پڕ لە پێشمەرگە گەیشتینە ناو شار و مەیدانی هەڵۆ و مەقەڕی کۆمەڵە. یەک لەو پێشمەرگانەی بیرم ماوە خەلیل بللوریان بوو بە خۆی و تفەنگە ئێمیەکەکەی، بەوپەڕی تەوازوع و خاکییەوە وەک پێشمەرگەیەکی هەرە سادە ناردبوویان، ئەو دەیزانی بەرپرسانی کۆمەڵە ڕێزی ناگرن و خەریکن بەم کارانە دەریپەڕێنن و لە کۆڵ خۆیانی بکەنەوە، دەنا خەلیل زۆر جێگەی لە سەرکردایەتیی کۆمەڵە باڵاتر بوو، من شەرمم لێ دەکرد و وەک برای گەورە و ئوستادی خۆم چاوم لێ دەکرد، هیچ بە لامەوە گرنگ نەبوو ڕەدەی حیزبی ئەو چەند لە خوارەوەی منە، گرنگ ئەوە بوو خەلیل زۆر لە من و هەمووومان زاناتر و شۆڕشگێڕتر و کامڵتر بوو. بە درێژایی سەفەرەکەمان بۆ سەقز لە ڕاوێژ و ورەبەرزی و ئامۆژگاریی تیۆریی ئەو کوڕە نازدار و بلیمەتە بێبەری نەبووم. لە بیرم نییە چەند ڕۆژ ماینەوە، عادەت وا بوو پێشمەرگە خۆماڵییەکانی هەر ناوچەیەک، هەرچی کاری سەخت و حەرەسیات و سەنگەرلێدان بوو بە پێشمەرگە میوانەکانیان دەکرد. ڕۆژانە لەسەر سووچی کۆڵانەکان و سەرڕێی مەقەڕی پاسدارەکان

یەک یەک و دوو دوو لە سەنگەردا بووین، کۆڵان بە کۆڵان و سەنگەر بە سەنگەر لە شەڕدا نەبووین، بەڵام چرکە و سات نەبوو پەنا نەگرین و هاوەنێک، تۆپێک یان قەناسەیەک نەتەقێتەوە.

جادە و کووچەکان پڕ بوون لە کچان و کوڕانی لاو و خوێنگەرم و چالاک، بە دەیان ماڵ و ژێرزەمین کرابوونە خەستەخانە، بریندار و پیر و منداڵیان لێ جێ کرابوونەوە. میواندۆستی و ڕێزی ئەم شارە بۆ پێشمەرگە و بە تایبەت ئێمە کە لە شارەکانی دیکەوە بۆ یارمەتی هاتبووین، لە گوتن نایە، میوە، گۆشت، شیرینی، ساردی و شەربەتی دەسکردی ماڵان و هەموو خزمەت و پێڕاگەیشتن بە پێشمەرگە زۆر بە زیادەوە دەکرا. دەور و ڕۆڵی ژنان و کچان بەرچاو و دیار بوو، شەهید و کوژراوەکان زۆربەیان هەر لە مزگەوت و حەوشەی ماڵان دەشاردرانەوە. بە هۆی ناسراویی من هەر لە سەرەتای شۆڕش و گرتنەوەی سەقز لە کەرەتی هەوەڵدا، لەگەڵ کوڕگەل و «دەروێشەکانی سەقز»ی من و دوکتۆر جەعفەر، کە ئێستا ئیتر هەموویان لە بەرپرسانی کۆمەڵە بوون، لەوپەڕی خاوەن ماڵیدا خۆم دەدیتەوە، لەگەڵ هەموویان و کەسوکاریاندا ئاسوودە بووم، بە جەفەنگ و فشقیات، سروود و گۆرانی شەوەکانمان تێپەڕ دەکرد و بە پێ یان بە لایتی کوژاوەی ماشێنەکانمان، بۆ حەرەسیات بە ناو شاردا دەخولاینەوە. من لە لای وان بە «عەلی ژاپۆنی بانگ دەکرام، لە شەڕەجنێو و ڕابواردن شانم لە شانی هەموو کوڕگەلە زۆڵەکانیان دەدا و لە جوابەجەنگی و گاڵتەپێکردنیان نەدەمامەوە، هەرچەند سەقزی بە گشتی زۆر سادە و ئارام و بێوەیترن بەراورد بە هەتیمگەلی سنەیی، کە هەرچی جنێو و ڕابواردن بەوانی تر، لایان دەست دەکەوێت.

کوڕەسەقزی و شەڕ

ئێوارەی ڕۆژێک، بەرپرسەکان مەفرەزەکەی ئێمەیان نارد بۆ ئەوبەری چەم، لە باشووری سەقز، چووین بۆ «حەمالئاوا»، کە

پارێزگاری لەم گەڕەکە بکەین و ڕەنگە پاسـدار بەوێدا بۆ ناوشـار دزە بکات. کوڕێکی سـەقزیی زۆر دانشـمەند و خوێنـدەوار، ئەهلی تیۆری و بـاس و جەدەلیـان، لەگەڵـدا ناردین. هەموو شـتی پـێ خۆش بوو، تەقـە نەبێـت، ڕۆحی لە شـەڕ چووبوو، نازانم بەم حاڵـەی بۆ بووبوو بە پێشـمەرگە، هەرچۆنێک بێت ئەو چاوسـاغ و شـارەزای سەقز بوو، پێـم وایـە هەر بۆیـە لەگەڵ ئێمەیان نـارد تاکو هەر وەک بـاو بوو لە کۆڵ خۆیانی بکەنەوە. لەم هەموو شـەڕ و ئەحواڵی ناوشـار و بوون و نەبوونەدا، تاقەتیان لە پرسیار و تەحلیل و مەحلیلی دانشمەندی ناڕازی چووبوو، هەر کە دەیانگوت بۆ فلان سـەنگەر بچۆ، یەکسـەر تیۆرێکی دروست دەکرد بۆ ئەوەی نەچێت. ئێمەی غەریب و ناشارەزا پێی ڕازی بوویـن و پێش خۆمـان دا، ئێوارە درەنگ، بوولێڵە بوو، گەیشـتینە ناو مزگەوتـی حەمالئاوا. پێشـمەرگەکان هەمووی ماندوو، شـەکەت و تەڕ بووین، بەبێ ڕوخسـەت لە مزگەوت خۆیان کردەوە و خەریکی تفەنگ و خۆ وشککردنەوە و قاچ درێژکردن و پشوودان بوون. لەناو مزگەوت، لەگـەڵ کاک خەلیلدا دانیشـتبووم و قسـەمان دەکرد، لەناکاو شـەوقی گڵـۆپ و گرەگری دەبابەمان وا هەسـت پێ کـرد، ئەوە وەناو مزگەوت دەکەوێ. یەک بە پێخواسـی، ئەوی دی پشـتێند و ڕەخت بە دەستەوە، بـە خەواڵوویـی و زۆر شـپرزە هەمـوو دەرپەڕیین و بـە پێچەوانەی دەبابەکان و پشت لەوان بۆ ناو شیوەکە، بە ڕاکردن و دوورکەوتنەوە لە مزگەوت و دەبابەکان. دەستیان کرد بە تەقە و دۆشکەیان وەکار خست و بە گوترە و شـێتانە دەیانپرژاند. چاوم گێڕا لە هەموو پێشـمەرگەکان تەنیـا خەلیل بللوریان بە ئێم یەکـەوە و ڕەحیمی خەڵکی ئێندرقاش ئار پـی جی لە شـان لە کۆڵانی پشـت مزگەوتەکە بەیەکەوە وەسـتاون و ڕایاننەکردووە، تەدبیرمان کرد هەرچۆنێک بێت لە سەری کووچەوە ئار پـی جی-یەکیان پێـوە نێین. ڕەحیم خۆی قایم کـرد و تەقاندی، ئاگری ئار پی جی بە شـەو زۆر دیارە، نازانم لە سـووچێکی یەک لە تانکەکان کـەوت و دەنگێکی زۆر بەرز شـریخەی لە تاریکیی شـەو هەڵسـتاند.

بــه پەلە تانکــەکان پاشەکشــەیان کرد و لــە مزگەوت و نــاو گەڕەکی حەماڵئاوا دوورکەوتنەوە، ئەم تەقەیە بۆ من و خەلیل و ڕەحیم یەک لەو خۆشــییانە بوو هەرگیز بیرم ناچێتەوە، بە تایبەت ســیما و ڕوخساری خەلیل سەرکەوتن و شانازیی پێوە دیار بوو، دەمزانی خەلیل لە بواری نیزامی و ئازایەتی ئەمەی بە مەحەک زانی بۆ خۆی، کە لە پێشمەرگەی ئازا و ناو ســەنگەر، نە تەنیا دوا ناکەوێت، بگرە ئەگەر بێتە ســەری لە هــەرە ئازاکانیــش دەردەچێت، مــن دواتر و لە گەڕانــەوەدا هەموو ئەو شــەوە و خۆڕاگریی خەلیل و ڕەحیمم بۆ کۆمیتە ناوچە و بەرپرســانی کۆمەڵە ڕاپۆرت کرد، ئەوەی خەلیلیان هیچ پێی خۆش نەبوو.

هاتینــەوە نــاو مزگەوت، زۆر شــتی پێشــمەرگەکان جــێ مابوون، وردەوردە یــەک یەک و دوو دوو گەڕانــەوە، زۆربەیان تەڕ و قوڕاوی بووبــوون، دیــار بوو بە تاریکی کــە ڕایان کردبوو بــەرەو چەمەکە و دارستان، هەر وەنێو کەوتبوون، زۆریان شەرم کرد بۆچی نەوەستاون و گوێیــان لــە بەرپرســی خۆیان نەگرتــووە. دیارە لە کاتــی وادا یەک نەفەر دەتوانێت ورەی پێشــمەرگە بەرز کاتــەوە، یان دایبەزێنێت. دڵنیا بوومەوە هاوڕێی دانشــمەندی ســەقزی یەکســەر ڕای کردووە بەرەو چــەم و شــیوەکە و ئەوانەی ئێمــەش هەر هەمــوو دوای کەوتبوون و لەســەر ئێمە نەوەســتابوون و وایان زانیبوو ئێمــەش بەدوایاندا بەرەو چەمەکە دەچین.

شەڕ لە سنە

ئێمە ئەو چەند ڕۆژەی بۆمان دیاری کرابوو لەگەڵ هاوڕێیانی سەقز لەناو شــار ماینەوە و دواتر بە ســواری سیمورغ و سروودخوێندنەوە بەرەو ســابلاغ گەڕاینەوە، شــەڕ نــا، بەڵکو شــەڕی بەهیلاکگەیاندن و عەســەبیکردنی خەڵــک و پێشــمەرگە بە هاوەنهاویشــتن و قەناســە و تۆپبارانی ناو شار و وێرانکردنی، زیاتر لە مانگی خایاند، تا سەرەنجام کۆمەڵە و دیموکرات بڕیاریان دا لە شار بێنە دەر و تەحویلی پاسدار و

ئەرتەشی بدەن و هەتاکو ئێستاش کە ئەم دێڕانە دەنووسم ئەوان حاکم و ئێمەش ئاوارەین.

هەر بەو توندوتیژی و وەحشـیگەرییە، لە شارەکانی سنە، مەریوان و بانە شـەڕ بـەردەوام بوو، لە هەموان خوێناویتر و پڕ لە داسـتان و حەماسـە سـنە بوو. مەقەڕی کۆمەڵە لە سـابلاغ پڕ بوو لە هاوڕێیانی کۆمەڵە، کە زۆربەیان لە سنەوە هاتبوون. دوای گەیشتنەوەمان گوتیان دەبێ بەرەو سـنە بچێ و داوای گوللەتۆپ و ماتۆرسـیکلێتی سووک و توندئاژۆیـان کـردووە بۆ گەیاندنی پەیک و هاتوچۆی ناو شـار. چەند گوللەتۆپـی ١٠٦ و پێنج ماتۆڕمان لە سـیمورغە بـۆرەی نا و ڕێکەوتم بەرەو بۆکان، لەوێش سـەرکردایەتی چەند نامە و ڕاسپاردەیان پێ دام بۆ مامۆسـتا برایم (سـاعد وەتەندوست) و سـەرکردایەتیی کۆمەڵە لە سـنە. جادەی بۆکان- سـەقز و لەوێشەوە سەقز- دیواندەرە، نائەمن و شیاوی هاتوچۆی پێشمەرگە نەبوون، دەبوو بچمەوە سەدی بۆکان و بە گوندەکان و لای تیکانتەپە و هەموو ئەم دێهاتانەی نێوان سەقز و بۆکان و فەیزوڵڵا بەگی دەور لێدەم و لە شوێنێک کە پێیان دەگوت چوارڕێیانی چاپان و دەهاتەوە سەر جادەی سەقز بۆ دیواندەرە، کەمین دەرکەین و دوور بکەوینەوە لە جادەی ئاسفالْت و بەرەو دێهاتی مەریوان بچینەوە و دواتـر لە جادە خۆڵەکەی مەریوان— سـنە سـەر دەرهێنین و بەرەو سـنە بچینەوە. لە بۆکانەوە کەسێکی زۆر شـارەزام لەگەڵدا هاتبوو. لە ماوەی شەڕی سنە و مەریوان و بانە وا هات من دوو سێ جار بە شەو هەڵبـەت هەر دەبوو بە شـەو بێت، ئەم چوارڕێیانـم کە بە چوارڕێیانی مەرگ ناسـرابوو، تێپەڕاندبوو، جارێکیان کە زۆر ماندوو بووم و چەند پێشمەرگەشـم لەگەڵدا بوو، کەسیان تاقەتی کەمیندەرکردنی نەبوو بێنە سـەر جـادە قیرەکە و بزانن جاش و پاسـدار دامـەزراوە یان نا، گوتم مـادام وایە تـا دەتوانن خۆتـان بگرن و قایـم بکەن، تفەنگـەکان با لە سـەر پێ بن. سـەت مەترێکمان مابوو بۆ سـەر جادەکە بۆ پەڕینەوە. سـیمورغ باڵی گرت، گەیشـتینە سـەر جادەکە و تەقەمان لێ کرا، وەک

بـازدان سـیمورغ بـازی دا و چووینه ئەوبەری جـادە و لەناو خوڵ و تەپوتـۆزی دوای خۆماندا ون بووین، دوای لە خەتەرتێپەڕین ڕامگرت، بە خۆشـییەوە هەموویان لە پشتەوە ساغ و سەلامەت بوون، دوو سێ فیشەک وە سیمورغ کەوتبوو.

شەهیدبوونی فوئاد (ئەبوو شاهین)

هەر لەم ڕۆژانەدا لە مەریوانەوە دەچوومەوە سنە، لە چایخانەیەکی سـەر ڕێ بۆ نانخـواردن ڕامگرت، حەمیدی کادری ئەشـرەفی دێهقانم دیت، هەر لە دوورەوە دەسـتی بە گریان کرد و لە خۆشـیی دیتنەوەی من توند توند ڕێکی دەگوشیم و هەنیسکی دەدا، بە فارسی گوتی: "عەلی جان فوئاد چند روز پیش در سـنندج شـەهید شـد" واتا فوئاد عەرەب چەند ڕۆژ پێش، لە سـنە شـەهید بوو. ئەو دەیزانـی من و فوئاد چەند لێک نزیک بووین و وەک کوڕی ماڵەوەمان بوو. بۆی باس کردم چەند ڕۆژ پێشـتر لە یەکێک لە گەڕەکەکانی سـنە، دۆشـکە لە کەلەکەی داوە و لە لاکەی دیکە دەرچووە و شـەهید بووە. هەواڵێکی ناخۆش و پڕ لە ئازار بوو. فوئاد نە تەنیا بۆ من خۆشەویسـت بوو، بەڵکو بۆ شەڕەکان بە تاقی تەنیا هاوتای لەشـکرێک بوو. زۆر دانیشـتین و لە سـەر جادە خۆڵەکـە دوو بە دوو شـینمان بۆ گێڕا، دەسـتی لـە گیرفانی نا، پارچە کاغەزێکـی خوێناویـی دەرهێنا و گوتی عەلی تەنیا ئـەوەی لە گیرفاندا بوو. چاوم لێ کرد خەتی خۆم بوو، کە ئەلفوبێی کوردیم بۆ نووسیبوو بـۆ فێربـوون و خەتی خۆی کە تەمرینی لەسـەر کردبـوو. حەمید ئەو کوتەکاغەزەی دا بە من و ڕۆیشـت، تا ئێسـتاش هەرگیز نەمبینیوەتەوە و وا بزانم جارێک خەبەری هات لە شـەڕێکدا شەهید بووبێت. ئێستاش دوای چل سـاڵ کاغەزی خوێناویی فوئادم هەر پاراسـتووە، لە ماوەی دەربەدەری و هەموو شـەڕ و ڕاکردن و کوێرەوەری و بەرێداڕۆیشتن و هەندەران، چەند شـتێکم پاراستوون، وەک نامە و وێنە، ئەمەش یەک لەم یادگارییە زۆر عەزیز و بەنرخانەیە لام.

فوئاد عەرەب یان ئەبوو شاهین ناوی خۆی مورتەزا سەید ئیسماعیلە، لە ئاوارەکانی ئەفغانستان بووە و دواتر لە ئێرانەوە ئاوارەی عێراق بووە و لەویشەوە چووەتە فەلەستین و سالانی حەفتای زایینی لە خەباتی ئەواندا بەشداریی کردووە، بووەتە یەک لە فەرماندە بەناوبانگەکانی شەڕی خیابانی و هۆتێلەکان لە لوبنان و فەلەستین، بووەتە ئەندامی ڕێکخراوی وەحدەتی کۆمۆنیستی. لەدوای شۆڕشی ئێران و نەمانی شا، گەڕاوەتەوە ئێران و لە کوردستان وەک فەرماندەیەک لە سەرەتای شۆڕشدا یارمەتیی زۆری کادر و پێشمەرگەی نیزامیی کۆمەڵەی داوە. ١٣٥٨/٢/٦ هەتاوی (١٩٨٠/٤/٢٦) لە ناو شاری سنە شەهید دەبێت.

عەلی شیعە پێشمەرگەی یەکێتیی نیشتمانی کە لە کارەساتی هەکاری و دیلی قیادە موەقەتە ڕزگاری بووبوو، ئەویش دوو ڕۆژ پێش فوئاد عەرەب، ١٣٥٨/٢/٤ هەتاوی (١٩٨٠/٤/٢٤) لە بەردەم مەدرەسەی خەدەمات لە جادەی ئەردەڵان لە ناو شاری سنە شەهید بوو.

چوونە مەریوان

بە کردەوە خۆم و سیمورغەکەم بووینە بەشێک لە شەڕەکانی سەقز، سنە، مەریوان و بانە، تا کۆتایی ئەم شەڕانە نەکرا بگەڕێمەوە مەهاباد. جارێکیان مامۆستا برایم لە سنەوە لەگەڵ جەمال خۆمپارە و مەنسوور قەشقایی ناردمانی بۆ مەریوان، کە جەمال بە خۆمپارە یارمەتیی هاوڕێیانی مەریوان بدات. شاری مەریوان وەک سنە و سەقز بە هەزاران هاوەنی بەرکەوتبوو، کۆڵان و سەرجادەکان بە دەستی پێشمەرگەوە بوون، خەڵک لە نانکردن و دەواودەرمانی بریندارانی شەو و ڕۆژیان نەبوو، ئێوارەیەک لەگەڵ جەمالدا چووینە ماڵی کاک فوئاد، بە وردودرشتەوە کاریان دەکرد و یارمەتییان دەگەیاندە سەنگەری پێشمەرگەکان، خەریکی کەلانەدروستکردن بوون، ئێستاش دوای ئەو هەموو سالانە تامی ئەو کەلانانەم بیر نەچووەتەوە. مەریوان یەک لەم شارە کوردییانەیە بە کەلانەی خۆش ناوبانگی هەیە. دیسان ڕۆژێکی

تر کوڕگەل منیان بردە زرێبار و بە زۆر خۆم شۆری، جەمال خەریکی جلەکانم بوو، هێندەی ئەسپێ تێدا بوون تاقەتی چوو. چەلەنگی هێنا و هەموو جلەکانی کوڵاند. چەند سەعاتمان لە قەراغ ئەو گۆمە خۆشەی زرێبار پێ چوو، بە سەعات بە ڕووتی هەڵتروشکام تا جلەکانم وشک بوونەوە. کەم کەسی ئازا و توندوتۆڵ و جۆکەری هەموو ئیشەکانم، وەک جەمال خۆمپارە دیبوو. وەستا و پسپۆڕی خۆمپارە بوو، هاوەنی ١٢٠ی لە سەر شان دەبردە سەر تەپۆڵکەکان و هەر خۆی دەیهێنایەوە خوار، زۆر دڵسۆز بوو کە دیتی وا پیس و ئەسپێ لێی داوم، نەوەستا تا خۆم و هەموو جلەکانمی پاک و خاوێن کردەوە، کوڕگەلی مەریوانی بە پێچەوانەی سنە و سەقز زۆر جیددی و نیزامی و زۆربەیان مرچ و مۆن بوون، گاڵتە و فشەقیاتیان زۆر کەم بوو، جەمال تۆڵەی هەموو ئەوانەی بە باوەحیزەکەی خۆی بۆ دەکردمەوە. لەو هاوڕێیانە بوو لە سەفەراندا دڵت پێی خۆش دەبوو، پیاوی تەنگانە و لێقەومان بوو. دوای چەند ڕۆژ دەبوو بگەڕێینەوە سنە، گوتیان خەریکن سنە چۆڵ دەکەن، ڕێگەی سنە و مەریوان بەشێکی گیرابوو، ناعیلاج بە ڕێی دێهات و دزڵیدا دەبوو چووباینەوە، لە دزڵی لە کەمینی قیادە موەقەتە کەوتین، بە خێرایی و ڕێک بە ناویاندا بە تەپوتۆز بە سەریاندا ڕزگارمان بوو، جەمال نەیدەزانی ترس چییە!

قیادە موەقەت کێ بوون و چییان کرد؟!

دوای چل ساڵ گەلی کوردیش حەقی خۆیەتی لە ڕاستییەکان ئاگادار بکرێتەوە. لە ١٩٧٥دا شۆڕشی ئەیلوول هەرەسی هێنا و بانگی ئاشبەتاڵ لێدرا. سەرکردایەتیی کورد کە تەنیا مەلا مستەفا و کوڕەکانی بوون و هیچ ئەندامێکی پارتی و مەکتەبی سیاسی حیسابی بۆ نەدەکرا، بڕیاریان دا بەبێ هیچ چەشنە گفتوگۆ و بەرهەڵستێک خۆ تەسلیمی شای ئێران بکەن و چەکەکان فڕێ بدەن، یان تەسلیمی شا و سەدام بکرێن.

بە دەیان هەزار کوردی باشوور و بارزانییەکان کە نەیانویست

تەسلیمی سەدام ببنەوە، ئاوارەی شار و گوندەکانی ئێران بوون، بەبێ سەرپەنا و مافە سەرەتاییەکانی پەنابەری، وێڵ و سەرگەردان کران بەسەر هەموو ئێراندا و لە خراپترین ژیاندا و ئەوپەڕی هەژاری و بێکەسیدا چاوەڕێی چارەنووسی نادیار بوون.

تەنیا بنەماڵە و کەسە نزیکەکانی مەلا مستەفا لە شاری کەرەج لە ڤێلا و خانووی خۆش جێگیر کران و نزیک بە ٥ ملیۆن تمەنی ئەوکات وەک نەسریە (کۆمەک هەزینە) بۆیان بڕایەوە، جگە لە ٤٧ ملیۆن دیناری شۆڕش، کە لەگەڵ خۆیاندا هێنابوویان. (هەر دینارێک ئەوکات زیاتر لە ٣ دولار بوو)

بەدوای دەسپێکی شۆڕشی نوێدا بە سەرکردایەتیی یەکێتیی نیشتمانی لە ساڵی ١٩٧٦دا، قیادەی موەقەت (سەرکردایەتیی کاتی) لە لایەن بەشێک لە سەرکردایەتیی کۆنی شۆڕشی ئەیلوول و بنەماڵەی مەلا مستەفا بارزانی دامەزرا.

لە دزلیی مەریوان، شنۆ، کەرەج، زێوە و گوندەکانی دەوروبەری ورمێ و سەرسنووری تورکیا و هەکاری مەقەڕاتیان بڵاو کردەوە. لە یەکەم چالاکی و کاردانەوەیان بە دژی یەکێتیی نیشتمانی لە ساڵی ١٩٧٨دا کارەساتی هەکاری قەوما و زیاتر لە ٧٠٠ پێشمەرگەی یەکێتی لە شەڕی قیادە موەقەتە تێداچوون و سەرکردە گەورەکانی یەکێتی وەک بابە شێخ، دوکتۆر خالد و عەلی عەسکەری بە دیلی ئیعدام کران و دەیان سەرکردەی تریش بە دیل گیران.

زۆربەی زۆری خەڵکی ڕۆژهەڵات و ڕۆشنبیران و نوخبەی سیاسی، دڵسۆزی و عەتفێکی زۆر و سەمپاتیی کۆمەڵەی ڕەنجدەران و پێشمەرگە و مام جەلالیان هەبوو، بە دەیان لاو لە شارەکانی شنۆ، بۆکان، سەقز، سنە و مەهاباد وەک ڕێکخستن کاریان بۆ پێشمەرگەی یەکێتی دەکرد و تەنانەت کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ کە ئەوکات نهێنی بوو، کادری وەک دوکتۆر جەعفەر شەفیعیی ناردبوو بۆ قەندیل و کەسێکی خۆشەویستی وەک خانە موعینی لە ڕێگەی چوونی بۆ لای یەکێتی شەهید بوو. بە

دەیان لاوی وەک شــەهید ســولەیمان بللوری شــەو و رۆژ لە هەوڵی یارمەتــی و پــارە و شــتوومەک کۆکردنەوەدا بوو بۆ پێشــمەرگەکانی یەکێتی و وێنە و پۆســتەرەکانی مام جەلال و سەرکردەکانی تری چاپ و بڵاو دەکردەوە.

لــە بەرامبەردا ســەرانی قیادە موقەت لە ورمێ و کــەرەج لە لایەن شای ئێرانەوە یارمەتی دەدران و نەسریەی باشیان پێ دەدرا.

زۆری نەبــرد شــای ئێران ڕووخا و حکومەتی تازەی ئیســلامی بە ڕابەریی خومەینی هاتە سەرکار و دەسەڵاتی ئێرانیان گرتە دەست.

لە زســتانی ١٩٧٩دا شۆڕشــی ئێران کرا و لە هاویندا هێرش کرایە ســەر کوردســتان و لە پــاوە و مەریوان شــەڕی خوێنــاوی لە لایەن پاسداری خومەینییەوە بەسەر کورددا سەپا.

کەســێکی زۆر نزیک و خزمــی مەهابادیم لە حکومەتەکەی بازرگان و بەنی سەدری سەرۆککۆمار، جێگری وەزیر بوو. گێڕایەوە «لە تاران لــە مەکتەبی بەنی ســەدر لەگەڵ چەند وەزیرێکدا یــەک لەوان داریوش فروهەر دانیشــبووین، لەنــاکاو گوتیان ئاغای ئیدریــس بارزانی داوای دیدار دەکات و لێرەیە:

گوتی هاتە ژوور، من یەکسەر ناسیم، بەس ئەو منی نەناسی.

بەنی سەدر بەخێرهاتنی کرد و دانیشت. ئیدریس بارزانی بە فارسی قســەی کــرد و گلەیی و گازەنــدەی هەبوو لەوەی کە دوای شۆڕشــی ئیسلامی و نەمانی شا کەس پێیان ڕاناگا و لەوپەڕی خراپیی ماڵیدان.

بەنــی ســەدر لێی وەدەنــگ هات و زۆر بە توندی بــە گژیدا هات و پێی گوت ئێمە ناتوانین هەر وا بە بەلاش بەخێوتان بکەین، باشــە ئێمە یارمەتیــی ئێــوە دەدەین و بەخێوتان دەکەیــن و مەقەڕەکانتان بە دژی جەلال تاڵەبانی و سەدام پۆشتە دەکەین، ئەدی ئێوە چیمان بۆ دەکەن؟!

خۆتــان بــاش دەزانن دنیــا دوژمنایەتیمــان دەکات و ئێمــە تازە لە شــۆڕش ســەرکەوتووین، ســەدام کوردەکانی ئێرانی لێ هان داوین و ئەوەتا بەنیازن ئێران لەتوپەت بکەن، ئەرتەش شــەڕ ناکا و پاســداریش

تــازه و بێئەزمــوون و زۆربەیان منالّن. ئەگەر ئێوە خۆتان بە دۆســتی ئێمــە دەزانن دەبــێ لــەم ڕۆژەدا یارمەتیمان بدەن بۆ ئــەوەی ئێمەش یارمەتیی ئێوە بدەین!

ئیدریس دەڵێت: جا ئێمە هەمیشە ئێرانمان بە دۆستی خۆمان زانیوە و خۆشمان بە ئێرانی دەزانین و فیداکاریمان هەر کردووە بۆ ئێران!

بەنی ســەدر دەڵێ ئێســتا ئێمە لە کوردســتان کێشەی دێموکرات و کۆمەڵەمان هەیە، ئێوە دەبێ بچن و ئەوانەمان لە کۆڵ بکەنەوە، چونکێ ئەوانە دۆستی دوژمنی ئێوەشن، واتا سەدام!

ئیدریس هەر لەوێ سۆزی پێ دەدات و بەنی سەدریش ئەمر دەکات ئەو نەسریە ٥ ملیۆن تمەنەی ڕایانگرتووە بۆیان بگێڕنەوە و هەر وەک زەمانی شا یارمەتی بە بنەماڵەی مەلا مستەفا بدرێ».

ئــەو جێگــری وەزیــرە لە درێــژەی گێڕانــەوەی ئەم ڕاســتییە تاڵە مێژووییەدا گوتی: چیی وای نەبرد داســتانی قەبردانەوەی مەلا مستەفا ســاز بوو، دواتر شــەڕی دێموکــرات و کۆمەڵە لە لایەک و پاســدار و قیــادەی موەقەتــە لە لایەکی تــرەوە زۆربەی کوردســتانی ڕۆژهەڵاتی گرتــەوە و لــە یەکەم هەنگاودا شــەڕی جــادەی سەردەشــت-خانێ و شەڕی گرتنەوەی شاری شنۆ و زۆر شەڕی دیکەش.

کشانەوە لەناو شارەکان

مامۆســتا برایم و بەشــێک لە هاوڕێیان، وەک جــەلال و حەبیبوڵڵا کێلانە و بەشــێکی زۆر لە خەڵک و مامۆســتا و پێشــمەرگەی تازە، بە فەرماندەیی مامۆستا برایم گەیشتبوونە کێلانە و مەقەڕێکی گەورەیان لەم گوندە خۆشە دانابوو. لە بن شاری سنە دێیەکی لێیە ناوی حەسەنئاوایە، بەشــێک لە پێشمەرگەکان لەگەڵ حەبیبوڵڵا لەم دێیە دامەزرابوون و لە کەمیندا بوون بۆ ئەوەی ئەرتەش و پاسدار پێشڕەوی نەکەن بۆ دێهاتی ســەرووتر و شــوێنی ســەرکردایەتی لە کێلانە. جارێکی دەســتەیەکی پێشــمەرگەم برد بۆ حەســەنئاوا و ڕێک کەوتمە شــەڕێکی قورس، کە

هێرش کرابووە سەر پێشمەرگەکان لە قەڵای حەسەنئاوا پێش ئێمە، باش بوو بە هەمووماں وەستاین و پاشەکشەیان پێ کرا و بوو بە سەرکەوتنێکی گەورە بۆ پێشمەرگە. ڕۆژانە لەو گوندانەی سەر ڕێی سنە و کێلانە وەک دەربەندە، کانی مشکان، کەرجۆ، مەلکشان و...، زۆریان چووم، بەڵام ناوەکانیانم بیر نەماون، مەترسیی هاتنەپێشی پاسدار و حکومەت هەبوو، پێشمەرگە شەو و ڕۆژ لە کەمیندا بوو، کاک یەدوڵڵای گوڵچینی (دلێر) برای شەهید سەلاح گوڵچینی فەرماندەی ئەم ڕێگەیە بوو، لە کانی مشکان لە سەنگەردا بوون. دیار بوو تا ئێمە لە مەریوان گەڕاینەوە هەموو کۆمەڵە بە دوو ڕێی جیاواز شاریان چۆڵ کردبوو، بەشێکی زۆر لە خەڵکی مەدەنی و شار و هەوادار و پێشمەرگە بە فەرماندەیی کاک شوان، بەرەو باکوور و ڕێی دیواندەرە پاشەکشەیەکی مێژوویی و زۆر سەلامەتیان کردبوو بۆ دەرەوەی شار و دێهاتەکان. بەشێکی تر هەر بەم چەشنە بە سەرپەرشتیی مامۆستا برایم و جەلال کێلانە بەرەو باشوور و کێلانە هاتبوون و لە زۆربەی گوندەکان مەقەڕ و پێشمەرگەیان بڵاو کردبووەوە. من لە ڕێگەی مەریوان تەنیا ئەم بەشەم ئاگا لێ بوو و زورتر لە ژێر فەرمانی مامۆستا برایمدا بووم.

کوڕگەلێکی زۆر هاتبوونە دەر و چەکیان هەڵگرتبوو، خوێنشیرینی وای تێدا بوو هەر بە لێوان دەخوران، زۆربەیان لاو و کەمتەمەن بوون، زۆرتر لەگەڵ مامۆستا برایمدا دەهاتن و دەچوون، کوردییەکیان قسە دەکرد بۆ منی سابڵاغی و تێکەڵ بە باشوور، بووبووە جێی بەزم و فشقیات و پێڕابواردن. ئەو باوەحیزانەش وەک خۆیان دەبێژن قسوریان نەدەکرد لە نوکتە و ڕابواردن بە من و سابڵاغی، دەیانگوت ئەم هەتیمگەلە مەهابادییانە بە هەموو شت ئێژن «وانێک»، تەنانەت بە قاسملوو ئێژن «وانێکلوو». منیش وەڵامم دەدانەوە و دەمگوت ئێوە بە «جەولە» ئێژن «پێکنیک» و بە دایە ئێژن «ماما» و بە پشیلە دەڵێن «کتک» و بە بێچوەکەی ئێژن « بەچکە پشیلە»! من بۆ خۆڕێکخستن و تێکەلاوی لەگەڵ هەموان زۆر باش بووم، لە هەموو مەقەڕەکان،

که وەژوور دەکەوتم شــەرم و شــتی وا نەبوو، یەکەندەردوو دەبوومە خاوەن ماڵ و بە شەڕەجنێو و فشقیات، دۆستی زۆر باشم دەدۆزینەوە. ماوەی وەستانم لەم مەقەڕانە بۆ من زۆر خۆش بوو، کۆمەڵێک دۆستی باشم پەیدا کردن، کە ئێستاش هەر شانازییان پێوە دەکەم و ئەزموونێکی گەلێک باش و بەنرخ بوو، بۆ ئاشــنابوونم بە جۆگرافیا و کۆمەڵناســیی ئەم ناوچە گرنگ و بەپیتەی کوردستان.

مەقەڕی تازە

ڕۆژێکیان لە کێلانە مامۆستا برایم گوتی لەگەڵ جەمال و مەنسووردا بڕۆ بۆ تەوریوەر و ئەو کۆمەڵە مامۆستا و فەرهەنگیی شاری سنە کە هاتبوونە دەر با بچن لەم پشــت شــاخانە لەم دێیە مەقەڕێک بکەنەوە و فشــار لێرە کەم بێتەوە. هەرچی هەبوو بار کرا لە پێداویســتیی مەقەڕ و خۆیان لە پشــتەوە سوار بوون، گەیشتمە کاک دلێر لە کانی مشکان، ڕێک لە سەر جادەی سنە بوو، ئاگادارم کرد دەچم و ئەوانە دادەنێم و دەگەڕێمەوە، لە خوار کانی مشــکان بەرەو حەســنئاوا و سنە ڕێگەیەک جیــا دەبووەوە بــەرەو ناوچەیەکی پڕ لە دێهات و چڕ و شــاخاوی، بە ڕێگەیەکی دوورودرێژ و پڕ لە مەزرای شــلک (توو فەڕەنگی) گەیشتینە تەوریوەر، دێیەکی جوان لە بەرزایی و ناوەڕاستی کۆمەڵەشاخێک. ئەو شــەوە ماینەوە و یارمەتیی مامۆستایانمان کرد بۆ کردنەوەی مەقەڕ و دامەزراندنیان.

ڕۆیشتن بەناو ئاگردا

پێشــتر لەگــەڵ جەمالدا لــە هاتنەوەمان لــە مەریوانەوە بۆ ســنە و کێلانــە، بە خێرایی بە ڕێی دزلێدا، ئەم ناوچە و دێهاتەم بینیبوو و پێیدا گوزەرم کردبوو. گەر بچیتە موسەلەسی نێوان ڕێگەی مەریوان بۆ سنە و ســنە بۆ کامیاران و کامیاران بۆ مەریوان و پانتایی نێوان ئەم ســێ ڕێگەیــە، ئــەوە ناوچەیەکی پڕ لە شــاخ و هەڵدێر و زەویی پڕ لە پیت و

بەرهەم، چەم و کانیاوی فێنک، دەتهێننە سەما و سەرمەستی لە بەشێک لە بەهەشتی کوردستان. لە مەریوانەوە بە ڕێی سەوڵاوا بەرەو دزڵی، ئەوجار شۆڕ دەبێوە بەرەو هەورامانی تەخت، لەوێشەوە بۆ ژیوار، چەشمیدەر، ژان و بێساران، هۆیە و ئەویهەنگ، هەشەمێز و حەلوان، تەوریوەر، تەختە و زنان، کێلانە و مەلکشان و دەیان لادێی بچووک و خنجیلانە، کۆکەرەوە و ناوی بنێ ژاوەرۆ.

بەیانی زوو هاتین بڕۆینەوە بەرەو خوار و کانی مشکان تەتەرێک بە پشت شاخاندا بە پێ گەیشت، مامۆستا برایم لە کێلانەوە ناربووی بە پەلە کە بە جادە و بە ماشێن نابێ بگەڕینەوە و شەوی پێش، ئەم جادەیە پاسدار گرتوویەتی. کاک دلێر لە کانی مشکانەوە بۆ لای کێلانە مینی چاندووە و لە کەمین دایە بۆ هاتنی ستوون. گوتیان باشترە هەر بە پێ بە شاخەکانی پشت تەوریوەردا سەرکەوین و ڕوو لە کێلانە بکەین. گوتم، سیمورغ بە جێ ناهێڵم و دەبێت ڕێگەیەک بدۆزینەوە. بە شاخ و دۆڵ و هەڵدێر تۆق درابووین و تەنیا ڕێگەی سەیارە ئەوە بوو کە پێیدا هاتبووین. لەگەڵ جەمال و یەکیدیدا وا بزانم مەنسوور بوو، وردەوردە هاتینە خوار، هەموو وڵات بۆنی ترس و شەڕ و چۆڵکردنی لێوە دەهات، بە هەزاران دۆنم شلک خەریکی پێگەیشتن بوو، هەر بە تەتەرەکەی کێلانەدا جوابمان بۆ کاک دلێر نارد شەوانە جادەکە پاک بکاتەوە و ئاگای لێمان بێ وەسەر مینی خۆمان نەکەوین. وا دیار بوو حکومەت لە حەسەنئاواوە هاتبووە سەر سێڕاکە بەرەو کانی مشکان و نیازی گرتنی مەقەڕ و مەکۆکانی پێشمەرگەی هەیە لە مەلکشان و کێلانە و کەرجۆ و هەموو ناوچەکە. بەجێهێشتنی سیمورغەکە بۆ من بە ڕوانینی ئەوکاتم، لە کاتی گەڕانەوەمدا بۆ ناوچەی مەهاباد، وەک حەیاچوون بوو. لەم هەست و پەژارەیەم جەمال ڕێک وەک هاوڕێیەکی دڵسۆز هاوڕای من بوو، هەموو ڕێگەیەکی تاقی کردەوە بۆ ئەوەی ماشێنەکە جێ نەهێڵین. لە زۆر شیو و دۆڵ و شاخی بێجادەمان دا و ڕێ نەبوو. هێندەمان شلک خواردبوو تووشی زگەفیرە و ژانەزگ بووبووین، وا

بزانم سەرەنجام دوای دوو ڕۆژان و دوای چاودێریی ورد لە دوورەوە لە مۆڵگەکانی دوژمن و جووڵەیان بە ڕۆژ و شەو، بڕیارمان دا هەر کە تاریکــی داهات، هەتا هێزی تێدایە ســیمورغ وەنێــو خەین و تەنیا چەند مەترێکــە و بە ناویاندا دەرباز بین، یــان ئەوەتا دەپێکرێین، یان دەرباز دەبیــن و خۆمــان لەم گەمارۆیە ڕزگار دەکەین. تفەنگ لە ســەر پێ، بە تاریکــی وردەوردە لێیان نزیک بووینــەوە، هاتین بەرەو مۆڵگەکەیان و بەبێ گڵۆپداگیرســاندن وەنێویان کەوتین، بەڕاستی سیمورغ دەفڕی، بە ســەدان تەقەمان لێ کرا، نەوەســتاین و خۆمان گەیاندە جادەکەی کانی مشکان، ئەوجار دڵەڕاوکێی پاکیی جادەکە لە مین و مەنجەڵی تەقەمەنیی خۆمــان، هیچ عیلاج نەبوو نەدەکرا چرا هەڵکەین یان دابەزین، دیســان ئاسانترین و مەترسیدارترین ڕێ وەنێو کەوتن بوو، نزیک کانی مشکان کاک دلێــر و پێشــمەرگەکان ڕایانگرتین و دەباوەشــیان گرتین، تاریک بوو نەماندەزانی ســیمورغ چیی بەســەر هاتووە، دلێر گوتی ئەوە دوو ڕۆژە ئێواران دێم و لەبەر ئێوە جادەکە پاک دەکەمەوە. بەجێمانهێشتن و گەڕاینەوە کێلانە، مەقەڕی ســەرەکیی مامۆســتا برایم، کە بۆ دانانی مەقەڕی مامۆســتایان ئەم بەڵایەی بەسەر هێنابووین. بەیانی بە بینینی ســیمورغ بە ڕووناکی، کەس بــاوەڕی نەدەکرد ئێمە ســێ کەس لەناو ئــەو ماشــێنەدا بووین و هیچمــان بریندار نەبووین، بە دەیان فیشــەک سیمورغیان پێکابوو، بەس ئێمە نا!

شەڕ لە بانە

لە ســەقز و حەمالئاوا، لە فەیزوڵڵا بەگی و چوارڕێی چاپان، لە سنە و ئاویــر و حەســەنئاوا و کێلانە و تەوریوەر، لــە مەریوان و زرێبار و گەردەنەی گاڕانەوە یەکسەر بەڕێ کرام بە خۆم و سیمورغەوە ئەوجار بۆ بانە. بانە چ بانە، بەڕاستی وێران بوو بانە.

شــار بــە هەزاران تــۆپ و هاوەنی بەرکەوتبــوو، گەڕەکەکان بۆنی دووکــەڵ و خوێنی لێ دەهات، شووشــە پەنجەرە بە ســاغی، بە کەمی

دەبینــدران، زۆربــەی ماڵەکان بــە ئاوەڵەیی بەجێ هێشــترابوون، کاک حەمــەی شــافعی بەرپــرس بــوو، وا بزانم هــەر ماڵەکــەی خۆیان یان هاوڕێیەکیــان لە کۆڵانێکی تەنگەبەردا شــوێنی دامەزران و حەوانەوەی دەستەیەک لە پێشــمەرگەکان بوو. لە پادگان و کونەڕێوییەوە ئەمانیان لە شــار و گەڕەکەکان هەڵگرتبوو، دەنگی ناخۆشــی قەناسە هەردەم لە بــن گوێت دەزرینگایەوە، گرمەی تۆقێنەری هاوەن هەر لەناکاو لادیوار و پەنجەرەیەکی دێنا خوار. قەرار بوو تەنیا پەیامێک بگەیەنم و بڕۆمەوە بۆ مەهاباد، کەچی چەند ڕۆژ هێشــتیانمەوە. کۆمەڵە و پێشــمەرگایەتی وا بوو؛ هەموو شــوێن ماڵە خۆت بوو، هەموو بەرپرســێک مەسئوولی تــۆ بوو، هەمــوو پێشــمەرگەیەک هاوڕێت بوو، چــوون و گەڕانەوە لە دەســەڵاتی تــۆدا نەبــوو، هیــچ هەڵبژاردەیەکت بــۆ دیاریکردنی جل و خــواردن و چوونــی حەمام نەبوو، لە هەر شــوێنێک کــراس و پانتۆڵ و پشــتێندت ڕزیبــا و دڕابــا، لەونــاوە چــی هەبا ئیی خــاوەن ماڵ یان پێشــمەرگەی تر یەکســەر بــەکارت دێنا و دەبوو بە ئیــی تۆ، خواردن هەرچی داندرابا و هەبا دەبوو بیخۆیت، خۆشۆرین دەبوو هەڵکەوتبا و تۆش بیقۆزیتەوە، کە من هەموو جار ئیهمالم دەکرد و دەمدا بە کەسی تر. بیرم ناچێت لە زرێبار کە جەمال بە زۆر جلەکانمی لە بەر داکەندم و خۆم شوشــت، پشتێندەکەم قەف قەف هەڵدەوەری و ڕزی بوو. ئەسپێ بە دەیان جار نیوەی بەسەر چووەتە ناو پێستی قاچ و ڕانم و نیوەکەی تری لە قونەوە لە دەرەوە بووە، ڕامکێشاوە و هێناومەتە دەر، لە ئاست نەخۆشــی پێســت و ئەم شــتانە زۆر بەختم هەبوو، زۆر کەم نەخۆش دەکەوتم و بەرگریی سیستمی لەشم زۆر کارا بوو.

کورگەلــی بانە باســیان لە گرتنــی کونەڕێوی، یان پــادگان دەکرد، پلانیان دادەڕشــت هێرش بکەنە ســەر پــادگان. ئێــوارەی ١٩٨٠/٥/٢٤ بەرامبــەر بە ســێی جۆزەردانی ١٣٥٩ پێشــمەرگەکان وەڕێ کەوتن و خۆیان لە پادگان نزیک کردبووەوە تا ئەودیوی تەلە دڕکدارەکان و ناو حەوشــەی پادگانیــش چووبوون. زۆر بە خەســتی تەقەیان لێ کرابوو

و بە پەلەپروزکێ پاشەکەشـەیان کردبوو. حەمەفیشـەک پێشـمەرگەی زۆر ئازا و بوێری بۆکان بریندار دەبێ و دوو پێشـمەرگە بە ناوەکانی ڕەحمان سـەباری (فەیزی) و مەنسـوور ئەحمەدی هەر لەوێ شـەهید دەبـن و بەجێ دەمێنـن، دواتر حەمەی شـافعی بەرپرسـی کۆمەڵە لە بانـە خـۆی و یەک دوو کەس دەچن و هەرسـێکیان هێنـاوە بۆ مەقەڕ و حەمەفیشـک هـەر زیندوو بوو، حاڵی زۆر شـپرزە بـوو، گوتیان با عەلی بە سـیمورغ بیگەیەنێتە بۆکان و خەستەخانە، کە مردیش لە ڕێ، مەیتەکە بەرەوە بۆ بۆکان. جێیەکی نەرم و پڕ لە بەتانی لە پشتەوە بۆ حەمە خوش کرا و بە دوو پێشمەرگەی بۆکانەوە ڕێمان گرت بە دێهاتی پشـت جادەی بانە – سەردەشـت و سیسـێر و گەورگایەتی گەیشتینە بۆکان و حەمە هەر زیندوو بوو. دامانگرت و تەسلیمی نەخۆشخانەمان کرد. دوای سـێ چوار سـاڵان لە باشـوور لای یەکێتی بووم، بیستم لە ناوچەی بۆکان حەمە بووەتە جاشـێکی زۆر گیان سـەخت و دڕندە و چەند پێشـمەرگەی شـەهید کردووە، دواتر بە دەسـتی پێشمەرگەکانی کۆمەڵە دەکوژرێت.

ڕۆژی سـێی مانگی ٦ی ١٩٨٠ بانە بە یەکجاری گیرا و پێشـمەرگە بانەی چۆڵ کرد.

٢٣

گەڕانەوە بۆ سابلاغ

دوای زیاتــر لــە مانگ و نیوێک لە ناوەڕاســتی مانگی جۆزەردان و ئاخــری بەهاری ١٩٨٠دا، پاش ئەو هەموو گەڕان و بینینی وێرانبوونی چــوار لە شــارە جوانەکانی کوردســتان و تۆماری دەیان حەماســە و فیداکاریی خەڵک و پێشمەرگە، شەڕی کۆڵان بە کۆڵان و دەستەویەخە، گوزەر بەسەر ئەو هەموو ناوچە و مێرگ و دەشت و هەزار بە هەزاری شــاخ و جادەوبانی کامیاران، مەریوان، سنە، سەقز، بانە و سەردەشت بە خۆم و ســیمورغە شــەکەت و برینداره‌کەم گەیشــتمەوە ســابلاغی مەکۆی یارانی وەلفەت[1] پێگرتووم.

تەمومژ بەشــێکی جیانەکراوەیە لە مێژووی کەشــوهەوای ســابلاغ، ئەمجارە خەمیشــی هاتبووە ســەر، خەریک بوون بەیەکەوە سابلاغیان دەخنکاند. دوای گرتنەوەی ئەم شــارانە هەمــوو دەیانزانی ئیتر نۆبەی ســابلاغە و درەنگ یا زوو دەبێت چاوەڕێی ناشــتنی خۆی بێت. دار و دیوار، وردودرشت، تۆزی ترس و وەحشەتی بەسەردا باریبوو. پڕ بوو لە ئاوارەی ســەقز و ســنە، دەوڵەمەند و ئەوانەی بۆنی شەڕ لە حەوت لاوە دەکــەن، یــان باروبنەیان کۆ کردبووەوە بۆ تــاران و تەورێز، یان بەتەمای جێهێشتن بوون.

سەلاح شەمسی بورهان

بــە شــەو و ڕۆژ، زۆر بــە وردی خەریکی کێشــک و حەرەســیات بووین، نەک لەپڕدا بێنە دەر لە پادگان و هێرش بکەنە ناوشار. شەوانە تــا ڕۆژ، بــە ســەرە بە ســواری لەندڕۆڤێرێک دوو دوو بە ناو شــاردا

١- وەلفەت، ئۆگری، خووپێوەگرتن، ئۆلفەت.

دەسـوورِاینەوە و گەشـتیمان هەبوو. یەکەم مانگی هاوین بوو شەوی دوازدەی پووشپەڕ لەگەڵ یەکی دیکەدا حەرەس بووین و بە ماشێنەکە ئەوبـەر و ئەمبـەری شـارمان دەکـرد، خەڵـک خەبـەری پـێ داین لە گەڕەکی فەرهەنگیان تەقە بووە. گەیشـتین گوتیان، تەقە لە کاک سەلاح شەمسـی بورهان کراوە و ڕفاندیان بۆ شێرەخورشـید (خەستەخانەی سـابلاغ)، چووین بەداخـەوە کاک سـەلاح تیـرۆر کرابوو و شـەهید بووبـوو، خزم و کەس و ئامۆزاکانی بە دیارییەوە بوون. کاک سـەلاح یـەک لە خوێندکارەکانی دەرەوەی وڵات بوو، ئەندامی کۆنفدراسـیۆنی دانشـجووەکانی ئێران بوو لە ئەورووپا، لە ڕووخانی شـا گەڕابووەوە وڵات، لـە بنەماڵەی ئایینی شەمسـی بورهان و شـێخانی بورهان بوو، برای کەسایەتیی ناسراو حاجی شێخ عەوڵای کولیجە بوو، کۆمۆنیست و ئەندامـی بـەرزی سـازمانی ئیتحادیـەی کۆمۆنیسـتی و هـاوڕێ و هاوخەباتـی نزیکـی کاک ئەمیر حەسـەنپوور بوو، کـە ئەویش هەر لە ئەمریکاوە هاتبووەوە، بەشـدارییان دەکرد لە شۆڕشـی بەرگریی گەلی کـورد دژ بـە حکومەتی خومەینی. وا بڵاوکرایـەوە لەبەر دژایەتی و لە قاودانی سیاسـەتی سازشکارانەی حیزبی تودە و دێموکرات بە دەستی چەند بەکرێگیراوێک تیرۆر کراوە. مەرگی کاک سـەلاح وەک کۆستێکی گـەورە وا بوو بۆ هەموو ئازادیخواز و مرۆڤێکی چەپ و عەدالەتخواز، ڕێوڕەسـمی ناشتن و بەخاکسپاردنی لە (١٩٨٠/٧/٣) نیشانی دا سابڵاغ هەر هەمووی بۆی بە پەرۆش بوو.

«مامۆستا هێمنی شاعیر جاشی میللییە»

لـە مانگەکانـی پووشـپەڕ و گەلاوێژ ئیتر سـەرکردایەتی و دەفتەر سیاسیی حیزب و کۆمەڵە لە شار چووبوونە دەر، حیزب لە دۆڵی شێخان بوو، کۆمەڵە لە ئاجیکەند و خوراسانە و عیلمئاباد بوون، حیزب حەولی دەدا بە هەر جۆرێک، کە بووە شـەڕ نەبێت و لەگەڵ حکومەت بسازێن، گەلاڵەی خودگەردانی، شەش مادەیی، خودموختاریی ئیسلامی، هیچیان

قبـوولّ نەکـران و حکومەت بڕیاری خۆی دابوو تەنیا کاتی دەکوشـت بـۆ گرتنەوەی سـابلاغ، کـە بە سـەری مارەکە و فیتنەکەیـان دەزانی. سـازمانگەلی دیکە زۆربەیـان بە تایبەت کۆمەڵە، حیزبـی دێموکراتیان بـە سازشـکار دێنا ناسـاندن و ڕۆژانە شەڕەقسـە و بەیاندەرکردن و جاروبار بەریەککەوتنی هەواداران و تەنانەت پێشـمەرگەکانیش ڕووی دەدا. تاقمـی حەوت کەسـی جیابـووەوە لە دێموکـرات کەوتبوونە بەر شـاڵاوی ئیهانە و لێدان و گرتنی سـەران و پێشمەرگەکانی دێموکرات، تەنانەت مامۆسـتا هێمنی شـاعیریان بە جاشی میللی ناو دەبرد و مامە غەنـی و ئەوانـی دی هەموو لە حەشـارگە و لە شـارەکانی ئێران و لە پەنـای حیزبـی تودەدا بەسـەریان دەبرد و بە ئاشـکرا خومەینییان بە دژەئیمپریالیسـت دەزانی و دیفاعیان لێ دەکرد، بە تایبەت کە شـەڕی ئێران-عێراق دەسـتی پێ کردبوو، ئەو شەڕەشیان بە شەڕی نیشتمانی دەزانی و بە ڕای ئەوان دەبوو بەرگری لە ئێران بکرێت و تەنانەت بۆی بچنە بەرەی شـەڕیش. هەڵبەت چیی وای نەبرد، لە پاییزدا چریکەکانی فیداییـش چوونە بەرەی دیفاع لە «شـەڕی میهەنی» واتا نیشـتمانی و کوردسـتانیان چۆڵ کـرد و چوونە پاڵ حکومـەت. بوونە دوو بەش و ئینشـقاقێکی گەورەیان بە ناوی زۆرینـە و کەمینە لێ کەوتەوە. چریکە فیداییەکانی ئەکسەرییەت چوونەوە لای حکومەت و چریکە فیداییەکانی ئەقەلییەت هەر لە کوردستان مانەوە و درێژەیان بە شەڕ دژی کۆماری ئیسـلامی دا. بەشی زۆرینە دەستیان نەپاراست لە لێدان و بێهێزکردنی بزووتنەوەی بەرگریی گەلی کوردسـتان و لە لێدان و لەقاودانی هێزی پێشمەرگە و لایەنگرانی ناوشار و ڕێکخستنەکانی هێزگەلی وەک کۆمەڵە و دێموکـرات، چـی خراپ بوو بە دژی ئـەوان و بەرگری لە حکومەت، کردیان و چوونە بنباڵی حکومەتی ئیسلامیی خومەینی.

قسـە و مقۆمقۆیکردنـی شـەڕ لەناو شـار، لە لایـەن دێموکرات و کۆمەڵەوە، بووبوو بە جەمسەری جیاوازیی بیر و بۆچوونەکان، دەبوو هەموو وێکڕا بڕیار بدەن شـەڕ لە ناو شـاردا بکرێت، یان بۆ دەرەوەی

شـــار بگوازرێتــەوە؟ ئەمە بڕیارێکی ئاســـان نەبوو، لە دەســـتی لایەکدا نەبوو، حیزب یەکدەســـت نەبوو، هەبوو دەیگوت با وەک ســـتالینگراد و لینینگرادی لێ بکەین، هەشـــبوو دژی ئەم شـــەڕە بوو، بە تایبەت لەناو شـــار. هەرچی کۆمەڵەشـــە دیار و ئاشـــکرا هەر وەک لە شارەکانی دی کردبووی، لایەنگری بەرگری و دیفاع لە شارەکان بوو، هەرچەند ئەوەی وەک موزایـــدە بـــەکار دێنا، دەنا کۆمەڵە بە تەنیا نـــە توانای مادی و نە هێزی پێشمەرگەی ئەوەی هەبوو بەرامبەر دەوڵەت، شارەکان بپارێزێت و ئەزموونـــی ئـــەو دوو مانگـــی ڕابـــردووش ئەوەی بە ڕوونی نیشـــان دابوو، بەرگری لە شارەکان تەنیا بە خوێن و لەناوچوونی خەڵکی شار، چ لەباری گیانی و چ مادی، تەواو دەبێت.

دارساوێن و شندرە

دیســـان مەفرەزەکەمانیان کۆ کردەوە و گوتیان ســـتوونێکی گەورە و بەهێـــز لە ١٣٥٩/٦/١٤، (١٩٨٠/٩/٥) لە بانەوە ڕووی لە سەردەشـــت کردووە بۆ پاڵپشـــتی پادگانی سەردەشـــت و گرتنەوەی شـــار. بە پەلە بەڕێیان کردین هەر هەموو بە ســـواری ســـیمورغ بۆ لای دارساوێن و ناوچەی بانە.

بە سیسێر و گەورکایەتیی بۆکان و مەهاباددا، گەیشتینە دێی شندرە لە پشتی دارســـاوێن. ڕەحیم قادری بەرپرسی سیاسیی مەفرەزەکەمان بوو، مامەڵە و هەڵســـوکەوت لەگەڵیدا زۆر خۆش بوو، هەرگیز کەســـی نەدەڕەنجانـــد و زۆر خاکـــی و بێدەعیی بوو. فڕەفڕی کۆپتەر و تەیارەی شـــەڕ، خەڵک و پێشـــمەرگەیان هەراســـان کردبوو. دەرکەوت لە ســـەر جـــادەی بانە-سەردەشـــت لە خوار دارســـاوێن بەرەو سەردەشـــت لە ســـتوونەکەیان داوە و ڕایانگرتـــووە و بەرگرییەکی ســـەخت لە خۆیان دەکـــەن و وا دیـــارە بە تەمـــای یارمەتیگەیشـــتنن، دەبێـــت خۆڕاگر بن. چەند هێرشی پێشـــمەرگەکانیان وەڵام دابووەوە و تێکیان شکاندبوون. لەســـەر جادە خۆڵەکەی بانە بۆ سەردەشت، مۆڵگەیەکیان دامەزراندبوو

و دەوری خۆیان بە سەنگەر قایم کردبوو. لە شندرەوە سەرکەوتین بەسەر ئەو یاڵەی ڕووی لە جادە و پشتی لە شندرە بوو. لە ئاسۆی ڕوانین بە هەردوو دیودا دامەزراین، پێشمەرگەی زۆربەی لایەنەکان، حیزب، پەیکار، چریکی فیدایی و کۆمەڵەی ناوچەی بانە و سەردەشت، دەستەی ئێمە لە مەهاباد و دەستەیەکی سەقز لەم ناوە بووین. خەڵکی ئەم ناوە زۆر هەژار و نەدار بوون، لەگەڵ ئەوەی هیچمان لەماڵیاندا نەهێشتبوو، هەر بە ڕەحم و بە خزمەت بوون بۆ پێشمەرگە. بە هۆی ئەوەی مەڕیان نییە و تەنیا دوو سێ سەر بزن نەبێ، لە شیرەمەنی و گۆشتدا زۆر بێحاڵوماڵ بوون. گوێز و بادام زۆر بوو، لە دارسێوەکانی ناو دارستانەکان مرەبایەکی زۆری سێویان هەبوو، هێندەم مرەبا و گوێز خواردبوو، شەوانەش خەونم پێوە دەدیتن.

تابلۆیەکی تۆقێنەری دۆزەخییانە

دەبوو شەو و ڕۆژ بە پانی ئەم یاڵە و ڕوو لە جادە و مۆڵگەی دوژمن لە سەر جادەکە، چاو و گوێمان کراوە بێ و لە کێشکگرتندا بین، نەکا لەناکاو سەرکەون و بێنە سەرمان و دێی شندرە کە پڕ بوو لە پێشمەرگە، بیگرن. هەر شەوەی دەستەیەک دەچووین و تا بەیانی چاومان لە خوارەوە دەبڕی و چاودێریی جووڵە و هاتوچۆیانمان دەکرد. بە ڕۆژ شەڕەتفەنگ و هاوەن و دۆشکە دەستی پێ دەکرد، چەند جار بە هاوەن، هێزی پێشمەرگە شپرزەی کردن و ویستمان بۆیان دابەزین و بیانگرین، بەڵام هەرجارە کۆپتەر و تەیارە لێی دەداین و دەکشاینەوە ناو چڕەدار و سەر شاخەکە. ئێمە بۆ چەند ڕۆژ چووین و ئەوە نزیک بە مانگە لەم سەر چیا و لە سەر زگی ئەم چەند ماڵە فەقیرەی شندرە بەبێ خۆشۆرین و خواردنێکی باش شەومان ڕۆژ دەبووەوە، نە ئەوە بوو ئێمە دەروەستیان بین و نە ئەوەش بوو ئەوان بە لایەکیدا بخەن و ڕزگارمان بێت لەم شەڕە تاقەتپڕووکێنە. نازانم دوای نزیک بە مانگ بوو؛ کە ئێمە لەوێ بووین و داوای گۆڕینمان لە

کۆمەڵەی مەهاباد کردبوو، پاشـنیوەڕۆ سەردەکەوتین بۆ سەر یاڵەکە، فڕۆکەیەکی زەبەلاحی ڕەش پەیدا بوو، شتی فڕێ دایە خوار لە بەرمیل گەورەتر و گوتیان ناپاڵمە، ئاگر و دووکەڵ، چاو چاوی نەدەدیت، کۆخە و پژمە و ڕشانەوە، هەموومانی بێتاقەت کردبوو، نەوعێک فسفۆڕ بڵاو بووەوە بەم شـاخەدا بە پێڵاوەکانمانەوە دەنووسـا و گیا و فریزووی دەسـووتاند. حەمەی شافعی، سالار ئاشناگەر، وەستا عەوڵڵای ڕەبەت، عەتـا قورئانـی، تاهیر شـەعبانی، ڕەحیم قـادری، چەند پێشـمەرگەی چریکـی ئەشـرەف و سـازمانی پەیکار لەسـەر یاڵەکە بـوون، ئێمەش گەیشـتین، لەبەر تەقە و هێرشـی پیادەی پاسدار سـەر هەڵنەدەهات و تەقە زۆر بوو، وەک گەلاڕێزان ئەوان کە هەڵدەگەڕان بە دیوی جادەوە بـۆ ئەوەی یاڵەکـە لە ئێمە بگـرن، هەڵدەورین. بە چـاوی خۆم دیم بە دەیان پاسـدار لە داوێنی شـاخەکە کەوتبوون، کەچی هەر دەهاتن و بە الله اکبر و هاوارکردن سـەردەکەوتن. کۆپتەر و هاوەن دیوی شندڕەی وێران کردبوو، گۆڕستانەکەی تەنیشت ئاوایی، پڕ لە داربەڕوو و گوێز و بادام، گڕگڕ دایسـا و لەم سـەرەوە، کە سـەیرت دەکرد، تابلۆیەکی تۆقێنـەری دۆزەخییانە بوو لە کێـل و دارە کورتەبالا و بەرزەکانی ناو گۆڕسـتان، کە مردووەکانی دێنە سەما و زیندوو دەبنەوە لەناو ئاگری جەهەننـەم، بە بڵاوبوونەوەی پزوسـکە وردودرشـتەکان، ئەو لەشـە بێڕوحانـە وێنـا دەکران، بـە ڕژاندنی جۆگەلەی ئاور بـە کونەلووت و دەم و گوێـدا، بە چەقلە سـەما و هـاوار و پێکەنینی ئەهریمەنی بانگیان دەکردین بۆ بەزم و شایی و لۆغانی نەفرینکراوەکان. هەر ئێستا، زۆرم حەز دەکرد نیگارکێش بام و دوای چل ساڵ گۆڕستانی شندڕەم لە ناو ئاگر و بەسـۆتەک[1] کراوی، نەخشـاندبایە و لەجیاتی ئەم نووسینە بە جیهانم ناساندبایە.

١- سۆتەک، زەویی ئاگرتێبەردراو، سووتک.

تابلۆیەک لە دووکەرتبوونی مرۆڤێک

هێرشــی پاســدارەکان بە یارمەتیی کۆپتەر و تەیارە بۆ گرتنی سەر شــاخی شــندرە، دوای زیاتر لە چل شــەو، وا دیاربوو ئیتر بە لایەکدا دەکەوێــت، ئەوان نازانم هێزی تازەیان بۆ هاتبوو یان پشتئەســتووری پاراستنیان بوون لە ئاسمانەوە، کشانەوەیان نەبوو، کەمیان نەدەکرد و یەک دەکوژرا، یەکی دی دەهات، تەنیا چەند کەســێکی کەم مابووینەوە لە ســەر دوندی شــاخەکە، عەتا قورئانی بریندار بــوو، ناردیانە خوار. دوو پێشــمەرگەی نازانــم چریک یــان پەیکار و ڕەزمەنــدەگان تەرمی بێگیانیان لەوێ کەوتبوو، شــەهید بووبوون. لەناکاو هاتنە ســەر و هەر مابوو بە دەست بمانگرن، کەس ئاگای لە کەس نەما و ڕامانکرد بەرەو بەرکاوی[1] کێوەکە و لەوێشرا بۆ ناودێ و چەم و گۆڕستانەکە. کوڕێکی خوزســتانی بە ناوی حەمید لە پشــت ســەرمەوە بوو، تەنیا ڕاکردن و خۆحەشــاردانمان بەدەســتەوە مابــوو، کۆپتــەرەکان وەک ڕاوکردن و تانجی بەسەرمانەوە بوون و ئەوەندە نزم بوون کەسەکان و ناوەوەمان دەدیــت، هەڵگــری نەوعێک ڕاکێــت بوون درێژ و باریک، ڕێک بەســەر مــن و حەمیــدەوە بوون و ڕامان دەکرد. من لــە پەنا جۆگەکە بە قەراغ دیوارەکەیەوە کونێک بوو ئاو دایدڕیبوو، خۆم خزاندە ئەو کونە و سەر و نیوەی لەشم بەدەرەوە بوو، حەمید بە ڕاکردن خۆی لە قەفی دارێکی ناو چەمەکە لە دوو ســێ مەتری من هاڵانــد، هەر ئەوەندە دیم کۆپتەر وەک ڕاوەســتان لەنگەرێکی گرت و بەســەر ســەرمانەوە وەستا، وەک ڕاوچییەکی سەرکەوتوو زەقزەق چاوی تێ بڕین و ڕاکێتێکی لە حەمید و دارەکە گرت، ئێســتاش لەپێش چاومە حەمیــدی وەک لەتکردن، لەت کــرد و بــە کەمتر لە چرکەیەک ئەو ناوە بە خوێنی حەمید خوزســتانی نەخشێندرا و سوور هەڵگەڕا، تابلۆیەک لە دووکەرتبوونی مرۆڤێک، بۆنی دووکــەڵ و بارووت و ســووتانی دارەگوێزێک، ئــەو دیمەنەی تەنانەت فڕۆکەوانەکــەی وا لــێ کــرد من لە بیــر بەرێتەوە، یاخــود دەموچاوی

١- بەرکاو، دامێنی چیا و کێو.

زەندەقچــووی منی بە جووتێک عەینەکی ڕەشــی گــەورەوە دیت و بە بزەیەک بەزەیی پێمدا هاتەوە، وەرسووڕا و باڵی گرت و لەپێش چاوانم ون بوو. کێ دەڵێ تەقەمەنییشی تەواو نەبووبوو؟!

لە خوارەوەڕا دیمانن، ئەوان ســەر شــاخەکەیان گرت و دەســتیان کرد بە دامەزراندنی هاوەن و دۆشــکە و ســەنگەرلێدان، ئیتر شکســت و پاشەکشــەی ئێمــە و ســەرکەوتنی ئەوان لەم شــەڕە دووردوودرێژ و نابەرانبــەر و ماندووکــەرە بە زیانێکی زۆری ماڵــی و گیانی بۆ ئەوان بەئەنجام گەیشــت. تەقە و هێرشی کۆپتەرەکان کز بووبوو، پێشمەرگە هەر کەسە لە شوێنێک و لە بن دار و دەوەن و بەردێکدا بوو، کەس هۆش و ئیلتزامی بە بەرپرس و مەفرەزەکەی خۆیەوە نەمابوو، هەمووومان لەم چەند ســەعاتەی ڕابردوودا بەرپرسی پاراســتن و قوتاربوونی خۆمان بووین.

وردەوردە جووڵە و ملەقوتەمان دەست پێ کرد و هاواری یەکترمان کــرد کــێ ماوە، کــێ برینــدارە؟ لە ڕەبەت و سیســێرەوە دەســتەیەک پێشــمەرگە پەیدا بــوون، دیار بوو خەبەریان پێ گەیشــتبوو، کە وەزع و حاڵمان زۆر شــڕە، دوکتۆر شاکری و دەواودەرمانیان هێنابوو، عەتا قورئانی هەر زیندوو بوو، سیمورغ کە شاردرابووەوە ساغ بوو، دوکتۆر شــاکری و یــەک دوویەکــی دی بریندارەکانیان دەرمان کــرد، گوتیان؛ دەبێت عەتا بگەیەنین بۆ خەســتەخانەی بۆکان، دیســان ســیمورغ باڵی گرت و بەم شــاخ و کێوەدا شــەو درەنگ گەیشتینە بۆکان و گەڕامەوە لای پێشمەرگەکانی خۆمان لە لای سیسێر و دێهاتی گەورکایەتی.

٢٤

شەڕ لە مەهاباد

ناوچەی بانەمان جێ هێشت و دەمانزانی لە مەهاباد لەناو شاردا، شەڕ دەستی پێ کردووە و خەڵک بەر تۆپ و هاوەن دراون. پێشمەرگە بە پارتیزانی لەناو شاردا ماون و مەقەڕەکانی ناوشار کۆ کراونەوە. مۆڵگەی داشامەجید، شاخەکەی بە پاڵ شارەوە کە هەر لە ئەوەڵەوە بنکەیەکی پاسداری لێ بوو، بە قەناس و خۆمپارە هیچ شاری نەهێشتووە و پادگانیش کوێرانە بە تۆپ و خۆمپارە هیچ ناپارێزێت. چەند لە مەلا و پیاوانی نزیک لە حکومەت هاتوچۆی پادگانیان بۆ پاراستنی گیان و ماڵی خەڵک کردووە، بەڵام هیچیان پێ نەکراوە.

پێشمەرگەی دێموکرات و کۆمەڵە بە بڵاوی و لابەلا تەقە دەکەن و زۆرێک لە ماڵەکان زەرەریان وێ کەوتووە، یان ڕووخاون.

نزیک بووینەوە و زانیمان کۆمیتە ناوچە لە زگدڕاوە و مەقەڕی سەرەکیی ناوچە لەم گوندەیە. چووین بۆ ئەوێ و مەفرەزەکەی ئێمە لە شەڕی شندرە و دارساوێن هەموو بە ساغی دەرچووبووین.

زگدڕاو پڕ بوو لە خەڵک، ئەم گوندە بچووکە فشارێکی زۆری لەسەر بوو، دەیان کچ و لایەنگری ناو شارمان هاتبوونە دەر، جێوڕێی خەوتن و خواردن زۆر کەم بوو، دەستەیەک نێردران بۆ قزڵجە و بەشێک بۆ حاجیالێکەند.

خانووە وێرانەکەمان

هەر زوو کاریان پێ سپاردم و گوتیان بڕۆ بۆ ناوشار و تا زووە فریای شیرکەتی نەوت بکەون تا شار بە تەواوی نە گیراوە، تا دەتوانن بەنزین و نەوت و گازاویل بێنن با پاشەکەوتی بکەین. هەر وامان

کرد، دەستەیەکی گورجوگۆڵ لەم هەموو خەڵکەی هاتبوونە دەر پێک هات و بە سواری سیمورغ ڕۆژانە دەیان کەرەتمان دەکرد لە هێنانی سووتەمەنی و خواردن و پێداویستیی مەقەڕەکان و پێشمەرگە. گوتیان پێشمەرگەکان چوون بۆ سەر دوخانیات و تالانیان کردووە، دیواری ماڵی ئێمە لە پشتەوەڕا ڕێک بە حەوشەی دوخانیاتەوە بوو، تاقەتم نەگرت بۆ سەردانی ماڵەوە و هێنانی کەرەتێک سیغار، لەبەر ئەوەی ماڵی ئێمە و دوخانیات لە مەرکەزی شار بوون و ئەگەری هێرش لە پادگانەوە زۆر بوو، بە کەمین و حەزەرەوە لێمخوڕی بۆ کۆڵانی خۆمان. کە ماڵە خۆمانم بە ڕووخاوی دیت و هیچی بە پێوە نەمابوو، تێکچووم و زۆر پەرۆشی ئەو ماڵەم بوو کە تێیدا لەدایک بووبووم و تێیدا ژیابووم. چوومە حەوشە و ناو ژوورەکانەوە، کزە لە دڵم هات و قوڕگم گیرا. فەرشی بەقیمەتی تەوریز هاوەن کوونی کردبوو، لە قاتی سەرەوەی لای خانووی کاکم سەقف نەمابوو، پەنجەرە و دیوار بە نیوەڕووخاوی، خانوو و شارە وێرانەکانی شەڕی جیهانیی بیر دەخستیەوە. قاپوقاچاغ و شووشەواڵە خۆشەویستەکانی دایکم هەر پارچە و لەتێکی لە لایەک کەوتبوو، ژێرخانەکە ئاخندرابوو بە کارتۆنە سیغاری دوخانیات و پێشمەرگەکان ئەوەی بۆیان دەرنەچووبوو، لەم کەلاوەیەی ئێمە شاردبوویانەوە. کوپە ترشیات و ئەنواعی مرەبا کرابوونەوە و دەستیان تێ وەردرابوو. پێشمەرگەی ماندوو دەستیان لێ نەپاراستبوو، تا توانیبوویان مرەبا و ترشیاتیان سەر هەڵگرتبوو و خواردبوویان. ماڵەکە زۆربەی ڕووخابوو، گوتیان لە شەڕەکان دەستەیەک پێشمەرگەی دێموکرات چوونە قاتی سەرەوە و لەوێڕا تەقە و شەڕیان کردووە و پاسداریش دەستی نەپاراستووە لە هاوەن و تۆپپێداداندا. پێشمەرگەی کۆمەڵەش دەستی بەسەر دوخانیاتدا گرتووە و هەموو سیغارەکانیان بۆ دەرنەچووە، لە ژێرخان شاردوویانەتەوە. بە حەسرەت و غەمباری چاوم دەگێڕا و یادگارییەکانی ناوماڵ و ئیی تایبەت بە خۆم بە شکاوی و بە سووتاویی دەدیت، کتێب و وێنەی کۆن

و ئەلبوومی بنەماڵە بە پەرپەڕ کراوی، نوێنووبان و پێخەفی داک و باب و خوشـک و براکان هەمووی لە ناو کەلاوەکەدا کەوتبوونە ژێر خاک. چەند کارتۆن سـیغاری زۆر باشـی وینسـتۆن و ڕۆزمەن و دانهێلمان هەڵگـرت، هاتینـە دەر، لە بەردەرگا دایکم بە بـاوەش و گریانەوە پڕی پێدا کردم. دیاربوو هەموو گەڕەک لە ماڵی میرزا عەلی ئەلاوەیسـی لە ژێرزەمیـن پەنایان گرتبوو، دایە گیـان ئەوە لە کوێ بوویت؟! بۆ کەس بەدیـار ئەو ماڵە وێرانەوە نییە؟! ئەدی بابم؟ کاکم؟ نەرمین و هەباس؟! بە پرسیاران دایکمم داگرتەوە.

شەڕ و بێماڵی وای کرد تەنیا یەکتریان خۆش بوێت

دایکم لە خۆشیی ئەوەی من هاتوومەوە لە شەڕی بانە و دارساوێن هەر هەنیسکی دەدا و دەیگوت، هەمووی بە قوربانی تۆ بێت، توند توند ڕێکی دەگوشـیم و بۆنـی پێوە دەکردم، هەمووی دروسـت دەکەینەوە هەر تۆ سـەلامەت بی، تووخوا بریندار نـی؟! هیچت خواردووە؟ ئەدی بۆ هەر وا زەعیف و کز و لاوازی؟! پرسـیار بەدوای پرسیار و گریان. دەسـتی ڕاداشـت بۆ ماڵی عەتاری دیواربەدیواری خۆمان، پڕ بە چاو و کوڵمەکانی ئەسـرین جۆگەلەی هەڵبەسـتبوو، گوتی بە دەستی خۆم دوێنێ پێنج کەسـیانم لە سـەر سـفرەکەیان کۆ کردەوە و شـۆریمن و پیاوەکانی گەڕەک لە مزگەوت بە خاکیان سپاردن. کارەسات بوو، پێنج ئەندامی خێزانی ماڵی حاجی عەتاری لەوەتی هەیە جیران و دیواربەدیوار بووین، بە ژن و کچ و پیاوی پیر هەر هەموو لەسەر سفرە بە خۆمپارە لەتوکـوت بووبوون. وردەوردە بەدەم گریان و قسـەکردنەوە چووینە ئەوبەری ماڵی خۆمان و لە ژێرزەمینی ماڵی میرزا عەلی ئەلاوەیسی و ئامینە خانمی خێزانی وەژوور کەوتین، چ ببینم هەرگیز باوەڕم نەدەکرد پیاوان و ژنانی بەسـاڵداچووی گەڕەک، کوڕان و کچان وا بە تێکەڵاوی لەژێـر میچـی ژێرخانێکی بچـووک و تاریکدا ببینم. جـاران ژنان، بابم یان فلان میرزا عەلی و میرزا مەجیدیان دەدیت سـەریان دادەخسـت و

لەژێر چارشێو خۆیان دەشاردەوە، کەچی ئیحتیاج بە یەک و لێقەومانی وای لـێ کـردوون هەر هەمـوو لە خوشـک و برا لەیـەک نزیکتر بن، تەنانەت بە بێجامەوە لای یەک دانیشـن و نان و چا لە یەکتر وەرگرن، لـە تاریکیـی شـەو لە لای یـەک قاچ درێـژ بکەن. شـەڕ و بێماڵی وای لـەم خەڵکـە کردبوو، بیـر لە هیچ نەکەنـەوە و تەنیـا یەکتریان خۆش بوێـت و هەرچـی هەیانە بەیەکەوە بەشـی بکەن. چەنـد برینداریێک لە لایەک کەوتبوون و چەند کچێکی گەڕەک خەریکی تیمارکردنیان و ژنان سەرگەرمی نان و پێخۆر بوون. بابم بە دیتنی من شاگەشکە بوو، هەر ئەوەنـدە گوتـی ڕۆڵە تووخوا ئاگات لە خـۆت بێت، زۆرت باس دەکەن و کەمێک لەسەرخۆ و ئارام بە کوڕم. لەو دەمەدا کاکم کە چووبوو بۆ نانپەیداکـردن و خەبەروباس هێنانـەوە هاتەوە. لە چوار برا تەنیا کاکم بوو خێری دایەوە بۆ دایک و بابمان، بە درێژایی هەموو ئەو ساڵانە تا ماڵئاوایی لە ژیان هەر خزمەتی کردن. کاکم وەک سەرپەرشتیاری ئەو کۆمەڵـە ژن و پیـاوەی گەڕەکی لێ هاتبوو، دەهات و دەچوو کێشـە و گرفتەکانـی چارە دەکـرد و بژێویی پەیدا دەکرد، بە تایبەت ئارد و نان. بە دیتنی یەک، هەموو دەموچاوی یەکترمان لێسـتەوە، دەستی گرتم و دوور کەوتینـەوە، سـیغاری هەڵکـرد و دای بە منیـش، ژنی هێنابوو و گەورە بوو، بەڵام لای باوکم سـیغاری نەدەکێشـا، کەچی من زۆر لەو بچووکتـر بووم دەمکێشـا و زۆر جار بۆ ئەوەی شـەرم نەکەم و لێی دوور نەکەومەوە، بە بیانووی جگەرەکێشـان، بابم خۆی دەیگوت، ئەوە بۆ ناکێشی؟!

دایکـم گوتـی، هەباس دێ و دەچێ و زۆری ئاگا لێمانە، بەڵام خۆی زۆر مەشـغووڵی کاری ناوشـار و ڕێکخسـتنەکانی نهێنیـی کۆمەڵەیە. نەرمین و کۆمەڵێک لە کچەکان کە ناسراوبوون، چووبوونە دەرەوە و لە قزڵجە، مەقەڕێکیان لە ماڵی فەلاحێکی لایەنگری کۆمەڵە بۆ کردبوونەوە.

سەرەنجام بەبێ شار گیرسامەوە

تا توانیمان کارتۆنەسـیغارمان بار کـرد و بە هەڵگرتنی کۆڵێک خەم و داخ و حەسـرەت بۆ چارەنووسـمان و عاقیبەتی شار و کەسوکار، بۆ ماڵ و ئاشییانەی رووخاو و تەپیو مان، ملی رێگەمان گرت و گەڕاینەوە.

سـابڵاغ بۆ ماوەی زیاتر لە بیسـت ڕۆژان لە ئاخر مانگی هاویندا بە تۆپ و هاوەن و قەناسە و تانک وێران و کوشتاری لێ کرا، چوارسەت بۆ پێنجسەت کەس شەهید بوون و لە هەزار زیاتر بریندار.

سەرەتای مانگی ڕەزبەر، دوای کاولکارییەکی زۆر، ئەرتەش و پاسدار شـاریان گرت و پێشمەرگە شاری بەجێ هێشت، هەرچەند گوتیان هەر لە دەسـپێکەوە دوای ئەزموونی شارەکان، پێشمەرگە نەیویستووە لەناو شاردا شەڕ بکات، کەچی پادگان و داشامەجید هەر لە خۆوە دەستیان بە هاوەن و تۆپباران کردووە و شەڕەکە زیاتر لە بیست ڕۆژی خایاندووە و هاتنەوەی ئێمە لە دارساوێن ئاخر ڕۆژەکانی شەڕی سابڵاغ بوو.

دوای ئەم گشـتە سـەفەر و شەڕی شار بە شار، سـەرەنجام بەبێ شـار لە ناوچەی سـابڵاغ گیرسـامەوە. کۆمەڵە خەریکی خۆڕێکخستن و تەنزیماتـی شـار و پێشـمەرگە بوو. هەمـوو ڕۆژێـک کۆبوونەوە و دابەشـکردنی مەفرەزەکان بوو. سەید بەرپرسی بەڕ و بەحر بوو، خۆی بە تەنیا حاکم و مقەستبەدەست بوو، دەیبڕی و دەیدرووی و لە بەریشی دەکردن. لە زگدڕاو دادەنیشـت، مەقەڕێکی سـەر ڕێگە و نزیک لە شـار و جادەی بۆکان. لە هەموو کوردسـتان تەنیا بۆکان و شـنۆ وەک شار بە دەسـت پێشمەرگەوە مابوون، بەڵام زۆربەی لادێ و ناوچەکان ئازاد و شـوێن بنکەی پێشـمەرگە بوون. تەنیا چەند کیلۆمەترێک لە شارەکان دوور کەوتبایـەوە ئیتـر ناوچەی ئـازاد بوو. بۆ ئێمە ناوچەی سـابڵاغ، بـۆکان گرنگیـی زۆری هەبوو، لە خواردن و دەرمان و خەسـتەخانە و هاتوچۆی شـارەکانی ئێران و سـەرووی کوردسـتان، بۆکان شارێمان بـوو، تەبعەن جاربەجاریش کەباب و بەسـتەنی و پاڵوودە و حەمامیش هەر بەنسیب دەبوو.

حیزبەکان ئەو کەسانە وەخۆ دەگرن،
گوێلەمست و سەر بە بنەماڵە بن

ڕۆژێک لە زگدڕاو هەواڵی خەلیل بللوریم پرسی بۆ دیار نییە و بۆ کوێیان ناردووە؟ گوتیان ئێوە لە بانە بوون، کۆبوونەوەیەکی گەورەمان گرتووە بە سەرپەرشتیی سەید و هەموو بەشدار بوون، محاکمەمان کرد، بە تۆهمەتی مەحفەلچیێتی[1] و خەڵک ساردکردنەوە لە کۆمەڵە، زیاتر لە ١٧ کەس دەنگیان بە دەرکردن، یان ئیعدامی خەلیل داوە، تەنیا ڕەحیم بابەتاهیری گوتوویەتی جا دەری بکەن، بۆ ئیعدامی دەکەن؟!

هەر دوای کۆبوونەوەکە خەلیل دەردەکەن و بەتای پانتۆڵ و کراسێکەوە وێڵ و سەرگەردانی ئەم دەشت و کێوانەی دەکەن. دواتر زانیمان شار بە شار و بە پەنجە هەڵێنان لە جادەکان، خۆی دەگەیەنێتە تاران و تێکەڵی گرووپی ئیتحادی موبارزین دەبێت، دواتر لە خانەی تیمی دەگیرێ و لە زیندانی ئەوین وەک سەربازێکی گومناو لە ١٩٨١/١١/٢٩دا ئیعدام دەکرێت.

دوای چل ساڵ وەک دۆست و نزیکێکی خەلیل بللوریان، لە بەردەرگای ویژدان و عەدالەت سەر نەوی دەکەم و دەڵێم خەلیل یەک لە کوڕە پاک و بلیمەتەکانی ڕۆژهەڵات بوو، کۆمەڵەی زۆر خۆش دەویست، تەنیا گوناح و نەهاتییەکەی ئەوە بوو لە باقیی سەرکردەکانی دیکەی کۆمەڵە، زیاتری دەزانی و سادقتر و بەئیمانتر بوو. تۆڕی جاڵجاڵۆکەیی سەرکردایەتیی کۆمەڵە و تەنانەت حیزبەکانی تریش، تەنیا ئەو کەسانە وەخۆ دەگرێت گوێلەمست و سەر بە بنەماڵە بن. هەر بۆیەشە لە کوردەواریدا حیزب دیوێکی تری دیوەخان و سیستمی عەشیرەتە.

١- مەحفەل، تەکەتول، دەستەگەرایی.

٢٥

ئاغاکەی دێموکرات

مەقەڕێکــی هەمیشــە ئامادە و نزیک لە شــار، بـۆ چالاکیی خێرا و گورج و پەیوەندیی ڕۆژانە بە شــارەوە لە گوندی کۆنەدێ کرابووەوە. شەهیدان حەمە بازوکا، حوسێن سوهەیلی، عەلی موهاجیری، سولەیمان بللوری و ڕەحیم بابەتاهیری بە خۆشــییەوە ماوە و چەند پێشمەرگەی دیکە. هەموو پێشــمەرگەکانی ئەم مەقــەڕە تایبەتمەندیی خۆیان هەبوو، ســولەیمان بــە هــۆی ناســراویی زۆری هاتبــووە دەر و بووبــوو بە پێشــمەرگە، هەموویان پێشــمەرگەی چاوکــراوە و ئــازا و خوێندەوار بوون. عەلی موهاجیری ڕقی لە دەوڵەمەند بوو، هەمیشــە قەڵســەی لە ڕەحیم دەگێڕا، دار و ئاوردوو و ســووتەمەنیی زۆر کەم بوو، بە هۆی گەمارۆکانــی دەوڵەتەوە خەڵک لە قەیرانی ســووتەمەنیدا بوون. ڕەحیم کرابوو بە بەرپرســی پێداویستیی مەقەڕ، زوو زوو فەرمانی دەردەکرد کــەم دار بســووتێنن. عەلییش تەنیا لە داخی ئــەوەی ڕەحیم وا دەڵێت، سەرتاسەری شەو وەخەبەر بوو بۆ ئەوەی هەرچی دارە لە زۆپاکەی[1] باوێت، هەموو لە گەرمان لەم ژوورە بچووکە، کە لە قوڕ و سواغ بوو، وەســەر ئاو دەکەوتن، هاواریان لێ هەڵدەستا؛ عەلی مردین لە گەرمان. عەلی لە داخی ڕەحیم گوێی نەدەبزووت. عەلی ڕۆژانە کێشــەی هەبوو لەگــەڵ ئاغــای دێیەکەش، هەرچەند هــەر عەلی نەبوو کێشــەی لەگەڵ ئاغادا هەبوو، هەموو کۆمەڵە و خەڵکیش لەگەڵ ئاغادا بە هۆی ملهوڕی و زۆرداری هەر نەدەگونجان. زۆربەی بەرپرســانی حیزب وەک مەقەڕ زۆرتر لە ماڵی ئاغا بوون، عومەر قازی یەک لە بەرپرسانی حیزب، کە دواتر گیرا و خۆی بەدەســتەوە دا و لە شــار دانیشــت، دایمەودەرهەم

١- زۆپا، کوورەی ئاگر.

لەوێ بــوو. عەلی دەچوو بۆ داربڕین و شــەوتک[1] پەیداکردن، عومەر دەیگــوت دار بــۆ کۆمەڵە نییە و تەنیا بۆ ماڵــی ئاغایە و موڵکی خۆیانە، ئاغا خزمی بوو هەر لە تایفەی قازی بوو، عەولاغای قازیان پێ دەگوت، ڕۆژێک کە منیش بۆ کارێک چووبووم بۆ کۆنەدێ، عومەر قازی پێشی بە دوو پێشمەرگەی کۆمەڵە گرتبوو، هاتوهاواری زۆری ساز کردبوو؛ «دەرتان دەکەین و کوردســتان جێی کۆمەڵە و مۆمەڵەی تێدا نابێتەوە، ئاخــر چتان لێمان دەوێ، هەمووتان بە قابڵەمەیەک دوڵمە تێر دەخۆن» خەریــک بوو کێشــەکە گــەورە دەبــوو، خەڵک کۆ دەبوونــەوە و چەند پێشــمەرگەی دێموکراتیــش ســمکۆڵی شــەڕیان دەکرد. عومــەر قازی نیــازی گەمارۆدانی ئەو مەقــەڕە بچووکەی هەبــوو. عەلی موهاجیری لە ســابلاغ لە زەمانی شــادا خەڵک دەیناسی و کوڕی بنەماڵەیەکی زۆر خۆشەویســت بوو، بە باب و براکانیەوە، کاک یونســی براشــی کۆمەڵە بوو، شەهید بوو. کاک یوسف زۆر جوامێر و ناسراو و عەزیزی خەڵکی شار بوو. زەمانی شا لەسەر ماتۆڕ تووشی ڕووداو بوو، کۆچی دوایی کرد، خەڵک زۆر بۆی بەداخ بوون. کاک مســتەفا هەر لە سابلاغ کاسب و یارمەتیدەری باوکی بوو لە دوکانی چاککرنەوەی کوورە و سەماوەر، لەم ســالانەی دواییدا بە نەخۆشــیی شــەکرە کۆچی دوایــی کرد. کاک فەتاحی باوکیان یەک لە پیاوە ماقووڵ و کۆنەکانی سابلاغ بوو. عەلییش کوڕێکی بە دەســت و پەنجە و شــەڕکەر، بالابەرز و بەخۆوە بوو، زۆر جــار لــە گروهبان و ئەرتەشــی و خەڵکی داوێنپیســی بێگانەی زەمانی شــای دەســرەواند و هەتا خوا حەز بکات جوامێر و دەستوەشێن بوو، بە دژی زاڵم و زۆردار، پارێزەری مەزڵووم و بێدەسەلات بوو، لەسەر جادە ڕۆیشتبا و دیبای دوو کەس گەڕ یان بەربینگیان بە منداڵێک، یان کەســێک لــە خۆیان زەعیفتر گرتــووە، یەکســەر بەرەنگاریان دەبوو و بەرگریی لە زوڵملێکراوەکە دەکرد. عەلی پشتوپەنای بێکەس و هەژاران بــوو. لەناکاو عەلی لــە مەقەڕ هاتە دەر و یەک بەخۆی گوڕاندی، گوتی

١- شەوتک، سووتەمەنی.

گـوێ بگرە عومەری قازی، زەمانی نیگەڵەی[1] نییە، دەســت هەڵگرن لە ئاغاوەتی و کەڵەگایەتی لە خەڵک، بێتوو دەست هەڵنەگریت لەم زوڵم و سەرەڕۆییەت، بە هێزی خەڵک و شەپان دەرت دەکەین. تۆ بۆیە بووت بە دێموکرات بە نیـازی ئاغاوەتی و فیۆداڵی زیندوو بکەیتەوە، خەیاڵت خاوە هێزی فەقیر و زەحمەتکێش ســەرتان پان دەکەنەوە. ئەم قسانەی بـە حەماس و دەنگێکی وا بەرز گـوت، هەموو خەڵک گوێی لێ بوو، لە بەرچاوی خەڵک بەرپرســی دێموکرات و یـەک لە بنەماڵەی قازیی ورد کرد و شکاند.

بوونــی عەلی لە جەولــە و ڕووبەڕووبوونەوە لەگــەڵ خەڵکی وا و تاقمێک لە پێشــمەرگەکانی هێزی پێشــەوای دێموکرات، کە پڕ بوون لە خەڵکانــی وەک عەبــووی عیمادی و کەریم خاڵــدار، عەولا قونچکۆل و کوڕانی هاشــمەکەچەڵ و سازوارییی و چرچە و چەندی لەم بابەتە هێز و توانا بوو بۆ پێشمەرگەکانی کۆمەڵە.

کچە نازدارەکانی شار لە دێ

دوای ئــەوەی بــە تــەواوی شــارمان چــۆڵ کــرد، لــە گوندەکانی دەوروبــەری نزیــک لە شــار، زگــدڕاو، ئیندرقــاش، قزڵجــە، کۆنەدێ، شیلاناوێ، حاجیاڵیکەند و ئاچیدەرێ مەقەڕمان کردەوە. بە هۆی نزیکی لــە جادەی ســەرەکیی مەهاباد-میاندواو، مەقەڕی زگــدڕاو زۆرتر بوو بە مەقەڕێکی نیزامی و ئامادە لە هاتنە پێش و هێرشــی هێزی دوژمن. کۆمیتەی ناوچە زۆرتر لە قزڵجە بوو، چەند لە کچەکانی کە زۆر ناسراو بــوون، هاتبوونــە دەر و لە قزڵجە دایاننابــوون، زۆرتر بە کاری ژنانی گوندەکــەوە خەریــک بوون. هەمــوو ڕۆژێک ئەم کچە جــوان و نازدار و دەســتوپێ ســپییانەی شــار، دەبوو لەگەڵ ژنانی ماڵێکدا بچنە بژار، مەڕدۆشــین، پشکڵ کۆکردنەوە، ڕیخشێلان، دەوە و قەڵاغ دروستکردن

[1] - نیگەڵە، نیکۆلای، لە موکریان و ناوچەگەلی کوردســتان، بە ســەردەمی نیکۆلای قەیسەری ڕووس دەڵێن.

و کاروبــاری نــاودێ. هــەر وەک ژنانی لادێ دەچوونــە کانیی ژنان و هــەر وەک ئــەوان زۆرتــر نان و ماســت و پەنیر و شــۆرباوی لەپە[1] یــان دەخــوارد، هەموویان تووشــی لێوبەباری و نەخۆشــی و لاوازی بووبوون، چاودێری و ڕعایەتی بێهداشــتیان وەک پێویست بۆ نەدەکرا و ئیمکاناتیــان زۆر کــەم بــوو. کە هاتمــەوە لە بانە نەرمینــم لە قزڵجە دیتەوە، کچێک لیپاولیپ لە سۆز و عاتیفە، بە باوەڕ، سەنگین و بێدەنگ، دەموچاوێکی ئەســمەر و ورد و هێمن و فریشتەئاســای هەبوو، خۆی ناوەکەش «نەرمین»، ناوێک بوو دەبێ بڵێم تەواو لێی دەهاتەوە.

لــە قزڵجــە بــووم، چــووم بــۆ لای، بەیەکــەوە دانیشــتبووین و باسوخواســتی ماڵــەوە و داهاتووی خۆمان دەکرد. لەناکاو کەنیشــکی چاوڕەشــی قــژکاڵ، ئەوەی تارمایــی و خەون و خەیاڵــی، بە چرکە لە مێشک و دەروونم، دوور نەدەبووەوە، تەلیسی بە دەرگا هەڵاوەسراوی لەتوپەت و کونکونکراوی، بە جێی پەردەی ئەتڵەسیی سەرسەرای پەری و شازادەکان لادا و بە خۆنوشتاندنەوە دەرکەوت، نیگایەک بۆ لای من و نەرمین و بزەیەکی شــەرمین، دیســان ناودڵ لەرزین و پەشــۆکاوی باڵی بە سەرمدا کێشا و سەرم لەناو خۆم نا. هاتە پێش:

- سەلام!

- سڵاو باشی؟

- تۆشیان هێناوە بۆ دەرێ؟

- [سەر لە خوار و چاو لە عەرز]؛ بەڵێ! گوتیان بۆ ماوەیەک باشترە بێم بۆ شاخ،

بەندنەبوو، نەرمینیشــی برد و ڕۆیشــتن، من مامەوە لە ناو خەیاڵی قووڵ و دووری ناو هەور و ڕەشەبا و زریانی ژیان!

١- لەپە، لەتکەنۆک.

خۆشەویستی خەڵک بوو، مەسئوول ڕقی لێی بوو

شـــوێنێک و کارێکــی تایبــەت و دیاریکــراو، جاریٚ بۆ مــن نەبوو. لــە نێوان زگـدڕاو و قزڵجە و کۆنــەدێ لە هاتوچۆدا بــووم، زۆرتر بە بۆنــەی کۆمیتە ناوچە لە قزڵجە دەمامەوە، زۆربەی ڕۆژان بە عیشــقی ســولەیمان بــە پێیان هەر بە شــاخەکەدا بــە تەنیا ڕێم دەبــڕی بەرەو کۆنــەدێ، لــەوێ هەرچی لێی بــوو نزیک و هاوڕێی خــۆم بوون. زۆر جاریــش ســولەیمان دەهات بۆ قزڵجە و بەیەکەوە قســەمان لە ژیان و داهاتوومان دەکرد، سولەیمان ئەداوئەتواری کۆمەڵێک مەسئوولی بەدڵ نەبــوو، ئەوانیش بە پێچەوانەی پێشــمەرگە و خەڵک، کە ســولەیمانیان زۆر خۆش دەویســت، هیچ حەزیان لە کەســایەتیی ســولەیمان نەبوو، ڕقیان لێی بوو، چونکێ لەناو خەڵک خۆشەویســت بوو، هەر سولەیمان نەبوو، ڕەحیم قادری، حوســێن ســوهەیلی و... خۆشەویستی ئەم یەک دوو بەرپرسەی ناوچەی مەهاباد نەبوون، بیانوویان پێ دەگرتن ئەوان کار بۆ کۆمەڵە ناکەن، بەڵکو کار بۆ خۆیان دەکەن و ئەوەتا لەناو خەڵک لەجیاتی کۆمەڵە، خۆیان خۆشەویســت کردووە! دەمانگوت، جا چ بوو، ئێوەش گەر دەتوانن خۆتان خۆشەویســتی ناو خەڵک بکەن. دەیانگوت نــا، ئەوان لەســەر ناوی کۆمەڵە خۆشەویســت بــوون. دەمانگوت دەی باشــە واتا خۆشەویســتییەکە هەر بــۆ کۆمەڵە دێتەوە. بــە کورتی ئەم بەرپرســانە حەســوودی و ئێرەییان پێ دەبردن، چ لە ئاســتی بنەماڵە و خوێنــدن و شــاریبوونیان و چ کۆمەڵایەتیبوونیــان، بڕوبیانوویــان پ ێدەگرتــن و گەورەبوونــی خۆیــان لە بچووککردنــەوەی ئەم کادرە خەڵکی و خۆشەویســتانەدا دەدیت. ســولەیمان هەتا بڵێی پاکوخاوێن و تەکــووز بوو، لــەم لادێ و بێ ئیمکانی، جلوبەرگی هەمیشــە خاوێن و تەنانەت بەبێ بوونی ئوتوو ڕایدەخســتن و بەتانیی بەســەردا دەدان بۆ ئەوەی چرچولۆچیان ساف بکات، هەمیشە دەستێکی تەواوی شۆڕاوی

لــە بوخچەیەکدا بە کاریتــە[1] و دارەڕاکانی ژوورەکەدا هەڵاوەســیبوو، دەیگوت با کێچ و ئەسپێ زەفەریان پێ نەبن.

سەرکۆنەم دەکەن، چونکە خەڵکی دێم فێر کرد دەستیان بشۆن!

جارێکیان گوتی، عەلی من لەگەڵ ئەوانەدا هەڵناکەم و زۆر دوورین لە یەک. تۆ لێرە نەبوویت کۆبوونەوەیەکی زۆر قوڕ و بێتامیان بۆ ساز کردم، کۆمەڵێک خەڵکی بێسەواد و عۆقدەلەدڵ، من مەحکەمە دەکەن بۆ ئەوەی لە کانی دێ بە مســواک و خەمیر، ددانم شۆریوە و بە سابوون بەیانیان دموچاوم دەشــۆم، من نە تەنیا ئەوە دەکەم، خەڵکی دێشم فێر کردووە هەموو جارێک، کە دەچنە ئاودەســت جوان دەستیان بە ســابوون بشۆن، خەڵک دەبێ لە ئێمە فێر بن نەک ئەوەی ئێمە بچینەوە دواوە و وەک ئەوان بکەین. سولەیمان لە تاران موختەبەری واتا زانستی ئازمایشــگایی خوێندبوو، لە ئیدارەی بێهداشــتی ســابڵاغ کاری دەکرد، دەیزانی ســەلامەتی بۆ پێشــمەرگە و خەڵکی لادێ چەند گرنگە، لە شار بووین ڕۆژانە دەستەدەســتە پێشمەرگەکانی کۆمەڵەی دەبردە تاقیگە و کارتی دیاریکردنی گرووپی خوێنی پێ دەدان، دەیگوت ئەگەر کەسێک برینــدار بوو بە خێرایی بزانیــن چ گرووپێکە و خوێنی بۆ دابین بکەین، ئێســتاش ئەو کارتەی ســولەیمانم ماوە کە گرووپــی خوێنی بۆ دیاری کردووم. ســولەیمان دەیگوت، ئاخر کەســێکی وەک حوسێن سوهەیلی بۆ دەبێت لێرە بە هیچەوە خەریک بێت. حوســێن وەکی پێشمەرگەیەکی زۆر ســادە، کــە دوێنێ لە گوندێکــەوە هاتووە بۆ کۆمەڵــە گرنگیی پێ دەدەن و کەس حیســێبی بۆ ناکات. دیارە تەنیا حوسێن نەبوو، خۆشی و ئەوانی دییش لە لایەن بەرپرسەکانی ئەوکاتی کۆمەڵە هەمان نرخیان هەبــوو، کــە شــوانێکی لادێ لەبــەر ماندووبــوون و گوزەرانــی ژیان ڕوویان تێ دەکردین. ئەزموونی چل ســاڵم لە باشــوور و ڕۆژهەڵات، پێــم دەڵێــت زۆربــەی قارەمان و ئەوانــەی بە ئاگاهی و زانســتەوە لە

١- کاریتە، شاتیر، دیرەک.

پێشـمەرگایەتی بـەرەورووی مـەرگ بوونـەوە و داسـتانی گەورەی حەماسـییان خولّقانـدووە، ئەم کوڕگەلـە خوێندەوار و شارسـتانییانە بوون و بە چاوی کراوە و عەقڵ و زانستەوە، بەرەوپیری مەرگ چوون. لە هەموو ناوچەی سـابلاغی مەکۆی ئەدیب و سیاسەتمەدار و وەرگێر و هونەرمەنـدی ناسـراو، کە هەموویان دەبوونە بـاب و باپیر و برا و دایک و خوشـک و کەسوکاری ئەو پێشمەرگانەی ئەوێ ڕۆژێ، کەچی تەنیا سـێ ئەندامی کۆمەڵە هەبـوو، ئەوانیش نەخوێنـدەوار و هیچیان کوڕی شـار نەبوون و بەرپرسـی ئەو هەموو دوکتۆر و موهەندیس و خوێندەوارە بوون.

سولەیمان دڵی پڕ بوو، دەیگوت بەوە سەرکۆنەم دەکەن جامانەکەم وەک پێشـمەرگەکانی یەکێتی و باشوور دەبەسـتم و دەڵێن سولەیمان کوردایەتی دەکات و کۆمۆنیست نییە! دەبێ بێی بەیەکەوە بڕۆین بۆ لای هاوڕێیانی یەکێتی و خۆمان دەچینە ناو قووڵایی ناوچەکانی باشوور و لەوێ پێشـمەرگایەتی دەکەین. من لەگەڵ زۆربەی قسـەکانیدا بووم، بە تایبەت دوای ئەوەی خەلیلیان بەم دەردە بردبوو. گوتم ڕاوەسـتە ئەوە باسـی کۆنگـرە و دوو بۆچوونی جیا لەیەک لەنـاو کۆمەڵە دەکرێت، با بزانیـن کۆنگرە بڕیاری چی دەدا و چی بەسـەر کۆمەڵە دێنن. ئەوکات ئیتر بە بەرچاوڕوونی بڕیاری خۆمان دەدەین. ڕازی بوو جارێ لەگەڵ کوڕەکاندا هەر لە کۆنەدێ بمێنێتەوە و چاوەڕێی کۆنگرە بکەین.

باوکی ماتۆڕسکلێتی بۆ نەکڕیبوو، هاتە شاخ

ئیشیان بۆ دۆزیبوومەوە، ڕۆژانە پەروەردە و ڕاهێنانم بە پێشمەرگەی تـازە دەکـرد، مێرمنـداڵ و لاوی شـاری دەهاتـن بۆ پێشـمەرگایەتی، بەشـێکیان بە هۆی عیشـق بۆ پێشـمەرگە و بیروباوەڕی ئازادی، یان بوونـی بـرای گـەورە، ئامۆزا، مـام و خاڵ، کـە لەناو کۆمەڵـە بوون، چەندیشان بۆ حەز لە تەقە و تفەنگ و لەزەت لە ژیانی پڕ لە ڕووداو و کوشـتن و ڕاکەڕاک بوو. هەشبوو لە ماڵەوە تووڕە دەبوو بۆ ترساندن

و ڕازیبوونی باب و ماڵەوەیان دەهات و دەیکردە هەڕەشــە بۆ گەیشتن بە داواکارییەکانی، جا گەر ژنهێنان بێت یان کڕینی ماشــێن و شــتی وا. کوڕێکی مێرمنداڵ هاتبوو دوو ســێ ڕۆژ بوو لە دەورەکەدا بەشــداریم پــێ دەکرد، هەرچــی دەمهێنا و دەمبرد و بە ناســینی بنەماڵەکەشــیان دەمزانــی ئەم مەخلوقە بۆ پێشــمەرگایەتی و ڕێبازی کۆمەڵە ڕووی لە ئێمــە نەکردووە، کە باســی زەحمەتکێش و عەدالەت و سۆســیالیزم لە کاتەکانی وانەی سیاسی دەکرا، ئەو گێرەی لە هەولێر دەگەڕا و هیچیی لێ نەدەزانی. ڕۆژێکیان، قاوەڵتوون بە جێبێک کاکم و خەزووری لەگەڵ پیاوێــک لەبــەر دەرگای مەقەڕ پەیــدا بوون، ئای بەخێــر بێن و وەرنە ژوور. گوتیان هەم دەترســێین بمانبینن و هەم دوکانمان داخســتووە و دەبێــت زوو بگەڕێینەوە. گوتیان ئــەم پیاوە خزمی خەزووری کاکمە و کوڕەکەی دەڵین هاتووە بۆ پێشمەرگایەتی و لای تۆیە. ناونیشان ڕاست بۆ خۆی بوو، لە خودام دەویســت بینێرمەوە. باوکی دەســتی بە گریان کــرد و هەزار ســوێند و هەر ئەم کوڕەم هەیــە؛ ئاغای کەریمی بیکە بە خاتری جەنابی باوکت و کاکت و خەزووری، لەم کوڕەی من خۆش بە و شــوکور خەڵکی دیکە زۆرن بۆ پێشــمەرگایەتی، بە خوا براله ئەوەی من هەر بەکاری پێشــمەرگایەتی نایە و ئێســتاش شەوانە دەترسێت و دەبێــت دایکی لەگەڵیدا بچێتە مســتەڕاح. گوتم ڕاوەســتە بزانم، تۆ پێت وایە بەدواماندا ناردووە؟! دیســان دەســتی پێ کرد: خودا شاهیدە ئەوە چەند ڕۆژە بەزمی ماتۆرسکلێتی پێ گرتووم و ناوێرم بۆی بکڕم، دەڵێم بەردەبێتەوە و خودانەخواســتە شتێکی لێ بەسەر دێت! ئیتر نەوەستام و هاوارم لێ کرد لە ژوورەوە و گوتم لە ماوەی یەک دەقەدا خۆت کۆ بکەرەوە و تەشــریفت لەگەڵ جەنابی باوکتدا فەرموو بڕۆوە بۆ شــار، وا دیارە کوشــتن و شــەهیدبوون لە ڕوانگەی باوکتەوە تەنیا بۆ کوڕی خەڵکە. باوکی دەستی کرد بە سوپاسکردن و ماچکردنم و گوتی، ئاغای کەریمی قەد بیرم ناچێت پیاوەتی و لوتفی جەنابتان. کاک حەسەنیشمان ئەزیــەت دا لەگەڵمان هات. هەمووی نیو ســەعاتی نەبــرد کوڕە لەگەڵ

باوکدای سوار بوو و ڕۆیشتەوە و هەرگیز نەمبینینەوە.

ڕۆژێـک کچەکان کە تەنیا کاریان یارمەتیی ژنانی دێ بوو بۆ کاری ڕۆژانــە، نەرمیـن هات بـۆ لام، کە بۆچـی دەورەی تفەنـگ و ڕاکردن و لەســەر سینگ ڕۆیشــتن و ئەم شــتانە فێری ئێمەش ناکەن؟ کۆمەڵە ئەوکات ڕوانگەی لەسەر بەشداریی کچان هیچ ڕوون نەبوو، منیش هەر هیچم لەم بوارەدا نەدەزانی. پرسیارم لە بەرپرسان کرد، گوتیان باشە، هەرچەند نایانکەینە پێشــمەرگە، بەڵام خۆ ئەم شتانە بزانن لەپاڵ کاری ژنانــی دێدا، شــتێکی خراپ نییــە. چەند ڕۆژێـک دەمانبردنە دەرەوەی دێ و بە بازنەیی دادەنیشــتین، تفەنـگ و دەمانچەمان بۆ دەکردنەوە و فێـری ناوزگی چەکەکانمان دەکردن، بە تەپۆڵکەی بەرمالاندا ســەرمان دەخســتن و وەرزش و ڕاکردن، ســروودگوتن، ئەوجــار تەقەکردن بە کلاشــینکۆف و ژ٣ و برنــەو و هەرچــی هەمــان بــوو، زۆر بــاش فێر دەبوون و تێیاندا بوو لە کوڕەکان باشتر بوون.

هاوسەرگیریی تەشکیلات و نەرمینی خوشکم

هــەر لــە قزلجــە نیوەڕۆیــەک دوای نانخــواردن نەرمینــم دیت، لە دوورەوە هــەر چــاو لە مەقــەڕ دەکا و دێ و دەچێ و نینۆکی لە دەمی دایە و خۆی پێوە مژووڵ کردووە، بانگم کرد و لە دێ دوورم خستەوە، چاوەکانی پڕ لە گریان و ســوور بووبوونەوە، کوڵمەکانی بە فرمێسکی وشــکبووەوە چرچ بووبوون. نەرمین لە مــن زۆر نزیک نەبوو، زۆرتر لــە هەباس کە بە تەمــەن زۆریان فەرق نەبوو نزیک بوو، ئەویش لەناو ژێرزەمینەکانی ڕێکخستنەکانی ناوشار، لە خۆیشی ون بووبوو. زۆری شــەرم دەکرد و نەیدەوێرا قســە بکات، زۆرم دەســت بە سەر و قژیدا هێنــا و وام کــرد بۆ یەکەم جار کچێک بتوانێت لێم نزیک بێت و قســەم بۆ بکات، ئەمە هونەرێک بوو من هیچم لێ نەدەزانی و زۆری تێدا کڵۆڵ بووم.

گوتی:

- ناوێرم، تووخوا تووڕە نابی؟!

- دایکـە گیـان ئێمە ئێسـتا هەر کاممـان وەک یەک، پێشـمەرگەی کۆمەڵەیـن و بۆمان نییە بەسـەر یەکدا تێخوڕیـن و دوور لە قەدر و حورمەت بجووڵێینەوە!

- تووخوا تۆ وا بیر دەکەیتەوە؟!

- ئەدی چۆن خۆ وەحشی نیم!

- نـا کاکـە، پێم وایە هەمـوو کچەکانیش وا بیـر دەکەنەوە ناکرێت لەگەڵ تۆدا قسە بکەین، ئەتۆ زۆر تووڕەی! هەر دەگریا و گوتم:

- چ بووە، دڵنیات دەکەم گوێت لێ دەگرم و هەرچی هەبێت قبووڵی دەکەم و یارمەتیت دەدەم.

باوەشی پێدا گرتم و

- تووخوا ڕاست دەکەی؟!

- بە سەری تۆ.

- ئـەوە دوو ڕۆژە سـەید دێ بـۆ لامـان و کۆبوونـەوەی ڕەخنە و ڕەخنــە لەخۆمانــی بۆ داناویــن، دەبێت هەموو شــت بڵێین، دەنا پاک نابینەوە لە خوو و ڕەوشتی وردەبۆرژوازی!

- پێکەنیم، دەی چت گوتووە؟ نەکەی درۆت بۆ خۆت هەڵبەستبێ و زۆرت قسە کردبێ؟!

- با هەموو شتێکم پێ گوتن!

تەزوو بە لەشمدا هات، هەموو شت! لە نێو خۆمدا گوتم، دەبێ چیی کردبێ ئەم کچەتیوە!

-هەموو شت چییە دادە گیان؟ پێم بڵێ بزانم، با عیلاجی بکەم.

- یەک دوو ساڵ پێش، کوڕێک تۆش دەیناسی و ئێستا لە ڕێکخستنی ناو شـارەکانی کۆمەڵەیە، هاتە بەردەرگا و لە تۆی پرسـی و تۆ لە ماڵ نەبوویت، بەڵام بۆ ئەوە نەهاتبوو، نامەیەکی فڕێ دا و ڕۆیشت، نامەکەم خوێندەوە و باسـی عاشـقبوونی خـۆی دەکات و نووسـیبووی زۆرم

خۆش دەویی و بە کورتی حەزی لێ کردووم.
- جا ئەوە چییە ڕۆڵە؟! حوسێنی برات ڕۆژانە ئەوەی دەکرد لەگەڵ کچان! ئەوەم بۆیە گوت، ئاسوودە بێ و هەموو وردەکاریم پێ بڵێت و گەر بزانم شتەکەیان جیدییە بەیەکیان بگەیەنم.
- بە پێکەنینەوە، ئاخر حوسێن زۆر جوانە، کچان زۆریان خۆش دەویت، من دوای ماوەیەک وەڵامی نامەکەم داوە، بەڵام هیچ وەعدم پێ نەدا و نووسیم دەبێت زۆرتر یەکتر بناسین و زۆر دەترسم عەلی بزانێت. یەک دوو نامەی تری لە ڕێگە بۆ فڕێ داوم و لە وەڵامدا بۆم نووسی ئەگەر ڕاست دەکەیت، دەبێ خانەوادەکان ئاگادار بکەین و ئاشکرای بکەین.
- باشە بەڕاست تۆش سۆزت بۆی هەیە و خۆشت دەوێ؟!
- نازانم بە خودای! ڕەفیقی تۆ بوو ڕقم لێی نەبوو، ئەگەر هاتبا بۆ داوام لەوانە بوو مێردی پێ بکەم!
- ئەگەر ئێستا دەخوازی زۆر ئاسانە و جێبەجێی دەکەین!
-نا، بە خودای عەلی گیان، هیچ ئیحساسم نەماوە و ئێستا تەنیا بیر لە شۆڕش و سەرکەوتنی کۆمەڵە دەکەمەوە و ئەسڵەن ئامادەیی ئیزدەواج و ئەم جۆرە شتانەم نییە، ئەویش هەر خەبەری نییە و بیستوومە لە تەشکیلاتی شارەکانی ئێران کار دەکات.
- من باشی دەناسم و کوڕی باشە.
- نا عەلی تووخوا! دیسان فرمێسک و گریان.
- باشە بۆ دەگریی؟! چۆنت پێ باشە وا دەکەین.
- ئاخر ئەو شتانەی بە تۆم گوت، بە کچەکان و سەیدیشم لە کۆبوونەوەکە هەر وا گوت! ئێستا سەید دەڵێ تەشکیلات موافقی هاوسەرگیریی ئێوەیە و دەبێ زەماوەند بکەن، بەڵام من نامەوێت و وەک کوڕێک و هاوڕێیەکی باش قبووڵمە، بەڵام ناتوانم هاوسەرگیریی لەگەڵدا بکەم!
- دەی باشە، شتەکە حەلە و بە کەیفی خۆت بکە، لە هەر جێیەک

بووم، تەنیا خەبەرم کە من چۆنت پێ خۆش بوو وای لێ دەکەم.

- من زۆر دەترسم و تازە هەموو پێیان زانی و نازانم چ بکەم، دایکم و بابم بزانن چ دەکەن؟!

- ماچم کرد و باوەشــم بۆ کردەوە، دادەکەم ئەمانە هەموو حەز و خولیای ســەیدە، دەنا ئەو شــتانە عەلاقەی بە کەسەوە نییە، من بۆخۆم بۆ ژیانی تایبەت و خسووســیی خۆم نە بە کەس دەڵێم و نە ئیجازەش وەردەگرم، ئەم شــتانە شــتی تایبەت بە خۆتن، ئەوجار تۆ هێشتا تەنیا حەڤدە ســاڵی، زۆر زووە بۆ ئەم شــتانە، ئەگەر هەستێکیشــت بووبێت تەنیا هەستێکی خێرا و زووتێپەڕ بووە.

- بەخوا هەر وا بووە، تووخوا عەلی کۆمەکم بکە، من لەوانەیە خۆم بکوژم!

- نا! خوشــکی خۆم ئەدی منت بۆ چییە، تۆ بڕۆ جوابی تەشــکیلات و کۆمەڵــە مــەدەوە و تەنیــا پێیان بڵێ مێردی ناکەم و هەموو شــتم بە عەلی گوتووە، با بێن بۆ لای من، شێتیان دەکەم و بە شاخانیاندا دەبەم، بەوان چی کچی خەڵکی چۆن و کەی و مێرد بە کێ دەکات؟!

نەرمیــن لەســەر جیددیبوون و هەڵوێســتم زۆری ئیمــان پێم بوو، دەیزانی لە پشتی دەوەستم، بەرپرسان ناتوانن شتی وا بەسەر خوشکمدا بســەپێنن، بۆیە زۆر ئارام بووەوە و توند توند باوەشــی پێدا گرتمەوە. وەعدمان دانا تا لەوێ بم زوو زوو بەیەکەوە قسە بکەین و بچێت دوای ئەم گفتوگۆیەمان یارمەتیی کچەکانی تریش بدات لە ڕووی دەروونی و ئەم باسانەی تایبەت بە خۆیان، کە بۆ کاک سەیدیان کردبوو!

بەداخــەوە دواتــر زانیــم چەند لە کچــەکان هەر بە هــۆی نەبوونی کەسێکی خەمخۆر و یارمەتیدەرەوە تووشی هەڵە و خەمۆکی و دابڕان هاتوون، یان لەســەر بڕیاری تەشکیلات و ئەم مەسئوولانە گەورەترین هەڵەی ژیانیان کردووە و تووشــی شووکردنی ناسەرکەوتوو بوون و کێشە و گرفتی زۆر گەورەی کۆمەلایەتیی لێ کەوتووەتەوە.

ئێستاش هەر نەمزانی لە کام کتێب و تیۆری چەمکی هاوسەرگیریی

تەشكیلاتییان داهێنا و تەنانەت لە ژیانی ئەندام و لایەنگرانیان، تەداخولی ئەم ئەرکە گرنگە و تایبەتەیان دەکرد.

ئامین بۆ ڕەزامەندی هات و بە خاکمان سپارد

مینــە قەڵەو برا و هاوڕێی نزیک و زۆر خۆشەویســتمان، بە ماڵ و ژن و منداڵــەوە خزمەتــی کۆمەڵەیان دەکرد، زۆر لە ســولەیمان نزیک بوون، دوای گرتنەوەی ســابلاغ، مینەش بوو بە پێشمەرگە و لۆرییەکی گەورەمــان بــوو، ئەو شــۆفێری بــوو. ئامینــی خوشــکی کیژۆڵەیەکی نەشــمیل و تازەپێگەیشتووی ١٥ ســاڵانە هاتبوو بۆ لای کاکی لە شاخ، خوازبێنــی هەیــە و ئیجــازە لە کاکــە مینەی وەربگرێت و شــوو بکات. چووبوو بۆ قزلْجە و بەتەمای دیتنی کاکی لەگەڵ ســولەیمان و ســەید سوار دەبێ بێت بۆ حاجیاڵیکەند بۆ دیداری برا و ڕاسپاردنی سولەیمان بۆ ڕازیکردنی باوکی. بەهمەن شــۆفێری لەندرۆڤێرەکە دەبێت، لە ڕێگە ســەید بە بەهمــەن دەڵێت، فێرم بکە بــا لێیخوڕم. بەهمــەن بە نابەدڵی ســوکانی دەداتە دەســتی. هەرچی دەڵێت خەڵکی تێدایــە فایدەی نابێت، مەســئوولە و دەبێت بەقســەی بکات. پێش ئــەوەی بگەیتە حاجاڵیکەند، ســەرەوژێرێک بــوو، دەهاتە خوار بەرەو دێ، ڕێک کە دەگاتە ســەری لێژییەکە، لەجیاتی ســتۆپگرتن و خاوکردنەوە، پاڵ بە بەنزینەوە دەنێت، بەهمەن و ســولەیمان هاوار دەکەن تورموز، تورموز، ســەید شــپرزە دەبێــت و زیاتر بەنزین دەشــێلێت، لەندرۆڤێر بە تەنیشــتدا دەکەوێت و یەک دوو سەرەمەقولاتان لێ دەدا، سولەیمان و بەهمەن بریندار دەبن، ئامیــن فڕێ دەدرێ و ســەری وەبەردێک دەکەوێــت و لە جێوە ڕۆحی دەردەچێت، ســەیدیش بە ســاغ و سەلامەتی لێی دەرباز دەبێت و خۆی فێری ماشــێن ئاژۆتن دەکات! کارەساتێکی یەکجار ناخۆش، بۆ مەرگی ئــەم کیژۆڵە نازدارە، هاتبوو بۆ شــووکردن ئیجازە لە کاکی وەرگرێت، هەر لە گۆڕستانی حاجیاڵیکەند بەجێی مێرد، بەخاکیان سپاردبوو. تاقە یەک کەســیش سەرکۆنە و ڕەخنەی لە سەید نەگرت و بەرپرسیارەتیی

مەرگی ئەم کیژۆڵەش کەسی نەگرتەوە!

ڕۆژی بیستوپێنجی خەرمانانی ساڵی ١٣٥٩ بەرامبەر بە ١٩٨٠/٩/١٦ ئامین خەیات بەم ڕووداوە دڵتەزێنە، ماڵئاوایی لە ژیانی هێشتا دەستپێنەکردوو کرد.

٢٦

فەرماندە بڕیاری بۆ نەدرا

لــە ســەرەتای مانگــی دووی پاییزدا، دوو دەســتە ســاز بووین بۆ چالاکیی نیزامی لە جادەی ڕەزاییە. چاودێری کرابوو، کازیوەی بەیانییان ستوونێک دەهات بۆ کۆنترۆڵ و حەرەسیاتی جادەکە. پلانمان دانا پێش ڕووناکی بچین لە باغەکانی ئیندرقاش و وسووکەند لەناو کاناڵ و کەند و جۆگەکانــی نزیــک جادە خۆ حەشــار بدەین و کــەس پێمان نەزانێت تا ســتوون دەگاتە ئاســتمان، ئەوجار لێی بێینە دەر و هێرشــی بکەینە سەر. پێش شەبەقی بەیانی هەموو لە نزیک جادە بەرامبەر دریاز لەناو باخێکدا خۆمان حەشــار دا، زیاتر لە بیســت بۆ بیســتوپێنج پێشمەرگە دەبووین، چاوەڕێمان دەکرد ڕۆژ بێتەوە و بە هاتنی خۆر گەرم بینەوە. شەوانی پاییزی موکریان زۆر سارد بوو، ستوون نەهات، بەڵام لەناکاو ســەرمان هەڵێنا لە تەپۆڵکەی بەرامبەرمان ئەوبەری جادە، ڕەشــایی و هاتوچــۆی نەفەرات پەیدا بــوو، بە ڕوونی دەماندیــت خەریکی تۆپ و هاوەندامەزراندنــن بەرامبــەر ئێمە، ئیتر زانیمان بە دڵنیاییەوە کەســێک پلانەکەمانی زانیوە و ئیخباری کراوین. دوژمن بە جێی هاتنی ڕۆژانەی ســتوون یەکسەر بە پشتەوەدا تەپۆڵکەکەی بەرامبەری گرتووە و ئەوە چەکی قورســمان بۆ دادەمەزرێنێت، ئیتر کــێ کوڕی باوکی خۆی بوو دەبوو خۆی دەرباز بکات. دوو دەقەی نەبرد باخ و سەنگەرەکانی ئێمە هەر هەموو بوو بە ئاگر، بە ســەدان هاوەن و تۆپمان بەســەردا باری، ســیامەند و ڕەحیم قادری، ســولەیمانە ســوور و زۆربەی پێشــمەرگە ناســراوەکانی ناوچەی مەهاباد لەوێ بوون، فەرماندە کاک ڕزگار بوو، ئەویــش نەیدەزانــی چ بکات و وەک ئێمە، لە خۆحەشــاردان و ڕاکردن بەمــلا و ئەولادا بوو. چالاکییەکی زۆر ناســەرکەوتوو، چەند ســەعات

هیلاک و شەکەت کراین، بەبێ ئەوەی بتوانین بچووکترین دەستکەوت، یـان زەرەرمـان بۆ دوژمن بووبێـت. دواتر سـیامەند گێڕایەوە، لەگەڵ ڕەحیـم قادریدا لـە بن جۆگەیەک خۆیـان مات کردووە، دوو پاسـدار وردەوردە هاتوون بۆ لایان، سـیامەند دەڵێ دەنگ مەکەن بە زیندوویی دەیانگریـن، یـان لەناکاو لێیـان دەدەین، کەچی نزیـک دەبنەوە ڕەحیم دەسرێژێک بە حەوادا دەکات و هەردوو هەڵدێن، سیامەند تووڕە دەبێت؛ بۆ وات کرد ڕەحیم! نەمانگوت بێدەنگ بن تا دێنە بن دەستمان؟! کەچی ڕەحیم دەڵێت گوناح بوون، حەتمەن دایک و بابیان هەیە و چاوەڕێیانن، پێـم زوڵـم بوو بکوژرێن. ئیتر سـیامەند هیچی پـێ ناگوترێت و دەڵێ، کـە وا بەڕەحمی بۆ هاتووی؟! ڕەحیم وا بوو سـەری چۆلەکەیەکی پێ نەدەبڕدرا! سـولەیمانە سوور بە قایش و مەخزنەوە، خۆشی ئەستوور و قەڵەو بوو، بۆریی ئەسـتوور و زلی چیمەنتۆ بۆ ئاوداشـتنی لێ بوو، هەمـوو یەک یـەک بە نـاو بۆرییەکەدا پەڕینـەوە و چووینـە ئەوبەر، سـولەیمانە سوور لەمسەرەوە بەڕێکرا و لە قەدی لوولەکە گیری کرد، ڕزگار بـە لاق پاڵـی پێوە دەنـا و ئێمە کە پەڕیبووینەوە و لەوسـەری بووین ڕاماندەکێشا، کەچی گیری کردبوو نەدەهات، پاسدار بۆ پێشەوە دەهـات و هـاوەن ڕاوەسـتانی نەبـوو، ڕزگار مابوو بێتـە لای ئێمە و بپەڕێتەوە، کەچی سـولەیمان ناولولەکە و تاقە ڕێگەی گرتبوو، گوتمان سولەیمان تاقم و مەخزەنەکان لە خۆت بە جۆرێک بکەوە و تفەنگەکەت بەڕێ بکە بۆ لای ئێمە، ڕزگار هەر جنێوی دەدا و لەوانە بوو بە دەست بگیرێـت، یان بکوژرێت، عاقیبەت سـولەیمان بە شـپرزەیی قوتار بوو، بەڵام لە زمان و حەرەکە کەوتبوو. هەتا لای ئێوارە تۆپباران و قەناسە و دۆشـکە و خۆمپـارە بەردەوام بوو، سـێ بریندارمان بوو، دیسـان سـیمورغ فریامان کەوت و هەرسـێکیانمان گەیاندە مەقـەڕی زگدڕاو، گەڕامەوە و هەموو پێشمەرگەکان لە دەور و ناو دێی ئیندرقاش شەکەت و شپرێو لێی کەوتین، کەچی سیامەند ملی ڕێی گرت، بۆ کوێ دەچی؟! دەچمـەوە ناو باغەکە! تۆمەز پێشـتر کۆترێکـی زۆری کەوڵ کردبوو،

خەریکــی برژاندنیــان بوو کە ئــەو بەزمەمان بەســەرهات و هەمووی جێ هێشــتبوو، گەڕایەوە دەستی کردەوە بە برژاندنی کۆترەکان. لەناو هــاوڕێ و ئەوانــەی ناســیومن کەم کەســی خوێنســارد و بێمبالات و لەســەرەخۆم، لە شەڕەکاندا وەک سیامەند دیوە. ئەگەر فەرماندەکەمان هەر بە پەیدابوونی یەکەم ڕەشایی لە تەپۆڵکەی بەرامبەرمان عەقڵی پێ دەشــکا و شــک و گومانی ئەوەی کردبا، ئیخباری کراوین، ئەم بەزم و بریندارانەشــمان تووش نەدەبوو، دەمانتوانی تاکتیک و ڕەوشــێکی دی بگرینــە پێش، کەچی لــە بیرمە پێش دامەزراندنی تــۆپ و خۆمپارەکان زۆرمــان گوت کاکە کەشــف بووین و دەبێ بە زوویــی بڕۆین، کەچی کاکی فەرماندە هەر بڕیاری بۆ نەدرا و پێی وا بوو فەرمانی پاشەکشــە بــە واتای ترســنۆکی ئەو لێک دەدرێتــەوە. هەرچەند لە کەشــوهەوای ئەوکاتی ناو پێشمەرگە ڕەنگە زۆریشی ناحەق نەبووبێت!

مەسئوولی منداڵباز

گوتیان، ناوچەی ســندوس پێشــمەرگەی کەم بۆ چــووە، پاییزێکی خۆش بوو، دەســتەیەکیان ســاز کردین و (س.س)یان کردە مەسئوولی سیاســی. بۆ جەولە ڕەوانەی ســندوس کراین، بە سیمورغەکە چووین و جارێ ڕێگە و هاتوچۆی پێشــمەرگە بە ماشــێن هەبوو، هەرچەند بۆ سندوس بە هۆی نزیکی لە نەغەدە و عەجەمی سەر بە ئاخوند حەسەنی زۆریش بێخەتەر نەبوو. بەرەو مەمەلیان و خەلیفان، شاولێ، محەمەدشا، محەمەدیار و دەشــتی قوڕێ چووین، چەند دێیەکی عەجەمانی لێ بوو نەماندەوێــرا لێــی بمێنینەوە، زۆرتر لە ماســوێ و دایماو، کە دوو دێی بەخزمــەت و خۆش بــوون، دەمانەوە. یەک دوو پێشــمەرگەی تازەی منداڵکارمان لەگەڵدا بوون. فاروق بللوری بە هۆی نزیکیی زۆرمان پێی گوتم ئەوە چەند جار شــەوانە لە مزگەوت و ماڵاندا (س.س) ئەو کوڕە فەقیرە ناوی حوســێن بوو لەگەڵ خۆیدا دەنوێنێت و لە لای من گریاوە و دەڵێ خۆم پێوە دەنێت و دەست بۆ دۆخینەکەم دەبا و...، گوتم فاروق

بزانــه قســەی لەگەڵدا بکــە با زۆرترمان لــێ حاڵی بێت، ئەوە شــتێکی خەتەرە و بە ئاســانی کۆمەڵە بڕوا بە قســەکانی حوســێن ناکات، هەم منداڵە و هەم تازە، دەبێت لە شوێنی خۆی بە بەڵگەوە بیگرین، دەنا هەر قســە فایدەی نییە. کاکی بەرپرس گومانی لا دروست بووبوو، حوسێن لای ئەم و ئەو قسە دەکات. لەناکاو و بەبێ بەرنامە گوتی دەڕۆینەوە و جەولە تەواو بوو، گەڕاینەوە قزڵجە، شەو پاسبەخش بووم و حەرەسم خەبــەر دەکردنــەوە، لە بــەردەرگای مەقەڕ بووم، نیوەشــەو فاروق و حوســێن هاتن بۆ لام و حوســێن دەگریا، گوتی وەرە چاو لێ بکە ئەوە لەســەری شەو جێگەکەی هێناوە بە جێگەی منێوە نووساندووە و توند خۆی لێ قایم کردووم. گوتم ســبەی شــەو خۆتی بۆ شــل بکە و هیچ مەکە من ئاگام لێت دەبێت. بەیانی بە سەیدم گوت و قەرارمان دانا شەو هەردووکمان کێشکیان بکێشین، هەر وامان کرد و شەو چووم بەدوای ســەیدا لــە ماڵێکی دێ ژوورێک هەبوو بۆ کۆمیتــەی ناوچە لەوێ بوو، هات بۆ مەقەڕ و لە دەرەوە وەســتاین، لە نیوە شــەو فاروق لەسەرخۆ هاتوو گوتی وەرن، ئیتر هەموو شــت ئاشــکرا بوو. بەیانی زوو سەید، فــاروق و حوســێنی بانگ کرد و گوتی نابێــت کەس پێ بزانێت، بە منی گوت لەندرۆڤێرەکە ساز بکە دەیبەین بۆ ناوەندی، کوڕێکی تری خەڵکی دەرمانــی لــێ بوو، نزیک بوو لە کۆمەڵــە و ئەویش بەرئەندامی کۆمەڵە بــوو، کاتــی خــۆی هاوڕێی شــەهید حەمە حوســێن کەریمــی بووە لە شانەی زەحمەتکێش و کرێکاری ساختوومانی. بەویشی گوت ساز بێت و لەگەڵماندا هات. بە ســواری ماشــێن لە پشــتەوە دەســتمان بەست و چووین بۆ ناوەندی کۆمەڵە. دوکتۆر جەعفەر لە بۆکان بوو، چووین بۆ لای، دوکتۆر هەر سەری ڕادەوەشاند و باوەڕی نەدەکرد ئەم بەرپرسە ئەوەندە پەست بێ و تەماح لە منداڵێکی وا بکات و مەسئوولیش بێت. دوو ڕۆژ لەماڵی مام ڕەسووی لە بۆکانماینەوە، بە شەو و ڕۆژ حەرەسی بووم، تا شــتێکی قۆڕ نەکات، دوو جار پەلاماری کلاشــینکۆفەکەی دام خــۆی بکوژێت، نەمانهێشــت. دوای دوو ڕۆژ دوکتۆر هاتەوە و گوتی،

کۆمیتەی ناوەندی بڕیاری دا بە گرتنی لە ناوچەی سەقز. ئیتر (س.س) گیرا و ڕەوانەی زیندانی ناوچەی سەقز کرا، کە برا گەورەکەی خۆی لەوێ کۆمیتەی ناوچە بوو. نەیانهێشت لە ئێمە زیاتر کەس بەم کارە بێئەخلاقییە بزانێت و سەرپۆشیان لەسەر دانا.

پاییز و زستانی ١٣٥٩ (سەرەتای ساڵی ١٩٨٠) ئەوان سەردەم بوو، کۆماری ئیسلامی بە چنگ و ددان، بە وەحشیگەری و کۆمەڵکوژی، ترس و تۆقاندن و ئیعدام و وێرانکردن و هەرچی پێی دەگوترێت ئاکاری قێزەون، دەیویست دەسەڵات و فەرمانڕەوایی خۆی بە تایبەت بەسەر کوردستاندا بسەپێنێت. «کوردستان» لە ڕوانگەی مەزهەبیی (چ شیعە و چ سوننی)، سیاسی، یەکپارچەیی خاکی ئێران، ناسیۆنالیزمی مۆدێرنی ئێرانی و کێشەی کۆن و مێژوویی «کورد و عەجەم»، ئەم چەمک و بابەتە بوو زۆربەی جاران بە ڕاست و چەپ، عەلمانی و دینی، پێشکەوتوو و دواکەوتوو زوو لەسەری ڕێک دەکەوتن و زۆربەی جاران لە مێژووی ئێران، هەموویان هاوڕا بوون بۆ سەرکوت و داپڵۆسینی گەلی کورد.

جیهاد لە گوندەکان

هێشتا برینەکانی هەزاران کوژراو و برینداری شارەکانی سنە، سەقز، مەریوان، بانە و مەهاباد قەتماغەی نەگرتبوو، لاتولوت و چەقۆکێش و قەمەبەدەستەکانی ئاخوندێکی بێشعوور و نەخوێندەواری وەک مەلا حەسەنی لە گوندەکانی نەغەدە، میاندواو، ڕەزاییە و مەهاباد، مەغولئاسا کەوتنە گیانی خەڵکی بێگوناح و هەژار. بە سەدان کەسیان لە گوندەکانی سۆفیان، ئیندرقاش، وسوکەند، سەروکانی، سەوڵاوا، سەرچنار و شینئاوێ و دەیان گوندی تری ئەم مەڵبەندە کوشت و بریندار و کەمئەندام کرد، حاسڵ و بەروبووم و ماڵ و کاشانە و تەنانەت مزگەوتەکانیان سووتاندن و دەستدرێژیان کردە سەر کچان و ژنان، بە ناوی ئیسلامەوە جیهادیان ڕاگەیاند و سەدان لاوی کچ و

کـوڕ بەبـێ دادگا و پارێزەر، لە ماوەی کەمتـر لە چەند خولەکدا حوکم دران و ئیعدام کران.

تفەنگی لوولەشۆڕ

ڕۆژی سێزدەی خەزەڵوەری ١٣٥٩ (٤-١١-١٩٨٠) لەگەڵ دەستەیەک لــە پێشــمەرگەکانی کۆمەڵە و چەندی حیزبی دێموکـرات دوای ئەوەی ئاگادار کراین لە کارەساتی ئیندرقاش و وسوکەند، ویستمان بچینە ناو دێ و شــەڕ بکەیـن، خەڵک داوایان کرد نەچین بــا لەوە خراپتر نەکەن، هەرچەنـد هەمــوو ڕێگەکانیان هەر لە ســەری بەیانییــەوە گرتبوو، بۆ لای ئێـوارە چووینــە ناو دێ و بەر مزگەوت، هەرگیز بیرم ناچێ دار و بەرد و تەنانەت میچی بەرزی مزگەوتی ئیندرقاشیش خوێن بوو، چەند ماڵیان ســووتاندبوو، زیاتر لــە پەنجا کەس کــوژراو و مەیتەکانیان لە نــاو کۆلانــی دێدا بوون، دەیان بریندار کەوتبـوون و خەڵکێکی زۆریان لەگەڵ خۆدا بردبوو. ئەوان دەیانویســت کێشەی کورد و ئازەری قووڵ بکەنەوە و هیچ کوردێک شەو بە ئاسوودەیی سەر نەنێتە سەر سەرین، لە بەرچاوی دایک، کچێکی لاویان بە چەند پاسدار لاقە کردبوو. ئێوارەی ســێزدەی مانگ لە ئیندرقاش بۆ من و هاوڕێکانم ئەو ڕۆژە ڕەشــە بوو بە چاوی خۆمان دیمان، لەجیاتی باران خوێن بارییبوو. لە ناو مزگەوت و بــە بەرچــاوی خوداوە بە تەور ژنانیان پارچــە پارچە کردبوو، ماڵی خــودای بــە فەرش و دیوار و ســەقفەوە بە جێی قوڕ، خوێنی وەســەر خۆی کردبوو. دەبێ چ هەســت و کارەســاتێک بێ پێشــمەرگەی پڵینگی هەردی وڵات، بەم چەشــنە دۆش دامابێ و بە بەرچاویەوە، کوشــتن و ســووتان، وێرانی و ئەتک بەم خەڵکە بکرێت، کە ئەو لەپێناویاندا چەکی هەڵگرتووە. ئێمە، هەموو ئەو پێشــمەرگانەی بە دێموکرات و کۆمەڵەوە، ئەم دوانیوەڕۆیە گەیشتینە ئیندرقاش، هەر ئەوەمان لەدەست هات وەک خەڵــک و پیرەپیاوەکان ئەژنۆمان لەناو دەســتانمان بگرین و بە ڕیز لە بەر ســێبەری گوێســەبانی مزگەوت بە لارەملی و هەناســەی سارد و

تفەنگی لوولەشـۆڕ، ڕوو لە خۆری سـەرمابردووی ئـەم ئێوارە پاییزە شوومە بکەین.

چەنـد ڕۆژ دواتـر و لە هەڤدەی خەزەڵوەردا، بەسـیج و پاسـداری ئاخوند حەسـەنی، هێرشێکی وەحشییانە و دوور لە مرۆڤایەتی دەکەنە سەر گوندی سۆفیان لە ناوچەی شنۆ و لە چەند چرکەدا سێزدە کەس بـە تـەور و چەقـۆ دڕندانە دەکوژن و زیاتر لە بیسـت کـەس بریندار دەکەن. ڕەشـبگیری و قەتلوعامی خەڵکـی گوندەکان و ئیعدام و گرتنی لاوان لـە شـارەکان یەک بـەدوای یەکـدا و دوای ماوەیەکی کورت لە گرتنەوەی شـارەکان، سیاسەتێکی شوم و پڕ لە ترس و تۆقینی خەڵک بوو بۆ وێناکردنی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی و تەسلیمبوونی خەڵکی ئازادیخوازی کوردستان. بەداخەوە لە پیادەکردنی ئەم سیاسەتەدا چریکە فیداییەکانی ئەکسـەرییەت و حیزبی تودە، ئەوەی توانییان لە هاوکاری و کەشـف و ئاشـکراکردنی ئەنـدام و لایەنگرانی هێـزە کوردییەکان و کەسوکاری پێشمەرگە نە تەنیا درێخییان نەکرد، بەڵکو بە تیۆریزەکردن و نووسـینی وتار، ئاوی پاکیان بە سـەر دەسـتی مەلاکانـدا دەکرد و بـە بیانـووی شـەڕی «میهەنـی» و بەرگری لە نیشـتمان، لە شـەڕی ئێران-عێراقـدا شـەرعییەتیان دەدا بـە خوێنخۆری و لێـدان لە کوردە ئازادیخوازەکان. ئەوان لەبەر ڕۆشـنایی سیاسـەتی کرەملین، کە بۆیان نوسـخە[1] دەکـرا، چوونە پاڵ سیاسـەت و بەرنامـەی کاری دەوڵەتی ئیسلامی و لە بیر خۆیان بردەوە، وەک ڕێکخراوگەلی چەپ و مارکسی، دەبوو بەرگری لە مافی میللەتان، ژنان، ئازادیی ڕادەربڕین، جیایی دین لـە دەوڵەت، ئازادیی ئەحزاب و هەموو ئەو چەمکگەلەی سـەردەمانێک بانگەشە و بەرنامەی حیزبەکەیانیان لەسەر دانابوو، بکەن.

١- نوسخە، نوسخە نووسین، ڕاچێتەنووسین، مەبەست لێرەدا فەرمانپێدان و لە سەرەوەڕا ئەمرپێکردنە.

ڕوخساری تودەیی و چریک

ئێمــە، پێشــمەرگەکانی کۆمەڵــە لــە دوو هەنــگاوی شــار بووین و تینی هەناســەی گەرمی پێشــمەرگانەمان دەگەیشــتە خەڵکی ناوشار و ڕۆژانــە ئەم تینە، ڕوخســاری ئەنــدام و لایەنگرانی چریــک و تودەیی هەڵدەقرچاند. ئەوان زیاتر لە حکومەت دژایەتیی پێشمەرگە و بنەماڵەی کۆمەڵەیــان دەکــرد و دەتوانــم بڵێم بەتایبەتتــر لە شــارەکانی دی، لە مەهابــاد زۆر قینلەدڵتــر بوون. تەنانەت بێشــەرمییان گەیاندە ئاســتی خیانەت بۆ ڕاپۆرتدان لە جیران و کەســوکاری پێشــمەرگە و چالاکانی ناوشار. تودەیی و چریک بە ڕۆژی ڕووناک لەگەڵ پاسدار و ئیتلاعاتدا دەگــەڕان بــەدوای هــاوڕێ و خزمــی خۆیاندا، یــان بە پــۆل لەجیاتی ئــەوەی بێن بــۆ پێشــمەرگایەتی، دەچوون بۆ بەرەی شــەڕی ئێران و عێراق بۆ باشــووری ئێران و دەیانگوت، خەباتی دژی ئیمپریالیستی بە ســەرۆکایەتیی خومەینــی لە ئەمڕۆدا لە هەموو ئەرکێکی دی لەپێشــتر و بەحەقتــرە! خــۆش ئەوەیە لە ئەمــڕۆدا زۆربەی ئــەم کارەکتەرانەی ئەو ســەردەم کە دەیانگوت ناسیۆنالیزم و خەباتی پێشمەرگە چەواشە و دواکەوتوانەیــە و دەبــێ فریــای نەجاتی ئێران بکەویــن لەژێر ئالای ئیسلامدا، زۆربەیان کە بۆ ئێمە ناسراو و تەنانەت سەردەمانێک هاوڕێ و خــزم بوون، ئەمڕۆکە لــە هەموو کەس کوردترن و لەژێر جامەدانیی بنەماڵــەی بارزانیــدا کوردایەتییەکی زۆر «خەســت» دەکەن و ئەمجار بارزانــی بــە باوکی کورد و ئالاهەڵگــری کوردایەتی دەزانن. لە پشــت چەمکــی کوردایەتــی و «دەوڵەتــی کوردی»ی بارزانــی، تەنیا بۆ ئەوە خۆیان شاردووەتەوە کە پیسی و بۆگەنیی ئاکار و خیانەتی ڕابردوویان بشــۆنەوە. بارزانییــش بەوپەڕی لێزانی و ئاگایــی وەک چۆن بە عەتف و ڕاکێشــانی موستەشار و جاشەکانی کوردستان لە ڕاپەڕینی ١٩٩١دا توانیــی بــە دەیان قەزوانی هێزگەلی شۆڕشــگێڕ و فیداکاری باشــوور بــە خواردنی گوێزێــک بگرێتەوە و هەموو خیانــەت و هاوکاریی خۆی لەگەڵ شای ئێران و سەدامدا بشواتەوە و لە یەکەم هەڵبژاردنی خەڵکی

باشـووردا زیاتر لە سـەتا پەنجای دەنگەکان بەدەست بێنێت، ئێستاش خەریکە بۆ خزمەت بەم سیاسـەتە چەواشـەکارانەی، باشـترین کەڵک لـەم خەڵکە دۆڕاو و خۆپیسـکردووی دوێنێی ڕۆژهـەڵات و بە تایبەت دەڤەری موکریان وەربگرێت، کە ئێمە لە هەموو کەس باشـتر ڕابردوو و ئێستای مێژووی سیاسی و کۆمەڵایەتییان دەزانین.

٢٧

مەترسیی ناو شار

پێشتر گوتم، نەرمین بە هۆی ناسراوی و کچبوونی، هاتبوو بۆ شاخ، بەڵام هەباس وەک یەک لە ڕێکخەرانی ڕێکخستنەکانی شار و خوێندکاران ژیانی ژێرزەمینیی هەبوو، یەک لە هەرە چالاکەکانی کۆمەڵە بوو لە ناوشار و لە نزیکەوە لەگەڵ شەهید ئەحمەد شەعبانیدا بەرپرسی ناوشاری مەهاباد، یارمەتیی زۆری پێشمەرگە و تەنزیماتی پێشمەرگەی ناوشار و لایەنگرانی کۆمەڵەیان دەکرد. ئەو سەردەم ئیتلاعاتی سوپای پاسداران ئاشنایی و زانیاریی لەسەر خەڵکی کورد و کادرە سیاسییەکان نەبوو، نەیاندەزانی کێ چ دەکا و ڕابردووی سیاسی ئەندام و چالاکەکانیان نەدەزانی، مەگەر یارمەتی درابان. جاشی عەشایر و نەخوێندەوار زۆرتر کاریان بە شەڕ و پێشمەرگە بوو، ئەوەی لە باری سیاسی یارمەتیدەری لە قاودانی کادر و ئەندامانی هێزگەلی کوردی بوون، تەنیا ئەندام و لایەنگری ڕێکخستنەکانی چریک و تودە بوون. هەباس لە کاتی مەدرەسەدا چەند هاوڕێ و هاوپۆلی هەبوون، هاتوچۆی ماڵەوەیان دەکرد و هەموومانیان دەناسی. هەباس بووبوو بە کۆمەڵە و ئەوان بە چریک و تودەیی. هەر بۆیە ژیانی هەباس لە ناوشار لەوپەڕی مەترسی و ئاشکرابووندا بوو. چەند جار دایکم هات و هاواری کرد هەباس دەگیرێ و دەیکوژن، زۆرمان حەول دا بێتە دەر بە عیشقی ئەحمەد شەعبانی، کە خەڵکی سنە بوو، هەرچەند موهەندیس بوو، بەڵام وەک کرێکارێک بۆ شوێنونکردن فەعلەیی دەکرد، هەباس دڵی نەدەهات لە ناوشار بەجێی بێڵێ و خۆی بێتە دەر.

ئێستاش نەمزانی بۆ، ئەوکات کۆمەڵە بە تایبەت بۆ شاری وەک سابڵاغ، کادری سنەیی بۆ ڕێکخراوی ژنان و بەرپرسی یەکەمی کۆمەڵە

دەنارد، ئەوان لە سـنەوە دەهاتن بۆ مەهابـاد و وەک نانکەر و کرێکار و... کاریان بە زاهیر دەکرد، بەڵام بەرپرسـی کۆمەڵە بوون. خۆ ڕەنگە بڵێن کچ و کوڕی سنەیی لە مەهاباد نەناسراون و درەنگ ئاشکرا دەبن، بەڵام نەمدیت کوڕ یان کچێکی سابڵاغی ببەن بۆ سنە و مەسئوولییەتی شـارێکی وەک سـنەی پێ بسـپێرن. من ئەوە بە بەشـێک لە نائاگایی و ناوچەگەرایـی، یـان عەشـیرەیی مۆدێـرن لێک دەدەمـەوە، کە لەناو کۆمەڵەدا فرە بوو!

ئەحمەد شـەعبانیم لە نزیکەوە دەناسی و براکەشی شەهید حەسەن هەر ئاشـنام بوو. ئەحمەد، خەڵکی سـنە بوو، زانکۆی لە موهەندیسـی کەشـاوەرزی تەواو کردبوو، کادرێکی بەتوانا و فیداکاری کۆمەڵە، زۆر خاکـی و بێفیـز، شـارەزا و بوێـر و میهرەبان و خۆمانی بـوو، دوای گرتنەوەی سـابڵاغ بە دەستی پاسـداران، ئەحمەد کرابوو بە بەرپرسی ناوشـاری کۆمەڵـە و ژیانی نهێنیـی هەبوو. ئەحمـەد زۆری یارمەتیی ئێمە وەک پێشـمەرگە دەدا بۆ هاتنەوە و چالاکیی ناوشارمان، هەباسی برام زۆرتر لە پەیوەندیی ئەو و کورگەلی چالاکی مەدرەسـەکاندا بوو. هێزێکی چەکداری ناوشاریشـیان دروسـت کردبوو، کوڕی لاوی زۆر ئـازا و دڵسـۆزی وەک شـەهیدان خـدر محەمەدی و هـەژار کەریمی و...یـان تێـدا بوو. هەموو جارێک کە شـەوانە مەفرەزەمـان دەکرد بۆ ناوشـار و لێدان لە بنکەکانی پاسدار، ئەم کوڕانە بەرەوپیرمان دەهاتن و چاوساغمان بوون.

ڕۆژی دەی بەفرانباری ١٣٥٩ (١٩٨٠/١٢/٣٠) دوو ڕۆژ پێش سـاڵی تازە، ئەحمەد و هەباس لە کۆڵانێکی ناو شاری مەهاباددا دەناسرێنەوە و بـە کۆڵان و باناندا ڕەپێیـان دەنێن، دوای ڕاکەڕاکییەکی زۆر هەباس لە ماڵێک پەنای دەدەن و دەیشارنەوە، ئەحمە دەگیرێت، دوای سێ ڕۆژ ئەشـکەنجە و داغکـردن سـەرەنجام ڕۆژی ١٣٥٩/١٠/١٣ (١٩٨١/١/٣) شەهیدی دەکەن.

داکـم و بابـم دوای شـەڕ و وێرانبوونـی ماڵەکەمـان لـە ڕێگـەی

مەحموودکان باکووری شـار، لە ماڵێکی کرێـدا دەبن. چەند جار دایکم خالیـدی هاوڕێی مەدرەسـەی هەباس دەبینێ لـە دەوری ماڵمان دێ و دەچێ، خالید بە بنەماڵە بووبوونە تودەیی، هەباس پێدەزانێت و تێدەگات چاودێریی دەکەن بیگرن، ئیتر دوای شەهیدبوونی ئەحمەد، هەباس هاتە دەر و بوو بە پێشمەرگە.

گرتن و شـەهیدکردنی بەرپرسـی یەکەمی کۆمەڵە و کارەساتەکانی ئەم دوایانەی گوند و ئیعدامەکانی ناوچەی سابڵاغ، پێویستی بە تۆڵە و لێدانی زەبرێکی پێشـمەرگانە بوو لە کۆماری ئیسلامی. کۆمەڵە بڕیاری دا بە ئەنجامدانی دە چالاکی لە ناوچەی سابڵاغ.

گوللەی وێڵ

دوانیوەڕۆی یەکەم ڕۆژی مانگی ڕێبەندان لە زگدڕاو بووم و سەید هات، گوتی وەرە بچین بۆ کۆنەدێ و سـەردانی پێشـمەرگەکان بکەین، زۆرم پـێ خۆش بـوو. هەردەم ئامـادە بووم بە تایبەت بۆ سـەردانی سـولەیمان. لە ڕێگە گوتی، لەگەڵیاندا بچووەوە شـار و بزانن لە تۆڵەی شەهید ئەحمەد چالاکییەکی چاک بکەن. چووینە کۆنەدێ و نزیک بە دە پانزە پێشـمەرگە ساز بووین بەرەو لاچین و سەیداوا. بە پێیان خۆمان گەیاندە سێئاشـان ماڵی خوشک و خزمانی سولەیمان، مەفرەزەی شار هاتن و باسـی دۆخی ناوشار و هێزی پاسـدار و چەکدارەکانیان کرد. وا دیـار بـوو حکومەت لەو گەڕەکانەی وەک سێئاشـان و ئاشـی مام ئەحمەد، یەرغو و باخی سیسە بە ڕۆژ هیچ دەسەڵاتیان نییە. بڕیارمان دا نەچینە دەر و شـەو بمێنینەوە و بەیانی بە ڕۆژ هەڵسەنگاندن بکەین بـۆ لێدانێکـی گورج و بەزەبر. حوسـێن عەجەم بەرپرسـی هەسـتەی نیزامی شار بوو، دەموچاوی دادەپۆشی و لەگەڵماندا لە هاتوچۆدا بوو. پێشـنیاری کـرد دوو دەسـتەی تریش لە دەرەوەڕا بێـن و پلانی لێدان لە بنکەی پاسـداران، لە دوخانیاتی مەهاباد داڕێژین. بۆ بەیانی بوو بە دووی ڕێبەنـدان، بەم بۆنە پیرۆزەوە وەک یادی کۆماری کوردسـتان،

لە زۆربەی گەڕەکەکانی ناوشـــار دەســـتمان بە جەولە کرد و قســـەمان بۆ خەڵک کرد، شیرینی خورا و ئاگر لەسەر شوێنە بەرزەکان بۆ یادی کۆمار هەڵکرا. خەڵک دەســـتە دەســـتە دەهاتن و بەخێرهاتنیان دەکردین و زۆر کەس وایان دانابوو ئیتر پێشمەرگە شاری گرتووەتەوە، سروود و هەڵپەڕکــێ بە دەوری ئاوردا، پێشـــمەرگە و خەڵکی هێنابووە جۆش، حەماســـەتێکی تەواو خەڵک و پێشـــمەرگە و هەموو شاری گرتبووەوە. هەمـــوو ڕۆژەکـــە، نـــە تەنیا بە دیداری خزم و دۆســـت شـــاد بووین و خواردنی زۆر باشـــمان خوارد، بگرە زۆربەی پێشمەرگەکان حەمامیان کرد و جلیان گۆڕی. نامە ڕۆیشتبوو بۆ دەرەوە پێشمەرگەی دیمان بۆ بنێرن، ڕۆژی دواتر دیســـان هاتینەوە ســـەر زارکـــی کۆڵان و جادەکان و تـــا مەیدانـــی حەیوانان و نزیک گومبەزان و لاشـــانی پادگان چووین، بەفرێکی قورس و درشت دەباری، جادە و بانەکان هەمووی پڕ لە بەفر بوون، خەڵک لە ســـەربانان بانیان دەماڵی. ئێوارە دۆست و هاوڕێیەکی کۆنی کۆمەڵەمان کاک جەعفەری مرادی، خەیات بوو لە گوزەری شار، لە ســـەربان بەفری ماڵیبوو، فیشەکی وێڵ پێکابووی و شەهید بووبوو. مەرگی کاک جەعفەر بۆ هەموومان و بە تایبەت سولەیمان، کە هاوڕێی نزیکـــی بوو، هەواڵێکی دڵتەزێـــن بوو. چەند کەس چووین و لە نزیکەوە لـــە لای مەیدانی حەیوانان بەشـــداری خـــەم و پەژارەیان بووین. تەقەی کوێرانە لەناو شار و هاوەن و قەناسە بووبووە کاری ڕۆژانەی سوپای پاســـداران لە زۆربەی شارەکان و کەس خۆی بە بەرپرسی ئەم جۆرە لە کوشتار و خوێنڕژاندنە نەدەزانی.

زۆرانبازی لەگەڵ پاسداردا

ڕۆژێکـــی دیکەیـــش لە شـــار ماینـــەوە، پێشـــمەرگەکان و ئەوانەی شـــاریش بە دەموچاو داپۆشـــراوی هەموو لە دەوروبـــەری دوخانیات و مەیدانی چوارچرا، مزگەوتی ســـوور و نێو گوزەر[1] و بازاڕی شـــار

١- گوزەر، ڕاســـتەبازاڕی سەرداپۆشـــراو، قەیســـەریی ناوشار، گوزەری

پەنایـان گرتبوو، مەبەسـتی ئێمـە چاودێریی تەواو و هەڵسـەنگاندنی دۆخی پاسـدارەکانی نـاو دوخانیات بوو، تاکو پێشـمەرگەکانی دی لە دەرەوەڕا دێـن بۆ یارمەتی، ئەوجار بـە زانیاریی تەواو لێی دەین و بە تـەواوی بیگرین. حوسـێن عەجەم گوتی، دەگیرێ و بە گرتنیشـی هیچ بنکەیەکیان لەناو شـاردا نامێنێت، ئێمەش هەموو ڕامان وا بوو، جارێ هیچ نەکەین تا هێزمان زیاد دەکات. دوانیوەڕۆ من لە هاتوچۆی نێوان گەڕەکی جوولەکان و نێوبازاڕ و سێ ڕای فەرەح و مزگەوتی سووردا بووم، سـولەیمان لـە دەوروبەری مزگەوتی سـوور و قوڵکەی کەران سەرپەرشـتیی دەکرد، عەلی موهاجیـری زۆر تووڕە بوو دەیگوت، ئار پی جی-تان داوە بە من. لە حەوشـەی مزگەوتی سـوور ئامادە بوو لە ئەگەری هاتنەدەری دەبابە، سەعید سەرهەنگی، حەمە بازۆکا، سولەیمان حەوتەوانە، سـەعید گەوهەری، مستەفا (شینە) شێخ محەمەدی، مەناف بەدیعی، سـاڵە قۆیتەل و مەحمـوود کەرکوژ و زۆری دی بوون، لەناو کۆڵانەکانـی دەوری چوارچـرا هەمـوو لـە سـەنگەردا بـوون. هەموو پێشمەرگەکان نانیان خواردبوو، لەگەڵ سولەیماندا دۆستێکی هەبوو لە خوار سـەنگەکخانەکەی گەڕەکی مزگەوتی سـوور، لە بەیانییەوە چەند جاریـان بانگهێشـت کردبوو، چووین سـەریان لێ بدەیـن و لەگەڵیاندا نـان بخۆین. لەبەر هەیوانەکە خەریکی نانخـواردن بووین، دەنگی تەقە بەرز بووەوە، ڕامان کردە دەرەوە، سـولەیمان بەرەو مزگەوتی سوور و مـن بەرەو سـێڕای فەرەح، لە زارکی کۆڵانی مزگەوت و سـێڕا، دیم لـە چوارچـراوە تەقە دەکرێت و هاتوچۆی ئەوبەر و ئەمبەری سـێڕای سـەخت کردبوو. پێشـمەرگەکانی سـەری کۆڵان گوتیـان، تۆپۆتایەک هاتووە و ڕای نەگرتووە، پێشـمەرگەکانی دەوری چوارچرا لێیان داوە و ئێستا ئەوە ئەوانن تەقەی دەکەن. هەر جۆرێک بوو پەڕیمەوە بۆ لای

سابڵاغ بازاڕێکی کۆن و ئاوەدان و زۆر خۆش بوو، لە ساڵەکانی بیدایەتی ١٩٧٠دا بە ڕووداوی ئاگرکەوتنەوە هەمووی سـووتا، زەمانی شـا دیسان دروستیان کردەوە.

مەیدانی ئارد و لەویشەوە بە کۆڵانەکاندا خۆم گەیاندە پشتی بانکی سپە و کۆڵانی دوکانی کاسیتفرۆشی کەریمی چیرە، لەوێرا هەموو شت دیار و ئاشکرا بوو، میکزەمینییەکی دۆشکەلەسەر و چەند پاسداری کۆماندۆ لە پادگانەوە بە خیابانی شێرەخورشیددا دێنە خوار بۆ ئەوەی بێنە ناو شـــار و چوارچرا، پێشمەرگەکانی سەرکۆڵانی حەمامی بللور و دەوری چوارچرا تەقەیان لێ دەکەن، شۆفێری میکزەمینی لێی دەدرێ و پیکاب لـــە جۆگەی بەردەم مەیخانەکەی شـــمۆیلی دەکەوێت، پاســـداری ســـەر پیکاب بڵاو دەبنەوە و ڕووبەڕووی تەقەی پێشـــمەرگەکانی چوارچرا و ئەم کۆڵانە دەبنەوە. من کە گەیشتم بۆ زارکی کۆڵان و سەر خیابانەکە تەقـــە زۆر گەرم بوو، حوســـێن عەجەم وەک بەرپرســـی پێشـــمەرگەی ناوشـــار خۆی گەیاندە ســـەری کۆڵانەکە و لای من و دوو پێشمەرگەی دی کە هەر لەوێ بوون. لە بن پیکاب و پایەی دوکانەکانی ئەوبەر چەند پاســـدار بە خەستی تەقەیان دەکرد، ئێمەش نیازمان بوو بچین پیکاب و دۆشـــکەکە بێنین بۆ ناو کۆڵانەکان، بۆ چرکەیـــەک دەرفەتیان نەدەدا و وەک ڕێژنەباران فیشەک دەهاتودەچوو، تاوێک خۆشی کرد، پاسدارێک وێڵ و حەپەساو لە بن پایەی دوکانی کەریم خومایزی وەک گێژوکاسان وەدەرکەوت، حوسێن عەجەم کە کوردی و تورکی وەک یەک دەزانێت، بە تورکی بانگی کرد و گوتی، ئەوە منیش دەچمەوە بۆ دوخانیات و ڕێم نییە وەرە بۆ لای من با بەیەکەوە بڕۆینەوە. بە تورکی دوو سێ جنێوی خەســـتی بە کورد و پێشمەرگە دا، پاسدارەی بەم تورکییە بێ لەهجەیە وەشک خست و گومانی لا پەیدا بوو، باوەڕی پێ بکات، دیسان حوسێن بـــە تورکـــی گوتی، وەرە مەترســـە ئـــەم کۆڵانە دەچێتـــەوە ڕێک بۆ ناو دوخانیات، باوەڕی پێ کرد و وردەوردە بە ناوەڕاستی جادەکەدا بەرەو حوسێن و ئێمە و ئەم کۆڵانەی ئێمەی تێدا بووین، هات. نزیک حوسێن بووەوە، لە سووچی بن دەرگایەک ئێمە خۆمان نەدیو کردبوو، حوسێن نیـــازی بوو بـــە زیندوویی بیگرێت و تەقەی لێ نەکات. لەناکاو پاســـدار نازانـــم چیی دی و دەســـتی بۆ تفەنگەکەی برد تەقە لە حوســـێن بکات،

حوسێن زانیی زوو نەجوولێت پاسدارەکە دەیکوژێت، تفەنگی هەڵێنا و بەرامبەر سینگی پاسدار چرکاندی، فیشەک دەرنەچوو، فریا نەدەکەوت میل بێنێتەوە و دیسان تەقەی لێ بکاتەوە، تفەنگی پاسدارەکە ئامادە بوو، ئەوەی چاوەڕێ نەدەکرا لەم یەک دوو چرکەدا ڕوو بدات ڕووی دا. حوسێن تفەنگی شانی فڕی دا و ئامبازی پاسدارەکە بوو، لە عەرزی دا و گەوزاندی، وەبن خۆی دا و دەیویست تفەنگەکەی لێ وەرگرێت. ئێمە نەدەکرا تەقە بکەین بەر حوسێن دەکەوت، دوای چەند چرکە تەقە بەرز بووەوە و پاسدار پەنجەی بە سەر پەلاپیتکەی تفەنگەکەی داگرتبوو، یەک ڕیزی لە بنەوەڕا کرد و حوسێن بە لاتەنیشتدا کەوت. پاسدار لەسەر عەرز بوو، مەجال ڕەخسا تەقەی لێ بکەین.

حوسێن چوار فیشەکی بە ڕان و باسک و زگی کەوتبوو، بە پەلە لاقمان ڕاکێشا و هێنامانە ناو کۆڵانەکە، هەموو ئەمانە لە یەک تا دوو مەتری و لە بەرچاومان ڕووی دەدا. پاسدار و تفەنگەکەی لە سەر شۆستەی بەر دوکانی کەریم، بەبێ گیانی کەوتبوون. بە پەلە سەعید گەوهەری و یەک دوو پێشمەرگەی دی حوسێنیان بەرەو مزگەوتی حاجی ئەحمەد برد. لە هەمان کاتدا، ساڵە قویتەڵ دەستی لەسەری کۆڵان هێنابوو دەر و فیشەکێک لە لەپی دەستی درابوو، لە پشتی دەستی هاتبووە دەر. کچێکی دە دوازدە ساڵان فیشەکی وێڵی دۆشکە کەلەکەی کوناودیو کردبوو. مزگەوتی حاجی ئەحمەدمان وەک شوێنی پشتی جەبهە بەکار دێنا و هەموو برینداری خۆمان و خەڵک لەوێ بوون، کچێکی جاسووس پێیان دەگوتن، «خواهر زەینب» گیرابوو، ئەویشمان هەر لەوێ دەستبەسەر کردبوو.

کوڕانی وێڵ و سەرگەردان

مێکزەمینی بە دۆشکەوە لە جۆگە کەوتبوو، لاشەی پاسدار و تفەنگ هەر وا لە سەر عەرز بوون، چەند جار حەول درا پیکاب و دۆشکەکە بێنین، بە تەقە مەجالیان نەدەدا، یەک دوویەک لە کوڕانی

شـــار هەر لە ڕۆژی یەکەمی هاتنەوەمان بۆ شـــار لە دەورمان بوون و وەک پێشـــمەرگە وا بـــوون، یەک لەوان یونس بـــرای عەلی موهاجیری دواتـــر لـــە زیندانی ڕەزاییە ئیعدام کرا، شـــاتر ڕەحمـــان، عەبووی برای ســـولەیمان بللوری، تەواوی ئەو ماوەیە وەک قاسد و گەیاندنی هەواڵی کۆڵانەکان و جەبهەکان لە هیچ نەدەپرینگانەوە و بە ڕاکردن و پەڕینەوە لە جادەکان بۆ خزمەت بە ئێمە، یارییان بە گیانی خۆیان دەکرد. ناوشار ئـــەوکات، کوڕانی وێڵ و ســـەرگەردان و موعتادی تێدا بوو، برســـی و هەژار، بەبێ ماڵ و پارە، هەموو شتێکیان دەکرد بۆ بەدەستهێنانی یەک مســـقاڵ دەرمانی بێهۆشـــی و هێرۆین. مزگەوتی ســـوورمان پڕ لەوانە کردبوو، عەلی موهاجیری کە بەرپرســـی ئار پی جی بوو، لە حەوشەی مزگەوت هەموویانی گرتبوو، لە ترســـی گەیاندنی زانیاری لەسەر ئێمە بۆ پاسدارەکان. لەناکاو یەکیان پەیدا بوو، بە زمانی تریاکخۆران گوتی:

- کاکە بچم تفەنگی ئەو پاسدارە کوژراوەت بۆ بێنم؟

- دەکوژرێی و ئەرزشی نییە، شەو کە داهات دەیانهێنین.

- برا ناکوژرێم، ئیجازە بدە دەچم.

- (لـــە دڵـــی خۆمدا گوتم، بـــا ئەوانەش خزمەتێکی کـــورد بکەن، خۆ بشکوژرێت لە کۆڵ بنەماڵە و کۆمەڵگە دەبێتەوە). بڕۆ بیهێنە، بەس وریا بە و پەلە بکە لێت نەدەن!

- دەچم. تفەنگەکە بۆ تۆ، گیرفانی بۆ من.

- پێکەنیم و گوتم جا وەرە بەم حاڵەوە تووشی چ بووین. باشە چیی تێدا بوو بۆ خۆت!

- بـــە چاوتروکانێـــک قەڵەمبازێکی دا و تفەنگ و ڕەختی لە پاســـدار کردەوە و هێنای!

- ئەوجار با بچم بزانم چیی بۆ من پێیە؟!

دیســـان چوو لە ســـەری هەڵنیشـــت و گیرفان بە گیرفان و تەنانەت ئەوانـــەی ژێرەوەشـــی گـــەڕا، منیـــش ئەوە ســـەیری دەکەم، هەســـتا و هەنگاوێـــک دوور کەوتـــەوە و بە هەموو هێزی خۆی شـــەقێکی لێ دا و

گوتی:

-خۆ سەگباب لە من سواڵکەرترە، قرانێکی پێ نییە!

هاتم بچم بۆ لای بریندارەکان لە مزگەوت، لەوبەری سێڕای مەیدانی ئاردی لە کووچەی مزگەوتی سـوور، عەبوو هاواری کرد عەلی؛ کاکم ئەتۆی دەوێت!

پەڕیمـەوە بۆ لای عەبوو و پرسـیم چ باسـە؟ سـولەیمان دەزانێت چمان بەسـەرهات و حوسێن بریندارە؟! گوتی، چووم پێی بڵێم مەجالی قسـەی پێ نـەدام و گوتی بڕۆ عەلی بێنە. بەرەو مزگەوت و لەوێشـڕا بەرەو قوڵکەی کەران و کۆڵانی حەمامە کۆنەکەی بللور چووین. زارکی کۆڵان لەسـەر مەیدانی چوارچرا سـەعید و حەمە بازوکا و سولەیمان حەوتەوانـەی لـێ بوو، گوتیـان ئێمە لـە دۆشـکەکەمان دا. دوو مەتر بـەرز بانێکـی بچووکی حەمامەکەی لـێ بوو، نازانم پێـم وا بوو بانی مۆتۆرخانە و شـتی وا بێت، عەبوو و حەمە سـەریان خسـتم و خۆم گەیاندە سەربانەکە، پانایی تەنیا دوو مەترێک دەبوو.

سولەیمان نەبوو، تابلۆیەک نەخشابوو

ورووژمـی پوولەکەبەفرینەکان، لە نزیکبوونەوەیان بۆ عەردەکە، بە چەشنی تاڤگەیەکی خوڕێن بوو. کلووبەفرەکان بە توند و قایمی چنگیان بە عـەرزدا دەگرت، وەک ئـەوەی بە نیازی مانـەوەی هەتاهەتایی بن. بەفرێکی تەڕ و سپی، هەموو چوارچرا و بانەکەی داگرتبوو، کاپشێنێکی خز و کڵاوێکی ڕووسـی، سـولەیمانیان لەبەر گرتبـوو، لە نێو دەریای پوولەکـە سـپییەکان لە پشـت لێواری بانەکـە مەتەرێـزی گرتبوو، بە درێژایی بانەکە لەسەر زگ تخێڵ بوو، سەری لەسەر لێوار و نیشانەی تفەنگی ڕوو بە چوارچرا، خرمژنی بۆ تاقە چرکەیەک بێدەنگ نەدەبوو.

- ها! سولی چییەوە؟!

- کوڕە کوێرە نابینی؟! وەرە پێش و فریا کەوە، چەحەننەمم دروست کردووە! سەتم توپاندووە!

منیش خۆم خزانده ســەر لێواری بانەکە و شانبەشــانی ســولەیمان خۆم لە ئامێزی بەفرەکە هاویشــت، ســەرم هەڵێنا و ڕوانیمە چوارچرا، چیـم بینــی؟! بە دەیان کەلاک لەنــاو فولکەکە و دەوروبــەری پایەکانی شــارەداری و ناو خیابانەکە کەوتبوون. ســولەیمان یەک بەدوای یەکدا مەخزەنی دەگۆڕی و خرمژنی ســیخۆکەی هەوای ســەرچۆپیی هەبوو، لەپڕ بینیم چەند فیشــەک لە ســەرەوەڕا لە دەوروبەرمان کەوت، سەرم هەڵێنا چەند پاســدار هاتبوون و چووبوونە ســەر باڵکۆنی فەرمانداری و تەقەیان لە ئێمە دەکرد. پێشتر پاسدارەکان بە جادەی شێرەخورشید بــە بندیوارانــدا دەهاتنــە نێو چوارچــرا، دیار بوو چەنــد دانەیەکیان بە دوخانیات و بە پشــتەوەدا هاتبوونە ســەر باڵکۆنی فەرمانداری. دەنگی تەقــەی خۆمــان و دیتنی خوێن و کەلاک، هەردووکمانی ســەرخۆش و مەســتی مەســت کردبوو. تفەنگم وەستا و زانیم دەبێ مەخزەن بگۆڕم، دەستم بۆ کەلەکەی ڕاستم برد و زانیم هەموویان بەتاڵن، بە پەلە ئاوڕم داوە و دەســتم بــۆ مەخزەنەکانی لای چەپم برد، هەســتم کرد تفەنگی مــن کە بێدەنگە، ئیی ســولەیمانیش دەنگی لێوە نایــە. بە پەلە مەخزەنم گــۆڕی و ڕووو بــە فەرمانــداری و چوارچرا دیســان بــەردەوام بووم. بەدەم تەقەکردنەوە بیرم کەوتەوە کاتی دەســتبردنم بۆ فیشەکلۆخەکەم و گۆڕینــی مەخــزەن، شــتێکم دی، ڕێشکەوپێشــکەی چاوم بــوو؟! نا! کارەســاتم لێ قەوماوە و نامەوێت باوەڕی پێ بکەم وەڕاســت گەڕێت. خــۆ گێــل دەکەم و بە خەیاڵــی مۆتەکەبوونی، دڵی خــۆم خۆش دەکەم و لێــی دەگوزەرێــم. بەردەوام دەبم، یەکەڵەچن[1] پاســدار دەبینم، زاتی ئاوڕدانــەوە و بانگکردنــم نییە، پەنجە لەســەر پەلەپیتکەکە هەڵدەگرم و هەســت ڕادەگــرم و گوێ قوڵاخ دەبم، نا! ســولەیمان هیــچ تەقە ناکات! شــانی هەر بە شــانمەوە بوو، زۆر بە ترس و بەکاوەخۆ ملم ســوڕاند، ســولەیمان نەبوو، تابلۆیەک نەخشــابوو لە هەزاران وشــە، ئازایەتی و داستان، شاخ و ورە، عیشق و مراز، بەڵام تەنیا دوو ڕەنگ بوو سوور

١- یەکەڵەچن، لەناوچوونی یەک بەدوای یەکدا.

و سـپی، ڕەنگەکانـی زەماوەند و بووک و زاوا. لای ڕاسـتی، قوولایی نێوان کولمە و کەپوی بە چەشنی کانییەکی زۆر بچووکی لاپاڵ چیایەک قوڵپێکـی زۆر مەتینی دەدا و شـۆڕ دەبووەوە ناو سـمێڵە بەهەیبەت و ڕازاوەکەی و سـوور سـووری هەڵگەڕاندبوو. لەناو ئەم دەریا حەریرە سپییەدا هەر ئەوە سوور بوو. ملی بە لای شانی چەپیدا لار بووبووەوە، تفەنگەکـەی بـە لادیواری بانەکـە و قۆڵیدا و پەنجەی شـایەتمانی لای ڕاستی، هەر لەسەر پەلەپیتکە بوو.

خۆم بیرم نەماوە، ئەوانی دیکە و عەبوی برای دەڵێن لەپڕ دیمانی بە پێوە، نەعرەتە و جنێو و نفرینت لە هەموو شار و چوارچرا دەنگی داوە و شێتانە هەر وەک ڕێژنەبارانی بەتاوی بەهاری دەتڕژاند.

هـاوارم کـرد سـولەیمان شـەهید بـوو. لەسـەر قەمسـەڵە خـزە ئەورووپییەکـەی تازە بۆی هاتبوو، خزاندم، ئێسـتاش لە بیرمە، هەر دە پەنجەی دەسـتەکانم لـە پووزەوانەکانی قایم کردبوو و ڕامدەکێشـا بۆ سەر لێواری بانەکە، ئەوجارە پاسدار بە تەواوی بە سەرماندا باڵادەست بووبـوون، سـەر باڵکۆنـی فەرمانداریيـان گرتبـوو، هەمـوو لوولـەی تفەنگەکانیـان ڕوو بـەم بانـە بچووکە بوو، تەنیا من و سـولەیمانی لێ بووین، ئەو بەبێ گیان و منیش وەک شێتان. هاتمە سەر لێواری بانەکە و عەبوو دەگریا و هاواری دەکرد، پێم گوت کاتی گریان نییە و دواتر بە کۆ دەگریین. ها تفەنگەکەی بگرە و پشتت بێنە با بیخەمە کۆڵت.

عەبـوو بـە هـاوار و کاکە گیان کاکە گیان و پشـتم شـکا، کاک بە کۆڵەوە ڕووی لە مزگەوتی سـوور کرد. سـەیر بوو، ئاسـمان دەتگوت دەبێ هەرچی پێیەتی هەر لەو کاتەدا هەڵیڕێژێت، ئاورم داوە سەربانەکە هیچ شـوێنێک دیار نەبـوو، هەر دەتگوت ئەوەی ئـەم چەند چرکەیەی پێشتر ڕووی داوە هەمووی درۆ بوو. بەفری سپی وای داپۆشیبووەوە دەتگـوت تەنانـەت چۆلەکەش بەسـەریدا نەڕۆیشـتووە و چەند مانگە نەماڵدراوە. شـوێن گەوزان و سـەرچۆپی خۆم و تەرمی سـولی هەر هەمووی پڕپڕ بووبووەوە.

لە سـەربانەوە دیـم پەنجـەرەی ماڵەکانی دەوروبـەری چوارچرا، هەڵماوی بە گەرمای ژوور و سەرمای دەرەوە، دەیان دەموچاوی پێوە نووساوە و بە خۆڕ بۆ سولەیمان دەگرین. چەند خۆشە کەسانێک مابن و ئەو ڕۆژەی سـەربانی حەمامی بللور و چوارچرای شوێن سێدارەی قازییەکان و شێرانە ژیان و تۆڵەی سولەیمانانەیان لە بیر بێت.

وردەوردە هاتمە خوار و سـەنگەرم چۆڵ کـرد. چەند پیرەپیاوێکی گـەڕەک هاتنە دەر و ماچیان کردین، هەموو سـولەیمانیان دەناسـی و ئاهیان بۆ هەڵکێشـا. گەیشـتمە حەوشـەی مزگەوت و سولەیمان لە بن تاقی دەرگای مزگەوتی سوور داندرابوو، خەڵکیش چووبوون ماڵەوەیان لە گەڕەکی باخی سیسـە ئاگادار کردبوو. عەبوو و چەند کەسـی دیکە، سولەیمانیان بردە مزگەوتی داروغە لە نزیک ماڵی خۆیان.

گەڕامەوە سێڕای مەیدانی ئاردی و پەڕیمەوە بۆ لای بریندارەکان و پێشمەرگەکانی ئەو قۆڵە، بە کەسم نەگوت چ قەوماوە، تەنیا گوتم، دەبێ وردەوردە بڕۆینـەوە بـۆ گەڕەکی سێئاشـان و بریـندارەکان بەرین و بڕۆین. دوکتۆرێکی جوامێر لە بنەماڵەیەکی ناسراو هات و بریندارەکانی بەسەر کردەوە، زۆری ئومێد نەبوو حوسێن بژی، گوتی برینی دەستی سـاڵە هیـچ نییە و تیمـارم کردووە، کەچی سـاڵە خۆی لـێ بەعەرزدا دابووین، وەک ئەوەی هەربینا ڕۆحی دەردەچێت!

یونس موهاجیری برای عەلی گوتی، ئێوە بڕۆن من دەچم دۆشکەکە هەر دێنم.

هەمـوو بـە برینـدارەکانـەوە بـەرەو گەڕەکـی مزگەوتـی دارۆغە پاشەکشـەمان کـرد، ئێـوارەی زسـتانە و وڵات بـەرەو تاریکـی باڵی هەڵدەکێشـا، لە زارکی مەیدانی ئاردی بە کەمین و وریایی پەڕینەوە بۆ لای کۆڵانی مزگەوتی سـوور، ئامبولانس هەمووی لە هاتوچۆدا بوون، لەسەر جادەی سێڕای مەیدانی ئارد یەکیان ڕاگرت و سەری لە دەرگا دەرهێنا، دیار بوو منی ناسـیبوو، گوتی، بەقوربانی دەسـت و تفەنگ و غیرەتتان بم، ماڵتان نەشێوێ چیتان کردووە، بە دەیان کەلاک کەوتوون

و فریای کۆکردنەوەی ناکەوین. نەخۆشخانە بە ڕادیۆی گوتووە و ئەوە بـڵاوی دەکەنـەوە، بەڵکو هەردوو لاتان دەسـت ڕاگـرن و ئێمە فریای بردنەوەی بریندار و کەلاکی پاسداران بکەوین.

سولەیمانم ڕۆ

لـە زارکـی کۆڵانی مزگەوتی سـوور بـە پێشـمەرگەکانم گوت، چ قەوماوە و سـولەیمان بوو بە یەکەم شـەهیدی پێشـمەرگەی ناوچەی مەهابـاد. هەمـوو بۆ سـولەیمان گریـان و بابەڕۆیان کرد. گەیشـتینە مزگەوتـی دارۆغـە، کاکە مینەی باوکـی لە سـووچێکی حەوزخانەکە، چەناگەی لەسەر ئەژنۆی دانابوو، بە کوڵ دەگریا و هەر دەیگوت پشتم شـکا. لە ماڵەوەیان کەس هۆشـی نەبوو، پڕ بوو لە خەڵک، تەنیا گوێت لە «سـولەیمانم ڕۆ» دەبوو. هەر لە حەوشـەی مزگـەوت بە ئەمانەت گۆڕیان بۆ هەڵکەند و بە خاکمان سپارد.

چووین بەرەو مزگەوتی سەعدی لە گەڕەکی سێئاشان، پێشمەرگەکان وەک لەشـکری شکاو هەمووی غەمبار و کەساس هەریەک لە کونجێک بـوو. خەڵک دوو تابووتی قورسـی مزگەوتیان لەگـەڵ چەند پەتوو بۆ ئامـادە کردیـن، دوابەدوای هەر هەنگاو و چرکەیەک، بەفر شـوێن پێی پڕ دەکردەوە، حەوت هەشـت پێشـمەرگە ئامادە بوون بەرەو سەیداوا بڕۆین و بریندارەکان بەڕێ بکەینە بۆکان، لە ماڵی سـەید لە سـەیدئاوا زۆپای دار گرفەی دەهات. حوسێن و ساڵە داندران، بەفر ئامانی نەدەدا، سەرەنجام بە تراکتۆر و سواری گوێدرێژ بریندار ڕەوانەی دۆستاڵی و لەوێشڕا بە سەیارە بەرەو بۆکان ڕۆیشتبوون.

«خواهر زینب» کە گیرابوو، بە شەهید مەناف بەدیعی (پێشمەرگەی کۆمەڵە، خەڵکی سـابلاغ بوو، لە ڕووداوی تەقینەوەی بۆمبی دەسـتی، لـە ئاوایی تازەقەڵای بۆکان، لـە ٣-٩-١٣٦١ بەرامبەر ٢٤-١١-١٩٨٢دا شـەهید بـوو) و لایەنگرێکمانـدا ڕەوانـەی حاجیاڵیکەند کـرد، هەڵبەت زۆرتر بۆ ناردنی نامە بوو بۆ کۆمیتەی ناوچە و هەواڵەکان و چ بکەین.

تا بەری بەیان لەگەڵ عەبوودا لە ماڵی سەید شینمان گێڕا و دڵخۆشیی یەکمان دایەوە، دواتر عەبووم جێ هێشت و بۆ لای پێشمەرگەکان لە ماڵی کاک جەعفەر و باجە ڕەخشندە خوشکی گەورەی سولەیمان، بۆ ناو شار لە گەڕەکی سێئاشان گەڕامەوە.

چەند پێشمەرگەیەکی حیزبی دێموکرات لەناو شار پەیدا بوون و خەبەریان دا هەر دوێنێ ئەوانیش لە مەحموودکان چالاکییان کردووە و لە سەیارەی هەڵگری پوڵ و حقوقی کارمەندەکانیان داوە. چەند دانەیەکیان هاتن بۆ سەرەخۆشی لە ماڵی سولەیمان. دواینیوەڕۆ لە حاجیاڵیکەندەوە نامە هات، نووسرابوو بە گەیشتنی نامە هەر هەمووتان، تەنانەت پێشمەرگەی شاریش خۆتان بگەیەننە دێی ئۆزندەرێ و کۆبوونەوە هەیە.

دوابەدوای دەرکەوتنی ئێمە لە شار، سیامەند و مەفرەزەیەک وەک هێزی یارمەتی دەگەنە شار و دەبیسن چمان کردووە و بەرەو کوێ ڕۆیشتووین، سیامەند ئەو ڕۆژە دەمێنێتەوە و دەچێت بۆ لای دایک و باوکی سولەیمان، یونس موهاجیری شەوی پێش، دوای ناشتنی سولەیمان چووبوو دۆشکەی لە تۆیۆتا کردبووەوە و هێنابووی.

نامەیەکی پڕ لە لۆمە

ڕۆژی دواتر هەر هەموومان لە ئۆزندەرێ بە بەشداریی زۆربەی بەرپرسان و پێشمەرگەکانی ناوچەی مەهاباد کۆبوونەوەیەکی چەند سەعاتەمان کرد. کەوتینە بەر سەرکۆنە و ڕەخنەی سەرکردایەتی. دوکتۆر جەعفەر لە لایەن سەرکردایەتیی کۆمەڵەوە نامەیەکی پڕ لە لۆمە و ڕەخنەی ناردبوو بۆ سەید و خوێندرایەوە.

لە شوێنی حوسێن عەجەم کە بریندار بوو، شەریف کرا بە بەرپرسی پێشمەرگەی ناوشار. سەرلەنوێ تەنزیماتی تازەیان کرد و مەفرەزەکانی ناوچە گۆڕانکارییان بەسەردا هات. دوکتۆر نووسیبووی عەلی بنێرنە ناوەندی کارمان پێیەتی. زۆر دڵم گیرا و زانیم تەبعید و ڕاگواستنە!

٢٨

ژیان لە بارەگای ناوەندی

گەیشــتمە ئاجیکەند و بارەگای ناوەندی کۆمەڵە، دڵشــکاو و مات و کەســاس، دڵم وەک دڵــی منداڵێکی بێناز و لێوبەبــار دەچووەوە، کە بە ئاوڕلێنەدانەوەیەک لیچ دەکات و هەنیسک دەدات. شەوان لە بن لێفە و بە ئەســپایی دڵم ڕێک دەگوشــرا و ها لە سینگم بێتە دەر. سولەیمان لە دە لاوە لــە من مردبوو، بــۆ ناردوویانم بۆ ئێرە؟! خۆ من هیچی خراپم نەکردووە، خوێڕی نەبووم و لە شەڕ هەڵنەهاتووم؟! ئەدی بۆ وا جەزام دەدەن؟! من دەبوو لەناو پێشــمەرگەکانی ناوچەی مەهابادا بم، کەچی ئێســتێ لەناو ئەو هەموو خەڵکەی ســنە و کامیاران و مەریوانم. دوور لە شــەڕ و چالاکیی پێشمەرگانە، کارمان تەنیا حەرەسیات لە ناوەندی، تەعمیراتــی ماشــێن و مۆلیدە و خــواردن و خەوە، من بــەوە حەتمەن دەمرم. بەوە ڕاهاتبووم، حەجمینم نەبێ و ڕۆژانە دوو ســێ شــوێن و کەمین و چالاکیم هەبێت، خەڵک ببینم و فشــقیات و چوونی ناو خەڵک و مــالآن و نانخواردن لە ماڵی جوتیــار و لادێکان، بە نانی مەقەڕ بێزم هەڵدەســتا و لێی بێزار بــووم، هەرگیز بە لامەوە گرنگ نەبوو لە مالآن گۆشــت و پلاوە، یان نان و پەنیر، حەزم لە ســفرەی ناومالآن بوو جا هەرچیی لەسەری داندرابا، هێلکە بە ڕۆنی زەنگم[١] لە هەموو خواردنی سەرگۆی زەوی پێ خۆشتر بوو، بە تایبەت ئەگەر دوو کەوچک ماستی مــەڕی لە تەنیشــت بایــە، بەبێ یــەک و دوو دەمگۆڕییەوە بە گۆشــت قەل و پلاو و خۆرشــت. سەرەخۆشــی دەبوو لە دێهات، دابونەریت وا بــوو لە مزگــەوت، هەر ماڵەی کاتــی نانخواردن مەجومعــەی[٢] دەنارد

١- ڕۆنی زەنگ، ڕۆنەکەرەی داغکراوی مەڕ و مانگا، ڕۆنی کوردی.
٢- مەجومعە، سینی، نانی لەسەر دەخۆن لەبری سفرە.

و بــه چارۆکه دایاندەپۆشــی. جا هەرچــی هەبا، ماڵــه دەوڵەمەندەکان خواردنی گۆشت و پڵاو و شتی وایان دەنارد. پێشمەرگه که دەگەیشته گوندێک و دەیزانی سـەرەخۆشــیی لێیه، یەکسەر بۆ مزگەوت دەچوون، لــه مزگەوتەکانــی لای ئێمــه بۆ پرســـه، خەڵک له ژوورەوه و له ســـەر فەرشەکان چوارمشقی دادەنیشن و چا دەخۆن و لای نیوەڕۆ زۆربەیان بــۆ نانخواردن دەمێننەوه. لای نیوەڕۆ هــەر مەجومعەیه و دێته ژوور، خۆت و شانسی خۆت ژێر چارۆکه چیی تێدایه، بۆ من ئەو کاته خۆش بــوو، دوو هێلکــه له ناو قاپێک ڕۆندا مەلەیان دەکرد و قاپێکی بچووکی ماســت له تەنیشــت و دوو نانی ڕەشــی تــازه له تەنــوور دەرهاتووی لەسەر دەبوو.

سەرکردایەتی وەک خودا و پیرۆزی سەیر دەکران

چەند ڕۆژێک له ئاجیکەند بووم، سەدان کەسی لێ بوو، یەک دەهات و یــەک دەڕۆیشــت، دەیــان ژوور و هــۆدە له نــاو دێ و دەوروبەری سەرکردایەتی هەبوون، ئەندامانی سەرکردایەتی وەک خودا و پیرۆزی ســەیر دەکران، زۆربەی کات له ژووری خۆیان بوون و وامان دەزانی ئەوە شــەو و ڕۆژ خەریکی بەرنامه و تیۆری و پلاندارشتنی شۆڕشن، نەدەبوو ئێمەمانان زۆر پرســیار بکەین و خۆمان له شت هەڵقورتێنین. خەڵکی وەک کاک یوسف ئەردەڵان، کاریزمای خەڵکی سنه له سەردەمی شــا و ڕاپەڕیــن، کاک یەدەی بیگلــەری، تاهیر خالیــدی، کەیان فەرزاد، جەمــال خۆمپاره، لاله حەمەی بۆکان و زۆری دیکەی لەوانه لێ بوون، لێم حاڵی نەدەبوو بۆ لەوێن و وەک پێشــمەرگەی ساده هەڵسوکەوتیان لەگەڵــدا دەکرێت، هیچیان ســەرکردایەتی نەبوون و هەمــوو له مەقەڕ بوون و چاوەڕوان.

وردەوردە تێگەیشــتم به خۆشمەوە، لێرەین بۆ ئەوەی «عاقڵ»مان بکــەن و بــه خۆماندا بچینــەوه و ڕەخنه لەخۆ بگریــن و ئەم زەعف و کەموکووڕیانه له خۆماندا بکوژین، ئیتر هەر کەس به ڕەخنه و عەیب و

ئیرادێکی تایبەت بە خۆی، بۆ شوێندانان لەسەریان، بۆ نزیک ناوەندیان هێنابـوون. جیـا لەمانــە هەر ناوچەیەک لە ســنە و کرماشــانەوە بگرە تا سـۆما و برادۆسـت و شــنۆ، دەبوو بە بەشــی خۆیان، بۆ ماوەیەک دەســتە پێشــمەرگە بۆ پارێزگاری لــە ناوەندی بنێـرن. ئەوانە فەترەی خۆیــان تــەواو دەکرد و دەگەڕانــەوە ناوچەی خۆیان، لــە نێو ئەوانەدا کوڕگەلــی فرە خــاس و جوامێرت تووش دەبوو، هیی واشــی تێدا بوو لە کەکرە تاڵتر و لە ناو پێشـمەرگەی ناوچەکەی خۆی لە ترسـی شەڕ هەڵینەکردبـوو، خۆی لە ناوەندی خزاندبوو. کار و پیشــەی فزوولی و ماســتاو بوو بۆ بەرپرســان و خۆنزیککردنەوە لێیان، دەریشت کردبان نەدەچوونــەوە و ســەدان هۆکاریان دەدۆزییەوە بـۆ مانەوەی خۆیان، وەک ئەوەی سەرکەوتنی شۆڕش و پارێزگاری لە سەرکردایەتی بەندە بە مانەوەی ئەوان لەوێ.

جەزا و ڕەخنە لە لایەن دکتۆر جەعفەرەوە

چەند ڕۆژێک تێپەڕی و دوکتۆر جەعفەر بانگی کردم، زۆری قسەی خوش کرد، باسی ئەوەی کرد ئەوان یانی سەرکردایەتی وەک کەسێکی شۆڕشــگێڕ و لازم بـۆ داهاتووی کۆمەڵە ســەیری من دەکەن، باســی زۆربەی چالاکی و هاتوچۆی سنە و مەریوان و سەقز و بانەی بۆ کردم لــە هاوینــی ڕابردوودا، گوتی مامۆســتا برایم نامەیەکــی بۆ ناردووین لەمەڕ چالاکی و هەموو ئەو کارانەی لە جنوب کردووتن، ئەوجار هاتە سەر ئەم چوار پێنج ڕۆژەی عەملیاتی تۆڵەی شەهید ئەحمەد شەعبانی و شەهیدبوونی سولەیمان بللوری، ڕەخنەی لێ گرتم، نەدەبوو مابایەنەوە لە ناو شــار، باسی چەمکی ئەنارشیستیی بۆ کردم و نابێ تووشی ئەم دیاردەیە بین. تێگەیشتم ئەوان وەک بەرئەندامی کۆمەڵە من بە بنەماڵەی کۆمەڵە دەزانن و دەبێ ماوەیەک لەوێ بم، بۆ بەسەرداچوونەوەی خۆم و دوورکەوتنــەوە لە شــەڕ و کردەوەکانی ئەنارشیســتی و فێربوونی تیـۆری و پەروەردەکردنـم. بــە نابەدڵی ملم لار کـرد و گوتم، دوکتۆر

پێم وا بوو خەڵاتم دەکەن نەک جەزا و ڕەخنە! دوکتۆر کەسایەتییەکی تایبەت بوو، بۆ من هیچیان وەک ئەو نەبوون، بە زمانە سادەکەی خۆی گوتی، بە زوویی دەزانی ئەوە پاداشتی تۆیە دەیکەین و ئێمە دەزانین تۆ چەندە کۆمەڵە و شۆڕشگێڕیت.

مێشک و بیرمەندی کۆمەڵە

نزیک ئاجیکەند بە پێیان تەنیا نیو سەعات یان کەمتر، گوندی خوراسانەیە و هەر ئیی ئاغاوەتی بۆکانە، ماڵێکی گەورەی ئاغا بە حەسارێکی زۆر فەریحەوە، لە دوو ژووری ئەوسەری حەسارەکە، عەبدوڵڵا موهتەدی و شوعێب زەکریایی لێ بوون، ئەم دوانە وا وێنا کرابوون و موقەدەس کرابوون، کە هەموو نووسین و تیۆری و سیاسەتی کۆمەڵە، ئەمانە داڕێژەرن. مێشک و بیرمەندی کۆمەڵە و هەموو شۆڕش، ئەم دوانەن.

گوتیان، تۆ جێی متمانە و باوەڕپێکراوی، دەچی بۆ حەرەس و موحافەزەتی ئەوان، لەم فورسەتە لە عیلم و بلیمەتیی ئەوان کەڵک وەربگرە بۆ عاقڵبوونی خۆت و بەسیاسیبوونت. لە کاتی چوونی سەرئاو و نانخواردن و پیاسەی ئێواران (قەدەم لێدان)ی ناو حەوشە لێیان نزیک بە و گوێ لە قسە و موحازرەکانیان بگرە. بە کورت و کرمانجی کرامە بادیگاردی ئەم دوانە و کۆمەڵە چاک دەیزانی ئیی وەک من بشکوژرێین هەر دەیانپارێزین، واتە من لەوێ بووم بۆ ئەوەی شەڕکەر و چاونەترس، کێمباک[1] و دەروێشی بێ جیرە و مواجب بووم.

ژیان لە بارەگای ناوەندی

نازانم چەند، بەڵام چەند ڕۆژێک لەوێ مامەوە، باش بوو دەستەیەک پێشمەرگەی مەهاباد بۆ پاراستنی مامۆستا شێخ عێزەدین لەوێ بوون، لەگەڵ واندا خۆم لە تەنیایی و وەڕەزی دێنایە دەر. بانگیان کردمەوە بۆ

١- کێمباک، چاونەترس، بێپەروا.

ئاجیکەند و لەخۆڕا خۆم کردە ڕاگری بەشی ماشێن و تراکتۆر، لۆری، بەنزین و گاز و مۆلیدە و ئەم شـتانە. جەمال خۆمپارە لەوێ بوو، زۆر بەیەکەوە سـازابووین، لە ناو مەقەڕ یوسف ئەردەلان، یەدەی بیگلەری، کەیـان فـەرزاد، تاهیر خالدی و زۆری دیکە بـوون، هەموویان خەڵکی بەحورمـەت و خـاوەن ڕابردوو بوون، هـەردەم خەڵکی تازە دەهات و دەموچـاوەکان لە گۆڕاندا بوون، لەگەڵ زۆربـەی هەرە زۆریان نێوانم خۆش بوو، شۆخی و گاڵتە و ڕابواردن بە یەک، کاری ڕۆژانەمان بوو. شەوان گەڕەلاوژێ و هەڵپەڕکێی ناوچە جیاکانی کوردستان خۆشترین بەزممـان بـوو، هەڵپەڕکێی گەڕیانی سـنەیی، کاک یـەدەی بیگلەری و کەیـان فەرزاد خـەم و پەژارەیان بیـر دەبردمـەوە، مەریوانییەکان بە جیوجیـو و قاچکوتان تەپوتۆزیان بە با دەکرد و مرۆڤی ڕادەکێشـا بۆ شـەڕ و زرموکوت و حەماسـە. سێپێیی سـابلاغی و سەقزیش هەموو حەولێکی دەدا خۆی لە قەرەی سـنە و مەریوان بدات، ئەوان زۆرتر و کاراتر بوون، پێیان نەدەگەیشتین.

مەرگی زەبیحی

هـەر لەم زسـتانەدا بوو، مـام جەلال ڕایسـپاردبوو بێـن و پێمان بڵێـن بەداخەوە زەبیحی لـە بەغدا ونیان کـردووە و لەناویان بردووە. خەبەرێکی ناخۆش و جێی داخ و دڵتەزین بوو، هەمووی ساڵێک نەبوو بە دیداری شـاد بووبووین، کەچی وا زوو لەناومان ڕۆیشـت. هیچیان لـە وردەکاری و چۆنیەتیـی مەرگی پێ نەگوتین و هەتا ئێسـتاش ئەم تیرۆرە سیاسـییە هەر بە شـاراوەیی و لەژێر شک و گومان و تاریکیدا ماوەتەوە. هەرچۆنێک بێت، کاکم خەبەرەکە لە سابڵاغ بڵاو دەکاتەوە و دایکم ئاگادار دەکات. چەند ڕۆژ سەرەخۆشی و تەعزییەیان بۆ دانابوو. ئەوە بوو بە مەرگێکی بێدەنگ و شاراوەی مەزنە کەسایەتییەکی کورد. کاتێک خەبەری نەمانی گەیشـت، نەمانزانی کـەی لەناویان بردووە، بە قسەی کاک کەریم حیسامی کە ئەویش ئەوکات لە زیندانی بەعس بووە

و مانگــی ئەیلوولــی ١٩٨٠دا گوێی لێ بووە کە پاســەوانەکانی زیندان، شەوێک باسی ئیعدامی زەبیحییان کردووە!

ئامادەکاری بۆ کۆنگرەی دووی کۆمەڵە

سەرەتای بەهاری ١٩٨١، بە سەرپەرشتیی کەیان فەرزاد دەستەیەک پێشــمەرگەیان جیــا کردینەوە، گوتیــان ئێوە باوەڕپێکــراوی ناوەندیی کۆمەڵــەن بۆ پاراســتن و حەرەســییاتی کۆنگــرەی دووی کۆمەڵە، کە قــەرارە لــە مانگی خاکەلێــوەدا، لە خانەقــای زەمبیلی ناوچــەی بۆکان ببەســترێت. ســەرەتاکانی مانگی خاکەلێوە بە دەیان کەس لە زەمبیل و نــاو خانەقاکەی لەژێــر وێنەکانی مارکس و ئەنگلــس و لینین لە لایەک و شــاڵ و قورئانەکانی شــێخانی زەمبیل لە لایەکی دی، بە ســروودی ئینترناشــناڵ دەســتیان بە کۆنگرە کرد. زیاتر لە پەنجا کەس بەشــدار بوون، دەتوانم بڵێم هەموو ئەندامانی کۆمەڵە لەوێ بوون. کۆنگرە نزیک بە هەفتەیەک بەردەوام بوو. لە ناوچەی سابڵاغ تەنیا دوو کەس، سەید و ڕزگار بەشــدار بوون. دەیان ڕۆشــنبیر و کادری باشــی سیاســی و نیزامــی چالاکی ناوچــەی مەهاباد، هیچیان ئەندام نەبــوون و لە لایەن سەرووی کۆمەڵەوە جارێ بە خۆیی دانەدەندران.

ڕوانگەکانی ناو کۆمەڵە

کۆنگرە لە هەڕەتی هێرشی پاسدار و ئەرتەشی ئێران بۆ سەر شار و گوندەکان و شــەڕیماڵوێرانکەر لە هەموو کوردستان، ڕووکردنێکی بەربــڵاوی لاوان بــۆ پێشــمەرگایەتی لە نــاو کۆمەڵە، ئیعــدام و گرتنی بەکۆمەڵــی لاوەکان و گەمــارۆی ئابــووری و دەیــان قەیرانــی ڕۆژانە و کێبەرکــێ لەگەڵ حیزبی دیموکرات لەســەر دەســەڵات، زۆرتر خۆی سەرقاڵی دوو ڕوانگەی تیۆری-سیاسی کردبوو، ئەویش تەنیا لە نێوان ئەو حەوت هەشــت کەســەی، خۆیان بە خاوەن و سەرکردەی کۆمەڵە دەزانی، ساعد وەتەندوست، حوسین مرادبێگی (حەمەسوور)، عەبدوڵڵا

موهتەدی، سەعید یەزدیان، ئیبراهیم عەلیزادە، شوعێب زەکەریایی، عومەر ئیلخانیزادە، جەعفەر شەفیعی و ئیرەج فەرزاد. ئێستا دەتوانم بە تێرادیوی بڵێم؛ ئەوێ ڕۆژێ جگە لەم چەند کەسە، زۆربەی هەرە زۆری ئێمە، خەڵک و پێشمەرگەی کۆمەڵە، هەر بە لامانەوە گرنگ نەبوو ئەم دوو ڕوانگەیە چییە و قبووڵکردنی ئەو یان ئەوی تر چی لە ژیان و دواڕۆژی خەڵک و شۆڕش و پێشمەرگایەتی دەگۆڕێت؟! لە ڕووی هەموو ئەم بەڵگانەی کە تا ئێستا خۆیان بڵاویان کردووەتەوە، دەردەکەوێت هەر لە ڕۆژی هەوڵەوە و لە تاران و دواتر لە کۆنگرەی یەکیشدا (ساڵی ۱۹۷۹ لە نەغەدە و سنە بە بەشداریی پانزە کەس گیرا بوو) هەرگیز لەسەر چۆنیەتیی کۆمەڵگەی ئێران ڕێک نەبوون. ساعد وەتەندوست و سەعید یەزدیان و ئیرەج فەرزاد گوتوویانە ئێران و کوردستان نیمە موستەعمەرە و کۆمەڵگەیەکی فیۆدالییە و سەرمایەداری بە ڕادەی پێویست بەرەو پێش نەچووە، بۆیە دەبێت پەنا بو میل و ئاموور و داسی فەلا و جوتیار بەرین و کۆشکی شۆڕشگێڕیی خۆمان لەسەر شانی جوتیار و زەحمەتکێشی شار و لادێ بینا بکەین، لە بەرامبەر ئەواندا بە تایبەت عەبدوڵڵا موهتەدی، حەمەسوور، دوکتۆر جەعفەر و ئیبراهیم عەلیزادە، پێیان وا بووە ئێران سەردەمی موستەعمەرە و فیۆدالی تێپەڕاندووە و تەواو کۆمەڵگەیەکی سەرمایەدارییە. پرۆلیتار گەشەی کردووە و ڕیزی خۆی جیا کردووەتەوە، بۆیە دەبێت هەموو هێز و خەباتیان بۆ کرێکار بێت. ئەوانیش تەلاری خەیاڵ و شۆڕشگێڕییان لەسەر کوتک و کرێکارانی سەنعەتی بوونیاد نابوو، دوژمنی سەرەکییان بۆرژوازی بوو، چ لە ئێران و چ لە کوردستان. ئەوانە بە دیدگای دوو و «بینشی نوێ» ناسران.

بە دڵنیاییەوە دەڵێم، زیاتر لە سەتا نەوەدوپێنجی کۆمەڵانی کادر و پێشمەرگەی ئەوکاتی کۆمەڵە، نە دەیانزانی مەسەلە چییە و نە بۆشیان گرنگ بوو، زۆربەی هەرە زۆری پێشمەرگە و کادری بە وەجهی کۆمەڵە لە شار و لادێ، یانی زیاتر لە سەتا نەوەدوپێنجی، نە بەشداری

کۆنگره بوون و نه پێش کۆنگره ئاگایان له دوو ڕوانگەی جیاوازی ناو کۆمەڵه بوو.

«پۆپۆنیزم»

لایەنگرانی دیدگای دوو لەبەر ڕۆشنایی تیژ و نووسینەکانی مەنسوور حیکمەت له تارانەوه له کۆنگره پۆپۆلیزمیان ڕەت کردەوه و نفرینیان لێ کرد. ئەوەیان به گەورەترین دەسکەوتی کۆنگره دایه قەڵەم، زۆر زوو له هەموو ناوچەکان و هێزەکانی کۆمەڵه بڵاو بووەوه پۆپۆلیزم له کۆمەڵه ئیتر ڕەت کراوەتەوه و باوی نەماوه. هەزاران نوکته لەناو هێزی پێشمەرگه دروست بوو، خۆم له کۆبوونەوەیەکی ئاسایی ناو مەقەڕ و پێشمەرگەکان بووم، کێشەیەک بوو لەسەر یەک له پێشمەرگەکان گۆیا ئەرکی خۆی به چاکی ڕانەپەڕاندبوو، هەموو ڕەخنەیان لێ دەگرت و سەرکۆنەیان دەکرد. یەکێک گوتی: «ئاخر بەڕاستی عەیبه بۆ تۆ کاتێک کۆمەڵه «پۆپۆنیزمی» ڕەت کردووەتەوه و تۆش ئەوه دەکەیت»! مەبەستم ئەوەیه زۆر بوون تەنانەت له گوتن و مانا له وشەی پۆپۆلیزم نه تەنیا ئاگادار نەبوون، هەر نەشیان بیستبوو. چەند شتێکی ناکامڵ و سەرەتایی بڵاو بووبووەوه لەسەر ڕابردووی کادرانی کۆمەڵه لەمەڕ ئیشکردن لەگەڵ جوتیار و زەحمەتکێش. ڕەخنه و هەڵەبوونیان له ڕابردووی خۆیان گرتووه، لەجیاتی ئەوەی جوتیار بێنه سەر ڕێبازی خۆیان، ئەوان چوونه سەر فەرهەنگ و ڕێبازی جوتیاری. گۆیا ئێستێ گۆڕاون و دەڵێن؛ جوتیار بۆ متمانه نابێت و تا سەر لەگەڵ شۆڕش و ئامانجی نیهایی که سۆسیالیزمه نامێنێت. هەر ئەوه بەس بوو بۆ زۆربەی پێشمەرگەکان، که تا دوێنێ شەو و ڕۆژ له خزمەت و خۆبەقوربانکردنی جوتیار و قەرە(۱)دا بوون، ئەمڕۆ پشتگوێیان بخەن و تەنانەت به شەق و جنێو لێیان وەڕوور بکەون بۆ داوای نان و تراکتۆر و... لێ کردن.

۱- قەرە، ڕەشایی، ڕەعیەتی بێ جووت و گا و زەوی.

جاران که به سـەیارە بـە جادەی پڕ لە تەپوتۆزدا دەڕۆیشـتین، لە دوورەوە دوو کەسی لادێمان دەدیت، خاومان دەکردەوە و بە هێواشی بـە سـڵاو و ماندوونەبوونـی لێکردن بە تەنیشـتیاندا تێپـەڕ دەبووین. گێڕایانەوە، پێشمەرگەیەک لەناو ماشێندا دەبینێ چەند کەس لە پێشەوە بەسـەر جادەدا دەڕۆن، پێی پێوە دەنێ و بە خێرایی بە تەنشـتیاندا بە تەپوتۆزێکی یەکجار زۆر تێدەپەڕێت، ئەوەی تەنیشـتی دەڵێت؛ ئەوە بۆ وات لەم فەقیرانە کرد، خۆ هیچی سـەروچاو و جلەکانیانت نەهێشـت؟! دەڵێ، ئەی بۆ نەتزانیوە پۆپۆلیزممان ڕەت کردووەتەوە؟!

دیاردەکانی دوای کۆنگرەی دوو

کۆمەڵێـک دیـاردە، دوای کۆنگـرە و ڕێنموونییەکانـی مەنسـوور حیکمەت و گرووپی ئیتحادی موبارزان، لە ناو کۆمەڵەدا گەشەیان کرد و بوونـە بـاو. جـاران ئەو خەڵکەی لە شـەڕ دەترسـان و لـە چوونی کەمین و جەبهە زراویان چووبوو، باش بوو ڕووی مەجلسـیان نەبوو، زۆر کەسـاس و مـات، سـەریان لە بن خۆیـان نابـوو. دوای کۆنگرە هەمـوو پەنایـان بۆ دیدگای دوو هێنـا و لەژێر ناوی «بینشـی نوێ» و دژایەتیـی پۆپۆلیزم بە یەکجاری دوورکەوتنـەوە لە کاری نیزامی و زۆربەیان لەژێر ناوی کادری سیاسـی و کۆمیتەی ڕوسـتایی، ئەوجار ئـەوان بە مەسـخەرەوە توانجیان لـە کوڕە ئازا و تفەنگبەدەسـتەکانی کۆمەڵە دەگرت. بە پشتیوانیی سەرکردایەتیی «بینشی نوێ» و دیدگای دوو، سـینگیان دێنا پێش و ئەم پێشـمەرگانەی زۆربەی کات لە شـەڕ و کەمینـدا بوون بە پۆپۆلیسـت و دواکەتـوو تۆمەتبار دەکران. خۆیان بـە جانتایەکـی پڕ لە کاغەز و کتێـب، لە بن باخەڵدا لـە هاتوچۆی ئەم مەقەڕ و ئەو مەقەڕدا بوون، لە کۆبوونەوەکاندا بە وشەگەلی ئەدەبیاتی مەنسـوور حیکمەت و کۆمەڵگـەی بورژوازیی ئێران وا بوو وا چوو بە ژێستێکی تەواو تیۆریسێنانە خۆیان وێنا دەکرد و زاری بوختان و درۆ و ئیهانەیان لە پێشمەرگە ئازا و زەحمەتکێشەکان دەکردەوە و هەرچی

کەموکوڕی و ترسنۆکیی خۆیان بوو لەژێر تێزەکانی تازەی کۆنگرەی دوو دەشاردەوە.

دیاردەیەکی دی، بەشداری و هاتنی زۆرتری ژنان بوو بۆ ناو کۆمەڵە و تەنانەت قبوولکردنیان لەناو ڕیزەکانی هێزی پێشمەرگە. ئەمە دیاردەیەکی زۆر باش و تەندروست دەبوو و دەکرا حەماسەی ژنانی ئەمڕۆی ڕۆژئاوای کوردستان، ئەوکات لە کچانی کۆمەڵەدا ببیندرێت و بەدی بێت. سیاسەتی ئەوکاتی کۆمەڵە، بە تیۆری و ڕواڵەت مافی ژنان و عەدالەت بوو، بەڵام بە کردەوە فەرهەنگی عەشیرەتی و ژنبەکەمزانین هەر وەک چۆن لە ناو کۆمەڵگەی کوردی لەبرەودا بوو، هەروەها لەناو کۆمەڵەشدا هەر هەمان عەقڵییەت زاڵ و دابونەریتی شوانکارەیی باڵادەست بوو.

زەماوەندی ناو مەقەڕەکان

پێشتر تێزی «کادرانی حیرفەیی» بەسەر هەموو سیاسەتی کۆمەڵەدا زاڵ بوو، هاوسەرگیری و پێکهێنانی ماڵ و منداڵ زۆر باو نەبوو، زۆرینە خۆیان بۆ شۆڕش و خزمەت بە ڕێبازەکە تەرخان کردبوو، نەک بۆ ژن و منداڵ. دوای کۆنگرەی دوو و دوورهەڵدانی پۆپۆلیزم تەواو بە پێچەوانەوە کەوتەوە، ئیتر ڕوو کرایە هاوسەرگیری و عیشقی یەک ڕۆژە و ئیعلانی زەماوەندی دوو کەس زۆر بە سادەیی و لەناو مەقەڕەکان. هەر ئەوەندە کچ و کوڕێک دەهاتن و بە دەنگی بەرز دەیانگوت، ئەوە «ئێمە ژن و مێردین». ئێستاش زۆرم پێ شک دێ بە خەونی باب و باپیریاندا نەدەهات لە ماڵی باوکیان وا بە ئاسانی ژنیان بۆ بێت یان شوو بکەن. سیاسەتە تازەکانی لەمەڕ کۆمەڵەی دوای کۆنگرە، هێزی لەبنەهاتووی ژنانی ڕۆژهەڵات و شۆڕشێکی نوێی لە کوردستان، دەستەمۆ، ماڵی و سەقەت کرد. هەر یەکسەر دوای کۆنگرە زۆربەی ئەندامانی سەرکردایەتی یەک بەدوای یەکدا فریای کچێکی تازەهاتوو بۆ ناو کۆمەڵە کەوتن و لە جێوە بەبێ مارەکردن، بە ژن و مێرد کران.

لەباتی ئەم هێزە پاک و نیوەی کۆمەڵگە بکرێنە کەرەستە بۆ شۆڕش و سەرمەشقی هەموو کچانی کوردستان، دەسبەجێ هاوسەرگیرییان لەگەڵدا دەکرا و دوای ماوەیەکیش لەم شاخ و کێوە منداڵ بە باوەشەوە، یان ناردنیان بۆ ناوشار لای دایک و بابەکانیان بۆ بەخێوکردن. ژنانی کۆمەڵە، ئەگەر سیاسەتی دروست هەبایە و عەشیرەتی بیریان لەسەر نەکراباوە، دەکرا بکرێنە هەوێن و هێزێکی شۆڕشگێڕی ئەوکات و زۆر کاریان پێ دەکرا، کە پیاو بۆی نەدەکرا. من هەر ئەوکات باوەڕم بەم هاوسەرگیرییانەی ناو مەقەڕەکانی کۆمەڵە نەبوو و پێم بە ئیهانە بوو بە باڵای بەرزی ژن و گاڵتەم بە تێزی عیشقی ئازاد و ئەم تێزگەلە دەهات، کە جەماعەتی حیکمەت لەگەڵ خۆیاندا هێنابوویانە ناو کۆمەڵە. دواتریش دیمان زۆربەی هاوسەرگیرییەکان شکستیان هێنا و هەر ئێستا لە چوار قوژبنی دنیا هەمانە کوڕان و کچانی کۆمەڵە، لە دوو سێ ژن و پیاو خاوەنی منداڵ و چەندین جار هاوسەرگیریان کردووە. کادرێکی کۆمەڵە دەیگێڕاوە جارێک لە کۆبوونەوەیەکی کۆمەڵە لە شارێکی ئەورووپا دانیشتووە، پڕ بووە لە ژن و پیاو، گوتی بە سەرنجێکی سەرپێی دیم زۆربەیان ژن یان مێردی یەک بوون و ئەمڕۆ لەگەڵ یەکیداین، خۆش ئەوە بوو ژن یان مێردە کۆنەکانیشیان هەر لەو کۆبوونەوەیەدا بوون!

بێ ئیجازە چووەتەوە ناو خێمەکە

چەند ساڵ دواتر، لە مەقەڕی کۆمەڵە لە ئالان بووم، عەلی خەڵکی بانە و بەرپرسی بێسیم بوو، خێزانی وەک هەر کچێکی ئاسایی زەمانی شا، کە شووی پێ کردبوو، ئەویش لەگەڵیدا هاتبووە دەرەوە. ئەوان لەناو دێ بە حوکمی ئەوەی ژن و مێردن، هۆدەیەکیان هەبوو، زۆر میهرەبان و بەیەکەوە شادبوون، زۆر جار بۆ نان و چا خواردن و سەردان دەچووم بۆ لایان، ڕۆژگار هات و من ڕۆیشتم، لە شاربازێر لای ئەبوو شەهاب و یەکێتی بووم. مەقەڕەکانی کۆمەڵە و دێموکرات و مامۆستا شێخ عیزەدین لە دەوری مالوومە و ئەو ناوە بوون، بیستم

شەو درەنگان لە مالوومە عەلی دەچێت بۆ سەر شاخ بۆ نۆرەی بێسیم، خێزانــی لەنــاو خێمەکەیــان جێ دێڵێت، کاری بێســیم تــەواو دەکات و دەگەڕێتــەوە نــاو خێمەکەیــان، دەبینــێ کوڕێکی فارس لــە جەماعەتی حیکمــەت لەجیاتی خۆی، لەگەڵ ژنەکەی لە جێدایە، ژنەکەی دەڵێ چیتر تــۆم ناوێ و ئێســتا لەگەڵ ئــەم کــوڕەم، زۆر تووڕە دەبــێ و دەبێتە دەنگەدەنگ، بەیانی ڕەخنەی لێ دەگرن کە بۆچی مزاحمیان بووە و بێ ئیجــازە چووەتەوە ناو خێمەکە و دەنگەدەنگی کردووە. عەلی هیچ ناڵێ و سەری خۆی دادەخات، دەڕوات و تەسلیمی ئێران دەبێتەوە، ژنەکەی کە زەمانی شــا لە بانە هێنابووی، ئێســتاش وەک ژنێکی بوێر و ئازا و کۆمۆنیست ناسراوە!

تێزەکانی حیکمەت کۆمەڵەی هەڵتەکاند

ئێســتاش وەک کەســێکی بەشــدار و ئاشــنا بە بنەماڵەی کۆمەڵە و خاوەن شەهید، بۆ زیاتر لە چل ساڵ ئاگاداری سیاسەت و جووڵانەوەی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵات، بە ئیمانەوە دەڵێم؛ هاتنی جەماعەتی مەنسوور حیکمــەت و بڕیــار و تێزەکانی کۆنگــرەی دووی کۆمەڵە، وەک خۆرکە کەوتە گیانی هێزێکی نوێخواز و پێشــکەوتووخوازی شۆڕشگێڕی وەک کۆمەڵە و لە ماوەیەکی کورتدا ئازای لەشــی ئەم ڕێکخراوەی داڕزاند و تووشــی گەندەڵی و لە ڕێچکەی خۆی ڕێبەدەریی کرد، سەرانی کۆمەڵە زۆر زوو بە ڕەتدانەوەی پۆپۆلیزم کەوتنە ژیانی خۆش و دوورکەوتنەوە لــە خەڵکی فەقیر و زەحمەتکێشــی کوردســتان. ســەرانی کۆمەڵە و بە تایبەت کەسی یەکەمی، عەبدوڵڵای موهتەدی، کە شاگەشکە بووبوو بە هاتن و تێزەکانی مەنسوور حیکمەت، بەڵایەکیان بەسەر ئەم ڕێکخراوە نوێ و خاوەن گوتاری ئۆپۆزیســۆنە هێنا، کە هەر ئێســتاکێ هەر بەش و پارچەیەکی بەدەســت کەسێکەوەیە و لەژێر باری نەبوونی ڕابەری و پەرش و بڵاویدا دەتلێتەوە.

٢٩

دوکتۆر زۆراب

ئاجیکەند، ئاشـی گۆلان، شەرەفکەند، خوراسـانە، عیلمئاوا، خانەقا، سـەردەرابات چەنـد دێیـەک بوون لـە دەوری یـەک و زۆربەیان ئیی ئاغاکانـی هیدایەتـی و حیسـامی و ئیلخانیـزادە و... بـوون. کۆمەڵە بە پانـەوە لـەم چەند دێیە خـۆی بڵاو کردبـووەوە، کۆمیتـەی ناوەندی، خەیاتخانـە، چاپەمەنی و ئیعلام، نەخۆشـخانە و زۆربەی ئۆرگانەکانی غەیـرە نیزامـی لەم ناوە بوون. خەڵکێکی زۆر بەسـەر ئـەم گوندانەوە بـوون، کۆمەڵە خۆی مدبـەق و نانەواخانە و تەعمیرگا و ئەرزاقی بوو، تەنانەت یارمەتیی خەڵکی دەکرد بۆ خەستەخانە و دەواودەرمان.

دوای تەواوبوونـی کۆنگـرە، هەمـوو لـە ئاجیکەند بـوون و منیش خۆم بە لۆری و سـەیارە و تەعمیرگاوە سـەرقاڵ کردبوو، هەر جارە دەمبیسـت کوڕانی مەهاباد چالاکییان کردووە و چوونەوە ناوشار هەر ئەوەندە بوو لە حەسـرەتان نەدەگریام، چەند جارم بە دوکتۆر جەعفەر و سـەید گوت، دوای کۆنگرە دەبێ بمگەڕێننەوە ناوچەی مەهاباد، هەر دەیانگوت باشە و پەلە مەکە.

بەیانییەک لە لای حەوشی ماشێنەکان خەریکی بەنزین و پێڕاگەیشتنی گەراجەکـە بـووم، عەبدوڵڵای موهتـەدی هات و چـاک و چۆنیی زۆر گەرمی کرد، گوتی:

- ماشێنی چاکمان هەیە، وەک جێب و لەندرۆڤێر و...

- بەڵی یەکدوانییەک هەن خراپ نین، فەرموو بۆچی؟!

- دەزانـی دوکتـۆر زۆراب ئەندامـی سـەرکردایەتییە و لە کۆنگرە هەڵبژێـردراوە، یـەک لـە هـەرە زانـا و بلیمەتەکانی کۆمەڵەیـە، دەبێ وەک تـۆوی چاومان بیپارێزین، دەچێتەوە تاران و بووەتە بەرپرسـی

تەشکیلاتی هەموو کۆمەڵە لە دەرەوەی کوردستان.

- دەیناسم و زۆر نێوانمان خۆشە.

- ئاخـر دەزانـم بۆیە تۆ باشـی، بە ماشـێنێکی باش بیبە بۆ شـنۆ و تەسـلیمی هاوڕێیانی ناوچەی شـنۆی بکە و یـەک دوو کەس بەرەو خۆتان بکوژرێن و ئەو هیچی لێ نەیەت!

- بەسەر چاو و دڵنیا بە، ئەو شتێکی لێ بێ، ئێمە خۆمان ناگەڕێینەوە!

ئەوکات شـنۆ و بۆکان هەر بە دەسـتی پێشـمەرگەوە بـوو، قیادە موەقەتــە لەگەڵ حکومەتدا ڕۆژانە خەریکی بەربینگپێگرتن بە دێموکرات و کۆمەڵــە بوو، چەند جـار کەمین و وردەشــەڕیان لەگەڵمان کردبوو، دەوڵــەت و قیادە تەواو لە بەرنامەڕێژیدا بــوون بۆ گرتنەوەی تەواوی شاری شنۆ.

دوکتــۆر زۆراب و هاوڕێیەکــی تــری کۆمەڵــەی تارانمــان، لەگەڵ دوو پێشــمەرگە بە ســواری لەندرۆڤێرێکی گورجوگــۆڵ بە ڕێگەیەکی دووروودرێژ، بە ســندوس و دەشتی قوڕێ و دێهاتی نەغەدە، شاولێ و قارنا، دوور لە ڕێگە سەرەکییەکان، گەیاندە ناو شاری شنۆ و مەقەڕی کۆمەڵە.

یەک دوو ساڵ دواتر زانیم دوکتور زۆراب هەمان سەعید یەزدیانە، لە تاران لە هێرشی سپاه و ئیتلاعات بۆ سەر چالاک و هێزەکانی چەپ و دژی حکومــەت گیــرا، دوای چەنـد ڕۆژ هێنایانە ســەر تەلەفزیۆن و ئیعترافیــان پێ کرد. ســەرکردایەتیی کۆمەڵە دوای ئــەوەی دوکتۆریان هێنایە ســەر تەلەفزیۆن نەوەســتا و یەکسەر بەیانی جاشبوونی لەسەر دەرکــرد، بەبــێ ئەوەی لە حاڵی دیل لە زیندانەکانی کۆماری ئیســلامی تێبــگات و ڕاوەســتەیەک لە چۆنیەتیی حــاڵ و بارودۆخی بکات. دواتر لە شەشــی مانگی خەرمانانی ساڵی ١٣٦٣ی هەتاوی (١٩٨٤-٠٨-٢٨)دا دوکتور لە زیندانی ئەوین ئیعدام کرا.

خوشک و برایەک بە دەستی دیموکرات شەهید بوون

سـەرەتای مانگـی بانەمـەڕ بـوو، (٢٧-٤-١٩٨١) بەیانـی زوو لـە ئاجیکەند یوسـف بە خۆی و ماتۆڕەکەی بە فڕەفڕ پەیدا بوو. یوسـف حەسەنخاڵی کوڕێکی هونەرمەند و چالاکی کۆمەڵە بوو لە بنەماڵەیەکی ناسـراو و زەحمەتکێشـی مەهاباد، لە خەتخۆشی و نووسینی تابلۆکان لە شاردا یەکەم بوو. لەگەڵ کاکی، محەمەد و دایکی و خوشکی شەهید نەسـرین حەسـەنخاڵی، هـەر هەموو کۆمەڵـە بوون، یوسـف یەک لە ماتۆڕسـوارە بەناوبانگەکانـی مەهاباد بوو، وێنەکێش و دەسـتڕەنگین بوو، تەتەر و پێشـمەرگە بوو. بە پەشـۆکاوی خۆی لە ماتۆڕەکە دوور خسـتەوە و هات بۆ لام، ها عەلی! پەلە بکە و بمبە بۆ لای حەمەسوور، نامـەم پێیـە، دێموکرات لە تیکانلوجە لە پێشـمەرگەکانی داین و سـێی شـەهید کـردووە. عەلی حەبیب پەنـا و عەلی کولیجـە (ڕەحیم نژاد) و لایەنگرێکیش. بە بیستنی ناوی عەلی حەبیب پەنا زۆر تێک چووم. عەلی تەنیا ١٧-١٨ سـاڵی بوو، پێمان دەگوت عەلی سـوور، خەڵکی مەهاباد بوو، زۆر خۆشەویسـت و میهرەبان و لەسـەر دڵان بوو. چووینە لای حەمەسوور و سەرکردایەتی، پاش یەک دوو سەعات بە یوسفدا نامەیان نارد بۆ ناوچەی مەهاباد. حیزبی دێموکرات مەفرەزەیەکی زۆر بەدفەڕ و شـەڕخوازی لە قەرەبـلاغ و تیکانلوجە دانابـوو، دایمودەرهەم دژی پێشـمەرگەکانی کۆمەڵە لە شەڕ دەگەڕان و گەڕیان تێ دەهاڵاندین. ئەو بەیانییە ئەم سێیە بە پێیان هاتبوون بە ناو دێدا بچنەوە زگدڕاو، بە لای مەقەڕی دێموکراتدا تێدەپەڕن، ڕایاندەگرن و قسـەیان لێ پەیدا دەبێت، هەرسێکیان شەهید دەکەن.

یوسـف بـە نامەی سـەرکردایەتی بۆ بەرپرسـانی مەهابـاد بە پەلە گـەڕاوە، شـتێکی وای پـێ نەچـوو خەبەر هـات لە ناو دێی عیسـاکەند لـە جـادەی بورهـان، ئاغاکانـی عیسـاکەند وەک چەکـداری دێموکرات لەسـەر ڕێ، یوسف دەگرن و هەر لەسـەر ماتۆڕەکەی ئیعدامی دەکەن. شـەهیدبوونی یوسف خەسارەیەکی گەورە بوو چ بۆ بنەماڵەیان و چ بۆ

ئیمەی هاوڕێیان و چ بۆ کۆمەڵە. ئەم شەڕەی دێموکرات و کۆمەڵە زۆری تەشنە نەستاند و زوو کەوتنە دانوستان و گۆڕینەوەی دیل و چەکەکان.

بنەماڵـەی حەسـەنخاڵی، باوکیـان وەسـتا عێزەتی بەنـا و دایکیان زارا خاتـوون، بـە هەموویانەوە تێکەڵی خەباتی شۆڕشـگێڕانەی گەلی کوردستان و کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ بوون. کاک محەمەدی برا گەورەیان کوڕێکی هونەرمەند و لە زەمانی شـادا، کارمەندی تەلەفزیۆنی مەهاباد بـوو. ئەرشـیفێکی دەوڵەمەنـدی هەیـە لـە تەزاهـورات و سـەردەمی شۆڕشـی گەلانـی ئێـران. هەروەتر بە سـەدان وێنە و فیلمـی هەیە لە چالاکیی پێشمەرگەکانی کۆمەڵە لە ساڵانی ئەوەڵی شۆڕشی کوردستان لە ڕۆژهەلات. وێنەکێشـێکی ناسـراوە و بە دەیان تابلۆی بەنرخی تاکو ئێستا هەیە. نەسرینی خوشکیان پێشمەرگەی کۆمەڵە بوو لە کارەساتی گوردانی بیستودووی کۆمەڵە لە مەرگەوەڕ لە بیستودووی خەزەڵوەری ١٣٦٤ (١٩٨٥-١١-١٣) بە دەسـتی پێشـمەرگەکانی حیزبی دێموکرات شەهید بوو. واتا خوشک و برایەکی ئەم بنەماڵەیە لە شەڕی نەگریسی ناوخۆ بە دەستی حیزبی دێموکرات شەهید بوون. دایکیان لەناو کۆمەڵە بە «دایە زارا» ناسـراو بوو، شەو و ڕۆژ لە هاتوچۆی ڕێکخستنەکانی ناوشـاری کۆمەڵە و پێشـمەرگەکاندا بوو، ماوەیەکی باش بە سـەری پیری لە زیندانی ورمێ گیرابوو.

بینینەوەی هاوڕێ دیلەکانم

دوکتـۆر جەعفەر لەگەڵ خوشـکی کاک فوئاددا (مەلەکەی مسـتەفا سوڵتانی) هاوسەرگیریی کرد. دۆڵی ئاجیکەند و گوندەکانی، زیاد لەحەد شلوق و قەرەباڵغ بووبوو، دوکتۆر لە دێی قەرەڵی لەگەڵ چەند ئەندامی دیکـەی سـەرکردایەتی مەقەڕیان کردەوە، بۆ چەنـد ڕۆژێک لەگەڵیاندا بـووم. دوکتـۆر لەگەڵ مەلەکـەدا لە هەرەی دڵداری و خۆشەویسـتیدا بـوو، لـە پێکەنیـن و گاڵتەکردن نەدەوەسـتا و یەکجـار میهرەبان بوو لەگەڵ هاوسەرەکەیدا، کە خەمی لێ دەباری، خاوەنی سێ برای شەهید

و دووی تریـش له ســەرەی ئیعدامدا بوون لــه تەوریز و چیی وای پێ نەچوو ئەوانیش ئیعدام کران.

ڕۆژێک دوکتۆر گوتی، ئەم ڕۆژانە دەچم هاوڕێکانت لە زیندان ئازاد دەکەم. قەرار بوو گۆڕینەوە بکرێت بە دیلەکان و کەمال ولیانی، بەهمەن مــەلازادە، یونس پاڵەوانی، ئەحمەد خاکی و هەمزە چابووک بگۆڕینەوە بە چەندین پاســدار و سەرهەنگ، کە دیلی ئێمە بوون و یەک دوویەکی زۆر موهیمیــان تێــدا بوون، لە بانە و ئاربابا گیرابوون. خەبەرێکی زۆر خۆش بوو هاوڕێ نزیکەکانم دەبینمەوە.

ڕۆژی ســێزدەی مانگــی جۆزەردانی ســاڵی ۱۳٦۰ (۳-٦-۱۹۸۱) لە جێژنیکانی نێوان ســەقز و بۆکان لەسەر ئاوەکە گۆڕینەوە کرا، هەڵبەت جــاری یەکــەم بەتەمای فێڵ بوون، بە وریایی پێشــمەرگەکان و خودی دوکتۆر بۆیان نەچووە سەر و دواخرا بۆ ڕۆژی دواتر، دیسان کەمالیان بــە بیانووی نەخۆشــی وەدرەنگی خســت و گلیان دابــووەوە، دوکتۆر ئەوەشــی قبووڵ نەکرد و ســەرهەنگێکی هێشــتەوە و بۆ ڕۆژی دوایی کەمالیش گۆڕدرایەوە. مەفرەزەیەکی سابڵاغ کە بە تازەکی چالاکییەکی گەورەیان لە نێو شــاردا کردبوو، سیمورغێکی بەڵەکبەڵەکی پاسدارانی لەگەڵ چەندین ئەســیر و تفەنگ بە دەســکەوت گرتبــوو، هەموویان لە شــار هێنابــوو دەر، هەر هەموو بە ســیمورغەوە هاتن بۆ پێشــوازیی هاوڕێکانمان، بە نێو شاری بۆکان بە شایی و لۆغان، هاوڕێکان لەسەر قەلاندۆشــان، هاتینــەوە بەر مەقــەڕی کۆمەڵە لە بۆکان. لــە میتینگێکی گــەورەدا هەموویان قســەیان کــرد و کۆمەلانی خەڵک پێشــوازییەکی بێوێنەیان لێ کردن. بە دیتنی ئەم هەموو دەســکەوت و چالاکی لە نێو شــاری ســابڵاغ و هاتنەوەی هاوڕێیانی کۆنم لە زینــدان، ئیتر بڕیاری خۆم دا و گوتم، بە نافەرمانیش بێت دەڕۆمەوە ناوچەی ســابڵاغ. یەک دوو ڕۆژ لــە بــۆکان ماینــەوە و هاوڕێیانی زینــدان خەریکی حەمام و چوونی خەستەخانە و ئیستراحەت بوون، بڕیاری خۆم بە دوکتۆر گوت و ڕازیم کرد بمنێرنەوە مەڵبەندەکەی خۆم.

جەمال موفتی و دروستکردنی حەمامەکە

گەیشــتینەوە حاجیاڵیکەنـد، مەقەڕی ســەرەکیی ناوچــەی مەهاباد و ســەید کە لە کۆنگرە بووبوو بە ئەندامی ســەرکردایەتی، بەرپرســی ناوچەی مەهاباد بوو. دوکتور جەعفەر بە نامە ڕاپۆرتێکی زۆر باش و پڕ لە پێداهەڵگوتنی لەمەڕ من بۆ کۆمیتەی ناوچەی مەهاباد نووسیبوو.

جەمــال موفتی هونەرمەندی دەنگخۆشــی ســابڵاغ زۆرتر لە بۆکان دەبــوو، لەگــەڵ کــۆڕی هونەرمەندانی کۆمەڵــەدا بــوو، ماوەیەک بوو ناردبوویانەوە مەقــەڕی کۆمیتەی ناوچە لە حاجیاڵیکەند. ئەو ماوەیەی حاجیاڵیکەندمــان زۆر خــۆش بــوو، جەمال بە دەنگی خۆش، شــەو و ڕۆژی دێنایە جۆش و دەیکردینە ســەرخۆش. ســرووده پڕ لە وزە و هەســتبزوێنەکانی هەردەم ئامادەی مەیدانی شــەڕ و هێرشی دەکردین، فوئــاد ڕۆڵــەی ئاگر و خوێن، ســەدەی بیســتمە کوردە تــۆ ڕاپەڕە، بۆ قەڵای ســەرمایەدار، من جوتیارم، گۆرانــی و مەقامەکانی تاهیر تۆفیق و کیژەکــەی کافرۆشــی، هەردەم لە مەقەڕ و لە پشــتی ســیمورغ ورە و بوێریــی دەبەخشــی بە پێشــمەرگە و خــەم و کوڵی قورســی ژیانی پێشــمەرگایەتی، نەبوونی و برســێتی لە بیر دەبردینــەوە. جەمال وزە و ئومێـد و کانـگای خۆشــی بوو بــۆ ئێمە لــە مەقــەڕی حاجیاڵیکەند. ڕۆژێک هات گوتی، ئەڕێ بۆ لەژێر ئەم هەیوانە و لەم ژێرخانی دارانە، حەمامێک دروســت نەکەین. تەنیا لم و چەو و کەمێک ســمیتمان دەوێ و خــۆم هەمــوو کارەکانی دەکــەم و دەبم بە وەســتا. تەدبیرمان کرد، لــە ســەر جادەی ناتــەواوی بورهان-بۆکان، هەر لە زەمانی شــاوە بۆ دروستکردنی جادەکە چەو و لمیان هەڵڕشتبوو. سولەیمان گردەگڕۆیی، شۆفێر و پێشمەرگەی ئازا، تراکتۆری بە عارەبانەوە ساز کرد و گوتی فەرموون هەرچی پێی خۆشــە با سوار بێت و پاچ و پێمەڕە تا دەتوانن بێنن. لە خۆشیی حەمام دروستکردن و بەزم و گۆرانی دە پانزە کەس ســوار بووین. گەیشتینە ســەرجادەکە و کۆگایەکی گەورەی لم و زیخ،

به سـرووودخوێندنەوە و گاڵتە و پێکەنین وەک شـۆڤڵ نەمانزانی چۆن ئەم عارەبانەی پشـت تراکتۆرمان لیپاولیپ کرد، ئەوجار هەموو لەسەر لمەکە پاڵ کەوتن و دیسـان بە سـرووودخوێندنەوە بەرەو حاجیاڵیکەند گەڕاینـەوە. پێش حاجیاڵیکەند سـەرەولێژییەک هەیە، هەر لەو شـوێنە ئامین خەیات لە ناو لەندرۆڤێرەکە ساڵی پێش وەرگەڕا و مرد. من لای سـولەیمان لە تەنیشت شۆفێر لەسەر ئاسنی سەر تایەکان دانیشتبووم، سـەید خالید لەوبەر دانیشـتبوو، گەیشـتینە هەوەڵی سـەربەرەژێرەکە سـولەیمان گوتی، خەتەرە و بارمان زۆر قورسە دەترسم هەڵیگری! بە هێزی سرووودخوێندنەوە و پێکەنین و جەوانی، هۆشمان نەبوو زۆرمان لێ بار کردبوو لەگەڵ ئیزافەی دە پانزە کەسیش، هەر ئەوەندە تراکتۆر ڕووی کردە سـەرەوخواری ئەم تایە گەورانە، وەک ئاشـی ئاویان لێ هات و زۆر بە خێرایی دەخولانەوە، سـولەیمان هاواری دەکرد و هیچ کۆنترۆڵی نەما، هاوارمان کرد خۆتان فڕێ بدەن. ئەوانەی ناو عارەبانەکە خۆیان فڕێ دا، ئێمە لە سەر تراکتۆرەکە مابووینەوە، لەناکاو ئەو ئاسنە گەورانـەی تراکتۆر و عارەبانەکەیان بەیەکەوە ڕەبت کردبوو، لەت بوو و تراکتۆرەکە دەسـتی کـرد بە تەقلەلێـدان و عارەبانەکەش کەوتە ناو شـیوی قەراغ جادەکـە. تراکتۆر و ئێمە سـێ کەس وەکـو گوللەتۆپی هاوێـژراو بەرەو خـوار دەچووین، هەر ئەوەندەمـان زانی تراکتۆر بە تەقلەلێـدان ڕووی لـە ئاسـمان کـرد، ئەوەندە دەزانم کلاشـینکۆف بە دەسـتەوە لە تراکتۆرەکە جیا بووبوومەوە و لە ئاسـمان بەرەو زەوی دەهاتم، بەسەر ئەژنۆی ڕاستمدا خۆم بە عەرزەکەدا کێشا، سەید خالید فڕێ درابووە قەراغ جادە و سولەیمان لەسەر پشت و سوکانی تراکتۆر لەسـەر سینگی، لە خەرکەمانی[1] عەرزەکە و سوکانەکە دابوو. شانسی هەبوو هەردوو قەپاغی (گلگیر، چەمەلەغ)ی تایەکان نەیانهێشتبوو هەموو

١- خەرکەمان، ئامرازی چەماندنەوەی کەللە بێژنگ و کەمەی دەف، جۆلا بە کاری دێنێت بۆ تێکچرژان و پاڵەپەستۆی زیاتری داوەکان، لێرەدا بەکار هاتووە بە مانای فشار و پرێس بوون.

زەختی تراکتۆرەکە بچێتە سـەر سـینگی. سـولەیمان لە نێوان بۆشایی فەرمان و عەرزەکەدا گیری کردبوو، بەڵام ساغ بوو. بە پێشمەرگەکان و خەڵکی ناو دێ کە هەمووی بەپیر ڕووداوەکەوە هاتبوون، سولەیمان بە سـاغ و سەلامەتی هاتە دەر. ئەوەی زۆر خراپی بەسەرهات، من بووم. ئەژنۆم شـکابوو و یەکسـەر ئەستوور بوو، هەڵیان گرتم و بردیانمەوە مەقەڕ، لە حاجیاڵیکەند وەستایەکی زۆر باشی شکستەبەند و هێنانەجێی ئێسقانی قاچ و دەستی لێ بوو، فریام کەوت و دەسبەجێ بە هەویرێک پێـک هاتوو لە هەنگوین و هێلکە و ئارد و کۆمەڵێ شـتی تر، کە نازانم چ بوون و دوو تەختە لەمبەر و ئەوبەری ئەژنۆم قاچی بۆ هەڵبەستم و دارشەقێکی دایە دەستم. ماوەیەک، زۆریش نا، بە دارشەقەکە ڕۆیشتم، بەڵام بەڕاستی ئەژنۆمی زۆر بە باشی عیلاج کرد.

چالاکییەکانی کۆمەڵە

لـەو ماوەیـەدا و بەهـاری ١٩٨١ چالاکیی پێشـمەرگەکانی ناوچەی مەهابـاد، مەفەرزەکردنمـان بۆ ناوشـار و مانەوەی شـەو و ڕۆژێک لە ناوشـار، دەسـتکەوتی زۆر و شـەهیدی کەم، لە هەموو کوردسـتان و ناوچەکانـی دیکەی کۆمەڵە دەنگی دابووەوە. داهێنەری ئەوەی شـەوێک پێشـتر، مەفـرەزە بچێتـەوە ناوشـار و دواتـر وا لە دوژمـن بگەیەنێت ڕۆیشتینەوە دەر، بەڵام وا نەکەیت و خۆت لەناو کەلاوە و بینای کۆن و تەنانەت ئاودەسـتی مزگەوتەکاندا تا ڕۆژی دوایی عەسر، واتا زیاتر لە دە پانزە سـەعات بە بێدەنگی بشـاریتەوە، زۆر جاران بۆ کاری سەرئاو و توالێت سـەتڵمان لەگەڵ خۆدا دەبرد، دوو سێ سەعاتی ڕۆژ بمێنێت و لەناکاو لەسـەر جادە و کۆڵان و قەرەباڵغیی شـار دەربکەویت و هێرش بەریتە سەر پاسدار و بنکەکانی حکومەت، کاری کوڕگەلی نیزامی کۆمەڵە لە ناوچەی مەهاباد بوو. خەڵک تەقەی کۆمەڵەی لە ناوشـار دەناسییەوە و دەیانگـوت کۆمەڵـە دێ و بـە دوو سـەعات شـەڕی خـۆی دەکات و دەسکەوتی زۆر دەباتەوە، کۆمەڵە لە غەیب زاهیر دەبن و ون دەبن.

بەرنامەی چالاکییەکی گەورە و چوونی چەندین دەستە پێشمەرگە بۆ ناو شاری مەهاباد دارێژرا، پێشمەرگە لە حەوشەی مەقەڕی حاجیالّیکەند، خۆی ساز و پۆشتە دەکرد، دەبوو لە سێ شوێن، شەو تا دوانیوەڕۆی ڕۆژی دوایی خۆمان بشارینەوە و ئەوجار سەعات چواری ئێوارە هەرسێ دەستە بەیەکەوە لە سێ نوقتەی جیاوازی شار هاوزەمان بێینە دەر و یەکسەر هێرش بەرین. جەمال دەیزانی شتێک هەیە، دەهات و دەچوو، یەخەی ئەو و ئەوی دەگرت و دەیپرسی چ باسە؟ دەمانگوت هەر سەردانێکی ناوشار دەکەین. دەپاڕاوە بیبەین. سەید ڕەحمانە درێژ دەیگوت نابێت، ڕەخنەی لەسەرە و چەککراوە جارێ. زۆری ئیسراری دەکرد و دەپاڕاوە با بیبەین، لە ئاخر چرکەدا هەموو سواری ماشێنەکان بووبووین، بە پاڕانەوەی جەمال و قسەکردنمان لەگەڵ سەید ڕەحماندا دڵی نەرم بوو، چوو کلاشینکۆفێکی بۆ هێنا و ئیجازەی دا. یەک و دوو جەمال خۆی تەیار کرد و خۆی فڕێ دایە پشتی سیمورغ.

سەدەی بیستەمە کورد دە تۆ ڕاپەڕە
تەواوی مێژووت بە خوێن پەڕپەڕە
تەواوی گەلان هەموویان سەربەخۆن
لە کوردستانا زۆردار خوێنمان دەخۆن
زانا بین تێبکۆشین دەور دەوری مەیە،
وڵات چاوەڕێی شۆڕشی ئێمەیە
لغاوی شۆڕش خۆت بیگرە ئەی کرێکار
ئەتۆی دەچێژی زیللەتی ئیش و کار
بە هیمەتی تۆ کرێکار و جوتیار
بەسە دواکەتن، دەسبەسەر و هەژار
بە درێژایی مێژوو نەمدی ئاڵاکەمان
بە غەیری دواکەوتن، چەوسانەوەی گەلمان
هەزاران شەهید لە ڕێگای ئازادی
گیانیان فیداکرد ئامانجیان بێتە دی

لە پشتی سـیمورغ وەک ڕەشەبا، تەپوتۆزی ڕێگە، دەنگی جەمال و گوتنەوەی سرروودی «سەدەی بیستەمە» هەموومان بەیەکەوە، جامانە و شـەدە بـە دەوری مـل و دەموچاوەوە، کلاشـینکۆف لە سـەر ڕان، ئێسـتاش دوای چل سـاڵان موچڕک بە لەشـدا دێنێت و چـاوان پڕ لە ئەسرین دەکات. زۆر جاران لەگەڵ هاتنەدەرەوەمان لە حەشارگەکانمان لە شار، یەکەندەردوو پێشمەرگە، یان کوڕگەلی ڕێکخستنەکانی ناوشار، بە شـریتی سـروودەکانی ناسـر و جەمـال و نەجمە و کاڵـێ، خۆیان دەگەیانـدە بڵێندگـۆی مزگەوتەکان و دەنگی سـروود و قرمژنی گوللە هەمـوو شـاری دێنایە جۆش و ئیتـر ئەو کاتە بوو حەماسـە و خوێن تێکـەڵ دەبوو، مـووی لەش هەمووی قرژ دەبوونـەوە و وەک دڕکیان لێ دەهات و هیچ پێشـمەرگەیەک ترسـی نەدەناسی، ئەوە دوژمن بوو خۆی لە کونەمشکاندا دەشاردەوە و کوڕان و کچانی جوانی شار بوون ئامێزیـان بـۆ پێشـمەرگە دەکردەوە و بە کەشـەفی چا و شـەربەت و شیرینی پێشوازیی گەرمیان لە براکانی شاخیان دەکرد.

شەهیدبوونی هونەرمەندی دەنگخۆش جەمال موفتی

ڕۆژی دواتر بیستوهەشـتی مانگی پووشپەڕ (١٩-٧-١٩٨١) سەری سـەعاتی سـفر لە پەناوپەسـیوەکانی خۆمان هاتینە دەر و بە کەمتر لە چەند چرکەیەک شار کرایە دۆزەخێکی پڕ لە ئاگر و خوێن بۆ پاسدارانی حکومەتی ئیسـلامی. بە دەیـان کەلاکیان هەر لەنـاکاو لێ کەوت، هەتا ئەوان هاتنەوە خۆ ئێمە کاری خۆمان کردبوو، بە داخی گرانەوە جەمال لەبەر هەیەجان و ورەی بەرزی لەسەر سەنگەری خۆی لە لای کۆڵانی سـەنگەکخانەکەی مزگەوتی سـوور، دێتە پێش بۆ سـەر جادەکە و بە ڕاکشـاوی تەقە دەکات و سـەر دێنێتە دەر و گوللەی داگیرکەری گەل و نیشـتمان توقی سـەری دەپێکێت و هەر لەوێ شـەهید دەبێت، وەک ئەوەی هەر لە ئێوارەی ڕۆژی پێشووەوە خۆی بۆ شەهیدبوون ئامادە کردبێت.

زۆر وەدرەنگ کەوتین و هاتنەدەرەوەمان لە شـار زۆری پێ چوو، دەسـتەکەی لەگـەڵ جەمالدا بوون مەیتەکەیان بۆ دەرناچێت، شـەریف (ڕەزا مەعرووفی) کە ئەوکات بەرپرسـی دەسـتەی نیزامیی شـار بوو، لـە دەوروبەریان دەبێـت، دەڵێ برۆن من خۆم بەیانی دەربازی دەکەم، شـەریف مەیتی جەمال دەباتەوە مەحموودکان لە گەراجی ماڵی خۆیان دەیشـارێتەوە، بەیانـی بـە ماتۆڕێکی سـێ تایی پڕ لە خشـت و دار و بەرد جەمال دێنێتەوە دەر و تەسـلیمی پێشـمەرگەکانی دەکاتەوە. ئێمە زۆر بە خۆشـی ڕۆیشتین و بە خەمی قورسـی لەدەستدانی جەمالەوە گەڕاینـەوە. بەرەو بـۆکان هەمـوو لەگەڵیدا چووین و لەنـاو ئاپۆڕەی کۆمەڵانی خەڵک لەسەر دەستان بۆ گۆڕستان و بە سروودەکانی خۆی کە لە هەموو شـاردا دەنگی دەداوە بە خاکمان سـپارد. شـەهیدبوونی جەمـال خەسـارەتێکی گەورە بوو لـە هونەر و مۆسـیقای کوردی، لە فەرهەنـگ و فۆلکلۆر، لە بنەماڵەکەی و لە ئێمە پێشـمەرگەی کۆمەڵە و هەموو بزووتنەوەی کورد.

جەمـال پێشـتر وەک دەسـتەی هونەرمەنـدان و مامۆسـتایانی کۆمەڵە لە بۆکان چالاکیی دەکرد، سـەید حەسـەن شەمسـی بەرپرسی ئۆرگانەکەیان بوو، جەمال کە هاتەوە بۆ ناوچەی مەهاباد بە دەرکراوی و بە هۆکاری سـەرەڕۆیی و خواردنەوەوە، لە لایەن سەید حەسەنەوە دەرکرابوو، بە نامەیەکەوە هاتەوە ناوچەی سابڵاغ، کە تێیدا نووسرابوو جەمال شـایانی ئەوە نییە پێشـمەرگەی کۆمەڵە بێت. ئەم بڕیار و نامە و بێلوتفییەی بەرپرسـانی بـۆکان و ڕاپۆرتەکەیان جەمالی وردوخاش کردبوو، بۆیە پێی دادەگرت بێت بۆ شەڕ و نیشانی بدات فیداکاریی گەل و کۆمەڵەیە، هات و بە خوێنی خۆی سـەلماندی کە بە حەق گیانفیدا و خزمەتکاری گەل و نیشـتمان و کۆمەڵەیە. سـەیر و عەجایب ئەوە بوو هەر چەند ڕۆژ دوای ئەم ڕاپۆرتە بە ناحەقە لە ڕۆژی ناشتنی لە بۆکان لە میتینگی جەماوەریدا، هەر ئەم کاک سـەید حەسـەن و بەرپرسـانی دیکـەی بـۆکان، بە دەنگ و هـاوار و لاواندنەوە، پڕ بـە بڵێندگۆکان لە

تاریـف و پێداهەڵگوتنـی جەمال هیـچ نەما نەیڵێن و وەک شـەهیدێکی گەورە، یاد و ڕێزیان بەرز دەنرخاند، وەک پاڵەوان و پێشمەرگەی ئازا و بەجـەرگ ناوزەدیان دەکرد و لەناو جەماوەری زۆری خەڵک خۆیان پێوە هەڵدەکێشـا. ئێمە چەند لە پێشـمەرگەکانی سـابڵاخ کە هاتبووین بۆ بەخاکسـپاردنی جەمال، کە ئەم قسانەمان بە تایبەت لە زاری سەید حەسـەن شەمسـی گوێ لێ بـوو، خەریک بوو هـاوار بکەین ئەدی بۆ هـەر چەنـد ڕۆژ پێش وا خراپتان لەسـەر نووسـی و دەرتـان کرد؟! بەڵام کۆمەڵانی خەڵک لە بەڕێکردنی شـەهید جەمال ئەوەندە زۆر و بە ئیحساسـەوە بەشدار بوون، کاتی ئەم قسـانە نەبوو. دەبێ بڵێم زوڵمی گەورەمان لە هونەرمەندێکی زۆر بەقابیل و دەنگخۆش کرد!

٣٠

هەمیشە لە کەمیندا

کەمال وەلیانی کرا بە بەرپرسـی ڕاهێنانی پێشـمەرگە و گوتنەوەی وانەی چەک و تەقەمەنی بۆ پێشمەرگەی تازە، یونس کرا بە مەسئوولی مەفرەزە و منیش کرامە بەرپرسی مەقەڕی زگدڕاو و پێشمەرگەکانی.

زگـدڕاو کەوتبـووە نزیک جادەی سـابلاغ-میاندواو، شـەو و ڕۆژ دەبـوو لە حەرەسـیات و کەمینـدا بین، ئەمـە دەروازەی گەیشـتن بە گوندەکانی مەحاڵ بوو، سەرڕێی هاتوچۆی پێشمەرگە و خەڵک بوو. بە گرتنی زگدڕاو، ئیتر گرتنی بەرزایی سەنگسار و دەرمان و حاجیاڵیکەند زۆر بۆیان ئاسان دەبوو. شاخێکی بەرز بە پشت دێی زگدڕاوەوە هەیە، مەڕغەوڵی پێ دەڵێن، هەموو شەوێک تا ڕۆژی دوایی و خۆر لە پشتی دەدایین دەبوو لەناو ڕەوەزە بەردەکانی سەرشـاخی مەڕغەوڵ ڕوو بە جادەی ئاسفاڵتی سابلاغ لە کەمیندا بین.

دوای شـەهیدبوونی جەمال زۆربەی کات لە زگدڕاو بووم، شەو و ڕۆژ ئەم ڕێگەیەمان دەپاراسـت بۆ ئـەوەی دوژمن زەفەرمان پێ نەبا. چەنـد جارێـک بەری بەیانیان، ئەرتەش و پاسـدار حەولیـان دا بێن و زگدڕاو بگرن، نەماندەهێشـت و هەرجارە تێک دەشـکان و دەچوونەوە دواوە. جارێکیان بەیانی زوو حەرەسـەکانی سەر مەڕغەوڵ ئاگاداریان کردین سـتوون هات بەرەو جادەی زگدڕاو، بە پەلە خۆمان ئامادە کرد و هـەر کەسـە و بۆ لایەک دابـەش کرا، یونس نانەوا ئـار پێ جیی پێ بوو، کوڕێکی ناسـک و مێرمنداڵ، جەبار خەدەمەی بوو واتا کۆڵەپشتی گوللەکانی بۆ هەڵدەگرت، گوتم یونس، جەبار بەرە و بڕۆ پێشی پێشێ. یەکەم شـت بە ئار پی جی لێیان دەین ورەیان دەڕوخێنین، مەسـئوولی سیاسیی دەستە لەوێ وەستا بوو. گوتم فلانی مادام کلاشینکۆفت پێیە،

تۆش برۆ لەگەڵیاندا و بیانپارێزە، گوتی من مەسئوولی سیاسیم و ناچمە پێش. گوتم جا کاکە خۆ مەسئوول دەبێت لە هەموان لەپێشتر بێت، نەیسەلماند، کات نەمابوو، دەبوو هەموو بچینە سەر شوێنی خۆمان و ئامادە بین بۆ لێدانی ستوون. هەرچی بەسەر زارمدا هات لە جنێوی سووک حەواڵەم کرد و گوتم، گەر وایە چەکەکەت دانێ و بڕۆوە بۆ لای ئەوانەی تۆیان کردووەتە مەسئوولی سیاسی. هەر دەتگوت لەسەر ئەم قسەیە وەستابوو، یەک و دووی لێ نەکرد، ڕوو لە حاجیاڵیکەند و پشت لە ئێمە، دوورکەوتەوە و ڕۆیشت و ئێمە و شەڕەکەی جێ هێشت.

دەستیان لە یەخەم کردەوە

ستوون هات و شکا و هەمووش سەلامەت دەرچووین، دوای شەڕ و ئێوارە ماتۆڕ و نامەی کۆمیتەی ناوچە پەیدا بوو، بە پێی نامە دەبوو نەوەستم و بچم بۆ ناوچە. گەیشتم و کاکی مەسئوول لەگەڵ بەرپرسانی ناوچەدا چاوەڕێ بوون، خەبەری شەڕەکە و پاشەکشەی هێزەکانی دەوڵەت گەیشتبوو، گوتیان بۆ جنێوت پێ داوە، وەک خۆی بۆم باس کردن، گوتم ئەم پیاوە کوڕی شەڕ نییە و باش نییە لەناو مەفرەزەدا بێت، باشترە هەر چەک بکرێت، ئیتر ڕەخنەیان لە جنێوەکانی من گرت و کە زانییان شەڕی باش کراوە، بەم چەند ڕەخنەیە دەستیان لە یەخەم کردەوە و گەڕامەوە بۆ لای پێشمەرگەکان، هەموویان زۆر خۆشحاڵ بوون کاکی مەسئوول سیاسیی دەستەم بەم دەردە برد و خەڵکی ناو دێ هەموو پێشوازیی گەرمیان لە سەرکەوتنی شەڕەکە کرد، کە لە نزیکەوە بەرگریی پێشمەرگەیان لە بەیانییەوە بە چاوی خۆیان دیبوو. ئەم برادەرە دوای کۆنگرە و ڕەتدانەوەی پۆپۆلیزم و زاڵبوونی دیدگای دوو بەسەر کۆمەڵەدا، بێورەیی و لەشەڕترسانی خۆی بەمە دەشاردەوە، کە ئەو، زۆرتر سیاسییە و دژی دیدگا و تێڕوانینی نیزامییە و بۆ شاردنەوەی کەموکوڕییەکانی لەگەڵ چەندی دیکە لە ناوچە، کە ئەوانیش خۆیان لە کۆمیتەی ڕوستایی شاردبووەوە

و تخونــی شــەڕ نەدەکەوتــن، دژایەتیی خەڵکی نیزامی و شــەڕکەریان بــە بیانووی ســەرکەوتنی دیدگای دوو دەکــرد و زۆربەی ئێمەیان پێ پۆپۆلیست و دواکەوتوو بوو.

بە هۆی نزیکیی مەقەڕمان لە شــار لەو ماوەیەدا چەند جار دایکم و کاکم بۆ ســەردانم هاتن، هەموو جار بە هاتنی کەســوکاری پێشمەرگە دەبووژاینەوە لە خواردن و شــیرینی و جلوبەرگ، هەباس لە بۆکان بۆ دابینکردنی خۆراک و پێداویستیی ناوچەی مەهاباد کاری دەکرد، پێیان دەگوت بەشی «تەداروکات». هێشتا دوکان و بازاڕ و بە تایبەت وەزع و حاڵــی ماڵــی ئێمە وەک خــۆی لێ نەهاتبــووەوە، دوکانی کاکم کاری نەدەکرد و بابم زۆرتر لە ماڵەوە دەبوو، خانووەکەمان هەر بە ڕووخاوی جێیان هێشــتبوو و کرێخانووشــیان دەدا. دایکم زۆر بەپەرۆش بوو بۆ خانووەکــەی خۆمــان و هیچ ڕازی نەبوو کرێگرتە بێت، بەس عیلاجیان نەبوو دەبوو بســازێن، لەسەر ئەو حاڵەی خۆیان منیان لە بیر نەدەکرد و هەموو جارێک بە پارە و جل و پێڵاو و پێداویســتییەکانمەوە دەهاتن بــۆ لام و تەنیــا دوعایان دەکرد و دەیانگوت، هەر تۆ و پێشــمەرگەکان سەلامەت بن، هەموو شت باش دەبێت.

مەقــەڕی کچەکانیان لــە قزڵجە کۆ کردبووەوە و هــەر کامەیان بۆ شــوێنێک ناردبوو. نەرمین گەڕابووەوە ناو شــار و زۆرتر لای دایک و بابم دەبوو، کاری ڕێکخستنەکانی ناوشاری دەکرد.

قرەقرمان لێ پەیدا بوو

لــە ئاخروئۆخری مانگــی خەرماناندا مەفرەزەکــەی یونس و منیان بانــگ کــرد و ڕەوانــەی بــۆکان کرایــن. دەنگــۆی گرتنــەوەی بۆکان هەبــوو، کۆمەڵەهێزێکــی زۆری لە زۆربــەی ناوچەکانەوە لە بۆکان کۆ کردبــووەوە بــۆ بەرگری لە بۆکان و ئەگەری شــەڕ لەگــەڵ حکومەتدا لــە ئانوســاتدا بوو. هــەردوو مەفرەزە لە حاجیاڵیکەند کــۆ بووینەوە و پۆشــتە و تەیار کراین بە چەکی ســووک و قورسی وەک ئار پی جی و

دۆشــکە و ڕەشــاش. کوڕێکی مێرمنداڵی زۆر جوان خەڵکی ئیندرقاش، ســەعدوون تازە هاتبوو بۆ پێشــمەرگایەتی و تەنیــا دەورەیەکی چەند ڕۆژیی دیبوو، سەید ڕەحمانە درێژ بەرپرسی نیزامی بوو، لە حەوشەی مەقــەڕی حاجیاڵیکەند ئامادەکاریی بــۆ بەڕێکردنی ئەو دوو مەفرەزەیە دەکرد، گوتی با ســەعدوونیش لەگەڵ تۆدا بێت. گوتم کاکە ئەوە جارێ زۆر منداڵــە و بــۆ شــەڕ زۆر زووە و هیچ ئەزموونی نییــە، بینێرن بۆ ئۆرگانەکانــی دی بــا تۆزێک کامڵ بێــت، قرەقرمان لێ پەیــدا بوو، من نەمدەویســت ئەم منداڵە لەناو دەستەکەمدا بێت و زۆرم پێ گوناح بوو. گوتی نەخێر لەســەری مەڕۆ، بیبەن و تەواو. هەر دەبوو من تەســلیمی بم، ئەو مەسئوول بوو!

هەمــوو گەیشــتینە بۆکان و بەرپرســان ئەرک و شــوێنەکانیان بۆ دیاری کردین، زیاتر لە دوو حەفتە ئێمە لە ناڵەشــکێنە و جادەی ســەقز و میاندواو و میراوا ســەنگەرمان لێ دا و تەلیســی پڕ لە لم و زیخمان لەســەر یەک دانان. بە گەرمای مانگی ڕەزبەر، بە ڕۆژ کرێکاری و پاچ و پێمــەڕە، بە شــەویش لەبەر بای پایزی، حەرەســیات بــوو بە کار و پیشــەمان. هەموو ڕۆژەکان چاوەڕێ بووین حکومەت و پاسدار هێرش بکەن و بێن بەرەو بۆکان. هیچ نەماندەزانی لە کام قوڵەوە نیازیان هەیە بــەرەوە بۆکان بێن، بۆیە دەبوو هۆشــمان بێت بە جــادەی میاندواو و سەقزیشەوە.

پێشمەرگەی خەڵکبەکەمزان

من یەک لەم پێشــمەرگانە بووم لە زۆربەی ناوچەکان و شارەکانی کوردستان و مەقەڕەکانی کۆمەڵە مابوومەوە و پێشمەرگایەتیم لەگەڵدا کردبــوون، ســنە، ســەقز، بانــە، مەریــوان و... بەڵام لــە هیچیان وەک مەســئوول و پێشــمەرگەکانی بــۆکان، ڕۆحزل، خۆویســت، مەغروور، لووتبەرز و خەڵکبەکەمزانم نەدیبوو. زۆربەی بەرپرســەکان هەســتان و دانیشــتنیان لەگەڵ ئێمەدا بە چەشــنی ئاغا و ڕەعیەتی بوو، زۆربەی

هەرە زۆریان وەک یەک قسە دەکەن و دەست ڕادەوەشێنن و لەگەڵ بەرامبەردا ئامرانە دەدوێن، تەنانەت خەڵکی شار و سادەکەش پەیڕەوی و لاساکەرەوەی فەرهەنگی عەشیرەتی و ئاغاوەتی دەکەن. نازانم ئێستا دوای چل ساڵ پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی بۆکان چیی بەسەرهاتووە و چەند گۆڕاوە و دەڵێن زۆر گەورە بووەتەوە و خەڵکی تری زۆر لێ زیاد بووە، بەڵام ئەوکات زۆربەی دانیشتوان و خەڵکەکەی پێشینە و نەریتی دەرەبەگی و ئاغاوەتی و دیوەخانیان هەبوو، یان بەسەریاندا زاڵ بوو. زۆربەی بەرپرسانی ناوچەی بۆکانی کۆمەڵە لە منداڵ و نەوەی ئاغاوەتی؛ موهتەدی، ئیلخانیزادە، عەلیار، حیسامی، تیکانتەپە، بابامیری، سیادەت، ڕەزایی و دەوڵەمەندەکانی بۆکان بوون، بەڕواڵەت هەر هەموویان مارکسی و کۆمۆنیستی تۆخ و لایەنگرانی فەقیر و هەژاران بوون، لێ بە فەرهەنگ و هەستانودانیشتنی ڕۆژانە و قسەکردن و کرداریان، زۆرتر فیگۆر و ژێستی ڕەئیس و حاکمانیان پێوە دیار بوو. هەڵبەت نەدەکرا یان نەیاندەویست خۆی لێ قوتار بکەن و بەم دابونەریتە گەورە بووبوون. لە لای سەرەوە دانیشتن، زۆر قسەکردن، لە سەرەوەڕا دواندن، دەستڕاوەشاندن، زوو زوو لەبەریەکهەستان، برا گەورەیی و بچووکی، دەستبەسینگەوەگرتن، بە پێوەوەستان لای گەورەکانیان، بە شیعرهێنانەوە و تەعلیقلێدان وەڵامی بەرامبەر دانەوە، قامووسی تایبەت بۆ جنێودان و دەیان وردە دابونەریتی دی لە تایبەتمەندییەکانی ئاغاوەتی و دەرەبەگایەتی، قورقوڕۆچکەی بەرپرسانی ناوچەی بۆکانی بە توندی گرتبوو. هەر بۆیە مامەڵە و هەستان و دانیشتنیان بۆ ئێمە منداڵانی سەربزێو و بەدفەڕ و بێدەعێی کووچە و کۆڵانی سابڵاغی و شارەکانی تر زۆر خۆش و ئاسان نەبوو!

سەنگەری چۆڵ

ڕۆژی یانزدەی ڕەزبەری ساڵی ١٣٦٠(٣-١٠-١٩٨١) کتوپڕ لە دوو لاوە، هەم جادەی سەقز و هەم میاندواو، ستوون بەرەو بۆکان

هاتن. ئێمە و سەدان پێشمەرگە لە سەنگەرەکانمان چاوەڕێی بووین ستوون بگاتە نزیک شار، کەچی لەپڕ و بە بڕیارێکی چاوەڕواننەکراو لە سەرکردایەتیی کۆمەڵە و دێموکرات ئەمریان کرد تەقە نەکەین و شار چۆڵ بکەین. زۆربەی پێشمەرگەکانی کۆمەڵە و دەستەکەی من و یونسیش چووین لە دێی شێخلەر نزیک بۆکان لە مالان و مزگەوت بلاو بووینەوە، بە پرتە و بۆڵە، کە واتان دەزانی ئەو هەموو سەنگەرەتان بۆ پێ لێداین و بەو خۆرەتاوە بۆ هێندە لە سەنگەردا بووین و... کوڵی دڵی خۆمان ڕشت. لە شێخلەر نە ماڵ بەردەکەوت و نە مزگەوت و نە ئاودەست، پڕ بوو لە پێشمەرگە و ماڵەکان تا توانییان خزمەتی باشی پێشمەرگەیان کرد.

پاسدار هات

پێش مالانی شێخلەر باغە ترێی لێیە، دوو تەپۆڵکەش یەک بەرەو میراوا و ئەوەی تر لە پشت مالانە. لەگەڵ یونس و چەند پێشمەرگەدا لە بەر مزگەوت وەستا بووین، زۆربەی پێشمەرگەکان لە مالان خەریکی نان و چا خواردن و سەرخەوشکاندن بوون، لەپڕ هاوار بەرز بووەوە و بە دەست ئیشارە بە تەپۆڵکەی سەرجادەکە کرا، پاسدار سەردەکەوتن و خەریکی سەنگەر و هاوەن دامەزراندن بوون، چەند هاوەن ڕێک لەنێو مالان و ڕەزەکان کەوت، تەپوتۆز و هاتوهاوار و هەلاتن، کەس بە کەس نەبوو، بەرپرسانی بۆکانیم نەدەدیت، یونس چەند پێشمەرگەی دەستەکەی خۆی دیتەوە و بەرەو ڕەزەکان و سەرجادە بە نێو دێراوەکاندا ڕوو بە پاسدارەکان ڕۆیشتن. پێشمەرگەکانی دەستەکەی من تەنیا سێ چوارێک دیار بوون، یەکێکیان ئار پی جیی پێ بوو، سەرکەوتین بۆ سەر گردەکەی قەراغ مالان، بەردەلان و پڕ لە گاشە بەرد بوو، بەرامبەرمان ئەو بەرزاییە بوو پاسدار گرتبووی، خوارەوەمان ڕەز بوو، یونس و چەند پێشمەرگە خۆیان قایم کردبوو، لای چەپمان بەرەو ئاختەتەر دەشتایی و شێوەرد بوو، لە سەرەوەڕا دیمان زۆربەی

پێشـمەرگەکان لەم دەشـتاییە بڵاو بوونەوە و دەڕۆن بەرەو ئاختەتەر. دۆشـکەکەی ناوچەی مەهاباد سـەعید سەرهەنگی لەسـەر بوو، لەناو ئەو دەشـتاییە لە سەر سیمورغەکە تەقەی لە کۆپتەر دەکرد، سەعدونم دیت لە ناوەڕاسـتی کێڵگەکە بەرەو ئاختەتەر دەچوو، لە پشـتەوەڕا پێ کرا و لەناو شـێوەردەکە کەوت. سەعید لەسـەر دۆشکەکە فیشەک وە دموچاوی کەوت و بە زامداری ڕایانگواستن بەرەو ئاختەتەر. لەناو دێی شـێخلەر دوانیوەڕۆی ئەو ڕۆژە کە پاسـدار هات، هەر کەسـە بۆخۆی بڕیاری مانەوە، یان ڕاکردن بەرەوە ئاختەتەری دەدا. کەس چاوەڕوانی نەدەکـرد سـتوون یەکسـەر بـەرەو دەرەوەی بۆکان بێـت و ڕوو لە شـێخلەر بکات، هەموو پێمان وا بوو لەپێشـدا لە ناو شـار خۆی قایم دەکات و زەحمەتە عەینی ڕۆژ بەرەوە دەرەوەی شار بێت، هەر بۆیە کە هاتنە سـەرمان و لێک بڵاو بووینەوە، هەر هەموو بە ئاسوودەیی لەناو شێخلەر پاڵمان لێ دابووەوە و خەریکی ئیستراحەت بووین.

شپرێوی، سەرلێشێواوی و بێبەرنامەیی بەرپرسانی ناوچەی بۆکان لـە لایەک و گۆڕینی تاکتیکی نیزامی دوژمن لە لایەکی دی، لەو ڕۆژەدا بوو بە هۆی ئاڵۆزی و لێکدابڕانی هێزەکانمان و پاشەکشەیەکی ڕەمەکی و هەرچیوپەرچی.

دەسـتەکەی یونس لە نێو باغە ترێ و ئێمەش لەسەر تەپۆڵکەی بەر مـاڵان کراینـە ئامانج و بەر تۆپ و هـاوەن و قەناس دراین، کۆپتەر لە سـەرمان و نەفەربەر و تانک بـەرەو ڕوومان و بەرەو دێ دەهاتن. بە سـەدان گوللەتـۆپ و هاوەن ئـەو ئێوارەیە، دەیان جـار بەرەو لێواری مەرگـی بردین و دیسـان هەڵسـتاینەوە، تەنیا مرازمان کێشـانی باڵی تاریکـی بـوو، نازانـم بۆچی لەگـەڵ ئـەوەی پاییز بـوو، ڕۆژ وا درێژ بووبووەوە و خۆر بەرەو شـاخە دوورەکان هەڵنەدەکشا، ماڵئاوایی لە ڕووناکی نەدەکرد و بۆ شەوی جێ نەدەهێشت؟!

بـەرەو ئێوارە بـە ڕووکاری جادە دوو تانک بـەرەو ڕوومان ڕوو لـە تەپۆلکەکەی ئێمە هاتـن، تەنیا چەند مەتریان مابوو بێنە سـەرمان،

دوو گوللەی ئار پی جی بەرەو ڕوویان کرایەوە و یەکسەر سوکانیان بادایەوە و لێمان دوور کەوتنەوە، لە دوورەوە بە ناو شێوردەکەی نێوان شێخلەر و ئاختەتەر چەند پێشمەرگە لێمان نزیک دەبوونەوە و دەهاتن بەرەو ئێمە، کاک مینەی حیسامی و کاک حەمەی سوڵتانیان لەگەڵدا بوو. هاتنی ئەوان بوو بە پاڵپشت و بەرزیی ورەمان.

پاسدار و ئەرتەش وردەوردە لە یەک دوو شوێن خۆیان قایم کرد و گەڕانەوە بەرەو شار، ئێمەش هاتینەوە بۆ ناو دێ و لەگەڵ دەستەکەی یونسدا کە سەرتاسەری ئەم دوانیوەڕۆیە لە دوورەوە بۆ یەکمان دەڕوانی و ڕۆح لەسەر کونەلووتمان بوو، یەکترمان لە باوەش گرت. گوتیان، سەعدون لە فەقەراتی کەوتووە و سەعید دۆشکە لە لایەکی ڕوومەتی داوە و لە لایەکەی دیی دەرچووە و هەردوو لە خەستەخانەی کۆمەڵە لە عیلمئابادن.

بۆن و برین

دوای نزیکەی بیست ڕۆژ، بۆکان بەبێ بەرگری و شەڕی ناوشار لە ڕۆژی یانزدەی ڕەزبەری ساڵی ١٣٦٠ (٣-١٠-١٩٨١)دا گیرایەوە و ئێمەش بە زیانی دوو بریندارەوە گەڕاینەوە ناوچەی مەهاباد لە حاجیاڵیکەند. سەعدون نزیک بە چوار مانگ لەسەر پشت بەبێ جووڵە لەسەر تەختی خەستەخانە کەوت، بە هۆی نەجووڵاندن و هەڵگێڕووەرگێڕ نەکردنی، تووشی برینی سەرجێیی بوو. لەو ماوەیەدا یەک دوو جار لەگەڵ پێشمەرگەکانی دەستەکەی خۆماندا چووینە سەردانی، هەموو پشت و ڕانی برینی گەورەی تێ کەوتبوو و بۆنی گرتبوو، لە بەژن بەرەوخوارەوە جووڵەی نەمابوو، بەداخەوە ئەو مێرمنداڵە جوان و ناکامە، سەعدون عەزیزی، لە یەکەم و ئاخر شەڕی ژیانیدا و لە بیستوهەشتی بەفرانباری ١٣٦٠ (١٨-١-١٩٨٢)دا شەهید بوو.

سەعاتی سفر

ئاخـری پایز و هەوەڵی زسـتانی سـاڵی ١٣٦٠ و ئاخـر ڕۆژەکانی ساڵی ١٩٨١ دوو دەسـتە لە پێشمەرگەکانی ناوچەی مەهاباد نێردراین بۆ ناوچەی سـەقز لە تورجان، قەراری شـەڕێکی گەورەی ناو شاریان دابوو، زیاتر لە شەسـت حەفتا پێشمەرگەی مەهاباد و سەقز دەبوو بە شـەو بچینە ناو شـار و خۆمان مات بکەین، تا ڕۆژی دواتر سـەعات سـێی دوانیوەڕۆ، ئەوجار لە حەشـارگەکانمان بێینە دەر و بە گورجی و لەناکاو دەست بوەشێنین لە پاسدارەکانی ناوشار. بە هۆی کۆمەڵێک گرفتـی جوگرافی و مەودای دووری دێهاتی ژێر کۆنترۆڵی پێشـمەرگە لەگەڵ ناوشـاری سەقز، دەبوو لە تورجانەوە بە پێ بڕۆین بۆ ناوشار. ئەمە دەبوو بە هۆی ماندووبوونی زۆری پێشمەرگە، بە تایبەت بەشێکی زۆری مەسـیرەکە دەبوو بە تاریکی بڕۆین. ڕێمان گرت و هەرچۆنێک بێـت بـە هیلاکی و شـڕی گەیشـتینە نـاو شـار و حەشـارگەکانمان. دەسـتەکەی ئێمە بە هۆی ناشـارەزاییمان لە ناو شـاردا دەسـتەیەکی سەقزیشـمان لەگەڵدا بوو، بۆ ماوەی زیاتر لە دوانزە سـەعات بە سـی پێشـمەرگەوە لە حەشـارگەیەکی زۆر تەنگ و بچـووک، ماینەوە. کاک هێـرش عەلیـزادە یەک لە مەسـئوول پەلەکانی سـەقز و کاک جەعفەر ئەمینزادە ناسراو بە جەعفەرە سوور وەک فەرماندە لەگەڵدا ئێمە بوون. سەعاتەکان سفر کران و کات دیاری کرا هەر دەستەیە لە شوێنی خۆی دەرکەوێت و شـەڕ دەسـت پێ بکەین. ئێمە لەناو بازاڕی سـەقز نزیک بووین و دەبوو هەر کە خۆمان ئاشـکرا دەکەین دوو پێشـمەرگە بچن بۆ دوکانی جاشـێکی سـەقزی، حاجی سـمایلی گاخۆر و هەر لەسـەر دوکانەکەی خۆی بە سـزای ناپاکی بگەیەنن. ئەو چەند سـەعاتە لەناو حەشـارگەکەمان بە ساڵ دەگوزەرا، هەموو ماندوو بووین و تەنگاو بۆ کاری سـەرئاو، ئێمـە تایبەتی نیگەران بووین بە هۆی ناشـارەزایی لە کووچە و کۆڵانەکانی ناوشار.

دوو کوڕی پێشکەشی دایکی نیشتمان کرد

سەری سەعاتی دیاریکراو هەموو لە کۆڵان و جادەکان سەنگەرمان گرت، چەند پێشـــمەرگەیەک لەناو بـــازاڕ و دوکانەکەی خۆیدا پەلاماری حاجیان دا و یەکسەر کوشتیان بە هۆی ئەوەی دەمانچەی دەرهێنابوو تەقە لەو پێشـــمەرگەیە بکات کە حەولی دابوو بە دیل بیگرێت. شەڕێکی کـۆڵان بە کۆڵان و زۆر خوێناوی هەڵگیرســـا، بە دەیان پاســـدار لەناو شاردا، دوکان بە دوکان شەڕیان کرد، بە دەیان کەلاک کەوت و دەیان دیـل و تفەنـگ و تفاقی جەنگی بە دەســـکەوت گیـــران. خالید مینەپوور پێشـــمەرگەی دەستەکەی ئێمە لەناو شاردا شەهید بوو، ڕەحیم بللوری برینـدار بـــوو، وەک لـــە بیرم بێ یەکی تریشـــمان بریندار یان شـــەهید بـــوو. شـــەوێکی ڕەش بـــە زیاتر لە چـل دیل و دەســـکەوتی زۆر، دوو بریندار و شـــەهیدێک بە شاخی وەنەوشەدا لە شار دوور کەوتینەوە و ڕوومـــان لە تورجـــان کردەوە، مەقەڕی کۆمیتەی ناوچەی ســـەقزی لێ بوو. دوکتۆر خالید شـــەفیعی برای دوکتۆر جەعفەر وەک یارمەتیدەری پزشـــکی لەگەڵماندا بوو، بە ڕێگەوە ســـێرۆمی بـۆ ڕەحیم گرتبوو و بە چوار پێشـــمەرگەش هەڵیان گرتبـــوو، دوای ماوەیەک ڕێبڕین بەداخەوە شـــەوی ٣٠ی مانگی سەرماوەز ١٣٦٠ (٢١-١٢-١٩٨١) لە نێوان شاخ و کێوەکانی ســـەقز و تورجاندا، ڕەحیم شـــەهید بوو. کاتی هاتنمان عەینی ڕۆژ، دایکی ڕەحیم لە ســـابلاغەوە هاتبوو بۆ لای و کۆمەڵێک شـــیرینی و خواردنـــی بـــۆ هێنابوو، کە خـــۆی داوای کردبوو. ڕەحیـــم پێی دەڵێ کارێکی بچووکمان هەیە، زوو دەگەڕێمەوە و دواتر دەیانخۆین. ئێمە کە گەڕاینەوە ناوچەی مەهاباد ڕەحیمان بە شـــەهیدکراوی خستە باوەشی دایکی و ئەو دایکە جەرگبڕاوە کە کەریمی کوڕیشی شەش مانگ پێشتر (٢٥-٦-١٩٨١) بە دەســـتی جەللادانی کۆماری ئیسلامی ئیعدام کرابوو، ڕەحیمیشـــی بە دەســـتی خـــۆی لـــە حاجیالیکەند ناشـــت و دوو کوڕی پێشکەشی دایکی نیشتمان کرد.

٣١

پێشمەرگەی دێموکرات مەعاشیشی هەیە

لە کۆنفرانسی دوای کۆنگرەی دوو، باسی پەیوەندیی دیپلۆماسی و عیلاقاتی دەوڵەتانیان کردبوو، ئێمە نەمانزانیبوو گۆیا باسی پەیوەندی لەگەڵ عێراقدا کرابوو، کە حەرام نییە و پرس بە مام جەلال کراوە و ئەویش زۆری پێ باش بووە. من و یونس پاڵەوانی و بەهمەن و چەند کەسی تریان بانگ کردین بۆ ناوچە و گوتیان بچنە ناوەندی کاریان پێتانە. چەند ڕۆژێک لە ئاشیگوڵان بەتاڵ و بێکار دەمانخوارد و دەنوستین، کوڕگەلی وەک ئێمەی دیکەشی لە زۆربەی ناوچەکان لێ بوو، زۆربەیان مەسئوولی نیزامی و ئەندام و بەرئەندام بوون، هەموو لێکمان دەپرسی بۆ لێرەین؟ کەس هیچی نەدەزانی، هەر دەیانگوت لێرە بن کارمان پێتانە. بەیانییەک کۆیان کردینەوە و کاک شوعێب و کاک عەبدوڵلا هاتن و گوتیان کۆبوونەوەیە. چەند ڕۆژ لەسەر یەک باسی تیۆری و ئەزموونی وڵاتان و دواتر پێداویستی شۆڕشەکان، بێپارەیی، بێچەک و بێئەرزاقی، هەمووی باس دەکرا. قۆستنەوەی دژایەتیی خۆبەخۆی دوو دەوڵەتی بورژوازی بۆ بەرژەوەندیی شۆڕش و پرۆلیتاریا، دوژمنی دوژمنم دەکرێت دۆستم بێت و دەیان باس و تیۆریی لینین و ئەدەبیاتی کۆمۆنیستی ڕۆژانە شرۆڤە دەکران. گوتیان ئەگەر بە تێروپڕی چەک و ئەرزاق هەبێ سەدان پێشمەرگە دێنە ناو ڕیزی خەبات. بریندارەکان لە بێ دوکتۆری شەهید نەدەبوون و کرابا و ڕێ هەبوایە ناردبامانن بۆ دەرەوە، زۆربەیان ڕزگاریان دەبوو. تەنانەت پێشمەرگەی دێموکرات مەعاشیشی هەیە، چەند ڕۆژ لەدوای یەک لەو قسانە کران. وردەوردە هەموو ماندوو دەبووین. بەیانییەکی کاک شوعێب قسەی بۆ دەکردین، هەستام گوتم گەر

بەتەمان هەڵمانسەنگێنن و بزانن ئێمە لەسەر پەیوەندی بە دەوڵەتی عێراقەوە چی دەڵێین، ئێمە هەموو پێمان باشە و ئامادەین و لە بنی کولەکەم دا و گوتم، دوژمنایەتیی دوو بورژوازی هەر ئێران و عێراقە و مەبەست ئەوەیە، ئیستفادە لە دەوڵەتی عێراق بکەین و پەیوەندیی پێوە بگرین. بوو بە فڕق و پێکەنین و شتەکەمان ئاشکرا کرد. ئەوە چەند ڕۆژە ئامادەسازیمان بۆ دەکەن پێمان بڵێن؛ ئێمە دەچین بۆ سەرەتای تاقیکردنەوەی پەیوەندی لەگەڵ عێراقدا. ئیتر هەموو هاتنە قسە و بابەتی گرنگ و سەرەکی ئەوە بوو، دەبێت تا دڵنیایی لە پێکگەیشتنی هەردوو لا (دەوڵەتی عێراق و کۆمەڵە) ئەم شتە زۆر بە نهێنی بمێنێتەوە و هەر بۆیەش ئێمە دەستنیشان کراوین، چونکە متمانەیان بە ئێمەیە. کۆمەڵە زۆری بە لاوە گرنگ بوو گەر سەری نەگرت، کەس نەزانێت حەولێکی وا دراوە. ئێمەش هەر هەموو پێمان لەسەر ئەوە داگرت و قسەمان زۆر کرد لەوەی پێشمەرگەمان چەک کردووە لەبەر ئەوەی فیشەکی زۆر تەقاندووە، پێشمەرگەی چاکمان چووەتەوە ماڵ بە هۆکاری ئەوەی ژن و منداڵی هەیە و کەس نییە بیانژیێنێت، پێشمەرگەمان زۆرە دایک و بابی فەقیر و هەژارن، لە جەولەکان لەبەر دوکانی گوندەکان، دوو تمەنی پێ نییە نوشابەیەک بکڕێت و سەدان شتی دیمان باس کرد بۆ دروستیی سیاسەتی پەیوەندی لەگەڵ وڵاتی دراوسێ و دوژمنی ئێران، واتا عێراق!

کراین بە دوو دەستەی پێشمەرگە، بەرپرسی یەکیان یونس و ئەوەی دی من بووم، وەستا عەولای ڕەبەت (خالید فەرهادزادە) کرا بە بەرپرسی هەردوو مەفرەزە و کۆمیتەیەکی سێ کەسییش لە هەرسێکمان دروست کرا. هەموومان خاوەنی کلاشینکۆفی مزەلی و زۆر پۆشتە بووین، سیمورغێک و لەندرۆڤێرێکیشیان پێ داین. گوتیان بڕۆن لە بێژوێی ئالان مەقەڕ بکەنەوە و جەولە بکەن لە ناوچەکانی سەردەشت و بانە و ڕەبەت و باسی هیچ مەکەن و گەر گوتیان چ دەکەن بڵێن پێشمەرگەی ناوەندین و ئێمەش هەموان ئاگادار دەکەین لە هەموو ناوچەکان چیتان

پێویســت بوو بۆتانی دەســتەبەر بکەن. خۆتان لە کێشــە لەگەڵ حیزبی دیموکراتدا بپارێزن و بە هیچ کلۆجێک نابێت ئاڵۆزی دروســت بێت، بە تایبەت لە ئالان کە دەبێتە سەرڕێی هاتوچۆمان.

خانەی موعینی شەهید نەدەبوو

ئــەوەی بزانێــت ئالان و بێــژوێ کوێیە، ناوی محەمــەد مەلا عەلیی بیســتووە. کاک محەمــەد خەڵکی بێژوێ لە کەســایەتییە ناســراوەکانی ئالان و سەردەشــت بــوو. کوردێکی موخلیس و هــەر لە کۆنەوە جێی بــاوەڕی پێشــمەرگە و ســەرکردەکانی کــورد بووە. بــە وڵاغدارییەوە خەریک بوو، شەو و ڕۆژ بە خۆی و خێزان و کوڕان و وڵاغەکانیەوە لە خزمەت شۆڕش و پێشمەرگەدا بوون. ئەو زۆرتر و پێش ئێمە دۆست و ناسیاوی مام جەلال بوو، هەر لە دەسپێکی شۆڕشی نوێوە، لە ١٩٧٦دا بــە هەمــوو تواناوە یارمەتیی شــۆڕش و یەکێتیی دابــوو. بە هۆی مام جەلالەوە، ســەرانی کۆمەڵەی ئێرانیش دەیانناســی، لە ١٩٧٨دا کادرانی کۆمەڵــە بە ڕێگە و یارمەتیی ئەو لە بێژوێڕا ڕەوانەی قەندیل کرابوون، وەک دوکتۆر جەعفەر شەفیعی، ساعد وەتەندوست و حەمەسوور. خۆ ئەگــەر کاک خانەی موعینییش لــە ١٩٧٨دا ڕێگەیان نەگۆڕیبا و هەر بە لای کاک محەمــەددا و لــە بێژوێــوە چووبا بۆ لای یەکێتــی، ئەوە ئەو چارەنووســەی نەدەبوو، کە لە دێی دڕی بە دەســتی جاش و بەعســی عێراق شەهید ببێت.

شۆڕکردنەوەی غەبغەبە

گەیشــتینە بێــژوێ، کۆمەڵــەی ناوچەی بانــە و سەردەشــت لەناو دێ، مەقەڕێکــی گەورە و خۆشــیان هەبوو. لــەو مەقەڕانە بوو کۆمەڵە کردبوویەوە بۆ ڕۆژی مەبادا، تەنیا دوو پێشــمەرگەی لێ بوو، خەڵکی ئــالان بــوون و عەبدوڵلای ئێقدامــی خەڵکی بانە لە چریکــی فیداییەوە بووبوو بە کۆمەڵە، بە نێو کردبوویانە بەرپرســی ئەم مەقەڕە. نەدەبوو

لە لای ئەو باســـی هیچ بکەین. گوتمان بۆ جەولە و کاروباری ناوەندی ماوەیەک لێرە دەبین و جەولە دەکەین. زۆری حەول دا بزانێت کێین و بۆ هاتووین، فایدەی نەبوو. کاک عەبدوڵڵا مرۆڤێکی خۆبەزلزان و خۆی بە سەرکردە دەزانی، ئەمری بەسەر خەڵک و پێشمەرگەدا دەکرد، لەناو چریکەکانیـش هــەر بەرپرس بوو، چریکە فیدائییــەکان چەند ڕۆژ پێش خۆتەسلیمکردنیان بە حکومەتی ئێران، حامد بەگی جوانڕۆ، کە لە لایان ئەسـیر بوو، تەسـلیمی عەبدوڵــڵای دەکەن و خۆی لــێ ڕزگار دەکەن، ئــەوکات عەبدوڵڵا بەرپرســی چریکەکان دەبێت لە بانــە و ئیتر هەموو دەزانــن حامــد بــەگ زۆر بە گومناوی و بێکەســی لە بانە بە دەســتی چریکەکان کوژرا. عەبدوڵڵا پێی وا بوو بێتە ناو کۆمەڵە یەکسەر دەبێتە ســەرکردایەتی، کۆمەڵە لە بێژوێی دانابوو و بە ڕەواڵەتیش مەســئوول بــوو، بەوە ڕازیــی کردبوو. ئەویش بــە ڕۆژ ئەم دوو پێشــمەرگەیەی بــەدوای خۆیدا دەگێڕا بۆ بەر مزگەوت و چایخانە و کەبابخانەکەی ناو دێ و دەمانچــەی دەبەســت و غەبغەبی[1] شــۆڕ دەکــردەوە، بە دەنگی بــەرز لەگەڵ خەڵکدا قســەی دەکرد و ئەمر و نەهیــی دەکرد. لە دنیا و خەیاڵــی خۆیدا یەک لە ســەرکردە گــەورە و بەناوودەنگەکانی کورد و ئێران بوو. ئێمە هیچمان نەماندەناســی و ئەویــش هەر نەیدەزانی ئێمە کێین. وەســتا عەولا ناســراو بوو لە ئالان و لەناو کۆمەڵەش، عەبدوڵڵا دەیناســی و دەیزانی مەســئوول و ئەندامی کۆمەڵەیــە، بۆیە دەیزانی و گومانــی نەبوو ئێمە بۆ کارێکی گرنگ هاتووین و زۆری بە لاوە گرنگ بوو ســەر لە هەموو شــت دەربێنێت. زۆری بۆ گران بوو لەناو دێ و خەڵک، بێئاگاهیی خۆی دەربڕێت لەمەڕ ئێمە. خەڵک لەبەر ناکۆکییەکانی دێموکرات و کۆمەڵە پێیان وا بوو ئێمە هاتووین بۆ بەهێزکردنی مەقەڕی ئــالان و هەموو ئەم مزەلی لە شــانانە لەژێر فەرمانــی عەبدوڵڵاداین و ئەویش بە ئێمەوە فیزی دەفرۆشت، نە تەنیا نەیدەگوت ئەوانە عەلاقەیان

١- غەبغەب، گۆشــت یان پێســتی داچۆڕاوی ژێر چەنەی مرۆڤی پیر، یان قەڵەو.

به منەوە نییە، بەڵکو ئێمەی بە پێشـــمەرگەی خۆی دەناســـاند و ئیتر لە دەســـەڵاتداری بەسەر دوو پێشمەرگەی هەواداری ناو دێوە بووبوو بە خاوەن پێشمەرگە و ئامر هێز!

کاک محەمـــەد مـــەلا عەلی، باوەڕپێکـــراوی ناوەندیـــی کۆمەڵە بوو، دەبـــوو ئەو بە کارەکەمان بزانێت و بەبێ یارمەتیی ئەو هاتوچۆمان بۆ عێراق بۆ نەدەکرا. ســـێقۆڵی لەگەڵ وەســـتا عەولا و یونسدا چووین بۆ لای و وەستا عەولا ئێمەی پێ ناساند و کارەکەمانی بۆ باس کرد. بڕیار درا جارێ بۆ حەواندنەوەی پێشـــمەرگەکان هەر لە مەقەڕی بێژوێ بین و حەول بدەین لەگەڵ عەبدوڵلادا بســـازێین، کێشـــەی لەگەڵدا دروســـت نەکەین و خۆمان بە خوێندنەوە و کۆبوونەوەوە مژووڵ بکەین، هەتاکو لە سلێمانییەوە خەبەر دەگات.

مامۆســـتا مەلا ســـاڵحی نەغـــەدە خۆی لـــێ دەرچێت، بـــە کوڕان و کچانیـــەوە هـــەر هەموو کۆمەڵـــە بوون و یەک لە کوڕەکانی موحســـین ئەندامی ســـەرکردایەتی و لـــە کۆنەوە کۆمەڵە بوو، جەمیلەی کچیشـــی هاوســـەری عومـــەری ئیلخانیـــزادەی ئەندامی ســـەرکردایەتیی کۆمەڵە بـــوو. دوای هێرشـــی خومەینی بۆ ســـەر کوردســـتان، وەک پەنابەر و کەســـایەتییەکی ئایینیـــی کورد، لە عێـــراق پەنابەریـــی وەرگرتبوو و لە ســـلێمانی دانیشـــتبوو. کۆمەڵە لە ڕێگەی مەلا ساڵحەوە، چرای سەوزی لە لایەن حکومەتی عێراقەوە هەر لە ســـەردەمی کۆنگرەی دووەووە بۆ هەڵکرابوو، بۆیە ئێمەش هاتبووین تا ئیشەکە بەئەنجام بگەیەنین.

بـــۆ ئێمە، بێژوێ دێیەکی زۆر خۆش بوو، ڕۆژانە لە ناو مزگەوت و دوکانەکان خەڵکی زۆرمان ڕێگوزەر دەدیت، بە تایبەت پێشـــمەرگەکانی یەکێتی. چایخانە و کەبابخانەکەی جێی میوان و ڕێبواران بوو، دانیشتنی زۆر خۆش و پڕ لە خەبەروباس بوو.

خەبەرمـــان بۆ هات بچین بـــۆ ئەودیو، لە ڕەبایەی قورەینتێنان پێش مـــاوەت دەبـــوو چاومان بە یـــەک دوو کاربەدەســـتی حکومەتی عێراق بکەوێت. لە خوارەوەی بێژوێ ئەو شوێنەی دوو شاخەی زێی بچووک

تێکەڵ دەبنەوە، دووئاویان پێ دەگوت، شوێنی پەڕینەوەی ولاغداران بوو.

مۆسیقایەکی بەخۆف

زستانێکی وەیشوومە و تۆف بوو، بەیانی زوو شەوەکی زۆر بە ئەسپایی و بێدەنگی لەگەڵ کاک محەمەدی مەلا عەلیدا بێژوێمان جێ هیشت و ڕوومان کردە سەر چەم. کاک محەمەد ئەسپێکی گورجوگۆڵی ئامادە کردبوو، کەرەسەی ڕێ و خواردنی لێنابوو، بە موشەما و خێمەی سەرزین داپۆشراو و بۆ مەلەکردن تەیار کرابوو. بەبێ هەست و ئارامی گەیشتینە سەر دووئاوان، گرڤە و هاژەی تێکەڵبوونی ئەو دوو چەمە بەم بەیانییە شەوەکییە زووە، پشمینی جاروباری ئەسپ و بەریەککەوتنی تاقم و تفەنگی پێشمەرگەکان، مۆسیقایەکی بەخۆف و پڕ لە هیبەتی بە گوێ دەگەیاندین. ئەم خرۆشانە و بینینی سیم و حەبلی ئەمبەر و ئەوبەری چەمەکە بە سەر ئەم ئاوە لێڵ و سامناک و گرژ و تووڕەیە، هەر هەموو بەیەکەوە تابلۆیەکیان نەخشاندبوو پڕ لە بۆنی مەرگ، تێکەڵ بە ئامانجی شۆڕشگێڕیی ئێمەی لاوی گیانلەسەردەست.

یەکەم جار بوو پەڕینەوە لە چەم بە تەناف و سیم ببینم و تاقیشی بکەمەوە. لەگەڵ ترسێکی لە ڕادەبەدەر لە لایەک، غروور و شانازی و بیرخەرەوەی فیلمی پارتیزانەکانی شۆڕشەکانی چین و یۆگوسلاڤی و زۆربەی نەتەوە بندەستەکانی هەموو جیهان لە دەیەکانی پێشوو لە لایەکی ترەوە، لە پێش چاو و خەیاڵدانم، ئاوێتەی یەک دەبوون.

چیمان لەوان کەمترە؟

دەموچاوی ڕەشداگەڕاوی بە جامانە داپۆشراو، پوزەوانەی تا ژێر ئەژنۆ هەڵکشاو، برۆ و سمێڵی لە سەرما بەستوو، شەش مەخزەن و مزەلی لە شان، ڕێک ئەو پارتیزانانە بوون پێشتر لە کتێب و نامیلکەی شۆڕشەکانی گەلانی بندەست لە جیهان، ئارەزوو و حەسرەتی بینینیان

خولیای کات و ساتەکانمان بوون. جێی خۆی بوو بە سەری بەرز و پڕ لە هەست و لەخۆڕاپەرموون بپرسین؛ ئێمە پێشمەرگەی کوردستان چیمان لە پارتیزانەکانی ماو، تیتۆ، گیڤارا، هۆشیمین و هەر هەموو شۆڕشگێڕانی جیهان کەمترە؟!

دەبوو پێش ڕووناکی یەک یەک بە کەڵەس[1] و پشتێندەکانمان، بەخۆ هەڵاوەسین، خۆ بدەینە بەر قەزاوقەدەر و بە چاوتروکاندنێک هەر وەک دەرچوونی فیشەک لە تفەنگ، خۆ بە گاشەبەردی ئەوبەری چەمدا بدەین.

ئەو ڕۆژە زیاتر لە پانزە پێشمەرگە دەبووین، بە ڕیز لەودیوی سنووری دەستکردەوە، لێوار و لێواری چەم، بە خاکی محەڕەمە[2] و سووتاوی وڵاتی کوردەواری و داگیرکراوی بێگانە، ڕەچەی بەفرێکی تا ئەژنۆمان دەشکاند و دەچووین بەرەو بارەگای داگیرکەر بۆ بەهاناهاتن و یارمەتیدانمان لە چنگی داگیرکەرێکی دیکەی نیشتمانەکەمان!

قاوەڵتیی ناو بەفر

قەراغ و قەراغ بەرامبەر ئالانی ئەودیو ئالانی ئەمدیومان دەبڕی، بە سەدان جار کەوتین و هەستاینەوە، لە ناو بەفر شەلاڵی ئارەقە بووین و پەنجەکانی دەست و قاچمان سڕ بوون و تەزین. بە دەیان گوندی سووتاو و خاپوورمان هاتنە سەر ڕێ و کاک محەمەد وەک مامۆستایەکی دیرۆک و جوگرافیا بەسەر زینی ئەسپەکەیەوە لە گێڕانەوە نەدەوەستا. شانەخسێ، چناران، گرگاشە، گوێزڵێ و ئاوکورتێ، گوندەکانی سەر ڕێمان بوون، هەتاکو ماوەت. بە چلەی زستان هەنار بە دارەوە بوو،

١- کەڵەس، پەت و تەناف بۆ ئەمسەر و ئەوسەری چەم ڕادەکێشن و پێی دەپەڕنەوە.

٢- محەڕەمە، خاکی محەڕەمە ئەو ناوچانە بوون لە باشووری کوردستاندا دوای ئاشبەتاڵی ١٩٧٥ و ڕێککەوتن و پەیمانی ئەلجەزایر لەگەڵ شای ئێراندا، ڕژێمی بەعس قەدەغەی کردبوو لە خەڵک و گوندەکانی ڕاگواستبوو بۆ ئەوەی پێشمەرگە تەریک بکاتەوە لە خەڵک.

گەڵی نێو داران بە بەفر پۆشراو و ئیی چەند ساڵی تێدا بوو، کانییەکان بە کۆنکریت داپۆشـــراو و دیوارە شــکاو و ڕووخاوەکانی مزگەوتەکان بــە پێوە بوون، بە پانیی بیســت کیلۆمەتر و درێژایی ســنوور، پەیمانی شــوومی ئەلجەزایــر ئەم خاکــەی لە نێوان دوو پارچەی کوردســتاندا، لە دانیشــتوانی هەزاران ســاڵەی کورد بەتاڵ و حــەرام کردبوو، کورد بــۆی نەبوو لەم ناوچانەدا ئاوی کانییەکانی خۆی بخواتەوە و هەنار و گوێز و هەنجیری خۆی لە دار بکاتەوە و تەنانەت گەڵای دارەکان بداتە بزنەکانی.

ئەم ڕێیە بە زستان بە ڕۆیشتنی پێشمەرگە زیاتر لە حەوت هەشت سەعات بوو، نیوەی ڕێمان بڕیبوو، لە ماندوویی و لە برسان وەستاین و جووڵە نەما، پیری جیهاندیدە، کاک محەمەد بە قامچی و قاچ و دەستی ئەســپەکەی وەنێومان کەوت و هاواری لێ بەرز بووەوە؛ نەوەستین و جووڵە بکەین. بێتوو دانیشــین و تخێڵ بین، تووشی قەرسان[1] و قاچ و دەســت ڕەشــبوون دەبین. ئێمە هەموو لە جووڵە وەستاوین و ئەویش لەســەر پشتی ئەســپەکەی دەنگمان دەدا و جاروبار قامچێکمان حەواڵە دەکات. وەک بەنزین بە دارێکدا بکەیت لەناکاو گڕ بەرز بووەوە، هەموو دارەکە گڕ گڕ داگیرســابوو. لە ناو داربەڕوویەکدا گەڵییەکی دۆزییەوە و شــقارتەی پێوە نا، یەک و دوو گرتی، لە خۆشــیان و سەرسووڕمان هەموو زارمان داپچڕابوو، تینی ئاگر وردەوردە ژینی پێ بەخشیینەوە و دەموچاومان گەرم داهات، دابەزی و بە وزەی لاوێکی تازەپێگەیشتوو، ئەم پیرە هەڵۆیە لەپێشــدا جۆرکەی لە ملی ئەسپەکەی کرد و بارەکەی داگرت، ئاوی لە کترییە ڕەشاندا وەسەر نا و نان و پەنیری بۆ هاویشتین، بــە دەوری داربەڕووی داگیرســاو دەســتمان بە نــان و پەنیر و گوێز خواردن کرد و چایەکەش پێگەیشــت، ئای کــە هەرگیز ئەم قاوەڵتوونە بەلەزەت و ســەفایەم دوای ئەو ماندووبوون و هیلاکییە بیر ناچێتەوە،

١- قەرســان، ڕەوتی سەهۆڵ بەستنی ئاو یان شــلەمەنی، ویشکهەڵاتن لە سەرمان.

کاک محەمەد بوو هەموومانی لە قەرسان ڕزگار کرد.

بوژاینەوە و وەڕێکەوتین، دوای دوو سـێ سەعات گەیشتینە یەکەم پاسـگەی عێـراق لە قوڕێنتێنان نزیـک ئاوکورتێ و مـاوەت. دەیانزانی ئێمە دەچین، لە دەرەوەی بارەگاکەیان، چا و قوتوو گۆشت و ماسی و شلەیەکیان دانابوو، دەیانخوارد، فەرمووی ئێمەیان کرد. کەسمان بێزمان نەهات بچینە پێش، حەوت هەشـت کەس بە دەوری تەشـتێکی لەوانەی جلی تێدا دەشـۆن هاڵابوون، هەر هەموو بەیەکەوە دەسـتیان دەخستە ناو شلە و تڵیتەکە و بە مشت پاروویان دەخستە زار، شۆڕاوکەی شلە بە دەست و مەچەکیاندا دەهاتە خوار و بە زمان دەیانلێسایەوە، دیمەنی نانخواردنی ئەم جوندییانە بۆ ئێمەی ڕۆژهەڵاتی نامۆ و تازە بوو.

دوای فەترەیەک، بەرپرسێک پەیدا بوو گوتیان ئامر فەوجی ماوەتە، بەسـتەیەکی پێ داین و چەند ڕاسـپاردەیەک بۆ ناوەندیی کۆمەڵە. ئێمە زانیمـان بەسـتەکە دینار بوو بـۆ یارمەتیی کۆمەڵە. دەبـوو بڕۆینەوە شـوێنی خۆمان بـۆ بێژوێ و واش بڕۆین بە تاریکـی بگەینە ناودێ و کـەس نەمانبینێـت. بە ڕێگـەی خۆماندا و بە خۆقایمکردن لە کەڵەسـی سەرچەم، درەنگانی شەو گەیشتینەوە مەقەڕی بێژوێ، هەموو شەکەت و ماندوو و تەڕ.

بەیانـی زوو بەهمـەن و دوو پێشـمەرگە بـە سـیمورغ بـە پارە و ڕاسپاردەکان بەڕێ کران بۆ ناوەندی لە دەوروبەری بۆکان.

زسـتان و تا سـەرەتای بەهار چەند جارێک بە هەمان شێوە عەینی ڕێگەمـان بڕی و هەر جارە بە سـاکێک پـارەوە دەگەڕاینەوە، هەرگیز نەماندەکردەوە و نەماندەزانی چەندە، بە نامەکانەوە یەکسەر دەماننارده ناوەنـدی. جارێـک گوتیان، دوکتـۆر جەعفەر بەرن بـۆ موفاوەزات لە کەرکـووک لەگەڵ موخابەراتـی عامدا. هەموو جارێـک داوای چەک و تەقەمەنـی دەکرا ڕەفزیـان دەکرد، دوکتۆرمان برد و هێناوە، شـەو لە بێژوێ شـاردمانەوە و بەیانی زوو بەردمانەوە بۆ ناوەندی. دوکتۆر بە پێکەنینەوە گوتی داوای بینینی ڕەئیسـی کۆمەڵەیان کردووە، کە بچێت

بۆ بەغدا و پێیان وایە ڕەئیسی کۆمەڵە کاک سەلاح موهتەدییە!

لــە ناوەندی تەدبیریــان کردبوو، مادام ئەوان وای لێ حاڵین با کاک عەبدوڵلا بنێرن و بڵێین ڕەئیســی کۆمەڵــە، عەبدوڵلای موهتەدییە نەک سەلاح! ئەمە گرتی و کاک عەبدوڵلامان زۆر بە نهێنی چەند ڕۆژ لە ماڵی کاک محەمەد مەلا عەلی شــاردەوە و بە هەمان ڕێدا بردمانە ماوەت و سەیارەی تایبەتی بۆ هات و بردیان بۆ کەرکووک.

بە خۆشــحاڵییەوە گەڕایەوە و هێنامانەوە بۆ بێژوێ. گوتی، وەعدی چــەک و تفاقێکــی زۆریــان داوە و دەبێت خۆتان ئامــادە بکەن، کاری سەختی هێنانەوەی بارێکی قورس و زۆری چەک و ئەرزاق، دەکەوێتە سەر شانی ئێوە.

بەتەمای کەڵەگایەتی

من هەر ڕقم لە چوونی حەمام بوو، ئەو ڕۆژە بە نابەدڵی لە مەقەڕی بێژوێ ئاوم گەرم کرد، یونس و وەســتا عەولا بۆ ئامادەکاریی زیاتری گواســتنەوەی چــەک و ئــەرزاق، کە قەرار بــوو بە زوویــی بماندەنێ، چووبــوون بۆ ناوەنــدی. منیان جێ هێشــتبوو لەگەڵ پێشــمەرگەکان. ویســتم خۆم بشۆم، لە پشــت دەرگاوە یەکێک هاواری کرد زوو بگەیە خەریکە لەگەڵ پێشــمەرگەی دێموکراتدا ببێ بە شــەڕ! بەپەلە خۆم کۆ کــردەوە و ڕامکــرد بۆ لای مزگەوت و مەقــەڕی دێموکرات، کابرایەکی قەڵەوی سەردەشــتی، حەمەدەمینی مرادی بەرپرســیان بوو، دەیانگوت زەمانی شــا پیاوی چاک نەبووە و زوڵمی لــە تووتنەوانەکانی ناوچەی سەردەشــت کردووە. عەبدوڵلای ئێقدامی بە خۆی و دوو پێشمەرگەوە چووبوو بۆ لای مەقەڕی دێموکرات و لەســەر کێشــەیەکی کۆمەلایەتی بە پۆز و فیزەوە بەسەر حەمەدەمینیدا دەخوڕێ. مەقەڕی دێموکراتیش لە بێژوێ تەنیا چەند پێشمەرگەی هەبوو، زۆریان بە لاوە گرنگ نەبوو. دێموکــرات زۆرتــر لە بێتوشــی ئالان لایەنگر و پێشــمەرگە و مەقەڕی گــەورەی هەبوو. لەو ماوەیەدا کە ئێمە وەک هێزێکی پۆشــتە و نیزامی

لە بێژوێ بووین، حیزبی دیموکرات لەوپەڕی تەوازوع و سازان لەگەڵ کۆمەڵەدا دەجووڵاوە و هیچ کێشـــەیەکمان نەبوو. عەبدوڵڵای بەرپرسی کۆمەڵــە لــە ئالان، کە ئێمە شــک دەبا، بــە خەیاڵی خــۆی و خۆنواندن بەتەمای کەڵەگایەتی لەبەر مزگەوت و مەقەڕی حیزب هەڵا و گرمەیەکی نابووەوە، بۆنی خوێنی لێ دەهات. هەموو پێشـــمەرگەکانی دەستەکەی خۆمـــان چوویـــن بۆ بەر مزگەوت، حەمەدەمینم دیت و زۆر شـــڵەژاو و ترسابوو. گوتم، ئێمە بە نیازی شەڕ نین و شەڕ لەگەڵ ئێوەدا ناکەین و هەرچی بووە داوای لێبوردن دەکەین، مەلا و پیاوە ماقووڵەکانی ناو دێ هەموو پێشوازیی گەرمیان لە قسەکانمان کرد و هەر یەکسەر دوای ئەم قســـانە هەموو پێشـــمەرگەکان ســـەری خۆمان داخست و بەرەو مەقەڕ گەڕاینەوە و عەبدوڵڵامان لەناو دێ بە تەنیا جێ هێشت. دوای ماوەیەک بە هانکەهانک و ماندوویی هاتەوە مەقەڕ و دەســـتی کرد بە شاتەشـــات و ئێوە ترســـنۆکن، وام دەزانی شـــێری بە گوێیان دەگرن و لەم قسانە، زۆر عەیبە بۆ پێشـــمەرگەی کۆمەڵە لەبەر دوو پێشمەرگەی دیموکرات چۆک دادەن و بترســـێن و بڕۆن! گوتم کاک عەبدوڵڵا باشـــترە ســـەنگ و وەزنـــی خۆت بزانی، ئێمە نەهاتووین لێرە شـــەڕ بۆ گەورەخوازی و لەخۆباییبوونـــی تـــۆ بکەین، ئێمـــە لێرە کاری دیکەمـــان هەیە و هەرگیز شـــەڕ بـــۆ تۆ ناکەیـــن و عەلاقەی تۆمـــان نییە و ئیجازە نـــە بە تۆ و نە بـــە دیموکراتیـــش دەدەین، شـــەڕ بکـــەن! گوتی، ئەدی بـــۆ لێرەن و چی دەکەن؟! گوتم ئیتر ئەوە ئیشی تۆ نییە بیزانی، هەموو مەراقی ئەوە بوو بزانێت ئێمە چ کارەین، گوتم بەتەمای ئێمە شـــەڕ لەگەڵ مریشکێکیشـــدا مەکـــە، چونکـــە پشـــتت ناگرین، ئیتر هەر شـــێت بوو، چـــووەوە قاوغی خۆی، خەیاڵیم ڕاحەت کرد کە کۆمەڵە نە تەنیا لەســـەر ئەو شەڕ لەگەڵ دیموکراتدا ناکات، بەڵکو بۆ ئارامبوونی ئالان سازشیش دەکات.

٣٢

گواستەوەی هاوکارییەکانی عێراق

بەهـــار بـــوو هەمـــوو پێشـــمەرگەکان چووین بـــۆ مـــاوەت، لە دوو مەخزەنی زۆر گەورە، لە دەشـــتایی خوار ماوەت بە لێشاو ڕۆن، برنج، چا، ویشـــکە، چەک و فیشـــەک هاتبـــوو، هەمووی تەحویـــل وەرگیرا و تا گواســـتنەوەیان ئـــەو مەخزەنانەیان پێ دایـــن. وا بزانم لەگەڵ کەریم ئیلخانی و پێشـــمەرگەیەکی دیکەدا بۆ چاودێریی مەخزەنەکان ماینەوە. وەســـتا عـــەولا و یونس بە پەلـــە گەڕانەوە بۆ بێـــژوێ و کۆکردنەوە و هەرەوەزی ولاغداران بۆ گواستنەوە.

دوو ســـێ ڕۆژی پـــێ چوو، بـــە ڕۆژ جاربەجار یەکمـــان دەچووین بۆ ناو شـــارۆچکەی مـــاوەت، بۆ کڕینی پێداویســـتی و جگـــەرە، وەکی تـــر دەرگای مەخزەنەکانمـــان لەســـەر خۆمان دادەخســـت و لە ناوەوە کێشـــکمان دەکێشـــا و خۆمان کەمتر بە خەڵک نیشـــان دەدا. بەیانییەکی زوو یونس و پێشـــمەرگەکان بە دەیان ولاغـــدارەوە پەیدا بوون، لەبەر دەشتاییەکەی ماوەت هاتوهاوار و بەزمێک بوو، هەر مەپرسە، بە دەیان ئێســـتر و ئەسپ لەو دەشـــتە بڵاو بووبوونەوە و خەریکی لەوەڕ بوون لەو سەوزایی و مێرگ و گوڵ و گیایە، ولاغدارەکان خەریکی نان و چا خواردن و خۆئامادەکردن بوون بۆ وەرگرتنی بار و گەڕانەوە، پەلەپەلە و هاتوهـــاواری ولاغداران بۆ زوو گەیشـــتن و وەرگرتنی باری زۆرتر، خەریک بوو ســـەرمان لێ بشێوێت و کۆنترۆڵمان بۆ نەکرێت. وەعدمان بە دەوڵەتی عێراق دابوو، خەڵک بۆ شتکڕین نابێ بچن بۆ ناو ماوەت و تەنیا بێنە مەخزەنەکە و بار وەرگرن و یەکســـەر بگەڕێنەوە. دەســـتمان کرد بە پسووڵەی بار و ناونووسین، هەر ولاغدارێک بە وەرەقە بارمان پێ دەدا و بەڕێمان دەکرد بۆ پاوێ لە خوار بێژوێ، لەوێش لژێر خێمەدا

بارەکانیــان لێ وەردەگیــرا و وەرەقەیەکی گەڕانــەوە و بارەکەیان پێ دەدرا و ئیمزا دەکرا. لەپێشــدا دەســتمان کرد بــە ناردنی خواردەمەنی و ئــەرزاق، دەبــوو سیســتمێکی گونجــاو و جێی متمانە بــۆ چەکەکان بدۆزینەوە. بە دەیان ولاغدار ناوی خۆیان دەنووسی بۆ ئەوەی باریان پێ بدەین. دەستەکەی من لە ماوەت و یونس لە بێژوێ ڕۆژانە خەریکی ناردن و وەرگرتنەوە بووین. ڕێگەی نێوان بێژوێ و ماوەت پڕ لە ولاغ و ولاغدار بوو، یەک دەهات و یەک دەڕۆیشت. بۆ پەڕاندنەوەی بارەکان لە دوو شوێن لەسەر چەمەکە، کەڵەسی تر داندران. پێشمەرگەکانی هەر دوو دەســتە کفت و شەکەت بوون، گواســتنەوەی ئەم هەموو ئەرزاقە بە باری ولاغان تەواوبوونی نەبوو، زۆرم حەول دا لەگەڵ دا لەگەڵ بەرپرســانی عێراقیدا، بەڵکو بە زیل و لۆری یارمەتیمان بدەن و تا سەر چەمەکەمان بــۆ بگوازنــەوە، نەیانکرد و گوتیان، دوای مــاوەت خاکی محەڕەمەیە و پــڕە لە «موخەڕیب»، بە پێشــمەرگەی یەکێتی و باشــووریان دەگوت، گوتــم لۆرییەکان بدەنە خۆمان قبووڵیان نەکرد، تەنیا ڕێگە گواســتنەوە بــە ولاغ بــوو، بــۆ زوو تەواوبوون وەســتا عەولا و یونــس لەودیو و دێهاتی دەوروبەر دەیان ولاغداری تریان نارد، ئیشەکە زۆر بە سستی دەڕۆیشت، لەبەر دووریی ڕێ و کردنەوەی بار و بە کەڵەس پەڕاندنەوە و دیسان بارکردنیان بۆ پاوێ لە بێژوێ. ولاغدارەکان هەرچەند خۆیان دەپســاند و بەغار دەهاتن و دەچوون، نە ڕەحمیان بە خۆیان دەکرد و نە بە ولاغەکانیان، تەنیا لە شەو و ڕۆژدا یەک کەڕەتیان پێ دەکرا. ئیتر دوای سێ چوار مانگان، ئیشی ئێمە لە عەبدوڵلا و هەموو خەڵک ئاشکرا بوو، کە ئێمە خەریکی چ بووین و بۆ لەوێ بووین!

فرۆشتنی هاوکارییەکان

لــە مــاوەی دە پانــزە ڕۆژانــدا بــە دەیان تــەن ویشــکە و ئەرزاق گواسترانەوە بۆ بێژوێ، موشکیلی گەورە کاتێک دروست بوو دەشتایی پساوێ پڕ بوو، بــۆ ئەنبارکردنیان جێ نەما. کۆمەڵە حیســابی کرد گەر

بێتــوو هەموو ئەم ئەڕزاقە بگەیەنێتە ناوچە و مەقەڕەکانی کۆمەڵە زۆر گرانتر دەوەســتێت لەوەی هەر لەوێ بیکــڕن، لەوانە بوو کیلۆیەک چا، ڕۆن و برنج دووقاتی تێبچێت تا دەگاتە ناوچەی مەهاباد و ســنە، یان مەریوان و زۆر گرانتر لەسەرمان بوەستێت. پێشنیاریان بۆ ناردبووین گــەر بکــرێ هەر لە بێژوێ بیانفرۆشــین و پارەکــەی بنێرین بۆ مەقەڕ و ناوچەکانــی کۆمەڵە لە کوردســتان. یونس و وەســتا عــەولا لەودیو تــا بۆیان کرا دەســتیان بە فرۆشــتن کرد. بەوە تا ڕادەیەک موشــکلی گواستنەوە بۆ خوارەوەی کوردستان و مەقەڕەکان کەم بووەوە، لەگەڵ ئەوەشــدا وەک شــاخێک لە ژێر خێمە لە پاوێ ئەڕزاق هەڵدرابووەوە و شەو و ڕۆژ دەستەکەی یونس لە حەراسەتدا بوون.

گۆڕی شەهیدێکی غەریبە

ئێوارەیەک لە مەخزەنەکانەوە چووم بۆ ناو ماوەت بۆ شــتکڕین بۆ خۆمان، لە دوکانێک لە ســەرەوەی جادەکەی ناوشــار لام دا، پیاوێکی بەتەمەنــی نێوچاوان جوانــی کەڵەگەت، پێچ و جامانە و کەواوپانتۆڵێکی زۆر جوان و خاوێن لەبەر لەوێ بوو، دەســتی بە قســە و پرســیاران کــرد، دیار بــوو دەیانزانی ئێمە کێین و بۆچی لەوێین. نەمشــاردەوە و گوتم پێشمەرگەی کۆمەڵەی ئێرانین و دەوڵەتی عێراق یارمەتیمان دەدا بــۆ لێدانــی خومەینــی. گوتی، مــن فەتحولاغام. هاتە دەر لــە دوکانەکە و دەســتی ڕاداشــت بۆ کێــوەکان و گوتی خەڵکی هۆ ئــەو دێیەم دڕی ناوە، کوڕێکی ئێوە ســێ چوار ســاڵ پێش لە ١٩٧٨دا لەگەڵ کوڕەکەی من، ئەحمەد و چەند پێشــمەرگەی دیکەی یەکێتی نیشتمانی لە ناو دێ، بەریبەیــان جــاش و جەیش هاتنە ســەریان و شــەهیدیان کردن. زانیم مەبەســتی کاک خانەی موعینیە، گوتم؛ ئەدی مەیتەکانیان چیی لێ هات و ئێمــە هیچ لە مەیتی کاک خانە، کە ســەرکردەی ئێمــە بوو، نازانین؟! لەگەڵمــدا هاتە خوار و گوتی با بڕۆین. دوای کەوتم بەرەو گوڕســتانی ماوەت لە خوارەوە، چووینە ناو قەبرەکان و لەســەر قەبرێک وەســتا،

بەردێکی ڕەشــی تەنک کێلی بوو، بــە خەتێکی خواروخێچی مندالانە بە ڕەنگێکی سپی لەسەری نووسرابوو؛ «گۆڕی شەهیدێکی غەریبە»!

بە پەلە لە ترسی حکومەت و پیاوخراپان بەرەو مالان گەڕاینەوە. وا دیارە و بەگوێرەی ئەم زانیارییانەی دواتر لە مامۆســتا حوســێن برای شــەهید غەفور ژاژلەیی و کاک شــوان برای شەهید عوسمانی عەریف مەجید دەســتم کەوت؛ مەفرەزەیەکی دە دوانزە کەســی بە فەرماندەیی شەهید ئەحمەد فەتحولا کە چەند ڕۆژێک بوو کاک خانە بە نەناسراوی (بــە ناوی قــادر) لەگەڵیــان کەوتبوو، تــا بیگەیەنن بە ســەرکردایەتیی یەکێتی، لە گوندی دڕی شــەو دەمێننەوە و بەیانی زوو جاش و جەیش دەوریــان دەدەن و لــە یەکــەم تەقەدا کاک خانە کە بــێ چەکیش دەبێ، شەهید دەکەن و چەند سەعاتێک شەڕ دەبێ. شەهیدان خانەی موعینی، ئەحمــە فەتحولا، عوســمان عەریف مەجیــد، فەریدوون حاجــی برایم، جەزا مســتەفا ماشانی و محەمەد حاجی عەلی سەراوی ماوەت شەهید دەبن و چوار پێشــمەرگەش بە دیل دەگیرێن. ئێوارە دوای کشــانەوەی جەیشــەکە دەنێرن مەیتی عوســمان عەریف مەجید بێننەوە بۆ ماوەت، بــە هۆی وێکچوونی لەگەڵ کاک خانەدا مەیتی خانە بە جێی عوســمان دێتەوە ماوەت، دایکی شەهید عوسمان دەڵێ ئەوە کوڕی من نییە. کاک خانە لە ماوەت دەنێژن و پێنج شــەهیدەکەی دی لە داروشەخســەکەی دڕی بە خاک دەسپێرن. لە خۆشیان کە گۆڕی کاک خانەم دۆزیوەتەوە، بــە پەلە ســەرکردایەتیی کۆمەڵەم ئاگادار کرد، کــە گۆڕی کاک خانەی موعینی لە قەبرســتانی ماوەتە، دواتر هەموو بەرپرس و پێشــمەرگەی کۆمەڵە دەهاتن و ئێســتاش گۆڕی کاک خانە لە ماوەت هەموو ســاڵێک لە ڕۆژی پێشمەرگەی کۆمەڵەدا جێژوانی هەموو ڕێبوارانی ڕێگەی ئەم شەهیدە مەزنەی کوردستانە.

دۆســتایەتیی مــن و فەتحولاغا و دووبارە دیتنــەوەی لەناو بازاڕی ســلێمانی هــەر بــەردەوام بــوو، لەگەڵ دوکتــۆر مەحمــودی کوڕی و کوڕەکانی دیکەشیدا هەر دۆست و ناسیاوی یەکین.

گواستنەوەی چەک و تەقەمەنی

دوای کێشانەوەی هەموو ئەڕزاق و کەلوپەلی تر دەبوو دەست بکەین بە ڕاگواســتنی چەک و تەقەمەنی، چ لە باری قورســی و زۆریی حەجم و چ لە باری ئەمنیەوە، کارێکی ئاســان نەبوو بەو ڕێگە دووورودرێژەی ناو خاکی محەڕەمە چەک و فیشــەک بدەینە دەستی ولاغدار، بەم کارە هەم گیانی ولاغدارەکانمان دەخســتە مەترســی و هەمیـش بارەکانیان. سەرکردایەتی بڕیاری دا هەر ناوچەیە بێت و خۆی بەشی خۆی بەرێ و خۆی بەرپرســی ڕاگواســتنی بەشــی خۆیــان بن، چ بۆ کەرەســەی ڕاگواستن و چ بۆ ئەمنییەت.

هەر ڕۆژە ناوچەیەک بە دەیان پێشمەرگەوە پەیدا دەبوون، بە لیست و ژمارە بەشــی خۆیانمان پێ دەدان و لە ماوەی کەمتر لە هەفتەیەکدا، هەموو مەخزەن بەتاڵ کران و ئێمەش گەڕاینەوە بۆ بێژوێ. فرۆشــتنی ئەڕزاقەکە بە خەڵک و بازرگانەکان بە هێواشی دەچووە پێش و لە پاوێ هەر مابوونەوە. دڵنیام بەس نازانم چەندی، بەشــێکی باش لە ئەڕزاق و تەقەمەنییــش درایــە یەکێتی و مام جەلال، هەڵبەت دەبوو زۆر بە نهێنی بێت، سەدام زانیبای ئیتر ئەم خوانە بۆ کۆمەڵە نەک تەنیا نەدەما، بەڵکو تووشی غەزەبیشی دەبووین!

شەهیدی سەر سنوورە دەسکردەکان

بە درێژایی زستان و بەهاری ٦١-١٣٦٠ (١٩٨٢) ئەم دوو مەفرەزەیە بە سەرپەرشــتیی وەســتا عەولا و کۆمیتەی ســێ کەسی یونس و من، زیاتر لە پێنج مانگ بۆ پەیوەندیی کۆمەڵە و دەوڵەتی عێراق بێ پشودان کارمان کرد و هاتوچۆی پڕوکێنەر لە وەیشوومەی زستان و کار لەگەڵ توێژێکــی بڵاوی کاســب و ولاغدار و خەڵکی ئالاندا بــوو بە ئەزموون و ســەرمایەیەکی گرانبەهــای ژیانم. هەموو پێشــمەرگەکانی هەر دوو دەستە، یەک لە یەک ئازاتر و پیاوی تەنگانە و خۆشەویست و یەکدڵ و

یەکگیان بووین، هەرگیز هەستمان نەکرد کێ مەسئوول و کێ بەرپرسە، وەستا عەولای ڕەبەت، شەهید خالد فەرهادزادە کە زۆر بەداخەوە، ساڵێک دواتر لە بیستوشەشی مانگی گولانی ١٣٦٢ (١٦-٥-١٩٨٣)دا هەر لە هەمان جێ و مەودایەک سەرتر لە خوار گوندی تییەت لە ئالان، لەو سیمەی دوو سنووری دەستکردی بەیەکەوە گرێ دەدایەوە، کەوتە خوار بەسەر گاشەبەردەکانی چۆمی کەڵوێدا و گیانی بۆ ڕێبازی بەرز و پیرۆزی بەخت کرد. یەک لە مرۆڤە پاک و بێدەعییەکان بوو، هەرگیز لە یاد و بیرەوەرییەکانمدا ون نابێت.

بەروبوومی حزب بۆ برای سکرتێر

لەو ماوەیەدا کە پەیوەندیی کۆمەڵە و دەوڵەتی عێراق ڕێک خرا، هەر لە دەسپێکدا، پێش ئەوەی هیچ یارمەتییەکی چەک و ئەرزاق بگاتە لای ئێمە، دوو لە براکانی کاک عەبدوڵلا، محەمەد و عومەر موهتەدی بە عێراقدا بەرێکران بۆ سوید و دەتوانم بڵێم یەکەم بەروبوومی ئەم پەیوەندییە بەر براکانی سکرتێری کۆمەڵە کەوت.

تەشکیلاتی نوێنەرایەتی لەگەڵ عێراقدا

دوای گواستنەوەی ئەم کاروانە قورسە و ئەزموونی پەیوەندی بە دەوڵەتێکی بێگانە و داگیرکەری کوردستان، ناوەندی بە تایبەت داوای لە من و یونس کرد لە تەشکیلاتی نوێنەرایەتی لەگەڵ عێراقدا بمێنینەوە و درێژە بە خەباتی شۆڕشگێڕیمان لەم بوارەدا بدەین. وەستا عەولا مایەوە و بە زوویی مەقەڕی کۆمەڵەیان لە سلێمانی کردەوە و کەیان فەرزادیان هێنا بۆ ئەوەی لەگەڵ وەستا عەولا بەرپرسی مەیدانیی پەیوەندییەکانی دەوڵەتی عێراق و کۆمەڵە بن. لە بێژوێ ئەو چەند پێشمەرگەیەی ناوچەی مەهاباد، یونس، بەهمەن، من و دووی دیکە کۆبووینەوە، داوای سەرکردایەتی، کە لێرە بین و درێژە بدەین بەم کارەمان باس کرد، هیچمان ڕازی نەبووین، پێمان وا بوو بە مانەوە

لــە ســلێمانی و کار لەگەڵ پەیوەندییەکانی عێـراق و کۆمەڵەدا لە ژیانی پێشــمەرگایەتی و شۆڕشــگێڕیمان دوور دەخاتــەوە. دوکتۆر جەعفەر هــات بۆ بێژوێ و زۆر بە تونــدی گوتی، دەبێ ئێوە بە تایبەت بەهمەن و یونــس و مــن لێرە بمێنینەوە، هەرســێکمان زۆر بە ڕاشــکاوی و بە بڕیار گوتمان، مومکین نییە لەم ئۆرگانەدا کار بکەین و ئێمە حەزمان لە پێشــمەرگەی سەنگەرە و دەگەڕێینەوە ناوچەی مەهاباد و ئەوان زۆرتر پێویستیان بە ئێمەیە، لێرە دەیان کەس بە مەمنوونی ئامادەن کار بکەن، بە تایبەت لەمەودا قەرارە بچنە ناو شــار و ئیدارەی مەقەڕی ســلێمانی بدەن. زۆری هێنا و برد هیچ فایدەی نەبوو، ئێمە هەر پێنج پێشمەرگەی ناوچــەی مەهابــاد بــە تووڕەیی و بە پێیــان لە شــاخی هۆملمان دا و بــە گیرفانی بەتاڵ خۆمان گەیاندە جادەی سەردەشــت و لەوێشــڕا بۆ حاجیاڵیکەنــد و ناوچــەی مەهابــاد. نازانم بۆ، بەڵام هەموو هەســتمان دەکرد بارێکی قورس لەســـەر شــانمان لاچوو، هەست و چاوشۆڕی لە ئاست هاونیشتمانییەکانی باشــوور، مەبادا بە خەیاڵیاندا بێت هاوکاری جەللادەکانیانین، هەموو ساتێک ئازاریان دەدام!

٣٣

گواستنەوەی ئەقڵی فارسی

بە گەیشتنەوەمان بۆ ناوچەی مەهاباد و دیداری ئازیزانی گیانیبەگیانی لە لایەک و لایەنگرانی «بینشـی نوێ» و خەتی مەنسـوور حیکمەت و دژە پۆپۆلیزم لە لایەکی دی، بوو بە هەوێن و سـەرەتای ژیانێکی دیکە لـە خەباتـی ناو کۆمەڵەمان. لـەو ماوەیەدا کـە دوور بووین لە ناوچە، کۆمەڵێـک گۆڕانکاری ڕوویـان دابوو، لەژێر نـاوی بەگژداچوونەوەی پۆپۆلیزم و بەباوبوونی ڕوانگەگەلی مەنسوور حیکمەت و جەماعەتەکەی، کۆمەڵێک لە هاوڕێیانمان کە باشـمان دەناسـین و ئەوانەی بە درێژایی پێشـمەرگایەتی تەقە لە هەر کوێ بایە، ئەوان لەوێ نەبوون و مەنگوڕ گوتەنی: «لە ترسـی گێرە بووبوونە وشتر»، مەیداندار و دەم لە پێشی ناوچە بوون.

دوای یەکەم کۆنگرە بە بەشـداریی تەنیا دە کەس لە ئاخری پاییزی ١٩٧٨دا، ئێسـتا ئیتر کۆمەڵە لە ڕێکخراوێکی بچووک و داخراوی چەند ڕۆشنبیری کوڕە دەوڵەمەند و بۆرژوا و دەرەبەگ، کۆنگرەی دووی بە زیاتر لە پەنجا شەسـت ئەندام گرتبوو، خاوەنی هەزاران پێشـمەرگە و هەوادار و لایەنگری شار و لادێ بوو، ناوچەگەلی ئازاد و ژێردەسەڵاتی خۆی هەبوو، بەشـداریی لە وتووێژی میری کردبوو، سـەدان شـەڕی خوێناویی لەگەڵ حکومەت و ململانێ لەگەڵ گەورەترین هێزی چەکداری کوردستاندا واتا حیزبی دێموکراتی تێپەڕاندبوو. وای لێ هاتبوو لەگەڵ دەوڵەتێکـی گـەورە و نەیاری ئێران وەک عێـراق، پەیوەندیی هەبێت و هەمـوو لایەنەکان حیسـێبی بۆ بکەن. ئـەم ئاڵوگۆڕییـە گەورەیە هەر هەمووی لە ماوەیەکی کورتی تەنیا سێ ساڵیدا هاتبووە سەر کارنامەی کۆمەڵە و سروشتی بوو ئەو هەمووە گەورە بوونەوە و دەسەڵاتە بەم

چەند کەســەی بەشدار و سەرکردایەتیی یەکەم کۆنگرە هەزم نەدەکرا، ئــەوەی لە ئاخر ڕۆژەکانی پاییزی ١٩٧٨دا بە خەونی شــەوانی ئەم دە کەســەدا نەدەهــات، زۆر زیاتــر و بگــرە بە پانەوە دێوی دەســەلات و لەخۆباییبوونیان بینی لە بن ڕێسمەی دەرگاکەیان تخێل بووبوو.

بۆیە لەم ڕوانگەیەوە، کە لە ماوەیەکی سێ ساڵیدا لە کوێڕا هاتوونەتە کوێ، کەڵکەڵەی ڕابەری و خولیای گەورەی بوون، چیتر بەم ســنوورە بەرتەســکانەی کوردســتان و یــەک دوو شــار و ناوچــەی ڕۆژهەلات دانەدەمرکا و لەناکاو، بای بڵیندایی سەر و دڵی گرتن و خەونی ڕابەری هەموو ئێران بە سەرکردایەتیی حیزبێکی تەواو کۆمۆنیستی دەستکردی خۆیــان، کەوتــە ڕۆژەڤیــان. بۆ ئەم حــەز و خولیایەش بــە دڵنیاییەوە پێویستیان بە کەرەستە و ئامراز و خوێنی جیاواز و تەنانەت عەقڵییەتی فارسی و ئێرانی بوو.

ئــەوان، ســەرکردایەتیی ئەوکاتــی کۆمەڵە بۆ ئــەم زڕەخەونە، زۆر شــتیان هەبوو، هێزی پاڵەوانی پێشــمەرگە، ناوچەی ئازاد، پول و پارە، عیلاقــات و ئیعــلام، خەڵکــی زۆر و پڕ لــە عەتف و لایەنگری شــار و گونــدەکان، بــە کورتی لــە هیچیان کەم نەبــوو. بە خەیاڵــی خۆیان بۆ ڕابەریی گشــت ئێران، تەنیا نەبوونی عەقڵی فارســییان لا حەســرەت و عوقدە بوو. ئەم کەمایەســییەش بە مەنســوور حیکمەت و ژن و برا و خزمەکانــی پڕ دەبــووەوە. بە پەلە ئەم کارەش کــرا و دوو مەفرەزەی گیانلەسەردەســتی کۆمەڵە، لە شــنۆ و شــارویرانەوە بە چلەی زستان و بەفرێکی زۆری موکریان بە کۆڵیان، عەقڵی فارســییان گواســتەوە بۆ ناوەندیی کۆمەڵە. ئیتر وردەوردە ئامراز و کەرەســـە و پێشــبڕەکانی[1] ڕابــەری هەمــوو ئێران لــە لادێیەکی چەنــد ماڵیی مێشــکەپە لە ئالانی سەردەشتەوە، بە ناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران ئامادە دەبوو.

دەنگــۆی هاتنەگۆڕینــی عەقلییەتی سیاســی و کۆمەلایەتیی کۆمەڵە زۆر زوو هەموو لەشولاری ڕێکخراوەیی گرتەوە. سەیروسەمەرە ئەوە

١- پێشبڕ، بەرایی، پێشەکی، موقەدەمە.

بــوو کۆمەڵــە خەڵکێک زۆر بە پەلە و بە گەرمی بەرەوپیری ئەم تیۆری و ڕوانگەیــە کڵپەیــان ســتاندبوو. زۆربەیان ورەنــزم و نەخوێندەواری نــاو چینوتوێژەکانــی پێشــمەرگەی کۆمەڵە بــوون. مەبەســتم ئەوەیە بڵێــم زۆر بــوون ئەوانەی لە فورســەتێکی وا زێڕین دەگەڕان زەعف و کەموکوڕییەکانی ژیانی پێشمەرگایەتییان بە شتێک پڕ بکەنەوە و لە پشت دیواری کۆمۆنیســت و ڕوانگەی نوێی کۆمەڵە نە تەنیا خۆیان حەشــار بــدەن، بەڵکو ببنە هێرشــکەری فکری و تۆڵەســەندنەوە لە هەموو ئەو کادر و پێشمەرگانەی بە ورەبەرزی و ئازایەتیی شۆڕشگێڕانەیان ناو و ناوبانگی باشیان بۆ خۆیان چێ کردبوو، لەمێژ بوو بە حەسرەت بوون وەک ئــەوان بوونایە. لە لایەکی دییەوە زۆر بوون ئەو پێشــمەرگانەی شــەو و ڕۆژ لە خزمەت ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی پێشــمەرگایەتیدا بوون، لە هێرش بۆ سەر مۆڵگەکان، مەفرەزەکردنی ناوشار، کەمینەدەرکردن و شەڕی دەستەویەخە و بەدەمەوەچووی خەڵکی لادێ و هەژارەوە بوون و هیچ بە لایانەوە گرنگ نەبوو موزایدەکردن و خۆهەڵاوەســین بە فکر و ڕوانگەی فڵان ســەرکردە و فڵان تازەهاتووی سەهەندی و ئیتحادی موباریزان و تیۆریســییەنەکانی حیزبی کۆمۆنیستیی لە تارانەوە هاتوو. ئــەوان پاک و بێڕیا و منەت، ئەرکی شۆڕشــگێڕی خۆیــان ڕادەپەڕاند. ئێســتا دوای زیاتر لە ســی ســاڵ کە ئــەم دێڕانە دەنووســم، زۆربەی ئــەم پاڵەوانانە لە حەیاتــدا نەماون و لە ڕێگەی ئازادیی کوردســتان و پەرەســەندنی هەژمۆنــی ئەوکاتی کۆمەڵەدا شــەهید بــوون و پێیان وا نەبــوو ئەوانەی لە تارانەوە هاتن بە گێلەپیاویی ئەوانەی خۆمان، دەبنە خاوەنــی کۆمەڵە و بە ناوی «ناســیۆنالیزمی پیســی کــوردی» هەموو خەبــات و ڕابــردوو، تەنانەت خوێنیشــیان دەســڕنەوە، بێگانــە دەبێتە خاوەن ماڵ و لەوپەڕی بێشەرمیدا دەفەرموون: «ناسیۆنالیستەکان، کە لە دەرگاوە دەریان دەکەین بە پەنجەرەدا دێنەوە ژوور و لە پەنجەرەوە فڕێیان دەدەین بە دەرگادا خۆی پێدا دەکەنەوە»!

دەستپێکی تەکەتول لەناو کۆمەڵەدا

دوای سێ چوار ڕۆژ لە هاتنەوەمان بۆ ناوچەی مەهاباد و حاجیاڵیکەند و بیستنی قسە و باسان، بۆ یەکەم جار لەناو کۆمەڵەدا هەستم بە جەناح و تەکەتـول و دووبەرەکی لەناو ڕیزەکانمانـدا دەکرد، ئەو هاوڕێیانەی لە سـەردەمێکدا هەموویان گیانێک بوون لە چەند جەستەدا، ئەوە ئێستا خەریکـی زەمکردن و یەکتر تاوانبار دەکەن بە پۆپۆلیزم و دواکەوتوو، تەنانەت پایگاه فرۆشـتن! تێنەدەگەیشـتم بـە ماوەیەکی وا کورت چۆن دەکرێـت ئەدەبیاتی خۆشەویسـتی و هاوڕێیەتی و فیـداکاری بۆ یەک، جێگۆڕکێـی کردبێت بە ئەدەبیات و زمانـی زبر و ڕق و تاوانبارکردنی یەک؟!

ئێمـە ئاگامـان لە خۆمان نەبـوو، تومەز هەموو چاویـان لە ئێمەیە بزانـن سـەر بە کام بـاڵ و بەرەین و بـە لای کێدا دەکەویـن. لەولا و ئەملا، لە دوکانی حوسـێنی کوێخا سـمایل و لە مەقەڕ، گوێمان لە تانە و قسـەگەلی وەک؛ سـەردەمیان بەسـەرچوو، ناسـیۆنالیزمان ناشت، پۆپۆلیستەکان جێیان نابێتەوە لەناو کۆمەڵە و... دەبوو. هەزاران قسە و قسـەڵۆکی منداڵانە و بێبنچینە و خاو، بووبوو بە ئەدەبیاتی بەشـێک لە پێشمەرگەکان و تەنانەت نووسینیشیان.

کاتێک بۆ یەکەم جار بیستم و دیتم سەید ئەندامی ناوەندیی کۆمەڵە و بەرپرسـی ناوچـەی مەهاباد، لە لای من و چەند کەسـی دیکە، باس و غەیبەتـی ئەندامێکی تری ناوەنـدی و بێئاوەزی و کەموکووڕییەکانی دەکرد، بە واتای وشـە خەریک بوو ئەسـتووندەکی هەر هەموو هیوا و خەونەکانم تێک دەڕما و دەشـکا. ئاخر کاڵفامی و خراپ تێگەیشـتنمان لـە حیـزب وای کردبـوو پێمان وا بێـت حیزب هەرگیز خەتـا ناکات و شەرتی وەفاداری و خزمەت ئەوەیە بە هیچ کلۆجێک ڕێگە بە ڕەخنە لە حیـزب نەدەین، حیزب لای ئێمە لە نیشـتمان و خاک و وڵات و نەتەوە گەورەتـر بـوو، پێمان وا بوو گەر حیزب نەبێـت، هەڵبەت ئەویش تەنیا حیزبەکـەی من، ئەوە ئیتر هەموو هیوا و خەونەکان دادەڕمێن. ئێمە بە

گشتی، تەنیا سەرباز و خزمەتکاری حیزب نەبووین، بەڵکو دەروێشێکی بێمێشک و ڕۆبۆتئاسا بووین کە هەر هەموو چەمکەکانی ئازادی، ڕزگاری، نیشتمان، نەتەوە و تەنانەت پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیشمان لە حیزبدا دەدیت.

بازرگانی کەشتییەکی شکاو

دووبەرەکی و تەکەتولاتی دوای کۆنگرەی دوو، دەنگۆی تیۆرییەکانی مەنسوور حیکمەت و جەماعەتەکەی، بەرۆکی کۆمەڵەی گرتبوو، خەریک بوو نیشانەکانی دەردەکەوتن و لە هەموو بوارەکانی ژیان و بەردەوامی گەشەی ڕێکخراوێکی خنجیلانەی کوردیی وەک کۆمەڵەی دادەوەشاند و لە بەریەکی هەڵدەوەشاند. گرنگترین چەمک و شەرتی کاری سیاسی واتا متمانە و سەرڕاستی و پاکی لەگەڵ کۆمەڵانی خەڵک و ئەندامانـدا، خەریک بوون لە دەریای چەواشەکاری، خۆبەزلزانی و تەماح و خۆلەبیرچوونەوە نوقم دەبوو. لە هەڵسەنگاندنییەکی سانا و پێداچوونەوەم بۆ ماوەی خزمەت و پێشمەرگایەتیم لەناو کۆمەڵە، خۆم وەک «بازرگانێکی کەشتیی شکستە» دەهاتە بەر چاو و نائومێدی و بێهیوایی، سەراپای دەروونی گرتبووم. خەریک بوو لەناو خۆم دادەوەشام و دەڕووخام و شەشدەرەکانی هیوا و ئاواتی دواڕۆژم یەک بەدوای یەکدا لێ دەگیران.

هەر من باشم بۆ بەڕێوەبەری ناوچە

کۆمیتەی ناوەندی بەرپرسی تازەی دانا بوو بۆ ناوچەی مەهاباد، کاک موحسین ڕەحیمی و سەید خالید سیادەت وەک بەرپرس و ئەندامی کۆمیتەی ناوچە، خەڵکی نەغەدە و بۆکان بوون. کۆمەڵێک کادری تری نیزامی و سیاسییش لە ناوچەکانی سنە و ڕەبەت و سەردەشت هاتبوونە ناوچەی مەهاباد، کاربەدەست و مەسئوول بوون. سەید ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و بەرپرسی ناوچەی مەهاباد لە هەوەڵەوە،

بەم بڕیارە ڕازی نەبوو، بە بیانووی نەخۆشــی لە ماڵێک لە حاجیالکەند کەوتبــوو، بــە هەموو توانایەوە و بــە یارمەتیی ئێمە کۆنە پێشــمەرگە ناســراوەکانی ناوچە وەک ڕەحیــم قادری، کەمال وەلیانــی، پیرەهەڵۆ، یونس پاڵەوانی، ســیامەند، ڕەحیم بابەتاهیری، کەریم ئەفسەر، ئەحمەد خاکی و زۆری ترمان، خەریکی بانگەشــە و لێدان بوو لە موحســین و دەرپەڕاندنــی لە ناوچــە. ئێمە دەچووینە لای و قســەی بۆ دەکردین و دەیگوت، ئەوانە ناتوانن ناوچە بەڕێوەبەرن و کەسایەتییەکانی ناوچە و پێشــمەرگە کۆنەکان ناناســن و قابیلی ئەوە نین بێنە جێی من، هەر من باشم بۆ بەڕێوەبەری ناوچە و ئێوە نابێت لە ناوەندیی قبووڵ بکەن بەم ئاڵوگۆڕییە. لە مەخزەنی چەک و تەقەمەنی، کە پیرەهەڵۆ بەرپرسی بوو ڕۆژانە و شــەوانە ئێمە دەســتەیەک بووین و بەیەکەوە قسەمان دەکرد و بەرنامەمان دادەنا بۆ مانەوەی سەید و دەرکردنی موحسین و سەید خالیــد. ئیتــر بە ئاشــکرا و ئاوەڵەیی بە ئێمە دەگوتــرا ڕوانگەی کۆن و پۆپۆلیستەکان و باڵی نیزامی و لایەنگرانی سەید و ڕزگار. بەوانی دیش بە موحسین و سەید خالید و لایەنگرانیان دەگوترا «بینشی نوێ»!

٣٤

دووبەرەکی ڕۆچووە ناو ژیانی پێشمەرگە

دووبەرەکیی ئەم دوو باڵە، کاری کردبووە سەر هەموو بوارەکانی ژیان و پێشمەرگایەتی، چالاکیی نیزامی کەم بووبووەوە، سەفا و خۆشەویستیی ناو ڕیزی پێشمەرگەکان جێی خۆی دابوو بە ئیهانە و بوختانپێکردن و یەکتر خەتابارکردن. جاران دایکە پێشمەرگەیەک کە سەردانی کوڕەکەی دەکرد و دیاری و خواردن و پولی دێنا، کەس نەیدەشاردەوە و هەر لە جێوە هەر هەموو دابەش دەکرا و بەیەکەوە دەخورا، دیم دایکە پێشمەرگە دێ و نایهێننە مەقەڕ و لە ماڵێک لە دێ کوڕەکەی تەنیا ئەوانە دەباتە لای بۆ نان و شیرینیخواردن، کە لە باڵەکەی خۆی نزیکن و بە شاراوەیی دەیانگوزەراند. خەریک بوو دیاردەی مەشرووبخواردنەوە و دڵداری و چاوبڕکێنە سەری هەڵدەدا، زۆربە دەفکری ژنهێناندا بوون، جاران پێشمەرگە گرووی دەگرت بۆ ئەوەی بچێت بۆ چالاکی نیزامی، ئێستا هەن خۆیان دەدزنەوە و تا بۆیان بکرێت ناچن و خۆ لەشەڕ نادەن.

چالاکیی هەڕەمەکی

ناکۆکی و قەڵشتی نێوان ڕیزەکانمان لە ناوچەی مەهاباد، دەنگۆی بەرز بووبووەوە و تەنانەت خەڵکی حاجیاڵیکەند و هەوادارەکان پێیان زانیبوو. لە لایەک سەید بەبێ ئەوەی ئیشی ڕەسمیی هەبێت و دەبوو بگەڕاباوە بۆ ناوەندی، بە بیانووی نەخۆشی لەگەڵ ژن و منداڵی، لە ماڵێک بوو تەنیا چەند هەنگاو لە مەقەڕی ناوچە دوور بوو، لە لایەکی دیکەوە کۆمیتەی ناوچە بە ئەندامێتیی موحسین و سەید خالید و ڕزگار هەبوو، هەڵبەت ڕزگار بە باڵی سەید دادەنرا، بەڵام هێشتا

بەرپرســی نیزامی بوو لە کۆمیتەی ناوچە. ســەید ئۆقرە و هەدادانی لێ بڕابوو کە دەیدیت ناوەندی ســوورە لەســەر گۆڕینی و شەرعییەت بە کۆمیتــە ناوچەی تازە درابوو. تەنانەت بە بوختان و قســەی ناخۆش و دژایەتیکردنی موحســین بە ئاشــکرا و بێ پەردە، ســەید وای لە ئێمە و لایەنگرانی خۆی کردبوو، کاروباری ناوچەمان پەک خستبوو. هەرچەند دوای هاتنەوەمــان لــە ئــالان، بە کاتــی و لە ڕووی بێــکاری کرابوومە بەرپرســی مەقەڕی ناوچــە، بەڵام بە کردەوە زۆربەمــان بەبێ ئیش و بەرپرسیارەتی بووین. زۆربەی چالاکییە نیزامییەکان بەبێ بەرنامە و لە گۆترە دەچوون بەڕێوە، بــۆ نموونە، ماوەیەک بوو هیچمان نەکردبوو، محەمەد حەســەنخاڵی نەقاش و وێنەگر و فیلمبەردار دوای هاتنەدەر و قاچاغبوونی، زۆربەی کاتەکان لە لای پێشمەرگەکانی کۆمەڵە بوو، ماڵ و باروبنەی وێنەکێشی و فیلمی لە حاجیاڵیکەند بوو، زۆر جار دەیگوت، کە چوون بۆ چالاکی دێم، دەبێت بمبەن و فیلمبەرداری دەکەم. پایگایەک تازە کرابووەوە لە دێی بەردەڕەشــانی سەر جادەی میاندواو-مەهاباد. نیوەڕۆ بوو لە حەوشــەی مەقەڕ لەگەڵ شــەریف و کەریمدا بەیەکەوە قســەمان دەکرد، گوتمــان با بچین و بە تۆپی ١٠٦ لــەم پایگایە بدەین. چووین بە دوای محەمەد، کاک سەدیق شێخانی مامۆستای دەرکراو و هەڵاتوو لە شــار، فاروق بللوری بە نەخۆشــی، لەوێ بوون، کە زانییان دەچین بۆ کارێکی وا هەموو هاتن. ســواری جیب بووین و نزیک پایگا و جــادەی مەهابــاد بووینەوە، زۆر زوو بوو خۆر لە ئاســمان بوو، لە ســەر زینوێ عەولاباد تۆپمان دابەســت و دوو تۆپمان پێوە نا، مەمەد فیلمبەرداری دەکرد، نەمانزانی وەکوێ کەوتن، هێشــتا تۆپی ســێهەمان پێوە نەنابوون هەر ئەوەندەمان زانی ئەم شاخ و کێو و باخانە یەکسەر بوون بە ئاگر، وەک تەرزە هاوەن و تۆپبارانیان کردین، لە بەردەڕشان، لــە گوێکتەپــە بە ســەدان هاوەنیان تێگرتیــن و بە قەناســە لێیان داین، لەگەڵ کەریم و شــەریف هەرچۆنێک بێ تۆپ و جیبەکەمان ڕزگار کرد و لەســەر جادەکە پەنامان بردە بن پرد و باخەکانی دێی ترشــەکان. بە

کوردی و کورتی حەشریکیان پێ کردین «با بە دەواری شڕ و سەرما بـە هەتیوی نەکردبوو». ئێـوارە داهات و وردەوردە تەقە کەم بووەوە، فاروق و مەمەد و سـەدیق دیار نەبوون، گەڕاین بە ناو باخەکاندا هیچ فایدەی نەبوو، لەناکاو لەناو چاڵاوی باخی سـەرجادە دەنگێک هات، کە چووینە پێش هەرسێک لەناو چاڵاوەکە و بە پلیکانی شیشی ئارماتۆڕی دەوری کۆنکریتـی چاڵاوەکە خۆیان هەڵاوەسـیبوو و پەنایان گرتبوو. هاتنە دەر و گەڕاینەوە بەبێ دەستکەوت و زەرەر و بریندار!

کۆمەڵە غەدر لە مهابادیان دەکات!

کێشە و ململانێی سەید، گەیشتە ئەوەی چەند جار کۆمیتەی ناوەندی هاتـن بـۆ ناوچە و لەگـەڵ هەموومانـدا بە جیـا کۆبوونەوە. شـوعێب زەکەریایی، حەمەسـوور و دوکتـۆر جەعفەر لە هاتوچۆ و کۆبوونەوەدا بـوون لەگـەڵ هەر هەمـوو تەشـکیلاتی مەهاباد، ئێمە ئەو چەند کەسـە هەموو هێلکەکانمان لە سـەبەتەی سـەید نابوون، بە توندی بەرگرییمان لێ دەکرد و دەمانگوت موحسین و سەید خالید بۆ دەبێ بێن بۆ ناوچەی مەهابـاد، کـە بۆخۆی دەیان کادری سیاسـی و نیزامیـی هەیە؟! نابێ لە دەرەوەڕا بەرپرس بۆ ئێمە بێنن، هەستێک هەبوو، کە کۆمەڵە وەک خۆی چاو لە ناوچەی مەهاباد ناکات و زۆری بڕوا بە کادر و ئەندامەکانی نییە، ڕەنگە ئەمە لەوەڕا پەیدا بووبێت بۆ سەرکردایەتیی کۆمەڵە، کە زۆربەیان خەڵکی سـنە و بۆکان و لەژێر هەژموونی بیرێکی توندی سەرتاسـەری و بێـزار لـە ناسـیۆنالیزمی کوردی بـوون. لە کۆنـەوە مەهاباد مەکۆی دێموکرات و ناسیۆنالیزمی کوردی بووە و ئێمە لە نیهایەتدا، نابینە ماڵێکی باش بۆ کۆمەڵە و ئەندێشـەی کۆمۆنیسـتی سەرتاسەری و فیداکاران و ڕێبوارانـی کرێـکاران و مارکسیسـتی تۆخمان لێ پەیـدا نابێت. هەڵبەت ڕەنگـە ئـەم بۆچوونانەم ڕوانگەی ئێسـتام بێت و ئـەوکات وا بە قووڵی بیرمان لەم شتانە نەکردبێتەوە، بەڵام بە دەیان نموونە هەن کە بۆچی لە کۆنگرەی یەک و دەستپێکی ژیانی سیاسی و نیزامیی کۆمەڵەدا، هەرچەند

مەهاباد شـــار و مەکۆی ڕووداوەکانی سیاسی و سەرکردەکانی کۆمەڵە و ئەحزابـی تریـش بوو، کـچ و کوڕگەلێکی باش و پێگەیشـتووش زۆر فیداکارانە و بێسنوور لە خەڵکی سابڵاغ و ناوچەکە لە خزمەت کۆمەڵەدا بوون، کەچی هەر نەمدیت بەرپرسـیارەتیی ڕاسـتەقینەیان پێ بدرێت و جێی متمانەی سـەرکردایەتی بن. بە دەیان کەسـی بنەماڵە و ناسـراوی وەک؛ کەریم دانشـیار، خورەمێکان بە کوڕ و کچانیان، سیامەند موعینی، خەلیل بللوریان، حوسێن سـوهەیلی، سولەیمان بللوری، کەمال وەلیانی، ڕەحیم قادری، سولەیمان ڕەحیمی، ڕەحمان زاهیدی و زۆر زۆری دی کە ماون، یان شەهید بوون، لە ترۆپکی ئازایەتی و بڕوا بە ڕێبازی کۆمەڵەدا بوون و گیانیان بۆ ئەم ڕێیە بەخت کرد، کەچی ڕێوشـوێنێکی ئەوتۆیان لە بەرپرسیارەتی و حیسێبێبۆکردن نەبوو. حوسێن سوهەیلی، لە زەمانی شـادا موهەندیسـی مەعدەن بوو، دەوڵەمەند و لە بنەماڵە ناسـراوەکانی شـاری مەهابـاد بوو، خەلیـل بللوریان یەک لە بلیمەتەکانی زەمانی شـا و قارەمانـی زیندان بوو، ڕەحیم قادری مامۆسـتایەکی خۆشەویسـت و ناسـراوی شـار و لادێ بوو، هەمـوو ئەوانی تریش، کەچـی دوای ئەو هەموو فیداکاری و شەهیدبوونیشـیان ئەندامێتییان هەر پێ ڕەوا نەدیتن. سولەیمان بللوری خەڵک پێی وا بوو یەک لە ئەندامەکانی سەرکردایەتیی کۆمەڵەیـە و هەموو بنەماڵەکەی لە خزمەتی کۆمەڵەدا بوون، کە شـەهید بـوو لە «خەبەرنامـە»[1] نووسـرابوو «هەواداری کۆمەڵـە»، خەلیل لە کۆمەڵە دەرکرا. زۆربەی هەرە زۆری پێشمەرگە و شەهیدانی سەنگەر و ئیعدامکراوی تەشکیلاتی شار هەتا ساڵی ١٣٦٢ (١٩٨٣)یش بە هەواداری یان بەرئەندامی لە ئیعلام و خەبەرنامەی کۆمەڵە ناویان هاتووە و یادیان کراوەتـەوە. کچانی کۆمەڵـەی ناوچەی مەهاباد حاڵیـان لەوەش خراپتر بوو، هەمیشـە کچێکی ناشـارەزا و غەریبی سـنەیی و سـەقزیان دێنا و دەیانکردە بەرپرسـی ڕێکخراوی کچانی مەهابـاد، لە بەرامبەردا هەرگیز

١- خبرنامە، بڵاوکراوەیەکی ڕەسـمیی کۆمەڵە بوو، چالاکی و هەواڵەکانی ڕۆژانەی پێشمەرگە و کۆمەڵەی تێدا بڵاو دەکرایەوە.

نەماندیــت کوڕێــک یان کچێکــی مەهاباد بکرێتە بەرپرســی ئۆرگانێک لە ناوچەیەکــی دیکە. من بڕوام بە ناوچەگەری و شارپەرســتی نییە، بەڵام بڕوام بەوەیە دەبێت خەڵکی شــیاو و خۆجێیی و ئاشــنا بە هەموو کەلێن و قوژبنەکانی کۆمەڵگەیەک بەرپرسیارەتیی پێ بدرێت، نەک ئەوەی بۆی هاوردە بکەیت. ڕاستە سەید برایم عەلیزادە هەر لە سەرەتاوە، کارەکتەری بەرچاو و بەدەسەڵاتی ناوەندی کۆمەڵە بووە، بەڵام هەموو دەزانین کاک سەید برایم موڵکی ناوچەی مەهاباد نەبوو و زۆرتر لە سیسێر و ڕەبەت بوو لە دەسپێکدا و دواتر لە سەرکردایەتی بوو بە کەسایەتییەکی کاریزما و بەرچاو، هەرچەند ئەویش لە کۆنەوە و بە ئێستاشەوە لەناو کۆمەڵە و باڵی کۆمۆنیستی کرێکاری، بە ناسیۆنالیست تاوانباری دەکەن.

قسەکانی دکتۆر جەعفەر ڕایانچڵەکاندم

ئێوارەیەک کاک شــوعێب و حەمەســوور، هاتن بــۆ مەقەڕی ناوچە، گوتیان دەچین بۆ ســەردانی ســەید، لەگەڵیاندا چووم و زۆریان قســە کرد و نەســیحەتی ســەیدیان دەکرد دەســت هەڵگرێــت و بچێتەوە بۆ ناوەنــدی، ســەید لە جێدا بــوو و هیچ ئەم قســە و وریاکردنەوانەی کە بۆنی هەڕەشەشــیان لێ دەهــات، بە دڵ نەبوو. بوو بــە دەنگەدەنگیان، شــەو کە هاتینەوە بۆ مەقەڕ، کاک شــوعێب زۆر بــە ئارامی پێی گوتم دیفاع مەکەن لە ســەید. چەند ڕۆژ دواتر دوکتور جەعفەر هات و گوتی سەید دەبەمەوە بۆ ناوەندی، لەسەر قسە و تەحریکی سەید زۆر پێمان داگرت و زۆر بە توندی قســەمان لەگەڵ دوکتۆردا کرد، کە بەرپرســی دیمان قبووڵ نییە و دەبێت کەســێک دابنێن لە خۆمان بێ و ئێمە وەک خۆمان بناســێت و بتوانین بەیەکــەوە کار بکەین. ڕۆژی دواتر دوکتۆر لەسەر چوونەوە بوو، بانگی کردم بۆ حەوشەکەی مەقەڕ و زۆر خۆمانە گوتی، تکایە بەرگری لە ســەید مەکەن، ناتوانم ئێســتا زۆر قســە بکەم، بــەڵام بە زوویی زۆر شــتتان بــۆ ڕوون دەبێتەوە و لــە بەرگریکردنی ئەم پیاوە، پەشــیمان دەبنەوە. من بە تایبەت بۆ تۆ زۆرم پێ ناخۆشــە،

تکایە لەگەڵ هاوڕێیانی تریشــدا قســە بکە و لێگەڕێن با ئەم چەند ڕۆژە ناوەندی کاری خۆی بکات. هەر ئەوەندە بزانە سەید زۆر پاک و ساغڵەم نییە! ئەم قســانە لە زاری یەکــی وەک دوکتۆر کە یەکجار زۆرم خۆش دەویســت و متمانەی تەواوم پێی بوو، ڕایچڵەکاندم و باوەڕم نەدەکرد چــم گــوێ لێ دەبوو. وەعدی لــێ وەرگرتم جــارێ هەموومان بێدەنگ بین تا چەند ڕۆژان و ئەوان ســەید دەبەنەوە بۆ ســەرکردایەتی. دەبوو ئێمەش مانەوەی موحســین و سەید خالید قبووڵ بکەین. لە ژوورەکەی پیرەهەڵــۆ کۆبوونەوەمــان کــرد و زۆربەمان لەوێ بووین، قســەکانی دوکتــۆرم بۆ گێڕانەوە، ئەوانیش پێیان ســەیر بوو، گوتمان با بزانین و چاوەڕێی دوکتۆر دەکەین و جارێ با کاردانەوەمان نەبێت.

بە تۆمەتی بێئەخلاقیی سێکسییەوە گیرا

چەند ڕۆژ دواتر دەســتەیەک لە پێشــمەرگەکانی پاراستنی ناوەندی جێگۆڕکێیان پێ کرابوو، بەیانی زۆر زوو گەیشــتنەوە مەقەڕی ناوچە. کوڕێکیــان تێــدا بــوو زۆر بەهاتوهاوار و فشــەکەر ناوبانگــی هەبوو، زۆربەی پێشــمەرگەکان هێشتا لە خەو هەڵنەستابوون، وەژوور کەوت و بە دەنگی بڵیند گوتی: «هەســتن، هەســتن، بۆ نوستوون، سەید گیرا، ســەید گیرا! کارەســاتی لێ قەوماوە، کچەکانی هەموو خراپ کردووە، هەر خەریکی ســێکس و ڕابواردن بووە، لەگەڵ کێ نوســتووە و لەگەڵ کــێ چیی کــردووە و براژنــی خۆی هەمــووی دیوە و... لــە بۆکان بە بیانــووی عیــلاج و زەخمی مەعیدە هەر گۆشــتی برژاوی خواردووە و لەگەڵ ئەم کچانە کەیفی کردووە و...»

چووم گوتم ئەوە چییە ئەو قســە قۆڕانەت لە چییە؟! گوتی بەخوا و بە پێغەمبەر خۆم ئەوشــۆ لە گوندی ســـلامەت لە بارەگای ناوەندی بە چاوی خۆم بینیم قۆڵبەستیان کرد و ئێستا ئەوە لە زیندانی ناوەندییە!

بەم بەیانییە زووە مەقەڕ شــێوا و موحســین و سەید خالید هاتن و گوتیان بە نامە ئاگادار کراوین و ڕاســتە و ســەید بە تۆمەتی سێکس و

تەجاوز و خراپ بەکارهێنانی دەسـەڵاتەکانی لە چەند ساڵی ڕابردوودا، گیـراوە و بـە تازەیی ناوەندیی پێی زانیـوە و گرتوویانە و مەحکەمەی دەکەن!

بۆ من و هاوڕێیانی سەر بە باڵی سەید، مەرگ و جەحەننەمی تەواو بـوو، ڕووخان و هەڵوەشـانی دەروون بوو، بێـزاری و نائومێدی باڵی بەسەرماندا کێشا، عیشق و عیلاقە و خۆشەویستی بە ڕێباز کزی کرد، بێمتمانەیـی و گومـان، زاڵ بوون و خەم و خەمۆکـی یەخەیان گرتین. دیـارە ئەم حاڵەتانە هەموو نیشـانەی سـادەیی و بێئەزموونیمان بوو. هەمیشـە وا بووە، کە زۆر چووی دە ناخی فیکر و بابەتێکی سیاسـی و دینـی و... بـووی بە دەروێش، بیروبـاوەڕ و ئایدیۆلۆژیت لێ بوو بە مەزهەب، بە بچووکترین هەڵە و شاشـیی لەم چەشـنە، نائومێد دەبی و دەڕووخێی.

ڤێزەونترین دیدار

مـن و کەمـال وەلیانی تەواو بێـزار و تووڕە و ئاگـر بووین، ئێمە زۆرمان پێداگری کردبوو لەوەی سەید باشترە بۆ ناوچە و دەبێت ئەو بێتەوە، بۆیە بە هەمان ئەندازە ڕقمان لە خۆمان دەبووەوە و هەستمان بـە شـکانێکی گەورە دەکرد. کەمال هات گوتی بـا بچین بۆ ناوەندی و ببینیـن، ئەوەی ڕاسـت بێ ئەوەندە تووڕە بوویـن چاوەڕوانی هەموو کردەوەیەکمان لێ دەکرا. لەندڕۆڤێرێکی سەرئاوەڵەمان بوو، دووبەدوو لێی سـوار بوویـن و بەرەو گەورکایەتی و سـلامەت ڕێمان گرتە بەر. کەمال ئەوەندە تووڕە و بێزار بوو، هەر تفی لەبەر پێی خۆی دەکرد و بە قینەوە دەیگوت، دەبێ بە دەستی خۆم بیکوژم! لە سەرکردایەتی، دوکتۆر جەعفـەر لە ژووری خـۆی بەخێرهاتن و میوانداریی گەرمی کردین، بە هەیەجانـە تایبەتییەکەی خـۆی گوتی، عەلی چیم پـێ گوتی؟! نەمگوت سـەبر بگرن و شـت دەزانم؟! ئێمە خەمبار و مەلوول بووین، دوکتۆر زۆری حەول دا و دەیویست ئاراممان بکاتەوە، زیاتر لە سەعات قسەی

بۆ کردین و باســی سروشتیبوونی ئەم دیاردانەی لەناو شۆڕشێکی وا پان و گەورە بۆ دەکردین و ئەزموونی وڵاتانی تری بۆ باس کردین، نانی لەگەڵدا خواردین و زۆری باســی هەردووکمان و پێداهەڵگوتنییەکی پڕ لە شــانازیی کردین. گوتم، دوکتۆر دەمانەوێ ببینین. گوتی هەرچەندە کەس بۆی نییە جارێ ببینێت و دەبێ چاوەڕێی مەحکەمە بکەین، بەڵام ناتوانم بە ئێوە بڵێم نا، زۆرمان سوپاس کرد، پێشمەرگەیەکی بانگ کرد و گوتی، بیان بە با سەید ببینن، هەستاین و ماڵئاواییمان لێ کرد، لەبەر ڕێســمەی دەرگاکە بە شەرمەوە گوتی، بمبورن بەس تفەنگەکانتان لای مــن دانێن و وەرنەوە و هەڵیگرنەوە، هەردوومان هەســتمان پێ کرد و زانیمان لە چی دەترسێت. چووین سەیدمان دی، لە بەردەرگاوە کەمال چەند قســەی پێ گوت و ئەویش هەر دەگریا و پەشــیمانیی دەردەبڕی. هەتا بڵێی دیدارێکی ناخۆش و قێزەون و نەفرەتلێکراو بوو.

کارە بێڕەوشتییەکانی سەید

زۆربەی ئەوانەی ژن یان خوشــکیان لەم چەند ســاڵەدا لە هاموشۆ و کاری سیاســیدا بــوون و کاریان لەگەڵ ســەیددا کردبــوو، ناردمان بەدوایانــدا بــۆ زیاتر ڕوونبوونەوەی کارەســاتەکە. مەعلووم بوو تەنیا ئیســتفادەی نابەجێ و نائینســانیی لەگــەڵ دوو لە کچەکانــدا کردبوو، نەرمینی خوشکم گوتی: «دەمانزانی و شتێکی لەگەڵ فلانیدا هەیە، بەس هــەر بە مێشــکماندا نەدەهات باوەڕ بکەین، زۆر جــار بەم هاوڕێیەمان دەگوت، زۆری ڕوو مەدەیە و هەرچی گوتی بۆ بەقسەی دەکەی؟! ئەو خۆی زۆری پێ ناخۆش نەبوو هەر دەچوو بۆ لای و زۆر شــەرمێون و بێئیرادە بوو. هاوڕێیەکی ترمان زوو ڕۆیشــت، کە زانیی تەماحی تێ کردووە و قســەی ســەیر و نامۆی لەگەڵدا دەکات، کۆمەڵە نەما و چوو بۆ تەورێز». دۆســتێکی ســەید خەڵکی لادێ بوو، هەردووکیان دۆست و شــانەی کاک حەمەحوســێن کەریمی بوون، پێشــمەرگەیەکی ئازا و خۆشەویســتی هەموومان بوو، ژنەکــەی خەڵکی دێی خۆیان بوو، دوو

منداڵیان هەبوو، یەکسەر چووەوە ماڵەوە و ژنەکەی خۆی سوێند دا، دەیگوت بە دەیان شەو ژن و منداڵم بۆ ئەم مەلعوونە جێ هێشتووە، شک و گومانم لە بابم بایە لە ئەوم نەبوو، چۆن دەبێ کاری وای کردبێ، ئیتر چەکی دانا و ڕۆیشتەوە لادێکەی خۆیان. هاوڕێیەکی ترمان خوشکی دواندبوو، گوتی جارێک بە جۆرێک قسەی لەگەڵدا کردووە و دەستی لەسەر شانی داناوە، ئەویش ڕۆیشتبوو مێردی کردبوو و کۆمەڵە نەمابوو. براژنی سەید زۆر شتی دیبوو لە ماڵەکەیان لە بۆکان و هەستان و دانیشتن لەگەڵ کچەکاندا، بەس هەرگیز نەیوێرابوو تەنانەت بە مێردەکەی خۆشی بڵێت؛ ئەوە براکەت لەگەڵ کچەکاندا ئاکاری ناشایستی هەیە!

هەرچۆنێک بێ تەقینەوەی کارەساتی سەید زیانێکی گەورەی سیاسی و ئەخلاقیی لە پەیکەری کۆمەڵە و دەروونی دەیان پێشمەرگەی خوێنگەرم و عاشق بە ڕێبازی پاکی و بێرِیایی وەشاند.

هەڵبەت کارەساتبوونی ئەم ڕووداوە لەوەدا نییە، بە دید و پێوەری ئەمڕۆ هەڵیسەنگێنیت، بەڵکو مەبەستم بۆ خوێنەری بەڕێز، ئەوەیە بچێتەوە شەرایەتی زەمان و مەکانی ئەوکاتی کۆمەڵگەیەکی جوتێری کوردەواری و پۆپۆلیستی ناو «کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران» و ئەوکات لە ئێمە تێبگات نزیک بە چل ساڵ پێش چۆن دەبوو بڕوانینە ئەم چەشنە کردەوە و ڕووداوانە. هەر چەند ساڵێکی نەبرد، بە دەیان کردەوەی لەوە قێزەونتر لەناو ڕیزەکانی کۆمەڵە و بە تایبەت دواتر حیزبی کۆمۆنیستی ئێران ڕوویان دا و زۆر بە ڕۆحێکی ڕیازی و ئاوەڵەیی و بە ناوی کرانەوەی کۆمەڵگە، بە ڕووی دیاردە تابوو[1] و نامۆکاندا وەردەگیران و کەسیشی لەسەر

١- تابوو، وشەیەکی وڵاتی تونگا لە ئۆقیانووسی ئارام و قارەی ئوسترالیایە، بە واتای ئەو دەستە لە کردار و لێدوان و چەمکانە دێ، کە لە ناو کۆمەڵگە لە ڕووی دینی و مەزهەب و کولتوور یان کۆمەلایەتی، دەستبردن بۆیان و باسکردنیان بڤە و حەرام کراون، بۆ نموونە ناوهێنانی ئەندامانی جەستەی ژن و پیاو و باسی کرداری جووتبوون لە ناو کۆڕ و مەجلیساندا.

نــه مەحکەمە دەکــرا و نە دووردەخرایەوە! گوناحی ســەید لەوەدا بوو کەمێک زوو دەستی پێ کرد بوو!

خولانەوە بە دەوری خۆماندا

بە ئارامی و بێدەنگی هەر کام لە ئێمە ملی ئەرکێکمان گرت و بە دڵی شــکاو و نائومێدییەکی زۆرەوە، گفتوگۆی بەردەوامی عەقڵ و دەروون لەنــاو خۆماندا، چی دەکەین؟ ئامانج چییە؟ بۆ شــەڕ دەکەین؟ کۆماری ئیســلامی بۆ ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر دێتە پیش و خۆی دادەســەپێنێت؟ ئایا کــورد بــە تەنیا، ئێرانی پــێ دەڕووخێت؟ بەڕاســتی ســەرکردەکانمان ئەوەن کە چاوەڕوانیمان دەکرد؟ بۆ دەبێ کورد حیزبی کۆمۆنیســت بۆ هەموو ئێران دروست بکات؟ ئایا کۆمۆنیستی، لە وڵاتەکەی لەمەڕ ئێمە پیــادە دەبێت؟ بۆچی شــەڕی دێموکرات دەکەیــن؟ عەدالەت هەیە لەناو ڕیزەکانماندا؟! بۆ...و بۆ... و...؟!

بــە ســەدان پرســیاری دی بە تەنیــا و بە دەمەتەقــێ لەگەڵ چەند هاوڕێیەکــی نزیکدا، ڕۆژان و شــەوانمان پــێ دەگوزەراند و بە کورتی، ئێمە ئەو بەشــە بووین لە ناوچەی مەهاباد لە ئاســت فکر و ئەندێشە و بــاوەڕەوە ڕووخابووین و بێهوودە دەســووڕاین و بە دەوری خۆماندا دەخولاینەوە و شــەپۆلی چ بکەین چ بکەینی دەروون، ســەردەکەوت و دادەبەزی. تا دەهات و درەنگتر دەبوو، لەگەڵ ئەو هەموو قەیرانی فیکری و ساردبوونەوەش، هەر ئەوان هاوڕێیان بوون خۆیان لە شەڕە قورس و خوێناوییــەکان دەدا و یــەک یــەک و دوو دوو دەگەیشــتنە کاروانی شــەهیدانی... نازانم بڵێم چی؟! شەهیدانی دژی ئەمپریالیزم و ڕزگاریی کرێکارانی جیهان؟ شەهیدانی شــەڕی حیزبی دێموکرات و بورژوازیی ناوخۆ؟! شەهیدانی سوســیالیزم و ڕزگاریی ئێران؟! شەهیدانی ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان؟! یان شەهیدانی ڕێگەی خەڵک پێگەیشتن بە تموح و خولیا شەیتانییەکانیان؟!

٣٥

زەکات مەدەن بە کۆمەڵە

لە هاوینی ١٣٦١ (١٩٨٢)دا حیزبی دێموکرات لە شـــارویرانی مەهاباد دەســتی کرد بە بانگەشــە و دژایەتییەکی تۆخی کۆمەڵە. جەلیل گادانی بەرپرسی دەفتەر سیاسیی دووی حیزب، بۆ جەولە و تەبلیغات هاتبوو بۆ شـــارویران، دەگــەڕا بەناو گوندەکاندا و هەرچی بوختان و قســەی بێمانا و دوور لە ڕاستی، لە بازاڕ و مزگەوتەکان دژی کۆمەڵە دەیگوت و بــە ئاشــکرا خەڵکی هان دەدا؛ یارمەتیی ماڵــی و هاوکاری بە کۆمەڵە نــەدەن، زەکات و ســەرفترە بــە کۆمەڵە حەرامە و نابــێ پێیان بدرێت، ئــەوان بێدین و خوانەناســن، لــە مزگەوتەکان ڕێیان مــەدەن، گلاویان دەکەن. تەنیا حیزب لە کوردستاندا، حیزبی دێموکراتە و نابێ ڕێ بدرێ بــە حیزبــی دی، زەکات و ســەرفترەکان تەنیا دەبــێ بدرێت بە حیزبی دێموکرات.

شـــارویران ناوچەیەکی ئاوەدان و دەوڵەمەندە، زۆربەی گوندەکانی ڕۆژانە قەسابیی تێدا دەکرا، حەمام و پاکوخاوێنی و جلی جوان هەبوو بــۆ پیــاوان و بە تایبەت ژنان وەک ژنی شـــار خۆیـــان دەڕازاندەوە، بە پێچەوانەی مەحال و گەورکایەتی تا حەیوانێک مندار نەبووباوە، سەریان نەدەبڕی و گۆشت زۆر کەم دەخورا و ژن و پیاوەکان هەردەم بە جلی کارەوە بوون و ســیمای جوانی، زۆر کەم دیار بوو. شـــارویران هێزی پێشــەوای حیزبی دێموکراتی لێ بوو، بە هۆی خۆشــگوزەرانی و ژن و مەشــروبات و خواردنی باش بۆ کۆمەڵێک لە پێشمەرگەکانیان، حوکمی مۆنتیکارلۆی هەبوو، لە هەرچی گوزەرابان لە شارویران نەدەگوزەران، بۆیە ئەم هەڵوێست و قسانەی جەلیل گادانی بە کەیفی دڵی وان بوو، لە بیانوو دەگەڕان دەرگای شـــارویران بە ڕووی پێشمەرگەکانی کۆمەڵەدا

بۆ هەمیشــە دابخەن. جەولەی جەلیل گادانی کەشــێکی زۆر بارگاوی و شــەڕی لە شــارویران خوش کردبوو، ئیتر ئەو تاقمەی هێزی پێشــەوا فەتوایــان لــە لایەن ئەندامی دەفتەر سیاســییەوە بۆ درابــوو، لە یەکەم فورسەتدا لە پێشمەرگەکانی ئێمە بدەن.

کەسی دڕ بنێرن

موحســین و ســەید خالید وەک کۆمیتە ناوچەی تازە، بەپەلە بوون بــۆ ڕێزکردنــی کارنامەیەکــی پڕ لە چالاکــی بۆ خۆیان و بــەراورد بە ســەردەمی ســەید. دەبوو بە ســەرکردایەتی بڵێن لە دانانــی ئەوان بۆ ناوچــەی مەهاباد نە تەنیا هەڵەیان نەکردووە، بگرە ناوچەکە لە هەموو ڕوویەکــەوە گەشــەی کردووە و ســنووری چالاکیی پێشــمەرگە زۆر بەرینتــر بووەتەوە. ئەوان دەبوو، بیر لــە کۆنگرەی داهاتوو بکەنەوە و بە کارنامەیەکی پڕشــنگدار لە ناوچەی مەهابــادەوە بچن بۆ کۆنگرە و شــوێن و پۆســتی خۆیان بۆ داهاتوو و لەناو ئەو حیزبە کۆمۆنیستەی کە قەرارە دروست بکرێت، قایم بکەن.

کۆبوونەوەیان کرد و پەلێک پێشمەرگە بە بەرپرسیاریەتیی سیاسیی ڕەحیم قادری و نیزامیی ســولەیمان ڕەحیمی وەڕێخران بۆ شارویران بــۆ جەولــە و تەبلیغی سیاســی و گەر کــرا چالاکیــی نیزامییش. چەند پێشمەرگەیەکی زۆر مێرمنداڵ و تازە، لەگەڵ هێزەکەی کۆمەڵەدا بوون، هەرچەند لە ڕۆیشتندا ڕەحیم و سولەیمان زۆریان بە موحسین گوت با ئەو چەند کوڕە نەبەین و زۆر منداڵن. هیچ گوێی پێ نەدا و ڕازی نەبوو چەند کەسێکی دڕ و کۆن و بەئەزموون بنێرێت، بیانووی ئەوە بوو نابێ مەقەڕی ناوچە کەسی وای لێ نەمێنێت و لاواز بکرێت.

ئەوان ڕۆیشتن و بۆ سبەیشەو درەنگ هاتنەوە، من بەرپرسی مەقەڕی حاجیاڵیکەنــد بووم، چــووم بەرەوپیریان و زۆر بە سەرســووڕمانەوە گوتم:

- بۆ هاتنەوە؟!

- ڕەحیم تووڕە بوو گوتی، من ناچمەوە و کاری وا هەر ناکەم؟!
- باشە چ بوو ڕەحیم گیان بۆ تووڕەی؟!
پێشمەرگەکان هەموو لە حەوشە بڵاو بووبوونەوە،
سولەیمان ڕەحیمی گوتی:
«شـــارویران چـــوون بـــەم هێـــزە بچووکەی ئێمـــە ناکرێـــت، ئەوانە منداڵەورکەیـــان لەگەڵ مندا ناردووە، لاتولـــوت و هەتیوبازەکانی هێزی پێشـــەوا لە قومقەڵا لەبەر مزگەوتی دێ دۆینێشـــەو کە گەیشـــتووین و لەناو دێ وەســـتا بووین لە دوورەوە چاویان لەو پێشـــمەرگە سوور و کاڵ و مێرمنداڵانـــەی مـــن داگرتووە و تەنانەت هاتوونە پێش دەســـتیان بـــۆ بەرن. ئاخر باشـــە پێشـــمەرگایەتی و ملمڵانێ لەگـــەڵ ئەوانەدا ئاوا دەکرێت؟! بەم هێزە دەکرێت؟!»

پیشمەرگەی لاتوپوت

چەند کەســێکی وەک کوڕانی گوشـــوارە، هاشـــمە کەچـــەل، عەبوو عیمادی، چرچە، ســـازواری و... لەو پێشـــمەرگانەی دێموکرات بوون لە ناوچـــەی مەهاباد شـــەو و ڕۆژ لە ڕابواردن و شـــەڕ دەگەڕان بە دژی کۆمەڵـــە و هێزەکانی دیکەی ئەوکاتی، وەک پەیکار و ڕەزمەندەگان و... (تەنانەت کاک کەریم حیســـامی بەرپرسی کۆمیتەی شارستانیی حیزب لە مەهاباد لە بەرگی حەوتی بیرەوەرییەکانی باسی لاتولوتی و لۆمپەنی ئەوانە دەکا زۆر بە ڕوونی)
بە پەلە کۆمیتەی ناوچە ئاگادارکرانەوە کە هێزەکەمان لە شارویران گەڕاونـــەوە و دەڵێـــن ئاوا ناچینەوە. هەموو ئەو مەســـئوول دەســـتە و پـــەل و نیزامییەکان لە کۆمیتەی ناوچە کۆ بووینەوە و گوێمان گرت لە قسەکانی ڕەحیم و سولەیمان، ئەوان هێمایەکی ڕاست و ڕەوانی واقعی شـــارویران و هاتنـــی جەلیـــل گادانی لە پێشـــووتر و ئەم پێشـــمەرگە و کەسانەی هێزی پێشەوا کە لە شارویران جێگیر کراون و زۆر بە وردی باسی ڕەفتار و هەڵسوکەوتی ئەوانیان کرد، لە قومار، ژن، مەشروبات،

کاســبی و پارە پەیداکردن. گوتیان بۆ پاراســتنی ئــەم ئیمتیازانە ئەوان ئامادەن شــەڕی مان و نەمان بکەن و ئەوەش بەمهێزەی ئێمە ناکرێت، دەبێ بە لانیکەمەوە گوردانێک واتا چەند پەل بچین و نومایشــی هێزی خۆمــان بکەین. موحســین و ســەید خالیــد نەیانســەلماند و ڕزگاریش دەســەلاتێکی وای نەمابوو. دوای قسەوباســێکی زۆر و نەســەلماندنی موحســین بــە هــۆی ئــەوەی هەرگیز پێشــمەرگەی شــەڕ نەبــووە و ڕووبەڕووبوونــەوەی لەگــەڵ دیموکراتــی ناوچەی مەهابــاد نەدیبوو، هیچ لە موعاناتی بەرپرســی پەلێکی وەک سولەیمان ڕەحیمی و ڕەحیم قــادری کە ئەزموونی دەیان شــەڕ و جەولــە و تێکهەڵچوونیان هەبوو لەگەڵ حیزبی دیموکراتدا، نەدەگەیشــت و هەر تەقەی ســەری دەهات! دوای چەند قســەکردن و هەڵچــوون و دامرکاندنەوە، هەر هەموو ئێمە لەگــەڵ ئەوەدا بووین با جارێ لە شــارویران گەڕێین و ڕاوەســتین بە هێزێکی تۆکمە و گەورە بچینەوە و وایان لێ بکەین جارێکی تر هەرگیز جورئەت نەکەن چاو لە پێشمەرگەی کۆمەڵە داگرنەوە! زۆر بووین ئەم بەرپرسە نیزامییانەی کە لە سەرەتاوە دژی هاتنی موحسین بووین، لەم کۆبوونەوەیەدا بۆ نەچوونەوەی ســولەیمان و ڕەحیم، پشتمان گرتن و دژی بۆچوونەکانی موحســین و سەید خالید وەستاینەوە، ئەوان پێیان وا بوو ئێمە بە مەبەســت و شــکانی ئەوان لــە بەڕێوەچوونی ناوچەی مەهاباد وا دەکەین و مەڵۆشــەوێنکەیی[1] ئێمە بۆ لێدانی ئەوانە! بۆیە لە ئاخردا موحســین قســەی زۆر ناخۆشــی کرد و گوتی ئێوە ترسەنۆکن و لە دەســتی چەند پێشــمەرگەی دیموکرات هەڵاتوون. ڕەحیم کە هەتا خوا حەز بکات پەپوولە و دڵناسک و پاک بوو بە چاوی پڕ لە ئەسرین و هەناســەی ســارد هەســتا دەرکەوت و گوتی، ســولەیمان هەستە با بگەڕێینەوە و پێیان بڵێین کێ ترسەنۆکە؟!

هەموومان هاتینەوە حەوشەی مەقەڕ و بەر سیمورغەکە، موحسین و ســەید خالید نەبێ، کە هەر لــە ژوورەکە مانەوە. تابلۆی خواحافیزی

١- مەڵۆشەوێنکە، کارتێکدەر.

لە حەوشــەی مەقەڕ بەم شــەوە درەنگە لەگەڵ ڕەحیم و ســولەیمان و پێشـمەرگەکان ئەو نیگارەیە، کە پڕە لە شۆڕشگێڕی، پاڵەوانێتی، بوغز و فرمێسـک، غللووری و باییبوون، بێدەسـەلاتی و شکان، پڕوپووچیی دیمۆکراســی و دەنگــی ئــازاد، دیکتاتۆریەتــی ڕابەڕانی شۆڕشــەکان، خۆبەزلزانــی و خۆپەرســتی، بێدەعــێ و خاکیبــوون، خۆشەویســتیی هاوڕێکان، دەستلەملانی و فیداکاری، گیانلەسەردەستبوون بۆ ئامانجێک کــە بــڕوات پێی نییە، بــە بەرچاوڕوونی بەرەو پیــری مەرگ چوون و ســەدان چەمکی تری دژ بەیەک و ناساز و هەلپەرستی، نازانم چۆن لە تابلۆیەکدا وێنا دەکرێن؟!

لەپێشدا ژنت بۆ دێنین

ســولەیمان ڕەحیمی یەک لە پێشــمەرگە ســەرەتاییەکان و ئازاکانی کۆمەڵــە بــوو، ڕەفیقدۆســت و بەوەفا بوو بۆ یــاران، عادەتی بوو لەپڕ نێوچاوانی لێ گرژ دەکردی و تێکی دەنا و لەناکاو دەستی بە پێکەنینێکی زۆر شیرین دەکرد، بەم حەرەکەتانە باوەشی پێداگرتین، ڕەحیم بە لۆلە گیان لۆلە گیان، کە وێردی زمانی بوو، بە گریانەوە دەباوەشی دەگرتین و یەک دوو جار گوتی، ناتانبینمەوە. گوتم ڕەحیم وا مەڵی دەبێ لەپێشدا ژنت بۆ بێنین، وردەوردە ئەوە پیر دەبی! زۆر سەیر بوو هەموو پێیان وا بوو ماڵئاوایی ئەبەدییە!

بە ســواری ســیمورغ هــەر وەک دوێنێ دیســان چوونــەوە بەرەو شاروێران.

ڕۆژی دواتــر لای ئێوارەیەکــی زوو لەگــەڵ کەریم ئەفســەردلێر لە حەوشــی مەقەڕ پاڵمــان بە جیبی تۆپەکەوە دابوو، قســەمان دەکرد، لە هەورازی بەرمالان تەپوتۆزێکی ماتۆرسوارێکی زۆر بە پەلە پەیدا بوو، یەکسەر هاتە ناو دێ و خۆی بە حەوشەی مەقەڕدا کرد و بە لەخۆدان و هاتوهــاوار گوتــی: هەموو کوژران! کەس نەمــا! هەموویان قەتلوعام کرد!

کوڕێکــی مام بایز قەیتەرانی خەڵکی حاجیخۆشــی شــارویران بوو دەمناسی هەواداری خۆمان بوو.

- باشە لەسەرخۆ، بڵێ بزانین چ بووە؟ من گوتم.

- کاکە کەسـیان نەهێشت! هەموویان کوشت، لە بازاڕی قەرەداغ لە خورخورە لە پشتەوەڕا هەموویان بەر دەسڕێژ دان و هەموو مردن!

- هەر هەموو؟!

- ئەرێوەڵا، تاقیان نەهێشت!

- کاکە وا نابێ بۆمان باس کە چی قەوما؟!

- بەیانی زوو پێشمەرگەکان چوون بۆ یەکشەممە بازاڕ لە قەرەداغ، پــڕ بوو لە خەڵک و پێشــمەرگەی دێموکرات، دیار بــوو خۆیان ئامادە کردبوو، ئەولا و ئەملا و چەند بەرزاییان گرتبوو، قســە و قرەقڕ پەیدا بــوو، کاک ڕەحیــم بە باوەشــەوە چوو بۆ لایان و ویســتی بڵێ شــەڕ ناکەین، لە پشتەوەڕا تەقەیان لێ کرد و لە سەریان دا، دواتر هەموویان بەر دەسڕێژ دران!

- تۆ خۆت هەمووت دیت و هەموو کوژران؟!

- ئەرێــوەڵا مــن زوو دەرچــووم هاتمــەوە بە کاکم و بابــم بڵێم چ قەوماوە!

ناردمانــە ژووری کۆمیتە ناوچە بۆ لای موحســین و ســەید خالید و ڕزگار، کلیلــی جیبی تۆپەکەم هێنا پێــی بڕۆین هەڵنەبوو، بە هەردوو دەست بە سەری خۆماندا دەدا و گێژ و وڕ بەدوای ماشێنێکدا دەگەڕام، لەو دەمەیدا هیچی بەردەســت نەبوو، ڕووم لە دوکانی حوسێنی کوێخا کــرد و گوتــی، جیبەکەیان لــە ماڵ نییــە. هاتمە دەر لــە دوکانەکە دیم جیبێکی ســیترۆئێنی نەخۆشخانەی عیلمئاباد لەگەڵ دوکتۆر دەروێش و پێشمەرگەیەک دێن، نازانم چۆن و چەند بە پەلە جیبەکەم لێ وەرگرتن، پرسمان بە هیچ کام لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوچە نەکرد، لەگەڵ کەریم و پێشــمەرگەیەکی تر ســوار بووین بەرەو عەولاباد و ترشەکانی سەر ڕێی شارویران.

بەرەو شەڕی براکان

گەیشـتینە سـەر زینـویّ عەولاباد لە سـەرەوڕا ڕوانیمـان، پیکابی تۆیۆتـای دۆشکەلەسـەری هێـزی پێشـەوا، کـە دەماناسـییەوە بـە دەسـتی کوڕانی گوشـوارەوە بوو، ناو دێی عەولابادیان جێ هێشت و ڕوویان لە جادەی ئاسـفالْت و ترشـەکان کرد. خۆمـان مات کرد تەنیا سـێ کەس بوویـن، تەدبیرمان کرد کەمێـک بوەسـتین و تاریکتر بێ، ئەوجـار دەچیـن بۆ ناودێ. وردەوردە لە سـەر زینوێکـەڕا هاتینە ناو دێ، گوتیان بەڵێ جەماعەتی دیموکرات بوون ڕۆیشـتن بۆ ترشـەکان. ڕوومان لە جادە کرد بەرەو باخی ترشەکان، چەند هەنگاوێکمان مابوو بۆ سـەر جادەکە، لە ماشـێنەکەی خۆمان دابەزین کە کەمین دەرکەین و بـە پێ بڕۆینە ئەوبەری جادە، سـێقۆڵی بە مەسـافە تفەنگ لەسـەر پـێ بەنـاو چرپـی و دار و جۆگـەدا بە هەسـت و ئارامـی هەنگاومان دەنـا بەرەو جـادە، لەنـاکاو گوێمان لـە دەنگی مەکینەی ماشـێن بوو بـە چراکوژاوەیـی خەریکی پەڕینەوە بـوو بۆ لای ئێمـە، گوتم کەریم هەمان ماشـێنی ئێوارەی دۆشـکەکەی حیزبە، کە ڕۆیشتن و گەڕانەوە، گوتـی چـۆن دەزانی؟! ئەدی ئەگەر ئیی خۆمان بـوون؟! گوتم مومکین نییـە، کوڕەکانـی ئێمە سـیمورغیان پێیە و ئەگەر من دەنگی سـیمورغ نەناسـمەوە چی دەناسـمەوە؟! ئەوجار، کاکم هەمیشە پیکابی تۆیۆتای هەبوو، باشـی دەناسمەوە، ئەو دەنگەدەنگی وانێتی جەماعەتی ئێوارەی دێموکراتەکانە! زۆر سـوور بووم لە بۆچوون و لێکدانەوەکەم، سـێ بە سـێ لەناو جۆگەیەکی ناوباخ، بە مەسـافە سـەنگەرمان گرت و پەنجە لە سـەر پەلاپیتکە بـەرەوڕوی دەنگی پیکابەکە، کە هـەر دێ و نزیکتر دەبێتـەوە، لێکم داوە گـەر ئەوان هەر هەموو پێشـمەرگەکانی ئێمەیان شـەهید کردبێت، ئێمەش دەسـتیان لێ ناپارێزین و ڕاست دەکەونە ناو کەمینمان و بە چەند دەسڕێژ شتاقیان ناهێڵین و مەجال نادەین تەنانەت تفەنگ لە شان داگرن، وڵات ڕەش و تاریک بوو، بە ناڵە و دەنگی بەرزی

مەکینە لێمان نزیک بوونەوە، چوومە سەر ڕێیەکە و هەستامە سەرپێ، کەریم و پێشمەرگەکەی تر ئامادە لە سەنگەردا بوون، بە دەنگێکی زۆر بەرز دەنگمدان و بۆ دڵنیایی دیسان میلم هێناوە، دەنگی بەرزی خۆم و میل هێنانەوەم لەیەک عانوساتا، پیکابی لە عاست خۆی ڕاگرت، دەبوو دەسرێژ بکەم بە هەموو حیسێبێک و دیتنێک دەبوو دێموکرات بن و دەبوو منیش تۆڵەم کردباوە، هێزێکی دەروونی و غایب نەیدەهێشت پەنجەم لەسەر پەلاپیتکەکە داگرم، بە ماوەی کەمتر لە چرکە لێکمداوە ئەوان کە ئێوارێ ڕۆیشتن، دۆشکەکە لە پشتەوە بوو و دوو کەس لە پێشەوە بوون، ئەدی ئێستێ ئەو هەموو ڕەشایی و زەلامە چن لە پشتی پیکابەکە؟ بە مێشکمدا هات داوای ناوی شەو بکەم پێش دەسرێژ، گورانـدم کێن و ناوی شەو. دەنگێک بەرز بووەوە گوتی کۆمەڵەین و ناوی شەو هەڵۆیە! سەرم دەسووڕا و وڕووکاس بووم، دەنگی حوسێن سنەییم، کە تازە لە ناوچەی سنەوە ناردبوویان بۆ مەهاباد، ناسییەوە. لایتی سەر باسکم دەرهێنا و تێمگرتن و چوومە پێش، ئای کە چیم بینی! پێشمەرگەکانی شەوی پێش کە خۆمان بەڕێمان کردن و سێ مەیت لە ناویان، پاشەوپاش کشامەوە و یەکسەر بە جنێودان بە خۆم و ئەو هەوادارەی خۆمان، تفەنگەکەم فڕێ دا ناو قوڕ و لیتەی ناو جۆگەکە. کەریم گوتی، چ بوو عەلی؟! گوتم هەستن کوڕەکانی خۆمانن.

یەکدوویەکیان هاتن بۆ لای ئێمە و پێشیان کەوتین، بەرەو عەولاباد و دێی ئازاد و حاجیاڵیکەند گەڕاینەوە. گوتیان کەسمان جێ نەهێشتووە، ڕەحیم قادری و سولەیمان لە پشتەوەڕا لێیان دان و یەکسەر شەهید بوون. حامد نەعلی لەناو بازاڕ لێیان دا و شەهید بوو، نادر نەغەدە وەسەری کەوتبوو مابوو.

دیار بوو شاردرابوونەوە

لەناو دێی ئازاد هەوادران هاتن گوتیان دوو کادری حیزب ئێوارە هاتوون و لە ماڵی ئاغان، شەهید و برینداەکەمان بەڕێ کردن، دەوری

ماڵی ئاغای ئازادیمان دا، سوێند و قورئان کەسی لێ نییە، زۆر گەڕاین دیار بوو شـــاردرابوونەوە و کەســـمان دەســـت نەکـــەوت و چووینەوە بۆ حاجیاڵیکەند. هەموو پێشـــمەرگەکان لە حەوشـــە بـــوون، هەموومان دەوری کاک کەریـــم قـــادری بـــرا گەورەی شـــەهید ڕەحیمیان گرتبوو، براژنـــە مریەمـــی خێزانـــی، ڕەحیمی بە بـــرای خۆی دەزانـــی، هەموانی وەگریـــان خســـتبوو، کەمـــال و یونس و ڕەحیم و هـــەر هەموو هاتن و خۆیان بەســـتبوو، شـــەهیدەکان لە حەوزخانەی مزگـــەوت بوون، نادر بەڕێ کرا بۆ عیلمئاباد و خەستەخانە. پێشمەرگەکان هەر هەموو داوای تۆڵەمان دەکرد، ئاخر بەڕاســـتی هەرسێکیان نموونە و تایبەت بوون بۆ خۆشەویســـتی و ئازایەتی. موحســـین و ســـەید خالید زۆریان حەول دا ئارامیان بکەنەوە و چاوەڕێ بین، ئەوان سەرکردایەتی ئاگادار بکەنەوە و جارێ هیچ نەکەین، کەمال پلانی دانا و هەر لە ســـەر خۆڵی عەرزی حەوشـــە بە چیلکەدار خەریتەی شەڕەکەی کێشا و هەموومانی دابەش کردبوو لەســـەر ئەو نەخشـــەیەی دایڕشـــتبوو. کەس گوێی بۆ کۆمیتە ناوچە شل نەدەکرد و دیار بوو بڕیاری خۆمان دابوو. کەمال بەرپرسە نیزامییەکانـــی کۆ کردینەوە و تەنانەت پرســـی بە ڕزگار کە بەرپرســـی نیزامیی ناوچە بوو، نەکرد. هەرچەند ڕزگار خۆی باش دەیزانی ڕاستە ئەویان کردووەتە مەســـئوولی نیزامیـــی هەموو ناوچەکە، بەڵام هێندەی سەرەپەنجەیەکی کەمالیشی لێ نازانێت!

هەر ئەمشەو

کۆمیتە ناوچە بە بێســـیمێکی کۆڵەپشتی هەر خەریک بوون ناوەندی لە خەو هەســـتێنن و پرســـیان پێ بکەن، نەیاندەوێرا خۆیان بڕیار بدەن، هـــەر وەک منداڵ کە خۆیان پیس دەکەن، ســـەریان لـــە ناوخۆ نابوو لە شـــەرمان و باش دەیانزانی بڕیاری دوێنێشـــەویان، ئەم کارەساتەی لێ کەوتووەتەوە و هەموومان هۆکاری شـــەهیدبوونی ئەم ســـێ قارەمانە، بـــە ئەوان دەزانین. هەر جاروبار کەســـێکیان دەنـــاردە لامان بۆ ئەوەی

بوەستین و پەلە نەکەین، کەمالیش دەیگوت ڕۆژ بێتەوە هیچمان بۆ ناکرێت و دەبێ هەر ئەمشەو دەستی خۆمان بوەشێنین و تۆڵە بکەینەوە.

بەرنامەکە ئەوە بوو، لە نزیک حاجیالکەند و قەمتەرێ دێی دەرمان هەبوو، مەقەڕی ڕاگرتنی چەک و تفاقی نیزامیی حیزبی لێ بوو، دەمانزانی مەفرەزەیەکی دێموکرات لەوێن، ئەگەر بە هۆی ئەم شەڕەوە هێزیان بۆ نەناردبێت. هێزەکانمان بۆ سێ قۆڵ دابەش کران، من و دەستەیەک بۆ پشت مەقەڕەکەیان ڕوو بە قەرەبڵاغ، ئەگەر هێزیان نارد لە قەرەبڵاغەوە پێشیان بگرین، کەریم بۆ ناودێ و یونس و کەمال بۆ ناو مەقەڕەکەیان و دەستەیەکیش بۆ سەر ڕێی قەمتەرێ، کە بەرپرسی تەشکیلاتی مەهابادی حیزبی دێموکراتی لێ بوو، لە ئەگەری هاتن و فریاکەوتنیان.

نازانم سەرەنجام پەیوەندی گیرا یان نەگیرا، کە دیتیان ئەوە ئێمە هەموو دەڕۆین و کەمال فەرماندەیی بەدەستەوە گرتووە و ناگەڕێتەوە، گوتیان ئەوە کاک حەمەسوور فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکانی کۆمەڵە دەڵێ باشە با دەرمان بگرن!

لە ماوەی کەمتر لە دوو سەعات هەموو پلانەکە وەک خۆی جێبەجێ کرا، چەند جار حەولیان دا کوڕانی گوشوارە لە قەرەبڵاغەوە هێرش بکەنە سەر ئێمە، شوێنمان بڵیند و موسەیتەر بووین، ئەوان بە داوێنی شاخەکەی پشت دەرمان، دەیانویست بێنە سەر و بچنە سەربانی مەقەڕەکەیان، مەجالیان پێ نەدرا و هەر حەولێکی دایان شکستی هێنا. ئاگر لە سەربانی مەقەڕی دێموکرات بەرز بووەوە و تەنیا بەرپرسی مەقەڕەکەیان دەستی کردبووەوە و بەرگریی کردبوو، کوژرابوو. زیاتر لە دە دیل و تۆپی ١٠٥ و دۆشکە و تفەنگ، بەیانی زوو بە ڕیز گەیشتنە حەوشەی مەقەڕی کۆمەڵە لە حاجیالکەند و مەقەڕی دێموکرات بە تەواوی سووتێندرا.

دیموکرات گوتی کۆمەڵە نەماوە

هەر سێ شەهیدیان شۆردبوون و کفنیان کردبوون. نە کەس نانی خواردبوو و نە کەسمان نوستبووین و ئیستراحەتی کردبوو، لەسەر دەستان ئەم سێ جوانەمەرگە نازدار و خۆشەویستەمان بردە سەر گۆڕستانی شەهیدانی کۆمەڵە لە دەرەوەی دێ و ماڵئاوایی یەکجاریمان لێ کردن. دایکی ڕەحیم و کاک کەریم قادری کۆم بووبووەوە و هەر هێندەی بوخچەیەک دەبوو، ژنێکی پەپوولەئاسا، پاک و بێگەرد و نەجیب و تاقانە بوو لە خۆشەویستی بۆ ئەم دوو کوڕەی، خەڵکێکی زۆر کە بە هەواڵی شەڕەکەیان زانیبوو لە کەسوکاری پێشمەرگەکان بەیانی زوو هاتبوون، هەر کەسە لە نیگەرانی بۆ کوڕی خۆی هاتبوو، دێموکرات بڵاوی کردبووەوە دەیان پێشمەرگەی کۆمەڵەمان کوشتووە و کۆمەڵە نەماوە، بۆیە هەرچی کوڕی پێشمەرگە بوو هاتبوون، یان بەڕێوە بوون بۆ حاجیاڵیکەند.

تازە ڕوو لە کوێ بکەین؟

زۆر جار دادەنیشتین و دوای دەنگۆی حیزبی کۆمۆنیست و تێکدانی کۆمەڵە و گەندەڵی و بە تایبەت ئابڕووچوونەکەی سەید، هەموو ئەوانەی وەک ڕەحیم قادری، سولەیمان ڕەحیمی، یونس پاڵەوانی، کەمال وەلیانی، ڕزگار، شەریف، ڕەحیم، کەریم ، پیرەهەڵۆ، ئەحمەد خاکی، برایان عوسمان و سولەیمانی گردەگرێ و چەندی دیکە کە هەموو نیزامی بوون و وەڕەز لە بارودۆخی ناو کۆمەڵە، دەیانگوت دەیکەین و چارەمان نییە تا شەهید دەبین تازە ڕوو لە کوێ بکەین؟! ڕەحیم و سولەیمان و دواتر چەندی دیکەش لەم هاوڕێیانە ئەم شەرتەی خۆیان بردەسەر و تا شەهید بوون هەر لەناو کۆمەڵەدا مانەوە!

چرچە تۆپی ١٠٥ی پێوە نایین

هاتینەوە حەوشــەی مەقــەڕ و دیلەکان و چــەک و تەقەمەنییەکانمان تاقــەت دەکردن. ئەوەندەمان زانی گرمــە بڵیند بووەوە، تۆپێکی ١٠٥ بەر دەرگای مەقــەڕ کــەوت و چەنــد چرکــە دواتر یەکی دی ســەری کرد و لە کۆڵانی تەنیشــت مەقەڕی دا، ســەرمان بەرز کردەوە لە پشــت باخ و دارســتانی دێ بەرەو خاتووخاس لەســەر بڵێندایيەکــە تۆپیان بەرامبەر مەقــەڕ و نــاو دێ دامەزراندبــوو، هەر هەموو بە پەلــە و غاردان بەرەو تۆپەکــە و جەماعەتەکــەی ڕۆیشــتین، لە مەقەڕ هاتمــە دەر ڕووم کردە شــوێنی تۆپەکەی حیــزب، لە بن دیواری مەقەڕ ســیامەندی موعینم دی چووەتە بن باڵی دایکم و لەناو تەپوتۆزی تۆپەکەدا بوون، نەمزانی دایکم کــەی لە شــارەوە هاتووە و ئایا هیچیــان بریندار بوون؟ دیم ســیامەند دەشــەلی، ئاوڕێکــی خێرا و سەرســوورمانەم لە ســیامەند دایەوە و بە ڕاکردنەوە و لە دوورەوە تێگەیشــتم ســەلامەتن. لەگەڵ چەند پێشمەرگە گەیشتینە شوێنی تۆپەکە، پێشمەرگەکانی حیزب لەوێ نەمابوون. چرچە[1] هاتبوو بۆ تۆڵەکردنەوە، دوو ســێ تۆپی بەناو دێی حاجیالکەندەوە نا و ڕووی لە ســونجاق کردبووەوە. بە شــەڕەتفەنگ خاتووخاسمان گرت و هەموو بەرەو ســونجاق پاشەکشەیان کرد، ئاشێک لە خوار خاتووخاس، لەســەر ڕێی ســونجاق بوو، پێشــمەرگەی حیزبی تێدا بوو، بە قەناســە تەقەیان دەکرد، لەگەڵ یەک دوو پێشــمەرگەدا لەناو جۆگەیەک لە حەولی بێدەنگکردنی ئەو قەناســەی، کۆنە ئاشــەکەدا بووین، لەناکاو وەک باڵندە برایم غەریب باوەشــی پێدا کردم و فڕێی دامە ئەولاتر، ڕێک فیشــەکێکی قەناســە لەو شــوێنەی منی دا، بۆیە بۆ ئەوجارەیــان خۆم بە قەرزداری برایم دەزانم. برایم کۆنە هاوپۆلی منداڵیم بوو، لە بیستودووی گەلاڕێزانی ١٣٦٤ (١٣-١١-١٩٨٥)دا لە تەرگەوەڕی ورمێ لە کارەساتی شەهیدکردنی بیســتودوو پێشــمەرگەی کۆمەڵە بە دەســتی حیزبی دێموکرات، شەهید

١- چرچە، محەمەدئەمین بارام میرزا، یەک لە فەرماندەکانی هێزی پێشەوای حیزبی دێموکرات بوو لە ناوچەی مەهاباد، ساڵی ١٩٨٤ شەهید بوو.

بــوو. کۆنەئــاش گیرا و بــە نێو دارســـتان و چنارەکانـــی دەرەوەی دێی سونجاقدا ڕوومان کردە ناودێ بۆ گرتنی مەقەڕی شارستانیان. شەڕێکی قورس، ئەوەندە نزیک و چاولەچاو، لەناو دارســـتانەکە بەرپا بوو. ئەوان بە تەواوی هێز و تواناوە بەرگرییان لە مەقەڕەکەیان لە سونجاق دەکرد و ئێمەش مکوڕ بووین لە چوونە پێش و گرتنی مەقەڕی سەرەکیان. لای نیوەڕۆ بوو شـــەڕ بێبەزەییانە و زۆر بە گەرمی لە پشـــتی دێ بەردەوام بوو، ئاگاداریان کردین دەست ڕاگرن و تەقە وەستانە. حەمەسوور خۆی هاتـــووە لـــە حاجیاڵیکەنـــدە و دەڵێ خۆیان قایم بکەن و تەقە بوەســـتێنن، ئێمەش گەڕاینەوە خاتووخاس و حەرەسیات و سەنگەرمان قایم کرد.

چەند ڕۆژ لەسەر یەک لە ناوچەی مەهاباد و گوندەکانی حاجیاڵیکەند، خاتووخاس، ئازاد، ســـونجاغ، قەرەبلاغ، دەرمـــان و قەمتەرێ، ڕۆژانە لە نێوان پێشمەرگەکانی کۆمەڵە و دیموکراتدا شەڕ بوو، بەداخەوە کوڕێکی خەڵکـی تەورێز، ئەســـغەر تـــازە هاتبوو بـــۆ ناوچەی مەهابـــاد لە نێوان خاتووخاس و حاجیاڵیکەند شـــەهید بوو، هەروەتـــر کوڕێکی تریش هەر لەوێ شەهید بوو، وا بزانم ناوی عەتا بوو. دواتر ئەم شەڕە بە دانیشتنی ســـەرکردایەتیی هەردوو لا و گۆڕینـــەوەی دیلەکان، بۆ ماوەیەکی کورت کۆتایی هات.

باقی برای نادر

لـــە گەرمەی شـــەڕدا بوویـــن ڕۆژی دووهەم یان ســـێهەم بوو، نادر نەغەدە لە قەرەداغ لە ســـەری درابوو، لە خەستەخانەی ناوەندی کۆمەڵە بـــوو. خەبەرمـــان نەبوو ماوە یان نا، گوتیان برایەکی نادر پێشـــمەرگەی دیموکراتە، هاتووە داوای تۆ دەکات! من و باقی لە تەورێز هاومەزڵ بووین، کـــە چووم باقی دەســـتەوئەژنۆ لای فەردەلمەکانی ســـەنگەرەکەی مەقەڕ دانیشـــتبوو، لە باوەشم گرت و دەگریا، گوتی نادر ماوە؟! گوتم هیوادارم مابێت. نادری برای بچووکی بە دەستی پێشمەرگەکانی خۆیان لە سەری درابوو و لە ئانوساتی مان و نەماندا بوو. پەیوەندیمان بە خەستەخانەی

کۆمەڵــەوە کرد و گوتیان ماوە، دوکتۆر دەروێش عەمەلیاتی ســەری بۆ کردووە، باقیمان لەگەڵ پێشمەرگەی خۆماندا نارد بۆ خەستەخانە بۆ لای نــادر. متمانەپێکردنی باقی وەک کادرێکــی حیزب و تێرادیوی بە هاوڕێ کۆنەکانی لەناو کۆمەڵەدا، لە ڕۆژێکی وادا بە پێی خۆی بێتە بەر مەقەڕی کۆمەڵە، بە شــەرتێک لە هەموو لاوە شەڕ و ڕاوەپێشمەرگەی دێموکرات بوو، تەنیا خۆشەویستیی ئەم برایەی بۆ نادر دەگەیاند. من سەری ڕێزم بــۆ نەوی کرد و ئەســرینم لەگەڵیدا هەڵوەراند. باقــی دواتر ماوەیەک لە خەســتەخانەی قویتەڵی حیزب نەخۆش کەوت و تووشی قەیرانی فیکری و دەروونی هات. پاش ماوەیەک تەســلیم بووەوە و لە شــار دەســتی بە کارەکەی خۆی وەک ئەندازیاری هەندەسی کردەوە.

ئاگربەست

دوای یەک دوو وردەشــەڕی تر لە ناوچەی سەردەشــت و هێرشی حیزب بۆ ســەر مەقەڕی کۆمەڵە لە بەردەسوور، دواتر لە بیستوپێنجی خەزەڵوەری ســاڵی ١٣٦٣ (١٦-١١-١٩٨٤)دا حیزبی دێموکرات ئیعلانی شــەڕی گشــتی و سەرانســەریی لە هەموو کوردســتان دژی کۆمەڵە ڕاگەیانــد، ئەوکات بــوو کە دێموکرات و موجاهیدینــی خەڵق بەیەکەوە لە «شــوورای میللیــی مقاومەت»دا بوون. ئەم شــەڕە لە هەورامانەوە دەســتی پێ کــرد و زۆر زوو هەموو کوردســتانی تەنییەوە. هەرچەند ناوچە ئازادکراوەکانی هەموو کوردستان بە دەستی پاسدار و دەوڵەتی ئێران گیرابوونەوە و پێشــمەرگەکانی هــەردوو لا لە خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردســتان کشابوونەوە و لە باشــووری کوردستان جێگیر بووبوون. شــەڕی دوو لایەنی دێموکرات و کۆمەڵە هەتــا حەفدەی گوڵانی ١٣٦٩ (٧-٥-١٩٩٠) بەردەوام بوو هەرچەند کۆمەڵە دوو ساڵ پێشتر یەکلایەنە تەقەی ڕاگرتبوو و بانگەوازی ئاشتیی کردبوو. باڵی ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکــرات، کــە جیا بووبوونەوە، ئەوانیش شــەڕیان لەگــەڵ کۆمەڵەدا ڕاگرتبوو.

٣٦

جەعفەر لەجیاتی شەریفی برای ئیعدام کرا

شەریف لە ماوەی ڕابردوو کە بەرپرسی نیزامیی شار بوو، ئاشکرا بووبوو هاتبووە دەر، پاسدار برا بچووکەکەی، جەعفەری گرتبوو لە جێی شەریف ئیعدامی کردبوو. شەریف کوڕێکی ئازا و چالاک بوو، ماتۆڕسوارێکی پڕۆفیشوناڵ بوو، زۆر شارەزای ئەو ماتۆڕانە بوو کە بۆ یاری و کێبڕکێ و شاخ و کێو بەکار دێن، زۆربەی جاران بۆ ناسین و هەڵسەنگاندنی پۆست و مەقەڕ و پایگاکانی دوژمن، شەریف بە ماتۆر دەچوو تا نزیکیان و چی ناسین و زانیاری هەبا دەیهێنا، بوونی شەریف لە حاجیاڵیکەند بۆ من ئاوەدانی و هاودەنگی بوو.

شەریف پێی گوتم عاشق بووە و دەبێ بچین بۆ خوازبێنی. خەجیج کچی خاڵە ڕەحیمی زگدڕاو، بە باب و برا و بنەماڵە خەڵکی باش و دۆستی نزیکمان بوون، عومەری برای خەجیج، هاتبوو بۆ پێشمەرگایەتی، چەند کەس سوار بووین و چووین بۆ خوازبێنی، زۆر بە دڵێکی گەورەوە خاڵە ڕەحیم میوانداری و بەخێرهاتنی کردین، پیرۆزبایی لە شەریف و خەجیج کرا و چەند ڕۆژ دواتر هەر لە زگدڕاو مارەیان بڕی.

تەقە بەسەر بووکدا

لە نزیک مەقەڕ لە حاجیاڵیکەند ماڵێکمان بۆ دیتنەوە و زۆر بە زوویی بە هەرەوەزی دایکان لە شار و بەشی تەداروکاتی مەقەڕ، کاک کەریم قادری و براژنە مریەمی هاوسەری، ماڵێکی بچووک و خنجیلانەمان بۆ شەریف ڕاخست و ئامادەی ژنگواستنەوە بوو. لە ڕۆژێکی خۆشی سەرەتای پاییزی ١٣٦١ (١٩٨٢)دا بە چەند سەیارە و چەند دەستە پێشمەرگە چووین و بووکمان هێنا بۆ مەقەڕی ناوچە، من

وەک برازاوا داندرابووم، کە هاتینە بەر حەوشی مەقەڕ و لە سەیارەکان دابەزیین، دەسـتی بووکم گرتبوو، دەستی ئەولاشی شەریف گرتبووی، بـوو بە هەڵپەڕکێ و دەهۆڵ و زوڕنا، خەجیج تارای سـوور و سـپیی بە سـەرەوە بوو، مەقەڕ و حەوشـە پڕ بوون لە خەڵک و پێشـمەرگە، لەنـاکاو کردمان بـە تەقە، لە بن گوێی بووک بە کلاشـینکۆفەکەم یەک ڕیز فیشـەکەم بە ئاسـمانەوە نا، بـووک بە دەسـتمەوە لەخۆ بووەوە. ئێسـتاش کە بیـری لێ دەکەمەوە چۆن ئەو تەقەیـەم ڕێک لە بن گوێی کرد، شـەرم لە خۆم دەکەم و دەڵێم، پەکوو لەم وەحشـیگەرییە! ڕزگار وەک ئاغاوەتی کۆن لەسەر باڵکۆن و پەنجەرەی ژووری کۆمیتە ناوچە سـێوێکی فڕێ دا ڕاست وەسـەری بووک کەوت و ئەوجار بە تەواوی بورایـەوە، ئیتـر وەک نەدیوبـدی بووکمان دابەزاند و دەسـت گیرا بە سـەرچۆپی و هەڵپەڕکـێ، هیچ ئاگامان لـە وەزع و موعاناتی ئەم کچە بەستەزمان و تازەبووک و غەریبە نەبوو!

بۆ من ناگونجێت

خەجیج و شـەریف لـەو ماڵە بچووکە سـەرەتای ژیانیان دەسـت پـێ کـرد و بووبوو بـە مەکۆیەکیش بۆ ئێمەی هاوڕێیـان، زۆر جاران دەچووین بۆ لایان و بە چا خواردنەوە و قسەکردن کاتمان تێدەپەڕاند.

لـە ماوەی سـێ چوار سـاڵی ڕابـردوودا ڕوخسـاری کیـژی قژکاڵی چاوڕەشـی نـاو ڕەشـبەڵەکی زەماوەندی کاکـم، هەرگیز لـە پێش چاوم ون نەدەبـوو، هێلانەیەک لە قوژبنی دڵم بـەردەوام جریوەی لێوە دەهات، هەرخـۆم و تەنیـا هەرخـۆم دەمزانی زامـی دڵی بێمارم چەند بە سـۆیە. بـەڵام هیـچ کات و مەودایەک لە ژیانی شۆڕشـگێڕیی مندا بۆ ئەم شـتانە نەبوو، هەر کات و سـاتێک بۆ من شـەهیدبوون لە پێش هەنگاوەکانم بوو، باش دەمزانی کردنەوەی ئەم پرێسـکەیە بۆ من ناگونجێت و هەر ناکرێت. چەند جارێک خورپەی خسـتە ناو جەرگ و هەناوم. بە بیسـتنی دەنگۆی خوازبێنی و ڕەنگە بە شووی بدەن و فشاری ماڵەوەیان بۆ دوورکەوتنەوە

لە کاری سیاسـی، بۆ من گورەوشـارێکی چەند ڕۆژە بوو، کە دەیانگوت کـێ و کـێ ناردوویانە بـۆ داوای، هەڵقرچانی هەنـاو و دەروونم بوو، لە لایەکـی دیکـەوە عەقڵ پێی خۆش بوو کـە ڕزگار دەبم لە گیرۆدەیی، منی خولیـای ئـازادی و سـەرکەش و بێسـوکنایی[1]، چۆن دەبێت «ئەسـیری بسـکی ئاڵۆزی کیژۆڵەیەکی یەخسـیر بم و بە دەسـتی دیلە و دیل بم»؟! نـا دیلی و دەستەوەسـتان بۆ من دەسـتی نەدەدا و هەرگیـز خووم پێوە نەگرتبوو. هەرچەند، کە لەگەڵ خۆمدا تەنیا دەبووم هەسـتم بەم ڕاسـتییە شـیرینە دەکـرد، دڵم لـە بەندی قژکاڵی چاوڕەشـێک دایە و ئەوەشـم بە «پاژنـەی ئاشـیل»ی خـۆم دەزانـی. هەموو جـارەکان دەمبیسـتەوە بە تونـدی خوازبێنیکەری جواب کردووە و بە ئیـرادەوە بەرامبەر ماڵەوەیان وەسـتاوە و گوتوویەتی من شـوو ناکەم، لەو کاتانـە دڵم بە بۆنی خۆش و فێنک ئاوپرژێن دەکرا، دڵی خۆم خۆش دەکرد، ئەمڕۆ سـبەی حکومەت دەڕوخێنین و بە سـەربەرزی وەک پاڵەوانەکان دەچینەوە و شـار ڕزگار دەکەین، دەنێرم بۆ داوای و گەر هاتوو ڕازی بوو بە من، ئەودەم بەیەکەوە ماڵێکـی بچووک پێکـەوە دەنێین. ئـەو خەون و خەیاڵانـە کاری زۆربەی شەوانم بوو کاتێک لە قوژبنی مەقەڕێک، ماڵێک، ڕەشماڵێک یان سەنگەرێک بە گرمۆڵەیی خۆم دەخزاندە بن لێفەشڕەیەکی پڕ لە کێچ و ئەسپێ.

ئـەو هاوینە مەقـەڕی کۆمەڵە لـە حاجیاڵێکەند زۆر ئـاوەدان و پڕ لـە میـوان بوو، کۆمەڵێک کەس و کاری پێشـمەرگە ڕۆژانە سـەردانی مەقەڕیان دەکرد و لەگەڵ خۆیاندا لە خەبەر و باسـی شـارەوە بگرە تا سەروپێ و شیرینی و بەستەنی و پاڵوودەشیان لەگەڵ خۆدا دێنا.

شۆرباوی کوردی

پێشـمەرگە بە گاڵتەوگەپ و پێکەنینەوە دەژیا، نەدەکرا هەر شینگێڕ بیـن، شـەهید ڕۆژانـە هەبـوو، بۆیـە بوونـی کۆمەڵێک پێشـمەرگەی ڕوحسـووک و بە پێکەنین و قسەخۆش، بزوێنەری هەست و شادیمان

[1]- سوکنایی، ئوقرە، ئارامگرتن.

بوون، قادر برای باقی و نادر نەغەدە، یەک لەم بە بەزم و قسەخۆشانە بوو. شۆرباو لەپـە یەک لە خواردنــە چەندبارەبووەکانی هەفتانە بوو، پێکهاتەکـەی تەنیـا دۆشـاوی تەماتە و ڕۆن و پیـاز و لەپە و ئاو بوو، جاروباریش لە کاتی نیوەڕۆدا دەسـتەیەک پێشمەرگە، یان میوان پەیدا دەبوون، یەکسـەر ئاشـپەزی ڕۆژ چەند قاپ ئاوی وەسـەر دەکرد بۆ ئەوەی بەش بکات، ئیتر دوو دوو بۆیان تێ دەکردین و تێمان دەگوشی و دەمانخوارد. قادر بەسـەری هەڵدەگوت و هەموو بە مۆسیقای لێدانی کەوچکەکان لە بنی قاپە فافۆنەکان، لەگەڵماندا دەگوتەوە:

شـــورباوی کوردی لەپەی تێدایە
تامـــی لەپەکـــەی وەك زلووبیایە
دەنگی لەپەکـــەی، لە قاپی فافۆن
دەنگدەداتـــەوە، وەك گرامافـــۆن
زێڕە، زێـــڕە، خومایـــزی[1] زێڕە
دەچمەوە شـــاری، دەبـــم بە تودە
بەستەنی دەخۆم، بە کەوچکی داری
زێـــڕە، زێـــڕە، خومایـــزی زێڕە

ڕۆژێک پووری فاروق بللوری لەوێ دەبێت و گوێی لەم هاتوهاواری قادر و پێشمەرگەکان لە سەر سفرە دەبێت، دەست دەکات بە گریان و یەکســەر دەگەڕێتەوە بۆ شــار، بەیانی بە جێبێک پڕ لە شـیرینیی عەلی خومایـزی و خـواردن و تەنانـەت پاڵوودە، لەگەڵ سـێ چـوار دایکان گــەڕاوە مەقەڕ و لە دوورەوە هــاواری کرد: «بەقوربانوو بم، ها! ئەوە بەســتنی و پاڵوودە، نەکەن بگەڕێنەوە بۆ شار، دایکوو بەقوربانوو بێ، هەر ئیشــتیاتان کرد بنێرن خۆم بۆتان دێنم، لەســەرووگەڕێم مەبن بە «دوودە» مەبەستی حیزبی تودە بوو!»

١- خومایزی، پاشــناوی بنەماڵەیەکی کۆن و ڕێزداری شــاری مەهابادن، ناوبانگی دوکانی قەنادی و شیرینیدروستکردنیان هەیە.

کچە قژکاڵی چاوڕەش

هەر ئەو ڕۆژانە بوو، لای قاوەڵتوون جیبێک هاتە ناو دێ و بەرەوە مەقەڕ هات، چەند ژنێکی لێ دابەزین، کێ ببینم؟! لەگەڵ دایکی و یەک دوو ژنی دی بە دەستی پڕ لە خواردن و شتومەک، کچە قژکاڵی چاوڕەش بە جلێکی جوانی کوردیی سابلاغی، بە لەشولارێکی مەتین و پڕ لە نەزاکەت و شەرمی کچانە نیگای چاوەکانی هەڵیتەکاندم و لە ئاست خۆم وڕ و سڕی کردم. لەدوای ڕۆیشتنەوەیان لە قزلجە ئەوە یەکەم جار بوو دەمدیتەوە. هاتبوون بۆ سەردانی برا و خزم و دۆستانی دی، یەک دوو ڕۆژ مانەوە، شەرم و نەوێریم وای کرد لە یەک دوو جار بە سەرپێی نەبێ، نەچم بۆ لایان. ئەوەی ئەم کیژەی لە هەموو ئەوانی دی جیا دەکردەوە، نیگای چاوەکانی بوو، پڕ لە مەندی و شەرم و سەنگینی بوو، هەرگیز هەستت پێ نەدەکرد بەدوای شتێکدا دەگەڕێن، کراسێکی لەخت و شۆڕی موکریانی بە ڕەنگێکی ماتی خاکیی گوڵگوڵی، دەسماڵێک و پشتێندێکی سرکەیی ڕەش و سپی، لەچکێکی یەشمی، کە قژ و گەردنی داپۆشیبوو، وڵێوێک[1] بوو بە چەشنی ئەو وێنانەی مرۆڤ خۆی ناگرێ لەبەریان و دڵ بەرایی نادا لە چاولێهەڵگرتنیان. ئەو بە مانای تەواوی وشەی شاعیر، «پەریزادی جوانی مەهابادی» بوو و لە بنەماڵەیەکی نەجیب و شۆڕشگێڕ خوڵقابوو.

هەر خەریکی شەڕەسەگ بوو

دووبەرەکی لە ناو بەرپرسان و پێشمەرگەکانی ناوچەی مەهاباد گەیشتبوو بە ئیهانەکردن و ناوناتۆرەلێکدان. دوو بەرەی تەواو دژ بەیەک هەبوون، لە هیچدا هاوڕا نەبوون و تەنانەت بۆیان کرابا ئیشیان لێکتریش تێک دەدا. حکومەت یەکبەدوایەکدا دەهاتە پێش و چەند ناوچەی گرنگی ستراتیژ و ئازادی لە پێشمەرگە ستاند و داگیری کرد

١- وڵێو، پێکەوتوو، شۆخوشەنگ، جوانچاک.

و مۆڵگـە و مەکـۆی سـەربازیی لێ دانان. بیرمان کردەوە وا باشـە لە جادەی مەهاباد-گویکتەپە گورزێکیان لێ بوەشێنین. لە ڕۆژی حەڤدەی مانگـی ڕەزبەری ١٣٦١ (٩-١٠-١٩٨٢)دا، یونس پاڵەوانی گوتی، دەچین بـۆ نـاو باخەکانی ئەو ناوە و کەمین دادەنێین، ئێواران سـتوون دێ و کەمین هەڵدەگرن، ڕێک لەو کاتەدا دەسـتیان لێ دەوەشـێنین و کاتیان زۆر نابێـت تـا تاریکداهاتن. لەگەڵ یونس و یەک دوو دەسـتە چووین و بە درێژایی یەک دوو باخی سـەرجادە لە کەمیندا دانیشـتین، ستوون هات و زۆر بە کتوپڕی دەسـتمان وەشـاند، دەسـکەوتی باشمان بوو، خەریکی کۆکردنەوە بووین، لە خانووی یەک لە باخەکانەوە تەقە دەکرا، پاسـدارێک خۆی گەیاندبووە خانووی باخەوانەکە و چووبوو لە نهۆمی سـەرەوە سەنگەری گرتبوو، تەواو موسـەیتەر بوو بە سەرماندا، یەک پشـوو تەقەی لێ دەکردین، یونس خۆی لە خانووەکە نزیک کردەوە و ویستی بە پلیکانەکاندا بۆی وەسەرکەوێت، لەناکاو پاسدار قومبەلەیەکی فـڕێ دا خـوارێ و هـاوار لـە یونس بڵیند بـوو، پڕیشـکێکی گەورەی قومبەلەکە وەسـەر مسوڵدانی کەوتبوو، ڕامانکێشا و دوورمانخستەوە، خانووەکەمان ئاگر تێبەردا. سیمورغەکەی پێی هاتبووین لەمبەری جادە بەرەو خاتوونباغ لەناو باغەکانی لای ڕاسـتی جادە جێ هێشـتبوو، بە پەلە چووم و سـیمورغم بەسـەر جادەدا هێنا بۆ لای یونس، جێمان لە پشـتەوە بۆ ڕاخسـت و دوو پێشـمەرگە لەمبەر و ئەمبەری دانیشـتن، سیمورغ فڕی و لە بەردەرگای نەخۆشخانەی وەتەمیش وەستا، دوکتۆر لوقمان و شـاکری هاتنە دەر، یەک لەو پێشـمەرگانە، مینە گوتی، کاکە بـا داینەگریـن و بگەڕێینـەوە، یەک بۆخـۆم هاوارم کـرد و گوتم بۆ؟! گوتیان هەر ئێسـتا تەواو بوو، تا بەر ماڵان ناڵەی دەهات، دوکتۆرەکان هەر لە پشـت سـیمورغ فەحـس و چاویان لێ کرد، گوتیـان بەداخەوە خوێنڕێژی ناوسـکی کردووە و شـەهید بووە. لەدەسـتدانی دۆستێکی دێرینـی سـەردەمی منداڵیم دیسـان کارەسـاتێک بوو. زسـتانی پار و بەهاری ئەوساڵ هەمووی بەیەکەوە لە ئالان بووین بۆ هێنانی چەک و

ئەڕزاق و هەمیشـــە دوو هاوڕێی گیانیبەگیانی بووین. ملی سیمورغمان وەرســووڕاند و بــەرەو حاجیاڵیکەند چووینەوە، بە کوشــتنی ســەدان پاســداریش برینــی لەدەســتدانی یونــس بۆ مــن ســاڕێژ نەدەبووەوە. کــوڕەکان گوتیان، لەوێ بووین تا هەمــوو خانووکە بووەتە خوڵەمێش و باخەوانەکەیــان لەگــەڵ خۆیانــدا بــە دیلــی هێنابوو، گومــان هەبوو پاســدارەکەی لە ماڵەکــەی خۆی ڕێ دابێت، بۆمان پرســیار بوو چۆن خۆی گەیاندووەتە ناو ئەو ماڵە و چووەتە ســەرەوە. هەموو شــەوەکە لــە مزگەوتی ناودێ بەدیار یونس-ەوە دانیشــتین و شــینمان بۆ گێڕا، بەیانی زوو لە گۆڕستانی شەهیدانی کۆمەڵە لە حاجیاڵیکەند بە خاکمان ســپارد و ماڵئاوایی ئەبەدییمان لێ کرد. باوکی و کەسوکاری هاتبوون و لە سەرقەبران بوون. عادەت بوو پێشمەرگە، کە بە خاکیان دەسپارد بەرپــرس قســـەی دەکرد و هەمووش هــەر ئەوە بوو: لــە بنەماڵەیەکی زەحمەتکێــش و هــەژار گەورە بووە و بۆ مافی زەحمەتکێشـــان هەر لە منداڵییەوە خەباتی کردووە... عەینی شــت کاک موحســین دەستی بەم قســانە کرد و گوتی شــەهید یونس بە هۆی نەداری و هەژاری دەستی لــە خوێندن کشــاندەوە و بۆ بژێوی و یارمەتیی باوکی زەحمەتکێشــی دەســتی بە کرێکاری کرد و... باوکــی لەناو جەماعەت دەنگی بڵیند کرد و گوتی وەڵا بابم هیچ وا نەبوو! کوێرەوەریی دنیام دەکێشــا بۆ ئەوەی بخوێنێت و شــوکور وەزعمان باش بــوو و هیچ فەقیر نەبووین. یونس بۆخــۆی نەیخوێند و هەر خەریکی شەڕەســەگ بوو و بە قســەی منی نەدەکرد! ئیتر دوای قسەکانی موحسین و وەدەنگ هاتنی باوکی یونس، بێدەنگی باڵی بەســەردا کێشــاین و چەند کەسێک چووینە لای باوکی و دڵمــان دایەوە و گوتمان ئەم قســانە هەر دەبــێ بکرێت و ئێوە نیگەران و لە دڵی مەگرن. یونس یەک لە فەرماندە نیزامییە چوســت و چالاک و بوێرەکانی کۆمەڵە بوو، کوێ سەخت و عاستەم بایە یونس لەوێ ئامادە و گیانلەسەردەست بوو.

٣٧

سیامەند هەنگوینی نەهێشت

سـیامەند زەردوویی گرتبوو، لەوبـەری ئاوایی ژوورێکی بچووکی سـەر بیری ئاوی لێ بوو، ئەوێی ڕاخسـتبوو، خۆی دوور خستبووەوە نەکوو خەڵکی دی تووشی بن، هەرچەند ئەوێشمان کردبووە مەکۆیەکی خۆمـان و زۆر جاران لەبەر هاوڕێیان شـوێنی دانیشـتن نەدەبووەوە. کەسـمان ترسی گرتنەوەمان لێی نەبوو. سیامەند خۆی هەنگوینی زۆر پێ خۆشە، گوتیان هەنگوین بۆ زەردوویی باشە، ئیتر سیامەند هەنگوینی لەو ناوە نەهێشت و هەر بە قاپان دەیخوارد. ڕۆژانە سەردانمان دەکرد و خزم و کەس و دایکەکانیش، کە دەهاتن بۆ لای دەچوون. سیامەند لە لای هەموومان خۆشەویست و تاقانە بوو.

پاسدار و حکومەت لە جادەی مەهاباد- میاندواوەوە، بەرەو قووڵایی و ناوچەکانـی مەحال و ژێر ئیدارەی پێشـمەرگە دەهاتن، هەواڵمان بۆ هات هاتوونە دێی بادام و ماویشـنەوە و لە پشـت بڵێندایيەکەی گوندی بـادام بنکەی سـەربازیان داناوە. تەدبیر کرا تـا زووە بچین لێی بدەین تـا خۆیان قایم نەکردووە. چەند کەس لـە ژووری کۆمیتەی ناوچە کۆ بووینەوە و خەریکی پلاندارشـتن بووین، سەید خالید گوتی، من دێم و کـرا بە فەرماندەی ئەم عەمەلیاتە، سـەید ڕەحمانە درێژ کە خۆی وەک بەرپرسی نیزامیی ناوچە بوو، لە جێی ڕزگار داندرابوو، ئەویش گوتی، خۆم دەبم بە فەرماندە. چەند بەرپرسی تری پەل و مەفرەزەش هەبوون. بە ئاشـکرا دوودەستەگی و شپرزەیی بەو پێشمەرگانەوە دیار بوو، کە قـەرار بوو ئێـوارە بڕۆن و پایـگای تازەداندراوی بادام بگرن. سـەید خالید وەک کارەکتەری زەقی «بینشی نوێ» وا بوو، سەید ڕەحمان بە حسێبی دواکەوتووەکان و پۆپۆلیستەکان دادەندرا. ئێوارە لای سیامەند

قســـەمان لە گرتنی ئەم پایگایە دەکرد و کەســـمان فەرماندەیی ئەم دوو کەسەمان بەدڵ نەبوو، لە ڕاستیدا هیچیان ئیی ئەم بوارە نەبوون، لەناو پێشمەرگەشدا هیچ خۆشەویست نەبوون و ئۆتۆریتەیان نەبوو. بەهمەن مـــەلازادەگان کەســـوکاری هاتبـــوون و دەســـتێک کەواوپانتۆڵی جوانی ئەفســـەرییان بۆ هێنابوو، گوتی منیش دەچـــم. زۆرمان پێ گوت برا تۆ کەســـوکارت هاتـــوون مەچووە. ئینکار بوو گوتی هـــەر دەچم. برایەکی بەهمـــەن، کاک حەمەدەمیـــن کادری کۆمەڵە بوو لەگەڵ هاوســـەرەکەیدا ماڵیـــان لە حاجیاڵیکەند بوو، براژنە عەتیفـــەی خێزانی هەر لە ئەوەڵەوە لەناو پێشـــمەرگەدا بوو، لەگەڵ هەمووماندا وەک خوشـــکی لێ هاتبوو، گوتـــی توخوا مەهێڵـــن بەهمەن بچێت، دڵم جۆرەیەکـــە. عەتیفە تایبەت لەگـــەڵ بەهمەنی هێوەریدا زۆر نزیک بوو، گوتمـــان جوابمان ناداتەوە. هات بە چاوی گریانەوە باوەشی بە بەهمەندا کرد و سوێندی دا ئاگای لە خۆی بێت. هەســـتام هەر لە لای ســـیامەند پشـــتێند و جامانە و جلە تازەکانیـــم بۆ ڕێکوپێک کرد و دەســـتمان بـــە گاڵتەکردن کرد و گوتمان ئەم جلە تازانە ئیی شـــەڕ نین و ئیی زاوایەتین. جامانەکەی لە تازەکان و هەرە باشـــەکان بوو، کە دەتشۆری زۆر زوو ویشک دەبووەوە، زۆر بە توندی بۆم بەست تاکو لەسەری نەخزێت.

دوو ســـێ دەســـتە پێشـــمەرگە ڕۆیشـــتن، شـــەریف تـــازەزاوا بوو، نەمانهێشـــت بچێـــت و منیـــش بەرپرســـی مەقـــەڕی ناوچە بـــووم و لە ئامادەباشـــیدا بووم بۆ هەر ڕووداوێک. ڕەنگە باشـــم لـــە بیر نەمابێت، بەڵام وا بزانم تەنیا بەرپرسی نیزامیی بەئەزموون و لێزان کە لەگەڵیاندا بوو، کەریم ئەفسەر بوو.

شەڕەکە ئاوا دەستی پێ کرد

هاوڕێیانمان ڕۆیشـــتن و شـــەو نەهاتنەوە، زانیمـــان پایگا نەگیراوە و بەری بەیانی هەموو پاشەکشـــەیان کـــردووە بۆ گوندی قوڵقوڵە زۆر نزیکی بادام، شەڕەکە ئاوا دەستی پێ کردووە:

پێشمەرگەکان بە فەرماندەیی سەید خالید و سەید ڕەحمانە درێژ لە ناو ئاوایی بادام بڵاو بوونەوە، دوای تێکگیران و قسەوباســی سەرپێی ســەرەنجام کەریم و چەند پێشــمەرگەیان ناردووە بۆ سەر پایگاکە بە تاریکی، ســەردەکەون و لێیان نزیک دەبنەوە، بەر قومبەلە و دەسڕێژی تفەنگیان دەدەن و بە ئارپیجی هەموو شــاخەکە دەکەنە ئاگر و گوللەی ڕووناککەرەوەیــان بەســەردا دەبارێنن. حوســێن خەپــە بریندار دەبێ و کەریــم لــە بن بەردێــک لە خوار مۆڵگــەی پاســدارەکان دایدەنێت و دەڵــێ مەبزوو ئێســتا دەچــم دوو کەس دێنم و دەتبەینــە خوار. کەریم دەڵێ هاتمەوە نەمابوو، دیار بوو پاســدار هاتبوونە سەری و بە دیلیان گرتبوو. هەموو بە شپرێوی و هیلاکی دێنەوە ناو ئاوایی بادام و دەڵێن نەگیرا و حوســێنمان بەجێ هێشــتووە. کەریم و یــەک دوویەک دەچن بــەدوای حوســێندا، نایبیننەوە و تــا نزیک پایگاکە دەچــن هیچ فایدەی نابێت و حوســێن بووەتە ئاو و بە عــەرزدا ڕۆچووە. تا دەگەنەوە لای ئەوانــی دیکە، تەواو شــەو درەنگــی کردووە و پێشــمەرگەکان هەموو بــە هیلاکــی لە ناو دێ بڵاو بوونەوە. چ بکەین چ نەکەین و هەر کەســە شــتێک دەڵێت و کەس حیســێب بۆ ئــەم فەرماندانە نــاکات، یەک دەڵێ بــا تــا ڕۆژ نەبووەتــەوە بڕۆین و ئــەوی دی دەڵێ با بچیــن بۆ ئاوایی قوڵقوڵە. دێنە ناو ئاوایی قوڵقوڵە دیسان مشتومڕی ئەم دوو فەرماندەیە دەســت پــێ دەکاتەوە، جیبێک و ســیمورغێکیان پێ بــوو، کەچی لەبەر دووبەرەکــی و یەکتــر تاوانبارکردن بە نەزانی و ترســنۆکی، بڕیاریان بــۆ نادرێت. هەر ئەوکات پێش ڕووناکی بگەڕێنــەوە بۆ حاجیاڵیکەند و بــە تێداچوون، یان بەدیلگیرانی حوســێن ڕازی بن. لە دەوری مزگەوت و دێ پێشــمەرگەکان لــە ماندوویی و لە برســان هــەر کامەیان لە بن دیوارێک خەوی لێ دەکەوێت. کەریم بەزۆری پێشمەرگەیەکی دەستەی خۆی دەنێرێتە بڵیندایی پشتی دێ بۆ چاودێری. سەید ڕەحمان و سەید خالیــد هەر لە موناقشــە و قسەوباســدا دەبن، لەناکاو پێشــمەرگەکەی دەســتەی کەریم دێتەوە ناو دێ و هاوار دەکات، هەڵێن پاســدار هات.

سـەید خالید تەنانەت بە سـەید ڕەحمان دەڵێ چاکت فرۆشتین و سەید ڕەحمانیش هەمان شـتی پێ دەڵێتەوە، ئیتر هەر کەسـە بۆخۆی قەرار دەدا چـۆن بـەرەو دێی ئازاد پاشەکشـە بکات، کە لە نێـوان قوڵقوڵە و حاجیاڵیکەندا بوو.

شەهیدی نێو دارەکان

یەکەم دەسـتە پڕ بە سـیمورغێک بەیانی زوو خۆیان بە حەوشەی مەقـەڕی حاجیاڵیکەنـدا کـرد و بە هاتوهـاوار گوتیان، فریـای ئەوانی دی بکـەون لـە پێش ئاوایـی قوڵقوڵە لەناو چنارەکاندا عاسـێ بوون و ڕێی پاشەکشـەیان خۆمپارەبارانە[1]. شـەریف بە ماتۆڕێکی وەرزشـی ڕۆیشـت، منیش بە سـیمورغەکە چووم بۆ ئاوایی ئازاد، بەرامبەر ئازاد پایگایەکـی تریـان لێ دابوو، نێـوان قوڵقوڵە و ئازاد، شـێوەردێک بوو تازە کێڵدرابوو، ڕۆیشـتن و ڕاکردن لە ژێـر بارانی خۆمپارە و قەناس بەنـاو شـێوەردا کاری وزەی تراکتۆرە، نەک بنی ئـادەم. لە دوورەوە ناو دارستانی پێش ئاواییمان دەدیت، جێبەکە پڕ لە پێشمەرگە بە قەراغ شـێوەردەکەدا خۆیـان گەیاندە ئـازاد و لای ئێمە، کەریم ئەفسـەریان لەگەڵدا بوو، گوتی تەنیا بەهمەن و کەریم کەلهوری، یوسف جیهانگیری، عەلـی بۆزە و ئەنوەر حەسـەنخاڵی و یـەک دوویەکی تر ماون. ئەوەی ئـەو ڕۆژە بە چاوانی خۆم لە شـەریفم دی چی بـەم ماتۆڕە دەکرد لە ناو ئەو شێوەردە، دڵنیام بە فیلمیش دروستی بکەن کەس باوەڕ ناکات و ناگێڕدرێتەوە! بۆچی شـەریفیان لەگەڵ ئەو پێشـمەرگانەی لە پشتی ماتۆڕەکەدا سـواری دەکـردن نەئەنگاوتن؟! خـۆ وەک هێلکەی داکراو لەناو شـێوەردەکە وا بوون، حەرەکات و فڕینی شـەریف بە ماتۆڕەکە نومایشـێکی سەرسووڕهێنەر بوو. شـەریف چەند جارێک بە ماتۆڕ بە ناو شـێوەردەکەدا بە بەرچاوی ئێمەوە لەمسـەر و پاسـدار لەوسەری دەشـتایی کێڵـدراو ڕۆیشـت و هاتەوە، هەر جـارە یەکێکیانـی دێنا و

1- خۆمپارە، هاوەن.

دەگەڕاوە، نێوان ئازاد و قوڵقوڵە ئیتر بە تەواوتی کرا بە جەهەننەم و بە هاوەن و تۆپان جارێکی تریشیان کێڵا. دوای حەول و تەقەلایەکی زۆری هێنانەوەی پێشمەرگەکان و بریندار و شەهیدەکان، سەرەنجام یوسف جەهانگیری، فایەق تاهیری و عەلی بۆزە، کە بەداخەوە هەرسێکیان زۆر مێرمنداڵ و تازەپێشمەرگە بوون، بە بەرچاوی هەموومانەوە، لە شێوەردەکە و لەناو چنارەکانی دەرەوەی قوڵقوڵە بە قەناس لێیان درا و شەهید بوون. مەیتی هەرسێکیانمان هێناوە گۆڕستانی شەهیدانی حاجیاڵیکەند. ئەنوەر حەسەنخاڵی ئەویش مێرمنداڵ و تازە بوو، بەناو شێوەردا خۆی گەیاندە ئێمە، هەرچی لێمان پرسی هەر بە تەنیا بووی؟! گوتی، «کەس لەناو دارەکان نەما، منیش هەر خۆم بە هەڵاتن بەناو شێوەردەکەدا هاتمەوە».

ئێوارە درەنگ سێ لاوی تازەپێگەیشتووی جوان لەناو حەوزخانەی مزگەوت ڕاکێشرابوون و ئامادەی لەبەرکردنی کفنی شەهیدانی سەربەرزی کۆمەڵە بوون.

لە سایەی هاتنی حیکمەت

دوای بەسەرکردنەوە، زانیمان زیانەکانی ئەم چالاکییە ناسەرکەوتوو و کارەساتە، کە بەشی زۆری بەرپرسانی خۆمان بوونە هۆکاری و تەنانەت ئەو نیفاق و دووبەرەکییەی لە سایەی هاتنی مەنسوور حیکمەت و ڕوانگە و تیۆرییەکانی تووشی بووبووین و یەکترمان بە فرۆشتنی ناوچەکە تاوانبار دەکرد، سێ شەهید، چەند بریندار و چوار دیلمان هەیە و هیچ دەسکەوتێکمان نەبوو. بە هۆی نەمانی دیسپلین و نەزمی ناو پێشمەرگە و بێکیفایەتی بەرپرسان، هەر کەسە قسەیەکی دەکرد و ڕووداوەکەی دەگێڕاوە. یەکیان گوتی بە چاوی خۆم بینیم هەژاریان بە زیندوویی گرت. ئەوی دی گوتی کەریم برای حوسێن خەپە خۆی تەسلیم کرد و... هەرچی دەمهێنا و دەمبرد ئەدی باشە تەنیا بەهمەن دیار نییە و کەس باسی ناکات، شەهید بوو یان گیرا؟!

بۆچی وا نەزان و دەروێش بووم

کارەساتی خراپی و شکستی ئەم شەڕە پڕ لە شەهید و بریندار و بەدیلگیرانە، بەبێ هیچ دەسکەوتێک کاری کردە سەر زۆربەمان، چاوەڕوان بووین سەرکردایەتیی کۆمەڵە بێت و ڕەخنە و جەزا بخاتە سەر هەموو بەرپرسەکان، بە تایبەت کۆمیتەی ناوچە، موحسین و سەید خالید و ڕزگار و سەید ڕەحمان و تەنانەت هەر هەمووی ئێمەش کە ئاگاداری ئەم شەڕە بووین و پلانمان بۆ داڕشتبوو. زۆر بەداخەوە تەواوی ئەم شەڕە دیزەبەدەرخۆنە کرا و تەنانەت کەس بە کەسی نەگوت بۆ وامان کرد، هەر ئەوەندە سەید خالید بە سەید ڕەحمانی گوتبوو فرۆشتت! لەم کاتانەدا بوو هەستم دەکرد ئیتر چیدی وەک پێشوو خوێنی پێشمەرگە و لاوەکانمان بۆ بەرپرسان و سەرکردایەتیمان، وەک جاران جێی بایەخ و داخ و حەسرەت نییە!

ڕۆژی دواتر ڕێکخستنەکانی ناوشار هاتن و دەنگدانەوەی کارەساتباری ئەم شەڕەیان لەسەر زاری خەڵکی مەهاباد بۆ دەگێڕاینەوە. گوتیان، هەواڵی ڕاستمان هەیە لە دیتنی بەهمەن، کەریم و حوسێن خەپەی کەلهوری و هەژار کەریمی، گوازراونەوە ناو پادگانی مەهاباد و هەر چواریان بە دیل گیراون، ئەوە یەکەم جار بوو لە شەڕێکی وا سادەدا، ئەوەندە شەهید و دیل بدەین، ئەمە تەنیا هۆکاری هەستنەکردن بە بەرپرسیاریەتی و بەهێندوەرنەگرتنی گیانی پێشمەرگەکانمان بوو. گۆڕینی دید و بۆچوونمان بوو، بە «بینشی نوێ» بۆ شەهید و پێشمەرگە و کەسبەکەسی بەرپرسان و دووبەرەکی لە ناوچەی مەهاباد و شایستەنەبوونی بەرپرسی یەکەم. کاک موحسین ڕەحیمی و دواتر سەید خالید سیادەت کە هەردوو لە دەرەوەی ناوچەی مەهاباد، بەسەر ئێمەدا داسەپێندرابوون! ڕزگار و سەید ڕەحمانیش ئەوە هەر هیچ، دوو گێلەپیاوی نەزان بوون، کە تەنانەت ئێستاش دوای چل ساڵ و لە ئەورووپا ژیاویش نازانن ناوی خۆیان بنووسن! ئاخر

چۆن دەکرێت ئەوانە بەرپرسـی دەیان سولەیمان بللوری و ڕەحیمی و سـوهەیلی و کەمـال و یونس و جەعفـەر و بەهمەن و ئەحمەد و ئاکام و کێ و کێ...، لە بەرپرسـانی سیاسـی و نیزامی ناوچەیەکی گەورەی وەک مەهاباد بووبن و تا ئێسـتاش وتارێک، لێکدانەوەیەک، شـیکارێکی زانستی و نیزامییان لەو هەموو شەڕ و پێکدادانی کۆمەڵە نەبێت و ئێمە هەموومـان دەبێت، چەند دەروێش و لەوان نەزانتر بووبین کە چووینە ژێر باری بەرپرسـیارەتی و ژێردەسـتیی ئەم جۆرە پیاوانە؟! ئێستاش کە بیری لێ دەکەمەوە هەزاران جار سەرکۆنەی خۆم دەکەم، بۆچی وا نەزان و دەروێش بووم!

یـەک بەدوای یەکدا لە ڕێکخسـتنەکانی ناو شـارەوە خەبەر دەهات بەهمـەن لەگەڵ گیراوەکانـدا لە پادگانە. گوتمان با دیلێکی باشـیان لێ بگریـن و گۆڕینەوەیان لەگەڵدا بکەین. لەگەڵ کەریم ئەفسـەر و کەمال وەلیانیدا دەسـتەیەک سـاز بووین و بەرەو شـار بووینەوە، بەهمەن و یونـس پاڵەوانـی بۆ مـن و کەمـال زۆر تایبەتی بوون، مـن لەگەڵیاندا ژیابووم و کەمال لەگەڵیاندا زیندانیی کێشابوو، هەمووی هەفتەیەک بوو یونسمان لە کیس چووبوو، ئامادە بووین خۆمان بە ئاو و ئاگردا بدەین و بەهمەن بێنینەوە ناوخۆمان.

گۆڕینەوەی دیل

مامۆسـتایەکی مەدرەسـەکانی مەهاباد هەبوو هەرچی مامۆسـتای شـار بوو شـکایەتیان لێی هەبوو، تەواو چووبوو ژێـر باڵی مەلایان و یارمەتیی حکومەتی دەکرد، بە دەیان مامۆسـتای پاکسـازی کردبوون و لـە کاری لادابوون، بە بیانووی «زیدیـی ئینقلاب»بوونیان. گوتمان، دەچیـن و دەیهێنین مـادام ئەوەندە بۆ حکومەت گرنگـە، بە دڵنیاییەوە گۆڕینەوەی دیلەکانمان لەگەڵدا دەکەن.

دوای پرسـوڕا دەرکەوت ماڵیان بە پادگانی شـارەوە نووسـاوە و لەبـەر خراپـەی زۆر کـە دەرحەق خەڵکی شـار و ئیدارەی فەرهەنگ

کردوویەتی زۆر لە خۆی دەترسێت. دەستەیەکی دانسقە ساز بووین و شەو بە سەرقەبراندا خۆمان بە شاردا کرد، دوو پەڕینەوەی سەختمان لە پێش بوو، یەکەم لە مەیدانی ئابیاری (فوتبۆڵ) بۆ بەری کۆڵانەکانی هەشت مەتری و لەوێشەوە بۆ لای پادگان، لە هەردوو جەمسەری ئەم پەڕینەوەیە مەقەڕی پاسدار هەبوو بە پرۆژێکتۆری زۆر بە هێزەوە، دەرگای مەیدانی فوتبۆڵ ڕێک لە نێوان حەمامی مەولەوی و پادگاندا بوو، هەردوو لا حەرەسیاتی پاسداری لێ بوو. دەبوو یەک یەک لەسەر سینگ و بە ئەسپایی لە پانایی خیابانەکە بپەڕینەوە، هەر وامان کرد، یەک دوو جار دەنگی مەخزەن و قایشوقروشمان وای کرد پلاژۆکتورمان تێگرن و بە سەدان تەقە بکەن، خۆمان مات دەکرد و ئارام دەبوونەوە، هەمووومان پەڕیینەوە و بە پشتەوەدا خۆمان گەیاندە بن پادگان و ماڵی کابرای جاشی حکومەتی، بە سەرباندا لێیان وەژوور کەوتین، کچێکی بێعار و دمهەراشی بە هاتوهاوار خەریک بوو پادگان و خەڵک تێگەیەنێت، بێدەنگ کرا و بابەکەیمان بە دەستوچاوبەستراوی هێنایە دەر.

مامۆستای بارمتە

ماڵی کابرایەکی توودەیی لەو نزیکانە بوو، گوتمان مادام زوویە و سەرکەوتوو بووین لەم کارەمان، با ئەم تودەییە کە زۆری خەڵک بێزار کردووە بیبەین. ماڵی خالید چالاکی جیرانیان بوو، گوتمان، دەچین بۆ حەوشەی ئەوان و لەوێڕا لەناکاو خۆ بە ماڵیاندا دەدەین و دەیبەین. دایە فاتم دایکی خالید، کە لە نزیکەوە زۆر ئاشنا بووین، بەرەوپیرمان هات و بە شەربەت و میوە زۆریان خزمەت کردین. داوای نەردیوانێکمان کرد پێی وەسەربان کەوین. دایە فاتم گوتی بۆ دەچن، دەزانم بۆ کوڕەکەیان هاتوون، بە خوا و بە پێغەمبەر ئێوارە خۆم بینیم، چوو بۆ تاران. گوتمان، مادام وایە با نەزانێت بۆی هاتووین، بۆ جارێکی دی. ماڵی باوکم دوای گرتنەوەی شار هەر لە خانووی کرێدا

بــوون، دەمزانی بە تازەیی هاتوونەوە گەڕەکــی کۆنی خۆمان و لەوێ ماڵیــان بــە کرێ گرتووە، لــە کۆڵانی خوار ماڵە کۆنەکەمــان، بەرامبەر کۆڵانی خەجەی حەمەدە. ساغ بووینەوە سەرێکیان لێ بدەین، لە کۆڵانی دوکانی خەجەی حەمەدە و حەمامی پاک دیســان لە دوو لاوە مەقەڕی پاســدار بــوو، لایەک لای ماڵــی حەبیبی و لای خواریش لــە چوارڕێی ئازادی، هەر بە هەمان دەستووری پێشوو پەڕیینەوە بۆ کۆڵانی ئەوبەر. تەنیا من و کەریم و کەمال و موبەشــیر بووین، پێشــمەرگەکانی دیمان لەگــەڵ کابرای جاشــی حکومەتیــدا لە کۆڵانەکانی هەشــت مەتری جێ هێشت بۆ نانخوارن و قسەکردن لەگەڵ خەڵکدا.

چاوبەستراوی چاوساغ

زۆرم چاو گێڕا و چاوەچاو کرد نەمزانی لە کام ماڵدان، نەماندەوێرا لە ماڵەکان پرسین. هاوشارییەکمان لە پەنجەرەوە گوێی لە دەنگەدەنگی ئێمە بوو، هاتە سەر پەنجەرە و گوتی، بە قوربانتان بم لە چی دەگەڕێن؟ ناسیم و گوتم لە ماڵی باوکم دەگەڕیین. هاتە خوار، نیشانی داین و تێر ماچی کردین. ماڵێک بوو پەنجەرەی ئاشپەزخانەکەی لە دیوی کۆڵانەکە بــوو، بەردێکی بچووکم پێــدا دا، خێزانی کاکم هاتە ســەر پەنجەرەکە، گوتــم بــراژن بیکەنەوە عەلیم. هەر ئەوەم گــوت، لە چریکەی دا و یەک بەخــۆی هــاواری کــرد ئەیرۆ کاک عەلییــە! ئیتر کاکــم و دایکم و بابم و نەرمیــن هەموو بەیەکەوە دەرگایان لێ کردینەوە. جەوێک دروســت بوو پڕ لە شــادی، ترس، خۆشەویســتی، بێحەجمینی بابم و بوژانەوەی نەرمین. یەکســەر مریشک وەســەر نرا و برنجیان دەم کرد. شەربەتی ئالووباڵــوو هات، چەند لێوانم لەســەر یەک خواردنــەوە، کاکم هاتە بن گوێــم گوتــی وەرن پیــاوی چــاک بن ویســکیی زۆر باشــم هەیە، دڵم مەشــکێنن و یەک دوو پیاڵە بخۆنەوە. گوتم کاکە هەرگیز ئێمە لە کاتی وادا مەشــرووب ناخۆینەوە. گوتی پیاوی چاک بە توو سەری ئەم بابە نازدارەت، خۆت کەر مەکە، ئیســتکانێکم لەگەڵدا بخۆ مەبادا نەتبینمەوە.

کەریم زۆری پێ خۆش بوو گوتم، تا کاکە گیان خراپە و پێشمەرگەمان لەولا جێ هێشـتوون و چاوەڕوانمانن. ئێستاش لەسەر دڵم داخە بۆچی دڵی کاکم وا شـکاند. هاتینە دەر، کەریم هەزار قسـەی پێ گوتم لەوەی نەمهێشت ویسکی بخۆینەوە. دیدارێکی یەکجار خۆش بوو،ماڵئاواییمان کرد. کەمال گوتی، مادام وایە ماڵی ئێمەش لە لای ماڵی حاجی سـاڵەی شـاتری و لای عەکاسـی ئەنوەرییە. چووین سەردانیان بکەین، هەر بە بەردەم ماڵە کۆنەکەی خۆماندا. زۆر گەڕاین و لە دەرگاکانمان دا، ماڵی باوک و دایکی کەمالمان نەدیتەوە و گەڕاینەوە بۆ لای کۆڵانی خەجەی حەمـەدە و دیسـان پەڕینەوە. زۆر بە خەسـتی تەقەیـان لێ کردین و زۆری خایاند تا هەر چوارمان چووینەوە بۆ کۆڵانەکانی هەشت مەتری. دەبـوو بپەڕینـەوە بۆ لای مەیدانی فوتبـۆڵ و ئەوجار تەقەی پادگان و حەمامی مەولەوی. دەست و چاوی دیلەکەمان بەستبوو، بە خۆشییەوە بـێ زیـان هاتینەوە بـەری قەبران و بوداق سـوڵتان. لەگـەڵ کەمال و پیرەهەڵـۆدا کابـرای دیلمان جیا کردەوە و نمایشـێکی ئیعدامان سـاز کرد بۆ ئەوەی بترسـێ و لەم حاڵەتەدا زانیاریی لێ وەرگرین لەسـەر هاوکارەکانـی و پیاوانی سـەر بە حکومەت، لەم چۆڵایـی و تاریکییەدا زۆرمان ترسـاند، هیچ فایدەی نەبوو. گوتی: ڕۆڵە ئێوە فریوخواردوون و دڵم بۆتان دەسـووتێت. ئافتاوەیەک ئاوم بۆ بێنن دەسنوێژ دەشۆم و دوو ڕەکەعەت نوێژ دەکەم ئەوجار بمکوژن. لە پشت قەبران لە کەلاوە کۆنێـک پـڕ لە سـام و تاریکی ئامادەیی خۆی نیشـان دا بۆ کوشـتن. پیرەهەڵـۆ چوو لـە ماڵێک ئاوی هێنا و بە دەسـتیدا کـرد، نوێژی کرد هـەر بـە پێوە و قیت ڕاوەسـتا، گوتمان تا ناتکوژیـن و جارێ کارمان پێتە. چاومان بەستەوە، کەریم و پێشمەرگەکان پێش ئێمە کەوتبوون و بەرەو سـیمورغەکەمان ڕوویان لـە کونەدێ کردبوو. کەمال لە پێش و کابرای دیل دوای ئەو، پیرەهەڵۆ لە پشـت سـەری و منیش ئاخر. ڕیزە چنارێک و دووڕێیانێک هاتنە سەر ڕێمان. کەمال گوتی، ئەرێ لای سەر بگـرم، یان خوار. وەگومان و شـک کەوتین بە خـوار جۆگە ئاوەکە بۆ

کۆنـــەدێ دەچوو یان بە ســـەرەوەدا. لێمان بوو بە ئـــەرێ خوارێ بوو یان سەرەوە، لەپڕ کابرای دیل بە چاوبەستراوەیی لێمان وەجواب هات و گوتـــی: ڕۆڵە گیان گـــەر بۆ وزندەرێ دەچن خـــوار جۆگەکە بگرن و گەر بۆ کۆنەدێ دەچن ڕێیەکەی ســـەرەوە بگرن. هەرسێکمان چاوێکی بەماناوەمـــان لێک کرد و بە قســـەمان کـــرد، ڕوومان لە کۆنەدێ کرد و ڕاستیش دەرچوو.

دیلەکەمان تەسلیمی کۆمەڵە کرد و ڕەوانەی ناوەندی کرا، ڕایانسپارد ئامـــادەی گۆڕینەوەیـــن لەگـــەڵ بەهمـــەن و پێشـــمەرگەکاندا، حکومەت گوتبووی، چیی لێ دەکەن بیکەن، ئەو شەهید دەبێ و دەچێتە بەهەشت. هەرچـــی حەولیان دا بۆ گۆڕینـــەوە، چونکی کورد بوو، هەر بە لایانەوە گرنگ نەبوو.

ئەم شوانە چی دەوێت؟

دە دوازدە ڕۆژ بـــوو شـــەڕی قوڵقوڵـــە کرابوو، بە حســـێبی خۆمان کەســـمان ون نەبووە، ســـێ شـــەهیدمان بوو، هەرســـێکمان ناشتبوون، چوار دیلمان هەبوون بە قســـەی کۆمەڵەی ناوشـــار هەر چوار زیندانی بوون. ڕۆژێک پاسەوانی بەردەرگای مەقەڕی حاجیاڵیکەند هاواری کرد یەکێک بێت با بزانێ ئەم شـــوانە چیی دەوێت؟ چووم کوڕێکی شـــوانی خەڵکی خاتووخاس بوو، گوتی:

- کاکە لە ڕۆژی شـــەڕەکەوە منیـــش حەیوانم لێ ون بووە و مندار بوونەوە، ڕۆژانە بە شـــەو دەچم بۆ ئەو ناوە، لە نێوان ئازاد و قوڵقوڵە لەناو شێوەردەکە بۆنێک دەکەم وەبۆنی حەیوانی مندارەبووەوە ناچێت و گومانی ئینسانی لێ دەکەم. چەند جار ویستوومە بە ڕۆژ خۆم نزیک بکەمەوە، تەقە دەکەن و ناوێرم.

- سەردانێکی حیزب بکە بزانە کەسیان ون نەبووە.

- چووم و دەڵێن ئێمە لەوێ نەبووین.

- وەڵا ئێمەش کەسمان ون نییە.

- مـن ئەوەم بە موحسـین و کۆمیتە ناوچە گـوت، هەڵبەت بۆ وان قسـەی ئەم شوانە هەر هیچ مانای نەبۆو. یەک دوو ڕۆژ دواتر دیسان کاکی شوان هاتەوە بەر مەقەڕ.

- پیاوی چاک بن من ناوێرم، بەڵام دڵنیام ئەم ڕەشاییە لە دوورەوە شتێکە،

- باشـە ڕێک شـوێنەکەم پـێ بڵێ و لێم مەعلووم کـە لە کوێ ئەو ڕەشاییە دەبینی.

جـوان تێیگەیاندم. دیسـان چوومەوە لای کۆمیتـەی ناوچە و گوتم کاکە تا ئێسـتا کـەس بەهەمەنی لە زیندان نەدیـوە،ماڵەوەیان چوون و دەڵێن لە پادگان و زیندان نەبووە، بۆ نەچین بەدوای قسەی ئەم شوانەدا، خۆ زەرەر ناکەین؟ لێم تووڕە بوون و گوتیان، لە سەرئێشـە دەگەڕێی. دڵم ئۆقرەی نەبوو، لەگەڵ کەریمدا باسـم کرد و گوتی، جا شـەو دوای ئەوەی چراکانی مەقەڕ کوژانەوە خامۆشی لێ درا، خۆ نزیکە، بە پێیەک دەچین. دەنگۆی قسـەی کاکی شـوان لەناو مەقـەڕدا بڵاو بووبووەوە، عەتیفـە هـات گوتی، توو خوا کاک عەلی گـەر چوون با منیش بێم، یان ئەگەر بەهەمەنتان دۆزییەوە منیش ئاگادار بکەن. گوتم بە چاوان، ناکرێ تـۆ بەرین، بـەڵام ئەگەر بەهەمەن بـوو، دێم خەبـەرت دەکەمەوە. کاک حەمەدەمین لە ماڵ نەبوو لە جەولەی سیاسـی بوون. شـەو درەنگ کە خامۆشـی باڵی کێشابوو بەسـەر هەموو دەڤەر و دەرکوباناندا، لەگەڵ کەریم و پێشمەرگەیەکدا جیبی تۆپی ١٠٦مان هەڵگرت و پڕی پەتوومان کـرد و ڕوومان لە ئاوایـی ئازاد کرد. گڵۆپی جیبەکە پێ نەکرابوو. هەر بـە تاریکی وەنێو شـێوەرد کەوتین و ڕێک ڕوو بـە قوڵقوڵە بە ئارامی دەچووینە پێش، نەدەبوو دەنگی مەکینە بەرز بێتەوە، وردەوردە بۆنێکی تونـد وڵاتی داگرت، بۆ لای بۆنەکە چوویـن، دەی، دەی، خۆمان تەواو لێ نزیک کردەوە، تەنانەت لەو ناو دەشـتاییە، بۆنەکە هێڵنجهێنەر بوو. لـە تـاوی بۆنەکە شـەدە و جامانەمان لـە دەموچاوی خۆمـان هاڵاند، دابەزیین و بە پێلێخشـان بۆ پێشـەوە چووین، کەریم قاچی وەشـتێکی

نــەرم کەوتبوو، بانگی کــرد وەرن بزانن ئەوە چییــە؟ بۆ چرکەیەکیش بۆنەکــە تەحموول نەدەکرا، بە پەلە بەتانییەکمان ڕاخســت و ئەو شــتە ڕەش و نەرمەمــان تێــوە پێچا و هەڵمان گرت، بە ئەســپایی لە پشــتی جێبەکەمــان دانــا. بە خێرایــی دوور کەوتینەوە و نەمانهێشــت نە پایگا و نــە خەڵکــی ئاوایی ئــازاد پێ بزانن. هــەر ئەوەندە لە نــاو دێ دوور کەوتمــەوە، گلۆپــم هەڵکرد و پێم پێوە نا، بۆ ئەوەی بە بای ســەیارەکە بۆنەکــە لە خۆمان دوور بکەمەوە. گەیشــتینە ناو مەقەڕی حاجیاڵیکەند و بە سێیان پەتۆکەمان داگرت، بە بێ ئەوەی تا ئەو کاتە بزانین چیمان لەگەڵ خۆماندا هێناوە. گومانی تێدا نەبوو حەیوان و شت نەبوو، دەبوو بەشەر بێت. بردمانە حەوزخانەی مزگەوت، (سولەیمان-خ)م هەستاند و هات، گوتم چراتۆڕمان دەوێت. هەرچی کردمان لە سێ چوار چراتۆڕان یەکیان هەڵنەبوو. ناعیلاج ســولەیمان چوو کاک کەریم قادری هەستاند و هات، گەڕا چراتۆڕێک نەبوو. ســولەیمان چوو بۆ لای ماڵی مەمەدی حەســەنخاڵی گوتی، ئەو هەمیشــە ساز و خاوەن شــتە. لە بەردەرگای مزگــەوت و پێــش حەوزخانەکە چاوەڕێ بوویــن. کاک کەریم دەیگوت پەکــوو لەم بۆنــە ئەوە چۆنتــان هێنا؟! نازانم یەکپشــوو دڵــم بووبوو بــە هێلانــەی چۆلەکە و لێی دەدا. لەوســەری ماڵانەوە بــە چراتۆڕەوە ســولەیمان و مەمەد پەیدا بوون. ڕوومان لە حەوزخانە کرد، ئێســتاش دوای نزیک ســی و ئەوەندە ســاڵ، وەحشەت دەمگرێت و مووی لەشم قــرژ دەبنەوە لە گێڕانــەوە و هێنانەوەی ئەو دیمەنە بۆ پێش چاوەکانم. هەمووی نیو سەعات نەبوو لەسەر تاتی حەوزخانەکە جێمان هێشتبوو، بــە ملیــۆن کرم بە هۆی فێنکی و ســاردیی نــاو ژووری حەوزخانە لە پەتۆکــە دوور کەوتبوونەوە. لەســەر تاتەکە، بــە پانیی ڕووبەری ئاوی حەوزەکــە وەک پەردەیەکــی ڕەش و کرێمی کــرم دایگرتبوو، مەمەد و ســولەیمان دەســتیان بە ڕشــانەوە کرد و دوور کەوتنەوە، لەگەڵ کاک کەریم قادری و کەریم ئەفسەرداً پەتوومان لا دا، ئای چ دەبینم! دەموچاو هیچی نەمابوو، ئیسکلێتێک بوو پێستێکی چرچولۆچی بەسەردا کرابوو،

کەواوپانتۆڵی ئەفسەریی کاتی خواحافیزیی بەهمەنم ناسییەوە. گوتم کاک کەریم ئەوە بەهمەنە. گوتی چۆن دەزانی؟ گوتم خۆم پشتێندەکە و جامانەکەم بۆ بەست لە کاتی ڕۆیشتنیان بۆ ئاوایی بادام. بەهمەن ئەو ئێوارەیە لای براژنە عەتیفە دەموچاوی لووس لووس کرد و ڕدێنی تاشی. هێندەی بەندی پەنجەیەک ڕیشی هاتبوو. ئاخر حەڤدە ڕۆژ لە شەڕی قوڵقوڵە گوزەرابوو. گوتم تەماشا کەن، چۆن جامانەکەی لە شانی خۆی هاڵاندووە. من ئەو جامانەیە دەناسمەوە تازە بۆی هاتبوو. چووم بۆ ژووری کۆمیتەی ناوچە و هەر سێیانم لە خەو هەستاند، چیم دیبوو و چۆن چووین و چۆن گەڕاینەوە بۆم گێڕانەوە. من لەبەر ڕێسمەی دەرگاکەیان و ئەوانیش لە بن بەتانی بە چاوی نیوەکراوەوە گوێم لێ دەگرن، گوتیان کە وا بێ دڵنیای بەهمەنە و ئاواش کە دەڵێی زۆر شێواو و بێلەزەت بووە. گوتم بەڵێ لەبەر بۆن و ڕوخساری شێواوی تەنیا سولەیمان و کاک کەریمی قادری و مەمەد حەسەنخاڵی، ئەویش لەبەر نەبوونی چراتۆڕ ئاگادار کراونەتەوە و هەموو پێشمەرگە و خەڵک لە خەودان. گوتیان دە باشە بڕۆ بە پەلە بینێژن، زۆر خراپە بۆمان، با خەڵک و پێشمەرگە نەیبینن. گەڕامەوە کاک کەریم گوتی، چت کرد و چیی لێ بکەین؟ مردووشۆر و مەلایەکمان هەبوو لە ناودێ سولەیمان چوو هەردووکیانی هێنا. مردووشۆرەکە و مەلاکە بە سوبحانەڵڵا و ئایەتەلکورسی یەکسەر فەتوایان دا نە دەشۆرێت و نە کفن دەکرێت. بە پەلە مەلا ناردی قەبرێک ئامادە بکرێت. ویستمان هەر لە پەتۆکەیەوە بپێچین و بیخەینە سەر دارەمەیتەکە. گوتم کاک کەریم، عەتیفە سوێندی دام ئاگاداری بکەمەوە. گوتی کوڕە شتی وا چۆن دەکەیت؟ تا عومری هەیە لە بەرچاوانی ون نابێت. دیار بوو بەهمەن لە قوڵقوڵەوە لەگەڵ ئەنوەردا بەرەو ئازاد ڕایان کردووە. لە نیوەی ڕێ لە پشتەوەڕا بەهمەنیان ئەنگاوتووە و بەر شانی کەوتووە. ئەنوەر نەوەستاوە و بەرەو ئاوایی ئازاد هاتووە. بیرم کەوتەوە ئەوکات کە ئەنوەر گەیشتە ناو ئاوایی زۆر نیگەران و پەشۆکاو دیار بوو. لێمان

پرســی کەســی لەگەڵدا نەبوو؟ زۆر بە شــەرم و شــلەژانەوە گوتی نا! بەهمــەن دەکەوێت، کەس ئاوڕی وێ ناداتــەوە، بۆخۆی بە جامانەکەی برینی شــانی دەبەستێت و لە سەر زگ خۆی دەخشێنت، تا دەگاتە ئەو شــوێنەی دۆزیمانەوە. لەوێ لە جووڵە دەکەوێــت و ئیتر نازانین چەند سەعات و چەند ڕۆژ بە برینداری و مردوویی لەم شوێنە دەمێنێتەوە، تا لەسەر قسەی کاکی شوان، من و کەریم چووین بەم وەزعە دۆزیمانەوە. گوتــم مادام ناکرێت براژنە عەتیفە ئــاگادار بکەینەوە با ئەم جامانەیەی لــێ بکەمەوە و بەیانی بیدەمێ بۆ ئەوەی بۆنی پێوە بکا و دڵنیا بێت. بە ئارامی دەستم دایە دەستی بۆ ئەوەی بیجووڵێنم و جامانەکە لە بن شانی دەرکەم. دەستی پێوە هات و هەڵکەندرا. ئیتر لە عاست خۆی دامناوە و هەرچۆنێک بێ جامانەم لە بن دەرکێشــا. بەهمەنمان بەرەو گۆڕســتانی حاجیاڵیکەنــد بــرد و زۆر بــە پەلە بەبێ ئەوەی خەڵک و پێشــمەرگە لە خەو هەســتێنین، لەگەڵ کەریم و ســولەیمان و مەمەد و کاک کەریم و مــەلای ئاوایی و یــەک دوویەکی دیدا بە خاکمان ســپارد، خەریک بوو زەردەی بەیانــی دەردەکەوت کــە ماڵئاواییم لە هاوڕێیەکی کۆنی دیکەم کــرد. ماڵی کاک حەمەدەمین و براژنە عەتیفە لەســەر ڕێی قەبران بوو، لەناکاو عەتیفە دەرکەوت و لە گابۆڕی دا و گوتی بۆ پێت نەگوتم؟ ئیتر هەمووومان بەیەکەوە شینمان گێڕا بۆ بەهمەنی جوان و پاکوخاوێن، کە بە ملیۆن کرمی لە جەستەی خۆیدا پەروەراند بۆ ئەوەی گزنگی ئازادی ببینێــت. جامانەکەی بەهمەنم پێدا بۆ ئەوەی دڵنیا بێت. لە گەڕانەوەماندا بۆ ناو دێ گوتم؛ ئەم بەرپرسانە تەنانەت بەهمەنیان بە شایانی ئەوەش نەزانی سەعاتێک خەوی خۆیانی بۆ دانێن و تا سەرقەبران بێن، هیچیان نەهاتــن، لەگەڵ ئەوەی ئاگادار کرانەوە و دەســتووری خۆیان بوو بەم چەشــنە بە خاکی بســپێرین. ئــەوە ســەرەتاکانی دڕدۆنگبوونم بوو لە وانەی تا دوێنێ بە ڕادەی پەرستن دەمپەرستن و ئامادە بووم خۆم بە ئاو و ئاگردا بدەم لەپێناویاندا.

ڕۆژی شەهیدبوونی بەهمەن وەک سێ هاوڕێکەی دیکەمان، یوسف

و فایەق و عەلی، بە ڕۆژی شــەڕی قولقولە داندراوە و لە خەبەرنامەی کۆمەڵە دانووســراوە بیســتوچواری ڕەزبەری ســاڵی ١٣٦١ی هەتاوی (١٦-١٠-١٩٨٢). ڕاســتە ئەم سێیە لەم ڕۆژەدا شەهید بوون و بە خاک ســپێردران. بەهمەن بە دڵنیاییەوە لــەم ڕۆژەدا بریندار بووە، بەس من هیــچ دڵنیا نیم ڕۆژێک یان دوو یان ســێ یان... بەهمەن بە برینداری و بێ تیمار و بێکەس لەناو ئەو شێوەردەدا لە گیانەڵادا بووە و چۆنچۆنی گیانی سپاردووە بە خاکی پیرۆزی کوردستان، لە کەس ڕوون نییە؟!

٣٨

تێکچوونی شیرازەی کولتووری و فەرهەنگیی کۆمەڵە

دوای شەڕی کارەساتباری قوڵقوڵە و ئەم شکستە گەورەیە بۆ ناوچەی مەهاباد و نەچوونی کەس بۆ ژێر باری ئەم فەزیحەتە و لێنەپرسینەوە لە بەرپرسانی ناوچە و خۆدەربازکردنیان لە بەرپرسیارەتییان لە گیانی رۆڵەی خەڵک، ئیتر ئەو هەژموونی و حورمەتەی جاران بۆ ئەندام و بەرپرسانی کۆمەڵە دامان دەنا، لە لای زۆرێک لە ئێمە نەما. لە سایەی گۆڕینی کۆمیتەی ناوچە و هێنانەپێشی کۆمەڵێک خەڵکی نەشیاو و خۆمژوولکەر بە قسەی پڕوپووچ و بێئەساسی «بینشی نوێ» و پۆپۆلیزم لەناو پێشمەرگەی سادە، کە ئامانجی زۆربەیان، لە هاتنیان بۆ شاخ تەنیا حەزکردن بە پێشمەرگایەتی و ڕزگاری کوردستان و شەڕ لەگەڵ پاسداری داگیرکەردا بوو، شیرازەی کولتوور و فەرهەنگ و بوێریی تایبەت بە پێشمەرگەی کۆمەڵە، لێک هەڵدەوەشا و جێی خۆی دەدا بە هەلپەرستی، بێبایەخکردن و بە سووک چاولێکردنی قەرە و جوتیار و دەرکەوتنی حەزە شەیتانی و دوور لە ئەخلاقی سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان. خەڵکی نەشیاو و ترسنۆک، لەژێر ناو و بیانووی تێگەیشتنیان بۆ «بینشی نوێ» و تیۆرییەکانی مەنسوور حیکمەت، هاتنە پێش. دەیانگوت، ئەوانە توانیویانە ئاڵوگۆڕی فیکری بەسەر خۆیاندا بێنن. ئامادەن بۆ بەرپاکردنی شۆڕشی کرێکاری و بەدەستەوەگرتنی جڵەوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، توانیویانە پۆپۆلیزم لە گۆڕ بنێن. زۆربەی ئەوانە نە کادری کۆن و خاوەن خیبرە بوون و نە لەناو خەڵک و پێشمەرگەدا ناسراو و شوێندانەر بوون، نە کارنامەیەکی ئەوتۆشیان هەبوو لە خەباتی ناو کۆمەڵەدا، بەس ئەوەی کە کورد دەڵێ: «هەزار قەزوان بخۆیت بە گوێزێک دەتگرمەوە»، پڕ بە پێستی ئەو تاقمە تازەیەی

«بینشی نوێ» بوو. زۆربەمان لە پێشمەرگە هەرە سەرەتاییەکان بووین و لــە زەمانــی جەمعییەتەکانەوە خزمەتی کۆمەڵەمــان دەکرد، بە دەیان ئەرکی مەترســیدار و تاقەتپڕووکێنەرمان پێ ســپێردرابوو. سەربازێکی بە مانای تەواوی وشــە دەروێش و گیانلەسەردەست بووین، بۆ هەموو ئەرکێــک لــە هــەر کات و شــوێنێکدا، هەرگیز بۆ هیــچ ئەمرێک «نا» لە قامووسماندا نەبوو. بە دەیانی وەک کەمال، یونس، بەهمەن، سولەیمان، ئاکام، ڕەحیم و... ئەوپەڕی بەرئەندام یان هەوادار و پێشمەرگەی سادە بوون. کەچی یەک لەولاوە دەهات و دوو کتێبی لینین و چەند نامیلکەی لــە بنباخەڵــی دەنا و زوو زوو باســی لــە پێویســتیی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیســتی ئێران و بلیمەتایەتیی مەنســوور حیکمــەت دەکرد و ناوی خۆی دەنا کادری «بینشــی نوێ» و یەکســەر زۆر بە شەقاوەیی داوای ئەندامبوونی دەکرد و زۆر بە توندی پێی دادەگرت کە شیاوی ئەندامبوونە و دەشیانکرد بە ئەندام. ئەو شتەی کە ئێمە هەرگیز تەنانەت لە ڕوومان هەڵنەدەهات بەرگری لە مافی خۆمان بکەین، یان داوای بکەین. ئەوانەیان ئامــادە دەکــرد وەک کۆیلە، ئەوانەی هەمیشــە ڕوویان لە دەســەڵاتە و چاویان لە دەســتی بەرپرس و ســکرتێرە، بۆ دەســتبەرزکردنەوە لەناو کۆنگــرەکان. ئەوانــە ئامادە دەکران بــۆ ئەندامێتیی کۆنگــرە و ژمارەی زۆر بــۆ مەشــرووعییەتدان بە ویســت و بەرنامەکانــی جەماعەتێک لە سەرکردایەتی و خێڵی کاکە مەنسوور حیکمەت، بۆ کۆنگرەی سێهەم کە پێشــەکیی دایاننابوو، دامەزراندنی کۆنگرەی حیزبی کۆمۆنیســت دەبێت بە دەنگێکی زۆری ئەندامانی کۆنگرەی کۆمەڵە، بێتە بڕیاردان. ئەو پلانە شــوومە بــۆ لەناوچوونی کۆمەڵە هەر ئەوێ ســاڵێ لە بەردەســووری سەردەشــت و کۆنگرەی ســێ دارێژرا و بەردی بناغەکانی بە دەســتی خەڵکی وەک عەبدوڵڵا موهتەدی و مەنســوور و جەماعەتەکەی تارانێ، هاوڕێ لەگەڵ کۆمەڵێک حەڵقە بەگوێی خۆوێناکەری بێ ئەساسی خۆ بە کۆمۆنیســتزان و لایەنگری «بینشــی نوێ»، بە زاهیر و لە بنەڕەتەوەش هیچنەزان و بێسەواد داندرا.

بە گشتی دوای کۆنگرەی دوو، بە ماوەیەک و ئاڵوگۆڕیی بێ بەرنامە و پلان لە ناوچەی مەهاباد و هێنانی خەڵکی وەک موحسین بۆ بەرپرسی یەکەم و سەید خالید دووهەم، ڕۆژ لەدوای ڕۆژ ناوچەی زیندوو و چالاکیی کۆمەڵە لە مەهاباد بەرەو نوشستی و لاوازی دەڕۆیشت، خەڵکی نەشیاو و هیچلەباراندانەبوو جێی خەڵکانی چالاک و موخلیس و خاوەن ناوچەکەیان دەگرتەوە. ڕاستە لەو ماوەیەدا پاسدار زۆر دڕ بووبوون و شەڕی مان و نەمانیان دەکرد و پلانی تۆکمە و گرچوبڕیان دادەڕشت، بەڵام ئێمەش بە پێچەوانەوە خەریکی نیفاق و خۆخۆری و دانانی خەڵکانی نەشیاو بووین بۆ کاری گەورە و ئیدارەی ناوچەکە. یەکەم کارەساتیان لە ناردنەوەی ئەم دەستە لاوازە بوو بۆ شارویران و سێ قارەمان و کادری بەئەزموون و چەند بریندار و چەند شەهیدی دواتری لێ کەوتەوە. شەڕێکی خوێناوی و ماڵوێرانکەری ناوخۆ لەگەڵ حیزبی دیموکراتدا. ئەوجار شەڕی قەلیانتاغ، شەڕێکی بێبەرنامە و لەدەستدانی پێنج لە باشترین پێشمەرگەکان و برینداریی چەند کەس بەبێ دەسکەوت، شەڕی بادام و قوڵقوڵە و کارەساتی گەورە، دەیان عەمەلیاتی ناسەرکەوتووی وەک چوونەسەر حەیدەرئابادی گۆمی ورمێ و هێنانەخواری ئیعتباری پێشمەرگەی کۆمەڵە و نەچوونەوەمان بۆ ناوچەیەکی وەک شارویران، ئەمانە و زۆری دی کە بەداخەوە خەبەرنامەکانی کۆمەڵەم لە بەردەستدا نین تا زۆرتری بنووسم. لە کارنامەی سازماندهی تازەی تەنیا چەند مانگەی ناوچەی مەهاباددا بوون، بە ڕابەریی ئەندامی سەرکردایەتیی کۆمەڵە، موحسین ڕەحیمی و سەید خالید سیادەت.

پلانی شکستخواردوو

دوو نموونەم هەیە لە پلاندانان و کردنی سەید ڕەحمان بە فەرماندەی نیزامیی شەڕی گەورە، گوتیان لەگەڵ ڕێکخراوی شاردا قسەمان کردووە و پلانمان دارشتووە لە ناوجەرگەی شاری مەهاباد

بۆ شــەڕێکی گەورە. قەرار بوو دوو پەل بە فەرماندەیی سەید ڕەحمان کــە هیچــی لە بارەی شــار و گەڕەکەکانی مەهاباد نەدەزانی، بە شــەو خــۆ بــە شــاردا بدەیــن و خۆ قایــم بکەین تا ســبەی بەیانی ســەعات دە، ئەوجــار تەقە دەســت پێ بکەین تــا درەنگانی ئێــوارە و تاریکایی. زیاتر لە شەســت پێشــمەرگە گەیشتینە شــار، ئامادەکارییەکی ئەوتۆی تۆکمە لەگەڵ ڕێکخراوی شــاردا وەک ئەوەی جاران خۆمان دەمانکرد، نەکرابوو. دەستەکەی ئێمە کە من و کەمال بووین و دەبوو فەرماندەی عەمەلیاتیش لەگەڵ ئێمەدا بێت، یەک لە کوڕەکانی شــار هات و پێشمان کەوت بۆ نیشــاندانی حەشــارگەکەمان. لە دوو شــوێن لە پەڕینەوە لە لای بــازاڕی مەنگــوڕان بۆ بــەری گەڕەکی ڕزگەیان تەقەمــان لێ کرا و زانییــان پێشــمەرگەین. لەگەڵ کەمالدا گوتمان، ســەید ڕەحمان ئەوە کەشف بووین، با بگەڕێینەوە و خەریکە شەو زۆر درەنگ دەبێت. گوتی نەخێر ئێوە دەتانەوێت من سەرکەوتوو نەبم و موحسین و سەید خالید بڵێن من شــیاوی هیچ نیم. کاکە مەســەلە ئەوە نییە، گیانی زیاتر لە سی چل پێشــمەرگە دەگۆڕێدایە، ئێمە دەبێت شەڕێک بکەین لە سەرکەوتنی دڵنیا بین. لەناو کۆڵانی ماڵی خۆمان دەســت کرا بە باس و موناقشــەی ســەید ڕەحمان و من و کەمال. ســەید هەڕەی لە بڕەی نەدەکردەوە و هەر دەپاڕاوە لە من و کەمال یارمەتیی بدەین بۆ ئەوەی شــەرمەزاری لای ســەید خالید و موحسین نەبێت. شــارەزا پێشمان کەوت تا کەلاوە کۆنــە ڕووخاوەکەی ڕێک ماڵی خۆمان. گوتم کاکە ئەوە ماڵی ئێمەیە و ئێرە بۆ خۆحەشاردان نابێت و لە هەموو لایەکەوە ڕووخاوە و هەموو کــۆڵان و جیرانــەکان دەناســم و دڵنیام هەر زوو کەشــف دەبین و لە چەند لاوە ئەم کۆڵانە ئاوەڵایە و پاســدار و ئەرتەش زۆر زوو دەتوانن گەمارۆمــان بدەن. کەمال زۆری پێ داگرت لەســەر بۆچوونەکانی من. ســەید ڕەحمان هەر ئینکار بوو و زۆریش دەترســا لەوەی بگەڕێینەوە. چەند ماڵی دیمان هەر لە دەوروبەری ماڵی خۆمان کرد، هیچیان شــیاو نەبوون، ســەید ڕەحمان بڕیاری پێ نەدەدرا و خەریک بوو ڕۆژ خۆی

دەرخاتەوە، ئێمە هێشتا پەنامان نەگرتبوو، سەرەنجام بە پێداگریی من و کەمال دەوری سەعات پێنجی بەیانی قەناعەتی هێنا بڕۆینەوە و بۆ کاتێکی تر و بە هاوکاریی تەواو لەگەڵ ڕێکخراوی شاردا ئەم عەمەلیاتە بکەین. زۆر شپرزە و بە بەرچاوی پاسدار و پایگاکانیان بە هەڵەداوان لە شار چووینەوە دەر. قەرار بوو ئێمە شەڕەکە بکەین و مەرکەزی فەرماندەیی گەڕەکی ئێمە بوو، کە وەک بەری دەستم تەنانەت ناومالّی جیرانەکانیشم دەزانی. حەشارگە ڕێک مالّی ئێمە بوو، کەچی بە هۆی نیفاقەوە هیچیان لا باس نەکردبووین، ئێمەیان بە خۆیی نەدەزانی، یان ئەوەی سەید ڕەحمان کرابوو بە فەرماندە، بە دڵنیاییەوە بۆ مەبەست و شکانی ئێمە کرابوو. بۆیە لەگەڵ کەمالدا ساغ بووین ئەو شەڕە نەکەین و گیانی دەیان پێشمەرگەمان پاراست، کە زۆر ئاشکرا بوو ئەو شوێنەی هەڵیان بژاردبوو زۆر بە ئاسانی گەمارۆ دەدراین.

دوو، گوتیان دەبێت بچن بۆ حەیدەرئابادی گۆلی ورمێ، پاسگایەکی لێیە لەسەر ئاوەکە و زۆر بە ئاسانی دەگیرێت. دیسان فەرماندە کرا بە سەید ڕەحمان و وا بزانم سەید خالیدیش هەر هاتبوو، دوو دەستەی بیست کەسی یەک بۆ دەوری پاسگا و گەمارۆدانی بە فەرماندەیی کەمال و ئەوی دی لە پێشتر بۆ لای ڕەزاییە و پێشی گوندی شیرین‌بلاغ وەک قەڵغان، لە ئەگەری هاتنەپێشی هێزی کۆمەکی، کە من چووم. فەرماندەکان کە سەید ڕەحمان و سەید خالید بوون، لە گوندی تالاوەوە کە چەند کیلۆمەتر دوورتر بوو لە شوێنی چالاکیکە، لەناو ئەو لۆرییەی پێی چووبووین، مانەوە بۆ فەرماندەیی کردن. دابەزیین، بە ڕێگەیەکی دووری یەک دوو سەعاتیدا بەناو شێوەردا و بە پێیان خۆمان لە پاسگا نزیک کردەوە، دوو هۆکیتۆکییان دا بە من و کەمال و یەکیش بە فەرماندەکان بوو، هەر کە مەودایەک دوور کەوتینەوە کاریان نەکرد و پەیوەندیمان بە فەرماندەی عەمەلیاتەوە نەما. هەموو دەوروبەرمان دێهاتی ئازەری و شیعە بوون. پاسگامان لێ دەرکەوت، دەستەی کەمال بەرەو پاسگا و ئێمەش ڕوو بە ڕەزاییە و تەنیشت گوندی شیرین‌بلاغ

ســـەنگەرمان گرت، هیچ پەیوەندیم نەما نە لەگەڵ فەرماندە و نە لەگەڵ کەمالدا، بەس لە دوورەوە لە تاریکیی شەودا شوێنی کەمال و پاسگامان دەدیــت. قەرار و پلان ئەوە بوو دەســـتەکەی کەمال یەک دوو بازووکا بـــە پاســـگاوە بنێــت و تەقــە بکەن و بچنە نـــاو ژووری پاســـگا و چیی تێدا بوو بە دەســـکەوت بیهێنن. لەناکاو شـــۆق و گرمەی بازووکا بەرز بووەوە، کەس نەیزانی مووشـــەکی بازووکا بۆ کوێ چوو. کەمێکی پێ چـــوو لە پاســـگاوە دەســـت کرا بە تەقــە و هاوەنهاویشـــتن. ئەوجار بە دەیـــان ژن و منـــداڵ و پیـــاو بە پـــاچ و خاکەناز و تەور و داســـەوە بە اللەاکبـــر و جنێـــودان لە گوندی شـــیرینبڵاغەوە بەرەو ئێمـــە هاتن، کە فریای پاســـگا بکەون، لێمان نزیک بوونەوە، کە سەیرم کرد هەموو ژن و منداڵـــن، تەقەمـــان لێیان نەکـــرد و بە هەڵاتن بەناو شـــێوەردا خۆمان گەیاندە شوێنی دەستەکەی کەمال، بۆ ئەوەی بڕیار بدەین تەقە لەم ژن و منداڵانـــە بکەین یان چی بکەین؟ ئایا پاســـگا گیـــراوە؟! لەگەڵ هەموو پێشـــمەرگەکاندا گەیشـــتینە شـــوێنی کەمال، کەچی کەس دیار نەمابوو. هۆکـــی تۆکـــی وزەی لێـــوە نەدەهات، ڕوومان کردە تـــاڵاو بە ناو کێڵگە و شـــێوەردا و قەراغ جـــادەی ڕەزاییە بۆ مەهاباد، لـــە دوورەوە دیمان کەمال و پێشمەرگەکان لە پێشمانەوە دەڕۆن، خۆمان گەیاندەوە ئەوان. کەمـــال بریندار بوو، لە کۆڵیـــان کردبوو. فەرمانی پاشەکشـــەی دابوو. ڕەحیم ویســـتبووی بازووکاکە بە پاسگاوە بنێت و هەر چرکاندبووی و دەرنەچووبوو. چەغماخی بازووکا کارەبایی بوو، ڕێک وەک چەخماخی چەرخ (فەندەک) وا بوو، زۆر جاران گیریان دەکرد، کەمال چووبوو بە دەســـت لە پشتەوەڕا بیجووڵێنێت و تەزووی کارەبا لە نێوان مووشەک و چەخماخدا پەیدا بێ. هەر کەمال لە پشـــتەوەڕا لە ســـەر شانی ڕەحیم دەست لە بنی موشەک دەدا، یەکسەر دەتەقێ و ئاگری موشەک دەستی کەمال بریندار و ســـەقەت دەکا، ئیتر پلانەکە ئاشـــکرا دەبێت و ئێمەش تووشـــی هێرشـــی ژنـــان و منداڵەورکەی گوندی شـــیرینبلاغ بووین و بە لەدەســـتدانی دەســـتێکی کەمال، پاشەکشـــەمان لێ کرد. بە شـــڕی و

ماندوویی و برینداریێکەوە گەیشتینەوە لای گوندی گۆلێ و لۆری هات و هەمووومان چووینەوە مەقەڕی حاجیاڵیکەند. بەداخەوە کەمال دەستێکی سەقەت بوو، هەر نەمانزانی حیکمەتی عەمەلیاتێکی وا بەبێ لێکدانەوەی سیاسی و نیزامی لە ناو دڵی دێهاتی ئاژەری چ بوو؟ بۆ یەکبەدوایەکدا ناوچەی مەهاباد لەژێر دەستی ئەم بەرپرسانە ئاوای لێ بەسەر دێ و هەر دەڵێی هەموو بڕیاریان دابوو، تا دەکرێت بە کوشتمان بدەن و شکۆ و حورمەتی پێشمەرگانەمان لە ناوچەی مەهابادا بشکێنن؟!

کاتبەسەربردن

زۆربەی کوڕە بەئەزموون و کۆنەکانی ناوچە بەبێ ئیش و کارێکی جیددی، وەک جاران هەڵسوڕاو نەبوون و زۆرتر لە خۆخافڵاندن و کاتبەسەربردندا بووین، چەند کەسی دیکە لە سنە و ڕەبەت و سەردەشتەوە هاتبوونە ناوچەی مەهاباد و کاربەدەست بوون. ماوەیەک بوو سیامەند کاری نەدەکرد و نەدەچووە ژێر باری ئەوامر و فەرمانی سەید خالید و موحسین، ڕەحیم بابەتاهیری کەوتبووە داوی دڵداری و لە ئامادەکردنی ژنهێناندا بوو، کەمال تەواو خەمۆک و گۆشەگیر بووبوو، کەریم زۆری گوێ نەدەدایە و دەیگوت بیگوزەرێنن باشترە، پیرەهەڵۆ بێدەنگ بوو زۆرتر لە ئەسلەحەخانە خۆی سەرگەرم دەکرد، زۆربەمان بە کاری لاوەکییەوە خۆمان دەخافڵاند. لەگەڵ سیامەند و کەریم ئەفسەر و ڕەحیم، گوتمان با دوور بکەوینەوە و داوای ئیجازە و مەرەخەسیمان کرد بچین بۆ لای میراوا و ناوچەی سەردەشت و سەرێک لە هاوڕێیانی یەکێتی لە ناوزەنگیش بدەین. کۆمیتەی ناوچە قبووڵی نەکرد و گوتیان ئێوە دەتانەوێ ناوچە تێک بدەن و شکستی پێ بێنن، یەک دوو ڕۆژ کێشە و گفتوگۆ کرا لەسەر چوونمان بۆ ئیجازە و چەند ڕۆژێک حەسانەوە، بانگیان کردم و گوتیان خولێکی پەروەردەی پێشمەرگەی تازە دەبێ بکەینەوە و تۆ بەرپرسی ئەم خولە دەبیت و هەر ئێستا بڕۆ بۆ قزڵجە و هەموو ئەو کەسانەش کە

هاتوون بۆ پێشــمەرگایەتی بیانبە و دەست پێ بکەن، دەبێت زوو تەواو بێت و پێشــمەرگەمان کەمە، خێرا ئامادەیان بکە. دیار بوو مەبەســتیان دووبەرەکــی بوو لە نێوان ئێمە و دابەشــکردنمان، کە بەیەکەوە نەچین بۆ ئەم ســەفەرە. گوتم باشە و بە کوڕەکانم گوت من نایەم و ڕێکەوتم بۆ قزڵجە بە حەقدە کەســەوە کە هاتبوون ببن بە پێشــمەرگەی کۆمەڵە. کوڕەکان زۆریان ســەرکۆنە کــردم کە لەگەڵیاندا ناچــم. ئەوان جوابی کۆمیتــە ناوچەیــان نەداوە و ڕۆیشــتن بــەرەو میراوای سەردەشــت، منیش چوومە قزڵجە و دەســتم کرد بــە ئامادەکردنی ئەم کوڕە تازە و مێرمنداڵانە بۆ پێشمەرگایەتی. کوڕێکی عەجەمی مەراغەیان ناردبوو کە هــەواداری کۆمەڵەیە و دەبێتە پێشــمەرگە، زۆر جــوان و بەخۆوە بوو. سەرم سووڕ ما، غەیرە کورد کەم دەهات بۆ پێشمەرگایەتی، گەر هاتبا حەتمەن ڕۆشــنبیر و چەپ و سیاســی بوون، چەند دانەیەکمان هەر لە زووەوە هەبوو هەموویان کوڕی باش و کۆنە سیاســیی زەمانی شــا و چــەپ بوون. لە کۆمیتە ناوچەم پرســپارد ئەوە چییــە و کێیە؟! گوتیان ڕێکخســتنی خۆمانە و ڕێکخراوی شــار دەیناسن و نیگەران مەبە، تاقی کراوەتەوە، ئاشــکرا بووە و ناردوویانەتە دەرێ. کە گوتیان ڕێکخستنی نهێنــی شــار بووە، هیچم بــۆ نەگوترا. خولی ڕاهێنان دەســتی پێ کرد، بەیانیــان زوو هەڵدەســتاین و ڕوومــان لە شــاخ و کێــوی دەوروبەر دەکــرد و ڕۆیشــتنی پێشــمەرگانە و ڕاهێنانمــان دەکرد، ئــەم کوڕە لە هەموومــان ئازاتر و گورجوگۆڵتر بــوو، دوای نیوەڕۆیان لە ژوورەوە وانــەی چەکەکانمــان هەبــوو، هەڵماندەوەشــاندن و فێــری کردنەوە و بەســتنەوەیان دەبوون، دەمانچە، ژ٣، برنەو، کلاشــینکۆف، ئارپیجی و هەمــوو ئەو چەکانەی هەمــان بوون. کوڕە عەجــەم، زۆر باش بوو لە وانەی چەکەکان، ئێواران باســی مارکســیەت و کۆمۆنیســت و کلاسی سیاســیمان هەبــوو، هەرەی لە بــرەی نەدەکردەوە. لێم دەپرســی لەم بــوارەدا هــەر هیچی نەدەزانی و هیچ ئاگاداری مێژووی شۆڕشــەکانی دنیا و سەرکردەکانی چەپ نەبوو. گومانم هەر دەهات و زیادی دەکرد.

محەمەد لە مەراغەوە بۆ دەبێتە پێشمەرگە لە کوردستان و بۆ کۆمەڵە؟!
جارێک چوومەوە حاجیاڵیکەند بۆ هێنانی کەلوپەلی مەقەڕ، بە سەید ڕەحمانم گوت کاکە با لێکۆڵینەوە بکەین. گوتی تۆ کاری خۆت بکە ئەمە ناسراوە و تەشکیلات ناردوویەتی. بەیانییەکی زوو هاتمە دەر لە مەقەڕ، لەبەر ماڵانی دێ جێخوون هەبوو، کڵۆشی لێ نەمابوو، گۆڕەپانێکی پاک و خاوێن بوو، دیم محەمەد بە جلێکی وەرزشی ڕیازە دەکات، لە دوورەوە زۆری تێفکریم، هەموو جووڵەکانی وەستایانە و لێزانانە بوو، شەڵواری وەرزیشییەکەی ئەرتەشی بوو، ئێمەش جلی ژێرەوەمان بۆ دەهات سپی بوون و لە زستاندا لە بنەوە لەبەر سەرما لە بەرمان دەکرد. هەرچی پرسیم کەس لەم ڕەنگەی نەبوو، لێی نزیک بوومەوە، لەو ژێرجلانە بوو ئەرتەش بەکاری دێنا. هیچم نەگوت، نامەیەکم بۆ موحسین نووسی و گوتم، من دڵنیام محەمەد ساغڵەم نییە و ئەو ماستە مووی تێدایە، ئەم کوڕە بەم کارنامەیە کە زۆر ئازایە لە مەشقی نیزامی و تفەنگ، زۆر کڵۆڵە لە وانەی چەپ و سیاسی، بۆ لە مەراغەوە هاتووە بۆ پێشمەرگایەتی؟! هەمان وەڵامی دامەوە کە سەید ڕەحمان گوتی تۆ عەلاقەت نەبێت و کاری خۆت بکە. ئەتواری محەمەد وای لێ کردم لەبەر گیانی خۆم و ئەم کوڕانەی هاتبوون بۆ پێشمەرگایەتی ساتێک بە ئاسوودەیی و دڵنیایی ئیستراحەت نەکەم و هەمیشە نیگەران بووم لە ڕوودانی کارەساتێک. زۆربەی شەوان، کە هەوای پاییزێکی خۆش بوو، دەچوومە سەربانی مەقەڕ و لەسەر سینگ درێژ دەبووم، بێ ئەوەی کەس بزانێت چاودێریی مەقەڕ و محەمەدم دەکرد. ڕۆژەکان تێپەڕ دەبوون و دەورەکەمان تەواو بوو. بۆ هەموویان لاپەڕەیەکی کارنامەم دروست کردبوو، ناردم بۆ کۆمیتە ناوچە. محەمەد لە هەموو وانە نیزامییەکان زۆر لە خۆشم و لە هەموویان باشتر بوو. ڕادەی وانە سیاسییەکانی هەر ئەوەندە بوو کە پاسدارێکی سەر جادە و لاتولووت هەیبوو. ناردیان گوتیان، کاک ناسر ڕەزازی دێت و پێشمەرگەکان چەکیان پێ دەدەین و جێژن دەگرین بۆ تەواوبوونی خولەکە. هەموو

هاتینــەوە بۆ حاجیاڵیکەند و دانە دانە بە ســرووودە خۆشــەکانی ناســر چەکمان دەدانە دەســت و شەرەفی پێشــمەرگایەتیمان پێ دەبەخشین، ســەرەی محەمەد هــات، بە پێچەوانەی ئەوانی دیکەوە، کە دروشــمیان دەدا؛ گیــان بەخــت دەکەیــن لە ڕێی سۆســیالیزم و کۆمەڵــەدا، ئەو بە بێدەنگی وەریگرت و کشاوە دواوە.

دیســـان زۆرم حەول دا نەیخەنە نــاو مەفرەزە و با ماوەیەک لەژێر چاودێریدا بێت. لە ڕقی من دایانە دەســـتەی زگدڕاو، کە شــوێنکی هەرە حەساسی نێوان ئێمە و حکومەت بوو.

٣٩

هیچنەزان کرانە بەرپرس

کورەکانـــی چووبـــوون بـــۆ ئیســـتراحەت و ناوچـــەی سەردەشـــت، گەڕابوونـــەوە و هـــەر بێئیش بوون. لە هاتنەوەیان بۆ ناوچەی ســـابڵاغ لە دەوروبەری بنکەکانی ناوەندی لە کۆمیسیۆنی پەروەردە و نووسین و دارشـــتنی کتێبی منداڵانی مەدرەســـە، کاک کەریم دانشیاریان دیبوو، تێروتەســـەل باســـی ناوچـــە و وەزعـــی کۆمیتە ناوچـــە و خۆمانیان بۆ کردبوو.

کاک کەریم لە سابڵاغ مامۆستای دواناوەندی بوو، پیاوێکی خۆشنێو و بەحورمەت و زۆر ناسراو بوو لە ناو خەڵک و تەلەبەکان، هەموویان بە کچ و کورەوە ســـوێندیان بە ســـەری دەخوارد و لای ورد و درشت ڕێـــزی زۆر تایبەتـــی هەبوو. مامۆســـتایەکی هەرە چالاکی ســـەردەمی شۆڕش و تەزاهوراتەکان بوو. دۆست و یاریدەدەری یەکێتیی نیشتمانی و پێشـــمەرگە و شۆڕشـــی نوێی باشـــوور بوو. دواتر زۆری یارمەتیی مامۆستا شێخ عیزەدین و دەفتەرەکەی کرد. لە دەستپێکی پێشمەرگایەتی هاتـــەدەر و نوێنەری مامۆســـتا بوو لە دەســـتەی نوێنەرایەتیی وتوویژ لەگەڵ حکومەتدا. پێشـــتر لە ســـاڵانی چلەکانی هەتاوی و شەســـتەکانی زاییـنیـــدا ئەندامـــی دێموکرات و دۆســـتی نزیکی کاک عـــەولای موعینی و شۆڕشـــەکەیان بـــووە. دوای شۆڕشـــی گەلانی ئێـــران لەگەڵ ئەوەی چەنـــد جـــار لێیان گێـــڕاوە و بانگیان کـــرد بۆ کارکردن، هیچ موشـــتاق نەبـــوو لەگەڵ حیزبـــی دێموکراتـــدا کار بکات. زۆرتر خـــۆی لە بەرەی چـــەپ و عەدالەتی کۆمەڵایەتی و بـــەرەی نوێخوازدا دەدیت، هەر لەبەر ئەم بیروباوەڕ و سەرنجانەشـــی، بە هـــۆی نابەدڵبوونی ئەو خەڵکانەی دەوروپشـــتی مامۆستا، دەســـتی لێ هەڵگرتن و بوو بە پێشمەرگەیەکی

زۆر متەوازعــی بێدەعێی کۆمەڵە. هەموو ئێمە و خەڵک زۆر لەوە زیاتر دەمانڕوانییــە کاک کەریــم و پێمــان وا بوو یەکســـەر دەیبەنە ناوەندی و بــە دڵ و گیــان بەخێرهاتنی دەکــەن. کاک کەریم چ لــە باری فکر و چ لــە بــاری تواناوە زۆر لەوانە زیاتر بوو، کە بەرپرســـمان بوون. ئەو زۆر بە باشــی دەیتوانی بەرپرســی ناوچەیەکی وەک مەهاباد بێت، یان مەکتەبــی سیاســیی کۆمەڵــە بێت، بەڵام زۆر ئاســـتەم بــوو لە دیواری بنەماڵەی بچووکی ڕێبەرانی کۆمەڵە سەربکەوێت و ڕێی پێ بدەن بچێتە ناو بازنەی زۆر بچووک و تەنگ و داخراوی مەحفەلی ســـەرکردایەتی. ئێســـتاش دوای چل ســـاڵان باوەڕ ناکــەم کەســێکمان بووبێت لە کاک کەریم بەتواناتر و باشــتر و باسەوادتر، کە دەیتوانی ناوچەیەکی ئاڵۆز و فەرهەنگی جیا و پڕ لە کێشە لەگەڵ حیزبی دێموکراتدا، بەڕێوە بەرێت و بە دەیان جار زیاتر خەڵک و پێشــمەرگەی بۆ لای کۆمەڵە ڕاکێشـــابا. کۆمەڵــە ئەم بەهــرە گەورەیەی بە کاری لاوەکییــەوە خەریک کردبوو، لــە ســـەتدا دەی تواناکانی بــەکار نەهێنا و تەنانەت خەڵکی بێســـەواد و هیچنەزانــی کردبــووە بەرپــرس و مەســئوولی ئــەم پیــاوە بەتوانا و خۆشەویستەی ناوخەڵک!

پینەیەک بە جەستەی کۆمەڵەوە

بــە گشــتی ســـەرکردایەتیی ئەوکاتــی کۆمەڵە، ناوچــەی مەهاباد و کەســـایەتییەکانی پەیوەســـت بە کۆمەڵە، لە سەردەمی شۆڕش و دوای شۆڕشــدا بە خۆیــی نەدەزانــی و زۆری متمانــە پێیان نەبــوو، ڕەنگە هۆکارێکــی پێشــیینەی دێموکراتبــوون هــەر لــە ســـەردەمی کۆمار و سەردەمی کاک ســـولەیمان موعینی و شۆڕشەکەیان بووبێ، یان ترس لــە هەژموونــی تاکەکانی ئەم دەڤــەرە بووبێت، کە زیاتــر لە کوورەی ناســـیۆنالیزمی کوردی بە واتایەکــی دی کوردایەتیدا لەچاو ناوچەکانی خــوارووی کوردســـتان قــاڵ بووبێتن. کۆمەڵــە باش دەیزانــی ئەوەی کۆمەڵــەی لــە هێزگەلی دیکەی چــەپ، جیا کردەوە هەر لە ســـەرەتای

شۆڕشــی بەرگری لە ڕۆژهەڵاتی کوردســتان، دەســت بۆ چەک بردن و خەباتــی کوردایەتــی بــوو. لەوەشــدا نوخبە و ڕۆشــنبیری کوردی ســابڵاغ، پێشــینە و مێژوویەکی پڕ لە حەماس و هەژموونیان لەپشــت ســەر هەبوو. ئەم ترســە بــە تایبــەت لای نوخبەی کۆمەڵە لە ســنە و بــۆکان هەمیشــە مۆتەکەیەک بوو مەبادا مەهابادییەکان بێن و دەســت بەســەر کۆمەڵەدا بگرن. بۆیە بە درێژایی ئەم ســاڵانە خەڵکی شــیاو و بەفەرهەنگ و سیاسییان وەلا دەنا و لەجیاتیان خەڵکی نەشیاو و گوندی و بێســەوادیان دێنا لە لادێکانی ناوچەی سابڵاغ، یان شارەکانی دیکەی کوردســتان و دەیانکردنە بەرپرسی دەیان خەڵکی زانکۆدیدە و خاوەن کەســایەتی و خۆشەویستی شــارەکە. ئێستا کە دوای ئەو هەموو ساڵە بیر دەکەمەوە لە دەســتپێکی شۆڕشــدا، مەسئوولی دەیانی وەک خەلیل بللووریان، حوســێن ســوهەیلی، کەریم دانشــیار، ســولەیمان بلوری، کەمال وەلیانــی، ڕەحمان زاهیدی، ســولەیمان ڕەحیمی، ڕەحیم قادری و زۆری تری شــەهید و زیندوو، خەڵکانی وەک ســەید، سەید ڕەحمان و ڕزگار بــوون، کە بــە زەحمەت دەیانتوانی تەنانــەت ناوی خۆیان بە فارســییش بە دروســتی بنووســن، یان خەڵکی وەک موحسین و سەید خالید کە هەر دەتگوت بە تەواوی و بە ئانقەســت بۆ ئەوە نێردرابوون ناوچەکە هەڵبوەشــێننەوە، گومانم نامێنێت کە زۆربەی ســەرکردایەتیی کۆمەڵــە، بە تایبەت موهتــەدی و ئیلخانیزادەکانی بۆکان وەک پینەیەکی موزاحیمی پێوەنووسراو بەسەر جەستەی کۆمەڵەدا دەیانڕوانییە نوخبە و ڕۆشنبیرە سابڵاغییەکانی ناو کۆمەڵە!

لە حەسرەت جەهلی کۆمەڵە

بیرمە باوکی ســێ کوڕی پێشــمەرگە، کاک تاهیر مــەلازادەگان کە هەموویانــی لە تاران گــەورە کردبوو، خۆی فەرهەنگــی بوو، کوڕێکی پزیشــک و ئــەوی دی ئەندازیــار و ئــەوەی دیکەی دانشــجوو بوو، لە هیندستانەوە گەڕابووەوە بۆ پێشمەرگایەتی و لە شەڕی قوڵقوڵە شەهید

بوو، هاتبوو بە ماڵ و منداڵەوە بۆ سەردانی کوڕەکانی لە حاجیاڵیکەند، لــە بن دارەکەی حەوشــەی مەقەڕ دانیشــتبووین، لەســەریەک پیشــی دەخواردەوە و کوڕەکانی خۆی و ئێمەی پێ شێت و بە بێعەقڵ دەزانی و بۆی نەدەچووەوە ســەریەک، ئاخر چۆن دەبێت محەمەدی دوکتۆر و حەمەدەمینی موهەندیس و بەهمەنی کوڕی، ژێردەســتی کەسێکی وەک ســەید ڕەحمان یان ڕزگار و ســەید بن؟ چەند سەعاتێک مایەوە، وەک ئەوەی گوڕوەشانی بدەن و لە داخ و حەسرەتان، لێیدا ڕۆیشت.

لێرەدا بە ڕاشکاوی دەڵێم هێنانەوەی ئەم چەند ئەکتەرە لە ناوچەی مەهاباد بە هیچ کلۆجێک ئیهانە و بەکەمزانینی چینوتوێژی زەحمەتکێش و گونــدی نییــە، ئێمــە هەمــوو قەرزداری ئــەم خەڵکەیــن و خەبات و شۆڕشــمان بەشــێکی زۆری بۆ ڕزگاریــی ئەوانە بوو لەژێر ســتەمی زۆرداری و هــەژاری. ئەوانــەی من باســیان دەکەم توێژ و کاســتێکی بێلیاقەت بوون و بەکاریان دێنان بۆ گوێ لە مستی و بە کۆیلەبوونیان بۆ ســەرانێک کە ســەدان پلان و نیازی جۆراوجۆریــان هەبوو، ئەوانە باشــترین کەرەســتە بوون بۆ ئەم نیازانە و بە تەواوی لە چینوتوێژی خۆیــان دوور کەوتبوونــەوە و بووبوونە توێژی خۆشنشــین و دوور لــە خەتەر و ڕەچەڵەکی خۆشــیان. یەک جار نەمدیــت یەک لەوانە بێت و بێــژێ ئاخر برا کوا من بۆ بەرپرســی ئەو هەمــوو نوخبە و زیندانی سیاســی زەمانی شــا و ئەندازیار و دوکتۆرە باسەوادە دەبم؟ خۆ من نازانــم تەنانەت دوو دێڕ نامەش بنووســم! بــە پێچەوانەوە لای خۆیان وایان چووبوو دە مێشکیان کە ئەوان بۆیە مەسئوولن تاکو خووخدەی وردەبورژوازیمان تێدا بکوژن و دەبێت کوڕی گەورەترین سەرمایەداری سابڵاغ قبووڵی بکات، کوڕێکی بێفەرهەنگ و بێسەوادی «زەحمەتکێش» بەرپرس و مەسئوولی بێت. جارێکیان خوشکم و مێردەکەی لە تارانەوە دووربینێکــی زۆر بچــووک و گران و پۆســتاڵێکی زۆر عەنتیکەیان بۆ هێنابووم. کڵاشــینکۆفەکەی من لەناو هەموو کۆمەڵەدا نایاب و ناسراو بــوو، مزەلییەکی باجەڕ بــوو، ڕزگار پۆســتاڵ و دووربینەکەی دیت و

لەمێــژ بوو چاوی لە کڵاشــینکۆفەکەم بــوو، کۆبوونەوەیەکی ڕەخنەی وەڕێخست، گوتی عەلی خەسڵەتی وردەبورژوازیی زۆرە و دەستی لێ هەڵنەگرتوون. بۆ دەبێت باجەڕی هەبێت و بۆ دەبێت پۆستاڵی ئەوەندە هــەزار تمەنی و دووربینی نایــاب هەڵگرێت؟ بە کورتی وایان کرد هەر ســێ شــتم هەر لەوێ دانان، تەنانەت پۆســتاڵەکانم. دوای کۆبوونەوە و ڕەخنەلەخۆگرتنــم، ڕزگار کڵاشــینکۆفە قۆنداغدارەکــەی خــۆی پــێ دام و جووتێــک پاتەی لاســتیک. ڕۆژی دواتــر ڕزگار باجەڕی منی لە شــان کردبوو، لەســەر نانخواردنیش داینەدەنــا. دووربینە بێوێنەکەمی لە قایشــەکەی بەســتبوو، پۆستاڵەکەمیشــی دە پێ کردبوو. چەند ڕۆژ بەسەرچوو ئەم ڕووداوە لە هەموو کۆمەڵەدا دەنگی دابووەوە. دوکتۆر جەعفــەر هــات بۆ ناوچە و بە توندی بە گــژ ڕزگاردا هات و پێی گوت کــە وا بوو ئێســتا دەبێــت هەموو ڕەخنــە لە تۆ بگرین، کە خەســڵەتی وردەبورژوازییت هەیە. یەڵڵا دەی هەموو شــتەکانی عەلی بدەوە خۆی، تۆ هەر لە ژووری کۆمیتەی ناوچە دانیشــتوویت، شــتی باش بۆ عەلی و هاوڕێکانی باشــە، کە شەو و ڕۆژ لە شەڕ و کەمیندان! هەزاران جار ڕۆحی شــاد بێت دوکتۆر جەعفەر، کە یەک لەو کەم کەســانە بوو لەناو ســەرکردایەتیدا، کە خاکیبوون و تێگەیشتنی لەگەڵ زۆربەیان بەراورد نەدەکرا!

نامەیەک وەک چرا

زۆربەمان لەم کوڕانەی ناســاز بووین لەگەڵ بەرپرسان و خەڵکانی دەستڕۆیشــتووی دوای کۆنگرەی دوو، یان کاریان پێ نەدەســپاردین، یــان وەرمانئەدەگــرت و بــە ڕقداچووبوویــن. نامەیەکــی کاک کەریــم دانشــیارم بۆ هــات، دوای ئەوەی کوڕەکانی دیبوون، زۆر بە ســۆز و خۆشەویستییەوە لێی پرسیبووم لەسەر ڕێبازەکەی سولەیمانی بللوریی جوانەمەرگ ماویت و ڕێبازی کوردایەتیت بەر نەداوە و نەچوویتە ژێر باڵــی جەماعەتی لایەنگری پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیســت و مەنســوور

حیکمـــەت؟! کۆمەڵێـک دەردی دڵ و ئامۆژگاریی بۆ مـن تێدابوو، دیار بوو بە تایبەت لە کەشوهەوای دەوروبەری ناوەندی و ئەفکاری لەناکاو گەشەکردووی ناو کادرانی کۆمەڵە لەمەڕ حیزبی کۆمۆنیست و «بینشی نوێ» و خەڵکانی مەراییکەر و ماستاوچیی دەوروبەری ناوەندی، تەواو جاڕز و ماندوو بووبوو. هاتنی ئەو نامەیە وەک چرایەکی ڕووناک بوو لەنـاو هۆش و بیرمدا، دەسـتبەجێ وەڵامـم داوە و دڵنیام کرد هەرگیز لا نادەم لە ڕێبازی سـولەیمان و کوردایەتیمان، گەر قەرار بێت حیزبی کۆمۆنیسـتیش پێک بێت، دەبێت حیزبی کۆمۆنیسـتی کوردسـتان بێت و نابێت بەرهەمی خەباتمان تەسـلیمی جەماعەتێـک بکەین لە تارانەوە هاتـوون و هیچ نایانناسـین. ئێمـە دەمانزانی لە کاتێکـدا هەموو ناوچە ئازادەکان لە مەترسـیی داگیرکردندان و ڕۆژانە هێرشـەکانی کۆماری ئیسـلامی ئـەو ناوچانەمان لە ژێردەسـت دێننـە دەر، کەچی زۆربەی کۆمەڵـە و سـەرکردایەتییەکەی لـە تەشـریفات و حەولـی پێکهێنانـی "حیزبی کۆمۆنیسـتی ئێران"دا بوون، دەیانویسـت لـە کۆنگرەیەکی بە پەلـە (کۆنگـرەی سـێ)دا بـە زیاتر لە سـەدا نەودونۆ بڕیـار بدەن بۆ یەکەمیـن کۆنگرەی دامەزراندنی حیزبی کۆمۆنیسـت. وزەی کۆمەڵە و پێشمەرگەکان و سەرکردایەتی زۆرتر خەجڵی[1] ئەوە بوو تا وەکو پلان و بیرکردنەوە لە هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی و پاشەکشەی ڕۆژانەی ئێمـە لە ناوچەکە و خەڵکی خۆمان! ئەوان، سـەرکردایەتیی کۆمەڵە، لە خـەون و خولیای خۆبەزلزانینیان وایـان دەڕوانی کە هەموو کۆماری ئیسلامی و ئیمپریالیزم ئاگادارن و لە ترس و هەراسی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران خەو و خۆراکیان نییە، هەر بۆیە زۆربەی کات دە فکر و شـوێنی گونجاو و نهێنیبوونی کۆنگرەکەدا بوون و ئەم مەبەسـتە لە سەرووی هەموو ئەولەویاتی کاری ڕۆژانەی حیزبێکی دەرگیری شەڕ و ململانێ لەگەڵ پاسدار و کۆماری ئیسلامیدا بوو. سەرەنجام لە ڕۆژێکدا و بە بژارکردنی هەموو ئەوانەی لێیان دڵنیا نەبوون و وەک ئەوانیان بیر

١- خەجڵ، خەریک، مژووڵ بە کارێک.

نەدەکردەوە، لەگەڵ هێرشـەکانی ڕۆژانەی کۆماری ئیسـلامیدا بۆ سەر ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگە، لە شوێنێکی زۆر چڕ و دوور، لە بەردەسـووری سەردەشت کۆنگرەی سـێیان لە یازدەی مانگی گوڵانی سـاڵی ١٣٦١ (١ی مایسـی ١٩٨٢)دا گرت و بە بەشداریی دەیان کادری گوێلەمسـت و ناحاڵی و خودی مەنسـوور حیکمەت، بە زۆرینەی هەر زۆری ئەندامـان بڕیار درا و کۆمیتەی ناوەندی ڕاسـپێردرا بە زوویی و لە یەکەم فرسـەتدا کۆنگرەی دامەزرێنەری «حزب کمونیست ایران» ببەستریێت! گرنگترین بڕیاری کۆنگرەی سێ تێپەڕاندن و پەسەندکردنی بەرنامـەی حیزبـی کۆمۆنیسـتی ئێران بـوو، کە ئیتحـادی موبارزانی کۆمۆنیسـت (ڕێکخراوە چەند کەسییەکەی مەنسوور حیکمەت -حەمید تەقوایی -خەسـرەو داور) نووسـیبوویان و بـە زۆرینەی هەرە زۆری ئەندامان پەسەند کرابوو!

پێشمەرگایەتیکردن دای لە کزی

ئەوەی ڕاسـتی بێت دوای شـەڕی کۆمەڵە و دێموکرات، ڕووکردنی زۆرتـری کۆمەڵـە بـەرەو ئێرانچێتـی و هەڵوەدابوونـی بـۆ حیزبێکی کۆمۆنیستی سەرتاسەری، بە بیانووی ڕەدکردنەوەی پۆپۆلیزم پشت لە خەڵکی لادێ و بەهێند وەرنەگرتنیان و زۆرتر زەقکردنەوەی پرۆلیتاریای شۆڕشگێڕ لە لایەن چەند نوخبەی سیاسی، بە پێشینەی چینایەتی، زۆر دەوڵەمەند و تەنانەت سەرمایەدار، ڕوو لە پێشمەرگایەتیکردن لە کزیی دابـوو. خەڵـک وەک جاران گیـان و ڕۆحیان بە دەوری پێشـمەرگەوە نەدەگەڕا و زۆریش بوون لە خەڵکی شـار و لادێ، ئیتر بەدەسـتمانەوە مانـدوو بووبوون و چاوەڕوانـی ئەوەیان دەکرد حکومەت بێتەوە و لە دەستی ئێمە ڕزگاریان بێت.

نە تەنیا لاوانی تازەپێگەیشـتوو زۆر کەم دەهاتن بۆ پێشمەرگایەتی و خولەکانـی پەروەردەی پێشـمەرگەی تازە، دەبـوو چاوەڕوان بین تا پـڕ دەبوونەوە و بە زۆر دەگەیشـتنە دە دوازدە کـەس، بەڵکو ڕۆژانە

یەک دوو پێشمەرگەی کۆنیش بە بیانووی جیاواز دەڕۆیشتن، یان خۆیان تەسلیمی حکومەت دەکرد، یان دەربازی دەرەوە دەبوون و یانیش دەچوونە ناو دیموکرات. هەر لەو سەروبەندەدا کە دەنگۆی ئامادەسازی بۆ کۆنگرەی دامەزرێنەری حیزبی کۆمۆنیست دەکرا، هەبوو کادری ناسراو و کۆنی وەک خالید عەزیزی (لەم ساڵانەی دواییدا بوو بە سکرتێری حیزبی دیموکرات)، هەمزە بایەزیدی، یان کادری نیزامیی وەک خدرەسوور ڕوویان کردە حیزبی دیموکرات و زۆر زووش پۆستی بەرزی سیاسی و نیزامییان وەرگرت. زۆریش بوون چوونەوە شار و بە ئارامی و بێدەنگی و هەناسەساردی ڕوویان کردەوە ژیانی سادە و دوور لە سیاسەت.

چ بکەین؟

ئەو ڕۆژانە ئیتر مەقەڕی حاجیاڵیکەند، مەقەڕەکەی جارانی پڕ لە جۆشوخرۆش و گەرم و پڕ لە هیوا و ورە نەمابوو. سرتەسرت و دوو دوو و سێ سێ بەیەکەوە لە هەموو کەلێن و قوژبنێک دەبیندران و باسەکان زۆرتر لە دەوری «چ بکەین»دا دەسووڕانەوە، ئیتر چیدی بە موقەدەس باسکردنی کۆمەڵە و خۆفیداکردن و شەهیدبوون، یان باوی نەمابوو، یان بە کردەوە زۆر کەم بووبووەوە. زۆر بوون پێیان کەرێتی بوو، وەک جاران بە حەماسەوە بڕۆین بەرەو پیری مەرگەوە! کۆمیتەی ناوچە و سەرکردایەتییش، زۆر بێمنەت دوای کۆنگرەی سێ لەگەڵ ئێمەماناندا قسەیان دەکرد و وەک دەڵێن، چیتر نازیان نە تەنیا هەڵنەدەگرتین، بەڵکو پێشیان ناخۆش نەبوو ئەوانەی بەبێ دوودڵی و دەروێشئاسا خەتی مەنسوور حیکمەت و کۆنگرەی سێ پەیڕەو ناکەن، بڕۆن و لە کۆڵیان ببنەوە.

هاوردەکردنی سێکس و مەشرووب لە سنەوە

چەنــد کەســێک لــە دەرەوەی ناوچــەی ســابڵاغ هاتبــوون و بەرپرسیاریەتیی دەستە و پەلیان پێ دابوون، کۆمەڵێک ئاکار و کردەوەم لێ بینین، ڕێک پێچەوانەی فەرهەنگ و تایبەتمەندیی پێشمەرگەی کۆمەڵە. ئــەوەی جاران حەرام و بڤە بوو، پێشــمەرگەی لەســەر زیندانی و دەر دەکرا، بە ڕۆژی ڕووناک لەناو دێ لەوانەم دەبینی. خوشــکی کوڕێکی پێشــمەرگەی منداڵکارە بە بیانووی سەردانی براکەی، زوو زوو دەهات بــۆ مەقەڕی ناوچە و ئێواران لەگەڵ یەک لەم بەرپرســە تازانە دەچوو بۆ نــاو باخەکانی دێ و خەریکی ڕابواردن دەبوون. بەرپرســی مەقەڕ بووم، ئێوارەیەک یەک لە هەوادارە دڵســۆزەکانی ناو دێ هات و گوتی فڵانی عەیبە بۆ پێشــمەرگەی کۆمەڵە بە بەرچاوی خەڵکەوە کچ دەبا بۆ ناو ئەم خڕە و دەیگەوزێنێت. هەســتام چووم، جەعفەر تازە هاتبوو بۆ ناوچەی مەهاباد و بەرپرســی دەســتە بوو. برای ئەم کچە، مێرمنداڵێک بوو پێشــمەرگەی ئەو دەستەیە بوو، خۆی لەسەر داوای بەرپرسەکەی زوو زوو دەینارد بەدوای خوشکیدا و دەیهێشتەوە و لەگەڵ جەعفەردا مەجالیان بۆ ڕێک دەخرا. ڕۆژێک گوتیان کەســوکاری حوسێن، ئەویش یەکێکی تازە بوو لە ناوچە، هاتوون بۆ ســەردان. ماڵێکی چۆڵیان پەیدا کردبوو، کە شەو و ڕۆژیک خۆیان بەیەکەوە بن. بە دەستی زۆر پڕەوە هاتبــوون و یەکســەر چــوون بۆ ئەو ماڵــە، جاران باو بــوو دایکان و کەســوکاری پێشــمەرگە کە دەهاتن هەرچی پێیان بوو لە مەقەڕ، لەگەڵ هەمــوو پێشــمەرگەکاندا دابەشــیان دەکرد. ئەوان لەو شــتانەی لە ناو بوخچــە و تورەکەیاندا بوو هیچیان دەرنەخســت، دواتر زانیم ئەم دوو سێ ژنە هیچیان خوشک و کەسوکاری نەبوون. یەک دوو ڕۆژ مانەوە و حوســێن، یەک دوویەک لەو پێشــمەرگانەی کــە زۆر لە خۆی نزیک بوون، دەبردەوە بۆ لای «کەسوکارەکانی». دواتر دەرکەوت، حوسێن و هاوڕێ نزیکەکانی ڕایانسپاردبوو لە سنەوە بە پارە ژن و مەشرووبیان بۆ بێت و لە ناو دێ بە بیانووی کەســوکار لەگەڵیاندا ڕابوێرن. ئەوکات

هەمــوو ئەم کردەوانە، لای من کوفر و قەباعــەت بوون، تەنانەت وەک خیانــەت بە شــەهیدان و ئارمانەکانی کۆمەڵە ســەیرم دەکردن و دڵنیا بووم گەر سەرکردایەتی پێبزانێت تووشی لێپێچینەوە و دەرکردن دەبن!

کاتی ڕەخنە نییە

کێشــەکانی ئێمــە و کۆمیتــەی ناوچــە گەیشــتبوو بــە کارنەکردن و قەڵســە لێــک گیران، دۆخەکــە زۆر ناخۆش بووبــوو، ڕێ بە ڕەخنە نەدەدرا، بە بیانووی ئەوەی شۆڕش بە سەردەمانێکی هەستیاردا تێپەڕ دەکات و دوژمــن لــە هەموو لایەکــەوە هێرش دەبات، لە «پێشــڕەو» (گۆڤاری کۆمەڵە بوو) شــوعێب زەکەریایــی وا بزانم ژمارە چوار بوو، بە ڕاشــکاوی و ڕوونــی وتارێکی نووســیبوو، وای وێنــا کردبوو لەم ســەردەمەدا ڕەخنەگرتن لە تەشــکیلات و ڕێبــەری خزمەت بە دوژمن دەکات و نابێــت خۆمــان بــەم شــتانەوە خەریک بکەین. بــە کورتی بە هەموو ئێمەی ڕاگەیاندبوو نە کاتی ڕەخنەگرتنە و نە گوێتان لێ دەگرین.

ڕوانگە تازەکانی حەمەسوور وەک تەزووی کارەبا بوو

بە هۆی زەقبوونەوە و لێکترازان لە ناوچەی مەهاباد و کێشــەکانی ئێمە و بەرپرســان، ڕۆژێکیان ســەرکردایەتی، حەمەســووری نارد بۆ ناوچە و گوێگرتن و چارەی کێشــەکانمان. قســە زۆر کران و ڕەخنە لە موحســین و ســەید خالید و ڕزگار گیرا، دوو دەستە و دوو بۆچوونی تــەواو جیــاواز هەبــوو، یەکترمان قبــووڵ نەبوو هیچ، ڕقیشــمان لێک دەبــووەوە، بەشــێکیان بە بیانــووی لایەنگرانی حیزبی کۆمۆنیســت و «بینشی نوێ»، موزایدەیان دەکرد و خۆیان لە شەڕ و کەمین و کاری ســەخت نەدەدا و لایەکــەی دییان تاوانبار دەکرد بــەوەی تازە نابنەوە و پۆپۆلیســت و ناسیونالیســتن، بــۆ نموونــە ئەوانەی خــۆم دەمدیتن لەمــلا و ئــەولا لەناو دێ بێشــەرمانە خەریکی بێئەخلاقی و لە ســنەوە

بــە پارە ژنیان بۆ دەهــات. لە کۆبوونەوەکاندا لەوجڕی[1] وای تێدا بوو، ئێمەیان بە تاوانی ئەوەی توانای دەرکی بەرنامە و سیاســەتە تازەکانی کۆمەڵەمــان نییە و بەکاری ئەمڕۆی کۆمەڵە نایەیــن، تاوانبار دەکرد و هەرچی کردەوە و ئاکاری خراپی خۆیان بوو، لەژێر پەردەی لایەنگرانی ئەم فیکر و سیاســەتە تازەیەدا دەشــاردەوە. لەگەڵ حەمەســووردا لە کۆنــەوە نێوانمان خۆش بوو، نەمدەزانی لەم بەینەدا ئەو چۆن گۆڕاوە، لــە پەنایــەک لە میانەی کۆبوونەوەکاندا بە تەنیــا گرتمی و گوتی بۆ وا ســارد بوویتەوە؟ تۆ بەشــێک لە خۆمانی و دەبێت زۆرتر چالاک بیت. گوتم، کاک حەمە شــیرازەی ئەخلاق و چاکی و خراپی لەناو کۆمەڵەدا تێــک چووە و شــێواوە، ئەوەتــا فلان و فلانم دی بە چــاوی خۆم ژنی خراپــە دێنن و کەس هیچ ناڵێــت. گوتی عەلی ئەم بۆچوونانەی تۆ زۆر پۆپۆلیســتی و دواکەوتوانەن. ئەمە شــتی شەخسی و تایبەتی خۆیانە و پەیوەندیی بە تۆ و منەوە نییە و نابێت لەسەر ئەم شتانە پێداگری بکەیت. مەســەلەی جنس دەبێت جۆرێکی دی سەیر بکرێت و تەواو پەیوەندیی بە خۆیانەوە هەیە، دەبێت ئازاد بێت و چیتر تابوو نەکرێت. ئەم فیکر و لێدوانەی حەمەســوور بۆ من تەواو وەک تەزووی کارەبا ڕاپچڵەکاندم و بە ڕوونی هەســتم پێ کرد ڕێباز و فیکریان گۆڕاوە و بە هەموویان خەریکن کۆمەڵەکەمان بکەن بە شتێکی دیکە و داروودەستەی مەنسوور حیکمــەت وا دیــارە نیازیان زۆر خراوە. گوتم یانی کاک حەمەســوور، هیچ بە لاتانەوە موهیم نییە فلان و فیســار چ دەکەن و لەژێر ڕێبەریی کۆمیتــەی ناوچــەی تازە، کە بە زۆر بەســەر ئێمەدا ســەپاندتان، ئەوە خەریکە ناوچەی سابلاغ لەبەریەک هەڵدەوەشێت؟! بە پێکەنینەوە، وەک ئەوەی من لە زۆر شت حاڵی نیم، باسەکەمانی تەواو کرد.

١- لەوجڕ، چەنەبازی زۆروەڕ.

٤٠

کتێب و ڕۆژنامەی نێو کادێن

ڕۆژێکیـان دایکم و نەرمین هاتن بۆ لامان، لە ماڵێک لە حاجیاڵیکەند هەموو کـوڕەکان دەورەمان دابوون و خەبەروباسـی ناوشـاریان بۆ بـاس دەکردیـن. دایکم گوتـی ڕۆڵە ئەوە چەند جـارە کاک عەلی کوانە ڕایسپاردووە کۆمەڵێک کتێب و وێنە و شتی تۆ لە عەولاًبادە، لایبەرین. کاتی خۆی کە پاسـدار شـاری گرتووەتەوە، دایکم لە ترسـان بەشێک لـە کتێـب و وێنە و شـتومەکی قاچاغـی ڕاگواسـتووەتە عەولاًباد لای کاک عەلـی، شـوانکارە و نیـوەکاری بابم بوو. دیار بوو کە هەسـتیان بە گرتنەوەی ناوچەکە کردووە، ئەوانیش ڕایانسـپاردووە لایان بەرین. شەریف لەوێ بوو، گوتی جا تا زووە هەستە بە ماتۆڕ دەتبەم بە یەک دوو سـەعات دێینـەوە. لەگەڵ شـەریفدا بە ماتۆڕ جێمان هێشـتن، کە وەک بـا دەفڕی، چووینە عەولاًبـاد و لای ماڵی کاک عەلی. زۆریان پێ خـۆش بوو، زۆر بـە گەرمی بەخێرهاتن کراین، گوتـم کاک عەلی چیم لێرەیە با بیانبەم. پێشـمکەوت بـۆ کادێن و لە زارکی دەرگەکەوە چاوم بـە کتێـب و ڕۆژنامە و وێنـە کۆنەکانی سـەردەمی تەورێز و لاوێتیی خـۆم کـەوت، کە لە ناو کادێنەکەدا پرژوبـڵاو بووبوونەوە، لە ناو دوو گۆنێـدا هەموومان کۆ کردەوە و هاتینەوە بۆ لای دایکم. هەر ئەمدیو و ئەودیوی دەکردن و بەسـەریاندا دەگریا. وێنە و کاغەزەکانی خۆم جیا کردنـەوە و لە پاکەتێکم نـان و کتێبەکانمان دا بـە کتێبخانەی کۆمەڵە. ئەو چەند ڕەسـمەی ئێسـتاش ماون ئیی سـەردەمی منداڵی و تەورێز، هـەر ئەوانەن کە لە ناو کادێنی ماڵی کاک عەلیدا لە عەولاًباد لە فەوتان ڕزگارمان کردن.

عەلی عاشقە

شـــەریف تازەزاوا بوو، باس هەر باســـی ژنهێنان بوو، ســـیامەند و ڕەحیـــم باباتاهیری و هەموو کوڕەکانی دی لەوێ بوون. کاتی خۆی لە دەردی دڵـــی هاوڕێیانەدا لەمەڕ خەیاڵی خۆم و کیژی قژکاڵی چاوڕەش سەرەتایەکی لێڵ و ناسۆری دەروونیی خۆم بۆ شەریف باس کردبوو. بە دەوری دایکم و نەرمینەوە دانیشـــتبووین، شـــەریف ڕووی لە دایکم کـــرد و گوتی، عەلییش بۆی بلوێ ژن دێنێت و عاشـــقە. تووڕە بووم و حاشـــام کرد و گوتم شـــەریف لەم قســـانە گەڕێ. دایکم حەجمینی نەما و دەســـتی لە یەخەی شـــەریف نەدەکردەوە و دەیویســـت شەریف پێی بڵێت کێیە؟! دایکم لە خۆمپارەبارانی شـــار و ڕووخانی ماڵی خۆمان تا ڕادەیەک گوێیەکانی قورس بووبوون. دڵنیا نەبووم شەریف بزانێت کێیە بەس ســـرتەیەکی بە گوێی دایکمدا کرد، نێوچاوانی گرژ بوو و ســـەری ڕاوەشاند و گوتی نابێت، هەموو بێدەنگ بووین و باسەکەمان گۆڕی و سەرکۆنەی شەریفم کرد. بۆ خۆی پێ ڕاناگیرێت. کەمێک دواتر نەرمین بانگی کردم، وام زانی ئیشێکی هەیە، لەگەڵی چوومە دەرێ و پیاسەمان کرد، گوتی:

– تۆ دەزانی من هیچ لە تۆ ناشـــارمەوە، ئەدی بۆ تۆ شـــتی خۆت بە من ناڵێی؟!

– ئاخر هیچم نییە تا پێت بڵێم!

– ئەدی شەریف بۆ دەبێ بزانێ و من نەزانم؟!

– هیچ نازانێ و هیچیشم بۆ باس نەکردووە!

– ئەدی چیی بە دایکم گوت؟ من دایکم دەناسم، بە دەموچاویڕا زۆر تێک چوو!

–بـــڕوا بکـــە نازانم، ئەم هەتیوە هەر لەخۆوە قســـە دەکات و نازانم چی بە گوێی دایکم گوت؟!

– باشـــە عەلی توو خوا ئەگەر کەســـێکت خۆش دەوێت دەبێ بە من بڵێی.

- باشــه به چاوان. هەســتم کرد شــک و گومانێکــی لا پەیدا بووە، کۆمەڵێک قســەی لەسەر کچانی ناو کۆمەڵە و دەستەخوشکەکانی کرد، لە زومرەی ئەواندا ناوی چاوڕەشەکەی منیشی هێنا و زۆر تاریفی کرد و خۆزیای خواست ژن دێنم و ئەویش دێنم، گوتم جا چۆن ئەو؟!

-بۆ نا! لەو باشــتر بۆ تۆ کێ هەیە؟ تۆ لە لامان زۆر خۆشەویســتی و ناوبانگت هەیە!

- نــا نەرمین گیان پێشــمەرگایەتی و ژنهێنان نابێت، ئینشــائەڵلا کە هاتینەوە بە سەربەرزی تۆ بچووە و بۆم داوا بکە!

- بەڕاستی! ئەوە!

- نا هەر وا دەڵێم!

- بەخــوا دەزانم هــەوە هەر لە قزڵجەوە دەمزانی شــتێک هەیە، کە دەهاتی بۆ لامان و ســەرت هەڵنەدەهێنــا، زۆر جار دەیگوت ئەوە کاک عەلی کە دێت بۆ لامان، بۆ وا شەرمێونە، وەکی تر وا نییە؟!

- نەرمین گیان ئەم شــتە نابێت و مومکین نییە، فەرامۆشــی بکە و من هەرگیز ژن ناهێنم!

- باشە پێم بڵێ کێ دڵی داگیر کردوویت؟ با قسەی لێ بکەین بزانین مومکینە یان نا، من دڵنیات دەکەم یارمەتیت دەدەم! ئەوەی شــەریف بە دایکمی گوت، هەر ئەو هاوڕێیەی منە؟

- نازانم شەریف کێی بە دایکم گوت؟!

- دە باشە بە هەرچی سوێندە بە منی بڵێ، منیش شت دەزانم! ئەگەر تۆ متمانە بە من نەکەی، ئەدی بە کێی دەکەی؟!

- بــۆ ئەوەی زۆرتر لــە خۆمی نزیک بکەمەوە، گوتم ئا هەوە، بەڵام ئەو هیچ نازانێت و تا ئێستا هیچم نە بە قسە نە بە ئیشارە پێ نەگوتووە!

- هاواری کرد و خۆی بە باوەشمدا دا و گوتی دەمزانی، کەس لەو باشــتر نییە بۆ تۆ و ماڵی ئێمە، باشــترین هاوڕێمە و دەزانم دەبێت، تۆ کارت بە هیچ نەبێت، لە ئێستاوە براژنی خۆمە، ئەوە بۆ من گەورەترین دیارییــە، ئــەو کارە هــەر دەبێ ببــێ و دەزانــم ماڵی ئەوانیــش و ئیی

خۆشمان زۆریان پێ خۆش دەبێت، چەندی خوازبێنی بۆ هاتووە و هەر دەڵێ مێرد ناکەم، زۆری فشاری ماڵەوە و تەشکیلاتی لەسەرە، خۆی تا ئێستا هیچیانی بەدڵ نییە و هەر دەڵێ شوو ناکەم.

- باشــە نەرمیــن گیان خــۆت دەزانی ئەمە بۆ مــن چەند حەیاتی و گرنگە، نابێت کەس بزانێت، تەنیا کاتێک دەبێت باس بکرێت لە سەتاسەت دڵنیا بیت دەبێ و من هەرگیز ژن ناهێنم بۆ ئەوەی بیهێنمە شاخ!

- عەلی تۆ ئەوە بە من بسپێرە، قەولت پێ دەدەم بە دڵی تۆ دەبێت. جارێ دەبێ بزانم کاک شەریف چیی بە دایکم گوت؟!

چەنــد ڕۆژ دواتــر بەیانییەکــی نەرمین لە شــارەوە بــە هەڵەداوان هاتــەوە لام. بــە پێکەنین و خۆبەباوەشــدادان گوتــی، دەزانی دایکم بە یەکێکی دیکە حاڵی بووە، نازانم شــەریف ئــەو ناوەی پێ گوتووە، یان خۆی بە ســرتەکە وا حاڵــی بووە. کچێکی زۆر بێدەنگ و نەخۆشــمان هەبــوو لــە مەقەڕ، نازانــم دایکم بۆچی لە زمانی شــەریفەوە بەو حاڵی بووبــوو. کاتێــک نەرمین لــە ڕووی ناچاری و لەبەر بــاری دەروونیی دایکم ڕاســتییەکەی پێ دەڵێت لە خۆشیان شاگەشکە دەبێت و دەڵێ جا ئەوجــار ڕەبی موبارەکیان بێ و لەگەڵ بابــی چمان بۆ بکرێ بۆ عەلی و بۆ ئەم هەڵبژاردە باشــەی دەیکەین و ئەو وەســڵەتە هەر دەبێ ببێت، مەگەر مەرگ سەبەبکار بێ!

نەرمیــن ئاگرێکــی شــادی، لەنــاو دڵی دایکــم و بابــم و کاکم، لەم ڕۆژگارە تاریک و ناخۆشانەی ئەوکاتی خەڵکی کوردستان، بەم خەبەرە داگیرســاندبوو. هەر ســێ پێشــوازیی گەرمیان لەم خەبــەرە کردبوو. دەســبەجێ چووبوو بۆ لای و سەرەتای قسانی لەگەڵدا خۆش کردبوو، چەند شــتێکی ســەبارەت بە من و هاوسەرگیریی هاوڕێیان لە شاخ پێ گوتبوو بۆ ئەوەی لە بیروڕای تێبگات.

نامەی دڵداری

بۆچوونی نەرمین و تێگەیشتنی لەو، زۆر ئەرێنی و هیوابەخش بوو، قەناعەتــی پێ کردم نامەیەکی بۆ یەکەم جار بۆ بنووســم و بە گشــتی چەند باســێکی لەگەڵدا بێنمــە ئاراوە، خۆی بۆی بباتــەوە و زۆرتریش بەیەکەوە قسە بکەن.

نامەیەکــی دوور لــە دڵــداری و زۆرتــر ســەبارەت بــە کۆمەڵــە و گرفتەکانی شــاخ و بڕیارە تازەکان و بەرپرســانی ناوچەم بۆ نووســی و داوام لــێ کرد وەک هاوڕێیەک با بە نامەگۆڕینەوە زۆرتر لێک نزیک بین و لێک تێبگەین. نەرمین بە شــادییەکی بێســنوور و بە چاوی پڕ لە ئەسرینی شادی و هەڵگری نامەی من، بۆ لای نزیکترین دەستەخوشکی خۆی گەڕاوە بۆ شار.

چەند جارێک بۆ نەرمینم باس کردبوو کە چەندە دژی هاوسەرگیریی تەشــکیلاتی و بڕیاردان لە لایەن چەند بەرپرســی باڵا بۆ پرســێکی وا گرنگم. پێم وا نەبوو بۆ کەس هەبێت لەسەر دواڕۆژی تاکەکان تەداخول بکات و بە بیانووی بەرژەوەندیی تەشکیلات، بڕیاری وەی بدەن لەگەڵ کێــدا هاوژینــی پێک بێنــم و لەگەڵ کێــدا نەیهێنم. ئەوانــەی دەربارەی ئەو بابەتە لەســەر داهاتــووی تاکەکانی ناو تەشــکیلات بڕیاریان دەدا هەســتم نەدەکرد خۆیان ســەرکەوتوو و خــاوەن ڕوانگەیەکی کراوەی کۆمەڵایەتــی بن. بۆیــە زۆر پێداگریم دەکرد لەوەی کەس بەوە نەزانێت و تەنانەت گەر وەڕاســتیش گەڕا و ســەریگرت تەنیا ئاگاداریان دەکەم، نەک پرســیان پێ بکەم و هەرگیز پێم خۆش نابێت بێتە دەرەوە و ماڵ و حاڵ لە شــاخ پێک بێنم. خەیاڵم ئەوە بوو بە ســەربەرزی دەچینەوە شارەکان و ئەوجار پێکەوە بە ئاسوودەیی دەژیین.

لە ئێستاوە بووکی خۆمە

هێندەی پێ نەچــوو دایکم هاتەوە و نامەیەکی پێچراوەی بوخچەیی دایە دەستم، شادی و ڕووگەشی لە سەرتاپای دەباری، گوتی هەموومان

زۆرمــان پێ خۆشــە بۆ ئەم کچە، ڕەبی شــەریف بڵێـم چیت لێ بێ بۆ ســرتەی کــردت. من خراپی لێی حاڵی بــووم و چەند ڕۆژان تا نەرمین بۆی ڕاســت نەکردمەوە نازانی ڕۆڵە چۆنم لێ گوزەرا. گوتم دایە گیان تکایە لەســەرەخۆ بن، هیچ نەبووە و خۆی لە هیچ ئاگادار نییە، ئێوە بۆ وا خۆتان شڵەژاندووە و لای خۆتان هەموو شتێکتان بڕیوەتەوە؟! نابێ بزانیــن ڕای خــۆی چییە؟! گوتی: نا نا بەخوا هەر دەبێ ببێت و بابت لە ئێستاوە دەڵێ بووکی خۆمە!

نامەیەکی پڕ لە سۆزی برایەتی و هاوڕێیەتیی بۆ نووسیبووم، نامە بــە ڕوونی دەربڕیوی ئەوە بوو؛ ئەویش خۆشــحاڵە بــە نامەگۆڕینەوە و زۆرتر لێک نزیکبوونەوە، باســەکانی ئەویش هەر لە دەوری کۆمەڵە و پێشــمەرگایەتی دەســووڕایەوە. نە نامەی یەکەمی من و نە ئی ئەو تەنانەت بۆ وشــەیەکیش باســی دڵــداری و خۆشەویســتیی تێدا بەدی نەدەکرا، دیسانیش دەیان جار نامەکەیم خوێندەوە. دەستبەجێ نامەیەکی ترم بۆ نارد و وردەوردە باســی ژیانی هاوبەش و هاوســەرگیریی ناو تەشــکیلاتم هێنایە پێش. لە نامەی دووهەم و ســێهەمدا بۆم دەرکەوت ئەویش ڕوانینی وەکی منە ســەبارەت بە پێکەوەژیان و بڕیارەکە تەواو تایبەتە بە تاکەکان. تەشکیلات ناکرێت خاوەن بڕیار و ڕا بێت سەبارەت بە ژیانی هاوسەریی دوو ئەندامی خۆی.

نەرمیــن ئاگاداری کردم قســەی لەگەڵدا کــردووە و بە گوێیدا داوە، ئەگەر عەلی خوازبێنیت لێ بکا داخوا چی دەڵێیت؟! گوتبووی نازانم خۆ عەلی باسێکی وای نەکردووە؟!

بــە پەلــە نامەیەکــم بۆ نارد و زۆر بــە ڕوونی داوام لــێ کرد ببینە شــەریکی ژیانــی هەتاهەتایــی و ئامادەیی خۆم دەربــڕی بۆ هەنگاوی دواتر و ئاشــکراکردنی لای بنەماڵەکان. ئەوە یەکەم جارم بوو ســۆزی خۆشەویستی بۆ کچێک بدرکێنم و داوای ژیانی هاوسەرییشی لێ بکەم!

نامەکانی لێکتێگەیشتن

دایکم کەسێکی نزیک لە خۆی، ئەویش دایکە پێشمەرگە بوو، دیبووەوە، بەبێ ئەوەی بزانێت، نامەکانی من و ئەوی دەگەیاند. دایە فاتم تا هاتبایە مەقەڕ نامەیەکی بۆ من پێ بوو، نامەیەکیشی بۆ دەبردمەوە. دوای نامەی خوازبێنی، وەڵامی نامەکەی ئەویش هات، هەرگیز باوەڕم نەدەکرد من ئەوەندە بەختەوەر بم، نە تەنیا ڕازی بووە بە من، بەڵکو داوای پێکەوەبوونی لێ کردووم بۆ هەتاهەتایی و دڵنیام دەکات، گەر بێتوو هەموو ماوەی تەمەنی چاوەڕێم بکات، مەرگیش ئەم پەیمانەی پێ هەڵناوەشێتەوە و دوای مەرگی منیش هەر وەفادار دەبێت بەم پەیمانە چەند وشەیەی، کە بە نامە لە نێوانماندا بەبێ شاهید و حاکم گۆڕدراوەتەوە!

سەرەنجام دوای زیاتر لە سێ ساڵ، لە ئێوارەی زەماوەندی کاکمەوە، دوای نقورچی چاوە ڕەشەکانی لە جەرگم، ئاگری سۆزی عیشق و خۆشەویستیی کچە نازدارێکی کورد بڵێسەی کرد و زنجیر و کەڵەوەی وەفا و پێزانینم لە مل هاڵا و کرامە دیلی کچە کوردێکی نەشمیل. نامە و پەیمانەکەی لە ڕۆژی هەژدەی پوشپەڕی ۱۳٦۱ (۱۰-۱۰-۱۹۸۲)دا نووسیبوو، لەمێژ بوو شادی و دڵخۆشیی وام بەخۆوە نەدیبوو، لەگەڵ خۆم و تەنیا بە شاهیدیدا خۆم عەهد و پەیمانم کرد، هەتا هەبم نە دڵ بە کەس بدەم و نە هەست و سۆزم بۆ هیچ ژنێک هەبێت، جیا لە ئەو!

نامە بەدوای نامەدا دەهات و دەڕۆیشت، لەبەرماڵی باوانی، ترس و دڵەڕاوکێمان لە ئاشکرابوونی ئەم پەیوەندییە زۆرتر و زۆرتر دەبوو. بە باشمان زانی ئاشکرای بکەین و لای بنەماڵەکان و دۆست و هاوڕێیان شەرعییەتی پێ بدەین و تەنیا مارەکردن بکەین و ئەویش ڕزگاری بێت لە فشاری ماڵ و خوازبێنیکەری دی.

لە ناو هاوڕێکانی پێشمەرگەمدا تەنیا سیامەند، کەریم، شەریف و ڕەحیم سەرەتایەکیان دەزانی، زۆرم بە لاوە گرنگ بوو کۆمەڵە و تەشکیلات پێنەزانن و تەداخول نەکەن. لەگەڵ سیامەند و کەریمدا بە

بیانووی ئیستراحەت، ئیجازەمان وەرگرت. گوتمان دەچین بۆ ماڵی خزمێک لە حاجی خۆشیی شارویران و دەنێرین هەردوو بنەماڵە بێن و لەوێ بە ئەسپایی و ئارامی مارەی دەکەین.

فریشتەی خۆشی و ئۆقرەیی

هەرسێکمان بەرەو شارویران وەرێکەوتین، دەبوو ئێوارە بە تاریکی لە جادەی مەهاباد بپەڕینەوە بۆ شارویران، ڕێگەی دووورودرێژی نێوان مەقەڕی حاجیاڵیکەند و شارویرانمان بە خۆشی و گاڵتەکردن و فشقیات بە پێ بڕی. شاد بووم و دەمزانی هەنگاو بۆ چی دەنێم، هەستم دەکرد لەسەر ئەم گۆی زەوییە هیچ مرۆڤێک وەک منی بۆ هەڵنەکەوتووە و هەموو مرۆڤەکان لە ڕەشبەڵکی زەماوەندی مندان و ئارەقە و تینی لەش و نێوچاوانم بە هۆکاری سەرچۆپیکێشان دەزانی، نەک هیلاکی و شەکەتیی بە هەوراز چوونە سەردا! ئەوان گاڵتەیان پێ دەکردم و منیش لە دەریای خەیاڵاتی خۆمدا نوقم بووبووم. ئەو خەونانەی دڵنیا بووم تا چەند سەعات و ڕۆژێکی دی، دەبن بە ڕاستی و بە چاوی خۆم دەیانبینم؛ چیرۆکی عیشق و دڵداریم باڵی لێ دەڕوێت و بە هێمنی و ئارامی دەفڕێ و دەگاتە هەورە سپییەکان. فریشتەی خۆشی و ئۆقرەیی ڕاکێشی دەکردم و دەیبردم بۆ ئازادی و پێکەوەژیان، بۆ ئاشتی و تەواوبوونی شەڕ، ڕەشبەڵەکی سەرگۆڕی شەهیدان، پێ بە قەبرداان و هەستانەوەیان بە موژدەی سەربەستیی میللەتەکەمان، جادە و کۆڵانەکانی شارم دەدی بە ئاڵای سوور و سپی و کەسکەوە، بە هەزاران وێنە و پەیکەری شۆڕەسوارانی لە خوێندا گەوزاو، دەموچاوی گەش و بەبزەی ڕێبوارانم دەدی بەرەوپیرمان دێن و پێشمەرگە لە ئامێزی خۆشەویستی دەگرن و ئازادیی وڵات و سەربەخۆیی لە چاوی ئەوانەوە دەبینن. ئێوارەیە و قۆڵ لە قۆڵی دڵدار و هاوسەرەکەم بەبێ تفەنگ و فیشەکدان دێینە خوار بەرەو چوارچرا و پەیکەری قازی و ڕوو دەکەینە سەرچۆم و پردی تازە. بە دەیان و

سەدان جووت و تاک ڕێ دەکەن بەرەو بلوار و مەحموودکان، هەر سلاوە و دەدرێتەوە و هەر ماچە و لە ئامێزهالان، گوڵەبەڕۆژەیە و دەتروکێندرێ و گوڵەپێغەمبەرەیە دەبرژێندرێت. کچان و کوڕانی شار بە جلوبەرگی کوردەواری، شەدە و جامانە بە سەر، فەقیانە و پشتێندی گرێگرێ، شاڵی شینکی و کراسی ڕەش، کچان بە کراسی کوودەری و ژۆرژێتی[1] گوڵ گوڵی، کەوای شین و دەستماڵی پوڵەکەدار و پشتێندی پەشمینە، دەسرەی سرکەیی، بە چاوی کلتێوەردراو و لێوی سوورەوە، دێنە خواری، دوو بە دوو هەر دەڵێی میرزادەکانی جزیر و بۆتانی سەردەمی خانی و مەم و زینن.

دیسان دەگەمەوە ترۆپکی خۆشی

جاروباریش لەناو خولیای خۆمدا دێوەزمەی ڕەش و چڵکنی شەڕ پەیدا دەبوو، هەنگاوەکانم خێراتر دەبوون و بە گرژی و تووڕەیی پێشی هاوڕێکانم دەکەوتمەوە، بە ڕاکردن نا، بەس بە خێرایی لە پێشیان دەڕۆیشتم، ئاورم وێ نەدەدان و دەمزانی قسە دەکەن و پێم ڕادەبوێرن و تەشەرم[2] تێدەگرن و پێدەکەنن. لەناو گۆڕێکی تەنگ و تاریکدا بووم، فیشەکێک وەنێوچاوانم کەوتبوو، وڵات سووتاو و قاقڕ بوو، دار و بەرد پاسدار بوو، لە هەر چوار لاوە مەیتی منداڵ و ژن و پیرەپیاو بوو، دووکەڵ لە سەربانی مزگەوتەکان هەڵدەستا و سەگی بریندار و برسی و بەڕەڵا بە سەر جادەکانی شاردا دەسووڕانەوە، ترس و دڵەڕاوکێ هەموو گیانیان دادەگرتم و کیژۆڵەی قژکاڵم دەدی ڕەشپۆش و لێوبەبار خوێن دەچۆڕێ لە چاوی. وام دەزانی بە خێراڕۆیشتن دێوی شەڕ و وێرانی بەجێ دێلم و دیسان دەگەمەوە ترۆپکی خۆشی.

سەرەوژوور و سەرەولێژەکانم بە زڕەخەونەکانم دەبڕی و

١- کوودەری و ژۆرژێت، چەشنێ پارچەن بۆ کراس و جلی کوردیی ژنانی موکریان بەکاری دێنن.
٢- تەشەر، تانە، قسەی بەتێکوڵ.

هەنگاوەکانم بە ئاهەنگی ناو خەیالاتم هەڵدەهێنا، جاری وا بوو ئەوەندە خۆش بوو، تێیدا نوقم دەبووم و بە ئارامی «وەکو نەرمەهەنگاوی لاوی بەرەوژوان»[1] دوادەکەوتم و جاریش هەبوو بە نەرمەغار پێشیان دەکەوتم، بۆ ئەوەی خۆم قوتار بکەم لە مۆتەکە!

جەهەننەم بۆ ڕێکخستەکانی شار

بوومەلێڵ بووبوو گەیشتینە نزیک جادەی ئاسفالت، دەنگەدەنگی چەند کەسێکمان گوێ لێ بوو، بە حەزەرەوە لێک نزیک بووینەوە، یەکترمان دەنگ دا و یەکترمان ناسی، دوو سێ پێشمەرگەی کۆمیتەی ڕوستایی خۆمان بوون دەگەڕانەوە لە جەولەی سیاسی و پارمەتیکۆکردنەوە. یەکترمان لە ئامێز گرت و وەستاین بۆ بیستنی هەواڵ و چۆنێتیی ڕێگەوبان. گوتیان، ئەمڕۆ لە شار پاسدار و ئیتلاعات، هێرشێکی بەربڵاوی پلاندارێژراویان کردووەتە سەر ڕێکخستنەکانی ناوشار و خەڵکێکی زۆریان گرتووە و بەندکراون لە زیندان، خەریک بوون ناوەکانیان دەگوتن لەناکاو گوێم لە ناوی ئەو و خوشکە بچووکە سێزدە ساڵانەکەی بوو، دنیا بەسەرمدا دەسووڕایەوە. هەر سێک سڕ بووین، تاریک بوو دەموچاوی یەکمان نەدەدی، دەنا هەستیان بە شڵەژانمان دەکرد. ناوێکی زۆری کچان و کوڕانیان پێ گوتین هەر ئەو ڕۆژە بەیانی زوو لە شار گیراون و حکومەت توندوتیژییەکی وەحشییانەی دەست پێ کردووە و زۆر لە کەسوکاری پێشمەرگە گیراون و تەنانەت دەستی نەپاراستووە لە منداڵی سێزدە و چواردە ساڵەی خوشک و برای پێشمەرگە.

بە تەواوی وڕوکاس بووبووم و هۆشم هەر نەما، لێک جیا بووینەوە، ئەوان ڕۆیشتن بەرەو حاجیاڵیکەند و ئێمەش بەرەو شارویران. هەر کە لێمان دوورکەوتنەوە، سیامەند و کەریم بەر چەپۆکیان دام و گوتیان، دەچی ژن مارە دەکەیت؟!

---

[1] ١- ئیشارە بە دێڕێکی شیعری خەوەبەردینەی سوارە ئێلخانیزادەیە.

بۆ وا کز و لاوازی؟

به بیســتنی گیرانی ئەو کچانە، نەرمین خۆی حەشــار دابوو، ناردم بەدوای دایکمدا و لە حاجیخۆش ماڵی خزمێکی باوکم چاوەڕوان بووین. ڕۆژی دواتر لەناو دێ، دایکم و بەدواشــیدا پوورم لە پاســەکەی نێوان شــار و دێ دابەزین، چەند ســاڵ بوو پوورم نەدیبوو، پێم ســەیر بوو هاتــووە، هەر لە دوورەوە دەســتی کــرد بە گریــان و ئامێزگرتنەوە و لێستنەوەی دەموچاوم، هەموو خەڵک هاتبوونە تەماشا، بۆنی بە شەدە و کــراس و بنهەنگڵمەوە دەکرد و بە دایکمی دەگوت: ئەیڕۆ باجی بۆنی عەلی چەند خۆشــە، لێم دوور نەدەکەوتەوە. زۆریان شتومەک هێنابوو لە شــیرنی و خواردن و میوە و جلی زستانی. خانەخوێمان زۆری ڕێز لە دایکم و پوورم گرت و قازێکیان ســەربڕی. لە ســەر ســفرە پوورم تەنیشتمی بەر نەدەدا و بەشە گۆشتی خۆی دێنا بۆ لای من. هیچم پێ نەدەخورا، ئاگرێک لە دەروونم داگیرسابوو مەگەر هەر خۆم پێم زانیبا، پوورم هەر قسەی دەکرد و پرسیاری دەکرد، بۆ وا زەعیف و لاوازی، بۆ وا ماتی، بۆ هیچ ناخۆی؟! دەمگوت پوورە گیان پێشمەرگە هەر وایە و دەبــێ ئــاگای لە خۆی بێت و زۆر قەڵەو نەبێ، دەنا جووڵەی باش بۆ ناکرێت، بەم قســانە وامــان دەکرد بەوە نەزانــێ بەرنامە چ بووە و بۆ هاتووینە نزیک شار!

فەزای ترس و وەحشەت

دایکــم تێیگەیانــدم ڕۆژی پێــش لە شــار چ ڕەشــبگیرییەک بووە و چــۆن نەرمینیان ڕزگار کردووە و ڕەوانەی ماڵی خوشــکمیان کردووە لــە ڕەزاییە. پوورە هاجــەرم زووتر چەند جاری بــە دایکم گوتووە کە چوویــە لای عەلــی لەگەڵــدا خۆت بمبــە و ئەویش کە ئــاگادار بووە لە نزیک شــارین، لەگەڵ خۆیدا هێنابووی. ئیتــر نەدەبوو لە هیچ لایەکەوە باســی ئەم چیرۆکەی من بکرێت و کەس پێــی بزانیت، زانیبایان نیازی

شــووکردن بــە پێشــمەرگەی هەبــووە، بێشــک ڕزگاری نەدەبــوو و ئەوەنــدەی دی تاوانی گرتنــی زیادی دەکرد. دایکم گوتــی، لە دوینێوە هیچمان هۆش و حاڵمان نییە و ناشــکرێت ئێمە خۆمانی تێهەڵقورتێنین، یەکســەر گومان دەکەن و ئەوەندەی دی لێمان ســەخت و گران دەبێت. ڕۆڵــە ماوەیەک بوو بەم خەبەرە هەموو دڵمان خۆش بوو، لەناکاو دڵی هەموومانیــان هەڵقرچانــد. لەبەر پوورم و خەڵکی نــاو ماڵەکە نەدەکرا زۆر قســە بکەین، بە هەناسەساردی و زۆر بە گریانەوە دواینێوەڕۆ بە هەمــان پاس بەڕێمان کردنەوە. هەر بە دایکمدا ڕامانســپارد لە پوور و کەســوکاری سیامەندیش بێن. ڕۆژی دواتر کۆمەڵێک لە خزمانی کەریم و ســیامەندیش هاتــن و هەموو چاویان بەیەک کەوت. قســەی هەموو لایەک گوزارشــت بوو لەوەی کۆماری ئیســلامی و ئیتلاعات دەستیان بەســەر هەموو شتدا گرتووە و فەزایەکی ترس و وەحشەت و گرتن و ئیعدام بەڕێوەیە، پێشمەرگەش چیتر ناتوانێت وەک جاران جەولە بکات و لە نزیک شارەکان بمێنێتەوە.

خەم و پەژارە و کارەساتم زۆر بەسەر هاتبوو، زۆر جار دڵگووشینم تاقی کردبووەوە و دەمزانی ترۆپکی دۆشــدامانە، بە خەمی لەدەستدانی هاوڕێ و عەزیزەکانم ڕاهاتبووم و خارا بووم، هەموو جارێک گۆشەی تەنیایــی، خــەم ڕەوێنــم دەبــوو، تەســکین و تیمــاری دەکــردم، بەڵام ئەژنۆکانــم نەبۆون، بەڵکو تەنیا شــوێنێک کە دەســت کەوتبایە و خۆم تێــدا حەشــار دابــا و لە چاوان دوور بــام و کەس بە قوڵپــی گریان و هەنیسکمی نەزانیبا، تەنیا نیوەشەوان و بن لێفەکەم بوو. لە مەقەڕ و ناو پێشمەرگە و ماڵان و جەولە، عاستەمە کونجێکت دەست بکەوێت و تێیدا هەر بۆ خۆت بیت و بە تەنیا ئارام بگریت. من خووم بەوە گرتبوو لەم کاتانەدا، خۆم بچووکی بچووک دەکردەوە، وەک گلۆفێکی بەن، لێفەکەم بەسەر خۆدا دەدا و ئەوجار شینم دەگێڕا، ئەوەم بۆیە دەکرد دەیانگوت، «پیاو» نابێ ئەسرین بڕێژێت و عەیبە بۆ پیاو بگری!

ئەوەندە دڵپڕم پێم خۆشە بگریم

ئەم خەمەم وەک هیچ جارێک نەدەچوو، گیران و بەندکردنی خاوەنی هێلانەکـەی دڵم بە دەسـتی گـورگ و کەڵبە خوێناوییـەکان، لە هەموو کۆسـتکەوتنەکانی پێشـووم، تەواو جیاواز بوو. دەگمەن و یەکەم جار بـوو وام بەسـەر بێت و سـەری هەموو کێوانم لێ تاریـک بێت. ڕق و تۆڵە لە لایەک و بێدەسـەڵاتی و کەلەپچەکردنی ژن وەک «نامووسـی کـوردەواری» لە ڕوانگەی عەشـیرەتیی چل سـاڵ پێشـی کۆمەڵگەی کوردسـتان و فیکری دەسـتدرێژی و ناپاکی، قسـە و تانەی دۆست و خزمـی خەڵکـی وڵاتی پیاوسـالار لە لایەکـی دی، ئەو کۆسـتە بوو لە دڵگوشین و دۆشدامانەکانی دی نەدەچوو، ئەوەندە دڵپڕ بووم دەمویست بگریم، نەدەکرا، هاوار بکەم، نەدەکرا، هەرچی بیرم لێ دەکردەوە و بۆی دەچـووم ڕێگەکان داخراو و تاریک بوون، ئەدی پەنا بۆ کێ بەرم؟ دڵم ئەوەنـدە تەنگ و بچووک بووبووەوە، هەر ئەوەندەی دڵی چۆلەکەیەک و جێی کەسـی دیکەی تێدا نەدەبووەوە. ئێستا دوای نزیک بە چل ساڵ ناتوانم چۆن ئەو برینەی لە خەزەڵوەری خەزانی ١٩٨٢دا کاری کرد لە ڕۆح و گیانم، وەسـفی بکەم. هەر ئەوەندە دەزانم ناسـۆرێکی ئەوەندە بەئازار و پڕ لە کێم و زووخاو بوو، هەرگیز بیرم ناچێتەوە.

دوای چەنـد ڕۆژ لە ترس و وەحشـەت، دڵبرینـداری و بێئۆقرەیی، بێلێفەیـی و گریانی بێدەنگ، لەگەڵ خۆمـدا و تەنیا لەگەڵ خۆمدا، عەهد و پەیمانم بەسـت؛ هەتا هەم فەرامۆشـی نەکـەم، دڵ بە کەس نەدەم و تـا ماوم چاوەڕوانی بم و خۆم ئامادە بکەم بۆ لەسـێدارەدانی و دواتر فڕینی ڕۆحم بەدوای پەپوولەی عیشقی بەئاواتنەگەیشتوومان!

٤١

بە دڵێکی غەمبار و لێوبەبار ســەفەری گەڕانەوەمان بەرەو مەقەڕ و پێشمەرگەکان لە حاجیاڵیکەند بەناو مۆڵگە و کەمینی پاسدار و شەوەکی ڕۆیشتن، گەیاندە ئەنجام.

سەرانســەری کوردستان شەڕ و هێرشــی ئەرتەش و پاسدار بوو، هەموو ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگە لە ئانووساتی داگیرکردندا بوون، سەرکردایەتیی حیزبی دیموکرات لە مەنگوڕان و دۆڵەتوو لەژێر هەڕەشــەی تەواودا بوون. گرتن و کۆنترۆڵی ڕێگەی ستراتیژ و گرنگی سەردەشــت-خانێ بۆ پێشمەرگە، ئامانجێکی سیاسی و نیزامیی بوو بۆ حکومەت. دەمانزانی دایانناوە بە هەر نرخ و زیانێکیش بێت لە دەســتی پێشــمەرگەی دەرهێنن و کوردســتانی بە تەواوی پــێ بێنە ژێر چۆکی خۆیــان. ئەمە تەنیا ڕێگە بوو بۆ ئەوەی پێی پێشــمەرگە لە ڕۆژهەڵاتی کوردســتان ببڕن و بگەنە سنوورەکانی عێراق، بۆ گواستنەوەی شەڕی عێراق-ئێـران بۆ میحوەرێکی دی و بەکارهێنانی کوردســتان و هێنانی بەشێک لە بەرەکانی شەڕ بۆ ئەم ناوچەیە.

هێزی پشتیوان و شاخەوان عەباس

دەنگۆی داواکاریی دوکتۆر قاســملوو لە مام جەلال و یەکێتی هەبوو بۆ ناردنی هێز و یارمەتیدان. لە جادەی سەردەشــت-خانێ شــەڕ لەگەڵ هێزەکانی حکومەتدا لە لایەک و دیموکرات و کۆمەڵە و هێزی پشتیوانیی یەکێتــی نیشــتمانی لە لایەکی دی گەرم بــوو. کەرتێکی هەولێری یەکێتی بە فەرماندەیی شــاخەوان عەباس (دواتر لە کارەســاتی یەکی شــوباتی ٢٠٠٤دا لــە هەولێر، لە ڕووداوی تەقینەوەی بارەگاکانی پارتی و یەکێتی شــەهید بــوو) گەیشــتنە لای ئێمــە لە ناوچــەی مەهاباد، بـۆ بەرگری و

پاراستنی ئەو شـوێنانەی بەدەستەوەمان مابوون لە لایەک و خافڵاندنی بەشێک لە هێزەکانی حکومەت لە لایەکی دیکەوە بۆ کەمکردنەوەی فشار لەسـەر هێزی پێشـمەرگە لە میحوەری سەردەشت. زسـتانی ئەو ساڵە وەیشـوومە و سەخت و ساردتر لە چەند ساڵی ڕابردوو بوو. بە تایبەت کوێستانەکانی موکریان بە زیاتر لە مەتر بەفری تێ کردبوو. پێشمەرگەی دەشـتی هەولێر و گەرمیان بەو بەفر و سـەرمایە ڕانەهاتبوون و تەواو لە کەمین و حەرەسیات لەگەڵ ئێمەدا لە شاخەکانی حاجیاڵیکەند بێزار و ماندوو و وەڕەز بوون. بە هۆی ناسراویی پێشووم لەگەڵ پێشمەرگەکانی یەکێتیـدا نامۆیان لە من نەدەکرد و منیـان بە ئی خۆیان دەزانی، گلەیی و گازەندەکانیـان دەهێنـا بـۆ لای من، ڕەفتار و هەسـتان و دانیشـتنی پێشـمەرگەکان و بەرپرسـانی ئێمەیان، بە لاوە زۆر نامۆ و غەریب بوو. لە ژیانی ڕۆژانە و خواردن و پشـوودا، لە ناو ئەو هەموو بەفرە، تاقەت و خۆڕاگریـی ئێمەیـان بە لاوە سروشـتی نەبوو. لای ئێمـە زۆر عادی و ئاسـایی بـوو بە هەفتـە و دوان تەنیا بڕوێش، شـۆرباولەپە، هەڵوا و شـیرێژی بۆگەنیو، خواردنمان بێت و گلەیی و پرتەوبۆڵەش نەبوو. لای ئەوان دەبوو جاروبار هیچ نەبێت حەیوانێک، گوێرەکەیەک لە عەرز بدرێ و پێشـمەرگەی پێ دەعوەت بکەن. شەهید کاوە مەخمووری فەرماندەی دەستە بوو، زۆر لێک نزیک بووین، سەرەی حەرەسیاتیان لە شاخ تەواو بووبوو، بۆ ئیسـتراحەت هاتبوونەوە ناو دێ، بانگی کردم و گوتی، کاکە ئیجازەمـان بدە خۆمان پارەمان پێیە و با بچین حەیوانێک بکڕین، ئەمڕۆ کەمێک خۆشـی کردووە و تۆف نییە و بیکەین بە کەباب و تشـریب. لە شـەرم و خەجاڵەتیدا زمانم نەدەگەڕا و ڕوخسـەتم لێ خواسـت ئێسـتا دێمەوە. چوومە لای موحسین بەرپرسی ناوچە و گوتم، زۆر عەیبە ئەوانە هاتوون خۆیان بۆ ئێمە بە کوشـت دەدەن و سـەرمابردوو دەبن، کەچی ئەوەندەیان پێ نادەین زگیان تێر بێت و تەعلیقمان لێ دەدەن. ئەوەندەیان پەنیر و شیرێژ خواردووە، دەڵێن لە سەرئاو لەجیاتی گوو، ڕیقنە دەکەین! ئێسـتاش بۆ من مردن باشتر بوو لەوەی میوان پارەم پێ بدا حەیوانیان

بۆ بکرم! باش بوو، موحسین گوتی، برۆ چیت پێ باشە بۆیان بکرە، با برنج و ڕۆنیان بۆ دابنێن و خۆیان چۆنیان پێ باش بوو با بە شێوەی خۆیان لێی بنێن. یەکێکی خەڵکی دێم ڕاسپارد و گوێرەکەیەکی کڕی و هێنایە مەقەڕ، کاوەم بانگ کرد و گوتم ئەمڕۆ میوانی کاک موحسین دەبین و خۆتان خەفەر بن، چیتان لە ڕۆن و برنج و پیاز و... پێویست بوو، تەنیا دەنگ بکەن، ئەمڕۆ دەیکەینە ئاهەنگ و شادی. پێشمەرگەی زۆر چالاک و لێزانیان لەگەڵدا بوو، یەکودوو گوێرەکە لە عەرز درا و کەوڵ کرا، گۆشت برژا و لەتوکوت کرا و تشریب وەسەر نرا، قبووڵی بە لەتکەنۆک بۆنی دە وڵات گەڕابوو، پێشمەرگەکانی ئێمەش لەخۆشیان دەستیان بە زگدا دێنا و لەگەڵ پێشمەرگەکانی دەشتی هەولێردا لە عیوعیو و خۆبەهەردادان و چۆپیکێشان نەدەمانەوە. هەموو کارەکان و تەباخی هەر خۆیان کردیان و یەک لە خۆشترین خواردنەکانیان بۆ ئامادە کردین، کە بە لای پێشمەرگەکانی ئێمەوە زۆر تازە و نامۆ بوو. گوتیان کاکە ئێمە جاروبار وا نەکەین بۆمان ناگوزەرێت و خوا دەیزانێ کەی شەهید دەبین، با هیچ نەبێت بە خۆمان ڕابگەین!

زستانێکی سەخت و پڕ لە بەرگری و شەڕمان بوو، هەر ڕۆژە هەواڵی گرتنی ناوچەیەک دەهات، تەنانەت خەتەر کەوتبووە سەر مەنگوڕان، کە ناوچەیەکی زۆر سەخت و شاخاوییە و هەر لە کۆنەوە مەکۆی دێموکرات بوو.

بە بەشداریی زیاتر لە بیست لە پێشمەرگە کۆنەکان، لە لای پیرەهەڵۆ، کە بەرپرسی ئەسلەحەخانەی ناوچە بوو. لە ئاوایی چیچانبلاغ کۆبوونەوەیەکمان کرد، دوور لە چاوی موحسین و سەید خالید، بەڵام ڕزگار و سەید ڕەحمانیش هاتبوون. کۆبوونەوەی قسەی ئاخر بوو، لەسەر بارودۆخی خۆمان و ناڕەزایەتی لە تەشکیلات و ڕێزنەگرتن لە ڕای پیشمەرگە کۆنەکان و گوێنەگرتن لە ڕەخنەکانمان بە بیانووی شەڕ و هێرشی بەربڵاوی حکومەت، ئەو قسەیەی بە دەمیانەوە گرتبوو، کە دەیانگوت کاتی ئەم قسانە و ڕەخنەگرتن نییە!

ناوچەی مەهاباد وا بەڕێوە ناچێت

زۆربـــەی پێشـــمەرگە و فەرماندە ناســراوەکانی ناوچـــەی مەهاباد لـــەم کۆبوونەوەیـــە ئامادە بـــوون، زیاتر لە چەند ســـەعات گفتوگۆ کرا و دەتوانـــم بڵێـــم هەموومان هاودەنگ بووین لەســـەر ئـــەوەی ناوچەی مەهابـــاد وا بەڕێوە ناچێت و کۆمەڵە تووشـــی گەورەترین هەڵە دەبێت. بەروبوومی چەند ســـاڵەمان تەســـلیمی جەماعەتی مەنســـوور حیکمەت بکات و لە کۆنگرەی ســـێدا تەنیا ئەوانە چوون کە بە دڵی وان بوون و کەس تەنانەت بە وشەیەکیش دژیان نەبووە. ئێمە هیچمان نە لە کۆنگرە بووین و نە ئەندام. دواتر بیســـتوومە گۆیا تەنیا کاک مینەی حیســـامی فەرماندەی هێزی پێشڕەو لە بۆکان، دژی پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بەم شێوەیە بووە!

پشتمان لە سەروەت و سامان کرد

بڕیـــار درا چەند کەســـمان لەگـــەڵ کۆمیتەی ناوەندیدا قســـە بکەین و بـــە نوێنەرایەتیـــی ڕا و بۆچوونەکانمانیـــان پـــێ ڕاگەیەنین. لە گوندی کولیجـــە مەقەڕی ناوچە زیاتر لە دە دوازدە کەس لەگەڵ حەمەســـوور و شـــوعێب زەکەریایـــی کە لە ناوەندییـــەوە بۆ ئەم کێشـــەیە هاتبوون، کۆبووینەوە و قسەمان کرد. ئەوان زۆر بێمنەت و لە سەرەوەڕا ئێمەیان دواند و سەرسووڕمانیی خۆیان نەشاردەوە بۆچی ڕزگار، کە ئەندامی کۆمەڵەیـــە لەگەڵ ئێمە کەوتووە. ســـەرکۆنەی ســـەید ڕەحمانە درێژیان کـــرد، حەمەســـوور، ڕەحیمی بابەتاهیـــری جیا کردەوە کـــە قەرار بوو بە زوویی لەگەڵ خوشـــکی حەمەســـووردا ژیانی هاوسەری پێک بێنن، دیـــار بـــوو ڕەحیمی ڕازی کردبوو بیکەن بە بەرپرســـی نیزامیی پەل لە ســـەقز و واز لە بەربەرەکانێ و مانـــەوە لەگەڵ ئێمەدا بێنێت. خۆیان لە قـــەرەی کاک کەریم دانشـــیار و ســـیامەند نەدەدا، بە من و شـــەریفیان گوت دەبێ بێن بۆ ناوەندی و زیاتر کارمان پێتانە. بە هەڵســـوکەوتێکی

دوور لە هاوڕێیەتی و گوێگرتن، بە پەلە کۆبوونەوەکەیان جێ هێشــت، ڕزگار و ڕەحیمیان برد و ڕۆیشــتن. کەمال وەلیانی دەســتێکی سەقەت بووبوو، گوتی من هیچ ئیمانم بەم کارە نەماوە، بەڵام ئەوەندەم کۆمەڵە خۆش دەوێت ناتوانم جێی بێڵم. هیچ مەســئوولیەتێک وەرناگرم و وەک پێشــمەرگەیەکی ســادە دەمێنمەوە. جەعفەر پیرەهەڵۆ گوتی، ئێمە زۆر هەژارین و بێمە دەر لە کۆمەڵە نازانم چ بکەم، بۆیە لێرە خۆم دەخافڵێنم تا بەڵایەکم بەســەر دێــت. چەندی دیکە ڕۆیشــتن و گوتیان دەچینەوە ســەر مووچە و مەزرای خۆمان، ئێمە بۆ کۆمەڵە هاتینە دەر و پشتمان لە کەســوکار و سەروەت و سامان کرد، نەک بۆ حیزبی کۆمۆنیست و فلان و فیسار. ئەوانە چوونەوە شار و لادێکانی خۆیان و تا ئێستاش نە ســەریان بۆ کەس داخســتووە و نە زەرەریان بۆ کەس هەبووە و جێی ڕێز و حورمەتی خەڵکیشن. بە هۆی پاراستنیان ناویان ناهێنم، دەنا زۆر ناسراو بوون لە ناو ڕیزەکانی کۆمەڵەدا.

دوای یــەک دوو کۆبوونــەوە و هاتوچۆی دیکە، لــە ئاخردا ماینەوە حــەوت هەشــت کــەس، کە ســوور بووین لەســەر ڕوانگــە و بڕیاری خۆمان، بە ڕاشــکاوی و ڕوونی گوتمان هەتاکو وەڵامی باوەڕپێکراو و سەرڕاستمان پێ نەدەن، لە هیچ ئۆرگانێک کار ناکەین و لەم کوردستانە پانوبەرینە خۆمان لە پەنایەک دادەنیشین و دەست لە دژایەتیی کۆماری ئیسلامی هەڵناگرین و ڕوو لە هیچ حیزبێکی دیکەش ناکەین.

سیامەند هەستا سەر چۆکان

لــە کولیجە لــە ژووری کۆمیتەی ناوچە بۆ قســەی ئاخر و بڕیاری کۆتاییمــان، کەریم دانشــیار، ســیامەند موعینی، شــەریف مەعرووفی، حوسێن ئەنهاری (عەجەم)، کەریم ئەفسەر دلێر و من لەگەڵ موحسیندا دانیشــتین، زۆر قســە کرا و زۆری حەولی دا ڕازی بین و کار بکەین، بەڵام ئامادە نەبوو هیچ لە داواکاریی حیزبی و سیاسی و تەشکیلاتیمان بســەلمێنێت و وەک کەلامی خودا و ئایەی قورئــان دەیڕوانییە بڕیاری

پێکهێنانــی حیزبی کۆمۆنیســتیش، تەنانەت ڕازی نەبوو تاقە ڕەخنەیەک لەســەر خــۆی لەمەڕ ئیــدارەی ناوچەی مەهاباد قبــووڵ بکات، ئێمەش زۆر بــە ڕوون و شــەفافی گوتمان ڕازی نابین لە تەشــکیلاتێکی ئاوادا کار بکەیــن و هــەر ئەمڕۆ لێــرەش دەڕۆین. لەپڕ لە نــاو ژوورەکە، کە هەمووومان چوارمشــقی لە ســەر عەرز دانیشــتبووین، دەستی هەڵێنا و ســەیری سەعاتەکەی مەچەکی کرد و گوتی، تا ئێستا کە سەعات چوار و نیــوە، ئێوە هەموو شۆڕشــگێڕ و ئینقلابی بوون و لەم دەقە بەملاوە ئێوە ئیتر ئینقلابی و شۆڕشــگێڕ نین! ســیامەند هەســتا سەر چۆکان و گوتی، مادام وایە موحسین گوێبگرە، با منیش نەزەری خۆم لەسەر تۆ بڵێم: «تۆ پیاوێکی زۆر بێشعوور و پەخمەی[1]»!

وێنەی ناسنامەکەی سیامەندم هەر لە لایە

موحســین داوای کــرد کارت و ناســنامەکانی کۆمەڵــە جــێ بێڵین، هەمووومــان فرێمــان دایە بەردەمی، ســیامەند دەســتی درێژ کردەوە و هەڵیگرتــەوە، بە نینــۆک وێنەکەی خۆی لێکــردەوە و فڕێی دایەوە بەر دەمــی و زۆر بــە تووڕەییەوە گوتی، با وێنەکەشــم لاتــان نەبێت! ئەو وێنەیەی ســیامەند لە کارتی پێشمەرگایەتییەکەی کردەوە ئێستاش لای منــە و هەر ئەوکات هەڵمگرت. ســیامەند کوڕی ســولەیمان موعینی و برازای عەبدوڵڵا و خانەی موعینی، لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵە بوو، ئاوای لەگەڵدا کرا، ئیتر دەبێت هەموو تێبگەن ئەمانە بە ناوی ســەرکردایەتیی کۆمەڵەوە چ بوون و چەند بەپەرۆش و لێزان بوون، بە کەلێن و قوژبنی فەرهەنگ و دابونەریتی کۆمەڵایەتی و بۆچی وا بێمنەت و لەخۆڕازی و خۆویســت بوون؟! ویســتی باسی چەکەکانمان بکات، زۆر بە توندی بە گژیدا هاتینەوە و پێمان ســەلماند هەموو چەکەکان نە تەنیا ئی خۆمانە و بــە پارەی خۆمــان کڕدراون، بەڵکو چەند تفەنگــی من و کاک کەریم هەر لە ســەرەتای شــۆڕش دراوە بە کۆمەڵە و ئێستاش لە شانی فلان

١- پەخمە، گێل و دەبەنگ.

و فلان پێشـــمەرگەدایە، پێمان عەیبە داواشیان بکەینەوە! ئیتر زۆر زوو بێدەنگیی لێ کرد و وەدەرکەوتین بەبێ خواحافیزی.

شــێخ و ئاغای کولیجە، حاجی شــێخ عەولا برای شـــەهید ســـەلاح شەمسی بورهان، کە کۆمەڵە لە خانووی ئەودا بوو، زۆر لە کاک کەریم و ئێمەش نزیک بوو. کەم و زۆر ئاگای لە دەنگەدەنگ و کێشـــەی ئێمە هەبوو، لە لای ماڵە خۆیان پێشـــی پێ گرتین و ســـوێندی لێ خواردین بەم بەفر و سەرمایە نابێت بڕۆین و هەموومانی بردەوە ماڵی خۆیان و خزمەتێکی زۆری کردین. شەریف کە کەسوکاری لای باوانی، ئاغاوەتی وەتەمیـش بوون و خزمی هەبوو، ماڵێکی بۆ خۆی و خەجیجی خێزانی دەستەبەر کردبوو، بە پەلە گەڕایەوە بۆ وەتەمیش، بەڵکو شوێنێکیش بۆ ئێمە ببینێتەوە و بچین هەموومان لە وەتەمیش، کە جارێ پێشـــمەرگەی تێدا مابوو دانیشین.

سەید خالید زۆر هەڵەی

ئـــەوێ ڕۆژێ، محەمـــەدە عەجەمەکـــەی لای مـــن دەورەی دیبـــوو، زۆرم حەول دا لێکۆڵینەوەی لەسەر بکەن و نەیانکرد و ناردیان بۆ ناو مەفرەزە، ســـەرەنجام دوای چەند مانگ مانەوەی لەناو پێشـــمەرگە، بە هۆی ئیجازەی چەندبارە و چوونی بۆ مەراغە، دەستی کەشف بووبوو، بـــە گیراوی لـــە مزگەوتی کولیجە، ســـەید خالید تەحقیقـــی لێ کردبوو، هیچی نەدابوو بە دەستەوە، شەو هەر لە مزگەوت بە ئیهمالی دەرگایان لەســـەر داخســـتبوو و حەرەســـی بەردەرگایان بۆ دانابوو هەتاوەکونێ بەیانـــی بـــۆ زیندانی مەرکەزی بنێـــرن. بەیانی زوو هـــەلا بلیند بوو، کە دەرگای مزگەوتیـــان کـــردەوە، محەمـــەد بە شـــەلوار و دۆخینەکەی بە شیشـــی چراتۆڕی مزگەوت خۆی ئیعدام کردبوو. بە خەڵووزی زۆپاکە لە دیواری مزگەوت نووسیبووی: «سید خالد کور خوندی از من حرف بکشی» واتا سەید خالید، زۆر هەڵەی، بتەوێ قسە لە من دەربکێشیت!

ئـــەوەی زانـــرا محەمەد چەنـــد جارێک بە ئیجازە ســـەردانی مەراغە

و حکومەتـی کـردووە و بەنیـازی تیرۆریکـی گەورە بـووە، تا خۆی دەگەیەنێتـە ناوەندی بۆ لێدانێکی گـەورە لە هەموو ئەندامانی ناوەندی، پێشـمەرگەکانی دەسـتەکەی خۆی لێـی وەگومان دەکـەون، بۆ هێندە ئیجازە وەردەگرێت و دەڕوا و دێتەوە؟!

ئێمـە لەوێ بوویـن محەمەدیان لە کولیجە ناشـت و نیازی لێدان و کردەوەی تیرۆریستیی گەورەی لەناو کۆمەڵەدا، بردە ژێر گڵ.

٤٢

هاتنەدەرەوە لە کۆمەڵە

بە کۆڵێک بیرەوەری و هەناسەساردی دوای زیاتر لە چوار ساڵ خەبات و پێشمەرگایەتی لەناو ڕیزەکانی کۆمەڵەدا، بەناو بەفرێکی زۆردا ڕوومان کردە وەتەمیش. شەریف ژوورێک و پێشخانەیەکی لە بەرزایی دێ بۆ پەیدا کردبووین. ناردمان بەدوای دایک و کەسوکار و زۆر زوو مەقەڕی خۆمان ئاوەدان کردەوە.

هاتنەدەرمان لە کۆمەڵە و دانیشتنمان لە ناوچەی ژێر کۆنترۆڵی پێشمەرگە بە چەکەوە دەنگی دایەوە، بە دەیان پێشمەرگەی ناڕازی پەیوەندیان دەگرت و پرسیاریان دەکرد بەتەمای چین؟! هەبوو حەزیان دەکرد شتێک دروست بکەین و ئەوانیش بێن و بەیەکەوە درێژە بە خەباتی چەکداری بدەین و بۆشایی نێوان دیموکرات و کۆمەڵە پڕ بکەینەوە. لە زۆربەی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگەدا کادیر و پێشمەرگەی ناڕازیی لە دیموکرات و کۆمەڵە زۆر بوون، ڕۆژانە پەیوەندییان پێمانەوە دەکرد و داوای کار و دروستکردنی هێزی سێهەمیان لێ دەکردین. بە تایبەت بوونی کەسایەتیی وەک کەریم دانشیار و سیامەند لە ناوماندا، خەڵک زۆرتر هان دەدران و متمانەیان هەبوو، کە ئەگەر ئێمە بمانەوێت شتێکمان پێ دەکرێت. تەنانەت حیزبی دیموکرات بەرپرسێکی ناوچەی نارد و کاک کەریم لەگەڵیدا دانیشت، دوکتۆر قاسملوو ڕایسپاردبوو بێت و هەموومان بانگهێشتی ناو دیموکرات بکات، بە تایبەت کەریم دانشیار و سیامەندی کوڕی سولەیمان موعینییان بە لاوە زۆر گرنگ بوو، تەنانەت وەعدی بوون بە ئەندامی سەرکردایەتی و پۆستی باڵایان بە هەمووومان دابوو.

خۆدوورگرتن لە شەڕی دۆڕاو

ئێمە هەموومان پێشــتر بە کۆی دەنگ بڕیارمــان دابوو نەچینە ناو هیچ حیزبێک لە لایەک و لە هیچ جێیەکیش بە دژی کۆمەڵە تەنانەت یەک وشــەش نەدرکێنیــن. هەتا بۆمان بکرێت لە ناوچەکانی ژێر دەســەڵاتی پێشمەرگەدا دانیشین و زۆرتر خۆمان پەروەردە بکەین. ئیجازە بە هیچ پێشمەرگەیەک نادەین واز لە کۆمەڵە بێنێت و بێتە لای ئێمە. جارێ هیچ بڕیارێک نادەین بۆ دروســتکردنی هێزێکی ســێهەم. عەلاقەی ئەو کادر و پێشــمەرگە دابڕاوانەی دیموکرات و کۆمەڵەمان، کە حەولی بەیەکەوە کاردکردنیــان هەبــوو، نەبێت و چاودێری بکەیــن تاکو ئەو کاتەی دڵنیا دەبیــن دەکرێت شــتی چاکی لــێ بەرهەم بێت. چاوەڕێــی هەلومەرجی کوردستان بکەین و لە ئەگەری هێرش بۆ سەرمان پێ بە پێی پێشمەرگە ڕووو لە ناوچەکانی ژێر دەســەڵاتیان بکەین و تا دەکرێت خۆمان دوور بگرین لە شــەڕی دۆڕاو و خۆبەکوشــتدانی بەخۆڕایی. کاک کەریم بۆ پرس و کێشە و پەیوەندییەکان برا گەورەمان بێت.

تاقە بستێک نەما

لای خەڵــک و حکومــەت وا بــڵاو بووبــووەوە، ئێمــە کوردســتانی گەورەمان دەوێت و لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا نیین. بەرپرسێکی ڕێکخســتنەکانی کۆمەڵە لە مەهاباد گیرابوو، ئیعترافی لەسەر زۆر شت و کــەس کردبــوو، چەند بەرنامــەی ڕادیۆ و تەلەفزیۆنیــان لە مەهاباد بــۆ دانا؛ گوتــی جەماعەتی وەتەمیش، واتا ئێمە لایەنگری کوردســتانی گەورەیــن و لــە کۆمەڵــە جیا بووینــەوە. کابرا ناوی عومــەر بوو و لە نزیکەوە دەمانناسی، ناوی یەک بە یەکی ئێمەی برد. ئەو قسانەی سەر تەلەفزیۆنــی مەهابادمان زۆر پێ ناخۆش بــوو، هیچ حەزمان نەدەکرد دوژمن و حکومەت بە کێشــەمان بزانن و ئاوا بە گەرموگوڕی باس لە وازهێنانمان بکەن. کاردانەوەی خراپی لەســەر خەڵک دەبوو، چارەمان نەبوو لەگەڵ ئەوەشدا هەرچی لە ناوشار و دەرەوە پەیوەندیی دەگرت

و پرسیاری لێمان بوو، بە یەک وشەش هیچمان لەسەر کۆمەڵە و پێشمەرگە نەدەدرکاند و زۆرتر دەمانگوت، خۆمان ماندوو بووین و کۆمەڵە عەیبی نییە. بە گشتی ڕامان وا بوو نابێت بزووتنەوەکە لەسەر ڕاوبۆچوونی ئێمە لاواز بکرێت. هەرچەند زۆری نەبرد بە هەر هەمووومان تاقە بستێک نەما لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا لێی دانیشین و بە ورد و درشتی دیموکرات و کۆمەڵە و ئێمەشەوە پەڕیوەی ناوچە ئازادکراوەکانی باشوور بووین و قسە لەوەدا نەما، ئاخۆ بزووتنەوەکە بە قسەی فڵان و فیسار لاواز دەبێت، یان نابێت؟!

ئەوەی ڕۆژێک لە بزووتنەوە و شۆڕشی چەکداریی کوردستاندا بە هەر دوو بەشی باشوور و ڕۆژهەڵاتی ئەوکات و هەر چوار بەشەکەی ئێستاش، بە تایبەت باکوور و ڕۆژئاوا بەشداریی کردبێت و لە نزیکەوە ئاشنا بێت بە وردەکاریی بەڕێوەچوونی شۆڕشەکانەوە، بێگومان ڕۆڵ و گەورەیی دایکە پێشمەرگە لە دڵسۆزی، فیداکاری، زیندان، ئەشکەنجە، نامەگەیاندن و یارمەتی بە هەموو شێوەکانی دەزانێت و کەس ناتوانێت حاشا لەوە بکات ئەوە دایکان بوون زۆر زیاتر لە حیزب و گرووپەکانی بەشدار لە شۆڕش، ئاگایان لە پێشمەرگەکان بووە و لە ڕۆژە ئەستەم و شەوە ئەنگوستەچاوەکاندا، ئەوە ئەوان بوون بە هەزاران بیانوو و جۆر و خۆگۆڕین و خۆ بە ئاو و ئاگردا دان، لە شار و لادێ و حەشارگەکان تەوارئاسا فریای ڕۆڵەکانیان دەکەوتن.

دایکی سولەیمان موعینی

یەک دوو ڕۆژ بوو ماڵمان لە کۆمەڵە جیا کردبووە، وردەوردە هاتینەوە هۆش خۆمان و ئەوجار زانیمان بۆ گوزەرانی ژیان، پێویستیمان بە پارە و ئەرزاق و بژێوی هەیە، هیچمان نەبوو. بڕیارمان دابوو دوای ئەو قسە ناخۆشانەی موحسین لەمەڕ خۆمان، داوای یارمەتی لە کۆمەڵە نەکەین. دەنگۆی وازهێنانمان بە پێچ و خوار و ناکاملی گەیشتبووەوە کەسوکارمان. ڕامانسپارد هیچمان نییە و

زۆرمان پێویستی بە سووتەمەنی و خۆراک هەیە. یەک دوو ڕۆژ دواتر لای نیـوەڕۆ هاڕە و ناڵــەی تراکتۆرێک لە ناو بەفری دێ پەیدا بوو، بۆ لای ماڵەکەی ئێمە دەهات، چەند کەسی داپۆشراو لە سەر کڵگیر، ئاسنی ڕەقوتەقی سـەر تایەکان تونـد خۆیان گرتبوو، گەیشـتنە بەردەرگای ئێمـە، هاتینـە دەر و بەرەوپیریان چووین، نەنکی سـیامەند، واتا دایکی کاک سـولەیمان موعینی و سـامرەندی خوشکی سیامەند و دایکم. دایە زارای نەنکی سیامەند و دایکم هیچ جووڵەیان نەبوو، قەرسان بووبوون و لـە زمان کەوتبوون، چەشـنی چەنـد پەیکەرێکی بێگیانی داپۆشـراو بـە بەفر. شـۆفێری تراکتور هـاواری لێ بڵیند بـووەوە: «بەخوا نازانم مـاون یان نا، زوو بیانبەنە ژوور و سـەرما لێی داون». بە هەموومان هێنامانە خوار و لە ناو پێشـخانەیەکی بچووک، حەپەسـاوبووم و وڕ و کاس چـاوم بڕیبووە دایکم و جووڵەم نەمابـوو. لەناکاو کاک کەریم گوڕانـدی و گوتی، عەلی بۆ وەسـتاوی، زوو کـە پێڵاوەکانی دایکت لە پێی داکەنە! هاتمەوە خۆ و ڕۆبوومە قاچەکان و جزمەکانی، وەک داری ڕەقیان لێ هاتبوو، پانتۆڵی پیاوانەیان لە پێدا بوو، وەک دەفە شەقوتەق بـوون، بە چنگ و ددان قەیتانەکانم کردنەوە، وەک پەیکەرێکی بێ گیان و جووڵە وەسـتابوون. هەموویانمان بردنـە ژوور، نەوتمان قەرز کرد و لیفەمان لەسـەر کوورە ساردوسـڕەکەمان لا دا و دامانگیرسـاند. بە ئاوی گەرم و داپۆشـینیان بە هەرچی پەتـووی هەمانبوون وردەوردە هاتنەوە خۆ و ڕوومەتە سـوورهەڵگەڕاوەکانیان دەرکەوتن، زۆپاکەمان لەمێـژ بـوو وا گرڤەی لێوە نەهاتبـوو. بە خواردنـەوەی چای گەرم و شـیرنییەکانی هێنابوویان، کەوتینە پرسـیار و بەخێرهاتن و قسەکردن. بە بیستنی ڕاسپاردنەکەمان و هەواڵی هاتنەدەرمان زۆر نیگەران دەبن و نەنکی سـیامەند ڕادەسپێرێت لە دایکم، بە هاتنی بۆ لای ئێمە ئەویش لەگەڵ خۆیدا بێنێت، ترسـی هەیە ئیتر سیامەند نەبینێتەوە. بەیانی زوو سـواری پاسی بۆکان دەبن و لە جەمسـەری مەلالەڕ دادەبەزن، بەناو بەفرێکـی زۆردا دەچن بۆ ناو دێ و تراکتۆر بە کرێ دەگرن، بیانهێنێت

بۆ وەتەمیش، هەرچەند ڕێگەکە زۆر دوور نەبوو، بەس لەو سەرمایە و لەسەر تراکتوری سەرئاوەڵە دەبێ بزانین بۆ ئەم ژنە پیرانە چەند سەخت و بەئازار بووە و چۆن توانیویانە خۆ بگرن لە بەر سەرما و کرێوەی بە بای زریانەوە!

نانخواردنێکی خۆش

دوای گەرمبوونەوەیان و خواردنەوەی یەک دوو چایەک، دایکم گوتی، ئەرێ ڕۆڵە ئەوە هەر لەسەر دڵم مەراقە بپرسم، کە هاتینە ژوور بۆچی ئەم کوورەیە لێفەی پێدا درابوو؟! کاک کەریم گوتی، دایە گیان کوورەمان هێنا ئێمە گەرم کاتەوە، کەچی ئەوە دوو ڕۆژە نەوت نەبوو تێی بکەین، ناوێرین بە تەنیشتیدا بڕۆین سەرما لە دەرودەروونی دەبارێت، گوتمان گوناحە با خۆی سەرمای نەبێت! ئیتر سامرەند و هەموو کەوتنە پێکەنین و دایکم و دایە زاراش بە کوێر بم، کوێر بم بۆمان، دەستیان بە دوعا کرد. کەریم ئەفسەر عەلادینەکەی لە تەنیشت خۆی دانابوو، مەنجەڵی بوخارەکەی لەناو کۆشی گرتبوو، لە پەتاتە، پیواز، فاسۆلیا و کەمێک گۆشت، هەر بە هەڵتروشکاوی و ئەژنۆکانی لەسەر سینگی، بە دەوریدا دەسووڕا و هەرچی وەدەستی کەوت تێی کرد و سەری لێ قایم کرد و وەسەری نا، هەر سەیریان دەکرد و سەریان ڕادەوشاند چۆن دەبێت؟! هێندەی نەبرد فسەفسی مەنجەڵ ئەوەندەی دی ژوورەکەی گەرم داهێنا و هەڵم شووشە پەنجەرەکانی داپۆشی و بۆنوبەرامەی مەنجەڵی کەریم زگەکانی ڕێک دەگوشی. سفرەمان پان کردەوە و هەر هەموومان بە دەوریدا دانیشتین، خواردنەکەی کەریمیان زۆر پێ خۆش بوو. سامرەند زۆر شەرمێون بوو، پارووی زۆر بچووکی دەکرد و بە ئاستەم و دووبەلا[1] دەیخوارد و نەیدەخوارد. حوسێن عەجەم شۆخیی لەگەڵدا دەکرد و لاسای دەکردەوە، بە پێکەنین و کەشێکی خۆش و پڕ لە ڕێز و حورمەت بۆیان، نانمان خوارد و

١- دووبەلا، بە ئەسپایی، بە ئارامی، بە کەمی.

دەیانگوت، هەرگیز تامی ئەم خواردنەمان لە یاد ناچێت و زۆر خۆش بوو!

پارە و خواردن و ئەرزاقیان بۆ هێنابووین و وەعدیان دا بە گەڕانەوەیان دەستبەجێ نەوتمان بۆ بەڕێ بکەن.

چۆن سواری کۆڵم دەبی؟

چەند ڕۆژی نەبرد براژنە نەشمیلی هاوسەری کاک کەریم دانشیار لەگەڵ کوردانی کوڕیان و شیلانی کچیان پەیدا بوون. زۆریان شتومەک بۆ هێنابووین. شیلان زۆر منداڵ بوو، تازە فێری قسەکردن بووبوو، باوکی نەدەناسی و هەر دەگریا، حوسێن عەجەم بە لاساییکردنەوەی نێوانی لەگەڵدا خۆش کردبوو، کوردان خۆشەویستی هەموومان بوو، گەورە بووبوو، شەش حەوت ساڵانە بوو، کوردان بە مۆنگۆلی لەدایک بوو، ڕۆح و گیانی باوکی بوو، هەڵبەت ئێستاش کە زیاتر لە چل ساڵی تەمەنە هەر وان و نە ئەو بەبێ باوکی هەڵدەکات و نە باوکی دڵی دێ بۆ ساتێک لە خۆی دووری بخاتەوە. کەریم ئەفسەر بردی بۆ ناو دێ لە دوکانەکە شتێکی بۆ بکڕێت، لە گەڕانەوەدا لە ناو چەقی ڕێ و پڕ لە ژن و پیاو بە پەنجە ئیشارە دەکات بە کەریم دابێتەوە بۆ ئەوەی سواری کۆڵی بێت، هەرچی کەریم دەڵێ کوردان گیان عەیبە من بەم سیمایەوە چۆن سواری کۆڵم دەبی؟! کوردان مل نادا و حوکم دەکات بچێتە کۆڵی کەریم و بگەڕێنەوە. حوکمی موفاجاتە و بۆ کەریم دەرچووە، هیچ عیلاجی نامێنێت و تا ماڵەوە کوردان لە کۆڵ دەکات و بە ناو دێدا و بە بەرچاوی خەڵک و پێکەنینی ژنان و کچانەوە هێنایەوە ماڵ، ئیتر کەریم دەستی کرد بە سەرکۆنە و جنێودان بە خۆی و سەری ڕادەوەشاند کوردان چیی بەسەر هێناوە. ئەوە بووە هۆی گوزەران و پێکەنین و ڕابواردنمان بە کەریم بۆ ماوەیەک.

٤٣

ئیدی گەیشتە پاسپۆرت

ڕۆژانی سەخت و پڕ لە بەفری زستان، زۆر بەکاوەخۆ لە ژووورە ساردوسڕەکەی وەتەمیش، بە نیگەرانی لە دوا ڕۆژ و چارەنووسمان، بە تایبەت لەژێر گوشار و هێرشی ڕۆژانەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر ناوچە ئازادەکانی کوردستان تێپەڕ دەبوو. شەو و ڕۆژ لەگەڵ یەکدا لە گفتوگۆدا بووین دەبێت چ بکەین و کام ڕێیە هەڵبژێرین.

بۆچوونی زاڵ کڕین و ئامادەکردنی پاسپۆرت بوو. بۆ چوونی دەرەوەی وڵات تەنیا پاسپۆرت نەبوو کە دەبوو بمانبێت، لەوە گرنگتر پارە بوو، لە پارەش گرنگتر ڕێگە بوو. پاسپۆرت بە پارە و بە قاچاخچی بوو، پارە بە دایک و باب و براکان و ڕێگەش یان حیزبەکان بوون لە ڕێی پەیوەندییەکانی بەغداوە، یان خۆ بە ڕەزاییەداکردن و بە ڕێی قاچاخ بەرەو تورکیا چوون بوو. ئەوەش بە تایبەت بۆ ئێمە مەترسیی گەورەی هەبوو بۆ لەدەستدانی گیانمان و کەوتنە دەستی جەللادانی کۆماری ئیسلامی.

بە یارمەتیی کەسوکارەکانمان پارەیەک کۆ کرایەوە. کەریم ئەفسەر لە ڕێگەی کاکیەوە پاسپۆرتی بە پارەیەکی یەکجار زۆر لە نرخی خۆی، بە چەندین جار هاتوچۆ بۆ شارویران و منەتی زۆر، چەند پاسپۆرتی زۆر بێکەڵک بە مۆرکی ساختەی زەق و بەرچاو بۆ پەیدا کردین. نەبوونی هیچ چەشنە ئەزموونێک و متمانەپێکردنی زۆر بە «دۆست» وای لێ کردین زۆربەی سەرمایەکەی کۆمان کردبووەوە وا بە ئاسانی لە دەستی بدەین و هەرچی بوومان لە دەستی برا گەورەکەی کەریمان کردا!

بە بۆچوونی خۆمان لە پێداویستییەکانی چوونی دەرەوە پاسپۆرت

ئامــادە کرابــوو. بۆ پــارەش گوتمان کەی هاتینە ســەر وڵاتجێهێشــتن چەکەکانمان کە ئیی خۆمان بوون، دەیانفرۆشــین و مەســرەفی ڕێگەی پێ دەدەین. بۆ ڕێگەش گوتمان قسە لەگەڵ کۆمەڵە و دەفتەری مامۆستا شێخ عێزەدیندا دەکەین و منیش دۆستەکانی مامۆستا زەبیحی لە بەغدا دەدوێنم، بەڵکو یارمەتییان لەدەست بێت.

من و کەریم و ســیامەند چەند جارێک بەم زســتانە تووش و پڕ لە بەفــرە، بە پێیان ڕێگەی وەتەمیش شــارویرانمان بــڕی، یەک دوو جار لەبەر کرێوە و ڕێونکردن هەر ئەوە بوو تێدا نەچووین!

نامەی چاوڕەشەکەم

پێــش گرتنــی، قژکاڵی چاوڕەشــەکەم لە ســابلاغەوە، نامەیەکی بۆ نووســیبووم و دابوویە نەرمین بۆمی ڕەوانە بــکات، دایە فاتمی دایکی شــەهید خــدر زۆر لە ماڵە ئێمــە نزیک بوو و هاتوچــۆی گەرموگوڕی لەگــەڵ دایکمــدا هەبــوو، دەیدەن بە دایــە فاتم کە هات بۆ شــاخ بۆمی بێنێت. لەو ماوەیەدا، کە زۆری پێ دەچێت و ســەروبەندی کێشەکانمان لەگەڵ بەرپرسانی ناوچەی مەهاباددا بوو، دایە فاتم دێت و من نابینێت و پرســیار دەکات عەلی لە کوێیە؟! هاوڕێیەک کە دواتر شــەهید بوو و زۆریــش دژایەتیی ئێمــەی دەکرد لێی دەچێتە پێش و پێی دەڵێت عەلیت بۆ چییە؟ ئەویش دەڵێت کارێکی زۆر تایبەت و خۆمانەم پێیەتی. دەڵێت عەلــی دوورە، بەس من زۆری لێ نزیکم و چی هەیە بە منی بڵێ. دەڵێ وەڵا ســوێندیان داوم دایک و خوشــکی ئەم نامەیە تەنیا بدەمە دەستی خــۆی. ئەویش ســوێندی بۆ دەخوا و ڕازیی دەکات، کە هەر ئەوشــەو مــن دەبینێت و دەمداتێ. بەم زمانە نامەکــە لە دایە فاتم وەردەگرێت و یەکسەر دەیخوێنێتەوە و بە پەلە دەچێتە کۆمیتەی ناوچە و نامە دەداتە سەید خالید و دەڵێ ئەوەتا؛ ئەوانە بۆیە بیانوو دەگرن بەتەمای ژنهێنان و ڕۆیشــتن لە کۆمەڵــەن. نامەکە لای خۆیان ڕادەگــرن و بێدەنگیی لێ دەکەن و هەرگیز نەیاندامەوە.

دواتــر و پاش ماوەیەک کە ئێمە لە وەتەمیــش ماڵمان دانابوو، دایە فاتمم دیت و بۆی گێڕامەوە کە نامەی داوە بە فلانەکەس. زۆری وەدوا کەوتین و دایە فاتم بە گژیدا چووەوە، هیچ فایدەی نەبوو.

لە ســەفەرێک لــە گەڕانەوەی شــارەوێران لە نێوان ئاوایــی ئازاد و عەولاباد تووشــی دەســتەیەک لە پێشــمەرگەکانی کۆمەڵە بووین، ئەو کــوڕەی نامەکەی منی وەرگرتبوو بەرپرســیان بوو. لەنــاو توولەڕێی ڕەچەشــکاوی بەفر لووتمان بە لووتی یەکدا کەوت. گوتم ئەمانەتییەکی مــن لای تۆیە هاوڕێ، وا باشــە ئەمانەتــداری بکەیــت و بمدەیەوە، بە ڕەوشــێکی زۆر بــازاڕی و دوور لە ئــەدەب و هاوڕێیەتی گوتی، ئێوە لەناو کۆمەڵەدا نەماون و ئەو شــتانەی ئیی ئێوەن دەســتمان بەسەردا گرتــوون! بوو بە دەمنەدەمانێ و میلهێناوە لەناو ئەم چۆلگە و بەفرەدا، بــاش بوو بــە تەداخولی هاوڕێیانــی دی لێک جیا کراینــەوە و هەرگیز چــاوم بــە ئاخر نامەی پێــش زیندانی نەکەوت و چەند ســاڵ بە داخ و حەســرەتی ئەوەی، لە ئاخر نامەدا چیی بۆ نووســیوم، هەزاران فیکر و خەیاڵی خۆش و ناخۆشــم لە خــۆم دەکردە میوان. ئێمە تا ئەو کاتە بۆ یەک عەزیز و هاوڕێین، کە دەروێشئاســا لەناو حیزب بەســەر یەکتردا هەڵبلێین، لەوە ترازا دەبینە دوژمن و بابەکوشتەی یەک!

ئەوان هەر ئەوەیان کرد کە موحسین ڕۆژی ئاخر گوتی، واتا تا ئەو کاتە شۆڕشگێڕ بووین کە لەگەڵیاندا بووین!

بــەرەو بەهــار دەچوویــن و لــە هەمــوو لاوە هێرشــی پاســدار و حکومــەت بۆ ســەر ناوچە ئازاد و ژێر دەســەڵاتی پێشــمەرگە زیادی دەکــرد، ناوچەکانــی محاڵ و گەورک و مەنگوڕان و شــارەوێران تەواو کەوتبوونە ژێر هەڕەشــە و داگیرکردن لە لایەن پاسدارانەوە. بیستمان هێزی پێشڕەو مەقەڕ لە وەتەمیش کۆ دەکاتەوە و زۆرتر گەڕۆک دەبن تا نیشتەجێی شوێنێکی تایبەت، ئەوەش بە واتای ئەوە بوو ئێمەش چیتر ناتوانین بە تەنیا لە وەتەمیش بژیین و شــەوان بە ئاسوودەیی بخەوین و لە ماڵ بمێنینەوە.

لەگەڵ دکتۆر جەعفەر و موهتەدیدا

لە ئاشی گوڵانەوە خەبەریان پێ داین سەرکردایەتیی کۆمەڵە دەیەوێت لەگـەڵ من و شــەریفدا دانیشـن و بانگیـان کردین بـۆ کۆبوونەوەیەک. هاورێیان بە تایبەت سیامەند زۆریان بە لاوە سەیر بوو و پێیان ناخۆش بـوو وەڵامیـان بدەینـەوە، دەیانگـوت بۆ هـەر ئێوەیان بانگ کـردووە؟! دەیانەوێـت شـکاف و دووبەرەکیمان لە نێوانـدا بنێنەوە و نابێ بچن! من گوتم دەچم بزانم باسـی چ دەکەن. زۆر بـە عاجزی و نارەزایەتی لەگەڵ شەریفدا ڕێگەی بەفر و کوێستانەکانی نێوان وەتەمیش و ئاشی گوڵانمان بڕی و چووینە مەقەڕی سەرکردایەتی. کاک عەبدوڵلا موهتەدی و دوکتۆر جەعفــەر شــەفیعی هاتن و زۆر بە گەرمـی بەخێرهاتنیان کردین. گوتیان بۆیە ئێوەمان بانگ کردووە پێتان بڵێین، ئێوە جیاوازن لە ئەوانی دی، ئێمە ئێوە زۆرتر بە ئیی خۆمان دەزانین و نابێت کۆمەڵە بەجێ بێڵن، بە تایبەت ڕوویان لە من کرد و بیریان هێنامەوە کە هەر لە دەســتپێکەوە تۆ کوڕی خۆمان بوویت و پەروەردەی ســەرەتاکانی کۆمەڵەم. زۆر بە ڕاشـکاوی گوتیــان، حەز ناکەن ئێمە کۆمەڵە جێ بێڵیــن. گوتمان، ئێمەش وا دەزانین هەموو هەســت و نەستی خۆمان بەجێ دێڵین و هیچ ئارەزووی ئەوەمان نییە دەست لە کۆمەڵە هەڵگرین، بەڵام وا دیارە لەو چەند کۆبوونەوەیەی، کە لەگەڵ حەمەســوور و شوعێب زەکەریاییدا کران، نیشانتان دا ئێمەتان لــێ زیادە و پێویســتیتان بە ئێمە نەماوە، بۆیە لــە ئاخردا ئێمەش بڕیاری ئەوەمان دا کە ئیتر چیدی ناکرێت خۆمان بە زۆر هەڵاوەسـین و بڕیاری کۆتاییمان دا و کۆمەڵەمان جێ هێشــت. زۆر قســەمان کرد و دەیانویست ڕازیمــان بکــەن بگەڕێینەوە، لە ئاخریدا بە شــۆخی و ڕاســتی گوتم ئێوە ئــەم عەجەمانەی هاتوون لە ئێمەتان پێ گرنگ و لازمترە، ئەگەر ئێمەتان دەوێت دەست لەوانە هەڵگرن با ئێمەش هەر ئێستا بگەڕێینەوە و یەکسەر بڕۆیــن بۆ ناوچەکانی شــەڕ لە ڕیزی پێشــمەرگەکانی کۆمەڵەدا! پێکەنین و گوتیان، ئەگەر ئەوە شــەرتی ئێوە بێــت هەرگیز نابیینن و ئەوانە دەبنە ســەرکردەی دوارۆژ و حیزبــی کۆمۆنیســت لەگــەڵ ئەوانەدا دروســت

دەکەیـن بۆ ڕزگاریی چینی کرێـکار. وایان دانابوو بە پێدانی پێشـنیاری مەسـئوولیەتی باڵاتر، وەک ئەوانی دی ڕازی دەبین و دەگەڕێینەوە. ئیتر بەوەی کە بیری لێ دەکەینەوە و دەچین لەگەڵ هاوڕێیانماندا قسە دەکەین، ماڵئاواییمان کرد و گەڕاینەوە بۆ وەتەمیش.

کـوڕەکان چاوەڕێـی هاتنەوەمان بـوون و نیگەران بـوون لەوەی پەشـیمانیان کردبینـەوە و بگەڕێینـەوە نـاو کۆمەڵە، کە بیسـتیان چی گوتـراوە و ئێمـە چیمان گوتووە، نێوچاوانیـان کرایەوە و گوتیان زۆر دەترساین هەڵتانگێڕنەوە، بۆیە پێمان خۆش نەبوو بچن!

بووین بە دوو دەستە

دوای دەیان سـەعات کۆبوونەوە و چەندین ڕۆژ و شەو، بڕیار درا ببین بە دوو دەسـتە. دەستەیەک کاک کەریم دانشیار و سیامەند و من بەرەوە ئالان و عێراق، دەسـتەکەی دی شـەریف و کەریم ئەفسـەر و حوسێن عەجەم بەرەو ورمێ و تورکیا. بەڵام ئەوان نەڕۆن هەتاکو ئێمە لە ئالانەوە وەڵامیان بۆ دەنێرین بە بوون و نەبوونی ڕێگە لە عێراقەوە. قـەرار بوو گەر ڕێگە نەبێـت ئێمەش بگەڕێینەوە و هەموو بەیەکەوە بە ورمێدا بڕۆین و گەر ڕێگەش هەبوو لە عێراقەوە وا باشە ئەوانیش بێنە لای ئێمە، کە مەترسیی کەمترە.

لە وەتەمیشـەوە هاوڕێ لەگەڵ کاک کەریم و سـیامەندا بە دڵێکی پڕ لە ژان و بیرێکی ئاڵۆز و پڕ لە بریا و خۆزیا، بە سەدان بیرەوەریی خـۆش و ناخۆش و یادگارییەکانی ئەم چەند سـاڵەم لە ناوچەکە وەک شـریتێکی نەپسـاوە بـەدوای خۆمـدا بەجێ دەهێشـت. بە هـەوراز و نشێوەکانی پڕ لە بەفر و قوڕی بەهاری و گرفەی ڕووباری تینووشکاو ڕێگـەی دووررودرێژی کوێسـتانەکانی موکریانمان دەبـڕی، بە هیوای گەرمێن و گەیشـتن بە بسـتۆڵەی سـنوور. هەر لـە موکریان بووین تووشــی نەبی زەندی و مامۆسـتا حوسـێن هاتین. نەبی بۆ مەودایەک بوو بە هاوسـەفەرمان و مامۆسـتا حوسـێن هەتا ئالان لێمان هەڵنەبڕا

و بوو بە هاوسەفەر و یاریدەدەرێکی شارەزا و دڵسۆز. بە کارامەیی و خاکیبوون و قسە خۆشەکانی، هەنگاوە بێهێز و دڵە غەمبارەکانی لێ دەکردین بە تاقەت و خۆشی و ئەگەر ئەو نەبایە هەرگیز هەوراز بەدوای هەورازمان بۆ نەدەبڕدرا و ڕەچەمان پێ نەدەشکێندرا!

شەهید کەمال وەلیانی

ئێوارەیەکی درەنگ لە ناوچەی سەردەشت گەیشتینە سیسێر و لە ماڵی مینە شەمی شەهیدی شۆڕشەکەی ٤٦-٤٧ (پێشمەرگەی کاک سولەیمان موعینی) کە کاک برایمی کوڕی مینە شەمیش هەر پێشمەرگەی کۆمەڵە بوو، لامان دا و یەک دوو شەو ماینەوە، زۆرمان ڕێز لێ گیرا و بە دڵێکی پڕ لە خۆشەویستی میوانداریيان لێ کردین. لە سیسێر نامەیەکی شەهید کەمال وەلیانیم پێ گەیشت، وەڕەز و بێتاقەت لە سۆمابرادۆست و شکاکان گەڕابووەوە بۆ لای موکریان و لە مەقەڕەکانی ئاشی گولان و خانەقا گیرسابووەوە و باسی لە سەرگەردانی و بێهیوایی خۆی بۆ کردبووم. بیستبووی ئێمە وەتەمیشمان جێ هێشتووە و بەرەو ئالان ڕۆیشتووین. هەزار خۆزگە و ئاواتم خواست پێش وەڕێکەوتنمان هاتباوە و دیبام و حەولمان دابا هاتبا لەگەڵماندا، من دەمزانی کەمال بڕوای بە هیچ نەماوە و وەک ئێمە لە ڕێبازی کۆمەڵە دڵسارد بووەتەوە و زۆر دەترسام لە هەستکردنی بە داخرانی شەشخانی ئومێدی، خۆی تووشی کارەساتێکی جەرگبڕ بکات. هەر واشی لێ هات، لە ئاخری بەهاردا، لە شەڕێکی بێئامان و دەستەویەخەدا، لە باخەکانی ئاجیکەند، کۆمەڵە تووشی شەڕێکی قورسی جاش و پاسدار دەبێت و کەمال خۆی پێ ناگیرێت و خۆی داوێتە گەرمە تەنووری شەڕەکەوە، زۆر بەداخەوە پاڵەوانانە لە بیستی جۆزەردانی ١٣٦٢ (١٩٨٣-٦-١٠)دا شەهید دەبێت.

وەڵامی نامەکەی کەمالم داوە و بە پێشمەرگەکانی کۆمەڵەی سەردەشتدا ناردم، نازانم گەیشت یان نا، باسی ئەو ماوەیەی خۆمانم

بۆ کرد و لە بڕیارەکانی دابوومان بۆ دەربازبوون و ڕۆیشتن ئاگادارم کردبــووەوە، داوام لــێ کردبــوو بــە زوویی ئێمــە بەرەو ئــالان دەچین، ئەویــش خۆی بگەیەنێتە ئێمــە و هەرچی کردمان بەیەکــەوە دەیکەین، تەنانــەت ئەگەر گەڕانــەوەش بێت بۆ ناو کۆمەڵە، بــا هەموو بەیەکەوە بین! بەداخەوە ئێمە هەر ســێ لە ئالان بووین، خەبەری شــەهیدبوونی گەیشت.

عەلی خۆت خوار مەکەوە

وەڕێ کەوتین بەرەو ڕەبەت و ئەوبەری قوڵتێ، لە تاڤگەی شەڵماش تێــر حەســاینەوە و هەوای ئەو سروشــتە جوانەی کوردســتانمان، بە شنەی شەماڵی بەهارێکی تەڕ و دڵڕفێنی کوردەواری، پڕ بە سییەکانمان هەڵمژی. لە نزیک ڕەزگە ڕووبارەکە پڕ بە چەمەکە دەهاتە خوار، مامۆستا حوســێن خۆی لێ هەڵکرد و گوتی، عەلی خۆت مەکەوە دەتپەڕێنمەوە، کاک کەریــم و ســیامەند چوونە ئەوبــەر، من چوومە کۆڵی مامۆســتا حوســێن، لە ناوەڕاســتی ئاوەکە هاواری کرد، لەبــەر هاژە و لوورەی ئــاو گوێــم لێ نەدەبــوو، کاک کەریم و ســیامەندیش لەوبــەرەوە هەر هاواریان دەکرد: عەلی، عەلی! خۆت خوار مەکەوە، هەر ئەوەندەم زانی بە خۆمەوە، مامۆســتا حوسێنیشم خستە ناو ڕووبارەکە. تفەنگەکەم لێ بەربووەوە ناو ئاوەکە، وەک شێتان چوومە بن ئاوەکە و تفەنگم دیتەوە، هەمــوو گیانم لە ئاودا بوو، ســاردیی بەفــراوی ڕووبارەکەی ڕەزگە لە سەرە بەهاردا وەسف ناکرێت و بەڕاستی کەللەتەزێن بوو، هاتمە قەراخ ئاوەکە، وەک شــەختە[1]لێدراوێک هەڵدەلەرزیم. لۆمەی هاوڕێیانم لەولا بوەستێت، فشەپێکردن و پێکەنین، هەر ئەوەندە بوو ڕۆحم دەرنەدەچوو، تفەنگەکەم ڕزگار کردبوو، بەس بە گوێی کاک کەریمدا سریواندم و پێم گوت، پاسپۆرتەکەم لە گیرفانمدا تەڕ بووە، کاک کەریم پێکەنین لەسەر دەمــی بزر بوو، زۆری پێ ناخۆش بــوو. ناو دێ زۆر دوور نەبوو، بە

١- شەختە، قەیسەربردوو، سەرمابردوو، سەرماوسۆڵە لێدان.

هەڵلەرزین و تەڕی خۆمان گەیاندە یەکەم ماڵ لەناو ڕەزگە، دەسبەجێ زۆپایــان هەڵکــرد و چای گەرم و نــان و پەنیرێکــی زۆر خۆش هاتنە سەر ســفرە، کوڕەکان دەستیان کرد بە وشــککردنەوەی جلەکانمان و وەســتا حوسێن تفەنگەکەمی وشــک و خاوێن کردەوە. پاسپۆرت لەناو نایلۆنێکــدا بوو، نەدەبوو وەدیاری خەم. مامۆســتا حوســێن نەیدەزانی بەرنامــەی چوونــی دەرەوەمان هەیە و لێمان شــاردبووەوە، نیگەرانی بــە هەر ســێکمانەوە دیــار بوو، هەتا ئێــوارە هەر لەو ماڵــە بووین، لە فورسەتێکی چوونی سەر ئاوی مامۆستا حوسێن، کاک کەریم پڕی دایە گیرفانــم و چاوی لێ کرد، ئاو تەڕی کردبــوو، ئەوەندەی تر عەیبداری کردبــوو، گوتی گوێ مــەدەرێ لە بێژوێ خەڵکی پەیــدا دەکەین بۆمان خاوێن بکاتەوە.

بۆ ڕۆژی دوایی گەیشــتینە جەمسەری شــوێنی تێکەڵاوبوونی دوو ڕووبارەکەی زێی بچووک، کە بە دووئاوان ناسراوە. چۆمی کەڵوێ بە بســتێک بەرینی، ئالانی ئەمدیو و ئەودیــو، یان ئێران و عێراق لێک جیا دەکاتەوە. بە هەورازی ســەر چۆمیدا هەڵگەڕاین و لە گروێس لامان دا. نێوان گروێس و بێژوێ لەپێشدا تەختایی و دیسان هەورازمان بڕی. بە توولەڕێی ئێستر و وڵاغاندا هاتینە بەر مزگەوتی بێژوێ.

یەکــەم شــت هاتە پێش چاو، دوکانەکان و بۆنــی کەباب و چایخانە بــوو. نــاو دێ زۆر قەرەباڵغتــر بوو لەو کاتەی پێشــتر لەوێ بووم. پڕ لــە پێشــمەرگە و مەقەڕات بوو. مامۆســتا شــێخ عێزەدیــن بە خۆی و مــاڵ و منداڵ و دەفتەرەکەی لەوێ بــوون، دێموکرات، کۆمەڵە، حیزبی ڕەنجبەران و زۆر پێشــمەرگەی دانیشــتوو لە دێموکــرات و کۆمەڵە لە ئالان و بە تایبەت بێژوێ بوون.

خانە لە دڕەی شەهید بوو

ڕووومــان کردە ماڵی کاک محەمەدی مەلا عەلی، لە خۆشــیی بینینی سیامەند وەک تاقە کوڕی شەهید سولەیمان، بە خۆی و ماڵ و منداڵەکانی،

زۆر بە گەرمی پێشـوازییان لێ کردین. خۆی بە دۆسـتی باب و مامە عـەولای سـیامەند دەزانی و داخـی دەخوارد کە مامە سـەعیدی، واتا خانەی موعینی بۆ بە لای ویدا نەهاتووە تا ڕەوانەی لای سەرکردایەتیی یەکێتیی نیشـتمانی کردبا و تووشـی ئەم چارەنووسـە نەبا و شـەهید نەکرابا. سـەرکردەکانی کۆمەڵە، وەک دوکتۆر جەعفەر شەفیعی و کاک ساعد وەتەندوستساڵی ١٩٧٨ بە لای کاک محەمەددا چووبوون و بە یارمەتیی ئەو بە سـەلامەتی گەیشتبوونە قەندیل بۆ لای یەکێتی. مخابن کاک سەعید موعینی بە بانەدا ڕۆیشتبوو و لە ڕێدا بە دەستی جەیش و جاشـی سەدام لەگەڵ ئەحمەد فەتحوڵڵای فەرماندەی یەکێتی لە گوندی دڕەی ناوچەی ماوەت، شەهید کرابوو.

کوردی خوا غەزەب لێگرتوو

دوای حەسـانەوە و هاتنـەدەر بـۆ ناو دێ و سەروسوراغکێشـان، تووشـی کۆمەڵێک لە هاوڕێیان بووین، کـە وازیان لە کۆمەڵە هێنابوو، سولەیمان خودایار، کەمال شەریفزادە، جەمال سەیدی، سولەیمان لالە، مەجیـد عەجـەم، پەرویز تاهیری، یونـس نانـەوا و زۆری دی، یان لە دەفتەری مامۆستا بوون، یان ژووریان بە کرێ گرتبوو و سەرگەردان و بێبەرنامە بوون. یونس خەریکی هاوسـەرگیری بوو لەگەڵ سەیرانی کچـی مامۆسـتا و سـولەیمان لالـەش لەگـەڵ مریـەم سـەرهەنگیدا. پیرەپیاوەکانی سـازمانی ئینقلابی حیزبی تودە (ڕەنجبەران) وەک عەلی سـادقی و ئیرەج کەشـکولی و موحسـین ڕزوانی و نیعمەت قەشـقایی و یـەک دوویەکی دی لە سـەرووی دێ ژوورێکیـان هەبوو، زۆر جار بـۆ وەڕەزی و چاخواردنـەوە دەچوویـن بـۆ لایان و بـە گاڵتەوە پێم دەگوتن، ئێمە کوردین خوا غەزەبی لێ گرتووین، ئێوە چی دەکەن و بەم مەینەتییە دەژین؟! زۆربەیان دوکتۆر و شەهادەی زۆر بەرزیان هەبوو!

خەرەفاو

کوڕێـک هەبـوو فـارس بوو، نـاوی مەجید بـوو، لە زەمانی شـادا هاوڕێـی زیندانیی کاک فوئاد بووبوو، لە دەسـتپێکی شۆڕشـدا هاتبوو بۆ کوردسـتان و پێشـمەرگە بوو لەناو کۆمەڵەدا. لە بێژوێ دیتمەوە لە لای هاوڕێیانی ڕەنجبەران خسـتبووی و دەیگوت ئیختلافی ئایدیۆلۆجیم لەگەڵ کۆمەڵەدا هەیە و جیابوومەوە. شەو و ڕۆژ ماندوو نەدەبوو، یەک پشـوو بەحس و دەمەتەقەی دەکرد لەسـەر قۆناغی شۆڕش، ماهییەتی شۆڕش، کۆمۆنیستی، سۆشیالیست، دیموکراتیک و ئەم بابەتگەلە. منیش وشەی «خەرەفاو»ی کوردیم بۆ فارساندبوو، پێم دەگوت، ڕەفیق مەجید تـۆ «خەرفیدەیی». ڕۆژێک چووبوو لە یونسـی پرسـیبوو «خەرفیدە» چییـە «ڕەفیق عەلی» زوو زوو پێـم دەڵێت؟! یونس بە پێکەنینەوە بۆی ڕاڤـە کردبـوو؛ واتا تێکچـووی! بەیانییەک لە ئاودەسـتخانەی مزگەوت دەموچاومان دەشـۆری، هات و گوتی «رەفیق بە خدا راسـت میگی من خەرفیدەام» واتا بەخوا ڕاست دەکەیت من خەرەفاوم!

کۆمەڵـە بـەدوای کاک کەریمیـدا نارد و پێی گوتبـوو بە حورمەتی ناسـراوی و خەبات و نەخۆشـیی گەدەی، ئامادەن بـە بەغدادا بینێرن بۆ ئەورووپا، ئەویش گوتبووی ئێمە سـێ کەسـین و لێک جیا نابینەوە، گوتبوویـان ئێمـە تەنیا بۆ تۆ دەتوانین و بـەس. کاک کەریم گەڕاوە و گفتوگۆکـەی بۆ باس کردین، لەگەڵ سـیامەندیا پێمـان داگرت، نەخێر دەبێـت قبووڵـی بکات و فورسـەتەکە لەدەسـت نـەدا. ئێمە یـان لێرە کارێـک دەکەین، یان دەگەڕێینەوە لای کوڕەکان لە وەتەمیش و لەوێوە بەیەکـەوە دەڕۆین. بە فشـار و سـوێند کاک کەریممان ڕازی کرد ئەو بڕوات و ئەم هەلەی کۆمەڵە بۆی ڕەخساندووە لەدەستی خۆی نەدات. بە سەرنجدان بەوەی ئەو لە ئێمە بەتەمەنتر و خاوەن ژن و چوار منداڵە و تەندروستیی باش نییە، ڕازی بوو بچێتە مەقەڕی کۆمەڵە لە سلێمانی و چاوەڕێ بێت تا بەڕێی دەکەن. ماڵئاواییەکی گەرممان لێ کرد و دوای ماوەیەک گەیشتبووە سوید.

ئیدی شاری سلێمانی

بیرمان لێ کردەوە لەگەڵ سیامەنددا بچین بۆ سلێمانی و دۆستانی مامۆستا زەبیحی و ئیمکانات لە بەغدا تاقی بکەینەوە. بە یارمەتیی یونس کە بووبوو بە زاوای مامۆستا و کاک ئەحمەد ئەسکەندەری وەرەقەیەکی «عەدەم تەعەرووز»ی دە ڕۆژەی دەفتەری مامۆستایان پێ داین. بە کەڵەس لە ڕووباری کەڵوێ پەڕیینەوە و بە هۆی شارەزایی پێشترم خۆمان گەیاندە ماوەت و دواتر بە سەیارەی نەفەرات بۆ سلێمانی. بە هۆی نەبوونی پارە و گیرفانبەتاڵی هۆتێلێکمان لە جادەی کاوە، هۆتێل بەغدا، لە هەرە هەرزانەکان گرت. چەند تەلەفۆنی کۆنی دۆستانی زەبیحیم پێ بوو لە بەغدا، دەستم کرد بە پەیوەندی، هیچی لێ شین نەبوو، تەنانەت کە ناوی زەبیحیم دێنا یەکسەر تەلەفۆنەکەیان دادەخست و زۆر دەترسان. چەند جارێک هاتوچۆی ماڵی مەلا ساڵحی نەغەدەمان کرد لە سلێمانی، پەنابەرییان بە ماڵ و منداڵەوە پێ دابوون. یەک دوو کوڕی خەریکی کار و کاسبی بوون و تەنانەت وەکالەتی ئاردیان دابوو بە جەمالی کوڕی و محەلێکی گەورەی ئاردی هەبوو لە لای گەڕەکی ڕزگاری. مەلا ساڵە بە دیتنی من و سیامەند خۆشحاڵ بوو، بە گەرمی لەگەڵ هاوسەرە میهرەبان و زۆر بەلوتفەکەی بەخێرهاتنیان کردین. ڕۆژێکیان کە هەر بۆ سەردان چووبووین، لە دیوەخانەکە پیاوێکی بالابەرزی جامانەبەسەری لێ بوو، مامۆستا مەلا ساڵە ئێمەی پێ ناساند و سیامەند کوڕی کاک سولەیمان و عەلی خوشکەزای مامۆستا زەبیحی و... میوانەکە کاک «محەمەدی پاقلاوە» بە بیستنی ناوی زەبیحی و موعینی یەکسەر هەستا سەرپێ و باوەشی پێدا کردین، باسی ئەوەی کرد لە جەلالییە کۆنەکانی سەردەمی بەکرەجۆ و سەرای سوبحاناغا و پێشمەرگەی کۆن و سابەقی مامۆستا زەبیحی بووە. زۆری باسی کاک سولەیمان و هاوڕێیانیان لە بەکرەجۆ لە سەردەمی جەلالیدا بۆ کردین. وەک کەسێکی خزم و نزیک لە ئێمە خۆی وێنا

کرد و ئامادەیی خۆی بۆ هەر چەشــنە خزمەت و هاوکارییەک نیشــان دا. ئەدرەس و تەلەفۆنی خۆی پێ داین. چەند ڕۆژ دواتر بە ســەیارەی خۆی بە قاچاخ و بێ ناسنامە و بەڵگە، منی برد بۆ بەغدا. باسی حاجی محەمەدی ڕەشــادیم بۆ کرد، خەڵکی ســابڵاغ و لە بەغدا نیشــتەجێیە، ئاڵتوونچییە و لە زەبیحی نزیک بووە، یەکسەر گوتی دەیناسم و ڕاست وایە، ئێســتاش لە بازاڕی ئاڵتوونچییەکانی بەغدا دوکانی هەیە، دەتبەم بۆ لای. مەبەســتم بوو زیاتر بپرســم لە چارەنووســی زەبیحی و بزانم چۆن تێدا چووە؟!

زەبیحی ناناسم

گەیشــتینە بەغــدا و چوویــن بۆ ناو بــازاڕ، من هەر تەقەی ســەرم دەهــات، یەکــەم جارم بوو بەغــدا ببینم. کاک محەمەد زۆر شــارەزا و زۆری ئاگا لە من بوو. گەیشــتینە بــەردەم زێڕنگەرێک و کاک محەمەد گوتــی ئەوە خۆیەتی. وەژوورکەوتین و ســڵاومان کــرد، بە کوردی و فەرمووی لێ کردین. گوتم جەنابتان حاجی محەمەدی ڕەشادین؟ بەڵێ فەرمــوو! کاک حاجــی من ناوم عەلی کەریمییە، خوشــکەزای زەبیحیم! ئیتــر هەر ئەوەندم گوت، ڕەنگی بزر بوو: چیت دەوێ کاکە؟! نایناســم! پارەیەکی زۆرم لە ســەری تێدا چوو و... لەم قســانە بە لەرز و پســکە فســک و زمانتێکهــاڵاوی، بــە کــوردی دەری کردین لــە دوکانەکەی و مەگەڕێنەوە، ســەرم بە فەتەرات مەدەن و ئەم قســانە، لە کوێوە پەیدا بــووی و خاڵــت ئاڵتوونی لە لایە و پارەی نەداوە و... هەر باش بوو، بۆ ڕیش چووبووین، خەریک بوو سمێڵیشی بخەینە بانی!

مەلا ماتۆڕ

لە بیرم نییە لە چێشتخانە بووین، یان لای دۆستێکی کاک محەمەد، ئیســتراحەتمان کرد و گوتم کاک محەمەد خۆ هەر هاتووین، تەلەفۆنی مــەلا ماتــۆڕم هەر لە کۆنەوە کە زەبیحی لە ســابڵاغ بوو لە ١٩٧٩دا لا

ماوه، دەڵێی چی تەلەفۆنێکی بۆ بکەین، بەڵکو وەلام بداتەوە. گوتی زۆر باشە و تەلەفۆنەکەی هێنا پێش خۆی و ژمارەکەی لێ دا:

- ئەلۆ ئەلۆ...

- مامۆستا عەبدوڵڵایە؟!

- نەخێر لە ماڵ نییە! (وا بزانم گوتی خزم، یان سکرتێری مامۆستایە).

- کاری بەپەلەمان پێیەتی کەی بۆی بکەینەوە؟!

- پێم بڵێ با ئاگاداری بکەمەوە!

- خۆمان تەلەفۆن دەکەینەوە.

ساڵی ١٩٧٩ کە زەبیحی هاتەوە لە ساباڵاغ، زۆر جار لە بەغداوە تەلەفۆنیان بۆ دەکرد، یەک لەوانە مەلا ماتۆڕ (عەبدوڵڵا ئیسماعیل) فەرماندەی کۆنی شۆڕشی ئەیلوول و دواتر وەزیری دەوڵەت بوو لە زەمانی جەلالییەکاندا. هەموو جارێک کە زەنگی لێ دەدا و من هەڵم دەگرت، زۆری قسە لەگەڵدا دەکردم و دەیگوت تۆ دەبێت عەلی بیت. مامۆستا زەبیحی زۆری بۆ باس کردووم. هەر بە تەلەفۆن، تەواو بە یەک ئاشنا بووبووین و دەیگوت جارێک دەبێت کە مامۆستا گەڕایەوە بێی و میوانی ئێمە بیت. هەر لەسەر ئەو هەوایە منیش بە تێرادیوی دەمگوت بە کوڕەکان بگەینە لای مەلا ماتۆڕ، وەزیرە و هەموو شتێکمان بۆ دەکات، یانی ئومێدێکی زۆرم دابوو بە خۆمان، کە یارمەتیی گەورەمان دەکات بۆ دەربازبوون.

ئەو جار کە تەلەفۆنم کردەوە، خۆی بوو، یەکسەر ناسیمەوە و ئەویش منی ناسییەوە. بە هەولێرییەکی خۆش تێیگەیاندم باشم نەکردووە هەر وا بە سانایی تەلەفۆنم بۆ کردووە، بە کورتی تێیگەیاندم ئیتر کاری وا نەکەم و شەبقە زۆر توندە و ئەو هیچی لەدەست نایەت، خۆی لەژێر گوشار و چاودێریدا دەژی. بە نائومێدی و بێهیوابوون لە دۆستانی خاڵم، لەگەڵ کاک محەمەددا بە سواری جێبەکەی گەڕاینەوە سلێمانی.

لە هۆتێل بەغدا دەفتەردارێکی لێ بوو، ناوی کاک ڕەحیم بوو، لەگەڵ

ئێمەدا زۆر بەڕەحم و لوتف بوو، نەیدەزانی چ کارەین و بۆ لەوێین، زۆری پرسیار و جاروباریش بە نازونوزێک بیری دەخستینەوە ناکرێ هەر وا لەوێ بین و دەبێ ئیدارەی ئەمنی لێ ئاگادار بکاتەوە، دەنا بەرپرسیارێتی بۆ ئەو دەبێ. پارەیەکمان دەدایە و سەری لار دەکردەوە.

ڕەشەی قاچاخچی

سیامەند گوتی، باوکم ڕەفیق و پێشمەرگەیەکی هەبوو، دەبێ ئێستا لەگەڵ ماڵ و منداڵیدا لە سلێمانی بن، ناوی ڕەشەی قاچاخچی بوو، بە منداڵی دیومە کە لەگەڵ باوکمدا لێرە بووین. بە یارمەتیی کاک محەمەد پاقلاوە و پرسیاران ئەدرەسی ماڵەکەیمان دۆزییەوە و چووین. هەر کە سیامەندی بینی، بە خۆی و هەموو منداڵ و ژنەکەی هەر ئەوەندە بوو لەبەر پێی سیامەنددا نەدەتوانەوە. ئەوەی بۆیان کرا لە پێشوازی و میوانداری کردیان، لەگەڵ ئەوەی ئەم جۆرە پیاوانە هەمیشە مەترسی و چاودێرییان لەسەر بوو، لەگەڵ ئەوەی کوڕە گەورەکەی برایم لای مولازم عومەر لە یەکێتیی نیشتمانی پێشمەرگە بوو، خۆی «کۆنە ئێرانی» و پێشمەرگە بوو، بەڵام زۆر ئازا و نەترس بوو. کاکە ڕەشە وەک ئەوەی ونبوویەکی خۆی دۆزیبێتەوە، لە خۆشیان هیچ نەما نەیکات!

ئیتر هەموو ئێواران بەدواماندا دەهات و یەکسەر لەبەر هەیوانی ماڵەوە بەزمی سفرە و عەرەقخواردنەوەی بڵاو دەکردەوە و بە زۆر دەیگوت دەبێ بخۆنەوە. بەزمی ئەو، هەموو ئێواران بوو، سیامەند، کە دەیگوت ئێمە ناتوانین بخۆینەوە، زۆر دڵی دێشا. ئەوەندەی حورمەت گرتبووین، ئێواران خۆمان لێ دەشاردەوە.

ئەوجار هەر بە هۆی کاک محەمەد و جەمالی مەلا ساڵە سۆراغی کاک محەمەدی شاپەسەندم کرد، بیستبووم لە سلێمانی دادەنیشێت و ژن و منداڵی هەیە و خەریکی خەیاتین. دۆزیمەوە و لە دوکانەکەی کاک محەمەد پاقلاوە لەگەڵیدا دانیشتم، زۆر دەترسا و زۆری گلەیی هەبوو،

باسـی پاشـماوەی قامووسم کرد و خۆی لێ لادا و گوتی لای ئەو هیچ دەسـت ناکەوێت، هەر ئاخ و حەیف و ئەسـەفی هەڵدەکێشا و دەیگوت، زەبیحی لە من مردووە!

خاڵێکی تریشم هەیە

ڕۆژێکی لای قاوەڵتون لە دوکانی کاک محەمەدی پاقلاوە لە فولکەی سـابوونکەران دانیشـبووم، گوتـم دەزانـی کاک محەمەد مـن جگە لە زەبیحی، خاڵێکی تریشـم هەیە، خاڵە عەبدوڵڵا، هەر لە زووەوە هاتووە بـۆ ئەمدیـو و هەرگیز نەگەڕاوەتەوە، خۆی لە دایک و برا و خوشـکان ون کردووە و چل ساڵە کەس سۆراغی نازانێت؟! گوتی با، من دەیناسم، سـاڵی ٦٨-١٩٦٩ لەگەڵ مامۆسـتا زەبیحی ئێوارەدرەنگێک لە سـەرای سـوبحاناغا دەگەڕاینەوە لە سەردانی پێشمەرگە جەلالییەکان، مامۆستا گوتی: «برایەکم لەم تەپی سـەفا و ئەوانە هەیە، با بچین بزانین ماوە؟! کاتی خۆی سـەرەتای شۆڕشـی عەبدولکەریم کە لـە بەغدا مەقەڕمان بـوو، جارێـک هات بـۆ بەغدا و منـی دۆزییەوە، منیـش یارمەتیم دا و ناردمەوە بۆ شارەزوور». ئیتر بە درێژایی ئەو سی چل ساڵە، ئەم دوو برایە لە غوربەت ئەو یەک دوو جارە یەکتریان بینیوە، ئەمیان سەرقاڵی سیاسـەت و نووسـین، ئەوی دی لە خزمەتی شـێخانی نەقشبەندی و فەلاحەت و ماڵ و منداڵدا بووە. دوو برا و دوو ڕێباز و دوو کەسایەتیی تەواو جیاواز!

کاک محەمەد خۆی جووڵاند و تەلەفۆنەکەی هێنا پێش خۆی و چەند جار چەند ژمارەی گرت، لەپڕ:

ها مامۆستا گوڵالە چۆنی؟ ئەڕێ کاتی خۆی تۆ لە کام گوند مامۆستا بوویت، عەبەسووری لێ بوو؟!

قسـەکەیان تەواو کرد و بە بزەوە گوتی دۆزیمەوە! لە تەپەگوڵاوی دەژی و ئێستاش هەر لەوێن، بە «عەبەسوور» ناسراوە.

بەرەو تەپەگولاوی

لــە دوکان هاتە دەر و هاواری کــرد؛ حاجی جەمال، حاجی جەمال! بەرازیلییــەک لەوبەری فولکەکە هاتە بەردەم دوکانەکە و دابەزی، کاک محەمــەد چــوو بۆ لای، گوتــی ئەم کورەم بــۆ بەرە بــۆ تەپەگولاوی. دیــار بوو حاجیی ســایەق تاکســی، خۆی خەڵکی هەڵەبجــە بوو. گوتی بــا برۆیــن. بەم قەد و شــکڵ و ڕوخســارەوە، لــە دوورەوە دیار بوو خەڵکی ئەودیوم، جووتێک عەینەک، کلێتەیەک لە ســەر، قەمســەڵەیەکی ئەمریکی و ڕانکوچۆغە لە بەر. لە پێشەوە سوار بووم، دوای یەک دوو سەعات لە سەرجادە قیرەکە نەگەیشتوو بە سیروان ڕایگرت و دەستی ڕاداشــت بۆ لای ڕاستی جادە و گوتی، ئەها ئەم دێیە تەپەگولاوییە. من دەگرێمەوە و خۆت بە پێیان بچووە. هەر چوارســەد پێنجسەد مەترێک دوور بوو لە جادەکە. لای نیوەڕۆ بوو ســەرم داخســت و هاتم بەرەو گوندەکە، کۆمەڵێک پیاو لە بەرهەتاو دانیشــتبوون، ســڵاوم کرد و زۆر بە گەرمی وەڵامیان دامەوە؛

– ماڵی عەبەسوور لێرەیە؟!

– بەڵێ فەرموو کاکە!

– نەوەڵا گەر یارمەتی بدەن و نیشانم بدەن.

– دادەی کوڕە هەســتە بچووە بییە بۆ ماڵی کاکە عەبە، ئەمڕۆ نۆبە گاوانێتی، هەها لەم دەشتە لەگەڵ ولاغەکانە!

– جا کە وایە کەسم ناوێ خۆم دەچم بۆ لای!

– ســەرم داخســت و بەرەو گاڕانەکە، بۆ دەرەوەی دێ چووم، لێی نزیک بوومەوە و پشتی لە من بوو، هیچ هەستی پێ نەکرد. پیرەپیاوێک چەناگەی خســتبووە ســەر گۆچانەکــەی و گاڕانیش بــڵاوەی کردبوو دەلەوەڕین. لە پشتەوەڕا دەستم لە شانی دا، ڕاچڵەکی و ئاوڕی دایەوە، سڵاوم کرد.

– عەلێکمە سەلام، ئەتۆ کێی؟

– کێ بم باشە؟!

- نازانم!
- خەڵکی سابلاغم!
چاوی زیت بوو!
- ئەگەر کوڕی ڕەعنا و هاجەر نەبیت، نازانم!
- من عەلی کوڕی ڕەعنای خوشکتم!
گۆچانەکەی بەردایەوە، دانیشت و دەستی بە ئەژنۆیانەوە گرت. پرم دایە و لە باوەشــم گرت، تێر گریا و لەســەر شـێوەردەکە بۆی دانیشــتین، هەر لەو پرســیار و لە من وەڵام، چەند ســاتێک تێپەڕی و دمەتەقەمان گەرم بوو، لە دوورەوە منداڵێک پەیدا بوو.
ئــەوە جەمالــە، وەرە دانیشــە جەمال ئــەوە عەلی کــوڕی پوورێتە. ماچم کرد و دانیشــت، کەمێکی پێ چوو منداڵێکی دیکە بە غاردان لەناو ماڵانــەوە هات، هــا! جەلال وەرە ئــەوە عەلی کــوڕی پوورێتە هاتووە! ئەویشم ماچ کرد و دانیشت، کەمێکی تر کەمال هات و هەر بەم چەشنە. گوتی، هەستە با بڕۆین بەخوا تەلەێی خاڵۆژنت ئێستا تا لێی حاڵی دەبێ تۆ کێی، هەموو گوندەکەمان وەسەردەگێڕێت. تومەز دوای من، کە لەناو دێ پرسیبووم، یەکیان چووبوو بە خاڵۆژنمی گوتبوو کەسێک هاتووە لە کاکە عەبەی پرسیوە، هیچ لە خەڵکی ئێرە ناکات و شێوە و ڕوخساری لــە کاکە عەبە دەچوو! ئیتر خاڵــۆژن ئۆقرەی نامێنێت و یەکبەدواییەکدا کوڕەکانــی دەنــارد بزانن مــن کێم. هەرچی دەهــات نەدەگەڕاوە و ئەو لەناو دێ زۆرتر نیگەران بووبوو!

عەبەسوور خزمی بۆ پەیدا بوو

خاڵم گاڕانی بەڕەڵا کرد و لەگەڵ ســێ لە کوڕەکانیدا چووینەوە بۆ نــاو دێ. لە دوورەوە هاواری کرد وەرە تەلێ کوڕی ڕەعنای خوشــکم هاتووە. بە باوەشــان بەخێرهاتن کرام. بۆ چاو و دڵ ڕوونی لە خاڵم و منداڵەکانی خەڵکی ئاوایی وەســەرمان گەڕان. ئەوە یەکەم جار بوو لەم دێیە، عەبەسوور خزمێکی بۆ پەیدا بێت!

ماڵێکــی فەقیرانــە و فەلاییانەی زۆر خــۆش و پاکوخاوێن، مەزرا و تراکتۆر و بیری ئاو. پیاوێکی بێدەنگ و مرادخانی و مشکی و هەتا بڵێی مەتین و لەســەرخۆ. شــەش کوڕی هەبوو، کوڕە گەورەکەی عوسمان، لە ماڵ نەبوو، لە موسڵ خوێندکار بوو، تاقە کچێکی هەبوو تازە شووی کردبوو، ماڵیان لە هەڵەبجە بوو، کچێکیشی بە منداڵی هەر لەم دێیە ون بووبــوو، یان دەیانگوت بەحر بردوویەتی، یانیش قەرەجی لەوێ بوون و دزیویانە. دوو ڕۆژ مامەوە، شــێخ خالید نەقشــبەندی کە بیستبووی، هــات و بەخێرهاتنی کــردم. ڕۆژی دواتر بەیەکەوە چووین بۆ هەڵەبجە و حەمیدەی کچی و عوسمانی هاوسەریمان دیت.

ڕۆژی دواتر، خاڵە عەبدوڵڵا لەگەڵمدا هاتە سەر جادەکە، بیستوپێنج دینارێکی دامێ، کە ئەوکات زۆر بوو. تاکسییەکی بۆ ڕاگرتم و گەڕامەوە ســلێمانی. تەواو بە دیتنیان شــاد بووم و خۆزیام دەخواســت توانیبام زوو بە دایکم بڵێم، براکەیم دۆزیوەتەوە!

عەلی ئەم پەلەیەت لە چییە؟

چەند ڕۆژێک بە مات و مەلوولی و بێکار لە سلێمانی و لەناو هۆتێلدا خۆمــان دەخافڵاند. زۆر جار دەهاتین بۆ ســەرجادە، مــن عادەتم بوو خێرا دەڕۆیشــتم و ســیامەند لە دواوە جێ دەما، دەســتی بە جنێودان دەکرد و دەیگوت، باشە عەلی ئەم پەلەیەت لە چییە، ئێمە هاتووین کات بەرینە ســەر و پیاســە دەکەین، بۆ وا توند دەڕۆی؟ ئەوە کوا بەیەکەوە ڕۆیشــتنە؟! تۆ هەمیشە دە هەنگاو لە پێش من دەڕۆی! کەمێک هێواشم دەکردەوە و دیســان بە خــۆم نەدەزانی و ئاوڕم دەداوە، ســیامەند دە دوکان لــە دواوە دەهات. چەند جار لێمان بوو بە شــەڕ و هەر کەســە بۆخۆی دەچووینەوە هۆتێل. سیامەند شکایەتی دەکرد و دەیگوت بەس پێم بڵێ؛ بۆ پەلەتە؟! کارمان چییە و کێ چاوەڕوانمانە؟! ئەوەندە وەڕەز و بێهیــوا بوویــن، لێک لە بیانــوو بووین و خۆش خۆش وردەشــەڕ و ئاشتبوونەوەمان هەبوو.

ڕەحیم بابەتاهیری هاتبوو بۆ بێژوێ و توبای خوشکی حەمەسووری مــارە کردبوو، ئەویش بەتەمای دەرچوون بوو لە کوردســتان. جوابی بۆ ناردین شــیلانی حەســەنپووری کچی مامی لە مەقــەڕی کۆمەڵە لە سلێمانییە، بەڵکو بچین یارمەتیی بدەین بچێت بۆ بەغدا بۆ ماڵی پووری، کە هاوسەری شێخ محەمەد مەعسووم بوو. کۆمەڵە نەیدەبرد بۆ بەغدا و «عەدەم تەعەڕوزی» بۆ وەرنەدەگرت. شیلان لە سەردەمی شۆڕش و ڕووخانــی شــا، لە ئەمریکاوە گەڕابووەوە و ڕێگــەی تارانی نەمابوو بــۆ چوونەوەی ئەمریــکا. هاتوچۆی کۆمەڵە و دێموکــرات و مەقەڕاتی پێشمەرگەی دەکرد. هاتبوو هەتاکو کۆمەڵە بەڕێی بکات بۆ ماڵی پووری لە بەغــدا، بەڵکو ئەوان ڕەوانەی ئەمریکای بکەنەوە. لەگەڵ ســیامەنددا جوابمان بۆ نارد بێتە بەر دەرگای مەقەڕی کۆمەڵە لە ڕزگاری. چووین بەبێ ئەوەی کەس بزانێت سواری تاکسیمان کرد و بردمانە ماڵی شێخ موحســینی خزمیان و تەســلیمی ئەوانمان کرد. ئەوانیش بردبوویان بۆ ماڵی شــێخ محەمەد مەعسوم لە بەغدا، دواتر دەوڵەتی عێراق بە فڕۆکە ناردبوویان بۆ سوید.

دەبێ سلێمانی جێ بهێڵین

دوای دە دوازدە ڕۆژ، ئێوارەیەک جەمالی مەلا ســاڵە هات و گوتی ڕایانســپاردووم، پێتان بڵێم تەنیا بیســتوچوار ســەعاتتان هەیە و دەبێ ســلێمانی جــێ بێڵــن و بچنەوە بــۆ ئەودیو. زۆرمان پــێ ناخۆش بوو، تاکسیمان گرت و ڕۆیشتین بۆ ماوەت و لەوێشڕا بۆ بێژوێ.

بە هاتنەوەمان بۆ بێژوێ لە ڕێگەی هەباســی برام لە بێســیمخانەی کۆمەڵــە بــە ڕەمــز وەڵاممان بــۆ کوڕەکانــی وەتەمیش نــارد، کە لێرە «تێکۆشــین بەتەمــای جیــران ویشــکە» و ئــەوان بۆخۆیــان بڕۆن و مشووری خۆیان بخۆن، کاک کەریم دەرباز بووە.

لەگەڵ یونســدا تەدبیرمان کرد، کە بووبوو بە خزمی مامۆستا شێخ عێزەدین، سیامەند بچێت بۆ لای مامۆستا و قسەی لەگەڵدا بکات، بەڵکو

یارمەتیمـــان بـــدات و ئیجـــازەی ســـەفەرمان لە بەغداوە بـــۆ وەرگریت. سیامەندی زۆر بە حورمەتەوە وەرگرتبوو، بە کورتی پێی گوتبوو تەنیا خۆت بەڕێ دەکەم و ئەوانی دیکەم بۆ ناکرێت. سیامەند گوتبووی بەلام هیچ نەبێت عەلییش با بێت و من بە تەنیا ناڕۆم. مامۆستا و دەفتەرەکەی گوتبوویـــان تۆ تاقانـــەی قارەمانێکی کوردی و هەموو پێتان قەرزدارین و دەبـــێ بتپارێزیـــن، وەرە بـــڕۆ کارت بە خەڵکی دی نەبێت. ســـیامەند سوپاسی کردبوون و گوتبووی بەبێ عەلی ناڕۆم. ئەوەی بۆ گێڕامەوە یەکســـەر چـــووم بـــۆ لای دەفتەری مامۆســـتا و گوتم، ســـیامەند بەڕێ بکـــەن من هەر بەتەمـــای چوونەدەر نەبووم، بە زوویی دێن بەدوامدا و دەچمەوە ناو یەکێتی.

سیامەند قیرسیچمەیە

سیامەند ڕەش و شین بووەوە و گوتی، بۆ درۆ دەکەیت؟ من بەبێ تۆ ناڕۆم. پێم گوت ئەوە هەڵکەوتووە و ئێمە تا ڕادەیەکی زۆر سەرکەوتوو بووین لە ســـێیان ئەوە دوومان ڕێگەی ڕۆیشـــتنی بۆ کراوە. بەڕاســـتی ســـیامەند من بەنیـــازی چوونی ناو یەکێتی لێـــرەم و بە زوویی بەجێت دێڵم. ســـیامەند هەتا خوا حەز بکات کەللەشەق و عیناد و قیرسیچمەیە. دەیگوت دەگەڕێینەوە بۆ موکریان، تا کوڕەکان نەڕۆیشتوون دەچین و لەگەڵ ئەواندا هەموو بەیەکەوە دەڕۆین بۆ تورکیا. منیش بە لادا کەوتم و گوتـــم، هـــەر بەیانی زوو دەڕۆم و بەجێت دێڵم، ئەتۆش کەیفی خۆتە! شـــێروڕێویی دنیام بۆ هێنایەوە، تۆ ناسراو و کوڕی بنەماڵەیەکی پڕ لە شـــەهیدی و دەتناســـن. ڕێگەی ورمێ بۆ تۆ نابێت و دەبێ بە سەلامەت دەرچیت. ســـیامەند ڕازی بوو مامۆســـتا بەڕێی بکات و بچێت بۆ بەغدا، لەوێشـــەوە بۆ لای کاک کەریم، کە ماوەیەک بوو بە هاوکاریی کۆمەڵە لە سوید گیرسابووەوە.

کەریم ئەحمەد کەلەپچە کرابوو

فاروقی بللوری بە نەخۆشی لە مەقەڕی کۆمەڵە لە سلێمانی کەوتبوو. جوابیان نارد، بەڵکو بۆ مەسرەفی چوونی ئەورووپای، لە برادەرانی یەکێتی، یارمەتیی ماڵی بۆ وەرگرم. لە بێژوێڕا بە پەلە چوومە ناوزەنگ، ئەو ڕۆژە گەیشتم هێزێکی گەورە بە سەرپەرشتیی کاک نەوشیروان دەڕۆیشتن بۆ شەڕی جود لە قرناقە و پشتئاشان و شەڕی شیوعییەکان. یەک دوو ڕۆژ لەوێ بووم، هەر لە مەقەڕەکەی کاک نەوشیروان. ئێوارەیەک پۆلێک پێشمەرگە چەند سەرکردەیەکی حیزبی شیوعییان بە دەستبەستراوی هێنا بۆ بارەگای مام جەلال. هەموو لێیان کۆوەبووین. کە مام جەلال دەستی کەریم ئەحمەدی بە بەستراوی بینی، گوڕاندی و جنێوی دا، بە پەلە خۆی دەستی کردەوە و لە باوەشی گرت و بردی بۆ ژوورەکەی خۆی و زۆری ڕێز لێ گرت!

لەگەل دلێر سەید مەجیددا

دواتر مام جەلال و مولازم عومەر بە هەردووکیان سێسەد دیناریان (ئەوکات دینارێک زیاتر لە سێ دولار بوو) پێ دام بۆ فاروقی بنێرم، کە لە سلێمانی لەسەر سەفەر بوو. هاتمەوە و دەسبەجێ بە پەیکی کۆمەڵەدا و بە نامەی خۆمەوە پارەکەم بۆ فاروق نارد، ئەویش سەفەری کرد بۆ سوید، کە ماوەیەکی دووروودرێژ بوو بە نەخۆشیی خوێن دەتلایەوە.

دوای گەڕانەوەم بۆ بێژوێ، دەمزانی کاک دلێر سەید مەجید، بە کاروانێکەوە دێن و لەوێڕا دەچن بۆ مەڵبەندی یەک لە شارباژێر. خۆم ئامادە کرد، لەگەڵیاندا بچم بۆ لای ئەبوو شەهاب، بەرپرسی ڕێکخراوی سێی کۆمەڵەی ڕەنجدەران.

لەگەڵ مەنسووری حیکمەتدا

یەک دوو ڕۆژم فرسەت بوو، حیزبی کۆمۆنیست لە مێشکەپەی نزیک بێتووش لە ئالان دروست کرابوو، هەموو سەرکردایەتیی کۆن

و نوێی کۆمەڵە و حیزبی کۆمۆنیســت لەوێ مەقەڕیان بوو، هەباس لە بێسیم (موخابەرات)ی کۆمەڵە کاری دەکرد، ئەویش لەوێ بوو، ڕێگەی دوو بۆ ســێ سەعات بە پێ و بە هەورازاندا چووم بۆ لای. هەموویانم دی و لەگەڵ مەنسووری حیکمەتدا ئاشنا بووم. قسە و گاڵتەی زۆرمان کــرد و پێم گوت: ئەوە ئاوارەی دەســتی تــۆم. ئەوکات زۆر خۆمانی و میهرەبــان بوو ، لەگەڵ هەموو پێشــمەرگەکانی ســەرکردایەتیدا خاکی و لە ســەردڵان بوو. کاک عەبدوڵڵا و هەباســی برام زۆریان حەول دا بگەڕێمــەوە و لە ناو کۆمەڵەدا درێژە بە خەبات بدەم. دیســان گوتم، با ئــەو عەجەمانە بڕۆن و کۆمەڵە ببێتەوە ئیی خۆمان، ئێســتا لە هیچەوە بوونە سەرکردایەتیی شۆڕشێکی وا گەورە و خاوەنی کۆمەڵە، بۆیە وا موخلیس و بۆمان دادەنوێنن، دوو ڕۆژی تر گەورەتر بن و قاچیان بێتە سەر عەرز، حسێبی پووشێکمان بۆ ناکەن و بێزیان نایەت بشماندوێنن! شەو لای هەباس مامەوە و بەیانی گەڕامەوە بێژوێ.

لە ســەربانی مزگەوتی بێژوێ لەگەڵ ســیامەنددا قســەمان دەکرد، گیرفانەکانمــان لێک دان و دابەشــمان کرد، ســیامەند هــەر دەیگوت با بەیەکەوە بڕۆینەوە بەرەو موکریان و کورەکان. دەمگوت بڕیاری خۆم داوە و هەر ئەمڕۆ یان ســبەی دێن و دەڕۆم بۆ خوارووی ناوچەکانی ئەودیو.

سیامەند ڕۆیشت بۆ سلێمانی و دەفتەری مامۆستا، هەتاکو سەرەی دێت و دەیبەن بۆ بەغدا.

بەیانییــەک لەبــەر بەلۆعەکانــی مزگــەوت لــە ســەر کۆلکەدارێــک دانیشــتبووم و دەموچاوم دەشــۆری. هێزێکی کۆمەڵە لەگەڵ کۆمەڵێک زیندانیــدا، لە ناوچەکانی خوارەوەڕا هاتبوون بۆ ئالان و گواســتنەوەی زیندانییەکان بۆ زیندانی مەرکەزی. ســەرم هەڵنەبڕی و خەریکی کاری خۆم بووم. ئەوەی تەنیشتم گوتی:

- سەلام ئاغای کەریمی!

- لــە دێهات و پێشــمەرگایەتی! لەمێژ بوو کــەس بەو ناوەوە بانگی

نەکردبووم. بە سەرسوورِمانەوە ئاورِم دایەوە و سڵاوەکەم ستاندەوە.

- گوتی نامناسیتەوە؟!

تێیفکریم، زیندانی بوو، پێشمەرگەیەک بە چەکەوە بە سەریەوە بوو، دیار بوو بۆ خۆشۆرین و ئاودەست دەستیان کردبووەوە!

- عەبدوڵڵاپوور نییت؟!

- با خۆمم!

- ئەوە هەر ماوی و ئازادیان نەکردووی؟!

- خـودا کەریمە، ئینشـاڵڵا ئێـوە هیدایەت دەبن و منیـش یان ئازاد دەبم، یان دەچمە لای باری تەعالا!

- هیوادارم، خۆشحاڵ بووم جارێکی تر دەتبینمەوە!

- بیسـتم لەگەڵ هاورِێکانتدا لە کۆمەڵە نەماون و جێتان هێشـتووە! پێم گوتی ئێوە هەمووتان فەقیر و هەڵفریوێندراون و سـەرکردەکانتان بەکارتان دێنن!

- نا وا نییە خۆم وەرِز و ماندوو بووم!

- هەرگیـز بـاوەرِت پێ ناکـەم، من لە زیندان زۆریان باسـی تۆ و هاورِێکانتیان بۆ کردووم و دەزانم ئێوە ئیی ماندووبوون نین و لەگەڵ سـەرکردەکانتاندا ئیختلافتان هەیە، لە سەرقەبرانی مەهاباد پێم نەگوتی ئێوە فەقیر و تەنیا سەربازن و سەرکردەکانتان بەکارتان دێنن؟!

- ئەوە نییە ناتوانن بەکارم بێنن و چیتر لەگەڵیاندا نیم؟!

- ئافەرین، بەڵام زۆر درەنگە، ئینشاڵڵا مۆفەق و سەلامەت دەبیت!

بردیان و رِۆیشـت، سـرِ بووم و حەپەسـام، بۆ تووشی بوومەوە؟ ئەویـش لێـرە، ئەو هەر دیلـە و منیش پێشـمەرگەی کۆمەڵە نەماوم و بێزارم لە خۆم و لە هەموو کەس!

ئێوارە کاک دلێر سـەید مەجید لەگـەڵ هێزێک و چەند باری وڵاغدا پەیـدا بـوو. گوتی بەیانی زوو سـاز بە دەرِۆین بـۆ ئەودیو. کارتۆنێک ویسـکیی پێ بوو بۆ ناسر رِەزازی و گوتی، چۆنی پێ بگەیەنین؟ گوتم هەر لە ماڵی کاک محەمەد باشە دێ و دەیبات.

٤٤

دوو کۆمەڵە و دوو چارەنووس

تاریکــوڕوون ولاغ بار کرانەوە و بە غــار بەرەو لێژ بووینەوە و تا ســەر چۆمی نەوەســتاین و دیســان بە کەڵەس پەڕیینەوە، بارەکانیان کردەوە و ئێسترەکانیان بە ئاودا دا و ئەوانیش بە مەلە و لە خوارەوەی ئێمە هاتنە ئەوبەری ڕووبارەکە.

بــە ئالانی ئەودیو و گوندە خاپوور و ســووتاوەکان و باخ و ڕەزی بێشوماری بێســاحێب، بە شانەخسێدا، لێی وەســەرکەوتین و ڕوومان لــە چیــا و هەورازی بێبڕانەوەی گمۆ کرد. کــوڕەداوێ یەکەم مەنزڵ و شــوێنی پشــوومان بوو. ئاگری تۆپ و هاوەن لە سورێنەوە دەبیسترا، شــەڕێکی قورســی بەرەی جود لە ئێرانەوە لەگەڵ یەکێتیی نیشــتمانی، هێزی لە خەڵک و پێشمەرگە بڕیبوو.

ڕۆژی دواتر، دەمەو ئێوارە لە چەمەکەی دۆڵپەموو ســەرکەوتین و هاتینە ناو دێ، چەند هەنگاومان مابوو بۆ مەقەڕی ئەبوو شەهاب، ڕێک تۆپێک لە سەری سورێنەوە، چەند هەنگاو دوورتر لە مەقەڕ گرمەی لێ هەستا، باش بوو خەساری نەدا، دەنا دەبوو بە پێوقەدەمی ئێمە!

من لای ئەبوو شــەهاب بەجێمــام و جەماعەت بەرەو مەلا بەختیار، بەرپرسی مەڵبەندی یەک لە حاجیمامەند ڕۆیشتن.

ئەبــوو شــەهاب وەک برایەک بەخێرهاتن و پێشــوازیی لێ کردم و هەموو مەقەڕ و پێشــمەرگەکانی ئاگادار کــرد، ئێتر عەلی لێرە لەجیاتی منە و قســەی ئەو قســەی منیشــە و ئەو حســابەی بۆ منی دەکەن، بۆ ئەویشی بکەن. بە گەرمی لە دایک و باب و خوشکان و برایانمی پرسی، بیرەوەرییەکانی شەهید سولەیمان بللوری هەردووکمانی خستەوە بیری ئــەو کوڕە مەزن و قارەمانە. ئەبوو شــەهاب، ســولەیمانی زۆر خۆش

دەویست. دواتر بۆی باس کردم کە کاتی خۆی چۆن و لە کوێ خەبەری شەهیدبوونی سولەیمانی بیستووە و یەکسەر لە ئاست خۆی دانیشتووە و بۆی گریاوە. لە تەنیشـت دیوەخانەکەی خۆی، کە بارەگای ڕێکخراو بوو و خۆشی لێی دەژیا، ژوورێکی بچووک وەک سندووقخانە هەبوو، تەنیا جێی یەک کەسی دەبووەوە، گوتم من لێرە دەبم و ئەوەم بەسە. لە تەنیشـت ماڵەکەی ئەبوو شەهاب، مەقەڕی پێشمەرگەکان و نانەواخانە و مۆلیدە هەبوو. شـێخ نەبەز بەرپرسـی مەفەرەزەکەی ئەبوو شەهاب بوو. وەسـتا کەریم کە تا ئێسـتاش وەک برایەکم وایە، بە نانەواخانە و کاروباری مەقەڕ ڕادەگەیشـت. لە دۆڵپەمـوو کۆمەڵێک هاوڕێی کۆن و تـازەی لێ بوون؛ کاکەکان: حەمەی فەرەج، ڕەفعەتی مەلا، ئەوڕەحمانی حەمـەی فەرەج، دانـا ئەحمەد مەجید، بەکر فەتاح، سـورکێو، فەرهەنگ گروون، سـەرهەنگ سـمایل بەگ، شۆڕش ئیسـماعیل، وەهاب، ئاوات قارەمانی، سـالار حاجی دەروێش، حەمەدەمین، شـێخ کامیل، ڕزگاری کاک قادر، غەریب، مامۆسـتا جوامێر و ڕووناکی هاوسـەری، مامۆستاساڵح ژاژڵەیی، هەڵۆ ئەحمەد کوردە و زۆری دیکە.

یـەک دوو ڕۆژ بـوو هاتبووم، چەند شـتێکی سـەرەتایی و ناکامڵم لەمەڕ باڵی کوردستانی و عێراقچێتی لەناو کۆمەڵەی ڕەنجەدەراندا بەر گـوێ کەوتبوو. ئەوەی ڕاسـتی بێت باری دەروونـی خۆم و نیگەرانی لـە دواڕۆژم، جێهێشـتنی هەموو هیوا و ئاواتی ژیانیـم، واتا کۆمەڵە و هاوڕێیانم لە ڕۆژهەڵات، دۆخێکی بۆ خوڵقاندبووم، هێز و تاقەتی هیچم نەبوو. خەمۆش و غەمبار بووم، لە سیاسەت و تەنانەت لە خۆشم بێزار بـووم، دەمگوت دە وەرە خۆت لەسـەر چـی وازت لە کوڵەکەی ڕۆحی خۆت، واتا کۆمەڵە هێنا و هاتوویت بۆ کۆمەڵەی ئەودیو، لێرەش عەینی بەزم، لەوێ لەسەر ئێرانچێتی و دیسانیش لێرە بەزمی عێراقچێتی باوە. مـن نەمدەزانی مێژووی ڕووداوەکانـی ناو کۆمەڵەی ڕەنجدەران دوای یەکەم کۆنفرانسیان لە مانگی ئایاری ١٩٨١دا لە مالیمۆس بە چ ئاقارێکدا ڕۆیشتووە و چۆن دوو باڵ دروست بوون. دوای وەرێکەوتنی شۆڕش

لــە ڕۆژهەڵات و بوونم بە پێشــمەرگەی کۆمەڵە، من پەیوەندیی جارانم لەگەڵ هاوڕێیانمدا لەناو کۆمەڵەی ڕەنجدەران نەمابوو. هەر نەشــدەکرا من لە شــاخ بووم و دژی کۆماری ئیسلامی لە شەڕدا بووین، ئەوانیش لە پەیوەندیدا بوون و تەنانەت هاتوچۆی تارانیان دەکرد. لێرەدا ستراتیژ و ڕێبازی سیاســی و فیکریی دوو پارچەی کوردستان دوور لە خەیاڵ و موزایدەی نەتەوەیی و هەست و دروشمی کوردایەتی و یەک نەتەوە بــوون، زۆر بــە ڕوونی و واقعی خۆی نیشــان دەدا و بە کردەوە دوو پارچــە بــوون و دوو وڵات بوون و تەنانــەت دوو بەرژەوەندیی جیای نەتەوەیــی بە زەقــی خۆی دەردەخات. کوردی ئێران بە حوکمی شــەڕ بەبــێ ویســتی خۆی دەبێت لــە حکومەتی عێراق و بەعســی کوردکوژ و ئەنفالچــی نزیــک بێتــەوە و کوردی عێــراق بە هەمان چەشــن و لە ڕووی ناعیلاجی لەگەڵ مەلا کوردکوژەکانی ئێراندا. فەلسەفەی دوژمنی دوژمنم دۆســتمە، بە دەیان ســاڵ کوردەکانی دوو پارچەی ڕۆژهەڵات و باشووری لە بەرداشی نێوان حکومەتەکانی ئێران و عێراقدا هاڕی و سەرکردەکانیشــی لە ناوخۆ و ناودۆســت و بێگانەدا تا ڕادەیەکی زۆر، سووک و بێئیرادەش کردووە.

لە نێوان دوو دەوڵەتی دیکتاتۆردا

زۆر جار هەبوون و ئێستاش هەن ئەو خەڵکانەی بەبێ بیرکردنەوە و دیتنــی خۆیان، تانوتەشــەر لە ســەرکردەی لایــەک دەدەن بۆ لەگەڵ دوژمنی کورددا هەڵدەســتن و دادەنیشــن و یارمەتیــی لێ وەردەگرن، بــە بێ ئەوەی لەو کاتەدا خۆیان ببینن و ئاوڕ بدەنەوە. خۆشــیان هەر ئەوەیــان کردووە، لەگەڵ دیکتاتۆری وڵاتێکی داگیرکەری کوردســتاندا، هاوپەیمانــی و پەیوەندییــان هەبــووە. کاتێک من و چەند پێشــمەرگەی کۆمەڵە لە ماوەت خەریکی چەکهێنان بووین و بە جلی پێشمەرگایەتی لە گوند و شارەکانی باشوور دەبیندراین، بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی پێشــمەرگەی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕ، دەمگوت ئێستا ئەو خەڵکە بە چاوی

جاش سەیرمان دەکەن و هەر ئەو کاتیش بیرم لەو هاوڕێیانەی باشوور دەکردەوە کە لە شارەکانی ڕۆژهەلات و تاران دەهاتن و دەچوون، بۆ پەیداکردن و سوالی چەک و ئەرزاق و نەخۆش و بریندارەکان، دەبێ خەلکی شارەکانی ڕۆژهەلات چۆنیان سەیر بکەن، کاتێک هەموو ڕۆژێک دەیانبیست دوو یان سێ لە جوانترین ڕۆلەکانیان لە مەیدانی شەڕ لەگەل پاسداری مەلایاندا شەهید دەبن، یان بە پێچەوانەوە کە دەیاندیت من لەگەل ئامرفەوجی ماوەتدا دادەنیشم و تەرمی شەهیدێکی پێشمەرگەی باشوور بە مێکزەمینی ڕادەکێشن. دیارە خەلکی وەک من، زۆرتر تێگەیشتنی لەم دۆخە هەبوو و بە چاوێکی دوور لە ئیحساسات و موزایەدەی نەتەوەیی دەیڕوانییە هەلومەرجی کوردەکان لەم دوو پارچەیە. پرسیارەکە ئەوەیە ئەوانەی وەک من و چەند سەد کەسێک کە ئەم ڕاستییانەیان دەزانی، دەبێت چەند لە سەدی کۆمەلگەی کورد بووبن؟ بە دلنیاییەوە ئەوەندە کەمین بە یەک لە هەزاریش نابین. بریا سەرکردایەتیی کورد لەگەل خەلکی خۆیدا زۆرتر شەفاف و ڕاستگۆ بووبان و ئەم شتانە لە خەلک نەشاردرابانەوە، بەلکو حەولی ڕۆشنگەری و درکاندنی ڕاستییەکانیان دابایە و خەلک زۆرتر لە واقعی شۆڕشەکانی کورد گەیشتبا و هەلومەرجی جیۆپۆلیتیکی کوردیان زۆرتر شەنوکەو کردبا. تەنانەت هەبووە دەولەتانی داگیرکەری کوردستان، بۆ شەڕ لەگەل یەکدا، کوردیان بەکار هێناوە. زەقترین نموونەی بەرپاکردنی شۆڕشی ئەیلوول بە سەرکردایەتیی بارزانی بۆ لێدانی دەولەتی عێراق بە سەرۆککۆماریی عەبدولکەریم قاسم بە دەستی شای ئێران و ئەنجامی بوو بە ئاشبەتالی کوردان و وەرگرتنی ئیمتیازێکی زۆری ئێران لە عێراق، دوای پەیمانە شوومەکەی ئەلجەزایر لە سالی ١٩٧٥دا!

بالی زال نەوشیروان بوو

بیستم لە کۆنفرانسەکەی مالیمۆس چەند سەرکردەیەکی کۆمەلە کە خۆیان زۆرتر بە ڕێڕەوانی شەهید ئارام دەناساند و دژی ڕێبەریی

نەوشیروان مستەفا بوون، وەک سالار عەزیز و مەلا بەختیار و مامۆستا جەعفەر (فازل کەریم) و شێخ عەلی و چەند کادری دی، دەنگیان نەهێناوە، هەڵوێستیان گرتووە و زیز بوون و ڕۆیشتوون. دواتر مام جەلال ئاشتی کردوونــەوە. هەڵبەت مەلا بەختیار بە دەنگێکی کەم دەرچووبوو، بەڵام هەر ناڕازی بوو. ئیتر ئەمە هەر لەو کۆنفرانســەوە بووبوو بە هەوێنی دژایەتیــی دوو باڵ لەناو کۆمەڵەی ڕەنجدەران. باڵی نەوشــیروان بەوە تاوانبار دەکرا دەستی بەسەر کۆمەڵە و ڕێبازی شەهید ئارامدا گرتووە و دوور کەوتووەتەوە لە ڕێچکەی مارکسیســتی کۆمەڵە. نەوشیروان و باڵەکەی، ئەوانی دیکەیان بە توندئاژۆیی و بەدخوویی و دوورکەوتنەوە لــە پێشــمەرگە و خەڵک، خۆبەزلــزان و بێکەڵکی تاوانبــار دەکرد. باڵی زاڵ نەوشــیروان بوو، کۆمەڵە بەتەواوی لەژێر هەژموون و دەســەڵاتی مام جەلال و نەوشــیرواندا بوو. مامۆســتا جەعفەر دەستی بە نووسین دژی نەوشــیروان و کۆمەڵــە کردبــوو و بەرنامــەی چوونــەدەرەوەی دارشــتبوو، دواتر ڕۆیشــت و لە ئەڵمانیا بوو بە پەنابەر. مەلا بەختیار کرابوو بە بەرپرسی مەڵبەندی یەک و زۆربەی هاوبیرانی لەو مەڵبەندە کۆ کردبوونەوە. سالار عەزیز بە قینێکی زۆرەوە، بە کردەوە دژایەتیی نەوشــیروانی دەکرد و خۆی بە جێگرەوەی ئــارام دەزانی و کۆمەڵەی بە ئیی خۆی دەزانی، ســەری ئەو باڵە بوو کە دژایەتیی نەوشــیروان و مــام جەلالیــان دەکرد. دواتر لــە پارەزان مەقەڕی کــردەوە و زۆربەی جەماعەتــی ناڕازی و دژ، لــەم گوندە، لە دەوری کــۆ بووبوونەوە، کە چەند هەنگاوێک لە دۆڵپەموو دوور بوو، ئەو شــوێنەی مەقەڕی ئەبوو شەهاب و ڕێکخراوی سێی کۆمەڵەی لێ بوو.

لە چارەڕەشیی بەختی خۆم

ئەبوو شەهاب و ڕێکخراوەکانی یەک و دوو و سێی کۆمەڵە، زۆرتر بە لایەنگر و جەماعەتی نەوشیروان و باڵی زۆرینەی کۆمەڵە دەناسران. ڕق و دژایەتیــی ئــەم دوو باڵــە، جار هەبوو دەگەیشــتە تووڕەبوون و

تەنانەت کردەوەی ناحەز و دوور لە گیانی هاوڕێیەتییش، ڕووی دەدا.

تەنیا دوو ڕۆژ بوو لە مەقەڕی سێی ڕێکخراوی کۆمەڵە بووم، گوێم لە زۆر شت دەبوو، هەرچی دەهات بۆ لای ئەبوو شەهاب هەمووی کادری کۆمەڵە بوون و دژی مەلا بەختیار و سالار عەزیز قسەیان دەکرد. دۆڵپەموو وەک ناوەندی کوردستانیبوونی لێ هاتبوو، پارەزانیشیان بە ناوەندی عێراقچێتییان ناوزەد کردبوو. ئەوەی ڕاست بێ من زۆری لێ تێنەدەگەیشتم و هێزی خۆپێوەماندووکردنیشم نەبوو. هەر ئەوەندەم دەزانی و بێزار بووم، لە چارەڕەشیی بەختی خۆم لە چی ڕام کرد و تووشی چ بووم.

سەیارەکەی مەلا بەختیار

ڕۆژی دووهەم یان سێهەم بوو لەسەر بەرزایی بەر هەیوانەکەی مەقەڕی ڕێکخراو چەند کەسێک دانیشتبووین، لە دوورەوە تەپوتۆزی سەیارەیەکی تۆیۆتا پەیدا بوو، دیار بوو تازە لەناو ڕیزەکانی پێشمەرگەدا سەیارە پەیدا بووبوو، کە زۆرتر ئی بەرپرسەکان بوو، هەموویان دەناسرانەوە. گوتیان وەڵا ئەوە سەیارەکەی مەلا بەختیارە بۆ ئێرە دێت! زۆریان پێ سەیر بوو مەلا بەختیار و هاتن بۆ لای ئەبوو شەهاب؟! بە خێرایی چەند لێکدانەوە کران و نەگەیشتنە هیچ ئەنجامێک. سەیارەکە گەیشتە بەر مەقەڕ، مەلا بەختیار و پێشمەرگەکان دابەزین. لە هەیوانەکەوە مەلا بەختیارم ناسییەوە و بە پەلە چووم بۆ پێشوازیی، زۆر بە گەرمی یەکمان لە باوەش گرت، جەماعەت کە ئەوەیان دیت، ئەوجار تێگەیشتن هاتنەکە بۆ لای دۆستە، ئەبوو شەهاب و جەماعەتیش بە گەرمی بەخێرهاتنیان کرد و لە هەیوانەکە دانیشتین. قسەی خۆش و تانەوتەشەر بەیەکەوە دەکران. مەلا گوتی، کوڕی باش دەبوو لە لای من لات دابا و هاتووم دەبێ بێی بۆ لای من. چاوێکم لە ئەبوو شەهاب کرد و ئەویش گوتی، ئێرە ماڵی عەلییە. دوای موجامله و ئامادەییدەربڕین بۆ میوانداریی من لە لایەن مەلا بەختیار و مەڵبەندەوە،

گوتــم کاک بەختیــار خــۆت دەزانــی بۆ من فــەرق ناکات و تــازە لێرە کونەکەوێڵێکــم[1] بۆ خۆم خاوێن و ئامادە کردووە، وەرە ببینە، لە لای ئەبوو ئاسوودەم. گوتی، چۆنت پێ باشە ئێمە لە خزمەت داین و ئێرەش هەر ئیی خۆتە و ئەوێش.

هیچ فایدەی نەبوو

یــەک دوو چایــان خواردەوە و ڕۆیشــتن، گوتی وەرە ســەردانمان بکــە. من لە ڕۆژانی دواتردا یەک دوو جــار چووم بۆ مەقەڕی مەڵبەند لە حاجی مامەند، پێشمەرگەکان و ڕووناک خانی خێزانی کاک بەختیار زۆر بــە گەرمی پێشــوازییان لێ کردم. تێگەیشــتم ئــەوان کە زۆربەی هەرە زۆریان لە باڵەکەی دژی نەوشــیروان و ئەبوو شــەهاب بوون و هیچی باشــیان بە جەماعەتی ئەبوو شــەهاب و ڕێکخراو نەدەگوت، وا لــە من حاڵی بووبوون، کە بە مەبەســت و بەرنامەی پێشــووتر لە لای ئەبوو شــەهاب لام داوە و کوردستانی بیر دەکەمەوە. ئەوان کۆمەڵەی ئێران و حیزبی کۆمۆنیســت و جەماعەتی مەنسوور حیکمەتیان زۆر لە خۆیان نزیک دەدیت و سەرســام بوون بە تیۆر و قسەکانیان. هەر لەو ڕوانگەیەوە، پێیان وا بوو دەبێت من لەوان نزیکتر بم، تاکو نەوشیروان، یان ئەبوو شــەهابی کوردســتانی! زۆرم حەول دا ڕاســتیی دەروون و واقعی حاڵی خۆمیان بۆ ڕوون بکەمەوە، هیچ فایدەی نەبوو. غافڵ لەوە بــوون من لــە داخی هاتن و دەسبەســەرداگرتنی کۆمەڵەکــەم لە لایان جەماعەتی مەنسوور حیکمەت خۆم ئاوارە کردووە!

دابەزین لە لای ئەبوو شەهاب و بەدواداهاتنی مەلا بەختیار و نەچوونم و مانەوەی من لە لای مەقەڕی ڕێکخراو، بە کوردســتانیبوونی من لێک درایەوە و بەبێ ئەوەی خۆم پێ بزانم، ناســنامەی کوردســتانیبوون بە بەژنم بڕا، دواتر خۆشم هەر وا دەرچووم و هیچ پێم ناخۆش نەبوو!

١- کەوێڵ، کۆخ، کولبە، ژوور و خانووی بچووک، وەک ئەشکەوت.

دەستیان بە ژنهێنان کردبوو

چەند ڕۆژێک پەڕیمەوە ئەودیوی جادەی چوارتا و لە قەیوان لە لای کاک سەلاح چاوشین مامەوە. هەر لە سەرەتای شۆڕشی ئێرانەوە کاک سەلاحم دەناسـی و لێک نزیک بووین. کە چووم چەند پێشمەرگەیەکی لـە لا بوو، بارەگاکەی لە سـەرەوەی ئاوایی بـوو. دایە حەلاوی دایکی هاتبـوو لە لای بوو، ژنێکی نورانی و بەخشـندە و میهرەبان. منی زۆر خۆش دەویسـت و ئاگای لێم بوو، بە غەریبی دەزانیم و دوورکەوتوو لـە خـاک و وڵاتی خۆم. خواردنی زۆر خۆشـی دایکانەی بۆ دروسـت دەکردین. کاک سـەلاح کۆمەڵێک هاوڕێی کۆنی سـەردەمی شـورتەی هەبوو، زۆر بەوەفا بوون و لەگەڵ هەموو خەتەر و چاودێریی ئەمن و حکومەت، بۆ سەردانی دەهاتن و هەموو جارێک پیکابێک لە خواردن و خواردنەوە و پاقلاوە و هەرچی شـتی خۆشە دەیانهێنا، شەو دەمانەوە و بەزمیان خۆش دەکرد. کاک سـەلاح ماوەیەک بوو لەگەڵ مام جەلالدا تێکچووبـوو، خـۆی ماڵێکـی لەگـەڵ دایـک و خوشـکەزاکانی و چەند پێشـمەرگەیەکی لـە قەیوان دانابـوو، خەڵـک زۆری حورمەت دەگرت. پێشـمەرگە کۆنەکانی وەک کاک سەلاح وردەوردە دەستیان بە ژنهێنان کردبوو، کاک نەوشـیروان پێشـیان کەوتبوو، لەبەر خۆڕزگارکردنی لە قسەوباسـی خەڵک و پرسـیارکردنیان، ژنی هێنابـوو، ڕێگە بۆ ئەوانی دیکەش خوش کرابوو. ئەبوو شـەهاب دەستی لەسەر کچی مام قادری دۆڵپەموو دانابوو. سامان گەرمیانی لە بەری قەراخ بوو، کاک بەختیاری بـرای کاک نەوشـیروان خزمێکی دووری خۆی بـۆ دۆزیبووەوە. کاک سـەلاح لـە فیکری ژنهێناندا بوو، بەس سـاغ نەدەبـووەوە و زوو زوو عاشق دەبوو، یان فریای نەدەکەوت و بە شوویان دەدا، یان دەیانگوت کچ بە پێشمەرگە نادەین. ئەو ماوەیە کە من لە لای بووم تەواو دڵخۆش بوو، گوێم بۆ دەگرت و هاودەمی بووم لە وەسـف و بوون و نەبوونی فڵان کچ و فڵان گوند. دەیبردم بۆ گوندەکان و ئەو کچانەی لە دوورەوە نیشان دەدام، کە چاوی گرتبوونی.

ڕاستییەک هەبوو هەموو ئەو گەنجانەی تەمەنی کاک سەلاح و ئەبوو شەهاب و... لە ساڵی ١٩٧٦ەوە کە لاوێکی ٢٥-٣٠ ساڵە بوون وردەوردە دوای ئەو هەموو ساڵە لە شاخ پیر دەبوون و کچانی سەردەمی خۆیان لە شــار، یان شــوویان کردبوو، یان مابوونەوە. دەبوو ژن بهێنن و لە کچــە باشــەکانی لادێ هەڵبژێرن و زۆر جار ئەوەش ســەخت بوو، بە پێچوپەنا دەیانگوت کچ بە پێشمەرگە نادەین.

ئــەو ماوەیــە لە ماڵی کاک ســەلاح، لەگەڵ دایکی و پێشــمەرگەکاندا بــۆ من حەســانەوەی ڕۆح و جەســتەم بوو، چەند جارێــک بە دەوری گوندەکانــی کارێــزە، باڵــخ، کاپێلــۆن، مالوومــە، ســەرگەڵوو، هەڵەدن، چالاوە، گەڕەدێ و هەموو ئەو دۆڵەدا جەولەمان کرد. گەڕان و ناسینی ئەم ناوچانە بوون بە بەشێک لە کۆڵەباری کۆکراوەی مێژووی ناسینی جوگرافیا و کۆمەڵگەی بەشــێکی کوردستان، دواتر زۆربەی بەشەکانی تری باشووری کوردستانی گرتەوە و دەتوانم بڵێم کەم شوێن و گوندی کوردستان هەیە پێی ئاشنا نەبم و نەمدیبێت.

مشکەکانی ئەبوو شەهاب

لەبــەر بێپەنایــی و بەتاڵکردنی داخ و حەســرەت و بوونی کەســێک، غەمرەوێنێک، بۆ ســفرەی دڵ لاکردنەوەیەک، بۆ هێندە پێشنەخواردنەوە و لە ناوخۆداڕانەگرتن، کۆنەکردنەوەی خەم و مەراق، ئەبوو شــەهاب و سەلاح ئاگاداری زامی دڵی ئەسیر و بریندارم بوون. بۆم باس کردبوون چــۆن بەنــدی دڵ و هەناوم لە زیندانەکانی ئێران جێ هێشــتووە و چۆن نەرمینی خوشــکم بە شەق و گریان بەیانی زوو لە باوەشی دایک و بابم هێناویانەتە دەر و ئەویش ڕەوانەی زیندان کراوە! جووتێک دەستەخوشکی یەک لە یەک لە لام خۆشەویســتتر، یەک لە خوێن و گۆشــت و ئێســقانم و ئەوی تریش ســوڵتان و خاوەنــی دڵ و دەروونم، بووبوونە مۆتەکەی شــەوانی تەنیایی و پڕ لە خەون و خولیا و خەیاڵی بێبڕانەوەی غەریبێکی سەرگەردانی خەبات و شۆڕشی کوردایەتی. بیرم دەکردەوە دەبوو ئێستا

زانکۆم تەواو کردبا و لە شارەکەی خۆم ئەندازیاری کارەبا و فیزیا بام، ناردبام بۆ خوازبێنی و دایک و خوشکان بۆ جل و ئاڵتوونکڕین دوکانان گەڕابان. داوەتێک گیرابا لە حەوشـــەی ماڵی بابان ئەمســـەر و ئەوسەری دیار نەبا، لەم شـــوێنەی ئێســـتا بووەتە کەلاوەیەکی خاپوورکراو بە تۆپ و هـــاوەن، هەر یەک لە یەکێی ســـەرچۆپی وەرگرتبایە، کەچی ئێســـتا لە کونجی گوندێکی ئەم باشـــوورە، ئەوەندە لە خۆمدا پێچاومەوە و گرمۆڵە بـــووم لە ناو لێفەیەکی چڵکن و ســـەرینێکی پڕ لە ڕشـــک و ئەســـپێدا، بە خـــۆم نازانم، کـــە خەویش دەمباتـــەوە. ناڵەی هەنیســـک و گریانم ناگاتە گوێـــی ئاســـمان، بەڵکو دەبێتە کوڵ و بە ناخمـــدا وەک خەنجەر جەرگ و ڕیخۆڵە دەبڕێت و جیڕەی ددان بەیەکەوەچوونم، مشـــکەکانی کۆخەکەی لای دیوەخانەکەی ئەبوو شەهابیشیان هەراسان کردووە!

ددانئێشە بڕستی لێ بڕیم

بە هۆی ددانلەچیڕەوەبردن و شەوانی پێشمەرگایەتی و نوستن لەم مزگەوت و ئەو ماڵ و بن بەرد، تووشی نەخۆشیی پووکەکانم هاتبووم، کێـــم و لەقـــی ددانەکانم ژیانیان پەک خســـتبووم، چەنـــد جار لە ڕووی ناعیلاجی هەر بە گازی ناڵبەندان دوو سێ ددانیان بۆ کێشابووم، بەڵام شـــەوی وا بـــوو ژانی پـــووک و ددان، بڕســـتیان[1] لێ دەبڕیـــم و پەنام دەبردە بەر دووکەڵی سیگار و عەتر و مێخەک. جار هەبوو بەدڵ حەزم دەکرد یەکێک بێت و هەر هەموو ددانەکانم هەڵکێشـــێت و نەجاتم بدات. ژانـــی ددان لەبەر ئەوەی عەســـەبە، کار لەناو مۆخـــدا دەکات و مرۆڤ بەرەو زەلیلی و دەستەوەستان دەبات.

چەند مانگ پێش لە دوکانەکەی بەناو ددانســـاز لە بێژوێ خلێنەیەک هەراسانی کردبووم، چووم بۆ لای و هەڵیکێشا، دوای یەک دوو سەعات هەســـتم کرد ساغەکەی تەنیشـــتی هەڵکێشـــاوە و کرمۆڵەکە لە شوێنی خۆیەتی. چوومەوە لای و ئەویشی کێشا، گوتی، باش بوو، چەند مانگی

١- بڕست، وزە و توانا، هێز و گوڕ.

دی هەر دەبوو دەریکێشیت، ئەوە نەجاتم دای. ئیتر ئەو هەڵە گەورەیەی کە کردبووی، کردی بە منەت بەسەرمدا! ئەشکەوتێکی گەورە لە لای ڕاستی زارم پەیدا بووبوو، هیچم بۆ نەدەجوورا و پارووەکانم هەر وا قووت دەدان. گوتی، تاقمێکی جوانت بۆ دروست دەکەم. پلاستیکێک بوو لەمسەر و ئەوسەری دوو قولاب بوو، دەچوونە ناو دوو ددانی ئەوبەر و ئەمبەر، زۆر بە عەزاب و ژان بوو. گوتی تاقەت بێنە عادەتی پێ دەکەی، شەقەشەقیان دەهات، هەموو جارێک لە کاتی نانخواردندا دەرمدێنا و لە گیرفانم دەنا، لەجیاتی ئەوەی نانی پێ بخۆم. پاش ماوەیەک هەردوو ددانی، کە قولاپەکانیان ڕادەگرت، ڕەش بوون و وەلەقین کەوتن.

بە هۆی ئەوەی کاک سەلاح و ئەبوو شەهاب لە دەردی دووری و دەروون و موعاناتم تێگەیشتبوون، زۆر ڕێزیان دەگرتم و بەڕاستی ئاگایان لێم بوو. هەردووکیان منیان بە شیاوی ئەوە دەزانی باسی دڵداری و ویستی ژنهێنانی خۆیان لە لام بکەن و زۆر جار بە تایبەت سەلاح لە باسی کچان و دیتنەوەی ژن بە پێکەنین و وەی وەی و لێوگەستنی دڵی خۆی لە خۆ دەکردەوە و دەیگوت، ئیتر تەواو ژن دێنم و بچن بۆ خوازبێنی!

سالار عەزیز گوتی: شۆڕش هەمووی درۆ و فشەیە

چەند ڕۆژێک بوو لە قەیوان، لای کاک سەلاح بووم، ڕۆژێکیان کاک سالار عەزیز و یەک دوویەک پەیدا بوون و لای کاک سەلاح لایان دا، وا بزانم شەویش مانەوە و دەبوو بپەڕێنەوە بۆ ئەوبەری جادە و بەرەو مەڵبەندی یەک و پارەزان بچن. کاک سەلاح زۆری خزمەت کردن و ڕێزی لێ نان. بەیانی کە خواحافیزییان دەکرد و بەڕێمان دەکردن، کاک سالار ڕووی لە من کرد و گوتی:

– چ دەکەی لێرە؟!

– وەڵا وازم لە کۆمەڵە هێناوە و هاتووم بۆ ئێرە. ئەدی چ بکەم شوێنی ترم نییە؟!

- بـۆ نیتە، بچووەوە وڵاتی خۆتان و دەســت لەم قایشــوقوریش و تفەنگە هەڵگرە!

- ئاخر دەمکوژن، ئەوە نییە تەنانەت نەرمینی خوشکمیان گرتووە و هەموو ڕۆژێک دایک و بابم بانگ دەکەن!

- ئاخر بۆیە دەڵێم بچووەوە، خۆتیان تەســلیم بکە و با ئەم دایک و باب و خوشکەش بە هۆی تۆوە هێندە لە عەزابدا نەبن! حکومەتەکەتان هیچ عەیبی نییە و لەگەڵیدا بســازێن، ئەوەتــا ئێمە لە حکومەتی خۆمان یاخی بووین، کێ قازانجی کرد؟!

- کاکــە چۆن دەکرێت بچم خۆم تەســلیم بکەمــەوە، خەڵک چیم پێ دەڵێن و خۆم چۆن قبووڵی دەکەم بچمە ژێردەستی پاسداران؟!

- برا بێعەقڵ مەبە، شۆڕش هەمووی درۆ و فشەیە، کەسیان ڕاست ناکــەن و منداڵــی خەڵکی، ئــی وەک تۆ بە کوشــت دەدەن، ئەوەتا ئێمە ئەوە چەند ساڵە بەم شاخانەوەین، چیمان کردووە؟ هەموو هەر کوتانی ئاسنی سارده. بڕۆ باوکەکەم خۆشت ڕزگار بکە و ئەم کەسوکارەشت!

ئیتــر زۆر هاتە خــوار بە ســەرکردایەتیی خۆیاندا، بــە تایبەت مام جــەلال و کاک نەوشــیروان و... گوتــی، هەموو درۆ دەکــەن، تا بۆیان بکرێت ملی خۆیان و خەڵکی دی دەشکێنن!

دڵــم بەقەد دڵی چۆلەکەیەکــی لێ هاتبوو، هەر ئەوەنــدە بوو لەبەر عەیبە بە کوڵ لە گابۆڕم نەدا، سەری هەموو کێوانمی لێ تاریک کردم.

مــن لە زووەوە کاک ســالارم وەک ســەرکردەیەکی شۆڕشــگێڕ و بەسام و هەیبەت دەناسی، هەرگیز پێم وا نەبوو ئاوا ڕووخاو و بێئومێدە و خەڵکــی وەک من هان دەدات بۆ تەســلیمبوونەوە. بەڕاســتی ئێســتا کە زیاتر لە ســی ســاڵ تێدەپەڕێت و بیر لەو قســانەی سەرکردەیەکی شۆڕشی کوردەواریی ساڵانی حەفتا دەکەمەوە، دەڵێم تۆ بڵێی «ئەسپی ســووکەڵە ســواری کورد کە وەســتا، خەتای ســواران بوو یان پێش سوارەکانمان قورس و ناوەستا بوون و هەن[1]»؟!

١- ئیشارە بە شیعری «بەهار هەر دێ»ی مامۆستا هێمنە.

ئەوانە ڕووخاون

هەر کە میوانەکان ئاوا بوون، کاک سەلاح دەستی لەسەر شانم دانا و گوتـی، نەکـەی بەگوێی ئەوانە بکەیت، ئەوانــە ڕووخاون و بەتەمای وازهێنانــن. باســی کۆنفرانســی کۆمەڵــەی بۆ کــردم و گوتـی، ئەوانە دەنگیان نەهێنا، هەر لەبەر ئەم ڕەوشــت و کردەوانەیان کە پێشــمەرگە ســارد دەکەنــەوە و خۆیان پێ زۆرە و بە کەمی ســەیری پێشــمەرگە دەکەن. تۆ کوڕێکی بەشــەهامەت و بنەماڵەیەکی شۆڕشــگێڕن، نەکەی ئەم قسانە کارت تێ بکەن، هەتا ئێمە هەبین ئێرەماڵی تۆیە و چیمان بۆ کرا بەیەکەوە دەیکەین، ئێمەش هەموو خوشــک و برا و دایک و بابمان بە هۆی پێشمەرگایەتیی ئێمەوە گیراون و ئیعدام کراون، ئیتر بڵێین چی ئــەوە بەشــی ئێمەی کوردە و تۆش لە ئێمە زیاتــر نییت، ئێرەش وڵاتی خۆتە! بەم قســانەی کاک ســەلاح هاتمەوە سەر خۆ. پێش هاتنی من بۆ باشــوور، چەنــد هەفتەیەک بوو بەرزانی خوشــکەزای کاک ســەلاح لە شەڕێکی قارەمانانەدا لە کارێزە شەهید بووبوو.

پرچی زەردت وەک زنجیرێ

بەرزان عوسمان ئەمین، شاعیر و هونەرمەند، دەرچووی پەیمانگەی هونەرەجوانەکان، ساڵی ١٩٨٢ هاتبوو بۆ لای خاڵی (سەلاح چاوشین) و تفەنگی پێشمەرگایەتیی لە شان کردبوو. گزینگ خوشکەزایەکی تری کاک سەلاح و کچی نەجات خان و کاک حوسێن شیرین شووی پێ کردبوو. لەمێژ نەبوو نۆبەرە، کچێکیان بووبوو. دایکی لە شــارەوە هێنابووی بۆ یەکــەم جار باوکی چاوی پێی بکەوێــت. لە کۆمەڵگەی کارێزە، بەرزانی پێشــمەرگە لە چاوەڕوانیی هاوســەر و کچــی تازەلەدایکبوویدا دەبێت، کــە جــاش و جەیــش دەوری دەدەن و شــەهیدی دەکــەن، تەرمەکەی بەدوای ترۆمبێلی ســەربازیدا بەناو شــارۆچکەی کارێزەدا ڕادەکێشــن (١٨-١٢-١٩٨٢)، هــەر لەو کاتەدا کیژۆڵەی تازەلەدایکبوو لەگەڵ دایکیدا

دەگەنێ و ڕێک بەســەر ڕووداوەکەدا دەکەون، بە شــەپۆلی ئەسرین و خوێــن لەگەڵیــدا دەچن بۆ ژوانی ئەبەدی. شــەهید بەرزان شــاعیرێکی هەستناسک و کادرێکی کارامە و خۆشەویستی ناو خەڵک و پێشمەرگە بوو. چەند نموونەی شیعرەکانی لە لایەن هونەرمەندانەوە کرانە گۆرانی و ڕەنگــە کــەم کەس هەبێ گوێی لەم گۆرانییە نەبووبێ، کەم کەســیش هەبێ بزانێت ئەمە شیعرێکی ناسک و جوانی شەهید بەرزانە:

پرچی زەردت وەك زنجیرێ
لە دەســـت و قاچم ئاڵاوە
نیگای چاوت وەکو تیرێ
ئاوێتــەی ڕووتــی پێکاوە
چاوی کاڵ و بەسەر زاری
هێمــن و مــات و داماوە
بەڵام لەژێــر پەردەی بینین
نــاز و جــادووی تێیازاوە.

٤٥

ئەبوو شەهاب ژن دێنێت

لە دۆڵپەموو، ئەبوو شەهاب، کاک ڕەفعەتی مەلا و حەمەی فەرەج و چەند کەسێکی ناردبوو بۆ خوازبێنی لای کاک قادر. ڕەزامەندی نیشان درابوو. کاک قادر پیاوێکی باش و هەمیشــە بەرەی شۆڕش بوو، لەناو خەڵکی دێیەکەش خۆشەویست و جێی ڕێز بوو. سروە کچی کاک قادر جــوان و جەوان بــوو، کچێکی بە تەواو مانا لادێیی و ســادە و بێگەرد بوو. زۆری نەبرد لەسەر دەستی مەلایەکی قۆشمەچی و قسەخۆش لە ماڵی کاک قادر بە بەشداریی چەند کەسێکمان، سروە لە ئەبوو شەهاب مــارە کــرا، ڕۆژ بوو بە ڕۆژی ئەبوو شــەهاب و گاڵتــە و ڕابواردن بە زاوای دۆڵپەمووییان!

ئیعدامکردنی نەرمین کەریمی

لە قووڵایی ناوچەکانی باشوور و لە گوندێکی بچکۆلانەی ناو شاخە سەختەکانی شارباژێر، لە هەموو دنیا بڕدرابووم و ئاگام لە هیچ نەبوو، هەواڵ و خەبەری لای خۆمان، لە دیوی ئێرانم زۆر کەم پێ دەگەیشت، جاروبــار زۆر بە زەحمەت و بە قرەقــڕی پاڕازیت، ڕادیۆی دێموکرات یــان کۆمەڵــەم دەگرت. ئێوارەیــەک لەگەڵ ئەبوو شــەهاب و کوڕەکان لەبەر هەیوانەکە دەســتم لە ڕادیۆکــە وەردەدا، ڕادیۆی دێموکرات زۆر بە ســافی گیرا، بێژەرەکە زۆر بە حەماســەوە باسی خەڵکی خۆڕاگری ســابڵاغی دەکرد و هەواڵی پۆلێک لاوی خوێندەوە، کە لە ورمێ ئیعدام کرابوون. هەموو گوێمان قولاغ کردبوو، لەناکاو گوتی: نەرمین کەریمی و ناوی چەند کەســی دیی جەوانی خەڵکی شاری خوێندەوە، بە تاوانی هەواداری لە کۆمەڵە و دێموکرات ئیعدام کراون!

هەموو سـەرەکان سـوورِان بەرەو من و منیش حەپەسـاو و سـرِ بووبووم، هیچم پێ نەدەگوترا. ئەبوو شـەهاب ویستی دایپۆشێ و بڵێ، شـەرت نییە و با دواتر خەبەر بنێرین و زۆرتری لێ بکۆڵینەوە، رەنگە وا نەبێت! ئەو خورپەیەی لە دڵم هات دڵنیا بووم راستە و خەڵکێکی زۆر لە زینداندا ئیعدام کراون.

من مات و پەشـۆکاو، بێقەرار لە دەروونندا، بیرم دەکردەوە دەبێ چ بکەم؟ ئەو شەوە زۆربەی پێشمەرگە و بەرپرسەکان لە دۆڵپەموو هاتن بۆ دڵنەوایی، ئەبوو شـەهاب زۆری حەول دەدا رادیۆکانی تر بگرێت و خەبەری تازەی دەستکەوێت، بەڵکو درۆ بێت.

یـەک دوو رۆژ دواتر لە هەمان شـوێن دیسـان رادیۆی دێموکرات باسی لە دەیان دایک و بابی پێشمەرگەی دێموکرات و کۆمەڵە کرد، کە لە سـەربازخانەی مەهاباد گیراون و دەیانەوێت بۆ سـەرووی ئێران لە دامغانیان راگوێزن. زۆر بە حەماس و دەنگێکی دلێر بێژەری دێموکرات، وەک دایک و بابی پێشـمەرگە ناوی بابم؛ ئیبراهیم کەریمیی خوێندەوە، لە سەربازخانەی مەهاباد گیراون!

گیرانی دایک و بابم لەو کارەساتە گەورانە بوو، کە هەرگیز بیرم لێ نەکردبووەوە و پێم وا نەبوو بابم بتوانێت بەرگەی شتێکی وا بگرێت.

پێش ئەو خەبەرانە، دەمزانی ئەبوو شەهاب بەتەمای ژنگواستنەوەیە و رەنگە بۆی زەحمەت بێ بە بوونی من بەو وەزعەوە خۆ لە زەماوەند و ژنگواستنەوە بدات. دڵ و دەروونم دەکوڵی و ئارام و قەرارم نەمابوو، دەتگوت لەسەر ساجێکی پرِ لە پشکۆ رایانگرتووم و حەزم لە جووڵە و رۆیشـتن بوو. نەمدەویست ببمە هۆکاری تێکدانی ژنگواستنەوە و هاتن و شادیی کەسوکاری ئەبوو شەهاب لە کەرکووک و وەدەنگخستنەوەی ژنهێنانی.

وەک بیلبیلەی چاو دەیپارێزم

گوتــم ئەبوو؛ بوونم لێرە هیچ خۆش نییە و ئاســوودە نیم، ئیجازەم بدە با ســەردانێکی ئەودیو بکەم و لە نزیکەوە هەواڵی نەرمین و دایک و بابم بزانم. کەمێک تێڕاما و بیری کردەوە، سالاری حاجی دەروێشی بانگ کرد و گوتی: سالار، عەلیت بدەمە دەست دەیبەیت بۆ ئەودیو و بە ســەلامەت دەیهێنیتەوە؟! گوتی: کاک ئەبوو شەهاب وەک بیلبیلەی چاو دەیپارێزم و کاک عەلی شتێکی لێ بێت ئەوە بزانە سالاریش نەماوە!

کاک ســالاری حاجــی دەروێــش جوامێرێکی ڕۆحســووکی ئازا و وێچــوو بــوو، توندوتۆڵ و کوڕی شــاخ و دەشــتودەران بــوو، کوڕی ڕۆژی تەنگانە و حازربەدەســت و ئازا و شــارەزا بوو، بەرد بە بەردی ناوچەکە، تا دەگەیشــتە ناو ســنووری ئێرانیش شارەزا بوو. لە هەموو گوند و شــوێنێک دۆســت و خزم و ناسراوی هەبوون. پێشمەرگەیەکی هەڵکەوتوو و کادری ڕێکخراوی سێی کۆمەڵە، لای ئەبوو شەهاب بوو.

ڕابواردنی ناو کۆمەڵە

ڕۆژی دواتــر بە ســەیارە لە جادەی چوارتا نزیکیــان کردینەوە، بە نــاو ڕەبایــە و پەڕینەوە لە جادەی قیر و خۆماتکردن بە ڕۆژ و بە ڕێدا ڕۆیشتن بە شەو، دوای دوو شەو گەیشتینە ئالان. دیوی ئێران خۆشتر بــوو، ئــالان پێشــمەرگەی تێدا مابوو. نەوەســتاین و بــە گەورکایەتیدا خۆمــان گەیاندە مەنگوڕان، بازاڕێکی خۆش و پڕ لە کەلوپەلی قاچاخ و قاچاخچــی لە جانداران وەڕێ خرابوون، لە خەڵک و لە هەموو کاڵایەک جمەی دەهات، لە سەلاجە و تەلەفزیۆنەوەی تێدا بوو تا دەگاتە شمشی زێڕ. پڕ بوو لە پێشــمەرگەی دیموکرات. گوتیان، لە گاگەشــی مەقەڕی کۆمەڵەی لێیە. لەناکاو لەناو بازاڕی جانداران جیبێکی ســەرئاوەڵە هات سێ چوار پێشمەرگەی حیزبی لەسەر بوو. وردبوومەوە خدرەسووری لەســەر بوو. خدر پێشمەرگەی کۆمەڵە بوو، هەر لە دەسپێکی شۆڕشدا لە ڕەبەت لەگەڵ کاک سەید برایم و پێشمەرگەکانی سەردەشتدا دەبوو،

زۆر دۆســت بووین. دوای ئیمــه، ئەویـش وازی لە کۆمەڵــە هێنابوو، چووبووە ناو دیموکرات. باوەشــی پێدا کردم و زۆرمان لەیەک پرسی. ئەو دەیزانی لەگەڵ کاک کەریم دانشــیار و ســیامەنددا ڕۆیشتووین بۆ عێــراق، نەیزانیبوو مــن چوومە ناو یەکێتی. خدر پێشــمەرگەی نیزامی و ئــازا بــوو، زۆری تاقەتــی تیۆری و ڕەخنە و کۆبوونەوە و شــتی وا نەبوو، زۆر دژی ئەو هەموو دیســپلین و توندوتیژی و دوورکەوتنەوە لە خواردنەوە و ڕابواردنی ناو کۆمەڵە بوو، دەیگوت بابە من بۆ کۆمەڵە دروســت نەکراوم، کۆمەڵە زۆر پاکە، حەیفە من پیسی بکەم. دیموکرات کە دەیانزانی چەند ئازا و شارەزای کاری نیزامییە، یەکسەر کردبوویان بە سەرلک. خدر گوتی؛ عەلی شوێنی خۆم دۆزیوەتەوە و هەرگیز پشت لــە کۆمەڵەش ناکەم و هەر دۆســتیانم. زۆری گــوت با بچین و میوانی ئەو بم. گوتم خدر نازانم چ قەوماوە و بەس دەڵێن دایک و بابم گیراون و خوشکم ئیعدام کراوە. دیارە بیستبووی و لەبەر من قسەی نەدەکرد، لە چایخانەکەی ناو بازاڕی جانداران لیســتی ٣٩ کەســی ئیعدامکراوی لاوی سابڵاغیان هەڵواسیبوو. ناوی نەرمین و چەند ناسراوی تێدا بوو. هەروەتر لیســتی ماڵــە ڕاگوازراو و گیراوەکانیش بــە دیوارەوە بوون، لەوێش ناوی باوکم دیتەوە!

گوتیــان، کاک کەریم قــادری و براژنە مریەمــی خێزانی لە گاگەش دەژین و مەقەڕی کۆمەڵە هەر ئەم دوانەی لێ بەجێماوە. لەگەڵ سالاردا ڕوومــان کــردە گاگــەش. دوور نەبوو چەنــد هەنگاوێک بــوو، دێیەکی دڵڕفێن و کوێستان، پڕ لە لەند و شیو و لێرەوار و گیاوگوڵی بۆنخۆش، زەمەنــدی پــڕ لە گیابەند و بیــزا، مەندۆک، کەما و خــاو هەر هەمووی تێکچــڕژاو و کوێســتانەکانی ئەو دەڤەرەیان ســەرتاپا ســەوزەپۆش و هــەزار ڕەنــگ کردبوو. زەنوێری پڕ لە شــلێر و بەیبوون و سوێســنە، وڵات سەرخۆش بوو بە بۆنی هەڵاڵان!

بە تڕی بنگۆم نەچی

بە گەیشتنمان و دیتنەوەی ماڵەکەیان (مەقەڕ) کاک کەریم قادری و براژنە مریەم منیان لە باوەشــی برایانە و خۆشەویســتی گرت، یەکجار زۆر لەگەڵمدا بەســۆز بوون. زۆریان پرســیاری کاک کەریم دانشــیار و ســیامەند و خۆمیــان لــێ کــردم. دەیانزانی کاک کەریم و ســیامەند ڕەوانــەی ئەورووپا بوون. براژنە مریەم بە ڕەحمەوە دەیپرســی ئەدی تۆ بۆ لەگەڵیاندا نەچوویت؟! گوتم کەس یارمەتیی نەدام، دەبوو هێزێک، حیزبێک بەڕێت بکەن و کەس نەبوو، شــەرتیان هەبوو بە من جێبەجێ نەدەبوو. گوتی، ئەیاڕۆ عەلی گیان شــەرتی چی؟! ئیتر براژن گیان هیچ کارێک بە خۆڕایی ناکرێت، منیش پێم نەدەدرا و بۆم نەدەکرا. وازم لێ هێنا و ئێســتا لە لای برادەرانی یەکێتی گیرســاومەوە. گوتی، توو خوا ئاگات لە خۆت بێت، با لە هیچ و خۆڕایی و بێکەس بە تڕی بنگۆم نەچی. بەخــوا باجــی ڕەعنا بەرگە ناگرێــت و زۆر گوناحە، چــاوی پڕ بوو لە فرمێســک و دەستی بە گریان کرد. کاک کەریم چای داینێ و دەستمان بە جگەرەکێشــان کرد، دیار بوو خەبەری نەرمینیان زانیبوو، خەبەری گیرانــی بنەماڵەکانی پێشــمەرگە بــڵاو بووبووەوە. گوتــم خەبەرەکەم زانیــوە و لێم مەشــارنەوە، لە بازاڕی جانداران هــەردوو خەبەریان بە چایخانەکــەوە دابوو. ئــەوەم گوت هەردوو باوەشــیان بۆ کردمەوە و سەرەخۆشییان لێ کردم. گوتیان پێمان وا بوو نەتزانیوە.

وڵات شڵەژابوو

حیکایەتی بیســتنی هەواڵەکان و وەرێکەوتنمان لە شــارباژێرەوە بە پێیانــم بۆ کــردن. یەک دوو ڕۆژ لەو ماڵە بچــووک و فەقیرانە و پڕ لە گەرمیی باوەشــی خوشــک و برایانەی کاک کەریم و براژنە مریەم، بۆ من حەسانەوەیەکی پڕ لە خەم و دەرد و کەسەر بوو. وڵات شڵەژابوو، مەقەڕەکانــی پێشــمەرگە هەموو کۆ کرابوونەوە و تەنیا پێشــمەرگە بە گەڕۆکــی دەهاتــن و دەچــوون. خەبــەری شــەڕ و داگیرکردنی ناوچە

ئازادەکان بە دەستی پاسداران تا دەهات زیاتر و زیاتر دەبوو. کاک کەریم و براژنە مریەم دەبوو چۆڵی بکەن و بەرەو ناوەندی لە ئالان هەڵکشێن. ڕۆژانە جیپ و مینیبووس هاتوچۆی شاریان دەکرد، خەبەرێکم نارد بۆ دوکانی کاکم کە وا هاتوومەوە و نزیکم، بەڵکو کەسێکیان ببینم. شۆفێری مینیبووسەکە ئاگاداری کردمەوە، کە گوتوویانە سبەی بەیانی دایکم دێ بۆ زێوە. زێوە دێیەکی مەنگوڕان بوو لە نزیک مەهاباد لەسەر جادەی سەردەشت-سابلاغ. بەیانی زوو چووین بۆ سەرجادە و لە چایخانەی زێوە چاوەڕوانی مینیبووس بووین. پێشمەرگەی دێموکرات لە هاتوچۆدا بوون. مینیبووسێک بە تەپوتۆز پەیدا بوو، لەبەر چایخانەکە ڕایگرت، جووڵام و چوومە پێش، سەراپام بوو بە تۆز و خۆڵ، چاوم هەڵنەدەهات، لەپڕ دەرگای مینیبووس کرایەوە و گوێم لە قیژەی ژنێک بوو: «ئەی گیان ئەوەتا عەلی»! بە گریان و لەخۆدان باوەشی پێدا کردم و بە زمان بنهەنگڵ و جلەکانمی دەلێستەوە و تفەنگەکەمی ماچ دەکرد، هەموو مسافر و خەڵکی دێ و سەرجادەکە هاتبوونە تەماشای ئەم ژنە پیرە، پوورە هاجەرم بوو خوشکی دایکم، بە هیچ جۆرێک لێم نەدەبووەوە، دایکم دی لە دواوە وەستاوە و بە چاوی گریان سەیرمان دەکات، هاتە پێش و گوتی هاجەر بەسە، عەلی لەوە زیاتر ناڕەحەت مەکە، عالەم هەموو چاوتان لێ دەکەن! ڕۆ بوومە دایکم و ئەویشم لە باوەش گرت، ژنێکی ئازا و بەورە بوو. هەر لەسەر قەراغ جادە و لەسەر خۆڵەکە دانیشتین و هەموو خەبەر و باسیان بۆ گێڕامەوە. دایکم بەبێ ئیجازە لە دامغانەوە لەبەر خەبەری نەرمین، باوکمی بەجێ هێشتبوو و هاتبووەوە سابلاغ، خەبەری منی بیستبوو نزیکم، لەگەڵ پوورمدا هاتبوو. باوکم لە دامغان بە خەبەری ئیعدامی نەرمین سەکتەیەک لێی دابوو، هەر لەوێ بردبوویانە نەخۆشخانە.

دایکم گوتی ڕۆڵە دەبێ زوو بڕۆمەوە و جارێ هیچ مەعلووم نییە و دەڵێن ماوە، جەنازەیان نەداوینەوە، حەسەن دەمباتەوە بۆ لای باوکت و دوعا دەکەم درۆ بێت و نەرمین مابێت!

گەر بمێنم تەنیا ئیی عەلیم

ماوەیـــەک لە قەراغ جادەکە دانیشـــتین، دایکم پوولـــی بۆ هێنابووم، دەیزانـــی دڵم بـــۆ خەبەرێک لـــە دەزگیران و خۆشەویســـتەکەم لە بەند دەکوڵێت. لەبەر پاراستنی لە زیندان کەس بە خەبەری ئێمەی نەدەزانی لەناو خزمان، هەر بۆیە پووریشم نەیدەزانی، دایکم لە فرسەتێک دەگەڕا باسێکی ئەویشم بۆ بکات. مینیبووس خەریکی جووڵە بوو بۆ لای شار، خەڵک ســـوار دەبوون، هـــەر نەکرابوو لە دایکم بپرســـم. لە لایەک هەر نەکرا بە تەنیا بین و لە لایەکی تر لەبەر خەبەری نەرمین زۆرم شەرم دەکرد و پێم عەیب بوو لەو کاتەدا خەبەری بپرسم. بە هەناسەساردی دەستم لە ئەستۆیان کرد و چوون کە سوار بن، پوورم چووە سەرێ و دایکم گەڕایەوە بۆ لام. توند باوەشی پێدا گرتمەوە و لە بن گوێم گوتی پێش ڕۆیشتنمان بۆ دامغان چووم لە زیندان دیتم، گوتی پێت بڵێم: «من لەسەر عەهدی خۆمم و گەر بمێنم تەنیا ئیی عەلیم، ئەگەریش نەمام بە عەلی بڵێ بیر لە من نەکاتەوە و ژیانی خۆی بکات». بەخوا کوڕم قامکت لەســـەر کچێک داناوە لە نەرمینم خۆشـــتر دەوێـــت، باوکت هەر زۆری خۆش دەوێت، شـــوکور ئـــەو حوکم دراوە و بە حەوت ســـاڵ مەحکوم بـــووە و دەبـــێ چاوەڕێی کەرەمـــی خولای بین و تـــۆش نابێت هەرگیز فەرامۆشی بکەی. «زۆر مەردە ئەو کچە»! دایکم وای گوت بە گوێمدا.

هاتوهـــاواری خەڵـــک و هۆڕنلێدانـــی شـــۆفێر و زووکـــە درەنگە، لە ئامێزی دایکمی کردمەوە و بە چاوەکانی پڕ لە ئەســـرینی دایکم، پوورم و هەموو خەڵکەکە وا حاڵی بوون دڵی لێم نابێتەوە، بۆیە ئەوەندەی پێ چوو تا سوار بێت!

باخەوانی بێسەمەر

بە کوڵێک باری خەمەوە، بە کوورەی لە جۆشـــی ئاورینگپڕژێنی دڵ و دەروونـــم، بە سســـتی و لەرزینی ئەژنۆکانمـــەوە، ڕێمان گرتەوە بەر بەرەو گاگەش و ماڵئاوایی لە کاک کەریم و براژنە مریەم.

ئەوانیش و مەقەڕەکەی سەرووتریان لە گوندی کارگێ ئامادە بوون بۆ چۆڵکردن و بەرەو ئالان چوون. بێهیوایی و بێئومێدی لە دار و بەرد و لە نێوچاوانی هەموو مرۆڤەکاندا بە زەقی خۆی دەنواند. هەر دەڕۆیشتین و دێ بە دێ تووشی «لەشکری شکاو و تاجری کەشتی شکست و باخەوانی بێسەمەر» دەبووین. پۆل پۆل پێشمەرگەی دیموکرات و کۆمەڵە، لەو دێ بۆ ئەم دێ بەرەو پاشەکشە دەچوون و ڕۆژانە ناوچەی داگیرکراو و مۆڵگەکانی پاسدار لەسەر بەرزاییەکان ڕووی لە زیادبوون دەکرد. بەدەم ڕێگەوە لە جانداران بوو کە تووشی هاوڕێی کۆنم، شەهید کەمال عەلیار بووم.

بە دوو شەو و ڕۆژان و هەر بە پێیان گەیشتینەوە بێژوێ.

بێژوێ هەر وەک جاران پڕ لە حەشیمەت و سەرکردە و پێشمەرگە و مەقەڕات بوو. دیسان ماڵی کاک محەمەد مەلا عەلی.

بەرەو سنوور

کۆمەڵە لە بێژوێ، تییەت، ئەشکان و مێشکەپە، کە هەموو سەرکردایەتیی حیزبە تازەکەیان؛ کۆمۆنیستی ئێرانی لێ بوو، مەقەڕات و خەڵکێکی زۆری هەبوو. هەرچی لەم چەند ساڵە لە قووڵایی ناوچەکانی ژێر کۆنترۆڵی پێشمەرگە هەیبوو، هەر لە خەستەخانە، چاپخانە، خەیاتی، جبەخانە و مەقەڕی کۆمیتە ناوچەکان، زیندان، لە شۆڤڵ و ماشێن و مۆلیدەی کارەبا و... ئەوەی بۆیان دەرچووبوو ڕایانگواستبوو بۆ ئالان لەسەر سنووری عێراق، واتا باشووری کوردستان. بە هەمان دەستوور حیزبی دیموکرات لە لای سەرووتر زۆربەی هێز و قورسایی و سەرکردایەتی لە گوندی بێتووش و چەند دێیەکی وەک، هەرزنە و دوولکان کۆ کردبووەوە. هەر هەموویان لە دوو هەنگاوی سنوورە ڕەسمییەکانی دەوڵەتانی ئێران و عێراق ئۆقرەیان گرتبووەوە. تەنانەت ڕێبوارێکی بێگانەش بە زوویی لەم کەشوهەوایە تێدەگەیشت، هەر هەموو ئامادەن لە کاتی هێرشی پاسداران بە قەڵەمبازێک بپەڕنەوە

ئەوبــەری ســنوور و لــە بەرامبەر هێرشــی مەغۆلئاســای پاســداران، پەنــا بەرنە بەر دەســەڵاتی دەوڵەتێکی وەک بەعــس، کە لەگەڵ ئێران و هەروەتر پارچەیەک لە کورددا لە شەڕدا بوو!

بێجگە لە دیموکرات و کۆمەڵە و دەفتەری مامۆســتا، هێزگەلی وەک موجاهیدینی خەڵق، ڕاهی کارگەر، چریکی ئەقەلییەت، چریکی ئەشرەف، ڕەنجبەران و خەڵکێکی زۆری دوورکەوتوو و دانیشــتوو لە حیزبەکان، هــەر هەمــووی میوانــی ئەم ناوچــە شــاخاوییە و خەڵکــە میواندار و میهرەبانەکەی بوون. لە هەموو ناوچەی ئالان تەنانەت چەند مەترێکیش ڕێگەی ماشــێن و سەیارەی نەبوو، لەم هەزاربەهەزارە تەنیا توولەڕێی شــوێن ســمی ئێســتر و ولاغانت دەدی، کە وەک نەقشەی مار و پەیژە بوون لەسەر تیرەگ و گەوە و لاپاڵی شاخەکان. بۆ ساتێک چاوت غافڵ بایــە دەکەوتیــە خوار و تا بنی دۆڵ و شــیوەکە خۆت بۆ نەدەگیرایەوە و هەپروون بە هەپروون دەبوویت. لە ڕۆژی چۆڵکردن و پاشەکشــەی هێزەکان بۆ ئەودیوی سنوور، خۆم بە چاوی خۆم خەڵک و ولاغم بینی چۆن کەوتنە خوار و تا لێواری چەمەکە نەگیرسانەوە.

٤٦

دەنگوباسی تازە

لــە بێژوێ تووشــی کۆمەڵێک لــە هاوڕێیانی پێشــمەرگەی ناوچەی مەهابــادی کۆمەڵــە بووم، وازیان لــە کۆمەڵە هێنابوو، ســەرگەردان و بێبەرنامــە ئــەو گوند بە ئەو گونــد دەخولانەوە. بە بینینــی یەکتر زۆر شــاد بوویــن، زۆریان پێ خوش بوو بزانن مــن چیم کردووە و بۆچی ســەرکەوتوو نەبووم لە ڕۆیشــتن و هاوڕێکانم کاک کەریم و سیامەند چۆن دەرباز بوون؟!

گوتم وا باشــە ماوەیەک لە بێژوێ لەگەڵ ئەم هاوڕێیانەدا بمێنمەوە و یارمەتیدەریان بم بۆ ئەگەری هاتنیان بۆ باشوور.

بە ســالارم گوت، وا باشــە ئــەو بگەڕێتەوە و بچێتــەوە لای ئەبوو شەهاب و منیش چەند ڕۆژێک لای ئەم هاوڕێیانە دەبم و دەگەڕێمەوە. زۆری پێ خۆش بوو، بەڵام نەیدەویســت مــن بەجێ بێڵێت، دڵنیام کرد خۆم شــارەزام و بە تەنیاش نابم. نامەیەکم بۆ ئەبوو شــەهاب نووسی و باســی ناردنەوەی ســالار و هەروەتر پاشەکشەی هێزەکانی کوردی ئێران و مۆڵگەیان لە ئالانم کرد و هەموو خەبەر و باسی ماڵێ و هێرشی دەوڵەت و ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتم بۆ نووسی. بۆم نووسیبوو پێم باشە چەنــد ڕۆژێک لێــرە لە نزیکــەوە چاودێر بم و ئاگام لــە گۆڕانکاری و ڕووداوەکانــی ئێرە بێت. لێرە ڕۆژانە دەنگوباس تازە دەبێتەوە و ئاگام لە دنیا نابڕێت.

سالار بەرەو چوارتا ڕۆیشت و منیش بۆ قسە و باس و چ بکەین و چ نەکەین، لەگەڵ ئەو هاوڕێیانەدا مامەوە!

ڕۆژانــە لــە کەبابخانــە و چایخانەکــەی بێژوێ، ئــەوەی بە خەونی شەوانیشمدا نەدەهات، دەمدیت. هەر لە دایکە پێشمەرگەوە کە هاتبوون

بۆ سەردان یان بردنەوە و تەسلیمکردنەوەی کوڕەکانیان، تا دەگاتە بازرگان و قاچاخچیی زێڕ و مەشرووبات.

ولاغدارەکانی ئالان وەعەرز نەدەکەوتن و کەسابەتیان لە برەودا بوو، یان باریان دەگواستەوە، یان خەڵکی پیر و پەکەوتووی بریندار و نەخۆش. کۆگای باری ولاغان بووبوو بە سیمای دیاری بەر مزگەوت و دوکانەکانی بێژوێ، ڕۆژانە بە ملیۆن دینار و دۆلار و تمەن دەکڕدرا و دەفرۆشرا.

پێشمەرگەی سەرگەردان

دەیان هاوشاری و کۆنەپێشمەرگەی دیموکرات و کۆمەڵە بە سەرگەردانی لەوێ بوون، تەسلیم بوونەوە و گەڕانەوەیان بۆ شارەکان پێ عەیبە و ملشۆڕکردنەوە بوو. لە لایەک شەرم و ترس لە چوونەوە و خۆهاویشتنە بەر چنگی جەللادێکی خوێنمژی وەک کۆماری ئیسلامی و لە لایەکی تریشەوە سەختیی گوزەران و بێپارەیی و دنیای پڕ لە کێشە و بێپەنایی لەم شاخ و کێوە و نائومێدی لە حیزبەکان و شۆڕشێکی چەکداریی تەریک و بێئاسۆ، لەناو ئەو دوو بەرداشەدا خەریک بوو وردوخاشی دەکردن. زۆری تێدا بوو بە هیوای ئازادی کوردستان دەستی لە خوێندنی زانکۆ و تازەکارمەندی و دایک و بابی پیر هەڵگرتبوو، دەستی دابووە چەک بۆ ڕزگاری و خزمەت بە دایکی نیشتمان، بەهیوای گەڕانەوە بە سەربەرزی و لێدانی تەپڵی سەرکەوتن بەسەر ئەهریمەنی زەمانە و سەرچۆپیکێشی جێژنی ئازادی بێت، کەچی ئێستا بەسەر هەواری خاڵیدا کەوتووە و یەک بەدوای یەکدا دیرەکەکانی هیوا و ئومێدی تێکقڕماو و شکاون.

ئەوەم پێ قبووڵ نەدەکرا

دەبوو هەباسی برام ببینم، ئەو لە بێسیمخانەی کۆمەڵە لە ناوەندی بوو، پەیامم بۆ نارد ئەوە لە بێژوێم و بە زوویی دەگەڕێمەوە بۆ

باشـــوور. ناوەندی لە مێشکەپە بوو، هەر بۆ بەیانی هەباس هات. دوای هەواڵی دڵتەزێنی ئیعدامی نەرمین و گرتنی دایک و بابمان، هەردووکمان پێویستیمان بەم دیدارە بوو. هەباس زۆر لە نەرمین نزیک بوو، بەدوای یەکدا هاتبوون و زۆرتر هاوڕێ بوون. زۆر کز و غەمبار بوو، لەســەر ئــەم حاڵــەش نیگەرانی من بوو، زۆر دەترســا بە چەکــەوە و بە تەنیا لەنــاو ئەو هەموو ئاڵۆزی و کەس بە کەســییەدا دێم و دەچم. ڕاســتی دەکــرد، تەنیــا من بە چەک و ڕەختی خۆمەوە، هەر وەک پێشــمەرگەی جــاران دەردەکەوتــم، بەبێ ئەوەی ناســنامەی هیــچ حیزبێکم پێ بێت! زۆری حــەول دەدا بــڕۆم بۆ دەرەوە، لەگەڵ ناوەندی کۆمەڵەدا باســی کردبــوو؛ کــە ناکرێت عەلــی وا بە تەنیــا بمێنێتەوە و وا باشــە بەڕێی بکەن. گوتبوویان عەلی بەڕێ بکەین بە دەیان پێشمەرگە و دانیشتوو لە کۆمەڵەش چاوەڕوانیان دەبێت. با بێت لە دەوروبەری ناوەندی بۆخۆی دانیشــێت و دەیپارێزیــن. مــن هەرگیز ئەوەم پێ قبــووڵ نەدەکرا بەبێ ئیشوکار لە دەوروبەری سەرکردایەتی دانیشم و هیچ نەکەم!

یــەک دوو ڕۆژ هەباس لام مایەوە و زۆرمان باس لە وەزعی خۆی و خــۆم و کۆمەڵــە کرد. هیچمان بۆ نەدەکرا، نە من دەگەڕامەوە بۆ ناو کۆمەڵە و نە ئەو وازی دێنا، نە هیچمان بۆ دەکرا دەربارەی ماڵەوەمان لەو دۆخە پەرێشانەی، کە ئێمە سەبەبکاری بووین.

گرتنی ئالان

چەند ڕۆژێک لەگەڵ کوڕەکانی دانیشتووی کۆمەڵەدا لە بێژوێ بووم و زۆرمــان قســە و بــاس و چی بکەین کــرد. بەیانییەک لەنــاکاو ڕزگار خەبەری هێنا لە هۆملی پشــت بێژوێوە هێرش بۆ ســەر ئالان دەستی پێ کردووە، هەر واش بوو، دەنگی تەقە و تۆپ و هاوەن دەهاتە ناو دێ. چەند پێشمەرگەیەک ڕۆیشتبوون بۆ پێشگرتنیان، ئاڵۆزی و هەرچیوپەرچی بە هەموانەوە دیار بوو، هەر کەســە قســەیەکی دەکرد، هەر زوو دەرکەوت هێــزەکان بەتەمای بەرگــری نین و زۆر زوو ئالان بەدەســتەوە دەدەن.

هەرچی هێزی کۆمەڵە بوو خەریکی ڕاگواستن و لە فیکری دەربازبوونی سەرکردایەتی و خۆیاندا بوون. موجاهیدین تەواو شێوا بوون و هەموو شتەکانیان بۆ دەرباز نەدەبوو. کەلوپەلی زۆریان لە ڕووباری کەڵوێ هاویشت و زۆر شتیان تەقاندەوە. خەڵکی دیکەش، هەر کەسە سەری داخستبوو، شۆڕ دەبووەوە بەرەو تییەت و سەر چەمەکە.

بە کەمال و سولەیمان و چەند کەسی تری دانیشتووی کۆمەڵەم گوت وەرن دەتانبەم بۆ ئەودیو و لە دێهاتی ژێر دەسەڵاتی یەکێتی دەحەوێنەوە. وەڕێکەوتین دێ بە دێ بەرەو چەم بڕۆین، تەنیا من چەکم پێ بوو. لە یەک دوو شوێن تووشی پێشمەرگەکانی کۆمەڵە و دەفتەری مامۆستا و ئەوانی دیکە بووین، لە هۆملەوە لە دوورەوە دەماندیت شەڕ و هاتنەپێشی هێزەکانی حکومەت و هاوەن و تۆپبارانی خەست بەردەوام بوو. هیچ بەرنامەیەکی ئەوتۆی داڕێژراو نەبوو بۆ ئەوەی خەڵک و پێشمەرگە بە ڕێکوپێکی و شێنەیی پاشەکشە بکەن، هەر کەس بۆخۆی بوو. کەس بەرنامەی نەبوو بۆ کوێ دەبێت بچن، هەموویان تەنیا یەک شتیان دەزانی؛ بەرەو چەم و پەڕینەوە و کوردستانی عێراق!

کەوتنەخوارەوەی هێسترێک

بەرەو تییەت، ئەو چەند کەسە بە تووڵەڕێیەکی شوێن سمی ولاغاندا بە پاڵ یاڵێکەوە دەڕۆیشتین، کاروانی ولاغدارانی موجاهیدینی خەڵق بە باری ڕادیۆکەیان و چەکدارەکانیان لە پێشمان بوون، لەناکاو جسمێکی گەورە خلۆر بووەوە بۆ خوارێ و تەپوتۆز بڵیند بووەوە. نزیک بووینەوە، کابرای ولاغدار دەگریا و جەماعەتی موجاهیدینیش دەسبەئەژنۆ لە سەر ڕێیەکە دانیشتبوون و چاویان لە دۆڵەکە و گوێیان لە هاژە و گرفەی چەمەکە گرتبوو، دوای سڵاو و ماندوونەبوونی، دیار بوو ئێسترێکیان بە بارەوە هەڵدێردرابوو، تا ناو چەمەکە نەگیرسابووەوە. کەسمان هیچمان پێ نەدەکرا!

بە پاڕانەوە و پارە، بە کەڵەس پەڕاندیانینەوە بۆ ئەوبەری چەم، لە

شـــوێنک دەیانپەڕاندینەوە لـــە خواروویی تییەت، لەناو خاکی باشـــوور، گەرووییەکی چەو و خڕکەبەرد بوو، کە بە ساڵیانی زۆر ئاو دایدڕیبوو، وەک داڵانێکی لێ کردبوو، بە ملیۆن گاشـــەبەرد و خڕکەبەرد ڕۆیشتنی بەســـەریاندا گەلێک زەحمەت کردبوو، هـــەر بەم دۆڵەدا دوای ماوەیەک جادەیەکـــی ڕوخـــاو و وێران هەبـــوو، کە دەچـــووەوە گەلاڵە و قامیش. هەمـــوو ئـــەم دێیانـــە لە لایـــەن ڕژیمی عێراقـــەوە دوای پێکگەیشـــتن و مۆرکردنی پەیماننامەی شـــوومی ئەلجەزایر لـــە نێوان ئێران و عێراقدا، ڕووخاو و وێران کرابوون.

ڕادیۆکەی دێموکرات

لـــە نزیک گەلاڵە پردێکی کۆنکرێتیی جادە تەواونەکراوەکە هەبوو، تا ڕادەیـــەک پـــان و دوورودرێژ بوو، کۆمەڵە باروبنـــەی لەوێ بە عەرزدا دابوو. دەفتەری مامۆســـتا لە ســـەرووتر یەک دوو خێمەی بۆ مامۆستا و منداڵانـــی لـــێ دابـــوو، کەمێـــک ئەولاتر حیزبـــی دێموکـــرات خەریکی چادرلێـــدان و دامەزراندنـــی ڕادیۆکەیـــان بوون. لە پانتایـــەک کەمتر لە کیلۆمەترێک سەدان کەس و چەندین حیزب و هێزگەل پەنایان گرتبوو، دوای ئەو هەموو ســـاڵە ئاخر نوقتـــەی ناوچەی ئازادی ڕۆژهەڵات واتا ئالانی مەکۆی جوانی و خزمەت بە لێقەوماو و پێشـــمەرگەمان لە پشت ســـەر بەجێ دەهێشـــت و بە یەکجاری لە خـــاک و وڵاتی خۆمان دوور دەکەوتینـــەوە. ئەو پێیەی کە بڕیم لەو خاکە، ئەوە ئێســـتا بۆ ســـیوپێنج ساڵ دەچێت، نەکرا بۆ تەنیا هەنگاوێک و چرکەیەکیش پێی تێبنێمەوە!

مـــن دەیـــان جار بـــەو ســـیمە نەفرینلێکـــراوەی، لـــە دوورەوە بۆنی مەرگ و کارەســـاتی لێ دەهات، لەمدیوی ســـنوور بۆ ئەودیو خۆم پێ هەڵاوەســـیبوو و پەڕیبوومەوە، ئـــەوێ ڕۆژێ هەرگیز بە بیرمدا نەهات و بە خەونی شەوانیشـــمدا نەدەهات ئەوە دەبێتە ئاخر جارم و ئیتر من بـــۆ ئـــەم خاکەی باب و باپیرانـــم دەبمە بێگانە و دوژمنەکانیشـــم دەبنە خاوەنماڵ!

بەرد لە جێی خۆی سەنگینە

ئێستا دوای ئەو هەموو ساڵە دەزانم برینی ئەم دابڕانە چەند بە سۆ و ئازارە و کورد گوتەنی؛ بەرد لە جێی خۆی سەنگینە و هەر ئەوەندە هەڵقەندرا، ئیتر ئەم قورساییەی جارانی نامێنێت!

زۆر جاران بیر دەکەمەوە و بە خۆم دەڵێم؛ باشە من بە خۆم ڕادەپەڕمووم و دەزانم هەرگیز بۆنی ئەم خاکە فەرامۆش ناکەم، دواتر دەڵێم ئەدی کێ دەڵێت ئەو منی لە بیر دەمێنێت و ئەو ڕۆڵەیەی خۆی لە یاد ناکات، دوای ئەو هەموو ساڵە تۆ بڵێی بمناسێتەوە و جارێکی دی لە باوەشم گرێتەوە؟!

ئەوێ سەعات و ڕۆژێ، من لەبەر کوێرەوەری، بێکەسی، غەمباری و بێلانەیی خۆم، دەڕۆیشتم ئۆغر و تەنانەت ئاوڕێکم نە لە دایکی نیشتمان و نە لە دایکی خۆم دایەوە و لەژێر زنجیر و کۆت و کەڵەمەی داگیرکەری دڵ پڕ لە قین، بە تەنیا جێم هێشتن!

برسێتی و ڕێگەڕۆیشتن برستی لێ بڕیبووین، نە ماڵە جوتیارێک، نە مزگەوتێک و نە چایخانەیەکی سەر ڕێ بوونیان هەبوو. تەنیا پێشمەرگەی حیزبەکان و سەدان باری بە عەرددادراویان بەدی دەکرا، ئەوان بەشی خۆیان شتومەک و پێخۆریان پێ بوو، دەماندیتن لە پەنا پرد و دارستان پشوو دەدەن و نان و چا دەخۆن، بە تەنیشتیاندا گوزەرمان دەکرد و پێمان عەیب بوو لادەین، یان داوای خواردن لە لەشکری شکاوی پێشمەرگەی حیزبەکان بکەین، بە تایبەت بۆ لادان لە لای پێشمەرگە و مەقەڕەکانی کۆمەڵە زۆرمان پێ عەیب بوو، ئەوان وەک دانیشتوو و چەکدانان چاویان لە ئێمە دەکرد و لایان پەسەند نەبووین.

لەگەڵمدا نەبیت، دوژمنمی

لەناو کولتووری حیزبە سیاسییەکان و بە تایبەت ئەوانەی وڵاتی ئێمە، دیاردەی «لەگەڵمدا نەبیت، دوژمنمی» بەداخەوە تا ئێستاش

حوکـم دەکات. ئێمــە هەمان کوڕە باش و ئازاکانــی دوێنێی ناو کۆمەڵە بووین و لەسەر هەڵوێست یان هەر شتێکی دی، تەنانەت ماندوو بووین و ئەمــڕۆ لەگــەڵ کۆمەڵەدا نەماویـن، یان جیاوازیــی بیروباوەڕمان لا دروست بووە، یەکسەر دەخراینە ڕیزی دوژمن تا ئەو ڕادەیەی نەکرێ داوای قومێـک ئاویان لێ بکرێـت. تەنانەت ئەمڕۆش، ئەو کولتورە هەتا سەرئێسقان بەرگری لە تیۆری سەقەت و نامرۆڤانەی «لەگەڵمدا نەبیت، دوژمنمی» دەکات.

دەبــوو ڕێ ببڕیـن و خـۆ ڕزگار بکەیـن و دوور بکەوینــەوە لــە دامەزرێنەرانــی بــەردی بناغــەی ئۆردووگاکانی پێشــمەرگەی کوردی ڕۆژهــەڵات، بۆ ماوەیەکی دوورودرێژی دەیان ســاڵە. ئەو ڕۆژە کە بە تەنیشــت ئەو دار و خێمانەی هێشــتا هەڵنەدراوی یــەک بەدوای یەکی حیزبەکانــدا لــە ســەفرە و زەروون، گــوزەرم دەکــرد و بــە لاچاوێک سەیریان دەکردم، هەرگیز بیرم لەوە نەدەکردەوە ئەوە دەبێتە دەسپێک و بناغەدانانی کەمپ و ئۆردووگای پێشــمەرگەکان لە وڵاتێکی دراوسێ و تەنانەت ڕۆژ بە ڕۆژ دەگوازرێنەوە بۆ قووڵایی خاکی باشوور!

هەردوو هاوڕێی ســەفەرم کەمال و ســولەیمان، لەگەڵمدا هاودەنگ بــوون لە هیچ کام لەو کۆگایانەی پێشــمەرگە و حیزبــەکان کە بەدیار شتومەکی ڕاگوازراوی مەقەڕەکانیان لەسەر جادە خۆڵەکە دانیشتبوون، لانەدەین و تەنانەت ورکەنانێکیش داوا نەکەین.

بــەرەو گەلاڵە و هەموو گونــدە خاپوورکراوەکانی ئەو دەڤەرە، ڕێی پڕ لە هەوراز و نشــێومان گرتە بەر، بە برســێتی و سستی هەنگاومان دەنا. بۆ من حەوت مەخزەن و تفەنگەکەم بووبوونە بەشێک لە جەستەم و لێک جیا نەدەکرانەوە و بۆ ساتێکیش ئامادە نەبووم لە خۆمیان دوور بخەمەوە.

ئاوایی سەرگەڵوو

ئێـوارە درەنـگ، بە تووڵەڕێیەکی پڕ لە دارسـتان و چنار و کانی و ئاوەوە گەیشـتینە ئاوایی سەرگەڵوو، شـوێنی مەڵبەندی دووی یەکێتی نیشـتمانی. لـە ماڵی کاک مسـتەفا سـەرگەڵوویی، پێشـمەرگەی کۆنی یەکێتـی لامان دا و بە تەواوی حەسـاینەوە، میوانداریيەکی گەرموگوڕ کراین. سـەرگەڵوو پڕ بوو لە ئاشـنا و پێشمەرگە و بەرپرسی یەکێتی، کە هەموویان بۆ من دۆست و هاوڕێ بوون.

ماملێ بوو بە کێشە

سولەیمان و کەمال بەنیاز بوون لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی یەکێتیدا شوێنێک ببیننەوە و لە یەک لەو گوندانە ماڵ دانێن، دوور لە حیزبایەتی، بۆ خۆیان بژین و چاوەڕوانی قەزاوقەدەر و ڕووداوەکان بکەن. خەڵکی باشوور هەر ئەوەندە دەیانزانی سولەیمان خزمی هونەرمەند محەمەدی ماملێیە، زۆریان ڕێز لێ دەنا و چاوەڕوان بوون یەکسەر گۆرانییان بۆ بڵێـت. هەرچی دەیگوت بابە من دەنگم خۆش نییە و دایکم خێزانی کاک محەمەدە، فایدەی نەبوو. دەیانگوت ئیلا تۆش دەنگت خۆشـە و دەبێت بۆمان بڵێی!

سـولەیمان کوڕی شەهید ئەسـعەد خودایار بوو، یەک لە چالاک و کادرەکانی ساڵانی ١٩٥٠ و زیندووکردنەوەی حیزبی دێموکرات، دواتر دێتە ناوچەی قەڵادزێ و لەگەڵ ئەحمەد تۆفیق و سـولەیمان موعینی و سـەدیق ئەنجیریدا وەک کادرێکی حیزبی دێموکرات لە تێکۆشاندا بوو، ئەحمەد تۆفیق گومانی لا دروست دەبێت و لە نزیک سونێ بە پیلانێکی ناجوامێرانـە و دوور لە ئەخلاق، لە ناوچەی ژێردەسـەڵاتی شۆڕشـدا تیـرۆری دەکـەن. خێزانـی، باجی ئامیـن بە خـۆی و دوو منداڵەوە کە یەکیان سـولەیمان بـوو، گەڕانەوە بۆ مەهاباد. دواتر شـووی بە کاک محەمەدی ماملێ کرد.

ئەوان لە بناری ئاسـۆس لە ناحیەی مەرگە ماڵێکیان بە کرێ گرت،

مەمەد حەسەنخاڵیش لەگەڵیان کەوت، بۆ ماوەیەکی لە مەرگە بەیەکەوە نیشـــتەجێ بوون. مەرگــە دەکەوتە نزیک ئاوەژێ، کە تــازە بووبوو بە شــوێنی مەقــەڕی کاک نەوشــیروان و زۆر جار ســـەر ڕێ و گوزەرم بوو. زۆربەی پێشـــمەرگە و ناســیاوەکانمان کە لە کۆمەڵە دادەنیشـــتن، ســـەردانی ئەو ماڵەی ســـولەیمان و مەمەد و کەمالیان دەکرد و منیش زوو زوو بۆ سەردان دەچوومە لایان.

٤٧

له خه‌یاڵێک زیاتر

دوای هاتنــه‌وه‌م بــۆ باشــوور و ماڵئاوایی له‌ که‌مال و ســوله‌یمان، له‌ ســه‌رگه‌ڵووه‌وه‌ گه‌ڕامه‌وه‌ قه‌یوان بۆ لای کاک ســه‌لاح چاوشــین و له‌وێشه‌وه‌ به‌ ڕێیان کردمه‌وه‌ بۆ لای ئه‌بوو شه‌هاب له‌ دۆڵپه‌موو.

دوای ئــه‌و ســه‌فه‌ره‌ پــڕ لــه‌ هــه‌وراز و ڕۆیشــتنه‌، بــه‌ پێیــان لــه‌ شــارباژێره‌وه‌ بــۆ مه‌هابــاد و ئه‌وجــار گه‌ڕانــه‌وه‌، ورده‌ورده‌ وڕ و کاســی به‌ری ده‌دام و حاڵی ده‌بووم، چی به‌ســه‌ر خۆم و که‌ســوکارم هاتووه‌! تووشــی ڕاچڵه‌کانێک بووبووم، ئــه‌وه‌ی بیرمان لێ ده‌کرده‌وه‌، که‌ لــه‌ ماوه‌یه‌کی کورتدا کۆماری ئیســلامی و خومه‌ینی ده‌ڕوخێنین و به‌ ســه‌ربه‌رزی ده‌چینــه‌وه‌ و هه‌موو ئازادی و مافه‌کانمان ده‌ســته‌به‌ر ده‌که‌یــن، ئــه‌و حکومه‌ته‌ به‌رگه‌ی ســێ ڕۆژ ناگرێت، جگــه‌ له‌ خه‌ون و خه‌یــاڵ و لێکدانه‌وه‌یه‌کی ســاده‌، هیچــی دیکه‌ نه‌بووه‌. ڕاســتی ئه‌وه‌یه‌ شۆڕشــێک کراوه‌ و حکومه‌تێکی کۆنی وه‌ک په‌هله‌وی ڕووخێندراوه‌ و یه‌کی پیستر و جه‌للادتر و زۆر دوور له‌ بنه‌ماکانی ئینسانی و مافه‌کانی مرۆڤ، ئیســلامێک به‌ تامی ســه‌رده‌می جاهیلییه‌تی ســه‌رده‌مانی زوو، جێگیر کراوه‌، بۆ کردن به‌ قه‌ڵغانێک دژی سۆڤییه‌ت و کۆمۆنیستی. به‌م زوانــه‌ ده‌ســتبه‌رداری نابن و زۆریان کار پێیه‌تــی، ئێمه‌ش تازه‌ ده‌بێت یان ئه‌وه‌تا له‌سه‌ر ده‌ستی ئیسلام تۆبه‌ بکه‌ین و بگه‌ڕێینه‌وه‌ باوه‌شیان، یــان ده‌بێــت ژیانی ئاواره‌یی و دوور له‌ نیشــتمان هه‌ڵبژێرین و خۆمان ئاماده‌ بکه‌ین، بۆ ساڵیانی ساڵ ڕووی گه‌شی دایکی نیشتمان نه‌بینینه‌وه‌. من ڕێگه‌ی دووه‌مم هه‌ڵبژارد و بۆ یه‌ک چرکه‌ ته‌نانه‌ت به‌ مێشکیشــمدا نه‌هات بگه‌ڕێمه‌وه‌ ناوشار و پشت له‌ هه‌موو خه‌ون و ئامانجه‌کانم بکه‌م.

سێبەری یەکیتی

دیسان باوەشی گەرمی پێشمەرگەکان و ئەبوو شەهاب بە ڕوومدا کرایەوە و بە گەیشتنەوەم وام هەست کرد گەڕاومەوە ماڵی گەرمی خۆم. لەو ماوەیەدا ئەبوو شەهاب، سروەی هاوسەری گواستبووەوە و ماڵیان هەر لە ناو مەقەڕ بوو. پیرۆزبایی گەرموگوڕم لێ کردن و دیار بوو ئەبوو شەهاب، زۆر باسی منی بۆ سروە کردبوو، بەڕاستی سروەش بۆ من وەک خوشکێک وا بوو و ئێستاش هەر وایە.

بە درێژایی مێژووی پەیوەندیم لەگەڵ یەکێتیدا، هەرگیز ئیلتیزامی حیزبیم نەبووە و ئەوانیش چاوەڕوانی ئەوەیان لێ نەکردووم. من کەسێکی عەزیز و جێی ڕێزبووم بۆیان و ئەوانیش بۆ من هەروەتر، بۆیە لە کۆبوونەوە فەرمی و کۆنفرانسەکاندا بەشداریم نەدەکرد، ئەوکات من تەنیا سەرپەنایەکم دەویست و ئەوان بۆ من باشترین بوون. هەمیشە لە بەرچاویان بوو کە کاتی خۆی لە ١٩٧٨-٧٩ ئێمە یارمەتی و دۆستایەتیمان کردوون و ئێستاش ئەوە منم پێویستیم بە یارمەتیی ئەوانە. ئەوەندەشم دەزانی لەناو هەر کۆمەڵگە و خەڵکێکدا بۆ ئەوەی سەربار و زیادە نەبیت، باش وایە بۆ تێربوونی ورگیش بێت ئەوەندە کار و جووڵە بکەی و خۆت دوور نەگری لە ئەرکی ڕۆژانە، بە تایبەت لەناو پێشمەرگە، کە هەر هەمووی خۆبەخش بوون، دەبوو خۆیان لێ جیا نەکەیتەوە. ئێمە لە کۆمەڵە بەوە ڕاهاتبووین هیچمان لە هیچمان زیاتر نیین و دەبێت لە حەرەسیات و خەفەریات و ئەرکەکانی ناو مەقەڕ و چەکهەڵگرتن و کەمین و هاتوچۆدا هاوڕەنگی جەماعەت بین، لە لایەکی دیکەوە بە ئەزموونی خۆم دەمزانی ئەوانەی خۆیان جیا دەکەنەوە، یان لە شەڕ و کەمیندەرکردن خۆ وەدواوەدەخەن، زۆر خۆشەویست و لەبەردڵانی ئەوانی دی نابن!

حەمەجەزا دەنگ و خواردنی خۆش

لە شەڕەکانی جود و پارتی، پیکابێکی شینی بەرزی تۆیۆتا کەوتبووە دەستی پێشـمەرگەکانی مەقەڕەکەی ئەبوو شەهاب. سەیارەیەکی زۆر تۆکمە و توندوتۆڵ بوو، بە دار و بەردا سـەردەکەوت، بۆ ئەم شاخ و کێوە زۆر باش بوو، زۆر جاران لەگەڵ ئەبوو شەهابدا پێی دەچووین بۆ ئەملا و ئەولا؛ بۆ قەیوان لای کاک سەلاح، بۆ چنگیان لای کاک وەهاب و کاک ئاوات، لای کاک دانا و شۆڕش ئیسماعیل، یان ئەوەتا دەچووین بۆ باراو لای کاک حەمەجەزا و هاوسـەرە میهرەبان و دەسـتڕەنگینەکەی، هەمـوو لە زمان کاکە حەمەوە پێمان دەگوت «خەپە». کاک حەمەجەزا بۆخۆی دەستی باڵای هەبوو لە لێنانی خواردنی زۆر خۆش و بە دەنگە زوڵاڵ و هەسـت بزوێنەکەیەوە، زۆر جاران تا بەیانی لەم شاخ و کێوە میواندارییەکی وەها گەرمی لێ دەکردین، ئەوە زیاتر لە سـیوپێنج ساڵە بیر ناچێتەوە!

حەمەجـەزا لـەو هونەرمەندانە نەبوو کە دەبوو هەمیشـە دەعوەت بکرێن و بە ئەرکی خەڵکی دەزانن خزمەتکرێن و لای سەرەوە دابندرێن، بەڵکـو ئـەو خـۆی زۆر حەزی لـە میوانـداری و خزمەتی دۆسـت و هاوڕێیانـی دەکرد، دەسـتودڵێکی ئاوەڵە و سـەغیتەبیعەتی هەبوو، لەو هونەرمەندگەلـە نەبوو کە تەنیا دەعوەت دەخۆن و کەس لە دەسـتیان نـان ناخوات، بە پێچەوانەوە ئەو سـفرەی ماڵـەوەی زۆر ئاوەدان و پڕ بوو.

حەولی دروستکردنی حزبی تازە

لەو ماوەیەدا لە دۆڵپەموو، دەمبیسـتەوە تێکۆشەران و پێشمەرگەی دیموکـرات و کۆمەڵـە دوای پەڕینـەوەی هێزەکانی کـوردی ئێران بۆ خاکی باشوور، گلەیی و گازەندەیان زۆرە و دادەنیشن، هەر کامیان بە هۆیەکی حیزبی و تەشکیلاتی، یان بەرنامە و ئایدیۆلۆژی، لە حیزبەکان جیـا دەبنـەوە. حەولی دروسـتکردنی حیزبـی تازە هەبوو، بە قسـەی

خۆیان بۆشایی نێوان دیموکرات و کۆمەڵە هەیە و دەبێت پڕ بکرێتەوە. زۆربەیـان دەهاتن بۆ لای یەکێتی و حەولی دیتن و دانیشـتنیان لەگەڵ مـام جەلال یـان کاک نەوشـیروان دەدا. لـە لایەکی دیکـەوە هەرچی تودەیـی و کۆنگرە چواری و چریکی ئەکسـەرییەتی هەبـوو، لە تاران و شـارەکانی ئێران دوای ئەو هەمـوو هاوکارییەیان لەگەڵ ڕژیمدا، کە کاری پێیـان نەمابـوو ڕاوی نابوون و زۆربەیانـی زیندانی یان ئیعدام کردبوو، بەشێکیان دەرباز بووبوون بۆ باشوور و پەنایان بردبووە لای حیزبی شیوعی و پارتی.

کاک نەوشیروان بانگی کردم

ڕۆژێک، کە لە ئاوەژێ بووم، کۆمەڵێک لەو برادەرانەی دیموکرات و کۆمەڵەم دی، هاتبوون و داوای یارمەتییان لە کاک نەوشـیروان دەکرد بـۆ دروسـتکردنی حیزبێکی تازە. قسـەم لەگەڵدا کردن و پرسـیاریان کـرد مـن چ دەکەم؟! گوتم لە لای یەکێتی جێ و ڕێم هەیە، بڕواشـم بە حیزبی تازە نییە و بەم کەسـایەتییانەش بۆمان دروسـت ناکرێت! ئەی وای تێـدا بـوو تا دوێنێ هەتا سـەر ئێسـقان دژی دیموکرات بوو، یان کۆنـە کۆمەڵە وتاری دەنووسـی لە ڕادیۆ دیموکـرات بە دژی کۆمەڵە، دیموکراتی تێدا بوو لەسـەر قسەیەک بە دوکتۆر قاسملوو لێت ڕادەسا و ئێسـتاش ئەوە لە لای کاک نەوشـیروان دەڵێت دوکتـۆر دیکتاتۆرە. زۆرێک لەم خەڵکانە، تاکە شت، بێزارییان لە دیموکرات و کۆمەڵە کۆی کردبوونەوە. کە ڕۆیشـتن کاک نەوشیروان بانگی کردم و گوتی، عەلی ئەوانـە کێـن و بۆ وازیـان هێناوە؟! ئەوەی دەمزانی و پێم ڕاسـت بوو بـۆم بـاس کرد و بە ڕاشـکاوی گوتم ئەمانـە نـە ئاڵتەرناتیڤی حیزبی کۆمۆنیسـتی ئێرانن و نە حیزبی دیموکرات! قسـەکەمی بەدڵ بوو، دیار بـوو هەرچەنـد زۆر بە حیزبی کۆمۆنیسـتی ئێران تـوورە بوو، بەدڵ حەزی دەکرد هەڵوەشـێتەوە، بەس هیچ یارمەتیی ئەو خەڵکانەی نەکرد و هیچ وەعدێکی پێ نەدابوون. بۆ ناوچە ئازادکراوەکانی ژێردەسەڵاتی

یەکێتــی بڵاوەیان کــرد و زۆربەیان لە کاریزە، یــەک و دوو بەیەکەوە ماڵیــان دانــا. دواتر زۆربەی ئەوانــە بە هیممەتــی کاک ئەمیر قازی لە ســویدەوە بە یارمەتیی سەرداری جاف، کە ئاوەڵزاوای بوو، لە ڕێگەی بەغداوە گەیشــتنە ئەورووپا و چەند کەسێکیان لە ڕێی تورکیا گیران و چەندێکیش خۆیان تەسلیمی ئێران کردەوە.

ئەوەی بیرم ناچێتەوە

یــەک لــەو شــتانەی هەرگیــز بیــرم ناچێتــەوە کوڕێکــی فەقیــری پێشمەرگەی کۆمەڵەی ناوچەی بۆکان بوو، دێ بە دێ پرسیبووی تا لە دۆڵپەموو هاتە لام، گوتی لە لای تۆ دەبم و هەرچی تۆ بڵێی وا دەکەم. زۆرم حەول دا بڕواتەوە ناو کۆمەڵە، ڕازی نەبوو. دەیگوت لە کوێ بی لــەوێ دەبم. تاهیر لە مەقەڕی کۆمەڵەی ڕەنجدەران لە دۆڵپەموو لامان مایەوە و پێشــمەرگەیەکی زۆر خۆشەویست و لەبەردڵان بوو. هەموو جەماعەت دەیانگوت «پێشــمەرگەکەی کاک عەلی». دواتر کە من لەوێ نەمابــووم و ڕۆیشــتبووم، لەگەڵ ڕزگاری ژنبرای ئەبوو شــەهابدا، کە بووبوونە هاوڕێ، دەچن بۆ سەردانی ماڵی بابی لە ناوچەی بۆکان، زۆر بەداخەوە هەردوو لە نزیک بۆکان، دەکەونە کەمینی جاش و پاسدارەوە و هەردوویــان شــەهید دەبن. لە ســاڵانی دوای دووهەزارەکاندا، کە لە سلێمانی بووم، یەک دوو جار بە هۆی هۆشیاری برا گەورەی سروەوە، باوکــی لــە بۆکانەوە هــات بۆ لام، بــە یارمەتیی دەزگای شــەهیدان و شاهیدیدانم لەسەری و هێنانی وەرەقەی پشتگری لە ئەبوو شەهابەوە، بە یارمەتیی کاک شۆڕش ئیسماعیل و شێخ کامیل لە دەزگای شەهیدان، مووچەیەکی باش بۆ ئەو کات، وەک پێشمەرگەی شەهیدی بۆ بڕایەوە، وەک بزانم ئێســتاش هۆشیار لەگەڵ شــەهیدانەی ڕزگاری برایدا، بۆی وەردەگرێت و بۆی دەنێرێت.

کەرەپیاو یان کەڵەپیاو

هەر لەو سەروبەندەدا بوو، لەگەڵ ئەبوو شەهاب چووینە لای کاک نەوشیروان، یەک دوو ڕۆژ ماینەوە، ڕۆژێکیان چەند سەرۆکعەشیرەت و پیاوەماقووڵی خۆشـــناوەتی هاتن و کاک نەوشـــیروان لەگەڵیاندا زۆر بە ڕێزەوە دەجووڵایەوە. لە بەڕێکردنیان لە بەر مەقەڕەکەی لە ئاوەژێ بە پیاسە لەگەڵیاندا تا سەر جادە چوو، ئێمەش لە پشتەوە لەگەڵ چەند کەسێکیاندا دەڕۆیشتین. یەکیان بە زاراوەیەکی خۆشی هەولێری گوتی: بەخـــوا برا ئەم نەوشـــیروانە عەجەب «کەرە پیاوەێکـــە»! یەکەم جارم بوو شـــتی وا ببیستم و هەر سەرم لێ سووڕ مابوو چۆن لە بەرچاوی ئێمە وا بە کاک نەوشـــیروان دەڵێت؟! هێندەی نەمابوو بەگژیدا بچمەوە. ســـواری ســـەیارەکانیان بوون و ڕۆیشتن. لە گەڕانەوەدا بۆ لای مەقەڕ گوتم: کاک نەوشـــیروان یەکیان زۆر بێحورمـــەت بوو! گوتی، بۆ عەلی ئەوانـــە زۆر پیاوی گەورە و دەسڕۆیشـــتووی ناوچەی هەولێرن! گوتم ئاخر گوێت لێ نەبوو لە پێشـــێ دەڕۆیشـــتی یەکیان گوتی نەوشـــیروان «کەرەپیاوە»! پێکەنی و گوتی جا ڕۆڵە خۆ تاریفی کردووم. ئەوەندەی دی ســـەرم لێ ئەســـتوور بوو، خەریک بوو چاوەکانم دەرپەڕێن! گوتی ئـــەوە نەیگوتـــووە «کەرەپیاو» گوتوویەتـــی «کەڵەپیاو» لـــە لەهجەی هەولێـــر «ڵ» دەکەنە «ر». ئەوجار کە بە کەســـێک دەڵێن «کەڵەپیاو» ئەوە ئیتر ئەوپەڕی ئازایەتیی ئەو کەسە دەگەیەنێت!

لە بەرزایی شاخ دەترسێ

کاک نەوشیروان، بە ئەبوو شەهابی گوت چەند سەر حەیوان بکڕن و لەگـــەڵ عەلیـــدا بە ئاسۆســـدا بچن بـــۆ گەلاڵە و قامیش و ســـەردانی هەموو هێزەکانی کوردی ئێران بکەن. لەگەڵ پێشمەرگەکانی دەستەکەی ئەبوو شـــەهابدا دە ســـەر حەیوان کڕدران و بە پشـــت ئاوەژێ و کانی توودا ســـەرکەوتین بۆ ســـەری ئاســـۆس. لە ڕێگە من و ئەبوو شەهاب زۆر بەکاوەخۆ دەڕۆیشتین، هەموو بەجێیان هێشتین و لەسەر ترۆپکی

ئاسۆس چاوەڕوانیان دەکردین. چەند هەنگاوێکمان مابوو بۆ سەر لووتکەی شاخ، لەناو بەردەڵانێکی سەختدا ئەبوو شەهاب بە لادا کەوت و هەر ئەوەند گوتی دەستم بگرە. هەرچۆنێک بوو دامنیشاند، نە ئاوی لێ بوو، نە دەنگم دەگەیشتە پێشمەرگەکان، تێیگەیاندم فۆبیای بڵیندایی هەیە، بۆیە زەختی دابەزیوە، دوای چەند خولەکێک ڕاست بووەوە و بەکاوەخۆ سەرکەوتین. زۆر لە پێشمەرگەکان تووڕە بوو، کە ئاوڕیان نەداوەتەوە بزانن چیمان بەسەرهات، بە گاڵتە و فشقیات تووڕەبوونمان لە بیر بردەوە و گوتمان بڵێین چی تۆ لە بەرزایی شاخ دەترسی؟!

بۆ خوارەوە شۆڕ بووینەوە و تا مەقەڕەکانی جەماعەت نەوەستاین، سەری هەموویانمان دا، پۆلا و مریەم چادرێکیان هەبوو، لە ڕادیۆی دێموکرات کاریان دەکرد، سەری ئەوانیشمان دا.

لە شەرمان و لە گەرمان

گوتیان، باجی ڕەخشندە خوشکی گەورەی شەهید سولەیمان بللوری قاچاغ بووە، هاتووەتە دەر و لای کۆمەڵەیە، پرسیم و نیشانیان دام. ژنەکان لە ژێر پردەکەی جادەی گەلاڵە بوون. ئەبوو شەهاب گوتی، هەر دەبێ بیبینم و بچۆ بزانە نایبینیەوە. نزیک بوومەوە هەر لە زارکی پردەکەوە تا بنەوە تاریک و ژنە زاو و پەککەوتوو و نەخۆشی تێک خزابوون. فەقیری و داماوی و بێئیمکاناتی لەناو ئەم خۆڵ و بەردە، بۆ کوڕ و پیاو کوێرەوەریی و مەینەتی بوو، جا چ بگات بە ژنی نەخۆش و بەساڵداچوو، بەبێ خوراک و پێخەف! وەستام و ڕامام، لە لایەکەوە شەرمم لەو هەموو ژن و منداڵ و هەرایە دەکرد و لە لایەکی ترەوە دەبوو بە گاگۆڵکە چووبامە ژێر پردەکە. بە دەیان ژن ڕاکشابوون و ناڵەیان دەهات، هەریەک بە هۆکارێک. سەرم دانەواند و وەژوور کەوتم، پرسیم باجی ڕەخشندە لێرەیە؟ بۆ نەگبەتی گوتیان لە بنی پردەکە، لای سەری سەرەوە نەخۆشە ڕاکشاوە. لە شەرمان و لە گەرمان تەواوی لەشم شەلاڵی ئارەقە بوو، هەرچۆنێک بێت بە پێلێنان و

خوشـــین، بە ببوورە ببوورە خۆم گەیاندە ئەوسەری پردەکە. چەند ژن بەم گەرمایە لە ژێر بەتانی ڕاکشابوون، یان خەوتبوون. بە باجە باجە، ڕەخشندەم دیتەوە و هاتینە دەر. ئەبوو شەهاب کە خوشکی سولەیمانی ئاوا بە نەخۆشی دیت، زۆر خەفەتی خوارد. گوتی عەلی، نابێت ئاوا لێرە بەجێــی بێڵین و لەگــەڵ خۆماندا دەیبەین. براژنـــە مریەم و کاک کەریم قادریـــش لـــەوێ بوون، زۆر مانـــدوو و نەخۆش بـــوون. چووم بۆ لای کاک ســـەید برایم و داوای ئیجازەم بۆ کـــردن لەگەڵ خۆماندا بیانبەین. کاک ســـەید برایـــم زۆری پێ خۆش بوو، گوتی هاوکاریی باشـــی ئێمە دەکەن، ناتوانین بەڕێیان بکەین بۆ مەقەڕی ســـلێمانی، ئەگەر وا بکەین، دەبـــێ هەموویان بنێریـــن، ئیجازەمان نادەن و مەقەڕی ســـلێمانی جێی ئەو هەموو کەســـانەی تێدا نابێتەوە، زۆریش مەمنوون دەبم، بە تایبەت باجە ڕەخشـــندە بەرن، لەبەر ئەوەی زۆر نەخۆشـــە. کوڕە گەورەکەی ئیدریـــس عەزیمـــی، ئەویـــش هاتبوو چەکـــی هەڵگرتبـــوو و بووبوو بە پێشـــمەرگەی کۆمەڵە. زۆر بە هەست و ئیحساســـەوە پێداگریی دەکرد لەسەر درێژەپێدانی ڕێگەی خاڵی، شەهید سولەیمان بللوری. بیستبووی لە کاتی شـــەهیدبوونیدا مـــن لەگەڵیدا بووم، بە پرســـیاران دایگرتبووم. هەموو حەولی بۆ ئەوە بوو تفەنگەکەی شەهید سولەیمانی بۆ ببینینەوە و بزانیـــن کەوتـــە دەســـتی کێ. حـــەزی لەوە بـــوو بڵێ تفەنگـــی خاڵم هەڵگرتووە و ناهێڵم وەعەرزی بکەوێت. پرسیم و دەمزانی تفەنگەکە لە ناوچەی مەهاباد چەند دەستاودەستی کردووە و خوا دەزانێت ئێستا لە کام مەفرەزەی گەڕۆکی ناو وڵاتدا بە کێیە! زۆرم حەول دا بە قسەکردن ئەو مەراقەی بۆ نەهێڵم و بۆی بســـەلمێنم تفەنگ پارچە ئاسنێکە و هیچ فـــەرق ناکات، ڕێباز و درێژەپێدانی مەرامی خاڵی گرنگە. ئیدریس لەناو دەستە پێشمەرگەی موکریان جێگیر بووبوو و لەگەڵماندا نەهات بیبەین بـــۆ لای خۆمـــان. بەداخـــەوە دواتر لـــە چوونەوەیەکی پێشـــمەرگەکاندا بـــۆ ناوچـــەی مەهابـــاد، ڕۆژی ١٣ی پوشـــپەڕی ١٣٦٤ (١٩٨٦/٧/٤) لە شـــەڕێکی نابەرامبەر، لەگەڵ پاســـدار و بەکرێگیراوانی ڕژیمی کۆماری

ئیسلامیدا شەهید دەبێت. ئیدریس بە شەهیدبوونی، کاروانی شەهیدانی بنەماڵەی بلووریی گەیاندە ترۆپکی خۆی، ئەو لە شانزەساڵیدا هاتبوو بۆ هەڵگرتنەوەی چەکی خاڵی و لە هەژدە ساڵیدا گەیشتە کاروانی شەهیدان.

لەگەڵ ئەبوو شەهاب و پێشمەرگەکان و کاک کەریم قادریدا، براژنە مریەم و باجی ڕەخشندە، بەرەو سەرگەڵوو و دوڵەڕووت ڕێمان داگرت. ڕێگە دوور و هەوراز بوو، بۆ باجی ڕەخشندە زەحمەت بوو دەرچێت، وڵاغدار هاتن بۆ شارباژێڕ دەچوون، ئەبوو شەهاب وڵاغێکی بۆ ڕەخشندە بە کرێ گرت، ئەوانی دی هیچیان نەیانویست و بە پێ لەگەڵماندا هاتن.

تەسبیح هەڵدەسووڕێنن

لە ڕێ ئێمە لە وڵاغدارەکان دوا کەوتبووین، لە وڵاغلوو باجی ڕەخشندەیان لای دوکانەکان دابەزاندبوو، دە دیناریان لێ وەرگرتبوو، پەلەیان بووبوو، ڕۆیشتبوون. چیی وای نەبرد ئێمەش گەیشتین و باجیمان دیت لە سەر بەردێک دانیشتووە و چاوەڕێی ئێمەیە، ئەبوو گوتی، ئەدی کوا وڵاغدارەکان؟ باجە گوتی، پەلەیان بوو دە دیناریان لێ وەرگرتم و ڕۆیشتن. ئەبوو هەر ئەوەی گوێ لێ بوو وەک بۆمب تەقییەوە و پڕ بەو دێیە جنێوی دەدا. بە نەبەزی مەسئوول مەفرەزەکەی گوت؛ غاردە ئەو سەگبابانە بگەڕێنەوە. ئەوجار ڕووی کردە باجی و زۆر بە توندی پێی گوت عەیبە تۆ پارە دەدەی. ئیتر زۆرمان حەول دا کاکە هیچ نەبووە، ئەبوو شەهاب بۆ وا دەکەی؟ فایدەی نەبوو. ڕەخشندەی بێچارە کە یەکەم جاری بوو دەهات بۆ باشوور و ئەم ناوە، حەپەسابوو و دەیگوت باشە بۆ وا دەکەیت؟ باشە بمدەوە! لەناکاو ئەبوو شەهاب دە دیناریەکی دەرهێنا و ئاگری دا، ئیتر هەموو ئەو خەڵکە لێمان کۆ بووبوونەوە و سەیریان دەکردین. ڕەخشندە زۆر تێک چوو، زۆرم دڵخۆشی دایەوە و گوتم لە بیرت نییە شەهید سولەیمان

دەیگوت ئەبوو شێتە؟ ئەوە هەمان شێتەکەی شەهید سولەیمانە و لەدڵی مەگرە. لە خۆشەویستییانی بۆ ئێوە پێی ناخۆشــە دەستت بۆ گیرفانت بــردووە و پارەی وڵاغدارەکەت داوە. ئیتر ئەو کارە مەکە و تۆ میوانی ئــەوی! نەبەز گەڕایەوە، نەگەیشــتبووە وڵاغـدارەکان و ئاوا بووبوون. گوتــم بــاش بــوو نەتانهێنانەوە، دەنا بەخــوا فەلاقەی دەکــردن! ئەبوو شــەهاب ئەوکات لە شــارباژێر ناوبانگی بوو بە تووڕەیی و ئازاردانی قاچاخچی و عەسکەری فیرار! دەیگوت «باشە ئەوانە نە کار بۆ شۆڕش دەکــەن و نــە بۆ حکومەت، نێرەکەرانە زەلام زەلام لە ناو دێ تەســبیح هەڵدەسووڕێنن و بێناموسی دەکەن و چاو لە ئافرەتان دەکەن، تەمبەڵ و تەوەزلن، ئەوانە لە شۆڕشــگێڕی نییە هەڵاتوون و ســەربازی ناکەن، بەڵکو لە هیچوپووچی و بێغیرەتییانە». زۆر جار لەناو گوندەکاندا کۆی دەکردنەوە، ئاودەستی پێ دروست دەکردن، یان پێی خاوێن دەکردنەوە. خاکەنازی دەدایە دەســتیان و جادەی پێ خۆش دەکردن، ئیتر بەڵایەک بوو بەســەریانەوە، زۆر جاریش شــکایەتیان دەگەیاندە لای مام جەلال و ئەبــوو بانگ دەکرا بۆ ســەرکردایەتی. دەیانگوت جارێک بەنیاز بووە بچێت بۆ سەرکردایەتی، لە شارباژێرەوە دەنێرێت باری دوو وڵاغان لە شــارەوە هەرچی شتی خۆشــە و مام جەلال پێی خۆشە بۆی دەکڕێت و ڕێ دەکەوێــت. لــە ئالان لای بێتووش، تووشــی تەتەر دەبێت لە مام جەلالەوە بۆ ئەبوو شــەهاب، گۆیا شکایەتی لێ کراوە و بانگ کراوە بۆ ســەرکردایەتی، ئەویش کە ئەوە دەزانێ، بە پێشمەرگەکان دەڵێت لادەن و ئیســتراحەت بکەن. چەند ڕۆژ دەست بە شتان دەکەن، هەر هەمووی دەخۆن و لەداخان هیچ بۆ مام جەلال نابات.

تۆ یەکێکم بەرێ

گوتیــان کە لە شــارەزوور بەرپرســی لــق بــووە، دەعوایەکی دوو بنەماڵــە دێتــە لق، کچێک هەڵگیــراوە و ماڵی باوانی کچــە داوای خوێن دەکــەن و دەڵێــن کــراوە بە ژن. ئەبوو شــەهاب یەکســەر دەیبرێتەوە،

کـه ماڵـی کوڕه چوار هەزار دینـار بدەنه ماڵی کچـه. داد و بێداد بڵێند دەبێـت، ئەی هاوار چۆن چوار هەزار دینار؟ ئەوکات گۆیا یەکجار زۆر بووه. خەڵک که دەبینن قسەکردن لەگەڵ ئەبوو شەهابدا فایدەی نییه و پێداگـری له حوکمی خۆی دەکات، پەنا دەبەنه بەر کاک حامیدی حاجی غالی، بەرپرسی عەسکەریی لق. له بارەگای لق هەموو کۆ دەبنەوه، پڕه لـه پیـاوی ماقووڵ و ماڵی کچ و کـوڕ. کاک حامید دەڵێت؛ ئەبوو چوار هەزار یەکجار زۆره، خۆ ژنهێنانی ڕەسـمییش چوارسـەت پێنجسـەت دیناری تێناچێت. زۆر شێر و ڕێوی دێننەوه، ئەبوو ڕازی نابێت و دەڵێ زۆر نییه. کتوپڕ له ئیسراری کاک حامید تووڕه دەبێت و دەست دەداته جانتاکەی و چوار هەزار دینار دەردێنێت، فڕێی دەداته پێش کاک حامید و دەڵێـت، ئەگەر ڕاسـت دەکەیت ئەوه چوار هـەزار دینار و تۆ یەکێکم بەرێ!

به جلوبەرگی خۆیانەوه

کاک کەریـم و براژنه مریەم، بۆ ماوەیەک له مەقەڕەکانی یەکێتی له سەرگەڵوو و هەڵەدن و ماڵی دۆستان، ئیستراحەتیان کرد و دوای ئەو هەموو گواسـتنەوه و پاشەکشـەیه بۆ باشـوور و بێ خەو و خۆراکی، مەجالێکی باش بوو بۆ ئەوەی بێنەوه سـەرخۆ. باجی ڕەخشـندە زۆر نەخـۆش و بێتاقـەت بوو، بردمانـه قەیوان بۆ لای دایکی کاک سـەلاح چاوشـین. چەنـد ڕۆژێک مایەوه و کاک سـەلاح نـاردی نەجات خانی خوشـکی له شـارەوه هات، لەبەر ئەوەی هیچ ناسـنامه و ئیجازەیەکی نەبـوو، نەجات خان جلـی خۆیانی بۆ هێنابوو، بردی بۆ شـار له ماڵی خۆیان. زیاتر له مانگێک باجی له ماڵی نەجات خان و هاوسەرەکەی (کاک حوسێن شیرین) و منداڵەکانیان مایەوه، لەو ماوەیەدا ئەم ماڵه هیچ نەما لـه خزمەت و جوامێری و دەوا و دەرمان و دوکتور بۆی نەکەن، وەک خوشـکێکی خۆیان، بەوپەڕی ڕێز و حورمەتەوه میوانداریيان لێ کرد. دۆستایەتییەکی گەرم له نێوانیاندا دامەزرا و ئێستاش هەر بەردەوامه.

٤٨

شتێکی زۆر تازە

لەگەڵ ئەبوو شەهابدا گەڕاینەوە دۆڵپەموو، هەڵبەت جەولەی ئەبوو شەهاب لەناو هەموو یەکێتیدا ناوبانگی هەبوو، قۆناغ بە قۆناغ بە لادان لە لای دۆســت و هاوڕێیان چەند ڕۆژی پێ دەچوو، دێ بە دێ لایدەدا و خۆی بە عەرزدا دەدا و هاوڕێکانی بەســەر دەکردەوە. گوتی، سامان گەرمیانی ژنی هێناوە، با بچین لە گەرمیان ســەردانی بکەین. هاتوچۆی پێشمەرگە بە سەیارە زۆر بووبوو، تەنیا کێشە پەڕینەوە لە جادەی قیر بوو، ئەویش شــەوانە و بە کەمیندەرکردن دەکرا. جەولەی پێشــمەرگە بە ســەیارە یەکجار خــۆش و خێرا بوو. لە کرپچنە کاک ســامان، تازە تارا خانی گواســتبووەوە، ماڵێکی بچکۆلانەی خۆشیان هەبوو، مەقەڕی تیپەکەشــی هــەر لەو ناوە بوو. یــەک دوو ڕۆژماینەوە و زۆرمان ڕێز لــێ گیرا. بۆ یەکەم جار لە ژیانمــدا ڤیدیۆم دیت، بە تەلەفزیۆنیان ڕەبت دەکرد و فیلمی خۆشیان پێ نیشان دەداین. دیار بوو، لە کەوتنە بازاڕی ئەم ئامێرە ئاگادار نەبووم و لە ئێران نەمدیبوو، شتێکی زۆر تازە بوو، کــەم هەبــوو و گرانیش بوو. لــە گەڕانەوەمان بۆ شــارباژێر بە ئاوایی حەمەی کەرەمدا هاتین و لای شــێخ جەعفەر لامان دا، دیســان خزمەت و خواردنی خۆش. ئاوایی حەمەی کەرەم لە قەراغە و بنەماڵەی شــێخ جەعفەر مستەفا خەڵکی ئەوێن.

پاڵەوانێتیی پێشمەرگە

کە شــەڕی قرناقە و پشتئاشــان لەســەر دەســتی کاک نەوشیروان بــە ســەرکەوتوویی تەواو بوو، مام جەلال بۆخــۆی لە ناوزەنگ بەرەو دەشــتی هەولێــر هاتە خــوار و بە بەشــداریی دەیان تیپی پێشــمەرگە

له دەشـــتی هەولێر، فەرماندەیی شـــەڕێکی گەورەی کرد. لەم شـــەڕەدا هێزەکانـــی ئەنـــوەر بەگی بێتواتە بە تـــەواوی تەفروتونا کران و هەموو موڵک و دیوەخانی ئەنوەر بەگ لە بێتواتە بە دەستی خەڵک و پێشمەرگە داگیر کران و لەناوچوون. پێشـــمەرگە چەک و تەقەمەنیی زۆری کەوتە دەست. ئێستاش بەرقییەی تیپەکان و کاک نەوشیروان و مام جەلال کە لە ڕادیۆی شۆڕش بۆ یەک لێدەدران و بە حەماسەوە لە قوڕگی فەرهاد ســـەنگاوی و بێژەرەکانی دیکەی ڕادیـــۆوە دەخوێندرانەوە، دەمخاتەوە یادی پاڵەوانێتیی پێشمەرگە.

دوای ئـــەو شـــەڕە، مام جـــەلال هەر لە دەشـــتی هەولێـــر مایەوە و نەگەڕایەوە بۆ ســـەرکردایەتی لە ناوزەنـــگ، لە تەکیەی زیخان مەقەڕی دانا و ناوچەیەکی بەرفراوان کەوتە ژێر دەسەڵاتی پێشمەرگە. تا دەهات ورە و دەســـەڵاتی پێشـــمەرگە زیادی دەکرد و بە هۆی شکســـتی یەک لەدوای یەک، لە شـــەڕی ئێران و سەرکەوتنەکانی یەکێتیی نیشتمانی لە ئازادکردنی ناوچە داگیرکراوەکان، ورە و تواناکانی جەیشـــی سەدام لە کورتیی دەدا و پاشەکشەی پێوە دیار بوو.

مـــام جەلال و شـــێخ دارای حەفید لـــە ســـیتەک، خوازبێنیی مەریەم خانیان بۆ کاک سەلاح چاوشین کرد، دوای ڕازیبوونیان، مارەبڕین کرا و کاک سەلاح بوو بە خاوەن دەزگیران.

هەی مریەمێ مریەمێ

لەگەڵ ئەبوو شـــەهاب و کاک ســـەلاحدا لە شارباژێڕەوە بە سواری پیـــکاب بۆ چوونـــە لای مام جەلال، ڕێی دەشـــتی هەولێرمان گرتە بەر. پێشـــمەرگەکان لە پشـــتی پیکاب بە خۆشـــی و گۆرانیگوتن، تەپوتۆزی ڕێیـــان بەســـەردا دەباری، فێـــرم کردبـــوون گۆرانیی هـــەی «مریەمێ مریەمێ» بۆ کاک ســـەلاح بڵێن. یەک لە خۆشـــترین ئەو سەفەرانە بوو کـــە کردبێتم. لـــە ڕێ بیرەمان پەیدا کرد و دەمانخواردەوە، بە شـــادیی کاک سەلاح و چوونی لای مام جەلال و ئازادبوونی ئەو هەموو گوند و

ناوچەیە، تەواو کوردستانێکی ئازادم لای خۆم وێنا کردبوو، ئاخر زۆر جار بە کوڵ گریابووم و ئەژنۆی غەریبی و بێکەسیم لە باوەش گرتبوو، دوای ماوەیەکی زۆر یەکەم جار بوو بزەی شادی گەڕابووەوە بۆ سەر لێوانم و بەدڵ شـاد بووم بەم سـەرکەوتنانەی پێشـمەرگە لە قووڵایی خاکی باشووری کوردستان.

بە سەرخۆشی هاتوون

بە دڵێکی خۆشـەوە گەیشتینە بەر مەقەڕی زیخان، ماڵی مام جەلال لەنـاو تەکیەکە بوو، بـەر دەرگا و دەرەوەی ماڵەکەی پڕ بوو لە خەڵک و پێشـمەرگە، دابەزیین و مام جەلال بـەرەو پیرمان هات، هەموومانی مـاچ کـرد، گوتـی: حەی! خـۆ بە سەرخۆشـی هاتوون بـۆ لام! ئەبوو شەهاب گوتی، تەنیا بە خۆشیی ئەو سەرکەوتنە گەورەیەی بەسەر ئەم جاشـانەدا هێناوتانە، لـە ڕێ بیرەیەکمان خواردەوە. فەرمووی ژووری لێ کردین و زۆر قسـە کرا. دواتر لە هەسـتاندا، هەریەکەمان بە دیاری بیرە و بوتڵە ویسکیی پێ داین. داوای لە کاک سەلاح کرد بێتەوە دەوام و وەک پاسـەوانی تایبەتـی خـۆی لەگەڵیدا بێت. لە کاتـی خواحافیزیدا پێشـمەرگەیەکی مـام بە پەلـە هات و پاکەتێکی بـۆ ڕاگرتم. گوتم ئەوە چییـە؟! گوتـی، پارەیـە مام بۆ تۆی نـاردووە. بەبێ کردنـەوە و بزانم چەندی تێدایە، گوتم عەرزی بکە لە لای ئەبوو شەهابم و لە هیچم کەم نییە و ناردمەوە. دواتر ئەبوو شـەهاب و کاک سـەلاح، کە پێیان زانی زۆر تووڕە بوون و گوتیان ئەوە یەک بێعەقڵ ببینین پارەی مام جەلال بگەڕێنێتەوە! باشـە بۆ نەتدا بە ئێمە، کێ خوا دەیداتێ لەم دەشـتە مام پـارەی بـۆ بنێرێت؟! دیار بوو مام دەیزانی من لە کەسـوکار دوورم و ڕەنگـە پێداویسـتیم هەبێت، بەس من هەرگیز جگە لـە بابم، تا ئەوکات پـارەم لە کەس وەرنەگرتبوو. زۆرم شـەرم دەکرد، هەڵبەت عەقڵم پێی نەشکا، ئەوە کارێکی گونجاو و شایستە نییە پارە بۆ کەسێکی وەک مام جەلال بگەڕێنێتەوە!

جەمال تاهیر

ئێوارە چووینە مەقەڕی دوکتۆر کەمال خۆشناو بەرپرسی مەڵبەندی هەولێر لە بالیسـان. میوانداریيەکی خۆشـی لێ کردین و هەرچی مام پێی دابووین، شـەو خواردمانەوە. ئـەو چەند ڕۆژە کە لەو ناوە و لای دوکتـۆر کەمـال بووین، بەداخـەوە بە ڕووداوی وەرگەڕانی سـەیارە، ئەندامـی سـەرکردایەتیی کۆمەڵـەی ڕەنجدەران جەمال تاهیر شـەهید بووبوو. دوای ئەو هەموو سـەرکەوتنانە، ئەم ڕووداوە زۆر ناخۆش و دڵتەزێن بوو.

لە بیرم نەماوە بە چەند ڕۆژ و قۆناغ گەیشـتینەوە دۆڵپەموو. دوای یەک دوو ڕۆژ، لەگەڵ ئەبوو شەهاب و مەفرەزەیەک لە پێشمەرگەکان، (بۆ من وەک یەکەم جار)، بە قزڵلەردا خۆمان بە شاردا کرد. کە گوتیان ئەمشەو مەفرەزە دەکەین بۆ شار، زۆرم پێ خۆش بوو، لام وا بوو هەر وەک سەردەمی مەهاباد و لای خۆمان دەچین بۆ ناوشار و چالاکییەکی پێشـمەرگانە دەکەیـن و بـە باوەشـێک دەسـکەوتەوە دەگەڕێینـەوە. ئـەوکات نەمدەزانـی و تەنیا دوایان دەکەوتم، ئێسـتا دەزانم بە تاریکی هاتووینە لای شەسـتی و لەوێڕا ڕۆیشـتووین بۆ ناو گەڕەکەکانی ناو شـار. ماڵێکی زۆر خۆش و دەوڵەمەنـد و زێڕنگەر بوون، لە خزمان و تایفەی ئەحمەدی زێڕنگەر، یەک بەدوای یەکدا، بە ئەسـپایی و بێدەنگی خۆمـان بـە ژووردا کرد. بـە پەلە ناردیـان لە نادی موهەندیسـین کە ئـەوکات بۆ کەباب و خواردنەکانی زۆر ناوبانگی هەبوو، یەک سـینیی گەورەیـان کەبـاب و گۆشـت هێنا. وەک مـەڕی گێژ هەر سـەرم دێنا و دەبـرد و لێی تێنەدەگەیشـتم، ئەدی کەی دەچیـن چالاکی دەکەین و لـە مەقەڕێکی دوژمـن دەدەین؟! هـەر دەهات و شـەو درەنگ دەبوو، بەزمی خواردنەوەش داندرابوو، هەر پێشـمەرگەی لە سووچێک بە لادا کەوتبوو. زوو زوو پرسیارم دەکرد، ئەرێ ئەبوو، درەنگ دەبێت، کەی دەڕۆینە دەر لە شار؟! گوێی نەدەبزووت، دەیگوت بێخەم بە خۆم ئاگام

لێیەتی! گوتی ئەوە بۆ تەلەفۆنێک بۆ حوسـێنی برات ناکەی لە سـوید؟! زۆرم بـە لاوە سـەیر بـوو. گوتم بۆ دەبێـت؟! ئەی بۆ نابێت، هەسـتە ئـەو تەلەفۆنـەی بۆ بێنن. ڕۆژژمێرێکی زۆر بچووکـی باخەڵم پێ بوو، چـاوم لـێ کرد، ژمارەی حوسـێنم دیتەوە و وەک خـۆی یەک بەدوای یەکدا ژمارەکانم سـووڕاند، کەمێک چـاوەڕوان بووم و دەنگێکی دوور لەوسـەرەوە بـەرز بووەوە، ئەلوو ئەلوو حوسـێن لەوێیـە؟! بە دەنگی بەرز حوسـێن... حوسێن... دەنگەدەنگێک دەهات تێنەگەیشتم، چیی وای پێ نەچوو دەنگی حوسـێنم بۆ هات و ناسـیمەوە. حوسێن گیان عەلیی براتـم! عەلی گیان چۆنـی؟! ئەوە لە کوێی؟! گوتم لە سـلێمانیم و ئەوە لەگەڵ ئەبوو شـەهاب ئەمشەو هاتووینەوە. زۆرمان قسە کرد و ئەبوو و خاوەن ماڵ و هەر هەموو بە خۆشـیی منەوە قسـەیان لەگەڵدا کرد. یەکجـار دڵم خۆش بوو کە گوێم لە دەنگی حوسـێن بووەوە. خەبەری دایـک و بـاب و ماڵەوەی پێ دام کە هەر وا لە دامغان دەسبەسـەرن و دایکم بە ئیعدامی نەرمین هەر وا بێتاقەت و غەمبارە.

دەنگ مەکە مفاوەزاتە

شەو تەواو درەنگی کردبوو و بەرەو بەیانی دەچووین، زۆر نیگەران و شـڵەژابووم، بۆچی ئەبوو ناجووڵێت و خۆی بە عەرزدا داوە، بەیانی دێن هەموومان بە دەسـت دەگرن! لەناکاو گوتیان وەڵا بچن سەروپێی دوکانـی فلانەکـەس بێنن، دەڵێـن زۆر خۆشـە. شـەهید ئەوڕەحمانی حەمـەی فـەرەج، گـورج خۆی گـۆڕی و جلێکی مەدەنیی کـردە بەر و لەگەڵ خاوەنماڵ ڕۆیشـت. هێندەی پێ نەچوو بە مەنجەڵێک سەروپێوە گەڕانـەوە. لە نیگەرانی و نەزانینم نـە ئۆقرەم هەبوو، نە نانم پێ خورا. دوای نانخواردن ئەوجار ئەبوو شەهاب بڕیاری دا ئیستراحەت بکەین و بنووین. هەر هەموو ڕۆژەکە لەم دیوەخانە نوست، ئێمەش هیچ نازانین، هەموو دەسـتیان بە چوونە حەمام و جل و خۆشـۆرین کرد، یەک دوو جار ڕێکخسـتنی ناوشـار هاتن و چوون لەگەڵ ئەبوودا سرتوخورتیان

کرد. ئێوارە بە تاریکی قەمەرەیەکی جوانیان هێنا و لەگەڵ ئەبوو و یەک دوویەکی دیدا ڕاگوازراین بۆ ماڵێکی لەو ماڵە خۆشــتر. دیسان خزمەت و خواردن و خواردنەوە. سەرەنجام دوای ئەوەی هەستی پێ کرد زۆر نیگەرانم، بە گوێمدا گوتی دەنگ مەکە بەس کاک فەریدوون عەبدولقادر لــە بەغدایە و مفاوەزاتە، قەرارە لەگەڵ حکومەتدا پێک بێین. تێگەیشــتم هەر بۆ ئەوەش لە زیخان چووینە لای مام جەلال و بە ئەبووی گوتبوو، ئەویش ئەوەی دەزانی، بۆیە وا بێخەم خۆی بە شاردا کردبوو.

فەرەیدوون نێردرابوو بۆ بەغدا

دواتر زانیم چەند ڕۆژ پێش ئەوەی بچین بۆ لای مام جەلال، دوکتۆر قاســملوو لــە لای بــووە و پەیامی ڕازیبوونی ســەدامی بــۆ مفاوەزات لەگــەڵ یەکێتیــدا هێناوە بۆ مــام جەلال و نێوەندگیریی باشــی کردووە بــۆ پێکهاتنی یەکێتی و حکومــەت. یەکێتییش بۆ نییەتپاکی و ڕازیبوون، ئەندامــی مەکتەبی سیاســیی خــۆی کاک فەرەیدوونی لەگــەڵ دوکتۆر قاسملوودا ناردبوو بۆ بەغدا.

ئەمشــەو بە ئەمشــەوی ئەبوو شــەهاب بۆ چوونەوەی دەرەوەمان زیاتــر لە دە شــەوی خایاند. لە شــاخ و لای بەرپرســانی یەکێتی بڵاو بووبووەوە، ئەبوو شــەهاب لەگەڵ فڵان کەس و کێ و کێدا ون بوون. ئەبوو کاتێک خۆی ئاشــکرا کرد لە ناوشــارین، کە تەپڵی مفاوەزات لێ درابــوو، لیژنەی تەنســیق لەگەڵ حکومەتدا لە کەرکــووک پێک هاتبوو، شــەهید شــوانی کەرکووک و کاک ئــاوات عەبدولغەفوور لــە یەکێتی، نوێنەری لیژنەی تەنسیقی مفاوەزات بوون.

لەگەڵ ئەوەشدا سەرکردایەتیی یەکێتی، لە هەموانی قەدەغە کردبوو بەبێ ئیجازە و کاری پێویســت و لیژنەی تەنســیق، بێنە ناو شار، هەتا ئەنجامی مفاوەزات، بەڵام ناو شارەکان پڕ بووبوو لە پێشمەرگە.

مەرگی تۆفیق وەهبی

هەر لەو سەروبەند و دەسپێکەی مفاوەزاتدا بوو، سەرەتای ساڵی ۱۹۸٤ (٥-١-١٩٨٤) هەواڵی کۆچی دوایی توفیق وەهبی بەگ لە لەندەنەوە گەیشت. خۆی وەسیەتی کردبوو لە چیای پیرەمەگروون ئەسپاردەی بکەن. مام جەلال کاری بۆ کرد و تواندرا کەڵک لە هەلی مفاوەزات وەرگیرێت و بە ڕێی ئاسمان و بەغدادا، دوای چەند ڕۆژ تەرمەکەی بێننەوە بۆ کوردستان و لە چیای پیرەمەگرون بە خاکی بسپێرن. ئەو ڕۆژە بە دەیان و بگرە زیاتر، لە پیرەپیاوان و ئەدیب و شاعیرانی کورد، لە بەغدا و شارەکانی دیکەوە هاتبوون بۆ بناری پیرەمەگروون. کاک سەلاح چاوشین ئیتر وەک پاسەوانی تایبەت لەگەڵ مام جەلالدا بوو، لەگەڵ ئەبوو شەهابدا بە پیکابەکە تا توانیمان ئەو پیرەمێردانەی زۆر بە زەحمەت و هانکەهانک لە هەورازەکە سەردەکەوتن، بۆ لای گۆڕەکە نزیک بکەینەوە. بە سەدان خەڵک و پێشمەرگە لە ماڵئاوایی تۆفیق وەهبیدا بەشدار بوون. چەندین وتار لە زمانی ئەدیب و شاعیرانەوە خوێندرانەوە، لەناو هەمواندا وتارە پڕ لە حەماسەکەی مام جەلال و شیعرەکەی شێرکۆ بێکەس بۆ ئەو سەردەمە دەنگیان دایەوە. ئەوە یەکەم دەربڕینی دەنگی ئازادی بوو، دوای ئەو هەموو ساڵە لە سەرکوت و زەبروزۆری دەزگا تۆقێنەرەکانی بەعس، لە فەزای مفاوەزاتدا کۆمەڵانی خەڵک بیستیان.

٤٩

عەبدولستار تاهیر شەریف

وەســـتا کەریم قەمەرەیەکـــی کۆرۆنای هەبوو، ئەبوو شـــەهاب لێی وەرگرت، چوو لە دۆڵپەموو لەگەڵ ســـروەی تازەبووکدا گەڕایەوە شار و یەکســـەر چوو بۆ کەرکووک و ماڵی باوان، دوای ئەو هەموو ســـاڵە، لەوێشـــڕا بووکی بردە بەغدا بۆ «شـــهر العســـل» (مانگی هەنگوینی) و ماڵی خوشـــکی، کە خێزانی شـــێخ ستار تاهیر شـــەریفی وەزیر بوو، لە حکومەتی عێراق.

پێشتر نەمدیبوو کورد دشداشەی لە بەر بکات

لـــەو ماوەیـــەدا بۆ یەکەم جار شـــاری کەرکـــووک و گەڕەکی ئیمام قاســـم و ڕەحیمـــاوام بینـــی، ماڵـــی کاک برایمـــی برای و دایکـــی ئەبوو شـــەهاب لـــە خانوویەکی زۆر کۆنـــی گەڕەکی ئیمام قاســـمدا بوون. لە کەرکـــووک کولتوورێکی تـــا ڕادەیەک جیاواز هەبوو، پێشـــتر نەمدیبوو کورد دشداشـــەی لـــە بەر بکات، بـــۆ یەکەم جار کە ئەبوو شـــەهاب لە ماڵـــی خۆیـــان چوو بۆ ژوورێکـــی دیکە و بە دشداشـــەوە هاتەوە دەر، هـــەر ئەوەندە بوو نەپســـام لە پێکەنین. گوتی بـــۆ پێدەکەنی؟ ئێمە هەر وایـــن. ئیتر زمانەکەشـــیان تێکـــەڵ دەبوو، جار بـــوو عەرەبی و کوردی و جاریش بوو تورکمانی. زۆربەی خەڵک بە هەر ســـێ زمان قســـەیان دەکرد. ئەوکات زۆر کەم هەستم بە جیاوازی و ڕق و کینە لە نێوانیاندا دەکرد، تەنیا شتێکی زەق هەبوو یەک دوو گەڕەکێکی حکومی هەبوون بـــە خانووی خۆش لە چاو گەڕەکە کۆنەکانی کوردنشـــین، کە زۆربەی عـــەرەب و تورکمـــان و پیاوی میری بوون. یەک لەم گەڕەکانە تســـعین و ئەوی دییش ڕێی بەغدا بوو. دایکی ئەبوو شـــەهاب ژنێکی زۆر پیری

بەسـالداچوو بوو، پشتی کۆم بووبووەوە، لەگەڵمدا زۆر میهرەبان بوو، سەرگورشـتەی خۆیانی بۆ باس دەکردم. براکانی ئەبوو شەهاب، کاک عەبدوڵـلا دارتـاش بوو، دوکانـی هەبوو، خەلیـل کاری دەکرد و عەلی خەریک بوو ببیتە پێشمەرگە لای خۆی.

به دڵنیاییەوە دەڵێم گەر یادداشـتی ڕۆژانەم هەبایە و ڕۆژژمێرم پڕ کردبایەوە، هەموو زسـتان و بەهـاری ١٩٨٤ و مانگەکانی هاوینی ئەو ساڵە، پڕپڕی دەبوو لە ڕووداوگەلی خۆش و ناخۆش، هەر لە نەورۆزی مێژوویـی سورداشــەوە تا دەگاتە کارەســاتی پڕ لــە خەفەتی تیرۆری مولازم سەید کەریم لە تاسڵوجە.

دوای ئاشـکرابوونی مفاوەزات و هاتوچۆی چەند جاری وەفدگەلی کورد و بەغدا بۆ لای یەک، خەڵک تەواو دڵی خۆش بووبوو کە ڕزگاریان دەبێـت لــە زوڵمی بەعــس و چیتر کچ و کوڕانیان لــە زیندانەکاندا بەند ناکرێن و سەریان ناچێ بە دارەوە.

مەقەڕی سەرەکیی یەکێتی بۆ ماوەی مفاوەزات، هاتبووە سورداش، نزیک سلێمانی. مام جەلال و زۆربەی سەرکردایەتی لەوێ بوون.

تۆ لە یابانی دەچی

بە کردەوە، بە ڕۆیشتن بۆ بەغدا و کەرکووک و ئەملا و ئەولاکردنی ئەبوو شــەهاب، پێراگەیشــتن بە مەقەڕی دۆڵپەموو و داخوازییەکانیان هاتە سەرشانم، بەبێ وەستا کەریم و شێخ نەبەز هیچم بۆ نەدەکرا، ڕۆژ هەبوو دوو جار بە پیکابە شین دەچوومە شار و دەگەڕامەوە. ئەوکات ماوەیــەک بــوو لەجیاتی مشــکی و جامانە، کلێتەیەکم لە ســەر دەنا، لە شــێوەی یابانــی دەچووم. ئەوەنــدە بەم پیکابە بە ئەزمــەڕدا هاتبوومە خوار، ڕۆژێک ســەربازی ســەیتەرەکە عەرەب بوو، ڕایگرتم و زۆر بە میهرەبانی گوتی تۆ لە خەڵکی ئێرە ناچیت. من عەرەبیم نەدەزانی، بەس کەم کەم تێدەگەیشتم. شێخ نەبەز لە پەنام دانیشتبوو گوتی، ئەوە دەڵێت تۆ لە یابانی دەچی. گوتم پێی بڵێ کوردی یابانم! ئیتر سەربازە عەرەبە

دەستی کرد بە قاقالێدان و دیار بوو دەیپرسی بۆ کورد لە یابانیش هەیە؟! هەموو جار کە لە ئەزمەڕ دەهاتمە خوار لە دوورەوە تەحیەی دەکرد، بە تەعال و تەفەزەل تەفەزەل و کورد... کاکە... یابان... بە دەنگی بڵیند بەخێرهاتنی دەکردم و یەکسەر ڕێی بۆ دەکردمەوە!

پێڵاوی غەریبیمان کردەوە

شێخ نەبەز، مونیر خوشکەزای مستەفای سەید مەجیدی خەیات، لە بنەماڵە کۆن و ناسراوەکانی سلێمانی بوون. دوکانی خەیاتیی کاک مستەفا زۆر ناسراو و مەکۆی پیاوانی سلێمانی بوو. کاک جەمال، شەماڵ و کەمال، براکانی کاک مستەفا بوون و ئەو دوکانە ئێستاش هەر ماوە و بەیەکەوە ئیش دەکەن. دایکی مونیر (شێخ نەبەز)، عایشە خان و پوورەکانی، ڕووناک خان، شوکریە و نەزیرە، زۆر بەڕوحم و دڵسۆز بوون بۆ مونیر و زۆریان میوانداری و خزمەتی منیش دەکرد. هەموو بنەماڵەکە، کە زۆرتر لە ماڵی باوکیان لە سابونکەران بەیەکەوە دەژیان، زۆر میواندۆست و بەخزمەت بوون بۆ پێشمەرگە و شۆڕش. زۆر جار لەگەڵ شێخ نەبەز لە لایان لام دەدا و لەگەڵ ئەبوو شەهاب زۆرمان پێڵاوی غەریبی لەو ماڵە، کە پڕ بوو لە بۆنی کوردەواری، کردەوە.

خۆم و کامێراکەم

لە ماوەی مانەوەم لە باشوور و لە کاتی گفتوگۆی حکومەت و یەکێتی نیشتمانیدا، دوو جار حوسێنی برام وەک کادری کۆمەڵە بۆ ئیشی حیزبی گەڕایەوە بۆ کوردستان و لای کۆمەڵە. هەردوو جار منیش چەند جار بینیم و بردم بۆ ماڵی کاک مستەفای سەید مەجید و دایکی وەستا کەریم. سەروەتێکی کە باش بێ و مابێ و وەبیرهێنەری بیرەوەرێکانم بێت، لە ژیانی ئەو سەردەمەمدا، مەمنوونی حوسێنم کە کامێرایەکی زۆر باشی بە دیاری بۆ هێنابووم و زۆربەی ئەو وێنانەی

خۆم و هاوڕێیانم لەو سەردەمەدا، کە لە لام ماون، بەو کامێرایە گیراون.

زۆرم هاتوچۆی شار پێ خۆش بوو، سەردانی دۆستان و هاوڕێیانی ڕۆژهەلاتم دەکرد، چەند جار بۆ لای مەقەڕەکانی کۆمەلە و مامۆستا شێخ عێزەدین، کە چووبوونە مالوومە و گاپێلۆن، چووم. سەردانی باجی ڕەخشندە، مال و مندالی کاک کەریم دانشیار، کە لە شار هاتبوونە دەر و چاوەڕێی ڤیزا بوون لە سویدەوە بۆیان بێتەوە و لای کۆمەلە جێیان کرابووەوە، هەباسی برام و ئەوانی تریشم دەکرد.

کۆنگرەکەی دێموکرات

حیزبی دێموکرات کۆنگرەی شەشی لە گەلالەی ناوچەی شینکایەتی، لە ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ١٣٦٢ (١٩٨٤-١-٢٢)دا گرتبوو. لە کۆنگرەدا دوکتۆر قاسملوو بەرنامەی سوسیالیزمی دێموکراتیکی باس کردبوو، بە کورتەباس ناوی دەرکرد، دژایەتیی زۆری کرابوو. جەماعەتێک بەبێ لێحالیبوون دەیانگوت جا چۆن دیکتاتۆری پرۆلیتاریا ڕەد دەکرێتەوە؟ وەک ئەوەی بەردی بە کەعبەیدا دابێت. لەملاوئەولا باسیان دەکرد. کادرێکی زۆری کۆمەلە و دێموکرات بە هۆکاری دامەزراندنی حیزبی کۆمۆنیست و کورتەباسی دوکتۆر قاسملوو وازیان لە پێشمەرگایەتی هێنا و خۆیان تەسلیمی حکومەت کردەوە، یان هاتنە دەر و جیابوونەوە. ئەم دوو هۆکارە لەگەل گرتنەوەی هەموو ناوچەکانی ژێر دەسەلاتی پێشمەرگە و پاشەکشە بۆ باشووری کوردستان و هاتنی سەرکردایەتیی حیزبەکان بۆ ژێر دەسەلاتی حیزبی بەعس لە لایەک و دواتر کێشە و شەڕی نێوان حیزب و کۆمەلە، هۆکاری هەرە سەرەکی بوون بۆ ئەوەی جوولانەوەی خەلکی کورد لە ڕۆژهەلاتدا تووشی نشوستی و دوورکەوتنە بێت لە کۆمەلانی خەلک و پەراوێز بخرێت لە ناو خاکی ولاتێکی دی. ئەوە دەبینین، دوای زیاتر لە سیوپێنج سال ئێستاشی لەگەلدا بێت خۆیان نەگرتووەتەوە و دێموکرات و کۆمەلە بە شوێنپێی جارانیان نەگەیشتوونەوە.

زۆر لــە کادرە تۆراوەکانیــان دەهاتــن بــۆ لام و داوای وەرقــەی هاتوچۆیان بۆ شــارەکانی باشــوور لێ دەکردم. کاک شــوانی لیژنەی تەنســیق و کاک وەهابی سەرتیپی شارباژێر زۆریان یارمەتی دەدام و هەرچەندی وەرەقەم ویستبا نەیاندەگوت نا، منیش دەمدانێ. زۆریان لە هۆتێل ســەلام و کانی لە سلێمانی کۆ بووبوونەوە، چایخانەیەک هەبوو لە لای ئۆرزدی، هەموو بۆ تاوڵە و دۆمینە دەچوون بۆ ئەوێ، بووبوو بە مەکۆی پێشمەرگە دانیشتووەکانی کۆمەڵە و دیموکرات.

چەند جارێک لەگەڵ هەباسیدا برام، چووین بۆ ماڵی خاڵم لە گوندی تەپەگوڵاویی شارەزوور. لە سەروبەندی مفاوەزاتدا بوو، هەباسیش بۆ یەکەم جار ماڵی خاڵی دیت.

بۆ سومعەی حیزبەکان بە خراپ دەزانرا

مفاوەزاتی یەکێتی دەرفەتێکی باش بوو بۆ کورگەلی ڕۆژهەڵاتی بۆ ئیســتراحەت و بەخۆداچوونەوە و بڕیار لەسەر داهاتوویان. زۆربەیان نیــازی چوونــی ئەورووپایــان هەبوو، بــەڵام هەم ئیجــازەی دەوڵەتی عێراقیــان دەویســت و هەمیش پــارە. دیموکرات و کۆمەڵــە، بەدەگمەن ئیجازەی هاتوچۆیان بە پێشمەرگە دانیشتووەکان بۆ ناو شارەکان دەدا، جا چ بگات بە ئیجازەی چوونەدەر لە عێراق! کادری کۆن و ناســراوی وەک ســەید حەسەن هاشمی، مەلا ڕەســووڵ پێشنماز، ڕەسووڵ ئاریا، عومــەر بابامیــری، پەرویــز تاهیری، خالیــد عەزیزی، ســەلاح گادانی، پۆلا نانەوا، عەبدوڵڵا ئیقدامی، ســولەیمان خودایار، کەمال شــەریفزادە، محەمەد حەســەنخاڵی، جەمال سەیدی، سەعید ســەرهەنگی و... دەیان کادری کۆنی ســەربازی و سیاسیی هێزگەلی ڕۆژهەڵات لە بێپارەیی و بێمەسکەنی بە قاچاغ و لەم ماڵ و ئەو ماڵ بە شەرمەوە دەژیان! ئەوانە نــە تەنیا لە لایــەن حیزبەکانیان، کە تــا دوێنێ هەمــوو فیداکارییەکیان بۆ کردبوون، هیچ یارمەتی نەدەدران، بگرە دوژمنایەتییشــیان دەکردن و بــە دەســتی حیزبــەکان بوایە، هەموویــان لە ســلێمانی دەردەکردن.

هۆکارەکەشــی ئەوە بوو ئەم کادر و کۆنە پێشمەرگانە لەملا و ئەولا و لە مالان مەجبوور بوون قســە بکەن و پرســیاریان لێ دەکرا کە بۆچی وازیــان هێناوە؟ ئەوەش بۆ ســومعەی حیزبەکان بە خــراپ دەزانرا و هیچ حەزیان نەدەکرد پێشــمەرگەی دانیشتوو بێتە سلێمانی، یان بچێتە ئەورووپــا. لە ڕوانگەی حیزبەکانــەوە، خۆتەســلیمکردنەوەیان بۆ لای حکومەتی ئێران زۆرتر پەسەند بوو، یەکسەر دەیانگوت ئەوەتا بەزیون و پێشمەرگایەتییان پێ نەدەکرا و گەڕاونەوە بۆ لای حکومەت. لە لایەکی تریشــەوە ئەوانەی دەچوونەوە و تەســلیم دەبوونــەوە ئیتر لە ڕوویان هەڵنەدەهــات هۆکارەکەی بگەڕێنــەوە بۆ کەموکــوڕی و ناعەدالەتی و خراپــی نــاو حیزبە کوردییــەکان! ڕاســتییەک هەبوو لە کەشــوهەوای ئەوکاتی ڕۆژهەڵاتی کوردســتان، کاتێک پێشــمەرگەیەک خۆی تەسلیم دەکــردەوە، لەگەڵ هەموو مەترســییەکانی دەزگای ئیتلاعاتی ســوپای پاســداران و گرتــن و تەنانەت ئیعدامکردنی، دەبــوو خۆی بۆ تیرۆری شەخســییەتی لە لای کۆنە هاوڕێ و حیزبەکەی و هاوشارییەکانیشــی ئامادە بکات! حەقیقەتێکی تاڵ لەناو هەموو حیزبەکان بە ڕاست و چەپەوە هەبــوو؛ ئەگەر لەگەڵیاندا نەدەمای وەک دوژمن ســەیریان دەکردیت و لــە هیچ بوختان و قڕکردنێک[1] ســڵیان نەدەکردەوە بۆتی ســاز بکەن! ئاشبەتاڵی، بەزیو، ترسنۆک، ئۆپۆرتۆنیست، سازشکار، جاش، ئیتلاعاتی و دەیانی وا، ئەمە ئەو وشــەگەلە بوون ڕۆژانە بەبێ بەڵگە و ســەبەب پێیان تاوانبار دەکران و کەســایەتییان لەنــاو دەبردن. لەناو کۆمەڵگەی دواکەوتــوو، هێزگەل و مرۆڤــی هیچلەباراندانەبوو و بوودەڵە زۆرن و دەبنە کەوچک بەدەســت و کوێخا، ئەوانە گەورەبوونی خۆیان لە هۆش و کەرامەت و زیرەکی و سیاســەت و ڕێبازی دروست و پاکی خۆیاندا نادۆزنەوە و ناتوانن ببن، بەڵکو ئەو کەمایەسییە لە بچووککردنەوەی بە درۆ و بوختان، بۆ هێز و تاکەکانی بەرامبەریاندا وەدی دێنن. بە کورتی، بچووککردنەوەی ئەوی تر گەورەبوونەوی خۆمی تێدا دێتە دی!

١- قڕ، درۆودەلەسە، فشە.

دەروویەک کرایەوە

بەهاری ساڵی ١٩٨٤ بۆ خەڵکی باشوور، بە تایبەت ناوچەی سلێمانی و پێشمەرگەکانی یەکێتی، پڕ لە خۆشی و موژدە بوو. خەڵک بە تەواوی بوژابوونەوە و سەیران و چوونی دەرودەشت بە بەرفراوانی دەستی پێ کردبووەوە. دوای ئەو هەموو ساڵە لە ژیانی سەرکوت و تۆقێنەری پیاوانی بەعس بەسەر خەڵک و بێزارکردنیان لە ژیان، دەروویەک کرابووەوە بۆ خەڵک، تا کەمێک ڕووی شادی و حەسانەوە ببین، تا ڕادەیەک خەمی لەدەستچوونی عەزیزان و بەندکراوەکانیان بیر بچێتەوە و هیوادار بن بە ڕۆژانی خۆشی و ئازادی لە دوارۆژێکی نزیکدا.

ئاهەنگەکەی سورداش

نەورۆزی ئەو ساڵە بوو بە بیانوویەک بۆ خەڵک و یەکێتی، یەکتر لە ئامێز بگرن و بۆ یەکەم جار خەڵک و پێشمەرگە لە گۆڕەپانی بەر سورداش ئاهەنگێکی چەند سەد هەزاری ڕێک بخەن، لە بەیانیی زووی بیستویەکی مارسدا، بە هەزاران سەیارە و پاس لە سەرتاسەری کوردستان لە باشوور، بەرەو سورداش، لە نێوان دوکان و سلێمانی وەڕێکەوتن. بە هەزاران مەنجەڵە یاپراخ و شیشە گۆشت و کەباب لەو دەشتە، لەسەر سفرەی ماڵان بڵاو بووبوونەوە. کچان بە جلی سوور و ئاڵاوە، کوڕان بە فەقیانە و پشتێندی گوڵگوڵی و قژی ڕۆناوییەوە، لەو دەشتە دەستیان گرتبوو و بە دروشم و هاواری بژی پێشمەرگە، پێیان بە عەردا دەدا و هەستی خۆشی و سەربەستیی خۆیان دەردەبڕی. پێشمەرگەکان لەناو خەڵک و سەر سفرەکان، لە دیار دیارتر بوون و لەبەر فەرموو فەرموو بەرنەدەکەوتن. سفرەیەک پۆزی لێ دەدا و شانازیی دەکرد، کە پێشمەرگەیەک لە لایان دانیشتووە. ئەوێ ڕۆژێ ناو و هەیکەلی پێشمەرگە بە بەرزیی لووتکە هەرە بەرزەکانی کوردستان بوو، لە ئاوی ساردی کانیاوەکان بێگەرد و ڕوونتر بوو. ئەو دیمەنە

کاتێک خۆی زۆر نیشان دا و دەرکەوت کە دەنگ بڵیند بوو؛ مام جەلال هات و قسەیان بۆ دەکات. هەرووژم و بەرەوپیرەوچوونی ئاپۆرای خەڵک بەرەو مام جەلال، مرۆڤی بیر تەوافی موسڵمانان لە ڕۆژی جەژنی قورباندا دەخستەوە. مام جەلال لەگەڵ کۆمەڵێک سەرکردە و فەرماندەی عەسکەری، لەسەر بڵیندییەک پەیدا بوو. پێکەنین و گەشانەوەی دەموچاوی لە دوورەوە نمایان بوو. بە زبان و جووڵەی تایبەت بە خۆی، وتارێکی پڕ لە حەماسی پێشکەش کرد و هەموو خەڵکی خرۆشاند. دەشتودەر و شاخ هەر هەمووی یەک پارچە بە سروود و دروشمی کوردایەتی، دەنگیان دایەوە.

هاتنی مامەڕیشە

لەناکاو هەموو خەڵک ڕوویان وەرگێڕایەوە و بە پرتاو هرووژمیان بۆ پیکابێک برد، کە لە لای جادەوە بەرەو گۆڕەپانەکە دەهات. یەک و دوو هەر ئەوەندە بوو پیکابەکە لە عەرز جیا نەکرایەوە، هەزاران باوەش و ماچ بۆ پێشمەرگەی فەرەنجیپۆشی سەر پیکابەکە فڕێ دەدرا و فرمێسکەکانی شادی جۆگەلەیان بەستبوو. دیمەنێک هەرگیز بیر ناچێتەوە، ئەو خەڵکە بەوەفایە چۆن پێشمەرگەی پارێزەری خاک و نیشتمانی خۆیان لە ئامێز دەگرت و چۆن پاداشتی فیداکارییەکانیان بە هەست و عیشقی لەبننەهاتووی خۆیان وەڵام دەدایەوە. ئاوێتەبوونی دوو ڕۆحی پێشمەرگە و خەڵک، گەیشتە لووتکە و سۆزی ئەم عەشقە بوو بەم تەوارە لەسەر لووتکەی هەرە بەرزی شاخەکانی ئەم کوردستانە، لە شاباڵی دەدا و نیشتمانی کوردانی دەخستە ژێر باڵی. فەرەنجیپۆش مامەڕیشە بوو، ئەوەی هەرچی ملازم و جاشی بەعس بوو تەنانەت بە بیستنی ناویشی لەرزە دەکەوتە گیانیان و بە ڕۆح لێی تۆقیبوون و هەموو خەڵکیش ئەو ڕاستییەی دەزانی، بۆیەش ئاوا خۆشەویستی وردودرشت و پیر و منداڵ بوو. هاتنی مامەڕیشە بۆ سەر خانی ئەم میللەتە زەجرکێشراو و داماوەی دەستی بەعس، کەشوهەوایەکی

لەبیرنەکراوی بەخشییە ئاهەنگی نەورۆزی ساڵی ١٩٨٤ لە سورداش.

ئەو ڕۆژە منیش دڵخۆش بووم بە بوونی هەباسی برام و کۆمەڵێک لــە هاوڕێیانی ســابلاغی و کۆمەڵە، کــە بە بۆنەی منــەوە هاتبوون بۆ نــەورۆز. هەرچەند لــە کونجی دڵمدا غوربەت تەمێکــی قورس و گران و تاریکی بەســەردا کێشــابووم، بە بینین و پێکەنینی هەر جووتە کچ و کوڕێک و دەســتگرتنیان و ســرتوخورتیان برینم دەکولایەوە و خەیاڵ هەڵیدەگرتم بۆ موکریان و بەسەر سابڵاغ و ماڵی یاردا دەسووڕامەوە، بۆ چرکەســاتەکان لەناو ئەو هەمــوو هەراوهوریای دەهۆڵ و زوڕنا و حیلکــە و پێکەنینە، هــۆش و بیرم باڵیان دەگرت و منیشــیان دەبرد بۆ شایی و چۆپی و هەڵپەڕکێ، لەناو حەوشەکەی ماڵی خۆمان و ماڵی یار.

٥٠

هەر سەربازە و هەڵدێ

هاتوومەوە ناو خاکی ڕۆژهەڵات و بە سەردەشتدا، بە سواری سیمورغێک باڵم گرتووە بەرەو زمزیران، چەند پێشمەرگەیەکین، بە جلی خاکی و شەدە لە سەر و مزەلی لە شان و سەروگوێلاک هەموو خۆڵاوی. هەموو سەیارەکانی بەرامبەرمان لایتیان داگیرساوە و فلچەی شووشەکانیان ئاڵای کوردستانی پێوە کراوە و سەما دەکەن. هەر کە نزیکمان دەبنەوە بە هۆرنلێدان و دەستڕاوەشاندن موژدەی ئازادیی وڵات ڕادەگەیەنن. دەوەستین و لەگەڵ ئەم خەڵکەدا یەکتر لە باوەش دەگرین. پێمان دەڵێن زوو بگەنێ و ئازادکردنی سابلاغ تەنیا چەند گەڕەکێکی ماوە و هەر سەربازە و هەڵدێت، پاسدار جارێ بەرگری دەکات، دەیان تانک و مێکزەمینی تێکشکاون و خەڵک دەستی داوەتە چەک و یارمەتیی پێشمەرگە دەدەن و شار هەموو خرۆشاوە. منیش لە خۆشیان باڵ دەگرم و بە هەموو توانامەوە بەنزین دەشێلم. ئەوەندە بە پەلەم ناڵەی بەرزی مەکینە نابیسم و خێرایی خولانەوەی تایەکان نابینم، لۆفە و پێچاوپێچی جادە تەسکەکەی سەردەشت-سابلاغ بە خێرایی ١٥٠ و ١٦٠ کم دەبڕم. لە ئاوێنەوە تۆزی دواوەی سیمورغ وەک بورکانە و تا دوور بڕوانی هەیە. پێشمەرگەکان لەبەر تەپوتۆز شەدە و جامانەیان لە دەموچاو هاڵاندووە و نە تەنیا ناڵێن هێواش، بەڵکو بە مستڕاوەشاندن ئیشارەتم بۆ دەکەن خێراکە. دەنگی بەرزیان دێتە گوێم:

سەدەی بیستەمە کورد دە تۆ ڕاپەڕە
تەواوی مێژووت بە خوێن پەڕپەڕە

تەواوی گەلان هەموویان سەربەخۆن
لە کوردستانا زۆردار خوێنمان دەخۆن
زانا بین تێبکۆشین دەور دەوری مەیە
وڵات چاوەڕێی شۆڕشـــی ئێمەیە

سەردانەواندن کاری نامەردانەیە

کاوڵان، کیتکــە و کامەم، تێدەپەڕێنین و دەگەینە عەوڵاکوردە، خەڵک لەسەر جادەیە و ڕایدەگرین، بەرەوپیرمان دێن و لە باوەشمان دەگرن، خەبەری شارمان بۆ باس دەکەن و قسە لە کوژراو و بریندارى زۆری دوژمــن دەکەن، گۆیا چەند مەفرەزەیەک پێشــمەرگە لەناو شــارە، ناو جەرگ و دڵم دەکوڵێت و سمکۆڵمە زوو بگەینە شار. وا باشە بە جادەی ئەســڵیدا خۆ بە شــاردا نەکەین و دەوری پشتی سەربازخانە لێدەین و بــە پشــتەپ و گومبەزاندا خۆ بە شــاردا بکەین، خەڵکی ســەر جادەکە و ڕێبــواران وایــان دەگوت. لێمخــوڕی بەرەو بەیتاس و ســەدەکەمان لێ دەرکەوت، لامان دا و بە شــاخەکانی پشــتی سەربازخانەی شاردا، خۆمان گەیاندە ڕۆژهەڵاتی شار و ڕووی سیمورغم کردە سەرقەبران، هەر هەموو دابەزیین و ڕیزمان گرت، بە چاوانی پڕ لە فرمێسکی شادی لەسەر گۆڕی سولەیمانەکان و هەموو شەهیدەکانی دی، بە یەک دەنگ گوتمانەوە:

«پێی ناوێ بۆ شەهیدی وەتەن شیوەن و گرین
نامــرن، ئەوانە وا لە دڵــی میللەتا ئەژین
گەر بە ئازادی نەژیم مردن خەڵاتە بۆ لەشم
نۆکەری و سەردانەواندن کاری نامەردانەیە
گرتن و لێدان و کوشــتن عاملی ئازادییە
تۆپ و شەستیر و کەلەپچە، لام وەکو ئەفسانەیە
بیــری ئازادیم لە زیندانــا فراوانتر ئەبێ
قوڕ بەسەر ئەو دوژمنەی هیوای بە بەندیخانەیە

چە کی شۆڕشگێڕی من نووسین و بیروباوەڕە
ڕاپەڕینە هەڵمەتە پڕ نەعرەتەی کوردانەیە»

شیوەنی خۆشی دایکم

ڕوومان کردە شار و کۆڵان بە کۆڵان و جادە بە جادە هەر بیرەوەری بوو و دەهاتەوە یاد، هەر خەڵک بوو ئامبازمان دەبوون و بە شەربەت و میوە و شـیرینی پێشـوازییان دەکرد، شار یەکپارچە جێژن و شادی بوو. دەچمەوە ماڵ، دایک و باب و کاکم و دەروجیران سـەر کۆڵانیان لێ گرتووم، هەموو دەموچاوم سـواغی گلۆێز[1] و لیکی خۆشەویستیی عەزیزانە. شیوەنی دایکم لە خۆشیان و لە ئازاری نەمانی نەرمین، بەرد دەتوێنێتەوە و هەموو گەڕەکی هێناوەتە تەماشا!

وەڕووردەکـەوم، ماڵەکە ئەوە نییە کە جێم هێشـتووە، ڕووخاوە و دروست کراوەتەوە، ئەو ماڵەی تێیدا لەدایک بووم و گەورە بووم ئێستا نایناسـمەوە و دەبێ وەک میوان بپرسـم کامە ژوور و دەستشـۆر لە کوێیە؟!

هەر مەلایە و هەڵدێت

یەک دێ و یەک دەڕوا، هەموو شار و کوردستان لە جۆشوخرۆشدان، هەواڵەکان باس لە ڕووخانی ڕژیم دەکەن لە تاران و دەڵێن هەر مەلایە و هەڵدێت، عەبا و عەمامەکان، کەلاوە و سەتڵەخۆڵەکانیان پڕ کردووە و بە دەگمەن لەسەر جادەی شارە گەورەکانی ئێران ڕیش بە دەموچاوی پیاوان و چارشێو و مەقنەئە[2] و مانتۆ بە ژنانەوە دەبیندرێن.

دوای ئـەو هەمـوو نەهامەتـی و خوێن و زیندانە بەدەسـت مەلای زاڵم و بێبەزەیی، ئێسـتێ ئەو ڕۆژە خۆشـانە، بەهارێکی پڕ لە شـادی

١- گلۆێز، ناوی زار، تف.

٢- مەقنەئە، چارشێو و لەچکە، ژنان سەر و قژیانی پێ دادەپۆشن، ئەم جۆرە زۆرتر لەدوای هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی بوو بە باو.

و کامەرانییــان بــۆ خەڵک هێنابوو. هەموو ڕۆژانی هەینی ســەر گۆڕی شــەهیدان جمەی دەهات و بەڕاســتی کرابوونە تاجی ســەری خەڵک و کەســوکاریان، لەوپــەڕی ڕێز و خۆشەویســتیی میللەتدا بــوون. دار و دیوار بە وێنەکانیان نەخشابوون و ڕۆژانە کۆڕ و سیمیناراتیان لەسەر ســاز دەکــرا و دەیانگوت ئــەوە ئەوان بوون بــە فیداکاریی خۆیان ئەم ڕۆژە پڕ لە سەروەری و خۆشانەیان بۆ ئێمە بە دیاری هێناوە.

بۆ دڵداری نابم

یار لە بەندی ڕزگاری بووبوو، لە ماڵی خۆیان، لەبەر حەشــیمەت و میوان نەدەکەوتە بەر من. هەرچەند دەمزانی ئەو چاوی لە ڕێیە بۆ دیدار و ئەویش دەیزانی من چەند تامەزرۆی نیگایەکی ئەوەم. نەمانی نەرمین بۆشــایەکی تەواوی لەم پەیوەندییەدا جێ هێشتبوو. چەند جارێک خۆم گەیاندبووە ماڵەوەیان و لە دوورەوە بێ قسەکردن چاوم پێی کەوتبوو. من خۆمم دەناسی و دەمزانی بۆ دڵداری بە دزی و فزی نابم، زۆرم بۆ قورس و شەرمە بێهودە بە دەوری ماڵی یاردا بێم و بچم.

دایــک ئــەو مرۆڤە پاک و بێگــەردەی توانای هەیــە دڵ و دەروونی جگەرگۆشــەکانی بخوێنێتەوە و لە ئازار و شــادییەکانیان تێبگات و لە کونجــی دڵیانــدا بەخەبەر بێ، ئەویش دایکی من، کــە دوای ئەو هەموو ســاڵە منی دەدەیتەوە لە ماڵەکەی خۆی و ڕۆژانە ســەدان جار دەستی بــەرز دەکردەوە و دەیگوت: «خودایە گیان شــوکرت؛ عەلیت دامەوە و بە ســاغی بۆت ناردمەوە». زۆر زوو لە ڕازم گەیشت و دەیزانی چەند بەپــەرۆش و مگێزم[1] بۆ گەیشــتن بە ئاواتی دڵــم. دڵنەوایی دەکردم و هیــواداری دەکردم بە زوویی قۆڵی لــێ هەڵدەماڵێت و بووکم بۆ دێنێتە ماڵێ.

١- مگێز، واز و ئارەزوو.

کێ جلمان بۆ ئامادە بکات؟

لــە چوارڕێی ئازادی، لەگەڵ ســولەیمان، کەمال، ڕەحیم، ســیامەند، ئەحمەد، پیرەهەڵۆ و... بەرەو خوار دەچین، هەر کام باســی هاوڕێیەکی لــە دەســتچوومان دەکەین؛ ئەگەر ســولەیمان بللــوری، ڕەحیم قادری، ســولەیمان ڕەحیمی، کەریم بللوری، جەمال موفتی، مەمەد ســەبزەچی، بەهمــەن مەلازادەگان، کەمال وەلیانی، یونس پاڵەوانی، خەلیل بللوریان، عەلــی موهاجیــری، ڕەحمان زاهیدی و ئەوانــی دی مابان، چەند خۆش دەبــوو. بــە بــەر تەلەفۆنخانــە و گوزەری تــازەدا هاتینە خــوار، یادی جەعفەری موڕادیی (خەیات)مان کرد، چۆن لە ڕۆژی پێش شەهیدبوونی ســولەیماندا، لە ســەربان، کاتی ماڵینی بەفری ڕێبەندانی ســابڵاخ، بەر فیشەکی وێڵی سوپای پاسداران کەوت و گیانی سپارد. حەیف بۆ کاک جەعفەر، تازە کێ بێت جلەکانمان بە چەند سەعات بۆ ئامادە بکات؟!

بۆ یەک نەبین، بۆ کەس نابین

دەردی دووری و دڵئەنگاوتــن چەنــد ســاڵێک بوو پشــووی لەبەر بڕیبــووم، نــە دەموێــرا و نــە کەس هەبوو پڕیســکەی دڵــی تیماری لا بکەمەوە. هەر خۆم بووم و خۆم، بە تەنیایی و هەناسەســاردی لە کێو و هەردان، لە بن لێفەی شڕ و چڵکندا، لە غوربەت و بێکەسیدا، ژانی دڵ و دووریی یار بڕســتیان لێ بڕیبووم و شەشخانی ئومێدم لێ گیرابوو. من نەمدەزانی و نەشــم چەشــتبوو خۆشــی و ئازاری عاشــقبوون، لە داســتان و ڕۆمانەکاندا لەســەر مەم و زین، خەج و سیامەند، شیرین و فەرهــاد، لەیل و مەجنوون و ڕۆمیۆ و ژولێت و... زۆرم خوێندبووەوە، بــە خوێندنەوە و ســەیرکردنیان هەرگیز هەســتی ئەم ئــازارەم لا وێنا نەبووبوو، کە خۆم لە ماوەی ئەم چەند ســاڵەدا لەگەڵیدا ژیابووم. زۆر جار دەمگوت خۆ گەر چیرۆکی عەشــقی منیش وەک ئەم بەســەرهاتانە بێــت، ئاخــری بە ناکامــی دەمرم و نابێــت بە ئاواتم بگــەم. من لە لای خــۆم و دەروونی خۆمدا پێشــتر خــۆم بۆ تراژیدیای بەیەکنەگەیشــتن

ئامادە کردبوو. هەزاران بار لەناو خۆمدا سۆز و سوێندم تەنیا بۆ خۆم خواردبوو، گەر ئێمە بۆ یەک نەبووین، بۆ کەسی تریش نابین.

بە دەنگدان و قاقایەکی وەســتا کەریــم ڕاچڵەکیم و لەم زیندەخەوە خۆشــەی خۆم، لەناو دەریایەک لە سفرە و مەکۆی خەڵک، لە دەشتایی بەر ســورداش هاتمەوە خۆ. لەگەڵ هەباس و وەســتا کەریمدا چووین لەســەر سفرەی ماڵی خوشکی کاک سەلاح چاوشین لامان دا. خواردن و خواردنەوە بە پای فیلان ئەوەندە زۆر بوو لەم دەشتە، بەشی هەموو کوردستانی دەکرد. کاک سەلاح خۆی پشتی مام جەلالی چۆڵ نەدەکرد و هــەردەم لەگەڵیدا بوو. یــەک دوو جار بە پەلە دەهات و هەر بە پێوە یــەک دوو پێکی هەڵدەدا و بە شــفتە و کوبە خواردنــەوە ڕایدەکردەوە لای مام جەلال.

کــە دەڵێن ڕۆژی حەشــر، ئــەو ڕۆژە بوو. بەرەو ئێــوارە زۆربەی خەڵک شــاد و سەرمەســت، بە هەڵپەڕکێ و سەرچۆپیکێشــان دڵیان لە دەشــتایی بەر گوندی سورداش نەدەبووەوە و کەس پێی خوش نەبوو ئەو ڕۆژە تەواو بێت.

خەونبینین بە سابلاغەوە

وردەوردە تاریکی باڵی کێشــا و ئێمە دەبوو ڕوو لە شار بکەینەوە. جوامێری و خزمەتکردنی وەستا کەریم هەرگیز فەرامۆش ناکرێت. لەگەڵ هەباس و وەستا کەریمدا درەنگانی شەو گەیشتینەوە ماڵە هەژارانەکەی دایکی وەســتا کەریم. خوشــک و برا و دایک، بە چرکە لە خزمەتکردن نەدەوەســتان و بە ڕووخۆشی و قوربان و سەدەقە و... ماڵی خۆتانە... وایــان لێ کردبوویــن، غوربەتیان لە بیر بردبووینەوە. چیی وای نەبرد، لەبەر هیلاکی و سەرمەســتیی ئەو ڕۆژە خۆشــە، سەرمان خستە سەر ســەرین و خەوی قووڵ و خەونی بوون لە ئامێزی ســابلاغدا بەرۆکی گرتم و بردمی بۆ ناو دەریای خەیاڵ و کووچەی یار.

٥١

مام جەلال داوام دەکات

کاک سەلاح بە مام جەلالی گوتبوو با عەلی بەڕێ بکەین بۆ دەرێ، خۆی نەخۆشە و دایک و بابی گیراون و خوشکی ئیعدام کراوە و ئەوە خاڵیشی خۆت دەزانی بەعس شـورت و گومی کرد و لەناوی برد. مام جەلال پێی گوتبوو ئەوجار کە چووینەوە بۆ بەغدا لەگەڵ خۆماندا دەیبەین و با خۆی سوراغی خاڵی لە کاربەدەستان بکات. من بیکەم گەر زیندووش بێت ئەوە دەزانن ڕەبتی بە منەوە بووە و نەشیانکوشتبێت، ئەوجار لەناویدەبەن.

ئێوارەیەک لەگەڵ وەستا کەریمدا لە دۆڵپەموو هاتینەوە و بە پیکابە شینەکەی مەقەڕی ئەبوو شەهاب ڕوومان لە دوکانی مەزنگی خوشکەزای کاک سەلاح چاوشین، لە عەقاری کرد. لە دوورەوە مەزنگ گوتی، ئەوە خاڵم هەموو شوێن بەدواتدا دەگەڕێت و چەند جار لە سورداشەوە تەلەفۆنی بۆ ماڵەوە کردووە و دەڵێ دەبێ زوو عەلی ببیننەوە و بێت بۆ سورداش، مام جەلال داوای دەکات. زۆر پەشۆکام و بە پەلە تەلەفۆنی سورداشم کرد، گوتیان مام و جەماعەت بە کۆپتەر بەرەو بەغدا ڕۆیشتوون و هەر ئەوەندە گوتوویانە؛ بە عەلی بڵێن بێت بۆ بەغدا و ژمارە تەلەفۆنێکیان بۆ جێ هێشتوویت. هەر کە گەیشتیتە بەغدا تەلەفۆنیان بۆ بکەیت.

خۆم دەمزانی چ باسە، گوتم وەستا کەریم ئەگەر بێی هەر ئێستا دەڕۆین بەرەوە کەرکووک، بۆ لای کاک شوانی لیژنەی تەنسیق دەچین و ئەو بەڕێم دەکات بۆ بەغدا. وەستا یەک و دووی لێ نەکرد و گوتی با بڕۆین. چووینەوە ماڵی وەستا، کرۆلایەکی هەبوو، سواری بووین و هەر بەم ئێوارەیە ڕوومان لە کەرکووک کرد. ئێوارە درەنگ بە هەر

جۆرێک بوو دیتمانەوە. یەک دوو جار لەگەڵ ئەبوو شەهابدا چووبووم بۆ لای کاک شوان لە لیژنەی تەنسیق. ئەو پیاوە، ئەو شەهیدە گەورە و ڕوحسووکە دەمودەست بەرەوپیرم هات، گوتی شەوە درەنگە نەڕۆیت باشە. گوتم، مام جەلال گوتوویەتی زوو بکەومە ڕێ و بەیانی لە بەغدا بم.

بەغدایەکی پڕ لە گڵۆپ

بــە پەلــە پێکەوە چووین بــۆ لای کابرایەکی کەتەی چوارشــانە، بە نــاوی غەســان. بەڵگــەی عبوور یــان «عدم تعــرض» بۆ بەغــدای بە چەکــەوە بــۆ وەرگرتم و هەر لەوێــوە چەند ئامــۆژگاری ڕێوبانی ناو بەغدای کردین و ڕێمان گرتە بەر. بەری بەیان و بوومەلێڵ گەیشــتینە بەغدایەکــی پــڕ لە گڵۆپ و منارە و مەیدانی گــەورە. دەخولاینەوە و لە شــوێنێک دەگەڕاین بۆ چەند ســاتێک تێیدا بســەکنین. لەناکاو چاوم بە تابلــۆی «هۆتێــل هەورامان» کەوت. گوتم، وەســتا لێــرە ڕایگرە دەبێ ئەوانە کورد بن. لە تەنیشت شۆستەی بەردەم هۆتێلەکە ڕایگرت، ڕەخت و تفەنگ و دەمانچەکەم لە بن کوشــنی قەمەرەکە شــاردەوە و بە جلی پێشــمەرگایەتی وەژوور لۆبی هۆتێلکە کەوتین. گوتم کارێکی تایبەتمان هەیە و دەبێ تەلەفۆنێک بکەم، بەس ئێستا زووە و هەڵنەستاون، دەکرێ چەند ســاتێک لەســەر ئەو قەنەفانە دانیشــین و دەموچاومان بشۆرین، گوتــی زۆر ئاســاییە. وا بزانم بە جاش و موستەشــارمان تێگەیشــت. چووین بۆ سەرئاو و لەسەر قەنەفەکان بۆ چەند ساتێک وەنەوزمان دا.

دەنگی دانای ئەحمەد مەجید

گزنگی خۆر لە دەرگای هۆتێلەکەوە تیشکی خستە ناو و هۆرنلێدان و هاتوچۆی سەیارە زیادی کرد. دیسان خۆم خافڵاند و پاش کەمێکی دی چوومە پێش و لە پێشــخانی هۆتێلەکە داوای تەلەفۆنم کرد، ژمارەکەی پێیــان دابووم گرتــم و دەنگــی کاک دانای ئەحمەد مەجید لەوســەری

ســیمەکان بە گوێم ئاشنا هات و خۆشــیی دوورکەوتنەوە لە نیگەرانی، لە شارێکی وەک بەغدا بە غەریبی و ناشارەزایی، ئاوپرژێنی دڵی کردم و بە کاکە گیان کاکە گیان تێمگەیاند تازە گەیشتووم و لە فلان شوێنم. بە پێکەنین و چەند وشــەی فارسی کە عادەتی بوو، هەر دەگەیشتە من بۆ فشقیات قسەی پێ دەکردن، گوتی نیگەران مەبە هەر ئێستا دێین بە شوێنتدا.

چیــی وای نەبرد قەمەرەیەکی ڕەشــی دیپلۆماتکاران لەبەر دەرگای هۆتێل ڕایگرت، کاک سەلاح چاوشین و کاک دانا لێی دابەزین، بە چاک و چۆنی و پێکەنین و ڕابواردنەکانی تایبەت بە کاک دانا، لەگەڵیاندا سوار بــووم و هــەر وا بەبێ هیچ باسوخواســتی ئەو شــوێنەی بۆی دەچین، وەک مــەڕی گێــژ دوایان کەوتم. گوتیان با وەســتا کەریــم بگەڕێتەوە سلێمانی و دواتر پەیوەندیی پێوە بکە.

لەســەر شۆســتەکە ماڵئاوایــم لە وەســتا کەریم کــرد و گوتم گەر نەگەڕامەوە دەمانچەکەم بدە بە هەباس، لە مەقەڕی کۆمەڵە لە شینکاوێ.

پیاو ئاوا دێتە بەغدا؟!

قەمــەرەی ئاخــر مۆدێل بە شــۆفێرێکی عەرەبەوە، کاک ســەلاح لە پێشــەوە و من و کاک دانا لە پشــتەوە، بەبێ ئەوەی بزانم کوێ کوێیە، ئەم جادە بەو جادە دەڕۆیشــت. تا لە جادەیەکی زۆر ئەمنی و خانووی زۆر جوان، لە بن دەرگای ماڵێکی زۆر فاخر ڕایگرت و هەموو دابەزیین. پێشم کەوتن و من بەدواياندا. هیچ نازانم لە کوێم و کێ دەبینم. لەناکاو لە هۆڵێکی گەورە و پڕ لە ســورەیا و قەنەفەی زۆر شــاز چاوم بە مام جەلال کەوت لە لای سەرووی هۆڵەکە چرووتی بە دەستەوە بوو. بەبێ چــاک و چۆنی و بەخێرهاتن گوتی؛ خۆ تۆ بەخێر خەڵکی شــاری! توو شــەرەف پیاو ئاوا دێتە بەغدا و قەســری جمهووری؟! نەتبوو دەستێک چاکەت و پانتۆڵ بکڕی و بێیت؟! لە ئاســت خۆم وشــک و لاڵ بووم و دەســتم بە لەرزین کرد. هەر ئەوەندە بوو عەرد نەدەقڵیشــایەوە قووتم

بدا و نەجاتم بێت. هێشتا دەوروبەری خۆم بە تەواوی بەر دیدە نەدابوو ئاخۆ کێ لەوێیە. برۆ سەیرێکی ئاوێنە بکە بزانە چۆن هاتوویت؟! مژێکی لە چرووت دا و گوتی، وەرە دانیشە. وردەوردە چاوم گێڕا و هەناسەی پەنگخواردووی ناو سـینە و گەرووم دایە دەر و سـەیری دەوروبەری خۆم کرد، زۆربەی بەرپرسە عەسکەری و ئامر تیپەکانی یەکێتی لەگەڵ مـام جەلالـدا بوون. چاکـەت و پانتۆڵی ڕەش و بۆینبـاخ و دەمانچەی جوانـی چواردەخۆر بە قەدیانەوە، لە خزمـەت مام جەلالدا بوون. کاک سـەلاح و کاک دانا بە بزە و پێکەنینی شـاراوە لە مام جەلال، سەیریان دەکردم و ڕازی لەوەی پەندیان پێ داوم، بزە و فیکەی سمێڵیان دەهات. تێگەیشـتم ئیتر کەرەسەی ڕابواردنیان دەستکەوتووە و لە من فەقیرتر و گێژتریـان دەسـت نەکەوتووە، ئەوان و زۆربەی کوڕەکانی شـار لە شـاخیش خـوای ڕابواردن بـوون بە خەڵکانـی تـازە و فەقیرحاڵ، کە دەهاتن بۆ پێشـمەرگایەتی. خۆشـی و شـادی و پێکەنینی مەقەڕەکانی پێشـمەرگە زۆرتـر ڕابواردن و نوکتەگێڕانەوەیان بـوو، ئەوان کوڕانی شار، خوای نەکردبایە کەسێکی لادێ یان فەقیرحاڵیان دەست کەوتبایە، بەڕاسـتی هــەر وەک خۆیـان دەیانگـوت، بـە تایبـەت منداڵەبەدفەڕی سـلێمانی کە دەهاتـن بۆ پێشـمەرگایەتی، تەقلەیان بـە فیلیش لێ دەدا و زۆر بوون لە داخی ئەوانە یان تەسـلیم دەبوونەوە، یان لە شـوێنی پێشـمەرگایەتییان جێگۆڕکێیان دەکرد. هەڵبەت چەمکی مەخسەرەکردن و ڕابواردن بە خەڵکانی مەزڵووم و سـادە لەناو هەموو نەتەوەکاندا و تەنانەت لە مەدرەسـەکانی ئەورووپا و دنیای مودێرن لەناو منداڵاندا و تەنانـەت گەورەکانیش، زۆر باوە و زۆر جار بووەتە دیاردەیەکی پیس و ناخۆشـی کۆمەڵایەتی و هەبووە لە داخان خۆی کوشـتووە، یان بەو هۆیەوە تووشی خەمۆکی بووە.

مام جەلال ڕاستی دەکرد، من بە جلی پێشمەرگایەتی و لە دوورەوە بە زەقی جێی ئارەقاویی ڕەخت و قایشـی مەخزەنەکان لە سـەر شانی چۆغە و پشـتێندەکەم دیار بوو، بە شـەرواڵێکی کوردیی (پانتۆڵ) فش

و پیســـەوە هاتبووم بۆ خزمەتی و بــۆ بەغدا. دواتر بیرم دەکردەوە بۆ خۆم عەقڵم پێی نەشــکا، بۆ لە کەرکووک کاک شوان نەیگوت وا مەڕۆ، بــۆ کاک ســەلاح و دانا لە بەردەمی هۆتێلکــە نەیانگوت با بچین کراس و پانتۆڵێــک بکڕیــن و ئینجا بڕۆین بۆ لای مام؟! ڕاســتی هەم بۆ خۆم و هەمیــش بۆ خەڵک لەوانەیــە ئەوەندە بەم جلانــەوە قەدمان گرتبوو، زۆر ئاســایی بووبێت لە نیگای یەکەم منیان وا دیبێت و هیچی سەیر و ناسروشــتییان تێدا بەدی نەکردبێت! بە درێژایی ئەو ساڵانە دەیان جار هەر بەم شێوەیە و بەم جلانەوە چوومە خزمەت سەرکردەکان، نە جلی پێشمەرگایەتی و نە بۆنی ئارەقە و نە پیسی و چڵکنیی جلەکانم نەبوونە جێی سەرنج و بەخۆداشکاندنەوەم!

وەک بنەماڵەی مامۆستا عولەما

مام جەلال کێشــامی بۆ لای خۆی و بە ئارامی گوتی، مەبەســتم لە هاتنت بۆ ئێرە دوو شــتە: یەکەم خــۆت بە زمانی خۆت وەک بنەماڵەی مامۆســتا عولەمــا، داوا لە کاربەدەســتانی بەغدا لەمەڕ سەروشــوێنی بکەیــت، گەر تــۆ بیکەیت زۆر تەبیعــی و مافی خۆتانــە، بەس گەر من داوای بکەم ئەوە یەکسەر دەیسەلمێنن خاڵت سەر بە ئێمە بووە و گەر ئیعدامیش نەکرابێت و تا ئێستا شاربێتیانەوە، کە بەعس ئەم کارانەی زۆر کردووە، ئەوە یەکسەر بە تاوانی پەیوەندی لەگەڵ ئێمەدا هەر دەیکوژن. دووهەم ئێتر ئێستا ئەوە لە ساڵ نزیک دەبێتەوە و هیچ پێشەوەچوونێک نەبووە لە مفاوەزات و ئەگەری زۆرە دیســان شەڕ دەست پێ بکاتەوە. ئێمــە هەر جۆرێــک بێت لەگەڵ ئێراندا ئەوەندەمــان هەر دەبێ نەخۆش و برینــداری خۆمانی پــێ دەرباز بکەین، ئەدی چی لە تۆ بکەین؟! گوتم وەڵا مامە گیان زۆر ڕاستە خۆشم وەزعی تەندروستی و قاچ و پووک و ددانــم هەر وێرانە، یەک بەدوای یەکــدا ددانەکانم دەکەون. گوتی، دە باشە با بزانم چیم پێ دەکرێت؟!

بیســتم هەموو بەیانیان فازڵ بەڕاک کە تازە بووبوو بە بەرپرســی

هەموو دەزگای ئەمن، لە جێی بەرزانی برای سەدام، دێت بۆ لای مام. وام لە بیرە «ئەبوو لەهیب» یان «ئەبوو ئەحمەد»یان پێ دەگوت.

فازل بەڕاک هاتە لام

ڕۆژی دواتر هەموو لە دەوری مام لە هۆڵەکە دانیشتبووین و فازڵ بەڕاک هات، زۆری حورمەت بۆ مام هەبوو، زۆر بە گەرمی دەستیان بە قسەوباس کرد و من هیچی لێ تێنەدەگەیشتم، دیارە عەرەبیم نەدەزانی لە تاکوتوک وشە زیاتر. دوای ماوەیەک کە من لە خوارەوە لەگەڵ کاک سەلاح و ئەواندا دانیشتبووم و کابرایەکی درێژی میسری (دواتر زانیم) بە کالسکەیەکی فاخر و پڕ لە ساردەمەنی و مەشرووب و چەرەسات و شتی خۆش خۆش بەناوماندا دەگەڕا و پەزیرایی لێ دەکردین، هەستم کرد بە ئیشارەت فازڵ دەستی بۆ من ڕاداشتووە و پرسیار لە مام دەکات. مام بە دەنگی بڵیند کە کاک سەلاح و وان گوێیان لێ بێت و منیش تێبگەیەنن، وەڵامی دایەوە ئەوە خوشکەزای مامۆستا زەبیحی و خەڵکی ئێران و مەهابادە. تێگەیشتم فازڵ بە مامی گوتووە ئەم کوڕە واتا من، وەک ئەوان ناچم و کێم، مامیش وەڵامی داوەتەوە. هەر ئەوەندە مام ناوی زەبیحی هێنا، فازڵ لەم سەری هۆڵەکەوە بۆ لام هات و دەستی لە ئەستۆم کرد و بە عەرەبی دەستی بە قسان کرد. کاک سەلاح زوو فریا کەوت و ئیجازەی لێ خواست وەرگێڕانمان بۆ بکات و دیاربوو بۆی باس دەکرد عەرەبی نازانم و فارسی دەزانم. فازڵ گوتی: زەبیحی پیاوێکی گەورە و دانشمەند بوو، من کاتی خۆی لە سۆڤیەت کە تەلەبە بووم ناویم بیستبوو، لێرەش مامۆستای مامۆستایان بوو. زۆری تاریف کرد و دەستی هەر لەسەر شانم بوو. لەو ماوەیەدا مام هیچ خۆی تێ هەڵنەقورتاندین و خۆی بە شتی ترەوە لە لای سەرووی ژوورەکە مژووڵ کردبوو. فازڵ بە دەنگێکی زۆر ئارام و پڕ لە میهرەبانی گوتی، دەتوانم چیت بۆ بکەم؟ تۆ لێرە میوانی عەزیز و خۆشەویستی ئێمەیت. گوتم ئەگەر بکرێت چارەنووسی خاڵم و

شـتومەک و نووسـراو و قامووسـەکەیم پێ بدەنەوە. ئەگەر نەماوە و گڵکۆی هەیە حەز دەکەم بچم. بە هەناسـەیەکی قووڵ سەیری لای مام جەلالی کرد و گوتی، هەموو شـت لە دەسـتی ئەو دایە. ئیتر مام هاتە پێش و ئەویش درێژەی بە قسـەکانی دا و گوتی گەر مفاوەزات سـەر بگرێـت و لەگـەڵ جەنابی مام جەلال بـە چارەسـەری کۆتایی بگەین، ئـەوە دڵنیا بە هەموو شـت باش دەبێت و مـاڵ و کتێبەکانیش لای ئێمە پارێـزراون و دەتدەینەوە، مام چاوێکی بـە مانای ئیتر بێدەنگ بەی لێ هەڵتەکاندم و منیش بێدەنگ بووم.

هەرگیز عەرەب ئەوە ناکات

دواتر مام بانگی کردم و گوتی، ئەوانە عەرەب و عەشـیرەن ئەوەتا مـن حوکمی ڕەمیم هەیە، بەس هاتـووم وەک چۆلەکە دەتوانن بمگرن، بـەس هەرگیز عەرەب ئەوە ناکات، هەتا بە سـەلامەتی دەگەمە شـوێن و مەنزڵـی خـۆم. ئەوجـار گەر بیانەوێـت هەرچی خراپـە دەیکەن، کە کردووشـیانە. وەک هەسـتم پێ کرد ئەم پیاوە فازڵ زۆری حورمەتی تۆ گرت و زۆریش بە گەورەیی باسـی مامۆستا زەبیحیی کرد. من پێم باشـە بەیانی کە هات داوای لێ بکە بەڵکو سەفەرێک بۆ دەرەوە بکەیت و ئیتر شـوێنت ئەمن بێت. سـەرم بەلادا خسـت و گوتم ئەمر دەکەیت. گوتـی: هەرچییـەک داوای لێ بکەیت مادام گوتـی میوانی ئێمەی، بۆت دەکـەن. هەر بەم زمانە کە نەخۆشـی و دایـک و بابت گیراون و دەچم بۆ لای براکەم، بەڵکو دوای کارەساتی ئیعدامی خوشک و لەناوچوونی خاڵمان، چەند ڕۆژێک لای بم و دواتر ئینشاڵڵا مفاوەزات سەر دەگرێت و منیش بە ئازادی دێمەوە!

ڕۆژی دواتـر بەیانی زوو هاتەوە بۆ لای مام و دواتر ڕووی لە من کرد و فەرمووی لێ کردم. کاک سـەلاح بە عەرەبی ئەوەی مام گوتی، لـە زمان منەوە بۆی باس کرد. دیار بوو مام گوتبووی عەلی ئیشـێکی پێتە، دۆینێ لە ڕووی نەهاتووە و بە منی گوتووە.

یەکەم بیتاقە بۆ سوید

هــەر ئەوەنــدە کاک ســەلاح قســەکانی تەواو بــوون، فــازڵ بانگی شــۆفێرەکەی کرد و چەند وشەیەکی پێ گوت. شۆفیر بە پەلە ڕۆیشت. کاک ســەلاح و دانــا بــە پێکەنینەوە چاویان لە من دەکرد، کاک ســەلاح گوتی، ئەوە ناردی بۆ بیتاقە. بە شــۆفێرەکەی خۆی گوت بچێت، یەکەم بیتاقەت بۆ سوید بۆ بکڕێت و بیتەوە!

وڕ و کاس بووبــووم! جــا چۆن وا دەبێت؟! ئەدی خۆئامادەکردن و خواحافیزی لە هەباس و چی و چی؟! کاک سەلاح گوتی، سەیەکوێر لێت داوە، ئەم شــتانە هیچ نین، موهیم ئەوەیە گەر ئەم دوانیوەڕۆیەش بوو، بڕۆ نەجاتت بێ. ئەوی تر هەموو خۆمان بۆت دەکەین و گەر شتێکیشت هەبوو، بۆت دەنێرین.

نازانم حاڵی دەروونم چۆن وەســف بکەم، وەک لەســەر پشکۆیەکی زۆری ئاگــر بم، حەجمینم لێ بڕابوو، دڵەڕاوکێ و نیگەرانی هەموو ناخ و جەستەمی داگرتبوو.

چیــی وای پــێ نەچوو، ســایق گەیشــتەوە و دەســتە و نــەزەر لە بەردەمی فازڵدا بە چەند وەرەقەیەکەوە وەستا، بە پێکەنینەوە ڕووی لە کاک سەلاح کرد و بۆی باس کرد هەینیی داهاتوو بە ئەڵماندا سەفەری بو سوید بۆ ڕێک خستووە، ئەم پێنج شەش ڕۆژە تا هەینی میوانی من دەبێت و وا دیار بوو مام دەچووەوە بۆ کوردستان.

٥٢

ئێوارە شـۆفێرێک کە ناوی برایم بوو خەڵکی خانەقین، هات و منی بـردە هۆتێلێکـی زۆر خـۆش و ڕاقی، گوتیان ئەمە خۆشـترین هۆتێلی عێراقە و جێی میوانی تایبەتە، ناوی «الرشید»ە.

برایم گوتی، ئەمرم پێ کراوە ڕۆژانە تا ئۆغر دەکەیت بێم بۆ سەردان و بتبەمە گەڕان و بەغدات نیشان بدەم.

بڵێی تەسلیمی ئێرانم نەکەنەوە؟

شـەممە بوو، دەبوو تا ڕۆژی هەینی سـەعات نۆی بەیانی کە کاتی فڕینم بوو، چاوەڕێ بم. ئیبراهیم چەند جارێک بەیانیان دەهات و دەیبردم بۆ شـوێنە مێژووییەکانی بەغدا. لە ڕاسـتیدا خۆم هەر لە دڵەڕاوکێ و بێئۆقرەییـدا بووم، شـەو و ڕۆژ فیکر و خەیـاڵ و تەنانەت ترس بەری نەدەدام. ترس لە دیوەزمەی بەعس بە تاقی تەنیا کەوتبوومە ناویان، بە تایبەت کە لە مام جەلال و ئەو کوڕانەی لەگەڵی بوون، بیستم؛ مفاوەزات بەرەو کۆتایی و شکست دەڕوات. ئەی من بە تەنیا لە ناو زاری گورگدا چ دەکـەم؟ بە هـەزاران خەیاڵی ئەشـکەنجە و گیـران و بیرهاتنەوەی چارەنووسی ئەحمەد تۆفیق بە دەستی نازم گزار و ونکردن و کوشتنی خاڵم، هەموو ئەم داسـتان و وەحشیگەریی زیندانەکانی بەعسم لە خۆم کردبوو بە دێوەزمەی ئەم چەند ڕۆژەی مانەوەم لە بەغدا. لە هەمووی ترسێنەرتر بۆ من ئەوە بوو، لە هیچ و خۆڕایی دەمگوت بڵێی تەسلیمی ئێرانـم نەکەنەوە؟ ئاخر کاتی خۆی زەبیحـی و قزڵجی و زۆری تریش تەسـلیم کرابوونەوە. تـرس لە ئێران و عێـراق مۆتەکەیەک بوو بەری نەدەدام و تۆز و غوماری[1] خەمێکی قورسـی بەسەردا دەباراندم و بە

١- غومار، خۆڵ، تەپ و تۆز، غوبار.

چرکەسات لێم دوور نەدەکەوتەوە. بێئەزموونی لە سەفەر، ناشارەزایی لە بەغدا، دووریم لە پێشمەرگە وەک قەڵایەک لە پشتم بە درێژایی پێنج شەش ساڵی ڕابردوو لە هەرەتی جەوانیم، بێ زمانی و عەرەبی نەزانینم، بێ خزم و کەسوکاری لەم شارە گەورەیە، شەو و ڕۆژ بووبوو بە وێردی زمانم و لە ناوخۆمدا دەمگوتەوە، «سەفری بە نابەڵەدی و نابەدڵی». ئای کە ناخۆشە!

لەم هۆتێلە بە خۆشترین خواردن و خواردنەوەی شاهانە، ڕۆژ تا ئێوارە پەزیراییان دەکرد، من دڵم خۆش نەبوو. لە سەختترین ڕۆژەکانی ژیانی پێشمەرگایەتی و ئەو کاتانەی چواردەورمان لە کوڵانێکی شار، لێ گیرابوو، بۆنی ئاگر و باررووت هەموو وڵاتی داگرتبوو. دوو سێ بریندار و یەک دوو شەهید بە کۆڵەوەن، بە مانگ و هەفتە تامی گوشتمان نەکردووە و لەپە و نیسک خواردنمان بوو، ئەوەندە نەترسابووم و ئەوەندەش بێزەوق نەبووبووم.

دەهاتمە دەر زۆر بە ئاسپایی و نیشانەکردن، ڕێگەکەم لێ ون نەبێت و بتوانم بگەڕێمەوە بۆ هۆتێل. چەند هەنگاوێک پیاسەم دەکرد و چاوم لە فرۆشگەکان دەکرد. دوکانێکی جلفرۆشیم دی و چوومە ژوور بە زمانی لاڵان دەستم بۆ پانتۆڵ و کراسێکی زۆر تەنکی هاوینی برد و ئێستاش نازانم چۆن کڕیم. دینارم دەرهێنا و بە چاو تێمگەیاند حەقی خۆت هەڵگرە. ئیتر نازانم بەڕاستی حەقی خۆی هەڵگرت یان فێڵی لێ کردم، چونکە لەمێژ ساڵ بوو هیچم بۆ خۆم نەکڕیبوو. زۆربەی کاتەکانم لە ناو ژووری هۆتێلەکەدا دەگوزەراند، لۆبی و پێشخانەکە بە زۆربەی کات خەڵکی بیانیی لێ بوو، چەند جارێک هەستم کرد و گوێم لێ بوو خەڵک هەبوو بە فارسی قسەیان دەکرد. ئەوەندەی دی دەپرینگامەوە و لە ژوورەکەی خۆم نەدەهاتمە دەر.

هەر ڕۆژی یەکەمی چوونم بۆ هۆتێلەکە تەلەفۆنم بۆ ماڵی وەستا کەریم کرد، تەلەفۆن لە ژوورەکەم هەبوو، چەند جار تەلەفۆنی حوسێنی برام لە سوید کرد، نەمدەوێرا ئێران بگرم. وەستا کەریمم تێگەیاند تازە

زەحمەتە بگەڕێمەوە سلێمانی، با بچێت و هەباسی برام لە وەزعی من حاڵی بکات و چەند ناسنامە و ڕەسم و وێنەم هەبوو لە موشەممایەکدا هەڵمگرتبوون، بۆ بێنێت و کلاشینکۆفەکەم بۆ بفرۆشێت، لەبەر ئەوەی پارەیەکی وام پێ نەبوو.

چارەنووس بەرەو کوێم دەبات؟

ئێواران دەچووم بۆ ڕێستورانتەکە و لە قوژبنێکی نەدیوو دادەنیشتم، کوڕێکی درێژی ڕەشی میسری لەوێ خزمەتی دەکرد، بانگم دەکرد بە «میستەر عەلی». هیچ لێک نەدەگەیشتین، بەس زۆر بە کردەوە حورمەتی دەگرتم و وەک شتێک ڕەفتاری لەگەڵ مندا بەزەیی تێدا دەبیندرا و چی باش بوو لە خواردن و خواردنەوە لە پێشی دادەنام. بە دەیان مەزەی خۆشی عەرەبی و لوبنانیی لێ بوو، چی مەشرووبی گران و باش هەبوو هەیانبوو. لە بێکەسی و خەم و ترس و غەریبی، هەنگوین بە دەمم وەک کەکرە بوو، خۆم سەرخۆش دەکرد بە مەشرووبی تاڵ و مژی قووڵی جگەرەی یەک لەدوای یەکم. جا کە بە تەواوی سەرخۆش دەبووم، بە حەوت و هەشت ڕۆیشتنەوە، خۆم دەگەیاندە ژوورەکەم، ڕادەکشام و هەتا بەیانی بە هەنیسکان خەو دەیبردمەوە، هەر بەتەمای خۆم نەبووم چیم بەسەر دێت و چارەنووس بەرەو کوێم دەبات؟!

دوای دوو سێ ڕۆژ وەستا کەریم وەک شێر هات و ئەوەی گوتبووم بۆی هێنابووم. نامەیەکی هەباس و وێنە و ناسنامە و ئەو شتانەی حوسێن بە تەلەفۆن پێی گوتم بۆ پەنابەری باشن و بەکارم دێن، ئەو پاسپۆرتەی لێم دە ئاوێ کەوت، کە هەموو شوێنی تەزویر بوو، لەگەڵ شتەکانمدا بوو.

لەگەڵ وەستا چووین بۆ چەند شوێن و چەند ڕەسمێکمان گرت، ئەو گەڕایەوە و بە هیوای دیداری نادیار یەکترمان لە باوەش گرت.

فازڵ حورمەتی نواند

ئێوارەی ڕۆژی پێنجەم لە هۆتێل، فازڵ لەگەڵ برایمدا هاتن و بەیەکەوە چا و قاوەمان خواردەوە، زۆر بە حورمەتەوە گوتی: تۆ بەیانی دەڕۆیت و خـوا ئـاگادارت بێت. ئەوە بزانە ئێرە هەمیشـەماڵـی خۆتە و من بۆ خزمەتت ئامادەم. دەستی لە گیرفانی نا و چەند ویزیت کارت و ژمارەی خۆی و سـەفارەتی عێراقی لە سـوید پێ دام و پێداگریی کرد هەرگیز دوودڵ نەبم لە پەیوەندی بۆ هەر کار و خزمەتێک. پرسیی پارەم پێیە؟ گوتم، بەڵێ زۆرم پێیە و پێویستیم بە هیچ نییە. ئیتر لەسەری نەڕۆیشت و بەبـێ هیـچ داوایەک ماڵئاوایی کرد و گوتـی، لە ڕێ لە هەر کوێ لێم قەوما بە تەلەفۆنەکەی خۆی ئاگاداری بکەمەوە.

سـەرەنجام شـەش ڕۆژی پڕ لە غەریبی و کەساسی کۆتایی هات. بەیانـی زوو ئیبراهیـم هـات، ماوەیەک بـوو لە لۆبێکە ئامـادە بووم و چاوەڕوانی بووم، گوتی پاساپۆرتەکەت بشارەوە، یان فڕێی بدە بەکاری هیچ نایە. گوتم دەزانم دەیبەم بۆ براکەم داوای کردووە بۆی بەرم.

بەرەو هەندەران

جلەکانـی پێشـمەرگایەتیم و ئـەم چەنـد وێنـە و کاغەزانـەم لەناو کۆڵەپشـتێکی بچووک بە شـانەوە بوو. خاوەنی هۆتێل خواحافیزیی لێ کردم و چەند وەسڵم ئیمزا کرد و بەرەو فڕۆکەخانە ڕێ کەوتین. وەک کەڕ و لاڵ و گێژ سـەیری جادە و پرد و ئەم شـارە مێژوویی و پڕ لە کارەسـات و جوانییەم دەکرد. هیچم بۆ نەدەچووەوە سەریەک و تەنیا حەپەسابووم. ڕایگرت و منیش بەبێ هیچ گوتن تەنیا دوای دەکەوتم. بە چەند پلیکان و ڕاڕەودا گوزەراین، زۆر بە توندی هەنگاوی دەنا و منیش بەدوایدا دەڕۆیشـتم. نازانم بەرەو کوێ، هەر نەمزانی گەیشتووینە ناو فڕۆکەخانە، بە تونێلێکی خرتوومیدا لەپڕ چووینە ناو ژووری تەیارەکە، لەگەڵمدا هات تا لەسـەر کورسـییەکی دانام و داوای سەفەری خۆشی بۆ کردم و ڕۆیشت.

بە چاولێکەری لەوانی دی منیش خۆم بەستەوە و هەرچی جیرانەکەم دەیکرد، منیش وام دەکرد. هێندەی پێ نەچوو تایەی فڕۆکە لە عەرد جیا بوونەوە و کەوتینە فڕین بەرەو ئاسمان و بەرەو ئاسۆ، ئیتر نەمدەزانی تاریکە یان ڕوون!

لەخۆنامۆبوون

جیرانەکەم بە فارسی دەستی بە قسە کرد و پرسیار بەدوای پرسیاردا زۆر شتی لێ پرسیم. هەستم کرد دەبێت لە موجاهیدینی خەڵق بێت. ئەوکات یەکجار زۆر بوون لە بەغدا و سەدام ئیمکاناتی باش و زەوەندی پێ دابوون و زۆر دڵنیا بوو خومەینیی بۆ دەڕوخێنن. دەمزانی فڕۆکەکە دەچێتە فرانکفۆرت لە ئەڵمان و دوای چەند سەعات دەبێت بچم و سواری فڕۆکەی سوید بم. بەس ناشارەزایی وات لێ دەکات بڕوات بە هیچی خۆت نەبێت و تووشی کۆمەڵێک هەڵە و ساویلکەیت بکات. زۆر بە نەزانی و خاوی چەند پرسیارم لێ کرد، کە ئێستا دەزانم چەند سانا و سادەن. سەبارەت بە فڕۆکەخانەی فرانکفۆرت و ترانزێت چییە و لە کوێ دەبێت، چاوەڕێی فڕۆکەی سوید بم و تێمگەیشت چەند حەپەڕووت و هیچ نەزان و نەشارەزام. لە هۆتێل بە تەلەفۆن، حوسێنی برام چەند جارێک بە وردی بۆی باس کردبووم ڕێگە و گۆڕینی فڕۆکە و فڕۆکەخانەکان چۆنن و دەبێ چ بکەم و چی نەکەم، بەڵام ئەم هەموو شتە تازانە و فێربوون و لە یاد مانەوەیان بۆم هەر قورس بوون و بیرم دەچوونەوە، ترس و دڵەڕاوکێ و قەلەقی زۆر، وای کردبوو لە خۆشم نامۆ بم.

هەڵا و گرمە و جووڵەجووڵێک پەیدا بوو، میواندارەکانی ناو فڕۆکە دەستیان بە هاتوچۆ و سەردانی کورسییەکان کرد و یەک پشووش موکەبەرە بە عەرەبی و ئینگلیزی قسەی دەکرد و هیچ تێنەدەگەیشتم، بە دەروجیرانەوە، دیسان تێگەیشتم دەبێت خۆ ببەستمەوە و قیت دانیشم و خەریکە دەگەین.

لە کێ پرسم؟

فڕۆکە زلەی لوفتانزای ئەڵمانی هەر هات و نەوی بوو، تا وردەوردە خوشــی و تایەکانــی عەردیــان ماچ کرد و بــوو بە چەپڵەڕێــزان. هەر نەمزانی بۆ، بەس گوێم لە سەڵەوات و سوپاس بۆ خوا بوو.

هەرچەند کابرای جیران وەعدی پێ دابووم کە گەیشتینە فرانکفۆرت یارمەتیــم بدات و بمبات بۆ لای فڕۆکەی ســوید و ڕێنماییم بکات، هەر نازانــم کــە دەرگاکان کرانــەوە بە کوێــدا ون بوو. ناعیلاج کۆڵەپشــتە بچکۆلانەکەم دەست دایە و وەدوای شەپۆلی چوونەدەری خەڵک کەوتم. ئەوجــار لە هۆڵێکی گەورەی پڕ لە حەشــیمەت و بە ســەدان دوکان و بازاڕدا خۆم دۆزییەوە، بەڕاستی خۆم وەک قەترەیەک ئاو دەدیت لەناو دەریایەک. گێژ و مل بە هەر لایەکدا سووڕاندن، دەهاتم و دەچووم. ئەو چوار وشــە ئینگلیزییەی لە خوێندن فێــری بووبووم، لە هیچ قوژبنێکی نــاو مێشــکمدا وەدەر نەدەکەوتن و نەمدەوێرا پرســیار لە کەس بکەم، ئاخر نەمدەزانی لە کێ و بە چ زمانێک بپرسم.

سەفەری بێ پاسپۆرت

بەبێ ئەوەی هەوڵ بدەم بەو کاتە زۆرەی لە پێشــم هەبوو، شــتێک لــە چۆن و چوونــی و چەندایەتی ئەم فڕۆکەخانــە گەورەیە فێر بم، بە حەیرانی و ســەرگەردانی کاتم بەسەر دەبرد. برسیبووم و پارەشم پێ بــوو، یەک دوو بــاڕ چووم دۆلاریان لێ وەرنەگرتــم، بە زمانێکی زۆر شەڕانی و تیژ و دوور لە میهرەبانی، بە ئەڵمانی داوای «مارک»یان لێ کــردم، زانیم پارەی وڵاتەکەیە، بەڵام تەنیا دیناری عێراقی و دۆلارم پێ بــوو. هیچ، فایدەی نەبــوو، زۆریش گرنگ نەبوو هیچ بخۆم. وردەوردە ســەعات لە پێنجی ئێوارە نزیک دەبووەوە، بیتاقەکەم بە دەستەوە گرت و بە یەک دوو کەســم نیشــان دا، شــانیان هەڵدەتەکاند و دەڕۆیشــتن، کاتم لێ درەنگ دەبوو، دەبوو شــتێک بکەم، چاوم گێڕا دوو کەس جلی تریان لە بەردا بوو، دەترســام پۆلیس بــن و وێیان نەدەکەوتم. ئاخری

بە دوو سێ وشەی ئینگلیزی پێشم بە یەکیان گرت، هەرچی کردم تەنانەت یەک وشەش ئینگلیزی نەدوا و بە ئەڵمانی کە زۆرتر لە مێلۆدی و ئاهەنگی شەڕ دەچوو، بە هاتوهاوار بە دەست دالآنێکی نیشان دام و ڕۆیشت. گەیشتمە شوێنێک لە هۆڵێکی گەورە هەموو شووشەی تەبەق زۆر گەورە بوو، باندەکان دیار بوون و بە دەیان فرۆکە پارک کرابوون. خەڵک بە جیا ڕیزیان گرتبوو. دەچوومە پێش و دەمگوت «سویدن»؟! وەڵام «نۆ». دوای چەند جار یەکیان گوتی «یەس». چەند کەس لە سەرە بوون و یەکێک چاوی لە پاسپۆرت و بیتاقەی مسافیرەکان دەکرد، چوومە ئاخری ڕیزەکە و یەک یەک دەچوونە پێش و ڕێگەیان پێ دەدرا بۆ ئەو دیوی کۆنترۆڵەکە بچن و سواری تەیارەی سوید بن. دڵم لەسەر سەت لێی دەدا و پەشۆکاوی بە تەواوی سیما و ڕوخسارمەوە هاواری دەکرد من تەواو نیم. نەفەری پێش من چاویان لە بلیتەکەی کرد و ڕۆیشت، سەرەی من بوو دەبوو هەنگاوێک بچمە پێش، دەتگوت دوو پوتی گەورەی ئاسن بە لاقەکانمەوە زنجیر کراون و جووڵەم نەمابوو. بە ئەڵمانییەکی هاوئاهەنگ وەک شیرەی ئیگزۆزی تراکتۆر بە دەنگی بەرز نەڕاندی و بە دەستەکانی تێیگەیاندم بچمە پێش. بە ترسێکی نزیک لە زیرەکردن و لەرزین بلیتەکەم دایە دەست. چاوێکی لێ کردم و لە بلیتەکە ڕاما. بە ئەڵمانی و بەوپەڕی زمانشڕی و بێلوتفی گوتی «پاسپۆرت»! لە ئاست خۆم وشک بووم و گوتم «نەو»! نازانم بە ئەڵمانی چیی گوت، ڕەنگە ئێستا تێبگەم کە گوتبێتی؛ ئەوە کەری کوێی و چۆن بێ پاسپۆرت سەفەر دەکرێت؟!

خۆشترین جگەرەکێشان

بە دەست وەلای نام و تێگەیشتم گوتی لەم گۆشەیە بوەستە با ئەوانی تر بێن و بڕۆن. چیی وای پێ نەچوو دوو زەلامی بالآبەرزی چەشنی بارگینی کەتەی ئینگلیزی بە قەیاسە و کەلەپچە و زنجیر و باتووم و دەمانچە و کلیل و چی و چی بە قەدەوە وەک باری ئێسترێکی تۆپخانە

ئەملا و ئەولایان گرتم، بە مسـقاڵ تروسـکایی ڕەحم و خۆشەویسـتی و میهرەبانیـت تێدا بەدی نەدەکردن. جاران لە سـینەما فیلمی وایکینگم دیبـوو، دڵنیا بووم ئەوانن هاتوون بـۆ گیانم! کەلەپچەیان نەکردم و بە نـاو قەرەباڵخیـی خەڵکـدا ئـەولا و ئەولایان گرتم و پێـش خۆیان دام. بردیانـم بۆ ژوورێکی گەورە، ژوورەکـە لە ناو خۆیدا چەند بەش بوو، بە دیواری شووشـە و ناوقەد لێک جیادەکرانەوە. کورسییەکیان نیشان دام و دانیشـتم. بە هەردوو دەسـت سەرم لە ناو ئەژنۆکانم گرت و بە بەخـت و چارەڕەشـی خۆم سـەری هەموو دنیام لـێ تاریک بووبوو. ئەوەندە بێئەزموون و ناشارەزا و هیچنەدیتوو بووم، پاسدار و پۆلیس و هەموو ئەوانەم پێ وەک یەک وا بوو. لە ڕاسـتیدا ئەوە یەکەم جارم بوو بە دەسـتی پۆلیس، یان سـەرباز و کەسـێک دەسبەسـەر کرابێتم. سـوێم دەبـووەوە بۆ سـیگارێک، هەرچەند ئەوکات سـیگارکێش وەک ئێسـتا بێقـەدر و حورمەت نەبوون و لە هەموو شـوێن و تەنانەت ناو فڕۆکەش بۆیان هەبوو دووکەڵی خۆیان بە با بکەن، بەس من نەمدەوێرا پاکەت و شـەقارتەکەم بێنمە دەر. خوا ڕەحمی کرد لەو کاتەدا یەک کە لە پشت مێزێک دانیشتبوو، جگەرەیەکی هەڵکرد، تینم دایە خۆ و پاکەتم دەرهێنا و بەبێ ئیجازە هەڵم کرد. تامی ئەو مژە سوکنایی پێ بەخشیم و وەک سەرخۆشـان سـەرم سووڕا و مژ بەدوای مژدا بە چەند چرکە تەواوم کرد و یەکی ترم داگیرساند.

یەک لێم هاتە پێش و بە ئەڵمانی قسـەی کرد، سەرم لقاند، واتا هیچ تێناگەم. گوتی «ئینگلیش»؟! بە دەسـت ئیشـارەتی کـرد چی دەزانم؟! گوتم فارسـی، کوردی! ئۆکـەی ئۆکەیەکی کرد و ڕۆیشـت. ماوەیەکی باشـی پێ چوو یەکیان دیسان دەستی بۆ قوژبنێکی ژوورەکە ڕاداشت، ماشێنی چا و قاوەی لێ بوو، بە ئەڵمانی شتێکی گوت، بەبێ ئەوەی لێی حاڵی بم، قوشقی بووم و گوتم «یەس یەس»!

چـام تـێ کرد و هەر بەدوایـدا جگەرەیەکم داگیرسـاند. ئیتر بێهیوا بووم و دەمزانی تازە درەنگە و فڕۆکەی سـوید جێی هێشـتووم. هەتا

ئاخر سات ئومێدم دەدا خۆم سواری فڕۆکەی سویدم دەکەن، نیگەرانی حوسێنی برام بووم، دەمزانی لە فڕۆکەخانە بێسەبرانە بەهیوای دیداری منــە. وەک منداڵێکــی بێناز لەتاو باوەشــێک و دەستبەســەردا هێنانێک خەریک بوو دڵ لە سینگ بێتە دەر و هەستم بە لیچکردنی خۆم دەکرد. دڵم دەگوشــرا و گەرووم قوڵپی گریــان تێیدا پۆنگی خواردبووەوە. پێم خــۆش بــوو بگریم و هاوار بکەم و ســینگی خودا دابدڕم و شــکایەتی لێ بکەم، بۆچی من ڕووی خۆشــی نابینــم؟ بەم کەمە تەمەنەوە بۆچی ئەوەندە ئازارم دەدا و چیی لێم دەوێت؟!

وەرگێڕە ئەفغانەکە

یەک لە ئەفسەرەکان هاتەوە و پیاوێکی کورتەباڵای ڕوخسارئێرانیی لەگەڵدا بوو، بە زمانێک کە فارســی نەبوو، بەس تێدەگەیشــتم، بانگیان کردم بۆ سەر مێزی ئەفسەرەکە. بە فارسییەکی زۆر کۆن و پڕ لە وشە لەبیرکراوەکانی ئەو ڕۆژی زمانی فارســی خۆی ناســاند و گوتی؛ من وەرگێڕانت بۆ دەکەم. گوتم باشت لێ حاڵی نابم. شتێکی بە ئەفسەرەکە گوت و دواتر گوتی، وەرگێڕی فارسی و کوردی ئێستا بەردەست نییە و من دەبێت یارمەتیت بدەم. ئەفغانم.

ئــێ! قســە لە پۆلیــس و وەرگێڕ و مــن و پرســیار و وەڵامی زۆر، بــە کورتــی گوتی: تــۆ بە غەیرەقانوونــی هاتوویت بۆ وڵاتــی ئەوان و پاسپۆرتیشــت نییــە، یــان دەبێت بتگریــن و ڕەوانەی زیندانــت بکەین، یــان ئەوەتا ئەگەری ئەوە هەیــە بۆ عێراقت بنێرنەوە. هەر ئەوەندە بوو دڵ قەفەســی ســینەی نەدەقڵیشــاندەوە و خۆی لە زیندانی ناخم ڕزگار نەدەکرد. هەستم کرد کە باسی ژیانی خۆم و دژایەتیی کۆماری ئیسلام و مەلاکانــم بۆ پۆلیســەکە دەکــرد، کابرای وەرگێڕ بۆخــۆی تەداخولی دەکــرد و لایەنگیریی حکومەتی ئێرانی دەکرد. تــەواو بێهیوا بووبووم. ئەفســەرەکە ماندوو بووبوو، چەند جار وەرقەی لە پێشــم دانا ئیمزای بکەم، هەر گوتم نا! تێگەیشتم داوای پەنابەری بوو لە دەوڵەتی ئەڵمانیا.

گوتم نامەویێ لێرە پەنابەر بم. بلیتی من بۆ سویدە، یان بمنێرن بۆ ئەویێ، یان ئەوەتا لە کوێڕا هاتووم دەچمەوە بەغدا. کە زانیی وەرەقەکان ئیمزا ناکـەم، بە تووڕەیی ڕۆیشـت. بە زمانێکی پاڕانەوە لـە کابرای وەرگێڕ داوام لـێ کـرد با تەلەفۆنێک بکـەم بۆ بەغدا، زۆر بە منـەت و ناقایلی دەیگوت نابێت. شـەو درەنگی کردبوو، دوو پۆلیس هاتن بمبەن، پێم وا بوو دەمبەن و تەسـلیمی ئێرانم دەکەنەوە. دەسـتم بە هاتوهاوار کرد و چەند جار خۆم ڕاپچکراند. خۆ بەم شووشە تەبەق گەورانە دا بدەم کە ڕووە بە باندەکانی فڕۆکەخانە بوون. یەک دوو جار تێیان سـرەواندم و دایاننامەوە، هەر دەمگوت «تەلەفۆن، تەلەفۆن». ئیتر متمانەم بە کابرای وەرگێر، کە بۆم دەرکەوتبوو لە ئەفغانەکانی سەر بە ئێرانە، نەمابوو.

کێ باوەڕ دەکات میوانی فازڵ بەڕاکم؟

دڵیـان نەرم بوو، گوتیان بچـووە ناو ترانزێت لە تەلەفۆنی گشـتی بـە پـارە تەلەفـۆن بکـە. چەنـد دۆلارم دەرهێنـا و گوتم بـەو پارەیە دەبێت؟! وەرگێر گوتی، تەنیا پارەی ئاسنی مارک دەبێت. گوتم لە کوێ بیگۆڕمەوە؟! گوتی داخراون! بە زمانێک کە بۆنی دڵپیسووتان و بەزەیی لێـوە دەهـات، لەگەڵمدا هات و نازانم دە بوو یان بیسـت دۆلارێکی لێ وەرگرتم، یەک دوو مارکی پێ دام و بردمیە بەردەم تەلەفۆنی گشـتی. دوو سـێ جار ویسـتم بەغدا بگـرم، نەدەگیرا. یەک بەدوای یەکیشـدا دوو پۆلیسـەکە لە دوورەوە پەلەیان لێ دەکردم و دەیانگوت خێرا کە! حوسـێنم وەرگرت لە سـوید، تازە هاتبووەوە لە فڕۆکەخانە، بە هاوار و دەنگـی بـەرز گوتی عەلی لە کوێی، بـۆ نەهاتی؟! حاڵی خۆم بۆ باس کـرد و گوتی، چاکت کردووە ئیمزات نەکردووە. ئەگەر هەیە بتنێرنەوە بـۆ عێراق. گوتم حوسـێن کـە وا بێت تۆ دەبێت بە هـەر جۆرێک بێت تەلەفۆنێک بۆ فازڵ بکەیت و داستانی منی بۆ باس بکەیت. بێتوو ئەوان یەکسـەر سـواری فڕۆکەی عێراقم بکەن و من لـە فڕۆکەخانەی بەغدا دابـەزم، هەتا حاڵییـان دەکەم بەبێ زمانی، کەوڵم لـە حاجەت دەخەن.

لــە پۆلیــس و ئەمنی فڕۆکەخانــە کێ باوەڕ بە مــن دەکات، من میوانی حکومەت و فازڵ بەڕاک بووم؟!

تەلەفۆنەکەیــم دا بــە حوســێن و پێم گوت یەک پشــوو حەول بدات بــەم ژمارەیە قســەیان لەگەڵدا بکات و تەنیا ئاگاداریان بکات ئەمشــەو یان ســبەی عەلی لەوانەیە بگەڕێتەوە بەغدا و ئاگایان لێم بێت، تووشــم بە تووشــی ئەمنی فڕۆکەخانەوە نەبێت. حوســێن گوتی لە کۆڕیدۆری شــوقەی خوێندکاریــم کوڕێکــی کەرکووکی هەیە ناوی حەســیبە، ئەو عەرەبییەکەی باشــە، ئێستا دەچین و قســەیان لەگەڵدا دەکەین. ئیتر بە دەرد و ئازار و غەمبارکردنی حوسێن، خۆم ڕادەستی پۆلیسەکان کرد.

هەزاران فیکر و خەیاڵ

کابرای وەرگێڕ ڕۆیشت و دوو پۆلیسەکە ئەولا و ئەملایان لێ گرتم و پێش خۆیان دام. بە چەند پلیکان و ئاسانسۆر گەیشتینە ژێرزەمین، پڕ بوو لە پاس و ســەیارە و ماتۆڕی پۆلیس. گەراجی پۆلیسی فڕۆکەخانە بوو. ســواری ڤانێکی لەو نۆ نەفەرییانەیان کردم، لە ســجنێکی گەڕۆک دەچوو، چواردەوری شــیش و تۆری موشــەبەک بــوو. لە هیچ ئاگادار نەبــووم و وەک کوێر و لاڵ وا بــووم. لە دڵی خۆمدا دەمگوت: دەمبەن بۆ ســەفارەتی ئێران، لە زیندانم دەکەن، جاری وا بوو دڵخۆشــیی خۆم دەداوە و دەمگوت، دەمبەن بۆ هۆتێل و بەیانی دەمنێرنەوە بۆ بەغدا، یان دەمگوت حوســێن خەڵک و دۆســت و برادەرانی ئەڵمانیی خۆی ئاگادار کردوونــەوە و هەربینــا هاتن و ڕزگاریان کــردم.... بە هەزاران فیکر و خەیاڵ. لە گۆشــەی پەنجەرە ڕەشەکانی ســەیارەکەوە سەیری جادە و مــاڵ و دوکانەکانی ناو فرانکفۆرتم دەکرد و ســەیارەکە تیژ تێدەپەڕی. گەیشــتینە بــەردەم بینایەکی کۆنی بە بەرد دروســتکراوی ســەردەمی جەنگی جیهانی. دایانبەزاندم و یەک پشوو توند توند بە ئەڵمانی قسەیان دەکــرد. لە ســێ چوار پلیــکان سەریانخســتم و دەرگایەکی داری زۆر کۆنی مەحکەمی جوانیان کردەوە و کەوتینە ڕاڕەوێک و دواتر داڵانێکی

دووردودرێژ و ئەمدیو و ئەودیوی دەرگای ئاسن و قفڵکراو. من هەرگیز سجن نەکرابووم و هیچ سجنێکم تا ئەوکات نەدیبوو، بەس دڵنیا بووم ئێرە زیندانە و لە زیندانی فیلمەکانی سەردەمی جەنگی جیهانی دەچوو. وەک دەڵێن ئەژنۆم شکا، ویستم بەرەنگاریی بکەم و دەستم ڕاپچکراند، بە دەنگی بەرز بە کوردی و فارسی بە ئاهەنگ و ناڵەوە دەمگوت بۆ زیندانیم دەکەن و هیچم نەکردووە؟ یەکسەر کەسایەتیی ئەم دوو پۆلیسە گۆڕا و بە هەردووکیان کەوتنە گیانم. بە مست، پێلاقە، بە بەعەرزدادان و قاچ لەسەر مل دانان، بە دوو نێرەکەری ملئەستوور کەوتنە گیانی لاوێکی لاواز و بێدەرەتان، کە ئەوکات کێشم تەنیا پەنجا و شەش کیلۆ دەبوو. لەم بگرە و کێشمەدا پانتۆڵەکەی لە بەغدا کریبووم لە نێفەکەوە هەتا سێبەندەی پشتم دڕا و هەڵوەشا. تفێکیان تێ کردم و ڕایانکێشامە ناو بەندەکە و فڕەیان دام و دەرگایان کڵۆم کرد. لەوەتی هەم و هاتوچۆی وڵاتان دەکەم، هەرچەند زۆر کەم تووشم بە تووشی پۆلیسی وڵاتانەوە بووە، بەڵام لە پۆلیسی ئەڵمان نامرۆڤانەتر و بێبەزەیی و نەخۆش و ڕەقتر شک نابەم. من دەزانم لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا کام لە مرۆڤەکان دەبن بە پۆلیس و سروشتی پیشەکە بەزۆری مرۆڤی جوان و بەرەحمیان لێ دروست ناکات، بەس دیسان دەڵێم باوەڕ ناکەم لە پۆلیسی ئەڵمان کە بە هەزاران و ملیۆن جوولەکە و مرۆڤیان لە شەڕی جیهانی کوشت و سووتاند؛ بێرەحم، بێئەدەب، بێمستەوای فەرهەنگی، قینلەدڵ، مەغروور و نامرۆڤانەتر هەبێت لەسەر گۆی زەوی؟!

٥٣

ئەو شەوە تەختێک و بەتانییەک، دەسشۆرێک و توالێتێک لە ژوورێک بــە پانتایــی مەتر و نیو بــە دوو و نیو، کونجی زیندانــی من بوو. هیچ هەســتم بە ئازاری لەشم و شــوێن پێلاقە و مست و زللەکان نەدەکرد. هەرچی بوو، تەنیا ئازاری ڕۆح و نیگەرانی لە بەیانی و تەسلیمکردنەوەم بــوو. ئاخــر دوای ئەو ڕەفتارەی لە فڕۆکەخانــە لەگەڵمدا کرا، دەمگوت دەمدەنەوە بە ئێران. لە سەر تەختەکە خۆم گرمۆڵە کردبوو هەر هێندەی باڵینجێک دەبووم و نەدەبووم. بە هەنیســک و خۆخواردنەوە لە هۆش چووم و نەمزانی دەرگایان کردووەتەوە و قاپێکی پیسی خواردن نازانم چ بــوو دایاننابــوو، هەڵبــەت کاتێک دیتم کە بەیانی بــوو هاتن بردیانم. دەرگا کرایەوە پۆلیسێک بە ئەڵمانی بانگی کردم و نەمزانی چی دەڵێت؟! ویســتم بە بێزمانی حاڵی بکەم پانتۆڵەکەم هەمووی دڕاوە، دەســتم بۆ نــاو نێفەکــم برد بۆ ئــەوەی حاڵیی بکەم، کەچی دەســتی بە پێکەنین و ڕابواردن کرد. پاڵی بە شــانمەوە نا و پێش خۆی دام. حەوشەیەک بوو ڤانێک وەســتا بۆو، چەند کەسی لە پشــتەوە تێدا بوو، منیش لەگەڵیاندا ســوار بــووم، هەمــوو کەلەپچــە کرابوون، منیشــیان کەلەپچــە کرد و لەســەر کورســێک دایاننام. نازانم جاری وایــە ڕۆح دەرناچێت و تەنیا پیش دەخۆیتەوە، بینیم لەگەڵ ســێ چوار کەسی کە وەک دز و تریاکی دەچوون، لەناو ڤانێکی بەزیندانکراو هاوسەفەرم، بۆ کوێ، نازانم؟!

ئەوان بەیەکەوە قســە دەکەن، هیچ تێناگەم و بێدەنگ دوو دەســتی کەلەپچەکــراوم لە ناو کۆشــم گرتووە و کۆم بوومــەوە و چەناگەم بە ئەژنۆکانمەوە نووساون.

لەناو موشەبەک و پەنجەرەکانی ڤانەکەوە، جادە و ماڵەکانم دەدیتن، کەوتینە جادەی جووت سایت و چوار و هەشت سایت.

فڕۆکەکانی ئێران

لەناکاو چاوم بە باندی فڕۆکەخانە کەوت و چەند دانە فڕۆکەی ئێران و هومائێر وەستابوون. ئێستاش دوای ئەو هەموو ساڵە کە ئەو دێڕانە دەنووسم و بیری ئەو چەند ساتە دەکەم، کە چاوم بە فڕۆکەکانی ئێران کەوت، توانای ئەو دەربڕینەم نییە و ناتوانم هەستی ئەوکاتم بێنمە سەر کاغەز و وێنای حاڵی خۆم بکەم. ئیتر وام زانی فیکر و خەیاڵەکانم بوون بە ڕاســتی، ئەوە تەسلیمی ئێرانم دەکەنەوە، ئەگەر وا نییە بۆ هێناویانم بــۆ نــاو ئەو هەموو فڕۆکــەی ئێرانــی؟! فیکری خۆفڕێدانــم هەبوو، بە دەستی کەلەپچەکراو و دەرگای شیش و موشەبەککراو چۆن دەتوانم؟!

لــە قوژبنێکی نادیاری ناو فڕۆکەخانە، نەمدەزانی کام فڕۆکەخانەیە، ڕایانگــرت و پۆلیســێکیان دابەزانــدم. دەرگایەکــی ئاســنی بچووکیان کــردەوە و بــە قادرمـــە چووینە ســـەر و کەوتینە هۆڵێکــی گەورەی پڕ لە حەشــیمەت، گومانم هەبوو شــوێنەکەی شـــەوی پێشـــوو بێت، بەس کــە کەمێک ڕۆیشـــتین، چووینـــەوە هەمان ئۆفیســـی پۆلیســـەکانی ناو فڕۆکەخانــە، کــە شـــەوی پێش ئیفادەیـــان لــێ وەرگرتم. واتـــا هەمان فڕۆکەخانەی فرانکفۆرت بوو.

پانتۆڵی دڕاو

کاتی دابەزین لە ڤانەکەدا، پۆلیس کەلەپچەکانی لە دەستم کردبووە، چەند قسەی لەگەڵ ئەفسەرەکاندا کرد و ڕۆیشت، من لە شوێنی شەوی پێش دانیشتم. قسەیان لەگەڵدا دەکردم و دەیانزانی هیچ تێناگەم، بێدەنگ دەبــوون. دڕاویی پانتۆڵەکـــەم زۆر پێ عەیب بـــوو، نەمدەزانی چیم لێ دەکــەن و لــە پەنجەرەکانەوە تەنیـــا فڕۆکەی ئێرانی کە وەســـتا بوون، لێمەوە دیار بوون. لە نەزانی پێم وا بوو ئەم شــوێنە بەشی فڕۆکەکانی ئێرانە و لێرەوە هەرچی فڕۆکەیە دەڕۆن بۆ ئێران.

چەنــد جار بە مێشــکمدا هات خۆم بەو تەبەقە شووشــە گەورانەدا بدەم و خۆم فڕێ بدەمە خوار و کۆتایی بە ژیانم بێنم، دیسان دەمگوت

پەلە مەکە بەڵکو وا نەبێت. ئەوەتا فڕۆکەی وڵاتانی تریش چەند دانەیەک دیارن. هەرچی سەرنجم دەدا فڕۆکەی عێراقم نەدەدیت، دیسان دڵخۆشیی خۆم دەدایەوە و دەمگوت خۆ ئەوەی پێی هاتم ئارمی عێراقی پێوە نەبوو، ئەڵمانی بوو.

نەو ئێران

بە دەست نێفەکم بە یەکیان نیشان دا و ئاماژەم بە مەکینەی دروومان و دەرزی و دەزوو کرد، لە قاقای پێکەنینیان دا و بە ئەڵمانی دەستیان بە گاڵتە کرد. هیچ فایدەی نەبوو، دانیشتمەوە. هەموو بەیانی و پێشنیوەڕۆکەی لەم ژوورە بە دیار چارەنووسی نادیار لە فیکر و خەیاڵاتی هەرچی مومکین و نامومکینە بە جگەرەکێشان و هەناسەی سارد تێپەڕ کرد. لای سەعات سێ و چوار بوو، هاتن و هەڵیانستاندم، بە هاتوهاوار و قیژاندن هەر دەمگوت: «نەو ئێران»، پێم وا بوو کابرای موجاهید لەناو فڕۆکەی بەغدا، یان کابرای وەرگێڕی ئەفغانی ڕاپۆرتیان لێ داوم و تەسلیمی ئێرانم دەکەنەوە. هەرچی دەمگوت، «موتەرجم موتەرجم...» تەنیا سەریان دەلەقاند و پاڵیان پێوە دەنام بەدوایاندا بڕۆم.

سەرەنجام بە تونێلێکدا بردیانم و کەوتمە ناو فڕۆکەیەکی گەورە. میواندارێکی خوێنشیرین دیار بوو، بە سەر بەخێرهاتنی کردم و لەگەڵ ئەفسەرەکەدا چەند وشەیەکیان گۆڕییەوە، هەر لە پێشەوە لەسەر کورسییەک دایان نام و پۆلیسەکە ڕۆیشت. ویستم لە میواندارەکە بپرسم بۆ کوێ دەچین؟ بۆم جێبەجێ نەبوو. فارسی و کوردی نەیخوارد، بە دەست و سەرلقاندن ویستم حاڵیی بکەم. لەناو وشەکانیدا بە ئەڵمانی بەغدام گوێ لێ بوو. هەر باوەڕم نەدەکرد و دەمگوت جارێ دەمخافڵێنن بۆ ئەوەی هیچ نەکەم.

وشەی بەغدا ئارامبەخش بوو

فڕۆکە هەستا و کەوتینە ئاسمان، دیسان لە بڵیندگۆکانەوە کە یەک پشوو قسەی دەکرد و دیار بوو ڕێنموونیی موسافرەکان دەکات و یەک بە دەست و ئیشارە دەیگوت چ بکەین، دیسان گوێم لە وشەی بەغدا بوو. ئای بۆ ساتێک ئەم وشەیە لە گوێمدا چەند خۆش و ئارامبەخش بوو.

وردەوردە دەست کرا بە پەزیرایی، چا و ساردی و مەشرووب هات. لە پیاوێکی کورسێکی ئەوۆلاترەوە کە هەستم کرد لە خەڵکی وڵاتانی لای خۆمان دەچێت، بە ئیشارە و چەند وشەی عەرەبی، فارسی و کوردی و ئینگلیزی، وەک کوێر و لاڵان پرسیم بۆ کوێ دەچین؟! ئاخر هەر گومانم هەبوو. بە ڕوونی تێی گەیاندم بەغدا!

ئەوجار پشوویەکم دا و وردەوردە دەهاتمەوە خۆ. دڵەڕاوکێ و نیگەرانی لە بەغدا چۆن دەبێت، فیکر و خەیاڵمی داگیر کردبوو. تۆ بڵێی حوسێن کەسی ئاگادار کردبێتەوە؟ دەستم بۆ کۆڵەپشتەکەم برد و ژمارە تەلەفۆن و دەفتەرەکەم و چەند کاغەزی هۆتێلەکەمی تێدا بوو، ژمارە تەلەفۆن و ئەدرەسم پێ بوو، دەمگوت هیچ نابێت و ئەگەر نەیانناسیم و کەس نەهاتبوو ئەم شتانەیان نیشان دەدەم. لەوپەڕی برسێتی و هیلاکیدا، نە هیچم بۆ دەخورا و نە خەوم لێ دەکەوت.

دوای سێ چوار سەعات، هاتوچۆی میواندارەکان و دەنگی بڵندگۆکان پەیامی گەیشتنی بەغدایان دەدا. خورپە و لێدانی دڵم لە زیادبووندا بوو. خۆم کۆ کردەوە و هەرچی دەمکرد چۆن دڕاویی پانتۆڵەکەم بشارمەوە؟ بۆم جێبەجێ نەدەبوو.

بەیانی فازڵ دێت

فڕۆکە نیشت و تونێلێکی گەڕۆکیان پێوە نووساند، من لە پێشی پێشەوە بووم و هاتمە دەر. لە زارکی تونێلکە گوێم لێ بوو بڵندگۆکە دەیگوت: «سەیدی عەلی ئیبراهیم...»! ئیتر دڵنیا بووم بە شوێنمدا

هاتـــوون، لـــە دوورەوە هـــەر لـــە کۆتایی تونێلەکـــە چاوم بـــە ئیبراهیم شـــۆفێری فازڵ کەوت، لە خۆشـــیان هاوارم لێ کرد و بەرەوپیرم هات. جانتا و شـــتم پێ نەبوو، یەکسەر بەبێ پاسکۆنترۆڵ و شتی وا چووینە دەر و ســـواری ســـەیارەکەی بووم. لێی پرســـیم و باسوخواســـی خۆم بـــۆ گێرایـــەوە، دڵخۆشـــیی دامەوە و گوتی بەیانی فـــازڵ دێت بۆ لات و خـــەم مەخۆ. خەتای خۆمان بـــوو، دەبوو بە دانیمارکـــدا بەڕێت بکەین. ئەڵمـــان زۆر نانەجیبـــە. لێی خوڕی بۆ هەمـــان هۆتێل و تەنانەت عەینی ژوورەکەی خۆمیان دامەوە.

تەنیا لەبەر ئەوەی عەرەبی دەزانی

تەلەفۆنی حوســـێنم وەرگرت، دەمزانی حاڵـــی ئەویش لە من خراپتر بووە. باســـی هاتنەوە و شـــەوی ناخۆشـــی نـــاو زیندانـــی فرانکفۆرت و گەیشـــتنەوە بـــۆ هۆتێل لە بەغـــدام بۆ کرد. ئەویـــش دوای تەلەفۆنەکەی مـــن لـــە فرانکفۆرت و ئەگـــەری گەڕانەوەم، چوو بوو بۆ لای حەســـیب، هاوکۆڕیـــدۆری خوێندکاریـــی و داوای لێ کردبوو بێتە ژوورەکەی و بە تەلەفـــۆن لەگـــەڵ بەغدادا بە عەرەبی وەرگێڕیی بۆ بکات. کاک حەســـیب کە خوێندکارێکی کەرکوکی دەبێت لە ســـوید و دژی بەغدا و حکومەتی ســـەدام بـــووە، دەڵێت جا چـــۆن تەلەفۆن بۆ ئـــەو ســـەگبابانە دەکەم و قســـەیان لەگەڵدا دەکەم؟! دوای هێنانوبردن و گفتگۆیەکی زۆر؛ بابە خۆ تۆ ناڵێی کێم، بڵێ من حوسێن برای عەلیم! تۆ تەنیا لەبەر ئەوەی عەرەبی دەزانیـــت ئـــەو کارە بۆ من دەکەیت، شـــێر و ڕێوییەکـــی زۆری بۆ باس دەکات و ئەوجار قەناعەت دێنێت بە هەزار منەت و خاتر و هاوڕێیەتی، ئـــەو تەلەفۆنە بکات. گوتی تەنیا چەند چرکەی خایاند و هەر کە گوتمان عەلی دێتەوە، گوتیان، خەمتان نەبێ خۆمان دەچین بە شوێنیدا.

هەرگیز ئەو ســـاتە خۆشـــەم بیر ناچێتەوە کە خۆم بە تەختەکەدا دا، دەرگای سەلاجەکەم کردەوە و دەستم کرد بە بیرەخواردنەوە. خەوێکی قووڵ دایگرتم و تا بەیانییەکی درەنگ نوستم.

ئەڵمان نەدەبوو وا بکەن

لــە خواردنگەکە دانیشــتبووم فازڵ و ئیبراهیــم هاتن، ئیبراهیم بۆی بــاس کردبوو چیــم بەســەرهاتووە و زۆری پێ ناخۆش بــوو. گوتی، ئەڵمانیــا نەدەبوو لەگەڵ موســافری ئێمەدا ئەم ڕەفتــارە بکات. ئێمە بە یەکــەوە هاوکاریمــان هەیــە، پێم ســەیرە ئاوایان کــردووە. ئێمە پێیان دەڵێین و گلەیان لێ دەکەین. ئێمە تەنیا ترانزێتی ئەوانمان بەکار هێناوە، چییــان بــەوە داوە تۆ بۆ کوێ دەچیت؟! دەبوو بە بۆردینگ پاســەکەت ڕێگەیان دابا ســواری فڕۆکەی ســوید بیت! بێغەم بە، ئێســتا ئیبراهیم دەنێرم، بە دانیمارکدا بلیتت بۆ بێنێت، ئەوان بێ کێشەن. زۆرم سوپاس کــرد و هەر ئەوەندەی بــە پیرمەوە هاتبوون لە فڕۆکەخانە، زۆر گرنگ و چارەنووسساز بوو بۆ من.

ئێــوارە ئیبراهیم هات و گوتی، پێنج ڕۆژی دی فڕۆکەی کۆپێنهاگنت هەیــە و لەوێشــەوە بــۆ ســتۆکهۆڵم. ئەم چەنــد ڕۆژە بۆ خــۆت لێرە ئیستراحەت بکە.

مام جەلال ئاگادار دەکەین

دیسان پێنج شەو و ڕۆژی دی لە بەغدا، ئەوجار وردەوردە بە پێ لە هۆتێلەکە دوور دەکەوتمەوە و بۆخۆم دەگەڕام. چەند شوێن و جێگەی گەشتیاری چووم و چەند وێنەم لێ گرتن. چەند جارێک تەلەفۆنی ماڵی خوشــکی کاک ســەلاح چاوشین و وەستا کەریم و ماڵی ئەبوو شەهابم لــە کەرکووک گــرت و تا ڕادەیەک ئــاگاداری خۆمم کــردن و گوتیان، گــەر شــتێک بوو خەبەرمان پێ بــدە، دەتگەڕێنینەوە بۆ کوردســـتان و مــام جەلالیش ئاگادار دەکەین کە تۆ هەر لــە بەغدایت و ئەوەندە بزانە مفاوەزات خەریکە بە تەواوی فەشــەل دێنێ. گەر ترسێکیش بوو خەڵک دەنێرین و دەتشارنەوە.

کچ بە ئیشارەتی چاو

مــن دیســـان وەک میوانێکــی قەدرگــران و زۆر بــە حورمەت ئەم چەند ڕۆژە پەزیراییم لێ کرا. دیســـان بەیانی زوو وەک جاری پێشـــوو برایــم هــات و ســواری فڕۆکەی دانیمارکــی کردم و گوتــی، هیوادارم ئەمجارە نەگەڕێیتەوە. لە جاری پێشـــوو باشــتر بــووم و چاو و گوێم کرابوونەوە و ئەو چەند ڕۆژەش هەموو شـــەوێک لەگەڵ حوســـێندا بە دوورودرێژی بە تەلەفۆنی هۆتێل قسەمان دەکرد و وردەکاریی هەموو ســـەفەرەکەمی بۆ باس دەکردم. چۆن دێم بۆ فڕۆکەخانەی کۆپنهاگن و چەند لە فرانکفۆرت بچووکترە و ئەم شـــتانە. گوتی، هەر نیگەران مەبە باشـــترە من کچێکی هاوڕێی فارســـم هەیە، هەمان ســـەعات دەینێرم بۆ فڕۆکەخانەی کۆپێنهاگن و ڕێوبانەکەت نیشـــان دەدات. ئەو وێنەی تۆی دیــوە و خــۆی دێتە پێش، تۆ تەنیا دوای بکەوە و بە ئیشـــارەتی چاو و پەنجە پێت دەڵێت چ بکەیت، بەس قسەت لەگەڵدا ناکات، با کەس گومانی لێ نەکا. بە هەمان فڕۆکە کە تۆ دێنێت بۆ ســـوید، ئەویش دەگەڕێتەوە. لە فڕۆکەشدا لە پشتی پشتەوە دادەنیشێت، بۆ ئەوەی کە لە ستۆکهۆڵم دابـــەزی، ئەو لە ترانزێت بە ئاســـایی دێتە دەر و پێت دەڵێت لێرە خۆت تەسلیمی پۆلیس بکە و داوای پەنابەری بکە.

ســـەفەرێکی چــوار ســـەعاتە و ئێوارەیەکی درەنگ لەنـــاو ترانزێتی کۆپێنهاگــن خــۆم دیتـــەوە. چاوم گێـــڕا و هەر زوو کچێکــم دی چاوی لێ دەکردم، بەســـەر و چاو ســـڵاوعەلێکمان کرد و دووراودوور دوای دەکەوتم و ئەویش ئاگای لێم بوو. بەرەو گەیتی ســـوید چوو و بە پەلە بۆردینگ پاسەکەی لێ وەرگرتم و چووە پێش و ئەوەی خۆی و ئەوەی منــی بەیەکەوە لە پێش دیســـکی کۆنتـــڕۆڵ دانا. لایەکیـــان لێ کردنەوە و گوتیـــان فەرمـــوون. بـــە خەرتوومێکدا چووینە ناو فڕۆکە و لە ســـەر ژمارەکەی خۆم دانیشـــتم، ئەویش بەرەو دواوەوە ڕۆیشـــت و خۆی لێ نەناس کردم.

٥٤

ئای ئەم کوردیش

هــەر ئەوەنــدەی چایەکــم خــواردەوە و ســیگارێکم کێشــا، دەنگی دابەزیــن لە بڵێندگۆکان بەرز بووەوە و لەســەر ئاســمانی ســتۆکهۆڵم بــووم. یــەک بەدوای یەکدا هاتینــە خوار و ڕوو بــە چوونی دەرێ، بە نەرمی هەنگاوم دەنا، هاوڕێکەی حوسێن بە پەلە بە لامدا تێپەڕی، لەبن خۆیــەوە گوتــی وەدوام بکەوە. گەیشــتینە دیوار و یــەک دوو ژووری بچووکی شووشەیی، خەڵک سەرەی گرتبوو، یەک یەک دەچوونە پێش، بە ئیشــارە گوتی، لەســەر ئەم کورسییانە دانیشــە و خۆی چوو پێش، لە بەردەم ژوورە شووشــەیەکەدا بە پەنجەرەیەکی بچووکدا چاویان لە پاسەکەی کرد و چوو بۆ ئەودیو و لە من نەدیو بوو.

لە پشــتی دیوارەکە دانیشــتم و چاوم لەو خەڵکە دەکرد کە بە پەلە دەچوونە ئەودیوی پاســکۆنتڕۆڵ. نقەم لە خــۆم بڕیبوو، پێی گوتبووم دانیشــم، تــا دێــن و لێم دەپرســن. دوای ئەوەی زۆری پــێ چوو، هەر نەدەچووم بەرەو ئەو شــوێنەی پاسپۆرتیان کۆنتڕۆڵ دەکرد. پۆلیسێک هات و بە ســویدی پرســیاری لێ کردم؛ هەرەم لە بــڕەی نەدەکردەوە چــی دەڵێت، هــەر دەمگوت: «ئای ئــەم کوردیش»! زۆر بــە ئارامی و ئاســایی ســەری ڕاوەشــاند و دیاربوو دەڵێ؛ چاوەڕوان بە. چیی وای نەبــرد هات بردمــی بۆ ژوورێکی بچووک، هەر لە بــەری ناو ترانزێت. مێزێک و دوو کورســی و چەند ئامێرێکی تەلەفۆن و شــتی وا لەســەر مێزەکەی بوون. پەنجەی بە ئامێرێکەوە نا و بە سویدی قسەی کرد، لە تەسجیلێکی بچووک دەچوو، پەنجەی لەسەر ئامێرەکە هەڵبڕی، دەنگێک بە کوردی لە ئامێرەکەوە هات و بەخێرهاتنی کردم بۆ سوید! حەپەسام، ئەی ئەمە کێیە؟! بە ســویدی قســەی کرد و ئەوجار بە کوردی گوتی،

کاکــه من وەرگێڕم و له ماڵەوه به تەلەفۆن کار دەکەم. ئێســتا هەرچی قسەی تۆیه، بۆی وەردەگێڕم و ئیی پۆلیسەکەش بۆ تۆ! له خۆشیان و حەپەساوی که کوردێک وا به میهرەبانی قسەم لەگەڵدا دەکات، خەریک بوو باڵم دەگرت!

کەوتوومه کام بەهەشتی سەر زەوی؟

له ماوەی کەمتر له چارەکەسەعاتدا باسی خۆمم بۆ کرد و چەند بەڵگه و وێنەی پێشــمەرگایەتی و ئەم شــتانەم نیشان دا. زۆر به ڕووخۆشی کاکــی وەرگێڕ گوتی، داوای پەنابەری دەکەیت؟ گوتم بەڵێ و براکەم له دەرەوه چاوەڕوانه. گوتی، ئێمه تۆ دەبەین بۆ شــوێنێکی وەک هۆتێل و دواتــر به کاروبــاری پەنابەریی تۆ ڕادەگەن. هەمووی زۆر کورت بوو. پۆلیســەکه هەســتا به ئیشــاره گوتی، دوام بکەوه. چووین بۆ هۆڵێکی گــەوره، چەند قایشــی گــەورەی جووڵێنەر بۆخۆیان دەســووڕانەوه و جانتایان له ســەر بوو. له تەنیشت یەکیان وەستا و به پەنجه ئیشارەی کرد کامیانه؟! منیش تێگەیشــتم دەڵێت جانتاکەت هەڵگره! منیش هەر به دەســت و سەر دەمگوت «نۆو»! وردەوردە بێزار دەبوو. من مەبەستم ئــەوه بوو بڵێم جانتــام نییه و نەمدەزانی چۆنی بڵێــم، ئەویش باوەڕی نەدەکرد لەو ســەفەره دووررودرێژه، هاتبێتم بۆ ئەمســەری دنیا و هیچ جانتا و شــتومەکم پێ نەبێت. هێندەم گوت «نۆو نۆو» ماندوو بوو. به ســەر گوتی دوام بکەوه. هاتین بۆ گەراجێک لــه ژێر بینای فڕۆکەخانه و ســواری مینی پاســێکی پۆلیس بووین، شۆفێرەکەش جلی پۆلیسی له بەردا بوو. به حســێبی ســەعاتی خۆم و جیاوازیی کات دەبوو سەعات یەک و دووی بەیانی بێت، کەچی خۆر له ناوەڕاســتی ئاســمان بوو، له بەیانییەوه که له بەغدا دەرکەوتبووم، ئەوه یەکەم جار بوو ئاسمانم لێ دیار دەکەوت. به جادەی باریک و ئاسفاڵتی چۆڵ و بێدەنگدا سەیارەکه بــه ئارامی ڕێی دەکرد. ئەمدیو و ئەودیــو جەنگەڵ و داری بەرز بەرز، دیمەنێکی دڵفڕێن له ژێر ئەم خۆره گەشه خۆی نیشان دام و به تەواوی

دڵی خوش کردم. قســەمان نەدەکرد، بەڵام بە نێوچاوان و بزەی ســەر لێوان زۆر بە میهرەبانی لەناو ســەیارەکەدا لەگەڵمدا دەجووڵانەوە. دار و جەنگەڵ و باخچە و خانووی جوان و سەقفگۆشــەییەکان بە خێرایی وەک شریتی سینما بە بەرچاومدا ڕێشکەوپێشکەیان دەکرد و بە خۆمم دەگــوت، کەوتوومــە کام بەهەشــتی ســەرزەوی، وا دیــارە ڕۆژەکانی تەنگانەیی و بێپەناهیم تەواو دەبێت؟!

ماڵە تازەکەم

هەر دوای چەند خولەکێکی کەم، لە بەردەرگای بینایەک ڕایانگرت و فەرمووی دابەزینیان لێ کردم. لە بیناکە چوونە ژوور، چەند هەنگاوێکیان بڕی و لە ناو کۆریدۆرەکەدا دەرگای ژوورێکیان کردەوە، بەستەیەکیان لەگــەڵ کلیلــی ژوورەکەدا پێ دام و بە ســەر و دەســت ماڵئاواییان لێ کــردم. دوای ســاڵانێک ئاوارەیی و بێماڵی، ئــەوە یەکەم ماڵی غوربەتم بــوو. هەنــگاوم نایە نــاو ژوورەکەم و چــاوم بە چواردەورمــدا گێڕا، پەنجەرەیەکی گەورە ڕوو بە جەنگەڵ، تیشــکی پڕ لە ڕووناکی، خۆری دەخســتە ناو ژوورەکە. پەنجەرەکە پەردەیەکی قاش قاشــی پێوە بوو، کە دەتســووڕاند ژوورەکەی بۆ دەکردی بە شەوەزەنگ. نیوەشەو بوو، بــەڵام نیوەڕۆیەکی گەرمی خۆر لە ئاســمانی هاوینی بوو، بەســتەکەی پێیان دابووم مەلافە و سەرســەرین، شەش هێلکە، مرەبایەکی بچووک، ڕۆنەکەرە، پەنیر و چەند شتی وای تێدا بوو. تەختێکی جوان بە دۆشەک و مەلافــەی ئوتووکــراو، کۆمۆدێکــی بچووکــی تەنیشــت تەخت، دوو کورسی و مێزێکی بچووک کەرەسەی ناو ماڵە تازەکەم بوو.

هەتیم لێرە چی دەکەی؟!

لەســەر تەختەکە بۆی ڕاکشــام، بەڵکو خەوم لــێ بکەوێت، زیاتر لە پانزدە بۆ بیســت ســەعات بوو بەڕێوە بووم. نەمتوانی بنووم، خەو لە چاوەکانمدا زڕابوو. نەمدەزانی ئەم شوێنە چییە و کێی لێیە، بە ئەسپایی

دەرگای ژوورەکەم کردەوە و سەرم بە چەپ و ڕاستی کوریدۆرەکەدا گێڕا، ئەوبەر و ئەمبەر بە درێژایی، دەرگای ژوورەکان بوو. هەستم ڕاگرت دەنگێک دەهات، وەک پێکەنین و قسەکردن. دوای دەنگەکە کەوتم، لە نهۆمی سەرەوە بوو، چەند پلیکانی بۆ چوومە سەر، لە هۆڵێکی گەورە دوو سێ کەس لە ناوەڕاستی هۆڵەکە لە سەر مێزێک پینگ پۆنگ (تێنیسی سەر مێز) بە هاتوهاوار بە کوردی قسە دەکەن و یاری دەکەن. لێیان چوومە پێش:

- ئای، هەتیم ئەوە تۆ چی دەکەی لێرە؟!

- ئەی، باوەحیز تۆ لێرەی؟!

یەکسەر وا وەلامی هاوڕێم عەلی زەمانیم داوە، کە لە زووەوە دەمناسی، پێشمەرگەی کۆمەڵە بوو.

بە دیتنیان زۆر شاد بووم، یەک دوو پێشمەرگەی برینداری کۆمەڵە لەوێ بوون، ئەوانیش هەر یەک دوو ڕۆژ بوو گەیشتبوونە سوید. تێیانگەیاندم ئێرە هۆتێل یان کەمپێکی پۆلیسی فڕۆکەخانەیە و ناوی گوندەکە «مەشتا»یە. زۆربەی پەنابەری فڕۆکەخانەی ستۆکهۆڵم بۆ ماوەی کاتی دێننە ئەوێ، هەتاکو شوێنی یەکجارییان بۆ دابین دەکەن.

حوسێن و کەیسی پەنابەری

عەلی زەمانی کوڕە خاسەکەی سەردەمی شەڕی نەورۆزی خوێناویی سنە گوتی، حوسێنی برات ئێوارە تا درەنگ لێرە بوو، چاوەڕوانی تۆی دەکرد، دەیزانی دەتهێنن بۆ ئێرە. زۆری باسی پیاوچاکیی حوسێن کرد. ئەوکات حوسێن بەرپرسێک بوو لە ڕێکخراوی دەرەوەی کۆمەڵە، گوتی، زۆرمان پێ ڕادەگات و سەردانی کردووین. بۆی باس کردم بە دەیان پێشمەرگەی برینداری کۆمەڵە و دانیشتوو هاتوون بۆ سوید و کەمپەکان پڕی پڕن لە پێشمەرگەی کۆمەڵە. حوسێن زۆر چالاکانە بەشداریی لە دابینکردن و سازکردنی کەیسی ئەم پەنابەرانەی کۆمەڵە کردبوو. یارمەتیی زۆریانی دابوو لە وڵاتەکانی تری وەک تورکیا و

عێراق و ئەوروپاش بێن بۆ سوید.

موبەقێکی گەورەی لێ بوو بۆ هەموان، چووین لەوێ نان و چای بەیانیمان خوارد و ئەوەندەمان قسە کرد، لە زۆر شتی سوید و پەنابەرێتی حاڵی بووم.

لەناکاو حوسێن هاتە ژوور و هەموو دەموچاوی یەکترمان لێستەوە. کە لەوێ منی بە سەلامەتی بینی، شادی لە هەموو گیانی دەباری. عەلی زەمانی لەگەڵماندا زۆر شاد بوو، ڕووی تێ کردم و گوتی: «باوەحیز کاک حوسێن زۆرت بۆ نیگەران بوو». ڕووی لە حوسێن کرد و گوتی: «کاک حوسێن بوەخشە برا، لەگەڵ عەلی شۆخیمان هەس، بەشی باوکی تۆ نایەژم»!

لەگەڵ حوسێندا چووین بۆ ژوورەکەم و شتەکانی هێنا لە موبەقەکە داینان و کلیلەکانی لای خزمەتگوزاری جێ هێشت. گوتی با بڕۆین!

ئەو ماڵەی چەند سەعات پێش پێیان دام و زۆرم دڵ پێی خۆش بوو، تەنیا چەند چرکەیەکیش تێیدا نەحەسامەوە و جێم هێشت. هەرگیز نەمبینییەوە!

بە پاس و قەتار گەیشتینە ستۆکهۆڵم، بۆ یەکەم جار سواری مێترۆ (قەتاری ژێرزەوی) بووم، هەر سەرم دەلەقاند و حوسێن توند گرتبوومی. چووینە ماڵی حوسێن و ڕەفیقە کچەکەی، ئەوەی بە شوێنمدا هاتبوو بۆ دانیمارک.

یەکەم ڕۆژی پەنابەری و قۆناغێکی تازەی ژیانم وەک کەسێکی مەدەنی و هاووڵاتییەکی سادەی وڵاتێکی ئەورووپایی، بە هەموو ماف و ئاسایش و ئەرکێکەوە دەست پێ کرد.

لە ماوەی کەمتر لە هەفتەیەکدا، بە حەولێکی زۆر و شارەزایی حوسێن، یەکەم ماڵی خوێندکاریم لە گەڕەکی «لاپیس»، سەر بە زانکۆی ستۆکهۆڵم وەرگرت و لە کۆرسی خوێندن بۆ زمانی سویدی ناونووسیم کرد.

بە کەمتر لە دوو مانگ، ئیقامە و پاسپۆرتی سیاسییان پێ دام.

وێنەو دۆکیومێنتەکان

سەرەتای شەستەکان حەوشەی ماڵی خۆمان.
لە ڕاستەوە، عەلی، عەتا، حوسێن، عەباس کەریمی

باخاتی دەوری سابڵاخ لە سەیران،
لە ڕاستەوە، حەسەن، مامە مەجید، عەتا، عەلی کەریمی

حەوشەی ماڵی خۆمان، پوورە هاجەر و دایکم و منداڵەکان

لە ڕاستەوە حوسێن، پەروین، کاکم حەسەن، عەتا بە باوەشیەوە،
ڕیزی پشتەوە دایکم ڕەعنا، پوورم هاجەر، عەلی بە باوەشیەوە

ە ڕاستەوە: کاکم حەسەن، دایکم ڕەعنا و پوورم هاجەر زەبیحی عەتا
لە باوەشی، ڕیزی پێشەوە عەلی و پەروین کەریمی و منداڵەکانی خاڵە
ساڵحی بابانزادە لە باخی دەرەوەی شاریان، سابڵاخ

حەوشەی ماڵی خۆمان و
ماڵی مامم، لە ڕاستەوە، عەتا،
حەسەن، نەرمین، حوسێن، مامە
مەجید و عەلی کەریمی

عەلی لە کاتی منداڵیدا

حەوشەی ماڵی خۆمان،
لە ڕاستەوە، حوسێن، عەتا، عەلی و عەباس کەریمی

هاوپۆلەکانم لە چواری سەرەتایی
لە ڕاستەوە، ڕەحمان، سمایل، عەلی کەریمی

زیندەیادان دایک و بابم

لە ڕاستەوە، پەروین، حوسێن، حەسەن، عەلی، عەتا،
بابم برایم کەریمی و دایکم ڕەعنا زەبیحی

بابم و باپیرم

له ڕاستەوە، عەلی، عەباس، حەسەن و حوسێن

له ڕاستەوە، ڕیزی پێشەوە، عەلی، عەباس، حوسێن،
ڕیزی پشتەوە، کاکم حەسەن و بابم

حوسێنی برام بە پێوەو
عەلی لە شاخەوانی

باوکم لە سەردەمی لاویتیدا

هاوڕێی منداڵیم، کاوە ئیمامی کە
شەرحی مردنەکەیم باس کرد

حەوشەی ماڵی خۆمان، لە ڕاستەوە: زیندەیادان ١_ حەسەن کەریمی
٢_ جەعفەر عابد ١٩٨٢ لە زیندانی ورمێ بە بێ تاوان ئیعدام کرا
٣_ عەلی کەریمی

سابلاخ، سەرەتای کوردایەتی
لای ڕاست عەلی کەریمی و ئەسعەد یوسفی

ماڵەکەی تەوریز، لای ڕاست عەلی کەریمی و ناسر جیهانی

١٩٧٨ خۆپیشاندانی خەڵکی سابڵاخ دژی شا،
لەگەڵ کۆمەڵێک لە هاوڕێیانی شەهید و زیندوودا

خۆپیشاندان لە سابڵاخ ١٩٧٨، گۆشەی خوارەوە لای چەپ مەمەد سبزەچی، عەلی کەریمی، حوسێن کەریمی، لە ڕیزی سێهەم لە لای چەپەوە جەعفەر پیرە هەڵۆ، کەمال وەلیانی، یوسف ڕەعنایی، خالید چالاکی و... دەبیندرێن

سەردەمی شۆڕشی گەلانی ئێران،
مەهاباد، خۆپیشاندانی خەڵک دژی شا

مینەی خەیات (قەڵەو)

تەوریز، عەلی لە سەردەمی خوێندکاریدا ١٩٧٧

ماڵەکەی تەوریز لە لای ڕاستەوە لەگەڵ سمایل مستەفازادە
دواتر لە ڕیزی پێشمەرگەکانی کۆمەڵە شەهید بوو.

عەلی لە ماڵەکەی تەوریز سەردەمی خوێندکاری

شەهید جەمال موفتی

ناوزەنگ لای ڕاست، مارتین بروانسێن لەگەڵ زیندەیاد عادل موراد

سیامەند موعینی، ئەحمەد خان پینەچیی ناسراوی سابڵاخ،
بەهمەن سەدیقی ١٩٧٨

سابڵاخماڵی خۆمان ١٩٧٩ ئەبوو شەهاب، عەلی کەریمی، عادل موراد

یادی دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕەنجدەران ساڵی ۱۹۷۹، دەستەیەک
چووبووین لەوانە ناسر رەزازی، جەمال موفتی، ئەبووبەکر و کەریم
بلوری، حوسێن کەریمی، خالد چالاکی و...

مەلا بەختیار، یادی دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕەنجدەران ۱۹۷۹

یادی دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕەنجدەران،
مام جەلال و شەهید نەجمەدین بیوک قایا دەناسرێنەوە
لە ڕیزی پێشەوە

مام جەلال قسە دەکا لە یادی دامەزراندنی
کۆمەڵەی ڕەنجدەراندا لە توژەڵە

یادی دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕەنجدەران ١٩٧٩ تۆژەڵە

١٩٧٩ تۆژەڵە، یادی دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕەنجدەران
شێخ عەلی وتار دەخوێنێتەوە

لەگەڵ چەند مامۆستا و دەستەی شاخەوانی لە دەورووبەری سابلاخ
لە کانی شیخان، ڕیزی سەرەوە دەستی ڕاست عەلی، عەباس، ناسر
،بودی، سالار حەیدەری، برایم قەزاق، حوسین مەدەنی، ڕیزی دووهەم
لە ڕاستەوە، حوسین کەریمی، ئاغای موعینی، کەریم قادری و کەریم
دانشیار، ڕیزی پیشەوە جەعفەری نەوزاد و وەستا حەمەدەمین

سابلاخ ماڵی خۆمان، لە ڕاستەوە عەلی ئامەخان، ئەبوو شەهاب،
سیروان تاڵەبانی، حوسێنی برام، خۆم وێنەکەم گرتووە

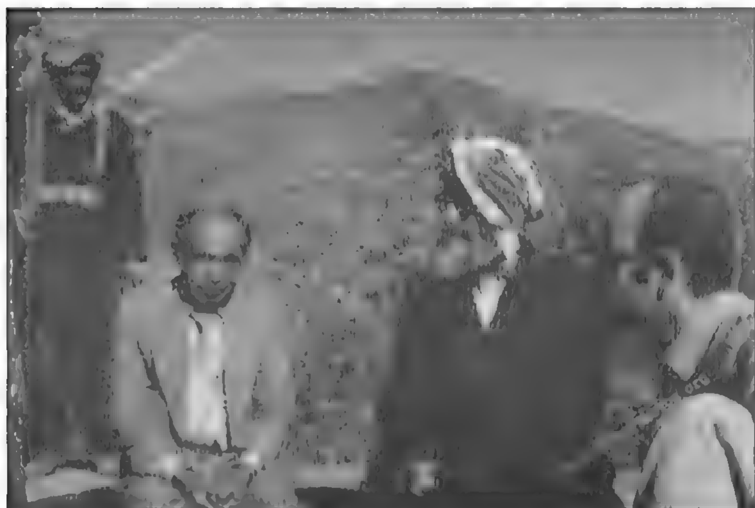
سابڵاخ ماڵی خۆمان ۱۹۷۹، له ڕاستەوە سولەیمان بلوری، دوکتۆر
کەمال خۆشناو، عەلی حەوێز، عەلی کەریمی

۱۹۷۹ سابڵاخ ماڵی خۆمان لە ڕاستەوە سولەیمان بلوری، ئازاد
هەورامی، عەلی حەوێز و لایەکی منیش دیارە

سالی ١٩٧٩ توژەڵە، لە ڕاستەوە، ئەحمەد ئەسکەندەری، مامۆستا
شێخ عێزەدین، مامۆستا زەبیحی

ئەحمەد ئەسکەندەری، مامۆستا شێخ عێزەدین، مامۆستا زەبیحی

سالی ۱۹۷۹، سنوری باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە ڕاستەوە چوارەم کەس، مامۆستا زەبیحی، ئەحمەد ئەسکەندەری، مامۆستا شێخ عیزەدین، یوسف ئەردەڵان، لە چەپەوە دووهەم کەس سەلاح شەمسی بورهان، دیارن

شێنێ ۱۹۷۹، مامۆستا شێخ عیزەدین و زەبیحی

له لای چەپەوە، عەلی ئامەخان، نەوشیروان مستەفا، ---، عادل موراد، ---

ناوزەنگ، لە ڕاستەوە نەجمەدین بیوک قایا، نەوشیروان مستەفا، عەلی ئامەخان ١٩٧٩

سابلاخ، حەوشەی مالی خۆمان، ١٩٧٨

سالی ١٩٧٩ لە ڕاستەوە ڕاوەستاوان شەهید قادر چاوشین، حەمە سەعید قەڵەو، کۆچکردوو خاڵە شێخ سدیقی چۆخماخ، سەلاح چاوشین، شەهید دڵشاد بەنگینە، عەلی کەریمی، دانیشتوەکان لە ڕاستەوە ساڵح زەرونی، شەهید حەوێز سێدەری، ساڵە سووری هەڵەدن، شەهید خەلیل موغاغی

ساڵی ١٩٧٩، ناوزەنگ، زێرۆ

ساڵح ١٩٧٩ ئازاد هەورامی و فاروق بلوری

ساڵی ١٩٧٩ توژەڵە، یادی دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕەنجدەران، مام جەلال، ئەحمەد دادی، نەجمەدین بیوک قایا دەناسرێنەوە

۱۹۷۹ سابلاغ، له ڕاسته‌وه عه‌لی، عادل موراد، سوله‌یمان بلوری

سوله‌یمان بلوری، عادل موراد، عه‌لی که‌ریمی

١٩٧٩، ناوزەنگ، لە ڕاستەوە--- مام مەولود، دوکتور خدر مەعسوم، ئەبوو شەهاب

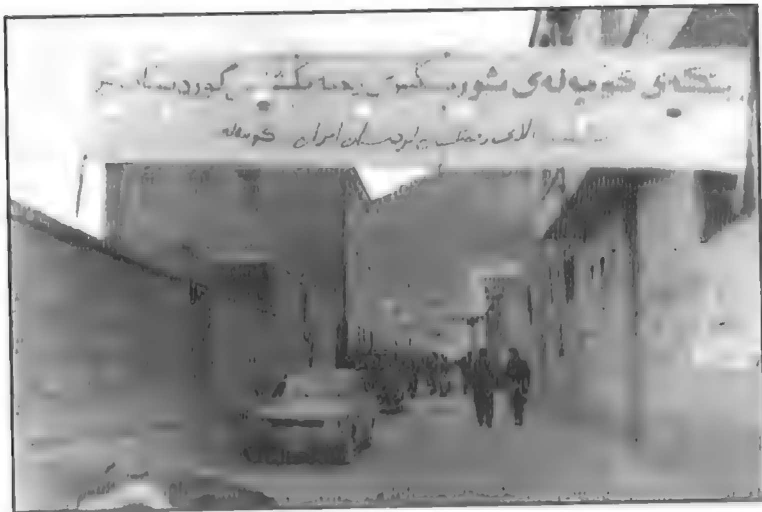
شەڕی نەغەدە و بەخاکسپاردنی شەهیدەکان لە گۆڕستانی سابلاخ

سالی ١٩٨٢ بیژوی، لەدەستی ڕاستەوە، کامیل ئاغا، سەلاح چاوشین،
عەلی کەریمی، جەمال حەمەی خواکەرەم

دەسپێکی هێرشی حکومەتی ئیسلامی ئێران بۆ کوردستان، مەهاباد
١٩٧٩، یەکەم لەدەستی ڕاستەوە، عەلی کەریمی، دووهەم شەهید
محەممەدی سەبزەچی

یەکەم مەقەری کۆمەڵە لە شاری مەهاباد

له لای چەپەوە شەهید محەممەد سەبزەچی لە سابڵاخ ئیعدام کرا

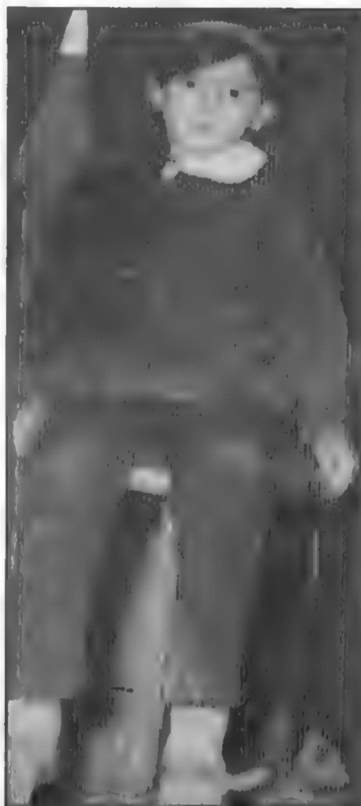
سابلاغ لەگەڵ سولەیمان بلوری

لە ڕاستەوە، سولەیمان بلوری، ئەبوو شەهاب، عەلی کەریمی

شەهید نەرمین
ساڵێک پێش ئیعدامکردنی ١٩٨٢

نەرمین کەریمی بە منداڵی

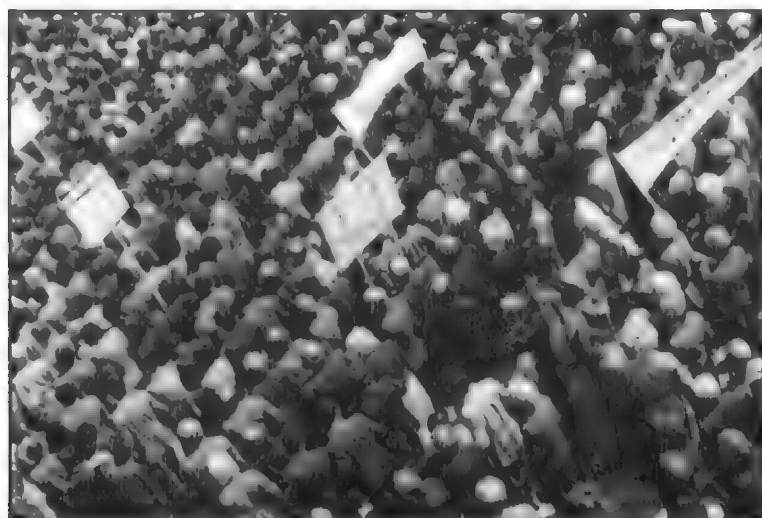

ماوەیەک پێش گرتن و ئیعدامکردنی، نەرمین لەگەڵ
زیندەیاد بابم ئیبراهیم کەریمی

ساڵی ١٩٨٣، کاری کوێستان داودی لە زیندانی ورمێ
بۆ شەهید نەرمین کەریمی

١٩٧٨، مەهاباد، شۆڕشی گەلانی ئێران

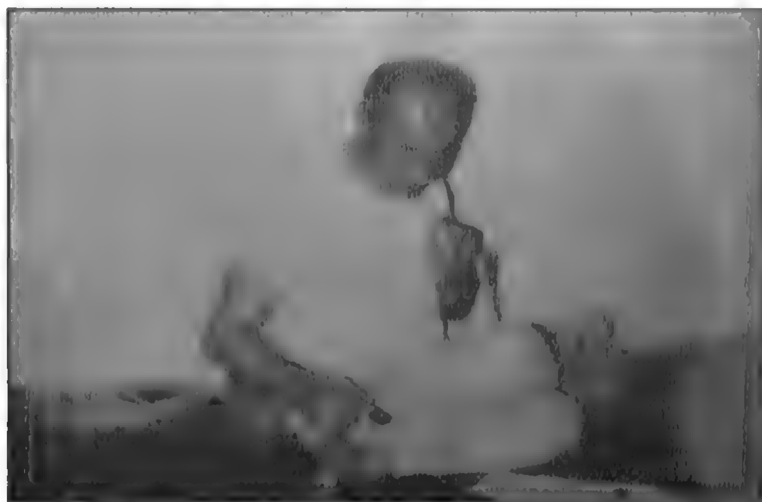
میتنگی ئەشرەف دەهقان لە مەهاباد ١٩٧٩

١٩٧٨، مەهاباد، شۆڕشی گەلانی ئێران

بەنداوی مەهاباد، لە ڕاستەوە، ڕەحمەت، جەواد، جەمال، عەلی و عەتا
کەریمی کە لە سەر تویوب دانیشتووە

١٩٧٩ سابلاغ زەبیحی لە ماڵی خۆمان

له ڕاستەوە، عەلی کەریمی، ڕەحیم باباتاهیری، شەریف مەعروفی،
یونس پاڵەوانی، سیامەند موعینی، بەهمەن مولازادگان، حاجیالیکەند
١٩٨٢

زەماوەندی شەریف لە حەوشەی مەقەڕی حاجیالیکەند

سەعید یەزدیان
(دوکتور زۆراب)

شەهیدان
بەهمەن و یونس

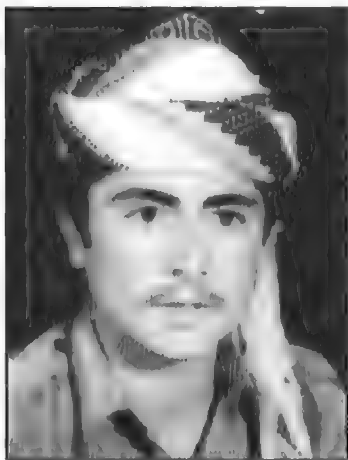
عەلی کەریمی

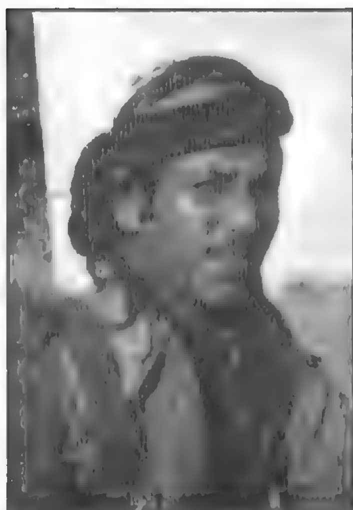
شەهید بەهمەن مولازادەگان

شەهید یونس پاڵەوانی

شەهید یوسف جەهانگیری

شەهید جەعفەری پیرەهەڵۆ

ئەو وینەیەی سیامەند لە ناسنامەی
کۆمەڵەی کردەوە و فڕیی دا

لە ڕاستەوە، ناسر تاهیری و عەلی کەریمی

له ڕاستەوە وەستا کەریم، کاک حەسەن چاپەزی مامۆستا،
شێخ عیزەدین، عەلی کەریمی، ---

گەلاڵە ساڵی ١٩٨٣ له ڕاستەوە، عەلی کەریمی،
مامۆستا شێخ عیزەدین، حوسێن کەریمی

له ڕاسته‌وه‌، که‌ریم قادری، سه‌ید برایم عه‌لیزاده‌، مینه قه‌ڵه‌و، عه‌لی که‌ریمی، گونده ڕووخاوی گه‌ڵاله ١٩٨٣

گه‌ڵاله ١٩٨٣، له ڕاسته‌وه‌، عه‌لی که‌ریمی، مینه قه‌ڵه‌و، بازید قادری

عەلی کەریمی و کەریم قادری

حاجیالیکەند، بەردەم ئەو حەمامەی شەهید جەمال موفتی سازی کرد، لە ڕاستەوە: ---، شەهید ڕەحیم قادری، عەلی کەریمی، کەریم ئەفسەر، ڕەحیم باباتاهیری، بە پێوە شەهید حامد ئەعلی

له ڕاستەوە، ڕەحمان شۆڕش، ڕزگار، شەریف، عەلی کەریمی

مینە قەڵەو، هەباس و عەلی کەریمی، بێژوێ ١٩٨٣

دوکان ١٩٨٤، لە ڕاستەوە، کەمال شەریفزادە، عەلی کەریمی، سەعید سەرهەنگی

١٩٨٤، دوکان لەگەڵ عەباسی برام

۱۹۸۲، شارباژێر

دوكان، ۱۹۸٤ سەلاح چاوشین و عەلی

بەنداوی دوکان، ١٩٨٤، لەگەڵ شێخ نەبەز (مونیر)

بەنداوی دوکان، ١٩٨٤

دوکان ١٩٨٤ لە ڕاستەوە، عەلی، سالار حاجی دەروێش و وەستا حەمەدەمین

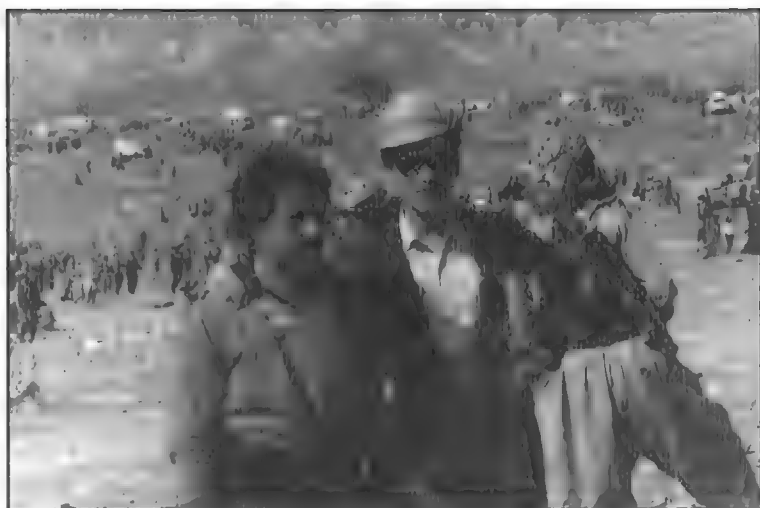
لە ڕاستەوە، کەمال شەریفزادە، وەستا حەمەدەمین، عەلی کەریمی سولەیمان خودایار

له ڕاستەوە، عەلی کەریمی، سالار حاجی دەرویش،
وەستا حەمەدەمین

موکریان، زستانی ١٩٨٢، له ڕاستەوە نەبی زەندی، عەلی کەریمی،
سیامەند موعینی، کەریم دانشیار

نەورۆز ١٩٨٤، عەلی کەریمی و سولەیمان خودایار

نەورۆز ١٩٨٤، سورداش، لە ڕاستەوە، سولەیمان خودایار، عەلی کەریمی، پۆلا نانەوازادەگان، کەمال شەریفزادە و محەمەد حەسنخالی

١٩٨٤ له سلیمانی ماڵی مسته‌فا سه‌ید مه‌جید، له ڕاسته‌وه، یوسف زۆزانی، ئه‌بوو شه‌هاب، عه‌لی که‌ریمی

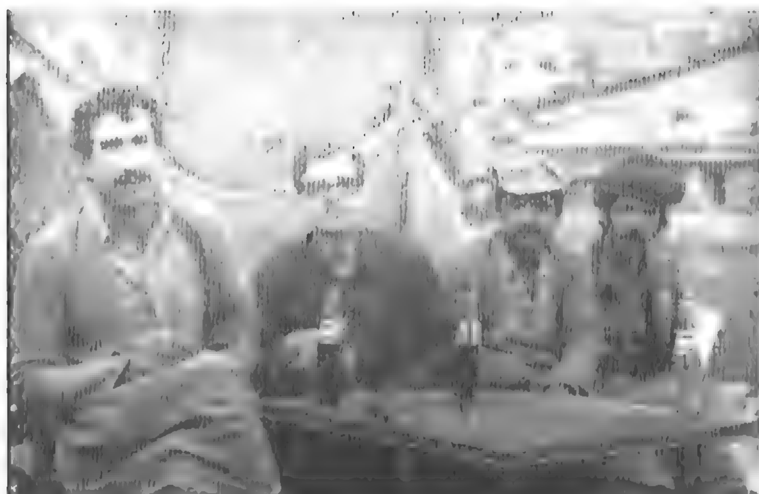
١٩٨٤ له ماڵی وه‌ستا ئه‌حمه‌د له سلێمانی

سورداش نەورۆزی ١٩٨٤، عەلی کەریمی و پۆلا نانەوازادەگان

گەلالە ١٩٨٣ لەگەل کەریم قادری

دۆلْپەموو، ١٩٨٣ لە ڕاستەوە، شەهید ڕزگاری ژنبرای ئەبوو شەهاب،
غەریب، عەلی کەریمی و ئەبوو شەهاب

لەگەڵ شەهید حوسێن مستەفازادە لە کەلالە ١٩٨٣

نەورۆزی سورداش ١٩٨٤

سورداش نەورۆزی ١٩٨٤ لە ڕاستەوە، کاک عومەر بابامیری، عەلی کەریمی، ڕەحیم باباتاهیری، پۆلا نانەوازادەگان

محەمەد حەسنخالی و عەلی

وەستا حەمەدەمین، عەلی و وەستا کەریم ١٩٨٤ سورداش

١٩٨٤، سلێمانی، لە پێشەوە ڕا، شۆڕش ئیسماعیل، عەلی کەریمی، سەلاح چاوشین و---

١٩٨٣، کەرتی ڕێکخستنی پێنجوێن و مەفرەزەکەی ئەبوو شەهاب، ڕاوەستا لە ڕاستەوە: ڕەحمەتی عوسمانی حاجی مەحمودی پەرخی، شەهید سەردار عەلی، عەلی کەریمی، ڕەحمەتی حەسەن حاجی خوامرادی، دانیشتووەکان لە ڕاستەوە، شێخ کامیل پێنجوێنی، ڕەحمەتی عوسمان مکلی

شەهید
سولەیمان ڕەحیمی

شەهید کەمال وەلیانی

ئەبوو، شەهیدان سولەیمان و کەریم بلوری

عەلی، ١٩٨٣ شارباژێڕ

شەهید سەعید گەوهەری

سولەیمان و باوکی میرزا مینە بلوری

عەلی کەریمی، زستانی موکریان

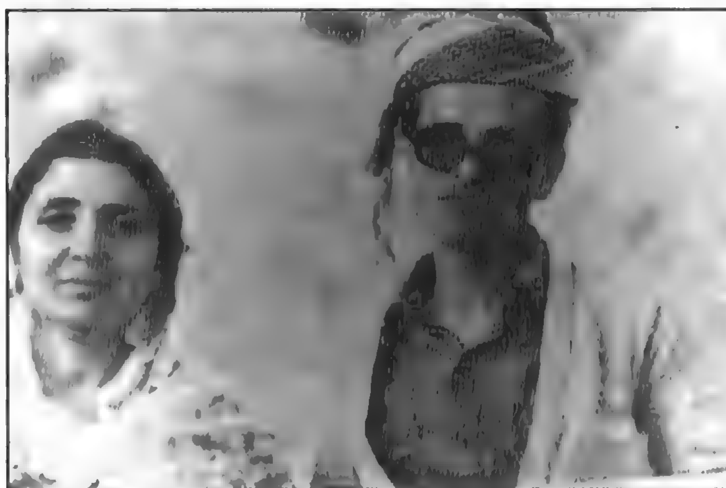
زیخان ۱۹۸۳ لەگەڵ مام جەلال

له لای مام جەلال ١٩٨٣، شێخ نەبەز، شەماڵ، مام جەلال، سەلاح چاوشین، وەستا حەمەدەمین، عەلی کەریمی

دەورەی تەقەمەنی لە موکریان، لە ڕاستەوە، یونس نانەوا. یوسف جیهانگیری، نەبی زەندی، بەهمەن مولازادگان، یونس پاڵەوانی، ڕیزی دواوە عەلی کەریمی

لەگەڵ دایکم کاتی سەردانی بۆ شاخ ١٩٨٠

لەگەڵ دایکم، کتێبی ناڵەی جودایی مامۆستا هێمنی بۆ دەخوێنمەوە

موکریان ۱۹۸۳ نەبی زەندی و عەلی کەریمی

تەرمی شەهید یونس پاڵەوانی لە مزگەوتی حاجیالیکەند، لە ڕاستەوە،
جەعفەر پیرەهەڵۆ، قادر ئیبراهیم خاس، عەلی کەریمی، محێدین مەجنون

مقر قيادة الفيلق الاول
لجنة التنسيق المركزية

رقم الوثيقة: ٦٩٩
وثيقة عدم تعرض
تاريخ اصدارها: ٧ حزيران ٩٨٤

يسمح لحامل هذه الوثيقة المبينة تفاصيل هويته ادناه بالتجول الى مدينة/ قرية كركوك
للفترة من ١٢ حزيران ٩٨٤ الغاية ٢٩ حزيران ٩٨٤

١. الاسم الثلاثي : [illegible]
٢. تاريخ الولادة : ٢٦٦ [illegible]
٣. نوع ورقم السلاح : [illegible] كلاشنكوف [illegible]
٤. المناطق المسموح التجول فيها : كركوك - سليمانية - [illegible]

ملاحظة

١. تكون هذه الوثيقة نافذة للمدة اعلاه فقط وعلى حاملها اعادتها الى جهة الاصدار بعد نفاذها
٢. تصادر هذه الوثيقة من قبل نقاط السيطرة ثم حاملها الى اللجنة الصادرة منها اذا استخدمت بعد نفاذ مفعولها.
٣. تعتبر الوثيقة باطلة في حالة وجود حك او شطب فيها وتتخذ بحق حاملها نفس الاجراءات الواردة في (٢) اعلاه.

العقيد الركن

الاتحاد الوطني الكردستاني
المركز الاول (فرقة ٣٣ السليمانية)

العدد
التاريخ [illegible]

الى من يهمه الامر

يسمح للبيشمركه (علي محمد حسين) بالتجول في مناطق
(سليمانية - [illegible]) اعتبارا من تاريخ المذكور اعلاه
ولغاية ٢٢ / ٥ / ١٩٨٤ وشكرا.

الملاحظة

١) في حالة حدوث حك او شطب تصادر هذه الورقة مع حاملها الى الجهة الصادرة منها
٢) سلاح كلاشنكوف [illegible]
٣)

نموونەی مۆڵەتپێدانی کاتی بە پێشمەرگە بۆ دابەزین بۆ ناو شارەکان

نامەی کاک سەلاح چاوشین بۆ سەرەخۆشیی نەرمینی خوشکم

لجنة التنسيق المركزية
(طوارئ ١)

وثيقة عدم تعرض

رقم الوثيقة : ٤٨
تاريخ اصدارها : ١ آذار ٨٦

يسمح للاشخاص المدرجة اسماؤهم ادناه بالتنقل من سليمانية الى كركوك
بقيادة : علي حسين محمد وللفترة من ١ آذار ٨٦ لغاية [illegible]

الأسماء	نوع ورقم السلاح
١. كريم رضا	كلاشنكوف
٢. ريبوار انور	
٣. محمد ... عبدالله	

بمعيتهم [illegible]

ملاحظة

١. تكون هذه الوثيقة نافذة المدة المثبتة فيها وعلى حاملها اعادتها الى جهة الاصدار بعد نفاذها .
٢. تعاد هذه الوثيقة من قبل نقاط التفتيش مع حاملها الى الجهة المصدرة لها اذا استخدمت بعد نفاذها .
٣. تعتبر الوثيقة باطلة في حالة وجود حك او شطب فيها وكذلك في حالة عدم وجود ختم الجهة التي اصدرتها وتتخذ بحق حاملها نفس الاجراءات الواردة في (٢) اعلاه

العقيد الركن
رئيس لجنة التنسيق المركزية

رقم الوثيقة :

تاريخ اصدارها :

١. الاسم الثلاثي : علي ابراهيم

٢. تاريخ الولادة :

٣. نوع ورقم السلاح :

٤. المناطق المسموح التجول فيها :

ملاحظات

١. تكون هذه الوثيقة نافذة للمدة اعلاه فقط وعلى حاملها اعادتها الى ...

٢. تصادر هذه الوثيقة من قبل نقاط السيطرة ... بعد نفاذها .

٣. تعتبر الوثيقة باطلة في حالة وجود حك أو شطب ...
في ٢/ اقلام

م/ عدم ت...

الرقم/

التاريخ : ٣/٤/٩٨٣

الايراني علي ابراهيم

المنطقه : السليمانيه فقط

نافذة المفعول لغاية ١٥/٤/٩٨٣

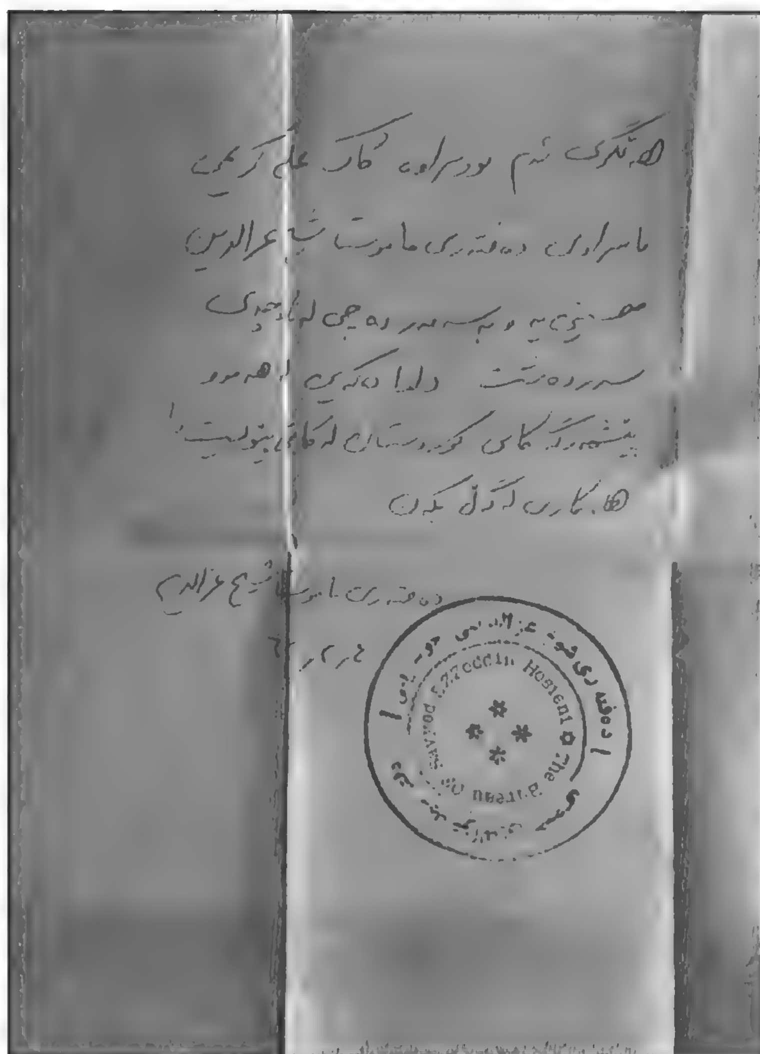
لجنة السليمانيه

ملاحظـــات: ...

١. تعاد بعد نفاذ المفعول الى لجنة السليمانيه

٢. لا يسمح باستخدامها خارج محافظة السليمانيه

٣. يتم القاء القبض على حاملها بعد نفاذ المفعول .

هەڵگری ئەم نووسراوە کاک علی کریمی
ناسراوی دەفتەری ماموستا شیخ عزالدین
حسەینییە و بەسەر دەچێ لە ناحیەی
سەردەشت. داوا دەکەین لە هەموو
پێشمەرگەکانی کوردستان لە کاتی پێویستدا
هاوکاری لەگەڵ بکەن

دەفتەری ماموستا شیخ عزالدین

نامەی دەفتەری شێخ عیزەدینی حوسەینی

پیتەکانی زمانی کوردی دەکرێن بە [illegible] بەشەوە.

[illegible] حروف زبان کردی به سه نوع تقسیم [illegible] شوند:

١- پیتی بزوێن (حروف صدادار) (ی ێ - وو - ێ - ۆ)

٢- « نیوە بزوێن (نیمه صدادار) ە - ی - و

٣- « بێدەنگ (بی صدا) باقی پیتەکان هەموو بێدەنگن (یعنی حروف بی صدا هستند.

فتحه کسره

در زبان کوردی: (ێ) بەجای کسره باشد یا [illegible] (دەری - [illegible])

« « « : (ۆ) بەجای ضمه باشد (زۆرە - [illegible]) ([illegible])

« « (ە) « فتحه « مانند ([illegible])

ە [illegible]

الفباء زبان کُردی عبارت از ۳۴ حرف می باشد:

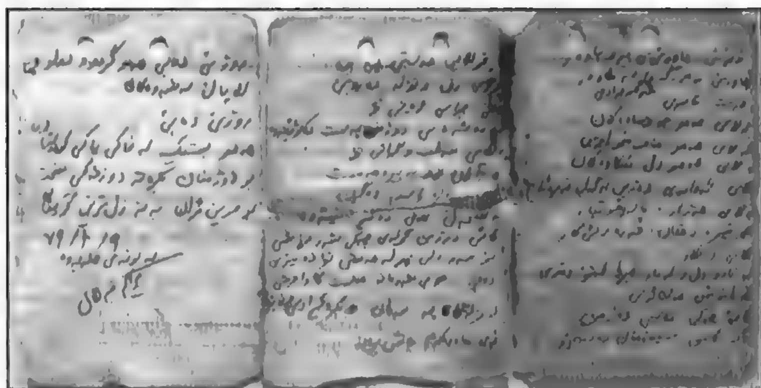
(پیت - حرف) (وشه - کلمه) (رسته - جمله)

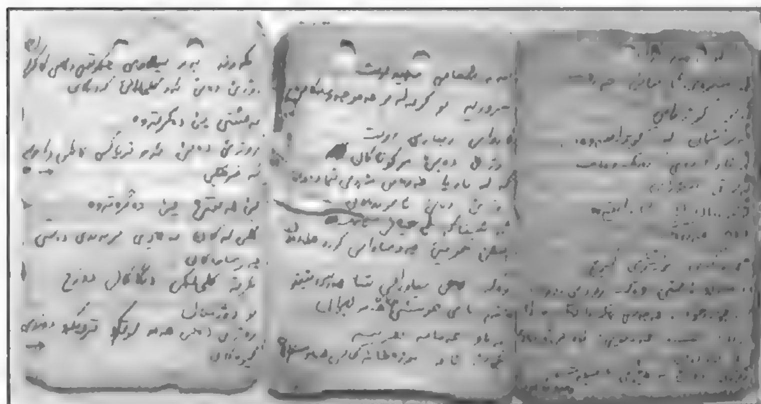
حروف مخصوص زبان کُردی:

(رەش - سیاه)

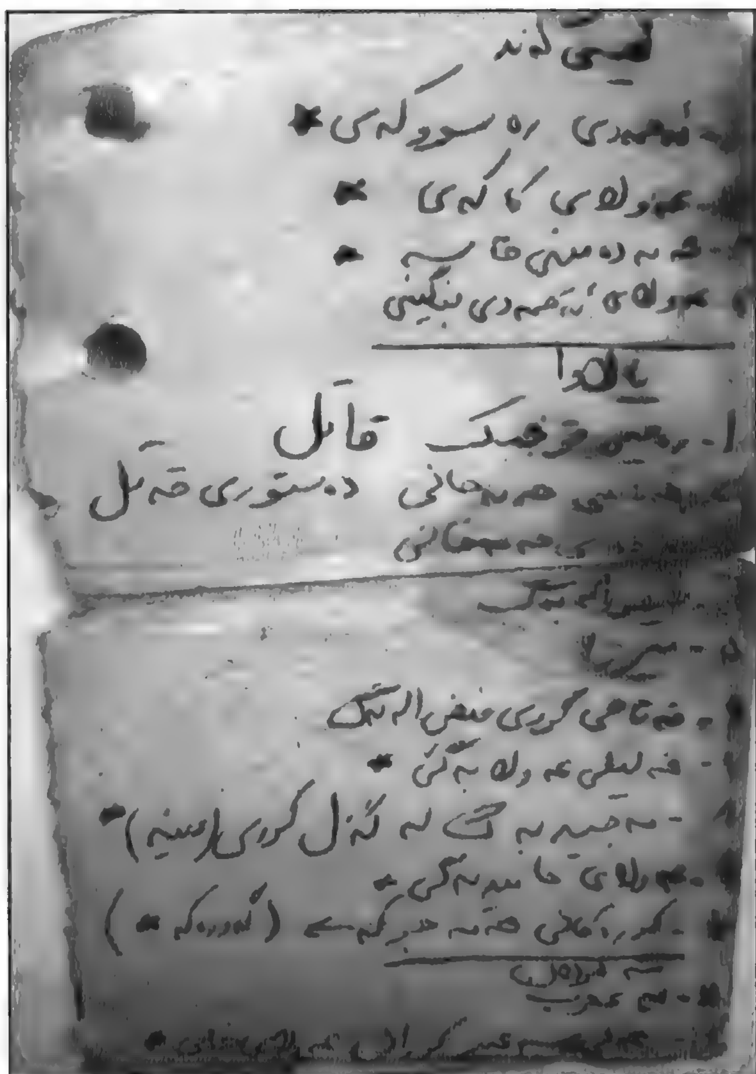
ئەوە لە گیرفانی شەهید ئەبوو شاهین (فواد عەرەب) دا بوو، لە کاتی پێکانی لە نێو شاری سنە، خەریکی فێربوونی کوردی بوو، پەڵە خوێنەکان بە کاغەزەکەوە خوێنی ئەم شەهیدەیە و زیاتر لە ٤٠ساڵە پاراستوومە.

نموونەی لیستی ولاخدارەکانی ئالان بۆ ڕاگواستنی چەک و کەلوپەل

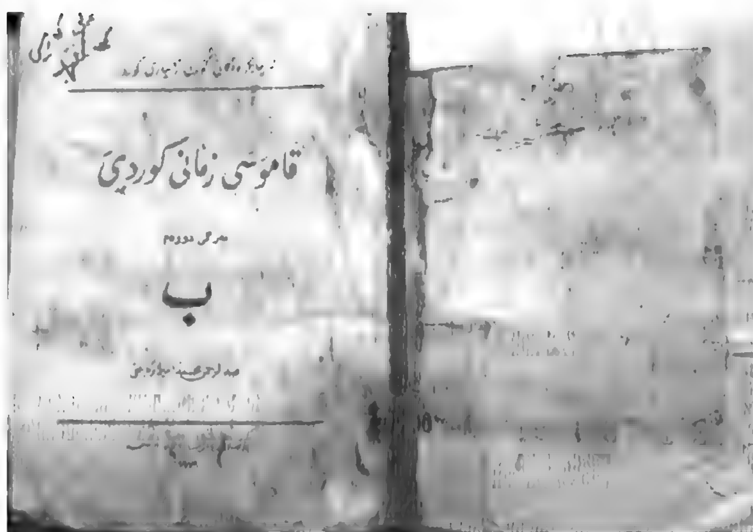

شیعرەکەی برایم جەلال بۆ کاک فوئاد مستەفا سوڵتانی دوای شەهیدبوونی بۆی نووسی بوو

لیستی بکوژەکانی یوسف حەسنخالی لە شەڕی دیموکرات و کومەڵە
زیاتر لە ٤٢ ساڵە پاراستوومە

یەکێک لە کتێبەکانی خۆم، کە لە کادێنێکدا لە عەولاباد شاردبوویانەوە

۲/۱۱/۵۷ کمیته عرب [illegible]

بعد از سلام کار تیمسار ابوبکر به مهاباد زیاد

و اسلحه را با رضا بن حرب از او تحویل بگیرید

و مبادا خودکشی کند و تو اطلاعات بکشید

اگر ممکن است تو را اعلام [illegible] ب ۲۷

و مقدار زیاد کنار پول از همه بیابان

به کسی معلوم نشود

منهم به [illegible] خود [illegible]

سلامتی شما را خواهانم

[illegible]

کورم عەلی کەریمی عەزیز ١٣٥٩.١١.٦ (١٩٨١.١.٢٦)

دوای سڵاو، کارێک بکە ئەبوو بەکر نەگەڕێتەوە مەهاباد و بە زمانێکی نەرم چەکەکەی لێ وەرگرنەوە، نەبادا خۆی بکوژێت، ئاگاداری بن. ئەگەر دەکرێ چەکەکە[1] تەسلیمی حزب (مەبەست کۆمەڵە) بکەن، کۆمەڵێک بەڵگە و پوڵ دە گیرفانی سولەیماندا بوو، یەکێک دیاری بکە با تەحویلی بدەم. منیش جارێ بە دەردی خۆمەوە گرفتارم. سڵامەتیی ئێوەم دەوێ.

محەمەدئەمین بلوری

● دوو ڕۆژ دوای شەهیدبوونی سولەیمان بللوری، کە ئێمە لە شار چووبووینە دەر و ئەم بابەمان لەگەڵ دەرد و ناسۆرەکانی بەجێهێشت، زۆر بە پەلە ئەم نامەیەی بۆ ناردبووم، دیارە هەر لە بازاڕ و لەسەر کار ئەم پارچە کاغەزەی دەسکەوتووە و پەلەی بووە کە ئێمە بزانین چی لە گیرفانی جلەکانی شەهید سولەیماندا بووە تا بۆمانی بنێرێتەوە.

١- چەکەکەی شەهید سولەیمان کلاشینکۆفێکی سیخۆی زۆر جوان بوو، لە سەردەمی شۆڕشی گەلانی ئێراندا، لە بەرامبەر زەحمەتەکان و یارمەتیی لە ڕادەبەدەری خۆی و هەموو بنەماڵەکەیان بۆ یەکێتیی نیشتمانی، مام جەلال خۆی پێشکەشی کرد و دواتر درا بە کۆمەڵە.

[illegible] سلیمان [illegible]

پس از سلام امیدوارم که حال [illegible] خوب و بهتر شده [illegible]

[illegible]

[illegible] ۲۰ [illegible] ۵۹ [illegible]

[illegible]

ولی [illegible] سلیمان [illegible] ۸ [illegible]

[illegible]

[illegible] از طرف [illegible] سید حسن [illegible]

[illegible] سلیمان [illegible] معلوم [illegible]

[illegible]

[illegible]

سید حسن [illegible] معلوم [illegible]

معلوم [illegible] سلیمان [illegible] سید حسن

[illegible]

[illegible] ابوبکر [illegible] [illegible]

پیر نخواهد کرد [illegible] باشد [illegible] نامه به سید حسن میدهم [illegible]

[illegible] چند روز [illegible] از سید حسن [illegible] معلوم [illegible]

[illegible] رسید [illegible]

سید حسن اظهار [illegible] ابوبکر سوال [illegible]

پول [illegible] رسیده [illegible]

به [illegible] ابوبکر [illegible]

تا عمر دارم [illegible] خدمت [illegible]

و اگر نامه نوشته [illegible] بنویسید [illegible] خوانده [illegible]

[illegible]

۲۲/۱۱/۱۹ [illegible]

[illegible]

برای عەزیزم هاوسەنگەری شەهید سولەیمان، ڕۆڵەکەم عەلی گیان

دوای سڵاو هیوادارم وەزع و حاڵی هەمووتان چاک و باشتر بێت و ئەگەر لە حاڵ و وەزعی من و خانەوادەی بەدبەخت و پیر و دڵشکاو بپرسی، جارێ دەگوزەرێ و ئومێدەوارم دوای ڕۆیشتنی سولەیمان، منیش زیندوو نەمێنم. براکەم نامەکەت کە ڕێکەوتی ٥٩.١١.٢٠ ناردبوو سەعات ٤ی دوابنیوەڕۆ بە دەستم گەیشت و لە ناوەڕۆکی ئاگادار بوومەوە. بزانە و ئاگادار بە کە هێشتا سەرەخۆشیی سولەیمان تەواو نەبووە، بەڵام من زۆر ناڕەحەت بووم لەوەی کە ئەوەی لە گیرفانی سولەیمانی شەهیددا بوو، بریتی بوو لە ١٨٥٠ تمەن پوڵی نەقد، چەند بەڵگە و قەبزی یارمەتی کە لە زەرفێکی پلاستیکیدا بوو، ٣ رۆژە کە بۆ تەسفیە لە لایان سەید حەسەن کوڕی لوتفیانی بەنێوی حوسێن چکۆل هات و بردی، من نەمدایە و هاتووە لە دایکی سولەیمانی وەرگرتووە و بردوویەتی، ئەو جۆرەی مەعلوومە لە ئاوایی سەیداوا شتەکانیان ئایا تەسلیمی ئەبوو بەکر کردووە یان لێم مەعلووم بکە کە کێ وەریگرتووە. زۆر ناڕەحەت بووم و تەنانەت ئێوارە کە چوومەوە ماڵ و لە جەریانەکە خەبەردار کرامەوە چەند ناڕەحەت بووم و لە نامە بۆ سەید حەسەن لە جوابی سەرەخۆشییەکەیدا بۆم نووسی ئەگەر مەعلووم بوو بڕی پوڵەکە زۆرترە، ئاگادارم بکەنەوە تا بینێرمە خزمەت. ئەما لە بابەت چەکی سولەیمان هیچ کەس مافی ئەوەی نییە جگە لە سەید حەسەن، نە من کە باوکی ئەوم و نە براکانی. لیباس و مەدارک و ناسنامە و هەرچی رەبتی بە سولەیمانەوە هەیە، لە مەقەڕ لە لای سەید حەسەن بێ تا ئەگەر کات هەبوو خۆم یەک بە یەک بێمە مەقەڕەکان و لەگەڵ تاک بە تاکتان دادەنیشم. و ئەبوو بەکرم نەناردووەتە وێ کە جێی سولەیمان بگرێتەوە، بەڵکو جێی سولەیمانی شەهید هیچ کەس لە هەموو حیزب پڕ ناکاتەوە، با ماوەیەک لەوێ بێت تاکو نامە دەنووسم بۆ سەید حەسەن تا بیگەڕێنەوە بۆ مەهاباد، بۆ ئەوەی ئەو بەکاری پێشمەرگایەتی نایە،

چونکێ ژن و منداڵی هەیە. بە هەرحاڵ لە سەید حەسەن و من مەعلووم بکەن کە ئایا پوڵ و مەدارکی گیرفانی گەیشتووەتە دەستی کێ، ویژدانی من زۆر ئاڵۆز و لە خەتەردایە و بزانە من موحتاج بە پوڵ و یارمەتیی کۆمەڵە نیم و ناخوازم ئەبوو بەکریش ئیستفادەی لێ بکا و تا بتوانم و عومرم هەیە و بکرێ خزمەت دەکەم و موزاحیم نابم. بە هیوای دیدار و ئەگەر نامەت نووسی بە فارسی بینووسە تا باش بیخوێنمەوە، بە یەک یەکی کورەکان سلاو دەگەیەنم.

محەمەدئەمین بلوری
٥٩-١١-٢١

● نامەیەکی دیکەی باوکی شەهید سولەیمان، ئەوە دەردەخات کە چەند دڵی گەورە بووە، کوڕێکی جوانچاک و پاڵەوانی وەک سولەیمانی پێشکەشی خەباتی بەرگریی کوردستان کردووە و ناشخوازێت هیچ چەشنە یارمەتییەک لەو حیزبەی سولەیمان خەباتی بۆ کردووە قبووڵ بکات و تەنانەت چی لە گیرفانیدا بووە بە موڵکی کۆمەڵەی دەزانێ و نایەوێ خۆی خاوەنداریی لێ بکات و دوای پێشکەشکردنی شۆڕەسوارێکی وەک سولەیمان بە خاک و نیشتمان هەر ئامادەیە زیاتر ببەخشێت!

زنجیره چاپکراوەکانی ناوەندی غەزەلنووس

١ جیهانی سۆفیا/ یۆستاین گاردەر/ و: بەهرۆز حەسەن
٢ کچەی پەرتەقاڵ/ یۆستاین گاردەر/ و: بەهرۆز حەسەن
٣ لەتەمدا دیارنیم/ دلاوەر قەرەداغی
٤ سەفەرنامە/ هیوا قادر
٥ ئێستا کچێک نیشتمانمە/ شێرکۆ بێکەس
٦ هەزار ماڵ لە خەون و ترس/ عەتیق ڕەحیمی/ ئازاد بەرزنجی
٧ زۆربای یۆنانی/ نیکوس کازانتزاکیس/ و: ڕەووف بێگەرد
٨ دەروازەیەک بۆ جوگرافیای سیاسی/ هاوڕێ یاسین محەمەد
٩ پاسەوانێک لە مەزرا/ ج. د. سالنجەر/ و: ژوان جەلال
١٠ نامبینیت چون پاییز دەبمەوە/ جەمال غەمبار
١١ جوگرافیای هەرێمی کوردستان/ هاوڕێ یاسین محەمەد
١٢ تەنیاییەکی پڕ هەراوزەنا/ بوهیمیل هراباڵ/ و: دلاوەر قەرەداغی
١٣ کازینۆی منداڵان/ کاروان کاکەسوور
١٤ ڕاپۆرتی مەرگێکی پێشوەخت ڕاگەیدندراو/گارسیا مارکیز/ و:حەمە قادر
١٥ خێراکە... مردن خەریکە بگات/ شێرکۆ بێکەس
١٦ سوارچاکێکی نەبوو/ ئیتالۆ کالڤینۆ/ و: ئەحمەدی مەلا
١٧ ئەحمەد شاملوو/ ئەحمەد شاملوو/ و: بەڕۆژ ئاکرەیی
١٨ نوسین بە ئاوی خوڵەمێش/ شێرکۆ بێکەس
١٩ تۆ مەچۆ بۆ شەڕ/ ماردین ئیبراهیم
٢٠ جوگرافیای ستراتیجی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست/ جیفری کەمپ رۆبەرت هارکاوی/ هاوڕێ یاسین محەمەد
٢١ کەوتن / ئەلبێر کامۆ/ و: سەیوان محەمەد
٢٢ حەفتاکێل/ یەدوڵلا ڕوئیایی/ و: بەڕوژ ئاکرەیی
٢٣ ئیتر لە دەرگا نادات پۆستەچی/ بوشرا کەسنەزانی
٢٤ لۆلیتا/ ڤلادیمێر نابۆکۆڤ/ و: توانا حەمەنووری
٢٥ جۆناسانی نەورەس/ ریچارد باخ/ و: ئازاد بەرزنجی
٢٦ عاشق هەمیشە تەنیایە/ سوهراب سپهری/ و: ئازاد بەرزنجی

٢٧ ژنێک لەبەردەم ورزێکی ساردا/ فرووغ فەرۆخزاد/ و: ئازاد بەرزنجی
٢٨ دیوانی لەتیف هەڵمەت
٢٩ دیوانی رەفیق سابیر
٣٠ ئیمپراتۆریای لم/ رەفیق سابیر
٣١ بەستانداردکردنی زمان و ئەلفوبێی کوردی/ رەفیق سابیر
٣٢ ئەفسانەی سیزیف/ ئەلبێر کامۆ/ و: ئازاد بەرزنجی
٣٣ کورێژگە بیجامە خەتخەتەکە/ جۆن بۆین/ و: ماردین ئیبراهیم
٣٤ گوڵی ڕەش/ شێرزاد حەسەن
٣٥ حەسار و سەگەکانی باوکم/ شێرزاد حەسەن
٣٦ لە چاوەڕوانیی گۆدۆدا/ ساموێل بێکێت/ و: سەرکەوت جەلیل
٣٧ فەهرەنهایت ٤٥١/ ڕەی برادبێری/ و: سەیوان محەمەد
٣٨ جوگرافیای خاک/ د. هاوڕێ یاسین محمدامین
٣٩ جیۆپۆلەتیکی گۆڕانی ئاووهەوا/ جیمس. ئار. لی/ د. هاوڕێ یاسین محمدامین
٤٠ چەمکی ژیان و مردن لە شیعری مەولەوی و مەولانای ڕۆمیدا/ د. سەبور عەبدولکەریم (شکار)
٤١ رەنگدانەوەی کەسێتی و دنیابینی حەلاج لەشیعری کلاسیکی کوردی و فارسیدا/ د. سەبور عەبدولکەریم (شکار)
٤٢ تاوان و سزا/ فیۆدۆر دۆستۆیڤسکی/ و: ڕەووف بێگەرد
٤٣ مەسخ/ فرانس کافکا/ و: پێشەوا فەتاح
٤٤ ماڵی نانی/ کاروان کاکەسوور
٤٥ بێگانە/ ئەلبێر کامو/ و: د. موحسین ئەحمەد عومە ر
٤٦ مەنفا و مەملەکەت/ ئەلبێر کامو/ و: د. موحسین ئەحمەد عومەر
٤٧ زەماوەند و هاوین/ ئەلبێر کامو/ و: د. موحسین ئەحمەد عومەر
٤٨ هەزار خۆری درەوشاوە/ خالید حوسەینی/ و: ئازاد بەرزنجی
٤٩ چیاکانیش دەنگیان دایەوە/ خالید حوسەینی/ و: ئازاد بەرزنجی
٥٠ زۆربای یۆنانی/ نیکۆس کازانتزاکیس/ و: ڕەووف بێگەرد/ چاپی شەشەم
٥١ چیرۆکی ئەیووب بە گێڕانەوەی تەورات/ و: حەمە قادر
٥٢ پاریس جەژنی نەبڕاوە/ ئێرنست هەمنگوەی/ و: ژوان جەلال

٥٣ بەرەی ڕۆژئاوا ئارامە/ ئێریش ماریا ڕیمارک/ و: کەریم پەڕەنگ
٥٤ دەروازەیەک بۆ میتافیزیکا/ ئیمام عەبدولفەتاح ئیمام/ و: هۆشمەن جەلال
٥٥ گفتوگۆ لەگەڵ مێژوودا/ ئۆریانا فالاچی/ و: عەزیز گەردی
٥٦ گاتسبیی مەزن/ ف. سکۆت فیتزجێراڵد/ و: سەیوان محەمەد
٥٧ کاک برایم و گوڵەکانی قورئان/ئێریک ئیمانۆئیل شمیت/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
٥٨ مێروولەکان بەژێر ڕووناکیی مانگدا دەڕۆن/ بەختیار حەمەسوور
٥٩ بەخێر بێن بۆ بیابانی ڕیاڵ/ سلاڤۆی ژیژەک/ و: وەلید عومەر
٦٠ حیکایەتی چل شەوەی شاری قەلەندەران/ بە ڕیوایەتی بوشرا کەسنەزانی
٦١ قاوەکان خراپ سەفەر دەکەن / پەری کەریمی نیا
٦٢ کێ-لە-من-و-ڤێرجینیا-ڤۆلف-دەترسێت/ پەری کەریمی نیا
٦٣ هەموو ڕێگاکان دەچنەوە قرەجاڕ؟ / پەری کەریمی نیا
٦٤ ئاسمان و ڕێسمان /حوسێن حوسێنی
٦٥ گیرۆدەیی: گەورەترین نهێنیی فیزیا /ئامیر ئەسڵ/ و: حوسێن حوسێنی و د. ئومێد غەریب
٦٦ عەشیقی وەرگێڕ / جان دۆست / و: سەباح ئیسماعیل
٦٧ مێژووی ڕەخنەسازی / پ. د. کامل حەسەن بەسیر
٦٨ ئیسلام لە شەبەنگی فەلسەفەی ئایینەوە / ئازاد قەزاز
٦٩ کۆمار / ئەفلاتوون / د. محەمەد کەمال
٧٠ سۆسیۆلۆژیای بزووتنەوە کۆمەلایەتیەکان / عادل باخەوان
٧١ ولاتێک بۆ مردن / عەبدوللا تایع / و:سەلاحەدین بایەزیدی
٧٢ ئەودیوی فیزیا چاوپێکەوتن و گفتۆگۆ/ ویرنەر هایزەنبێرگ / و: حوسێن حوسێنی
٧٣ فەرهەنگی زاراوەکانی ئەدەب و زانستە مرۆڤایەتییەکان/ د. نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد
٧٤ بوودای ناو هەورەبانەکە / جولی ئۆتسوکا / و: سەیوان محەمەد
٧٥ سەرهەڵگرتن / هێرتا مولەر/ و: عەبدولغەنی کاکۆ
٧٦ ستروکتوورەکانی بیرکردنەوە و گەشەسەندنی مەعریفیی مندالان/ فایەق سەعید

٧٧ مۆسیقا فەرامۆشی کردم/ شالاو حەبیبە
٧٨ دەرۆزەکەرەکانی سەربەستی / شێرزاد حەسەن
٧٩ هۆمۆسێکسوالی و داهێنان / د. ڕەمسیس عەوەز / و: شوان ئەحمەد
٨٠ ئیمان یا بێ ئیمانی / ماریا مارتینی و ئەمبەرتۆ ئێکۆ / و: مەحموود شێرزاد
٨١ مامۆستای نەزان / ژاک ڕانسیێر / مەنسوور تەیفووری
٨٢ گەردوون، کات و پەیدابوونی ژیان/ گۆران ئیبراهیم
٨٣ پێناسەیەکی زۆر کورت بۆ هیچ / فرانک کلۆز / و. گۆران ئیبراهیم
٨٤ ڕیبەنێکی سوور و ملپێچێکی ڕەش/ کاروان عومەر کاکەسوور
٨٥ نەوەکەی مسیولین / فیلیپ کلۆودێل / و. سەلاحەدین بایەزیدی
٨٦ گەڕان بۆ کاتی لەدەستچوو (بەرگی یەکەم)/ مارسێل پرووست/ و. سیامەند شاسواری
٨٧ دڵی تاریکی/ جۆزیف کۆنراد/ یاسین محەمەد
٨٨ قاچی چەپم/ کریستی براون/ و. باهۆزێ میر داوود
٨٩ دیاردەناسیی شوێن و شوناس/ ڕێبوارسیوەیلی
٩٠ گێلەکانی چێلم و مێژوویان/ ئیزاک بێشڤیس سینگەر/ و. عەزیز گەردی
٩١ دەربارەی ستەمکاری/ لیۆشتراوس/ و. فاروق ڕەفیق
٩٢ خۆشم ویست / ئانا گاڤاڵدا/ و. ژوان جەلال
٩٣ نەخۆشی مەرگ/ مارگرێت دوراس/ و. کەریم تاقانە
٩٤ سۆسیولوژیای زەبروزەنگ/ و. عادل باخەوان
٩٥ ئەفسانەی سیزیف/ ئەلبێر کامۆ/ و: ئازاد بەرزنجی/ چاپی دووەم
٩٦ دەقــە شیعرییەکانی گــۆران لــە ڕوانـگــەی دەروونـنـاسـیـیـەوە لێکۆڵینەوەیەکی دەروونشیکارییە/ سامان عیزەدین سەعدون
٩٧ هەڵزنین بەرەو هەڵدێرگە / فاروق ڕەفیق
٩٨ کوندەپەپووی کوێر/ سادق هیدایەت/ و. فەرشید شەریفی
٩٩ بەفر/ ماکسێنس فێرمین / و. ئازاد بەرزنجی
١٠٠ کەمانچە ڕەشەکە / ماکسێنس فێرمین / و. ئازاد بەرزنجی
١٠١ هەنگەوان / ماکسێنس فێرمین / و. ئازاد بەرزنجی
١٠٢ دیزاینی مەزن / ستیڤن هۆوکینگ / و. حوسێن حوسێنی و کامیار سابیر

١٠٣ ئەزموون و یاد (کتێبی سێیەم / ١٩٨٩_ ٢٠٠٣) / پشکو نەجمەدین
١٠٤ ئاهەنگی ماڵئاوایی / میلان کوندێرا / و. ڕەووف بێگەرد
١٠٥ دەروازەیەک بۆ جوگرافیای سیاسی/ هاوڕێ یاسین محەمەد/ چاپی دووەم
١٠٦ جوگرافیای مرۆیی ململانێی مرۆڤ لەگەڵ ژینگە/ عبدلله عەتوی/ و: م. ئەحمەد عەلی و هاوڕێ یاسین محەمەد
١٠٧ جوگرافیای دەرەمەتە سروشتییەکان/ د. هاوڕێ یاسین محەمەد
١٠٨ یادگارییەکانی خانەی مردووان/ دوستۆفیسکی/ و. حەمەکەریم عارف
١٠٩ کارکردنی ئەکتەر لە سەر خۆی لە میانەی کاریگەری وەرگرتندا/ ستانیسلاڤسکی/ و. پێشرەو حسێن/ بەرگی یەکەم
١١٠ شتەکان لێک دەترازێن / چینوا ئەچێبێ/ و. یاسین محەمەد
١١١ سمایل گەشتێک بە هزر و ڕۆحدا/ دانیاڵ کوین/ و. دیلان قادر
١١٢ گەڕان بۆ کاتی لەدەستچوو (بەرگی دووەم)/ مارسێل پرووست/ و. سیامەند شاسواری
١١٣ ساڵانی هەورین/ عەلی ئەشرەف دەروێشیان/ و. عەزیز گەردی
١١٤ هەر تەنها مانگ نییە لەژێر درەختا بیردەکاتەوە/ عەبباس بەیزون/ و. عەبدوڵڵا تاهیر بەرزنجی
١١٥ پەرەسێلکەکانی کابول/ یاسمینە خەزرا/ و. تارا شێخ عوسمان
١١٦ پاسەوانێک لە مەزرا/ ج. د. سالنجەر/ و: ژوان جەلال
١١٧ قارەمانەکان و گۆڕەکان/ ئێرنستۆ ساباتۆ/و: حەمە قادر
١١٨ ماتریالیزمی مێژوویی/ ئالان وودس و ڕۆب سیوێل/ و: کارزان عەزیز
١١٩ ماڵە ئەندەلوسییەکە/ واسینی ئەلئەعرەج/ و: سەباح ئیسماعیل
١٢٠ دارستانی ونبوو/ ڕافایل ئەلبێرتی/ بورهان عەتا
١٢١ زەنگەکانی ڕۆما/ جان دۆست/ سەباح ئیسماعیل
١٢٢ کورتیلەیەک لە مێژووی کات/ ستیڤن هۆوکینگ و لیۆنارد ملۆدینۆ/ و. حوسین حوسینی و د. هاوڕێ عومەر
١٢٣ نامە بۆ میلینا/ فرانتس کافکا/ و. ڕەووف بێگەرد
١٢٤ تەپڵی تەنەکە/ کوینتەر گراس/ و. کەریم پەڕەنگ
١٢٥ برسێتی/ کنووت هامسۆن/ حەمە قادر

١٢٦ کتێبی نووسینەوەی هەزارویەک خەون/ لازۆ ئازاد
١٢٧ خوێنبەربوونی بەرد/ ئیبراهیم ئەلکونی/ ئازاد مەولوود
١٢٨ وشەکان و تابلۆکان/ فۆکۆ و هاورێکانی/ و: هاوار محەمەد
١٢٩ ژیان لەگەڵ چەترەکەمدا/ ڕۆمەن گاری/ و:سەلاحەدین بایەزیدی
١٣٠ پڵینگەکانی کافکا/ مواسیر سکلیر/ و: سەیوان محەمەد
١٣١ گەردوون لە توێکڵەگوێزێدا/ ستیڤن هۆوکینگ/ و: حوسێن حوسێنی
١٣١ ئیتر قیتارەکان ناگەن/ سیروان کەریم
١٣٢ کالیگولا/ ئەلبێرت کامو/ و: د. موحسین ئەحمەد عومەر
١٣٣ دادپەروەران/ ئەلبێرت کامو/ و: د. موحسین ئەحمەد عومەر
١٣٤ گەڕان بۆ کاتی لەدەستچوو (بەرگی سێیەم)/ مارسێل پرووست/ و. سیامەند شاسواری.
١٣٥ هەشت نامە/ کوینتەرگراس و کینز بۆرا/ و. ڕەووف بێگەرد
١٣٦ ئەو مریشکەی خەونی بە فڕینەوە دەبینی/ سۆن می هوانگ/ باهۆزێ میر داوود
١٣٧ پیاوی ناو هەورەکان/ کۆس مایندەرتس و ئانێتا فینیخ/ ڕۆشنا محەمەد
١٣٨ کچەبەفرینە/ کۆس مایندەرتس و ئانێتا فینیخ/ ڕۆشنا محەمەد
١٣٩ ئەستێرەکان بژمێرە/ لویس لەوری/ شلێر ڕەشید مەحمود
١٤٠ عەتری ئەو عاشقانەی مردن/ ئەدۆنیس/ تەلعەت تاهیر
١٤١ شازادە چکۆلە/ ئەنتوان ئیگزۆپێری/ سەلاحەدین بایەزیدی
١٤٢ هەڵەی ناو ئەستێرەکانی بەختمان/ جۆن گرین/ ژیوار جەوهەر
١٤٣ خوایە تۆ لەوێی، منم مارگرێت؟ جودی بلوم/ هەژار عوسمان
١٤٤ ئەم هونەری شیعرە/ بۆرخیس/ سەیوان محەمەد
١٤٥ ئێستای ئێلوشن/ گۆران ئیبراهیم
١٤٦ هێشتا لە سەفەردام/ سوهراب سپهری/ و: پێشڕەو حسێن و سۆران نەقشبەندی
١٤٧ سێ هەنگاو و سێدارەیەک/ جان دۆست/ وریا غەفووری
١٤٨ هیچ کەس وەک تۆ هیی ئێرە نییە/ میراندا جولای/ و: هێشوو خسرەوی
١٤٩ لەدایکبوونی وشە/ فاروق عومەر سدیق

١٥٠ بیرەوەرییەکانی ئانا گریگۆریڤنا/ خێزانی ڕۆماننووس دۆستۆیڤسکی/ و: نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد
١٥١ ئینسانێک بە پێوە/ د. فریدێریک تیسۆ/ د. موحسین ئەحمەد عومەر
١٥٢ بۆچوونەکانی لێبووکێک/ هاینریش بوێل/ و:کەریم پەڕەنگ
١٥٢ گەڕان بۆ کاتی لەدەستچوو (بەرگی چوارەم)/ مارسێل پرووست/ و. سیامەند شاسواری
١٥٣ منداڵە پێخاوسەکان/ تەقی کاغەزچی/ ڕووناک شوانی
١٥٤ ڕووەکی/ هان کانگ/ و: هەژار عوسمان
١٥٥ خۆزگە بەردەکان دەیانتوانی بدوێن/ ماگدا ئێگێنس/ و: کەریم تاقانە
١٥٦ بە ناوی دایک/ ئێری دی لوّکا/ و: خەسرەو مەحموود
١٥٧ با بە ڕووتی بچینە ژێر باران/ سوهراب سپێهری/ و: مەریوان هەڵەبجەیی
١٥٨ مەرگی من ڕۆژێک/ فرووغ فەرۆخزاد/ و: مەریوان هەڵەبجەیی
١٥٩ دەروونناسیی گەشەکردن/ نووسینی: میران زوهدی
١٦٠ سەفەری بوتڵە بەتاڵەکان/ قادر عەبدوڵلا/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
١٦١ میلارێپا/ ئێریک ئێمانوئێل شمیت/ و:سەلاحەدین بایەزیدی
١٦٢ هاوسەنگی ئاویی لە عێراق و قەیرانی ئاو لە جیهاندا/ فواد قاسم الامیر/ و:دکتۆر خلیل کریم محمد و مامۆستا احمد علی احمد
١٦٣ ئەو ڕۆژەی کە خۆی فرمێسکەکانم دەسڕێتەوە/ کینزابۆرۆ ئۆ/ فەرشید شەریفی
١٦٤ بنەما زانستییەکانی ئاووهەوای پراکتیکی د. هاوڕێ یاسین محمد ئەمین
١٦٥ شەوانی هیندی/ ئەنتونیۆ تابووکی/ ماردین ئیبراهیم
١٦٦ فەلسەفە و ئازارەکانی ژیان/ ئارتۆر شوپنهاوەر/ عەبدوڵلا ئەمینی
١٦٧ گۆڕانکاری ئاووهەوا و کاریگەری لەسەر ژینگەی سلێمانی و دەوروبەری/
د. هاوڕێ یاسین محمد ئەمین
١٦٨ دەزانم باڵندەی ناو قەفەزەکە بۆچی گۆرانی دەچڕێت/ مایا ئەنجیلۆ/ یاسین محەمەد

١٦٩ فیزیای کوانتەم، وەهم یان هەقیقەت؟/ ئالستەر ڕای/ حوسێن حوسێنی
١٧٠ گەڕان بۆ کاتی لەدەستچوو (بەرگی پێنجەم)/ مارسێل پرووست/ و. سیامەند شاسواری
١٧١ مەسخ/چ٣/ فرانس کافکا/ و: پێشەوا فەتاح
١٧٢ میریام/ تروومان کاپۆتی/ و: هەژار عوسمان
١٧٣ کەشتیی تاریک/ شێرکۆ فەتاح/ و: پێشەوا فەتاح
١٧٤ ڕێگەکانی ژەهر/ کاروان عومەر کاکەسوور
١٧٥ خۆڵەمێشی ناودارەکان/ سیامەند هادی
١٧٦ پیاوی سێیەم/ گراهام گرین/ و: ئاران موهەندیس
١٧٧ هایدی/ یۆهاننا شپیری/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
١٧٨ حەسار و سەگەکانی باوکم/ شێرزاد حەسەن
١٧٩ پێدەشتی کارمامزە کوژراوەکان/ شێرزاد حەسەن
١٨٠ تەمی سەر خەرەند/ شێرزاد حەسەن
١٨١ خەونی جاڵجاڵۆکەکان و ژنێکی منگن/ شێرزاد حەسەن
١٨٢ ژنێک بەسەر منارەوە/ شێرزاد حەسەن
١٨٣ دوا شەوی دابەزینی عیسا/ شێرزاد حەسەن
١٨٤ تەنیایی/ شێرزاد حەسەن
١٨٥ گوڵی ڕەش/ شێرزاد حەسەن
١٨٦ گەڕەکی داهۆڵەکان/ شێرزاد حەسەن
١٨٧ پیرەپەپوولەکانی ئێواران/ شێرزاد حەسەن
١٨٨ ژیان چییە؟ لایەنە فیزیاییەکانی خانەیەکی زیندوو/ ئێراوین شرودینگێر/ و: حوسێن حوسێنی و هێمن حوسێن
١٨٩ نانی بەیانی لە تیفەنی/ تروومان کاپۆتی/ و: ئاران موهەندس
١٩٠ ڕۆحی ئێمە لە شەودا/ کێنت هاروف/ هەڵۆ فەریق
١٩١ سلوولی ١٨/ عەلی ئەشرەف دەرویشیان/ و: عەزیز گەردی
١٩٢ نامەیلێ بۆ شاعیرێکی گەنج/ ڕەینە ماریا ڕیلکە/ و:دیلان قادر
١٩٣ ڕاگەردان/ کاروان عومەر کاکەسوور
١٩٤ قیژە/ فەرهاد چۆمانی
١٩٥ پیاسەیەک لەگەڵ جۆن دۆن/ نەزەند بەگیخانی

٢٢٢ ژیانی حەقیقی/ ئەلەن بەدیوو/ و: مەنسوور تەیفووری
٢٢٣ بنەماکانی شێرپەنجەی گەدە، ڕیخۆڵەیی تیرۆید، مەمک و پرۆستات/ د. حەسەن شەتەوی و د. کامەران ئەمین ئاوە
٢٢٤ گەڕان بۆ کاتی لەدەستچوو (بەرگی حەوتەم)/ مارسێل پرووست/ و. سیامەند شاسواری
٢٢٥ شیری ڕەش/ ئەلیف شەفەق/ و: ڤیەننا سەلام
٢٢٦ میشێل فۆکۆ/ عارف دانیالی/ و: سەروان ئەحمەد
٢٢٧ نامەکانی فێرناندۆ پێسوا بۆ خۆشەویستەکەی/ و: شوان ئەحمەد
٢٢٨ دڵدارە هەرە ئازیزەکەم/ نامەکانی نێوان ئەنتوان چیخۆف و ئۆلگا کنیپەر/ و: ڕەئوف بێگەرد
٢٢٩ هەزار خەون و یەک قەفەس / ئورسولا لی گوین/ و: شیلان ڕەشید
٢٣٠ ڕووداو و داهاتوو/ جاک دێریدا/ و: هاوار محەمەد
٢٣١ سیستەم و تاقانە/ ژان بۆدریار/ و: هاوار محەمەد
٢٣٢ سەحەر/ سەلاحەدین دەمیرتاش/ و: فەرهاد چۆمانی
٢٣٣ کارکردنی ئەکتەر لە سەر خۆی لە میانەی کاریگەری وەرگرتندا/ ستانیسلاڤسکی/ و. پێشڕەو حسێن/ بەرگی دووەم
٢٣٤ یەڵماز گیونەی/ کارزان کاردۆزی
٢٣٥ شالیار/ نیکۆلۆ ماکیاڤێلی/ و: جەمال زەندی
٢٣٦ گوڵی خراپە/ شارل بۆدلێر/ و: ئەحمەدی مەلا
٢٣٧ قورسایی ڕازەکان (١) تسووباکی/ ئاکی شیمازاکی/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
٢٣٨ قورسایی ڕازەکان (٢) هاماگووری/ ئاکی شیمازاکی/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
٢٣٩ قورسایی ڕازەکان (٣) تسووبام/ ئاکی شیمازاکی/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
٢٤٠ قورسایی ڕازەکان (٤) واسوورەناگووسا/ ئاکی شیمازاکی/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
٢٤١ قورسایی ڕازەکان (٥) هۆتاروو/ ئاکی شیمازاکی/ و: سەلاحەدین بایەزیدی
٢٤٢ سوڵتانی فیلەکان و مێرووە شەلەی ڕیشسوور/ یاشار کەمال / و: سەلاحەدین بایەزیدی

٢٤٣ چۆنێتیی چارەسەرکردنی دڵەڕاوکێی گشتی/ میران ئاوات زوهدی
٢٤٤ نائارامی/ زولفو لیڤانەلی/ و: فەرهاد چۆمانی
٢٤٥ کەسایەتییە کوردەکان و دەوڵەتی عوسمانی/ هاکان ئۆزئۆغڵو/ و: ئاران موهەندیس
٢٤٦ زۆربای یۆنانی (چ ٦)/ نیکۆس کازانتزاکیس/ و: ڕەووف بێگەرد
٢٤٧ وەرزێک لە دۆزەخ و درەوشانەوە/ ئارتویر ڕامبۆ/ و: ئەحمەدی مەلا
٢٤٨ کوندەپەپووی کوێر (چ ٢)/ سادق هیدایەت/ و: فەرشید شەریفی
٢٤٩ چەمک و گوتاری دادپەروەری/ ن: د. دارا محەمەد
٢٥٠ سەرەتایەکی زۆر کورت بەرەو فەلسەفەی زانست/ سەمیر ئۆکاشا/ و: حوسێن حوسێنی
٢٥١ سیاسەتی ملکەچی/ ئێتیەن دو لا بۆتیە/و: د. عەلی ئەحمەدی
٢٥٢ کەوتن (چ ٢)/ ئەلبێر کامو/ و: سەیوان محەمەد
٢٥٣ یەکەمین مامۆستا/ جەنگیز ئیتماتۆڤ/ و: فایەق سەعید
٢٥٤ وەرچەرخانی بزاوتی رزگاریخوازی کوردستان لە یەکەکەوە بۆ کەجەکە/ سیڤان سەعید/و: دارا سوبحان
٢٥٥ مۆنادناسی/ لایبنز/ و: کارزان عەزیز
٢٥٦ مارکسیزم و ڕزگاریی ژنان/ لویس ئوشی/ و: حەمەی مەلا
٢٥٧ دۆخی ئاوارتە/ جۆرجیۆ ئاگامبێن/ و: هاوار محەمەد و ئەرسەلان ئەفراسیاو
٢٥٨ دادگاییکردنی ئەدەب (دادگاییکردنی فلوبێر، بودلێر، ڕامبۆ و ڤێرلین)/ د. نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد
٢٥٩ وەڵامە کورتەکان بۆ پرسیارە گەورەکان/ ستیڤن هۆوکینگ/ حوسێن حوسێنی
٢٦٠ شانۆی فەلسەفە/ میشێل فۆکۆ/ سەروان ئەحمەد
٢٦١ بەردی سەبووری/ عەتیق ڕەحیمی/ سەلاحەدین بایەزیدی
٢٦٢ خەسێنراو/ سەلاحەدین بولوت/ سەباح ئیسماعیل
٢٦٣ پرینسیپەکانی ئەدەبناسیی بەراورد/ ئەلیکساندەر دیما/ ئەنوەر قادر محەمەد
٢٦٤ گەشتی کیمیاگەر/ ن: د. خالید محەمەد عومەر
٢٦٥ سەمفۆنیای عەشق/ ن: ئاندری ژید/ و:شلێر ڕەشید

٢٦٦ ڕامیاری/ ن: کێنیت مینۆک/ و:شێرزاد حەسەن
٢٦٧ زانستی ڕۆژ بە زمانی سادە/ ڕۆبێرت هازن و جەیمز تریفیل/ و: حسێن حسێنی و هێمن حسێن کردوویانە بە کوردی
٢٦٨ دیداکتیک مۆدێل و میتۆدەکانی وانەگوتنەوە/ ن: فایەق سەعید
٢٦٩ فەلسەفەی بوونگەرایی/ جۆن ماکواری/ و: ئازاد بەرزنجی
٢٧٠ هونەر و هونەرەکانی هونەر/ ن: سەنگەر قوبادی
٢٧١ جەللاد/ پێر لاگەرکڤیست/ و: کەریم تاقانە
٢٧٢ دەربارەی فینۆمینۆلۆژیای ڕۆح سیمینارەکانی د. سەید جواد تەباتەبایی/ و: فەرزاد شێخ ئەحمەدی
٢٧٣ ئێمە لە خەو هەڵدەستین/ ئێڤا ڕیبیک/ و: کەریم تاقانە
٢٧٤ ئیسماعیل/ ڕەزا بەراهەنی/ و: جەمال مەلایی
٢٧٥ ژیان لە لێوارەکان، بەرەبەیانی زیندەناسیی کوانتەمی/ جانجۆ مەکفادین، جیم ئەلخەلیلی/ و: حسێن حسێنی
٢٧٦ لە پشت پەردەکانی شۆڕشەوە/ دانپێدانانەکانی جەعفەری شەفیعزادە/ و: جەلیل عەباسی
٢٧٧ کارگەکانی تابووت؛ مرۆڤ، ئەو گیاندارەی کە نازانێت بژی/ ن: شێرزاد حەسەن
٢٧٨ ئەفغانی/ عارف فرمان/ و: ڕووناک شوانی
٢٧٩ نامە بۆ باوک/ فرانز کافکا/ و: جەلیل عەباسی
٢٨٠ شیکاریی دەقی شیعری؛ بونیادی شیعر/ ی. م. لۆتمان/ و: ئەنوەر قادر محەمەد
٢٨١ سەد ساڵ سینەما سەد دەهێنەر/ بەرگی یەکەم/ کارزان کاردۆزی
٢٨٢ سەد ساڵ سینەما سەد دەهێنەر/ بەرگی دووەم/ کارزان کاردۆزی
٢٨٣ فەلسەفەی ئیسلامی دەرکەوتن تا کەوتن/ جەمال حسێن
٢٨٤ مێژووی خوێنڕێژی لە عێراقدا ڕووداوەکان، هۆکارەکان، چارەسەرەکان پێنج هەزار ساڵ لە توندوتیژیی بەردەوام/ باقر یاسین/ سەباح ئیسماعیل
٢٨٥ دادگایی/ فرانتس کافکا/ عەتا نەهایی
٢٨٦ بارۆنی سەر دارەکان/ ئیتالۆ کالڤینۆ/ عەتا نەهایی
٢٨٧ یاداشتەکانی کافکا/ فرانتز کافکا/ و: ڕەووف بێگەرد
٢٨٨ سوکیی لە تاقەت بەدەری بوون/ میلان کۆندێرا/ و: عەتا نەهایی

٢٨٩ سەد ساڵ سینەما سەد دەهێنەر/ بەرگی سێیەم/ کارزان کاردۆزی
٢٩٠ سەد ساڵ سینەما سەد دەهێنەر/ بەرگی چوارەم/ کارزان کاردۆزی
٢٩١ هیچ دۆستێک جگە لە چیاکان/بێهروز بوچانی/ و:هاشم ئەحمەدزادە
٢٩٢ چیرۆکەکانی فەرماندە مارکووس/ و: کاوە قورەیشی
٢٩٣ ئایینی خۆشەویستی/کتێبی دووەم/دەروازەیەکی گشتی/جەمال حسێن
٢٩٤ ئایینی خۆشەویستی/کتێبی سێیەم/ ڕابیعە، بەستامی، حەلاج، نفەری، هەمەدانی/جەمال حسێن
٢٩٥ لیۆ ڤیگۆتسکی/ تیۆریی سۆسیۆکولتووری و پەروەردەی هاوچەرخ/فایەق سەعید
٢٩٦ وێرانەخاکی شۆڕشگێڕان/ خوێندنەوەیەک بۆ ڕووداوەکانی ١٧ی شوبات و ڕۆژانی دوایی/ فاروق ڕەفیق
٢٩٧ سکرینپلەی/دارۆ ئەزیز
٢٩٨ گفتوگۆکان/ژیل دۆلۆز، کلەیر پارنێت/هاوار محەمەد
٢٩٩ بەفر/ماکسێنس فێرمین/و: ئازاد بەرزنجی
٣٠٠ کەمانچە ڕەشەکە/ماکسێنس فێرمین/و: ئازاد بەرزنجی
٣٠١ هەنگەوان/ماکسێنس فێرمین/و: ئازاد بەرزنجی
٣٠٢ جۆناسانی نەورەس/ڕیچارد باخ/و: ئازاد بەرزنجی
٣٠٣ سینەماتیک/تەها کەریمی
٣٠٤ جیهانبینیی زانستی/بێرتراند ڕەسڵ/و: حسێن حسێنی
٣٠٥ لەگەڵ ئەدۆنیسدا/گفتوگۆیەکی هەمەلایەنە/بەیار ئەبی سەعب/ و:ئازاد بەرزنجی
٣٠٦ ئەو سی ساڵەی فیزیای هەژاند/جۆرج گامۆڤو/و:حوسێن حوسێنی و ڤیلیا شوان
٣٠٧ دیزاینی مەزن/ستیڤن هۆوکینگ/و: حوسێن حوسین و کامیار سابیر
٣٠٨ باوکسالار/ماریۆ پوزۆ/و: کاردۆ جەلال
٣٠٩ لەناکاو زەنگەکە لێی دا/دانا فایەق
٣١٠ پرۆژە پراکتیکییەکانی بونیادنانی خۆبەڕێوەبەرایەتی/مەزلووم عەبدی،پۆلات جان/و: ئەکبەر حەسەن

٣١١ برنامەهای عملی تاسیس نظام خودمدیریتی/مظلوم عبدی، پولات جان/ت: عدنان حسن‌پور

٣١٢ المشاريع العملية/ لبناء الإدارة الذاتية/ مظلوم عبـدي/ إعداد: بولات جان

313: PROJEYÊN PRATÎKÎ YÊN AVAKIRINA RÊVEBERIYA XWESERIYA DEMOKRATÎK/MEZLÛM EBDÎ، POLAT CAN/WERGERANDIN: MIHEMED REŞÎD

314 PRACTICAL PROJECTS FOR BUILDING THE AUTONOMOUS ADMINISTRATION/MAZLOUM ABDI, POLAT JAN/ TRANSLATED BY: LAYLAN ISSA

٣١٥ جەمشید خانی مام کە هەمیشە با لەگەڵ خۆیدا دەیبرد/بەختیار عەلی

٣١٦ شاری مۆسیقارە سپییەکان/بەختیار عەلی

٣١٧ ئێوارەی پەروانە/بەختیار عەلی

٣١٨ ئاوەزی خەمۆک، هەندێک ڕامان سەبارەت بە هزری مۆدێرن/ موراد فەرهادپوور/عەدنان حەسەنپوور

٣١٩ هـەرێمـی شـەو/کـۆی بـەرهـەمـە شیعرییەکانی چـاوە (فـاتـح) شێخولئیسلامی

٣٢٠ منداڵێکی نوێ/ئۆشۆ، شێرزاد حەسەن

٣٢١ شێرزاد حەسەن/جوانییەک لە تووڕەبووندا/دیدارێک بە تامی ژیاننامەوە/هیوا قادر

٣٢٢ شکست/فرووغ فەرووخزاد/و: شنە نووری

٣٢٣ فەلسەفەی دێرین/پێشەکییەکی زۆر کورت/ژولیا ئاناس/و: ئاوات ئەحمەد سوڵتان

٣٢٤ ڕۆژێک لە ئەسینای دێرین/ولیەم ستیرنس داڤیس/و: ئاوات ئەحمەد سوڵتان

٣٢٥ نان و شەراب/هۆڵدەرلین/و: دلاوەر قەرەداغی

٣٢٦ لێرەوە بۆ ژووری گاز، خانمان و بەڕێزان/تادێوژ بۆرۆڤسکی/ و:سەیوان محەمەد

٣٢٧ في نقد العقل الشرقي پولات جان

328 Asoyên Çareseriyê/Gotûbêjên li gel Mezlûm Ebdî/Polat Can
329 Solution Prospects/Dialogues with Mazloum Abdi/Polat Jan
٣٣٠ آفاق الحل/حديث البدايات في الثورة والقضية الكردية/في روج آفا مع مظلوم عبدي
٣٣١ هەقتە بزانی؟/ژان پۆل مارتۆز/و: شێرزاد حەسەن
٣٣٢ پیاوێک کە ناوی ئۆڤێیە/فرێدریک باکمان/و: دلاوەر قەرەداغی
٣٣٣ ئابووری/پاول ئەی سامۆیلسن و ویلیام دی نۆردهاوس/و: فەرهاد سلێمانپوور
٣٣٤ چشم‌انداز راەحل/گفتوگویی با مظلوم عبدی/پولات جان/ت: عدنان حسنپور
٣٣٥ ئاسۆکانی چارەسەر/گفتوگۆ لەگەڵ مەزلووم عەبدی/پۆلات جان
٣٣٦ کۆمەڵگەی نمایش(١)/گی دیبوور/ و: هاوار محەمەد
٣٣٧ فرانز کافکا/کۆمەڵەچیرۆک/و: ڕەووف بێگەرد
٣٣٨ دەریچەیەک/ژان پۆڵ سارتەر/و: دڵشاد حامید دەرویش
٣٣٩ گەردوونێک لە هیچەوە/لۆرانس کراوس/و: سەروەر محەمەد
٣٤٠ لەنێو گێژاوی ژیاندا/گۆران سەمەد
٣٤١ مێشەکان/ژان–پۆڵ سارتەر/و: د. نەجاتی عەبدوڵڵا
٣٤٢ لە بارەی ئازادییەوە/جۆن ستیوارت میڵ/و: ئاوات ئەحمەد سوڵتان
٣٤٣ حەسار و سەگەکانی باوکم/شێرزاد حەسەن
٣٤٤ فیدباک و کارایی خوێندکار/زیانەکانی ستایش و خەڵات/فایەق سەعید
٣٤٥ چەکی کیمیایی لە جەنگدا/لە دێرزەمانەوە تا ئەمڕۆ/دکتۆر بایەزید حەسەن عەبدوڵڵا
٣٤٦ حەللاج/لە حەسرەت عیشقی تۆیە دڵ ناسرەوێ/عەبباس ئەرنائووت/و:ئازاد بەرزنجی
٣٤٧ کۆمەڵگەی نمایش(٢)(کۆمێنتەکان)/گی دیبوور/و:هاوار محەمەد
٣٤٨ پرینسیپەکانی ئەدەبناسیی بەراورد/ئەلیکساندەر دیما/و: ئەنوەر قادر محەمەد

٣٤٩ مەزنترین چیرۆکێک.../ئێمە لە کوێوە هاتووین؟/ لۆرانس کراوس/و: حوسێن حوسێنی
٣٥٠ قەلەندەر و قەلا/یەحیا یەسریبی/و: ئازاد بەرزنجی
٣٥١ حیکایەتی چلشەوەی شاری قەلەندەران/بە ڕیوایەتی بوشرا کەسنەزانی
٣٥٢ ئەحمەد ئەسکەندەری/بیرەوەری و یادداشت
٣٥٣ هونەری هاوچەرخ/کۆمەڵێک نووسەر/و: هەڵگورد ئەحمەد
٣٥٤ فۆرم لە موزیکی تۆناڵدا/دۆگلاس مارشاڵ گرین/و: بەختیار حسەین
٣٥٥ ڕوانین بە ڕووناکیدا/لەبارەی شیعر، ئازادی، ژیان/ڕەفیق سابیر
٣٥٦ لە دنیای گولاندا/هایکو/و: ڕەفیق سابیر
٣٥٧ پەیڤ و پەیام/هەڵبژاردەی نووسینەکانی ١٩٧٠-١٩٨١/ڕەفیق سابیر
٣٥٨ هاپیرۆن/ کورتەیەک لە مێژووی ڕووناکی/حوسێن حوسێنی، سەروەر محەمەد
٣٥٩ سیستمی بەرگریی لەش و چۆنێتیی کارکردنی/ پیتەر پەرهام/و: حوسێن ڕابی و ڕۆژگار حەمید
٣٦٠ شێرزاد حەسەن/لە هەولێرەوە بۆ هێلسنکی/کۆدیداری ئەزموون و ئەدەبیات
٣٦١ غۆرێلا/یۆجین ئۆنێل/ شێرزاد حەسەن
٣٦٢ گۆشتەکەی بۆ ئێوە و ئێسقانەکانی بۆ من/سەدەیەک لە شکستی سیستمی پەروەردە/شێرزاد حەسەن

Ali Karimi

TRAMPLED BORDERS

The memoires of Ali Karimi are an intimate recollection of as a young Kurdish man growing up in Mahabad, who later joins the Kurds' fight for freedom against both Iranian and Iraqi regimes.

Born in the Kurdish city of Mahabad, Ali was one of six children in the Karimi household. After intermediate school he moved to Tabriz to continue his education and with a growing interest in the anti-Shah movement, and a personal desire for Kurdish independence, his political journey began.

He returned to Mahabad in 1978 for safety during the Iranian revolution, in which he had been very politically active, and began affiliations with freedom fighters based in South Kurdistan (Iraq) battling Saddam Husseins' establishment.

The emergence of The Republic of Iran, led by Khoomei, brought with it the most violent of attacks on East Kurdistan (Iran) and Karimi joined the first battalion of peshmergas. In 1983 with the Iranian army occupying East Kurdistan, Karimi travelled back to South Kurdistan to aid fellow peshmergas in Iraq before seeking refuge in Sweden.

Karimi has remained politically active and is now best known in the Kurdish community for journaling and speaking critically against ruling parties in the liberated Kurdish region of Iraq. He continues to campaign for democracy in Kurdish communities.

9 788794 196642